Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi

TANRI BUYRUĞU

CİLT: I

Tercüme ve Tefsir eden:

Ömer Rıza DOĞRUL

(Üçüncü Basılış)

İstanbul

AHMET HALİT YAŞAROĞLU

KİTAPÇILIK ve KÂĞITÇILIK T. L. Ş.

Neşriyat Sayısı :

No.: 729

Bilgi Basım ve Yayınevi

İstanbul - 1955

TANRI BUYRUĞU

Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsirinin İlk Basımının İlk Sözü

Kur'an-ı Kerimi, aslındaki bütün kuvvet ve heyecan ile tercümeye muvaffak olan bir kimse yoktur.

Şarkta da, garpta da yüzlerce mütercim bu işi başarmağa uğraşmışlar, fakat hepsi de acizlerini itiraf etmişlerdir.

Kur'anın en son mütercimlerinden olan İngiliz müsteşriki Marnoduk Picthall eserine yazdığı mukaddimede der ki :

Kur'an tercüme edilemez. En eski İslâm âlimleri bu kanaatte idiler. Ben de bu kanaatteyim. Onun için Kur'an-ı tercümeye muvaffak olduğumu iddia etmiyorum. Yalnız Kur'anın manalarını nakle çalıştım. Buna muvaffak olduysam kendimi bahtiyar sayarım! Fakat bu eser, bu tercüme hiçbir vakit asıl Kur'anın yerini tutamaz ve hiçbir vakit bu maksadı istihdaf etmemiştir.»

Bu âciz mütercim de ayni kanaat ve fikirdedir. Biz de Kur'anı tercümeye muvaffak olduğumuzu iddia etmiyoruz. Biz de ancak Kur'anın manalarını nakil ve izaha çalıştık. Bu vadide muvaffak olmak, hattâ muvaffak olmak yolunda birkaç adım atmak bizim için en büyük bahtiyarlıktır.

Yalnız bu eseri, bu vadide yazılan eserlerden ayıran noktalar vardır. Okuyucularıma bunları arzetmek isterim.

* * *

1 — Eserin mukaddimesinde Kur'ana ait en esaslı bahisler yazılmış, Kur'anın taksim ve tertibi, Kur'anın cemi ve tahriri, Kur'anın semavî kitaplar arasındaki mevkii ve eşsizliği, Kur'anın başlıca dinî akideleri, oldukça mufassal bir surette izah edilmiştir.

2 — Kur'anı anlamak için Sireti Muhammediyeyi bilmek lâzımdır. Onun için Sireti Muhammediyenin başlıca vak'alarını gösteren bir hülâsa yazdık.

3 — Kur'an daha evvelki mukaddes kitaplardan bahseder. Onların birçok esaslarını, hükümlerini nesih veya tadil eder. Bu noktaları birer birer tavzih ettik.

4 — Garp müsteşrikleri ve müdakkikleri Kur'an-ı tenkit etmişler ve birçok eserler yazmışlardır. Bunların tetkik ve tenkitlerini nazarı dikkate alarak vukubulan itirazlarına cevap verdik.

5 — Hıristiyan Misyonerleri, Kur'anın bazı âyetlerine ilişir ve birtakım mütalealar yürütürler. Biz bu mütalealan da tetkik ederek bunların mahiyetini meydana çıkardık.

6 — Kur'anın her sûresini tercümeye başlamadan evvel o sûrenin mevzuları ve tarihi hakkında malûmat verdik, sûrelerin birbirleriyle münasebetlerini gösterdik.

7 — Her sûreyi bahis mevzuu ettiği mesnetlere göre kısımlara ayırarak bu kısımların arasındaki münasebeti tebarüz ettirdik.

8 — Kur'anın âyetlerini izah ve tefsir ederken asıl membalara, İslâm ulema ve mütefekkirlerinin eserlerine müracaat ve istinat ettik. Bundan başka muasır şark ve garp ulema ve mütefekkirlerinin eserlerine ehemmiyet verdik. Onun için okuyucularımız eserimizde birçok yeniliklerle karşılaşacaklardır. Bu yeniliklerin onları ürkütmiyeceğine, bilâkis onları düşündüreceğine kaniiz. Biz bunları da nakletmekle vazifemizi yapmak istedik.

9 — Biz Kur'an-ı tam bir kül olarak kabul ettiğimiz için onun herhangi bir âyetinin bir âyetiyle taarruz etmediğine kaniiz. Böyle bir taarruz bulunmadığını eserin metninde ve şerhinde tam bir vuzuh ile gösterdik.

10 — Karilerimizin, arzu ettikleri her bahsi, başından sonuna kadar takip etmelerini temin için eserin sonuna mufassal bir indeks ilâve ettik. Karilerimiz bu indekse müracaat ederek metnini veya tefsirini aradıkları her bahsi bulabilirler. Eserin diğer fanikalarını okuyucularımızın takdirine bırakıyorum.

* * *

Bugün karilerimizin enzarı mütaleasına arzettiğimiz bu eser, her tab'ında tekemmül edecektir. Okuyucularımızın iltifat ve rağbeti sayesinde, eserimizin tab'ı yenileştikçe eksikleri tamamlanacak, kusurları telâfi edilecektir. Eserimizin bundan sonraki tabıları, bu ilk tab'ından daha çok ileri, daha çok olgun ve etraflı olacaktır.

Yirmi senelik tetkik ve tetebbû hayatının bu semeresini irfan kütüphanemize ihda ederken bu eserin tabı ve neşrini deruhte eden, tashihinde çok büyük yardımı dokunan değerli arkadaşım Muallim Ahmet Halit Beyin himmet ve müzaheretini bir saygı ile anmayı vazife bilirim.

Allahtan muvaffakıyet dileyerek « Tanrı Buyruğu » nu karilerime takdim ediyorum.

Ömer Rıza

İkinci Basımın Önsözü

«Tanrı Buyruğu» gibi büyük bir eserin kısa bir zaman içinde ikinci defa basılmak şerefini kazanmasını, münhasıran halkımızın yüksek takdirine borçluyum.

Tanrı Buyruğu adını taşıyan Kur'an-ı Kerim tercüme ve tefsiri halkı oyalayan ve uyuşturan masallarla değil, fakat Kur'anın asıl mahiyetini anlatan, onun hayat, hareket, faaliyet, müsbet ilim, müsbet inanç ve müsbet bahtiyarlık olarak bildirdiği hakikatleri anlatıyor, islâmın inkılâpçılığını yaşatıyor, islâm tarihinin açıklamış olduğu hakikatlerin Kur'an tarafından nasıl ifade olunduğunu ve nasıl ebedileştirildiğini belirtiyordu.

Teşebbüsümüz, muhitimizin yabancı olduğu bir teşebbüstü. Fakat halkımız ve muhitimiz bu teşebbüsü benimsemiş, bu tarzda hareket etmekle hakikate susamış olduğunu ve hakikatten başka birşey öğrenmek istemediğini açıklamıştır.

Çünkü Türk milleti masala, yalana, hurafeye değer veren bir millet değildir. ve onun masala, yalana, hurafeye verdiği değer, bunlara verilmesi gerekleşen değerdir; bu değerin üstünü değildir.

Türk'ün aklı selimi herşeye, hakikî değerini verecek kabiliyet ve kudrettedir. Onun için Türk aklı selimi (şimdiki tâbir ile sağ duyusu) bizim tarihî hakikati rehber edinen, dinin öz ve asîl kaynağını bütün saffet ve samimiyetiyle ortaya koyan eserimizi çok iyi karşılamış ve bilhassa eserin mevcudu tükendikten sonra elden düşme nüshalarını çok yüksek fiyatlarla tedarik etmekten çekinmemekle gelenekler ve göreneklere uyarak hakikati örümcek ağları içinde boğan eserlere değil, fakat hakikati olduğu gibi açıklayan, tarihin verdiği aydınlığa güvenen eserlere karşı itimat gösterdiğini belirtmiştir.

Biz bu canlı hakikati burada tesbit etmekle iftihar duyduğumuzu sevine sevine ilân ediyoruz.

Türk milletinin eserimize karşı göstermiş olduğu rağbet ve teveccüh eserin bu ikinci basımını hazırlamağa ve eserin muharriri ile nâşirinin elele vererek bu ikinci basımı daha mütekâmil bir şekilde neşretmelerine zemin hazırlamıştır.

Onun için bu ikinci basımın birinci basımdan hangi hususlarda daha mütekâmil olduğunu anlatmak icap eder :

1 — Herşeyden evvel şunu söylemek icap eder ki, ikinci basım dil sadeliği bakımından birincisine üstündür.

2 — Eserin giriş kısmı genişletilmiş ve Kur'ana ait tetkikler, Kur'anın en belli başlı bütün konularına teşmil edilmiştir. Onun için okurlarımız eserin «giriş» kısmında Kur'ana dair bilmek ve öğrenmek istedikleri her bahsin yazılmış olduğunu göreceklerdir. İslâmın itikadî, ve ahlâkî cephesi, islâmın Kasas'ı Enbiyaya ait beyanatı, bu beyanatın sair Mukaddes kitaplardaki kıssalardan farkı, elhasıl islâmın bütün cepheleri bu giriş kısmında elden geldiği kadar mufassal bir surette izah edilmiştir.

3 — Eserin giriş kısmı başlı başına bir kitap teşkil edecek derecede genişletildikten başka eserin aslında tefsiri genişletilmesi icap eden her nokta ve ilk basımda tefsiri ihmâl edilen birçok noktalar mümkün mertebe genişletilmiş veyahut yeniden yazılmıştır.

4 — Birinci basımda sehv veya zühul eseri olarak yapılan yanlışların tashihine dikkat edilmiştir.

5 — Umumiyetle halk tarafından namaz sûreleri olarak ezberlenen Amme ve Tebareke cüzlerine ayrıca ehemmiyet verilmiş, bunlar baştan başa yeniden yazılmış, halkın bu sûreleri çok iyi anlamalarına dikkat edilmiştir.

Yeni basımın en belli başlı hususiyetleri bunlardır. Fakat eski basımın hususiyetleri de ayrıca muhafaza olunmuş ve onun için birinci basımın ön sözü aynen ipka olunmuştur; çünkü o hususiyetlerin birinden de hiçbir fedakârlık göze alınmamıştır.

Bütün ümidimiz, halkımızın bu eseri ilkönce çok iyi karşıladığı gibi ikinci basılışını da çok iyi karşılaması ve bizi, üçüncü basılışı da daha mütekâmil bir tarzda başarmağa teşvik etmesidir.

Çünkü beşerin idraki yükseldikçe Kur'anı anlayışı da yükseliyor ve seneler geçtikçe biz de bu senelerin verimi ile yüklendikçe idrâkimiz inkişaf ediyor ve bu inkişafın mahsulünü okurlarımıza vermek istiyoruz.

İkinci basılış, bu inkişafın semeresidir. Göreceğimiz rağbet ve teşvik ömrümüz vefa ederse daha olgun semereleri okurlarımıza sunmaya imkân verecektir. Yoksa bütün dilediğimiz, bu eserlerimizi okuyan ve bize karşı teveccühünü esirgemeyen okurlar tarafından rahmetle anılmaktır. Üçüncü bir basım ile okurlarımıza yeniden kavuşmak müyesser olmazsa hepsinde dileğimiz yalnız bu rahmetle anılmak, yalnız bir Fatihanın ihdası ile karşılanmaktır.

Bizden bütün okurlarımıza daimî selâmlar ve sonsuz saygılar.

Üsküdar, Sultantepe 21/6/1947

ÖMER RIZA DOĞRUL

Üçüncü Basımın Önsözü

Okurlarımızın yüksek takdir ve teşvikleri semeresi olarak Tanrı Buyruğu'nun üçüncü basılışını idrâk etmekle bahtiyarız.

Tanrı Buyruğu'nu tercüme ve tefsir eden değerli muharrir Ömer Rıza Doğrul ile, eserin tab'ı ve neşrini deruhte eden, kıymetli eşim Muallim Ahmet Halit Yaşaroğlu, elele vererek büyük bir itina aynı zamanda sonsuz bir gayretle eserin ikinci tab'ını neşre muvaffak olmuşlardı.

Eserin ikinci basılışında, birinci basımın bütün hususiyetleri muhafaza edilmek şartiyle esere giriş kısmı büyük ilâvelerle zenginleştirilmiş, lisan, sadeleştirilmiş ve arzu edilen en mükemmel şekliyle okurlara sunulmuştu.

Halkımızın gösterdikleri büyük rağbet sayesinde bu defaki üçüncü basılışında da, eserin mükemmeliyetini muhafazaya, ve gözden kaçmış bazı hataların tashihi ile intişarı hususuna son derece itina edilmiştir.

Fakat ne yazık ki, ne muharriri ne de tâbi ve nâşiri üçüncü basılışı görmek saadetine ulaşamadan ebedî hayata intikal etmiş bulunuyorlar.

Bu muazzam eseri meydana getirmek için sarfettikleri mesaiye karşı, her iki değerli insanın okurlardan tek dilekleri, rahmetle anılmaları ve ruhlarına, birer Fâtiha ihda edilmesidir. Her ikisinin de ruhları şâd, mekânlari Cennet olsun.

Ulu Tanrı okurlarımızı, mes'ut ve bahtiyar, aramızdan ayrılanları da ebedî saadete nail eylesin, âmin.

Ahmet Halit Yaşaroğlu
Kitapçılık ve Kâğıtçılık T. L. Ş. namına

Naime Halit Yaşaroğlu

Kur'an-ı Kerim'in
Tercüme ve Tefsirine Giriş

Tanrı Buyruğu: 1

BİRİNCİ BöLÜM

KUR'ANIN TERTİP VE TAKSİMİ

1. Kur'an kelimesinin mânası.
2. Kur'anın isimleri ve vasıfları.
3. Kur'anın sûreleri ve âyetleri.
4. Kur'an nasıl ve nerelerde nâzil oldu.
5. Kur'anın umumî çerçevesi.
6. Kur'anın Asr-ı Saadette (cem'i) yazılması.
7. Kur'anın Asr-ı Saadette ezberlenmesi.
8. Kur'anın Asr-ı Saadette sıralanması.
9. Kur'anın Hazreti Ebu Bekir devrinde cem'i ve yazılması.
10. Kur'anın Hazreti Osman devrinde istinsahı.
11. Kur'anda hiçbir fazlalık veya eksiklik yoktur.
12. Kur'anın kıraatleri (okunuşları).
13. Kur'anın tefsir kaideleri (muhkem, müteşabih bahsi).
14. Kur'anda nâsih ve mensuh bahsi.
15. Kur'an ve sünnet.
16. Kur'an ve eski Mukaddes Kitaplar.
17. Kur'anın i'cazı (eşsizliği).

KUR'ANIN TERTİP VE TAKSİMİ

1. «Kur'an» kelimesinin mânası :

Kur'an, Mukaddes Kitabımızın hâs ismidir. Bu eserde onun aslını, tercüme ve tefsirini göreceksiniz. Ona bu ismi veren bizzat kendisi dir (1). Kur'an kelimesi, aslında masdardır. Cem' ve zam (yâni toplamak ve bir araya getirmek) mânasındadır. Sonra Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa'ya nâzil olan kitaba âlem olmuştur. Sûreleri cem' ve zammettiği (toplayarak bir araya getirdiği) için, dinî esasların ve itikatların, temsillerin ve öğütlerin, buyrukların ve yasakların en doğrusunu ve en yararlısını toplayıp birleştirdiği için; bütün ilimlerin en özlü semerelerini ve en hayırlı verimlerini insanlara sunduğu için, dünyada en çok okunan ve daima okunacak kitap olduğu için ona bu isim verilmiştir (2).

Kur'an, ilâhî bir vahy olduğunu (3) ve bu vahyin yegâne galip olan, her işi hikmetle çeviren Allah tarafından gönderildiğini (4) anlatır. Bu ilâhî vahy, Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa'nın kalbine (5) Ruh-i emin (6), Ruh-i kudüs (7) vasıtasiyle nâzil olmuş, Ramazan ayında nâzil olmağa başlamış (8), Kadir gecesinde (9) dünyaya ilk ışıklarını serpmiş ve Arap diliyle bildirmiştir (10).

---

(1) Bakara sûresi, âyet 185 : «... insanların hidayet rehberi olan, onları doğru yola ileten ve hakkı bâtıldan ayıran en sarih ve parlak burhanları şâmil Kur'an Ramazan ayında gönderildi» mealindeki ayet ile daha başka ayetler, bu Mukaddes Kitaba «Kur'an» ismi verilmesinin İlâhî bir vahyolunduğunu gösteriyor.

(2) «Kur'an Osman vezninde tenzil-i aziz ve kitab-i mübin ismidir ki Cibril-i Emin vasıtasiyle Serveri Enam Resulüllah Aleyhissalatü vesselâm Hazretlerine nâzil olmuştur. Müellifin Besairde beyanına göre Kur'an lafzı filasıl, rüchan gibi, masdardır. Cem' ve zam eylemek mânasına. Badehu Hazreti Resulullaha nâzil olan Kitabi mübine âlem olmuştur. Sûreleri cem' ve zam eylediği için, yahut kasas, emir ve nehy, vâd-ü vaid gibi hâlâtı, yahut cemii ulûmun semere ve asarını cami olduğu için (Kamus tercümesi).

(3) Şuara sûresi, ayet 192 : «bu Kur'an, muhakkak ki bütün âlemleri var eden Tanrının vahyidir».

(4) Zumer sûresi ayet 1. «Kitabın vahy olunup gönderilmesi, yegâne galip olan, her işi hikmetle çeviren Allah tarafındandır».

2 Kur'anın isimleri ve vasıfları :

Kur'an kendini şu isimlerle anmaktadır :

1. El-kitab (11). Yâni, tam kitap, tam bir bütün olan kitap. Kitap sayılmağa lâyık olan biricik kâmil kitap, insanlığı hidayete iriştirmek için gönderilmesi müjdelenen kitap (12). Hiçbir zaman eskimiyecek ve bir kimse tarafından imha edilemiyecek olan ebedî kitap (13). Allahın Levh-i mahfuzunda masun olan kitap (14). İn, cin toplansa da bir eşini vücuda getiremeyecekleri kitap (15).

2. El-Furkan (16). Furkan ayırmak mânasına masdardır. Kur'an, hakkı bâtıldan, halâli haramdan ayırdığı için Furkan ismiyle anılır. Sûreleri ve ayetleri aralıklı nâzil olduğu için de ona Furkan denildiği, Kur'anın bir ayetinden anlaşılıyor (17). Çünkü, Kur'an ceste ceste nâzil olmuş ve yirmi şu kadar senede tamam olmuştur. Furkanın *kurtuluş* mânasına geldiğini de söyleyenler vardır (18). Yayni sapıklık karanlıklarında bocalayanlar Kur'an sayesinde kurtuldukları için ona *Furkan* denilmiştir. «Musaya, kitap ve furkanı, hidayete iresiniz, diye verdik» mealindeki ayet-i kerime bu mânayı sağlamaktadır (19).

3. Ez-Zikr (20) Zikr masdardır. Anmak mânasındadır. Bir şeyi unutmayıp hatırda tutmak, yâni hıfzetmektir. Mecazen sıyt ve şöhret, şeref ve şan mânasına gelir. Kur'an insanlara mükellef oldukları vazifeleri tanıttığı ve bunları akıllarında ve kalplerinde hıfzetmelerini

---

(5) Muhammed sûresi, ayet 2 : «iman edip yararlı işler işleyen ve Muhammede indirilene inananlar...»

(6) Şuara sûresi ayet 193 - 194 «Ruhi Emin, onu (yâni Kur'an-ı) senin (ya Muhammed) kalbine indirdi.»

(7) Nahl sûresi «de ki onu (yâni Kur'anı) Ruh-ul-kudüs Rabbin tarafından, hak olarak indirdi.»

(8) Sahife : 2. not 1 ' e bakınız.

(9) Kadir sûresi, ayet 1 : «Kur'an-ı Kadir gecesi vahyettik.»

(10) Zuhruf sûresi, ayet 2: «Biz, akıl irdiresiniz diye onu Arabca Kur'an yaptık. Duhan sûresi, ayet 58 : «Biz, kur'an-ı, anlayıp hisse kapsınlar diye senin diline kolaylaştırdık.»

(11) Bakara sûresi ayet 2.

(12) Zemahşerî : keşşaf tefsiri. Bakara sûresinin ikinci ayetinin tefsiri, C. 1. S. 84.

(13) Mefatihulgayb; Fahreddin Razî, C. 1. S. 237 —6. İstanbul, Matbai Amire Nesefî : C. 1, Kahire, S. 9.

(14) Mefatihulgayb, Razî. C. 1, S. 237.

(15) Bakara sûresi.

(16) Furkan sûresi, Ayet 1. «Furkanı kuluna indiren Ulu Tanrının şanı yücedir.

(17) Furkan sûresi.

(18) Suddî ile İkrime bunlardandır. Râzi C. 1. S. 238.

(19) Râzî C. 1. S. 238.

gerçekleştirdiği için, zikirdir. Sonra Kur'an, kendisine inananları daima yükselten bir kitap olduğu için, ün, san, şan ve şeref kaynağıdır 2(1).

4. El-Mev'iza (22). Mev'iza, bir kimseye kalbini yumuşatacak söz söylemek, nasihat etmek, öğüt vermektir. Kur'an, en güzel öğütleri vererek insanları her iyiliğe davet eden, her kötülükten sakınmağa ve korunmağa teşvik eden bir kitap olduğu için baştan başa İlâhî bir mev'izadir (23).

5. El-Hükm (24). Kaza manasına isimdir ve «şu iş şöyledir» demekten ibarettir. Kur'an-ı Kerim de her davayı halletmek ve kesin bir hükme bağlamakla, her işi zabt ve rabt altına almakla baştan başa hükümdür.

6. El-Hikme (25). Kur'an-ı Kerim, hikmettir. Aklın doğruluğuna hükmedeceği, kişinin örnek tutmakla salâh bulacağı öğüttür (26). En sağlam sözdür ve herhangi fesadın ona karışmasına imkân yoktur (27). Hikmet, hakkı, sırf zatı için ve hayri örnek tanıyarak ona göre hareket için tanımaktır. Ve Kur'an bu bakımdan ayni hikmettir (28).

7. Eş-Şifa. (29) Kur'an şifadır. Çünkü müminler için şifa ve rahmet olduğunu anlatır (30). Ve insanları bütün manevî dertlerden kurtarır, şek ve şüphenin bütün hastalıklarından korur, iman kudretiyle ve itminan aydınlığiyle her manevî hastalığı yener (31).

8. El-Hüda (32). Kur'an hidayettir. Hüdâ, doğru yola gitmeğe denilir. Gidilecek yere vardırmak şanından olan yola delâleti ve irşat eden vasıtadır (33). Sapıklık manasında olan dalâlet, onun mukabilidir. Kur'an da, baştan başa hidayettir. Ve insanları, mukadder olan yükselme ve gelişmenin hedefine vardıracak hidayet kaynağıdır.

9. Et-Tenzil (34). İndirilen, Allah tarafından indirilmiş olan kitap.

10. Er-Rahme (35). Kur'an rahmettir. İnsanları türlü türlü ceha-

---

(20) Hicr sûresi ayet 6: «Ey sen ki, kendisine zikr (herşeyi beyan eden, hatırlatan kitap) gönderilmiştir...», Ayet 9: «Zikri (herşeyi anlatan, hatırlatan kitabı) Biz gönderdik. Muhakkak ki onun koruyucusu da Biziz.»

(21) Râzî, cilt. 1, S. 238.

(22) Yûnus sûresi, ayet 57; «Ey nas, size Rabbiniz tarafından mev'ize... gelmiştir».

(23) Nesefî tefsiri S. 128.

(24) Râ'd sûresi ayet 37 : «Bunu böylece Arab diliyle bir hüküm olarak gönderdik.»

(25) İsra sûresi, ayet 39 : «İşte bu, Rabbının sana gönderdiği hikmettendir.»

(26) Nesefî, tefsiri.

(27) Zemahşerî.

(28) Râzî.

(29) Yûnus sûresi, ayet 57 : «Ey nas, size Tanrınız tarafından bir mev'ize, ve sinelerde ne varsa hepsi için şifa olan (kitap) ... gelmiştir.»

(30) İsra sûresi, «Kur'an şifa ve rahmettir...»

(31) Fahreddin Râzî, C. 1, S. 239.

letlerden, sapıklıklardan kurtararak şifa verdikten başka ruhlarına merhamet de yağdırır. Ve onun için hem kurtarıcıdır, hem esirgeyicidir.

11. Er-Ruh (36). Kur'an, ruhtur. Hayat veren ruhtur ve ruhların hayatı onunla kaimdir. Çünkü insanların cismaniyeti, nasıl can ile yaşarsa maneviyetleri de din ve doğru din ile yaşar (37).

12. El-Hayr (38) Kur'an hayırdır, iyiliktir. Müslümanlardan bir cemaatin insanları bu hayre davet etmeleri, bu hayri yapmağa çalışmaları gerektir.

13. El-Beyan (39). Kur'an beyandır. Beyan etmek : besbelli ve ap aşikâr etmek manasınadır. Kur'an-ı Kerim de herşeyi besbelli ve ap aşikâr eden bir kitaptır.

14. En-Ni'me (40). Kur'an, Nimettir. Nimet, hoş dirliğe, refaha ve rahate ve nizam-ı hal ve male denilir, ferah ve meserret manasında da kullanılır (41). Kur'an-ı Kerimin hidayeti de en büyük nimettir.

15. El-Burhan (42). Kur'an, burhandır. Ve Allah tarafından gönderilen Burhandır. Bu burhan bütün münkirlerin ve karşı gelenlerin gözlerini kamaştırır.

16. El-Kayyim (43). Kur'an, dosdoğrudur. Her türlü çapraşıklıktan, dolambaçlıktan, yalan yanlıştan tamamiyle uzak olan dosdoğru bir hâkimdir.

17. El-Müheymin (44). Müheymin, (başkalarını havf ve haşyetten (korkudan ve korku yüzünden ürpertiye uğramaktan) koruyan ve azad eden (45) emniyet ve itimat veren, ve böylece koruyan ve esirgeyen kimse demektir (46). Kur'an da Allah tarafından gönderilen bütün kitaplara karşı emin bir koruyucu, sağlam bir muhafız durumundadır. O kitapları doğrultur ve onlara karşı hâkimlik vazifesini ifa eder (47).

18' En-Nûr (48). Kur'an nurdur. Ve bu nur bütün dünyayı aydın-

---

(32) Cin sûresi, âyet 13: «Biz Hüdayı işidince Ona iman ettik»

(33) Kamus tercümesi.

(34) Şuara sûresi, yet 192 «Bu (Kur'an) âlemlerin Rabbi tarafından «tenzil» dir. (Yani indirilmiş olan kitaptır).

(35) İsra sûresi, âyet 81 «Kur'andan şifa ve rahmet olan âyetler indiririz.

(36) Şura sûresi, âyet 52 «Biz sana emrimizden bir ruh vahyettik».

(37) Nesefî, C. 4. S. 86

(38) Âli İmran sûresi, âyet 103 : «İçinizde öyle bir ümmet, öyle bir cemaat bulunsun ki hayre davet etsin...»

(39) Âli İmran sûresi, âyet 137 «Bu, insanlar için beyandır»

(40) Duha sûresi, âyet 11: «Ey Peygamber! Rabbin nimetini anlat, bildir» İbn Abbas bu nimetin Kur'an olduğunu söyler. (Râzi C. 1. S. 240)

(41) Kamus tercümesi.

(42) Nisa sûresi, âyet 175: «Ey nas, size Rabbiniz tarafından burhan geldi..»

(43) Kehf sûresi, âyet 2 «... dosdoğru kitabı gönderen Allaha hamdolsun.»

(44) Mâide sûresi, âyet 48: «Biz sana (ya Muhammed) bu kitabı hak ile gönderdik. Bu kitap ondan evvelkileri tasdik eder ve onların üzerinde müheymindir. nigehbanlık eder.»

latacak, bütün dünyayı kaplayacaktır (49).

19. El-Hak (50). Kur'an haktır, doğrudur, bâtıl ile hiçbir ilgisi yoktur. Bâtıl, bu hakkın karşısında yok olmağa mahkûmdur.

20. Habl-u-llah (51). Kur'an, Allahın ahdi ve misakıdır. Onu tutan dünyada aziz ve ukbada mes'ut yaşar. Nasıl bir ipe tutunan kimse batmaktan kurtulursa, bu habl-i İlâhiye tutunan da bütün tehlikelerden korunur ve emniyete kavuşur.

Kur'an-ı Kerim, bundan başka birçok sıfatlarla da anılır ve ona: Mübîn (52). Yani apaçık, kendini beyan için kendisi kâfi, beyan, edici, muradını dilediği gibi anlatıcı, demektir.

Kerîm (53). Çok feyizli, çok faydalı, çok güzel, şanlı ve şerefli demektir.

Mecîd (54). Mecd sahibi. Mecd, bir adamın şan ve şeref ve kerem ve celâlete nail olmasına denir. Kur'an-ı Mecidden maksat, şerefi bütün kitaplardan üstün olan Kur'an; kendisine ve gereğince hareket edenlere şan ve şeref veren Kur'andır.

Hakîm (55). Yani hikmetli. Hikmet sahibi, manaları muhkem olan Kur'an.

Azîz (56). Aziz, galib, kahir manasındadır. Ve Kur'an kendisine karşı gelenleri yenmiş, onunla savaşanların hepsini yere sermiştir. «Aziz» in diğer bir manası eşsiz olmaktır. Ve Kur'anın en belli başlı sıfatlarından biri budur.

Mükerrem (57). Kur'an, mükerrem sahifelerdir. Allah tarafından şan ve şerefi yüceltilmiş, mümtaz kılınmış bir kitaptır.

Merfu' (58). Kur'an, mükerrem olduğu için merfu', yüksek tutulmuş, yüksek tutulması gerekleşen kadri yüce sahifelerdir.

Mutahhar (59). Kur'an mükerrem ve merfu olduğu gibi mutahhar,

---

(45) Kamus tercümesi.

(46) Beyzavî tefsiri, Mâide sûresi, âyet 43

(47) Bu mukaddemelerimizin «Kur'an ve eski Mukaddes Kitaplar» serlevhalı bahsine bakıla.

(48) A'raf sûresi, âyet 156. «Onlar ki (Muhammedle) birlikte gönderilen ışığa uymuşlardır...

(49) «Hak Teâlâ nurunu mutlaka bütünleyecektir.»

(50) İsra sûresi, âyet 81. «De ki hak geldi, bâtıl yok oldu.»

(51) Âli İmran sûresi, âyet 102: «Hepiniz birden Allahın habline (bağına) sarılınız.»

(52) Yusuf sûresi âyet 1 : «İşte bunlar Kitab-ı Mübinin ayetleridir, yani apaçık olan, herşeyi apaçık bildiren Kitabın âyetleridir.»

(53) Vâkıa sûresi, Ayet 77: «Şanlı, şerefli Kur'an..»

(54) Kaf sûresi, âyet 1 : «Kur'an-ı Mecid hakkıiçin..»

(55) Yâsin sûresi, âyet 2 : «Hikmetli Kur'an hakkıiçin...»

(56) Ha Mim sûresi, âyet 41 : «Kur'an, aziz bir kitaptır.

(57) Abese sûresi, âyet 13

(58) Keza

tertimiz bir kitaptır ve tertemiz tutulmasına dikkat edilir ve ona hiç bir kirli el sürülmez.

Aceb (60). Hayret verici derecede güzel, nazmının güzelliği, manalarının doğruluğu başka bir kitapla ölçülemiyecek derecede eşsiz bir kitap.

Mubarek (61). Feyzi, cihanı tutacak derecede bereketli ve verimli demektir ve Kur'an böyle bir kitaptır.

Musaddik (62). Tasdik edici, teyit edicidir. Daha önceki kitapların doğruluğu onun tasdiki sayesinde, belirir.

3. Kur'anın sûreleri ve âyetleri :

Kur'an 114 bölümden müteşekkildir ve bu bölümlerden herbirine Sûre denir (63). Lûgatte «derece ve menzilete ıtlak olunur... Ve şeref ve şan manasına müsta'meldir. Ve tarh-ı hasen üzere bünyad olmuş bina-i' refia ıtlak olunur... Ve duvar yapısının urukundan, yani her kurundan ve sırasından her bir kura ve bir sıraya ıtlak olunur» (64). Kamusun verdiği bu manalara göre sûre, yüksek mevki, yüksek makam, şeref ve şan manalarına geldiği gibi yüksek bina, veya yüksek binanın her katı için kullanılır. Bütün bu manalar Kur'anın her sûresine uygun olduğu gibi Kur'anın bütününe de uygundur. Kur'an, muazzam bir binadır ve her sûre bu muazzam binayı vücuda getiren bir kat veya bir yüksek basamaktır.

Kur'anın sûreleri çeşit çeşit boydadır. En uzunu bütün kitabın on ikide biri kadardır. En kısası, üç ayetten müteşekkildir. Fakat her sûre kendi kendine bütündür. Ve onun için her sûreye bir «kitap» denilir. Ve Kur'an bir çok kitapları toplayan muazzam bir kitap olur. Kur'an bunu anlatarak Hazreti Peygamberin «içinde dosdoğru kitaplar bulunan tertemiz sahifeler» okuduğunu söyler (65).

Uzun olan sûreler, Aşır veya Rükû' tabir olunan bölümlere ayrılır, her bölüm bir konudan bahseder ve bu konular birbirine bağlıdır. Biz, eserin metninde, bu bağlantıyı belirtmek için, her bölümün başına onun özünü kaydetmiş bulunuyoruz.

Kur'anın her sûresi ve her bölümü âyetlerden müteşekkildir. Âyet, lûgatte açık alâmet, demektir. Alâmet, esasen göze çarpan birşey

(59) Keza «Bu kitap anlı şanlı, yüksek ve tertemiz sahifelerdir.»

(60) Cin sûresi, âyet 1. «Aceb bir Kur'an...»

(61) En'am sûresi, ayet 93. «Bu bizim gönderdiğimiz kitap, mübarektir.»

(62) En'am sûresi, ayet 93. «Bu kitap, daha evvel gönderilen kitapları tasdik edicidir. Doğrultucudur.»

(63) Bakara sûresi, âyet 23. «Kulumuz Muhammede indirmiş olduğumuz Kur'anın, tarafımızdan gönderilmiş olduğundan şüpheniz varsa onun sûrelerinden birine benzer bir sûre getirin.»

(64) Kamus tercümesi.

(65) Beyyine sûresi, âyet 2-3.

olduğuna göre açık alâmet manasında olan âyetin kendini büsbütün belirten birşey olması icabeder. Bu yüzden ayet, mucize manasına da gelir. Kur'anın ayetleri de böyledir ve bunlar apaçık alâmetlerdir. Ayet, Allahın bir buyruğudur. Ve apaçık bir hidayetidir. Ayet, sûrenin bir bölümüdür.

Kur'anın, son otuz beş sûresinden başka her sûresi bölümlere ayrılır ve en uzun sûrede bu bölümler kırka kadar varır. Her bölüm ile her sûre ayetlerden teşekkül eder. En uzun sûrenin ayetleri 286 olduğu halde en kısa sûrenin ayetleri üçtür. Kur'anın bütün ayetlerinin sayısı, (6243) dür. Bunlara her sûrenin başındaki besmeleler de ilâve edilecek olursa ayetlerin sayısı 6356 olur. Kur'an, otuz cüz'e de taksim edilir, cüzler de dörder kısma (hizb'e) ayrılırsa da bundan maksat Kur'anı ceste ceste ezberlemeyi, muntazam fâsılalarla okumayı kolaylaştırmaktır.

4. Kur'an nasıl ve nerelerde nâzil oldu:

Kur'an, ceste ceste nâzil olarak yirmi üç senede tamam olmuştur. Küçük surelerle büyük surelerin mühim bir kısmı tam olarak ve bir defada nâzil olduğu halde daha büyük surelerle küçük surelerin bir kısmı ancak seneler zarfında parça parça inerek tekmillenmiştir. Hazreti Muhammed, kendisine nâzil olan ayetleri yazdırarak mensup oldukları surelerdeki yerlerine koydururdu. Kur'anın ayetleri de, sureleri de onun tarafından tertip olunmuştur. Hazreti Muhammedin hayatı esnasında Kur'an bir cilt haline getirilmemiş olmakla beraber kâmilen ezberlenmiş, onun arkadaşları tarafından huzurunda tilâvet edilmişti. Kur'anın bu şekilde tilâvet edilebilmesi için tertip edilmiş olması icap ederdi. Kur'anın ilk vahy olunan sûrelerinin birinde «Kur'an-ı cem'etmek de (yani toplamak da) Bize, beyan etmek de Bize aittir» deniliyor. Ve böylece Kur'an-ı toplamanın bir murad-ı İlâhî olduğu anlaşılıyor. Onun için Hazreti Peygamber Kur'anın ayetlerini de, sûrelerini de Allahın irşadiyle tertip etmiştir. Hazreti Ebu Bekirin veya Hazreti Osmanın Kur'anı topladıklarını veya tertip ettiklerini zannetmek, yanlıştır. Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Peygamber devrinde parça parça yazılan ve ezberlenen Kur'anı bir cilt halinde toplamış; Hazreti Osman, Hazreti Ebu Bekir devrinde toplanan bu cildin nüshalarını çoğaltmış ve islâm merkezlerine göndermiştir.

Kur'an-ı Kerimin bir kısmı Mekkede, bir kısmı da Medinede nâzil oldu. Hazreti Muhammedin risaletini tebliğ ile meşgul olduğu 23 senenin ilk on üç senesi Mekkede, gerisi Medinede geçmiş, Kur'an sûrelerinin 93 ü Mekkede, 21 i de Medinede nâzil olmuştur. Hazreti Peygamberin Veda Haccını ifa ettiği sırada nâzil olan «Nasr» sûresi Mekkede nâzil olmakla beraber Medine devrine ait sayılır. Çünkü Hazreti Peygamber Medineden hac için çıkmıştı. Ve maksadı Mekkede yeniden yerleşmek değildi.

Medinede nâzil olan sûreler uzun olduğundan Kur'anın üçte birini

teşkil eder. Fakat Kur'anın sûreleri, tarihleri sırasiyle tertip edilmemiştir. Kur'anın başındaki (Fatiha) sûresi Mekkede, onu takip eden (Bakara) sûresi Medinede nâzil olmuştur. Sûrelerin tertibinde, bunların nüzul tarihlerine ehemmiyet verilmemesinin sebebi, daha fazla sûrelerin mevzu itibariyle birbirlerine olan münasebetlerine değer verilmiş olmasıdır.

Mekkede nâzil olan sureleri üç kısma ayırmak mümkündür. İlk sûreler, Mekke devrinin ilk kısmında, yani Risalet-i Muhammediyenin ilk beş senesinde; daha sonraki sûreler, Mekke devrinin orta kısmında yani Risalet-i Muhammediyenin beşinci senesi ile onuncu senesi arasında, nihayet Mekke devrinin son sûreleri, bu devrin son yıllarında nâzil olmuş sayılabilir.

Medine devrinde nâzil olan sûrelerin tarihlerini de tesbit etmek mümkündür. Yalnız Medine devrinde nâzil olan sûrelerden herbiri tam olarak değil, fakat parça parça nâzil olduğundan bunlar seneler içinde tamamlanmıştır. Onun için her parçanın ayrı ayrı bir tarihi vardır. Bu mülâhazaya dikkat etmek şartiyle bütün sûrelerin nüzulunu şu şekilde tesbit edebiliriz:

Mekke devrinin ilk bölümüne, yani Risalet-i Muhammediyenin ilk beş senesine ait sûreler altmıştır (1). Bunlar: (1) Fatiha, (17), İsrâ (18) Kehf, (19) Meryem, (20) Tâhâ, (21) Enbiya, (50) Kaf, (51) Zâriyât, (52) Tûr, (53) Necm, (54) Kamer, (55) Rahman, (56) Vâkıa, (67) Mülk, (68) Kalem, (69) Hâkka, (70) Maaric, (71) Nuh, (72) Cin, (73) Müzzemmil, (74) Müddessir, (75) Kıyame, (76), (76) İnsan, (77) Murselât, (78) Nebe', (79) Nâziât, (80) Abese, (81) Tekvîr, (82) İnfıtar, (83) Tatfif, (84) İnşikak, (85) Büruç, (86) Tarık, (87) Â'lâ, (88) Gaşiye, (89) Fecr, (90) Beled, (91) Şems. (92) Leyl, (93) Duhâ, (94) İnşirah, (95) Tîn, (96) Alâk, (97) Kadr, (98) Beyyine, (99) Zilzal, (100) Âdiyat, (101) Karia, (102) Tekâsür, (103) Asr, (104) Hümeze, (105) Fîl, (106) Kureyş, (107) Mâun, (108) Kevser, (109) Kâfirûn, (111) Leheb (Tebbet), (112) İhlâs, (113) Felâk, (114) Nâs.

Mekke devrinin orta bölümüne, yani Risalet-i Muhammediyenin beşinci senesinden onuncu senesine kadar uzanan devreye ait sûreler on yedidir. Bunlar: (29) Ankebût, (30) Rûm, (31) Lokman, (32) Secde, (34) Sebe', (35) Fâtır, (36) Yâsin, (37) Saffât, (38) Sâd (39) Zümer, (40) Mü'min, (41) Fussilet veya Secde, (42) Şûra, (43) Zuhruf (44) Duhan, (45) Câsiye, (46) Ahkaf.

Mekke devrinin son kısmına, yani son üç yılına ait sûreler on beştir. Bunlar :

(6) En'âm, (7) A'raf, (10) Yunus, (11) Hud, (12) Yusuf, (13) Ra'd, (14) İbrahim, (15) Hicr, (16) Nahl, (22) Hac, (23) Müminun, (25) Furkan, (26) Şuara, (27) Neml, (28) Kasas.

---

(1) ( ) içindeki rakamlar, bugün elimizdeki Mushaflarda sûrelerin sıralanışına göre sayılarını gösterir.

Medine devrinin ilk iki yılında, yani hicretin birinci ve ikinci senelerinde altı sûre nâzil olmuştur. Bunlar :

(2) Bakara, (8) Enfal, (47) Muhammed, (61) Sâf, (62) Cum'a, (64) Tegabün.

Hicretin üçüncü ve dördüncü yıllarında üç sûre nâzil olmuştur: bunlar:

(3) Âli İmran, (58) Mücadile, (59) Haşr.

Hicretin beşinci ile sekizinci seneleri arasında dokuz sûre nâzil olmuştur. Bunlar:

(4) Nisâ, (5) Mâide, (24) Nûr, (33) Ahzab, (48) Meth, (57) Hadid, (60) Mümtehane, (63) Münafikun, (65) Talak.

Hicretin dokuzuncu ve onuncu senelerinde dört sûre nâzil olmuştur. Bunlar:

(9) Tevbe, (49) Hucurat, (66) Tahrim, (110) Nasr.

Kur'anın 96 ıncı (Alâk) sûresinin ilk beş ayeti muhakkak ki ilk nâzil olan ayetlerdir. Bunları takiben 74 üncü Müddessir sûresi daha sonra Fatiha sûresi, daha sonra 73 üncü Müzzemil sûresi nâzil olduğuna hükmetmek mümkündür.

Kur'ana kronolojik bir sıra vermeğe teşebbüs etmek, doğru değildir. Çünkü küçük sûreler içinde de bir hamlede nâzil olmayanlar vardır. Meselâ Kur'ana kronolojik bir sıra verildiği takdirde Alâk sûresinin ilk beş ayetini başa geçirmek icabeder. Çünkü bunların ilk nâzil olan âyetler olduğu üzerinde ittifak vardır. Fakat sûrenin daha sonraki (6-19) ayetleri, daha sonra Hazreti Peygamberin aleyhinde tazyiklerin başlaması üzerine nâzil olmuştur. Nitekim bu ayetlerin dokuzuncusu ve onuncusu bunu isbat etmekte ve Peygamberin namaz kılmaktan menedildiğini anlatmaktadır. O halde bu ayetler Resül-i Ekremin, Arkam hanesinde ikamet ettiği devreye ait olmak icabeder. Bu ise, Risaletin dördüncü senesine tesadüf etmektedir. Nisbeten kısa olan bir sûre hakkında bu durumla karşılaştığımıza göre daha uzun sûreler karşısında durumun nekadar güçleşeceği kendiliğinden belirir. Sonra meselâ Bakara sûresini ele alalım. Hicretin ilk yılında, yahut azami ikinci yılında nâzil olduğuna hükmetmek mümkündür. Fakat ayni sûre hicretin onuncu senesinde nâzil olan ayetleri ihtiva etmektedir. Onun için Kur'ana kronolojik bir sıra vermek imkânsızdır. Bu yolda söylenebilecek bir söz varsa, bir sûrenin muayyen bir devreye ait olduğudur. Biz de yukarıki tasnifi ona göre yapmış bulunuyoruz.

Mekke ile Medine'de nâzil olan sûrelerin tarihleri sırasiyle tertip olunmamalarının sebebi ne idi?

Bunu anlamak için Mekkî ile Medenî sûreleri karşılaştırmak kâfidir. Bunu yaptığımız takdirde Mekke sûrelerinin insanları Allaha inanmağa davet ettiğini, fakat Medine sûrelerinin bu imanı a'mal ve harekât şeklinde tezahür ettirdiğini görürüz. Mekkî sûrelerde insanlar iyilikler

yapmağa davet olunur, fakat Medine sûrelerinde iyiliğin ne gibi a'male istinat ettiği gösteriliyor. Mekke sûrelerinde en fazla tevhid akidesinden ve Allaha iman etmek lüzumundan bahsedildiği halde Medine sûrelerinde iyiliğin ve fenalığın ne olduğu mufassal bir surette izah olunur.

Mekke sûreleri ile Medine sûrelerini birbirinden ayırt eden diğer bir fârika Mekke sûrelerinin İlâhi tebşirat mahiyetinde olduğu halde Medine sûrelerinin, bu tebşiratı tahakkuk etmiş olarak göstermesidir.

Mekke sûreleri imanın kalb ve dimağa nasıl huzur ve itminan bahşettiğini anlatır, Medine sûreleri ise insanın insana nasıl muamele edeceğini göstererek insanların saadet ve refaha nasıl kavuşacaklarını açıklar.

Bu itibarla Mekkî ve Medenî sûrelerin birbirleriyle karıştırılmaları lâzımdı. Çünkü bu sayede iman ile a'mal, tebşirat ile tebşiratın tahakkuku, Allaha bağlanmak ile insanların birbirilerine muameleleri bir bakışta görülebilirdi.

Burada bütün Kur'anın umumî çerçevesini çizmek mümkündür.

5. Kur'anın umumî çerçevesi :

Kur'anın başında yedi ayatten ibaret kısa bir Mekkî sûre vardır ki Kur'anın özüdür. Bu sûre başka bir dinde eşine tesadüf edilemiyecek derecede güzel ve ulvî bir duadır. Din ülküsü bu sûrede anlatılıyor. Ve bu ülkü tasavvur olunabilecek ülkülerin en yükseğidir. Bu sûre Kur'anın özü olduğuna ve Kur'anın dinî idealini anlattığına göre daha sonraki sûrelerin de islâmiyetin hedef ve gayelerini açıklamaları gerekleşirdi. Onun için Kur'anın Fatihayı takip eden dört sûresi, (Bakara, Âli İmran, Nisa ve Mâide) sûreleri bunu yapıyor ve Kur'anın beşte birini teşkil eden bu Medenî sûreler, islâmiyeti mufassal bir surette anlatıyor, onu sabık dinlerle, bilhassa tereddi etmiş ve bir sürü tahriflere uğramış bir halde olan yahudilik ve hıristiyanlık ile mukayese ederek yahudiliğin gösterişlere değer vermek mukabilinde özü ve ruhu ihmal ettiğini, hıristiyanlığın asıl hedefinden ayrılarak İsa'nın şahsına bağlandığını ve onun şahsına bağlanmak mukabilinde dinin gaye ve hedefini, dinin esaslarını ihmal ettiğini izah ediyor, sonra bir müslümanın ferdî, ailevî ve medenî vazifelerini gösteriyor.

Bunları takip eden En'am ile A'raf sûreleri Mekke devrinde nâzil olan iki uzun sûredir. Bunların birincisi bilhassa Allahın birliği, ikincisi Peygamberin doğruluğu ile meşgul olur ve meşhur Peygamberlerin tarihlerine işaret ederek bu itikadı tavzih eder. Bu sureleri Medine devrinde nâzil olan iki sûre takip eder. Bunlar Enfal ile Tevbedir. Bunlarda Peygambere düşmanlık gösterenlerin lâyık oldukları ve çarpıldıkları cezalardan bahsedilir. A'raf'ta, İslâmiyet düşmanlarının uğradıkları hezimete işaret olunduktan sonra Enfal'de bunların kesin yeniltiye uğrayacaklarından bahsedilir. Bu sûreleri takip eden (Yunus, Hud, Yusuf,

R'ad, İbrahim, Hicr, Nahl) sûrelerinde İlâhî vahyin hak olduğu ifade olunarak bunun ispatı için insanın fıtrat ve tabiatinden, evvelki Peygamberlerin tarihinden, tabiat âleminden deliller gösterilir ve bunlarla hakikat teyit edilir. Bunları takip eden ve bunlar gibi Mekkî olan beş sûrede, (İsra, Kehf, Meryem, Tâhâ, Enbiya) sûrelerinde bilhassa islâmiyete mukadder olan teâli ve azametten bahs edilerek on yedinci (İsra) sûresinde yahudilik tarihine, on sekizinci (Kehf) ve on dokuzuncu (Meryem) sûrelerinde hıristiyanlık tarihine, ve akidelerine, yirminci (Taha) sûresinde, Hazreti Musaya ve yirmi birinci (Enbiya) sûresinde umumiyetle Peygamberler tarihine işaret olunur ve islâmiyetin mutlaka muzaffer olacağı anlatılır.

Bunları takip eden ve Mekkî olan (Hac) ile (Müminûn) sûrelerinin birincisinde Hazreti Peygamber tarafından müdafaa olunan davanın mutlaka muzaffer olacağı beyan olunarak müminlerin hak davası uğurunda büyük fedakârlıklara katlanacakları anlatıldıktan sonra, ikincisinde islâm ümmeti tarafından kazanılacak yüksekliğin maddî değil, fakat manevî bir temele istinat ettiği izah edilir.

Bu sûrelerden sonra gelen Medenî (Nûr) sûresi Mekke'de vuku bulan İlâhî tebşiratın nasıl gerçekleştiğini göstererek İslâm melekûtunun kurulmuş olduğunu, islâmiyetin yayıldığını ve ruhanî nurunun her tarafa ışık saldığını, her yeri kapladığını izah eder.

Onu takip eden yirmi beşinci sûre (Furkan) dır ve Mekkîdir. Bu sûre hak ile bâtılın birbirinden tamamiyle ayrıldığını, bunun bilhassa ashabın hayatında apâşikâr görüldüğünü tesbit eder. Bunu takip eden Mekkî (Şuarâ, Neml, Kasas) sûrelerinde, Hazreti Musanın, İsrail oğullarını imha etmekte olan kuvvetli ve satvetli düşmanlara karşı ihraz ettiği muvaffakıyete işaret edilerek Hazreti Muhammedin de kat'î bir zafer kazanacağı müjdelenir, daha sonraki dört Mekkî sûre olan (Ankebut, Rum, Lokman, Secde) sûreleriyle yenilmiş ve yere serilmiş bir halde bulunan müslümanların çok geçmeden vaziyetlerinin tamamiyle değişeceği müjdelenir; daha sonra gelen ve Medinede nâzil olan (Ahzab) sûresiyle bütün islâm düşmanlarının müslümanları imha için nasıl birleştikleri, Ahzab muharebesinde ne yaptıkları ve nasıl yenilmiş oldukları anlatılır. Arada Hazreti Muhammedin aile hayatından bahsedilerek bütün dünya cazibelerinin, servet ve saltanat gibi ihtirasların onun zafer sırasında bile üzerinde zerre kadar tesir etmediği, onun her devirde bütün insanlık için bir sevilen örnek, peşinden gidilen kılavuz olduğu, ondan sonra hiçbir Peygambere ihtiyaç bulunmadığı, onun gibi nezahet ve sadeliğin en canlı mümessili olan insanda, ancak kısa ve sathî görüşlü, dar kafalı düşmanların kusurlar buldukları tavzih olunur.

Bunları takip eden altı Mekkî sûre (Sebe', Fâtır, Yâsin, Saffât, Sâd, Zümer) sûrelerinde milletlerin yükselme ve alçalmalarından bahsedilir ve milletlerin ancak yaptıkları fenalık ve iyilik neticesi olarak düşüp

kalktıkları, yükselen bir milletin, ancak nankör olmadığı müddetçe yüksekliğini muhafaza edeceği gösterilir.

Bu sûreleri yedi Mekkî sûre takip eder. Bunlar (Mümin, Hâmim «veya Secde veya Fussilet», Şurâ, Zuhruf, Duhan, Câsiye, Ahkaf) sûreleridir. Bunlarda, hakkın, her muhalefet ve her inadı mutlaka yeneceği, dünyevî bir kuvvetin, bütün dünyevî kaynaklardan faydalansa da hakkı asla yenemiyeceği anlatılır.

Bunları üç Medenî sûre takip eder (Muhammed, Feth, Hucurat) sûreleri. Hicretin birinci senesinde nâzil olan Muhammed sûresi hak ve hakikati kabul eden insanların pek çetin şartlar içinde bulunmalarına rağmen yakında saadete ereceklerini müjdeler.

Hicretin altıncı senesinde nâzil olan Feth sûresi, islâmiyetin bütün yer yüzündeki dinlere karşı galebe ihraz edeceğini takrir eder. Hazreti Peygamberin irtihaline yakın bir zamanda nâzil olan Hucurat sûresi ise müslümanların birbirlerine karşı mükellef oldukları saygı vazifelerini anlatır.

(Kaf, Zâriyat, Tûr, Necm, Kamer, Rahman, Vâkıa) sûreleri Mekkîdir. Bunlar Kur'anın yeryüzünde açtığı ruhanî uyanıklık devrine işaret eder ve bu uyanıklığın insanlık için nekadar hayırlı olduğunu gösterir.

Daha sonra Medine devrinin son on sûresi gelir ki bunlar (Hadid, Mücadile, Haşir, Mumtehane, Saf, Cum'a, Münafikun, Tegabun, Talâk, Tahrim) sûreleridir. Bu sûrelerle Medenî sûreler tekmillenir. Ve bunlar daha evvelce anlatılan hakikatleri sağlamlar.

Bunları takip eden 48 Mekkî sûre, (Mülk, Kalem, Hakkâ, Mearic, Nuh, Cin, Müzzemmil, Müddessir, Kıyamet, İnsan, Murselât, Nebe', Nâziat, Abese, Tekvir, İnfitar, Tatfif, İnşikak, Bürûç, Târık, A'lâ, Gaşiye, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duha, İnşirah, Tin, Alâk, Kadir, Beyyine, Zilzal, Âdiyat, Kari'a, Tekâsür, Asr, Hümeze, Fîl, Kureyş, Mâûn, Kevser, Kâfirun, Nasr, Leheb, İhlâs, Felak, Nâs) sûreleridir. Bütün bu sûreler, insanların ve milletlerin Kur'an tarafından beyan olunan hakikate bağlanmakla yükseleceklerini, bu hakikatleri red ile alçalacaklarını ve perişan olacaklarını ifade eder.

112 inci (İhlâs) sûresi ile Allahın birliği en veciz, ve en cemiyetli surette anlatılarak son iki sûre ile insanların Allaha nasıl sığınacakları ve şerrin her çeşidinden nasıl korunacakları gösterilir ve Kur'an nihayet bulur.

6. *Kur'anın Asr-ı Saadette (cem'i) yazılması:*

Kur'an-ı Kerim semavî kitaplar içinde gönderildiği ve bildirildiği gibi kalan, dili değişmeyen, özü bozulmayan, hattâ bir harfi yerinden oynamayan, hulâsa Allah tarafından nasıl vahyolunmuşsa, Peygamber tarafından nasıl söylenmiş ve nasıl belletilmişse öylece yazılan ve ezberle-

nen, öylece nesilden nesile geçen biricik İlâhî kitaptır. Onun tarihî mevsukiyeti üzerinde tereddüt caiz değildir. Kur'an-ı Kerim, nâzil olduğu lisanla ve ilk nâzil olduğu şekil ile asırlar ve devirleri aşarak nihayet bizim elimize varmıştır. Bu mazhariyet başka hiçbir semavî kitaba nasip olmamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri onun bizzat Resul-i Ekrem zamanında yazılmış bulunmasıdır. Resul-i Ekremin zamanında araplar arasında okuma yazma bilenler vardı. Onun için Resul-i Ekrem İlâhî vahyi telâkki ettikçe ayetleri yazdırır ve bunlar hem ezberlenir, hem saklanırdı. Bu itibarla bütün Kur'an-ı Kerim, Resuli Ekremin zamanında yazılmıştı. Bunu İslâmiyetin yalnız dostları değil, düşmanları da itiraf ve kabul ediyorlar.

Bizzat Kur'an-ı Kerim, yazılı bir kitap olduğunu anlatır. Meselâ (Vâkıa) sûresinde «Bu kitap, çok muazzez bir Kur'andır. Masun ve mahfuz bir kitaptır. Ona yalnız temiz ve pâk olanlar dokunabilir.» deniliyor. Bu Âyeti Kerime, Kur'anın mahfuz bir kitap, yani bir kimsenin tebdil ve tahrif edemiyeceği bir kitap olduğunu, sonra bu kitabın yazılı bulunduğunu ve bu yazılı olan kitaba ancak pâk ve temiz olanların dokunabileceğini beyan ediyor. Bu kitap yazılı olmasa, ona bir kimsenin dokunabileceğinden bahsolunur muydu?

Kur'an-ı Kerimin Hazreti Peygamber devrinde yazılı olduğunu gösteren tarihî delâil de pek çoktur. Ebu Davud, Tirmizî ve İmam Ahmed, Hazreti Osmanın şu sözlerini naklediyorlar: «Resuli Ekrem, (Sallallahü aleyhi vesellem) e muhtelif sûrelerden birine ait bir ayet nâzil oldukça, İlâhî vahyi yazan kâtiplerden birini çağırır, ve ona şu sözleri söylerdi: «Bu ayetleri, şu ve şu âyetleri muhtevi olan sûreye yaz!»

Hazreti Osmanın bu sözleri, Resuli Ekremin her âyeti yazdırdığını ve her âyeti ait olduğu sûreye koydurduğunu gösteriyor. Hazreti Osman islâmiyeti kabul edenlerin en eskilerinden biri olduktan başka Resuli Ekremin damadı idi. Onun rivayeti, her şüphenin üstündedir. Bu yüzden Resuli Ekremin her ayeti yazdırmış olduğu üzerinde en küçük tereddüde yer yoktur.

En değerli rivayetler Hazreti Osmanın beyanatını teyit ediyor. Sahih-i Buharî'de Hazreti Bera' diyor ki: «Resuli Ekrem, (Lâyesteviyil kaidun) âyet-i kerimesi nâzil olduğu zaman bana: «Zeydi çağır, kalem ve mürekkep de getirsin, dedi. Zeyd geldiği zaman Resuli Ekrem ona (yaz) dedi «Lâyesteviyil kaidun...»

Zeyd vahy kâtipliğini, daha fazla Medine'de yapmıştı. Mekke'de bu vazifeyi ifa edenler arasında Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdullah bin ebi Surh (Bu adam irtidad etmiş, bilâhare Mekkenin fethinde tekrar müslüman olmuştu), Zübeyr ibn-ül Avvam, Halid bin Said, Ubey bin Kâ'b, Hanzale bin Rebi' Muaykib bin ebi Fatıma, Abdullah bin El-Ar-

kam, Şurahbil bin Hasene, Abdullah bin Ravaha bulunuyordu (1). Peygamberimizin arkadaşları içinde okuma yazma bilenler bunlardan ibaret değildi. Bunlar Resuli Ekreme kâtiplik eden ve bu sıfatla isimleri rivayet olunan zatlardır. Resuli Ekremin kâtipleri de bunlardan ibaret değildi. Onun daha başka kâtipleri de vardı.

Bütün Kur'anın Hazreti Peygamberin hayatında yazıldığına, her âyeti kerimenin vahyolunmasını müteakıp kaydedilmiş olduğuna ait olan rivayetler pek çoktur. Meselâ, (Sahih-i Müslim) in bir rivayetine göre Resuli Ekrem: «Benden Kur'andan başka bir şey yazmayınız!» demiştir. Resuli Ekrem, bu emriyle, Kur'an-ı Kerimin Peygamber sözleriyle karıştırılmamasını temin etmiştir. Bundan başka, bu hadisi şerif, Resuli Ekremin Kur'an-ı Kerimi yazdırdığını gösteriyor. Kur'an-ı Kerimin her âyeti ve her sûresi yazılmamış olsaydı Resuli Ekremin hadislerini kaydetmekte hiçbir beis görülmezdi. Nitekim daha sonraları kâtiplerin Kur'an ile hadisleri birbirine karıştırmayacak durumda oldukları anlaşılmış ve o zaman yazıcıların hadis yazmaları da hoş görülmüştü.

İbn Hişam, Hazreti Ömerin islâmiyete girmesini anlatırken hemşiresinden Kur'an sahifelerini alarak okuduğunu beyan eder. Bu da müslümanların Kur'an-ı Kerimi istinsah ederek evlerinde okuduklarını gösterir. (Sahih-i Buharî) nin bir rivayetinde şu sözleri okuyoruz: «Biz Kur'an-ı üzerimizde taşıdığımız halde düşman memleketine gitmekten menedilmiştik». Bu da ashabın Kur'an nüshalarını yanlarında taşıdıklarını isbat eder. Kur'an nüshaları o kadar çoktu ki düşman memleketine giderek bunların düşman eline düşüp hakaret görmesi ihtimaline mebni bunların taşınmaması emrolunmuştu.

Hazreti Ebu Bekirin zamanında Kur'anın cem'i ile alâkalı olan şartlar İlâhî vahyden her âyetin huzur-ı Peygamberide yazıldığını gösteriyor. (Buharî) nin şerhi olan (Fethülbari) de deniliyor ki: Hazreti Ebu Bekir, Resuli Ekremin hayatında yazılı olmıyan hiçbir âyetin yazılmamasını emretmiştir. Onun için Zeyd bin Sabit, Tevbe sûresinin son âyetlerini yazılı bulmadıkça onları istinsah etmemişti. Halbuki Zeyd bu âyetleri biliyordu. (Fethülbari) de daha sonra deniliyor ki: «Bütün Kur'an yazılıydı. Yalnız yazılı olduğu şeyler dağınıktı. Hazreti Ebu Bekir bunları bir cilt halinde topladı.» (2).

İbn Ebi Davud'un bir rivayetine göre: Hazreti Ebu Bekir Kur'anı toplamağa başladığı zaman, Hazreti Ömer herkese şunu bildirmişti: «Kimin elinde Resuli Ekremden aldığı yazılı Kur'an parçası varsa onu getirsin.» Bunlar kâğıtlar, levhalar ve yaprakları atılmış hurma dalları üzerine yazılıyordu. Birlikte iki şahit getirmiyen adamın getirdiği yazı kabul olunmuyordu.» Fethülbarî müellifi buna şu sözleri ilâve ediyor:

---

(1) Fethülbarî, şerh-i Buharî : dokuzuncu cilt 9, S. 19. Peygamberimizin kâtipleri.

(2) Fethülbarî, şerh-i Buharî: dokuzuncu cilt, S. 10

«Bundan, Zeydin bir âyeti yazılı görmekle iktifa etmediği anlaşılır. Zeyd, bununla beraber, o yazıyı getiren adamın, âyetleri Resuli Ekremden dinlediğine dair iki şahit göstermesini istiyordu. Zeyd getirilen âyetleri bildiği halde son derece ihtiyatlı davrandığından dolayı bu şekilde hareket ediyordu» (1).

Zührî'nin naklettiği bir rivayet de şudur: Resuli Ekrem, Sallallahü aleyhi vesselem irtihal ettiği zaman Kur'an hurma dalları ile deriler üzerine yazılı bulunuyordu (2). Fethülbarî, bu rivayet ile diğer rivayetleri kaydettikten sonra şu sözleri söylüyor: «Maksat, hafızların hıfziyle iktifa etmiyerek herşeyi huzuru Nebevîde yazılan yazılardan istinsah idi» (3).

Elhasıl Kur'an-ı Kerimden her âyetin ve her sûrenin huzuru Nebevîde yazılmış olduğu hususunda şek ve şüphe yoktur (3).

Ashabın evlerinde Kur'an-ı Kerim nüshaları bulunduğunu, Ashaptan bazılarının ahadis-i Nebeviyeyi yazdıklarını (4), Resuli Ekrem tarafından hükümdarlara ve rüesaya mektuplar gönderildiğini, Hudeybiye musalahasının Ali tarafından yazıldığını (5), yahudilerle İbranî dili ile muhaberelerde bulunulduğunu, o zaman yalnız erkeklerin değil, kadınların da okuma yazma bildiklerini, ezcümle zevcatı tahirattan Hazreti Ayşe ile Hazreti Hafsanın okuyup yazdıklarını nazarı dikkate alırsak o zaman yazı yazanların az olmadıklarını, binaenaleyh Kur'an-ı Kerimi yazmamak için hiçbir sebep bulunmadığını anlarız.

7. *Kur'an-ı Kerimin ezberlenmesi:*

Kur'an-ı Kerim, Hazreti Peygamberin devrinde kâmilen yazıldığı gibi yine o devirde kâmilen ezberlenmiştir. Birçok rivayetlerin anlatışına göre Resuli Ekrem vahy nâzil oldukça onu huzurunda bulunanlara okur, Ashabın birçoğu, bu ayetleri ezberler, sonra onları başkalarına da ezberletirlerdi. Kur'an-ı Kerimin ehemmiyeti, yalnız onun ahlâkî telkinat, içtimaî ahkâm ile dolu olmasında değildi. Kur'an-ı Kerim bundan ibaret olsaydı, onun mealini hatırda tutmak kâfi gelirdi. Fakat müminler, Kur'anın İlâhî vahy olduğuna inanıyorlardı. Kur'anın her kelimesi ve her harfi, İlâhî bir kaynaktan geliyordu. Onun için her harfi ve kelimesi, semavî bir define idi. Her müslüman, bu semavî defineyi en kıymetli ve en emin yerde, kalbinin harim-i samiminde hıfzediyordu. Müslümanlar, bu Kitab-ı Mübin uğrunda, her fedakârlığa göğüs germişler,

(1) Fethülbarî, Şerh-i Buharî. dokuzuncu cilt S. 12.
(2) Nihaye: İbn-il-Esir. Aseb maddesine müracaat.
(3) Fethülbarî, Şerh-i Buharî dokuzuncu cilt, Sahife 12.
(4) Buharî (Kitab-il-ilim) de (Abdullah bin Ömer) in Resuli Ekremden dinlediği ahadisi zapt ve kaydettiğini beyan eyler.
(5) Ebu Davud bundan bahseder.

onun hidayet ve feyzine ermek için mallarını, canlarını, yerlerini, yurtlarını, elhasıl, hayatta aziz tanılan herşeyi terketmişlerdi. Kur'anın her âyetini bilmek ve öğrenmek, müslümanlar için en aziz gaye idi. Müslümanlar içinde bir işle veya ticaretle meşgul olanlar, günlerinin bir kısmını işlerine, güçlerine hasrederler, gerisini Resuli Ekremin huzurunda geçirirlerdi. Müslümanlar her bir yeni İlâhî vahyden hemen haber almak ve bu hususta hiçbir kimseden geri kalmamak için, Peygamberin huzurunda nevbet ile bekleşirler ve bir tek kelimeyi kaçırmamağa dikkat ederlerdi. Sahih-i Buharî'nin nakline göre Hazreti Ömer, bir gün bizzat huzuru Nebeviye gelir, bir gün de Ansardan olan komşusunu gönderir, gerek kendisi, gerek arkadaşı huzuru Nebevîden ayrıldıkları zaman o gün telâkki olunan vahy ile vukubulan diğer hâdiseleri biribirlerine anlatırlardı. Bundan başka Ashap içinde bütün vakitlerini Mescidi Nebevîde geçirenler vardı. Bunların işi gücü Resuli Ekremden feyzalmak, ona nâzil olan İlâhî vahyi ezberlemekti.

Resuli Ekrem, Kur'an-ı Kerimin öğrenilmesine, okunmasına ve ezberlenmesine ehemmiyet verirdi. Sahih-i Buharî Hazreti Osmandan şu hadisi naklediyor: Resuli Ekrem buyuruyor ki «*Sizin içinizde en hayırlınız, Kur'an-ı ezberleyen ve onu öğrenendir.*» İbn Ömer'in rivayetine göre: Resuli Ekrem buyuruyor ki: «İnsanlar içinde gıptaya değer iki kişi vardır: Biri Cenabı Hak tarafından Kur'ana nail olan, ve Kur'anı gece gündüz tilâvet eden ve ona göre hareket eden; diğeri servet sahibi olan ve servetini gece gündüz Allah yolunda verendir.» Bu vâdideki ahadisi şerife pek çoktur. Biz bunların nakliyle iktifa ediyoruz.

Muteber ve mevsuk birçok rivayetler, Kur'an-ı Kerimi tilâvet etmenin her müslüman tarafından mühim bir vazife telâkki olunduğunu gösteriyor. Sahih-i Buharî, «İstizharül'kur'ani ve taahhüdühu» unvanlı babında Kur'anı daima tilâvet etmenin emrolunduğunu gösteren rivayetleri nakleder. Buharînin, Kur'anı çocuklara okutmak, Kur'anı ezberlemek gibi mesailden bahseden bapları Resuli Ekremin bütün arkadaşlarını Kur'anı ezberlemeğe teşvik ettiğini, müslümanların da Kur'anı ezberlemeyi en büyük dinî meziyet tanıdıklarını gösteriyor. Resuli Ekremin zamanından itibaren başlıyan hafızlık bugüne kadar devam etmekte ve her islâm memleketinde binlerce hâfız bulunmaktadır.

Resuli Ekrem, Ashabın Kur'anı ezberlemek, Kur'anı öğrenmek hususunda birbirleriyle yarışırcasına çalışmalarını arzu eder, Ashap, derin bir aşk ve şevk ile bu arzuyu yerine getirirlerdi. Resuli Ekrem imamlık vazifesini Kur'an-ı Kerimi en çok bilenlere tevcih ederdi. Ashap bu teveccühü kazanmak için Kur'anı öğrenmeğe ve ezberlemeğe çalışırlardı. Amr bin Selme namında sekiz yaşında bir çocuk başkalarından fazla Kur'an bildiği için imamete intihap olunmuştu. Müslümanlığı yeni kabul eden kabilelere gönderilen mürşitler, Kur'anı en çok bilenler arasından seçilirdi. Onun için Ashab-ı güzin Kur'an-ı Kerimi ezberlemeğe gay-

ret ederler ve ezberlerlerdi. Resuli Ekrem yalnız namazda değil, yolculuk esnasında da devesinin sırtında Kur'an okuyarak giderdi. Buharî'nin naklettiği bir hadisi şerife göre Resuli Ekrem bir gece Mescitte Kur'an tilâvet eden birini dinlemek için uyanık kalmıştı. Abdullah şu hadisi rivayet ediyor: «Bir gün Resuli Ekrem, bana: Kur'an tilâvet et, dedi; ben de ya Resulallah! dedim, Kur'an sana vahyolunuyor. Ben onu sana nasıl okuyabilirim?» Resuli Ekrem: «Ben başkalarının Kur'an okumalarından memnun olurum» dedi; ben de Nisa sûresini okudum.»

Resuli Ekremin bu teşvikleri neticesinde müslümanlar, Kur'an-ı Kerimi hirzı can etmeğe çalışmışlar, Kur'anı ezberlemişler ve Kur'anı ezberliyenler, o kadar çoğalmıştı ki Resuli Ekrem bir gün Kur'an ilminin ortadan kalkacağını söylediği zaman Ashaptan Ziyad bin Lebid: Ya Resulallah! ilim nasıl kalkar, biz Kur'anı okuyor, onu çocuklarımıza okutuyoruz, çocuklarımız da onu çocuklarına okutacaklar, kıyamet gününe kadar böyle gidecek! demişti. Fakat Resuli Ekremin maksadı bu değildi. Resuli Ekrem, Kur'anın ortadan kalkacağını değil, fakat Kur'anın ruhu ile amel edenlerin azalacağını anlatmak istemişti.

Resuli Ekremin Ashabı içinde Kur'anı ezberden bilenlere «Kurra» namı verilirdi. Fethülbari musannifi bu kelimeyi izah ederken der ki: «Kurra, Kur'anı ezberlemek ve onu başkalarına öğretmekle tanınmış kimselerdi.» Bu Kurradan yetmişi «Bi'r Maune» de hainane bir surette şehit edilmişlerdi. Resuli Ekremin zamanında bir vak'ada Kurra'dan yetmişinin şehit edilmesi, bunların yüzlere baliğ olduklarını gösterir. Buharî, Ashap arasındaki kurradan bahsederken son derece kıymetli malûmat veriyor. Meselâ Abdullah bin Amr, Abdullah bin Mesud'dan bahsederken der ki: Onu daima seveceğim, çünkü Resuli Ekremin şu sözü söylediğini duydum: «Kur'anı dört kişiden öğreniniz: Abdullah bin Mes'ud, Salim, Muaz ve Ubeyy bin Kâ'b.» Abdullah bin Mes'ud, Kur'anın yetmiş sûresini bizzat Resuli Ekremden öğrenmişti. Fakat Ashap içinde bütün Kur'anı ezberliyenler yalnız bu dört zat değildir. Hazreti Ebu Bekir de bütün Kur'anı ezberleyenlerden biriydi. Resuli Ekremin son hastalığı sırasında Ebu Bekiri imamete tayin etmesi bunu isbata kâfidir. Çünkü Resuli Ekrem imamete Kur'anı en çok ve iyi bilenleri tayin ederdi. Ashap içinde bütün Kur'anı ezberliyenler bulunduğu için, Hazreti Ebu Bekir, hafızlardan olmasaydı Resuli Ekrem onu diğerlerine tercih etmezdi. Abdullah bin Ömer de hafızlardandı. O kadar ki bütün Kur'anı bir gecede hatmederdi. Resuli Ekrem ona, her hatmi bir ayda bitirmesini söylemişti. Bütün Kur'anı ezberden bilenler arasında Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali, Hazreti Talha, Hazreti Sa'd, Hazreti İbn Mes'ud, Hazreti Salim, Hazreti Ebu Hüreyre ve sair zevat bulunuyorlardı. Kadınlar arasında Hazreti Ayşe, Hazreti Hafsa, Hazreti Ümm Seleme bu tabakadandırlar.

Bu kısa izahattan Kur'an-ı Kerimin Hazreti Peygamber devrinde

hem yazılmış, hem ezberlenmiş olduğu vuzuh ile belirmektedir.

8. *Kur'anın tertibi :*

Kur'an-ı Kerimin Asr-ı Saadette yazıldığını ve ezberlendiğini izah ettikten sonra tetkik olunacak mühim bir nokta Kur'an-ı Kerimin, hem âyetler, hem sûreler itibariyle tertibi meselesidir. Kur'an-ı Kerim yirmi üç sene devam eden bir müddet içinde ceste ceste nâzil olmuştur. Birçok sûreler tam olarak birden, bir kısmı da parça parça vahyolunmuştur. Bir sûrenin tekmillenmeden diğer bir sûrenin vahyolunduğu, yahut iki üç sûreye ait âyetlerin bir ande nâzil olduğu vakidir. Bugün elimizde bulunan Kur'an nüshalarında âyetler ve sûreler, nüzul tarihlerine göre tertip olunmamıştır. Acaba bunları bu şekilde tertip eden bizzat Hazreti Peygamber midir? Bunu böylece tertip eden o ise, acaba bugün elimizde bulunan Kur'an tertip bakımından Resuli Ekrem zamanındaki tertibin ayni midir? Yani Resuli Ekrem, Kur'an-ı Kerimi gerek sûre, gerek âyet itibariyle bugünkü tertip üzere mi bırakmıştı?

Bütün deliller, Kur'an-ı Kerimin bugünkü şekliyle Resuli Ekrem tarafından tertip olunduğunu isbat ediyor. Her sûrenin âyetleri okadar muhkem bir surette birbirine bağlıdır ki bu bağlılık karşısında bundan daha mükemmel bir tertip vücuda getirmenin imkânsız olduğuna hükmetmek icabeder.

Kur'an-ı anlamıyanlar, belki onda tertipsizlik görürler. Fakat bu görüş, ilim eksikliğinden başka bir şey ifade edemez.

Kur'an-ı Kerimde انا علينا جمعه وقرآنه yani «Kur'anın cem'i de, tilâveti de Bize aittir.» deniliyor. Kur'anın cem'inden murat, onun bir bütün halinde toplanması ve âyetlerinin tertip edilmesidir. Kur'anın kendisi, nasıl İlâhî vahy ise, Kur'anın tertibi de öyledir.

Tarih, Kur'anın bu beyanını teyit ediyor. Birçok mevsuk ve muteber rivayetler, Resuli Ekremin, Kur'an-ı Kerimi bugünkü gördüğümüz haliyle bırakmış olduğunu anlatmaktadır. Biz bu meseleyi dikkatle takip ederek şu suallere cevap vereceğiz :

1 — Resuli Ekremin, hal-i hayatında Kur'anın tertibi ne şekilde idi ?

2 — Kur'anın tertibi âyetlerin tarih-i nüzulüne göre miydi?

3 — Kur'anın bugünkü tertibi Resuli Ekremin zamanındaki tertibinden başka mıdır ?

Kur'an gibi çeşit çeşit birçok meseleleri bahis mevzuu eden büyük bir kitabın, ibadet içinde ve ibadet haricinde tilâvet olunduğu ve ezberlendiği halde tertipsiz okunmasını ve ezberlenmesini tasavvur etmek çok güç, belki imkânsızdır. Fakat hıristiyan münakkidlerin hemen hepsi de Kur'anı tertipsiz göstermek için ellerinden geleni yaparlar. Bunların en ileri gelenlerinden biri olan William Muir (Hayat-ı Muhammed) unvanlı eserinin metninde Kura'nın tertipsiz olduğunu söylerken eserinin haşiyelerinde Asr-ı Saadette bütün Kur'anı ezberden okuyan hafızlar bulundu-

ğunu anlatır, sonra yine eserinin metninde sûre şekillerinin Resuli Ekrem tarafından tayin olunmadığını söyler, fakat haşiyede sûrelerin şekliyle taksimatının Resuli Ekrem tarafından tesbit olunduğunu kabul eder gibi görünür.

Kur'anın Resuli Ekrem zamanında kâmilen ezberlenmiş olduğu tarihî bir hakikattir. Bunu kabul etmiyen yoktur. Bundan başka bir şey bilmesek dahi yalnız bu hakikat, bize Kur'anın tertipli olduğunu isbata kifayet eder... Meselâ Kur'an-ı Kerimde âyetlerinin sayısı yüzden fazla olan sûreler vardır. Bu sûrelerin sûre olabilmesi için âyetlerinin sıralanmış olması icabeder. Ve bunlar ancak âyetleri sıralandıktan sonra ezberlenebilir. Yoksa ezberlenemez. Ezberlenmiş olduğu tarihen sabit olduğuna göre de sıralanmış olduklarını kabul etmek icabeder.

Şayet bu âyetlerin sıralanmâmış olduğunu ve sıralanmamış olduğu halde ezberlenmiş olduğunu kabul etmek icabederse ezberleyenlerden her birinin bunlara, kendi isteğine göre bir sıra vermiş olduğunu kabul etmek gerekleşir. Halbuki hakikat hiç te böyle değildir. Çünkü bütün Ashabın okuduğu Kur'an ayni Kur'andı ve her sûredeki âyetler ayni şekilde sıralanmıştı.

Bunlardan biri Kur'an okuyorken yanılırsa veya bir takdim veya tehir ederse, onun yanlışı derhal tashih olunurdu Âyetler tertipsiz olsaydı, buna imkân kalır mıydı? Kur'an-ı Kerimin binlerce âyetten müteşekkil olduğunu göz önünde tutarsak bunların tertipsiz ezberlenmesini aklen kabule yer kalmaz. O halde bunlar tertipli idi. Fakat bu tertip ne idi?. Nüzul tarihine göre mi? Birçok tarihî delâil, Resuli Ekremin Kur'an âyetlerini, nüzul tarihine göre değil, fakat, mevzularına göre tertip ettiğini isbat ediyor. Birçok sûrelerin tam olarak vahyolunduğuna şüphe yoktur. Fakat bir sûrenin âyetlerini, diğer sûreye müteallik ayetler takip ediyordu. Onun için bunları nüzul tarihine göre tertibe imkân yoktu. Ahadisi sahiha, Resuli Ekremin, bu hususta ne suretle hareket ettiğini vuzuh ile gösteriyor. Hazreti Osman'ın beyanına göre Resuli Ekrem, âyetler nâzil oldukça kâtiplerini çağırır ve bunları mensup oldukları sûreye yazdırırdı. Hazreti Osman gibi mevsukıyeti her şüphenin üstünde olan bir zatın rivayeti karşısında Resuli Ekremin Kur'an-ı Kerimi tertip ettiğini ve bu tertibin Kur'an-ı Kerim tarafından haber verildiği veçh ile İlâhî vahy eseri olduğunu kabul etmek lâzımdır. Kur'anın tertibi, nüzul tarihine göre değil, her sûrenin mevzuuna göre vuku bulmuştur.

O halde Resuli Ekremin tertip ettiği Kur'an ile bizim elimizdeki Kur'anın tertibi arasında bir fark var mıdır? Asla. Bugün elimizde bulunan Kur'an nüshalarının âyetleri nüzul tarihine göre tertip olunmamıştır. Bütün Kur'anın tarihinde, bir âyetin yeri değiştirildiğine dair hiçbir kayıt bulunmadığına göre bugün okuduğumuz Kur'anın Asr-ı Saadette Resuli Ekrem tarafından İlâhî vahye tevfikan tertip olunan Kur'anın

ayni olduğu aleyhinde bir söz söylemeğe imkân yoktur, İslâmın en müthiş hasımları bile Kur'an-ı Kerimin metninde hiçbir tebeddül vukubulmadığını, Kur'anın bir kelimesine, bir harfine bile dokunan bulunmadığını itiraf ediyorlar. Bugün okuduğumuz Kur'an nüshaları, Hazreti Osmanın, Hazreti Ebu Bekir zamanında toplanılan Kur'an nüshasından istinsah ettiği Kur'anın aynıdır. Binaenaleyh bu Kur'an, Resuli Ekremin devrinde okunan Kur'andır. Hazreti Osman, Hazreti Ebu Bekirin zamanında toplanılan nüshadan Kur'an nüshaları çıkarttığı zaman, Resuli Ekremin birçok arkadaşları hayatta bulunuyorlardı. Faraza, Hazreti Osman, Kur'anın tertibinde herhangi bir değişiklik vücuda getirmiş olsaydı, onun bu hareketine kat'iyyen göz yumulmaz, Ashaptan birçokları ona karşı hemen itiraz ederlerdi. Sonra Kur'anın istinsahi, Hazreti Osman tarafından deruhde olunmamıştı. Bu işi deruhte edenler, Kur'anı başından sonuna kadar bilen Ashaptı. Hiçbir kimse, Hazreti Osmanın devrinde Kur'anın cüz'i tahrife uğradığını söylememektedir. Hazreti Osmana karşı söylenen söz, onun bir takım kıraatleri menetmesinden ibarettir.

Kur'anın tertibine ve aynen istinsahına gelince, bu hususta Hazreti Osmanın aleyhinde mevsuk değil, zayıf bir rivayet bile yoktur.

Delillerimiz, bu kadarla kalmıyor. Elimizde son derece müsbet daha başka deliller de vardır. Buharî, (Bakara) sûresinin fazailinden bahsederken şu hadisi şerifi rivayet ediyor : Resuli Ekrem buyuruyor ki: «Her kim Bakara sûresinin son iki ayetini herhangi gece okursa, bunlar ona kifayet eder.» Bu hadisi şeriften iki nokta anlıyoruz : Bakara sûresi başından sona kadar bütünleşmiş, ayetleri sıralanmıştı ve onun durumu bütün Ashapça malûmdu. Yoksa Resuli Ekrem Bakara sûresinden bahsediyorken onun son âyetine işaret etmezdi. Sonra yine bu hadisi şeriften, Bakara sûresinin o zaman da, yani Resuli Ekremin devrinde de «Amenerresulü» ile başlıyan iki ayetle nihayet bulduğunu anlıyoruz. O halde Kur'anın bugünkü tertibi ile Resuli Ekremin zamanındaki tertibi arasında hiçbir fark yoktur.

Sonra Sahih-i Müslimin bir rivayetine göre, Resuli Ekrem Deccalın zuhuru sırasında sûre-i Kehfin ilk on âyetinin okunmasını tavsiye buyurmuştur. Bu da o zaman Kur'anın tertipli olduğunu isbat eder. Ayetler tertipli olmasaydı, sûre-i Kehfin başındaki on ayetten bahsetmek manasız olurdu. Zira elimizdeki Kelâm-ı Kadimde de, sûre-i Kehfin ilk on ayeti, Hazreti İsanın, Veled-ullah olması akidesini red ve iptal eder. Bu da bizim elimizdeki Kur'anın tertip itibariyle Resuli Ekremin zamanında okunan Kur'anın ayni olduğunu gösterir.

Resuli Ekrem Kur'anı tertipsiz bırakmış olsaydı, Ashabın rivayetlerinde hiç olmazsa bu tertipsizliğin bir örneğine rastgelmek icabetmezmiydi? Halbuki hakikat bunun hilâfınadır. Ashabın bütün rivayetlerin-

de Kur'anın bugünkü tertibine muhalif hiçbir rivayet görmüyoruz. Bu da Kur'an-ı Kerimin ancak bir tertip dairesinde okunduğunu, bütün Ashabın Kur'an-ı Kerimi bir tarzda tilâvet ettiklerini isbat eder.

Hazreti Alinin nüzul tarihi itibariyle âyetleri tertip ettiğine dair bir rivayet vardır. Bu rivayet doğru ise, bu da, tertibin mahza nüzul tarihlerini göstermek için vücuda getirdiğini ifade eder. Bu da bu tertibin müslümanlar arasında yayılan Kur'an nüshalarındaki tertibin Resuli Ekrem tarafından vücuda getirilen tertip olduğunu, âyetlerin nüzul tarihine göre tertip olunmasının mahza tarihe hizmet için vücuda getirilmiş olduğunu gösterir. Hazreti Osman devrinde Kur'an istinsah olunurken Hazreti Ali de bu işe nezaret ediyordu. Hazreti Ali bu tertibe muhalif olsaydı, bu işi deruhde etmez, yahut ona itiraz ederdi. Fakat Hazreti Ali, Kur'anın nüzul tarihi itibariyle tertibine vâkıf olmakla beraber bugünkü tertibi terviç etmiştir. Çünkü Resuli Ekrem tarafından okunan Kur'an, bu tertip üzere okunuyordu. Şayet Hazreti Alinin Hazreti Ebu Bekir ve Hazreti Osman devrinde bir itiraz dermeyan edemediği söylenecek olursa o halde Hazreti Alinin kendi devrinde bu itirazını ileri sürmesine mani kalmazdı. Halbuki Hazreti Ali böyle bir harekette bulunmamıştır. Yukarda söylediğimiz gibi, Kur'anın tertibi aleyhinde söz söyleyen kimse yoktur.

O halde Kur'anın sûrelere taksimi, her sûreye ait âyetlerin tertibi, bizzat Resuli Ekrem tarafından yapılmıştır. Resuli Ekreme, bir âyet vahyolundukça onun yeri kendi tarafından gösteriliyordu. Meselâ, Bakara sûresinin mühim bir kısmı hicretin ilk sıralarında, bazı rivayetlere göre «Riba» ya ait kısımları daha sonra vahyolunmuştu. Ribaya ait olan âyetlerin biri, sadakaya ait olan âyetleri takip eder. Bunun sebebi şudur: Sadakata ait olan emirler ile «Riba» yemenin günah olduğunu anlatan âyetlerin ikisi de fakirler lehinde olan âyetlerdi. Bu iki âyetin hedefi de fakirlerin halini veya yaşayış seviyelerini yükseltmekti. O zamanın şartları bu iki âyetin birlikte nâzil olmasına elverişli değildi. Ribayı menetmeden evvel, içtimaî heyeti hazırlamak lâzımdı. Onun için bu iki âyet muhtelif zamanlarda nâzil olmuştu. Fakat bu âyetlerin mevzuu birbirine o kadar yakındı ki âyetleri tertip ediyorken onları yan yana getirmek icabediyordu.

Âyetler, Resuli Ekrem tarafından bu şekilde tertip olunduğu gibi Kur'anın sûrelere taksimi de onun tarafından başarılmıştır. Çünkü en muteber Ahadis-i Şerifede sûrelerin isimlerine tesadüf ediyoruz. Kur'an âyetlerinin sûrelere taksimi, sûrelere ait âyetlerin tertibi işinin bizzat Resuli Ekrem tarafından başarıldığı müslümanlar arasında o kadar müsellem bir hakikattir ki gerek Ashap, gerek onları takip eden müslümanlar arasında bunun üzerinde hiçbir ihtilâf vukubulmamıştır. Ta ilk müslümanlardan başlıyarak bugüne kadar hiçbir kimse herhangi âye-

tin kendi yerinden başka bir yere ait olduğunu söylememiştir. Bunu isbat için birkaç misal nakledelim :

Sahih-i Buharî'nin rivayetine göre Hazreti Abdullah bin Mes'ud bir gün namaz kılarken (Enfal) sûresinin kırk âyetini okumuştu. (Fethülbari), Abdürrezak'ın müsnedinden bu rivayeti başka bir tarik ile nakledíyor. İkinci rivayet Abdullah bin Mes'udun hangi âyetten başlıyarak hangi âyette bitirdiğini anlatıyor. İbn Mes'udun okuduğu âyetlerin adedini bu nakle göre hesap ettiğimiz takdirde bunların kırk olduğunu görüyoruz (1). Demek ki, Peygamberimizin Ashabı, Kur'anı, bizim her gün okuduğumuz tertip dairesinde okuyorlardı.

Sahih-i Buharî'nin bir rivayetine göre Resuli Ekrem geceleri teheccüd namazı için uyandığı zaman Âli İmran sûresinin son on âyetini okur, müslümanlar da Resuli ekreme uyarak bu âyetleri okurlardı. Bu da Resuli Ekremin zamanında Kur'anın, bugünkü şekilde tertipli olduğunu gösterir.

Her sûreye ait âyetlerin Asr-ı Saadettenberi bugünkü şekliyle tertipli olduğunu gösterdikten sonra sûrelerin tertibini bahis mevzuu etmek icabeder.

Yukarıda, Resuli Ekremin zamanında bütün Kur'anı ezberliyen ve onu hatmeden zevat bulunduğunu izah etmiştik. Şüphesiz, Kur'an-ı Kerimi hatmeden bu zavat onu bir sıra dahilinde hatmediyorlardı. (Sahih-i Buharî) Kur'anın nekadar zamanda hatmolunması icabettiğini bahis mevzuu ederken Resuli Ekremin Ashaptan birine Kur'anı bir gecede hatmetmeyi tavsiye buyurduğunu diğer bir zata Kur'anı yedi gecede hatmetmeyi emreylediğini beyan ediyor. O halde Asr-ı Saadette bütün Kur'anı ezberleyen Ashap onu daima tilâvet ve hatmediyorlardı. Bundan da o zaman Kur'an sûrelerinin sıralanmış olduğunu anlamak icabeder. Birçok muteber rivayetler, Resuli Ekremin her âyetin yerini gösterdiği gibi, her sûrenin de yerini gösterdiğini ifade ediyor. Her sûrenin âyetleri nasıl birbirine bağlı ise, sûrelerin de birbirlerine bağlı ise, sûrelerin de birbirlerine bağlı olmaları bunu isbat etmektedir. O halde Kur'an sûreleri de Resuli Ekrem tarafından tertip olunmuştur. Bu noktayı daha önce mufassal surette belirtmiş bulunuyoruz.

9. *Kur'anın Hz. Ebu Bekir devrinde cem'i ve yazılması :*

Şimdiye kadar verdiğimiz muhtelif izahlardan maksadımız, Hazreti Ebu Bekir devrinde Kur'anın cem'edilmesi hâdisesine ait başlangıçları aydınlatmaktı. Kur'anın, Hazreti Ebu Bekir devrinde cem'olunmasının mânasını anlamak ve bu hususta hiçbir yanlışa düşmemek için buna lü-

(1) Fethülbarî, ikinci cilt (212) inci sahife.

zum vardı. Meselâ Kur'anın Asr-ı Saadette yazıldığını, kâmilen ezberlendiğini, kâmilen sıralanmış ve sûreleri tasnif edilmiş olduğunu bilmeyenler, Hazreti Ebu Bekirin devrinde Kur'anın cem'i hakkında birtakım vesveselere kapılabilirler. Kur'anın tarihine ait bu safhalar aydınlandıktan sonra Ebu Bekirin devrinde ne yapıldığını emniyetle izah edebiliriz.

Resuli Ekremin irtihali sırasında Kur'an-ı Kerim, tamamiyle yazılmış, tamamiyle ezberlenmiş olduğu halde, tek bir cilt halinde toplanmamıştı. Kur'anın her âyeti vahyolunduktan sonra yazılmıştı. Fakat Resuli Ekrem, yaşadığı müddetce İlâhî vahyi telâkkiye devam ettiğinden onun hayatında bütün Kur'an bir cilt haline getirilmemişti ve buna imkân yoktu. Çünkü Kur'anın bir cilt halinde cem'i için vahyın bitmesi ve kesilmesi lâzımdı. Peygamberin yaşadığı müddetçe vahy kesilmeyeceğine göre böyle bir teşebbüs doğru olmazdı. Ancak Resuli Ekrem irtihal ettikten sonra, İlâhî vahy bir mecmua haline getirilir, ve bu mecmua, bu cilt, bütün İlâhî vahyi toplayabilirdi. Hazreti Ebu Bekirin devrinde yapılan iş budur.

Kur'anın cem'ini icap eden esbabı tetkik ettiğimiz takdirde bu hakikat tamamiyle tavazzuh eder. (Sahih-i Buharî) de Peygamberimizin kâtibi Zeyd bin Sabit bu hâdiseyi bizzat izah ediyor. Resuli Ekremin irtihalinden sonra Hazreti Ebu Bekir müslümanların riyasetine geçmiş, mürtedlere, sahte peygamberlere karşı kuvvetler göndermek zorunda kalmıştı. Sahte peygamber Müseylime ile döğüşen müslümanlar içinde birçok hafızlar, bu muharebelerde şehit düşmüşlerdi. Hazreti Ömer, hafızların şehit düştüklerine dikkat ederek bu muharebelerin devamı takdirinde, daha birçok hafızların şehit olacağını, Kur'anın da henüz bir cilt halinde toplanmadığını düşünmüş, Hazreti Ebu Bekire müracaat ederek vaziyeti anlatmış. Hâdiseyi bizzat Hazreti Zeyd bin Sabitten dinleyelim: «Hazreti Ebu Bekir (Radiyallahü anhü) Yemame'de ihraz-ı şehadet edenlerin ölümünü müteakıp beni çağırttı. Ömer bin El Hattab onun nezdinde bulunuyordu. Hazreti Ebu Bekir bana şu sözleri söyledi: «Ömer bana gelerek Yemame gününün şiddetli hengâmında hafızların kesretle şehit olduklarını, diğer sahnelerde de hâfızların aynı hale uğramalariyle Kur'andan bir çoğunun zayi olmasından endişe ettiğini söyliyerek Kur'anın cem'ini emretmekliğimi tavsiye etti. Ömere, Resuli Ekremin yapmadığı bir işi nasıl yapayım? dedim. Ömer, kasem ederek bunun iyilik olduğunu söyledi ve bana müracaatte devam etti. Nihayet Cenabı Hak, benim bu işe aklımı yatırdı, göğsüme ferahlık verdi. Ben de Ömerin fikrine iştirak ettim.» Hazreti Ebu Bekir bu sözlerden sonra Zeyde şu şekilde beyanatta bulundu: «Sen, genç ve akıllı bir erkeksin, senin aleyhinde söylenecek bir söz yoktur. Resuli Ekrem (Sallâllahü aleyhi vesellem)e vahyi yazıyordun. Kur'anı tetebbu ederek topla!» Buna karşı Zeyd şu cevabı verdi: «Resuli Ekrem (Sallâllahü aleyhi vesellem) in

yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz?» Hazreti Ebu Bekir: «Vallahi bu bir hayirdir.» dedi. Bana bir dağı taşımayı teklif etseler bundan daha ağır olmazdı. Sonra Ebu Bekire müracaatte devam ettim. Cenabı Hak, Hazreti Ebu Bekir ile Ömerin aklını yatırdığı ve göğüslerini ferahlandırdığı gibi benim de aklımı açtı ve göğsümü ferahlandırdı. Ben de Kur'anı yazılı bulunduğu aseblerden (yaprakları kesilmiş ve enli tarafına yazı yazılmış olan hurma dallarından) ve luhfelerden (yani beyaz ve ince taşların üzerinden) ve hafızların hıfzından takip ettim.» (1).

Kur'anın cem'iyle bu kadar yakından alâkalı olan Zeyd'in bu beyanatından şu noktaları anlıyoruz :

1 — Kur'an, Resuli Ekremin hayatında onu ezberleyenlerin hafızasını tezyin ediyordu. Bu hafızlar, harplere iştirak ederek şehit düşmeseydiler, endişe edilecek bir şey yoktu. Fakat hafızlar şehit olmakta devam ederlerse Kur'an da bir cilt halinde toplanmadığından bir ziyaa uğramasından korkulurdu.

2 — Kur'anı bir cilt halinde toplamaktan maksat, bütün hafızlar bir harpte şehit olurlarsa onların yerini tutacak bir şey vücuda getirmekti. Hazreti Ömer, hafızların Yemame'de fazlaca şehit olduklarını görerek endişeye düşmüş, diğer hafızların da diğer sahnelerde terk-i hayat etmelerinden korkmuştu. Kur'an, bir cilt halinde toplanırsa bu endişe bertaraf edilecekti. Bundan da Resuli Ekremin hal-i hayatında Kur'an-ı Kerimin âyetlerini ve sûrelerini tertip ettiği, Ömerin hafızlarda mahfuz olanı, yazılı bir hale getirmek istediği anlaşılıyor.

3 — Hazreti Ebu Bekirin Kur'an-ı cem'e teşebbüs etmesine kadar Kur'andan bir şey zayi olmamıştı. Çünkü Zeyd bin Sabitin beyanatı, Ömerin sair harp meydanlarında da hafızlar şehit düşecek olurlarsa Kur'andan bir kısmının ziyaa uğramasından korktuğunu gösteriyor. Yoksa bu zamana kadar Kur'andan zayi olan bir şey yoktu.

Bu mühim noktaları anladıktan sonra Hazreti Ömer tarafından Ebu Bekire vukubulan müracaate karşı Ebu Bekirin «Resuli Ekrem tarafından yapılmıyan bir işi ben nasıl yapayım?» cevabını vermesinin sebebini anlamak icabeder. Hazreti Ömerin teklifi, Kur'anın yalnız cem'ini değil, onun tahriren cem'ini ifade ediyordu. Kur'anın bütün âyetleri ve sûreleri tertip olunmuştu. Kur'an bu tertip üzere ezberlenmişti. Fakat Kur'anın ayrı ayrı yazılı parçaları bu tertip üzere toplanıp yazılmamıştı. Resuli Ekrem, bütün, hayatınca İlâhî vahyi telâkki ettiğinden bunu yapmağa imkân yoktu. Onun için Resuli Ekrem tarafından Kur'anın cem'i emrolunmamıştı. Hazreti Ömer ise Hazreti Ebu Bekirden, Devr-i Risalette yazılan âyetlerin cem'ini teklif ediyordu. Bu ise Resuli Ekrem tarafından yapılmamış bir işti. Onun için Hazreti Ebu Bekir, ilkönce

---

(1) Sahih-i buharî: Altıncı cüz: Cem-il-Kur'an. Sahife 98 Matbaai Âmire.

Hazreti Ömerin teklifini reddetmişti. Fakat Hazreti Ömerin teklifi kuvvetli sebeplere dayanıyordu. Ömer, bu sebepleri Hazreti Ebu Bekire izah ettiğinden Hazreti Ebu Bekir de Ömerin teklifindeki isabeti anladı. Demek ki Zeydin beyanatı bize Devr-i Risalette yazılan Kur'an âyetlerinin Ashap tarafından sırasiyle ezberlenmiş olduğunu, fakat bu sıranın yalnız hâfızalarda menkuş bulunduğunu ve ayni şekilde yazılmamış olmakla yazılmasının istendiğini anlatıyor.

İzaha muhtaç olan bir nokta da Zeyd bin Sabitin bu işi çok müşkül görmesinin sebebidir. Zeyd, bir dağı yerinden kaldırmanın bu işten daha kolay olduğunu söylüyor. Acaba niçin?. İbn Ebi Davudun bir rivayeti bu noktayı tenvir ediyor: «Hazreti Ömer, Resuli Ekremden doğrudan doğruya bir şey nakledenin onu Zeyde getirmesini ilân etti. Ashap, Resuli Ekremden telâkki ettikleri Kur'an âyetlerini kâğıtlara, levhalara, hurma dallarına yazarlardı. Bunlardan birinin getirdiği yazı, onun bu ayetleri Resuli Ekremden naklettiğine dair iki şahit göstermedikçe kabul olunmuyordu» (1). Bundan da, Kur'an ayetlerinin huzuru Nebevide yazıldığı ve Hazreti Ebu Bekirin devrinde yapılan işin bu yazıları bir araya getirmekten ibaret olduğu tavazzuh ediyor. Zeydin de bahis mevzuu ettiği güçlük, her yazıyı tevsik etmektir. Çünkü Zeyd Kur'anın esasen yazılı olan parçalarını toplayacaktı. Kur'anın bir kısmı Mekkede, bir kısmı Medinede vahyolunmuştu. Zeydin elinde ise Kur'anın Medinede vahyolunun ve yazılı bulunan kısmı bile tam olarak mevcut değildi. Zeyd bunları arıyacak, fakat yazılı bulduğu herşeyi kabul etmiyecek, ancak Resuli Ekremin huzurunda yazılanları bulacaktı. Bu, çok müşkül bir vazife değil miydi? Zeyd, evvelâ Resuli Ekremin huzurunda yazılan bütün yazıları toplıyacak sonra bunları Resuli Ekrem ve Ashab-ı güzin tarafından okunduğu tertip üzere sıralıyacaktı. Bütün bu yazıların mahfuz olduğunda şüphe yoktu. Çünkü İlâhî vahye müteallik herşey son derece itina ile saklanıyordu. Bununla beraber, Zeydin vazifesi ağırdı. Zeyd, durmadan çalışacak ve herşeyi tahkik edecekti. Onun için, vazifesinin ehemmiyetini bihakkin takdir ederek işe başlamıştı. Hazreti Ebu Bekirin Zeyde «Kur'an-ı tetebbu et ve topla!» demesinden maksat ta bu idi. Çünkü Zeyd, huzuru Nebevide yazılan Kur'an âyetlerini bir araya getirecekti. Maksat, Kur'anı yalnız yazdırmak olsaydı, iş gayet kolaylaşırdı. Birkaç hafız bir araya gelir, onlar okur, Zeyd de yazardı. Halbuki böyle olmadı. Resuli Ekremin huzurunda yazılan her âyet getiriliyor. bunların huzuru Nebevîde yazılıp yazılmadığı tahkik edildikten sonra bunlar istinsah olunuyordu. Nitekim Zeyd de bunu izah ederek «Kur'an-ı yazılı bulunduğu hurma dallarından, taşlar üzerinden ve hafızların hâfızalarından takip ettim» diyor. Zeyd beyanatında devam ederek da-

(1) Fethülbarî, dokuzuncu cilt, sahife 12.

ha sonra şu sözleri söylüyor: «Nihayet Tevbe sûresinin son tarafı olan «Lekad caeküm resulün min enfüsiküm azizün aleyhi ma anittüm...» âyeti kerimesini Ebu Huzeymet-ül Ansaride buldum. Ondan başkasında bulamadım.» (1)

Hazreti Zeyd bin Sabitin bu beyanatından onun iki işle mükellef olduğu tavazzuh ediyor. Bunların biri, Kur'anın huzuru Nebevide yazılan âyetlerini bulmak, diğeri bunları bir cilt halinde toplamak. Yazıları topladıktan sonra onları yerli yerine koymak icabediyordu. Bunun için Zeyd de beyanatında anlattığı veçh ile hafızların hâfızasına müracaat ediyordu. Esasen Hazreti Ömer de Kur'anın cem'inde hâfızların hıfzından istifade edebilmek için bu işe bir an evvel başlanılmasını teklif etmişti. Çünkü hafızlar harp dolayısiyle ortadan kalkacak olurlarsa Kur'anın cem'i çok müşkülleşirdi. Fakat bu güçlük başgöstermeden işe başlanmış ve Zeyd, hazreti peygamberin huzurunda yazılan yazılara ve hafızların hâfızasına güvenerek Kur'anı toplamış ve bir cilt haline getirmiştir.

Acaba Hazreti Ebu Bekirin emriyle cem'olunan Kur'an nüshası, Resuli Ekremin devrinde okunan ve Ashap tarafından ezberlenen Kur'anın tam tıpkısı mıydı?

Bunda zerre kadar şek ve şüphe yoktur. Çünkü Kur'an-ı Kerim, Resuli Ekremin irtihalinden altı ay sonra cem'olunmuştur. Bizzat Resuli Ekremden Kur'anı dinleyenlerin çoğu hayatta idiler. Resuli Ekremden Kur'anı telâkki ederek ezberliyen Ashap Kur'anın cem'ine nazaret ediyorlardı. Kur'anın cem'inden maksat, onu olduğu gibi toplamaktı. Bütün Ashap, İlâhî vahye iman eden, onun her harfi üzerinde titriyen insanlardı. Bunların içinde bütün Kur'anı, yahut Kur'anın bir kısmını ezberliyenler vardı. Hepsi de namazda Kur'an okudukları için içlerinde bir kimse yoktu. Ashab-ı güzin, Kur'anı yazarlar ve Kur'an sahifelerini evlerinde bulundururlardı. Kur'an hem yazılı, hem mahfuz olduğu için onun bir gûna tahrife uğramasına imkân yoktu. Hazreti Ebu Bekirin zamanında cem'olunan Kur'an nüshasına bir kelime ilâve olunduğunu, yahut ondan bir kelime veya bir âyet eksiltildiğini söyleyen hiçbir rivayet yoktur.

Hazreti Ebu Bekirin devrinde cem'olunan Kur'an nüshası, Resuli Ekrem tarafından okunan ve tebliğ olunan Kur'anın tam aynidir. Bu nüsha Hazreti Ebu Bekir tarafından muhafaza olunmuş, sonra Hazreti Ömere intikal etmiş, Hazreti Ömerden sonra onun kerimesi Hazreti Hafsaya geçmiş, sonra Hazreti Osman, bu nüshadan birkaç nüsha istinsah ettirmiş, ve asıl nüshayı hazreti Hafsaya iade etmiştir.

(1) Sahih-i Buharî: cüz 6 sahife 98. İstanbul Matbaai Âmire.

10. *Kur'anın Hazreti Osman devrinde istinsahı :*

Kur'anın Hazreti Ebu Bekir devrinde nasıl toplandığını ve bir cilt haline getirildiğini anlattıktan sonra Hazreti Osman devrinde ne yapılmış olduğunu izah etmek icabeder.

Hazreti Ebu Bekirin devrinde bir cilt halinde toplanılan Kur'an nüshası, Resuli Ekrem tarafından tertip ettirilen, ezberletilen ve yazdırılan Kur'anın tam tıpkısı olduğunu anlatmış bulunuyoruz. Bu nüsha, Hazreti Ebu Bekirin hayatı esnasında onun yanında kalmış, onun ölümü üzerine Hazreti Ömere geçmiş, Hazreti Ömerin ölümü üzerine bu nüsha Hazreti Hafsaya emanet olunmuş, bu suretle bu nüsha herhangi bir değişikliğe ve bozuntuya uğramaksızın Hazreti Osman devrinde ulaşmıştır. Hazreti Osmanın göz önünde bulundurduğu ve ehemmiyet verdiği bazı haller ve hâdiseler, Kur'an-ı Kerimin resmen istinsahını ve bu resmen istinsah olunan nüshaların her tarafa gönderilmesini, buna mukabil sureti hususiyede yazılan nüshaların ortadan kaldırılmasını gerekleştirmiştir. İmam Buharî'nin naklettiği sahih bir rivayet bu hareketi gereklendiren şeraiti izah ediyor :

«Enes ibn Malik diyor ki : Ermenistan fethinde Sûriyeliler ve Azerbaycanda Iraklılar ile birlikte harbeden ve Kur'an-ı Kerimin muhtelif şekillerde okunmasından müteessir olan Huzeyfe, Hazreti Osmana geldi ve ona : Ey Osman, halk, Kur'an-ı Kerimin kıraatinde, hıristiyanlarla yahudilerin kitaplarını okumakta dûçar oldukları ayrılığa benzer bir ihtilâfa düşmeden evvel icabına bak!» dedi. Bunun üzerine Hazreti Osman, Hazreti Hafsaya haber göndererek nezdinde bulunan Mushaf-ı Şerifi istetti ve ondan nüshalar çıkartacağını, asıl nüshayı ona iade edeceğini bildirdi. Hazreti Hafsa, muhafaza ettiği Kur'an nüshasını gönderdi. Hazreti Osman da Zeyd ibn Sabit, Abdullah ibn Zübeyr, Saîd ibn As, Abdurrahman ibn Hâris ibn Hişamı çağırtarak onlara Kur'anı istinsah etmelerini emretti. Hazreti Osman, Zeyd ibni Sabitin Medineli olması yüzünden Kureyşe mensup olan diğer üç kişiye Zeyd ile Kur'an hakkında birşey üzerinde ihtilâf ettiğiniz zaman Kur'an-ı Kureyş lisaniyle yazınız. Çünkü Kur'an, Kureyş lisaniyle nâzil olmuştur, dedi. Bunlar Hazreti Osmanın emirlerine itaat ederek Kur'an-ı Kerimin istenen nüshalarını ikmal ettikten sonra Hazreti Osman asıl nüshayı Hazreti Hafsaya iade etmiş, sonra her tarafa bu nüshalardan birini göndererek diğer nüshaların ve Kur'an yazılı yaprakların yakılmasını emretmişti.»

Bu rivayet bize Hazreti Osmanı, Kur'anı resmen istinsaha ve hususî nüshaları ortadan kaldırmağa sevkeden sebepleri sarih bir surette göstermektedir. Hazreti Osmana, muhtelif cephelerde bulunan kumandanlarından biri ,devletin uzak ülkelerinde Kur'anın kıraatinde ihtilâf hasıl olduğunu söylemişti. Fakat Mekke veya Medine'de, yahut Arabis-

tanın herhangi bir tarafında buna benzer bir ihtilâf vukuundan bahsedilmiyor. Bu ihtilâf, Ermenistan veya Azerbaycan gibi devletin uzak yerlerinde islâmiyete yeni giren ve Arapçanın konuşulmadığı kısımlarında vukubulmakta idi. Bu ihtilâfın mahiyeti de gayet sarihdir. Çünkü «kıraat» tarzında ihtilâf olduğu sarih bir surette beyan olunuyor. Bu ihtilâf, yahudilerle hıristiyanların kitapları hakkında uğradıkları ihtilâflara benzemiyordu. Fakat bir şey yapılmadığı ve bu ihtilâfın önüne geçilmediği takdirde, o sırada hasıl olan bu küçük ihtilâf, ileride büyür, ve belki yahudilerle nasranîler arasındaki ihtilâfa benzerdi. Bu küçük ve ehemmiyetsiz ihtilâflar neden ibaretti ?

Bazı sahih rivayetlere göre, Resuli Ekrem bazı kelimelerin muhtelif lehcelere göre kıraat olunmasına müsaade ederdi. Fakat Ashabın bir kısmı, Resuli Ekremin bu müsaadesinden haberdar olmayarak, bu gibi kıraatleri okuyanları şiddetle tenkit ederlerdi. Meselâ bir defa Hazreti Ömer, Hişamın bazı Kur'an kelimelerini başka bir lehce ile okuduğunu işittiği zaman onu yakalayarak Resuli Ekremin huzuruna götürmüş; fakat Resuli Ekrem, Hişamın o kıraatini tasvip etmişti. Bu müsaadenin sebebi, bazı kabîlelere mensûp kimselerin bazı kelimeleri ancak kendi lehcelerine göre okuyabilmeleri idi. Onun için onların kolayına geldiği şekilde okumalarına müsaade edilmişti. Kıraat ihtilâfını da ilerde bahis mevzuu edeceğimizden şimdilik bu noktanın teferrüatını bırakıyoruz. Fakat bu kısa malûmattan anlaşılacağı vech ile kıraat ihtilâfı bir zarurete dayanıyordu. Bu müsaadeden istifade edenler, küçük yaşlarındanberi mahallî bir lehceye göre bazı kelimeleri talâffuza alıştıklarından dillerini başka türlü talâffuza yatıştıramıyor ve o kelimeleri Kureyş lehcesine göre söyliyemiyorlardı.

İslâmiyet, Arabistan hududunu aştıktan sonra, islâmiyete yeni girenlerin ayni müsaadeden istifade etmelerine hacet yoktu. Çünkü bunlar bir kelimeyi öğrendikten sonra Kureyş lehcesine göre de, başka bir lehceye göre de onu ayni kolaylıkla talâffuz edebilirlerdi. Halbuki Ashaptan bazıları Kur'an-ı Kerimi Kureyş lehcesinden gayri bir lehce ile öğretmeğe devam ediyorlardı. Bu hal Kûfede görülmüş, ve Huzeyfenin yukarıya naklettiğimiz beyanatından anlaşılacağı vech ile Huzeyfe Iraklılar arasında bu hali görmekten müteessir olmuştu.

Rivayetlere göre, Huzeyfe bu hareket tarzını takip edenleri şiddetle muahaze etmiş, buna karşı bazıları İbn Mes'udun, bazıları Ebu Musa El'Eş'arinin, bazıları Ubeyy ibn Kâ'bın kıraati üzere okuduklarını söylemişlerdi. Halbuki, bunlar, Kur'anın asıl nâzil olduğu Kureyş lisanını kolaylıkla söyleyebilir kimselerdi. Hazreti Ömerin zamanında ibn Mes'ud, Huzeyl lehcesi üzere bazı kelimeleri talâffuz etmiş, Hazreti Ömer bundan haberdar olarak ona yazdığı mektupta: «Kur'an-ı Kerim, muhakkak ki, Kureyş lisaniyle nâzil olmuş, Huzeyl lisaniyle nâzil olmamıştır.

Onun için herkese Kur'anı, Hüzeyl lisaniyle değil, Kureyş lisaniyle okut!» demişti. Arabistan haricindeki yeni müslümanlar arasında da buna mümasil kıraat ihtilâfları yayıldığından Huzeyfe bu vaz'iyeti, Hazreti Osmana derin bir teessürle anlatmış, buna karşı Hazreti Osman, Kur'anın herkes tarafından, nâzil olduğu Kureyş lisaniyle okunmasını temin için en isabetli çareye baş vurmuştur.

Şimdiye kadar verdiğimiz malûmattan Hazreti Osmanın niçin Kur'an-ı Kerimi resmen istinsah ettirdiği ve niçin hususî nüshaları ve yaprakları ortadan kaldırttığı anlaşılmıştır. Hazreti Osmanın Kur'an-ı Kerimi istinsah eden zevata verdiği talimat ta, bunu açıklıyor. Çünkü yukarıda gösterdiğimiz gibi Hazreti Osman bunlara Medineli olan Zeyd ile ihtilâfa düştükleri zaman, Kur'anın nâzil olduğu Kureyş lehcesini üstün tutmalarını söylemiş, onlar da onun emrine itaat etmişlerdi. Hazreti Osmanın bu hareket tarzı tam Hazreti Ömerin ta'kip ettiği hareket tarzının tıpkısı idi. O da, İbni Mes'uda Huzeyl lehcesiyle değil, fakat Kureyş lehcesiyle Kur'anı okutmasını emretmişti.

Hazreti Osmanın Kur'an-ı istinsaha memur ettiği zatlardan üçüne Zeyd ile ihtilâf ettiğiniz zaman Kureyşin lehcesini tercih ediniz demesinden maksad ne idi? Bu ihtilâfın mahiyeti neden ibaretti? Yine İmam Buharînin Sahih'indeki bir rivayete göre Hazreti Osman bunlara «Kur'anın Arabiyeti üzerinde Zeyd ile ihtilâf ettiğiniz zaman, Kureyş lehcesini tercih ediniz!» demiştir. Bu da ihtilâfın ancak Arapca kelimelerin talâffuz tarzına ait olabileceğini gösteriyor. Çünkü Zeyd Kureyşe mensup değildi. Meselâ bu zatlar arasında Tabut تابوت kelimesi üzerinde ihtilâf hasıl olmuştu. Zeyd bunun Tabuh تابوه olarak kaydolunması icabettiğini söylemiş, buna karşı Kureyşîler bunun تابوت olduğunu anlatmışlar ve onların lehcesi kabul olunmuştu. Bu da Kur'an-ı Kerimi resmen istinsah etmekten ne kasdolunduğunu sarih bir şekilde göstermektedir. Hazreti Osman, müslümanlar arasında Kur'an-ı Kerimin tilâvetinde hiçbir ihtilâf hasıl olmamasını istemiş ve bunu bu şekilde temin etmişti.

Acaba Hazreti Osman devrinde istinsah olunan Kur'an nüshasiyle Hazreti Ebu Bekir devrinde, Zeyd ibn Sabit tarafından toplanılan nüsha arasında hiçbir fark var mıydı?

Bütün rivayetlerin ittifak ettiği nokta : Hazreti Osmana kıraat ihtilâflarından bahsolunduğu zaman onun hemen Hazreti Hafsanın nezdinde bulunan Kur'an nüshasını isteterek onun istinsahını emrettiğidir. Onun istinsah ettirdiği nüshalar, Hazreti Ebu Bekir devrinde toplatılan nüshanın tam tıpkısı idi. Çünkü Hazreti Ebu Bekir devrinde Kur'an-ı Kerimi toplamağa memur edilen Zeyd, Hazreti Osman devrinde de ayni vazifeyi ifa etmiştir. Yalnız Hazreti Osman, kıraat ihtilâfını bertaraf

etmeyi istihdaf etmiş ve Zeyd ile vukubulacak her kıraat ihtilâfında Kureyş lehcesinin tercihini istemiştir. Zeyd ile arkadaşları arasında vukubulan biricik ihtilâf ise yukarıda naklettiğimiz misalde gösterdiğimiz, (tabut) kelimesine aitti. Başka hiçbir ihtilâftan bahsolunmamakta ve Hazreti Zeydin evvelce topladığı ve yazdığı Kur'anın aynen istinsah edildiği tavazzuh etmektedir. Demek ki Hazreti Osman devrinde neşrolunan Kur'an nüshaları, Hazreti Ebu Bekir devrinde toplanan asıl nüshanın tıpkısı idi.

Hazreti Osman, Kur'an nüshalarının istinsahını ikmal ettikten sonra asıl nüshayı Hazreti Hafsaya iade etti. Şayet bu nüsha ile Hazreti Osmanın istinsah ettiği nüshalar arasında en cüz'î fark bulunsaydı, bu fark ya Hazreti Osmanın hâkimiyeti devrinde yahut müslümanların fırkalara ayrıldıkları Hazreti Ali devrinde mutlâka meydana çıkarılırdı. Çünkü aslî nüsha Hazreti Hafsanın nezdinde idi. Hattâ arada bir fark bulunsaydı, Hazreti Osmanı şehid eden katiller, bunu onun aleyhinde en kuvvetli ittiham olarak ileri sürerler ve irtikâp ettikleri cinayeti muhik göstermek için bunu da bahane ederlerdi. Halbuki böyle birşey söylenmemiş, hiçbir yerde böyle bir söz kaydolunmamıştır. O halde Hazreti Osman tarafından yazdırılan Kur'an nüshasının aslına tamamiyle mutabakatı aleyhinde bir söz söylemeğe imkân yoktur.

Hazreti Osmanın bu hareketi indî veya keyfî değildi. Bu hareket indî veya keyfî olsaydı, Ashab-ı güzinden hiçbiri onun hareketini tavsip etmezdi. Halbuki Ashab-ı güzin onun hareketini tasvip ile kalmamış, ona bu işi başarmak hususunda yardım etmişlerdi. Ashabın ulemasından olan Huzeyfe, uzaklardan gelerek ona hissettiği endişeleri anlatmış, Hazreti Osman da Ashap ile istişareden sonra bu işi başarmayı kararlaştırmıştı. İbn Ebi Davud, mevsuk olarak kabul olunan bir sened ile Hazreti Ali'nin şu sözünü naklediyor: «Hazreti Osman hakkında iyilikten başka bir suretle bahs etmeyiniz. Kur'anın hususî nüshalarını bizimle istişâre etmeden kaldırmadı. Osman bize dedi ki : «Şu kıraat hakkında ne dersiniz?. Bana haber verildiğine göre bazıları diğerlerine benim kıraatim senin kıraatinden daha iyidir, diyor. Bana kalırsa bu nevi düşünüşler küfre kadar varabilir.» Buna karşı biz Osmana ne gibi bir tedbir düşündüğünü sorduk. O da bize herkesi bir kıraat üzerinde toplamak icabettiğini söyledi. Biz de onun fikrini sevinçle kabul ettik.»

Bundan anlaşılıyor ki Hazreti Osman da ancak Ashap ile istişare ve onların tasvibini de temin ettikten sonra ihtilâfa sebep olan Kur'an sahifelerini ortadan kaldırtmıştır. Bir rivayete göre Kur'anın istinsahına nazaret eden Ashabın adedi on iki kadardı. Zeyd, Said, Ubeyy, Enes İbn Malik. Abdullah İbn Abbas bunların arasında idi. Kur'ana vukufu ile maruf olan Ashaptan Abdullah ibn Mes'udu bunlar arasında görmemekliğimizin sebebi onun Kûfede bulunması idi. Bir rivayete göre

Mus'ab ibn Sa'd, Hazreti Osmanın ihtilâfa sebep olan nüshaları arattırarak onları yakmak istediği zaman Ashaptan birçoklariyle görüşmüş, fakat hepsinin bu hareketten memnun olduklarını, içlerinden birinin de bu harekete itiraz etmediğini görmüştü. Esasen Hazreti Alinin yukarıda naklettiğimiz beyanatından anlaşılacağı vech ile gerek Hazreti Osman, gerek Ashab-ı güzin, kıraat ihtilâfından fazla bu ihtilâfın neticelerinden endişe ederek bu hareket tarzını kararlaştırmışlardı. İslâmiyete yeni girenler, Resuli Ekremin kıraat ihtilâfına niçin müsaade ettiğini bilmiyor, bilmediklerinden dolayı Kur'anı hangi kıraat üzere öğrenmişlerse onu şiddetle müdafaa ediyor ve bunun neticesi olarak kavgalara girişecek derecede galeyan gösteriyorlardı. Binaenaleyh Hazreti Osman tarafından tutulan yol, en doğru, en dürüst yoldu.

Hazreti Osmanın devrinde Ashaptan birçoğu hayatta idiler. Bunların içinde bizzat Resuli Ekremden Kur'anın kıraatini ezberliyen Ubeyy İbn Kâ'b ve Abdullah İbn Ömer gibi zevat da bulunuyordu. Yüzlercesi ise, Resuli Ekremin irtihalinden sonra Kur'anı ezberlemişlerdi. Hazreti Osman Resuli Ekremin irtihalinden ancak on üç sene sonra Kur'anı istinsah ettirmiş idi. Şayet bu nüshalar ile Kur'an-ı Kerimin aslı arasında en cüz'î fark bulunsaydı cumhur-i Ashap, Hazreti Osmanın aleyhinde kıyam eder, ve İlâhî Kitabı bütün kuvvetleriyle müdafaada zerre kadar tereddüt etmezlerdi. Böyle bir şey vukubulmamış ve hiçbir kimse Hazreti Osmanın istinsah ettirdiği nüshalar aleyhinde bir kelime söylememiş olduğuna göre bu hususta herhangi şüpheye düşmeğe yer kalmaz.

11. Kur'anda hiçbir fazlalık veya eksiklik yoktur:

Kur'an-ı Kerimin cem'ine dair bu izahatı verdikten sonra, Kur'an-ı Kerimde hiçbir fazlalık veya eksikliğin bulunmadığını da göstermek icabeder.

Birinci noktaya gelince : Mevsuk, gayri mevsuk, meşhur veya mevzu hiçbir rivayet yoktur ki Kur'anın İlâhî vahyden ibaret olduğunu tasdik etmesin. Yalnız bir rivayete göre İbn Mes'ut Kur'anın son iki suresini dua zanniyle kendi nüshasına dercetmemiştir. İbn Mes'udun bu hareketine bütün Ashap itiraz ettiklerinden onun haksızlığı anlaşılıyor. Binaenaleyh Kur'an-ı Kerimin asıl metnine hariçten hiçbir şey ilâve olunmadığı muhakkaktır.

Hazreti Osmanın resmî nüshalarını istinsah ettirdikten sonra imha olunan nüshalar ne idi? Ve bunların kıymetleri neden ibaretti?

Bu nüshalar içinde en çok ehemmiyetle telâkki olunanı Ubeyy ibn Kâ'bın nüshası ile İbn Mes'udun nüshasıdır. Acaba bu nüshalarla Hazreti Osmanın resmî nüshaları arasında fark var mıydı?

Bu suale cevap vermeden evvel garbın en muhasım münekkidlerin-

den birinin, Profesör Noldeke'nin Ansiklopediya Britanikada Muhammedîlik hakkında yazdığı makaleden bu noktaya temas eden kısımları nakklediyoruz :

«Ubeyy ibn Kâ'bın mecmuası, bugün elimizde bulunan nüshanın aynı idi. Ubeyy, bu nüshayı, Zeyd'in asıl nüshasından nakletmiş olacaktır. İbn Mes'ud'un sûreleri sıralamasına ait fihrist de mevcut olduğundan onun mecmuası hakkında da ayni şeyi söyliyebiliriz. Anlaşılan uzun sûreleri başa geçirmek ve kısa sûrelere *takdim etmek* Zeyd'den fazla, İbn Mes'udun eseridir. İbn Mes'ud *Fatiha ile Muavvezeteyni* Mushafında bulundurmamaktadır. Uzeyy ise, Kur'an mecmuasına, Hazreti Muhammed tarafından söylenilen iki duayı ilâve etmiştir. Bu gibi duaların Kur'ana nisbeti üzerinde ihtilaf hasıl olduğu istihrac edilebilir. Bu mecmualardaki kıraat ihtilâfları da payidar kalmıştır. Bu Kıraatlerin bir kısmı meşhur kıraatin madununda olduğu halde bazıları onun seviyesindedir, az bir kısmı ise ona tercihe şayandır.»

Aynı muharrir daha sonra diyor ki: «Hazreti Osmanın istinsah ettiği nüshasına ciddiyetle muhalefet eden yegâne zatın İbn Mes'ud olduğu anlaşılıyor. İbn Mesud Ashabın en eskilerinden olduğu gibi Peygamberin birçok hususî hizmetlerini görmüş, mütefekkir ve fakih bir zattı. Fakat onun muhalefeti bir tesir icra etmemişti. Osmanın aczi dolayısiyle vukubulan bir takım hareketlerinin derhal bütün müslümanlar tarafından itiraz ile karşılandığını düşünecek, Hazreti Osmanın devrinde Kur'anı doğrudan doğruya Muhammedden öğrenen müslümanlar bulunduğunu dikkat gözünden uzak tutmıyacak olursak, o zaman Hazreti Osman tarafından istinsah olunan Kur'an nüshalarının en sahih nüsha olduğunu kabule mecbur oluruz. Çünkü hiçbir fırka, hattâ Alinin fırkası, Osmanın hareketinde bir hata bulamamış yahud Osman ile ailesinin en kuvvetli taraftarlarından biri Zeyd'in topladığı nüshayı reddeylememiştir.»

Bu mütalâalarda iki nokta dikkate değer. Bunların birincisi Ubeyy ibn Kâ'b ile İbn Mes'ud Mushaflarının gerek âyet, gerek sûre tertibi itibariyle Hazreti Osman tarafından toplanan nüshaya mutabık olmalarıdır. Bu mutabakat o derece tamdı ki Garplı muharrir, bu Mushafların «Zeyd» Mushafından istinsah olunduğunu söylemektedir. Fakat Kur'an-ı Kerim, Resuli Ekremin devrinde ve hayatında ezberlenmiş ve yazılmış olduğu içindir ki bunların Mushafları Hazreti Ebu Bekir devrinde Zeyd ibn Sabit tarafından toplanılan Kur'an nüshasına mutabıktı. Bunların nüshalariyle resmî nüsha arasındaki ihtilâf şundan ibaretti: Ubeyy'yin Mushafı Kur'anın malûm sûrelerinden başka iki kısa duayı muhtevi idi. İbn Mes'udun Mushafında Fatiha sûresi ile Muavvezeteyn hazfolunmuştu. Bundan başka bu Mushaflarla resmî Mushaf arasında bazı kıraat ihtilâfları mevcut idi.

Evvelâ Ubeyy ibn Kâ'bın Mushafını bahis mevzuu edeceğiz. Hazreti Ubeyy ibn Kâ'ba ait Mushafın diğer Mushaflardan ayrı bir hususiyet veya fazlalığı olduğuna dair hiçbir sahih rivayet yoktur. Suyutî İtkanında birtakım zayıf rivayetlerden bahsederse de Suyutî umumiyetle gayri mutemeddir. İmam Buharî gibi en mutemed muhaddislerin rivayetleri «İtkan» ın rivayetlerini nakzediyor. Bazı rivayetlere göre Hazreti Ubeyy, Hazreti Osman devrinde Kur'anı istinsaha memur heyetin azasından bulunuyordu. Fakat Ubeyy'e ait Mushafın iki kısa duayı Kur'an sûresi olarak kaydettiğini kabul etsek bile Peygamberin binlerce Ashabı içinde bir kimsenin onun nokta-i nazarını kabul etmediğini görürüz. İbn Mes'ud bile bu hususta Ubeyy ibn Kâ'b'a tarafdar olmamıştır. Kur'an-ı Kerim, mahdut bir taifenin bildiği ve ekseriyetin tanımadığı bir kitap değildi. Bilâkis Kur'anın her âyeti, her sûresi, nazil olur olmaz, herkes arasında neşr ve tamim olunurdu. Onun için bir nokta üzerinde ihtilâf hasıl olduğu zaman bu ihtilâf Ashabın icmaiyle hallolunurdu. O halde bu meselede Hazreti Osman ile Hazreti Ubeyy arasında bir ihtilâf varsa, ferdî bir ihtilâf değil, Ubeyy ile bütün Ashap arasında vukubulan bir ihtilâf olur ve bu ihtilâf ancak Ashabın ittifakiyle hallolunurdu. Halbuki İtkan'ın rivayetlerine itimat etmenin doğru olmadığını daha evvel söylemiştik.

İtkan'ın rivayetine göre Ubeyyin Mushafında Kur'andan olduğu iddia olunan iki duanın biri *Kunut* duasıdır. Müslümanlar bunu Vitir namazlarında okudukları gibi bazıları da onun yerine başka bir dua okumaktadırlar. Gerek bu dua, gerek اللهم اهدنا فيمن هديت kelimeleriyle başlayan diğer dua. Ahadisi sahihede rivayet olunmuştur. Bunların Kur'an ile bir alâkası yoktur. Eski yeni bütün müslümanlar yatsı namazından sonra «Vitir» namazında bu duayı okurlar. Bizzat Resuli Ekrem, bunu müslümanlara öğretmişlerdir. Yegâne ihtilâf bu iki duadan hangisinin daha sahih bir senede istinad ettiği üzerindedir. Fakat bundan da anlaşılacağı vech ile Ashabın hiçbir vakit bu duayı Kur'an diye öğretmedikleridir. Resuli Ekrem de bu duayı Vitir namazında okurlar, Ashab-ı güzin de aynı şekilde hareket ederlerdi. Fakat bu dualar, namazda Fatihadan sonra Kur'an ayetleri yerinde okunmaz, yalnız dua olarak irad edilirdi. Şayet Ubeyy ibn Kâ'b bu duaları kendi Mushafına ilâve etmişse-ki bu nokta çok şüphelidir bunların namazda okunduklarını dikkate alarak bu hareket tarzını takip etmiş olacaktır. Fakat Ubeyy'den başka binlerce Ashap da Resuli Ekremin bu duaları okuduğunu dinlemiş, bunların biri de bu duanın Kur'andan olduğunu söylememiştir. Binaenaleyh şayet Ubeyy ibn Kâ'b böyle bir harekette bulunmuşsa, Hazreti Osmanın devrinde Kur'anın istinsahı esnasında kendi de bu işe nazaret ettiğinden herhalde bu hareketini tashih etmiş olacaktır.

İbn Mes'ud'un Mushafında Muavvezeteynin ve Fatihanın bulunmadığı noktasına gelelim :

Bu nokta hakkında Sahih-i Buharide beyan olunduğuna göre adamın biri Ubeyy İbn Kâ'b'e müracaat ederek onun Muavvezeteyn hakkındaki sözlerini, yani bunların Kur'andan olmadığını nakletmiş... Ubeyy ibn Kâ'b diyor ki : Bunun üzerine Resuli Ekrem Sallallahü aleyhi veselleme müracaat ettim. O da bu iki sûrenin kendisine öylece vahyolunduğunu, kendisinin de onları öylece okuduğunu söyledi.» Ubeyy, daha sonra diyor ki : «Biz de Resuli Ekrem Sallallahu aleyhi vesellemin dediğini tekrar ederiz..» Buna bir de Ashaptan hiçbir kimsenin İbn Mes'ud'a muzaharet etmediğini, hattâ Ubeyy ibn Kâ'b'ın İbn Mes'uda muhalefet ettiğini ilâve edersek bu mesele üzerinde ihtilâfa mahal kalmadığı tavazzuh eder..

Kadı Ebu Bekir Bakilanî ve Kadı Ayyad'a göre İbn Mes'ud bu iki sûrenin Kur'andan olduğunu inkâr etmiyor, yalnız ağlebi ihtimal, Resuli Ekrem bunların yazılmasını emrettiğini duymadığı için bunun yazılmasına muhalefet ediyordu. Bazı rivayetlerin ifadesine göre İbn Mes'ud, bu iki sûreyi Mushafına yazdıktan sonra, bilâhare bunları hazfetmek lüzumunu hissetmiştir. Fakat, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Ashaptan hiçbiri, İbn Mes'udun bu hareketine iştirak etmemiştir. Ashab-ı güzinden hiçbiri İbn Mes'udun hareket tarzına iştirâk etmediğine mebni onun hareketine bir kıymet vermeğe imkân kalmaz.

İbn Mes'ud'un Muavvezeteyn'den başka Fatihayı da Mushafından çıkardığını kaydetmiştik. Fakat bunu teyid edecek sahih bir rivayet yoktur. Bunu bahis mevzuu edenler, mutemed olmayan ravilerdir. Fatihai Şerifeyi, İlâhî Vahy silsilesinden çıkarmağa hiç bir vech ile imkân yoktur.

O halde şu neticeye varıyoruz : Hazreti Osman devrinde istinsah olunan Kur'an nüshaları, Resuli Ekrem tarafından tebliğ olunan Kelâmu'llahın tamamiyle aynı idi. Bunun ne eksiği, ne de fazlası yoktur. Kur'an-ı Kerimde eksiklik veya fazlalık olduğuna dair bazı kitaplarda varid olan rivayetleri, Hazreti Ebu Bekir devrinde Kur'anın cem'inden bahsederken kesin bir surette tenkid etmiş ve bunların varit olmadığını göstermiş bulunuyoruz.

Kur'an-ı Kerimin tamamiyeti ve mevsukiyeti hakkında ileri sürülecek herhangi bir itiraz, kat'î deliller karşısında erimeğe ve çürümeğe mahkûmdur.

Artık ikinci noktaya geçebiliriz. Kur'andan bazı âyetlerin hazfolunduğuna dair bazı rivayetler vardır. Bu rivayetler şunlardır :

1 — İmam Müslim rivayet ediyor ki : «Suveyd bin Said bana dedi : Ali bin Müsehher Davuddan, o da Ebi Harb bin Esvedden, o da babasından duyarak diyor ki : «Ebu Musa el'Eş'arî Basra hafızlarını çağırtmış,

huzuruna Kur'an-ı ezberliyen üç yüz adam gelmişti. Ebu Musa El'Eş'arî bunlara dedi: «Siz Basra halkının en iyisisiniz, onların okuyucularısınız (hafızlarısınız) Kur'an-ı okuyunuz, Kur'an-ı okumayı ihmal etmeyiniz. Sonra yürekleriniz katılaşır. Nasıl ki sizden evvelkilerin de yüreği katılaşmıştı. Ben, uzunluğu ve şiddeti itibariyle Tevbe sûresine benzeyen bir sûre okuyordum ki, bunu unutmuş bulunuyorum. Yalnız hatırımda şu kalmış : «Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü bir vadi isterdi, insanın hırsını ancak toprak doyurabilir.» Sonra Sebbeha sûrelerine benzettiğimiz bir sûre daha vardı. Onu da unuttum. Yalnız şu kadarı ezberimdedir: Ey iman edenler, niçin yapamıyacağınızı söylüyorsunuz ve kıyamet günü sizden sorulacak bir şehadeti boynunuza bağlıyorsunuz» (1).

İmam Müslim aynı hadisi, daha mukaddem Yahya bin Yahya ve Said bin Mansurdan rivayet ediyor ve Ebu Musa el'Eş'arî tarafından Kur'an olarak zikredilen sözleri hadisi şerif olarak kaydediyor.

2 ... Sahih-i Müslimin ikinci rivayeti şudur :

«Ebu Tahir ve Haremle bin Yahya bana dediler : Bize İbn Vehb söyledi, ona Yunus bin Şihab, buna da İbn Şihab dedi ki Abdullah bin Utbe, Abdullah bin Abbas'ın şu sözleri söylediğini işitti : Ömer bin El Hattab Peygamberin minberi üzerinde oturuyorken dedi ki : Cenabı Hak Muhammed Sallâllahü aleyhi vesellemi hak ile gönderdi ve ona kitabı vahyetti. Ona vahyettiği şeylerden biri Recm âyetidir. Biz bu âyeti okuduk, anladık, Aklımıza koyduk. Resuli Ekrem recm cezasını tatbik etmişti, ondan sonra biz de recmettik. Mürur zaman ile biri kalkıp ta Allahın kitabında recmden bahis yoktur, demesin, böylece insanlar Allahın vahyettiği bir farizeyi ihmal ederek dalâlete düşmesinler. Muhsın olan her zani ve her zaniyenin recmi Allahın kitabınca haktır. Şu şartla ki beyyine hasıl olsun, yahut gebelik vuku bulsun, yahut cürüm itiraf olunsun.

3 — Sahih-i Müslimin üçüncü rivayeti şudur :

«Yahya bin Yahya bize dedi ki : Malik, Abdullah bin Ebu Bekirden o da Urveden, o da Âyişeden rivayet ederek onun şu sözleri söylediğini rivayet ediyor : Kur'anda evlenmeyi tahrim eden on türlü süt akrabalığı vardı. Bunlar beş çeşit süt akrabalığiyle nesholundu. Resuli Ekrem irtihal ettiği zaman bunlar Kur'an içinde okunuyordu.»

Bu rivayetleri birbirini müteakıp tenkit edeceğiz.

Suyutî'nin İtkan ünvanlı eserinde Hazreti Âyişenin : «Ahzab sûresi

---

(1) Sahih-i Müslim: cüz Sahife 99-100. İstanbul, Matbaai Âmire.

200 âyet iken ancak bugün elde bulunan kısmından maadasının bulunamadığını söylediği» beyan olunmaktadır :

Yine İtkanda yazıldığına göre Tevbe sûresinin başında Besmele vardı. İbn Mes'udun Kur'an nüshasında 112 sûre vardı. Çünkü sûrei Felâk ile sûrei Nas mahzuftu. Ubeyy bin Kâ'bın nüshasında 116 sûre vardı. Çünkü Mushafın nihayetinde sûrei hafed ile sûrei hâlâ namında iki sûre vardı.

Suyuti kat'iyyen şayanı itimat değildir. O halde Müslimin rivayetlerini tetkik etmek icabediyor. Hadis hususunda bizim en büyük senedimiz Buharidir. Buhari mevsukiyet itibariyle bütün muhaddislere faiktir. Böyle olduğu halde Müslim'in bu rivayetlerini Buharî değil, yine Müslimin kendi ifadesi cerheder.

Birinci rivayete göre Ebu Musa el'Eş'arî vaktiyle okudukları bir sûreyi unutmuştur. Kendisi yalnız onun bir âyetini hatırlamakta ve bunu söylemektedir. Evvelâ bu hadisin ravilerini tetkik etmek icabeder. Bu sözü İmam Müslime söyliyen zat Süveyd bin Saiddir. Zehebînin Mizan-ül-itidal'inde bu Süveyd bin Saidden uzunca bahis vardır. Ekseriyet bu adama itimad etmiyor. Bu adam çok yaşamış ve ahiri ömründe a'ma olmuştur. İhtiyarlığında kendisine ait olmıyan birçok hâdiseleri rivayet etmiştir. İmam Buharî bu adama kat'iyyen itimad etmemiş, sair muhaddisler de ayni hareket tarzını takip etmişlerdir. Bu adamın şiîliğe de mütemayil olduğu, anlattığı menkibelerden anlaşılıyor. Çünkü kendisine Ashab-ı güzinin fazailinden bahseden bir eser getirildi mi, hemen Hazreti Aliyi başa geçiriyor ve diğer hulefayı raşidîni arkaya bırakıyor. Ekseriyet onun yalancı olduğunu söylemektedir. İki üç muhaddisten başka bir kimse ona itimat etmiyor. Ebu Davud onun kıymetsiz olduğunu söylüyor. İbn Habban bu adamın zındıklıkla müttehem olduğunu haber veriyor.

Meseleyi diğer bir noktai nazardan tetkik edebiliriz :

İmam Müslim, Süveydin rivayetini, bu sözün hadisi şerif olduğunu söyliyen dört rivayetten sonra kaydetmektedir. İmam Müslim bu dört rivayetin birincisini, üç kişiden, Yahya bin Yahya, Said bin Mansur ve Kuteybe bin Saidden telâkki ediyor. Bunların üçü de Hazreti Enese müntehi rivayet silsilesiyle Peygamberimizin bir gün şu sözü söylediğini haber veriyorlar : «Âdemoğlunun iki vadîyi) dolduran malı olsa üçüncü bir vadî isterdi. Cenabı Hak tevbe edeni affeder» Resuli Ekremin bu sözleri, Süveyd tarafından Kur'an âyeti olarak rivayet olunan sözünün hemen aynıdır. Süveydin mahiyetini tavzih etmiş bulunuyoruz. Halbuki Peygamberimizin hâdisini rivayet eden Said bin Mansur ile Yahya bin Yahya, Zehebî'nin Mizan-ül-itidal inde mutemed adamlar sıfatiyle ya-

dolunuyorlar, Kuteybe bin Said hakkında ise birşey malûm olmadığı söyleniyor. O halde bu rivayet, Süveydin rivayetinden çok kuvvetlidir. Bütün muhaddisinin kezzap, gayri mutemed hattâ zındık telâkki ettikleri bir adama mukabil iki mutemed adam, bahis mevzuu olan sözün Âyet değil, Hadisi Şerif olduğunu söylüyorlar.

Şimdi bir de İmam Müslimin takip ettiği usulü nazar-ı dikkate alırsak onun da Süveydin rivayetine ehemmiyet vermediğini görürüz. Çünkü İmam Müslim bu söze dair naklettiği beş rivayetten evvelâ bu sözü hadis olarak nakledeni kayıt ve en son olarak Süveydin rivayetini zikretmiştir. Bu da İmam Müslimin bu rivayete ehemmiyet atfetmediğini isbat eder. Bu bizim tahminimiz değildir. Bizzat İmam Müslimin takip ettiği usuldür. İmam Müslim Sahihinin mukaddimesinde diyor ki : Her ayıptan salim olan, nakilleri hadis hususunda istikamet ve naklettikleri, itkan ile maruf olanların verdikleri haberleri sairlerine takdim ediyoruz. Bu sınıfa mensup olan insanların verdikleri haberleri kaydettikten sonra hıfz ve itkan ile mevsuf olmıyanların haberlerini kaydettik... (1)

İmam Müslimin bu usulünü, bahis mevzuu olan hadise tatbik ettiğimiz takdirde görürüz ki İmam Müslim, evvelâ Yahya bin Yahya ile arkadaşlarının rivayetini kaydetmiştir. Bunlar naklettiğimiz sözün Kur'an değil, Hadisi Şerif olduğunu söylüyorlar. İmam Müslim en sonra Süveydin rivayetini nakletmekte ve ona itimat etmediğini göstermektedir.

Bu hadisi diğer bir noktai nazardan da tetkik edebiliriz. Arapça bilen her insan bahis mevzuu olan sözü mütalea ederse onun Kur'an ile bir münasebeti olmadığına derhal hükmeder. Çünkü bu sözün üslûbu Kur'anın üslûbuna hiç benzemez. Bu da bunun Kur'anla bir münasebeti olmadığını isbata kâfidir.

Sonra Ebu Musa el'Eş'arî'ye atfolunan sözlerin mahiyeti de bunların yalan olduğunu gösteriyor.

Ebu Musa el'Eş'arî gûya diyor ki: «Biz uzunluğu ve şiddeti itibariyle Tevbe sûresine benzeyen bir sûreyi okurduk». Bu sözlerden anlaşılıyor ki bu sûreyi bilen ve okuyan yalnız Ebu Musa el'Eş'arî değildi. Sair Ashap ta bu sûreyi biliyor ve okuyorlardı. Ebu Musanın bu sûreyi unutması ve onun yalnız bir âyetini hatırlaması pek muhtemeldir. Fakat onun unutmasiyle bütün Ashabın da onu unutması icab etmez. Hakikat bu merkezde iken Ebu Musa da dahil olduğu halde Ashaptan hiçbiri böyle bir sureden bahis veya ona dikkati celbetmemiştir. Ebu Musa El'Eş'arî, Hazreti Ebu Bekirin devrinde Kur'an tedvin olunuyorken Zeyde mü-

(1) Sahih-i Müslim, birinci cüz'ü, sahife 3-4

racaat ederek böyle bir sûre bildiğini söylememiş, yahut Hazreti Osmanın devrinde Ashaptan birçoğunun Zeyde yardım ettikleri sırada böyle bir şeyden bahsolunmamıştır. İbn Mes'ud, yahut Ubeyy bin Kâ'bın Mushafları da böyle bir sûreyi ihtiva etmiyordu. Esasen Ebu Musa El'Eş'arî gibi bir adam, böyle bir sûrenin ortadan kalktığına kail olsaydı, onu toplamak için bir teşebbüste bulunmaz mıydı? Muhakkak ki bulunur ve böyle bir kayıp varsa onun hemen telâfisine çalışırdı. Fakat hiçbir zaman böyle bir şey vukubulmamıştır. Demek ki meseleyi hangi bakımdan tetkik edersek onun uydurma ve yalan olduğu sabit olmaktadır.

Diğer rivayetleri de aynı esas üzere tenkid etmek mümkündür. Biz de bunları kısaca tenkit edeceğiz.

Gûya Hazreti Ömer, zani ile zaniyenin taşlanması icabettiğini ifade eden bir âyet duymuş, fakat buna Kur'anda tesadüf etmemiş.

Kur'anın cem'inde en büyük hizmeti, en büyük himmeti sepkeden Hazreti Ömer, hilâfeti zamanında Kur'an nüshasının muhafızı bulunuyordu. O halde nasıl olur da Kur'andan bir âyet hazfedilmiş olur? Hazreti Ömerin böyle bir söz söylemesine imkân tasavvur olunamaz. O halde bu rivayet te esassızdır. Unutmamalıyız ki bu gibi rivayetler bilâhare zındıklar tarafından uydurulmuştur.

Sahih-i Müslimin üçüncü rivayetine gelelim : Bu rivayete göre Hazreti Ayşe süt karabetinin izdivaca mani olan on şeklinden bahsederek bunların Kur'anda mezkûr iken milâhare neshedilerek beş süt karabetinin bâki kaldığını söylemiş, Resuli Ekremin irtihaline kadar gayrimensuh olan bir âyetin okunduğunu ilâve etmiş. Resuli Ekremin irtihaline kadar okunan bir âyet, hiç şüphesiz bütün Ashabın malûmu olması icabeder. Hem de böyle bir âyetin, diğer bazı âyetlerden daha çok malûm ve şayi olması lâzımdır. Çünkü hangi kadınların nikâh edilemiyeceğini izah etmektedir. Arap heyeti içtimaiyesinde çocuklar ekseriya validelerinden başka kadınlar tarafından emzirildiği için süt akrabalığı en geniş ölçüde yayılmış bulunuyordu. Binaenaleyh süt akrabalığına müteallik âyetlerin herkesçe bilinmesi lâzımdı. Bunun yalnız bir kişi tarafından bilinmiş olmasına imkân tasavvur olunamaz. Herkesçe bilinmesi lâzımgelen bir şey, yalnız bir kişi tarafından rivayet edilecek olursa bu onun uydurma olduğuna en kat'î delildir. Hazreti Ayşeye atfolunan sözler de bu mahiyettedir. Hazreti Ayşeye atfolunduğu vech ile böyle bir âyet tâ irtihali Nebevi zamanında okunuyor ve bunu kendi de biliyorsa o halde irtihali Nebeviden altı ay sonra Hazreti Ebu Bekir, Zeyde Kur'an-ı cem ve tertip etmesini emrettiği zaman niçin bu âyeti Zeyd'e haber vermedi? Sonra Hazreti Ayşe, Hazreti Osmanın Kur'anı istinsah ettirdiği sıralarda da hayatta bulunuyordu. Hazreti Ayşe o zaman da böyle bir âyeti bahis mevzuu etmemişti. Elhasıl bütün delâil bu rivayetin de uydurma olduğunu isbat etmektedir.

Gayri müslim muharrirler, gûya Şiîlerin Kur'an-ı natamam addettiklerini iddia ederler. Gûya Hazreti Aliye ait âyetler, Hazreti Osman tarafından çıkarılmıştır. William Muir bu iddiayı ileri sürer.

Fakat bu iddia da esassızdır. Şiîlerin ekserisi böyle bir şeye itikat etmezler. Ekseriyet Kur'anın tamamiyetine, ve saffeti asliyesiyle mahfuz bulunduğuna kânidirler. Şiîlerin en mühim tefsirlerinden olan Tefsiri Safi'de Molla Muhsin der ki :

«İçimizden bazı kimseler ve Haşvîler, Kur'anda tahrif ve noksan olduğunu söylüyorlar. Fakat dostlarımızın ve ekseriyetimizin itikadı buna muhaliftir. Çünkü Kur'an, Hazreti Muhammedin mucizesidir ve din ilimlerinin kaynağıdır. Müslümanlar bu kitabı muhafaza için hiçbir gayreti esirgememişler ve Kur'anın herhangi tahrife uğramasına mani olmuşlardır. Kur'an elimizde bulunan şekliyle Resuli Ekremin hayatında toplanmış ve böylece sıralanmıştır.»

Molla Muhsin bu sözleri söyledikten sonra Şiî ulemasının aynı mealdaki mütalâalarını nakleder.

Bugün, en derin saygı ile taşıdığımız ve okuduğumuz Kur'an-ı Kerim nüshaları, Hazreti Osmanın istinsah ettirdiği nüshaların aynıdır. İslâmiyetin en müthiş düşmanları da bunu kabul etmekte tereddüt etmiyorlar. Bu suretle Kur'an-ı Kerimin tam ve mükemmel mevsukiyeti tezahür ettiği gibi Hazreti Osmanın Kur'ana ifa ettiği büyük hizmet de kendiliğinden görünmektedir.

12. *Kur'anın Kıraatleri (okunuşları):*

Hazreti Osmanın Kur'an-ı Kerime ifa ettiği büyük hizmeti izah ederken bu kutlu ve yüce hizmetin kıraat ihtilâfiyle de alâkalı olduğunu ve bu meseleyi de, muhtasar bir surette olsun, izaha mecbur olduğumuzu söylemiştik.

Bazılarının iddialarına göre Kıraat ihtilâfı Kur'an-ı Kerimin saffet ve tamamiyetiyle alâkadardır. Çünkü Resuli Ekrem tarafından müsaade olunan bazı kıraatlerin Hazreti Osman tarafından ilga edilmesiyle bunların ilgası Kur'andan bazı parçaların ziyaına sebep olmuştur. Acaba bu iddianın bir kıymeti var mıdır? Birtakım müsteşriklerin ileri sürdükleri bu iddiayı esaslı bir surette tetkik etmek ve onun bütün mahiyetini göstermek lâzım gelir.

Hakikat-i halde bu itiraz *Kıraat* kelimesinin Kur'ana nisbet olunduğu zaman ma'nasının lâyıkiyle anlaşılamamasından ileri geliyor. Onun için ilkönce *Kıraat* ihtilâfının ne olduğunu anlamak icabediyor.

Evvelâ şunu nazarı dikkate almak icabeder ki Arapçada Kıraat kelimesi yerinde *harf* kelimesi kullanılıyor. *Harf*'den murat *Lehce,* yahut Araplardan bir kısmına has olan ifade tarzıdır, Hadisi Şerifte Kur'an,

yedi harf üzere nâzil olmuştur. deniliyor ve harf ile Kur'anın yedi lehce veya ifade tarzı üzere nâzil olduğu murat olunuyor.

Ahadis-i Şerifeye müracaat ederek bunların bu noktai nazarı ne derece teyid ettiğini tetkik etmek icabeder :

1 — İmam Buharî, Hazreti ibn Abbastan rivayet ediyor: Resuli Ekrem Sallâllahu aleyhi ve sellem dedi ki : *Cibril bana Kur'an-ı yalnız bir harf üzere talim etti. Cibrilden Kur'anı diğer harfler üzere de okumasını mükerreren istedim. Nihayet Cibril bana Kur'anı yedi harf üzere talim etti.* İmam Müslim, yine ibn Abbastan naklen, fakat başka bir silsilei rivayetle aynı Hadis-i Şerifi nakl, yalnız Hadis-i Şerife şu sözleri ilâve ediyor : «İbn Şihab diyor ki : Kur'an yedi harf üzere okunduğu halde, olduğu gibi kalıyor, yani herhangi lehce ile okunması onun manasını değiştirmiyor, bu kıraat ihtilâfı halâl veya haram hakkında herhangi bir ihtilâf vukuuna saik olmuyor.

2 — İmam Buharî Hazreti İbn Mes'ud'dan rivayet ediyor: Bir adamı Kur'an okuyorken dinlemiştim. Resuli Ekremin ayni âyetleri ise başka türlü okuduğunu işitmiştim. Bu adamı Resuli Ekreme götürdüm ve ona vak'ayı naklettim. Resuli Ekremin mubarek simasında iğbirar çizgileri göründü ve bana «*İkiniz de doğru okuyorsunuz, dedi. O halde ihtilâf etmeyiniz, çünkü sizden evvelkilerde ihtilâfa düşüp helâke uğrayanlar vardır.*»»

3 — İmam Buharî ile İmam Müslim Hazreti Ömerden rivayet ediyorlar : Hişam ibn Hakim ibn Hizamı, Furkan sûresini benim kıraatimden ayrı bir kıraatle okurken dinledim. Halbuki sûre-i Furkanı bana bizzat Resuli Ekrem Sallâllahü aleyi vesellem öğretmişti. Hişamı hemen susturamyı düşünmüş, fakat onun sûrei şerifeyi ikmal etmesini daha münasip görmüştüm. Hişam, sûreyi bitirdikten sonra abamı onun boynuna attım, ve onu, Resuli Ekremin huzuruna götürdüm. Resuli Ekreme dedim ki : «Ya Resullallâh! bu adamı, sûrei Furkanı okurken dinledim. Sizin bize taliminizden ayrı bir şekilde okuyordu.» Resuli Ekrem Sallallâhü aleyhi vesellem, bana evvelâ Hişamı serbest bırakmamı emretti, sonra ona sûrei şerifeyi okumasını emretti. Hişam, sûreyi evvelce nasıl okuduysa öylece tekrar etti. Resuli Ekrem Sallâllahü aleyhi vesellem, onun kıraatini dinledikten sonra «*Bu sûrei şerife böylece vahyolunmuştur*» dedi. Sonra bana okumayı emretti. Ben de okudum. Beni diledikten sonra «*Sûrei şerife böylece vayolundu. Muhakkak ki bu Kur'an yedi harf üzere nâzil olmuştur. Onun için size nasıl kolay gelirse onu öylece okuyunuz*» dedi.

4 — Sahih-i Müslimin bir rivayetine göre Hazreti Ubeyy ibni Kâ'b iki kişinin Kur'an-ı Kerimi kendi bildiği kıraate muhalif şekilde okuduklarını duymuş, meseleyi Resuli Ekreme arzedince Resuli Ekrem onların kıraatini tasvip etmişti. Ubeyy, bu tasvibin hikmetini anlamadığından

Resuli Ekrem ona şu sözleri söylemişti : *«Ey Ubeyy, Kur'an-ı Kerim bana bir harf üzere okumak için vahyolunmuştu. Ben onun diğer harfler üzere de okunmasına müsaade edilmesini niyaz ettim. Bunun üzerine Kur'anın iki harf üzere okunması için müsaade edildi. Ben kavmimin Kur'anı kolaylıkla okuması için daha fazla harfler üzere okunmasına müsaade edilmesini istediğimden, Kur'anın yedi harf üzere kıraatine cevaz verildi»*

5 — İmam Müslim, Hazreti Ubeyy ibn Kâ'bdan rivayet ediyor : Resuli Ekrem Sallallâhü aleyhi vesellem, Beni Gıfar deresi namiyle maruf yere yakın bir sahada iken Hazreti Cibril gelerek Resuli Ekreme, «kavmin Kur'anı bir harf üzere okusun» dedi. Resuli Ekrem, *«Rabbimin afv-ü mağferetini niyaz ederim, çünkü kavmim buna takat getiremez»* dedi. Bunu müteakip Resuli Ekrem mükerrer niyazlarda bulunmuş ve Kur'anın yedi lehce üzere okunmasına müsaade olunmuştur.

6 — Ebu Davud, Hazreti Cabirden rivayet ediyor : Cabir diyor ki: Resuli Ekrem bize gelmişti. Bizler, Kur'an okuyorduk. Aramızda yerliler de, yabancılar da vardı. Resuli Ekrem bize : *«Okumakta devam ediniz, dedi, çünkü her birinizin kıraati doğrudur. Öyle insanlar gelecek ki, bir ok nasıl giderse Kur'anı öylece doğru okuyacaklar, onlar mükâfatlarını ahırette beklemiyerek ona bu dünyada nail olacaklardır.»*

7 — Tirmizî, Hazreti Ubeyy ibn Kâ'bdan rivayet ediyor: Resuli Ekrem Sallallâhü aleyhi vesellemi Hazreti Cibril ziyaret etmiş, Resuli Ekrem ona şu sözleri söylemişti : *«Ey Cibril, ben ümmî bir kavme gönderildim. Bunların arasında kocakarılar, ihtiyar erkekler, kızlar, oğlanlar, ömürlerinde bir kitab okumayan adamlar var.»* Hazreti Cibril de : Ya Muhammed ! Kur'an, muhakkak ki yedi harf üzere nâzil olmuştur, demişti.

Resuli Ekremin müsaade ettiği kıraat ihtilâfını gösteren rivayetlerin bir kısmı bunlardır. Bütün bu rivayetlerin ittifak ettiği nokta, bahis mevzuu olan ihtilâfın Nass ihtilâfı değil, belki aynı Nass üzerinde kıraat tarzı ihtilâfıdır.

Bu meseleyi tamamiyle tavzih için Resuli Ekremin bu müsaadeyi ne zaman verdiğini tahkik etmeliyiz. Kur'anın nazil olmağa başladığı zamanda mı, yoksa daha sonra mı? Daha sonra ise bunun tarihini tayin etmek mümkün müdür? Bu noktayı tahkik edebildiğimiz takdirde bu kıraat ihtilâfının bütün mahiyeti anlaşılmış olur.

Yukarıya naklettiğimiz Ahadisten beşincisi Resuli Ekremin Benî Gıfar deresine yakın bir yerde bulunduğundan bahsediyor. Burası Medinededir. Medinede olduğuna göre Resuli Ekremin bu müsaadeyi hicretten sonra verdiği anlaşılıyor. O halde hicretten evvel, kıraat ihtilâfı bahis mevzuu değildi. Çünkü bu sırada müslümanlığın muhatabı, yalnız Mekkelilerdi. Bunlarsa aynı lehce ile konuşan insanlardı.

Kıraat ihtilafına ancak hicretten çok sonra müsaade olunduğunu isbat edecek diğer bir delil yukarıya naklettiğimiz üçüncü Hadisi Şeriftir. Bu Hadisi Şerifte bahis mevzuu olan Hişam, ancak Mekkenin fethinden sonra İslâmiyeti kabul edenlerdendir. Mekke, hicretin sekizinci senesinde fetholunduğuna göre bu müsaadenin bu sıralarda verildiği anlaşılıyor. Bu müsaade daha evvel verilmiş olsaydı, Hazreti Ömer gibi Resuli Ekremin her emrine aşina bulunan bir zat mutlâka bundan haberdar olur, Hişamı, kendi kıraatinden ayrı kıraati dolayısiyle huzuru Nebeviye götürmezdi.

Bu gibi mülâhazat neticesinde kıraat ihtilâfına, muhtelif Arap kabilelerinin İslâmiyeti kabul ettikleri, yani Resuli Ekremin irtihali yaklaştığı sıralarda müsaade edildiğini anlayoruz. Kur'an-ı Kerimin yüzde doksanı Mekkenin fethinden mukaddem vahyolunmuş ve bunun hepsi ile Kur'anın gerisi Kureyş lisanı ile tebliğ edilmişti. Fakat müslümanlık intişar ederek Arap kabileleri arasında taammüm edince bunlar bazı kelimeleri kendi lehcelerine göre talâffuz etmişler, ve buna müsaade edilmiştir. Meselâ Kureyş Hattâ = حتى dediği halde Huzeyl, Atta = عتى der. İki kelime tarzı taleffuz itibariyle değişiyorsa da manaları birdir. Sonra Kureyş te'nin fethiyle تعلمون (ta'lemun) dediği halde Esed te'nin kesriyle (tı'lemun) آسن (âsin) yerine ياسن (yasin) der.

Fethülbari'de Ebu Şame'nin şu beyanatı naklolunuyor: Kur'anı Kerim evvel emirde Kureyş ile onların civarında mukim olup en temiz Arapcayı konuşanların lisaniyle nâzil olmuştu. Bilâhare diğer Arap kabilelerinin Kur'anı en küçük yaşlarındanberi alıştıkları lehcelerine göre okumalarına müsaade olundu. Çünkü bunlar bazı kelimeleri Kureyş lisanı üzere talâffuz edemiyorlardı. Bunlara, kendi lehcelerini terketmeyi teklif etmek onları müşkülâta uğratacağından, sonra bunların kendi lehcelerine fazla merbutiyetleri bulunduğundan kolaylık yolu ihtiyar olunmuş, bu suretle onların okuduklarını kolaylıkla anlamaları tercih edilmişti. Bu müsaadenin, bağlı olduğu şart mânanın değiştirilmemesiydi.

Bu izahat, kıraat ihtilâfına niçin müsaade edildiğini göstermekle ve naklolunan Ahadisi Şerifenin meâliyle tamamen tevafuk etmektedir. Kıraat ihtilâfına müsaadeden maksat, kolaylıktı ve bu kolaylığı temin etmek, bir zaruretti. Çünkü her müslüman Kur'an okuyacaktı. Namazları için birkaç sûre ezberleyecekti. Bunu müşkülleştirmek, islâmiyet lehinde değil, aleyhinde olurdu.

Kıraatin ihtilâfı, ayni kelimelerin muhtelif şekilde talâffuzundan ibaret olduğu halde Ashab-ı güzinin bu meseleye fevkalâde ehemmiyet vermelerinin sebebi ne olabilirdi? Meselâ yukarıda naklolunan Ahadisi Şerifenin biri Hazreti Ömerin Hişam ibn Hakim ibn Hizam'ı Kur'an okurken susturmak istediğini ve onu yakalayıp huzru Risaletpenahiye götürdüğünü gösteriyor. Hişam, Nassı Kerimi dosdoğru okumuş olsaydı

bu muameleye hacet kalır mıydı? Yukarıda naklettiğimiz tarihî hakikatleri gözönüne getirmekten ve kıraat ihtilâfının münhasıran lehce ihtilâfı olduğunu gördükten sonra Hazreti Ömerin Hişama reva gördüğü muamelenin sebebini anlamak çok kolaylaşır. Hazreti Ömer gibi Ashab-ı güzînin hepsi İlâhî vahyin her kelimesine ve her harfine o kadar itina gösterirlerdi ki onlar için bir kelime veya bir harfin en cüz'î değişikliğe uğraması en mühim mesele sayılırdı. Hazreti Ömerin Hişama reva gördüğü muamelenin sebebi de bundan ibaretti. Fakat Hişam da Hazreti Ömer gibi Kureyştendi. Onun lehcesi Hazreti Ömerin lehcesi gibi olmak icabederdi. Yalnız kıraat ihtilâfına müsaade edildikten sonra bu müsaadeyi tahdide mahal kalmaz. Kur'an-ı Kerimi, Ashap birbirine talim ederlerdi. Bu itibar ile bir kabilenin talâffuz hususiyetleri diğer kabileye ister istemez intikal ediyordu. Meselâ İbn Mes'ud, demin gösterdiğimiz vech ile حتى = Hatta'yı عتى = Atta okumakta idi. Kureyş ise, bütün Araplarla temas ettiklerinden onların bütün lehcelerine vâkıf bulunuyorlardı. Onun için Hişamın, Furkan sûresini, Resuli Ekrem tarafından başka bir kabileye öğretilirken ezberlemiş olması ve bu suretle sûreyi biraz lehce farkiyle öğrenmiş bulunması çok muhtemeldir.

Fakat kıraat ihtilâfına müsaade olunduğundan dolayı Kur'an-ı Kerimden her kelimenin yedi kıraat üzere okunduğu zannolunmamalıdır. Bilâkis bu yedi lehcede talâffuzu üzerinde ihtilâf olan kelimeler mahduttu. Bunlar çok olsaydı, onlara ait rivayetler de çok olurdu. Halbuki vaziyet bunun aksinedir. Sonra Resuli Ekrem, Kur'an-ı Kerimi daima Kureyş lisanı üzere okurlar, ve Kureyş lisaniyle yazdırırlardı. Çünkü kıraat ihtilâfına müsaade verilmesi, daimî değil, muvakkat bir tedbirdi. Bu tedbir, islâmiyete yeni giren, ve ekseriyetle cahil olan okuma yazma bilmeyen kabileler için gösterilen kolaylıktan ibaretti. İslâmiyetin Araplar arasında intişariyle, *kurra* ve *huffazın* çoğalmasiyle bu muvakkat tedbir kendiliğinden kalkacak. Kur'an, nâzil olduğu lisan ile okunacaktı. Onun için Resuli Ekrem, muhtelif lehcelerdeki talâffuz farkının tesbit ve tedvinine lüzum görmemişler, kendileri de hiçbir namazda Kureyş lisanından başka bir lisan kullanmamışlardı. Bunun neticesi olarak Kur'an, Hazreti Ebu Bekir devrinde cem'olunduğu zaman Kureyş lisaniyle yazılmış, Hazreti Osman devrinde de aynı hareket tarzı takip olunmuştu.

Bütün bu mukaddemeleri nazar-ı dikkate aldıktan sonra Hazreti Osman devrinde Kur'an-ı Kerimin istinsahı anında kıraat ihtilâfının niçin tesbit olunmadığını anlayabiliriz. Hazreti Osman kıraat ihtilâfını tespit ettirmemekle Kur'an-ı Kerimin metninden birşey zayi etmemişti. Çünkü bu ihtilâfın Nassı Kur'an ile bir alâkası yoktu. Hazreti Osman bu vâdide Resuli Ekrem ile iki muhterem ve mübeccel selefinin yolunu tutmuştu.

Resuli Ekrem, kıraat ihtilâflarının tedvinini emretmediği gibi üm-

mete imamet ederken bu muhtelif kıraatlerden birini kullanmamıştı.

Hazreti Ebu Bekir ise Kur'an-ı Kerimi toplatıyorken, Zeyd ibn Sabit'e verdiği talimatta yalnız hafızların hıfzı ile iktifa etmiyerek Resuli Ekremin huzurunda yazılan Kur'an parçalarını da tetkik etmesini emretmiş ve bu suretle kıraat ihtilâfının müdevven nüshaya girmemesini temin etmişti.

Hazreti Ömerin ise ibn Mes'uda yazdığı bir mektupta Kur'an-ı Kerimi Huzeyl lisaniyle değil, Kureyş lisaniyle öğretmesini, çünkü Kur'anın Kureyş lisaniyle nâzil olduğunu izah ve ihtar ettiğini görüyoruz.

Bunun neticesi olarak Hazreti Osman da aynı yolu tutmuş ve kıraat ihtilâflarını bertaraf ederek Kur'anı nâzil olduğu linsanla istinsah ettirmiştir.

Hazreti Osmanın zamanında, ana lisanları Arapça olmayan birçok milletler müslümanlığı kabul ediyorlardı. Bu milletlere Kur'anı öğretmek onu Araplara öğretmeğe benzemedi. Araplar kendi dilleriyle nâzil olan Kur'anı, elbet daha kolaylıkla öğrenebilirlerdi. Diğer milletlerse Kur'anı öğrenmeden evvel Arapcayı öğreneceklerdi. Böyle olduktan sonra onlara Arapcanın en temiz ve en asil lehcesini öğretmek daha doğru olurdu. Halbuki, bazı Araplar, bu gibi müslümanlara, kendi kıraatlerine göre Kur'anı talim ediyor, bunların muhtelif kıraatler üzere Kur'anı öğrenmelerinden karışıklıklar hasıl oluyordu. Hazreti Osmanın vazifesi, karışıklıkları, ayrılıkları bertaraf etmekti. Onun için, Hazreti Ebu Bekir devrinde toplanan Kur'an nüshasını çoğaltmış, bu nüshaları her tarafa göndermiş ve kıraat ihtilâflarını tevlit ettiği anlaşılan nüshaları imha ettirmişti. Hazreti Osmanın bu hareketi şüphesiz son derece makul ve musib idi. Çünkü bu hareket Resuli Ekremin hareketine muvafıktı. Sonra bu hareket, Kur'anı saffeti asliyesiyle muhafazayı temin ediyordu.

Hazreti Osmanın bu çok mühim hizmetini hürmet ve tebcil ile yadetmemek mümkün değildir. Onun bu himmeti sayesinde Kur'an arzın her tarafına intişar etmiş, müslümanlar, Kur'an üzerinde ihtilâfa düşmekten kurtulmuşlardır.

13. *Kur'anın tefsir kaideleri. (Muhkem, müteşabih bahsi) :*

Mukaddes Kitaplar içinde nasıl tefsir edileceğini doğrudan doğruya gösteren, tefsirinin kaidelerini izah eden biricik Mukaddes Kitap, Kur'andır. Bu kaideler, Medine devrinin başlangıçlarında vahyolunan, ve hıristiyanlığın İsaya ilâhlık isnat etmekle düştüğü hataları anlatan şu âyette gösterilmektedir:

«Sana Kitabı gönderen Odur. Onun bazı âyetleri muhkemdir. Kat'îdir. Bunlar kitabın temelidir. Diğerleri müteşabihtir. (Birkaç tefsire mütehammildir.) Kalbinde iğrilik bulunan kimseler fitne kasdiyle ve te-

vil niyetiyle müteşabih olan kısmına tabi olurlar. Halbuki bu âyetlerin tevilini ancak Allah bilir. İlimde rüsuhu olanlar derler ki : Biz ona inandık, hepsi de Tanrımız tarafındandır. Bunları ancak idrâk sahibi olanlar anlarlar. 3 : 6

Bu âyette bahis mevzuu olan Muhkemden maksat, murad olan manaya delâleti kesin, ve her ihtimal ve iştibahtan masun ve mahfuz olan âyettir. Bu âyetler Kur'anın temelidir. Hakkı bâtıldan, halâli haramdan ayırdetmek, hakkı ve halâlı gerçeklemek bunlarla mümkündür. Hidayete iriştirici en kuvvetli burhanlar bunlardır. Diğerleri de bunlara irca edilerek anlaşılır. Muhkem olan âeytler, ayrı ayrı değil, hep birden «Ümm-ul-Kitab» yani ana kitaptır. Her muhkem âyet, diğer muhkem âyetlerle mukayese edilmek şartiyle, manaları ve hükümleri yakinen tayin olunur. Bunların biri kendi kendine muhkem olmakla beraber birbirine nazaran ıtlâk ve takyit, umum ve hususu takrir ve tefsir, istisna veya tahsis veya nesh gibi muayyen nisbetle muhkem alâkaları vardır. Bunun için, sureti umumiyede, muhkem âyetlerin kuvvetinde ve muhkemiyet bakımından kıymetinde bir takım dereceler vardır ve bunlar dört derecedir : Zâhir, nass, müfesser, has manasiyle muhkem. Muhkem âyetlerin bu muhkem nizamı ile mukayeseleri de Kur'an ilminin muhkem usulündendir.

Âyeti Kerimenin anlattığı müteşabihata gelince, herbiri murad olunabilecek gibi görünmekte birbirine benzer müteaddit mânalara mütehammil olanlardır. Bu müteaddit manaların hepsi mi veya birisi mi murad olunduğu, zâhir bir surette seçilmez, iştibah ve ihtimalleri, muhkemat ile mukayeseleri sayesinde izale olunabilir. Muhkemat ait dereceler gibi bunların da dereceleri vardır Zâhir mukabilinde hafi, nass mukabilinde müşkil, müfesser mukabilinde mücmel, has muhkem mukabilinde has manasiyle müteşabih Kitap, umumî heyetiyle mülâhaza olunduğu zaman müteşabihatın, muhkemata rücuu itibariyle, baştan başa muhkemdir.

Âli İmran sûresinde zikrolunan muhkem ve müteşabih olan âyetler, has ihkâm ve has teşabih ile muhkem ve müteşabih olan âyetlerdir. Has ihkâm, biri diğerine müteşabih olmayacak surette ikisini birbirinden ayırmaktır. Böyle olan muhkem, vâzıh olan ve ihkâmı sabit olan kelâmdır. Has teşabüh bir şeyin bir şeye bir cihetten muhalif olmasıdır. Teşabüh, nisbî umurdan olduğu için bazı kimseler için müteşabih olan şey, diğer kimselere müteşabih olmayabilir. İki manaya delâlet eden kelâm, has teşabüh ile müteşabih, bir manaya delâlet eden kelâm has ihkâm, ile muhkemdir. Has teşabüh ile müteşabih olan âeyt, şöyle izah olunduğu gibi böyle de izah olunabilir. Diğer bir âyete veya akla muarız görünür de manasını tashih edecek bir nazar veya tefsire muhtaç olduğundan delâleti hafi ve müteşabih olan âyettir. Buna mebni İbn Abbas, «müte-

şabih olan âeyete iman olunur, fakat onunla amel olunmaz.» demiştir.

Kur'an, yukarıda dediğimiz gibi, hepsi muhkemdir. Hud sûresinde: «Bu öyle bir kitaptır ki âyetleri ihkâm olunmuştur» deniliyor. Zumer sûresinde de : «Allah sözün en güzelini müteşabih bir kitap olarak indirmiştir» buyruluyor.

İlk âyetteki ihkâm, haberlerde gerçeği yalandan, emirlerde doğruluğu sapıklıktan, hak ile bâtılı ayırt etmek suretiyle muhkem ve metin olmaktır. Bu manaya gelen ihkâm, âm olmakla bütün Kur'an âyetleri muhkemdir.

İkinci âyetteki teşabüh bir kısmı diğer kısmını tasdik eder surette birbirine uygun ve birbirine destek olmaktır. Bu manaya gelen teşabüh âm olduğundan bütün âyeti kerime müteşabihtir. Âm ahkâm ile âm teşabüh arasında uygunluk vardır. Asla ayrılık yoktur. Çünkü Kur'anın bir kısmı diğer kısmını bozmaz, belki birbirini teyit eder. Birbirine uygun düşer, birbirine şahit olur.

İşte Kur'an-ı Kerime göre tefsir kaidesi budur. Yani herşeyden evvel göz önünde tutulacak esas, Kur'anın muhkem ile müteşabih âyetleri arasında hiçbir ihtilâf bulunmadığıdır. Bu, böyle olduğuna göre tutulacak yol, muhtelif tevillere mütehammil olan müteşabih âyetleri, manası vâzıh ve kat'î olan âyetlerle karşılaştırarak ona göre mana vermek ve hususî beyanatı umumî esaslara göre izah etmektir.

Kur'an, temeli olan esaslı prensipleri gayet sarih bir surette ifade ediyor. Fakat onun bazı âyetleri de müteşabihtir. Yani birkaç tevile mütehammildir. Bunları tevil için tutulacak yol, onları muhkem âyetlerin ifade ettiği prensiplerle karşılaştırmaktır.

Bu usul, her eser hakkında doğrudur. Meselâ bir kanun vazedildiği zaman, onun ifadeleri içinde iki manaya gelen sözler, yahut zâhirde kanuna muhalif gibi görünen ibareler, kanunun temeli olan esaslara göre izah edilir.

Yukarıya naklettiğimiz âyeti kerime, hıristiyanların bâtıl, itikatlarını reddeden bir münakaşa sadedinde irat olunmaktadır.

Hıristiyanlar Hazreti İsaya ilâhlık payesi verirler. İsa'nın birtakım mecazî ve temsilî sözlerini esas tutarak onun kanını dökmekle beşeriyetin günahını sırtına aldığını iddia ederler. Halbuki bu iddia hıristiyanların İlâhî vahy olduğuna inandıkları kitapların temeli olan esaslara uygun değildir. Bütün Ahdi Kadim'in din esası olarak ortaya koyduğu itikat, Allahın vahdaniyetidir. Bu esas, nazarı itibara alınmış olsaydı, hıristiyan kilisesi gibi İsanın ilâhlığından bahsetmeğe imkân kalmazdı. Fakat bu tefsir ve tevil kaidesi ihmal olunduğundan insanlık tarihinin en büyük hatalarından biri irtikâp edildi. Hıristiyanlıkta muhkem esaslar değil, müteşabih sözler dinin esası telâkki edildiğinden İsayı ilâh say-

mak itikadı, kısas itikadı, teslis akidesi ortaya çıkmış ve bunlar hıristiyanlığın temeli olmuştur.

İsrail oğulları edebiyatında, insan hakkında «İbnullah» yani Allahın oğlu tabirine sık sık tesadüf olunur ve bu tabir mecazî manasiyle kullanılır. Kitab-üt tekvinde: 2: 6 *Allah oğullarının* âdem kızlarını zevce olarak aldıkları söylenir (1). Eyyubun kitabında 1 : 6 (2) ve 38 : 7 (3) Allah oğullarından bahsedilerek bu tabir ile iyi insanlar murat olunur. Kitab-ül-huruçta 4: 22 «Rab buyurur, İsrail oğlumdur ve ilkimdir» deniliyor ve bu da mecazî manasiyle kullanılıyor. Yuhannanın İncilinde (4) anlatıldığına göre İsa kendisine «Allahın oğlu» dediği zaman muhalifler onu taşlamışlar, o da onlara şu cevabı vermişti: «Şeriatınızda, siz ilâhsınız, diye yazılı değil midir? Eğer Allah kelâmının varit olduğu kimselere «İlâhlar» denildi ise ki Kitapların neshi muhaldir, pederin takdis edip dünyaya irsal ettiği zata, Allah oğluyum, dediği için siz küfrediyorsun, der misiniz?» Bundan İnsanın kendine Allah oğlu, demekten maksadının tamamiyle mecazî olduğu, fakat kilisenin bunu muhkem bir söz tanımakla dinin esasını yıktığı görülüyor.

Kur'an-ı Kerim, hıristiyanlığın bu esaslı hatasına işaret ederek müteşabih âyetlerin nasıl tefsir edileceğini izah etmekte ve müslümanlar böyle bir yanlışa düşmekten korunmaktadır.

Onun için Kur'an-ı Kerimin tefsirinde başlıca esas, muhkem âyetleri kitabın temeli bilmek, müteşabih âyetleri muhkem âyetlere göre tefsir etmektir.

Bunun için Kur'an-ı evvelâ bir bütün olarak tetkik etmek, onun bir kısmını diğer kısmiyle karşılaştırarak anlamak, bir kısmının tefsirini, diğer kısmının yardımiyle bulmak icabeder.

Kur'an-ı Kerim bu tarzda okunur ve tetkik edilir, bir âyeti ile diğer âyetleri tavzih olunursa, kendi kendini tefsir etmiş olur.

14. Kur'anda nâsih ve mensuh bahsi:

Burada ister istemez nâsih ve mensuh (5) bahsine dokunmak ica-

---

(1) «Allah oğulları âdem kızlarının güzel olduklarını görüp seçtiklerinin cümlesinden zevce aldığı... kitab-üt-tekvin 2 : 6

(2) «Günlerden bir gün Allah oğulları Rabbın huzurunda durmağa geldiklerinde Şeytan dahi aralarında geldi.»

(3) «... ve cümle Allah oğulları külliyatın geçtiler.»

(4) Yuhanna İncili onuncu bab: 34-36

(5) Nesh, birşeyi yerinden zail etmek manasınadır. Bir şeyin yerine başkasını kaim etmek demektir. Güneş, gölgeyi neshetti, onun yerine kaim oldu. İhtiyarlık gençliği neshetti, de ayni manaya gelir. Nesh, nakil ve tahvil manasına da kullanılır. İstinşah bu manadadır.

Neshin şer'î ıstılah olarak manası, herhangi bir hükmün hilâfına, diğer bir delilin o hükmü kaldırması veya değiştirmesidir. Nâsih, hükmü kaldıran, mensuh hükmü kalkan âyettir, Kur'anda nâsih ve mensuh var mıdır, yok mudur, çok mühim bir bahistir. Ve biz burada bu bahsi de aydınlatmak istiyoruz.

bediyor. Bize kalırsa bu bahsin ortaya çıkmasına sebep, Kur'an-ı Kerimi yukarıda anlattığımız kaideler dairesinde tefsire dikkat etmemektir. Yoksa bu kaideye, lâyık olduğu azamî değer verilmiş olsaydı, böyle bir bahsin ortaya çıkmasına imkân kalmazdı.

Herşeyden evvel şu noktayı belirtmek isteriz ki Kur'an-ı Kerimden herhangi âyetin neshedilmiş olduğuna dair bir tek hadisi şerif rivayet edilmemektedir. (1)

Hazreti Peygamber böyle birşeyden bahsetmediğine göre bunun nereden çıkmış olduğunu anlamak, çok kolaydır. Demek ki Asr-ı Saadetten sonra, birbirini tutmadığı görülen iki âyet karşısında kalanlar, bunlardan birinin diğerini neshetmiş olduğunu sanmışlardır. Halbuki Kur'an-ı Kerim, nasıl tefsir edilmesi gerekleştiğini anlatan kaideleri beyan ederken bütün Kitapta birbirine uymayan, birbirini tutmayan iki âyet bulunmadığını belirtmiştir. Diğer bir âyet-i kerimede Kur'anın âeyleri arasında hiçbir ayrılık bulunmadığını anlatarak «..bu Kur'an Allahtan gayrisi tarafından olsaydı, elbet ki içinde birçok ayrılıklar ve ahenksizlikler bulacaklardı.» (Nisa' sûresi 82) diyor. Mademki Kur'an içinde hiç bir aykırılık, hiçbir ahenksizlik yoktur, nâsih ve mensuh ta bulunmamak icabeder. Çünkü nâsih ve mensuhun temeli, âyetler arasında uygunsuzluklar bulmaktır.

Bizzat Kur'an-ı Kerim âyetlerinden veya hükümlerinden herhangisinin neshedilmiş olduğunu söylemediğine, Hazreti Peygamber de böyle birşeyden bahsetmediğine göre bunun hilâfını iddia etmek ve bunun üzerinde durmak herhalde doğru olmaz.

Araştırmaların açıkladığı bir hakikat, Hazreti Peygamberin Ashabından biri, nesihten bahsedince, onun bununla bir âyet hakkında hasıl olan anlaşmazlığını, diğer bir Âyet-i Kerime ile izale edilmiş olduğunu kastettiğidir. Yahut bir âyetteki umumun, diğer bir âyette takyit olunmasıdır. Bu ise, neshe verilen manaya uygun değildir. Çünkü ıtlak ile takyid karşısındayız. Bu böyle olduğu halde nâsih ve mensuha en büyük önem verilmiş ve birçok müfessirler, meseleyi araştırmağa lüzum görmeden ananeye kapılıp gitmişlerdir.

Nesih meselesini Kur'ana dayamak isteyenler, bilhassa iki Âyet-i Kerimeye istinad etmektedirler. Bunların biri Mekke devrinde, diğeri

(1) Bu kesin hükmü vermek kolay değildir. Fakat bütün araştırmaların verdiği netice budur. Daha sonra Sahih-i Buhariyi, Sahih-i Müslimi, Ebu Davudu, Termizî, Neseîyi, İbn Maceyi, Darimiyi ve İbn Malikin Muvatta'nı başından sonuna kadar tetkik eden ve bunlara Zeyd bin Ali müsnedini, İbn Sa'dın Tabakatını, İbn Hanbelin müsnedini, Tayalisinin müsnedini, İbn Hişamın Siretini ve Vakidinin Mağazisini ilve ederek hepsinin mufassal bir indeksini vücuda getiren değerli müsteşrik Venisnk'in eserini ve bu eseri ilâvelerle Arapçaya nakleden Mehmed Fuad Abdülbaki'nin «Miftahü Künuzi elsine» sini tetkik ettim. Ve bütün bu ana kitapların, ve bu mühim tarihlerin neshden, nâsihten, mensuhtan bahseden bir tek hadis rivayet etmediklerine emin oldum.

Medine devrinin başlarında nazil olmuştur. Halbuki bunların ikisi de neshin bahis mevzuu edilmesini gerekleştirecek emirler ve nehiylerin, mufassal hükümlerin bildirilmesinden önce nâzil olmuştur. Nitekim bu âyetlerin ikisi de islâmdan önce gönderilen şeriatlerin neshinden ve islâmın onların yerine kaim olduğundan bahsetmektedir.

Bu iki âyetten Mekkede nâzil olan, Nahl sûresinin 101 inci âyetidir. Bu âyette deniliyor ki: «Bir âyeti, yani bir hükmü, diğer bir âyetin (bir hükmün) yerine getirirsek - ki Hak Teâlâ neyi vahy edeceğini en iyi bilir - onlar : Sen sırf bir müfterisin, dediler».

Bu Âyet-i Kerimeye dikkat edersek onun burada, hasımları tarafından müfteri olarak ittiham olunduğunu görürüz ve hasımlarının onu bu tarzda ittiham etmelerinin sebebi, Kur'andan şu veya bu âyetin nesholunmuş olması değildi. Söylediği sözün İlâhî vahy olduğunu bildirmesi idi. Hasımların buna karşı iddialarını da biliyoruz. Bunlar ayni sûrenin 103 üncü âyetinden anlaşıldığı vech ile şu sözleri söylüyorlardı: «Muhammed, bütün bunları öğreten bir beşerdir.»

Bu böyle olduğuna göre bir âyeti, bir şeriati, bir dini, bir hükmü, diğer bir âyetin yerine getirirsek mealindeki Nahl sûresinin yüz birinci âyetinin manası vuzuh ile anlaşılır.

Hazreti Peygamber Kur'an-ı Kerimi bildiriyor ve bunun Allah tarafından vahyolunduğunu söylüyordu. Hasımları ise bunu kabul etmiyor, bunun uydurma birşey olduğunu, Peygamberin ancak bir başkasından öğrendiği şeyleri tekrarladığını iddia ediyorlardı. Buna mukabil Hazret-i Peygamber de bunun bir uydurma olmadığını, belki Allah tarafından daha önce gönderilen kitapların yerini tutacak yeni bir kitap olduğunu anlatıyordu.

Nesh taraftarlarının istinat ettikleri ilk âyeti kerime budur. Fakat bu âyet, Kur'an-ı Kerimden bir âyetin diğer bir âyetin neshini bahis mevzuu etmediği, gayet aşikârdır. Bilhassa bu âyetin Mekke devrine aid olması, Kur'andan bir âyetin diğer âyeti neshetmemesi meselesinin bahis mevzuu olmasına imkân vermemektedir. Çünkü Mekke devri, din esaslarının, bilhassa itikatların tebliğ edilmiş olduğu devirdir. Ve din esaslarına aid âyetlerde nesihten bahsedilemez. Fakat Kur'anın tarihine vâkıf olmayanlar, ulu orta hareket ederler ve Kur'anın bütünlüğüne kastedercesine kör taassup gösterirler.

Diğer âyeti kerime Medine devrinin başlarında vahyolunmuştur. Bakare sûresinin 106 ıncı âyetidir. Bu âyet ile ondan önce âyetler yahudiler ile müslümanlar arasında vukubulan uzunca bir münakaşayi anlatır. Resuli Ekrem, islâm dininin museviliği neshetmiş olduğunu söylüyor. yahudiler ona itiraz ediyor ve ona inanmadıklarını anlatıyorlardı. Buna mukabil Kur'an Musa şeriatının ve islâmdan önceki şeriatlerin neshedil-

miş olduğunu bildirerek Kur'an diliyle diyor ki : «Biz, bir âyeti neshe-der, yahut unutturursak ondan daha hayırlısını yahut eşini getiririz.»

Bu âyetin, daha önceki şeriatlerin neshinden bahsettiği son derece aşikârdır. Çünkü nesihten başka insadan yani unutturulan âyetlerden bahsediyor. Bu ise Kur'ana intıbak etmez. Bilâkis Kur'anın masun ve mahfuz olduğunu bildirmekten başka Â'lâ sûresinde Hazreti Peygambere «Biz sana Kur'anı okutacağız ve sen asla unutmıyacaksın» deniliyor. (Â'lâ sûresinin tefsirine bakınız). Esasen Kur'an-ı Kerimin âyetleri vahyolundukça hemen yazıldığı için, onun unutulmasına imkân yoktu. Buna mukabil, islâmdan önceki dinlerden ve şeriatlerden mühim kısımların unutulmuş olduğu şüphe götürmez. Onun için Kur'an, bu âyetle, daha önce gönderilen şeriatlerin neshedilmiş, fakat ondan daha hayırlısının islâm dini ile gönderilmiş olduğunu bildirmektedir.

Elhasıl Kur'an-ı Kerim kendi âyetlerinden bazılarının neshedilmiş olduğuna dair vücuda getirilen nazariyeleri teyid edecek hiçbir âyeti ihtiva etmemektedir.

Hâdise gelince, yukarıda söylediğimiz gibi, nesih nazariyesini teyid edecek hiçbir hadis bulunmamaktadır.

Gerçi Ashaptan bazılarının böyle bir şeyden, bazı âyetlerin diğer âyetleri neshettiğinden basettikleri rivayet olunmaktadır. Fakat bu rivayetlerde ittifak yoktur.

Meselâ Ashaptan biri, bir âyeti diğer bir âyetle telif edemiyerek bunların birini mensuh saydığı halde, Ashaptan bir diğeri ayni iki âyet arasındaki irtibatı buluyor ve bunların nâsih ve mensuh olmadıklarını söylüyor.

Müfessirler içinde ancak sonraları gelenler, mensuh âyetlerin sayısını çoğaltmağa temayül gösteriyorlar. O kadar ki bunların içinde mensuh âyetlerin sayısını beş yüze çıkaranlar bulunmaktadır. Suyuti El - İtkan adlı eserinde bunlardan bahsederek der ki : Mensuh âyetlerin sayısını çoğaltanların ileri sürdükleri iddialar, kısım kısımdır ve bir kısmının nesh ile yahut tahsis ile herhangi suretle bir alâkası yoktur. Meselâ bunlar «...onlar kendilerini merzuk ettiğimiz mallardan harcederler» «...size ihsan ettiğimiz rızıktan harcediniz» mealindeki, âyetleri, zekât âyetiyle neshedilmiş sayarlar. Halbuki böyle değildir ve bu âyetler bakidir. Bunların birincisi infak edenleri övmektedir ve buradaki harcetmekten maksat zekât vermek olabilir. İkinci âyette zekât vermek ile tefsir edilmiştir (1).

Suyutî başkaları tarafından mensuh sayılan âyetleri bu şekilde tetkik ede ede bunların sayısını yirmibire indirir. Ve en nihayet yirmibirde karar kılarak bu yirmibir âyetin konularını bir manzumeye sığdırır ve bunları iyice bellemek istiyenlerin vazifesini kolaylaştırır.

---

(1) (İtkan) ikinci cilt; S, 26)

Suyutî'den daha sonra gelen büyük ilim adamlarından Hindistanlı Şah Veliyyullah (Elfevz-ül-kebir) adiyle yazdığı usuli tefsir adlı eserinde Suyutinin mensuh saydığı yirmi bir âyēti tetkik ederek bunlardan on altısı hakkında mensuhiyeti isbata imkân bulunmadığını belirtir ve bütün Kur'an-ı Kerimde yalnız beş âyetin mensuh olduğunu anlatır.

Bu beş âyeti de burada tetkik etmek isteriz :

1. Bakara sûresinin 180 inci âyeti; «İçinizden birinize ölüm yaklaştığı zaman, anaya, babaya, hısımlara hayır yani mal bırakıyorsa, örf dairesinde vasiyet farzolundu.»

Neshe kail olanlar miras âyetinin bu âyeti neshetmiş olduğunu söylerlerse de Kadı Beydavi ile ibn Cerir bu fikirde değildirler. Beydavî der ki: «Miras âyeti bu âyete muarız değildir. Belki onu tekit eder. Çünkü vasiyeti mutlak surette tekide delâlet etmektedir...» Filhakike miras-âyetinin bu âyeti neshetmesi için hiçbir sebep yoktur. Bu âyeti kerimede mirasta istihkak sahibi olanların hakları anlatılır ve bunların hepsinin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden ve bırakılan borcun edasından sonra yapılacağını bildirir. Böylece Bakara sûresindeki 180 inci âyete bahis mevzuu olan vasiyetin yapılmakta olduğunu açıklar. Onun için bu âyetin mensuh olduğu bahis mevzuu değildir.

2. Bakara sûresinin 240 ıncı âyeti : «İçinizden zevcelerini arkalarında bırakarak vefat edecek olanlar, zevceleri için senesine kadar evlerinden çıkarılmaksızın nafakalanmaları için bir vasiyet bırakırlar.»

Bu âyetin mensuh olduğu iddia edilmekte, fakat Sahih-i Buharîde Mucahid gibi yetkili bir şahsiyet bu âyetin mensuh olmadığını bildirmektedir. Mucahid diyor ki: «Cenabı Hak kadına, tam sene veriyor. Bunun yedi ay, yirmi günü vasiyet ile ihtiyaridir. Kadın isterse vasiyet gereğince kocasının evinde kalır ve nafakalanır. İsterse kocasının evinden ayrılır ve yeniden evlenir. Çünkü Kur'an-ı Kerim «Kendi isteği ile çıkarsa size bir vebal yoktur.» diyor. O halde bunu 234 üncü âyet nakzetmiyor. Sonra bu âyetin 234 üncü âyetten sonra nâzil olduğunu gösteren deliller vardır. Bu yüzden onun tarafından neshedilmiş olmasına imkân yoktur.

3. Enfal sûresinin 64 üncü âyeti : «Eğer sizden yirmi sabreden kimse bulunursa, iki yüze, ve eğer sizden yüz sabreden kimse bulunursa kâfirlerden bine galip gelirler.»

Anlaşıldığına göre bu âyetten sonra gelen «Şimdi Allah yükünüzü hafifletti ve sizde zaaf bulunduğunu bildi, onun için sizden yüz kişi sabırlı olursa iki yüze galip gelirler. Ve sizden bin kişi sabırlı olursa iki bine, Allahın iziniyle galip gelirler.» âyeti, ilkini neshetmiştir. Halbuki ikinci âyette (şimdi) kelimesiyle başlayarak halden, yani müslümanların zayıf oldukları, silâhları bulunmadığı ve harbe alışık olmadıkları genç ihtiyar hep bir arada yola çıkmağa mecbur kaldıkları sıradan bah-

sediyor: Daha evvelki âyet ise İslâm ordularının tam cihazlandığı ve teşkilâtlandığı sıralara aittir.

4. Ahzap sûresinin 52 inci âyeti «*Ya Muhammed!* Bundan sonra kadın almak, sana halâl değildir.»

Bu âyetin de daha önce nâzil olmuş bir âyetle neshedildiği anlaşılıyor, bu âyet ayni sûrenin ellinci âyetidir. Bu âyet «Ey Peygamber, mehirlerini verdiğin zevcelerini... Sana halâl kıldık» mealindedir. Halbuki daha önce nâzil olan bir âyetin, daha sonra gelen bir âyeti neshetmesi bahis mevzuu olamaz. Vaziyetin şu merkezde olduğu anlaşılıyor. Nisa sûresinin üçüncü âyeti nâzil olarak zevcelerin sayısını dörtle tahdit ettiği zaman, hattâ Peygambere, dörtten fazla olan zevcelerini boşaması kendisine bildirilmişti. Ahzap sûresinin 50 inci âyeti de bunu teyit ediyor. Fakat ayni zamanda Hazreti Peygambere artık başka bir kadın almaması da bildirilmesi istenmiş ve Ahzap sûresinin elli ikinci âyeti de bunu yapmıştır. Görülüyor ki burada da nesh bahis mevzuu değildir.

5. Mücadile sûresinin 12 inci âyeti: «Ey iman edenler. Peygamber ile danışacağınız, gizli konuşacağınız zaman, konuşmadan önce bir sadaka verin, bu sizin için daha iyi ve daha temizdir. Bulamazsanız Hak Tealâ yarlıgayıcı, esirgeyicidir.» denildiğine göre bu âyeti ondan sonra gelen şu âyet neshetmiştir: «Gizli konuşmadan, danışmadan önce bir sadaka verememekten mi telâş ettiniz? Bunu yapamazsanız, Hak Tealâ yapmamanıza ruhsat vermiştir. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allaha ve Peygamberine itaat edin.»

Bu ikinci âyetin birincisini neshetmesine kat'iyyen lüzum yoktur. Çünkü ikincisi sadaka vermenin zarurî değil, ihtiyarî olduğunu; farz olunan sadakanın ancak zekât olduğunu anlatıyor.

Hülâsa nesh nazariyesinin hiçbir bakımdan eler tutar yeri yoktur.

15. *Kur'an ve sünnet :*

Kur'an bütün islâmiyetin başlıca kaynağıdır. İslâmiyete bağlı olan her meselede, en son söz onundur. Sünnet, Hazreti Muhammedin yaşayış, yolu, yani onun söylediği sözler ve yaptığı hareketlerdir. Hadis kelimesi de ayni manadadır. Sünnet veya hadis, Hazreti Peygamberin tuttuğu yolu ve söylediği sözü ifade ettiğinden, islâmiyetin, Kur'andan sonra, ikinci kaynağıdır.

Kur'an ile sünnetin münasebetleri nedir?

Kur'an-ı Kerimin anlatışına göre Resuli Ekrem Kur'anı irat ve tilâvet, onu tertip ve tavzih ederdi. Yani Hazreti Paygamberin ifasiyle mükellef olduğu vazifeler, üçtü. Birincisi Kur'anı tilâvet ederek tebliğ etmek ve izah etmekti. Ve kendisi, Kur'an nâzil oldukça hemen bildirmekle bu vazifesini yapmıştır. İkincisi Kur'andan nâzil olan her âyeti yazdır-

mak ve onu mensup olduğu sûredeki yerine koymaktı. Üçüncüsü, ihtiyaç hissolundukca Kur'anı tefsir etmekti. Hazreti Peygamber, bütün bu vazifeleri ifa etmiş, Kur'anı etrafında toplanan Ashaba okumuş, anlatmış, ezberletmiş. Kur'anı toplamış, her parçasını yerli yerine koymuş, ve her lüzum gördükçe Kur'anın âyetlerini tefsir etmiştir. Bu son vazifeyi, sünnet veya hadis ifa eder ve Hazreti Peygamber, Kur'anı yalnız sözleriyle değil amal ve harekâtiyle de tefsir etmişti. Onun bu yoldaki hizmetleri de İlâhî bir irşat mahiyetindedir. Fakat Kur'an-ı Kerim gibi İlâhî vahy mahiyetinde değildi. Çünkü bazan ef'al ve harekât şeklini alıyor, bazan da söz olarak ifade olunuyordu. Fakat bu sözler de bir *vahyi metluvv* değildi. Bir *vahyi hafi* mahiyetinde idi. Onun için hadîs te İlâhî vahye dayanan bir kaynaktır. Hazreti Peygamberin Kur'an-ı Kerimi tefsir ve tavzih etmesine lüzum vardı. Çünkü Kur'an, din hakkında yep yeni telâkkilerle gelmiştir. Ona göre din yalnız itikatlardan ve ibadet şekillerinden ibaret değildir. Din, insanın bütün ruhanî hayatını tanzim eden kanundur. Bu kanunun, her günkü hayatta muhtaç olduğumuz bütün irşatları muhtevi olması zarurî idi. Bütün bu tafsilâtın Kur'anda bulunmasına imkân yoktu. Kur'an bütün bu irşatların yalnız prensiplerini beyan etmiş ve Hazreti Peygamber bunları tavzih etmiştir.

Sonra Kur'anda birçok dinî emirler vardır. Hazreti Peygamber bu dinî emirlerin nasıl ifa olunacağını göstermiş ve bu suretle müminlerin iktida nümunesi olmuştur. Nitekim Kur'anda Hazreti Peygamberin ümmeti için en güzel örnek olduğu anlatılır. Bunun için Hazreti Muhammedin sözü ve hareketleri, islâmiyetin ikinci kaynağıdır. Kur'an bunu anlatmak için birçok yerlerinde Allaha ve Peygambere itaat ediniz der. 3 : 131, 4 : 59, 24 : 54 ve saire.

Sünnetin ta iptidadanberi islâmiyetin ikinci kaynağı tanındığında şüphe yoktur. Hazreti Muhammedin Ashabı, ta iptidadanberi onun sözlerini dikkatle takip ederek hâfızalarında tutmağa ve toplamağa ehemmiyet vermişlerdir. Nitekim Hazreti Muaz bin Cebel, Yemene izam olunduğu zaman onunla Hazreti Peygamber arasında şu muhavere geçmişti:

— Muaz! Nasıl hüküm vereceksin?

— Allahın kitabı mucibince.

— Aradığını kitapta bulamazsan ne yapacaksın?

— O zaman Peygamberin sünnetiyle hükmederim.

Sünnetin, Hazreti Muhammedden iki yüz sene sonra toplandığını zannetmek yanlıştır. Hazreti Muhammedin hayatında müslümanlar onun her sözünü itina ile dinlemiş ve toplamış, onun irtihali üzerine bütün Ashap ders halkaları teşkil ederek onun sünnetini talim ve tedris ile meşgul olmuşlar, islâm âleminin her tarafından gelen tilmizler bunu öğrenmişler ve neşretmişlerdir.

Daha sonraları bu dershaneler, islâmiyetin intişar ettiği her bölgede açılarak hadis mecmuaları vücut bulmuştur.

Gerçi sünnetin Kur'an gibi, tamamiyle mahfuz ve her hatadan masun olduğu iddia edilemezse de hadisi toplamakla meşgul olan büyük âlimler, en yorucu tetkikleri yaparak en sahih hadiseleri tedvin ve her türlü itimada şayan eserler telif etmişlerdir.

Hadisleri toplayanların bütün dikkat ve itinasına rağmen bir yanlışlığa tesadüf olunursa bunun da tashihi çok kolaydır. Bu gibi hadisleri Kur'an-ı Kerimin beyanatiyle karşılaştırmak kâfidir. Çünkü Kur'an islâmiyein en büyük ve en esaslı kaynağıdır. Ve ancak ona uyan hadisler kabul olunur, uymayanlar kabul olunmaz.

16. *Kur'an ve eski Mukaddes Kitaplar :*

Kur'an yalnız kendisinin doğruluğuna inanmayı istemez. Daha evvel gelen Peygamberlerin kitaplarına da inanmayı emir ve bu emrini ikinci sûrenin baş tarafında ifade eder (1). Kur'ana göre her millete bir Peygamber gönderilmiştir (2). Kur'an, bütün Peygamberlerin isimlerini saymadığını, yalnız bir kısmının isimlerini saydığını tasrir etmektedir. (3). ve Kur'an bütün dünya milletlerine gönderilen (Mukaddes Kitapların hak olduğunu kabul etmekte ve onun bu kitapları tasdik ve teyit eden bir kitap olduğunu söylemektedir.

Kur'an ile ondan evvelki kitaplar arasındaki münasebetin esası, bütün bu kitapların İlâhî kitaplar olmasıdır.

Fakat bütün dünya milletlerine gönderilen İlâhî Kitapları tasdik ve teyit eden Kur'anın, bütün bu kitaplar arasında eşsiz bir durumu vardır. Kur'anın kendisi bunu ifade ederek der ki: «Ya Muhammed, biz sana bu Kitabı Hak ile gönderdik. Bu Kitap ondan evvelkileri tasdik eder ve onların üzerinde nigehbanlık eder» (4). O halde Kur'an eski Mukaddes Kitapları tasdik ile kalmıyarak onlara karşı muhafızlık vazifesini de ifa etmektedir.

Çünkü Kur'an, bütün Peygamberlerin hakikî tebliğlerini ve hakikî irşatlarını muhafaza ediyor. Başka kitaplarda birçok tahrifler vuku bulmuş, yahut bu kitaplara yabancı ellerin yazıları karışmıştır. Kur'an bunları göstererek hakikati meydana çıkardığından ona muhafız ve nigehban denilmiştir. Meselâ Kur'an, İncil ile meşgul olur ve ona sokulan bâtıl itikatların, bir Peygamber tarafından tebliğ olunan hakikatleri boğduğunu gösterir. Kur'anın en fazla, İncil ile meşgul olmasının sebebi

(1) «Onlar ki, Ya Muhammed sana indirilen ve senden evvel indirilene inananlar» (Bakara sûresi âyet 4)

(2) Fâtır sûresi, âyet 54

(3) Mümin sûresi, âyet 78

(4) Maide sûresi, âyet 48

bu kitaba sokulan yalan yanlış ve bâtıl itikatlar yüzünden insanlığın pek büyük zarar görmesindendir. Hazreti Muhammed'e zaman itibariyle, en yakın Peygamber olan Hazreti İsanın kitabı bu kadar tahriflere uğrarsa daha eski kitapların nelere uğramış olacağı kendiliğinden anlaşılır.

Kur'an-ı Kerim, Mukaddes Kitapların nigehbanı olduğunu söyledikten başka dinler arasındaki ihtilâfları halleden «Hâkim» olduğunu anlatarak der ki : «Kasem ederiz ki senden evvel de milletlere Peygamber gönderdik... Sana bu kitabı yani Kur'anı ancak onların düştükleri ihtilâfları apaçık bir surette beyan etmek için vahyettik. (1)

Bundan her millete bir Peygamber gönderildiği, her millet irşat olunduğu halde bunların, dinin başlıca esasları üzerinde ihtilâfa düştüklerini anlıyoruz. Bu şekilde ihtilâfa düşen milletler arasındaki dinî ihtilâfları bertaraf etmek vazifesi, Kur'ana aittir. Onun için Kur'an bütün Mukaddes Kitaplara karşı, Hâkimlik vazifesi ifa eder.

Fakat Kur'anın daha evvelki Mukaddes Kitaplara karşı en mühim vazifesi onların karanlık bıraktıkları noktaları aydınlatması, onların muhtasar anlattıklarını genişletmesidir. Kur'ana göre, İlâhî vahy, hem cihanşümül, hem mütekâmildir. En son vahy ile kemalin müntehasına varılır. Her millete gönderilen vahy, onun ihtiyaçlarına ve her devirde yaşıyan insanların kabiliyetlerine göre gönderilmiştir. İnsan kafası gittikçe tekâmül ettiğinden İlâhî vahy, gayb âlemine, Allahın varlığına, birliğine ve sıfatlarına, onun tarafından gönderilen vahyin mahiyetine, hayr ile şerrin manasına, ölümden sonraki hayatın, cennet ile cehennemin hakikatine dair olan meseleleri daha fazla aydınlatmıştır. Bundan dolayı Kur'ana, birçok yerlerde Mübin, apaçık, zâhir, vâzıh kitap denilir. Kur'an, din meselelerini kâmilen aydınlatan, müphem veya karanlık kalan bütün meseleleri tavzih eden kitaptır. Bütün bunların neticesi olarak Kur'an İlâhî iradenin tam ve mükemmel ifadesi olduğunu söylüyor ve «bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinizde nimetimi tamamladım ve islâmiyeti size din olarak kabul ettim» diyor (2). O halde Kur'anın son İlâhî vahy olması, onun kemalini belirtmektedir.

Daha eski kitaplar, ihtiyaç hissolundukça vahyolunmuştur. Fakat Kur'an bütün din esaslarına tam ve mükemmel aydınlık verdiğinden başka bir vahye veya başka bir Peygambere ihtiyaç kalmamıştır.

Hazreti Muhammedden altı yüz sene evvel gönderilen ve en son millî Peygamber olan Hazreti İsa en sarih sözlerle, dünyayı tam ve mükemmel hakikate götüremiyeceğini, çünkü devrinin bu hakikati kavrayamıyacağını söylemişti. Hazreti İsa havarilerine diyor ki :

«Size söyliyeceğim daha çok şeyler var. Lâkin şimdi tahammül

(1) Nahl sûresi, âyet 63-64
(2) Maide sûresi, âyet 8

edemezsiniz. O HAKİKAT RUHU geldiği zaman sizi bütün hakikate irşat edecektir. (Yuhanna İncilli ... 16-12-13)

Onun için Kur'an İlâhî iradenin tam ve mükemmel ifadesi olmak gibi en yüksek mevkii haiz bulunuyor.

Bu noktayı izah ettikten sonra Kur'anın daha evvelki kitaplardan bilhassa Tevrat ve İncillerden birçok şeyler istiare ettiğine dair ileri sürülen fikirleri muhakeme edebiliriz. Kur'an, diğer mukaddes kitaplarda karşılaştığımız birçok meselelerle meşgul olur. Kitabı Mukaddes de Kur'anda siretlerini okuduğumuz Peygamberlerden bahseder. Bu bir hakikattir. Fakat Kur'anın bunları bu kitaplardan iktibas ettiğini iddia etmek yanlıştır. Çünkü herşeyden evvel dinin üssülesası olan meseleleri nazarı dikkate alırsanız, Kur'anın anlattığı büyük ve asıl hakikatlerden birinin de gerek Tevratta, gerek İncilde onun gibi bahis mevzuu olmadığını görürsünüz. Sonra Enbiyanın kasasına bakınız. Kur'anın dinî itikatları tashih ettiği gibi Peygamberlerin siretlerine ait yanlışlıkları da tashih ettiğini hemen anlarsınız.

Kitabı Mukaddes, birçok Enbiyayı en müthiş cürümleri irtikâp etmiş bir halde gösterir. Ona göre Hazreti İbrahim yalan söylemiş, ve Hacerle oğlunu başından atmıştır. Yine ona göre Hazreti Lût, kendi kızlariyle hembezmi vuslat olmuştur. Ona göre Hazreti Harun buzağıya tapmış ve Beni İsraili ona taptırmıştır. Ona göre Hazreti Davud zina irtikâp etmiştir. Ona göre Hazreti Süleyman putlara tapmıştır. Fakat Kur'an-ı Kerim, bu bühtanların hepsini reddeder ve bu Peygamberleri iftiralardan korur.

Ömründe Kitabı Mukaddesi okuyamayan ümmî Peygamberimiz, bunu kendi başına yapamazdı. Bu ancak İlâhî vahyin eseri idi.

Eserin metninde bütün bu noktalar yerli yerinde gösterilmiştir.

17. *Kur'anın (i'cazı) eşsizliği :*

Kur'an, Hazreti Muhammedin en büyük mucizesidir. Bizzat Kur'an, bütün insanlar bir araya gelip çalışsalar da yine ona benzer bir eser vücuda getirmekten âciz kalacaklarını söyler. Nübüvveti Muhammediyenin beşinci senesinde dünyanın değil, yalnız Arabistanın bile Kur'anı kabul edeceğine dair hiçbir belirti göze çarpmadığı sıralarda, Kur'an, eşsiz İlâhî eser olduğunu açıkça söylemiş ve bütün muhasımlarına meydan okuyarak : «Bu Kur'an gibi bir Kur'an daha vücuda getirmek için in de, cin de bir araya gelip birbirilerine yardım etseler de onun bir eşini vücuda getiremezler» (1) demiştir.

Mekkelilerin, hakikate sağır kalmalarına mebni, Mekke devrinin nihayet bulacağı sıralarda Kur'an onlara karşı ayni şekilde meydan oku-

(1) İsra sûresi, âyet 88

muş, fakat onlardan, bütün bir Kur'an değil, Kur'an sûrelerine benzer birkaç sûre vücuda getirmeyi istemiş: «Onlar, yoksa senin bu Kitabı uydurduğunu mu söylüyorlar? de ki öyle ise onun gibi uydurulmuş on sûre getirin de bakalım. Davanızda gerçek iseniz Allahtan gayri gücünüzün yettiklerini de size yardım için çağırın (1), demişti.

Çok geçmeden Kur'an yine Mekkede beşer gücünün Kur'ana eş olabilecek bir tek sûre bile vücuda getiremiyeceğini söylemiş ve Medineye hicretten sonra ellerinde Beni İsrail kitaplarının hepsi bulunan Yahudilerle karşılaştığı zaman da onlara ayni kuvvetle meydan okuyarak: «Kulumuza vahyettiğimizden şüpheniz varsa ona benzer bir sûre getiriniz. Davanızda gerçek iseniz. Allahtan gayri, bütün ortaklarınızı da yardım için çağırınız» (2), demişti.

Arap şiirinin altın devri Hazreti Muhammedin bi'setine takaddüm eden günlere tesadüf eder. Fakat tarih bir kimsenin bu tahaddiye (bu meydan okumaya) karşıgelerek Kur'ana bir nazire vücuda getirmeğe teşebbüs ettiğini kaydetmiyor.

Acaba neden?

Araplar ilkönce Hazreti Muhammedi, bir meczup, daha sonra bir şair, bir kâhin telâkki etmişler, fakat çok geçmeden işin ciddiyetini anlamışlardı. Üç dört sene devam eden çalışmalar neticesinde Hazreti Muhammedin etrafında yüz kişi kadar toplanmıştı. Bunlar kavuştukları hidayeti feda etmektense hayatta herşeyi feda etmeyi göze alıyor, bu yolda her işkence ve her eziyete göğüs geriyor, ve icabında evlerini, yurtlarını bırakarak gurbet illerine düşmeyi cana minnet biliyorlardı. İslâmiyet düşmanları, yeni dini kabul edenleri dinlerinden çevirmek için herşeyi yapmışlar, onları tazyik etmişler, onları iğfale çalışmışlar, onları en korkunç işkencelere uğratmışlar, fakat muvaffak olamamışlardı. O-halde Hazreti Muhammedin Araplara «Kur'anın bir eşini, yahut birkaç sûresinin, veya bir tek sûresinin eşini yapınız, getiriniz» dediği zaman bunların yeni hareketi akamete uğratmak için hemen bu işe teşebbüs etmeleri icabetmez miydi? Müşrikler Kur'ana karşı âciz kalmamak için ağızlarına geleni söylemekten, gururlarını korumak için bühtanlarda bulunmaktan çekinmiyorlardı. Hattâ bunlar Kur'an hakkında «eskilerin esatiridir» diyorlardı (3). Bununla beraber şayet Kur'ana bir nazire vücuda getirmeğe uğraşacak olsalar bile uydurdukları eserle Kur'anın yaptığını yapmağa muktedir olamıyacaklarını, hidayet nurlariyle aydınlanmış, içleri dışları büsbütün değişmiş insanlar peyda eden bir ışık kaynağı yaratamıyacaklarını biliyor ve onun için Kur'anın meydan okuması karşısında dilleri tutuluyordu.

(1) Hud sûresi, âyet 13
(2) Bakara sûresi, âyet 23
(3) Mutaffifin sûresi, âyet 3

Kur'anın baştan sona kadar dâvâsı insanlara iman vermek, insanları hidayete erdirmek, insanları günahların levsinden temizlemek insanların kuvvet ve kabiliyetlerini geliştirmek, onları hayatın hakikî ve asîl hedefine götürmekti.

Kur'an ta başında, bu kitabın sakınanlar, korunanlar için hidayet ve nur menbaı olduğunu takrir eder (1). Bunun en kesin delili bu kitabı kabul eden ve Peygambere inananların hali idi. Resuli Ekreme inananların hepsi, cahiliyet hissiyatından sıyrılmışlar ve yepyeni bir hayat yaşamağa başlamışlardı. Kur'anın insanları temizliyen, ruhları aydınlatan kudreti, herkesten evvel bunların halinde ve yaşayışında büsbütün belirmişti. Fakat iş bununla da kalmadı, Kur'anın iman ve kanaat veren kudretine mukavemet edilemiyordu. Yahudiler ve hıristiyanlar, Arabistanda asırlarca misyonerlik etmişler, ötede beride bir takım arapları kazanmışlar, fakat araplar umumiyetle bunların telkinlerine karşı gelerek putperestliğe bağlı kalmışlar, hurafata inanmağa devam etmişlerdi. Halbuki, Kureyşin bütün mukavemetine, herkesi Kur'an dinlemekten menetmesine, Kur'an okunurken gürültü yapmasına rağmen Kur'anı dinliyenler, onun kudreti karşısında yeniliyor, kalpleri, ruhları onun yüksek ifade ve telkinlerine dayanamıyor ve bunlar Kur'anı kabul etmeyi, millî bir izzeti nefis meselesi yaptıkları halde Kur'ana karşı âciz kaldıklarını saklıyamıyorlardı. Kur'anın 53 üncü «Necm» sûresi Hazreti Peygamber tarafından Müminlerle müşriklerin hazır bulundukları bir mecliste tilâvet edilmiş, sûrenin sonunda «Allaha secde ediniz, ve Ona kulluk ediniz» âyeti tilâvet olunur olunmaz, müminler de, müşrikler de yere kapanmışlar, yere kapanamıyan Umeyye ibn Ebi Halef yerden bir avuç toprak alarak alnına sürmüştü.

Hazreti Ebu Bekir evinin sahanlığında bülend avaz ile Kur'an tilâvet ettiği zaman Mekkenin kadın ve çocukları toplanır, mest ve müstağrak onu dinlerlerdi. Kureyş, buna mâni olmuş ve Ebu Bekirin Mekkede ikameti için onun bu şekilde Kur'an okumamasını şart koşmuştu.

Bir defa Kureyş, Rabia oğlu Utbeyi, Hazreti Peygambere göndermişler, ona Muhammedi yolundan çevirmek ve her istediğini kabul etmek için salâhiyet vermişlerdi. Muhammed hükümdarlık dileyorsa Utbe bunu temin için söz verecek, yahut servet diliyorsa Kureyş ona bu serveti toplayacak, elhasıl onun arzusu ne ise Kureyş bunu yapacaktı. Utbe Hazreti Muhammedi iğfal için çalışmış, Hazreti Peygamber onu dinledikten sonra Kur'anın 41 inci (Hâmim) sûresinin baş tarafını okumakla mukabele etmiş, Utbe geri döndüğü zaman Kureyşe nasihatlerde bulunmuş ve Muhammede mukavemet ve muhalefetten vazgeçmeyi tav-

(1) Bakara sûresi, âyet 2

siye ederek: «Benim ondan dinlediklerim ne şiir, ne sihir, ne de kehanetti, bambaşka bir şeydi!» demişti.

Ömer, Hazreti Muhammedi öldürmek niyetiyle yola çıkmış, fakat hemşiresi Fatıma ile eniştesi Saidin evinde dinlediği sûrenin tesiri altında kalarak düşmanlığı imana ve hayranlığa dönmüştü. Çünkü Kur'anın sürükleyici kudretine mukavemete imkân yoktu. Kur'an yüksek dağların tepelerinden kopan seller gibi akıyor ve her maniayı silip süpürerek kalpleri ve dimağları fethediyordu.

Hakikatte Kur'anın başardığı manevî inkılâp, dünya tarihinde eşsizdir. Onun eşsiz olduğuna dair on üç asır evvel ileri sürdüğü iddia, dün olduğu kadar bugün de, haktır. Çünkü Kur'anın başardığı manevî inkılâbı, hiçbir müceddit yapmamıştır. Kur'an, Arapları putperest, sanemlere, taşlara, ağaçlara, kum yığınlarına tapar bulmuş, yirmi beş sene bile geçmeden bütün bir memlekette Tevhid akidesini yaymış, putperestliği kökünden söküp atmış, hurafenin her türlüsü Kur'anın önünde mahvolmuş ve onların yerine kafaları ve kalpleri hoşnut eden en makul itikadlar, esaslar ve irşatlar kaim olmuştu. Cahiliyetiyle iftihar eden Arap, Kur'anın irşadı sayesinde ilim ve irfanın en samimî muhibbi olmuş, her gittiği yerde ilmi aramış ve bulmuştu. Bu hareket, münhasıran Kur'anın eseri idi. Çünkü Kur'an, ledün ilminin hazinesi olan Hazreti Muhammede bile «Ya Muhammed! de ki Ya Rab, ilmimi artır!» diye yalvarmayı emretmekle insandaki irfan susuzluğunun derinliğini göstermiş ve herkesi ilmi araştırmağa teşvik etmiştir.

Kur'an, Arapları irtikâp ettikleri çirkin hareketlerden, müstehcen ahlâksızlıklardan vazgeçirmekle kalmıyarak onları en asil, insanlığa en yararlı hareketleri ve iyilikleri başarmağa sevketmiştir. Kur'an sayesinde Arapların çocukları diri diri gömmek, üvey anaları istifraş etmek, cinsî münasebetleri hayasızca ifade ve idare etmek gibi çirkin âdetler ortadan kalkmış, onların yerine erkek ve kız çocuklara müsavi muhabbet, ana babaya, karı kocaya, kız ve erkeğe, hemşire ve biradere müsavi haklar sağlanmış, cinsî münasebetler en nezih ve en afif şekli almış, kadınlara ve kadınların iffetine hürmet en esaslı vazifeler arasına girmiştir.

Kur'an sayesinde Arapların en eski devirlerden alıştıkları sarhoşluk âfeti birdenbire zail olmuş, ve bir tek evde içki içmek için kullanılan fıçılardan, güğümlerden biri kalmamıştı. En mühimmi, muhtelif unsurları daima birbirleriyle döğüşen, birbirini imha eden Araplar, Kur'anın dediği gibi, ateş uçurumunun kenarına vardıkları ve mahvolmak tehlikesini geçirdikleri zaman, Kur'an sayesinde felâketten kurtulmuş ve bu biribirine düşman unsurlardan bir millet; hayat hamleleriyle yüklü bir millet, müthiş hızı ve gücü karşısında dünyanın en büyük devletleri ufalanan, birleşik bir millet vücuda gelmişti. Dünyada hiçbir din, sâlikleri-

ne bu kadar kuvvetli ve beşerî faaliyetlerin her sahasına şamil yeni bir hayat vermemiş, ferd kadar aile, aile kadar cemiyet ve millet, millet kadar milletler ve insanlık üzerinde tesir edememiş, maddî olduğu kadar, manevî, fikrî ve ruhanî bir uyanıklık sağlamamıştır. Kur'an insanlığı sükût bataklıklarından alarak medeniyet ve teali şahikalarına, hem de inanılmıyacak derecede kısa bir zamanda yükseltmeğe muvaffak olmuştur.

Onun bu eşsiz kudretine, müslüman olmıyanlar, ve islâmiyet düşmanı olanlar da şehadet ediyorlar.

Onların sözlerinden birkaç nümune naklediyorum.

İngiliz müsteşriki William Muir, Muhammed'in Hayatı adlı eserinde diyor ki :

«En eski zamanlardan beri Mekke ve Arabistan yarımadası, ruhanî bir gerilik içinde idi. Hıristiyanlık ve yahudiliğin basit ve muvakkat tesiri, yahut Arap kafasının felsefî düşünce taharrileri, sakin bir gölün sathı üzerindeki temevvüçler gibi idi. Fakat sathın altı sakin ve hareketsizdi. Halk, cehalet, zulüm ve tecavüz içinde yaşaya yaşaya ahlâksızlık gayyalarına batmıştı. Onların dini en kaba putperestlik, imanları görülmeyen şeylere hurafatperestane bir korku beslemekti... Hicretten on üç sene evvel Mekke bu müthiş gerilik içinde en sefil hayatı sürüyordu. Fakat bu on sene ne muazzam bir inkılâba şahit oldu!.. Yahudilik, Medine halkının kulaklarında mütemadiyen çınlayan bir dindi. Fakat Araplar, ancak Muhammedin ruhları titreten sesini duyduktan sonra uykularından uyandılar ve yepyeni, samimî bir hayata birdenbire kavuştular.» (1)

«*İns and outs of Mesoptamia*» nın sahibi diyor ki :

«Araplar derecesinde birbirinden ayrı bir millet bulmak müşküldü. Fakat birdenbire bir mucize vukubuldu. Şahsiyetine güvenen ve insanları Allah yolunda irşat davasiyle ortaya çıkan bir adam, birdenbire imkânsız olan şeyi yaptı, yani bu birbiriyle döğüşen, didişen insanları birleştirdi.» (2)

Kont Boulainvelliers, *Muhammedin Hayatı* unvanlı eserinde diyor ki : (3).

«İster büyük mürşidin (Hazreti Muhammedin), ister en güzide insanlardan olan Ashabının hayatını, yahut ister onların fethettikleri muhtelif memleketlerde tatbik ettikleri hareket tarzını veya onların cesaret, fazilet ve hissiyatını nazarı itibara alalım : İlk müslümanların hayatında karşılaşacağınız hâdiseler derecesinde tarihin iftihar edeceği hâdiselerin bir eşine tesadüf edemeyiz.»

---

(1) Muhammedin Hayatı. Fasıl: 7

(2) Sahife: 99

(3) İngilizce tercüme S: 5

«En güzide Arap muharrirlerinin, kıymet itibariyle Kur'ana eş olabilecek bir şey yazmamaları, hayretle karşılanacak bir şey değildir» (1).

Bosworth, Smith, Muhammed'in Hayatı unvanlı eserinde şu sözleri söylüyor:

«Kur'an, Muhammedin daimî mucizesidir ve hakikaten Kur'an bir mucizedir.»

Yahudi âlim ve müdekkiki Hirshfield diyor ki:

«Hiçbir millet, Arapların islâmiyeti kabul sayesinde medeniyete girmeleri derecesinde süratle medenileşmemiştir.»

«Kur'an, haiz olduğu ikna kuvveti, belâgati ve inşası itibariyle kâbına erişilemiyecek bir kitaptır.»

«İslâm âleminde bütün ilim ve irfan şubelerinin hayrete şayan inkişafı, dolayısiyle Kur'an sayesinde olmuştur.»

Doktor Stengass şu fikirdedir:

«Kur'anı, edebî ve bediî kıymetlerle ölçmek kâfi değildir. Onu, yaptığı tesir ile ölçmek lâzımdır. Mademki Kur'an, dinleyicilerinin kafalarına ve kalplerine bu derece kudretli ve kanaatbahş bir surette hitap ederek karmakarışık ve birbirine düşman unsurlardan toplu bir heyet vücuda getirmiş, bu heyete o zamana kadar Arapların kafasında hükümran olan fikirlere nisbetle çok yüksek fikirler aşılamıştır, o halde onun belâgati mükemmeldi, çünkü onun sayesinde vahşi kabilelerden medenî bir millet vücut bulmuş ve tarihe yeni bir hız verilmiştir.»

Kur'anın, kendisini ilk dinleyenler üzerindeki tesiri, sonra onun bütün dünyada başardığı manevî inkilâp, onun bir değil fakat müteaddit milletleri inhitattan kurtararak manevî tealiye sevketmekte ihraz ettiği muvaffakiyet, onun eşsizliğini teyit eden yegâne delil değildir. Onun eşsizliğini isbat eden başka deliller de vardır. Bunlar onun pek zengin bir fikir hazinesi olması, üslûbunun son derece güzelliği ile temayüz etmesidir. Bu iki sıfatı onun tesirine ilâve etmekle Kur'anı, hiçbir kitabın ihraz edemediği yüksekliğe isal eden, ona eş olacak herhangi kitabın vücuda getirilememesine saik olan sebepleri anlamış oluruz.

Kur'anın dinleyicileri üzerindeki tesirin sebebi, esrarengiz değildir. Bilâkis bu cihet son derece açıktır. Kur'an tarafından irat olunan fikirlerin kalpleri heyecanlandıran en güzel üslûp ile ifadesi, ona, insanları hayatın hakikî gaye ve hedefine doğru yürütmek kudretini vermiştir. Kur'an, insanları şaşırta gelen bütün büyük ve karışık din meselelerini aydınlatmış ve insanın ilerlemesi ve yükselmesi yolunda hiçbir engel bırakmamıştır. Bundan dolayı Kur'anın isimlerinden biri: Burhan'dır.

Ona «Burhan» demekten maksat, kalpleri fethetmek yolunun «Burhan» olduğunu göstermektir. Sonra Kur'anın bir ismi de «Nur» dur.

(1) Yani Kur'an nazire yapılmıyacak en yüksek eserdir, S, 17

Çünkü Kur'an, bütün gizli esrar ile, bütün karanlıklarla mücadele eder. Sonra Kur'anın bir ismi de «Beyan» dır. Yani Kur'an herşeyi açıklayan ve ortaya çıkarandır. Filhakika, Kur'an bütün din meselelerini kaplayan bütün karanlıkları yırtmış ve herşeye vuzuh vermiştir. Kur'an dini tekmil ettiğini, insanın manevî ve ruhanî yükselişi için lâzım olan bütün hakikatleri ifade ettiğini beyan etmekle kalmaz, bundan başka tam manasiyle hak olduğunu ve aleyhinde ileri sürülen ve ileri sürülecek olan bütün itirazlara cevap verdiğini de beyan eder. «Onların sana karşı irat edecekleri hiçbir misal veya itiraz yoktur ki biz ona doğru bir cevap vermiş ve en güzel surette tefsir ve izah etmiş olmıyalım» der. (25: 33)

Kur'anın diriltici ve yaşatıcı fikirlerinin nasıl bir üslûp ile ifade olunduğunu da göstermek icabeder:

Kur'anın fasahat ve belâgati umumiyetle kabul olunmuştur. İngiliz müsteşrikı ve Kur'an mütercimi Sale der ki: «Kur'an, Arapların en asil kabilesi olan Kureyşin lisaniyle nâzil olmuştur. Başka kabilelerin lehceleri ona pek az karışmıştır. Kur'an, muhakkak ki, Arap dilinin en kıymetli ölçüsüdür... Kur'anın üslûbu umumiyetle güzel ve seyyaldir. Bilhassa Allahın azamet ve şanını anlatan âyetlerin üslûbu son derece ulvî ve muhteşemdir.»

Kur'anın, lisan ve üslûp itibariyle eşsizliği, onun Arapça üzerinde ihraz ettiği daimî hâkimiyetle sabittir. Arap edebiyatının fasahat ve belâgati Kur'an ile ölçülür. Arap lisanını yaşatan eser, bu kitap olmuştur. Arap lisanını, nisyan köşelerinden çıkararak onu bir medeniyet unsuru yapan Kur'an, bu lisan üzerindeki hâkimiyetini yaşattıktan başka müslümanların bütün medenî tealileriyle beraber hâkimiyetini zerre kadar kaybetmemiş ve birçok muhitlerde Arapçanın yerli lisanlara bedel, millî lisan olarak kabul edilmesine saik olmuştur.

Arapların islâmiyetten evvel de edebiyatları vardı. Arapça islâmiyetten evvel de, şiir lisanı idi. Fakat bu şiirin ufku çok dardı. Arap şairlerinin en çok ileri gittikleri vadiler, kadınları, silâhları, atları, develeri methetmekti. İslâmiyetin zuhuru sıralarında Arapça da, diğer Samî lisanların akıbetine uğramak, onlar gibi ölü lisanlar sırasına geçmek tehlikesiyle karşılaşmıştı. Fakat bu lisan Kur'an sayesinde, Atlas Okyanusunun sahillerinden başlıyarak Mavera-ün-nehre kadar uzanan ve daha ilerilere giden medeniyet manzumesinin lisanı oldu. Bugün de Arap lehceleri ayrılmakla beraber edebî Arapça, Kur'an diliyle yazılmaktadır.

Bazı Avrupalı münakkitler, Kur'anın başından sonuna kadar ayni derece beliğ olmadığını söyliyerek hata ederler. Bunlara göre ilk nâzil olan sûrelerle son sûreler arasında belâgat farkı vardır. Mekkî sûrelerin, son derece ahenkli, hararetli ve heyecanlı olmasına mukabil Medenî sû-

reler ayni ahenk, hararet ve heyecanı muhafaza etmiyor, derler. Fakat bunlar bu dâvada da yanılıyorlar.

Mekkî sûrelerin ahenkli olduğunu söylemekten maksat, onların dinleyicileri üzerinde tesir icra etmek için sun'î bir kuvvete istinat ettiklerini söylemekse bunun kadar yanlış bir şey olamaz. Kur'anın başlıca fârıkalarından biri tasannu'dan azâde olmasıdır. Kur'anın lisanı son derece sade ve tabiîdir. Sadelik ve tabiîlik içinde özlü ve kuvvetlidir. Bu kuvvet, tabiî bir seyyaliyet neticesidir. Yükseklerden akan bir ırmağın cereyanındaki kuvvet gibi kuvvetlidir. Carlayle'ın dediği gibi: «Kur'anın meziyeti, samimiyet, yalnız samimiyet, ve her vech ile samimiyettir.» Mekkî sûrelerin ahenkli olması onların ifade ettiği muazzam fikirlere çok uygundur. Bu vadide de Mekkî sûreler ile daha sonraki sûreler arasında bir fark yoktur. Bunun başlıca delili, bu sûreleri her devirde dinliyenler üzerinde ayni tesirin hâsıl olmasıdır.

Kur'anın Mekkî sûreleri ile Medenî sûreleri arasındaki belâgat yalnız mevzulara göre değişiyor.

Mekkî sûrelerin mevzuu Allahın birliği, kudreti, azameti ve hâkimiyetidir. Mevzuun azamet ve ihtişamı, onun üslûbiyle hem-ahenktir. Bu sûreler insanın ruhuna hitap ederek onu, kendisini teemmül ve tefekküre, kendisini görmeğe davet ediyor.

Onun için bu sûrelerin üslûbu ulvî, heyecanlı ve ahenklidir.

Mekkî sûrelerin hedefi herkesin şuurunda Allahın varlığına, vahdaniyetine, azametine dair canlı bir iman vücuda getirmek, insanın bu hayat hedefine varmasını temin edecek bir hamle yaratmaktı.

Medine sûrelerinin gayesi ise, insanları hayatın hedefine götürecek yolu göstermek, bu yolda nasıl gidileceğini, bu merhalelerin nasıl aşılacağını izah etmektir. Onun için bu sûreler daha uzundur.

Doktor Stienges bu mevzuu çok güzel muhakeme ettiğinden onun sözlerini nakledlyorum:

«Kur'anın mütenevvi mevzularla meşgul olduğunu nazarı dikkate aldığımız takdirde bütün bu mevzuların ayni şekilde ifade olunmalarını beklemek doğru olmaz. Hazreti Muhammedin siretini en son yazan Ludolf Kehl'in dediği gibi Kur'an bir itikat ve ahlâk mecmuası ve bir ruhanî kanunlar kitabıdır. Sonra Kur'an hayatın mütenevvi şubeleriyle meşgul olur. Bu mevzuların herbirine göre üslûbun değişmesi kadar tabiî birşey olamaz. Onun için Kur'an, Allahın vahdaniyetini en ulvî ve muhteşem üslûp ile ifade ederken, gündelik hayatın umumî ve hususî dinî vazifelerini de daha sade ve daha seyyal bir üslûp ile ifadeyi tercih eder.»

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİN ESASLARI

1 — Allahın birliğine inanmak.

(A) İslâmın yıktığı müşriklik:

Çeşit çeşit ilâhlara inanmaktan doğan müşriklik — Şahıslara karşı müfrit hürmetten doğan müşriklik — Yaratılan şeylere aşırı derecede bağlanmaktan doğan müşriklik — Harikulâde hâdiseler — Din Ulularına baş eğmek — Allaha yaraşan ibadetleri başkalarına yapmak — Bilinmiyeni bilmek iddiaları — Gizli kuvvetlerin tesirine inanmak — Hurafeleri ortadan kaldırmak, kefaret ve şefaatin yanlış anlaşılmasından doğan müşriklik — Ecram-ı semaviyeye tapmaktan ileri gelen müşriklik — Allahdan başkasının adına yemin etmek — Allahın iradesine insan iradesi karıştırmak — Müşriklik izini taşıyan sözler ve hareketler — Türbelere ve kabirlere perestiş — Riyakârlık manevî müşrikliktir.

(B) İslâmın kurduğu tevhid:

Tevhidin kemali — İslâm nazarında insan.

(C) Allahın isimleri ve sıfatları:

Cemal sıfatları — Celâl sıfatları — Kemal sıfatları — Tenzih sıfatları.

2 — Meleklere inanmak.

Eski dinlerde melek telâkkisi — İslâmın melek hakkındaki telâkkisi — Meleklerin vazifeleri.

3 — Allahın kitaplarına inanmak.

Kur'anın İlâhî Kitaplar hakkındaki beyanı — Kitap ehli olanlar, Kitap ehli benzerleri, Kitapsızlar — Din birliği — Dinin kemali ve Kur'anın ebedî hükmü — Peygamberliğin son bulması.

4 — Peygamberlere inanmak.

5 — Ahirete inanmak.

Belli başlı dinlerin ahiret hakkındaki itikatlarının esasları — Ahirete yakinen inanmak — Ahiret, dünya hayatının gayesidir — Ahiret inkâr edilemez — Dünya ile ahiret arasındaki bağlantı — Kıyamet — Kıyametin vasıfları — Kıyametin mahiyeti — Hesap kanunu — Hesap kanununun esası — Mizan — A'mal defteri — Ahiret itikadının dünyada tesiri — Milletlerin a'mal defteri — Cennet ve Cehennem.

6 — Kaza ve kadere inanmak.

DİNİN ESASLARI

1. ALLAHIN BİRLİĞİNE İNANMAK

Kur'anın en büyük konusu, Allahın varlığını ve birliğini anlatmaktır. Kur'an, Allahın varlığını ve birliğini anlatmakla açılır ve onunla son bulur. Kur'anın hemen her sûresinde ve her sahifesinde bu konu ile karşılaşırsınız. Kur'anın bu konuya dair anlattıklarını kavramak için bilhassa şu noktaya dikkat gerektir:

Kur'an, Allahın birliği itikadına asıl saffetini vermiştir. Kur'an, her Peygamberin bu itikadı öğrettiğini, bütün dinlerin bu esaslı itikada dayandığını bildirir. Her Peygamberin gönderildiği millete ilk sözü, «Allaha ibadet edin, ve ondan gayrı bir tapacak tanımayın!» demektir (1) Kur'an, bu itikadını bütün Peygamberler tarafından öğretilen cihanşümul bir itikat olduğunu bildirerek der ki: «*Ya Muhammed* senden evvel hiçbir Peygamber göndermedik ki ona, Benden başka tapacak yoktur, yalnız Bana tapın! diye vahyetmiş olmayalım» (2). Fakat yine Kur'an, bu itikada her dinde müşriklik karıştığını haber verir ve İslâmın bu itikada asıl saffetini vermiş olduğunu ve bütün insanların bu esas itikada sarılmaları gerekleştiğini, insanların ancak bu tertemiz itikada sarılmak sayesinde anlaşılabileceklerini bildirerek der ki: «Ey kitap ehli, geliniz, aramızda birleşeceğimiz bir kelime üzerinde toplanalım. O da: Allahtan başkasına kulluk etmemek, Ona hiçbir şerik koşmamak, Allahtan gayrı içimizden bazılarını Tanrı edinmemektir» (3). Bu âyet yeryüzünde bütün milletlerin muhtelif dinlerdeki müşterek esasları bularak anlaşmalarını istiyor ve asıl müşterek esasın bütün insanlık âlemi tarafından kabul olunacak dinin başlıca itikadı olduğunu belirtiyor. Çünkü İsa gibi, Rama gibi, Ehremen gibi varlıkları Tanrılaştırmak, sonradan ortaya çıkarılmış birtakım yeniliklerdir. Bütün dinler arasındaki hakikî ve müşterek esas ise, bütün Peygamberler tarafından bildirilen tev-

---

(1) Hûd sûresi; âyet, 25, 65, 73, 84.

(2) Enbiya sûresi; âyet 25

(3) Âli İmran sûresi, 64

hid itikadıdır. Onun için Kur'an-ı Kerim herşeyden önce, bu itikadı, bütün saffetiyle ihya etmiş ve onu bütün kemali ile yaşatmıştır.

Tevhid (Allahın birliği) itikadı, yer yüzündeki bütün dinler arasında müşterek esas, ve bu itibar ile bütün insanlar arasında anlaşmayı sağlayacak en sağlam temel olduğu gibi bütün ruhanî bilgilerin de ana kaynağıdır, bütün ruhanî hakikatleri kavrayışın esas desteğidir; bütün ahlâkî faziletlerin ve yararlı faaliyetlerin temel taşıdır. Bu itikada sarılanlar, yanılabilirler ve birtakım suçlar işleyebilirler; fakat yarlıgayıcı ve esirgeyici kudretin kendilerini koruduğunu ve kurtardığını, onları af ve mağfiretiyle destekleyerek ayağa kaldırdığını hissederler. Yeter ki bu itikat, ruhlarında bütün saffet ve samimiyetiyle yaşasın ve içlerini aydınlatsın (1).

İslâmın yıktığı müşriklik :

Kur'an-ı Kerimin tevhid itikadını yaymağa başladığı sırada Arabistanın içi de, dışı da türlü türlü karanlıklar, sapıklıklar ve müşriklikler içinde yüzüyordu. Müşriklik bütün dünyayı kaplamış ve insanlığın ruhunu tefessüha uğratmıştı. Bu yüzden Hazreti Peygamber herşeyden önce müşriklikle savaşmış ve onun kâkünü kırmak için uğraşmıştı. Hazreti Peygamberin Mekke'de yaşadığı on üç yıl içinde bütün gaye ve hedefi müşrikliğe karşı açtığı savaşı bütünlemek, ve bu yolda en kesin zaferi kazanmaktı. İnsanlığın en büyük *kurtuluş savaşı* bu savaştı. Çünkü bu sayede, ruhları körleten, dimağları çürüten, kolları bağlayan, ayakları zincirleyen, elhasıl insanlığı geriliğe mahkûm eden bütün engeller ve sebepler ortadan kalkmış olacak ve beşeriyet hakikî hürriyete kavuşacaktı. Hazreti Peygamberin müşrikliği ortadan kaldırmak için tuttuğu hareket tarzını şöylece hulâsa edebiliriz :

1. Çeşit çeşit ilâhlara inanmaktan doğan müşriklik :

İlâhların taaddüdü, yani çokluğu itikadını baltalamak, İslâmın en büyük hedeflerinden biridir.

Hıristiyanlar üçe, mecusîler ikiye tapıyorlardı. Hind milletleri de bunlara yakındı.

Hintliler, Allaha ait en göze çarpan, en mühim sıfat ve hususiyetlerin: yaratmak, yaşatmak ve öldürmek olduğuna dikkat etmiş ve bunlara mukabil Brahma, Bişen ve Behiş isimlerini icadederek bunları esas tanımışlardı. Mecusîler dünyadaki bütün fiil ve hareketlerin birer tezat teşkil ettiğine dikkat etmişler ve cihanda nur ve zulmet, ulviyet ve süfliyet, sağ ve sol, yumuşaklık ve katılık, gece ve gündüz, hayır ve şer, uysallık ve hırs, vahdet, ve kesret, gurur ve tavazu, doğruluk ve eğrilik

---

(1) Nisa sûresi, âyet 47 «Hiç şüphe yok ki Allah kendisine şirk koşmayı affetmez. Bundan başka dilediği kimselerin günahlarını affeder.»

görmüşlerdir. Bu zıtları bir tek Allahın yaratamayacağına kail olarak iki ilâha inanmışlar ve bunların birine Yezdan, diğerine Ehremen demişlerdir.

Kur'an-ı Kerim müşrikliğin bu çeşidini kökünden baltalar. Mecusîler, ayni Allahın hem hayrın, hem şerrin hâlikı olamıyacağını söylüyor ve onun için hayrın halikıne Yezdan, şerrin halikıne Ehremen diyorlardı. Kur'an-ı Kerim bu itikat ile mücadele ederek bizim hayır ve şer dediğimiz şeylerin hepsini Allahın yarattığını söyler. Çünkü bizim hayır ve şer dediğimiz şeylerin hayır veya şer olmaları kullanışlarına bağlıdır. Yoksa o şeyler bizatihi ne hayırdır, ne de şerdir. Onlara hayır denilmesi, doğru dürüst bir şekilde kullanılmaları ve kendilerinden istifade olunması yüzündendir. Onlara şer denilmesine sebep, fena bir şekilde kullanılmaları ve bu yüzden zarar vermeleridir. Meselâ ateş, bizatihi ne hayırdır, ne de şerdir. Belki hayır için kullanılırsa hayır, şer için kullanılırsa şerdir. Herşey böyledir ve dünyada mutlak hayır, mutlak şer olan birşey yoktur. Onun için Kur'an, şerri Allaha nisbet etmez. İnsana nisbet eder. Ve: «Sana gelen her iyilik Allahdandır. Sana gelen her fenalık ise kendindendir» (1). «İki misli erişmiş olan bir felâkete uğradığınız zaman dediniz ki; bu, neden böyle oldu? De ki: Bu felâket sizin kendinizdendin. Onun sebebi sizsiniz. Muhakak ki Allah herşey üzerinde kudret sahibidir» (2).

Hulâsa, şer, bizim kendi sui istimalimizdir. Yoksa bizim şer tanıdığımız şeyler, iyi kullanılırsa mahzı hayır olur. Onun için Allah birdir. Ve herşeyi O yaratmıştır.

Kur'an-ı Kerim şu âyetle bu bahse en kesin neticeyi verir :

«Hak tealâ buyurdu: İki mabut edinmeyin. O, ancak bir tek mabuddur. Yalnız Benden korkun. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onundur» (3).

2. *Şahıslara karşı müfrit hürmetten doğan müşriklik* :

İnsanları müşrikliğe saptıran belli başlı sebeplerden biri de birtakım şahsiyetlere ve şeylere gösterilen aşırı saygı ve sevgidir. Hazreti İsaya, Rama'ya, Krişna'ya gönderilen aşırı tazim de bunları ilâh saymağa saik olmuştur. Kura'n-ı Kerim bu aşırı hareketleri, bu ifratları kat'iyyen hoş görmez ve bu şekilde hareket edenlere en şiddetli ihtarlarda bulunarak der ki:

«Ey kitap ehli!. Dininizde haddi aşmayın, Allaha karşı hak olmı-

(1) Nisa sûresi, âyet: 78
(2) Âli İmran sûresi, âyet: 165
(3) Nahl sûresi, âyet; 51

yanı söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsa sade Allahın elçisidir» (1).

«Mesih hiçbir vech ile Allahın bir kulu olmaktan asla çekinmez, en yakın melekler de öyle, her kim Ona kulluk etmekten çekinir ve kibirlenirse, *bilsin ki*, O, yarın hepsini toplayıp huzuruna getirecek» (2).

«Allah, Meryemin oğlu Mesihtir, diyenler, muhakak ki kâfir oldular. De ki: Meryem oğlu Mesihi de, anasını da yer yüzündekilerin hepsini de Allah helâk etmek isterse kim Ona mani olabilir? Bütün göklerin, yerin, ve aralarındaki herşeyin mülkiyeti Allahındır. Dilediğini yaratır, ve her şeye kudreti yeter» (3).

«Hani, Allah Meryem oğlu İsaya dedi ki: «Sen mi insanlara Allahı bırakarak beni ve anamı iki mabud edinin dedin? *İsa*, hâşâ, dedi, seni tenzih ederim. Hak olmayan bir sözü söylemek bana yaraşmaz. Söyledimse malûmundur elbet. İçimde olanı Sen bilirsin. Ben ise Senin bildirmediğin hiçbir şeyi bilmem. Bilinmeyen herşeyi bilen ancak Sensin. Onlara yalnız bana emrettiğini söyledim. Tanrım ve Tanrınız olan Allaha tapın dedim» (4).

Kur'an-ı Kerim bütün bu ifratlara karşı geldiği gibi Peygamberlerin Peygamber olmaktan önce Allahın kulu olduklarını bildirdi. Onun için Hazreti Peygamber Kur'an diliyle der ki:

«De ki *Ya Muhammed:* Ben sizin gibi insandan başka birşey değilim. Bana vahyolunuyor ki Tanrınız bir tek Tanrıdır» (5).

Nitekim islâmın direği olan şehadetlerin ikincisinde: «Bilirim bildiririm: Muhammed Allahın kuludur ve Peygamberidir» deriz.

Bir rivayete göre Resuli Ekrem bazı kâfirlere beddua etmek istemiş (6), fakat derhal şu âyeti kerime nâzil olmuştur :

«*Ya Muhammed!* Senin bu işle alâkan yoktur. (Sen, hiçbir hükme malik değilsin, Allahın bir kulusun ve yalnız Onun emrini yerine getirmekle mükellefsin, o kâfirlere veya düşmanlara hiçbir şey yapamazsın) Allah, ya onların tevbelerini kabul eder, yahut nefislerine zulüm ettikleri için onları azaba uğratır» (7).

Yine bir rivayete göre Hazreti Peygamber, kâfirlerden bazılarının islâmiyete girmelerini çok özlüyordu. Derhal bu âyeti kerime nâzil oldu: «Sen dilediğini hidayete erdiremezsin!» (8). Hazreti Peygamber, oğlu çok değerli müslümanlar arasında bulunan Abdullah İbn Ubeyy için

(1) Nisa sûresi, âyet; 170
(2) Nisa sûresi, âyet; 171
(3) Maide sûresi, âyet; 19
(4) Maide sûresi, âyet; 119-120
(5) Kehf sûresi, âyet; 111
(6) Sahih-i Buharî; Uhud gazası.
(7) Âli İmran sûresi, âyet; 128
(8) Kasas sûresi

Allahın af ve mağfiretine nail olmak üzere dua etmişti (1). Derhal şu âyeti kerime nâzil oldu:

«Onlara ister mağfiret dile, ister dileme, onlar için yetmiş kere mağfiret dilesen de Allah onlara mağfiret edecek değil» (2).

Bütün bunlar Hazreti Peygamberin bir kul olduğunu ve kulluğun Peygamberlikten evvel geldiğini belirtmek içindir. Hazreti Peygamber de halkın kendisini meth-ü senada ileri gitmemesini daima ihtar eder ve «Yahudilerle Hıristiyanlar gibi beni methetmeyiniz» derdi (3).

Kur'an-ı Kerim şahısları ilâhlaştırmağı asla kabul etmez ve buna engel olacak tedbirleri gösterir.

3.Yaratılan şeylere aşırı derecede bağlanmaktan doğan müşriklik:

Müşrikliğin en büyük zararı, insanı Allahdan çevirerek insana veya yaratılan başka birşeye bağlaması, sevgisini ve saygısını, onun üzerine toplamasıdır. İslâm dini buna, karşı gelmiş ve gönülleri Allaha bağlamıştır. Çünkü diğer bağlantıların hepsi boştur ve insana birşey kazandırmadıktan başka yığın yığın zararlar verir. Zira insanın maneviyatını alçaltır ve düşürür. Hazreti Peygamber, bu noktayı belirtmeğe çok ehemmiyet vermiş ve: «Ben, anam için Allahdan af ve mağfiret diledim. Fakat dileğim kabul olunmadı» demiştir (4). «En yakın akrabalarını inzar et» âyeti kerimesi nâzil olduğu zaman Resuli Ekrem ailesini toplayarak «Ey kureyş, ey Abd-ul-Muttalib oğulları, ey Abbas ey Safiye, ey Fatıma! Benim malımdan ne isterseniz verebilirim. Fakat Allah nezdinde sizin için birşey yapamam» demiştir. Kur'an-ı Kerim de birçok âyetlerinde Allahdan başkasına iltica etmenin, baş vurmanın kâr etmiyeceğini, çünkü Ondan başkasının bir kudret ve salâhiyeti bulunmadığını anlatır:

«*Ya Muhammed,* de ki: Tanrıdan başka, tapacak olarak ileri sürdüklerinizi çağırın, onların üzerinizden bir sıkıntıyı kaldırmağa, yahut onu çevirmeğe kudretleri yoktur. (Onların yardımlarını dileyip çağırdıkları mabutların) kendileri, onlardan Allaha en yakın olanı Tanrılarına yaklaşmak için vesile ararlar. Tanrılarının rahmetini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü Tanrının azabı, sakınılmağa değer» (5).

4. Harikulâde hâdiseler :

Müşrikliğe sebep olan vesilelerden biri de harikulâde sayılan hâdiselerin yanlış anlaşılmasıdır. Çünkü her kimden harikulâde görülen bir

---

(1) Sahih-i Buharî. Kitab-üt-Tefsir, Tevbe sûresinin tefsiri.

(2) Tevbe sûresi, âyet; 79

(3) Buharî. Kitab-ül-Enbiya

(4) Sahih-i Müslim, كتاب الجنائز

(5) İsrâ sûresi, âyet; 56 ve 57

hareket sâdır olursa, halk onu mabut saymamakla beraber, onunla mabut arasında bir münasebet bulunduğuna ve onun için yaratma kudretini haiz olduğuna inanıyor ve bu yüzden bu çeşit hareketler kimlerden sâdır olursa onları beşer üstünü sayıyor, enbiya ile evliyayı da ayni şekilde karşılıyarak müşrikliğe sapıyor. Hazreti İsa bugün dahi milyonlarca insan tarafından bir ilâh veya ilâhın oğlu sayılıyor ve müşriklik vesilesi olarak kullanılıyor. Kur'an-ı Kerim, müşrikliğin bu çeşidini de tasfiye etmiş ve bu bahse ait hakikatleri aydınlatmıştır.

Kur'ana göre mucizeler, şu veya bu kimsenin değil, Allahın elindedir. «Kâfirler, ne olurdu. Muhammede Tanrısı tarafından bir âyet (bir mucize) verilseydi! dediler. De ki, Allah bir âyet göndermeğe kadirdir, fakat onların çoğu bilmezler.» En'am sûresi.

Nübüvvet ve Risalet, mucizeye bağlı değildir. Nübüvvet ve Risaletin sabit olması için mucize göstermek, bir zaruret teşkil etmez. Kur'an bunu beyan ederek der ki: «Kâfir olanlar, ne olurdu, derler, ona Tanrısı tarafından bir mucize gönderilseydi! Halbuki sen yalnız bir münzirsin (İnzar edicisin, tutulan yolun fena encamını apaçık, dosdoğru ve bütün şiddetiyle anlatan bir Peygambersin) ve her kavmin hidayet rehberisin.»

«Onlar, yani kâfirler, topraklardan bir pınar kaynamadıkça, yahut hurmalar ve asmalarla dolu bir bahçe sahibi olarak bu ağaçların arasından çağlayanlar akıtmadıkça, yahut, dediğin gibi gök yüzünü tepemize parça parça indirmedikçe, yahut Allah ile meleklerini küme küme getirmedikçe, yahut cevahirden bir ev sahibi olmadıkça, yahut gök yüzüne yükselmedikçe sana inanacak değiliz. Bununla beraber bize okuyacağımız bir kitabı getirmedikçe gök yüzüne yükselmiş olduğuna da inanacak değiliz. *Ya Muhammed* de ki: Tanrımın şanı yücedir. Ben *Allah* elçisi olan bir beşerden başka bir şey değilim.» İsrâ sûresi.

Hazreti Peygamberin, yığın yığın mucize isteyen kâfirlere verdiği cevap, Risaletin doğruluğunu kabul için mucizeye lüzum bulunmadığını anlatıyordu. Çünkü Peygamberin getirdiği doğru kitap, Risaletinin doğruluğunu isbata kâfi idi. Mucizeye gelince, o, Peygamberin elinde değil Allahın elindedir. Allah onu dilerse gönderir. Nitekim şu âyet bunları büsbütün açıklamaktadır :

«Onlar, dediler ki, ne olurdu, *Muhammede* Tanrısı tarafından bir âyet gönderilmiş olsaydı. De ki: âyetler, Allah nezdindedir. Ben ise ancak apaçık ihtar ediciyim. Onlara okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Halbuki bu kitapta, inanan insanlar için rahmet ve öğüt vardır.» Ankebut sûresi.

5. Din ulularına baş eğmek :

Müşrikliğe yol açan bir sebep te, bir takım din ulularının dilediklerini yasak etmeleri, dilediklerini hoş görmeleri ve böylece kendilerine bambaşka bir mahiyet verilmesine yol açmaları idi. Nitekim böyle

olmuş ve bir takım kimseler, Kar'anın dediği gibi: «din âlimlerini ve dervişlerini birer Tanrı edinmişlerdi» Tevbe sûresi.

İslâm olmadan önce hıristiyan olan Hâtem oğlu Adiyy bu âyeti kerimeyi dinlediği zaman Hazreti Peygambere «Biz din rehberlerimizi, Tanrı olarak tanımıyorduk» demişti. Buna karşı Hazreti Peygamber «Onlar, istedikleri şeye haram, istedikleri şeye halâl demiyorlar mıydı?» buyurdu. «Evet» dedi. Hazreti Peygamber de «İşte onları Tanrı edinmek budur» dedi (1). Çünkü halâl ile haramı beyan etmek Allaha aittir. Peygamber ise, bunları yalnız tebliğ eder. Yoksa müstakil bir şâri' (bir yasacı) değildir. Kur'an-ı Kerim, bu noktaya en büyük ehemmiyeti verir ve Peygamberin yalnız bir Resul olduğunu açıklayarak: «Muhammed, kendisinden önce nice Resuller gelmiş bir Resulden ibarettir» (2). «Meryem oğlu Mesih İsa, Allahın Resuli idi» (3) der.

6. *Allaha yaraşan ibadetleri başkalarına yapmak:*

Müşrikliğin sebeplerinden biri de Zat-ı Kibriyaya has olan birtakım ibadetleri, fiilleri daha başkalarına karşı göstermek, Allaha has olan ibadetlerde, sıfatlarda, başkalarına pay ayırmak, daha sonra bu başkalarını Allahın zatına da ortak saymaktır. Kâfirler ile daha başka mezhep sahipleri, Allaha karşı secdeye kapandıkları gibi putlarına da, din uluları saydıkları kimselere de secdeye kapanırlar, padişahlara, prenslere ve büyük adamlara karşı da ayni şekilde hareket ederlerdi. Hazreti Peygamber bütün bunları şiddetle menetti. Meselâ İsrail oğulları arasında tazim secdesine, muhabbet secdesine cevaz verilmişti. Nitekim Yusuf'la buluştukları zaman ana ve babası ona secde etmişlerdi. Fakat islâm dini, tevhid itikadını son kemaline eriştirmek istediği için bu çeşit secdeleri de yasak ederek secdeye kapanmağı Allaha hasretmiştir. Kays bin Sa'd şu vakayı anlatıyor: «Bir aralık Hiyre'ye gitmiştim. Orada halkın Mirzbanlardan birine secde ettiklerini gördüm. Kendi kendime dedim ki: Resuli Ekrem, kendisine secde edilmeğe daha çok lâyıktır. Yolculuktan geri dönünce Peygamberin yanına gittim ve «Hiyre'deydim. Oradakilerin Mirzbanlardan birine secde ettiklerini gördüm. Sen ise, Ya Resulallah secde edilmeğe daha lâyıksın» dedim. Hazreti Peygamber buna karşı «Kabrimin önünden geçmiş olsaydın, ona secde eder miydin?» diye sordu. «Hayır» dedim. Hazreti Peygamber de, böyle birşey yapmayın. Ben bir kimsenin bir kimseye secde etmesini emretmiş olsaydım, kadınların üzerlerindeki hakları dolayısiyle, kocalarına secde etmelerini emrederdim.» buyurmuştu (4).

---

(1) Câmi'; Termizî; İbn Kesîr tefsiri, Tevbe sûresi.
(2) Âli İmran sûresi.
(3) Nisa sûresi.
(4) Sünen; Ebu Davûd, Kitab-ün-Nikâh, Sahife 212 (باب فى حق الزوج على المرأة)

7. *Bilinmeyeni bilmek iddiaları :*

Müşrikliğin bir sebebi de Allaha has olan ve yalnız onun malûmu olan bir takım bilgilerde kendine pay ayırmak ve böylece Allah ile ortaklık taslamaktır.

Bunun neticesi olarak birçok mezhep erbabı enbiya ile evliyanın gayb ilmine vâkıf olduklarına inanırlar. İsrail oğullarının kâhinleri ayni iddiada bulunur, Arapların kâhinleri de cinlerden öğrendikleri esrarı faşettiklerini ileri sürerler ve böylece imtiyazlı muameleler görürlerdi. Kur'an-ı Kerim ile Hazreti Peygamber, insanları müşrikliğe sürükleyen bütün bu iddiaları kökünden baltalamış ve bunların aslı astarı bulunmadığını belirtmiştir. Kur'an-ı Kerim: (Gaybın anahtarları Onun yanındadır. Onları ancak O bilir» der (1). Ve gayb tanılan beş meseleyi tasrih ederek kimsenin bunları bilemiyeceğini anlatır. Bunlar, gebe kalan kadının erkek mi dişi mi doğuracağı, yarın ne olacağı, yağmur ne zaman yağacağı, insanın nerede öleceği, kıyametin ne zaman kopacağı idi. Halkın, gayb namına en çok alâkalandığı noktalar bunlardır (2). Kur'an-ı Kerim, bütün bunları yalnız Allahın bildiğini ve hiçbir kimsenin bilemiyeceğini anlatarak halkın bu yoldaki merakını istismar ederek kendilerine, semavî payeler vermeğe özenen ve insanları müşrikliğe sevkeden bütün iddiaları çürütür ve kendisinin de Hazreti Peygamberin gaybi bilmek iddiasında bulunmadığını apaçık beyan eyler,

Bir defa Ansar kızları, Hazreti Peygamberi karşılıyarak bir takım neşideler okudukları sırada «İçimizde yarın ne olacağını bilen Allahın Resuli var» manasındaki bir mısraı da inşad etmişlerdi. Resuli Ekrem, derhal buna mani oldu (3). Çünkü kendisi Kur'an diliyle: «De ki: *Ey Muhammed,* Allahın hazineleri bendedir, demiyorum, gaybı da bilmiyorum» (4) buyurmuş ve gaybi bilmenin Allaha münhasır olduğunu bildirmiştir:

«De ki, *Ya Muhammed,* göklerde ve yerlerdeki görünmeyeni Allahtan başka bir kimse bilmez (5).

Böylece islâm dini sihirbazlık, falcılık, kâhinlik, müneccimlik, elhasıl herhangi suretle gaybı bildirmek için başvurulan her çarenin sahteliğini açığa vurmuş, insanların bu yoldan müşrikliğe sürüklenmesine engel olmuş ve beşerin merakını istismar eden bütün hilekârlıkları iptal etmiştir.

8. *Gizli kuvvetlerin tesirine inanmak :*

Birtakım gizli kuvvetlerin insanlar üzerinde tesir ettiğini iddia

---

(1) En'am sûresi; 59
(2) Sahih-i Buharî.
(3) Sahih-i Buharî, Kitab-ün-Nikâh
(4) En'am sûresi; 50
(5) Neml sûresi 65.

ederek büyü ile, tılısım ile, üfürük ile cinlere ve şeytanlara adaklar adamakla, kurbanlar kesmekle bu tesirleri gidermek, elhasıl birtakım gizli kuvvetlerin, hafi tesirlerin insanlar üzerinde tesir ettiğine inanarak bunlara karşı gelmekle meşgul olanlara değer vermek de müşrikliğin apayrı bir çeşididir. İslâm dini ve Kur'an-ı Kerim bütün bunların aslı faslı olmadığını söyliyerek hepsini kökünden söküp atar, insanları bu çeşit gizli kuvvetlere karşı beslenen korkuların pençesinden tamamiyle kurtarır. Kur'ana göre bütün bu yoldaki iddiaların hepsi yalandır ve insanlara gerekleşen birşey, «yalnız Allaha kulluk etmek ve yalnız Allahtan yardım dilemektir» (1).

Kur'an-ı Kerim sihir, tılsım vesaireden bahsederken der ki :

«Onlar bütün bunlarla bir kimseye zarar veremezler. Allah ne dilerse ancak o olur. Onlar, kendilerine zarar verecek ve fayda vermiyecek şeyleri öğrenirler. Halbuki gayet iyi bilirler ki bu yolda yürüyenlerin ahiretten hiçbir nasipleri yoktur» (2).

Kur'an, sihirbazlığın vehim ve vesveseden ibaret olduğunu anlatır. Ve Musaya karşı çıkan sihirbazların atmış oldukları iplerin yılana çevrilmiş olmasının bir *hayalden* ibaret olduğunu söyler. (Taha) sûresi.

Ashaptan bazıları bu makule büyücüleri ortadan kaldırmak için onların katledilebileceklerine dair hüküm vermişler (3), ve böylece bunlara karşı beslenen korku ve vehimleri kökünden kaldırarak, onların hiçbir kuvvet ve kudretleri bulunmadığının herkesçe anlaşılmasını temin etmek istemişlerdir. Sünen sahibi Ebu Davudun anlatışına göre ashaptan biri, Hazreti Peygambere müracaat ederek «Ya Resulâllah, demişti, biz cahiliyet devrinde üfürükçülük gibi işlerle meşgul olurduk. Şimdi buna dair ne buyurulur?» Hazreti Peygamber de şu cevabı vermişti: «İşe müşriklik karışmıyorsa kendinizi sıkmayınız» Bir defa da hastanın birine Fatiha sûresi okuyarak üfürmüşler, o da iyileşmişti. Hâdise Hazreti Peygambere arzolunmuş, o da şu sözlerle cevap vermişti: «Üfürükçülük sanatı baştan başa bâtıldır ve asla caiz değildir» Ashaptan biri de Hazreti Peygamberin şu sözü söylediğini naklediyor: «Üfürükçülük, muskacılık ve تولة müşrikliktir» (4)

İslâm dini bu çeşit müşrikliği kökünden baltalamıştır.

9. *Hurafeleri ortadan kaldırmak :*

Müşrik araplar yığın yığın hurafelerin tesiri altında yaşarlar, bunlardan korkarlar, hattâ bu hurafeleri hayatları üzerine en çok tesir eden, hayatlarını idare eden en belli başlı âmil sayarlardı. Hazreti Peygamber bütün bu hurafelerin hiçbir aslı astarı, hiçbir kudret ve tesiri

---

(1) Fatiha sûresi.

(2) Bakara sûresi.

(3) Cami' - Termizî حدالساحر Ebu Dâvûd باب اخذالجزية من المجوس

(4) Ebu Dâvûd, باب فى التمائم (تولة = üzerine sihir ve efsun yazılan kâğıt veya sihir ve efsun okunan iplik.)

olmadığını bildirerek hepsinin tılsımını bozmuş ve hepsini yerlere sermiştir.

Meselâ Araplar gulyabaniye, ankaya, umacıya, (intikamı alınmıyan ölünün bir baykuş kılığına girerek mezarının başına dikildiğini ve bana su verin, diye bağırdığını anlatan) hameye ve bunlara benzer birçok hurafelere inanırlardı. Hazreti Peygamber bütün bunların aslı olmadığını bildirerek kafaları bunların tesirinden kurtarmıştır (1).

Araplar bir dişi deve beş batın doğurur ve beşincisi erkek olursa kulağını yararlar ve onu salıvererek artık ne sağarlar, ne binerler, ne de kullanırlar, onu putlarına nezredilmiş sayarlar ve bu çeşit hayvanlara Bahiyre derlerdi. Sonra içlerinden birinin başına bir dert geldiği veya hasta düştüğü zaman «dertten kurtulur veya hastalıktan şifa bulursam dişi devem saibe olsun, yani salıverilen bir hayvan olsun» der, derdden kurtulursa dişi devesini salıverirdi ve artık bir kimse de ondan faydalanmazdı. Buna da «saibe» derlerdi. Bir takım hayvanlara da «vahile» adını vermişlerdi, yani bir koyun dişi doğurursa onu kendilerine, erkek doğurursa ilâhlara ait sayar, ikisini birden doğurursa dişiden dolayı erkeğini de kurban etmezlerdi. Bir erkek devenin dölünden on batın doğarsa onun sırtına binmeyi, sırtına yük yüklemeyi yasak sayarlar ve istediği gibi otlamak üzere bırakıverirlerdi ve buna da hame veya hamî derlerdi. Kur'an bütün bu âdetlerin bir takım hurafelerden ibaret olduğunu ve bütün bu itikatların aslı astarı olmadığını bildirmiş ve hepsini ortadan kaldırmıştır (2).

Araplar, güneş ile ayın tutulmasını, birtakım değerli şahsiyetlerin ölümiyle alâkalı bir semavî hâdise sayarlardı ve onun için Hazreti Peygamberin oğlu olan İbrahimin vefatı sırasında güneşin tutulmuş olmasını, gök yüzünün de bu hâdise dolayısiyle yas tutması şeklinde telâkki etmişler, Hazreti Peygamber, bunu haber alır almaz, bu bâtıl itikadı temelinden yıkan sözler söyliyerek ümmeti irşad etmişti (3).

Araplar birtakım şehapların düşmesini de mühim birtakım kimselerin doğmaları veya ölmeleri ile alâkalı sayarlardı. Bir defa böyle bir hâdise vukubulduğu zaman, Hazreti Peygamber, huzurunda bulunanlara, cahiliyet zamanında böyle bir hâdisenin vukuunu nasıl karşıladıklarını sormuş, onlar da mühim bir şahsiyetin ya doğmuş veya ölmüş olması gerekleştiğini söylemişlerdi. Hazreti Peygamber derhal cevap vermiş ve bu bâtıl fikre sapmanın değersizliğini belirtmişti (4).

Araplar süt emen çocukların başucuna usturalar koyarak onları cin çarpmasına uğramaktan koruduklarını zannederlerdi. Bir defa Hazreti Âyişe böyle bir manzara ile karşılaşmış, ve «Hazreti Peygamber

(1) Ebu Dâvûd باب في الطيرة
(2) Maide sûresi
(3) Sahih-i Buharî, bab Salat-il-Küsuf
(4) Müsned, ibn Hanbel cilt 1, S. 218

böyle şeylerden nefret ederdi» diyerek bunları kaldırıp atmıştı (1).

Araplar kem nazaradan korunmak için develerinin boynuna birer lâle geçirirlerdi. Hazreti Peygamber bu çeşit hurafelerle de mücadele etmiş ve bunları da ortadan kaldırmış, (2) hurafelerin ruhları zehirleyerek müşrikliğe yol açmasına imkân vermemek istemiştir.

10. Keffaret ve şefaatin yanlış anlaşılmasından doğan müşriklik:

Müşrikliğe yol açan en mühim sebeplerden biri de şefaat ve keffaret meselelerinin yanlış anlaşılmasıdır. Bunları yanlış anlamak ve ona göre hareket etmek yalnız Araplara mahsus bir hal değildir. Hıristiyanlar da aynı hataya sapmışlardı. Arapların bu yolda hata etmelerinin sebebi, Allahı, kahhar ve cebbar bir hükümdar sayarak ona yaklaşmak ve kahrından korunmak için yakınlarına sokulmak ve bu sayede hükümdarın gazabından korunmağa imkân bulmak gerektiğini sanmalarıdır. Bu yüzden Araplar taptıkları putlar hakkında «Bunlar bizim Allah nezdinde şefaatçilerimizdir» derlerdi (3). Hazreti Peygamber onların putperestliği ile mücadeleye başladığı zaman: «Bunlara, bizi Allaha yaklaştırsınlar, diye tapıyoruz» demişlerdi (4).

Yahudiler de buna benzer hatalara sapmışlardı. Bunlara göre İsrail oğulları, Allahın gözdeleri idiler ve onun üstün kıldığı millet idiler. Bu yüzden bunlar: «Biz Allahın oğullarıyız ve sevgilileriyiz» diyorlardı (5). Kur'an bunlara cevap vererek der ki: «Siz, Onun yarattığı beşer mekulesindensiniz ve Allah dilediğini yarlığar, dilediğine azap eder» (6).

Yahudiler kendilerini Allahın oğulları ve sevgilileri sandıkları için işledikleri kabahatler ve suçlar yüzünden olsa olsa birkaç gün azaba uğrayacaklarını iddia ederlerdi (7).

Kur'an-ı Kerim onların bu çeşit uydurmalarla kendilerini aldatıp durduklarını anlatarak bu iddiaların boşluğunu açığa vurur (8).

Hıristiyanlar da şefaat meselesi üzerinde hata ederler. Onlara göre âdemin irtikâp ettiği suç, İsanın beşeriyet uğrunda kanını dökmesi ile ödenmiş, ve onun kanı bir kefaret teşkil ettiği için İsadan sonra onun yerine geçenler de günah bağışlamak ve suç affetmek salâhiyetini kazanmışlardır. Bu salâhiyet hıristiyan papazlarını Allaha eş ve ortak edinmeğe yol açtığı için, Kur'an-ı Kerim bu noktaya işaret ederek «on-

---

(1) El-Edeb-ül-Müfred باب الطير، من اجْن S. 180
(2) Muvatta', İmam Malik; باب ماجاء فى نزع التعليق S. 328
(3) Yunus sûresi
(4) Zumer sûresi
(5) Maide sûresi.
(6) Âli İmran sûresi
(7) Âli İmran sûresi
(8) Maide sûresi.

lar din ulularını ve rahiplerini, Allahtan gayrı, Tanrı edindiler» der, (1). Ve «suç bağışlamasının Allaha ait olduğunu» bildirir (2).

Hıristiyanlara göre kıyamet günü Allahın oğlu olan Mesih, babasının sağ tarafında oturarak halk hakkında hüküm verecektir. Kur'an-ı Kerim, kıyamet günü Cenabı Hakkın İsaya: «Sen mi, beni ve anamı,, Allahı bırakarak Tanrı edinin» dedin» (3) diye sorguya çekeceğini, onun da: «Ben ancak senin bildirdiklerini onlara bildirdim ve ancak Allaha kulluk edin» diyeceğini anlatır ve «onlara azap edersen, kullarındır, onları bağışlarsan Aziz Sensin, Hakîm Sensin» (4) diyerek hesap sormanın ve suç affetmenin yalınz Allaha ait olduğunu belirteceğini gösterir.

İslâm dini böylece bütün bu yanlış, bâtıl itikatları temelinden yıkar ve Allah nezdinde şefaatin ancak Allahın izniyle olabileceğini bildirir. Yoksa hiçbir şefaat kâr etmez. Kâr edecek ve işe yarayacak birşey varsa, insanın kendi amelidir, ve kendi iyiliğidir. Onun için şefaat ve bütün şefaat, yalnız Allaha aittir ve bunu yalnız Ondan beklemek haktır (5). Birtakım putlara, adaklara, meleklere, kullara, hurafelere aldanarak veya güvenerek şefaat beklemek boş bir hayaldir. Ve insanların bu hayal ile oyalanmaları, tam manasiyle, sapıklıktır ve müşrikliktir. İslâm dini müşrikliğin bu çeşidini de baltalar.

11. Ecramı semaviyeye tapmaktan ileri gelen müşriklik :

Müşrikliğe yol açan sebeplerden biri de insanların semavî varlıklarda birtakım kuvvetler ve kudretler sezerek, dünyada görülegelen her tahavvülün semavî varlıkların hareketiyle alâkalı sayılması ve bu yüzden bunlara tapmak ihtiyacının belirmesidir. Arap müşrikleri de güneşe ve aya secde ederlerdi. Kur'an-ı Kerim müşrikliğin bu çeşidi ile de mücadele etmiş ve «güneşe de, aya da secde etmeyiniz» (6) demiştir.

Arap müşrikleri, zamanın mukadderat üzerinde hakikî bir müessir olduğunu zannederler, ve zaman, yahut dehr, bizi mahvediyor derler (7), zamandan ve dehrden şikâyet ederler, zamana ve dehre söverlerdi. Hazreti Peygamber bütün bu telâkkileri tashih etti ve zamanın da, Zatı Kibriya elinde bir vasıtadan ibaret olduğunu, ona sövüp saymanın doğru olmadığını bildirdi (8).

---

(1) Âli İmran sûresi

(2) Tevbe sûresi

(3) Maide sûresi

(4) Maide sûresi.

(5) Zuhruf, Yasin, Necm, Zumer, En'am, Rum, Bakara, Meryem, Mümin, Enbiya sûrelerinin sarih, kesin âyetlerinin meali bu merkezdedir.

(6) Fussilet sûresi

(7) Casiye sûresi

(8) Feth-ül-Bari, Şerh-i Buharî, cilt, 8. S, 431 كتاب الاسماء والصفات ; Beyhakî Sahih-i Müslim,

Araplar yağmurların yağmasını da birtakım yıldızların tesirine atfederler ve bu yolda türlü türlü hayallere saparlardı. Hazreti Peygamber bu itikadı da doğrultmuş ve yağmurun, mahza Allahın inayetiyle yağdığını anlatmıştır (1).

Hele Hazreti Peygamberin oğlu İbrahimin vefat ettiği gün, güneşin tutulması, Peygamberin matemine iştirak etmek mahiyetinde telâkki edenlere karşı Peygamberin verdiği cevap son derece kesindi. Şöyle buyurmuştu: «Güneş ve ay Allahın iki âyetidir. Ve bir kimsenin ölümü yüzünden küsuf ve husufa uğramazlar» (2).

12. Allahdan başkasının adına yemin etmek :

Müşrikliğin bir şekli de, Allahdan başkası adına yemin etmektir. Araplar Lât ve Uzzâ gibi putları üzerine yemin ederlerdi. Hazreti Peygamber bunu da ortadan kaldırmıştır (3). Çünkü müşrikliğin bir şeklidir. Buna benzer her çeşit yemin de Hazreti Peygamber tarafından yasak edilmiştir. Hazreti Ömer bir defa anası üzerine yemin etmiş ve Hazreti Peygamber ona bu yasağı hatırlatmış, o da bir daha bu hareketi tekrarlamamıştı (4). «Kâbe hakkiçin» tarzında yeminler de aynı yasağa dahildir. Hazreti Ömerin oğlu Abdullah bir defa birinin Kâbe üzerine yemin ettiğini işitmiş, ona «Peygamberden işittim ki Allahtan gayrisi üzerine yemin etmek, müşrikliktir» (5) demişti.

13. Allahın iradesine insan iradesi karıştırmak :

Bazı kimseler, şu veya bu mevkideki kimselerin iradelerini Allahın iradesine uygun, veya İlâhî iradenin ifadesi sayarak hata ederler. Allahın iradesini bu şekilde şahıslara bağlamak, büyük bir gaflettir ve müşrikliğe yol açan bir suçtur. Allahın iradesine hiçbir irade karışamaz. Neseî ile ibn Mace Hazreti Peygamberin insanları bu hatalara düşmekten korunmağa davet eden sözlerini ve ihtarlarını naklederler (6). Allahın iradesine insan iradesi karıştırmak ta müşrikliğe yol açan bir adımdır.

14. Müşrikliğin izini taşıyan sözler ve hareketler :

Müşriklikten korunmak için, müşriklik kokusunu taşıyan her şeyden ve her sözden çekinmek gerektir. Meselâ Araplar içinde çocuklarına Abd-üş-Şems (güneşin kulu), Abd Menaf (Menafın kulu) gibi isimler takanlar vardı. Allahdan başkasına kulluk etmek islâmca yasak olduğu için Hazreti Peygamber bunları değiştirmişti. Ve yine «Allahın kulu» manasına gelen Abdullah, Rahmanın kulu manasına gelen Abdurrah-

---

(1) Sahih-i Buharî, باب الاستسقا

(2) Sahih-i Buharî; Salât-il Küsuf

(3) Neseî = نسائى ;Sünen; كتاب الايمان والنذور

(4) Sahih-i Buharî, Müslim, Neseî كتاب الايمان

(5) Hakim; مستدرك

(6) Neseî: كتاب النذور ; ibn Mace: كتاب النذور ; Ebu Dâvûd, كتاب الادب

man isimlerini verdi (1). Hazreti Peygamber, Acemlerin padişahlarına «Şehinşah» yani «padişahlar padişahı» gibi unvanlar vermelerinde de müşriklik sezer, ve bu çeşit unvanları taşıyanların, Allah gazabına uğrayacaklarını söylerdi (2). Hattâ Hazreti Peygamber, kölelere «kulum, kölem!» diye hitap edilmesini yasak etmiş, bunlara oğlum, kızım, diye hitap edilmesini tavsiye etmiştir (3).

Birçok kimseleri işleri ters gider, yahut istedikleri iş olmazsa şeytana küfretmek, lânet okumak, onun yüzünden aksiliğe veya zarara uğramış gibi davranmak itiyadındadırlar. Nitekim bir defa birinin atı bir taşa çarparak, ürkmüş ve binicini rahatsız etmiş, binici de şeytana küfretmişti. Hazreti Peygamber bu hareketi beğenmiyerek «şeytana küfretmeyiniz. Zira bu şekilde hareketle onun gururunu kabartırsınız. Ona yapmadığı şeyleri yapmış olmakla övünmek imkânını vermiş olursunuz. Bu gibi hallerde Allahın adını anın. O zaman şeytan küçülür ve bir sinek gibi kalır» (4) demiştir.

15. Türbelere ve kabirlere perestiş :

Müşrikliğin en kuvvetli desteklerinden biri, türbelere ve kabirlere karşı gösterilen bağlılıktır. Kabirlere aşırı hürmet göstermek, bunların üzerinde cami kurmak, buraya türlü türlü adaklar sunmak, müşriklikten başka bir şey değildir. Hazreti Peygamber, bütün bunları yasak etmiştir. Hazreti Peygamber ölümünden beş gün önce: «Sizden evvelkiler kabirler üzerinde mescit edinirlerdi. Sakın onların yaptığını yapmayınız (5) demiş ve yine vefatından önce «yahudilere ve nasranilere lânet olsun, Peygamberlerinin kabri üzerine mabed kurarlardı» buyurmuştur.

16. Riyakârlık manevî müşrikliktir :

İslâm dini Müşrikliğin her çeşidini ve her izini ortadan kaldırmış, müşriklik ifade eden her maddî gösterişi yoketmiş olduğu gibi manevî müşrikliğe yol açan sebepleri de ortadan kaldırmak için herşeyi yapmıştır.

Manevî müşrikliğin en belli başlı sebebi, riyadır, yani öz yürekli değil, iki yüzlü olmak, olduğu gibi görünmemek, göründüğü gibi olmamaktır. İnsanların bu tarzda hareket etmelerinin, riyakâr davranmalarının türlü türlü sebepleri vardır. Kimi bunu, şöhret kazanmak emeliyle, kimi birtakım menfaatleri ele geçirmek hırsiyle, kimi göz kamaştırıcı nümayişlere kapılmak zevkiyle, kimi şunun bunun dostluğunu kazan-

(1) Ebu Davud: Kitab-ül-Edeb, باب التغيير الاسماء
(2) Hakim: مستدرك S. 1245 C. 4
(3) Ebu Davud, Kitab-ül-Edeb.
(4) Ebu Davud, Kitab-ül-Edeb.
(5) Sahih-i Müslim; Kitab-ül-Mescid

mak veya şunun bunun düşmanlığını ezmek kasdiyle yapar ki bu saiklerin hepsi de Allahtan gayrisidir ve bu yüzden bunlara kapılanlar müşrikliğe saparlar. Çünkü bunlar, hırslarını tanrılaştırmış kimselerdir. Kur'an, dikkati bunların üzerine çeker de: «Hırsını Tanrı edinmiş olan kimseyi görüyor musun?» der. (1). Bu çeşit hırslar, insanın kendi kalbinde yer verdiği en yaman putlardır. Ve insanın bu müşriklikten kurtularak Allahın birliğini hakkiyle tanıması için, herşeyden evvel bu putları yıkması gerektir. Bunun için Hazreti Peygamber «Bütün ameller, niyete bağlıdır» (2) buyurmuştur. Çünkü amellerin, halis muhlis olması için saikleri Allah korkusu, Allah rızası, Allah sevgisi, olmak gerektir. Mü'minin imanı, bu sayede bütünleşir, ve bu sayede kemal şahikalarına erişir. Kur'an buna «dinde öz yüreklilik» der (3); «Yücelerden yüce Allahın hoşnutluğunu gözetmek» (4) der. Ve manevî müşrikliği kökünden baltalar.

İSLÂMIN KURDUĞU TEVHİD

İslâmın Allah birliği itikadını kurmak için evvelâ müşrikliği yıkmak ve ortadan kaldırmak gerekleştiğini belirtmiş ve onun müşriklikle nasıl mücadele ettiğini, müşrikliğin her çeşidi ile ve her izi ile nasıl savaştığını; maddî ve manevî her müşrikliği baltalamak ve insanlığı müşrikliğin kayıtlarından, hurafelerinden, geriliğinden kurtarmak için ne büyük ve ne şumullü bir harp açmış olduğunu izah etmiş bulunuyoruz.

Fakat müşrikliği yıkmanın gaye ve hedefi, Tevhid itikadını kemaliyle yaşatmak ve onun rehberliği ile yeni bir medeniyet kurmak, yeni bir Asr-ı Saadet yaşatmaktı.

O zamanki Arabistan, umumiyetle putlara tapan bir milletti. İslâmın doğmasiyle putlara tapmak, cinlere tapmak, meleklere tapmak, tabiata tapmak, insana tapmak, dinsizliğe sapmak gibi müşrikliğin ve dalâletin her şekline savaş açılmış ve bütün bu cereyanlar, yeni doğan hidayet karşısında teker teker yuvarlanmıştı.

Doğan hidayet güneşinin temeli ise, Allahın varlığı ve birliği idi. Allahın varlığına ve birliğine inanmaktı. Fakat bu bir doğma değildi. Bu, Allahın varlığını ve birliğini delilleriyle isbat etmeğe dayanan ve bu delilleri insanın akıl ve muhakemesine, iz'an ve vicdanına sunan bir inandı.

Hazreti Peygamberin ilk dâvası şudur: bir Kadir-i Mutlak, bir Ha-

---

(1) Furkan sûresi

(2) انما الاعمال بالنيات

(3) مخلصين له الدين

(4) وجه ربك الاعلى

lik-i Âlem, bir Sâni-i Kâinat bulunduğu, insan fıtratında, ezeldenberi yaşayan bir esastır. Ve onun için din, o fıtrattır ki, Allah insanları, o fıtrat üzere yaratmıştır.

Kur'an bunu belirterek der ki :

«Sen, Hanif olarak (bütün bâtıl yönlerden sakınarak ve yalnız doğruya meylederek) yüzünü *Dine* çevir : Fıtrat olan Allahın dinine (Allahın o yaradılışına) ki insanları o fıtrat üzere yaratmıştır» (1). Çünkü insanlar, fıtrat misakında Hak Tealânın : Tanrınız değil miyim? Sualine hep birden, evet, demişler, Allahın Tanrılığını tanımağa and içmişlerdi. Onun için her insanın fıtratında, şuurunun özünde, vicdanının derinliğinde Allah duygusu vardır ve münkir olan insanlar bile en ağır imtihanlarla karşılaştıkları zaman, içlerinde Allaha sığınmak, Onun imdadına baş vurmak ihtiyacını hissederler.

Hazreti Peygamber de: «Her doğan kimse, fıtrat üzere doğar.» (2) demiştir.

Din, insanın ezelî duygusudur. Ve Allahın birliğini tanımak, insanın ebedî ikrarıdır. Kur'an bunu şöyle anlatır :

«Hani Rabbın, Âdem oğullarının (Şimdi yaşayanlardan tut da nesilden nesile, Âdeme varıncaya kadar Âdem oğullarının) sırtlarından zürriyetlerini çıkararak onları birbirine şahit tutmuş ve «Ben sizin Tanrınız değil miyim» demiş, onlar da «evet, şahadet ettik» demişlerdi (3.

İnsan arasıra bir takım haricî tesirlere boyun eğerek ruhunun bu ezelî andını unutmuş gibi hareket ederse de Allahın vahyi onun ruhunu uyandırır. Hazreti Peygambere erişen Allahın vahyi de, insanların ezel bezminde verdikleri andı ruhlarında canlandırmak üzere Tanrı diliyle şu suali sormuştur :

«Gökleri ve yeri yaratan Allahtan şüpheniz mi var?» (4). Diğer bir âyetle de: «Yoksa onlar boşuboşuna mı yaratıldılar? Yahut yaratanlar kendileri mi? Yoksa gökleri, yeri onlar mı yarattılar. Hayır, onların yakîni yok» (5).

Böylece Kur'an dili insana şu suali iradediyor: Bu koskoca âlem, bu uçsuz bucaksız kâinat kendi kendine mi kurulmuştur? Ve insan dediğimiz mahlûk kendi kendini mi yaratmıştır?

Fakat hiçbir şey kendi kendine vücut bulmaz, vücut bulan herşeyin bir mucidi vardır ve herşey bu hakikati ikrar etmektedir.

Bütün bu gûnagûn âlem, bu renk renk varlıklar, bu sayısız yıldızla

(1) Kur'an-ı Kerim, Rum sûresi
(2) Sahih-i Buharî, Kıtab-ül-İman
(3) Kuran-ı Kerim, Araf sûresi 171 - 172
(4) İbrahim sûresi
(5) Tur sûresi 35 - 36

dolu asumanlar, bu güneşler, aylar, bu yeryüzünü süsleyen çiçekler, ağaçlar, dağlar, ormanlar, velhasıl saymakla bitmez varlıklar, bu varlıkların uğradığı değişiklikler, ve bunların bağlı olduğu kanunlar, insanın ruhî kuvvetleri ve bu kuvvetlerin tâbi olduğu gelişmeler, ölüm ve dirimin tecelli ettirdiği sırlar ve vasıflar, insanın çok yükseklerde uçan hayali ve bunun yanındaki amelî aczi, velhasıl herşey, fâtır bir kudretin bulunduğunu açıklamaktadır. Şu gökyüzünün sonsuz maviliği ve şu yeryüzünün zümrüt yeşillikleri, gecenin gündüze, gündüzün geceye dönmesi, herşeyi yaratan bir varlığın varlığına delâlet etmez mi?

Kur'an buna işaret ederek der ki: «Gökleri ve yeri yaratmada, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gitmesinde, akılları tam olanlar için (Allahın varlığını isbat eden deliller) âyetler vardır» (1).

Gece ile gündüzün karanlık ve aydınlığı, güneş ile ayın ışığı, ve mukadder olan hareketin, muayyen, kanunlar dairesinde doğuşu ve batışı şunu isbat eder ki bir kudret eli bunların hepsini intizam için evirip çevirmektedir.

Kur'an der ki: «Gece, gündüz, güneş ve ay Allahın âyetlerindendir. (Varlığını isbat eden nişanelerindendir)» (2).

Sonra Kur'an ayni delilleri daha fazla açarak der ki :

«Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini takip edişinde insanlara fayda ve kazanç veren şeylerle denizlerde koşan gemilerin yürüyüşünde, Allahın bulutlardan su yağdırarak ve kurumuş toprakları dirilterek onların üzerinde her çeşit hayvanı dolaştırışında, rüzgârları estirişinde, bulutların yer ile gök arasında süzülüşünde aklı tam olanlar için (Allahın birliğini anlatan âyetler) ibretler vardır» (3).

Yeryüzü ile gökyüzünün akıllara durgunluk veren yaratılışı ile insanın kendi yaratılışına ve karşılaştığı hayvanların yaratılışına dikkat etmek insanı hem imana götürür, hem imanını sağlamlıyarak ona yakîn mahiyetini verir.

Kur'an-ı Kerim bunu şöyle anlatır: «Göklerde ve yerde müminler için âyetler vardır. Sizin yaratılışınızda, yeryüzünde deprenen hayvanların yayılışında, yakîn sahibi olanlar için âyetler var» (4).

En'am sûresinde nebatlardan ve onların çeşitlerinden, renklerinden, tatlarının ve kokularının değişikliğinden bahsedilir, bunların ayni toprak üzerinde ayni su ile sulandıkları, ayni hava ve ayni iklim içinde yetiştikleri halde türlü türlü verimler vermelerinde, çeşit çeşit yapraklarla bezenmelerinde inananlar için Allahın varlığını ve birliğini anlatan âyetler bulunduğu belirtilir.

---

(1) Âli İmran sûresi 190
(2) Kuran-ı Kerim; Fussilet sûresi 37
(3) Kur'an-ı Kerim; Fussilet sûresi 37
(4) Casiye sûresi

«Bulutlardan yağmur indiren Odur. Sonra Biz onunla her nebatı tomurcuklandırırken ondan yeşillikler çıkarır, ondan başaklarla birbirine yapışık taneler, tomurcuklarından el yetişebilecek derecede yakın salkımlar, birbirine hem benzeyen hem benzemeyen üzüm bağlarından, zeytin ve nar ağaçlarından bahçeler yetiştiririz, bunlar meyvalandıkları zaman meyvalarının olgunlaşmasına bakın. Bunlarda inanan insanlar için nice nice işaretler ve ibretler vardır.»

Rum sûresinde Allahın varlığını ve birliğini anlatan şu âyetler irad ediliyor :

«Onun âyetlerinden biri sizi topraktan yaratmasıdır, sonra sizler her *tarafa* yayılan beşer oldunuz. Onun âyetlerinden biri de size kendinizden eşler yaratmasıdır. Siz onlarla huzur ve istirahate nail olursunuz. Birbirinize karşı sevgi ve esirgeme duygularını aşılamıştır. Bunda düşünen insanlar için âyetler (dersler) vardır. Onun âyetlerinden biri de, göklerle yeri yaratması, dillerinizin, renklerinizin ayrı ayrı olmasıdır. Şüphe yok ki bunda bilgili insanlar için ibretler vardır. Onun âyetlerinden biri de: Geceleyin uyumanız, gündüzün Onun lûtuf ve kereminden rızklarınızı dilemenizdir. Bunda dinleyen insanlar için ibretler vardır. Onun âyetlerinden biri de, size korku ve ümit vermek için şimşeği göstermesi, göklerden yağmur indirip ölü toprağı yeniden diriltmesidir. Bunda aklı eren insanlar için ibretler vardır. Onun âyetlerinden biri de, göklerle yerin Onun emriyle kaim olmasıdır» (1).

«Gökleri gördüğünüz gibi direksiz yarattı. Arza da sizi sarsmamak için ulu dağlar koydu. Yeryüzüne her çeşitten hayvanlar dağıttı. Gök yüzünden yağmur yağdırarak (yeryüzünde) her çeşit nebatın iyisini yetiştirdik» (2).

Secde sûresinde insanın nasıl vücut bulduğu, bir nutfenin, bir su damlasının onun tevalüd ve tenasülüne sebep olduğu, daha sonra ona ruh üfürüldüğü ve hayrete değer kuvvetler verildiği anlatılarak denilir ki: «O (Tanrı) yarattığı herşeyi güzel yaratan Tanrıdır. İnsanın yaratılışına da çamurla başladı. Sonra onun zürriyyetini hor suyun durusundan yaptı. Sonra onu düzeltip tamamladı, ona ruhundan üfürdü, sizin için kulaklar, gözler, basiretler yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz» (3).

Kur'an böylece Allahın ölü topraklara ne gibi kuvvetler emanet ettiğini, insanın gövdesine ve ruhuna ne gibi hazineler yüklediğini belirterek bütün bunların Allah tarafından ihsan olunduğunu gösterir ve bütün bunların Hak Celle ve Alânın varlığını açıklamakta olduğunu anlatır, insanların bütün bu âyetleri incelemeleri gerekleştiğini söyler: «Yeryüzün-

---

(1) Kur'an-ı Kerim: Rum sûresi, âyet 20 - 25
(2) Kur'an-ı Kerim Lokman sûresi 10
(3) Kur'an-ı Kerim Secde sûresi 7 - 9

de yakîn sahibi olanlar için âyetler vardır. Sizin kendi nefsinizde de.. Hâlâ görmeyecek misiniz?» (1).

Hayvanların iç ve dış durumu da böyledir ve onların her haline dikkat gerektir. Onun için Kur'an : «Sizin için sağmal hayvanlarda da ibret vardır. Size onların karnındaki fışkı ile kan arasında olan halis sütten içiririz ki içenlerin boğazından tatlı tatlı geçer.» (2).

Meyveler de böyledir. Ve bunların türlü türlü hasiyetleri vardır: «Hurmaların meyvesiyle ve üzümlerden şaraplar yapar, güzel güzel yiyerek beslenirsiniz.» (3).

Fakat yeryüzüne ve onun üzerindeki mahlûkata bakmak kâfi değildir. Biraz da gök yüzüne bakmak, onun güneşini, ayını ve sair yıldızlarının durumunu düşünmek gerektir :

«Gökyüzünde bürcler yaratan, orada bir çırağ yaktıran, parıl parıl bir ay ışıldatan Tanrı ne uludur! Onun şanı ne yücedir!» (4).

Kur'anın bu şekilde ibret gözümüze arzettiği sonsuz hârikalar da Allahın varlığını tanımamıza yardım eder, bütün bu hilkat hârikalarının «herşeyi en mükemmel surette yaratan Mevlânın eseri olduğunu» (5) anlatır ve Onun vücuda getirdiği hiçbirşeyde kusur bulunmadığını belirtmek ister :

«O esirgeyici Tanrının yarattığında, hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Onun san'atine bir kere daha bak. Acaba bir bozukluk bulabilirmisin? Sonra bir değil, iki kere daha bak. Gözlerin bir kusur bulmaktan âciz kalır ve yorgun bitkin bir halde geri döner» (6).

Bu yoldaki âyetlerin hepsini buraya nakletmek çok güç olduğu için bu kadarla iktifa ediyoruz.

Fakat bütün bu âyetlerin hedefi şudur :

1. İlâhî kudretin eserlerini göstererek bütün bunların birer kanun ve nizamla bağlı olduğunu belirtmek.

2. Bütün âlemin bir nizam, bir kanun ve bir tertip eseri olduğunu göstermek,

3. Bütün âlemin bir nizam ve kanuna bağlı olmasının bir hikmet eseri olduğunu anlatmak.

Bu böyle olduğuna göre bu kâinatın, onun muhtevi olduğu hârikaların ve herşeyin en muhkem illet ve sebebe bağlı bulunması, kendi kendine veya tesadüfen var olmasına imkân bırakmaz. O ancak bir Fâtır-ı Hakîmin, bir Kadir-i Mutlak'ın eseri olabilir.

Böylece Allahın varlığını kabul ettikten sonra Allahın birliğini de

(1) Zariyat sûresi 20 - 21
(2) Nahl sûresi âyet 66
(3) Nahl sûresi âyet 67
(4) Furkan sûresi
(5) Nahl sûresi
(6) Mülk sûresi 3 - 4

kabul etmemeğe imkân kalmaz. Âlemin nizamındaki birlik, illetler ile sebepler arasındaki uygunluk ve hepsi arasındaki birlik, bunu isbat etmektedir. Kur'an-ı Kerim Allahın birliğini aklımıza sokmak için şöyle der :

«Allahtan başka birtakım mabutlar bulunsaydı, göklerle yerin işi bozulurdu. Münezzehtir, O herşeye galip, vücut ve hilkat saltanatına sahip olan Allah!» (1).

Yani Allahtan başka mabud bulunsaydı, herşey ya mahvolur, yahut vücuda gelmezdi. Mademki bütün bu âlem vardır ve bütün nizamiyle mevcuttur, o halde Allahtan başka mabud yoktur. Olsaydı bunlar, birbirleriyle çarpışırlar ve bu çarpışma yüzünden herşey yok olurdu. O halde Allah vardır ve birdir.

Âlemin nizamındaki birlik te bunun delilidir ve bütün hilkat âlemi bu nizamın varlığını ve birliğini ifade etmektedir. Nitekim hilkat âleminde hiçbir tefavüt, hiçbir tenakuz, hiçbir uygunsuzluk bulunmaması bunun en kesin delilidir. Biraz yukarıda Mülk sûresinden naklettiğimiz âyet, bunu vuzuh ile belirtmektedir. Zaten âlemin tâbi olduğu nizamda birlik bulunmasaydı, âlem altüst olur, birbirine uymayan türlü türlü nizamların çarpışması yüzünden kâinat bir dakika duramayacak hale gelirdi. O halde, Allah vardır ve birdir. Ve bunun başka türlü olmasına imkân yoktur.

Kur'an Allahın birliğini böylece bildirir ve Allahın birliği itikadını kemaline vardırır.

Tevhidin kemali :

Araplar gerçi Allahın, Hâlik olduğunu tanırlar; fakat, Onun biricik Hâlik olduğuna inanmazlardı. Yahudilerin Allah hakkındaki telâkkileri de son derece dardı. Onlara göre, Allah, yalnız yahudilerin Allahı idi ve dünyayı İsrail oğulları için yaratmıştı. Onlara göre Allah da, insan gibi yorulan ve dinlenmek ihtiyacını hisseden bir varlıktı. Onun için âlemi yarattıktan sonra yedinci gün dinlenmişti. Yine yahudilere göre Allah, insanlarla güleşler yapıyordu, Mesihîlere göre, İsa Allahın oğlu idi. Ve baba, kâinatın işini oğluna vererek kendisi bomboş kaldı. İranlılar ise mukadderatı hayır ve şer ilâhlarının ellerine vermişlerdi. Hindular, Allahı insan kılığına sokarlar ve yer yüzüne indirirlerdi. Bu yüzden yüz binlerce ilâh vücuda getirmişlerdi. Bunların bir de Brahmaları, Mehiş ve Beşenleri vardı ki kâinatı aralarında paylaşmışlardı.

Dünyada hüküm süren itikatlar bu mahiyette olduğu halde islâmiyet bütün varlıkları var eden, yaşatan, doğrultan, gökleri, yeri ve herşeyi idare eden bir Allahın varlığını bildirdi. Onun eşi, ortağı, dengi yoktur,

(1) Enbiya sûresi

olamaz da. Onun saltanatında kimsenin hissesi yoktur. Kâinatın her zerresi Onun hükmüne ve Onun kanununa bağlıdır. Hiçbir şey Onun nazarından gizli değildir. Herşey, Ona secde eder ve Ona ram olur, Onu takdis ve tenzih eder. Herşey fanidir, yalnız O bakidir. Bütün yüce sıfatlar Onundur.

Kur'an bize bunu şu şekilde anlatır : «Bütün mülk Onundur. Ondan başka tapacak yoktur.» Zumer sûresi.

«Yeryüzü, gökyüzü saltanatı Onundur» Zumer sûresi.
«Gökleri, yeri yaratan Odur.» En'âm sûresi.
«Görünmeyeni de, görüneni de bilen O dur.» En'âm sûresi.
«Herşey helâk olur, yalnız O kalır. Hüküm Onundur» Kasas sûresi.
«Hiçbir benzeri yoktur. İşiten, gören O dur.» Şura sûresi
«Hayy O dur. Ondan başka tapacak yoktur.» Mü'min sûresi.

«Gaybın anahtarları, Onun nezdindedir. Onları yalnız O bilir. Karada, denizde ne varsa bilir. Bir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Toprağın karanlıklarındaki her tohum tanesini bilir.» En'âm sûresi.

«Mülkün sahibi O dur. Mülkü dilediğine verir, dilediğinden alır, dilediğini aziz kılar, dilediğini zillete uğratır. Hayır, Onun elindedir, O herşeye hakkiyle kadirdir.» Âli İmran sûresi.

«Tanrı tarafından sana bir zarar erişirse, Ondan başkası onu üzerinden kaldıramaz. Tanrı senin için hayır murat ederse, bir kimse Onun lûtfunu çeviremez. Onu, kullarından dilediğine verir. Yarlıgayıcı ve bağışlayıcı O dur.» Yunus sûresi.

«O Allahtır ki Ondan başka tapacak yoktur. Hayy ve kayyum O dur. (Daima yaşayan, daima duran tutan O). Ne uyuklar, ne uyur. Göklerdeki ve yerdeki hep Onundur. Kimin haddi Onun izni olmadan nezdinde şefaat! Onların önlerinde ve arkalarında ne var, hepsini bilir. Onlarsa, dilediği kadarından başka, ilminden bir şey kavrayamazlar. Kürsisi bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. Gökleri ve yeri görüp gözetmek Ona bir ağırlık vermez. O öyle ulu, öyle yücedir.» Bakara sûresi.

«Arza gireni, arzdan çıkanı, semadan ineni, semaya yükseleni bilir. Her nerede olursanız sizinle beraberdir O. Bütün yaptıklarınızı görür. Göklerle yerin mülkü *hâkimiyeti* Onundur ve her iş Allaha döner.» Hadid sûresi.

«Bütün hamd Allaha yaraşır ki âlemlerin Rabbidir.» Fâtiha sûresi.

«Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Ona boyun eğmiştir.» Âli İmran sûresi.

Yarlıgayıcı O, sevgisi en çok olan O. Arşın sahibi olan şanlı O dur ve dilediğini yapıcıdır.» Buruc sûresi.

«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onu tenzih eder.» Cum'a sûresi.

«Birşey yoktur ki Onu överek tenzih etmesin.» İsra sûresi.

Kur'an-ı Kerimde binlerce âyet Allahın şan ve âzametini böylece anlatır, bütün sahte mabudların yoksulluğunu ve yokluğunu vuzuh ile belirtir. Kur'ana göre varlık âlemindeki herşey, Allahın varlığına ve birliğine şahittir ve Allahın şânını kendi diliyle yüceltmektedir.

İslâm dini tarafından kurulan «Tevhid» in ilk ana esası budur. Yani tevhid itikadını kemale erdirmek ve onu müşrikliğin izlerinden temizliyerek canlı bir hakikat olarak yaşatmaktır.

İslâm nazarında insan :

İslâm tarafından kurulan tevhidin ikinci ana esası, insanın hakikî durumunu tâyin etmek, hilkat âlemindeki mevkiini belirtmek ve onun namzet olduğu istikbalin ihtişamını ve yüksekliğini göstermektir. Zira putların her çeşidine tapan ve bunların karşısında baş eğen, bir takım yaradılmış varlıkları Tanrı tanıyarak karşılarında kendini küçülten ve onlardan yardım dileyen insan, kendini bilen, mevkiini tanıyan insan değildir. Kendini alçaltan, hattâ kendini hiçe sayacak derecede mevkiini düşüren bir kimsedir ve herşeyden önce başarılması gerekleşen kurtuluş, insanı bu bataklıktan kurtarmaktır. Onun için kur'an, herşeyden önce insana insanlığın hakikî payesini öğretmek, ona mahlûkatın en şereflisi ve en değerlisi olduğunu anlatmak istemiş, onun yeryüzünde Allahın halifesi, yani Allahın temsilcisi olduğunu bildirmiş ve onun bu yüksek vazifeyi başarmakla mükellef olduğunu anlatmıştır.

Bakara sûresinde Âdemin nasıl yaratıldığını anlatan bölümün hedefi budur. Onun için burada, meleklerin Âdeme secde ettiği, Âdemin meleklerden de üstün bir payeyi haiz olduğu açıklanır (1).

Şeyh Galip, Kur'anın bu telâkkisini şöyle ifade etmiştir :

Hoşça bak zatına kim, zat-ı mükerremsin sen!
Merdüm-i dide-i ekvan olan Âdemsin sen!

Cenabı Hak, insana o derece şeref vermiş, ona o kadar yüksek kabiliyetler ihsan etmiştir ki, başka hiçbir varlığın yüklenmeğe cesaret edemediği emaneti insan yüklenmiştir. Çünkü gökyüzü de, yer yüzü de, dağların hepsi de bu emaneti taşımaktan âcizdiler. Ancak insanın kafası ve vicdanı onu taşımak kudretini haizdi. Bunu anlamamak yüzünden dağa, taşa, ağaca veya gökyüzünün yıldızına, ayına, güneşine baş eğmek, kendine zulmetmenin ve cahillik göstermenin en koyusudur. Kur'an bunu belirterek der ki :

«Biz o emaneti (Allahın yeryüzünde halifesi yani naibi olmak emanetini) göklere, yere ve dağlara arzettik. Onu yüklenmeğe yanaşmadılar.

---

(1) Mukaddimenin dördüncü bölümünde Âdem bahsine bakınız.

Ondan korktular ve insan onu yüklendi. (Yüklendiğine göre göklerden ve yerden ve bütün dağlardan daha üstün mevki ve şerefini idrak ederek ona göre hareket etmek gerekleştiği halde başka türlü hareket etmesi neden?) zulüm ve cehalete koyulmak yüzünden» Ahzab sûresi.

Fakat zulüm ve cehalete koyulmuş olmak esas hakikatı değiştiremez. Bu ârızaları izale etmek esas hakikati aydınlatır. Onun için Hazreti Peygamber de bütün ömrünü bu ârızaları izale için savaşmakla geçirdi ve bu sayede insana insanlığını öğretti, insanlığın şerefini duyurdu, insanlığın hakikatini yaşattı.

Onun için Kur'an Cenabı Hakkın «Âdem oğullarını mükerrem kıldığını» bildirir (1), insanın «ahsen-i takvim» en güzel biçim üzere yaratılmış olduğunu anlatır (2), ve bütün bu manaları açıklayan bir çok âyetler irad eder.

«Allah sizi (ey insanlar) yer yüzünde kendisine naip kılmıştır» (3). «Yer yüzünde ne varsa, hepsini sizin için yaratmıştır» (4).

«Yer yüzünde ne varsa hepsini size müsahhar kılmıştır» (sizin için işler, çalışır, faydalar sağlar, sizin tarafınızdan işletilir, çalıştırılır ve faydalar sağlayacak hale getirilir bir tarzda yaratılmıştır) (5).

Hak Tealâ, insanı yeryüzünde kendisine naip olmak üzere yarattığına ve yeryüzünde ne varsa hepsini onun için vücuda getirdiğine, hepsini onun emrine ve faaliyetine, onun istifadesine amade bulundurduğuna göre, insanın dağa, taşa, şuna buna, yani emrinde çalışması ve kendisini faydalandırması için yaratılmış olan şeylere boyun eğmesi, yere kapanması yaraşır mı? Onun bu şekilde hareket etmesi, bu eşyanın kendisi için değil, kendisinin bu eşya için yaratılmış olduğunu ifade etmez mi? Ve bu telâkki insanlığın hakikî paye ve mevkiini alçaltmaktan başka bir şeye yarar mı? Kur'anın, *zulüm* ve *cehalet* diye tarif ettiği de budur. Zulüm ve cehaletten kurtulan insan için bu şekilde harekete imkân yoktur. O hakikî mevkiini tanır, hakikî şeref ve haysiyetini idrâk eder ve Allahın kendisine ihsan ettiği kuvvetlere güvenerek yeryüzünde ne varsa, hepsinden faydalanır ve hepsinin emrine âmade olduğunu bilerek kendini hiçbir vech ile alçaltmaz ve mevkiini asla düşürmez.

Fakat durum yeryüzü hakkında böyle olduğu gibi bütün tabiat âlemi hakkında da böyledir.

Kur'an-ı Kerim bunu da açıklayarak der ki :

---

(1) İsra sûresi
(2) Tîn sûresi.
(3) En'âm sûresi.
(4) Bakara sûresi.
(5) Hac sûresi.

«Gece ve gündüz, güneş ve ay ve yıldızlar, Allahın emriyle size müsehhardir» (1).

İnsanlar içinde hayvanlara tapanlar varsa bilsinler ki «Hak Tealâ hayvanları insanlar için yaratmıştır. İnsanlar onların derileriyle ısınırlar, ve daha birçok faydalar sağlarlar» (2).

İnsanlar içinde deryaların azametine boyun eğenler varsa bilsinler ki «Hak Tealâ denizi insanlara müsahhar kılmıştır. Ondan gevrek etler çıkarıp yerler. Türlü türlü mücevherler çıkararak onlarla süslenirler. İnsan yapısı olan gemiler denizleri bir uçtan bir uca geçerler. Ve Allahın lûtuflarından faydalanırlar» (3).

İnsanlar içinde ağaçlara ve ateşlere tapanlar varsa bilsinler ki; «Hak Tealâ, insanlara, yemyeşil ağaçlardan alevler vücuda getirir ve insanlar onları yakarlar» (4).

Elhasıl Sadinin dediği gibi :

ابر وباد ومه وخورشید و فلك دركارند
تاتو نانى بكف آرى و بغفلت نه خورى

Yeryüzünde ve gökyüzünde insandan daha şerefli, daha yüksek mevkili bir varlık yoktur, diğer varlıkların hepsi, insan içindir. En büyük sapıklık bunu anlamıyarak, bunlardan her hangisini Tanrı tanımak ve onu Allaha eş ve ortak katmaktır. İslâm dini bu sapıklığı ortadan kaldırmakla insana hakikî insanlığı öğretir, onu yalnız Allaha bağlar ve insan yalnız Ona ve yalnız Ona kulluk eder, yalnız Ondan yardım diler. Yalnız Ona iltica eder.

İslâm dininin kurduğu tevhid itikadı, insanlığı en büyük sapıklıktan kurtarmış ve insanı hakikî insanlığa ve insanlığın bütün şerefine kavuşturmuştur. Bunu tarihin en büyük, en tesirli ve en yüksek inkılâbı saymak gerektir.

Allahın isimleri ve sıfatları :

Kur'an-ı Kerim ile Hazreti Peygamberin ahadisi şerifesi, Allahın isimlerini ve sıfatlarını anlatır. Bunların bir kısmı Allahın yarattıklarına karşı esirgeyiciliğini, bağışlayıcılığını, bol bol ihsanını ve keremini anlatır ki bunlara *Cemal* sıfatları denilir. Diğerleri Allahın şan ve azametini, Celâl ve Kibriyasını anlatır ki bunlara da *Celâl* sıfatları, diğerleri Onun şanını tenzih eden, kemâlini ifade eden sıfatlardır ki bunlara da *Kemâl*

---

(1) Nahl sûresi
(2) Nahl sûresi
(3) Nahl sûresi
(4) Yasin sûresi

sıfatları denilir. Ve bütün bu sıfatların hepsi Allahın lûtuf ve inayetlerini, Onun kuvvet ve kudretini, Onun büyüklüğünü ve yüceliğini anlatır.

1. *Cemal sıfatları :*

Allah, Hak Tealânın has ismi olarak Kur'anda irad edilir. Araplar islâmdan önce de, putlarından herhangisine bu ismi vermemişler, bu kelime ile Allahtan başkasına hitap etmemişlerdir. Allah lâfzı, başka bir lâfızdan müştak değildir. Ve bu has isim Kur'anda 2799 defa tekerrür eder. Hakikî Hâlik Odur, hakikî Râzık Odur. Onun bütün sıfatları bu isminde toplanır ve bu isim onların hepsini ifade eder.

Kur'anda Allah lâfzından sonra en çok tekerrür eden isim «Rab». dır. Rab olmak, bir şeyi bir halden bir hale geçirerek tamamlayıncaya kadar yetiştirmekdir. Bu bakımdan Rab, yalnız beslenme imkânlarını temin eden değil, beslenme yoliyle belirecek kabiliyetleri de önceden ihsan eden ve bu kabiliyetlerin kemâle ermesini sağlamak için herşeyi yapan, her şartı hazırlayan Tanrı demektir. İslâm lisancısı İmam Ragıp tarafından, tekâmül nazariyesinin tanınmasından asırlarca önce verilen bu mana tekâmül fikrinin Kur'anda varid olan ilk İlâhî sıfatta mevcut olduğunu gösterir. Ve Allahın bu sıfatı Kur'anda 965 kere tekerrür eder. Dua ve niyazda Allahın en çok anılan ismi odur. Hazreti İsa, Allahtan «Eb» diye bahsettiği halde Kur'an-ı Kerim ondan «Rab» diye bahseder. Çünkü «Eb» kelimesinin mana ve şumulü «Rab» kelimesinin mana ve şumulü yanında son derece mahdut kalır. Göze çarpan bir hususiyet bu kelimenin tek başına değil, başka kelimelerle birlikte kullanıldığıdır. Yani bu kelimenin Rabbım, Rabbımız, Rabbınız, yahut âlemlerin Rabbı şeklinde varid olduğudur. Sebebi aşikârdır. Rab, mahlûkatı besleyen ve yaşatan varlık olduğu için beslediği ve yaşattığı kimselere izafe olunarak bahis mevzuu olmaktadır. Rabbın, hem müminleri, hem münkirleri, hem müslümanları, hem müslümanların düşmanlarını beslediği ve yaşattığı bahis mevzuu olduğundan Rab mefhumu da islâm nazarında Allah mefhumu derecesinde geniş ve şumullüdür.

Kur'anda Rab isminden sonra en çok tesadüf ettiğimiz Allah isimleri Rahman ile Rahîmdir. Bunlar Kur'anda 400 kere tekerrür eder. Ayni isimler fiil şeklinde 170 kere tekerrür eder. Rab'dan sonra bu kadar çok tekerrür eden Rahman ve Rahîm isimleri, Kur'anın ilk sûresinde «Rab» isminden sonra gelir ve her sûrenin başında bulunan besmelede görülür. Bu iki isim «Rahmet» aslındandır. Rahman İlâhî rahmetin mebzuliyet ve bereketini, Rahîm, rahmetin devam ve tekerrürünü ifade eder. Allahın rahmaniyeti insanın bu rahmeti kazanmak için birşey yapmadığı halde onun yaradılışından evvel bile ihsan olunan ilâhî lûtufları; Allahın rahimiyeti, insanın kendi sây ve gayretiyle İlâhî rahmete müstahak olduğu zaman bu rahmetin tekerrür ve tevalisini anlatır. İnsanın yeryüzünde ya-

şamasını temin edecek herşeyi yaratan, Rahmandır, insanın bütün mesaisini mükâfatlandıran Rahîm'dir. Gönderdiği vahy ve irşat ile insanların kuvvet ve kabiliyetlerini inkişaf ettirecek doğru yolu gösteren, Rahmandır. İman edenlere ve doğru yolda yürüyenlere yaptıkları iyiliklerin ecrini veren, Rahîmdir. Hıristiyanlık kilisesi islâmiyetin Rahman ve Rahim isimlerinin ifade ettiği bu manaları hiçbir vakit kavrayamamış ve insan tarafından rahmetle karşılanacak bir iş yapılmazsa rahmete nail olamıyacağını ileri sürmüştür. Kur'an, bunu reddeder. Ve Rahman tarafından gösterilen rahmetin, ona müstahak olmak için birşey yapmıyanlara bile şamil olduğunu anlatır.

Rahman ile Rahîm isimleri, Kur'an-ı Kerimin her sûresi başına konmakla rahmet sıfatının en büyük İlâhî sıfat olduğu gösterildikten başka Kur'anın metninde İlâhî rahmetin ölçüsüz genişliği ayrıca tasrih olunmuştur :

«Allah, kendi özüne rahmeti yazmıştır»	(6 : 12)
«Rabbınız, kendi özüne rahmeti yazmıştır»	(6 : 54)
«Rabbınızın geniş bir rahmeti vardır»	(6 : 148)
«Rahmetim herşeyi sığar»	(6 : 156)
«Onlar Allahın inayet ve rahmeti ile sevinecekler»	(10 : 58)
«Allahın rahmetinden ümidi kesmeyiniz. Allah bütün günahları bağışlar.»	(39 : 53)
«Yarabbi! Sen her şeyi rahmet ve ilmine sığdırdın»	(40 : 7)

Allahın rahmeti o kadar büyüktür ki mümini de, münkiri de kucaklar. Hattâ Peygamberin düşmanlarından bahsedilirken onlara da rahmet gösterildiği söylenir. (10 : 21)

Kur'anda bu isimlerden sonra en çok varid olan İlâhî isim, (Gafur) dur. Çünkü Gafur ismi ile Onun «Gaffar», «Gafir» gibi diğer şekilleri Kur'anda 233 defa tekerrür eder.

Arapçada «Gufran» hem Allahın insanları günah irtikâbından himaye, hem günahın cezasından sıyanet manalarını ifade eder. Allahın bu himaye ve sıyaneti hiçbir had ile mahdud değildir. Cenabı Hak herkesin günahını af ve herkesin tevbesini kabul eder. Onun için Kur'anda: «Ey haddı aşarak kendi nefislerine zulmeden kullarım, Allahın rahmetinden ümidi kesmeyiniz!» buyuruluyor. Allahın gufrana lâyık olmayanlara bile mağfiretini teşmil ettiği ifade edilerek Allahın gufran sıfatının islâmiyet nazarında nekadar yüksek ve geniş olduğu gösteriliyor.

Burada dikkate alınacak bir nokta Kur'anın hulâsa ve zübdesi olan Fâtihada varid olan İlâhî isimlerin Kur'anda en çok tekerrür eden isimler olduklarıdır. Fatihada ilk varid olan İlâhî isim, Allahtır. Zatı Kibriyanın bu has ismi, Kur'anda 2799 kere, tekerrür ediyor. Ondan sonra «Rab»

geliyor. Bu da 965 kere, sonra Rahman ve Rahîm geliyor. Bunlar da 570 kere, tekerrür etmektedir. Fâtihada daha sonra varid olan İlâhî isim «Mâlik» tir. Gafur değildir. Fakat Fâtihada Allaha «Hesap gününün Malikidir» denilerek hâkimdir, veya hükümdarıdır, denilmemesinin sebebi, Allahın Gafur olduğunu ifade içindir. Çünkü hâkim ancak adaleti icraya memurdur. Onun için hâkim bir suçluyu affedemez. Allah da hâkimdir. Fakat hâkimden fazladır, çünkü (Malik) tir. Suçlular onun mahlûkatıdır. O da isterse bunları affeder. Ve affından dolayı haksızlık etmiş olmaz. Onun için «Malik» ismi de Allaha gufranını ifade ediyor.

Kur'an-ı Kerimde ve ahadisi şerifede varid olan diğer Cemal sıfatları şunlardır :

Lâtif, Afuvv (affedici), Vedud (seven ve sevgisi pek bâlâ olan), Selâm (sulh ve selâmeti ihsan eden), Muhib (muhabbeti çok olan), Mü'min (emniyet ihsan eden), Şekûr (her iki ameli kabul ederek onu beğendiğini gösteren), Gafur ve Gaffar (yarlıgayıcı, bağışlayıcı), Hafîz ve Hâfız (koruyucu), Vehhab (ihsan edici), Râzık ve Rezzak (rızk verici), Velîy (dost ve düşeni koruyucu), Rauf (rikkat ve merhamet edici), Muksit (adalet ve insafı seven) Hâdi (doğru yolu gösteren), Kâfi (kulunun her ihtiyacına yeten), Mücîb (dua ve niyazi kabul eden), Halîm (kullarının her suçuna hemen mukabele etmeyerek onları imhal eden), Tevvab ve Kabil-üt-tevb (tevbeleri kabul edici). Hannan, Mennan, Nasîr (yardım edici), Zi-t-tavl (kerem sahibi), Zül-Fazl (lûtuf sahibi), Kefîl, Vekil, Mukît, Mugîs (yardımı istendikçe yardıma koşan), Mücîr (İmdad edici), Muğni (iğna eden, zenginleştiren, kimseye muhtaç etmeyen).

2. *Celâl sıfatları :*

Allahın azamet ve şanını belirten sıfatlar da şunlardır:
Melik ve Melîk : Padişah, fermanferma.

Aziz : (yegâne galip olan), Kahir ve Kahhar : (hüküm giyenleri cezalarına çarpan), Müntakim : (hüküm giyenlerin hakkından gelen), Cebbar: (saltanat ve ceberut sahibi olan), Müheymin : (herşeye hâkim olan), Mütekebbir: (kibriya sahibi olan), Şedid-ül-Ikalp: (cezası şiddetli olan), Şedid-ül-Batş: (satveti çok şiddetli olan).

Şunu daima göz önünde tutmak gerektir ki, Kur'an-ı Kerimde Allahın Celâl sıfatları bahis mevzuu oldukça bunların yanıbaşında Allahın adâlet ve hikmetinden bahsedilir. Ve Celâlının rastgele çarpan, ezen bir celâl olmadığı, mutlaka bir adâlet ve hikmet icabı olduğu vuzuh ile gösterilir. Çünkü Mevlâ, «Kullara asla zulmedici değildir» (1). Onun Kur'anda Allahın Aziz yani yegâne galip olduğundan bahsolundukca onun yanıbaşında Onun «Hakim» yani her işi hikmete dayayan olduğu da he-

(1) Âli İmran sûresi

men anlatılır. Bir âyette «Vahidi kahhar olan Allahdan başka dayanacak yok» (1) denildiği halde onun hemen ardından «O göklerin ve yerin ve aralarında bulunan herşeyin yegâne galip olan yarlığayıcı Tanrısıdır.» denilmektedir. Her nerede bir milletin helâk olmayı hak ettiğinden bahsedilirse derhal arkasından «Allah kullara zulmetmez» (2) âyeti gelir. Ve her nerede Onun ceza verici olduğu beyan edilmişse onun ardından mağfiret sahibi olduğu da anlatılmıştır.

3. *Allahın kemâl sıfatları :*

Allahın kemâlini ifade eden isim ve sıfatlar beş kısma ayrılır : Birincisi Allahın birliğini, ikincisi Onun varlığını, üçüncüsü Onun ilmini, dördüncüsü Onun kudretini, beşincisi Onun şanını tenzih etmek gerekleştiğini anlatır.

Allahın Vahdaniyetini (birliğini) anlatan isimler şunlardır: Vahit (bir), Ahad (tek), Vitr (ikincisi yok).

Allahın varlığını anlatan isimler ve sıfatlar şunlardır: El Mevcûd (varlık sahibi) Hayy (daima yaşayan), Kadîm (varlığının başlangıcı bulunmayan), Kayyum (daima durup tutan), Bakî (herşey fani olduğu halde daima kalan), Daim (daima mevcut olan), Evvel : (başı olmayan ilk), Âhır (sonu olmayan son), Mukaddem, Muahhar, Zâhir, Bâtın.

Allahın ilmini anlatan isim ve sıfatlar şunlardır : Habîr (herşeyin iç yüzünü bilen), Alîm (herşeyi bilici olan), Allam-ül-Guyub (görünmeyen herşeyi hakkiyle bilen), Alîm bizatis-Sudur (sinelerin içinde dönüp dolaşan herşeyi bilen), Semi' (hakkiyle işiden), Basîr (hakkiyle gören), Mütekellim (ilmini ve iradesini bildiren), Vâcid (her dilediğini bulan), Şehîd (her yerde hazır ve nazır olan), Hasîb (herşeyin hesabını gören), Muhsî (herşeyi sayan), Müdebbir (herşeyi tedbir ile evirip çeviren), Hakîm (her işi hikmete dayayan), Mürid (her işi iradesiyle yürüten), Karib (gayet yakın olan).

Allahın kudretini anlatan sıfatlar şunlardır : Fâtih ve Fettâh (her güçlüğü çözümleyen, açan), Kadîr ve Kadir (herşeye kudreti yeten, hakkiyle kadir olan), Muktedir (herşeye gücü yeten), Metin, Câmi' (herşeyi toplayan), Bais (her işin ilk saiki, ilk muhriki olan) Malik-ü-Mülk (bütün saltanat kendisine aid olan), El Bedi' (yoktan yaratan), El Vâsi' (genişliğinin hududu olmayan), El Muhît (herşeyi kavrayan), Muhyi ve Mümit (yaşatan, öldüren), Kabız ve Bâsıt (kısan, genişleten), Muizz ve Müzill (aziz eden, zelil eden), Hâfıd ve Râfi' (alçaltan, yükselten), El Mu'tî ve El Mâni' (veren, alıkoyan), Nâfi' ve Darr (herşeydeki fayda ve zararı tayin eden), El Mübdi', El Muid (yaratan, yarattığını yeniden yaratan).

---

(1) Sad sûresi

(2) Sad sûresi

4. Tenzih sıfatları :

Tenzih sıfatları Allahın büyüklüğünü, ululuğunu belirten, Onun her eksiklikten, her aksaklıktan münezzeh olduğunu anlatan sıfatlardır :

Aliyy (yüce), Azîm (azamet sahibi), Kebîr (ulu), Refi' (bülend), Celîl (büzürk), Kerîm (kerem sahibi), Gani (yarattıklarından müstağni), Sadık (gerçek), Macid (izzet sahibi), Hamîd (her hamde lâyık), Kuddus (kudsiyet kaynağı), Hak, Cemil, Ber (iyi), Adi (adil) ve Subbûh (her noksandan azade), Samed (her başı sıkılanın baş vurduğu büyük), Reşîd.

Allahın bu isimleri ve sıfatları, yalnız nazarî bir itikat ifade etmez. Bunların içinde Zât-ı Kibriyaya has olanlardan başkaları, insanlar için bir ahlâk ülküsüdür ve insanlar o isim ve sıfatları canlandıracak tarzda hareketle mükelleftirler. Çünkü kulun Allaha karşı bağlantısı ancak bu sayede gerçekleşir. Kur'an-ı Kerim, Cenabı Hakkın insan hakkında «Yeryüzünde Allahın temsilcisi» (1) olduğunu bildirmekle bunu kasdeder. Yani temsilcinin temsil ettiği yüce varlığın vasıflarını canlandırabilecek kuvvet ve liyakatte olduğunu ve bu yolda çalışarak vazifesini başarması gerekleştiğini anlatmak ister. Bu yüzden Cenabı Hak insana «Kendi rengini» (2) vermiştir : Ve bu renkten maksat «Fıtrat dini» üzerinde yaratılmış olmak ve o din üzere yaşayarak o ruhanî rengi belirtmektir.

Allahın isim ve sıfatlarından bahsederken bunları dört kısma ayırmış, Cemal, Celâl, Kemâl ve Tenzih sıfatlarını göstermiştik.

Allahın Celâl sıfatları, Onun Kibriya ve azametini anlatır. Bunlar yalnız Onun Zatına yaraşan sıfatlardır. Bu sıfatlar Onun kullarına gerekmez. Ve belki kullarında o sıfatların mukabili tecelli eder. Yani kullara yakışan Kibriya değil, tavazu' ve ubudiyettir. Âdem, suç işlediği zaman tevazu' göstermiş ve bu yüzden Kibriyanın gufraniyle karşılanmıştır. Şeytan ise kibir ve gurur göstermiş ve lânete uğramıştır (3). Çünkü Kibriya, göklerde ve yerde yalnız Allaha aiddir (4).

Allahın Kemâl sıfatları Onun birliğini, ezeliyetini, ebediyetini ifade eder ki mahlûkat bunlardan mahrumdur. Fakat Allahın diğer kemâl sıfatlarının feyzinden insanlar da faydalanırlar. Kudret, Sem', Basar, Kelâm gibi.

Allahın Tenzihî sıfatlarına gelince, mahlûkat bunlardan tamamiyle mahrumdurlar. Çünkü bu sıfatların gaye ve hedefi insanları Hakka isyandan ve suç işlemekten korumaktır.

---

(1) Bakara sûresi

(2) صبغة الله Bakara sûresi

(3) Bakara sûresi

(4) Câsiye sûresi

Allahın Cemal sıfatları ise Onun o hakikî sıfatlarıdır ki feyz kapısı her insan için açıktır ve her insan istidadı derecesinde bunlardan hissesini alır. Bunların temeli Allahın esirgeyici ve bağışlayıcı olmasıdır ki bu sıfatlar insanlarda zâhirdir. İnsanlar. Allahın affına nail olduklarını bildikleri için affederler. Allahın rahmetine erdikleri için merhamet gösterirler. Hadisi şerifte de «Hak Tealâ Cemal sahibidir. Cemali de beğenir» (1) diye vârid olmuştur ki manası : Cenabı Hak Cemal sıfatlarının tecellisini sever. Meselâ kendisi sahidir. Cömertlik gösterilmesini beğenir. Aff ve mağfiret sahibidir. Ve bunların belirtilmesini diler. Merhametlidir, merhamet gösterilmesinden hoşnut olur. Zulmi sevmez ve kullarının zalim olmaktan korunmalarını diler. Velhasıl bütün yüksek ahlâkın yaşatılmasından hoşnut olur. Onun nazarında insanların en iyisi, en şereflisi ve en değerlisi, fenalığın her çeşidinden en çok korunabilenidir (2).

İslâm nazarında Allaha inanmak, en yüksek ahlâkı yaşamanın ve yaşatmanın en feyizli kaynağıdır.

Allah korkusu ve Allah sevgisi islâm nazarında birbirinden ayrı şeyler değildir. Birbirini bütünleyen, birlikte yaşayan ve aynı inan ve bağlantıyı kuvvetlendiren iki âmildir. Allah korkusu, Allah yolundan ayrılmak, ilâhî kanunlara karşı gelmek, isyan etmek, can yakmak, zulmetmek gibi kötülüklere yönelmekten alıkoyan, korunmak hissini uyandıran, hızlandıran kuvvettir. Allah sevgisi, Allah yolunda yürümenin bahtiyarlığını hissettiren, gönlü inşirah ile dolduran, hayatın güçlüklerini ve buhranlarını da seve seve, göğüs gere gere karşılamayı kolaylaştıran ve insan ruhuna daima daha yüksek asalet vererek onu iyilik yolunda bir konaktan daha yüksek bir konağa kavuşturan kuvvettir.

Allah korkusu terbiye eder. Allah sevgisi o terbiyeyi temelleştirir ve yükseltir.

Allah korkusu koruyucudur, Allah sevgisi ileticidir ve ileriletîcidir Allah korkusu, esirgeyicidir, Allah sevgisi bağışlayıcıdır.

İslâm nazarında bunlar ayrı ayrı şeyler değildir. Birbirini tamamlayan ve bir ahenk içinde işleyen kuvvetlerdir, ancak ikisinin birlikte çalışmaları sayesinde hayırlı bir neticeyi elde etmek mümkündür ve ancak bunların ikisi insan kalbini doldurabilir. Yoksa yalnız biri kalbi boş bırakır.

Bununla beraber islâmiyet, İlâhî rahmetin herşeyi kucakladığını ve ilâhî rahmetin daima gazaptan üstün geldiğini anlatır.

Kur'anda Allahın en çok tekrar olunan sıfatları Rahman ve Rahîmdir ve bunlar Allahın rahmet ve muhabbetini bütün şumuliyle ifade

---

(1) Sahih-i Müslim; Kitab-ül-İmam; Termizî, Bab-ul-Kibr. (ان الله جميل يحب الجمال)
(2) Hucurat sûresi

etmektedir. Hele Allahın kullarından kimleri sevdiğini ifade eden âyetler Allahın kulları içinde Onu en çok kimlerin sevdiğini de açıkladığı için bunları naklediyoruz :

«Allah, iyilik edenleri sever (Maide).

«Allah, tevbe edicileri sever. (Bakara).

«Allah, kendisine dayananları sever. (Âli İmran).

«Allah, adalet ve insafı gözetenleri sever (Maide).

«Allah (kötülükten) korunanları sever. (Tevbe).

«Allah, yolunda savaşanları sever (Saf).

«Allah, sabredenleri sever (Âli İmran).

«Allah, temizlenenleri sever (Tevbe).

Bütün bu âyetler Allah sevgisini kazanmanın, Allah sevgisini belirten bir meziyete, bir başarıya bağlı olduğunu gösteriyor ve bu başarının da Allah yolunda kazanılması, fakat bütün fayda ve iyiliğinin insanlara ait olması icabettiğini belirtiyor. Böyleleri, Allah sevgisini kazanmakla Allah dostu olmuş kimselerdir ki Kur'an bunlar hakkında «Muhakkak ki Allahın dostu olanlar için hiçbir korku ve hiçbir kaygı yoktur» diyor.

Allahın sevgisini kazanmak kapısı hiçbir kimse için kapalı değildir. Hattâ suçlu olanlar için dahi. Kur'an: «Ya Muhammed de ki: Ey kendi nefislerine zulmeden kullarım, Allahın rahmetinden ümidi kesmeyin. Allah bütün suçları bağışlar, yarlıgayıcı ve bağışlayıcı Odur» (1). Ve yine Kur'an-ı Kerim emreder: «Sakın, der, Allahdan ümidi kesenlerden olmayın» (2). Çünkü «Allahın rahmetinden ancak sapık olanlar, ümidi keserler» (3).

İşte islâm nazarında Allah budur, Allah vardır ve birdir. Eşi, ortağı yoktur. Rahmeti geniştir. Herkes Onun rahmetinden ve muhabbetinden faydalanır. Fakat İlâhî kanunlara karşıgelenler de Onun cezasına çarpılırlar.

2. MELEKLERE İMAN

Melek, Ferişteh demektir. Cem'i melâikedir. Melek kelimesi üç manada kullanılır. Lisandaki manası Kasıd ve Resul, yani elçidir. Kur'anda da melekler hakkında rüsül, yani resuller, «elçiler», haber götürenler denilmektedir. Melekler, o maddî olmayan iyi varlıklar, yahut ruhlardır ki âlemi, Allahın emrine mutabık bir tarzda idare etmekle mükelleftirler. Âlem bir makine sayılırsa, melekler o makineyi harekete

(1) Zumer sûresi.
(2) Hicr sûresi
(3) Hicr sûresi.

geçiren kuvvetlerdir. Ve bu kuvvetler Allahın emir ve kanununa göre işler. Melekler, zatî veya filî bir ihtiyar sahibi değildirler. Ancak itaat ederler ve Allahın emrini ifa ederler. Yaratılışları bu mahiyettedir. Allahın, Peygamberlere gönderdiği emirleri onlar taşıyarak getirirler ve bütün bu vazifelerini mutlak itaat içinde başarırlar.

Eski dinlerde melek telâkkisi :

Eski Yunan,. eski Mısır felsefelerinde ve diğer bütün din ve mezheplerde bu varlıkların mevcudiyeti kabul edilegelmiştir. Sabiîler, yıldızları ve seyyareleri melek sayarlardı. Yunan ve İskenderye felsefelerinde bunlara : «Ukul-i aşere» yani on akıl ismi verilmiştir. Halis Yunan felsefesinde de maddî olmayan mücerret ruhların varlığı tanındığı göze çarpmaktadır. Bu felsefeye göre Allah, kâinatı yaratmak için bunları vasıta olarak kullanmıştır. Felsefeciler, bunlardan «akl-ı evvel» diye bahsederler. Parsilerin bunlara verdikleri isim «Emşasind» dir ve onlar bunları sayısız telâkkî ederler. Yahudiler, bunlara «Karrubîm» ve içlerinde en ileri gelenlerin Cebrail ve Mikâil adında olduklarını söylerler ve daha başkalarına da bir takım isimler verirler. Hıristiyanlar da bunları ayni isimlerle anmaktadırlar. Ve içlerinden bazıları Cebraili, ruhulkuds ismiyle de yadederler. Hindûlar, melekleri, dişi ve erkek olarak tanırlar ve bunlara Tanrı, Peygamber ve kurtarıcı sıfatlariyle taparlar. Cahiliyet devrinin Arapları, meleklere, Allahın kızları, derlerdi. Bütün bu telâkkilerin ifade etmek istediği hakikat; yaratan ile yaratılan arasında Onun emriyle hareket eden ve Onun emirlerini başaran bir takım ruhanî vasıtalar bulunduğudur.

Eski dinlerde bu maddî olmayan, mücerret ve ziruh mahlûklar hakkındaki telâkkiler karmakarışıktı. Bunlar kâh Allah tarafından yaratılmış mahlûkat sayılıyor, kâh bunlara Allahın sıfatları veriliyor ve bunlar Tanrı seviyesine yükseltiliyordu. Bilhassa Hindûlar, Parsiler, meleklere Tanrılık vasfı vermekte ve bunlara tapmakta idiler. Parsiler hayır ve şerri temsil eden iki ilâh bulunduğunu söyledikleri için bunlardan her birinin emri altında sayısız melekler bulunmakta, hayır ilâhının emri altındakiler iyiliğe vesile oldukları halde, şer ilâhının emri altında bulunanlar da türlü türlü felâketlere sebep olmakta bundan başka bu iki taraf arasında da türlü mücadeleler eksik olmamakta idi.

Yahudiler de meleklere mufrit tazim gösterirler ve Allaha hitap ettikleri tarzda onlara hitap ederlerdi. Hıristiyanlar da bir melek olan ruhulkudsü Akanim-i selâse'nin biri sayarlar ve Allahın üçte biri sıfatiyle tapılmağa lâyık görürlerdi. Sabiîlerse meleklerin şerefine kurbanlar keserler, meleklerin heykellerini yaparlar ve onları Allahın tecellisi sayarlardı. Araplarsa, yukarıda dediğimiz gibi melekleri Allahın kızları saydıktan başka onların haklarında şefaat edeceklerini de söylerlerdi.

Yunanlılar akl-ı evvel ve ukul-i aşere isimleri verdikleri meleklerin, bütün âlemi yarattığını ve Allahın muattal bir halde kaldığını kabul ediyorlardı.

İslâmiyet, melekler hakkında beslenen bütün bu itikatları baltalamış ve meleklere ibadeti tamamiyle ortadan kaldırmış, meleklerin erkeklik, dişilik gibi maddî cinsiyet kayıtlarından âzade olduklarını anlatmış, onların sayılarına ve şekillerine dair beslenen telâkkileri bertaraf etmiş ve onların Allaha mutlak itaatle bağlı olduklarını ve hiçbir tasarruf kudretini haiz olmadıklarını anlatmıştır. Hiçbir tasarruf kudreti olmayan meleklerden bir kısmının hayıra, bir kısmının şerre alet olduklarına dair beslenen itikatlar da islâmiyet tarafından baltalanmıştır. Kur'an-ı Kerimin anlatışına göre melekler maddî olmayan, ziruh mahlûklardır. İşleri güçleri, ancak Allaha hamd-ü sena ile Ona itaat etmek, emrolundukları zaman elçilik etmek, fakat münhasıran Allahın emrini yerine getirmektir.

Kur'an-ı Kerim, âlemin yaratılışından bahsettiği sırada Âdemin meleklere değil, meleklerin Âdeme secde ettiğini anlatır. Çünkü Âdem, meleklerin secdesiyle karşılanacak fıtrat ve kabiliyette yaratılmıştı. Âdem bilgi ve kavrayış bakımından da meleklerden üstündü. Onun için insanın melekleri, herhangi suretle tanrılaştırmasına ve onlara haiz olmadıkları payeler vermesine yer yoktu. Cenabı Hak sebepler ve illetler silsilesini yaratmıştır ve bunların devamlı faaliyeti aşikârdır. Bu sebepleri ve illetleri hakikî fail sayarak onlara tapmak, en büyük sapıklıktır. Meselâ ateş yakar. Bu yüzden maddeye ve ateşe tapanların bir kısmı ateşte, bizatihi yakmak kuvveti bulunduğunu sanıyor ve onun için ona tapıyorlar. Başkalarına göre yakmak kudreti ateşin kendisinde değildir. Belki bir mabud veya bir melek vardır ki ona bu kudreti vermektedir ve asıl ona tapılmaktadır. İslâmiyet bütün bu telâkkileri müşriklik sayarak hepsini ortadan kaldırmış ve bütün bu işlerin Tanrı emriyle cereyan ettiğini bildirmiştir.

İslâmın melekler hakkındaki telâkkisi :

İslâmın melekler hakkındaki hakikî telâkkisini anlamak için baş vurulacak esas merci, Kur'an-ı Kerimdir. Kur'anın âyetlerinden anlaşılan nokta, meleklerin maddî olmayan zîruh varlıklar olduklarıdır. Bunlar Allahın emirlerini, hükümlerini ifa ederler. Allaha asla karşı gelmezler ve ancak kendilerine emrolunanı yaparlar.

Yani nasıl maddî âlemde esbap ve ilel hâkimse, ayni şekilde ve daha üstün bir tarzda ruhani ilel ve esbap ta birlikte hüküm sürmekte ve ikisi arasındaki ahenk sayesinde herşey yürümektedir. İlel ve esbaba aklı ermiyen kimse bir maksadına erdiği veya ermediği zaman, tali, kıs-

met, kader ve tesadüften bahseder. Halbuki ilel ve esbap kabul olunduktan sonra kısmet, tali, ve saireden bahsetmenin manası kalmaz. Fakat maddî esbap ve ilel gibi ruhanî esbap ve ilel bulunduğu kabul edilince mesele kalmaz. İşte Cenabı Hak, bu ruhanî esbap ve ilele melek ismini vermiş ve bunları bu esbap ve ilel dairesinde harekete memur etmiştir.

Sözü bu vadide uzatmaktansa Kur'anın ne buyurduğunu doğrudan doğruya incelemek daha isabetli olur :

1. Meleklerin vazifesi Allahın emriyle elçilik etmektir. Kur'an-ı Kerim bunu şöyle anlatır :

«Hak Tealâ meleklerden, insanlardan elçiler seçer!. Şüphe yok ki Allah işiticidir, görücüdür. Olanı da, olacağı da bilir. Bütün işler Allaha döner». Hac sûresi 75,76

Bu âyet meleklerin elçilik ettiklerini, fakat onların hiçbir salâhiyet ve tesirleri olmadığını, herşeyin Allah elinde olduğunu, her emrin Onun tarafından verildiğini ve onların Allah emrini icraya memur olduklarını bildiriyor.

«Gökleri ve yeri yaratan; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatla uçar elçiler yapan Allaha hamdolsun. Hak Tealâ dilediğini hilkatte arttırır. Hak Tealâ herşeye hakkiyle kadirdir. Allahın insanlara rahmetinden verdiğini tutacak, onu tutunca tuttuğunu gönderecek hiç kimse yoktur. Yegâne galip olan, her işi hikmetle çeviren Odur». (Fâtır sûresinin ilk âyetleri).

Bu da meleklerin elçilik vazifesini yaptıklarını ve başka bir salâhiyeti haiz olmadıklarını belirtiyor. Çünkü rahmet kapısını açmak veya kapamak yalnız Allahın elindedir. Ohalde meleklere herhangi bir salâhiyet ve kuvvet vermek, melekler hakkındaki itikadı tereddi ettirmekten başka birşey değildir.

2. Melekler Allahın emirlerini ve hükümlerini icra ederler. Şu âyetler de bunu beyan ediyor :

«Rabbın meleklere vahy etti ki: Sizinle beraberim, siz de mümin olanları sağlamlaştırın!» Enfal sûresi.

«Bu gece meleklerle ruh Tanrının izniyle her iş için inerler». Kadr sûresi.

Melekler Allahın emirleriyle yeryüzüne indikleri gibi Onun nezdine uruç ederler (dönerler).

«Meleklerle ruh Onun nezdine dönerler.» Maaric sûresi.

«Ölüm anında ruhu kabzetmek onların vazifesidir :

«De ki : ölüm meleği sizin canınızı alır.» Secde sûresi.

«Zalimleri, melekler ellerini uzattıkları sırada, ölüm buhranları içinde bir görsen.» En'âm sûresi.

3. Melekler Allah tarafından Peygambere elçi olarak gönderilirler:

«Allah bir elçi gönderir, o da Onun izniyle istediğini vahyeder». Şura sûresi.

«Melekleri kullarından dilediğine ruh ile gönderir» Nahl sûresi.

Hazreti Peygambere has olmak üzere de şu âyet vardır:

«O, Kur'anı, Allahın izniyle, senin kalbine indirmiştir» Bakara sûresi.

4. Melekler, Allahın kullarına müjdeler vermek, yahut Allahın ceza ve azabını getirmek üzere gelirler.

«Ben, sana (ey Meryem) tertemiz bir oğul hediye etmek üzere gönderilen Tanrı elçisiyim» Meryem sûresi.

«Elçilerimiz İbrahime müjde götürmüşlerdi» Hud sûresi.

Melekler, Lûtun kavmını azaba çarpmak için gittikleri zaman ona «Ey lût, biz Tanrınızın elçileriyiz» demişlerdi. (Hud sûresi).

Daha sonra o milletin başına taş yağdırmış iseler de, bu fiil, onların fiili değil, Allahın fiili idi. Onun için Kur'anda: «Vaktaki emrimiz geldi. Biz (Âzimüşşan) kasabanın altını üstüne çevirdik. Ve üzerlerine taş yağdırdık» buyuruluyor. (Hud sûresi)

5. Melekler, insanların fiil ve hareketlerini zapt ve onların sevaplarını ve cezalarını kaydederler.

«Üzerinizde koruyucular var. Dürüst yazıcılar var ki her ne yapıyorsanız bilirler.» İnfitar sûresi.

İçinizde sözü gizli tutan, yahut açığa vuran, gece gizlenen, gündüzün beliren hep birdir. Çünkü herbirini önünden, ardından takip eden melekler vardır. Onu Allahın emri olarak gözetenler vardır.» Ra'd sûresi.

«Hiçbir söz söylenmez ki yanıbaşında onu görüp gözeten bulunmasın» Kaf sûresi.

«Allah size karşı gözetleyiciler gönderir. Ta ki birinizin eceli geldimi, elçilerimiz onun canını alırlar ve vazifelerini asla ihmal etmezler.» En'am sûresi.

6. Melekler insanların işledikleri amellere göre müstahak oldukları rahmet veya lâneti eriştirmeğe vasıta olurlar.

«O mü'minler (kıyamet günü) karşılaşacakları en büyük korku yüzünden tasalanmazlar, melekler onları karşılarlar ve işte size vadolunan gün! derler» Enbiya sûresi.

Tanrımız Allahtır deyip dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner, onlara «korkmayın, mahzun olmayın, size vadolunan cennetle sevinin; dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınız biziz (derler)» Fussilet sûresi.

«Hak Tealâ size rahmet ve mağfiret diler. Melekler de öyle!» Ahzab sûresi.

«Allah ile melekleri Peygambere rahmet ve mağfiret diler.» (Ahzab sûresi)

«Onlar, yer yüzündekiler için mağfiret dilerler» Şûra sûresi.

Melekler, Allahın rahmet ve mağfiretini getirdikleri gibi lânete müstahak olanları da lânete çarparlar:

«Onların göreceği karşılık. Allahın, meleklerin ve bütün insanların lânetine uğramaktır» Âli İmran.

«Onlar ki kâfir oldular ve kâfir olarak öldüler, Allahın, ve bütün meleklerin lâneti onların üzerinedir.» Bakara sûresi.

7. Cennet ve cehenneme ait işlerle meşgul olmak meleklerin vazifesidir:

«Kâfir olanlar, küme küme cehenneme sürüldüler. Bunlar cehenneme vardıkları ve cehennemin kapıları açıldığı ve cehennemin muhafızları (olan melekler) onlara «size kendinizden Peygamberler gelmedi mi?» dedikleri zaman..» Zumer sûresi.

«Tanrılarına karşı vazifelerini başaran kimseler de küme küme cennete götürülürler. Cennete varıp cennet kapıları açıldığı zaman cennetin muhafızları onlara «Selâm sizlere, hoş geldiniz, ebedî kalmak üzere kalınız.» Zumer.

Melekler onların yanına her kapıdan girerler. Sabretmeniz yüzünden size selâmlar! Bu yurda kavuşmanız ne mutlu!» Raad sûresi.

«Cehennemin üzerinde sert yaman bekçiler vardır» Tahrim sûresi.

«Cehennemin bekçileri ancak melekdirler» Müdessir.

8. Melekler Allahın barigâhında daima hazırdırlar.

«Melekler Allahın azamet arşı etrafındadır. Allahın şanını tenzih ederek överler» Zumer sûresi.

Kıyamet günü Allahın azamet arşının etrafında bulunurlar ve her emri ifa ederler. (Hakka sûresi, Fecr sûresi, Nebe' sûresi).

9. Melekler, daima Allaha itaat ettikten başka daima tehlil ve takdis, hamd-ü sena ile, müminlere dua ve mağfiret dilemekle meşgul olurlar.

«Melekler, Allahın yüce şanını tenzih ederek Onu överler, ve yer yüzünde bulunanlar için mağfiret dilerler. Muhakkak ki Allah, yarlıgayıcı, ve bağışlayıcıdır.

«Arşı taşıyanlar, onun etrafında bulunanlar Tanrılarını överek şanını tenzih ederler. Ona inanırlar ve iman edenler için Allahın himayesini dilerler.» (Mümin sûresi)

Daha birçok âyetler, onların haşyetten ürperdiklerini, Allahın bir emrine karşı gelmediklerini, Allahtan korktuklarını, ve her ne emrolunursa onu yaptıklarını bildirmektedir. (Enbiya, Tahrim, Raad, Nahl sûreleri).

* * *

Elhasıl Kur'an-ı Kerim meleklere itikadı, müşriklikten çıkarmış ve meleklere uzaktan yakından tanrılık vasıf veya kokusu veren her şeyi ortadan kaldırmış, bunları ayrıca tasrih etmiş ve bu çeşit müşrikliğin her şeklini reddetmiştir.

«Onlar: esirgeyen Tanrı bir oğul edindi, dediler, *hâşâ* Onun şanı yücedir. Belki, onlar, Allahın şerefli kullarıdır. Onlar Tanrının sözünden evvel söz söylemezler ve Onun emrine göre hareket ederler. Hak Tealâ onların yaptıklarını, yapacaklarını bilir. Onlar, ancak Allahın hoşnut olacağı kimselere şefaat ederler. Kendileri de Allah korkusundan titrerler. Onlardan herkim ben Allahtan gayri bir mabudum derse Onu Biz, cehennemle cezalandırır ve bütün zalimleri de böyle cezaya çarparız.» Enbiya sûresi.

«Allah ancak bir mabuttur. Onun bir oğlu olması şanı sübhanisine sığmaz. Göklerde ve yerde her ne varsa Onundur. Onun, kendi Vahdaniyetine şahit olması kâfidir. Mesih hiçbir vech ile Allahın bir kulu olmaktan çekinmez, en yakın melekler de öyle. Herkim Ona kulluk etmekten çekinir ve kibirlenirse bilsin ki O yarın hepsini huzuruna toplayıp sorguya çekecek.» Nisa sûresi.

«Hak Tealâ size melekleri, nebileri Tanrı edinin diye emretmemiştir. Siz müslim olduktan sonra size kâfir olmayı emreder mi hiç?» Âli İmran sûresi.

«Hak Tealâ o gün onları toplayacak, sonra meleklere: Size tapanlar bunlar mı? diyecek. Melekler: Senin şanın yücedir. Seni tenzih ederiz. Yârımız sensin, onlar değil. Onlarla bir ilişiğimiz yok. Belki onlar cinlere taparlardı. Ve birçokları onlara inanırlardı, diyecekler.» (Sebe' sûresi).

«O gün ruh ve melekler, saf olarak kalkarlar. Birşey söylemezler. Ancak Allahın izin verdiklerini söylerler ve doğruyu anlatırlar.» (Nebe' sûresi).

«Tanrınız size erkek çocukları ayırdı da meleklerden kendine kız çocuklar mı edindi? Ne büyük, ne taşkın sözler söylüyorsunuz... De ki Onunla birlikte, dedikleri gibi başka mabutlar bulunsaydı, bunlar arş sahibine karşı bir yol araştırırlardı. Şanı yücedir, bütün o söylentilerden Onun!...» İsra sûresi.

«Esirgeyici Tanrının kulu olan melekleri dişi saydılar. Acaba onların nasıl yaratılmış olduklarını mı gördülerdi? Onun dediklerini yazacağız, sonra onlara soracağız. Onlar: esirgeyici Tanrı dileseydi onlara tapmazdık, diyorlar.. Onların bir bilgileri yok. Ancak saçma sapan söylüyorlar.» Zuhruf sûresi.

Meleklere herhangi şekil ve suretle tapmağa imkân bırakmayan bu âyetler, meleklerin hakikî mahiyetini de belirtmekte, onların Allahtan aldıkları emre göre hareket ettiklerini açıklamaktadır.

Verdiğimiz bu izahlardan iki neticeye varıyoruz:

1. İslâmdan önce putperest birçok milletler ile eski dinler meleklere Tanrı mertebesi veriyor ve meleklere tapıyorlardı. İslâm dini, meleklerin varlığını kabul etmekle beraber onların da Allahın mahlûkatından olduklarını ve herne yaparlarsa Allahın emriyle yaptıklarını anlatmış ve böylece tevhid akidesini bütünlemiştir. Yoksa tevhid itikadı eksik kalırdı.

2. Madde ile Onun hasiyetleri bizzat müessir değildir. Onun haiz olduğu tesir, ona mücerret ruhlar vasıtasiyle gelmekte, o mücerret ruhlarsa ancak Allahın emriyle hareket etmektedir. Onun için maddeperestliğin aslı, esası yoktur.

3. ALLAHIN KİTAPLARINA İMAN

1. Kur'anın İlâhî Kitaplar hakkındaki beyanı :

Allahın peygamberlerini ayırt etmeyen bir müslüman, kendi peygamberine gönderilen İlâhî vahye inandığı gibi, hak olduklarına inandığı bütün peygamberlere gönderilen İlâhî vahye de inanır. Esasen resule inanmak, onun getirdiğine inanmak olduğuna göre bu itikat, peygamberlere inanmak bahsinin bir neticesidir. Kur'an-ı Kerim Bakara sûresinin başlarında: «Onlar ki (ya Muhammed) sana indirilen ve senden önce indirilene inanırlar» diyerek bunu ifade eder.

Allahın göndermiş olduğu bir kitaba inanmaktan maksat onun ihtiva ettiği buyrukları ve yasakları tanımak ve yaşatmaktır.

Kur'an-ı Kerim Allahın peygamberlerine inanmak itikadını ne kadar genişletmiş ve bütünlemişse, Allahın Kitaplarına inanmak itikadını da aynı şekilde genişletmiş ve bütünlemiştir. Nasıl bir müslüman, Allahın bütün peygamberlerini ayırt etmeksizin hepsine inanmakla, müslümanlığını sağlamlamış oluyorsa, Allah tarafından gönderilen bütün kitaplara inanmakla da müslümanlığı bir kat daha sağlamış olmaktadır. Çünkü müslümanlık nazarında cihanşumul bir tek hakikat vardır ve bütün peygamberler, Allahtan aldıkları vahy ile onu bildirmişlerdir.

Bu, böyle olduğuna göre biz müslümanlar, bütün peygamberlere gönderilen İlâhî kitapları da tanırız ve bunlara inanırız. Çünkü bizim inanımız o kadar geniştir ki, her kaynaktan faydalanarak doğru yolda yürümek ve en doğru yolda yürüyerek hedefe varmak isteriz.

Kur'an-ı Kerim bu yolda gayet sarihtir :

«Mü'minlerin her biri Allaha, meleklerine ve kitaplarına inanmışlardır» Bakara sûresi.

«Deyiniz ki (ey mü'minler) biz Allaha inandık, bize gönderilene

inandık. İbrahime, İsmaile, İshaka, Yakuba ve Esbata gönderilenlere, Musaya, İsaya ve peygamberlere Tanrıları tarafından verilene inandık.» Bakara sûresi.

«De ki (ya Muhammed) Allaha inandık ve bize gönderilene ve İbrahime, İsmaile, İshaka ve Yakuba ve Esbata gönderilene. Musa ve İsaya ve peygamberlere Tanrılarından verilene inandık.» Âli İmran sûresi.)

«Ey iman edenler! Allaha, peygamberlerine, Allahın peygamberlerine indirdiği kitaba, daha önce gönderilen kitaba inanınız. Kim ki Allaha, meleklerine, kitaplarına.. Kâfir olursa en koyu sapıklığa sapmış olur» Nisa sûresi.

«Onlar ki kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiklerimizi yalan sayarlar, yarın göreceklerdir, hani boyunlarında zincirleri ve bukağıları çektikleri zaman» Mü'min sûresi.

Kur'an isim zikrederek dört kitaptan bahseder :

Birincisi Tevrattır ki ona Musanın sahifeleri de denilir.

«Bu, (Kur'an) evvelce gönderilen sahifelerde de vardı ki onlar İbrahimin ve Musanın sahifeleridir» Â'lâ sûresi.

Diğer eski kitaplardan işaretle bahsedilir :

«Onların eski kitaplardaki delillerden haberleri yok mu?» Tâha sûresi.

«Bu Kur'an, eskilerin de kitaplarında vardı» Şuara sûresi.

Kur'an, Davudun Zeburundan, İsanın İncilinden sarahaten bahseder.

Müslümanlar da bütün bu kitaplara inanırlar ve Kur'andan önce gelen bütün eski İlâhî Kitapları da aynı şekilde telâkki ederler.

Başkalarının bu şekilde hareket etmedikleri zerre kadar şüphe götürmez. Çünkü yahudiler Tevrattan başka hiçbir kitabı tanımağa yanaşmazlar. Hıristiyanlar da, Tevratı mukaddes bir kitap tanımaktansa, öğütlerle, ibretlerle dolu bir kitap tanımayı tercih ederler. Diğer kitaplara gelince bunlara karşı bu vaziyeti dahi takınmak lüzumunu hissetmezler.

Ateşe tapanlar (Mecusiler ve Parsiler) Avestadan başka hiçbir kitabı Allah tarafından gönderilmiş saymazlar. Hindûlar Veda'larından başka kitaba saygı göstermeğe tenezzül etmezler. Fakat Kur'an, böyle değildir, İbrahimin Kitabı ile Tevratı, Zeburu ve İncili mukaddes Kitap saymayı kabul ettikten başka evvelce nâzil olan bütün semavî kitapları aynı mahiyette tanır, bütün mü'minler bu şekilde hareket ederler ve bu şekilde hareket etmekle itikatlarını bütünlerler.

Dünyanın başka hiçbir dini bu genişliği ve bu hoş görürlüğü göstermemiştir ve hâlâ da göstermemektedir.

2. Kitap ehli olanlar, kitap ehli benzerleri ve kitapsızlar :

Bu bakımdan durumu şu şekilde hulâsa etmek mümkündür :

a. Müslümanlar Kur'an ile birlikte bütün İlâhî Kitaplara inanırlar ve bütün İlâhî kitaplara inanmakla kendilerini bu kitaplara inananlarla kardeş sayarlar. Onlarla aralarında hiçbir ayrılık gayrılık bulunmadığına ve bulunmaması lâzım geldiğine inanırlar.

b. Kitap ehli olan, yani Kur'anda bahis mevzuu olan kitaplara bağlı olan milletler, islâm memleketlerinde yaşıyorlarsa, ehli zimmet sayılırlar, bu sıfat ve haysiyetle müslümanlar tarafından himaye edilirler ve buna mukabil vergi olarak yalnız cizye verirler. Onların mabetleri ile bütün mezhebî müesseseleri tam hürriyet içinde çalışır. Malları, canları, namusları, şerefleri müslümanlar tarafından korunur. Müslümanlar onların kitaplarını tanıdıkları için kızlariyle, kadınlariyle evlenirler, onların yemeklerini yerler ve onlara her türlü saygıyı gösterirler. Fakat müslümanlar, bunları kitap ehli saydıkları ve onların kitaplarını semavî kitap, peygamberlerini hak peygamber tanıdıkları halde bunlar müslümanlara aynı şekilde muamele etmezler ve müslümanların Kitabını Hak Kitap tanımadıkları gibi peygamberlerini Hak peygamber tanımazlar.

c. Kitap ehli benzerleri. Bunlar sabiîler gibidirler. Yıldızlara taparlar ve semavî kitap sahibi olduklarını iddia ederler. Mecusiler de böyledirler. Güneşe ve ateşe taparlar, ve bir semavî kitap sahibi olduklarını söylerler. Müslümanlar bunları, kitap ehli benzeri saymışlar, fakat kitap ehline yaptıkları muameleyi bunlara yapmamışlardır. Onlara kitap ehline verdikleri hakları vermişler, onlara her bakımdan riayet göstermişler, fakat onlardan kız ve kadın almamışlar ve onların yemeklerini yememişlerdir.

d. Kâfirlerle müşriklere gelince, bunlar her semavî kitaptan mahrum kimselerdi. Bunlar da bir takım şartlara bağlı olarak emniyet içinde yaşayabiliyorlardı. Fakat bunlar her hakkı kazanabilmek için semavî bir dine intisap için teşvik edilirlerdi.

3. Din birliği :

Allah tarafından gönderilen bütün peygamberleri Hak peygamber ve Allah tarafından gelen bütün kitapları semavî kitap tanımanın doğuracağı netice, din birliğini tanımaktır. Çünkü islâm nazarında din birdir ve Âdemden başlıyarak Muhammede kadar gelen peygamberlerin hepsi, ayni hakikati bildirmişlerdir. İslâm, bu dinin adıdır ve bütün peygamberler, onun bildirdiğini bildirmiş, onun getirdiği hakikati getirmiş ve onu yapmağa çalışmışlardır. Bunun ifade ettiği büyük hakikati herkesten evvel Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa idrâk etmiş, o da ilâ-

hî dinin bir olduğunu ilân etmiştir. Allah tarafından gönderilen din bir olduğuna göre Onun birliğini belirten marifet nuru da birdir. Şekil, renk ve muhit değişebilir; fakat hakikat aynıdır ve bu hakikatin değişmesine imkân yoktur. Bu hakikat, Allahın birliğini tanımak, yalnız Ona kulluk etmek, bu hakikatin hâkimiyeti sayesinde beşer ruhunun gelişmelerine en geniş ufukları açmaktır.

Peygamberlerin din ile birlikte bildirdikleri bir yaşayış tarzı yaşayış kaideleri vardır ki Kur'an-ı Kerimde ona şir'at, minhac, mensek deniliyor. Bu ise, zaman ve mekânın şartlarına ve gereklerine göre değişen, tekâmül eden esasları ihtiva eder.

Peygamberlerin her devirde gelmelerinden maksat, esas hakikati korumak, türeyen sapıklıkları bertaraf etmek, ve insanlığı doğrultmaktı.

Kur'an-ı Kerim dinin ve dinî hakikatin birliğini, islâmın bu birliği ifade eden en son tercüman olduğunu anlatmak için der ki :

«Sizin için din olarak Nuha tavsiye ettiğini ve sana (ya Muhammed) vahyeylediğimizi ve İbrahime ve Musaya ve İsaya tavsiye kıldığımızı takrir buyurdu. Şöyle ki: Dini dosdoğru tutunuz, (din üzerinde) tefrikaya (ayrılıklara) düşmeyin. Müşriklere, bu davet ettiğin emir, ağır geldi. Allah ona dilediklerini seçecek, ve ona yönelenleri hidayete erdirecektir. Tefrikaya düşmeleri ise, kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki bağyden (kıskançlıktan, çekememezlikten, dünya hırsiyle haksız istekler peşinde koşmaktan) dolayıdır. Eğer Rabbın tarafından muayyen bir zamana kadar bir söz geçmeseydi, onların arasında hüküm verilerek iş olur biterdi. Arkalarından kitaba vâris olanlar, işgilli bir şüphe içindedirler. Onun için durma, davet et. Sana emrolunduğu gibi doğrul, onların hava ve hesevlerine uyma, ve de ki: ben Allahın indirdiği her kitaba iman ettim. Aranızda adaleti icra ile emrolundum. Allah, bizim de Rabbımız, sizin de Rabbınızdır. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir. Sizinle aramızda hüccet yok (husumet ve nizaa yer yok). Allah hepimizi bir araya getirecek ve hep Ona gidilecektir. (Şûra sûresi).

Bu âyetler gösteriyor ki bir din vardır ki Nuha, İbrahime, Musaya ve İsaya ve Muhammede o verilmiştir. Daha sonra birtakım ihtiraslar, bir sürü ayrılıklara sebep olmuş; zıddiyetler, taassuplar, ayrılıkları körüklemiştir. Yoksa din üzerinde ayrılıktan çekinmek, Allah tarafından verilen en belli başlı emirdi. Bunun neticesi olarak kitap ehli, en sarsıcı şüphelere düşmüşler ve hakikati yeniden belirtmek vazifesi Hazreti Muhammed Mustafaya verilmiştir. Onun için Hazreti Peygambere, müşriklerin bütün inadına rağmen bu vazifeyi ifa etmesi ve bu yolda doğrularak hakikati bildirmesi emrolunmaktadır. Hakikat ise, Allahın indirdiği her kitaba inanmak ve adaleti icra etmektir. Rab birdir. Ve herkesin

Rabbı Odur. İhtilâf ve tefrikaların bütün mes'uliyeti ise insanlara aittir. Hakikatte ise din birdir ve daima birdir. Hazreti Peygamber daima bu din birliğini belirtmiş ve herkesi ona çağırmıştır. Kitap ehli olanlara bildirdikleri şuydu :

«Ey kitap ehli, aramızda hep kabul ettiğimiz bir kelimeye geliniz. Şöyle ki: Allahtan başka tapacak tanımayalım, Ona hiçbirşeyi eş ortak koşmayalım ve bazılarımız bazılarımızı Allahdan özge Rab edinmesin. Buna karşı yüz çevirirlerse şöyle deyin : Şahit olun ki biz hakikaten müslimiz.» Âli İmran sûresi.

Kur'an, yahudilerle hıristiyanların dinde yaptıkları tefrikalardan bahsederken der ki :

«Onlar ki dinlerini darmadağınık idip bölük bölük oldular, senin (ya Muhammed) onlarla hiçbir alâkan yoktur. Onların işi Allaha kalmıştır. O da kendilerine ne ettiklerini bildirir. (En'am sûresi)

Daha sonra asıl dinin İbrahim tarafından tutulan doğru din olduğunu açıklar. (En'am sûresi).

Ve böylece islâm'ın bütün Peygamberler tarafından her zaman tebliğ edilen asıl din olduğunu, onun bütün ayrılıkları kaldırarak asıl dini ihya etmek yolunda bir davet, bir hareket, bir kalkınma olduğunu anlatır. Ve onun için birçok Peygamberleri saydıktan sonra: «İşte bunlar Allahın hidayetine ermiş olanlardır. Sen de o hidayeti rehber bil» der. (En'am sûresi).

Kur'an, Tevrat hakkında der ki :

«İçinde hidayet ve aydınlık olan Tevratı Biz gönderdik. Kendilerini Allaha teslim eden (müslüman olan) Peygamberler yahudilere ait dâvalarda onunla hükmederlerdi. Onların uleması da, mürşitleri de öyle. Çünkü bunlar Allahın kitabını muhafazaya memurdurlar.» (Nisa sûresi).

Daha sonra Hazreti İsanın kitabı hakkında da şunları söyler :

«Bunların izinden Meryem oğlu İsayı, ellerindeki Tevratı tasdik edici olarak gönderdik. Ona içinde hidayet ve aydınlık bulunan, ellerindeki Tevratı tasdik eden, doğru yola ileten, onlara öğüt veren İncili gönderdik. İncil sahipleri, Allahın onlara gönderdiği hükümlerle hükmetsinler...» Nisa sûresi.

Kur'an daha sonra da Hazreti Peygamber Muhammed Mustafaya şöyle hitabeder :

«Sana (ya Muhammed) ondan evvelki kitabı tasdik ederek onun üzerinde nigehban olan kitabı hak ile gönderdik. Onlar arasında Allahın gönderdiği ile hükmet. Onların hava ve heveslerine uyarak sana gelen haktan dönme» Nisa sûresi.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Kur'an daha evvel gönderilen kitap-

ları tasdik eder. O kitapların hidayet ve aydınlık ile dolu olduğunu bildirir. Ve islâmı kabul etmeyenlerden, kendi kitaplarına uymayı, o kitapların hükümlerini gerçekleştirmeyi ister. Ve daha sonra, Kur'anın eski kitapları tasdik ettikten başka bir vazife daha başardığını anlatır. Bu vazife onlar üzerinde «müheymin»: nigehban olmaktır. Yani o kitaplara karışan tahrifleri doğrultmak, o kitaplara Allah sözü diye karıştırılan şeylerin mahiyetini açıklamak, yahut o kitaplardan çıkarılan hakikatleri yeniden takrir etmek Kur'anın vazifesidir.

Onun için yahudilerin, (hıristiyanlar hiçbirşey üzere değil, bir sağlam desteğe dayanmayorlar. Allahın vahyine nail olamamışlardır) demelerine mukabil hıristiyanların, yahudiler hiçbirşey üzere değillerdir, dedikleri (1), sonra herbiri ancak yahudiliğe, yahut hıristiyanlığa girenin hidayete ereceğini iddia ettikleri halde (2), Kur'an-ı Kerim hepsini İbrahim'in halis Tevhid olan dinine davet ederek der ki :

«Onlar, yehûd veya nasara olun ki hidayet bulasınız dediler. Hayır, Hakka tapan İbrahimin milleti ki hiçbir zaman müşriklerden olmadı. Deyin ki : biz Allaha iman ettiğimiz gibi bize ne indirildiyse, İbrahime, İsmaile, İshaka ve Yakuba ve Esbata ne indiyse, Musaya ve İsaya ne verildiyse ve bütün Peygamberlere Rabları tarafından ne verildiyse hepsine iman ettik. Onların birini birinden ayırt etmeyiz. Ve biz Allaha islâm olmuşuz. Eğer böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse muhakkak ki doğru yolu bulurlar. Yüz çevirirlerse muhakkak ki ayrılık ve kavga içindedirler.» Bakara sûresi.

Yine yahudiler ve hıristiyanlardan herbiri cennete ancak yahudi veya hıristiyan olanların gireceklerini iddia ederler.

Kur'an-ı Kerim bunlara cevap vererek «bu onların kuruntularıdır» (2) der, sonra Allah katında kimin ecre nail olacağını anlatarak der ki:

«Belki herkim iyilik ede ede varlığını Allaha teslim eder, (islâm olur), işte onun Tanrı katında ecri vardır. Ve bunlar için bir korku ve hiçbir tasa yoktur.»

Kur'an-ı Kerim bütün yanlış telâkkileri böyle tashih ede ede sonunda bütün din sahiplerine der ki:

«Şüphe yok ki iman edenler ve yahudiler, nasranîler, sabiîler, bunlardan her kim Allaha ve âhiret gününe iman eder ve yararlı işler işlerse, elbet bunların Rabları nezdinde ecirleri vardır. Bunlar için korku yok, kaygı yok.»

Bu dinlerden herhangisine iman eden ve kendi Peygamberinin getirdiği hakikî esaslara bağlanarak Allaha ve âhirete inanan, yararlı işler işleyen kimse ecrine nail olur. Fakat bu şekilde hareket etmeyenlere ge-

---

(1) Bakara sûresi.
(2) Bakara sûresi.

lince Kur'an-ı Kerimin onlar hakkındaki nokta-i nazarı şudur:

«O kimseler ki ne Allahı tanırlar, ne peygamberlerini, ve o kimseler ki Allahı tanımak, lâkin peygamberlerini tanımayıp onları ayırmak isterler ve o kimseler ki peygamberlerin bazılarına inanırız, bazısını tanımayız, derler ve böyle bir yol tutmak isterler, işte bunlar hakikaten kâfirdirler. Biz de kâfirler için, alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Allaha ve peygamberlerine iman eden ve peygamberlerinin birini birinden ayırmayan kimselere gelince bunlara ecirlerini vereceğiz. Allah yarlıgayıcıdır, bağışlayıcıdır.» Nisa sûresi.

Daha başka bir ayette de:

«Müminler ancak onlardır ki Allaha ve Resule inanmışlardır.» Nur sûresi.

Bütün bu âyetler, yahudilerin, hıristiyanların vesairenin kitaplarına da soktukları yanlış telâkkileri tashih ediyor ve hepsini asıl hakikate yani Allaha iman etmek ve bütün peygamberleri ayırt etmemek hakikatine irşat ediyor. Çünkü islâm nazarında bütün peygamberler birdir. Ve hepsi de ayni hakikati bildirmişlerdir. Bu hakikat ise, tam tevhiddir, yani Allaha herhangi suretle eş ortak katmayan, tam ve hakikî birlik itikadıdır ki bütün peygamberler tarafından öğretilen itikat ondan ibarettir ve gökyüzüyle yeryüzü dahil olmak üzere bütün tabiat âleminin ikrar ettiği esas itikat ve ana kanun odur. İlâhî din budur ve onun ezeldenberi adı islâmdır.

«Allah nezdinde din, islâmdır.» Âli İmran sûresi.

Allah nezdinde din, islâm olduğuna göre bunun üzerinde münakaşaya girenlere karşı ne yapılacak? Kur'an bunu apaçık anlatarak der ki:

«Bunun hakkında (islâmın Allah nezdinde din olduğu hakkında) seninle ya Muhammed münakaşa edecek olurlarsa de ki: Ben de, benimle beraber olanlar da, varlıklarını teslim eden müslümanlardır.» Âli İmran sûresi.

Sonra yahud ile nasaraya karşı da şu şekilde hareket edilecek:

« (Ya Muhammed) kitaplı olanlara ve ümmilere deki: İslâm oldunuz mu? İslâm olurlarsa hidayete ermiş olurlar. Yüz çevirirlerse, bildirmek sendendir. Allah ta kulların her halini görücüdür.» Âli İmran s.

Bütün bunlar, Kur'anın diğer Mukaddes kitaplara karşı nigehban oluşunun, bütün o kitapları tashih edişinin tecellileridir.

4. Dinin kemali ve Kur'anın ebedî hükmü :

Fakat Kur'anın daha mühim bir dâvası vardır. O da, dinin kemalini ifade etmiş olduğudur. Daha önceki kitapların hiçbiri bu dâva ile gelmemiş, bilâkis, eski kitapların hepsi daha mükemmel bir dinin geleceği-

ni ve onun dini ikmal edeceğini müjdelemişlerdir. Musa, kardeşleri arasından kendisi gibi şeriat sahibi bir Peygamber geleceğini ve Hakkın yeni kelâmını getireceğini söylemiştir. İsa da ayni şekilde beyanatta bulunmuş, Faraklıtın gelerek dünyayı isyan ve günahtan kurtaracağını söylemiş. Onun söyleyemediklerini, onun söyleyeceğini anlatmış, böylece dini kemale erdirmek işinin daha sonra gelecek bir Peygambere bırakılmış olduğunu anlatmıştır.

Bu yüzdendir ki Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa gelip te Risaletini ifa ettikten sonra: «Bugün dininizi ikmal ettim size! Üzerinizdeki nimeti tamamladım. Ve islâmın size din olmasına razı oldum!» (1) diyerek dinin kemalini ilân etmiştir ve başka hiçbir kitabın haiz olmadığı bir hususiyeti haiz olduğunu belirtmiştir.

Esasen herşey, onun bu kemali haiz olduğunu gösteriyordu. Diğer Mukaddes kitaplardan daha sonra başka bir kitabın geleceğini bildirdikleri halde Kur'an böyle birşey bildirmeğe lüzum görmemiştir. Çünkü din onunla kemalini bulmuştur.

Kur'an, kendinden evvel gelen bütün kitapları tasdik ettiği halde daha sonra gelecek kitapları da tasdik ettiğini kat'iyyen söylemez ve böylece İlâhî kitapların en sonuncusu olduğunu apaçık gösterir.

Kur'an-ı Kerimin «müheymin», yani gözetleyici ve düzeltici kitap olduğunun beyan edilmesi de bu hakikati teyit etmektedir. Çünkü Kur'an eski kitaplar tarafından bildirilen herşeyi dosdoğru ihtiva eder. Fakat bundan başka müheyminlik vazifesini ifa ederek eski kitaplara karışan bütün yanlışları tashih eder ve onların hakikî mahiyetini gösterir.

Hazreti ibn Abbas, müheymin kelimesini tefsir ederken «emin ve şahit» mânasında olduğunu söyler. Katâde de bu kelimenin Kur'anın daha önceki kitaplara karşı durumunu izah ettiğini, ve bu durumun eminlik ve şahitlik olduğunu söylemiştir.

Kur'an-ı Kerim, ebedî bir hayata namzet olduğunu ve dünya durdukça duracağını söylemiş ve onun bu sözü tarihî bir hakikat olarak gerçekleşmiştir. Çünkü, Kur'an, ebedî hayatına karşı gelecek bütün engelleri aşmış ve onun gibi muazzam bir kitabı daima yaşatacak şartlara ve devirlere kavuşmuştur. Daha önceki kitapların biri ise buna benzer hayat kazanamamıştır. Bu kitaplar, çeşit çeşit tahriflere uğramış hakikatini ve asliyetini kaybetmiştir. Yahudilerin kitapları çoktan bu akıbete uğramış, İncil de bu akıbetten kurtulamamıştır. Bütün bu kitapların bu hale gelmelerinin en mühim sebebi, onlara Zatı Kibriya tarafından ebedî bir mahiyet verilmemiş olmasıdır. Buna mukabil Cenabı Hak, Kur'an-ı Kerime ebediyet vadetmiş ve bu İlâhî vadini gerçekleştirmiştir.

(1) Maide sûresi.

Artık bu İlâhî vadin ebediyen gerçek kalacağına da şüphe kalmamıştır. Kur'anda buyuruluyor ki: «Şüphe yok ki Kur'anı Biz indirdik. Biz. Ve onu koruyacak olan Biziz, Biz!» Hic rsûresi.

Kur'an, içine hariçten hiçbir bâtıl karışmayacağını şöyle beyan eder: «O öyle bir aziz kitaptır ki bâtıl, ona önden de, arddan da erişemez. Hakîm olan, övülmesi gerekleşen Allah tarafından gönderilen odur.» Hamim, Secde şûresi.

Kur'an, herşeye karşı, her iddiaya karşı, bu halis muhlis hakikati yaşatmış ve hiçbir vakit ona bâtıl karışmamıştır. On üç buçuk asırlık hayat bunun en kesin delilidir.

5. *Peygamberliğin son bulması :*

Dinin kemal bulmasından sonra yeni bir Peygamberin gelmesine lüzum kalmayacağı gibi yeni bir kitabın da gelmesi beklenmiyeceği şüphe götürmez. O halde Hazreti Peygamberden sonra gelen devirlerde insanlar yeni bir irşattan istifade etmiyecekler mi?

Fakat hakikat şu merkezdedir ki insanlığın her devirde muhtaç olduğu irşat Kur'andadır ve Kur'an gelecek bütün nesillerin ihtiyacını düşünmüş ve bütün istikbali besleyecek ve feyizlendirecek ülküleri toplamış ve sunmuştur.

İslâmiyetin dâvası, bütün Peygamberlerin dini olması ve din birliğini sağlamasıdır. Beşer, bu dâvayı gerçekleştirmekten henüz ne kadar uzaktır?. Bu ülkü ise, Kur'anın en çok teşvik ettiği ülküdür. Bu ülküye inanmak için evvelâ Kur'anın getirdiği dine inanmak, ondan sonra bu inanın milletler arasında yayılmasına çalışmak icabeder. Ancak bu inanın milletlerarası hayatta kökleşmesinden sonra Kur'anın ülküsü gerçekleşecek, insanlık din birliği sayesinde yepyeni bir nizam ve düzen kuracak ve bu düzen sayesinde tam bahtiyarlığa ve tam kardeşliğe kavuşacaktır.

Dinin de bütün hedefi bu olduğu gibi islâmın son din olmasının asıl sebep ve hikmeti de budur.

İslâmiyetin yeryüzünde zuhuruna ve Kur'anın bütünleşmesine on üç buçuk asırdan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen beşeriyet, islâm idealini gerçekleştirmek yolunda ancak birkaç adım atmış bulunuyor. Atılacak adımlar henüz pek çoktur ve insanlık âlemi bunları henüz anlamamıştır. Fakat insanlık şuuru uyandıkça, islâmiyeti hakikati üzere anlamak yolundaki teşebbüsler kuvvetlendikçe ve samimileştikçe, bütün insanlar, Kur'anın anlattığı din birliğinin manasını lâyıkıyle anlayacaklar ve onun ilk olarak belirttiği bu büyük hakikati bir kurtuluş sancağı sayarak o sancağın altında toplanacaklardır.

Beşeriyeti binbir ıstıraptan, buhrandan, sıkıntı ve ayrılıktan kur-

taracak, milletlerarası kopan bütün savaşlara ve mücadelelere son verecek âmil, bütün insanlığın birliğini ve beraberliğini, bütün insanların kardeşliğini vicdan birliğinde aramaktadır. Vicdan birliğini anlayarak kardeş diye sevişen ve inan birliği dairesinde hareket ederek iyiliği, güzelliği ve doğruluğu, kudsiyet havası içinde koklayan insanlar, istikbalin islâm insanlığıdır ve bu islâm insanlığın kurulduğu gün Kur'anın müjdeleri tahakkuk etmiş, yeryüzünde Allahın melekûtu kurulmuş olacaktır.

İslâmın uzaklarda doğacak olan istikbalini biz bugünden selâmlıyor, bu sıfat ve haysiyetle Allahın bütün kitaplarına, bütün o kitapları doğrultan Kur'ana inanıyoruz.

4. PEYGAMBERLERE İMAN

Peygamberlere iman etmek itikadı, islâm dininin tam manasiyle geliştirdiği ve bütünlediği itikatlardan biridir. Daha önce, her millet kendini, Tanrının seçtiği ve sevdiği biricik millet sayar ve yalnız kendisinin hidayete ermiş olduğuna inanır, kendine diğer milletlere nazaran çok üstün bir mevki ayırırdı.

Hindistan, kendini tanrıların ve peygamberlerin yurdu ve dilini Tanrı dili sayardı. Babil ile Nineva, yahut Mısır ile Yunan veya İran, Hindistan gibi kendini Tanrının gözdesi ve güzidesi sanmakta idi.

İslâm dini bütün bu varlıkları, bütün bu inhisarcı zihniyetleri ortadan kaldırmış, bütün milletlerin Allah nazarında bir olduğunu, hiçbir milletin diğer bir milletten hiçbir vech ile üstün olmadığını, siyah renkli olanların beyaz renklilerden geri, beyaz renklilerin siyah renklilerden ileri olmadıklarını, ve rengin hiçbir meziyet ve imtiyaz vermediğini, bütün kâinatın Allaha ait olduğunu, bütün varlıkları ve insanları yaratan Allahın hiçbir kimseyi bir kimseden ayırt etmediğini bildirmiş, Hazreti Peygamber bir hutbesinde: «Ey nas, hepiniz bir babanın evlâdısınız. O da topraktan yaratılmıştır» demişti.

Onun bellettiği en güzel esaslardan biri insanlara ve milletlere, Tanrı nazarında üstünlük veren birşey varsa, onun da ahlâk seviyesinin yüksekliği olduğu idi. Başka hiçbir şey insanlara ve milletlere saygı değer bir meziyet ve imtiyaz temin edemezdi.

İsrail oğulları kendilerini âdeta Allahın âl ve ayali sayarlardı.

İlâhî vahy, onlara «Siz ancak Allahın yarattığı beşerden bir kümesiniz» diyerek uyandırmak istemişti. (1). İsrail oğulları peygamberliğin ancak kendi hanedanlarının bir imtiyazı olduğunu iddia ederlerdi. Hazreti Muhammed onlara hakikati gür sesiyle ilân etti: «Peygamberlik

(1) Maide sûresi.

Allahın bir lûtfudur, dilediğine ihsan eder» (1). «Hidayet Allahdandır ve bütün lûtf ve inayet Allahın elindedir. Dilediğine verir, kendisi geniştir ve herşeyi hakkiyle bilir. Rahmetini dilediğine bahşeder ve en büyük lûtfun yüce sahibi O dur (2). «Daha önceden kitap sahibi oldukları halde kâfir olanlar, müşrikler, Allahın müslümanlara bir hayır göndermesini istemezlerdi. Fakat Tanrı dilediğine rahmetini gönderir ve en büyük lûtfun sahibi O dur» (3).

Bu böyle olduğu gibi Hazreti Peygamber herhangi milletin Tanrı tarafından ihmal edilmediğini, belki her millete bir hidayet rehberi gönderilmiş olduğunu, bu rehberin o milleti gaflet uykusundan uyandırdığını anlatmış ve bunun Hazreti Peygamber gelinceye kadar durmadan teselsül ettiğini bildirmiştir.

Hazreti Peygamberden önce milletler birbirinden çok ayrı idi.

Hindistanın, hükeması, kanun kurucuları, Hindistan dışındaki âleme seslerini işittirmeğe tenezzül etmemişler, belki Hindistan dışındaki âlemin buna lâyık olmadığını sanmışlardı.

İran da böyle idi. İranın Zerdüştü de, Yezdanın türlü cilvelerini, İranlılara hasretmek istiyordu. İsrail oğulları ise, kendilerinden başka bir millet içinden peygamber çıktığına inanmayı kibirlerine yediremiyorlardı. Hıristiyanlar, kendilerini Allahın oğlu tarafından himaye edilen ve bu himayeye lâyık olan ümmet saymakta idiler. Fakat Hazreti Muhammed, bütün bu telâkkilerin doğru olmadığını ilân etti. Allahın hidayeti, memleket, millet, kasaba ve hudut tanımazdı ve bu hidayeti hudut ile çevirmek manasızdı. Çünkü bu hidayet umuma aitti.

Onun için Hazreti Peygamber Kur'an diliyle şu hakikatleri ilân etti:

«Her ümmetin bir resulü vardır.» Yunus sûresi.

«Biz (Azimmüşşan) her ümmetin içinden bir resul gönderdik.» Nahl sûresi.

«Senden önce (Ya Muhammed) nice peygamberleri milletlerine gönderdik.» Rum sûresi.

«Bir ümmet yoktur ki içinde bir nezîr (bir korkutucu) çıkmasın.» Fâtır sûresi.

«Eski zamanlarda nice peygamberler gönderdik.» Zuhruf sûresi.

«Bir peygamber göndermedik ki, kendi kavminin diliyle onlara hakikati beyan etmesin.» İbrahim sûresi.

Böylece Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa, peygamberliğin bir millete münhasır kalmadığını ve onun son derece şumullü bir ilâhî müessese olduğunu belirtmiştir. Fakat onun belirttiği hakikat bu kadarla da kalmaz.

---

(1) Cum'a sûresi.
(2) Âli İmran sûresi.
(3) Bakara sûresi.

Bir Hindu, hinduluktan başka her dinin ve hindu peygamberlerden başka bütün peygamberlerin bir kıymeti hâiz olmadıklarını ve onların getirdikleri hidayetin bir harfine inanmadığını söylediği halde hindu olarak kalabilir.

Bir Zerdüştî de böyledir. Zerdüştten başkasına inanmadığını söyliyerek kendi dinine bağlı kalır.

Fakat bir müslüman için böyle değildir. Bir müslüman Hazreti Muhammed Mustafanın hak Peygamber olduğuna inandığı gibi bütün peygamberlerin de hak olduklarına inanmakla müslüman olabilir. Hazreti Peygamberden önce gelen peygamberleri inkâr eden kimse, müslüman olamaz. Hazreti Peygamberin kendisi teheccüd namazlarından sonra okuduğu duada: «Nebilerin hepsi haktır ve Muhammed de haktır» derdi (1). Onun için Allah tarafından gönderilen bütün peygamberlerin hak olduklarını tanımıyan kimse müslüman sayılmaz.

Kur'an-ı Kerim bu noktayı şöylece aydınlatır:

«O kimseler ki ne Allahı tanırlar, ne peygamberleri, ve o kimseler ki Allahı tanımak, lâkin peygamberleri tanımayıp onları ayırmak isterler, ve o kimseler ki peygamberlerin bazısına inanır, bazısına inanmayız derler ve böylece küfr ile iman arasında bir yol tutmak isterler, bunlar hakikaten kâfirdirler. Biz de kâfirler için zelil edici bir azap hazırlamışız. Allaha ve peygamberlerine iman eden ve peygamberlerinin birisini ayırt etmeyen kimselere gelince, işte bunların ecirlerini vereceğiz. Allah da yarlıgayıcı, bağışlayıcıdır.» (Nisa sûresi).

«Onlar ki meleklere, kitaba ve Peygamberlere inanırlar» Bakara sûresi.

«Kim Allaha, meleklere, kitaplara, peygamberlere ve son güne inanmazsa sapıklığın en koyusuna dalmış olur.» Nisa sûresi.

«Peygamber, Rabbından ne gönderildiyse ona iman etti. Müminler de iman ettiler. Herbiri, Allaha, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberlerinin hiçbirinin arasını ayırmayız». Bakara sûresi.

«Onların birini, diğerinden ayırmayız» Bakara ve Âli İmran sûreleri.

Bütün bu âyetler, müminin Peygamberleri birbirinden asla ayırt etmediğini ve hepsine ayni müsavi derecede inandığını gösteriyor. Çünkü hepsi haktır ve hepsi hakikat getirmiştir.

Halbuki yahudiler, İsayı, yalancı sayarlar, ona karşı türlü türlü ithamlarda bulunurlar. Yahudilerle Hıristiyanların hepsi de Hazreti Muhammed Mustafayı tanımak istemezler. Hazreti Muhammed ile bütün ümmeti ise bütün Peygamberleri hak tanırlar ve onları aslâ ayırt etmezler.

Kur'an-ı Kerim Peygamberlerden birkaçını adiyle anar (2). Fakat Kur'an-ı Kerim, isimleri Kur'anda varid olmayan Peygamberler de bu-

---

(1) Sahih-i Buharî. باب التهجد.

(2) «Kur'andaki Peygamberler» bölümüne bakınız.

lunduğunu açıkça anlatır ve müminlerin bunları da Peygamber tanıdıklarını belirtmek ister.

Hattâ Kur'an-ı Kerim, yahudilerin Peygamberler hakkında gösterdikleri birçok lâübalilikleri tashih eder, onların hatalarını doğrultmak ister ve bunların hepsini doğrultur (1). Çünkü Kur'an nazarında bütün Peygamberler vazifelerini hakkiyle yapmışlar ve Allahı hoşnut etmişlerdir. Hepsi de Allahın vahyini tebliğ etmişlerdir. Bunların adları ve kıssaları Kur'anda anılmış olsun olmasın, hepsi birdir. Kur'an-ı Kerim bunu şöylece anlatır:

«Biz sana (Ya Muhammed) öyle vahy indirdik ki Nuha ve ondan sonra gelen bütün Peygamberlere vahy indirdiğimiz gibi. İbrahime, İsmaile, İshaka, Esbata, İsaya, Eyyuba, Yunusa, Haruna, Süleymana vahyettiğimiz gibi. Davuda Zeburu verdiğimiz gibi. Hem gerek sana evvelce kıssalarını naklettiğimiz Resulleri, gerek kıssalarını nakletmediğimiz Resulleri gönderdiğimiz gibi. Hem de Allahın Musaya kelâm söylemesi gibi. Hep rahmet müjdecileri ve korkutucu olarak gönderilmiş Peygamberler ki artık insanlar için Allaha karşı Peygamberlerden sonra bir özür bahanesi kalmasın.» Nisa sûresi.

«Senden önce (Ya Muhammed) nice Peygamberler gönderdik. Sana kiminin kıssasını naklettik, kiminin nakletmedik» Mü'min sûresi.

Yani bir müslüman, Hazreti Peygamber Muhammed Mustafadan önce dünyanın herhangi bölgesine gönderilmiş olursa olsun her Peygamberi hak tanır.

Kur'an-ı Kerime göre dünyanın herhangi milletine gönderilen Peygamberin ilk işi, o milleti Allaha kulluk etmeğe davet etmektir. Müslüman için esas bu umdedir ve bu yolda hareket eden her Peygamber, Allahın hak Peygamberidir.

Dünyada başka hiçbir din islâmın Peygamberlere gösterdiği hürmeti göstermemiş ve Peygamberlere inanmağa bu derece genişlik ve bütünlük vermemiştir. Çünkü islâmın hedefi din birliği ile insanlığın kardeşliğini temelleştirmek, beşer arasındaki ruhanî müsavat ve ruhanî uhuvveti kuvvetlendirerek büyük gelişmelere imkân vermektir. İslâmın bu hedefi gözetmesi sayesinde Hazreti Peygamber Muhammed Mustafanın gelmesiyle bütün Peygamberlerin şanı yükselmiş, dünyanın dört köşesinde bütün müminlerin hürmet ve muhabbetiyle karşılanmışlardır.

5. ÂHİRETE İMAN

Âhiret esas itibariyle «Âhır» sıfatının müennesidir. Son ve sonraki manasındadır. Din ıstılahında dar-ı âhire, hayat-ı âhire, neş'et-i âhire terkiplerinin kısaltılmışı olarak isim olmuştur. Mukabili olan dünya da böyledir.

---

(1) Bu mukaddimenin «Kur'andaki Peygamberler» bölümüne bakınız.

1. Belli başlı dinlerin âhiret hakkındaki itikatlarının esasları :

Âhiret fikri, en eski zamanlardanberi her milleti, her cemaati, meşgul eden, yığın yığın itikatlar doğuran bir esastır. Bu itikatları takip etmek, tahlil etmek daha fazla din tarihini ilgilendirir. Burada yalnız en belli başlı dinlerin bu mesele üzerindeki en belli başlı itikatlarının esasını belirtmekle iktifa edeceğiz :

1. Çinin din müceddidi Konfuçyus, ölülere aid meseleleri bahis mevzuu etmekten çekinmekle beraber atalara tapmağı kabul ile uhrevî bir hayat tanıdığını göstermiştir.

2. Yine Çinin Tao mezhebi, insanların liyakat ve meziyetlerinin mükâfatı olarak onlara ebediyet vadetmiştir.

3. Eski Mısırlıların ölüler kitabı, Mısırlıların ölümden sonraki hayata en büyük değeri verdiklerini belirtir.

4. Bâbilin dini, ölümden sonraki âlemi en karanlık tarzda tasvir ederse de fanilerden hiç olmazsa bir kısmının bu karanlık akıbetten kurtulabileceklerini anlatan sözleri de ihtiva eder.

5. Hinduizm'de tenasuhe itikat edilir ve bir insanın dinî ve ahlâkî seciyesine göre bir kalıptan bir kalıba geçeceği söylenir. Bu mezhebe göre bu seyahatten kurtulmanın çaresi zühd ve riyazete sarılmaktır. Budda'ya göre kurtuluş varlık duygusunun kesilmesindedir. Fakat bu mezhep te daha sonraları birçok cennetlere ve cehennemlere inanan bir mahiyet almıştır.

6. Zerdüşt dini hayatın devamını kabul ile kalmayarak hesap akidesini tanımış, ruhun ameline göre karşılık göreceğini anlatmıştır.

7. Musevilik, kıyamet ve âhirete itikat eder. Ahd-i kadim bu itikadın museviler arasında nasıl inkişaf ettiğini belirtir.

8. Ahd-i kadimin kıyamet ve âhiret hakkındaki itikatları Hıristiyanlığa geçmiştir.

Dinlerin en sonuncusu olan islâmiyet ile âhiret itikadı kemâlini bulmuş ve islâm dini bu itikada tam bir aydınlık vermiştir. Biz de burada Kur'anın bu itikadı nasıl anlattığını göstereceğiz.

Kur'ana göre insanın hayatı ölümle nihayet bulmaz. Ölüm daha başka, daha yüksek bir hayatın kapısıdır. İnsanın yeryüzündeki yaşayışından, bu yaşayışın tecrübelerinden, bu tecrübelerin rehber olduğu hareket tarzından, elhasıl bu hayatın iniş ve yokuşlariyle, ulvî ve süflî ihtiraslariyle karşılaşan insanın bütün hayat cilvelerini denemekten, tatmaktan ve bütün bunlara karşı takip ettiği hareket tarzından, bir kelime ile insanın *â'malinden* (amellerinden) bir insan peyda olur ve bu insan â'maline göre iyi veya fena insan sayılır. İnsanın mebdei bir hayat nutfesidir. Bu hayat nutfesinin yetişmesiyle, gelişmesiyle âkil, reşit, hür ve muhtar bir insan vücuda gelir. Fakat bu insan â'maliyle daha başka bir insan yaratır ki iç yüzünü dış yüzü yapar. Onu hakikî mahiyetiyle

ortaya koyar. Onu bu haysiyetle değerlenmeğe imkân verir. İnsanın mebdei bir hayat nutfesi idi. Meadı da budur. Daha başka bir âlemde hakikî mahiyetiyle görünerek değerine göre yer alması ve karşılık görmesidir.

Kur'an-ı Kerim insanın mebde'ini de, meadını da hatırlatarak der ki: «Biz halk ettik sizi. Hâlâ inanmıyor musunuz? Hayat nutfesine dikkat ettiniz mi? Siz mi yaratıyorsunuz onu, yoksa Biz miyiz yaratan? Aranızda ölümü de Biz takdir ettik. Sizin şekil ve suretce bulunduğunuz ve bildiğiniz kılıkları değiştirmeğe ve sizi şimdi bilemeyeceğiniz bir neşette inşa etmeğe elbet kadiriz. Ve bir kimse bunun önüne geçemez.» Vâkıa sûresi 57-61.

Âhiret hayatı budur. Nasıl insan bir hayat nutfesinden türeyerek hayatta türlü türlü değişikliklere uğramakla beraber ferdiyetini kaybetmiyorsa, ayni insanın bugünkü şekil, suret ve kılığını değiştirerek bugün idrâk edemiyeceği daha başka bir hayata kavuşması da mukadderdir. Ve biz bu hayata yakînen inananlardanız.

2. *Âhirete yakînen inanmak :*

Âhirete yakînen inanmak imanın erkânından biridir. Onun için Bakara sûresinin başında islâm hidayetinin esasları anlatılırken müttekilerin (şüpheli yollardan sakınarak dünya hayatında hayre muvaffak olmak ve âhiret hayatını kazanmak kabiliyetini inkişaf ettiren insanların) gaybe inandıkları, namazı dürüst kıldıkları, Allahın kendilerine ihsan ettiği rızktan harcettikleri, Hazreti Muhammede gönderilen vahye inandıkları gibi daha önce gönderilen vahye de inandıkları ve *Âhiret* hakkında yakîn sahibi oldukları bildirilir. Yakîn sahibi olmak vâkıa mutabık, şek ve şüpheden uzak, sağlam ve sabit itikat sahibi olmak demektir. Bu tarzda inanılmağa lâyık olan âhiret hayatı Kur'anın bildirişine göre ekmel bir hayattır. Belki hayatın ekmelidir. Bir gün gelecek maddemiz eriyecek, maddenin bütününe karışacak, kuvvetimiz dağılarak küllî kuvvete katılacak, ve hepsi de eriyecek, Hak Tealâya raci olacak, önce Allahtan gelen, Allaha gidecek ve orada yeni bir âlemde yeniden kendine gelecektir.

Fakat gerek o âlem, yani âhiret, gerek bu âlem, yani dünya, Allaha aittir. Onun için Necm sûresinde deniliyor ki: «Âhiret (yani sonraki hayat) ve ûlâ, (yani önceki hayat) Allahındır.» Yani ilk dünyaya geliş insan elinde olmayarak sırf Allahın iradesine tabi olduğu gibi sonraki gelişin de yine Allahın hüküm ve iradesine bağlı olduğu gösterilmektedir. Onun için insan, âhiretini kurtarmak ve sonunda murada ermek için Allahın emir ve iradesi dairesinde yaşamak ve hareket etmekle mükelleftir.

3. *Âhiret dünya hayatının gayesidir :*

Bu şekilde hareket etmeyerek âhireti inkâra kalkışmak bu dünya

hayatını inkâr etmekten farksızdır. Çünkü âhiret, bu hayatın gayesidir. Âhireti inkâr etmek, bu hayatı, gayesiz tanımak demektir. Halbuki bu dünya hayatı, gayesiz değildir. Ve gaye daha yüksek olan âhirete kavuşmaktır. Kur'an bunu izah ederek der ki :

«İnsan başı boş bırakılacak mı sanıyor? Kendisi menevî unsurlardan bir hayat nutfesi değil mi idi? Sonra kan pıhtısı oldu. Derken (Allah) onu yarattı, düzeltti. Ondan dişi erkek çiftler çıkardı. (Bunları yapanın) ölüleri diriltmeğe gücü yetmez mi?» Kıyamet sûresi 36 - 40. Âhiret dünya hayatının gayesi olduğundan islâmın en esaslı itikatları arasındadır. Âhiret hayatına inanmaktan maksat, bu itikadı körü körüne kabul ederek herşeyi âhiretten ummak ve bu dünyada zillet ve meskenet içinde yaşayarak ölümü beklemek değildir. Bilâkis islâmın telkin ettiği itikat, insana en geniş çalışma ve başarma yolunu açan, bu yolda bütün kuvvetlerini geliştirmeğe ve ilerletmeğe sevk eden, onu en nihayet dünyadaki bütün çalışmalarının ve bütün ilerlemelerinin neticesi olarak daha üstün bir yükselme âlemine kavuşturan asil bir itikaddır. Kur'an bunu anlatarak der ki :

«Her kim mü'min olarak âhireti ister ve ona ermek için nasıl çalışmak lâzımsa öylece çalışırsa işte böylece çalışanların sa'yi meşkûr olur (yani kabul olunur)... Bak, Biz insanların bir kısmını bir kısmına nasıl tafdil ettik (nasıl üstün kıldık). Elbet ki âhiret (erişilecek) dereceler bakımından daha büyük, kazanılacak üstünlükler bakımından daha yüksektir» (İsra sûresi 19 - 12).

4. Âhiret inkâr edilemez :

Âhireti körü körüne inkâr etmek kimsenin elinde değildir. Çünkü hilkat âlemini tetkik eden her insan, Allahın yaratmış olduğu her mahlûku, tekrar yaratmağa kadir olduğunu anlar, Kur'an da hilkat âlemini araştırarak, inceleyerek bu hakikati aramağa bizi teşvik eder :

«Ya Muhammed de ki: Yeryüzünde gezin, dolaşın da bakın, Allah hilkati ilkönce nasıl yarattı. Sonra hiç şüphe yok ki Allah neş'et-i uhrayı da inşa edecek (hilkati tekrar yaratacak). Çünkü Allah herşeye kadirdir.» Ankebut sûresi 20.

Yeryüzünde gezmek, dolaşmak, yeryüzünün dışını içini tetkik etmek, tabiat âleminde hüküm süren kanunların mahiyetini anlamak, Allahın varlık âlemini nasıl var ettiğine akıl erdirmek, insanlara Allahın ölüleri diriltebileceğini apaçık gösterir. Onun için âhireti inkâr etmek, bütün varlık âleminin varlığını inkâr etmekten farksızdır.

Âhireti inkâr edenler, bu varlık âlemini, bu dünya hayatını inkâr edemedikleri ve âkıbetin de ne olacağını bir türlü kestiremedikleri için hem sapıklık içindedirler, hem ıstırap içinde. Kur'an-ı Kerim bunların halini anlatarak der ki :

«Âhirete inanmayanlar hem azap içindedirler, hem sapıklığın en koyusu içinde!»

Çünkü âhirete inanmayanlar âhirette görecekleri azaptan başka dünyada vicdan azabı da çekerler, ömürlerini bedbinlik ıstırabiyle kıvranarak geçirirler. Âkibeti hakkında bedbin olanların azap içinde yaşadıkları şüphe götürmez.

Kur'an-ı Kerim âhirete inanmıyanların halini, diğer bir âyetinde şöyle beyan eder: «Âhirete imanı olmıyanlar için kötülük meseli (kötülük için mesel olan çirkin sıfatlar) var. Ulviyette mesel olan en yüksek sıfatlarsa Allahındır».

5. *Dünya ile âhiret arasındaki bağlantı :*

Âhirete inanmanın ve âhireti inkâr etmenin mana ve mahiyetini anlattıktan sonra dünya hayatı ile âhiret hayatı arasındaki bağlantıya geçebiliriz :

Kur'ana göre cennet ve cehennem yalnız ölümden, haşır ve neşirden sonra kavuşulacak nimet ve saadet, yahut azap ve felâket yurtları ve ocakları değildir. Bunlar bu hayatta da birer hakikattırlar. Âhiret, mezarın gerisinde düğümlenen bir sır değildir. Belki bu dünya hayatında da yaşanan, bu dünya hayatının her adımında da kendini hissettiren ve bu dünya hayatında hazırlanan bir istikbaldir. İyi insanlar için cennet, fena insanlar için cehennem hayatı, bu dünyada başlar. İyi insanlar için vadolunan iki cennet bulunduğu gibi fena insanlar için de vadolunan iki cehennem vardır. Ve bunların biri bu dünyada, diğeri ukbada yaşanır. Kur'an bunu anlatarak der ki :

«Tanrının karşısında (suçlu) durmaktan korkanlar için iki cennet vardır, (Biri bu dünya cenneti, diğeri âhiret cenneti) Rahman sûresi :46.

«Ey, huzur ve itminana eren (dünyada manevî inkişafın en yüksek konaklarına varan ve bu sayede Rabbından yana hoşnut yaşayan) ruh! Rabbına dön. Sen Ondan hoşnut, Rabbın da senden hoşnut olduğu halde, dön de (Bana ihlâs ile kulluk eden) öz kullarıma katıl ve (onlarla beraber) cennetime gir!» Fecr sûresi 27-30

Bu son âyet, yeryüzünde cennet hayatı süren insanların en kuvvetli tasviridir. İçi dışı temiz, iyi ve doğru dürüst olan ve bütün bu sıfatlarla samimiyetin en halisi ile yaşayan insanlar, huzur ve itminan içinde ömür sürer, bu dünyanın cennet hayatına kavuşurlar ve bu cennet hayatından yine cennet hayatına geçerler.

Şu âyetler de bu bahisle alâkalıdır. Tekâsür sûresinde çokluk gururunun, çokluk yarışının ve gösterişinin insanları nasıl oyaladığından ve nerelere sürüklediğinden bahs ile deniliyor ki:

«İlmelyakin bilseniz (yakîn ifade eden bilişle bilseniz), kasem ederim ki, cehennemi muhakkak görürdünüz».

Bu âyet bize cehennemin bu hayatta da ayan beyan görülebileceğini apaçık anlatmaktadır. Çünkü cehennem hayatı, insanın işlediği kötülükler yüzünden yaşadığı çirkin ve iğrenç hayatın tepkileridir. İnsanın yaptığı fenalıklar, işlediği kötülükler, yapıldığı ve işlendiği anda insa-

nın içini kemirmeğe, ruhunu tahrip etmeğe; onun maddî, manevî bünyesini sarsmağa ve yıkmağa, elhasıl ona cehennem hayatı yaşatmağa başlar. Hiçbir suç ve günah yoktur ki derhal bu tesirlerini yapmamış olsun. Amma insan hemen farkına varır mı varmaz mı? O, ayrı bir meseledir. Fakat işlenen suçla beraber onun bütün maddî ve manevî tahripleri birlikte vukubulmuştur ve insanın içinde cehennem alevleri yanıp tutuşmağa başlamıştır. Kendisi de eninde sonunda muhakkak bunu hissedecek, ya şöhretinin kirlendiğini, ya sıhhatinin zedelendiğini, ya bünyesinin harap olduğunu anlayarak cehennem içinde yaşadığını görecektir.

Büyük şairimiz Kemâl ne güzel söylemiştir:

«Kimi namusa dokundu, kimi cism-ü cana
Zevk namına ne yaptımsa peşiman oldum»

Onun anlattığı zevk, birer suç zevki oldukları ve o da bunların tepkilerini bir cehennem içinde hissettiği için büyük üstad bu büyük feryadı koparmıştır. Hümeze sûresinde bu cehennemden bahsedilirken deniliyor ki: «O cehennem Allahın emriyle tutuşturulmuş öyle bir ateştir ki gönülleri sararak üstüne çıkar!»

Cehennemin gönülleri sararak üstüne çıkması, onun her suçlu ve günahkâr insanın kalbinde tutuştuğunu belirtiyor ve cehennem hayatının bu dünyada başladığını açıklıyor. İsra sûresinde karşılaştığımız şu âyet te ayni manayı tavzih ediyor: «Kim bu dünyada kör ise, âhirette de kördür. Hatta daha şaşkındır.»

Görülüyor ki körlük, yani basiret körlüğü bu dünyada başlayor, ve ahirette devam ediyor, hattâ daha şiddetli bir mahiyet alıyor.

Mehmet Akif bu manayı ne güzel anlatıyor :

Nihayet neyse idrâk ettiğin şey ömr-i fânîden,
Onun bir aynidir mutlak nasibin ömr-i sâniden.
Hatadır âhiretten beklemek dünyada her hayrı,
Öbür dünya bu dünyadan değil, hem hiç değil ayrı.
Sen ey sersem ki «üç günlük hayatın hükmü yok» der de,
Sanırsın umduğun amadedir ferday-ı mahşerde,
Ne ekmiştin ki mahsul istiyorsun bir de ferdadan?
Senin meşru olan hakkın, bugün hüsran, yarın hüsran.
Eğer maksudu yalnız âhiret olsaydı Yezdanın
Ne hikmet vardı, ibdaında hiç yoktan bu dünyanın?
Ezelden ayrılan ruhun neşimengâh-ı bakisi,
Ebedken yolda eşbahın niçin olsun mülâkisi,
Elestin arkasından gelmesin cennet, cehennem de,
Neden ervaha tekrar imtihan olsun bu âlemde?
Demek dünya değil pek öyle istihfafa şayeste
Demek bir feyz-i baki var bu fani ömre vabeste!

Elhasıl cennet hayatı da, cehennem hayatı da bu dünyada başlıyor ve iki hayat birbirinden asla ayrı değildir. Kur'an diyor ki :

«Şu da muhakak ki, onlara en büyük azaptan önce de en yakın azaptan tattıracağız, belki geri dönerler.» Secde sûresi (21).

Burada bahis mevzuu olan en yakın azap, dünya azabıdır ve bu azap, âhiret azabından sakınmak için bir ihtardır. Bu ihtarın değerini anlayanlar, içlerinde ve dışlarında tutuşan ateşin sızısını duyanlar, belki geri dönerler de kendilerini kurtarırlar; belki dünya azabından da, âhiret azabından korunmak için doğrulurlar.

Şimdi bir de bu ihtar ile beraber şu müjdeyi karşılaştırın :

«İyi bil, Allahın evliyasına (Allah ile Allah için dost olanlara) hiçbir korku, yoktur. Onlar iman etmişlerdir ve takva üzeredirler. (Allahın rızasına uymayan herşeyden korunurlar ve şüpheli olan her şeyden sakınırlar). Dünya ve âhiret hayatında müjde onlarındır». Yunus sûresi (62 - 63)

Allahın veli kulları, yani kendisine dost olan kulları, iman ve takva üzere yaşadıkları için dünyada müjde onlara, âhirette de müjde yine onlaradır.

Elhasıl dünya hayatı ile âhiret hayatı birbirinden ayrı değildir. Birbirine bağlıdır ve birbirinin temadisidir.

6. *Kıyamet :*

Kur'an-ı Kerim bütün bu hakikatleri beyan ettikten başka muhtelif isim ve sıfatlarla anılan bir günde, yeni hayatın kemaliyle kendini göstereceğini şöyle anlatır :

1. Kıyamet günü, yani kalkım günü, ölülerin dirilip kalkacağı gün. Kıyamet sûresinde deniliyor ki : «Kalkım gününe kasem ederim ki siz muhakak ba'solunacaksınız. (Öldükten sonra kaldırılacaksınız)». Âyet 7

2. Fasl günü, yani ayırt edilme ve hüküm giyme günü. Mürselât sûresi. Âyet 13

3. Hesap günü Sâd sûresi 26

4. Fetih günü.

Secde sûresinde deniliyor ki: «De ki küfredenlerin fetih günü imana gelmeleri fayda vermez ve onlara göz açtırmaz». Âyet 7

O halde «Fetih» gününden maksat muhakeme ve hüküm günüdür.

5. Telâkî (Buluşma günü).

«Arşın sahibi olan Allah, Telâkî gününün dehşetinden haber vermek için kullarından dilediğine ruh indiriyor». Yani İlâhî vahy gönderiyor.

6. Cem' günü (Toplanma günü.)

Şurâ sûresinde deniliyor ki: «Toplanma gününün dehşetini haber

versin ve onda şüphe olmadığını bildirsin diye sana bu arabî Kur'anı vahyetmişizdir». Âyet 7

7. Hulud günü. Yani ebedî kalmanın mukadder olduğu gün ki onun nihayeti yoktur.

«Selâmet ile girin. Bugün nihayeti olmayan gündür». Kaf sûresi 34.

8. Huruç günü, yani «Çıkış günü». kabirlerden çıkmak günün.

«İşte bugün çıkış günüdür» Kaf sûresi 41.

9. Tegabun günü (Kâr ve zararın belli olacağı gün) Tegabun sûresi. Âyet 9.

10. Din günü (Ceza ve hesap günü) Fatiha sûresi.

Kıyamet, Kur'an-ı Kerimde daha başka isimlerle de anılır. Onun hakkında «El Yevm-ül hak»: Hak olan gün, zerre kadar şüphe götürmeyen gün; El Yevm-ül mev'ud: «Vadolunan ve mutlaka gerçekleşecek gün»; Yevm-ül hasre: «Hasret günü»; «El Vakt-ül-malûm»: «Malûm ve mukarrer olan vakit»; «El Yevm-ül-âhır»: Son gün denildiği gibi ona şu sıfatlar da verilir: Yevmün asîr: güç bir gün: Yevm-ü-azîm: Yaman bir gün; Yevm-ü-asîb: Çetin bir gün, Yevm-ül-fasl «Tam ayırt günü».

Fakat kıyamet hakkında en çok kullanılan kelimelerden biri «saat» tır. İmam Ragıp «saat» kelimesinin üç manası olduğunu söylüyor: Birincisi kıyamet-i kübra, yani haşir ve neşir günü. İkincisi; kıyamet-i vusta, yani bu dünyada bir neslin kâmilen çökmesi. Üçüncüsü kıyamet-i suğra o da bir ferdin ölümüdür. Saat gelmesi Kur'anda bu üç manada kullanılıyor. İmam Ragıp son mana için şu âyet ile istidlâl ediyor:

«Allahın karşısına çıkacaklarını inkâr eden kimseler nihayet saat gelip ansızın kendilerini bastırıverince: hayattaki taksiratımız yüzünden çektiğimiz hasretlere bakın, derler.» En'am sûresi: 31.

Bu âyette kıyameti inkâr eden kimsenin ölümünden bahsolunmaktadır.

Saat kelimesinin diğer iki manada kullanılmasına ait misaller pek çoktur. En'am sûresinde peygambere karşı gelenlerin akıbetinden bahsolunuyor, daha sonra bunların, ecellerinin yaklaşmakta olduğunu düşünmedikleri anlatılıyor, daha sonra «saatten» şu şekilde bahsolunuyor:

«Sana saatten sual sorarlar ve o ne zaman demir atacak? derler. De ki onun ilmi yalnız Rabbımın nezdindedir. Onu vakti vaktine tecelli ettirecek olan ancak odur. O öyle ağır bir meseledir ki bütün göklerde şındaki âyetler de bu mealdedir: «Yaklaştı saat ve yarıldı kamer».

Bu âyetteki «saat» ten maksat Hazreti Peygambere karşı gelenlerin mahkûm oldukları akibetin tecelli edeceği saattir. Kamer sûresinin başındaki âyetler de bu mealdedir: «Yaklaştı saat ve yarıldı kamer».

Burada yaklaştığı bildirilen saat, Hazreti Peygambere karşı gelenlerin mahkûm oldukları akıbettir.

Ayni sûrenin sonlarında «herhalde o cemaat, yani müşrikler cemaati bozulacak ve onlar arkalarını dönüp gidecekler. Fakat onların asıl vadeleri saatttir ve o saat daha acı ve daha beterdir» deniliyor.

İmam Buharî Hazreti Peygamberin Bedir muharebesinin en müşkül ânında müslümanların düşmanları tarafından imha olunmak tehlikesiyle karşılaştıkları sırada müminlerin zaferi için dua ettikten sonra senelerce önce gönderilen bu âyetleri okuyarak müjdeler verdiğini anlatır ve böylece bu âyetlerdeki saatten maksadın, Bedir harbinde düşmanın kesin hezimete uğraması olduğunu belirtir.

Saatin, hesap vermek üzere Allahın huzuruna çıkmak manasına geldiğini bildiren âyetlerse pek çoktur.

7. *Kıyametin vasıfları :*

Kur'anda kıyamet gününden şu şekilde bahsolunur :

«O gün sûra üfürülür» En'am, Taha sûreleri.

«O gün gerçeklerin gerçekliği kendilerine yarar» Maide sûresi.

«O gün mal sahibi veya evlât sahibi olmak işe yaramaz» Şuara sûresi.

«O gün zalim iki elini ısırır» Furkan sûresi.

«O gün gökyüzü yarık yarık yarılır» Furkan sûresi.

«O gün şahitler ayağa kalkar» Mümin sûresi.

«O hiç şüphe götürmez bir gündür» Âli İmran sûresi.

«O gün her milletten bir kümeyi haşrederiz.» Neml sûresi.

«O gün herkes bütün varlıkları var eden Allahın karşısında durur.» Mutaffifin sûresi.

«O gün herkes mezarından çıkar.» Kamer sûresi.

«O gün insan kardeşinden, anasından, babasından, arkadaşından, dostundan ve çocuklarından kaçar.» Abese sûresi.

«O gün bir kimse bir kimsenin işine yaramaz.» Bakara sûresi.

«O gün dilleri aleyhlerinde şahit olur» Nur sûresi.

«O gün kimse kimseye bir şey yapamaz.» İnfitar sûresi.

«O gün kimse kimseye faydalı olamaz.» Dühan sûresi.

8. *Kıyametin hakikî mahiyeti :*

Kur'an-ı Kerimin anlatışına göre, kıyamet günü bütün bu âlem altüst olacak, bambaşka bir âlem vücut bulacak ve ortaya çıkacak:

«O gün insanlar, pervaneler gibi dağılacak, dağlar didilmiş yünler gibi atılacaktır.» Karia sûresi.

«Arz o sarsıntı ile sarsıldığı, arz ağırlıklarını çıkardığı, ve insan ne oluyor buna? dediği vakit.. O gün arz, bütün haberlerini anlatır.» Zilzal sûresi.

«Gök yarıldığı ve Tanrısının emrine boyun eğerek Onu dinlediği, yer uzanıp dümdüz olduğu, içindekileri atıp boşalttığı vakit.» İnşikak sûresi.

«Gök yarıldığı, yıldızlar dağıldığı, deryalar kaynayıp aktığı, mezarlar altüst olduğu zaman, her can önüne sürdüğü, geride bıraktığı her işi anlayacak.» İnfitar sûresi.

«Güneş yuvarlanıp devrildiği, yıldızlar döküldüğü, dağlar yerinden oynayıp yürüdüğü zaman.. «Tekvir sûresi.

«Siz ne ile tehdit ediliyorsanız mutlaka vukubulacaktır. Yıldızların ışığı söndüğü, gökyüzü yarıldığı, dağlar ufalanıp savrulduğu zaman..» Murselât sûresi.

«Gözler kamaşıp karardığı, ay büsbütün tutulduğu, ayla güneş bir araya gelip birleştiği zaman..» Kıyamet sûresi.

«O gün gök yüzü erimiş bakır gibi, dağlar atılan renkli yün gibi dağılır.» Maaric sûresi.

«Sûra birtek defa üfürülür üfürülmez yerler, dağlar yerlerinden oynayıp bir çarpmayla darmadağın olunca o gün olacak olur, büyük vak'a vuku bulur, gök yarılır, ve o gün kuvvetten düşer.» Hakka sûresi.

«O gün yer ve dağlar sarsılacak, dağlar çökmüş kum yığınları gibi dökülüp gidecek... Kâfir olursanız, kâfir kalırsanız, çocukları, saçları ağarmış ihtiyarlara çevirecek olan günden kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?» Muzzemil sûresi.

«O gün arz, başka bir arz olup değişecek, semalar da değişecek.» İbrahim sûresi.

«Gökyüzü yarılıp kırmızı deri gibi kızıllaştığı zaman.» Rahman sûresi.

«Vukuunda hiçbir yalan olmayan vak'a vukubulunca, onun vukuu kimini alçaltacak, kimini yükseltecektir. Yeryüzü şiddetli bir sarsıntı ile sarsıldığı, dağlar parça parça olup dağılmış toz gibi ufalandığı zaman.» Vâkıa sûresi.

«O gün gökyüzü açılarak kapı kapı olacak, dağlar yerinden oynayarak yürüyecek, ve bir seraba dönecek.» Nebe' sûresi.

Bütün bu âyetler kıyamet günü bu âlemin bütün nizam ve intizamiyle altüst olacağını ve bambaşka bir âlemin peyda olarak bu yepyeni âlemde eski âlemin hesabı görüleceğini belirtmektedir.

9. *Hesap kanunu :*

Kıyametin nasıl kopacağını bütün heybetiyle gösteren bütün bu âyetlerin hedefi, hesap kanununun azamet ve ehemmiyetini anlatmak, hiçbir işin hesapsız kalamayacağını, hiçbir ferdin mes'uliyetten kurtulamıyacağını kesin bir vuzuh ile anlatmaktır. Görülecek hesap ise bu

dünyaya aittir ve bu hesap, yalnız âhirete bırakılmayarak bu dünyadan başlamaktadır. Onun için Kur'anda ölümden sonraki hayatı anlatan herşey, bir bakımdan bu dünya hayatına da tatbik edilebilir. Meselâ Kur'an kıyamet günü, ölülerin mezarlarından kalkacaklarını anlatır. Bu ifade, bir Peygamberin irşadı sayesinde bir milletin ruhanî uyanıklığa kavuşmasını, gaflet uykularından uyanarak yeni ve temiz bir hayat yaşamak üzere kalkınmasını da anlatabilir. Yine Kur'an kıyametin, fasl günü olduğunu söylüyor. Ve kıyamet günü her dâvanın fasledileceğini, hallolunacağını ve hakkın bâtıldan tamamiyle ayrılacağını anlatıyor. Bu da, bu dünyada hakkın galip gelerek muzaffer olacağını ve bâtılın mutlaka yenilerek yok olacağını da anlatır. Kıyamet günü hakkında, hesap günü denilmesi de böyledir. Ve bu hesap, hem âhiret hesabını, hem dünya hesabını ifade eder.

İyiliğe iyilikle, kötülüğe ceza ile mukabele kanunu, bu dünya hayatına da şamildir. Fakat bu hayatta görülen hesaplardan sonra insanın dünyevî tahdidattan azade olarak yeni ve daha yüksek bir hayata kavuşmasile bu hesap en mükemmel surette tezahür eder. İnsanın mütemadiyen hesap vermesi her an hâkim olan, her an faal olan bir ilâhî kanunun icabıdır. Onun için hesap hem dünyada, hem âhirette verilir. Ve onun için Kur'anda Cenabı Hakkın «Seri-ül-hisap» yani hesabı çarçabuk gören «Bakara sûresi» olduğu bildirilerek Onun her ân her hesabı gördüğü anlatılıyor. Çünkü işlenilen her günah ve her kötülük, insanın ruhunda ve vicdanında mutlaka bir iz bırakır. Belki bu izler Kur'an tabiriyle «Gönül üzerinde bağlanan paslardır» Mutaffifin sûresi. Âyet 14.

İmam Ahmet, Termizî ve Hakim, sahih diyerek; Neseî, İbn Mâce ve İbn Hayyan ve daha başkaları Ebu Hüreyre'den riyavet ederler ki: Hazreti Peygamber, «Kul bir günâh işlediği vakit kalbinde siyah bir leke hasıl olur. Kul tevbe eder, çekinir ve istiğfar ederse kalbi yine parlar, fakat dönerde yine günâh işlerse o leke artar, nihayet kalbini sarar.» buyurmuştur. Demek ki insan işlediği günâhın cezasına derhal çarpılmaktadır ve onun kalbinde hasıl olan leke, onun gönlüne bağlanan pas, işlediği günâhın âcil cezasıdır. Kur'an der ki:

«Her insan, işlediği her günâhın vebalini yüklenir. Kıyamet günü de ona apaçık bulacağı bir kitap çıkaracağız. Oku kitabını bugün! Kendine karşı, hesapçı olarak kendi nefsin yeter.» İsra sûresi 13.

Demek ki insanın yaptığı her hareket, bu hareketin yapılması ânında bir iz bırakır ve bu iz de insanın amel defterine geçer. İnsanın kendi kitabını, kendi defterini bu dünyada her gün okuması ve büyük hesaba çekilmezden önce kendini hesaba çekmesi ve ona göre tedbir alması, ne büyük bir bahtiyarlıktır!.. Bundan gaflet edenler, ne yaptıklarını basiret gözünden uzak tutarak görmemezliğe gelenler, Kıyamet gününde bütün bunları apaşikâr göreceklerdir. Çünkü o zaman bu hayatta bütün

bunları gözden gizleyen perde kalkacak ve perde kalktıktan sonra herşey görünecektir. Kur'an der ki:

«Sen bundan gafil idin. Şimdi üzerinden perdeni kaldırdık, artık bugün gözün keskindir.» Kaf sûresi âyet 22.

Elhasıl hayır ve şerrin hesabı her an görülmektedir. Maddî gözlerimiz belki bu hesabın farkında değildir. Fakat kıyamet günü herşey meydana çıkacak ve herşey apaşikâr olacaktır. Kur'an diyor ki:

«O gün bütün sırlar, kalplerde gizlenen niyetler, sevgiler, kinler garazlar, elhasıl iyi kötü herşey ortaya dökülecek yoklanacak ve insan iç yüzünü meydana dökmekten alıkoymak için ne kendinde bir kuvvet bulacak, ne de başka bir yardımcıdan faydalanacak» Tarık sûresi.

10. Hesap kanununun esası :

Hesap kanunu, umumîdir, şumullüdür. Kur'an onu şöylece ifade eder :

«Her kim zerre miktarı hayır işlerse, onu görecek, her kim zerre miktarı şer işlerse, onu görecek». Zilzâl sûresi.

Demek ki hayre hizmet eden her hareket mutlaka iyi bir semere verir ve şerre alet olan her hareket, mutlaka fena bir netice verir. Bunları yapan ister müslüman olsun, ister olmasın, hesap vermek zorundadır. Fakat Allahın rahmeti galip olduğundan iyilik on misli, hattâ yedi yüz misli, yani bir ölçü ile ölçülemiyecek derecede bol semere doğurur. Fenalık ise yalnız karşılığını görmekle kalır. Kur'an-ı Kerimin bu yoldaki âyetlerinden de şu örnekleri vermek kâfidir.

«Kim bir hasene (iyilik) ile gelirse ona on misli verilir. Kim bir seyyie (kötülük) ile gelirse, ona ancak misli ile ceza verilir ve hiçbirine haksızlık edilmez.» En'am sûresi.

«Mallarını Allah yolunda infak edenlerin meseli bir tanenin meseli gibidir ki (bu tane ekilmiş) her başağında yüz tane veren yedi başak bitirmiştir. Allah dilediğine daha fazla kat kat verir.» Bakara sûresi.

«Her kim hasene (iyilik) ile gelirse ona ondan daha güzel, daha hayırlısı vardır. Herkim kötülük ile gelirse, seyyiat işleyenler ancak yaptıklarının cezasını görürler.» Kasas sûresi.

«Başınıza ne musibet geldi ise, kendi ellerinizin kazancı iledir. Günahlarınızın birçoğunu da affediyor.» Şûrâ sûresi 30.

*11. **Mizan** :*

İnsan, şahsında hayır veya şerrin galebesine göre muhakeme olunur. Kur'an bu muhakemeden bahsederken bir mizan, yani terazî bulunduğunu söyler. Bu mizan, bildiğimiz iki gözlü, veya tek gözlü maddî te-

razi değildir. Adâlet gereklerinin yapılacağını anlatan mizandır. Meselâ Hadid sûresinde:

«Biz Peygamberlerimizi beyyinelerle (apaçık delillerle) gönderdik ve beraberinde kitap ve mizan indirdik ki insanlar adalete tutunsunlar.» Âyet 25.

Buradaki mizan, âlemdeki muvazene kanununun bir alâmet ve miyarı olarak eşyanın muvazenetini tayin için kullanılan vasıtadır. Bunun gönderilmesinin sebebi de insanların adâlet ve insaf ile doğrulmalarını sağlamaktır. Bu bakımdan mizan, adâletin remzidir. Ve Allah tarafından gönderilen mizan, hukukî, içtimaî, siyasî muvazeneyi tayin eden adâlet miyarıdır. Rahman sûresinin yedinci âyetinde de tabiat âleminde bir mizanın bulunduğu anlatılarak «Hak tealâ, gökleri yükseltti. Ve mizan vazeyledi» denilir. Bu da tabiat âlemindeki müvazeneyi temin eden mizandır.

Yine Kur'an insanları muhakeme için de böyle bir mizan kurulduğunu bildirir. Bu mizanın vazifesi, insanda hayrın mı, şerrin mi galip olduğunu tayin etmektir.

Kur'an der ki: «Kıyamet günü adalet terazilerini kurarız. Hiçbir kimse birşeycikte haksızlığa uğramayacaktır. Bir hardal danesi ağırlığında olsa da onu hesaba katacağız. Bizim hesap görmekliğimiz elverir.» Enbiya sûresi 47.

«O gün vezn (tartı) tam haktır (herşeyin, her amelin en doğru ve tam hakkaniyetle tartısı o gün yapılır), artık kimin mizanı ağır basarsa (iyilikleri kötülüklerinden fazla çıkarsa), işte bunlar ve ancak bunlar felâh bulmuş, (muratlarına ermiş) olanlardır. Herkimin mizanı hafif gelir (iyilikleri kötülüklerinden eksik çıkarsa) işte bunlar da âyetlerimize karşıgelmeleri yüzünden, kendilerini ziyanda bırakmış olanlardır.» A'raf sûresi. 7 - 8.

İnsanların kıyamet günü tartılacak amellerini, bu dünyada işlediklerini unutmamaları ve bu teraziye ne götürmek istiyorlarsa onu götürmeğe çalışmaları icap ettiğine dikkat etmeleri gerekir.

12. A'mal defteri :

İnsanların bu dünyadan âhirete götürecekleri ve âhirette karşılaşacakları âmal defterlerine gelince bu defter onların her yaptıklarını kaydeden ve hiçbir amellerini ihmal etmeyen bir defterdir. Kur'an bunun hakkında der ki: «Defter konulduğu zaman mücrimlerin karşılaştıkları haileden helecan içinde titreştikleri ve ne yazık bizlere, bu defter, ne küçük, ne büyük bırakmış, hepsini kaydetmiş! dediklerini görürsün!» Kehf sûresi 40.

«Herkim mü'min olarak doğru dürüst amellerden bir amel işlerse, onun sa'yine karşı küfran yok. Ve herhalde bunu onun defterine yazarız.» Enbiya sûresi âyet 94.

«İnsan bir söz söylemez ki ne söylediğini gözeten bir mürakıp (hiçbir dediğini kaçırmadan kaydeden gözcü) hazır bulunmasın.» Kaf sûresi âyet 18.

«Yoksa Biz onların sırlarını bilmeyiz, fısıltılarını işitmeyiz mi sanıyorlar? Hayır işidiriz. Hem de yanlarında elçilerimiz vardır ki yazarlar.» Zuhruf sûresi âyet 80.

«Üzerinizde hâfızlar (iyi kötü her yaptığınızı gözetleyip kaydetmeğe memur gözcüler) vardır ki herbiri Allah nezdinde mükerrem, vazifelerinde kusur etmez kâtiplerdir.» İnfitar sûresi âyet 10-12.

«İşte kitabımız yüzünüze karşı hakkı söylüyor. Çünkü Biz sizin yaptıklarınızı hep istinsah ediyorduk (yazıyorduk).» Câsiye sûresi 29.

13. Âhiret itikadının dünyada tesiri :

Elhasıl âhirete itikat insanın seciyesine en dürüst mahiyeti vermek bakımından, en esaslı tesiri olan bir itikattır. Bundan başka bu itikat herhangi sebep dolayısiyle hayatta inkisara uğrayan, bilhassa hayatta müstahak olmadığı darbelerle karşılaştıklarını zanneden insanlar için en geniş teselli ve itminan kaynağıdır. Bu itikadın ahlâkî bir zabıta olarak haiz olduğu tesir ise ölçülemiyecek derecede büyüktür.

Âhirete itikat etmemek ise insanların mes'uliyet hissini mutlaka gevşetir. Bu itikadı yaşamayan bir insan, bu dünya hayatında yalnız zevkini tatmin etmeyi düşünen, her ahlâkî endişeyi çiğneyerek felekten kâm almaktan başka birşey gözetmeyen ve bu uğurda herşeyi hor gören bir adam olur. Böyleleri ise fazileti mahza fazilet olduğu için benimsemek hasletinden mahrum olurlar ve kendi maksatlarına, zevklerine veya arzularına hizmet eden her günahı, her kötülüğü ve her suiistimali reva görürler, bu yolda içten gelen hiçbir itiraz sesi işitmezler. Yani âhiret itikadı, insan ahlâkını ve insan seciyesini canlandıran ve bütünleştiren itikattır.

14. Milletlerin â'mal defteri :

Fakat yalnız fertlerin değil, milletlerin de âmal defteri vardır. Ve Kur'an bundan da bahsederek her milletin de hesap vereceğini anlatır.

«Her milleti diz çökmüş görürsün. Her millet, kendi kitabının başına davet olunuyor. Bugün o yaptığınız işlerin karşılığını bulacaksınız.» Câsiye sûresi âyet 28.

Bu âyet her milletin de hesap vereceğini ve amellerinin karşılığını göreceğini anlatarak her milletin de mes'ul olduğunu ve mesuliyeti müdrik olarak yaşamak ve çalışmakla mükellef olduğunu gösteriyor.

15. Â'mal defterinin mahiyeti :

Burada dikkati çekmesi gerekleşen bir nokta, bahis mevzuu olan kitap veya defterin mahiyetidir. Bu kelime Kur'anda çok geniş bir manada kullanılmaktadır.

İmam Ragıb bunu izah ederek «Kitap, mutlaka yazılı sahifelerden müteşekkil bir mecmua manasına gelmez. Bazan Allahın ilmini, Allahın emrini, yahut Allahın farizelerini ifade eder. Sonra (Ketebe = yazdı) daima kâğıt üzerine mürekkeple yazı yazmayı anlatmakla kalmaz, birşeyin emrolunduğunu, farzedildiğini de anlatır.» O halde â'malin yazılmasından, â'mal defterinin tutulmasından ne murat edildiği aşikârdır. Â'malin yazılmasından maksat, â'mali hıfzetmek (yani korumak) tır ve bunları kayde memur olan melekler de hâfız = koruyucu ve kâtip = kayd ve zaptedici isimleriyle anılmaktadır.

Şu âyetler bilhassa bu noktayı açıklıyor ve aydınlatıyor:

1. «Her insanın yaptıklarını, işlediklerini kendi boynuna doladık. Kıyamet günü onun apaçık bulacağı bir kitap çıkaracağız. Oku kitabını! Bugün senin nefsin (öz canın) kendi hesabını görmek için kâfidir.» İsra sûresi» 13 - 15.

2. «Onun herbir kimse için, önünden ve ardından muakkıbleri (takibedici kuvvetleri) vardır ki onu hıfzederler (korurlar), ve bu muakkıbler Allahın emrindedirler.» Râ'd sûresi.

3. Muhakkak ki facirlerin kitabı, bir zindan içindedir. Bildin mi bu zindan nedir? Yazılı bir kitaptır.» Mutaffifin sûresi.

4. «Ebrarın (hayır ehli sadıkların) kitabı, İliyyînde (yükseklerin yüksekliğinde) dir. Yükseklerin yükseği nedir? Bildin mi? Yazılı bir kitaptır». Mutaffifin sûresi. Âyet 18.

Bu dört âyetin birincisi, insanın kıyamet günü karşılaşacağı kitabın, onun işlediği amellerin neticesi olduğunu anlatıyor.

İkinci âyete göre gözetilen şey â'mal değil, belki â'mali yapan kimsedir.

Üçüncü ve dördüncü âyetler, â'mal defterinin kendisi ile bulunduğu yerin birbirine uygun olduğunu gösteriyor.

Üçüncü âyette facirlere ait â'mal defterinin bir zindan içinde bulunduğu ve bu zindanın da yazılı bir kitap olduğu; dördüncü âyette de Ebrara aid â'mal defterlerinin yükseklerin yüksekliğinde bulunduğu ve bu yükseklerin yüksekliğinin de bir kitap olduğu bildiriliyor. Demek â'mal defteri, insanın kendi özündedir. Çünkü â'mal, (işlenen ameller), insan üzerinde bıraktığı iz ve tesir ile kendini yaşatmaktadır. Facirlerin kitabı zindan içindedir. Çünkü kötü hareketler insanın ilerlemesine engel olur. Onun hayırlı ve değerli işler başarmak için kullanacağı kuv-

vetleri körletir ve bunları bir zindan içinde yaşatır. Fakat iyi ve gerçek insanların â'mal defteri, yükseklerin yükseğindedir. Çünkü bunlar yaptıkları iyiliklerle, başardıkları hayırlarla kuvvetlerine en geniş ve en yüksek inkişafı sağlarlar. Bu böyle olduğu için her insana «Kendi kitabını oku, bugün kendine karşı, hesapcı olarak kendi nefsin yeter» deniyor. İyi insan kıyamet günü kendi kitabını okumaktan çekinmez. Bilâkis başkalarını da kendi kitabını okumağa davet eder ve «Gelin bakın, okuyun kitabımı. Çünkü, ben herhalde bir gün hesabıma kavuşacağımı anlamıştım» der. El-Hakka sûresi.

Fakat fena insan böyle diyemez. Bilâkis «Keşke, bu kitabım bana verilmeseydi, hesabımın ne olduğunu bilmeseydim» der. Elhakka sûresi.

Fertlerin durumu bu merkezde olduğu gibi milletlerin de ayni durumda olduklarını yukarıda anlatmıştık. Çünkü her ferdin ameli, nasıl onun içinde bir iz bırakırsa, her milletin ameli de onun millî hayatında kendini gösterir ve milletler de fertler gibi amellerine göre muhakeme olunurlar. Milletler içinde en temiz hesabı verecek olanlar Kur'anın dediği gibi «Yeryüzünde ululuk tasarlayarak firavunlar gibi hüküm sürmeğe özenmiyenler, ve ortalığı fesada vermiyenlerdir.» Kasas sûresi.

16. Haşir ve Neşir :

Arap müşriklerinin en çok inkâr ettikleri hakikat, kıyametti ve insanların ölümden sonra hesap vermek üzere toplanmaları idi. Çünkü hayatları türlü türlü saldırganlıklar, ve yağmagerlikler içinde geçiyordu. Onun için yaptıklarının karşılığını göreceklerini akılları almıyor ve âhireti, kıyameti, haşir ve neşri inkâr etmekte ileri gidiyorlardı. Arap şairlerinin biri bunu anlatarak «yaşamak, badehu Ölümden sonra dirilmek, sonra toplanmak mı? Bunların hepsi uydurma masallardır.» (1) demişti. Kureyş şairlerinden Şeddad da Hazreti Peygamberin, haşir ve neşirden bahsetmesine karşı söz söylemiş, ve bunu inkâr üzerinde ısrar etmişti (2). Arap müşriklerine göre insanın ölmesiyle ruhu bir kuş olup uçardı ve onun için haşir ve neşir bahis mevzuu olamazdı. Kur'an-ı Kerim de onların bu hallerinden bahseder ve neler söylediklerini anlatır: «Biz ölüp toprak kesildikten sonra tekrar mı dirileceğiz? Bu dönüş ihtimali ne kadar uzak birşey!» (3). «Çürümüş kemik kesildikten sonra ilk önceki halimize mi döneceğiz?» (4). «Onlar: biz öldükten ve bir yığın kemik ile bir avuç kırıntı kesildikten sonra tekrar yaratılarak

---

(1) (حيات ثم موت حشر ثم نشر كلام خرافة يأم عمروا)

(2) Sahih-i Buharî, cüz 4 sahife 263, Matbaai Âmire; Umde-tul Kari Cilt 8 S. 120, Matbaai Âmire, İstanbul.

(3) Kaf sûresi. Âyet 3.

(4) Nâziat sûresi.

dirilecek miyiz? demişlerdi.» (1). «O, çürümüş kemiği kim diriltebilir, demişti (2).

Arapların bir kısmı, Dehrilerin itikadına benzer bir itikat taşırdı. Ve bu dünya hayatından başka bir hayat yoktur, derdi. «Onlar, hayat bu dünyada yaşadığımız hayattan ibarettir. Yaşarız, ölürüz, bizi ancak zaman, helâk eder, derler» (3). «Onlar, bu dünya hayatından başka bir hayat yoktur ve biz bir daha dirilecek değiliz, derlerdi» (4). «Onlar hesap görülmesini beklemiyorlardı» (5).

Bütün bu âyetler, müşrik Arapların âhireti inkâr etmek hususunda inat göserdiklerini belirtmektedir. Onun için Kur'an-ı Kerimin Mekke devrinde nâzil olan sûrelerinde Allahın birliğinden bahsolunduğu derecede âhiretten, kıyametten, haşir ve neşirden ve ebedî hayattan bahsolunur ve bu itikadı kökleştirmeğe en büyük ehemmiyet verilir: çünkü bu itikat, dinin en belli başlı esaslarından biridir. Ve ancak bu itikadın temelleşmesi sayesinde insanları ıslah etmek ve yola getirmek mümkün olur. Kur'an bunu anlatarak der ki: «Âhirete inanmıyanların kalpleri, *Allahın birliğini* inkâr edicidir. *Kendileri de* kibirlidirler» (6). Allahın birliğine inanan bir kimsenin âhirete inanmamasına imkân yoktur. Âhirete inanmıyan kimse, muhakkak ki, Allahı da inkâr eder. Müminlerse, Allaha inanırlar ve Onun «Mâliki yevmiddin» yani «Hesap gününün mutlak âmiri, mutlak sahibi olduğunu» ikrar ederler.

17. *Kur'anın kıyameti isbat eden delilleri :*

Kur'an kıyametin vukubulacağını isbat için bilhassa iki delile dayanır.

Birincisi: İnsanın boş yere yaratılmamış olduğudur. İnsan yaptığından mes'ul tutulmazsa ve hesap vermezse, verdiği hesaba göre ceza veya mükâfat görmezse, boş yere yaratılmış, boş yere yaşamış, boş yere uğraşıp didişmiş olur. Halbuki Kur'anın telâkkisine göre insan, boş yere yaratılmamıştır. «Bizim sizi boşu boşuna yarattığımızı, ve sizin Bize döndürülmiyeceğinizi mi sanıyorsunuz?» (7). «İnsan başı boş bırakılacağını mı sanıyor?» (8).

---

(1) İsra sûresi: 98:
(2) Yasin sûresi: 78.
(3) Casiye sûresi, âyet 23,
(4) En'âm sûresi, âyet 29,
(5) Nebe' sûresi, âyet 22,
(6) En'âm sûresi, âyet 22,
(7) Müminun sûresi, âyet 116.
(8) Kıyamet sûresi, âyet 36. T.B. sahife 374.
(8) Kıyamet sûresi, âyet 36. T.B. sahife 874.

İkincisi: Cenabı Hakkın adaletidir ve bu adaletin hayır ve şerri eşit tutmasına imkân bulunmamasıdır. Yoksa hayır ile şer bir olur ve bunları ayırdetmek, şerri ortadan kaldırarak hayrı üstün getirmek manasız kalır. Mademki insan boşuna yaratılmamıştır, ve onun yaratılışında bir gaye ve bir hikmet gözetilmiştir, onun işlediklerinden mes'ul olması, hesap vermesi ve lâyık olduğu muameleyi görmesi icabeder. Bunun başka türlü olmasına da imkân yoktur. Ve Kur'an-ı Kerimin noktai nazarı bu mahiyettedir. Onun için «İman edip en yararlı işleri işleyenler, yeryüzünde fesat çıkaranlarla bir olmadıkları gibi, *her kötülükten* korunanlar, her kötülüğü işleyen facirler gibi değildirler» (1), «Kötülük işleyenler, iman edip en yararlı işleri işleyenlerle bir tutulacaklarını asla sanmamalıdırlar.» (2)

Bu esasları kabul ettikten sonra insanların öldükten sonra tekrar dirilmelerini, akıllarına sığdırmak istemiyerek onu bu bakımdan olamayacak şey sananlar, hata ederler. Çünkü şimdilik varlığımızı da akla sığdırmak,, imkân dahilinde değildir. Ancak bu varlığı var eden Zatı Kibriya, onu yeniden ihya edebilir. Kur'an-ı Kerim de bunu böylece izah ederek der ki: «Biz (yani Azimüşşan) ilk yaratmada aciz mi gösterdik ki yeniden yaratmak hususunda âciz kalalım?» (3), «İnsan başı boş bırakılacak mı sanıyor? Kendisi manevî unsurlardan bir hayat nüvesi değil mi idi? Sonra kan pıhtısı oldu. Tanrı onu yarattı, düzeltti, ondan erkek, dişi çiftler çıkardı. Bunları yapan ölüleri diriltmeğe gücü yetmez mi? *Elbet yeter*» (4), «Gökleri ve yeri yaratan Allahın, onların bir eşlerini yaratmağa kadir olduğunu görmüyorlar mı?» (5). «Hak Tealâ, hilkati önce peyda eder, sonra iade eder ve bu Onun için daha kolaydır.» (6). «Tekrar dirilmekten şüpheniz varsa, biliniz ki Biz, sizi topraktan yarattık.» (7).

18. Cismanî haşir meselesi :

Haşrin ne şekilde, cismanî mi, ruhanî mi olacağı üzerinde uzun münakaşalar kopmuş ve bu bahis üzerinde yığın yığın yazılar yazılmıştır. Biz burada yalnız Kur'anın noktai nazarını anlatmak istiyoruz.

Şimdiye kadar naklettiğimiz âyetlerden anlaşılan en mühim nokta, müşriklerin öldükten sonra tekrar dirilerek yeni bir hayata kavuşmayı akıllarına bir türlü sığdıramadıkları idi. Onun için bunlar «Biz arz için-

---

(1) Sad sûresi
(2) Câsiye sûresi
(3) Kaf sûresi, âyet 15
(4) Kıyamet sûresi, âyet 36 - 40
(5) İsra sûresi
(6) Rum sûresi 27
(7) Hac sûresi

de kaybolup gittikten sonra yeniden mi yaratılacağız?» diyorlardı. Ve Kur'an onlara şu cevabı veriyordu: «Hayır, onlar Tanrılarına kavuşmağa inanmayorlar.» (1). Yani müşrikleri inkâra saptıran mesele Allahın huzuruna çıkmak ve Ona hesap vermektir. Yoksa, öldükten sonra, tekrar dirilmek ve nasıl dirilmek bahsi değildir. Onun için Kur'an, bu nakletiğimiz âyetten sonra işi daha fazla açıklayarak der ki: «Ya Muhammed, de ki, sizin canınızı almağa memur olan ölüm meleği canınızı alır, sonra siz Rabbınıza döndürülürsünüz.» (2).

Haşir ve neşir itikadının ruhu, bu Allaha dönüştür, bu Allaha kavuşmaktır ve bütün âmalinden hesap vermektir. Bu itikadın bize bellettiği hakikat insanın bu varlık âleminden ayrıldığı zaman bir beka âlemine kavuştuğudur ve orada hesap verdiğidir, hesabına göre karşılık gördüğüdür. Ölüm, bu iki hayat arasında bir kapıdır. Ve bu kapıdan geçenler yeni bir hayata kavuşurlar. Kur'an bu yeni hayattan bahsederken ona «halkı cedit» (3) yani «yeni yaratış» der. Bu yeni yaratışın keyfiyet ve mahiyeti o âleme ait olduğu için onu bizim anlamamıza veya anlatmamıza imkân yoktur. O yeni yaratışta cismaniyetin yerini ne tutacak? Â'malin gölgeleri ve akisleri mi? Yani ruhlara amelleri yaşatan yeni bir kılık mı verilecek? Yoksa ona bizim tasavvur ve idrakimizden üstün bambaşka bir varlık mı temin olunacaktır? Bütün bunlar, sonunda Allaha dönüleceği, Ona kavuşulacağı itikadı yanında küçülür ve bir kıymet arzetmekten uzak kalır. Asıl mesele, her insanın mes'ul olduğunu ve hesap gününde bütün amellerinin hesabını vereceğini idrak ederek yaşaması, ve âhiret için, ebedî hayat için ona göre hazırlanmasıdır. Bu hesap dünyada başlar ve âhirette toptan görülür.

19. Âhirette görülecek hesap :

Bütün varlık âlemi nasıl bir takım kanun ve nizamlara bağlı ise âhirette görülecek hesap ve o hesaba göre verilecek ceza veya mükâfat da öylece bir kanun ve nizama bağlıdır. Nasıl bu dünya âlemini idareye ait kanunlara karşıgelmek bir suç ise bu suç nasıl bir ceza ile karşılanır, buna mukabil kanuna uyanlar, nasıl huzur ve emniyet içinde yaşarlarsa âhirette verilecek hesabın temeli de aynidir. Şu farkla ki bir takım suçlular dünya kanunlarının pençesinden kurtulabilirler, yahut kurtulduklarını sanabilirler. Fakat âhirette böyle değildir. Orada herhangi bir suçun veya herhangi bir iyiliğin karşılıksız kalmasına imkân yoktur. Orada gizli aşikâr herşey herkesin önüne serilecek ve herkes yaptığının karşılığını görecektir. Bütün bu işler bambaşka bir âlemde yapılacağı

(1 ve 2) Secde sûresi, âyet 10 - 11.
(3) Kaf sûresi, İsra sûresi, Sebe' sûresi

ve o âlem yepyeni bir âlem olduğu için her halin oraya has olduğu şüphe götürmez. Bu yolda bütün bildiklerimiz yaptıklarımızın karşılığını göreceğimizdir. Kur'an-ı Kerim bize bunu anlatarak der ki: «Bugün yaptıklarınızın tam karşılığını görürsünüz» (Casiye sûresi). «Her can, yaptıklarının karşılığını görür.» (Taha sûresi). Bunun manası, her insanın âhirette yaptıklarının bütün neticelerini göreceği ve bu neticelerin bütün karşılığından zevk alacağı veya ıstırap çekeceğidir.

Kur'an-ı Kerimin bizi daima teşvik ettiği şey âcil menfaatleri âni zevkleri, gelip geçici hoşnutlukları değil, sürekli menfaatleri, hakikî zevkleri ve daimî hoşnutlukları aramak ve onların peşine düşerek bu uğurda zahmet çekmek lâzımsa o zahmeti, daima istikbali düşünmek ve en büyük huzuru istikbalin sağlamlanmasında aramak ve bulmaktır. Ânî cazibelere ve zevklere kapılmanın Kur'an-ı Kerim ıstılahındaki adı «âcile»; daimî iyiliklerin peşinde koşmanın gözettiği neticenin adı «âhire» dir. Bu âcile peşinden koşanlar, belki bir an için haz duyarlar, fakat bu hazzın arkası nedamettir. Fakat âhire yani büyük başarılar peşinde koşarak büyük neticeler elde etmek isteyenlerin sonu, büyük muvaffakıyetler kazanmak ve bu muvaffakıyetlerin daimî verimlerinden faydalanmaktır .

Kur'an-ı Kerim insanların âcil zevkler peşinde koşmalarını muahaze ederek der ki: «Siz, âcileyi sever ve âhireden yüz çevirirsiniz» Kıyamet sûresi.

Bu görüşteki derinlik ve incelik şüphe götürmez. Çünkü insanlar âcil zevkler, gelip geçici eğlenceler, bir anı hoş geçiren ihtirasları tatmin etmek isterler ve bunları uzun ve daimî sevgilere tercih ederler. Kur'an ise insanların insanlık seviyesini yükseltmek ve onları âni zevk muvakkat ihtiras seviyesinden, sürekli zevk, daimî huzur seviyesine yükseltmek ister. Onları âcil zevklere ve âni ihtiraslara mukavemete alıştırmayı gözetir, onlara sabretmek, savaşmak, çalışmak, uğraşmak ve bir takım gayeleri gerçekleştirmek zevkini tattırmak ister, onun için Resulü Ekremin bir hadisi şerifinde deniliyor ki: «Cennet, hakkından gelinmiş buhranlarla, cehennemse ihtiraslarla doludur.» Kur'an-ı Kerim de: «Kim ki Rabbının huzuruna (suçlu olarak) çıkmaktan korkarak nefsini hava ve hevese uymaktan alıkoyar, onun barınacağı yer Cennettir» diyor (1).

20. Hesap defteri :

Biz müslümanlar, her insanın bir hesap defteri sahibi olduğuna inanırız. Her insanın her yaptığı, bu hesap defterinde yazılıdır. Bu hesap defteri, şaşmaz, yanılmaz, hiçbir şeyi unutmaz, bir defterdir. Bu

---

(1) Naziat sûresi.

defterin mevcudiyetine inanmamak mümkün değildir. Dünyada her insanın yaptığı her hareket, mutlaka bir iz bırakır, insanın ya maddî mevcudiyeti üzerinde, yahut manevî mevcudiyeti üzerinde bir tesir yapar, bu izler ve tesirler iyi ise, gelişmesine yarar, fena ise insanın maddeten veya manen düşmesine sebep olur ve insanın kaçınamayacağı birşey, yaptığı her işin, işlediği her hareketin iyi veya fena tesiridir. Bu böyle olduğuna göre insanın kendi varlığı, onun hesap defteridir ve orada herşey başından sonuna kadar yazılıdır. Hatta yalnız yazılı değil, silinmez bir surette hakkedilmiştir. Bunu inkâr etmek kimsenin elinde değildir. Bunu inkâr etmedikten ve edemedikten sonra bu defterin boşu boşuna mı yazılmış olduğu iddia edilecek? Aklı başında olan, mesul olduğunu idrak eden her insan, böyle bir iddiada bulunarak âkil ve mes'ul bir varlık olduğunu inkâra kalkışmaz. Bilâkis bu idraki teyit edecek bir durum alır ve temiz bir insan, vicdanlı ve mes'ul bir varlık sıfatiyle hesap vermeğe hazırlanır. Hesap vermek endişesiyle hesabını tertemiz tutmağa bakar.

Bizim itikadımız bu merkezdedir ve Kur'an-ı Kerim de bizim hesap vereceğimizi anlatır :

«O gün, yani hesap günü, her kişi bütün geçmişinin hesabını verir. (Yunus sûresi).

«Her varlık, işleyip kazandıklarına bağlıdır.» (Tur sûresi).

«Her can işlediklerine bağlıdır.» (Müddesir sûresi).

«Her kim zerre miktarınca hayır işlerse onun karşılığını, her kim zerre miktarınca şer işlerse onun karşılığını görür.» (Zilzal sûresi).

«O gün, (o hesap günü) her can, hayır namına her ne işlediyse hepsini karşısında görür ve şer namına ne işlediyse öyle» Âli İmran sûresi.

Çünkü her insanın her fiili, her ameli, her düşüncesi, her niyeti silinmez bir yazıdır. Onun her haline Huda şahittir. Onun sağında ve solunda öyle melekler vardır ki her ne yaparsa, her ne söylerse hepsini kaydederler. (Kaf sûresi).

İnsanın hiçbir şeyi gizlemesine imkân yoktur. Onun en gizli tuttuğu şeyler de onun defterine geçer. Kur'an-ı Kerim, «Yoksa Biz onların gizli tuttuklarını ve gizli konuştuklarını bilmiyoruz mu, sanıyorlar. Biliyoruz, hem de elçilerimiz herşeyi yazıyorlar. Zuhruf sûresi». «Bizim elçilerimiz sizin bütün çevirdiğiniz dolapları kaydediyorlar.» Yunus sûresi.

Elhasıl Allahın ilminden uzak kalan hiçbir iyi veya fena bir amel yoktur. O hepsine şahittir ve hepsi insanın â'mal defterine mutlaka geçer. (Yunus sûresi). Onun için kıyamet günü her insan, bütün mes'uliyetini taşıyarak gelir ve orada apaçık duran hesap defterile karşılaşır. O defteri kendi okur ve kendi muhasebesini kendi görür (İsra sûresi). Bu hesap defteri ile karşılaşanlar içinde suçlu olanlar, ıstırap içinde kalırlar ve bize yazık! derler, karşımıza öyle bir defter çıktı ki büyük

küçük hiçbir şeyi unutmamış. Bunlar, her ne işledilerse hepsini karşılarında apaçık görürler ve Tanrı hiçbir kimseye zulüm etmez. Kehf sûresi.

Her müslüman, kendini mes'ul, müdrik ve her yaptığını bilerek yapan bir insan saydığı için, her yaptığının da bir deftere geçtiğini ve kendisinin de bu deftere göre hesap vereceğini bilir ve ona göre hareket eder. Onun için en büyük kaygı, tertemiz hesap vermek, defterini iyiliklerle doldurarak huzuru Kibriyaya açık alınla çıkmaktır.

İslâmın bu münasebetle öğrettiği bir nokta da insanın kıyamet günü bir hesap defteriyle karşılaştıktan başka kendi âzâsının şahadetiyle de karşılaşacağıdır. Kur'ana göre, insanın karşılaşacağı en büyük şahit kendi nefsidir. Bu şahit lehte mi şahadet edecek, yoksa aleyhte mi? bunu herkes bilir. Lehte şahadet edecekse, onun içi saf ve mücellâdır. Aleyhte şahadet edecekse onun içi küflü ve paslıdır. Onun için Kur'an suçluların kalplerinde pas biriktiğini söyler (Tatfif sûresi). İş bu kadarla da kalmaz. Kıyamet günü suçluların ağızları mühürlenir, elleri ve ayakları dile gelerek bütün işlediklerini anlatır (Yasin sûresi). Allah düşmanları, cehenneme sürüklendikleri zaman, gözleri, kulakları ve derileri bütün yaptıklarını bildirirler. Bunlar derilerine, ne diye aleyhimizde söylediniz? dedikleri zaman derileri, «Herşeye dil veren Allah, bize de dil verdi ve bizi söyletti» derler (Secde sûresi).

*21. **Mizan :***

İnsanlar kâh iyilik, kâh fenalık ettikleri için onların bütün iyilikleri ve kötülükleri ölçülecek, tartılacak ve insanlar ona göre karşılık göreceklerdir. Görecekleri karşılık, yaptıklarına tam uygun olacaktır. (Nebe' sûresi).

Kıyamet günü insanın bütün yaptıkları ölçülecek, tartılacak, her kimin iyiliği ağır basarsa, işte o, murada erecek, kimin iyiliği hafif basarsa, işte onlar ziyana uğrayacaklar ve canlarını kaybedeceklerdir. (Âraf sûresi).

Kimin tartıları ağır gelirse, hoşnutluk veren hayata kavuşacak, kimin tartıları hafif gelirse uçuruma yuvarlanacak (Karia sûresi).

O gün adâlet ve hakkaniyet icra edilecek ve onun için herşey tartılacak ve değerini bulacaktır. Bir hardal tanesi ağırlığınca bir hak ihmal olunmıyacaktır (Enbiya sûresi).

Böylece herkes hesap verecek, yaptığının tam karşılığını görecektir.

*22. **Cennet ve Cehennem :***

Ölümden sonraki hayat iki şekil alır. Cennet hayatı ve cehennem hayatı. Hayatlarını iyilikler içinde geçirenler cennet hayatına kavuşurlar. Hayatlarını fenalıklar ve kötülükler içinde geçirenlerse cehennem hayatına ulaşırlar. Cennet, Kur'anda (Firdevs) kelimesiyle iki defa anılır. (18: 107) ve (23: 11).

Âhiret hayatında murada erenlerin kavuşacakları safa âlemini en çok tarif eden kelime cennet ve onun cem'i olan cennattır. İyi ve doğru insanların ikametgâhı budur. Buraya girecek olanlar iman edenler ve iyi işler işliyenlerdir. Burası, içinde ırmaklar akan bahçelerdir. Akan ırmaklar, imana, bahçenin ağaçları bu dünyada yapılan iyiliklere tekabül ediyor. Cennetin âhiret hayatı sırf temsîl-dir. «Korunan ve sakınanlara vâdolunan cennetin temsîli şudur ki: Orada su ırmakları vardır...» (47: 15). Cennetin nimetleri bu hayatta tasavvur ve idrak olunamaz. Çünkü bu dünyanın nimetleri cinsinden değildir. Kur'an bunu da anlatarak der ki: «Hiçbir kimse işlediklerine mükâfat olmak üzere kendisine saklanmış olan göz aydınlığını bilemez» (32: 17). Hazreti Muhammed (Buhari) de rivayet olunan bir hadîs ile bunu izah ederek der ki: «Allah doğru dürüst kullarına, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, insan hatırından geçmiyecek mükâfatlar hazırlamıştır.»

Ashabın ulemasından olan Abbas oğlu der ki: «Cennetteki hiçbir şey bu dünyada olan birşeye, isminden başka hiçbir hususta benzemez.»

Meselâ Kur'anda cennetin nimetlerinden bahsolunurken «zıl» yani «gölge» kelimesi tekerrür eder. Bu gölgeden murad bizim bildiğimiz gölge değildir. Çünkü âhiret hayatında bu dünyanın güneşi yoktur. Kur'anda «Onlar orada, ne güneş görürler, ne de şiddetli soğuk!» (76: 13) der: O halde bu «zıl» dan, bu gölgeden murad nedir? Kur'an-ı Kerimin elfazını tefsir hususunda en büyük merci olan İmam Ragıp der ki: Bu kelimeden maksat, bereket ve himayedir. Cennetin nimetlerinden bahsolunurken karşılaştığımız «rızk» kelimesi de böyledir. Bu «rızk» dünyadaki rızık gibi insanın yaşaması için lâzım olan şeyler değildir. Sonra cennette bulunduğu söylenen meyvalar, bu dünyada tanıdığımız meyvalar değil. Bunlar, bu hayatta işlediklerimizin semereleridir. Kur'anın ikinci sûresinde bu nokta tasrih olunmakta ve şu sözler söylenmektedir: «İman edip doğru dürüst işler işliyenlere müjde et: Onlar için altından ırmaklar akan bahçeler vardır. Onlar, orada meyvalara nail oldukça, bu bize daha evvel verilene benziyor» diyecekler (2:25). Bu daha evelki ihsan olunan da bu a'malin semeresidir. Kur'anda cennet nimetleri arasında bahis mevzuu olan su, süt, bal, sedir, taht, esvap, müzeyyenat ve saire de hep remzî manaları haizdir. Bunlar bu hayatta gördüğümüz eşyanın mümasilleri değildir. Bunların herbiri, uhrevî ve ruhanî bir nimeti remzediyor. Nitekim Kur'an da bunların temsilî kelimeler olduklarını ifade etmektedir.

Biraz teemmül neticesinde zaman ve mekân mefhumlarını da âhiret hayatına tatbika imkân bulunmadığını görürüz. Kur'an cennetin, yer ve gökler genişliğinde olduğunu söyler ve «Allahın gufranına, ve yerle gökler enliliğinde bir cennete koşuşunuz» der. (3: 132, 57: 21).

Bu âyeti dinleyenler Hazreti Peygambere «Cennet yerle gök genişliğinde olduğuna göre Cehennem neresidir? diye sormuşlar, o da şu cevabı vermişti: «Gün doğduğu zaman gece nerede?!»

Bu da gösteriyor ki Cennet ile Cehennem bir yer olmaktan ziyade yaşanacak birer haldir!

Sonra Kur'anın bir âyetinde Cennet ile Cehennem arasında bir «duvar» (57: 13) bulunduğu beyan olunduğu halde diğer bir yerinde cennetlikler ile cehennemlikler arasında bir «perde» bulunduğu söylenir (7: 46).

Bundan başka cehennem ateşlerinin oğuldadığı ve kükrediği, fakat cennetliklerin bunu duymadıkları beyan olunduğu halde iki tarafın konuştuklarından ve birbirlerini duymadıklarından bahsolunuyor.

Bunlardan Cehennem azabına katlananların bu azabı duyacakları, Cennet nimetlerine kavuşanların bu nimetlerden hoşnut olacakları ve bu iki hali de her iki tarafın tatacağı anlaşılıyor.

Fakat yukarıda da işaret ettiğimiz gibi cennet ve cehennem hayatı bu dünyada başlar. Çünkü cennet nimetine kavuşanlar, bu hayatta yaptıklarının semereleriyle karşılaşacaklar, diğer bir âyette söylendiği gibi onlar orada onlarca malûm olan bir rızıkla karşılaşacaklar. (37: 41 ve 46: 6).

Bu meyvalar ve bu rızıklar bu hayatta işlenen iyilikler mukabilidir. Onun için cennetin nimeti de cehennemin azabı da bu hayatta başlar.

Bunun pek tabiî neticesi olarak Kur'an cennet nimetlerinin en büyüğünün Allah rızası olduğunu söyler. Bu hayatta müminler tarafından kazanılacak ruhanî lûtufların en yükseği budur. Ve onlar bunu kazandıklarını duyarak, bu hayatta cennet hayatı sürerler.

Kur'an rızay-ı Barinin en büyük nimet olduğunu ifade ederek der ki:

«Allah mümin erkeklerle, mümin kadınlara altından ırmaklar akan cennetleri, orada daim kalmak üzere vadetmiştir.. Fakat nimetlerin en büyüğü Allah rızasıdır. En büyük muvaffakıyet budur» (9: 72).

Cennetlik insanlar, Allaha hamd ve senadan, onu tesbih ve tenzihten en büyük zevki duyacaklardır. Bu hayatta da bunların, ruhanî rızkı budur:

«Onların oradaki nidaları: (Yarab münezzehsin) sözü; orada birbirlerine: Selâm! demeleri ve son duaları: (Âlemlerin Rabbı olan Allaha hamd ve sena!) dır (10: 10).

Cennette keder yok, yorgunluk yok, zahmet yok. Kalp her ihtirastan, her kinden, her kıskançlıktan temizlenmiştir. Her tarafta emniyet, selâmet ve masuniyet hâkimdir:

«Fenalıktan sakınanlar, bahçeler ve pınarlar arasındadır. Oraya se-

lâmet ve emniyetle giriniz! Onların kalplerindeki ihtirasların hepsini söküp attık. Onlar, tahtlar üzerinde karşı karşıya kardeşlerdir. Onlara hiçbir yorgunluk ârız olmıyacak ve onlar oradan çıkacak değillerdir» (15: 45-48).

«Onlar orada boş söz, veya yalan lâf istemiyecekler. Yalnız: (Selâm! Selâm! sözünü dinleyecekler» (56: 20-26).

«Onlar diyecekler ki: Bizi gam ve gussadan kurtaran Allaha hamd olsun; Rabbımız yarlıgayıcı ve mükâfatlarını kat kat fazlasiyle ihsan edicidir. İnayetiyle ebedî ikametgâh olacak bir saray veren Odur. Burada bize zahmet ârız olmaz. Hiçbir yorgunluk isabet etmez.» (35): 34, 35)

Fakat Kur'ana göre cennet, yalnız nimet ve huzur yeri değildir. Cennet, merhale merhale yükselmek ocağıdır.

«..Rablarından sakınanlar yüksek makamlara malik olurlar. Bunların üzerinde (onlar için) daha yüksek makamlar vardır.» (20-39).

Bu da gösteriyor ki cennet müminlere yüksek makamlar temin etmekle kalmıyor, çünkü cennet yeni bir ruhanî teâlinin başlangıcıdır. Çünkü cennette varılacak daha yüksek makamlar vardır ve cennet halkı bunlara ermek için çalışırlar. Bundan dolayıdır ki Kur'an, cennet halkının şöyle dua ettiklerini beyan eder: «Yarabbi! nurumuzu tamamla!»

Bu daimî ve ruhanî yükseliş, Kur'ana mahsus fikirlerdir. Başka hiçbir Mukaddes Kitapta bunun bir eşi veya izi görülmez.

Cennet nasıl nihayetsiz ruhanî tealiler makamı ise cehennem azabından maksat ta, işkence değil, fakat insanı tathir etmek, onu ruhanî tealiye lâyık bir hale getirmektir. Cehennem, bu hayatta kendilerine bahşolunan fırsatı kaybeden insanların, ezelî kanunu İlâhiye tebean yaptıklarının karşılığını görmelerini ve bu sayede kendi elleriyle ruhlarını duçar ettikleri ruhanî hastalıklardan kurtulmalarını ifade eder. Onun için Kur'an, cennet ile cehennem arasında fark gözetir ve birincinin nihayetsiz olduğunu söylerken ötekinin nihayet bulacağına işaret eder.

Cehennem hayatı da, bu dünyadan başlar. Kur'an bu esası ifade ederken cezanın bir nevi tedavi olduğunu gösterir:

«Sizden evvel nice ümmetlere de Peygamberler gönderdik, o ümmetleri varlığa ve sıkıntıya uğrattık ki yola gelsinler.» Bundan anlaşılıyor ki cezadan murat, yola gelmek, uyanmak ve daha yüksek hayata kavuşmaktır.

Cehennem cezasının hedefi budur. Kur'an Allahın rahmet sıfatına en büyük ehemmiyeti vermekle, bütün mahlûkatın ilâhî rahmetten istifade için yaratıldıklarını söylemekle nihayet hepsinin bu hususta birleşeceklerine işaret eder. Bu da daha yüksek hayatın yaşanıldığı zaman mümkün olur. Cehennem, bütün dehşetiyle beraber onun günahkârlar

için mevlâ (15:57) yani dost, sonra onun günahkârlar için ümm «yani ana» (9:101) olduğu söyleniyor. Bununla cehennemin âsi ve günahkârları tathir edeceği, ateş altını nasıl temizlerse uhrevî ateşin de ruhları kirlerden, paslardan temizliyeceği anlaşılıyor. Bundan dolayıdır ki cehennem âsiler ve günahkârların dostudur. Onlar, onun sayesinde, ruhanî tealiye liyakat kazanacaklardır. Bu günahkârlar cehennemin sinesinde yeniden yetişecekleri için cehennem onların anaları oluyor.

Günahkârlar, cehennemden kurtulacaklardır. Gerçi Kur'anda üç defa cehennemde ebedî kalmaktan da bahsedilir. Fakat ebediyet uzun müddeti de ifade eder.

Kur'anın 78 inci sûresinde bunların cehennemde «Ahkap» yani seneler, uzun seneler kalacağı söylenmekle bu nokta tavzih edilmiş oluyor. Sonra cehennemde nekadar kalınacağından bahsedilirken «Allahın dilediği kadar» denilmekle yine bu nokta izah edilmektedir. Kur'anda deniliyor ki:

«Bedbaht olanlara gelince onlar ateştedirler. Onlar orada içlerini çeker ve inlerler. Orada göklerle yerin devamı müddetince kalırlar, Rabbin dilediği başka. Rabbın, dilediğini kudretle yapar» (11: 106, 108).

Bu âyetler cehennem azabının daimî olmadığını gösteriyor. Bu son âyeti onu takip eden âyetle karşılaştırdığımız takdirde bu cihet daha fazla tavazzuh eder.

«Bahtiyar olanlara gelince onlar da cennettedirler. Orada gökler ve yer durdukça daim olurlar. Rabbının dilediği müstesna. Bu, ardı kesilmiyen bir atiyyedir.»

İki ifade birbirinin aynidir. Cennettekiler de, cehennemdekiler de arzın ve semavatın devamı müddetince yurtlarında kalacaklar. Sonra bu iki âyetin ikisine de birer istisna ilâve olunuyor. Fakat sonuncu âyetler değişiyor ve cennetten çıkmak ihtimalini külliyen bertaraf etmek için, onun ardı kesilmez bir atiye olduğu beyan ediliyor. Cehennem bahsinde ise en nihayet «Çünkü Rabbın, dilediğini kudretle yapar» deniliyor.

Resuli Ekremin hadisleri de buna delâlet etmektedir. Sahih-i Müslimin rivayet ettiği bir hadisi şerife göre «Cenabı Hak mahşer gününde, melekler, peygamberler, müminler sırasiyle günahkârlara şefaatte bulundular, artık yalnız Erhamürrahiminin şefaat edecekleri kaldı, der ve ateşten bir avuç insan çıkarır ki bunlar hayatlarında hiçbir iyilik yapmıyanlardandır. «Sahih-i Buharî de günahkârların cehennemden çıkarıldıkları zaman «Hayat nehri» ne atılacaklarını beyan eden bir hadis rivayet etmektedir. Günahkârların hayat nehrine atılmaları onların daha yüksek bir hayata lâyık hale geldiklerini gösterir. (Kenz-ül-â'mal) da şu hadisleri kaydediyor:

«Bir gün gelecek, cehennem, bir zaman mamur olan sonra kupkuru olan bir buğday tarlasına benziyecek.»

«Bir gün gelecek, cehennemde bir tek insan kalmıyacak.»

Hazreti Ömerin de şu sözü mazbuttur: «Cehennem halkı, çöl kumları kadar sayısız olsalar da bir gün gelecek hepsi de oradan çıkarılacaklar!»

Cehennem, Kur'anda yedi isim ile yadolunur. Onun için bazıları cehennemin yedi kat olduğunu söylerler. Bu kelimelerin en çok kullanılanı Cehennemdir. Kelimenin aslı, büyük bir derinlik manasını ifade eder. Sonra cehennem manasında Cahîm kullanılır ki kelimenin aslı şiddetli ateş demektir. Yine ayni manada kullanılan Saîr, ateş yakmak manasında olan sa'r kelimesinden müştaktır. Cehennem manasındaki Sekar kelimesi haşlayıcı hararet manasınadır. Hatme kelimesi mahvedici demektir. Lekti, alevli ateştir. Haviye, gayya demektir. Yani dibi görünmiyen yer.

Kur'an, günahkârların azabından bahsederken nar yani ateş kelimesini kullanır. Kur'ana göre cehennem, yahut cehenem ateşi gizli birtakım hakikatlerin tezahürüdür (9: 86). Yani fenalık yapanların bu dünyada duydukları ruhî azaplar ve fikrî ıstıraplar âhiret hayatında başka bir şekil almakta, ruhî azap ve fikrî ıstırap, ateşte cayır cayır yanmak şeklinde tezahür etmektedir. Süflî ihtiraslar insanların necip hareketlerde bulunmasına mani olur ve onun ruhanî intibaını geciktirir. Bunlar yarın âhirette dibi görünmiyen bir uçurum, içi müthiş ateşlerle kaynayan bir fırın gibi görünür ve süflî ihtiraslar, daimî arzular yüzünden fenalık edenler oraya düşerler. Bundan dolayıdır ki Kur'anda, yapılan fenalık yüzünden duyulan şiddetli teessür ve nedametlere de «ateş» denilir. «Allah böylece onlara yaptıklarını, şiddetli pişmanlıklar içinde gösterecek. Onların ateşten kurtulacakları da yoktur» bundan dolayı kıyamet gününe nedamet günü de denilir. (19: 39) Bazan âhiret azabı Allahın huzuruna çıkmaktan mahrum kalmak, bazan kıyamet günü rüsva olmak kelimeleriyle ifade olunmaktadır. Cennette güneş veya şiddetli soğuk bulunmadığı halde cehennemde kaynar sular ve zehir gibi soğuk sular vardır. Ve bunlar irtikâp olunan günahların tam karşılığıdır.

6. KAZA VE KADERE İMAN

Gerçi Kur'an-ı Kerimin anlattığı îman manzumesinde kaza ve kaderden bahsedilmez, fakat Kur'an-ı Kerim bu manzume haricinde bunlardan bahsettiği için, biz de bu meseleyi dahi anlatarak bu bölüme son vermek istiyoruz. Çünkü bazı sahih hadislerde (1) kaza ve kaderden

(1) Sahih-i Müslim. Bab-ül iman, ibn Ömer ve Ebu Hüreyrenin rivayeti.

iman manzumesi içinde bahsolunmakta, bu da bu meselenin ihmaline imkân bulunmadığını belirtmektedir.

Kaza ve kader itikadının manası, dünyada her ne vukubulmuşsa her ne vukubulmakta ise ve her ne vukubulacaksa hepsinin ilâhî ilme ve ezelî hükme bağlı olduğu ona göre cereyan ettiği ve öylece cereyan edeceğidir. Nasıl bir mimar bir binayı kurmağa teşebbüs etmeden bir plân hazırlar, yapacağı eserin bütün teferruatını da düşünerek herşeye bu plânında yer verir ve bu plân dairesinde hareket ederse ezel mimarı da âlemi yaratmadan evvel ona müteallik olan her şeyi hesaplamış, plânlamış ve ona göre yaratmıştır. Bu yüzden bu âlem içinde her ne oluyorsa ve her ne vukubuluyorsa o tedbirin eseridir ve müdebbirin çizmiş olduğu plânın gereğidir. Bu dünyada göze çarpan ölüm dirim, zenginlik ve yoksulluk, bahtiyarlık, betbahtlık, muvaffakiyetsizlik, zahmet ve meşakkat ile rahat ve huzur elhasıl herşey bir tedbir ve bir hikmet eseridir ve onun muktezasıdır.

Bu itikat islâma münhasır değildir. Fakat islâm bu itikada da bir çok hususiyetler vererek onu tekemmül ettirmiştir.

Tevratta Âdem ile şeytan, Habil ile Kabile ait kıssaların gaye ve hedefi bu itikada işaretti. Hazreti Yusufun rüyasından maksat ta ayni itikadı izah etmek ve beşer müdahalelerinin ilâhî tedbirin gayesine ancak yardım ettiğini belirtmektir. Zebur bu itikadı daha fazla açıklar ve der ki:

«Rabba hamd ediniz, zira o emretti ve herşey halkoldu, onları ebedler boyunca sabit kıldı ve öyle bir kanun kodu ki asla aşılmaz (1).

İncilde bu itikattan «Allahın rızası ve isteği» diye bahsedilir (2).

İslâm dini bu itikadı tam manasile açıklar, onun müphem kalan bütün cephelerini aydınlatır, onun nazarî safhaları gibi amelî safhalarını da tevzih eder, onun amelî hayatta sağlıyacağı istifadeleri teker teker sayar.

Kur'an-ı Kerim, bu itikadı ifade için iki kelime kullanmaktadır. Bunların biri kader, diğeri kazadır. «Biz herşeyi bir kader (bir ölçü ile) yarattık» (3) «Allah sizi topraktan yarattı. Sonra bir ecel kaza etti (4) (hayatta geçireceğiniz devri kararlaştırdı).

Bu iki ayet-i kerimede geçen bu iki kelime, yani kader ve kaza islâm itikadının bütün hakikî mahiyetini bütün açıklığiyle göstermektedir. Yani Cenabı Hak, herşeyi yaratmadan önce onun kaderini, ölçüsünü, onun varlığındaki hikmeti, hattâ mevcudiyetinin de ölçüsünü tayin etmiş ve ondan sonra onu yaratmıştır. Herşey yaratılmış olmaktaki hikmetini gerçekleştirir ve onu gerçekleştirmekle muradı İlâhiyi gerçekleş-

(1) Kitabı Mukaddes, Mezamir 148
(2) Kitabı Mukaddes, Metta İncili 26, 39
(3) Kamer sûresi
(4) En'âm sûresi, âyet 2

tirmiş olur. Herşey bu esas dairesinde peyda olur ve bu esas dairesinde vazifesini ifa eder, hiçbir zerre bu kanunu aşamaz ve bu kanunun hükmünden çıkamaz. Yerde, gökte herne varsa hepsi bu kanuna boyun eğer. Ölüm, dirim, fena, baka, i'tilâ, inhitat elhasıl herşey bu İlâhî, bu değişmez kanuna bağlıdır. Güneş, kamer, gece, gündüz, seyyar ve sabit her yıldız, hep bu kanuna itaat eder ve bu kanun gereğince hareket eder.

Kur'an-ı Kerim bütün bunları açıklayarak der ki:

«Güneş karar kılacağı yere koşmaktadır. Yegâne galip olan, her şeyi hakkiyle bilen Allahın takdiri budur. Kamerin devri için de konaklar tayin ettik. Kamer, her devrinin sonunda kurumuş eğri hurma dalı gibi kalır. Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir küre (bir felek)içinde yüzer.» (1).

Gökyüzünden bahseden bu âyetler bize orada hüküm süren kanunu anlatıyor. Daha başka âyetler dikkatimizi yeryüzüne çeviriyor ve bize Allahın yeryüzünde yaşayanların rızkını takdir ettiğini (2), onun her şeye bir kader, bir endaze, bir ölçü vücuda getirmiş olduğunu (3) bildiriyor. Yaşamak ve ölmek de bir ölçüye bağlıdır ve Kur'an-ı Kerim bunu beyan ederek: «Ölümü Biz aranızda takdir ettik, yani bir ölçüye bağladık». (4) diyor.

İşte Cenabı Hakkın bu takdiri, bu ölçüsü, tabiat veya fıtrat kanunu denilen şeydir ki bütün fıtrat onun gereğince hareket eder ve bu şekilde hareket sayesinde kendisine mukadder olan gelişmelere nail olur.

İnsanlar da böyledir ve bunların da yaşamaları, ölmeleri, ilerlemeleri, gerilemeleri, bedbaht olmaları bağlı oldukları kanunun hükümlerine uymalarına bağlıdır ve onun için herne vuku buluyorsa bu İlâhî kanunun hükümleri dairesinde vukubulduğundan dolayı Allahın ilmiyle, izniyle vukubulmaktadır.

Kur'anda buyruluyor ki: «Musibetlerden hiçbir musibet gelmez ki Allahın izniyle gelmesin.» (5). Çünkü herşey onun takdiriyle vukubuluyor ve onun için Allahın takdirine alın yazısı deniliyor.

Bu alın yazısını Mevlânın kudret eli nakşetmiş olduğundan o yazı silinmiyor ve onun hükmü mutlaka tahakkuk ediyor.

Kur'an: «Allahın ilmi olmaksızın hiçbir dişi gebe kalmaz, doğurmaz. Ömrü uzayanın ömrü uzaması, ömrü kısalanın ömrü kısalması hep kitapta yazılıdır. Şüphe yok ki bunlar Allah için kolaydır.» (6).

---

(1) Yasin sûresi âyet 38-40
(2) Hamim - secde sûresi âyet 10
(3) Talak sûresi âyet 63
(4) Vakıa sûresi âyet 60
(5) Tegabün sûresi âyet 11
(6) Fatır sûresi âyet 11

Bu âyeti kerimeden Allahın ilmi ile Allahın Kitabı arasında hiç bir fark bulunmadığı vuzuh ile belirmektedir. Bunların ikisi de aynı hakikati ifade ediyor ve aynı kanunun hükümlerini anlatıyor.

Kur'an-ı Kerim kaza ve kader itikadının felsefesinden ziyade bu itikadın ahlâkî ve manevî cephesine değer verir. Meselâ bir insan çalışır ve çalışmalarının verdiği gurura da kapılarak muvaffakiyete erişmeyi muhakkak saydığı halde muvaffakıyetsizliğe uğrarsa, fena halde kırılır ve bu kırgınlık onu ye'se düşürür. Bir insanın gurura kapılması da ye'se düşmesi de birer ahlâkî zaaftır. İnsana gereken ve yakışanı: çalışmak, bütün esbaba tevessül etmek, metanet göstermek, sebat etmek ve muvaffakıyeti Allahtan umarak muvaffak olduğu takdirde şımarmamak, muvaffakıyetsizliğe uğradığı takdirde ye'se düşmeden kusurlarını aramak ve bunları bularak yeni bir gayret ve hızla yine çalışmaktır. İnsanı, bu şekilde harekete sevkedecek ve onun ahlâkî zaaflarını bertaraf edecek bir itikat vardır. O da kaza ve kadere inanmaktır.

Bu itikadın bize öğrettiği esas hayatta muvaffakıyet veya muvaffakıyetsizliğin bizim çalışmalarımızın doğrudan doğruya neticesi olmayarak belki Allahın lûtuf ve keremi eseri olduğudur. Onun için bir muvaffakıyet kazanmak yüzünden gurura kapılmamak icabettiği gibi bir muvaffakıyetsizliğe uğramak yüzünden ye'se kapılmak da doğru olmaz. Çünkü muvaffakıyette de, muvaffakıyetsizlikte de bizce öğrenilmesi gerekleşen ibretler ve hikmetler vardır, muvaffakıyet veya muvaffakıyetsizlik o ibretleri, o hikmetleri gözümüzün önüne sermiştir ve bize yaraşan onlara dikkat etmektir. Yoksa varacağımız netice esasen Cenabı Hakkın ilminde idi. Onun için mahrumiyet yüzünden kırılmamak, belki noksanlarını ve aksaklıklarını anlıyarak ve elden geldiği kadar kusur etmiyerek hareket etmek gerektir.

Kur'an-ı Kerim bu noktayı tavzih ederek der ki:

«Yeryüzünden, yahut kendi öz canınızda uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki yaratılmadan evvel bir kitapta bulunmasın. Bu da Allah için çok kolaydır. Ta ki elinizden çıkana tasalanmayın ve Allahın size verdiği ile şımarmayın. Hak Taalâ kendilerini beğenenleri, öğünenleri sevmez (1).

Bu âyet kaza ve kader itikadının bütün felsefesini tam vuzuh ile belirtmektedir. Bu itikadın esası, herşeyin Allah tarafından takdir edilmiş olduğunu anlıyarak ve bilerek herhangi bir kayıp, bir musibet karşısında elden gidenin arkasında tasadan tasaya düşmekten, yahut herhangi bir kazanç veya muvaffakıyet yüzünden gurura kapılıp şımarmaktan korunmaktır. Nitekim Hazreti Peygamberin muhatabı olan ilk müslümanlar tıpkı böyle yaşamışlar, muvaffak oldukları zaman şımarmamışlar

(1) Hadid sûresi, âyet 22.

ve zafer sarhoşluğu ile şaşırmamışlar, muvaffakıyetsizliğe uğradıkları zaman da ye'se kapılmamışlar ve Allahın rahmetinden ümidi asla kesmemişler, çalışmışlar, çabalamışlar, karşılaştıkları bütün tehlikelerle savaşmışlardı. Çünkü onların inanışına göre başa gelmesi mukadder olan herşey, mutlaka gelecektir. Fakat onu, sağlam bir azm ile, sarsılmaz bir yürekle karşılamak gerektir. Onlar da bu şekilde hareket etmişler ve neticede dağları devirmişler, denizleri aşmışlar ve sellere karşı dayanarak muvaffak olmuşlardı.

Kur'an der ki: «Hiçbir kimse Allahın izni olmadıkça can veremez. Herkesin ömrü, bir kayde bağlıdır. Dünyanın sevabını dileyene, dilediğini ondan verir, âhiret sevabını isteyene dilediğini ondan veririz. Şükredenleri mükâfata nail edeceğiz. Nice peygamberler var ki, Tanrı erleri, onların saffında harbetmişler, Allah yolunda başlarına gelenden zerre kadar yılmamış, gevşememiş, boyun eğmemişlerdi. Allah da sabredenleri sever.» (1).

Şu halde kaza ve kadere inanmak, zillet ve meskenet içinde boyun eğmek değildir, ruhun bütün kuvvetlerini de seferber ederek savaşmak, yılmadan uğraşmak, gevşemeden hamle etmek, her tehlike karşısında dişini sıkarak her tehlikeyi yenmektir. Hazreti Peygamber ile arkadaşları da bu şekilde hareket etmişler ve bu şekilde savaşarak sayısız muvaffakıyetler kazanmışlardı.

Onların hepsi de: «Başımıza, Allah ne yazdiyse, o gelecek. Bizim desteğimiz, efendimiz O. Ve müminler ancak Ona güvenirler. Ona dayanırlar» (2) derler ve bu inancın verdiği bütün kuvvetle her tehlikeye hamle ederler ve en büyük felâketleri küçümserlerdi. Korku, tasa ve endişe onların kalbine yol bulmazdı. Çünkü olan, olacaktı. O halde çalışarak, savaşarak olması mukadder olanı gerçekleştirmek gerekti. Ölüm korkusu, o müminlerin aklından geçmez ve onların huzurunu zerre kadar bozmazdı. Çünkü ölüm mukadderdi ve ondan kaçınmağa imkân yoktu. «Her nerede bulunursanız bulununuz, ölüm size erişir, sağlam ve yüksek kalelerde barınsanız bile!» (3).

Müslümanlar bu itikatlarla hareket ettikleri için yenilmez bir cesaret, bükülmez bir gayret gösteriyor, tehlikelerle savaşıyor ve şahikadan şahikaya konuyorlardı.

Bazıları kaza ve kader itikadını yanlış anlıyarak onun, insanı mecburiyet sevkiyle hareket etmek durumuna sürüklediğini ve insanı kadere boyun eğmekle herşeye razı olmaktan ve her hale şükretmekten başka birşey yapamıyacak hale getirdiğini iddia ediyorlar. Bu böyle olsay-

---

(1) Âli İmran sûresi 110, 159.
(2) Tevbe sûresi.
(3) Nisa sûresi, âyet 77

dı ve bu itikadın telkinleri bu merkezde bulunsaydı, ne peygamberlerin gönderilmesine, ne semavî kitapların vahyolunmasına, ne de din namına herhangi bir irşadın yapılmasına lüzum kalmaz, bütün mahlûkatı kendi halinde bırakmak icabederdi. Halbuki hakikat bu merkezde değildir. Yeryüzüne binlerce peygamber gelmiş, birçok semavî kitaplar gönderilmiş, yeryüzünde yüz binlerce mürşit zuhur etmiş, hidayet ve irşat yıldızları daima doğmuş, insanları doğru yola davet etmek ve ıslah etmek her müslüman için bir farz olarak telkin olunmuştur.

Hazreti Peygamberin hayatı, müslümanlar için en büyük örnektir. Bu hayat ise baştan başa sa'y-ü gayret içinde, dağ gibi muhalefetlerle savaşmak içinde, hak ve hakikati yaymak için her fedakârlığı göze alan geceli gündüzlü uğraşmalar içinde geçmiş, bütün Hulefa-yi Raşidîn ve bütün Ashab-ı Güzin aynı şekilde yaşamışlar, dünyalar kurmuşlar, devletler yükseltmişler, inkılâplar başarmışlar, velhasıl köhne bir âlemi yıkarak yepyeni bir âlem yaşatmışlardı.

Acaba bunların yaşayışları ile itikatları arasında bir tezat mı vardı? Olsaydı, bu netice alınmazdı. Belki itikat ile amel birbirini desteklediği ve birbirini bütünlediği için bu netice gerçekleşmiştir. Bunun başka türlü olmasına imkân yoktur. Bu böyle olduğu için ilk müslümanların ilmi ile ameli birbirine uygundu ve onun için gördüğümüz neticeleri almışlardı. Onlar için kaza ve kader itikadı, bir fazilet ve feragat, bir kahramanlık kaynağı idi. Onlar, bu kaynaktan kana kana içerek, eşi görülmemiş muvaffakıyetler kazanmışlardı.

Cebr ve kader :

İnsan ef'al ve â'malinde mecbur mudur, muhtar mıdır? Bu öyle bir sualdir ki hayat muamması kadar karanlıktır ve hâlâ bir kimse bu suale bir kesin cevap vermeğe yardım edecek ipucunu bulamamıştır. Akıl, bu sual karşısında âciz ve İlâhî iradenin nerede son bulduğunu, beşer iradesinin nerede başladığını tayin etmeğe imkân bulamaz, böyle bir şeyle uğraşırsa beht-ü hayret içinde donakalır. İlâhiyat, bu işin içinden çıkamıyor ve Allahın ilmi ile insanın ameli arasında bocalamaktan başka birşey yapamıyor. Ahlâk felsefesi, insanın hürriyet ve ihtiyarını takrir ederken irsî tesirler, fıtrî temayüller, muhit tesirleri arasındaki çarpışmalar üzerinde duraklamakta ve ne diyeceğini şaşırmaktadır. Elhasıl ilmî ve felsefî mezheplerin hepsi bu mesele karşısında susmağı söz söylemeğe tercih eden bir durum alıyor ve düğümü çözmek iktidarında olmadığını belirtiyor. Bulunabilen hal suretleri iki idi: ya bu meseleden bahsetmemeği tercih etmek, yahut bu meseleden yavaşca bahsederek geçivermek. Çünkü bahse girişildiği takdirde «cebr» e dayanmamak imkânsızdı. Hint mezheplerinin tenasuha sapmasının en belli başlı sebebi, cebriliğe sapmaktır. Hıristiyanların zelle-i asliye, yani Hazreti Âdemin

suçu üzerinde duraklamaları cebrilik eseridir. Tevratta da cebrilik temayülleri göze çarpar. Mecusilikte baştan başa cebrilik hâkimdir. O kakadar ki mecusilik nazarında Allah da mecburdur. Ve onun için insanın fiil ve hareketlerinde edna derecede ihtiyar bulunmadıktan başka meleklerin hareketlerinde dahi zerre kadar ihtiyar izi yoktur (1).

İslâmiyetin zuhurundan evvelki durum bu mahiyette idi. Yani ya cebrilik hâkimdi, yahut bu bahse el sürülmemekte idi. Cebriliğin hâkimiyeti ise o derece ileriye gitmişti ki Allahın mutlak hâkimiyeti ve kahir iradesi karşısında insanın ihtiyarı, yani cüz'î iradesi namına hiçbir şey tanınmamıştır. Ancak islâmiyetin zuhuriyle durum değişmiş ve bu meselenin de hakikî mahiyeti anlaşılmıştır. İslâma göre Hak Tealânın kudreti herşeye şamildir. Onun kudreti mutlaktır ve bütün varlık âlemini kaplamıştır. Onun irade ve meşiyyetinin dışında herhangi bir şeyin vukuuna imkân yoktur. Gökyüzü, yeryüzü, kara ve deniz, insan ve hayvan, elhasıl herşey Onun irade ve meşiyyeti olmadan birşey yapamaz. İslâm itikadının temeli ve ruhu budur. Bu itikat ortadan kalkarsa, din, bütün varlığını kaybeder. Çünkü bu takdirde, iradesi mahdut, kudreti aksak bir Allaha inanmak icabeder ki ona inanmak ile inanmamak bir olur.

Onun için islâm itikadının ilk esası, İlâhî kudretin mutlak ve hâkimiyetinin kayıtsız olduğunu, İlâhî iradenin bütün varlık âlemini kapladığını kabul etmektir.

Fakat insan da fiillerinde ve hareketlerinde muhtariyeti haizdir. İnsan hayır ile şerri ayırd eden bir varlıktır. Ve bunları ayırd etmesi, haiz olduğu muhtariyetin en kesin delilidir. Onu, muhtariyetten mahrum saymak, hayır ile şerri ayırd etmediğine hükmetmekle müsavidir, Mademki buna imkân yoktur, o halde insanın muhtariyetini kabul etmek zaruridir. Yoksa insanın hayvandan farkı kalmaz ve ona birtakım mükellefiyetleri yüklemek, onu mesul tutmak, ondan hesap istemek tamamiyle manasız olur; iyi, güzel ve doğruyu, kötü, çirkin ve bâtıldan hakkı haksızlıktan, adaleti zulümden ayırmak deli saçması mahiyetini alır. Hakikat bu mahiyette olmadığına göre insanın muhtariyetini tanımak ve onun fiil ve hareketlerinden mesul olduğunu kabul etmek icabeder.

O halde vaziyet şu merkezdedir: Cenabı Hakkın bütün mahlûkatı üzerinde kudretinin kemâl ve iradesinin şumulü zerre kadar söz götürmez. Onun meşiyyet ve iradesi, kesindir ve bunun üzerinde herhangi tereddüde yer vermek, yanlıştır. Fakat buna inanmak, insanın fiil ve hareketlerinde muhtar olduğunu kabul etmeğe münafi olmadıktan başka vâkıa da mutabıktır. Bu, böyle olduğu için insan mükelleftir ve mesuldür. Ve bu böyle olduğu için Cenabı Hak insanları irşad etmek üzere Peygamberler göndermiş, ve kitaplar indirmiştir.

---

(1) شفاء العليل : İbn Kayyim.

Kur'an-ı Kerim, bu iki itikadı birlikte bildirir ve ikisini birlikte izah ederek birlikte telkin eyler. Bu itikada göre bir ağacın bir yaprağı dahi Allahın izni olmaksızın yere düşmez. Fakat bu böyle olmakla beraber her insan her fiilinden ve hareketinden mesuldür. Çünkü bunları kendi arzu ve ihtiyariyle işler. Hattâ insan, yalnız fiil ve hareketlerinden mes'ul değildir, bundan başka bütün fiil ve hareketlerin menşei ve kaynağı olan niyetlerinden de mes'uldür. Çünkü hadiste buyrulduğu gibi «İnnemel â'malü bin-niyyât = انما الاعمال بالنيات » yani «ameller niyyetledir» niyyetlerin ifadesidir. Niyyet, içten geçen karar, amel o kararın gerçekleşmesi ve hayata kavuşmasıdır.

Kur'an-ı Kerim, Allahın iradesini ve bu iradenin şumulünü anlatmakla beraber insanın irade ve ihtiyar sahibi olduğunu apaçık anlatır. Onun için Hakkın hidayetine karşı: «Dileyen inansın, dileyen inanmasın» der (1). Her insan kendi cennetini, kendi eliyle ve kendi cehennemini de kendi eliyle hazırlar.

«Her kim iyi ve yararlı işler işlerse kendi lehine işler, herkim kötülük ederse kendi aleyhine eder. Rabbın kullara asla zulmedici değildir» (2).

Herkes kendi yaptığının karşılığını görmeyecek olursa, Cenabı Hak insanlara zulmetmiş olur. Halbuki Hak Tealâ, asla zulmedici değildir. Bilâkis âdili mutlaktır.

Kur'an: *Ey Peygamber!* Onlar sana kulak verirler. Fakat sen mi sağırları duyuracaksın, akılları almasa da! İçlerinde sana bakanlar da vardır. Fakat sen mi körlere yol göstereceksin, gözleri görmese de! Allah, insanlara asla zulmetmez, fakat insanlar kendi nefislerine zulmederler» (3).

Kör ve sağır olmak yüzünden hakkın irşadını dinlemeyen ve kabul etmeyen insan kendi âkıbetini kendi eliyle hazırlamaktadır. Çünkü Mevlâ onu kör veya sağır yaratmamıştır, fakat kendisi kör ve sağır davranıyor. Öyle davranarak kendine ihsan olunan kuvvetleri körlettiği için mes'ul tutuluyor. Yoksa kendisine göz ve kulak ihsan olunmadığı halde görmesi ve işitmesi istenmiş olsaydı iş değişir ve kendisi zulme uğramış olurdu. Halbuki hakikat bunun hilâfınadır. İnsan, hidayet yolunda kullanacağı vasıtaları dalâlet yolunda suiistimal ederse bu yüzden gören gözler görmiyecek, işiten kulaklar işitemiyecek hale gelir. Kur'an bu hali anlatarak der ki :

«Kâfir olanları ha inzar etmişsin, ha etmemişsin, birdir. İman etmezler. Allah onların yüreklerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözleri de perdelidir.» (4).

(1) Kehf sûresi.
(2) Fussilet sûresi.
(3) Yunus sûresi.
(4) Bakara sûresi.

Hidayet Allahtandır, küfür ve tuğyan insandandır. Allah doğru yolu tutmak için göz, kulak verir, insan onları kötüleştirerek dalâlete sapar. Allah ta o gözleri perdeler ve o kulakları mühürler. Allah insana duyan bir kalp verir. İnsan o kalbin gözünü kör eder, o kalbin duygusunu katılaştırırsa, Allah da o kalbe mühür vurur. Bu yüzden insan kendini o hale getirir ki: «Kâfirlik kalbinin damgası olur.» (1). Ve o kalpten ancak kâfirlik, ancak imansızlık ve nankörlük doğar.

Bütün bunlar evvelâ insanın kendi kuvvet ve melekelerini yanlış yola saptırdığını, yanlış yolda kullandığını, bunun neticesi olarak bu kuvvet ve melekelerin yanlış işlemeyi itiyat ederek ve tamamiyle çarpılarak Allahın hükmünü giydiğini belirtmekte, bu da insanın irade ve ihtiyarına verilen ehemmiyeti açıklamaktadır.

Buna mukabil Allah sözünü dinleyenler, Allahın gösterdiği yolda yürüyenler, o yolda çalışıp çabalayanlar, böyle değildirler. Onlara Allahın tevfikı refik olur. Allahın hidayeti rehber olur ve onlar mutlaka muvaffak olurlar.

«Onlar ki iman edip en yararlı işleri işlerler, Tanrıları, onları, imanlariyle doğru yola iletir» Yunus sûresi.

«Her kim ki zerre ağırlığınca hayır işler, onu; kim ki zerre ağırlığınca şer işler onu görür.» Zilzal sûresi.

Hadisi şerifteki «Ve bil kaderi hayrihi ve şerrihi min-Allahı Tealâ» ne demektir? Yani kaderin hayri de, şerri de, Hak Tealâdandır. Bunu anlamak için hayır ve şerrin ne demek olduğunu bilmek lâzımdır. Hayır, devlet, nimet, huzur, şer, fakr, sefalet ve musibet demektir. O halde hadisi şerifin manası şudur: İnsanın bu dünyada uğradığı iyilik ve kötülük, sevinç ve keder, devlet ve yoksulluk, sıhhat ve hastalık, bedbahtlık ve bahtiyarlık, elhasıl herşey Allah tarafındandır. Çünkü herbiri bir istihkak mukabilidir ve her istihkakın mukabilini bulmak haktır.

Bunun böyle olması, Cenabı Hak şer yaratır mı? gibi iddiaları peşinden çürütmektedir. Mesele şer yaratmak değil, her istihkakın mukabilini vermektir. Mesele, kanuna karşı vukubulan hareketin, cezasını bulmasıdır. Kanuna uyan ve bütün irade ve gücünü kanuna uymak için kullanan kimsenin bütün fiil ve hareketleri İlâhî iradeye uygun olur. Kanuna uymadan ve itaat etmeden, İlâhî iradeye uymayı beklemek bir şerdir. İlâhî iradeye uyduktan sonra mesele kalmaz. O zaman onun küllî iradesi ile cüz'î irade arasında tam bir ahenk hasıl olur ve o zaman herşey vuzuh kazanır:

Kur'an, En'am sûresinde: «Onlar Allah istemedikçe iman etmezler» diyor. Çünkü Allahın iman etmelerini istemesi için Allahın kanunlarına

(1) Nisa sûresi.

uygun hareket etmeleri icabeder. Onlar hareketlerini Allahın kanununa uydururlarsa, Allahın iradesi de onları imana getirmeyi gerekleştirir.

Yine En'am sûresinde: «Allah dileseydi hepsini hidayet üzere toplardı» Ve: «Allah dileseydi, hepinizi hidayete kavuştururdu» diyor.

Allah dilerse, bunların hepsini yapar. Fakat kulların da Allah yolunu tutmaları ve Onun iradesini yaşatmaları icabeder. Çünkü ancak o zaman muvaffak olurlar.

Kur'an bu noktayı şöyle izah eder:

«Dileyen inansın, dileyen inanmasın.» (Kehf sûresi).

«Dileyen, Allahına yol bulur» (Dehr sûresi, Zumer sûresi).

Dalâlete sapanlara gelince onlar da şunlardır :

«Hak Tealâ, ancak fâsıkları dalâlete uğratır» (Bakara sûresi). Tabiî ki fâsıklıkları yüzünden.

«Vakta ki onlar eğrildiler, Allah köklerini eğriltti. Zaten Hak Tealâ fâsık olanları doğru yola iletmez.» (Saf sûresi).

«Onların işledikleri kötülükler yüreklerini paslatmıştı.» (Tatfif sûresi.)

«Vakta ki kalpleri hastalıklıdır. Allah da hastalıklarını arttırdı.» (Bakara sûresi).

Bütün bu âyetler insanların ancak kötü amelleri yüzünden Allah yolunu bulmadıklarını, yahut bu yoldan saptıklarını gösteriyor. İnsanlar evvelâ sapıyor, ondan sonra hükmü giyiyorlar. Yoksa evvelâ hükmü giyip sonra şaşırmıyor ve sapmıyorlar.

Kur'an-ı Kerimin açıkladığı en mühim nokta da budur.

Onun için kaza ve kadere inanmak, kör mukadderata boyun eğmek değildir. Çünkü islâm görüşüne göre her insan iradesini kullanmakla ve doğru yolu tutmakla, yani Allahın iradesine inkıyat etmekle mutlaka muvaffak olur ve mutlaka kurtulur.

* * *

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂMIN AMELÎ ESASLARI

İslâmiyetin amelîliği.
İslâm ahlâkının şumulü.
İslâm kardeşliği.
Otoriteye hürmet.

İslâmın dört amelî esası:

1 — Namaz.
2 — Oruç.
3 — Zekât.
4 — Hacc.

İSLÂMIN AMELÎ ESASLARI

İslâmiyetin amelîliği :

Mukaddimemizin ikinci bölümünde İslâmın dinî ve itikadî esaslarını izah etmiş olduğumuzdan islâmın amelî cephesine geçmek imkânını elde ediyoruz. Esasen islâm dininde iman ile amel birbirinden pek ayrılmaz. İslâmiyet bu bakımdan, çok mühim bir hususiyet arzeder. Çünkü öyle dinler vardır ki amellere hiç değer vermez ve yine öyle dinler vardır ki bitmez tükenmez amellerle, âyinlerle saliklerini meşgul eder. İslâmiyet ne öyledir, ne de böyledir. İkisi ortasıdır. İslâm dini, insanın inanacağı esasları bildirir ve bunlara yüreğinin bütün özlüğiyle inanmasını ister. Fakat bu esasları telkin etmekle onun bir takım kuvvetlerini geliştirmek ister, ve onun bu esasları yaşatmasına, yaşatmak için çalışmasına imkân verir. Çünkü amelî bir mahiyeti haiz olmayan bir din için mukadder olan akıbet, halis muhlis idealizm mahiyeti almak ve insanın amelî hayatında herhangi bir tesiri haiz olmaktan çıkmaktır. İslâm dini ise, insanın Allaha karşı vazifelerini de anlatarak, insanın hayatında yaşamak ve o hayatı doğrultarak, destekliyerek, enginleştirerek bir gayeyi gerçekleştirmeğe hâdim kılmak ister. Onun bu yoldaki durumu, insan ruhunun bütün isteklerini ve bütün dileklerini kavrayan, bütün ihtiyaçlarını karşılamak ve onu muradına erdirmek isteyen Ulu Yaradanın iradesini ifade etmek durumudur. İslâmın bu yolda bildirdikleri, insan ruhunun bütün gelişim safhalarını kucaklar, ve onun için türlü türlü vaziyetlerde ve medeniyet seviyelerinde yaşayan milletlerin ihtiyacını sağlar. Çünkü Kur'an-ı Kerimde umumiyetle herkesi irşad edecek ve hayatlarında tam bir değişiklik yapacak esaslar bulunduğu gibi en ileri kafalı filozofları düşündürecek ve bunlara yol gösterecek esaslar da bulunmaktadır. Yine Kur'an-ı Kerimde en iptidaî milletleri, medeniyete kavuşturacak esaslar bulunduğu gibi medenî seviyesi çok ileri olan milletleri de irşad edecek ve aydınlatacak esaslar bulunmaktadır. Ve bütün bu esasların ruhu da, amelî olmak, fikir âleminde olduğu gibi hayat âleminde yaşamak vasfıdır. Onun için islâmın itikadî esasları ne kadar cihanşumul ise, amelî esasları da ayni derecede âlemşumuldür ve her devrin, her milletin ihtiyacını karşılayacak mahiyettedir.

Bakara sûresinin başındaki âyetler islâmın itikadî ve amelî bütün esaslarını hulâsa eder. Allaha inanmak, Peygamberine, kitaplarına ve meleklerine inanmak, âhirete inanmak, itikadî esaslardır. Diğer taraftan ayni âyetler, islâmın bütün amelî esaslarını iki noktada toplar. Bunların birisi namazı dosdoğru kılmak, ikincisi Allahın insana ihsan ettiğinden başkalarına yardım etmek. Bu iki esas, insanın bütün amelî hayatını kucaklamağa kâfi gelir. Çünkü bunların biri insanın Allaha karşı vazifesini, diğeri insanın insana karşı vazifesini anlatmaktadır. Fakat bu iki vazifeyi birbirinden ayırt etmek te zaten doğru değildir. Çünkü hakikatte insanın her vazifesi, Allaha karşı bir vazifedir. Ve onun için Kur'an da insanın Allaha karşı vazifelerinden bahsettikçe bu bahsi «Allahtan korunun», yani vazifenizi yapmakta göstereceğiniz her aksaklıktan Allaha karşı hesap vereceğinizi bilerek bu hesabın encamından korunun, vazifenizi herhangi suretle ihmal etmenin neticelerinden korunun! der. Hazreti Peygamber de «herkim kardeşinin hakkına tecavüz ederse Allahın birliğine inanmış olmaz» demekle ayni hakikati belirtmek istemiştir. İnsan her ne yaparsa yapsın, yaptığından dolayı Halikine karşı mes'uldür. Fakat diğer bir bakımdan insanın her vazifesi, ya nefsine karşı, yahut hemcinsine karşı yapılan bir vazifedir. Yoksa Mevlâ «Gani» dir, yani müstağnidir, bütün varlıkların amellerine hiçbir vech ile muhtaç değildir. Bütün dünya ve mafiha, her işini gücünü bırakarak yalnız ibadete koyulacak olursa, bu hareket, Allahın azamet ve şanına bir zerre eklemez. Yahut bütün dünya ve mafîha Allahı inkâr etmek ve Onun lûtf-ü ihsanlarına karşı nankörlük göstermek ile meşgul olursa, bu hareket te Allahın büyüklüğünden bir zerre eksiltmez. Onun için Allaha karşı vazife dediğimiz şeyin asıl manası, nefse karşı ifa olunan, yahut başkaları üzerinde tesir etmeyerek insanın nefsi üzerinde tesir eden amellerdir. Bunlar insanın manevî inkişafına, ve ahlâkî tealisine hizmet eden vasıtalardır. Kur'an-ı Kerim bu gayeyi gerçekleştirmek için ifa olunacak üç esas vazifeden bahseder ki bunlar namaz kılmak, oruç tutmak ve haccetmektir. İnsanın insana karşı en mühim vazifesine gelince, islâmiyetin en belli başlı amelî esası budur ve bunun da adı zekâttır. Zekât ile namaz, oruç ve hac, islâmın dört amelî temelidir.

Biz de bu bölümde bunlardan bahsedeceğiz. Fakat bunları anlatmadan önce insanın insana karşı vazifesinin islâm bakımından değeri üzerinde birkaç söz söyleyeceğiz.

İslâm ahlâkının şümulü :

Kur'an-ı Kerim bir tek millete, ve bir tek devre mahsus olmak üzere gönderilen bir kitap olmadığı, belki her milleti ve her devri muhatap saydığı için onun telkin ettiği ahlâkın şumulü bütün insanlığı kucaklar. Kur'an, herhangi seviye ve durumda olan millete rehber olan Kitaptır. Cahil gibi âlim de, iptidaî adam gibi filozof ta, iş adamı gibi dünyadan

el etek çeken zahid de, zengin gibi yoksul da, bu Kitabın irşadına muhtaçtır. Onun için Kur'an, hayatın çeşit çeşit safhalarına göre kaideler öğrettiği sırada ferdin, yaşadığı şartlara en uygun kaideleri tatbik etmesini de tavsiye eder. Kur'an, bir taraftan, en iptidaî durumda olan insanların seviyesini yükseltmek için onlara en çok muhtaç oldukları esasları telkin ederek onları toplu yaşamağa alıştırdığı halde diğer taraftan ahlâkî ve ruhanî gelişme bakımından en ileri seviyede olan insanları irşat edecek esasları da telkin eder. İnsanın ilerlemek için yüksek ve ideal telkinlere muhtaç olduğu şüphe götürmez. Fakat bunların değerini ancak onlardan faydalanabilecek kimseler takdir edebilir. Herhangi bir milletin medenî halk kütlelerinin, seviyesi ne derece yüksek olursa olsun, bunlara mensup olmadıkları aşikârdır. Onun için Kur'an herhangi medeniyet seviyesinde yaşayan insanları irşat edecek esasları ihtiva etmekte ve bu esaslar beşerî faaliyetlerin her safhasını kucaklıyarak insanların bütün kuvvet ve melekelerinin gelişmesini gözetmektedir. İslâm dini, insana verilen her sıfat ve meziyetin kendini açıklamasını ister ve bu durumu yalnız bir şart ile takyit eder. O da, herhangi sıfat ve meziyeti gerekleştiği zaran açıklamak! Onun için insanın hem cesaret, hem tevazu göstermesini ister, fakat her birini, yerli yerinde göstermek şartiyle! Ona affetmeyi ve merhamet göstermeyi telkin eder, fakat bir suçun ceza ile karşılanması gerekleştiği zaman lâyık ve müstahak olduğu cezaya çarpmasını da emreder. Onun için, iyiliği destekliyeceği zaman affetmeyi öğretir, fakat ayni zamanda insanlara en çetin durumlarda en yüksek ahlâkı göstermeyi, en acı zararlara yol açsa da şeref ve haysiyet gereklerinden hiçbir fedakârlıkta bulunmamayı, en yakın ve en aziz kimseleri güçlüklere uğratmak bahasına doğruyu söylemeyi ve doğrudan ayrılmamayı, kendi menfaatlerini feda etmeyi göze alarak dürüst davranmayı, en ağır imtihanlara dişini sıkarak dayanmayı, kendisine fenalık edenlere karşı dahi iyilik etmeyi telkin eyler. İslâmiyet insanları, orta yoldan ayrılmamağa teşvik eder. Allahın beşer fıtratine emanet ettiği asîl meziyetleri inkişaf ettirmeyi ister ve insanların birbirleriyle muamelelerinde bu inkişaflardan faydalanmalarını gözetir. Fakat insanların dünya ile alâkalarını kesmelerini tavsiye etmez. İnsanların iffetli olmalarını ister, fakat kendilerini kısırlaştırarak değil! İnsanların ibadet etmeleri lüzumunu bildirir, fakat dnüyadan el etek çekerek değil! İnsanların kazandıklarından harcetmelerini tavsiye eder, fakat avuç avuç saçmamak ve israf etmemek şartiyle! İnsanlara itaatlı olmayı öğretir, fakat haysiyetlerini korumakla beraber! İnsanları affedici olmağa teşvik eder, fakat suçluları azdırmamak şartiyle! İnsanların bütün haklarından faydalanmalarını hoş görür, fakat başkalarının haklarına tecavüz etmemeğe en büyük saygıyı gösterir ve nihayet müslümanların dinlerini yaymak için çalışmalarını ister, fakat başkalarının dinini hor görmemeyi de vazife sayar.

İslâm kardeşliği :

İslâm dini, bütün sınıf farklarını ortadan kaldırır ve bütün insanları eşit tanır. «Allah nazarında insanların en asili ve en şereflisi, vazifelerini başarmağa en çok çalışanı ve her kötülükten en çok korunanıdır» mealindeki âyeti kerime, içtimaî imtiyaz, yahut ırkî üstünlük davalarının hepsini ortadan kaldırıyor. İslâm nazarında, bütün insanlık âlemi, bir tek ailedir. Kur'an der ki: «Ey nâs! Biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık. Sizi soylara, boylara ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız. Allah nezdinde en şerefliniz, vazifelerine en çok bağlı olanınızdır» (1). İslâmiyet böylece, çok geniş bir kardeşlik manzumesi kurmuş ve onun içindeki bütün erkek ve kadınlara, hangi millete, hangi sınıfa, hangi mesleğe mensup olurlarsa olsunlar, eşit haklar vermiş ve herhangi bir kimsenin başkalarına aid hakları çiğnemesine imkân vermemiştir. Bu kardeşlik manzumesinin bütün üyeleri birbirine ayni aileye mensup imiş gibi muamele etmek mevkiindedirler. Hattâ köleler, efendileri ne giyerlerse onu giycek, ne yiyorlarsa onu yiyecek ve tam bir insan muamelesi görecek. Bu kardeşlik manzumesinde *kadınların erkeklere karşı hakları, erkeklerin onlara karşı olan haklarının tıpkısıdır.* Hiçbir kimse cinsî veya ırkî bir üstünlük iddiasiyle başkasının hakkını çiğneyemez. Bu büyük kardeşlik manzumesi, yalnız nazarî mahiyette değildir. Canlanmış bir hakikattir ve ilkönce, Hazreti Peygamber ile güzide arkadaşları onu kemâliyle canlandırmışlardı. Hazreti Peygamber buyurur ki: «Biriniz iman etmiş olmaz, kendi nefsi için sevdiğini kardeşi için sevmedikce!» Ve bu hadisi şerif islâm kardeşliğinin temelidir.

Otoriteye hürmet :

Fakat islâmiyet, hak eşitliğini kurmakla beraber, otoriteye karşı en yüksek saygıyı öğretir. Onun nazarında aile ocağı, ahlâk terbiyesinin asıl kaynağıdır. Onun için Kur'an, ana ve babaya hürmet ve itaate en büyük ehemmiyeti verir. Tanrı buyuruyor ki: «Kendisinden başkasına kulluk etmeyin ve ana babaya iyilik edin. Şayet biri veya ikisi, senin yanında kocayacak olursa, sakın onlara karşı «of!» deme, onları azarlama! Onlara en güzel sözü söyle. Onlara karşı itaatlik kanatlarını yerlere ger de de ki: Yarabbi, onlar benim küçüklüğümde beni terbiye ederken bana karşı ne kadar esirgeyici davrandılarsa, sen de onları öylece esirge!» (2). Ana ve babaya karşı itaatsizliği mazur gösterecek bir tek sebep, onların insanı insanı kâfirliğe sürüklemek istemeleridir. Ana ve babaya karşı gösterilen bu itaat, bütün otoriteye karşı gösterilen saygının temelidir. Kur'an bunu apaçık beyan ederek der ki: «Ey iman eden-

(1) Hucûrat sûresi, âyet: 13
(2) İsra sûresi, âyet, 23-24

ler, Allaha, Peygambere, ve içinizden olan Evliyayi umura, itaat ediniz» (1). Hazreti Peygamber de şöyle buyurur ki: «Allaha isyan hususunda hiçbir mahlûka itaat gerekmez».

İslâmiyetin dört amelî esası :

İslâmın dört amelî esası, yukarıda gösterdiğimiz gibi, namaz, oruç, zekât ve hacdır.

1. NAMAZ

İbadet, insan ruhunun şükran hislerini Halikına arzetmesi ve Allahı anarak ruhunu tazelemesidir. Allahı anmak, ibadetin temelidir. Allahı anmaktan geri kalmak, her türlü sapıklığın ana kaynağı olduğundan, sapıklıktan korunmak ve Allah yolundan ayrılmamak için Allahı anmak gerektir. İbadet, Kur'an-ı Kerime göre insan kalbini temizlemenin ve insanı sapıklıktan korumanın en bellibaşlı vasıtasıdır. Kur'an der ki: «Namaz, insanı her kötülükten, her fenalıktan uzak tutar. Allahı anmak herşeyden büyüktür. Yani, en büyük ibadettir» (2). Onun için islâmiyet, insanın manevî yükselişini sağlayan bir vasıta olmak dolayısiyle namazı emreder. Bu manevî yükselişin gaye ve hedefi ise, Allah rızasını kazanmak, Allah sevgisini derinden duymaktır. Fakat namaz kılmak, yalnız oturup kalkmak, alnını yere koymak, tekbir getirmek değildir. Bütün bunları tam samimiyetle tam, bir duyuş ile yapmak ve böylece gayeyi gerçekleştirmektir. Yoksa namaz kuru bir gösterişten ibaret kalır. Kur'an-ı Kerim, namazları kuru bir gösterişten ibaret olanları takbih ederek der ki: «Onlar namaza istemiye, istemiye dururlar, zaten maksatları da başkalarına gösteriştir.», «Yazık o namaz kılanlara, kıldıkları namazdan habersizdirler». Çünkü böyle bir namaz insanı yola getirmeğe, insanın ruhunu beslemeğe yardım etmez. Halbuki müslüman için namaz, ruhun en büyük gıdasıdır. Bu gıda ile beslenebilmek için, bu gıdanın özünü ruha sindirmek için, o gıdayı lâyıkiyle almak icabeder. Gövdeyi beslemek için gıda almağı gerekli gören ve günün muayyen vakitlerinde gıdalanan insan, ruhunun gıdasını nasıl ihmal eder de ruhunu aç bıraktığının farkına varmaz? Bunu yapanlar, ruhlarını öldürmüş olduklarını hissetmezler mi? Hakikî müslüman, ruhu körletmenin ve açlıktan öldürmenin ne demek olduğunu ve bu yüzden insanın ne kadar tereddi ettiğini iyi anladığı için ruhunun gıdasını asla ihmal etmez, hattâ onun gıdasına, gövdesinin gıdasından daha büyük ehemmiyet verir ve bütün dünya işleri, dünya mücadeleleri arasında mutlaka bir vakit bularak o gıdayı ruhuna sunar ve onun verdiği hızdan da faylanarak dünya işleriyle daha derin bir ferahlık, daha üstün bir metanet ile meşgul olur.

---

(1) Nisa sûresi, âyet: 62

(2) Ankebut sûresi, âyet: 45

Namaz vakitleri :

Müslümanlık hergün beş vakit namaz emreder. (1). Sabah namazı, fecrin zuhuru; (2) öğle namazı, güneşin zevali, (3) ikindi namazı, ikindi vaktinin girmesi, yani zeval ile gurup arası; (4) akşam namazı, güneşin batması, (5) yatsı namazı şafakın silinmesi üzerine kılınır.

Bunlardan başka biri Ramazan, diğeri Kurban bayramlarında kılınan namazlar ile Cum'a namazı vardır.

Namaz vakti hulûl edince bir müslüman gerek yalnız, gerek cemaatle, istediği yerde namazını kılar. Cemaatle edası şart olan namazlar, Cuma ve Bayram namazlarıdır.

Namaza hazırlık :

Namaza başlamadan evvel, abdest almak, yani elleri yıkamak, ağzı, burnu temizlemek, yüzü temizce yıkamak, dirseklere kadar kolları yıkamak, başı, kulakları meshetmek, ayakları yıkamak icabeder. Abdest bozan bir hâdise vukubulmadığı takdirde bir abdestle bir kaç namazı kılmak mümkündür. Karı koca arasında mukarenet vukuunda bütün vücudu temizlemek, baştan başa yıkanmak gerektir.

Namaza bu şekilde hazırlandıktan sonra ister cemaatle, ister tek başına namaz kılmak mümkündür. Namazın cemaatle edası, daha iyidir ve daha faziletlidir.

Namaz :

Sabah namazı ikisi sünnet, ikisi farz dört rekâttir.

Öğle namazı dört sünnet, dört farz, iki son sünnet, on rekâttır.

İkindi namazı dört sünnet, dört farz sekiz rekâttır.

Akşam namazı üç farz, iki sünnet beş rekâttır.

Yatsı namazı dört sünnet, dört farz, iki son sünnet, üç vitir, on üç rekâttır.

Cuma namazı iki rekât, bayram namazları da ikişer rekâttır.

Ezan :

Namazdan evvel ezan okunur. Ezanı Muhammedî şöyledir :

Allahü Ekber: Yani, Tanrı Uludur. (Ulular Ulusudur).

Eşhedü en lâ İlâhe illa-Allah: Yani, Bilirim bildiririm Tanrıdan başka tapacak yok.

Eşhedü enne Muhammeden Resul-ullah: Yani, Bilirim bildiririm Tanrının elçisidir, Muhammed!

Hayyi ales-salât	Haydin namaza
Hayyi alel felâh :	Haydin felâha
Allahü Ekber :	Tanrı Uludur
Lâ İlâhe İlla-Allah :	Tanrıdan başka tapacak yok.

Sabah ezanında «Haydi felâha» dedikten sonra «namaz uykudan hayırlıdır» manasındaki «Es-salâtü hayrün minen-nevm» sözü de söylenir.

Ezandan sonra «namaz başladı» manasında olan «Kad kamet-is salât» denilir ve ezan tamamlanır.

Namazın kılınışı :

Daha sonra herkes ayakta olduğu ve kıbleye yöneldiği halde «Allahü Ekber» diyerek ellerini kulaklarının ucuna kadar kaldırır, sonra sağ elini sol elinin üzerine koyarak göbeğinin (kadınlar göğsünün) üzerinde kavuşturur ve böylece herşeyden tecerrüt ederek Allaha yönelmiş olur. Allaha yönelen insanlar, dilerlerse bu durumlarını ifade edecek bazı dualar da okurlar, yahut Allahı tenzih eden sözler söylerler. Daha sonra Fatihayı ve Fatihayı müteakıp zammı sûre okurlar ve «Allahü Ekber» diye başlarını eğer, ellerini dizlerine koyar ve rükû denilen bu mütevazı durum içinde Allahın azamet ve şanını anlatan «Subhane Rabbiyel Azîm» yani «Münezzehtir, Ulu Rabbımın şanı» sözünü üç kere söylerler. Sonra «Semi-Allahü li men hamide» yani «Allah, kendisine hamd edenin duasını işitir» diyerek kalkarlar ve «Rabbena lek-el hamd» yani «Rab, bütün hamd sana yaraşır» diyerek secdeye kapanır, iki elini yere dayayarak alnını yere değdirir ve Allahın azamet ve şanını tenzih ederek «Subhane Rabbiyel Âlâ yani «Yücelerden Yüce olan Rabbın şanı münezzehtir» daha sonra «Allahü Ekber» diye birinci secdeden kalkar ve yine Allahü Ekber diyerek ikinci secdeye kapanır, aynı sözlerle niyaz eder, sonra ikinci secdeden ayağa kalkar, ikinci rekâtı aynı şekilde eda eder ve ikinci rekâtin sonunda diz çökerek oturur «Et - tahiyyatü» okur. Şayet, eda olunacak namaz iki rekâtten ibaretse «Et - tahiyyatü» ve «Allahümme salli» yi sonuna kadar okur ve sağa sola selâm verilir. Şayet daha fazla ise, Et - tahiyyatü ile Allahümme salli sonuna kadar okunur, sonra selâm verilir. Namaz dört rekâtsa birinci rekâtta yapıldığı gibi üçüncü rekâtta kalkılır ve dördüncü rekâtın sonunda oturularak «Et - tahiyyatü ve Allahümme salli» sonuna kadar okunur ve selâm verilir.

Et-tahiyyatın ilk kısmının meâli şudur: «Sözle, hareketle veya servetle yapılan bütün ibadetler ve bütün namazlar ve niyazlar, yalnız Allaha yaraşır. Selâm sana, ey Peygamber. Allahın merhameti de, bereketi de sana! Selâm hepimize ve Allahın yararlı kullarına! Bilirim bildiririm, Allahtan başka tapacak yok, ve bilirim bildiririm, Allahın elçisi ve kuludur Muhammed!»

İkinci kısmının (yani Allahümme salli) meâli de şudur: «Allahım, Muhammed ve Muhammede bağlı olanları muvaffak eyle. Nasıl ki İbrahim ile ona bağlananları muvaffak kılmıştın. Çünkü Hamde lâyık olan, şan ve şerefi yüce olan ancak Sensin! Allahım, Muhammed ve Muhammede bağlı olanlara bereket ihsan eyle. Nasıl ki İbrahim ile İbrahime bağlı olanlara bereket ihsan etmiştin. Hamde lâyık olan, şanı yüce olan ancak Sensin.»

«Et - tahiyat'ın bu ikinci kısmının sonuna dualar da eklenebilir. Ve selâm verilmekle namaz hitam bulur.

Namaz baştanbaşa Allahın şan ve azametini, merhamet ve inayetini anmak ve Ona iltica etmek için eda olunur. İnsan Allahın huzurunda gövdesiyle en mütevazı durumu alır, diliyle Allahın şanını yüceltir ve kalbiyle en kudsî heyecanları duyarak Allaha karşı güvenini sağlamlar.

Secde âyetleri :

Kur'an-ı Kerimdeki Secde âyetleri on dörttür. Bu âyetler Ârâf, Râd, Nahl, İsra, Meryem, Hac, Furkan, Neml, Secde, Sâd, Hamim (Secde), Necm, İnşikak, Alâka sûrelerindedir.

Bunlardan birini, namaz ile mükellef olanlardan okuyan ve işitenlere Secdei Tilâvet vacip olur.

Bu secde, el kaldırılmaksızın «Allahü Ekber» diye secdeye varıp üç kere «Süphane Rabbiyel'âlâ» demek ve yine «Allahü Ekber» deyip kalkmaktır.

2. ORUÇ

İnsanın manevî yükselişini sağlamak için islâmın emrettiği ikinci fariza, oruçtur. Kur'an bunu emrederken der ki: «Ey iman edenler, oruç size farzedildi. Ta ki korunasınız» (1). Yani her türlü kötülükten ve suçtan korunasınız». Namaz, nasıl ruhu temizleyen bir vasıta ise oruç ta onun gibidir. O da ruhu temizlemeğe yardım eder ve insanı her kötülükten alıkoyarak iyiliğe teşvik eder. Kur'an-ı Kerim, insanları yalnız iyiliğe teşvik etmekle, yalnız kötülükten sakınmayı söylemekle iktifa etmez. Bunu sağlayacak yolları ve çareleri de açıklar, onu koruyacak ve bu hedefi gerçekleştirmesini kolaylaştıracak amelî imkânları da gösterir. Oruç ta bunların en belli başlılarından biridir. Onun için islâm nazarında oruç, yalnız muayyen bir müddet için yemekten içmekten kendini alıkoymak değildir. Belki her kötülükten ve fenalıktan kendini korumaktır. Yemek, içmek cinsî mukarenet, malûm şartlar dairesinde Allahın halâl ettiği şeylerdir. Bu iştihaları kayıt altına almanın ve tatmin edilmelerine engel olmanın hedefi nefsi terbiye etmek, feragate alıştırmak, maneviyatını kudsiyet havasiyle yeniden canlandırmak, her günkü itiyatların yeknasak esaretinden kurtulmak, yeni şartlar içinde yaşamağa kolaylıkla alışarak nefse karşı hâkimiyet kazanmaktır.

Hayat bir ihtiyaç yığınıdır. Oruç, ihtiyaç esaretinin kayıtlarını kırarak ihtiyaçtan üstün bir hayat yaşamaktır.

Hayat mahrumiyetlerle doludur. Oruç, mahrumiyete yakından ve içten aşina olarak, içtimaî adalet duygusunu umumun içinde yaşatmak, umumu onu gerçekleştirmeğe teşvik etmektir.

---

(1) Bakara sûresi. âyet 183

Hayat, sefahetlerle doludur. Oruç sefaheti dizginleyerek sefaleti hissetmek ve sefaletle savaşmak isteklerini uyandırmaktır.

Elhasıl oruç, bir terbiyedir, bir tezkiyedir, bir tasfiyedir, bir hürmettir, bir muhabbettir, ve hepsini bir kelime ile ifade için, bir ibadettir. Ve gayesi Kur'anın dediği gibi, «Korunmak» dır. İtiyatların esaretinden, ihtiyaçların tazyıkinden, mahrumiyetlerin şahlanması tehlikesinden, sefaletlerin tuğyanından, haksızlıkların ve adaletsizliklerin infilâkından, elhasıl ferdî ve içtimaî hayatın zarar verici bütün unsurlarından korunmaktır. Resuli Kibriya «Sumu Tasihhu» yani «Oruç tutun ki sıhhat bulasınız» demekle hem ferdî sıhhati, hem içtimaî bünyenin selâmeti gibi çok şumullü bir manayı murad etmiş oldukları vuzuh ile anlaşılıyor.

Oruca ait hükümler, Bakara sûresinin 23 üncü kısmında bahis mevzuu olmaktadır. Oruç ayı Ramazan ayıdır. Ramazan günlerinde sabahtan akşama kadar yemekten, içmekten, ve cinsî mukarenetten çekinmek icabeder. Ramazan, kamerî aylardan olduğu için muhtelif yıllarda muhtelif mevsimlere düşer. Oruç tutamayanlar, bir fakiri doyurmakla mükelleftirler. Hastalar, yolcular, oruç tutmazlar ve orucu kaza ederler.

3. ZEKÂT

Dünyada bir din yoktur ki insanları iyilik etmeğe teşvik etmemiş olsun, fakat islâm dini bu hususta, hiçbir din ile kıyas kabul etmiyecek bir üstünlük arzeder. İslâm dininde «Zekât» adı verilen bu müessesenin esası, fakirler namına zenginlerin malında bir hak, bir hisse tanımaktır. İslâm dini, fakirlere maddî yardım sunmağı dinî bir farize sayan ve bunu kat'î ve sabit bir hak bilerek mal sahiplerinden sair hukuk ve tekâlif gibi edasını isteyen ilk ve son dindir. İslâm dini, diğer dinler gibi, insanları iyiliğe teşvik ile, öksüzleri ve dulları korumağı istemekle iktifa etmemiş, bunu mükellef olanlardan tahsil edilmesi gerçekleşen bir hak saymıştır. Bu yüzdendir ki bu farizenin ifasına ehemmiyet veren islâm milletleri arasında fakirlikten ve yoksulluktan eser kalmadığı gibi fakirlerin zenginlere karşı diş bilemelerine ve kin gütmelerine de meydan verilmemiştir.

İslâm dini fakirliğin ve yoksulluğun doğuracağı bütün ferdî, içtimaî ve ahlâkî zararları peşinden hesaplıyarak bunların hepsini önleyecek tedbirleri bir dinî farize olarak ortaya atmış ve böylece bunların hepsini de önlemiştir.

Fakirlik ve yoksulluk fuhşun en tehlikeli kaynağıdır. Zaruret, birçok insanları şeref ve haysiyetlerini fedaya sürüklüyor.

Yine fakirlik ve yoksulluk karı ve koca arasındaki münasebetleri düzensizliğe uğratan en büyük âmildir.

Yine zaruret, bir sürü cinayetlerin irtikâbına sebep olmakta, intiharlar, tezvirler, hırsızlıklar, katiller, siyasî anarşiler, hep bu yüzden vukubulmaktadır.

İslâm dini, zaruret ve sefaletin bütün bu zararları, doğurduğunu, bütün bunların bir cemiyeti sarsan ve bütün huzurunu kaçıran âmiller olduğunu bildiği için zaruret ve yoksulluğu ortadan kaldırmak maksadiyle zekât farizesini kabul etmiş ve müslümanları bu farizenin ifasiyle mükellef tutmuştur.

Kur'an-ı Kerim zekâta o derece ehemmiyet verir ki namazdan bahseden hemen her âyette ondan da bahsolunduğu göz çarpar.

Zekâtı verilecek mallar şunlardır :

1. İş görmeyip salma gezen hayvanların zekâtı. Bunlara, sahipleri tarafından yem verilmeyip, yalnız döl için muhafaza olunur. Deve, sığır, koyun bu kısma dahildir.

2. Her günkü gıdayı teşkil eden hububat ile hurma, üzümün zekâtı.

3. Altın ve gümüş ve nakdin zekâtı.

4. Ticaret mallarının zekâtı.

5. Topraktan çıkarılan altın ve gümüş madenleriyle yine toprak altında bulunan eskiden kalma definelerin zekâtı.

6. Sadakai fıtır ki Ramazan bayramı günü kendisinin ve ailesinin yiyeceğinden bir ölçek fazlasına malik olan her müslümana vacibdir. Herkes kendi hesabına bu sadakayı vereceği gibi nafakası, üzerine vacip olan babasının, anasının, zevcesinin ve çocuklarının hesabına da verecektir.

Sonra da keffaret denilen malî bir takım vergiler vardır. Orucunu bozmak, yemininde hanis olmak gibi şeylerin keffareti ki bunlar da fukara ve yoksullara verilir.

Farzolmayan sadakalara gelince: Peygamberimiz sadakaların bu kısmına birçok teşviklerde bulunmuştur. «Kıyamet günü insanlar arasında hükmolununcaya kadar herkes kendi sadakasının gölgesinde barınacaktır» buyurmuştur.

Zekât akçesi şu kimselere verilir:

1. Fakirlere ki malı olmadığı gibi kazanmağa da gücü yetmeyen kimselerdir.

2. Mesakine ki kazandığı şey nafakasına yetmeyen kimselerdir.

3. Zekât memurlarına ki bunlar zekâtı toplarlar ve müstahaklarına dağıtırlar.

4. Rakabesini kurtarmak için kölelere.

5. Gayri meşru bir yere sarfetmemek şartiyle borca girip te ödemiyen kimselere.

6. Gönüllü askerlere.

7. İslâma ısındırmak için yabancılara.

8. Gayri meşru bir maksatla olmamak üzere yola çıkan, yoksul yolculara.

4. HACC.

Hac, gücü yeten insana ömründe bir kere olmak üzere farzdır. Bir kereden fazlası, mecburî değildir. Hac mevsimi muayyendir. Çünkü ancak bu sayede dünyanın her tarafından gelen müslümanlarla buluşmak, tanışmak, sevişmek ve yardımlaşmak mümkün olur. Hac, içtimaî bakımdan, müslümanları birbirine ısındıracak, aralarındaki kardeşlik bağlılığını kuvvetlendirecek bir seyahattir. Çünkü islâm dini, insanları kardeş olmağa davetle kalmamış, onların bu gayeyi gerçekleştirmelerini kolaylaştıracak yolu da gösermiştir. Hac da bunların en belli başlılarından biridir.

Hac için Mekkeye Zilhicce ayında gidilir. Ayın yedisinden evvel oraya varmış olmak icabeder. İhrama girilir. İhram, biri ile kuşanılan, diğeri de omuza atılan iki beyaz örtüden ibarettir. Daha sonra Kâbe yedi kere tavaf edilir. Safa ile Merve adındaki tepeler arasında yedi kere koşulur. Arafât ovasında durulur. Haccın erkânı bunlardır.

Hacıların İhrama girmeleri hepsine ayni kılığı verir ve aralarındaki müsavatı büsbütün belirtir. Bu sayede mevki, servet, milliyet, renk ve sair bütün farklar tamamiyle zail olur ve bütün insanlık âlemi, Haliki karşısında tek bir çehre, tek bir şekil, tek bir durum alır ve Allaha münacat eder. Allahın lûtuf ve inayetini diler. Dünyada hiçbir manzara insanların kardeşliğini ve müsavatını bu derece vuzuh ile belirtmez.

Hacının gerçekleştirdiği hedeflerden başlıcaları şunlardır:

1. Dünyanın dört köşesinden Mekkeye gelen müslümanlar, hac vesilesiyle buluşup tanışırlar.

2. İslâmın doğduğu yerleri görmek sayesinde islâm tarihinin en şerefli safhası olan Asr-ı Saadeti yaşamak, Hazreti Peygamberin başardığı inkılâbın ilk safhasını yakından görmek mümkün olur. İslâm tarihinin o devrini yaşamak ise, insan ruhuna en yüksek ilhamları verir ve onu en yüksek heyecanlarla besler.

3. Dünyanın her kıt'asından gelen müslümanların bir merkezde buluşmaları islâm âlemine türlü türlü istifadeler temin eder.

4. Hac farizesini ifa eden insan, Allaha yalvarmak, Allah rızası için kurbanlar kesmek, yolculukların zahmetlerine dayanmak, günahlardan temizlenmek sayesinde maneviyatını yükseltmiş ve ahlâkını tasfiye etmiş olur.

Haccın vücubu için bir takım şartlar vardır: Yol masrafına gücü yetmek, yolculuk müddetince arkada kalan çoluk çocuğa kâfi gelecek nafaka bırakmak, sıhhatce yolculuğun zahmetlerine dayanmak.

İşte islâmın amelî esasları da bunlardır. Ve daha fazla tafsilât isteyenler «islâmda Hac farizası» adlı eserimizi okuyabilirler.

* * *

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ANDAKİ PEYGAMBERLER

(KASAS-I ENBİYA)

1. Hazreti Âdem.
2. Hazreti Nuh.
3. Hazreti Hud, Salih, Lokman, Hızır, Zülkarneyn.
4. Hazreti İbrahim, İsmail ve İshak.
5. Hazreti Musa.
6. Hazreti İsa.
7. Diğer peygamberler:

Hazreti İdris — Hazreti Lût — Hazreti Yakub ve Yusuf — Hazreti Şuayb — Hazreti Harun — Hazreti Davud — Hazreti Süleyman — Hazreti Eyyub — Hazreti Zekeriyya — Hazreti Yahya — Hazreti İlyas — Hazreti Elyesa' — Hazreti Zülkifl — Hazreti Uzeyr.

(Hazreti Muhammed Mustafa'dan, baştan sona kadar bütün metinde bahsedildiği için, okuyucularımız oradan takip edeceklerdir.)

KUR'ANDAKİ PEYGAMBERLER

(KASAS-I ENBİYA)

Kur'an-ı Kerimde birçok peygamberlerden bahsolunur ve bunların kıssaları anlatılır. Fakat bu peygamberlerden bahsolunmasının ve kıssalarına işaret edilmesinin sebebi onların tarihlerini nakletmek değil, muhtelif milletlerin tarihindeki birtakım hususiyetleri belirtmek, diğer peygamberlerin hayatında Hazreti Peygamber Muhammed Mustafanın hayatında karşılaştığı hâdiselere benzeyen hâdiseleri açıklamak, hak ve hakikatin daima galebe çaldığını, daima üstün geldiğini göstererek Hazreti Peygambere ve müminlere teselli vermek, her peygamberin karşılaşmış olduğu muhalefetin eninde sonunda yıkıldığını ve eridiğini tarihî misallerle tesbit ederek müminlerin azmini hızlandırmaktır. Onun için Kur'an bahis mevzuu ettiği peygamberlerin tercümei haline ait tafsilât ile meşgul olmadıktan başka onların bildirmiş oldukları dinin bütün itikatlarını da anlatmağa lüzum görmez ve her milletin bu itikatları nasıl karşıladığını mufassal bir surette izah etmek ihtiyacını hissetmez. Belki Kur'an, her peygamberin tevhid itikadını yaymış olduğunu, insanları Allaha inanmağa ve insanlara iyilik etmeğe davet ettiğini, gönderilmiş olduğu milletin ahlâkî tealisi için çalıştığını anlatmakla iktifa eder. İsrail oğulları arasından ve daha başkaları arasından gelen peygamberleri anarak, bütün peygamberler tarafından bildirilen dinî esasların ayni olduğunu belirtmeğe ehemmiyet verir. Kur'an-ı Kerim, Hazreti Peygamberin, en şiddetli muhalefetle karşılaşmış olduğu sıralarda, bu muhaliflerin de daha önceki peygamberlere karşı gelenler gibi yok olacaklarını ve ayni akıbetten kurtulamıyacaklarını anlatmış ve onun bu sözü bir tarihî hakikat olarak gerçekleşmiştir.

Kur'an-ı Kerimin bu münasebetle ehemmiyet verdiği diğer bir nokta, daha önceki peygamberlerden her birinin bir millete gönderilmiş olduğunu anlatmasına mukabil Hazreti Peygamber Muhammed Mustafanın bütün dünya milletlerine gönderilmiş olduğunu anlatmasıdır.

1. ÂDEM

Kur'an-ı Kerim Âdemin ne zaman doğduğunu ve nasıl doğduğunu anlatmadıktan başka onun ilk insan olduğunu dahi söylemez. Onun için İmam Bakır «Babamız Âdemden önce milyonlarca âdemler gelip geçmiştir.» demiş, Şeyh Ekber Muhiddin Arabî de *Futuhat* adlı muazzam eserinde, bizim Âdem babamızdan kırk bin yıl önce başka bir Âdemin yeryüzünde yaşadığını kaydeder. İmamiyenin bir kavline göre bizim Âdem

babamızdan önce otuz âdem gelmiştir ve herbiri ile diğeri arasında dünya elli bin yıl bir beyaban gibi kalmış, sonra elli bin yıl mamur yaşamıştır. (1).

Kur'an-ı Kerim, Âdemin nasıl vücuda getirilmiş olduğundan da bahsetmez ve Tevratın anlattıklarını teyid etmez. Gerçi Kur'an onun topraktan yaratılmış olduğunu söyler. Fakat ayni zamanda her âdem oğlunun da ayni tarzda topraktan yaratılmış olduğunu beyan eyler:

«Ey nâs, *ölümden sonra* tekrar hayata kavuşmaktan şüphe içinde iseniz o halde *biliniz ki* Biz sizi topraktan, sonra bir nutfeden; sonra bir kan pıhtısından, sonra da bir çiğnem etten yaratmışızdır». Hac sûresi 5.

«Allah sizi topraktan, sonra bir nutfeden, sonra bir kan pıhtısından, sonra sizi bir çocuk olarak meydana getirdi». Mümin sûresi: âyet, 67.

«Arkadaşı onunla tartışırken dedi ki: seni topraktan, sonra bir nutfeden yaratan, sonra seni tastamam bir insan olarak düzenliyen Allaha mı inanmıyorsun?» İsra sûresi.

Toprak, beşer varlığının ilk konağıdır. Ve her insan topraktan yaratılmıştır. Nasıl mı? Bizzat Kur'an bunu şöyle açıklar:

«Biz insanı toprağın özünden yarattık, sonra onu sapsağlam bir karargâhta bir nutfe yaptık.» Müminun sûresi: âyet, 12

«İnsanı yaratmağa topraktan başladı. Sonra onu tamamladı, ona ruhundan üfürdü. Ve size kulaklar, gözler ve kalpler vücuda getirdi», Secde sûresi: âyet, 7-9.

Demek ki insanın topraktan yaratılmasının manası, toprağın özünden yaratılmasıdır. Ve bu öz, bir nutfe oluyor. Çünkü birçok gelişmelerden sonra nutfe şeklini alan hayat cürsumesi, bütün gıdasını topraktan almaktadır. Bu son âyeti kerimede en fazla göze çarpan nokta, Allahın her insana, kendi ruhundan nefhetmesidir. Bu ruhtan maksat, insanı her zihayat gibi yaşatan can değil, insanın iyiyi kötüden ayırt etmesine saik olan nefsi natıka, insanî ruh, yahut akıldır. Onun için âyeti kerimede ruhun nefhinden sonra Allahın insana kulak, göz ve kalp verdiğinden bahsolunmaktadır.

Kur'an-ı Kerimin Âdemin ve âdem oğullarının yaratılışı hakkında söyledikleri bu mealdedir.

Âdemin eşi olan Havvanın yaratılışı hakkında, Tevratın anlattıkları, Kur'an tarafından kabul olunmamaktadır. Tevrata göre, Havva, Âdemin eğe kemiğinden yaratılmıştır (2). Kur'an-ı Kerim ise bütün insanların bir tek candan yaratılmış olduklarını (3) ve eşlerinin de ondan ya-

---

(1) İslâm mütefekkirlerinin ve büyüklerinin bu düşüncelerine daha başkalarının meselâ Hazreti Mevlânanın tekâmül nazariyesini ifade eden şiirlerini ilâve etmek mümkündür. Biz bunu eserin metnine bırakıyoruz ve bu kadarla iktifa ediyoruz.

(2) Kitab-üt-Tekvin. Bab 29, âyet, 21-22

(3) Nisa sûresi, âyet: 1

ratılmış olduğunu beyan eyler (1). Yani Kur'ana göre erkek, kadın bütün insanların ayni candan, ayni özden, ayni cevherden yaratılmışlardır. Diğer bütün âyetler de bunu teyid etmiştir (2).

Âdem ile melekler ve şeytan :

Kur'an-ı Kerim Âdemin kıssasından bahsederken Şeytanın Âdeme karşı geldiğini anlatır ki bu hâdise, kıssanın en belli başlı hususiyetidir. Ve Kur'anın yedi yerinde bahis mevzuu edilir. Bunlarda neler bahsolunduğunu şöylece anlatabiliriz:

Evvelâ Cenabı Hak Âdemi, yahut beşeri yaratmağa aid iradesini bildiriyor:

1. «Tanrın meleklere demişti ki: Ben topraktan bir beşer yaratacağım». Sâd sûresi, âyet: 71

2. «Rabbın meleklere demişti ki: Ben kara çamurdan, biçim verilmiş balçıktan beşer yaratacağım». Hicr sûresi, âyet : 28.

3. «Rabbın meleklere demişti ki: Yeryüzünde ona hükümran olacak birini yerleştireceğim».

İlk iki âyette bir beşerin yaratılmasından bahsolunduğu halde üçüncü âyette onun yeryüzünde hükümran olacağından bahsolunuyor. Birinci ve ikinci âyetin umumiyeti, üçüncü âyetin hususiyeti yalnız Âdeme değil, bütün âdem oğullarına şamildir. Onun için Âdemin kıssası, hakikatte her âdem oğlunun kıssasıdır. İnsanın hükümranlığı, onun yeryüzünde tutacağı yüksek mevkii belirtiyor, çünkü yalnız hayvanlık âlemine hâkim olmakla kalmıyacak, Kur'an tarafından defeat ile anlatıldığı vech ile, tabiat kuvvetlerine de hâkim olacaktır.

Yalnız bir defa insanlık dediğimiz varlığın karanlık cephesine işaret edilmekte ve dikkat bu cepheye çevrilmektedir.

Melekler, Hak Tealâya diyorlar ki: «Yeryüzüne, fesat çıkaracak, kan dökecek birini mi yerleştireceksin?» Bakara sûresi, âyet: 3

Fakat levhanın parlak tarafları kat'iyyen ihmal edilmemektedir. Çünkü insanın yaratılışı tamamlandıktan sonra «Allahın ona kendi ruhundan nefhettiği» bildirilmekte (3) ve insanın hükümran olmak yolundaki yüksek kabiliyetlerine işaret edilerek «Âdeme, herşeyin ismi öğretilmiştir» (4). denilmekte ve bu «bilginin meleklere de verilmemiş olduğu açıklanmaktadır (5). İnsanın hakikî kuvveti, bilgi kuvvetidir. Onun için meleklerin Âdeme secde etmeleri emrolunmuş ve böylece Âdemin meleklerden üstün olduğu gösterilmiştir. İnsana verilen kudret, bilgi edinmek kudret ve kabiliyetidir. Ve insan çalışa çalışa, bilgi sahibi olur

---

(1) Nisa' sûresi, âyet 1
(2) Nahl sûresi, âyet: 72 ve Rum sûresi, âyet; 21
(3) Sebe' sûresi, âyet 72 ve Hicr sûresi, âyet: 29
(4) Bakara sûresi, âyet: 31
(5) Bakara sûresi, âyet: 32

ve bilgisini gittikçe arttırır. İçindeki ilâhî ruh aydınlığı, onun en büyük yardımcısıdır ve o bu aydınlık sayesinde şahikadan şahikaya tırmanır. Bilgi sahibi olmak madde âleminde, insanlara nasıl yeni ufuklar ve yeni ilerleme sahaları açarsa, mana âleminde de, bilgi sahibi olmak, daha yüksek bir hayat yaşamağı sağlıyacak yeni ufuklar açar ki bunun tam tecellisi kıyamet günü başlıyacaktır. Onun için meleklerin Âdeme secde ettiklerinden bahsolundukça iblisin ona, karşı geldiği anlatılır.

İblis şeytanın has ismidir. Kehf sûresinin 50 inci âyetinde onun cin taifesinden, yani göze görünmiyen mahlûkatın süflî tabakasından olduğu anlatılır. Buna mukabil melekler, görünmiyen mahlûkatın ulvî tabakasındandır. Bu göze görünmiyen mahlûkat, insanın ruhanî hayatiyle alâkalıdırlar. Melekler onu iyiliğe cezbeder. Şeytan ise insandaki süflî ihtirasları harekete geçirir ve insanın daha yüksek hayata doğru ilerlemesine engel olmak ister. Onun için Kaf sûresinde insanı kötülüğe sevkeden şeytana «sürükleyici» denildiği halde insanı iyiliğe cezbeden meleklere, «şahit» denilmektedir. Kur'anda bu yüzden, şeytanın Âdeme, yahut insana secde etmediği anlatılmakla, insanın şeytan tarafından kışkırtılan süflî ihtiraslarının, ilerlemesine engel olduğu gösterilmiş, daha yüksek bir hayata kavuşmak için şeytana baş eğdirmek lâzım geldiği, yani süflî ihtirasların tesirinden kurtulmak icabettiği bildirilmiştir. Hazreti Peygamber, durumun bu mahiyetini böylece izah etmiş bulunuyor. Resuli Kibriyanın her insanın bir şeytanı bulunduğunu söylemesi üzerine kendisinin de bir şeytanı olup olmadığı sorulmuş, o da, evet, benim de var, dedikten sonra «fakat Allahın yardımiyle ona baş eğdirdim» demiştir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, şeytan ile şeytanın zürriyetini «insanın düşmanı» sayar (1). Ve bu düşmana baş eğdirinceye kadar onunla savaşmak gerekleştiğini anlatır.

Âdem ile Havva Cennette :

Kur'an-ı Kerimde bu münasebetle bahis mevzuu olan ikinci nokta Âdem ile eşinin bir bahçeye yerleştirilmiş olduklarıdır (2). Bu bahçenin nasıl bir yer olduğu şu şekilde anlatılıyor: «Cennette senin için aç kalmak, çıplak kalmak yok. Susuzluğa uğramak, güneşin sıcağını çekmek de yok» (3). Sonra Âdem ile eşine şunların söylendiği bildiriliyor: «Ey Âdem, eşinle birlikte Cennette oturun. Ondan istediğinizi bol bol yeyin. Ancak şu ağaca yaklaşıp zalimlerden olmayın» (4). Şeytan bu sırada Âdemi iğfal etmek için ona kötü bir telkinde bulundu (5).

Dikkate değer bir nokta Kur'anın bu kıssaya dair verdiği tafsilâtın

(1) Kehf sûresi, âyet: 50
(2) Tâhâ sûresi âyet 117, Âraf sûresi âyet 19, Bakara sûresi âyet 35.
(3) Tâhâ sûresi âyet 118 — 119
(5) Âraf sûresi âyet 20, Tâhâ sûresi âyet 120.

Tevrata uymadığı ve Kur'anın Tevrat tarafından verilen tafsilâtı kabul etmediğidir. Çünkü Kur'an, yılanın Havvayı iğfal etmesinden ve iğfal olunan Havvanın Âdemi kandırmasından bahsetmez. Belki şeytanın Âdeme veya Âdemle Havvaya, âdem oğullarının hepsine yaptığı gibi, kötü bir telkinde bulunduğunu anlatır. Şeytanın bu kötü telkini yüzünden insan yasak edilen ağacın «ebedîlik ağacı ve zeval bulmayan bir devlet» (1) olduğunu sanıyor ve şeytan ona Allahın bu ağaca yaklaşmalarını yasak etmesinin sebebini anlatarak «melek olmalarını, yahut ebedîlerden olmalarını istemediği için» böyle yaptığını anlatıyor. (2). Şeytan, Âdem ile karısını bu şekilde aldatarak düşmelerine sebep olmuştur (3). Âdemle karısı, o yasak edilen ağaçtan yemişler ve neticede çıplaklıkları kendilerine görünmüş, onun için yapraklarla örtünmeğe başlamışlardı. (4)

Bütün bunların belirttiği hakikat, bahis mevzuu olan bahçenin, dünyevî bir bahçe olmadığıdır. Bu bahçe, hiçbir mücadeleye sahne olmayan, huzur ve kanaat âlemini temsil etmektedir. Burada anlatılan ve yasak edildiği bildirilen ağaçtan yalnız «bu ağaç» diye bahsolunuyor. Ve «bu ağaç» denilmekle onun çok iyi bilinen bir ağaç olduğu gösterilmiş oluyor. Bu da onun çok iyi bilinen «kötülük ağacı» olduğuna bir ipucu veriyor. Çünkü Kur'an-ı Kerimde iyilik te, kötülük te birer ağaca benzetilir. (5). Şeytanın yasak edilen ağacın, ebediyet ağacı olduğunu söyleyerek Âdemi aldatması (6), onun hakikatte ölüm getiren kötülük ağacı olduğunu belirtmektedir.

Âdem ile Havvanın aldanmaları yüzünden karşılaştıkları neticeleri anlatan âyetler de bu ağacın hakikî mahiyetine dair bir ipucu vermektedir. Bu âyetlere göre Âdemle Havvanın o ağaçtan yemeleri üzerine karşılaştıkları netice «çıplaklıkları» nı hissetmek ve çıplaklıklarını örtmek için yaprak kopararak örtünmeleridir. (7) .Âdem ile Havvanın bu şekilde hareket etmelerinden anlaşılıyor ki ikisi de fena bir harekette bulunduklarını, kendilerine yakışmayan bir suç işlediklerini anlamışlar ve yaprak kopararak örtünmek suretiyle onu telâfi için bir gayret sarfetmişlerdir. Kur'an bunun hemen arkasından iki çeşit cameden bahsederek «bunların biri çıplaklığı örtmek ve güzel görünmek için kullanılan dış camelerdir. Diğeri de ruhanî camedir ki kötülüğe karşı insanı korur ve en hayırlısı budur.» (8) dedikten sonra der ki: «Ey Âdem oğulları,

(1) Tâhâ sûresi 120
(2) Âraf sûresi yet 20; Tâhâ sûresi, âyet 120
(3) Âraf sûresi âyet 22
(4) Tâhâ sûresi 121; Âraf sûresi âyet 22
(5) İbrahim sûresi âyet 24 - 25
(6) Âraf sûresi âyet 19
(7) Âraf sûresi âyet 22 ve Tâhâ sûresi âyet 121
(8) Âraf sûresi âyet 26

ana ve babanızın üzerindeki örtüleri çekip sıyırarak çıplaklıklarını göstermekle cennetten çıkarttığı gibi, şeytan sizin de başınızı derde sokmasın ve baştan çıkarmasın. O da onun ordusu da sizin onları göremiyeceğiniz yerden, sizi görüyor; Biz şeytanları iman etmeyenlerin öz dostu yaptık» (1). Daha sonraki âyetler, kâfirlerin hayasızlıklarından bahseder ve böylece Kur'anın «ağaç» diye tarif ettiği ağacın kötülük ağacı olduğu, söz götürmez bir vuzuh ile anlaşılır. Bu böyle olduğuna göre Âdem ile Havvanın birleştirildiği cennet, ruhanî bir cennet olmak icabeder. Yani burası huzur ve kanaati temsil eden bir ruhanî yurttu. Nitekim burada İnsanın aç veya susuz kalmadığından, her istediğini bol bol yediğinden bahsolunması da bunu belirtiyor.

Cennetten çıkış :

Şeytan, Âdemi kötülüğe teşvik etmek yüzünden cennetten ebediyyen koğulmuş ve kıyamete kadar Allahın lânetini haketmiştir. (2) Âdem de bir kast ile değil, fakat unutkanlık yüzünden (3) Allahın emrine karşı geldiği için cennetten koğulmuş ise de onun koğuluşu muvakkat bir zaman içindir. Ve o, bu müddet zarfında düşmanı olan şeytan ile savaşacak, bu savaş, ona cennet yolunu yeniden açacaktır. İnsan, meleklere hâkim olacak derecede kuvvet ve kudret sahibi olduğu için, şeytan ile savaşa savaşa ona da baş eğdirecektir. İnsan bu savaş sırasında Allahın yardımından ve Onun gönderdiği vahyin aydınlığından faydalanacak ve cennette bir daha koğulmamak üzere ebediyyen yerleşecektir. Çünkü Allaha yönelmek ve her kuvvet ve kudretin kaynağı olan o yüce varlığın yardımından hız almak sayesinde şeytana galip gelecek ve o zaman en büyük zaferi kazanacaktır.

Âdem ile Havva Allaha şöyle niyaz etmişlerdi :

«Ulu Tanrımız, kendi nefsimize zulmettik. Sen bizi yarlığamaz ve esirgemezsen muhakkak ki ziyan edenlerden oluruz.» (4).

«Âdem, Tanrısından birkaç kelime telâkki ederek tevbe etti. Allah ta onun tevbesini kabul etti» (5).

«Sonra Tanrısı onu seçti, tevbesini kabul ederek onu doğru yola iletti.» (6).

Bütün bunlar Âdem hakkında doğru olduğu gibi umumiyetle her insan hakkında da doğrudur. Allahın vahyi sayesinde aydınlığa kavuş-

---

(1) Âraf sûresi âyet 62
(2) Bakara sûresi âyet 37
(3) Tâhâ sûresi: âyet 77 ve 78; Hicr sûresi, âyet: 34 ve 35
(4) Tâhâ sûresi âyet: 115
(5) Âraf sûresi âyet 22
(6) Tâhâ sûresi âyet 122

mak, insana şeytanın hakkından gelecek her kuvvet ve kudreti verir. Ve o zaman insanın şeytandan korkmasına, yahut suç işleyerek üzülmesine yer kalmaz :

«Benden size bir rehber gelir de kimler Benim rehberime uyarsa onlar için korku da, tasa da yoktur.» (1).

«Size Benim tarafımdan rehber gelecektir. Kim Benim rehberime uyarsa asla sapmaz ve asla bedbaht olmaz.» (2).

Herkim bu kıssayı dikkatle okuyarak anlattığı büyük dâvayı ve büyük gayeyi anlar, yani insanın, ta hâkim oluncaya kadar ihtiraslariyle savaşması ve bu savaşı kazanması gerekleştiğini öğrenirse, Kur'anın Âdem kıssasını irat etmek hususunda Tevrata hiçbir vech ile borçlu olmadığını derhal takdir eder.

2. HAZRETİ NUH

Hazreti Nuhun kıssasında en mühim nokta, Tufan hâdisesidir. Tevrata göre o zaman kopan tufan yeryüzünü kaplamış ve herşeyi imha etmiştir. Tevrat bundan bahsederken der ki: «Bütün sema altındaki bulunan yüksek dağların kâffesi örtüldü. Ve sular on beş arşın yüksekliğine çıkıp dağlar örtüldü. Ve yer üzerinde hareket eden ceset sahibinin cümlesi, gerek kuşlar ve gerek behayim ve vuhuş ve yeryüzünde sürünen haşaratın hepsi ve insanın cümlesi telef oldular. (3) ilâh».

Kur'an-ı Kerim Nuh sûresinde «Biz Nuhu kavmine gönderdik». diye başlıyarak kavminin kendisini red ve inkâr ettiğini anlatır ve «Bunlar günahları yüzünden suda boğulup hemen ateşe atıldılar» (4) der, böylece yalnız Nuhun kavmi içinde hakikate karşı gelenlerin, Nuha eziyet edenlerin, ona karşı pusular kuranların boğularak helâk olduklarını bildirir.

Şu âyetler, bu hakikatleri aydınlatmaktadır:

«Nuh, Ulu, Tanrım! dedi, kavmim, beni yalancı saydı, benimle onların arasını ayır, aramızda hükmet, beni de, benimle beraber iman edenleri de kurtar! Bunun üzerine Biz onu ve onunla beraber olanları yüklü *gemide kurtardık.* Sonra geride kalanları boğduk» (5).

«Nuh da daha evvel Bize niyaz etmişti. Biz onun niyazını kabul ederek onu ve ailesini büyük felâketten kurtarmıştık. Çünkü onlar kötü insanlardı. Biz de onların hepsini suda boğduk» (6).

(1) Bakara sûresi âyet 39
(2) Tâhâ sûresi âyet 123
(3) Kitab-üt-Tekvin yedinci bab, âyet: 21
(4) Nuh sûresi, 25
(5) Şuara sûresi, âyet: 117-120
(6) Enbiya sûresi, âyet: 76-77

«Nuha vahyolundu ki: Kavminin içinde sana iman edenlerden başka bir kimse iman etmiyecek. Onların yaptıkları yüzünden gam çekme. gözümüzün önünde vahyimize uyarak gemi yap. Zalim olanlar hakkında bana birşey söyleme, çünkü onlar suda boğulacaklardır.» (1).

«Biz Nuhu da onunla beraber gemide bulunanları da kurtardık. Bunları onların yerine hükümran kıldık. Âyetlerimizi yalan sayanları da boğduk» (2).

Hazreti Nuh hakkında verilen ehemmiyetli tafsilât Hud sûresindedir. Burada onun gemiyi yapmasından, kendisinin ve beraber olanların gemiye yerleşmelerinden, sonunda geminin Cudi dağı üzerinde durmasından bahsedilir. Dikkate değer bir hâdise Nuhun kendi oğlu ile arasında geçen muhaveredir. Nuh oğlunun kendine katılmasını istiyor ve onu da çağırıyor. Fakat oğlu dinlemiyor, bir dağ başına sığınarak sulardan korunacağını söylüyor. Nuh, Allahın esirgediklerinden başkasının bu felâketten korunamıyacağını anlatıyor. Fakat oğlu dinlemiyor ve suların kaynamasiyle araları açılıyor. Nuhun oğlu da boğulanlar arasında boğuluyor. Yüreği yaralı baba Tanrısına hitap ederek diyor ki: «Tanrım, oğlum, benim öz ailemdendir. Senin sözün en doğru sözdür. (Yani bana bütün ailemi kurtarmayı vadetmiştin). Hâkimlerin en adaletlisi Sensin! Cevap aldı; o senin ailenden değildir. Çünkü özü bozuktu ve işlediği iş kötü idi. Onun için Benden birşey sorma, cahillerden olmaman için sana öğüt veriyorum».

Ankebut sûresinde Hazreti Nuhtan kısaca bahsedilir, onun kavmi arasında 950 yıl kaldığı anlatılır ki bundan getirmiş olduğu din ve şeriatın payidar olduğu müddete işaret edilmiş olduğu muhtemeldir. Metne bakınız.

Tahrim sûresinde Nuhun karısından bahsolunurken kocasına karşı, Lûtun karısı gibi hainane hareket ettiği anlatılır.

3. HAZRETİ HUD, SALİH, LOKMAN, HIZIR, ZÜLKARNEYN

Kur'anda Hazreti Nuhtan sonra, Kronolojik sıra gözetildiği zaman umumiyetle Hazreti Huddan bahsolunur ki Âd kavmine gönderilmiş bir peygamberdi. Âd kavmi, Ahkaf çölünde yaşıyordu (3) ve burası Arabistanın cenubunda Uman ile Hadramut arasında idi. Âd, Aramın oğlu, o da Nuhun torunu idi. Buna ilk Âd denilir (4) ve böylece ikinci

(1) Hud sûresi, âyet; 36-37
(2) Yunus sûresi, âyet; 73
(3) Ahkaf sûresi, âyet; 21
(4) Necm sûresi, âyet; 50

Âd diye anılan Semua kavminden ayırd edilir. Son zamanlarda keşfolunan birtakım kitabelerin anlattığı gibi Âd, kuvvetli bir kabile idi. Tevrat, bu kabileye gönderilen Hazreti Huddan bahsetmediği gibi Semud kavmine gönderilen Hazreti Salihten de bahsetmez. Semud kavmi Hicr adı verilen (1). Medinenin şimalindeki yerde ikamet ederdi.

Âd hakkında bildirilen en mühim nokta, bunların Nuh kavminin varisleri olduklarıdır (2). Bunların büyük binalar yaptıkları ve devirlerinin en kuvvetli milleti sayıldıklarıdır (3). Bunlar sonunda şiddetli bir rüzgâra tutularak helâk olmuşlardı (4).

Semud hakkında bildirilen noktalar, bunların kayaları oyarak evler yaptıkları (5) ve hazreti Peygamberin devrinde bunların izlerine rastlandığı (6) ve sonunda bir zelzele ile helâk olduklarıdır (7).

Bu milletlerin ikisi de peygamberlerine karşı gelmişler ve bu cezalara çarpılmışlardı.

Hazreti Salihden bahsolunurken, Semud kavmine bir dişi devenin onlara bir alâmet olarak verilmiş olduğu anlatılır ve bu dişi deveyi öldürmeleriyle cezaya uğrayacakları ihtar edilir. Bu dişi deveye dair bir sürü esatirî mahiyette rivayetler naklolunursa da Kur'an bunları teyid etmez. Anlaşılan Semud kavmi Hazreti Salihi ortadan kaldırmak için bir suikast hazırlamış (8) ve dişi deveyi öldürmekle bu suikastlarını da gerçekleştirmek istediklerini göstermişlerdir.

Tevratın bahis mevzuu etmediği halde Kur'anda rastlanan peygamberler yalnız bunlar değildir. Kur'an, Lokman (9) adında bir peygamberden bahseder ki Etyopyalı olduğu anlaşılıyor. Bilhassa uslu ve alçak gönüllü olmağı telkin ettiği göze çarpmaktadır (10).

Yine Kur'an Hazreti Musaya muasır olan ve Musanın kendisinden bilgi öğrenmek üzere yanına gittiği bir peygamberden bahseder (11). Ve onun iki nehrin birleştiği yerde ikamet ettiğini söyler (2). Âmme, buna Hızır derler.

Bundan başka Kur'an, Zülkarneyn adlı bir hükümdardan bahseder ve onun hakkında söylediği sözler ona bir milletin peygamberi göziyle de bakılabileceğini belirtir.

---

(1) Hicr sûresi, âyet: 80
(2) Âraf sûresi, âyet: 69
(3) Fecr sûresi, âyet: 7-8
(4) El Hakka sûresi, âyet: 6-7 ve Kamer sûresi, âyet: 19
(5) Âraf sûresi, âyet: 74
(6) Neml sûresi, âyet: 52
(7) Âraf sûresi, âyet: 78
(8) Neml sûresi, âyet: 48 ve 49
(9) Lokman sûresi, âyet: 13
(10) Lokman sûresi, âyet: 17-19
(11) Kehf sûresi, âyet: 60-82
(12) Kehf sûresi, âyet: 60

Bütün bunlar, her millete bir peygamber gönderilmiş olduğuna dair Kur'anın bildirmiş olduğu itikada tamamiyle uygundur.

4. HAZRETİ İBRAHİM, İSMAİL VE İSHAK

Kur'an-ı Kerimde kıssalarına en çok önem verilen iki peygamberden biri Hazreti İbrahim, diğeri Hazreti Musadır. Hazreti İbrahimden, kırk defadan fazla, Hazreti Musadan da şöyle böyle elli defa bahseder. Hazreti İbrahimin en büyük değeri Arabistanda ikamet eden yahudiler, hıristiyanlar ve müşrikler tarafından tanınması ve dinî görüşlerinin ayrılmasına rağmen, bir bakımdan hepsini birleştiren bağlantı teşkil etmesidir. Bu yüzden bunların hepsi de mükerrer defalar İbrahimin dinine davet olunmuşlardır.

«Onlar, (yahudiler ve hıristiyanlar) ya yahudi olun, yahut hıristiyan olun ki hidayet bulasınız, derler. De ki (Ya Muhammed) biz dosdoğru yol üzere olan ve müşriklerden olmayan İbrahimin dini üzereyiz». Bakara sûresi 135.

«Kendini tamamiyle Allaha teslim etmiş olan, iyilik eden ve dosdoğru yolda olup Allahın dost edindiği İbrahimin dinine uyan kimsenin dininden daha güzel din olabilir mi?» Nisa sûresi 124.

«De ki: Tanrım beni dosdoğru yola iletti ki halis muvahhit olan ve müşriklerden olmayan İbrahimin dosdoğru dinidir». En'am sûresi, âyet 161.

Yahudiliğe, hıristiyanlığa ve müşrikliğe salik olanların hepsi de İbrahimin doğruluğuna inandığı halde üçünün de dini İbrahimin dinine uygun değildi. Kur'an bunu anlatarak der ki:

«İbrahim ne yahudi idi, ne de nasranî idi, dosdoğru halis müslümandı ve müşriklerden değildi». Âli İmran sûresi, âyet: 67.

Kur'an bu üç cemaate dinleri arasında müşterek unsuru aramayı tavsiye ediyor ve ancak bunun İbrahim dinine aid olacağını belirtiyordu. Bu müşterek unsur, Allahın varlığı ve birliği idi. Hazreti İbrahim, Kur'anın beyanına göre her çeşit müşrikliğin ve putperestliğin en yaman düşmanı idi ve insanları bu müthiş hurafelerin tesirinden kurtarmak için canla başla uğraşmıştı. Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa da İbrahimin tıpkısı idi. Kur'anın Hazreti İbrahimi tasvir eden âyetleri, Hazreti Peygambere intibak eder. Esasen Kur'anda bahis konusu olan her peygamber, Hazreti Peygamberin hayat ve seciyesinden bir safhayı aydınlatmıştır. İbrahim de, Hazreti Peygamberin müşrikliğe ve putperestliğe karşı düşmanlığını ve Allaha karşı teslimiyetini temsil eder. Hazreti İbrahim, putlara tapmak itikadiyle mücadele etmiş, semavî ecrama tapmağa karşı gelmiş, kavmine taptıkları putların hiçbir şeye, hattâ kendilerini korumağa güçleri yetmiyeceğini söyledikten sonra onların putlarını da parçalamıştır.

Kur'an bunu şöyle anlatır:

«Allaha andolsun ki, siz arkanızı çevirip gittikten sonra sizin putlarınıza karşı koyacağım! İbrahim bunları parça parça etti. Yalnız büyüklerini, ona dönsünler, *ona sorsunlar,* diye bıraktı». Enbiya sûresi, (56-58).

Saffât sûresinde de (âyet: 91-96) ayni hâdiseden bahsedilir ve onun bu işi gizlice yaptığı, yani putlara tapanların mabetlerinde bulunmadıkları sırada yaptığı anlatılır. Kur'an-ı Kerimin bu hâdiseye işaret etmesinin bir manası, Hazreti İbrahim tarafından tathir olunan Tanrı evinin, yani Kâbenin ihtiva ettiği bütün putların sonunda Hazreti Peygamber tarafından imha olunacağını müjdelemektir. Nitekim öyle olmuş ve Mekkenin fethi üzerine Hazreti Peygamber de bu işi başarmıştır.

Hazreti İbrahim Allahın birliği itikadını canlı bir gelenek olarak yaşatmış, bunu zürriyetine bir vasiyet olarak bırakmıştır. Kur'an bundan şu şekilde bahseder: İbrahim, babasına ve kavmine dedi ki: Ben sizin taptıklarınızdan her ilişiği kestim. Ben ancak beni yaradana taparım. Muhakkak ki O beni doğru yola iletecektir. İbrahim bu sözü, Hakka dönsünler diye, zürriyeti arasında bakî kalacak bir vasiyet olarak bıraktı». Zuhruf sûresi, âyet: 26.

İbrahim seciyesinde Hazreti Peygamber Muhammed Mustafayı temsil eden ikinci safha onun bütün varlığiyle Allaha teslim oluşudur. Gerçi her peygamber Allaha teslim olmuştur, fakat İbrahimin teslim oluşunda bir hususiyet vardı. Yani bütünlüğiyle ve mükemmelliğiyle göze çarpıyordu. Onun için İbrahim bir tek işaret üzerine biricik oğlu İsmaili almış ve bir lâhza tereddüt etmeden onu kurban etmeği göze almıştı. İbrahim, oğlunu yatırarak bıçağını çektiği zaman, gördüğü rüyayı gerçekleştirmiş olduğu kendisine bildirildi. Ve ona oğlu yerine bir koç kesmesi emrolundu. Hâlâ o hâtıra, kurban kesmekle tes'it olunur. Çünkü onun manası, insanın içindeki kudsiyet uğrunda, içindeki hayvanlığı kurban etmesidir. Hâdise, İbrahimin teslim oluşundaki bütünlüğü belirtiyor ve Hazreti Peygamber ile arkadaşlarının Allah yolundaki göze aldıkları fedakârlıkların hak ve hakikatı müdafaa uğrunda canlarını da hor görecek derecede Allaha teslim oluşlarının, tıpkı İbrahimin Allaha teslim oluşuna benzediğini anlatıyor.

Kur'an, Hazreti İbrahimin oğlu İsmaili kurban etmek üzere emir aldığını, kurban hâdisenin onun Allaha teslim oluşundaki kemâli belirtmesinden sonra diğer oğlu İshakın doğmuş olduğunu beyan eyler (Saffât sûresi, 112). Tevrat ise, Hazreti İbrahimin oğlu İshakı kurban etmek için emir aldığını anlatırsa da kendi kendini nakzeder. Çünkü Tevrat: «Allah İbrahimi tecrübe ederek ona: Ey İbrahim, dedi, o dahi lebbeyk, dedi ve Allah şimdi biricik oğlunu, yani sevdiğin İshakı alıp...» der. Burada İshaktan biricik oğul diye bahsolunmaktadır. İsmail, İshak-

tan büyük olduğu için, İshaka biricik oğul demeğe imkân yoktur. Ve ancak İsmaile, İshakın doğumundan evvel, biricik oğul denilebilir. Onun için metin tahrif edilmiş olduğu şüphe götürmez. Fakat Tevrat ile Kur'an-ı Kerim, bu kurban edilme hâdisesinin bir koç kesmekle tes'it olunduğunu bildirmekte birleşiyorlar. Bugüne kadar ayni hatırayı kutlamağa devam edenlerse, Hazreti İbrahimin oğlu İsmailin zürriyetidir. Yoksa İshakın zürriyeti değildir. Bu da Kur'an-ı Kerimin doğruluğunu teyid eder.

Hazreti İbrahim ve İsmail ile alâkalı diğer bir nokta, Kâbe meselesidir. Hazreti İbrahim, oğlu İsmaili Kâbe civarında bırakmış idi. Kur'an-ı Kerim, bunu açıkça anlatır ve İbrahimin şu şekilde dua ettiğini bildirir: «Ulu Tanrımız! Zürriyetimden bir kısmını Mukaddes Evinin yanında ekinsiz bir vadide yerleştirdim» (1). Gerek bu âyeti kerimeden, gerek ahâdisi şerifeden anlaşıldığına göre Hazreti İbrahim, aldığı bir İlâhî emir üzerine, İsmaili, Mekkede, Kâbenin civarında bırakmıştır. Tevrat, İbrahimin bu şekildeki harekâtını, karısı Sâranın tahrikine (2) atfeylerse de bunların hepsi Allahın emir ve iradesiyle yapılmıştır. Tâ ki «Yapıcıların reddettikleri taş, köşe taşı olsun» (3). İsmail bu taştı. Çünkü İshakın zürriyetinden birçok peygamberler geldiği halde, beyabana atılan ve kardeşleri olduğu halde İsmail oğulları tarafından nefretle karşılanan İsmailin zürriyetinden, Hâtem-ül-Enbiya Muhammed Mustafa gelmiş ve peygamberlik binasına «köşe taşı» olmuştur.

İbrahim ile İsmailin Kâbe ile alâkaları Kur'an-ı Kerim tarafından şu şekilde anlatılıyor: «İbrahim ile İsmail Kâbenin temellerini atıp yükseltirken dua etmişlerdi: Tanrımız yaptığımızı kabul et» (4). Bundan, İbrahim ile İsmailin Kâbenin binasını yeniledikleri anlaşılıyor. Hazreti İbrahim, oğlu İsmaili buralarda bıraktığı zaman «onu Kutlu Evin yanıbaşında bıraktığını» söylemiştir. Âli İmran sûresinde de Kâbeden bahsedilirken «Onun insanlar için kurulan ilk ev» olduğu beyan edilir. Hazreti İbrahim de Mekkenin, bütün dünyanın ruhanî merkezi olması için dua etmiş, «Yarabbi! Burasını emniyet içinde yüzen bir şehir yap» (5) «Yarabbi, bu şehri emniyet içinde yaşat, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzaklaştır.» demiş ve İbrahim ile İsmail, zürriyetleri içinden bir peygamberin çıkması için dua etmişlerdi.

«Ulu Tanrımız! İkimizi de teslimiyet ve ihlâsta sabit kıl. Zürriyetimizden sana teslim olan bir ümmet yetiştir. Menasikimizi göster. Tevbe-

---

(1) İbrahim sûresi, âyet: 37
(2) Kitab-üt-Tekvin bab 21, âyet:10
(3) Metta İncili, bab 21, âyet: 42; Mezamir, 118 inci Mezmor: âyet: 22
(4) Bakara sûresi, âyet: 127
(5) Bakara sûresi: âyet: 126

lerimizi kabul buyur. Muhakkak ki tevbeleri kabul edici ve bağışlayıcı ancak Sensin! Ulu Tanrımız, onların içinden öyle bir Peygamber gönder ki Senin âyetlerini okusun, kitap ile hikmeti öğretsin ve onları tertemiz eylesin. Aziz Sensin, Hakîm Sen!» Bakara sûresi, âyet 128 ve 129.

Hazreti Peygamber bu duaya işaret ederek «Ben, atam İbrahimin duasıyım» buyurmuştur. Hazreti İbrahimin duasında yetişmesini dilediği ümmet, islâm ümmetidir ve bu islâm ümmeti yetişerek yüzlerce milyonluk olmuştur.

Hazreti İbrahimin, Hazreti Muhammed Mustafayı temsil eden bir safhası da düşmanlarına karşı son derece bağışlayıcı olmasıdır. Hazreti İbrahim Lût kavminin kurtulması için dua etmişti (1). Halbuki onların azgın ve sapkın olduklarını biliyordu. Hazreti İbrahim o zaman: «Ulu Tanrım, onlar insanların pek çoğunu yoldan saptırdı. Onun için herkim bana uyar bana katılırsa, bendendir. Her kim bana karşı gelirse, muhakkak ki Sen yarlığayıcısın, bağışlayıcısın» (2).

Hazreti İbrahim, hasımlariyle her ilişiği kestiği zaman şu sözleri söylemişti :

«Bizim sizinle, Allahı bırakarak taptıklarınızla hiçbir ilişiğimiz yok. Sizi reddediyoruz. Yalnız Allaha inanıncaya kadar sizinle aramızda ebedî düşmanlık, ebedî nefret belirmiştir» (3).

Resuli Ekrem de ayni şekilde bütün düşmanlariyle münasebetlerini kesmeğe mecbur olmuş, ancak düşmanların bütün teşebbüsleri ve müslümanları imha yolundaki bütün savaşları boşa giderek son ve kesin zaferi kazandığı zaman bütün düşmanlarını affetmişti.

Hazreti İbrahimin hayatındaki sair safhalar için eserin metnine bakınız.

5. HAZRETİ MUSA

Hazreti Musa, Kur'an-ı Kerimde en çok bahis mevzuu olan peygamberdir. Hayatının tafsilâtı en geniş ölçüde verilmekte ve Kur'anın ilk nâzil olan sûrelerinden biri olan Muzzemil sûresinde dahi ondan bahsolunduğu göze çarpmaktadır. Hattâ ondan bu derece önemle ve genişlikle bahsolunmasının sebebi bu sûrede bulunur. Çünkü bu sûrede deniliyor ki: «Biz Firavuna bir peygamber gönderdiğimiz gibi size karşı da bir peygamber, bir şahit gönderdik (4). Bu âyet Hazreti Peygamber ile Musa arasındaki benzerliği açıklamaktadır. Nitekim Musanın kendisi

(1) Hud sûresi, âyet: 74-76
(2) İbrahim sûresi, âyet: 35
(3) Mümtahine sûresi, âyet: 4
(4) Muzzemil sûresi, âyet: 15

de istikbale aid bu hâdiseden bahsederken bu benzerliğe işaret etmiş ve şu sözleri söylemiştir. «Tanrım olan Rab, sizin kardeşleriniz arasından tam bana benzeyen bir peygamber çıkaracaktır. Ve siz onu dinlemelisiniz... Ben onların kardeşleri arasından tam sana benzeyen bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi onun ağzına koyacağım» (1).

Görülüyor ki bu cümlelerde iki defa «kardeşleriniz arasından» deniliyor ve mev'ud peygamberin bunlar arasından zuhur edeceği bildiriliyor. Bu sözlerin muhatabı olanlar İsrail oğullarıdır. O halde onların kardeşleri de İsmail oğulları olmak icabeder. Nitekim İsrail oğulları peygamberlerinden hiçbiri «Musanın benzeri» olduğunu söylememiştir. İsrail oğulları İsanın zuhuruna kadar bu Musanın benzeri olan peygamberin belirmesini beklemişlerdir. Çünkü Hazreti Yahyaya da, Mesih misin? İlyas mısın? Yoksa «o peygamber misin?» diye sorulmuştur. Hazreti İsanın kendisi de «Musanın benzeri» olduğunu söylememiş ve onun havarileri de «o peygamberin» zuhurunu beklemişlerdi. Nitekim A'mali rüsül'de «çünkü Musa, hakikaten atalara demişti ki: Rabbınız Allah, kardeşleriniz arasından bana benzer bir peygamber çıkaracaktır» (2).

Ancak Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa (S. A.) ya nâzil olan sûrelerde bildirmiş ve Hazreti Peygamberin tam Musaya benzeyen peygamber olduğunu söylemiştir.

Hazreti Peygambere daha sonra nâzil olan İlâhî vahy bu noktayı daha fazla açıklamakta ve bu durumu anlatarak «İsrail oğullarından *bir şahidin, kendi gibi biri için* şahitlik edip iman getirdiğini» bildirmektedir (3).

Musanın kıssası anasına gönderilen bir vahy ile başlar. Bu vahy ona Musayı nehre atmayı tavsiye ediyordu. O da Musayı bir tabutun içine koymuş ve nehre atmış, çocuk Firavunun ailesi tarafından kurtarılmıştı (4). Musa, Firavunun sarayında yetişmiş ve yetiştikten sonra bir gün İsrail oğullarından birinin bir Mısırlı tarafından tazyik edildiğini görerek İsrail oğlunu kurtarmak için Mısırlıya karşı yumruğunu kullanmıştı. Mısırlı, kazara ölmüş, Musa da Mısırlıların kendisine karşı hak ve insaf göstermelerini beklemediği için Medyen'e kaçmıştı (5). Musa Medyen'de Hazreti Şuayb ile karşılaşmış, onun kızıyle evlenmiş ve on yıl sonra Mısıra dönmüş (6), geri dönerken, peygamberlik vazifesini ifaya davet edilmişti (7). Musa bu davete icabet ettiği sırada kudsî bir hal geçirmiş ve kudsiyet alanında cansız şeylerin canlı, asasının bir yılan

(1) Ahdi kadim, Tesniye kitabı, bab 18, âyet: 15-18
(2) Ahdi cedit. Â'mali rüsül üçüncü bab, âyet: 22
(3) Ahkaf sûresi, âyet: 10
(4) Tâhâ sûresi, âyet: 38 ve 39, Kasas sûresi, âyet: 7 ve 8
(5) Kasas sûresi, âyet 14-21.
(6) Kasas sûresi, âyet 22-29.
(7) Meryem sûresi, âyet 2, Tâhâ sûresi, âyet 11-14.

olduğunu ve elinin bembeyaz bir renk aldığını görmüş (1) ve İsrail oğullarının kurtuluşunu sağlamak üzere Firavunla karşılaşmak emrini almıştı (2). Musa, buna karşı kardeşi Harunun kendisine bir yardımcı olarak verilmesini istemiş (3), bu dileği kabul olunmuş, o da kardeşi ile birlikte Firavunun karşısına çıkmış ve onunla konuşmuştu (4). Firavunun tarafından Musaya gizlice inanan biri onun tarafını tutarak onun lehinde söz söylemiş (5), bunun üzerine Firavun mucizeler istemiş ve ona iki mucize gösterilmişti. Biri asa, diğeri bembeyaz el (6). Bunun üzerine Firavun sihirbazlarını yardıma çağırmış, fakat bunların marifetleri Musanın mucizeleri karşısında kâr etmemişti (7). Daha sonra Musa, daha başka mucizeler göstermiştir (8) ki hepsinin sayısı dokuzdur (9). Firavunun başı herbirinde daralmış, Musadan derdin kaldırılması için dua etmesini rica etmiş ve derdin kalkması üzerine kendisine inanacağını söylemiş ise de sözünü tutmamıştı (10). Musa, bu sırada İsrail oğullarına sabretmeği ve dua etmeği tavsiye eder (11). Ve nihayet Mısırdan ayrılmak için emir alır ve İsrail oğullarını alarak hareket eder, denizi aşar, buna mukabil Firavun ile ordusu sular içinde boğulur (12). Bunun üzerine Musa, kırk gün için dağa çekilir ve burada Allahın emirlerini alır (13). Onunla beraber olan İsrail büyükleri Allahı ayan beyan görmek istediklerini söylerler (14). Musa, Allahın kendisine görünmesi için yalvarır (15). Musayı da arkadaşlarını da şiddetli bir deprem sarsar (16). Ve hepsi de bîhuş düşerler. Musa uyanır (17) ve arkadaşları için dua eder (18), onlar da kendilerine gelirler (19). Musaya Tevrat veri-

---

(1) Tâhâ sûresi, 17-20, Nahl sûresi, 10-12, Kasas sûresi, 31-32.
(2) Âraf sûresi, âyet: 103-105; Tâhâ sûresi 46-48; Şuara sûresi, âyet 15-17 Ahkaf sûresi, âyet 18.
(3) Tâhâ sûresi, âyet 25-35, Şuara sûresi, 12-14, Kasas sûresi âyet 33-34.
(4) Tâhâ sûresi, âyet 47-55, Şuara sûresi 38-39.
(5) Mümin sûresi âyet 28-45.
(6) Âraf sûresi, âyet 107, Şuara sûresi 32-33, Naziat sûresi, âyet 20.
(7) Âraf sûresi, âyet 113-126; Yunus sûresi âyet 80-82, Tâhâ suresi, âyet 60-73; Şuara sûresi, âyet: 38-51.
(8) Âraf sûresi, 130-133.
(9) İsra sûresi, âyet 101.
(10) Âraf sûresi, âyet: 134-135; Zuhruf sûresi, 49-50.
(11) Âraf sûresi, âyet: 128, Yunus sûresi, âyet: 84.
(12) Bakara sûresi, âyet: 50, Âraf sûresi, âyet: 138, Yunus sûresi, âyet: 90, Tâhâ sûresi, âyet: 78: Şuara sûresi, âyet: 53-66.
(13) Bakara sûresi, âyet: 51; Âraf sûresi, 143; Tâhâ sûresi, 83.
(14) Bakara sûresi, âyet: 55
(15) Âraf sûresi, âyet: 143.
(16) Âraf sûresi, âyet: 143.
(17) Âraf sûresi, âyet: 148
(18) Âraf sûresi, âyet: 155.
(19) Bakara sûresi, âyet: 55-56.

lir (1). Ve diğer peygamberlere kitaplar nasıl vahyolundu ise ona da kitap vahyolunur (2). Musa, dağdan inince, İsrail oğullarının bir buzağı heykeli yaparak ona taptıklarını görmüş ve bunu Samiri namında birinin teşvikiyle yaptıklarını anlamıştı (3). Harun, İsrail oğullarını buzağıya tapmaktan vazgeçirmek için uğraşmış, fakat muvaffak olamamıştı (4). Buzağı heykeli yakılmış ve külleri denize savrulmuştu (5). Musa kavmine bir inek kesmeği söylemiş, fakat bunlar ancak bir sürü tereddütten sonra bu sözü yerine getirmişlerdi (6). Musanın kavmi, kendisialeyhinde bir sürü kötü sözler söylemişler, fakat Allah onları bunların hepsinden temizlemişti (7). Musa, milletini mukaddes arza doğru yürümeğe davet eder, fakat bunlar bunu istemezler ve onun için çöllerde kırk yıl sürünürler (8).

Musanın kıssasında göze çarpan en belli başlı noktalar bunlardır. Eserin metninde daha başka tafsilâta da rastgelinecektir. Bunları arayanlar metinde bulabilirler. Fakat burada Kur'an ile Tevrat arasında bu meseleler üzerinde çok mühim ayrılıklar bulunduğunu anlatmak isteriz.

Meselâ Kur'an Musayı, Mısırlının öldürülmesinden mes'ul tutmaz ve hâdisenin kaza eseri olduğunu belirtir. Tevrat Musayı, bu katilden mes'ul tutar. Kur'an, Hazreti Harunu, altun buzağıyı yapmaktan ve ona tapmaktan mes'ul tutmaz. Halbuki Tevrat bunun aksine hareket eder.

Musanın Hazreti Peygamber Muhammed Mustafaya benzeyen cephelerine gelince bunların birincisi, Hazreti Musanın bir şeriat sahibi, ikincisi bir millet banisi olması idi. Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa da hem bir şeriat sahibidir, hem bir millet ve ümmet banisidir. Bu vasıfların bir tıpkısına Musadan başka bir İsrail Peygamberinin hayatında rastlanamaz. Musanın hayatı hakkında verdiğimiz bütün malûmat onun bu iki vasıftan birini tebarüz ettiren mahiyettedir. Fakat Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa gerek bir şeriat sahibi olmak sıfatiyle, gerek bir millet ve bir ümmet banisi sıfatiyle, Musadan daha çok geniş bir ölçü üzerinde çalışmıştır. Çünkü Musanın şeriatı yalnız bir kavma, yani İsrail oğullarına münhasırdı. İsrail oğulları arasında ise Musadan sonra da birtakım peygamberler zuhur etmiş ve birtakım yeni ihtiyaçları karşılamış, birtakım değişiklikler ve bir takım nesihler yapmışlardır. Fakat Hazreti Muhammed Mustafanın şeriatı bütün beşeriyete hitab eder ve Hazreti Peygamberin kendisi de bütün milletlerin Pey-

---

(1) **Âraf sûresi, âyet: 142-145**
(2) **Bakara sûresi, âyet: 53; Enâm sûresi, âyet: 92**
(3) **Bakara sûresi, âyet: 51; Âraf, 150; Tâhâ 86-90**
(4) **Tâhâ sûresi, âyet; 90-91**
(5) **Tâhâ sûresi, âyet: 97**
(6) **Bakara sûresi âyet 67-71**
(7) **Ahzab sûresi, âyet: 69**
(8) **Maide sûresi, âyet: 21-26**

gamberidir ve en son Peygamberdir, yani peygamberliğin kemalidir ve ondan sonra bir peygamberin zuhuruna ihtiyaç kalmamıştır. Kur'an-ı Kerim aradaki bu farkı sık sık açıklar. Bunun birkaç nümunesini sunuyoruz :

«Biz Musaya kitap verdik. Sakın ona kavuşmak hususunda şüpheye düşme! Biz onu İsrail oğullarına rehber kıldık.» Secde s. âyet 21.

«Yücedir şanı Onun ki Furkanı kuluna göndermiştir. Tâ ki âlemlere öğütçü ola!» Furkan sûresi âyet: 1.

«Bu Kur'an bütün milletlere ancak öğüttür.» Kalem sûresi, âyet 51.

«Bugün size dininizi ikmal ettim ve üzerinizde nimetlerimi tamamladım.» Maide sûresi, âyet 3.

Bu âyetler Musa şeriatinin yalnız İsrail oğullarına gönderilmiş olduğu halde Kur'anın ve islâmın bütün dünya milletlerine gönderilmiş olduğunu apaçık göstermektedir.

Gerçi Hazreti Peygamberin gönderilmesiyle din kemalini bulmuştur, fakat her yeni ihtiyaç onun kurduğu esaslar dairesinde içtihat ile karşılanır ve böylece her devrin ihtiyacı tatmin edilir.

Hazreti Musanın bir millet banisi olarak durumu hayatının en mühim safhasını teşkil eder. Ona yüklenen ilk vazife bu idi: «Firavuna giderek, ona deyin ki, biz bütün varlıkları var eden Allahın elçileriyiz. İsrail oğullarını bizimle birlikte göndermen için geldik» (1). Şeriat ona daha çok sonra verilmişti. Musanın başardığı iş, muhakak ki, en güç işlerden biri idi. Çünkü İsrail oğulları aşağı yukarı dört asırdanberi Mısır Firavunlarına kölelik ediyorlardı. Fakat Musanın başarısı çok mühim ve çok büyük olmakla beraber son derece mahduttu. Ve Hazreti Peygamber Muhammed Mustafanın deruhde ettiği vazifenin şümuliyle kıyas edilemiyecek mahiyette idi. Hazreti Muhammed Mustafa (S. A.) yepyeni esaslar dairesinde bir millet kuracaktı. Bu millet kan, ırk, renk, memleket bağlantılariyle bağlı değildi. Fakat ruhanî ve ahlâkî görüş birliği ile bağlı idi. Allahın birliğine inanmak ve onun bütün âlemi kucaklayan İlâhiyetini tanımak itikadiyle birleşikti. İslâm ümmeti böyle olacaktı ve bu ümmetin içinde Arap da, Arap olmayan da, beyaz da, siyah da, Samî de, Ârî de, hep eşit olarak yaşayacaklardı. Hazreti Peygamber Muhammed Mustafaya düşen vazife, bu mahiyette idi. Ve o, tek başına, başarılması imkânsız görünen vazifeyi yüklenmiş ve yirmi yıl içinde bu yeni ümmeti vücuda getirmişti. Dünya tarihinde başka hiçbir kimse bu kadar büyük bir vazife deruhde etmemiş ve bu kadar büyük bir vazifeyi başarmamıştı.

6. HAZRETİ İSA

Hazreti İsa Kur'anda üç adla anılır: İsa, Meryem oğlu ve Mesih. İsa onun has ismidir. Ona Meryem oğlu denilmesi, herkes gibi bir kadının

---

(1) Şuara sûresi 16-17

oğlu olduğunu anlatmak ve onun bir ilâh sayılmasına imkân bulunmadığını belirtmek içindir. Ahdi Kadimin Eyyub kitabında bakınız ne deniliyor: «Nisadan doğan kimse nasıl pâk olabilir?!» Hazreti İsaya peygamberliği dolayısiyle Mesih denilmektedir ki bunun hususiyetini ayrıca izah edeceğiz.

Mesih İsadan Kur'anda yirmi beş kere kadar bahsolunur. Onun doğmasını ve peygamberliğini anlatan en uzun bölümler, kendisini Hazreti Yahya ile birlikte bahis mevzuu eder. Mekkede nazil olan ilk sureler arasındaki Meryem sûresi ile Medinede nazil olan ilk sureler arasındaki Âli İmran bu mahiyettedir. Bunlardan başka Hazreti İsanın hayatından ve hıristiyanlık itikatlarından bahseden Mekkî sûrelerden biri, Kehf sûresidir ve bilhassa hıristiyanlığın tarihine işaret eder. Medine devrinin sonlarında nâzil olan Maide sûresi de hıristiyanların ahdı ihlâl etmelerinden mufassal bir surette bahseder. Gerçi Kur'an-ı Kerim, Hazreti İsaya, Hazreti Musa derecesinde ehemmiyet vermez, fakat İsanın adına izafe olunan sahte bir itikadı reddetmeğe en büyük ehemmiyeti verir ve bunu, ilk Mekkî sûrelerden olan *İhlâs* ile yapmağa başlıyarak Medine devrinin en son sûreleri arasında olan *Tevbe* sûresine kadar yapmağa devam eder.

Hazreti İsanın hayatından bahseden ilk sûrelerin en birincisi «Meryem» sûresidir. Bu sûre, Hazreti Zekeriyanın bir oğul sahibi olmak yolundaki duasiyle başlar ve sûrenin birinci bölümü Yahyanın doğmasını ve yetişerek nübüvvete ermesini anlatmakla son bulur.

Sûrenin ikinci bölümü Hazreti İsanın doğmasından ve peygamber olmasından bahseder. Mukaddes mabedde yetişmiş bir kız olan Hazreti Meryem (1) bir gün mabedden çıkarak doğuya doğru bir yol tutmuştu (2). İhtimal ki tuttuğu yol, Nasıra yolu idi. Meryemi mabedden ayrılmağa sevkeden sebep, belki de bülûğa ermesi idi. Çünkü yahudiler, kadını âdet görme sırasında mülevves sayarlar. Bu sırada Meryeme Allahın ruhu gönderilmiş. « O da ona tastamam bir insan şeklinde görünmüştü» (3). Ruh ona bir erkek çocuk doğuracağını müjdelemiş, Meryem ona: «Benim nasıl bir oğlum olur ki bana hiçbir beşer dokunmamıştır, iffetsiz de değilim» demiş. Ruh da ona doğacak oğlunun insanlar için bir âyet ve bir rahmet olacağını söylemiştir. Daha sonra Meryemin hamlinden bahsolunuyor ve onun uzak bir yere çekildiği anlatılarak doğurma sancılarına tutulduğu ve yolculuk sırasında doğurduğu bildiriliyor (Meryem sûresi âyet 22, 23) (4). Meryem sûresinde rastlanmayan bazı

---

(1) Âli İmran sûresi, âyet 37

(2) Meryem sûresi, yet 15

(3) Meryem sûresi, âyet 17

(4) Luka İncili hâdiseyi şöyle tasvir eder: «Ol günlerde bütün dünyanın nüfusunu saymak için Kayser Ogüst tarafından ferman sudur etti... Herkes tahrir olunmak üzere kendi şehrine gider idi. İmdi Yusuf dahi Davudun beyt ve neslinden ol-

tafsilât, Âli İmran sûresinde verilmektedir. Burada evvelâ Meryemin doğmasından bahsedilir ve Meryemin, anası tarafından Kudüsteki mabede adanmış olduğu anlatılır (âyet: 34). Meryemin anası, kızının da, zürriyetinin de şeytan şerrinden sıyanet olunması için Allaha yalvarır, (âyet 35). Daha sonraki âyet Meryemin çocukluğunu Hazreti Zekeriyanın nezareti altında geçirdiğini ve mabedde yetiştiğini anlatır, daha sonra konu değişir ve Zekeriyanın bir erkek evlât sahibi olmak için dua ettiğinden ve duasının kabul olunarak Hazreti Yahyanın ona ihsan edilmiş olduğundan bahsedilir. Daha sonra kırk birinci âyetle Hazreti Meryeme dönülerek onun Allah tarafından seçildiği ve bütün dünya kadınlarına üstün kılındığı belirtilir. Onun bu sırada büyümüş olduğu anlaşılıyor. Fakat kırk üçüncü âyette Meryemin veliliğini deruhde etmek meselesi yüzünden kavgalar çıktığı bahis mevzuu oluyor. Meryemin çocukluğu sırasında veliliği Zekeriya tarafından deruhde edilmiş olduğuna göre bu kavganın daha fazla Meryemin evlenmesiyle alâkalı olması muhtemeldir. Bundan sonra Hazreti Meryemin doğuya doğru bir yol tutarak hareket etmesinden ve onun doğurmasından, doğuracağı çocuğun Mesih olacağından bahsolunuyor.

Daha sonra İsa, İsrail oğullariyle karşılaşmış ve onlara şu sözleri söylemiştir: «Ben Allahın kuluyum, bana kitap verdi, beni peygamber kıldı. Hernerede olursam beni mubarek eyledi. Bana hayatta kaldıkca namazı emretti. Valideme karşı vazifeperverim ve Tanrım beni serkeş ve bedbaht kılmadı (1).

Fakat Kur'an, Hazreti İsanın hayatına ait tafsilâttan ziyade ona izafe olunan itikatlara ehemmiyet verir ve hayatına dair verdiği tafsilât ile de tanrılaştırmak istiyenlerin iddialarını çürütür. Meselâ anasının ona hâmile kaldığı bildiriliyor ki bundan maksat, bir kadının gebe kaldığı bir çocuğun, ilâh veya ilâh oğlu olamıyacağını belirtmektir. Meryemin doğurma sancıları sırasında «Keşke daha önce öleydim de büsbütün unutulup gitseydim» (2) dediğini tesbit etmekten maksat, onun her kadının çekmiş olduğu ıstırabı çektiğini ve her kadın nasıl doğurduysa onun da öylece doğurduğunu anlatmaktır. Sonra İsanın kendisi de, İsrail oğullariyle karşılaştığı zaman onlara: «Ben Allahın kuluyum» diye söze başlıyor ve Allahın «İsrail oğullarına göndermiş olduğu bir peygamber olduğunu» anlatıyor ve daima «Allah, benim de Rabbım, sizin de Rabbınızdır» diyor. Nihayet Kur'an onun her insan gibi yemek yediğini anlatarak beşerin bütün zaaflarını da taşıdığını vuzuh ile gösteriyor.

---

makla, hamile olan nişanlısı Meryem ile beraber tahrir olunmak üzere Celilden Nasırat şehrinden Yahudiyeye, Beyti Lahm denilen Davudun şehrine çıktı ve onlar orada iken merkumenin vaz'ı haml müddeti tamam olduktan ilk oğlunu doğurdu ve onu kundaklayıp handa yer bulunmamakla yemlikte yatırdı.» Luka İncili: 2-7.

(1) Meryem sûresi, âyet: 27-32

(2) Meryem sûresi, âyet: 23

Hazreti İsa, kendisine atfedilen ilâhiyeti kendisi reddeder: «Vaktaki Cenabı Hak, ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allahı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?» diyecek, İsa da, hâşâ, ne haddime! Seni tenzih ederim. Bu sözü söylemek bana yaraşmaz... diye cevap verecek. (Maide sûresi, âyet: 119).

Kur'an, Hazreti İsanın ölümünden son derece dikkate değer bir tarzda bahsederek der ki:

«Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni dünya hayatından çekerek nezdime yükseltir, kâfirlerden kurtarır, temizler ve sana itibar edenleri, kıyamet gününe kadar kâfirlerden üstün kılarım» Âli İmran sûresi, âyet: 55

«İsa der ki: Yarabbi ben onlara, yalnız bana emrettiğini söyledim. Tanrım ve Tanrınız olan Allaha tapın dedim. Onlar arasında yaşadıkça hallerine şahit oldum. Vaktaki ruhumu alarak beni onlardan ayırdın, onların gözetleyicisi Sen oldun ve Sen herşeye hakkıyle şahitsin» Maide sûresi: 119.

«Allah, Meryem oğlu Mesihtir, diyenler muhakkak ki kâfir oldular. De ki: Allah, Meryem oğlu Mesihi de, anasını da, yeryüzündekilerin hepsini de helâk etmek isterse kim Ona karşı gelebilir.» Maide sûresi, âyet: 18.

Birinci âyete göre düşmanlarının mekrine ve suikasdine uğradığı zaman Hazreti İsaya, İlâhî vahy ile teselli verilmiş ve ona Cenabı Hakkın kendisini dünya hayatından çekerek nezdine yükselteceği müjdelenmiştir. Bu âyeti kerime İsanın tabiî bir surette vefat edeceğini anlattıktan başka onun Allah nezdinde ta'ziz edileceğini, her bâtıl töhmetten temizleneceğini ve kendisine itibar edenlerin yahudilere üstün geleceklerini bildirmektedir. Bütün bu hâdiseler bu sıra dairesinde vukubulmuştur.

İkinci âyet, İsaya ilâhlık atfetmenin onun hayatında ve gözlerinin önünde peyda olmadığını, onun vefatından sonra icadedildiğini, açıkça anlatmaktadır.

Üçüncü âyet Hazreti İsanın vefatı üzerinde durulmasının sebebini izah ederek, İsanın denildiği gibi ilâh olmasına imkân bulunsaydı, onun ölümü tatmaması icabedeceği anlatılıyor. Halbuki İsa da, anası da, hemşireleri de ölümü tatmışlardır.

İsanın vefatından, dolayısiyle, bahseden şu âyetleri de okuyalım:

«Meryem oğlu Mesih, bir peygamberden başka değildir. Ondan evvel nice peygamberler gelmişti. Onun anası da doğru dürüst bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bak, Biz onlara âyetleri nasıl apaçık gösteriyoruz. Sonra bak, onlar nasıl yüz çeviriyorlar» Maide sûresi, âyet: 78.

«Muhammed, ondan evvel gelip geçen peygamberler gibi bir peygamberden başka değildir.» Âli İmran sûresi âyet 143.

«Onların Allahdan gayri taptıkları, hiçbir şey yaratamazlar, kendileri yaratılırlar. Onlar, ölüdürler, canlı değildirler ve ne zaman dirileceklerinin farkında değildirler.» Nahl sûresi, âyet 20-21.

Birinci âyet, İsadan önceki bütün peygamberlerin öldüklerini, onun da onlar gibi beşer olduğu, onlar gibi yeyip içtiği için öldüğünü anlatıyor.

İkinci âyet, Hazreti Muhammedden önce gelen bütün peygamberlerin öldüklerini açıklayarak İsanın ölmüş olduğuna işaret ediyor.

Üçüncü âyet, ilâh sayılan bütün beşerî varlıkların ölmüş olduklarını, İsanın da bunlar gibi olduğunu ve bunlardan hiçbirinin diri kalmadığını anlatıyor. Onun için Hazreti İsanın hâlâ yaşadığına dair beslenen itikadın aslı yoktur. Bu itikadın hıristiyanlıktan gelme olduğu muhakkaktır. Çünkü hıristiyanlar, Mesihin tekrar geleceğine inanırlar. Fakat ne Kur'an-ı Kerimde, ne Hadisi Şerifte böyle bir itikada yol açacak birşey yoktur. Gerçi Kur'an-ı Kerim İsanın «ref'» inden, yani yükseltilmesinden bahseder, fakat bu, onun vefatından sonra vukubulmuştur. Kur'an-ı Kerim bu hususta son derece sarihtir. Esasen ref'den maksat, mevkı ve itibar yüksekliğidir. Yoksa beşer gövdesinin gök yüzüne yükselmesi değildir.

Kur'an-ı Kerim Hazreti İsanın salbedilerek ölmediğini ka'iyyetle tasrih eder. Kur'an-ı Kerim der ki: «Onlar İsayı öldürmediler ve salbetmediler. Fakat onlara öyle göründü. Bunun üzerinde ihtilâf edenler ona dair şüphe içindedirler» (1). O halde İsanın haç üzerinde ölmediği muhakkaktır. Fakat bu, onun tabiî bir surette vefat etmemiş olduğunu ifade etmez. Çünkü Kur'an-ı Kerim İsanın vefat etmiş olduğunu açıklamaktadır. Hazreti İsaya benzeyen birinin salbolunması sırasında onun gökyüzüne uçtuğuna dair uydurulan masalların Kur'an-ı Kerimde veya Hadisi Şerifte yeri yoktur (2).

İsa, Allahın peygamberidir ve İsrail oğullarına gönderilen bir peygamberdir, İsrail oğulları onu reddetmişler, onun hayatına karşı suikastlar hazırlamışlar, onun şahsına da, anasına da küfretmişlerdi. Onun için Kur'an Hazreti İsaya izafe olunan ilâhiyeti reddetmekle beraber onu bütün bu ithamlara karşı müdafaa eder ve anasının gerçek ve dürüst bir kadın olduğunu söyler. Kur'an, İsanın kelime olduğunu anlatır. Çünkü Meryeme verilen sözü gerçekleştirmiştir. Cenabı Hak, Meryeme, oğlunu doğru dürüst bir kimse ve bir peygamber olacağını müjdelemiş ve İsa bu müjdeyi gerçeklemiştir. Bu yüzden ona «Allahın kelimesi» sözü, deniliyor. Nasıl ki Hazreti Peygamber Muhammed Mustafanın «Ben İbrahimin duasıyım» dediğini Hazreti İbrahim bahsinde anlatmıştık. Ona «Ruhtur» denilmesinin hedefi de, gayri meşru bir çocuk olduğuna dair

---

(1) Nisa sûresi: 155-156

(2) İsayı salbetmek hurafesinin menşeini anlamak isteyenler, İslâm - Türk ansiklopedisinde Âlihe maddesindeki tahkikatımıza müracaat edebilirler.

ileri sürülen isnatları bertaraf etmektir. Çünkü gayri meşru cinsî münasebetler, şeytanî bir mahiyeti haiz sayılır. Bununla beraber İsadan bahsolunurken onun Allahın *bir kelimesi, bir ruhu* olduğu belirtilmektedir. Çünkü Allahın her kulu, onun bir kelimesidir ve onun İlâhî emriyle vücut bulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim der ki: Tanrımın kelimeleri (sözleri) için deniz mürekkep olsa, bir misli de ona katılsa, Tanrımın kelimeleri bitmeden, denizler tükenirdi» (1).

Yine Kur'an, Hazreti İsanın «Ruh» olduğunu söylediği gibi Cenabı Hakkın her insana kendi ruhundan üfürdüğünü anlatır. Ve: «Tanrı, yarattığı herşeyi güzel yaratan Tanrıdır. İnsanın yaratılışına da çamurla başladı. Sonra onun zürriyetini hor bir suyun durusundan yaptı ve sonra onu düzeltip tamamladı ve ona ruhundan üfürdü» (2), der.

İlâhî ruhun her insana üfürülmüş olduğu, hıristiyanlığın itikatlarından birini baltalamaktadır. Çünkü hıristiyanlar insanın suçlu yaratıldığını ve şeytana esir olarak doğduğunu anlatır.

Biz ise, her insanın ilâhî ruhun bir nefesiyle yüklü ve mücehhez olarak doğduğuna inanırız.

7. DİĞER PEYGAMBERLER

Hazreti İdris :

Kur'anda Hazreti İdristen de bahsedilir. İdris, Nuhtan evvel zuhur etmiştir. Meryem sûresinin 56 ıncı ve Enbiya sûresinin 85 inci âyetinde iki defa anılmaktadır. Meryem sûresinde onun yüksek bir mevkie yüceltilmiş olduğu bildirildiğinden, onun diri diri gökyüzüne kaldırılmış olduğuna kail olanlar bulunmuştur. Fakat bu zehabın da hıristiyanlık geleneklerinin tesiri altında baş gösterdiği anlaşılıyor. Tevratın Kitab-üt-Tekvininde «İdris Tanrı ile birlikte yürüdü. Sonra Tanrı onu aldı» denir (3). Pol daha ileri giderek İdrisin ölmediğini, çünkü Allahın onu yanına aldığını söyler, (4). Güvenilmeğe değer müfessirler, Hazreti İdrisin yüksek bir mevkie yüceltilmiş olduğuna dair Kur'anda varid olan beyanatı tefsir ederken, bunun peygamberlik payesine yükseltilmek manasında olduğunu ve gökyüzüne götürülmek manasını ifade etmediğini anlatırlar.

Hazreti Lût :

Hazreti Lûttan ekseriyetle Hazreti İbrahim dolayısiyle bahsedilir.

(1) Kehf sûresi, âyet: 110
(2) Secde sûresi, âyet: 7-9
(3) Kitab-üt-Tekvin, beşinci bab, âyet: 42
(4) Ahdi cedit, İbraniler, 5-61

Lût İbrahimin muasırı ve yeğeni idi. Hud (âyet: 69-83), Hicr (âyet: 51-76) Ankebut (16-26), Zariyat (âyet: 24-27) sûrelerinde ondan bahsedilir.

Bazı hıristiyan muharrirler, Kur'anın Lût'u peygamber saymakla hata ettiğini iddia ederler. Çünkü Tevrat onun sarhoş olarak kendi öz kızlariyle gayri meşru cinsî münasebette bulunduğunu anlatır (Kitab-üt -Tekvin: on dokuzuncu bab, âyet: 30-38). Halbuki ayni kitap (on sekizinci bab, âyet: 23) de onun dosdoğru adam olduğunu anlatır ve ayni kitapta onun hakkında «Adil Lût» denilir. Ve onun doğru dürüst ruhunun, Sodum'lular tarafından irtikâp olunan murdar hareketlerden incindiği bildirilir.

Kur'an-ı Kerim de onun dosdoğru adam ve Sodum'luları ıslah için gönderilmiş bir peygamber olduğunu kabul eder ve Tevrat'ın Kitab-üt-Tekvinde ona isnad ettiklerini bâtıl diye reddeder. Lûtun karısına gelince, Tevrat, onun Lût ile birlikte hareket ettiği halde arkasına baktığı için tuzdan bir direk hâline gelmiş olduğunu anlatır. Çünkü onlarla beraber kalmış hıyanet göstermiştir (Tahrim sûresi, âyet: 10).

Lût kavminin uğradığı cezaya gelince bunların taş yağmurlarına tutuldukları anlaşılıyor (Hud sûresi, âyet: 82; Hicr sûresi, âyet: 74). Hicr sûresinin 73 üncü âyetinden bu taş yağmurunun bir zelzele neticesi olduğu ve bu yüzden Sodum'un altüst olduğu açıklanıyor.

İshak ve İsmail:

Hazreti İbrahimin oğullarından İshak, Tevrat ile Kur'an tarafından peygamber sayılır. Fakat İsmail hakkında görüş ayrılığı belirir. Kur'an, Hazreti İsmailden bir peygamber olarak bahseder. Fakat onun hangi millete gönderildiğinden bahsetmez. Bir rivayete göre İsmail, Yemen halkına gönderilmişti. Tevrat, İsmailden peygamber olarak bahsetmez. Halbuki İsmail hakkında vukubulan İlâhî vaad, Hazreti İbrahime vukubulan vaadden farksızdır. Deniliyor ki: «İsmail gelince, seni dinledim, onu mubarek eyledim. Onu verimli kılacağım ve onu son derece çoğaltacağım». (Kitab-üt-Tekvin 17 inci bab, 20 inci âyet). Bütün bunlar, İsmailin Allah nazarında dürüst olduğunu belirtmektedir. Kur'an da onun gerçek bir insan ve bir peygamber olduğunu beyan eyler. İsmailin babası İbrahim ile alâkalı hayat safhalarından, Hazreti İbrahim bölümünde bahsetmiştik.

Yakub ve Yusuf :

Hazreti İbrahimin torunu Yakub ile onun oğlu Yusuf ta peygamberler arasındadır. Kur'anda Hazreti Yusuftan bahseden apayrı bir sûre vardır. Ve bu sûre Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa ile Hazreti Yusufun hayatı arasındaki benzerliklere de işaret eder. Yusufun

kardeşleri onun ikbalini söndürmek istemişlerdi. Fakat onların suikastları boşa gitti ve Yusuf, Allahın kendisine mukadder ettiği ikbale erdikten başka Allahın birliği itikatlarını yaymağa ve o insanları büyük felâketlerden korumağa muvaffak oldu.

Yakubun bir adı da İsrail olduğundan onun zürriyetine (İsrail oğulları) denildi.

Hazreti Şuayb :

Hazreti İbrahimin neslinden gelen ve Musaya takaddüm eden bir peygamber de Hazreti Şuayb'dir ki Kızıldeniz üzerinde bir şehir olan Medyen halkına gönderilmiştir. Şuayb kelimesi Jethro'nun arapçası olduğu umumiyetle kabul olunmaktadır. Musanın, Mısırdan kaçtığı zaman, onun kıziyle evlenmiş olduğu tahmin ediliyor. (Kasas sûresinin 27 inci âyetine bakınız). Şuayb, Kur'anda ismiyle dört kere anılmakta ve onun bilhassa ölçülerin ve tartıların doğru tutulmasiyle alâkalandığı belirtilmektedir. Kur'anda Hazreti Şuaybin ormanlık bir yer halkına gönderilmiş olduğundan da bahsedilir (1). Acaba bu ormanlık yer halkı Medyen halkının tıpkısı mı, yoksa başkası mıdır? Fakat görünüşe göre ikisini ayni yer saymak icabeder.

Hazreti Harun :

Hazreti Musadan bahsederken kardeşi Harundan da bahsetmiştik. Burada Harun hakkında Kur'anın Tevrattan ayrıldığı noktaları belirtmek istiyoruz. Tevrat, İsrail oğullarının tapmaları için Harunun bir buzağı yapmış olduğunu iddia eder (2). Kur'an Hazreti Harunu bu lekeden temizlemekle kalmıyarak onun İsrail oğullarını buzağıya tapmaktan vazgeçirmek için çalıştığını açıklar ve hazreti Harun, Kur'ana göre kavmine der ki: «Harun, onlara önceden demişti ki: Ey kavmim! Siz *bu buzağı ile* imtihan olunuyorsunuz. Sizin Tanrınız, esirgeyen Allahtır. Siz bana uyun; *benim peşimi bırakmayın,* benim sözüme itaat edin! Onlar da: Musa dönüp yanımıza gelinceye kadar ona tapmakta devam edeceğiz, dediler. Musa geri dönüce, ey Harun dedi, onların saptıklarını gördüğün zaman seni izimden gitmekten alıkoyan ne? Yoksa emrime karşı mı geldin? Harun; anamın oğlu, dedi, saçımdan, sakalımdan çekme! Senin şunu demenden korktum, İsrail oğulları arasında tefrika çıkardın, sözümü gözetmedin! (3).

Hazreti Davud :

Kur'anda bahis mevzuu olan iki hükümdar peygamber de Hazreti Davud ve Süleymandır. Bunların kurdukları saltanata defeat ile işaret edilir ve islâmın da bütün tazyıklardan kurtularak en şanlı ve en şerefli

---

(1) Şura sûresi, âyet: 176 dan itibaren...

(2) Tevrat, Kitab-ül-Huruç 32 nci bab.

(3) Tâhâ sûresi, âyet: 90-94.

hayatı yaşayacağı anlatılır. Çünkü bunlardan bahseden Mekkî sûrelerin nüzulü sırasında, islâm dâvası en büyük imtihanları geçiriyor ve durumu çok tehlikeli görünüyordu. Bu kıssaları ihtiva eden sûreler, müslümanlara teselli ve ümit veriyor ve onlara bütün güçlüklerin bertaraf olacağını ve islâmiyetin bütün şaşaasiyle parlayacağı devrin hulûl edeceğini müjdeliyordu.

Hazreti Davuddan, uzunca bahseden sûre Sâd'dır. (1). Bu âyetler Davudun fütuhatını anlatmakla başlayarak «Biz dağları ona ram etmiştik. Bunlar onunla beraber, doğu ve batı zamanlarında Allahın şanını yüceltir, Allahı tenzih ederlerdi. Kuşlar da hep birlikte toplanır, hepsi de ona itaat ederlerdi.» Bütün bunların, fütuhatına ve saltanatına işaret ettiği, daha sonraki âyetlerden anlaşılıyor: «Biz onun saltanatını sağlamlaştırmış, ona hikmet ve *hakkı bâtıldan ayırdetmek* ilmini vermiştik.» (2). Seb'e sûresinde de Hazreti Davuddan ayni şekilde bahsolunduktan sonra şu sözler söylenir: «Ona, demiri yumuşattık. Ona geniş etekli zırhlar yap, halkalarını bir diziye getir, dedik» (3). Bunların da harplere işaret ettiği aşikârdır. Fakat Davud, saltanatlar kurmuş, ülkeler fethetmiş olmasına rağmen düşmanlara ve muhasımlara karşı usluluk göstermek mevkiinde idi. Sâd sûresi bundan şu şekilde bahseder: «Duvarları tırmanarak Davudun yanına giren dâvacıların haberi sana irişti mi? Onlar, Davudun yanına girince Davud onlardan ürkmüş, onlar da: Korkma, iki dâvacıyız. Birimiz ötekine haksızlık etmiştir. Aramızda hak ve adaletle hükmet, gadretme ve bize dosdoğru yolu göster, dediler. İçlerinden biri, bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu vardır. Benim bir tek dişi koyunum var. Bana: bu koyunu ver de ona bakayım, dedi ve çene çalarak bana galip geldi. Davud: Senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana zulmetmiştir. Mallarını birbirine karıştıran ortakların çoğu birbirine haksızlık ederler.. Davud kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Tanrısına sığınarak himayesini diledi. Biz de onu himaye ettik.» (4).

Bu, duvarları tırmanarak Davudun karşısına çıkanlar, onun hayatına kasdetmek isteyen birtakım düşmanlardı. Davud bunlardan ürkmekle beraber, onlara, karşı koymuş, onlar da aralarındaki dâvayı uydurarak adalet dilediklerini iddia etmişlerdi. Birtakım israiliyatın tesiri altında kalanlar bu dâvacıların iki melek olduklarını söylerler. Fakat Kur'an-ı Kerim böyle birşeyden bahsetmiyor. Zaten melek olsalardı, duvarı tırmanmalarına, yahut dâvacı olarak vaziyet almalarına lüzum kalmazdı. Hazreti Davudun zina irtikâp ettiği için meleklerin ona bunu hatırlatmak üzere geldiklerine dair ileri sürülen bütün rivayetler de uy-

---

(1) Sâd sûresi 17 inci âyetten başlıyarak Hazreti Davuddan bahseder.
(2) Sâd sûresi, âyet 20
(3) Seb'e sûresi, âyet 10 — 11
(4) Sâd sûresi, âyet: 22 — 25

durmadır. Fahreddin Razî, bütün bu rivayetlerin uydurma olduğunu söyledikten sonra Hazreti Ali'nin, Hazreti Davud hakkında bu çeşit bühtanlarda bulunanları cezaya çarptığını anlatır. Onun için bu uydurmalara inanmamak ve bunlara değer vermemek icabeder.

Kur'an-ı Kerim, Davud'un Calût'u öldürmesinden de bahseder. (Bakara sûresi, âyet: 251) ve Allahın ona hükümdarlık ve Peygamberlik verdiğini anlatır. (1)

Hazreti Süleyman :

Hazreti Süleyman, Davudun vârisi olmakla kalmayarak (2) fütuhat yoliyle onun saltanatını genişletmişti. Tevratın Süleymana ait birtakım iddiaları da Kur'an tarafından tashih olunur. Tevrat, Süleymanın karılarına uyarak gönlünü başka ilâhlara kaptırmış olduğunu anlatır (3). Kur'an-ı Kerim ise «Süleyman asla kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular» der (4). «Kitabı Mukaddes» Ansiklopedisinde T. K. Cheyne, Tevratın doğru olmadığını anlatarak der ki:

«Süleymanın İsrail oğullarına ve daha başkalarına mensup karıları bulunması, çok muhtemeldir. Fakat Süleyman bunların hepsine mezbahlar yaptırmamış ve Allaha tapmakla beraber karılarının ilâhlarına tapmayı reva görmemiştir» (5). Fakat Kur'an daha ileri giderek Saba (Sebe') kıraliçesinin de Allaha inandığını bildirir. Saba kıraliçesi şöyle dedi: «Süleyman ile birlikte bütün âlemlerin Rabbı olan Allaha inandım» (6).

Süleymandan en uzunca bahseden bölüm, Sebe' fethine aittir. Neml sûresinin 16 ıncı ve 17 inci âyetleri, Sebe' sûresinin 12 inci ve 13 üncü, Sâd sûresinin 37 inci ve 38 inci âyetleri Süleymanın ordusundan ve ordu teşkilâtından, ordusunun kuvvetinden bahseder, daha sonra ordunun Neml vadisinden geçişi anlatılır. (Neml sûresi âyet 19). Nihayet Sebe' kıraliçesinin Süleyman tarafına gelişi bahis mevzuu olur ve onun da Allaha inandığı bildirilir (7).

Sebe'in helâkinden bahsolunması münasebetiyle de Süleymana ihsan olunan nimetlere dair malûmat verilir (Sebe' sûresi, âyet 15).

Burada Hazreti Süleymana rüzgârların münkad edildiği (âyet 12) anlatılarak bunların sabahleyin bir aylık, akşamleyin bir aylık yol aldığı bildirilir.

Enbiya sûresinin 81 inci âyetinde Süleymana «kasırga gibi esen rüzgârların münkad edildiği anlatılarak «rüzgâr onun emriyle, mubarek

(1) Bakara sûresi, âyet: 251
(2) Neml sûresi, âyet 16.
(3) Tevrat, Mülûki Evvel, Bab 14, âyet 4
(4) Bakara sûresi, âyet: 102
(5) Encyclopaedia Biblica.
(6) Neml sûresi, âyet 44
(7) Neml sûresi, âyet 44

kıldığımız yere doğru eserdi» deniliyor. İki yerde de Süleymanın Akabe ile Arap Yarımadasının doğu sahili üzerindeki Ofir arasında hareket eden donanmasına işaret olunmaktadır. Yahudi ansiklopedisine göre bu donanma ona sıcak memleketlerin mahsulleriyle beraber yığın yığın altın taşımakta, o da payitahtını ve sarayını süslemek hususunda bu sonsuz kaynaklardan faydalanmakta idi. Kur'an-ı Kerim Sebe' suresinde bunlardan bahseder ve erimiş bakırın pınar gibi fışkırdığını ve kaleler, heykeller, büyük havuzlar gibi lengerler; yerinden kalkmayan kazanlar yapıldığını anlatır (1).

Fakat bütün bu debdebe ve haşmetine rağmen Süleymanın ölümiyle saltanatı da sönmüştür. Onun halefi «babasının asasını yiyen bir kurttu.» Kur'an bunu anlatarak der ki: «Biz Süleymanı denedik, onun tahtı üzerine bir ceset attık. Süleyman bunu görünce hemen Allaha dönerek ona sığındı ve ona başkasının kendisinden sonra nail olamayacağı bir saltanat vermesini diledi» (2). Yani başkaları tarafından israf edilmiyecek, imha olunmıyacak bir ruhanî saltanat istedi. Süleymanın tahtı üzerine atılan ceset, onun yerine geçmiş sefih oğlunun durumunu temsil etmektedir.

Hazreti Eyyub :

Hazreti Eyyubdan Kur'anda dört defa bahsedilir. Bunların en uzuncası Sâd sûresinin 41 inci âyetinden başlar ve 44 üncü âyetinde son bulur. Eyyub dert ve işkenceden şikâyet eder, aldığı cevap, yolunda ilerlemek ve varacağı yere kadar varmak için durmadan yürümektir. Çünkü varacağı yerde hem yıkanacağı, hem içeceği serin su vardır. Daha sonra Eyyuba aile halkının ve onlarla beraber bir mislinin ihsan olunduğu bildirilir. Eyyubdan İsra sûresinin 83 ve 84 üncü âyetlerinde de ayni şekilde bahsolunur.

Tevratın Hazreti Eyyubdan bahseden kırk iki babı Kur'anda birkaç kelimeye sığdırılmış ve bu kelimelere daha tesirli mahiyet verilmiştir:

«Biz Eyyubu sabırlı bulduk. O ne güzel, ne şerefli bir kuldu ki daima Allaha yönelir, daima ona sığınırdı (3).

Hazreti Yunus :

Hazreti Yunusdan daha sık bahsedilir ve Mekke devrinin en eski sûrelerinin birinde (4) Hazreti Peygamber Muhammed Mustafaya, hasımların ezasına karşı cebir göstermesi ihtar olunarak «balık sahibi gibi olma!» denilir ki maksat Hazreti Yunustur. Hazreti Yunus içi derdden yanmış, Allaha yalvarmıştı. «Allah tarafından ona bir nimet irişme-

---

(1) Sebe' sûresi âyet: 12, 13
(2) Sâd sûresi âyet: 31
(3) Sâd sûresi: 44
(4) Kalem sûresi: 48-50

seydi yerinilecek bir halde çırılçıplak, toprağa atılacaktı. Fakat Tanrısı onu seçti ve doğru dürüstlerden kıldı».

Saffât sûresinde Yunusun kavminden uzaklaşmış olduğu anlatılır (âyet: 139, 148). Kalem sûresinin ifadesinden anlaşıldığına göre kendisi İlâhî emri almadan evvel yola çıkmıştır. Yunus bir gemiye binmiş, fakat gemi halkı onu nehre atmışlar ve bir balık onu yutmak istemiştir.

«Yunus Tanrısının şanını yücelten kimselerden olmasaydı insanların tekrar dirilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı» (1). Yani balık tarafından yutulur ve ölürdü. Onun için balığın onu yutamadığı anlaşılıyor. Kendisi kurtulmuş ve sayıları yüz binden fazla bir kavme gönderilmiş ve bu kavim ona inanmıştır (2).

Hazreti Zekeriya ve Yahya :

Hazreti Zekeriya ve onun oğlu Hazreti Yahyadan Kur'anda iki defa mufassal bir surette bahsedilir. Bunların biri Meryem sûresinde, diğeri Âli İmran sûresindedir. Ve onlardan bahsolunduktan sonra Hazreti İsadan bahsolunur.

Hazreti Zekeriya bir erkek evlât sahibi olmak için Allaha yalvarmış, ona bu dileğinin kabul olunduğu bildirilince, hayret etmiş, ihtiyarlığından ve karısının kısırlığından bahsetmiş, fakat bunun Allah için kolay olduğu bildirilerek hayreti izale edilmiştir. İncilde ise Hazreti Zekeriyanın bu müjdeyi alınca dilinin tutulduğu ve dilsiz kaldığı, onun verilen müjdeye inanmak istemediği için bu hâle giriftar olduğu anlatılır (3). Kur'an-ı Kerim ise, Hazreti Zekeriyaya şükran alâmeti olarak üç gün insanlarla konuşmamanın emrolunduğunu bildirir (4). Ve bu emrin niçin verildiğini izah ederek Zekeriyaya şöyle denildiği anlatılır: «Tanrını çok an, akşam sabah tesbih ve tehlil ile meşgul ol» (5).

Kur'an, hazreti Zekeriyanın peygamber olduğunu beyan eder. En'âm sûresinin 80 inci âyeti bu hususta gayet sarihtir. Hazreti Yahyanın peygamber olduğundan birkaç defa bahsedilir. Tevratta böyle değildir. Ahdi Kadim, Melahya ile son bulur. Ahdi Cedit ise Hazreti İsadan başka bir peygamber kabul etmez. Halbuki Metta İnciline göre Hazreti İsanın kendisi Hazreti Yahyadan bahsederken «Bir peygamber mi, peki size derim ki peygamberden büyüktür» demiştir (6), onun için İncil muharrirleri Yahyayı, İsadan dahi daha büyük gösterirler. Luka inciline göre

---

(1) Saffât sûresi, âyet 143
(2) Saffât sûresi, âyet 143
(3) Luka İncili birinci bab âyet 20
(4) Meryem sûresi âyet 91
(5) Âli İmran sûresi, âyet 41
(6) Metta İncili, 11 inci bab âyet 9

Yahya anasının rahminden başlıyarak Ruhülkudusle dolu idi (1). İsaya ise, ancak Yahya tarafından vaftiz edildikten sonra Ruhülkudüs nâzil olmuştur. (Metta İncili, 11: 11).

Kur'an-ı Kerim Hazreti Yahyâyı çok metheder. «Biz ona çocuk iken ilim ve hikmet verdik. Ona tarafımızdan kalp yumuşaklığı, günahlardan temizlik ihsan ettik. Kendisi fenalıklardan sakınıcı idi. Anasına babasına karşı hayırlı idi. Serkeş ve asi değildi» (2). Bütün bunlar Yahyanın tertemiz ve dosdoğru bir insan olduğunu ve hiçbir zaman Allaha karşı gelmediğini belirtmektedir.

Hazreti İlyas :

Kur'anda İlyastan iki defa bahsedilir ve onun Baal güneşi ilâhına tapmak aleyhinde bulunduğu anlatılır: «O, kavmine demişti ki: hâlâ fenalıklardan sakınmıyacak mısınız? Baal taparak, sizin ve daha evvel gelen atalarınızın da Tanrısı olan Allahı, yaradanların en ulusunu ve en güzelini mi bırakıyorsunuz? Fakat onlar İlyası yalancı saydılar. Onun için ceza yerine getirileceklerdir» (3).

Hazreti El-Yesa':

El-Yesa, Kur'anda ismiyle bir kere anılır. En'âm sûresinin 86 ıncı âyeti kerimesinin meâli şöyledir: «İsmail, El-Yesa, Yunus ve Lûta da hidayet verdik. Hepsini âlemlere üstün kıldık.»

Hazreti Zülkifl ve Uzeyr :

Zülkifl'den Enbiya sûresinin 85 inci âyetinde şu şekilde baksolunur: «İsmaili de, İdrisi ve Zülkifli de an. Hepsi de her sıkıntıya göğüs geren sabırlı peygamberlerdendi. Onların hepsini rahmetimizle kucakladık». Kendisinin Hızkıyal olması muhtemeldir.

Uzeyrden, Tevbe sûresinin 31 inci âyetinde bahsedilmektedir. Yahudiler onu ilâhiyet mertebesine kadar çıkarmışlardır. Peygamberliği ihtilâflıdır.

* * *

Kur'anda «Yuşa» dan adiyle bahsolunmaz. Onunla Kalib'e yalnız işaret olunur ve bunların «Allahın nimetine eren iki kişi» oldukları anlatılır (4).

Peygamber Samoilden de adiyle bahsolunmaz; ona da işaret edilir: «Hani İsrail oğulları peygamberlerinden birine bize bir padişah tayin et de Allah yolunda harbedelim, demişlerdi.» (5). İşte bu peygamber Samoildir.

Tevratın Danyal kitabının sekizinci babının 3 üncü âyetinde bahis mevzuu olan rüya, Kur'an-ı Kerimin Kehf sûresinin 83 üncü âyetinde; yine Tevratın Hızkıyal kitabının 37 inci babında bahis mevzuu olan rüya, Kur'an-ı Kerimin Bakara sûresinin 259 uncu âyetinde bahis mevzuu olur.

---

(1) Luka incili, birinci bab, âyet: 151.

(2) Meryem sûresi, âyet: 12-14

(3) Sâffât sûresi, 122-123

(4) Mâide sûresi, âyet: 25

(5) Bakara sûresi, âyet: 246

HAZRETİ MUHAMMEDİN SİRETİ

Kur'an-ı Kerimi anlamak için Hazreti Muhammedin siretine de vâkıf olmak lâzımdır. Burada, onu hulâsa ediyoruz.

Tarih	Hâdiseler
545, M. S ...	Hazreti Peygamberin babası Abdullah doğdu.
570 ...	Hazreti Peygamber Ağustosun yirminci, Rebiul'evvel ayının on ikinci gecesi doğdu. Babası daha evvel vefat etmişti. Yemen hükümdarı Ebrehenin Mekke üzerine yürümesinden ve perişan bir halde dönmesinden 55 gün kadar geçmişti. Hazreti Muhammedi, ilkönce, Ebu Lehebin cariyesi Süveybe emzirdi. Daha sonra Halimeye verildi, Halimenin yanında beş yıl kadar kaldı.
575-576 ...	Hazreti Peygamberin validesi Âmine, Mekke ile Medine arasında bir yer olan Abva'da vefat etti.
576 ...	Hazreti Muhammed, ceddi Abd-ül-Muttalibin himayesine geçti.
78 ...	Abd-ül-Muttalib vefat etmiş ve Hazreti Muhammed amcası Ebu Talibin himayesine geçmiştir.
582 ...	Hazreti Muhammed 12 yaşında olduğu halde amcası Ebu Talible Suriyeye gitti.
595 ...	Hazreti Muhammed 25 yaşına vardığı sırada Hazreti Hadiceye ait bir kervanın başında Suriyeye tekrar gitti ve geri döndüğü zaman Hadice ile evlendi.
605 ...	Kureyş Kâbeyi yeniden inşa etti ve bu sırada 35 yaşında olan Hazreti Muhammed Haceri Esvedi yerine yerleştirdi.
609 ...	Hazreti Muhammed kırk yaşına vardı. Ve ilk İlâhî vahyi telâkki etti.
610-613 ...	Bu müddet içinde Ebu Bekir, Ali, Zeyd, Sa'd, Zübeyr, Talha, Osman, Abdurrahman, Ebu Ubeyde, Maz'ûn oğlu Osman, Ebu Seleme, Hâris oğlu Ebu Ubeyde müslüman oldular.
13 ...	Hazreti Muhammed Erkamın evine geçti.
615 ...	On bir erkek ve beş kadından müteşekkil bir İslâm kafilesi Habeşistana hicret etti. Hazreti Osman ile zevcesi (Hazreti Peygamberin kerimesi) Rukıyye, Abdurrahman bin Avf, Abdullah bin Mes'ûd da kafilenin içindeydiler. Kafile, üç ay sonra Mekkeye döndü.
615-616 ...	Hazreti Ömer müslümanlığı kabul etti. Kendisi bu sırada 33 yaşında idi. Erkamın evinde müslümanlığı kabul edenlerin sonuncusu odur. Bu sırada müslümanların sayısı kırktı.
616-617 ...	Nübüvvetin yedinci senesi olan bu senenin ilk ayının ilk gecesinde Hazreti Muhammed ile ailesi ve müslümanlar Ebu Talib mahallesine geçtiler.
617-619 ...	Hazreti Peygamber ile arkadaşları Ebu Talib mahallesinde mahsur yaşadılar.

Tarih	Hâdiseler
619 ...	Muhasara kalktı, Hazreti Hadice bu senenin sonunda vefat etti.
620 ...	Ebu Talib bu senenin başında vefat etti. Hazreti Peygamber on beş gün sonra Taife gittiyse de orada kabul olunmadı ve ezaya uğradı. Oradan Mekkeye dönerek Sevde ile evlendi ve Ayşeye talip oldu. Bu senenin martında Medineden gelen hacılarla konuştu ve Medinelilerin Akabe'de vukubulan biatini aldı. (Nisan 620)
621 ...	Müslümanlık Medinede intişara başladı. Hazreti Mus'ab Medinede müslümanlığı öğretmek üzere memur edildi.
621-622 ...	Mirac hâdisesi vukubuldu. İkinci Akabe biati için hazırlık yapıldı. Müslümanlar Medineye hicrete devam ediyorlardı.
Hicretin ilk yılı (Haziran 622 den Ocak 623 e kadar)	Hazreti Peygamber ile Ebu Bekir, Medineye hicret ettiler. (20 Haziran 622). Haziranın 28 inci ve Rebiulevvelin 12 inci günü Medineye vardılar. Hazreti Muhammed Ebu Eyyubun evinde bir ay kaldı.
Hicretin 1-2 yılı 623 ...	Hazreti Muhammed, Medinedeki yahudilerle bir muahede akdetti. Bu muahede mucibince yahudiler Hazreti Peygamberden müsaade almadıkça bir harbe iştirak etmiyecek, bütün ihtilâflarını ona takdim ederek halledeceklerdi. Beş vakit namaz bu sırda tesbit edildi. Kıble, Kâbeye çevrildi. Hicretin ikinci yılında (Aralık 623 te) Ramazan orucu farzolundu ve müşriklere karşı tedafüî harp müsaadesi verildi.
H. 2 Ocak 624 ...	İnsanlık tarihinin en mühim harplerinden biri olan Bedir harbi vukubuldu. Müslümanlar muzaffer oldular, müşriklerin elebaşıları maktul düştüler ve geride kalanlar kaçtılar. Muharebeye iştirak eden müslümanların sayısı 300, müşriklerin sayısı 1000 kadardı. Hazreti Muhammedin kızı Rukıyye bu sene vefat etti.
H. 2 Ramazanından 3 üncü yılın Şabanına kadar 624 ...	Yahudi kabilelerinden Kaynika oğulları muhasara edildiler. Teslim olarak affedildiler. Yahudilerden Eşref oğlu Kâ'b katlolundu. Resuli Ekrem Hazreti Hafsa ile evlendi. Hazreti Fatıma, Aliye vardı.
H. 3 Şevval Ocak 625 ...	Kureyş, Bedir mağlûbiyetinin intikamını almak için Mekkeden (Ocak 625 te) hareket etti. Uhud harbi vukubuldu. Müslümanlar 1000, müşrikler 3000 idiler. Netice gayri kat'î idi.
H. 4 625 ...	Müslümanlardan bir kafile Bi'ri Maunede pusuya düşürülerek katledildi. (Mayıs 625). Medine yahudilerinden Nadîr oğulları kabilesi Medineden sürüldü (Haziran 625).
H. 4-5 625 in ortalarından 626 nın sonlarına kadar ...	Hazreti Peygamber Mahzum kızı Zeyneb, Ümm Seleme, Cahş kızı Zeyneble evlendi. Mustalık oğullarına karşı sefer vuku buldu. Hazreti Ayşeye karşı bühtan edildi.
627	Kureyş Bedevilerle birleşerek Medine üzerine yürüdü. Kurayza oğulları namındaki yahudi kabilesi müslümanlardan ayrıldı.
Şubat-Mart ...	Hendek muharebesi vukubuldu ve Medine muhasara edildi. Kureyş muhasarayı kaldırarak geri dönmeğe mecbur oldu. Kurayza oğulları muhasara edilerek teslim oldular. Sa'd ibn Muaz hakem kabul olunarak Kurayzanın hükmünü verdi.

Tarih	Hâdiseler
H. 6 627-628 ...	Hazreti Muhammedin kızı Zeynebin zevci Ebül'Âs müslüman oldu.
H. 6 Zilka'de - Mart	Hazreti Muhammed, Umreyi eda için 1500 müslümanla beraber Mekkeye hareket etti. Kureyş onun Mekkeye girmesine karşı geldiler. Hazreti Muhammed, Hudeybiye'de bulunuyordu. Burada Kureyş ile Hudeybiye musalâhası müzakere edilerek kabul olundu ve müslümanlar Medineye döndüler. Huzaa oğulları müslümanlarla ittifak ettiler. Hazreti Muhammed, Bizans İmparatoruna, İran Şahına, Mısır Mukavkasına ve sair hükümdarlara nameler göndererek kendilerini İslâmiyete davet etti. İran Şahı Yemen valisine, Hazreti Peygamberi yakalamasını emretti. Fakat bu vali de İslâmiyeti kabul etti. Hazreti Peygamber Habeş kıralına ve Yemame reisine de nameler gönderdi.
628 Ağustos, Eylûl H. 7	Hayber muharebesi vukubuldu ve Hayber zaptedildi. Hazreti Peygamber, Safiye ile evlendi. Hayberde verilen bir ziyafette zehirli etten yedi. Habeşistana hicret eden müslümanlar geri döndüler. Hazreti Peygamber Ümm Habibe ile evlendi.
629: Şubat ...	Hazreti Muhammed Mekkeye giderek Umreyi ifa etti. Arkadaşlariyle birlikte Kâbede namaz kıldı. Halid bin el'Velid, Amr bin el'Âs müslüman oldular.
H. 8 629 ...	Müslümanlar Mûte üzerine yürüdüler. Hazreti Cafer ile Zeyd muharebede şehit oldular.
H. 8 Ramazan 630 Ocak	Mekkelilerin müttefikleri olan Bekr oğulları, Müslümanların müttefikleri olan Huzaa oğullarına hücum ettiler. (Ocak 629.) Kureyş, Hudeybiye musalâhasını bozdu. Hazreti Muhammed ile arkadaşları Mekke üzerine yürüdüler ve bu şehir 1 Ocak 630 günü sukut etti. Resuli Ekrem umumî af ilân etti. Kan gütmeyi tamamiyle menetti. Daha sonra Huneyn muharebesi vukubuldu ve Havazin oğulları mağlûp edildiler. Resuli Ekrem Bahreyn, Uman, Yemen reislerine nameler gönderdi.
H. 8-10 630-631 ...	Resuli Ekrem Mısırlı Mariye ile evlendi. Ondan olan oğlu İbrahim 630 Nisanında doğdu ve 631 Haziran veya Temmuzunda öldü.
H. 9 İlk nısfı	Arap kabilelerinin gönderdiği heyetler Medineye geldi.
630 H. 9 İkinci nısfı	Romalılar Arabistan hududu üzerinde tahşidat yaptılar. Tebuk seferi vukubuldu. Resuli Ekrem Medineye avdet etti.
630 ... H. 10	Arap rüesası Resuli Ekremi ziyaret ettiler ve müslümanlığı kabul ettiler. Resuli Ekrem veda haccını ifa etti. (Mart 630).
630 ... H. 11	Tuleyha, Müseylime, Esved irtidad ettiler. Birincisi İslâmiyeti kabul etti. Diğerleri Ebu Bekirin devrinde tenkil edildiler.
632 ... H. 11 632 ...	Suriye hududuna gidecek ordu hazırlandı ve kumandanlık Üsameye tevcih edildi (25 Mayıs 632). Resuli Ekrem 8 Haziran 632 günü 63 yaşında vefat etti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KUR'AN ALEYHİNDEKİ İSNATLARIN DEĞERİ

1. Müsamahakârlık ve müsamahasızlık.

Dinde zorlama yoktur.
İslâm savaşları.
İslâmın barış-severliği.
Müslümanlar ile başka dinlere mensup olanlar arasında münasebetler.
İrtidad meselesi.

2. İslâm nazarında kadın.

KUR'AN ALEYHİNDEKİ İSNATLARIN DEĞERİ

I

MÜSAMAHAKÂRLIK VE MÜSAMAHASIZLIK

Yabancıların Kur'an aleyhinde ileri sürdükleri isnatları, burada bahis mevzuu edişimizin sebebi, bu isnatlarla karşılaşacak olan, bilhassa genç nesle mensup dindaşlarımızı aydınlatmak ve bu gibi isnatlar karşısında bir takım şüphelere düşmelerine engel olmaktır.

Kur'an aleyhinde ileri sürülen isnatların en birincisi müsamahasızlıktır. Bu iddiayı ileri süren yabancılara göre Hazreti Peygamber bir eline kılıcı almış, öbür eline de kitabını koymuş ve böylece dinini yaymıştır. Onun için bunlar islâma, kılıç dini derler ve onun ancak kılıç sayesinde yayıldığını ve kökleştiğini söylerler.

Bu iddia, tamamiyle esassızdır.

Çünkü islâmın en belli başlı esaslarından biri, dünyaya gelmiş bütün peygamberlere inanmak ve onları ayırdetmemektir. Dünyaya gelen bütün peygamberlere inanmak ve hepsine ayni derecede saygı göstermek ise müsamahasızlığa değil, müsamahakârlığı âzamî derecede ileri götürmeğe, denilir. Çünkü islâmiyetin istediği şey, diğer dinleri kuran büyük peygamberlere, yalnız saygı göstermek ve yalnız onları hoş görmek değildir; onlara inanmak, yâni onlara canla başla bağlanmak, onlara en yüksek saygı ve sevgiyi göstermektir. Diğer dinlerin müessislerine karşı bu şekilde hareket eden islâmiyetin, dar kafalılıkla, taassupla veya müsamahasızlıkla ittiham olunması, elbette ki, en büyük haksızlıktır.

1. *Dinde zorlama yoktur:*

Kur'an-ı Kerimin bize apaçık öğrettiği en büyük hakikatlerden biri: «Dinde zorlama yoktur» (1) kaidesidir. Din, vicdana taallûk eden bir iş olduğu için oraya ancak bir aydınlık olarak girebilir. Bir baskı, bir tehdit veya bir işkence olarak giremez. Giremediği için, zorlama yoliyle din yayılmaz, bilâkis mukavemet görür ve bu mukavemet yenilmez. Onun için Kur'an şu veya bu dini seçmek işinin insana ait olduğunu, insan doğruyu bulur ve tutarsa, bunun lehinde, eğriden ayrılmazsa bunun aleyhinde olacağını anlatır ve onun için dinini seçmek işinde insanları tamamiyle serbest bırakır.

---

(1) Bakara sûresi. âyet: 256

Bunu belirtmek için şu âyetleri okumak kâfidir:

«Biz insana yol gösterdik. Dilerse şükredici olur, dilerse nankörlük eder. (İnsan sûresi, âyet: 6)

«Hak, Tanrın tarafındandır. Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin.» (Kehf sûresi, âyet: 29)

«Size Tanrınız tarafından basiretlere apaşikâr görünen hakikatler gelmiştir. Kim onları görürse faydası kendine, kim kör kalırsa zararı yine kendinedir.» (En'am sûresi, âyet: 104

«İyilik ederseniz kendinize, kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz.» (İsra sûresi, âyet: 7)

Görülüyor ki islâm dini, insanı dilediği yolu seçmekte tamamiyle serbest bırakmakta ve insanlara yalnız hak ve hakikati bildirmeyi vazife bilmektedir. Bildirmek ondan, kabul etmek veya reddetmek insanlardan.

2. *İslâm savaşları:*

İslâmiyet, hiçbir vakit, bildirmiş olduğu hakikatleri kabul etmedikleri için insanlara karşı savaş açmamış ve savaş açmağa lüzum görmemiştir. Onun için müslümanlar tarafından yapılan savaşların sebebi, islâmiyeti herkese zorla kabul ettirmek değildi. Bilâkis din hürriyetini, vicdan hürriyetini kurmaktı. Çünkü dinleri, itikatları ve kanaatleri yüzünden tazyika uğrayanlar, kovalananlar, işkenceye uğratılanlar onlardı. Hazreti Peygamber ile ilk müslümanlar Mekkede yaşadıkları müddetçe yürekler acısı tazyiklere uğradıkları için yerlerini yurtlarını, evlerini barklarını bırakarak hicrete mecbur olmuşlar ve sonunda Medinede yerleşmişler, fakat burada da tecavüze uğramışlar ve mahza din hürriyetini kurmak ve korumak için tecavüze karşı gelmek zorunda kalmışlardı.

Onun için Kur'an: «Fitneden kurtuluncaya kadar ve din mahza Allah için oluncaya kadar onlarla döğüşün» der. (Bakara sûresi, âyet: 193)

«Din namına bir tazyik kalmayıncaya kadar, bütün din Allah için oluncaya kadar onlarla harbedin» (Enfal sûresi, âyet: 39)

İslâm tarihine aşina olanların hepsi de Hazreti Peygamber ile arkadaşlarının Mekkede en ağır tazyiklere uğradıklarını bilirler. Bu yüzden müslümanların bir kısmı Habeşistana hicret zorunda kalmışlardı. Fakat müslümanların bu şekilde azalmaları da, hasımların hıncını eksiltmemiş ve bu yüzden müslümanlar Medineye hicret zorunda kalmışlardı. En nihayet hepsi de Mekkeden ayrılmışlar ve Medinede yerleşmişler, fakat yine tecavüze uğradıkları zaman Allahın şu emriyle karşılaşmışlardı:

«Kendilerine karşı harp açıldığı için zulme uğrayanlara, harbetmek için izin verilmiştir. Hak Teâlâ, onlara yardıma hakkıyle kadirdir. O müminler, yalnız, Rabbımız Allahtır, dedikleri için nahak yere yurtlarından çıkarılmışlardı.» (Hac sûresi, âyet 39)

Daha sonra müslümanlar tarafından yapılacak harbin şartları da tasrih edilmiştir:

«Sizinle dövüşenlerle Allah yolunda dövüşün. Haddi aşmayın; çünkü Allah haddi aşanları sevmez» Bakara sûresi, âyet: 190.

3. *İslâmın barış-severliği:*

Görülüyor ki Kur'an, dini yüzünden tazyıka uğrayan, her türlü sıkıntıyı çeken islâm cemaatini, imha olunmaktan kurtarmak için, harbetmek iznini vermiştir. Onun için bu maksat hasıl olur olmaz harp te son bulacaktı. Yoksa had aşılmış olurdu. Allah ise, had aşanları sevmez. Harp, tazyıkların son bulmasiyle, mutlaka son bulacak ve şayet düşman barış isterse barış kabul olunacaktı.

«Onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş. Allaha güven ve dayan. Herşeyi hakkiyle bilen Odur. Onlar seni aldatmak isterlerse, muhakkak ki Allah sana yeter. Seni yardımiyle ve müminlerin güciyle destekleyen Odur». Enfâl sûresi, âyet: 62-63.

Görülüyor ki, hasımların maksadı, müslümanları aldatmak olsa dahi barışı istemeleri üzerine barış kabul edilecek ve barışın sağladığı şartlardan istifade olunacak.

Nitekim Hudeybiye barışı bunun en belli başlı örneklerinden biridir. Hudeybiye barışı, dış görünüşe göre, şartları müslümanlar aleyhinde olan, hattâ onları küçük düşüren bir mahiyette idi. Fakat bir barıştı ve Hazreti Peygamber, barışa yanaşıldığı zaman barışa yanaşmak tarzındaki Allahın emrine boyun eğmişti. Barışın şartlarına göre müşriklerden biri kendi isteğiyle islâmiyeti kabul ederek müslümanların tarafına katışacak olursa, müslümanlar onu geri vereceklerdi. Fakat karşı taraf ayni şekilde harekete mecbur değildi. Hazreti Peygamberin, mahaza barışa kavuşmak için bu derece fedakârlığa razı olması, onun islâmiyeti yaymak yolunda kılıcı elden bırakmadığına dair ileri sürülen iddiayı, kökünden baltalamağa kâfidir. Daha mühimi, onun müslümanlardan herhangisinin imanını feda edip müşriklere iltica etmiyeceğine inanması, ayni zamanda müslüman olmak için mutlaka kendi tarafına iltihak etmenin zarurî olmadığını vuzuh ile belirtmesidir. Nitekim öyle olmuş, müslümanlardan biri de müşriklere iltica etmemiş. Mekkeliler arasında müslüman olanlar da Medineye gidemiyeceklerini anlayarak daha başka bir yerde kendi başlarına bir cemaat teşkil etmişlerdi.

Müslümanlar başından sonuna kadar yukarıda naklettiğimiz ilâhî buyruklar dairesinde hareket etmişler, Hazreti Peygamber, kumanda ettiği en son sefer olan Tebuk gazasında, otuz bin mevcutlu bir ordunun başında serhadde kadar ilerlemiş, fakat fırsattan istifade ederek Suriyeye baskın vermemiş, bilâkis, düşmanın serhaddi tehdit etmediğini görerek, kimseyle harbetmeden geri dönmüştü.

Elhasıl müslümanlar, ancak tecavüzden kurtulmak ve din hürriyetini kurmak ve korumak için harbetmişler ve sonuna kadar bu durumdan ayrılmamışlardır.

Herkese islâmiyeti zorla kabul ettirmek için harp açmak iddiası, tamamiyle esassız olan bir iddiadır. Müslümanlar, daima müşriklerin tecavüzüne uğramışlar ve bu tecavüzleri püskürtmek için savaşmak zorunda kalmışlardır. Müşriklerin hedefi, müslümanları dinlerinden çevirmekti. Kur'an bu noktayı açıklıyarak der ki: «Onlar ellerinden gelirse sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle dövüşmekte devam edeceklerdir» (Bakara sûresi, âyet: 217). Bu âyet hasımların müslümanları, geri dönmeğe zorlamak için nekadar inat ve ısrar gösterdiklerini ve nekadar uğraştıklarını anlatmaktadır. Mütecaviz onlardı ve tecavüzlerinin hedefi, din ve imandı.

4. *Müslümanlar ile başka dinlere mensup olanlar arasında münasebetler :*

Kur'anın, kılıcı ele alarak rastgele herkesi müslüman olmağa zorladığı iddiasını tutturamıyan bazı kimseler daha başka bir iddia ileri sürmekte ve Kur'anın daha başka dinlere mensup kimselerle dostluklar kurmağa, karşı geldiğini ileri sürmektedirler. Kur'an-ı Kerim, Mâide sûresinin altıncı âyetinde müminlerin, diğer dinlere mensup olan kadınlarla evlenenebileceklerini söylediğine göre onun başka dinlere mensup insanlarla dostluklar kurmağa mani olduğunu söylemeğe imkân mı kalır? Acaba karı-kocalık bağlantısı derecesinde samimî bir bağlantı var mıdır? Kur'an, ancak kendileriyle harbedilmekte olanlarla dostluklar, sırdaşlıklar kurmağı meneder ki bunda da son derece haklıdır. Kur'an-ı Kerim bunu apaçık anlatır :

«Hak Tealâ, din uğrunda sizinle muharebe etmeyen, sizi yerinizden, yurdunuzdan çıkarmıyan kimselere iyilik etmetken, adâlet ve insaf göstermekten sizi menetmez. Hak Tealâ adâlet ve insaf gösterenleri sever. Allah sizi ancak sizinle din uğrunda harbeden, sizi yerinizden yurdunuzdan çıkaran, çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmağı nehyeder. Onlarla dost olanlar yok mu, işte zalim olanlar onlardır» (Mumtehane sûresi, âyet: 8-9).

5. *İrtidad meselesi :*

Bu iddianın da asılsız olduğunu belirttikten sonra bir noktaya daha temas etmek isteriz. Umumiyetle sanıldığına göre islâm dini, İslâmdan ayrılan her ferdi, ölüme mahkûm eder. Bu iddiayı ileri sürenler, böylece islâmın din ve vicdan hürriyetine saygı göstermekten uzak olduğunu belirtmek isterler. Fakat bu iddia da çürüktür. Kur'an, birçok kimselerin iman ettikten sonra küfre döndüklerinden bahsederse de bu çeşit kimselerin öldürülmeleri icabettiğinden bahsetmez. Bunu belirtmek için şu âyetleri naklediyoruz :

«İçinizden herkim dininden döner de kâfir olarak ölürse bu gibile-

rin bütün yaptıkları, dünyada da âhirette de boşa gider. Bunlar cehennemliktirler ve cehennemde kalıcıdırlar». Bakara sûresi, âyet: 217.

«Ey iman edenler, içinizden herkim dininden dönerse, Allah ona bedel, kendi tarafından sevilen ve onu seven insanlar getirir.» (Mâide sûresi, âyet: 57)

«Onlar ki iman ettikten sonra küfrederler ve küfürlerini arttırırlar, tevbeleri asla kabul olunmaz. Şaşıranlar işte bunlardır.» (Âli İmran sûresi, âyet: 90).

Bu âyetler gösteriyor ki islâmı kabul ettikten sonra dinlerini değiştirenlerin ve kâfir olanların cezaları, uhrevîdir. Kendilerinin kendi nefislerine verdikleri dünyevî ceza ise, bütün amellerinin boşa gitmesi ve şaşkınlık ile sapıklık içinde yaşamalarıdır.

Kur'an-ı Kerim, birtakım yahudilerin, asrı saadette, islâmiyeti kabul eder gibi görünerek ve daha sonra islâmiyeti gözden düşürmek için irtidad ettiklerini anlatır (Âli İmran sûresi: 72). Ve Müslümanlar, irtidad edenleri idam cezasiyle karşılamış olsalardı bunların bu şekilde hareket etmelerine imkân mı kalırdı?

Anlaşılan bu telâkkinin ortaya çıkmasına sebep, irtidad eden kimselerin düşman tarafına iltihak etmeleri ve bu yüzden düşman muamelesi görmeleridir.

Görülüyor ki bu iddianın da bir aslı yoktur.

II

İSLÂM NAZARINDA KADIN

Batı dünyasında Kur'an ile İslâmiyet aleyhinde en fazla söz söylenmesine saik olan sebeplerin biri de, İslâmiyetin kadına mevki vermediğine ve onun hakkını tanımadığına dair ileri sürülen iddialardır. Bu yolda söylenen sözlere bakıp hayret etmemek mümkün değildir. Çünkü Kur'anın bildirdiklerinin tamamiyle zıddıdır. Kur'an, başka hiç bir dinî kitabın yapmadığını yapmış ve kadının seviyesini yükseltmek için başka hiçbir din tarihinde eşine rastlanmaz bir inkılâp başarmıştır. Kur'anda, iyi ve doğru dürüst kadınlar, iyi ve doğru dürüst erkeklerle aynı payededirler. Erkek ve kadından tam bir eşitlik içinde bahsolunur. Allahın insan nevine ihsan ettiği en büyük lûtfu İlâhî vahydir ve Kur'an onun kadınlara da ihsan edilmiş olduğunu anlatır :

«Musanın anasına vahyettik ki: Musayı emzir. Onun için korku duyacak olursa onu deryaya bırak. Asla korkma. Tasa çekme! Biz onu sana geri döndüreceğiz. Onu peygamberlerden biri yapacağız!» (Kasas sûresi, âyet: 7).

«Hani Biz (Azimüşşan) anana ne vahyolunacaksa hepsini vahyettik.» (Tâhâ sûresi, âyet: 38).

«Hani melekler Meryeme demişlerdi ki: Ey Meryem, Allah seni güzide olmak üzere seçti, seni kusurlardan temizledi, seni bütün dünya kadınlarına üstün kıldı» Âli İmran sûresi, âyet: 42)

Kur'an, Allahın büyük peygamberlerinden bahsederken: «Kitapta İbrahimi an» (Meryem sûresi, âyet 41), «Musayı Kitapta an» (Meryem sûresi, âyet 51), dediği gibi kadından da aynı şekilde bahsederek «Meryemi Kitapta an» (Meryem sûresi âyet: 16) der ve başka hiçbir dinî Kitabın kadına vermediği ruhanî mevkii verir.

Kur'an iyiliği mükâfatlandırmak hususunda erkek ile kadın arasında hiçbir ayrılık gözetmez :

«Erkek olsun kadın olsun hepiniz birbirinizden olduğunuz için çalışan hiçbir kimsenin sayini ve amelini heba etmem.» Âli İmran sûresi âyet: 194.

«Erkek veya kadın olsun, herkim mümin olur da iyi işler yaparsa bunlar Cennete girerler ve zerre kadar gadre uğramazlar.» Nisa sûresi âyet: 123.

«Erkek olsun, kadın olsun herkim mümin olduğu halde yararlı işler işlerse, muhakkak ona en iyi, en mesut hayatı yaşatır, onlara işledikleri güzel işlere karşı mükâfat veririz.» Nahl sûresi, âyet: 97.

«Erkek olsun, kadın olsun, herkim mümin olarak yararlı işler işlerse, onlar, Cennete girerler, orada sayısız, hesapsız rızklara nail olurlar» Mümin sûresi âyet: 40.

Ahzap sûresinde her güzel vasfın erkekler tarafından kazanıldığı gibi kadınlar tarafından da kazanıldığı belirtilerek denir ki:

«Allaha teslim olan erkekler ile Allaha teslim olan kadınlar, Allahın buyruğunu yerine getiren erkeklerle Allahın buyruğunu yerine getiren kadınlar, gerçek ve sadık olan erkeklerle, gerçek ve sadık olan kadınlar, dişini sıkan ve katlanan erkeklerle dişini sıkan ve katlanan kadınlar, alçak gönüllü olan erkeklerle alçak gönüllü olan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, mahrem yerlerini koruyan erkeklerle mahrem yerlerini koruyan kadınlar, Allahı çokca anan erkeklerle Allahı çokca anan kadınlara, Hak Tealâ mağfiret ve büyük mükâfat hazırlamıştır.» Ahzab sûresi: 35-36.

Görülüyor ki Kur'ana göre Allah nazarında erkek-kadın farkı yoktur. İkisi de manevî ve ruhanî bakımlardan aynı payelere yükselebilirler.

Maddî safhaya gelince, burada da, tabiatın kendi hedeflerini gerçekleştirmeyi gözeten cepheden, başka hiçbir hususta bir fark yoktur.

Kadın, çalışabilir, kazanabilir, vâris olur, mal ve mülk sahibi olabilir, tasarruf hakkını istediği gibi kullanabilir ve Kur'an-ı Kerim bütün bu hususlar üzerinde gayet sarihtir.

«Erkeklerin kazançlarından nasipleri olduğu gibi kadınların da kazançlarından nasipleri vardır.» Nisa sûresi: âyet, 31.

«Ana ve babanın, hısımların bıraktıklarında, bırakılan mal az veya çok olsun, erkeklerin payları olduğu gibi kadınların da payları vardır. Nisa sûresi: âyet: 6.

«Kadınların mihirlerini verin. Eğer onlar, gönül rızasiyle size bir şey bağışlarlarsa, onu afiyetle yeyin.» Nisa sûresi, âyet: 3.

Arap kadınları tasarruf hakkına malik değillerdi, üstelik tereke içinde intikal ederlerdi. Kadın, ölen babasının, yahut ölen kocasının malından hisse alamazdı. Kur'an kadını bu durumda bulduğu halde onu almış, ona tasarruf hakkını kullanmak bakımından tam hürriyet vermiş, mirasta ona hisse ayırmıştır. Başka memleketlerdeki kadınlar, bu çeşit haklara nice nice asır sonra nail olmuşlardı. Fakat bütün bu ilerlemeler ilk hızını Kur'andan almış ve Kur'anın kadın haklarını tanıması, beşeriyet tarihinde büyük bir inkılâp teşkil etmiştir.

Zamanla kadının maddî hayatı birçok inkişaflara ermiş olabilir. Fakat bunlar da ancak islâmın kadına vermiş olduğu manevî ve ruhanî payenin madde âlemindeki tahakkukundan başka birşey değildir. Kaldı ki islâmiyet kadının maddî sıfatlarını tanımak bakımından da en geniş ufku açmış ve ona bu yolda her ilerleme ve her inkişafı sağlayan vaziyeti vermiştir.

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"Allaha sığınırım, kovulan, taşlanan şeytandan!" (1)

Kur'anı okumadan önce kalbi temizlemek, kalbi Allah bilgisine ve Allah sevgisine dalmaktan alıkoyacak her alâkadan, her şüphe ve vesveseden yıkamak ve böylece Allahın huzuruna girmeğe, Allahın buyruğunu okumağa hazırlanmak gerektir. Onun için, herşeyden önce, her kötülüğün, her şüphenin ve her vesvesenin ana kaynağı olan, taşlanan (Allahın rahmetinden kovulan) şeytandan Allaha sığınırız. Bu sığınmanın ıstılahta adı, *îstiaze*dir. Manası iltica ve isticaredir. Yani sığınmak ve medet dilemek. Birinci manâya göre Allahın rahmetine sığınırım, ikinci manâya göre Allahın lûtfundan medet dilerim, demektir.

Şeytana karşı Allaha sığındığımıza göre şeytan nedir? Dil bakımından uzaklık ve bâtıllık manasındaki kökten gelen bu kelime, Allahın rahmetinden uzak kalan ve bâtılı temsil eden herşeyi ifade eder. Bunların topuna şeytan denilir ve bu şeytan taşlanmış, yani lânete uğramış ve Allahın rahmetinden kovulmuştur.

Şeytanın şerrinden Allaha sığınmanın mânası, şeytanın vereceği vesveselerden, sebep olacağı sapıklıklardan ve işlenmesine sâik olacağı günahlardan korunmayı, Allahtan dilemektir. Vesvese insanın gönlünden geçen birtakım gizli fısıltılardır ki insanın kafasına yol bularak sapmasına ve sürçmesine sebep olur. Bu fısıltılardan ve onların çeşit çeşit şekillerinden, Allaha sığınan insan hal diliyle der ki: «Yarabbi! Sen ki insanın gönlünden geçen en gizli fısıltıları da işitirsin, şeytanın benim gönlüme neler fısıldadığını, beni senin yolundan caydırmak için neler yaptığını da elbet bilirsin, bütün bunları defetmeğe Sen kadirsin. Lûtfet, kerem et de bu fısıltıların şerrinden koru!».

İstiaze hakikaten mühim bir bahistir ve bu bahis geniş bir bilgiye dayanır :

Biz insanlar, yaratıcı kudretin bize vermiş olduğu maddî manevî bütün meleke ve kuvvetleri işletmekten ve hepsini kullanmaktan hâlâ âciziz. Devrimizin en tanınmış ruhiyat âlimlerine göre biz hâlâ meleke ve kuvvetlerimizin ancak onda birini kullanabilmekteyiz. Onda dokuzu hâlâ içimizde uyuklayor ve uyandırılmayı, uyandırıldıktan sonra faaliyete geçirilmeyi bekliyor. (2).

Fakat bunları uyandırmak ve çalıştırmak için evvelâ bu kuvvetleri tanımak, sonra onlardan faydalanmanın yolunu öğrenmek, yani kendimize yeni bir terbiye vermek lâzımdır. Bize kalırsa istiaze bu terbiyenin ana kaynaklarından biridir. Bizim ilim adamlarımız, bunun farkına varmışlar ve bu bahsi bize şu şekilde anlatmışlardır:

(1) Euzü billâhi mineş-şeytan-ir-recîm.

(2) William James'in Psycologye adlı eserinden.

«Biz insanlar, din ve dünya bakımlarından fayda getirecek herşeyi elde etmekten, bize zarar getirecek herşeyi bertaraf etmekten hâlâ âciziz ve bu aczimizi itiraf ederek Allaha sığınır, onun rahmetine sarılırız. Fakat biz bu itirafı, kalbimize yerleştirmekle içimizde birtakım hislerin peyda olduğunu da duymağa başlarız. Bu hisleri, «tevazu'» kelimesi ile ifade etmek mümkündür. Kalbimizde bu tavazuun belirmesiyle Allaha yalvarıp yakarmak duygusu doğar ve bu duygu bizi kötülükten korunmak için Allahın yardımını dilemeğe sevkeder. Biz bu hissi bir de dilimizle ifade ederiz ve buna *istiaze* deriz. Bizim istiazemiz, evvelâ Allaha inanmamız ve Ona güvenmek sayesinde kendimize güvenişimizin ifadesidir. Biz Allahın mümkün olan herşeye kadir olduğuna inandığımız için, ona güvenmekle kendimizin de, kudretimiz dahilinde mümkün olan herşeye kadir olacağımıza inanırız. Rabbaniyetin izzeti ile insanlığın kulluğu arasındaki bu bağlantıyı tanımak sayesinde Allahın bize, farkında olmadığımız birtakım kuvvetler vereceğine güveniriz. Çünkü gönlümüzde hasıl olan hayırlı dileklerin istiaze sayesinde mutlaka gerçekleşeceğini görüyor ve buna bakarak farkında olmadığımız birtakım kuvvetlerimizi çalıştırmağa başladığımızı; bu sayede, karşılaştığımız karanlıklardan, buhranlardan ve imtihanlardan kurtulduğumuzu, kötü ve kör ihtirasları dizginlemeğe ve yenmeğe muvaffak olduğumuzu, iyilik yolunda sebat ettiğimizi ve kötülüğe mukavemete alıştığımızı hissediyoruz.» (1).

İstiazenin bir terbiye kaynağı olması ve içimizde uyuklayan birtakım kuvvetleri uyandırması bu bakımdandır. Varılan netice şudur: İstiaze şer namına, karanlık namına, cehalet namına ne varsa Allaha sığınarak hepsine karşı gelmek, yalnız Allahın rahmet eseri olan iyiliğe, doğruluğa ve aydınlığa sarılmak ve bunların yardımiyle yaşamak ve bahtiyar olmak için bir başlangıçtır.

İstiaze, peygamberlerin hayatında mühim bir mevkii haizdir.

Hazreti Nuh «Yarabbi sana sığınırım» demiş ve iki nimete ermişti. Birincisi selâmet, ikincisi bereket. Birincisi ile düşmanlarından kurtulmuş, ikincisi ile zürriyeti yeniden türemişti.

Hazreti Yusuf, iğfal edilmek tehlikesiyle karşılaştığı zaman Allaha sığınmış, Cenabı Hak da onu her kötülükten ve her çirkin şeyden korumuş, onu en yüksek mevkilere kavuşturmuştur.

Hazreti Musa, cahillerden olmamak için Allaha sığınmış, Cenabı Hak onu cahillerden korumuş ve muradına erdirmişti.

Hazreti Muhammed Allaha sığınmakla emrolunmuş, o da bu emri ifa etmiş, neticede dünya tarihinin en büyük muvaffakıyetlerini kazanmıştı.

Peygamberlerin hal ve şanı bu merkezdedir. Fakat her insanın istiazeden istifadesi muhakkaktır. İnsan, dünyada kendisine fayda veya zarar getirecek şeyleri akıl ile idrâk eder. Fakat aklın hakimiyeti tabiî şartlara bağlıdır. Hiddet, infial, tehevvür ve ihtiras insanı akıl gereğin-

---

(1) Bu bahsı İmam Fahreddin Razi Tefsirinden hulâsa ettik. Tefsir cilt I, s. 50-56

ce hareketten alıkoyar. İnsan bu gibi hallerde kendi aklından da üstün kuvvetlerin, kudretlerin yardımına muhtaçtır. İstiaze bunu temin eder ve onun sayesinde hiddet, infial, tehevvür ve ihtiras yenilir, şeytan kovulur ve kovulmasiyle herşey değişir ve her iş yoluna girer.

İnsanın haksız olsa da kendini haklı çıkarmağa özenmesi, daima göregeldiğimiz bir manzara değil mi? Haksız olduğu halde kendini haklı çıkarmağa özenen kimse şeytanın tesiri altındadır ve şeytanı kovmak zorundadır. Böylesi de istiaze sayesinde kendini terbiye edebilir.

İnsan hırslandığı zaman hasmından daha kuvvetli olduğunu hissederse ileri gider, belki de hasmını ezmek ister. İnsan böyle bir sırada Allahı anar ve ona sığınırsa, Allahın kendi suçlarına karşı ne kadar lûtuf ve müsamaha gösterdiğini hatırlarsa, kuvvet ve kudretini suiistimal için kendisini dürtüşleyen şeytanı kovarsa, kendini zapteder ve korur.

Bu yüzden Kur'an-ı Kerimin birçok âyetleri bize istiazeyi emreder, müteaddit hâdiseler bizi teşvik eder. Çünkü istiaze bizim kudretimizin noksanını, bilgimizin mahdutluğunu bize hatırlatır ve bu sayede ihtiraslarımıza kapılmağa karşı gelir.

En büyük şeytan insanın kendi nefsidir ve insanın açacağı en büyük savaş, kendi nefsinin ihtiraslarına karşıdır. Hakikatte insan bilhassa son devirlerde, ilerleye ilerleye tabiat kuvvetlerini âdeta dizginledi ve yendi. Fakat onun hâlâ yenemediği bir düşman var ki, kendi nefsidir. Hâlâ onu yenemediği için, dünyayı cennete çevirmek elinde olduğu halde, onu harabeye çevirmek için uğraşıyor ve kendi eliyle kurduğu mamureleri yakıp yıkıyor. Kendi nefsimizin şerrinden Allaha sığınmak, kendi nefsimizi yenmek için Allahın rahmetine güvenmek, Allahın içimizde uyandıracağı yeni kuvvetler ve yeni kabiliyetlere, içimize serpeceği yeni aydınlıklar sayesinde nefsimize galebe çalmağa çalışmak, bizim en bellibaşlı vazifemizdir ve içimizdeki şeytanı kovmak bizim kazanacağımız en büyük muvaffakıyettir.

Acaba bizim şerrinden Allaha sığındığımız şeytan, yalnız kendi nefsimiz midir? Daha başka şeytanlar, kendi varlığımızın dışında (cismiyetten mücerret) birtakım varlıklar yok mudur ?

Bu bahis üzerinde çok uzun münakaşalar cereyan etmiştir. Bütün bunları hulâsa eden iki noktai nazar vardır :

1. Şeytan, insanın içindeki kötülüktür, behimiyettir, hayvanlıktır. İnsan bunlara galebe çaldığı derecede insanlığının seviyesini yükseltmiş, insanlığını gayesine doğru yürütmüş olur. Bu yolda çalışanlar, Allahın her yardımına hak kazanırlar ve Allah, bunlara yardım için nuranî, ruhanî bütün kuvvetleri onların muvaffakıyeti için çalıştırır. Fakat içindeki kötülüğe ve hayranlığa mukavemet etmeyen kimseler şeytan vesveselerine uyarak yaşarlar ve bu vesveselerden başka birşey işitmez olurlar.

2. İmam Fahreddin Razî istiazeye hasrettiği bahiste bu noktayı şu şekilde neticelendirir :

«İnsanın ihtiyaçları sonsuzdur. Bir iyilik yoktur ki, insan onun peşinde koşmasın ve bir kötülük yoktur ki, onun zararından korunmak için uğraşmasın. İnsanın «Allaha sığınırım» demekten maksadı ruhanî, cismanî bütün kötülüklerden korunmaktır. Korunmak istediği kötülükler ruhanî ise bütün bâtıl itikatlardan da korunmak istemiş olur. Cismanî ise Allahın yasak ettiği herşeyi yapmaktan, acılara, hastalıklara yangınlara, felâketlere, yoksulluğa vesair âfetlere uğramaktan, elhasıl görünmeyen, bilinmiyen, umulmayan her kötülükten korunmak istiyor demektir.»

Bu da gösteriyor ki, kendi varlığımız dışında varlığımızı tehdit eden zararlı, tehlikeli, aldatıcı, saptırıcı herşeyde şeytan vardır ve şeytanlık vardır. Onun için biz de şeytandan korunmayı dilemekle, maddeten ve mânen bize zarar verecek herşeyden korunmak istediğimizi, bu yolda hem Allaha güvendiğimizi hem mücadele kuvvetlerimizi seferber ettiğimizi anlatmış oluyoruz.

* * *

İstiaze, Allaha itaatımızın başlangıcıdır. Çünkü kötülük namına, herşeyden tiksindiğimizi, bunların hepsinden uzaklaştığımızı ve bunları bize yaklaştıracak şeytanları uzaklaştırdığımızı anlatmağa ve göstermeğe yardım ediyor. Biz vesveseyi şüpheyi, sapıklığı ve her çeşit kötülüğü temsil eden şeytanı düşman tanıdığımızı ve bu düşmandan kurtularak bizi yaratan, bize her nimeti ihsan eden Allahın huzuruna girmek istediğimizi anlatmış oluyoruz. Onun için istiaze, itaatın başlangıcıdır. İstiaze ile itaat yoluna girmenin hedefi düşmandan kurtulmanın içimize verdiği ferahlık, şüpheleri ezmenin gönlümüze sağladığı istikrar ve itminan ile Allahın huzuruna girmek ve ibadet etmektir. İstiaze ile gönlümüzü temizlemiş ve ulvî tecellilerin makesi olabilecek hale getirmişizdir. Bu sayede gönlümüz, marifetin (Marifet - ullahın) gülistanı olmuştur. Kim bu gönül gülüstanını Allahına hasrederse ve orada Allahtan başka bir mihman bulundurmazsa, buna karşı Allahın kendi cennetini ona ihsan ettiğini görür. Kulun ilk vazifesi, bu gönül gülistanından, şeytanı kovmak ve Allahın yardımı ile vazifeyi başarmaktır. Allahın, kendi cennetinden şeytanı kovmasına ait kıssa, kulun bu vazifesine işaret ediyor. Ve istiazenin bize öğrettiği en büyük ders budur. Biz gönül uçmağından şeytanı uzaklaştırırsak, Rahmanın uçmağını kendi gönlümüzde hissederiz ve sonunda yerimiz de o uçmak olur. Bu işi Allahın yardımiyle başarmak mümkündür ve Allah bu yolda kendisinden dilenen yardımı aslâ esirgemez.

İstiazenin mâna ve mahiyeti budur.

Bize de, Allahın rahmetinden kovulan şeytanı, gönlümüzden uzaklaştırmak için Allaha sığınarak Kur'an-ı Kerimi tercüme ve tefsire başlıyoruz. Bütün dileğimiz bu yolda muvaffak olmak ve istiazenin bereketinden hissemend olup, bu eseri tamamlıyarak halkımıza sunmaktır.

TANRI BUYRUĞU

KUR'AN-I KERÎMİN TERCÜME VE TEFSİRİ

Esirgeyen, bağışlayan Allah adıyle başlarım.

SÛRE : 1

FÂTİHA SÛRESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 7 âyettir.)

Konusu :

Fâtiha sûresinin konusu, Allaha hamd-ü senadır. Ve Allaha hamd-ü sena eden her kulun en samimî dileklerini, en yüksek özleyişlerini ifade ile, bunların gerçekleşmesi için Allahın yardımını niyaz etmektir.

Sûre, yedi âyetten ibarettir ve Mekke'de nâzil olan ilk sûreler arasındadır. Mekke devrini beş bölüme ayıranlar Fâtiha'yı ilk bölümde nâzil olan sûreler arasında sayarlar. Müsteşrikler içinde W. Miur, Fâtiha'nın Alâk sûresinden de evvel nâzil olduğunu iddia ederse de, bu iddiası esassızdır. Muhakkak olan nokta, Fâtihanın ilk nâzil olan sûreler arasında bulunduğudur.

Besmele :

Sûrenin başındaki BESMELE, Kur'anın dokuzuncu Tevbe sûresinden başka her sûrenin başında görülür. Fakat Besmele, Kur'anın yirmiyedinci Neml sûresinin içinde de geçtiği için kitabımızda yüz on dört defa tekerrür etmektedir.

«Esirgeyen, bağışlayan Allah adıyle» manasında olan Besmele, her müslümanın, her meşru işe başladığı zaman söylediği mübarek bir sözdür ve onun o işe, en iyi niyetle, en hayırlı istekle el koyduğunu, o işi başarmak azmiyle hareket ettiğini anlattıktan başka, onun esirgeyen ve bağışlayan Allaha dayanarak o işde muvaffak olmayı Allahtan dilediğini de belirtmiş olur.

Allhın isimleri :

Besmelede Allahın üç ismi zikrolunmaktadır: Birincisi, Allah ki bütün varlıkları vareden ulu, yüce Tanrıdır. İkincisi, Rahman ki esirgeyen diye tercüme ediyoruz. Bundan murad, Allahın o rahmet ve muhabbetidir ki kulu yaratmadan, önce, onun yaşamasına, yetişmesine, gelişmesine velhasıl yaratılmasının bütün gaye ve hikmetini gerçekleştirmesine yardım edecek, onun her ihtiyacını karşılayacak her şeyi, mahza rahmet ve inayeti dolayısiyle vücuda getirerek kulu, her sıkıntıdan ve her eziyetten korumuş ve esirgemiş, onun aklını ve gücünü kulla-

narak her dilediğine nail olmasını sağlamıştır. Üçüncüsü, Rahîm'dir ki, bağışlayan diye tercüme ediyoruz. Bundan da murad, Allahın o rahmetidir ki, her çalışan kulu mükâfatlandırır, onun çalışmalarını başarı ile taclandırır, çalışmalarını verimleştirerek onu kat kat sevindirir.

Besmelenin feyizleri:

Besmeleyi bu anlayışla okuyarak işe başlayan her müslüman, Allahın rahmanlığından faydalanmak için Allahın tabiat âlemine serdiği sayısız nimetlere bakarak bütün bunların kendi istifadesine hizmet etmesi için beşerin bilgi ile cihazlanmış, beşerin tecrübelerle zırhlanmış olması gerekleştiğini, bütün beşer bilgisinin Allahın rahmanlığından bir zerre olduğunu ve onun bu zerredeki sayısız feyizlerden faydalanmak durumunu aşamadığını anlar, Allahın rahmanlığına sığınarak, bu sayısız feyizlerden hissemend olmayı diler. Sonra, onun bütün nâçiz çalışmalarının da ancak Allahın rahîmliği sayesinde yeni ufuklar açmağa yardım ettiğini kavrayarak, bu bağışların bütün kaynağı olan Allahı anmış olur.

Her müslümanın, her işe Besmele ile başlamasının hikmeti budur ve Hazreti Peygamberin: «Besmele ile başlanmayan her önemli iş, aksaktır.» buyurmasının sebebi budur.

Fâtihanın ruhu:

Sûrenin kendisine gelince, baştanbaşa duadır ve dünyanın başka bir dininde eşine rastlanmayan değer ve yükseklikte bir duadır. Her müslüman, ibadet ederken namazının her rekâtında Fâtihayı okur. Atalarını anarak onlara rahmet okudukça, ruhlarına bir Fâtiha ihda etmekle ödevini tamamlar. Dua ve niyaz ettikçe, bütün düa ve niyazlarını Fâtiha ile tekmiller. Elhasıl Fâtihanın islâm hayatındaki mevkii çok önemlidir; onu okuyan her insan, çok büyük maksatları gözetir ve bu maksatları gerçekleştirmek yolunu tutan bir kimse olduğunu belirtmek ister. Sûrenin tefsiri sırasında bütün bunları açıklıyacağız. Burada sûrenin hususiyetlerini göstermek daha isabetli olur.

Fâtiha, hıristiyanların gündelik duasına hiçbir veçh ile benzemez. Hıristiyanlar, gündelik dualarında, Cenabı Haktan gündelik ekmeklerini dilerler ve ilâhî melekûtun gelmesi için yalvarırlar. Fâtihayı okuyan müslüman ise ilâhî melekûtun yeryüzüne yayılmış olduğuna ve kendisinin de bu melekût içinde bir vazife sahibi bulunduğuna inanır. Çünkü, ilâhî melekût, Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa'nın kudumiyle yeryüzünde kurulmuştur ve Fâtihayı okuyan her müslüman, bu kuruluşu kutladıktan başka bu ilâhî melekût içinde lâyık olduğu mevkii alarak onu temelleştirmek için çalıştığını ve çalışmak istediğini anlatır. Hazreti İsa (aleyhisselâm) da: «Allahın melekûtu yaklaşmıştır.» [1] demekle bu müjdeyi vermiş ve bu müjde, Hazreti Muhammed Mustafa efendimizin kudumiyle tahakkuk etmiştir.

Fâtiha, bir düa olmak itibariyle az evvel işaret ettiğimiz gibi başka hiçbir din kitabında eşine rastlanamıyacak eşsiz bir duadır ve bu bakımdan Kur'anda da, en ön safı tutmaktadır. Onun ilk üç âyeti Allahın, ilk dört büyük vasfını anlatır. Bunların birincisi, Allahın REBBANİYET'İ, yani Allahın, bütün yarattıklarını görüp gözeten, yaşatan, besleyen, geliştiren, bir gayeye yönelten ve onlara bu gayeyi

[1] Markos İncili, birinci bab, âyet 15.

gerçekleştirecek kuvvet ve kabiliyeti veren terbiyeciliğini anlatır. Allah, yaratan bir mürebbidir. Onun terbiye ettiği bütün mahlûkat ona muhtaçtır. Onun, varetmek kudreti, Onun yaşatmak, devâm ettirmek, gayeye kavuşturmak, maksadı gerçekleştirmek yolundaki kudretinin kaynağıdır. Onun için O, herşeyden önce RAB dır. Yaratan ve terbiye eden Allahtır.

İkincisi Rahman'dır ki Besmeleden bahsederken onun ne demek olduğunu anlatmış bulunuyoruz. O, bütün yarattıklarını esirgeyen, hepsini Rebbaniyetinin bütün hikmetlerini gerçekleştirecek rahmetleriyle kucaklayan ulu Tanrıdır.

Üçüncüsü: Rahîm'dir ve Besmeleden bahsederken onun da manasına işaret etmiş ve onun da ilâhî rahmetin daha başka bir tecellisi olduğunu göstermiştik. Bu da Allahın rahmetini bütün müstehak olanlara ayrıca amelleri mukabili ihsan eden Mevlânın apayrı bir rahmet sıfatını temsil eden bir ismidir. Yani, kulları onun terbiyesini alır, onun nimetlerinden faydalanarak yaşar ve yaşayışlarını doğrultarak onun terbiyesini verimleştirir, O da bu verimleri bereketlendirir, mükâfatlandırır, çünkü Onun Tanrılığı kahr ve ceberût Tanrılığı değildir, rahmet ve ihsan Tanrılığıdır. Rahmet ve ihsan yolunu tutanlar, nail oldukları rahmet ve ihsanın daima arttığını görürler. Bu rahmeti kazanmak, çalışmağa bağlıdır.

Dördüncüsü, din gününe malikiyettir. Din günü, hesap günü, mükâfat günü, ceza günü yani her insanın yapmış olduğu herşeyin, her iyiliğin ve her kötülüğün karşılığını göreceği gündür. O günün mutlak âmiri ve mutlak sahibi Odur, o yüce Tanrıdır. Âmirdir, sahiptir, kısası padişahtır; çünkü hesap vermez, hesap sorar. Hesap vermezliği, kahr ve ceberût eseri değil, merhamet ve ihsan gereğidir. Çünkü O, suçluyu bağışlar, suçsuzu ağırlar ve rahmeti her hesaptan üstündür. Mutlak âmirliği, adalet kaydından fazla, rahmet ve ihsanına bağlıdır.

Fâtihanın ilk üç âyeti, Allahın bu isim ve sıfatlarını anlatarak bütün hamdü senanın bu Allaha yaraştığını bildirir, daha sonraki dört âyette, insan ruhunun en samimî dileklerini ve en yüksek özleyişlerini anlatarak, bunun mahza Allaha kulluk etmekten ve Allahtan yardım dilemekten ibaret olduğunu ve Allahtan istenecek en büyük yardımın dosdoğru yola iletilmeyi niyaz etmek olduğunu açıklar. Çünkü bu dosdoğru yol, Allahın nimetine eren, gadaba uğramayan, şaşırmayan ve sapmayan kimselerin yoludur. Ve bu yolda yürümek, insanların ve insanlığın en yüksek gaye ve hedefidir. Bütün bahtiyarlık, bu yolda yürümektedir. Ve bu yol doğruluk ve doğrular yoludur.

Doğruluk ve doğru yol :

Bütün Tanrı Buyruğu, doğruluğa en büyük önemi verir. Onun nazarında, bu hayat içinde en büyük gaye, doğruluktur ve hayat ancak doğru yol sayesinde, Allaha da, istenilen ve murad edilen bahtiyarlığa da kavuşabilir.

«Tanrı Buyruğu» doğruya bu kadar önem verdiği halde iyiye ve güzele, ayni değeri vermez mi? Elbet ki verir, fakat onun doğruya verdiği değerde bir başkalık ve üstünlük vardır. Çünkü beşerin bu en yüksek mefhumlarına hayat üfüren ve onlara bu dünya içinde yaşamak imkânını veren, diğer mefhumların ruhu mesabesinde olan «doğru» dur ve doğruluktur. İyi ve güzel mücerret bir mefhum olarak cansız kalabilir. Belki de iğfal vasıtaları olur. Güzelin cazip fitnesi, nelere sürüklemez ve iyinin riyası ne yaman fesatlar doğurmaz. Fakat doğru, daima doğrudur. Güzelin doğrusu, seciye kazanır, iyinin doğrusu samimiyet yaşatır. Güzel ve iyi ancak doğru sayesinde yalnız hakikî ve hayatî mana ve değer kazanmakla kalmaz, üstelik kudsiyet ve ulviyet şahikalarına tırmanır ve hepsi burada birleşerek ayni manayı alır.

Doğruyu deneye deneye seçer ve öğreniriz. Onda mutlaka bir amelî, bir yaşayan cephe vardır ve onun için bizim kitabımız evvelâ doğruya değer verir ve onun da dosdoğru olmasını ister. Çünkü herşey onun sayesinde nefes alır ve hayatî bir değer kazanır. İyi ile güzel de öyle! Mademki doğru, herşeye nefes ve hayat veriyor, herşeyi hayat yolunda yürütüyor, ona en büyük önemi vermek, Kur'anın mucizeleri arasında sayılmak icap eder. Çünkü bu büyük dersi ondan alıyor ve doğruluk esasının, her essatan üstün olduğunu ve bu üstünlüğü ona vermenin gerekleştiğini ondan öğreniyoruz.

Doğru, bizim maddî, manevî ve ahlâkî varlığımızın temelidir ve hedefidir. Çünkü yaşayışımızda dosdoğru yolu tutmakla, inandığımız ilk hakikat, mutlaka yolun sonuna ve yokuşun tepesine varacağımızdır. Varmazsak ta, yolda ölmek şerefini kazanır ve gerçekler zümresine katılırız. Fakat Allahın lûtuf ve inayetiyle yolun sonuna ve şahikanın tepesine varmak mukadderdir. İşte Fâtihanın bize anlattığı budur ve biz bütün bu manaları hissederek, bu manaları gerçekleştirmekle mükellef olduğumuzu, bu manaları gerçekleştirmekle hakikî insanlığı yaşattığımızı anlayarak hareket etmek ve neticede, hoşnud olmak ve Allahın hoşnutluğunu kazanmak isteriz.

Fâtihanın isimleri :

Fâtiha, bu önem ve değeri haiz olduğu için ona birçok isimler verilmiştir. Kur'anda ondan «Seb'i mesanî» yani daima tekrarlanan yedi âyet diye bahsolunur. [1] Hazreti Peygamber ondan şu şekilde bahseder: «Hiçbir namaz, Fâtihasız tamam olmaz» [2] onun için Fâtihaya «SÜRE-TÜS SALÂT» yani «Namaz sûresi» de denilir. Ona «Dua sûresi» de denilmektedir. Çünkü baştanbaşa dua ve niyazdır. Fâtiha, bütün Kur'anın zübdesi olduğu için ona «Ümmü-l Kur'an» yani «Kur'anın temeli diyenler de vardır. Hadisi şerifte de ondan bu isimle bahsolunmaktadır. Ona, Hamd sûresi, Şifa sûresi, Esas (Temel) sûre, Şükür sûresi diyenler de vardır. Verdiğimiz izahlar, bütün bu manaları anlatmaktadır.

[1] Hicr sûresi, âyet 87.
[2] Sunen, Ebu Davud, Cami, Termizî.

Bismi'llâhi'rrahmani'rrahim

Esirgeyen, bağışlayan Tanrı adıyle başlarım.

سورة فاتحة الكتاب

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين ۞ الرحمن الرحيم
مالك يوم الدين ۞ إياك نعبد وإياك
نستعين ۞ اهدنا الصراط المستقيم
صراط الذين أنعمت عليهم ۞ غير
المغضوب عليهم ولا الضالين ۞

مكية وهي سبع آيات

Meal-i Kerimi:

1 — Bütün Hamd (1) O Allaha (2) (*ki bütün*) âlemlerin Rabbıdır. (3)

2 — Rahmandır (*esirgeyendir*), Rahîmdir (*bağışlayandır*). (4)

3 — Din gününün (5) sahibidir.

4 — Yalnız Sana kulluk ederiz (6) ve yalnız Senden yardım dileriz. (7)

5 — Bizi dosdoğru yola ilet. (8)

6 — Nimetine erenlerin, (9)

7 — Gadaba uğramayanların ve sapmayanların dosdoğru yoluna! (10)

---

[1] Bu sûre hamd ile başlar. Hamd'i öğmek diye tercüme edersek yanılırız. Çünkü öğmek «medih» etmektir. İnsan, diriyi de, ölüyü de hattâ taşı toprağı da medheder. Meselâ güzel bir inciyi görür ve onu medhedersiniz. Fakat ona hamdedemezsiniz. Medhettiğiniz kimsenin bir insan olduğunu farzedelim. O insandan iyilik görseniz de görmeseniz de onu medhetmeniz mümkündür. Fakat bir insana hamdedebilmek için, ondan mutlaka iyilik görmüş olmak icabeder. Körükörüne medhetmek, dalkavukluktur ve bu yüzden çirkindir. Fakat hamdetmekte dalkavukluktan yahut çirkinlikten eser yoktur. Medholunan bir kimsenin olsa olsa bir

veya birkaç fazileti medhedilir ve bu yolda sözler söylenebilir. Fakat hamdetmekten maksat, muayyen bir fazileti öğmektir ve bu fazilet, in'am ve ihsan faziletidir.

Hamdetmek ile medhetmek (yani öğmek) arasındaki fark budur. Hamdetmek yerine şükretmek dersek yine yanılırız. Çünkü, biz, ancak kendimize erişen bir iyiliğe karşı şükreder veya teşekkür ederiz. Hamdetmek için iyiliğin bize erişmesi gerekli değildir. İyiliğin başkasına erşmiş olması da hamdetmeğe vesile teşkil eder.

Demek ki medhetmek, şükretmek te hamdetmenin yerini tutmaz. Fakat işin daha derin cepheleri de vardır.

Bir diri de, bir ölü de medholunabilir. Yaptığını kendi isteğiyle yapanı da kendi isteğiyle yapmayanı da medhetmek mümkündür. Cenabı Hakka karşı ise yalnız hamdedilir. Çünkü, Cenabı Hak yalnız diridir, ve yaptığını isteğiyle yapan bir varlıktır. Siz Allaha hamdetmekle Onun «**faili muhtar**» yani yaptığını isteğiyle yapan müteâlî bir varlık olduğunu da tanımış oluyorsunuz.

Allaha hamdetmenin, Allaha şükretmeğe üstün olduğu da böylece anlaşılır. Şükretmek, size erişen bir iyiliğin, bir nimetin karşılığıdır. Hamdetmekle, nimet ister size, ister başkasına erişmiş olsun hamde lâyık olan Allahı öğmüş ve şahsınız namına Allaha hamdettikten başka Onun nimetine nail olan bütün varlıklar namına da ayni vazifeyi ifa etmiş olursunuz.

Siz «Elhamdü lillâh» demekle, hamdolunmak Allahın hakkıdır, çünkü nimetlerinin bolluğu ile ve kullarına karşı çeşit çeşit lûtuflariyle hamdi haketmiştir, demiş oluyorsunuz. Hamd yalnız Ona yaraşır ve başka hiçbir varlığa yakışmaz. Çünkü her nimeti veren Odur, ve verdiği hiçbir nimeti, bir karşılık bekliyerek vermemiştir, Onun nimetleri, hâlis muhlis ihsandır. Ve onun için hamd, yalnız Ona yaraşır. Onun her ihsan ettiği nimet, Onun eseridir. Ve Onun yarattığı her nimet, mutlaka bize bir fayda verir, mutlaka zarar vermez, ve mutlaka ardı arası kesilmez. Nimetin bu şartları haiz olanını yaratmak, yalnız Allaha mahsus olduğu için biz de yalnız Ona hamdederiz. Ona hamdederiz, fakat nimetlerinin de şükranını edadan âciz olduğumuzu bilerek hamdederiz. Çünkü Onun nimetleri o kadar çoktur ki bunları aklımızla da, gönlümüzle de kavramaktan âciz kalırız. Ve ancak Onun bize verdiği kudret derecesinde Ona hamdederiz. Ona hamdettiğimizi söylemekten maksadımız, bize her nimeti veren Allahın kemâl, celâl ve cemâl sıfatlariyle vasıflanan bir varlık olduğunu tanımak ve Ona karşı duyduğumuz şükranı, gönlümüzün bütün coşkunluğunu anlatan kelimelerle ifade etmektir. Gücümüz buna yettiği için bu kelimeleri kullanıyoruz. Yoksa, bu kelimelerin dahi Onun nimetlerine denk olduğunu iddia etmiyoruz. Böyle bir iddiadan o kadar uzağız ki uzaklığımızı da kelimelerle ifadeden âciziz. Yoksa şükranımız, bir çeşit müşriklik olurdu. Çünkü Allahın nimetlerine denk olmak iddiasında bulunurdu. Buna ise imkân yoktur. Ve biz hiçbir vakit hamdimizi ve şükranımızı, onun nimetine denk tutmak gibi bir günahı işlemeyiz. Bizim hamdimiz ve şükranımız, kendi içimizden fışkıran bir vazife hissidir. Ve biz bu vazifeyi, aczimizle birlikte elimizden geldiği kadar yaparız. Yoksa bütün kudret ve kuvvetimiz bu vazifenin edasına imkân bulamaz. Fakat bu aczimiz de, şükranımızı ifadeye yardım ettiği için onunla teselli buluruz.

Biz hamdetmekle maziye de, istikbale de bağlantısı olan bir harekette bulunuruz. Yani geçmişte Allahın nail olduğumuz lûtuflarına hamdettiğimiz gibi gele-

cekte de nail olacağımız ihsanlarına şükretmiş oluruz. Geçmişte nail olduğumuz nimetler, bizi itaate teşvik eder ve biz bu nimetlere şükretmekle aklımızı da, gönlümüzü de onun yeni nimetlerini karşılamak için açarız. Hamdimiz, maziye bağlantısı yüzünden, cehennem kapılarını kapar, istikbale bağlantısı yüzünden yüzümüze karşı cennet kapılarını açar. Mazi ile alâkası bakımından, Zatı Kibriya ile aramızda gerilen perdeleri kaldırır, istikbale taallûku bakımından, gözümüzün önünde marifet (marifetullah) kapılarını açar. Kibriyanın celâline nasıl payan yoksa, kulun da Allahı tanımak yolunda aşacağı derecelerin sonu yoktur. Ve bütün bunların anahtarı Allaha **Hamd** etmektir.

Fakat hamdetmenin yerini bilmek de var ki apayrı bir meseledir. Bunu şu temsil ile izah edebiliriz:

Evliyadan Sırrıyüs Sakatî, «Ben, der, bir kere hamdetmek yüzünden otuz yıldır tevbe ediyorum, istiğfar ediyorum.»

Niçin? Demişler. Anlatmış: «Bağdatta yangın olmuş, evler, ve dükkânlar yanmıştı. Derken bana, dükkânımın yanmadığını bildirdiler. Ben de hamdettim. Hamdetmemin manası, sevinmekti, âlemin dükkânları yandığı halde benimkinin yanmaması yüzünden hoşnut olmaktı. Halbuki dindaşlığın ve mürüvvetmendliğin hakkı sevinmemekti. Bu yüzden otuz yıldır, o günkü hamdimden dolayı tevbe ve istiğfar ile meşgulüm!»

Demek ki yerinde hamdetmek icabeder. Yani dünya nimetlerinden fazla din nimetleri, maddî nimetlerden fazla manevî nimetler yüzünden hamdetmek gerektir.

O halde hamdin hakikati nedir? Yalnız «Allaha hamdolsun» demek midir? Hayır. Allaha hamdetmek, bize her iyiliği, her nimeti ihsan eden Allaha karşı, bu ihsan ve in'amı yüzünden yalnız sözle değil fiil ile de ta'zim etmektir. Bu fiil, kalp ile, dil ile, âzâ ile yapılabilir. Kalp ile yapılanı, Allahın kemal ve celâl sıfatlarını duymak ve tatmaktır. İtikad etmektir. Dil ile yapılanı, bu kemal ve celâl sıfatlarını anlatmaktır. Âzâ ile yapılanı, bunları, bu kemal ve celâl vasıflariyle vasıflanan Kibriyanın yolundan ayırmamaktır. Demek Hamd, yalnız dil ile yapılan bir şey değil, gönül ile, onunla beraber bütün âzâ ve cevarih ile ifa edilen bir vazifedir.

Bu vazifenin ifasından maksat nedir? Cenabı Hakkın herhangi bir lûtuf ve ihsanını karşılıksız bırakmamak mı? Cenabı Hak her hamdü senadan müstağni olduğuna göre ona hamdetmekle meşgul olmak, boşuboşuna uğraşmak değil mi? Hamd ile meşgul olmak, asıl nimetleri ihsan eden Allahı düşünmekten alıkoymağa sebep olmaz mı?

Allaha hamdetmekten maksat bunların biri değildir. Hamd, bir nimete karşılık değildir. Hamd, sizin nimet içinde yaşamaktan dolayı içinizden coşan şükrandır. Siz sağlam fıtratlı bir insansanız vicdanınız ve maneviyatınız sağlam yapılı ise siz bunun içinizde kaynadığını hissedersiniz ve sizin içinizde kaynayan bu his, sizi bütün varlıkları vareden Mevlâya kavuşturan en samimî bağlantı olur. Bu bağlantının kuvveti, dilimizin gönlümüzle, gönlümüzün bütün âzâ ve cevarihimizle hemahenk olarak hamd vazifesini ifa etmesiyle kendini gösterir ve yaşatır. Yani hamd, bir terbiye kaynağıdır ve insanın Tanrısına karşı duyduğu terbiyenin ana kaynağıdır. Onu hissetmek, var olduğunu ve varlığını çevreleyen nimetleri hissetmenin ilk neticesidir. Bunu füzulî bir his, yahut bunu Allahın nimetlerini ödeyen bir karşılık saymak için terbiye hissinden mahrum olmak lâzım-

dır. Biz ise bu terbiye hissinden mahrum değiliz. Biz bu terbiye hissini, geliştirmek isteyen ve Allaha hamdettikçe bu hissin içimizde daha fazla kök saldığını duyan insanlarız.

Hamdin manâ ve mahiyeti bu merkezdedir. Bütün bunlara bir de şunu ilâve edelim ki biz birçok dilleri araştırdık ve «hamd» in karşılığını aradık. Hiçbir dilde «hamd» in tam karşılığını bulamadık. Bu da hamdin Kur'an ıstılahlarından ve ehli islâma mahsus nimetlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu yüzden de Allaha hamdolsun.

[2] Eserin giriş kısmının ikinci bölümünde islâm nazarında Allahın nasıl telâkki olunduğunu ve Kur'anın bunu nasıl anlattığını izah etmiş bulunuyoruz. Sahife LXXXI den XCVII ine kadar bu bahis tetkik olunmuştur. Burada yalnız şunu söylemek isteriz: Allah, bizce Tanrının has ismidir. Bu isim, hiçbir puta takılmamıştır ve bu isim Kur'anda 2799 kere tekerrür eder. Hakikî hâlik Odur, hakikî rezzak Odur. Onun bütün sıfatları Allah isminde toplanır ve bu isim onların hepsini ifade eder. Allah mukabilinde «Tanrı» kelimesini kullanmak doğru değildir. Çünkü Tanrı, mabud, ilâh mukabilidir. Meselâ, müşrikler, birçok tanrılara taparlardı, diyebiliriz. Yahut Çinlilerin tanrıları şunlardı, Hindlilerin tanrıları da şunlardı, demek mümkündür. Fakat «Allah» lâfzı bu şekilde kullanılamaz ve kullanılması doğru değildir. Nitekim bizim büyük ve ölmez lâhutî şairimiz Süleyman Dede Mevlidine şöyle başlamıştır:

Allah adın zikridelim evvelâ
Vacib oldur cümle işde her kula

Yoksa, «Tanrı adın zikredelim evvelâ» diyebilirdi. Onun aradaki farkı bütün inceliğiyle ve bütün değeri ile anladığını gösteren bir misal, daha sonraları:

Birdir Allah andan artık Tanrı yok

demesi ve «Tanrı» kelimesinin mabud, ilâh manasında geldiğini vuzuh ile belirtmesidir. Yukarıda hamd kelimesinden bahsederken, bunun hiçbir yabancı dilde karşılığını görmemiş olduğumuzu söylemiştik. Allah kelimesi ile de durum ayni merkezdedir. Yabancı dillerde «Allahtan başka Tanrı yok» yerine «Tanrıdan başka Tanrı yok» demek zorunda kalıyorlar. İngilizler ise «There is no God but God» diyorlar. Yani Tanrıdan başka Tanrı yok demekle kalıyorlar. Fransızlar da öyle. Onlar da ayni şekilde hareket ediyorlar. Çünkü hakikî mabudu ifade edecek, cemedilmiyecek bir kelimeleri yoktur. Halbuki «Allah» böyledir. Allahlar denilemez; ilâhlar denilir. Çünkü Allah birdir ve biricik mabud O'dur. Beşer, nelere tapmamıştır ve neleri tanrılaştırmamıştır. Fakat bunların üzerinde durmamıştır. Belki hepsinden caymış, eski ilâhlarının yerine başkalarını koymuştur. Şu var ki beşer ne yaparsa yapsın ve Allahtan gayri neye taparsa tapsın bütün bunlar Allahın şanına halel getirmez ve beşer hesabına da bir doğru hareket ifade etmez. Allah, bütün varlıkları vareden, hakikî mabud olan, münezzeh ve yüce varlıktır. Tafsilât isteyenler yukarıda işaret ettiğimiz sahifelerimize müracaat edebilirler.

[3] Rab, aslında terbiye manasında masdardır, mübalâğa kasdiyle mürebbiye ıtlak olunur, ve terbiyenin bütün gereklerini haiz en mükemmel mürebbi manasını ifade eder. Terbiye herşyi adım adım kemaline eriştirmek, adım adım bütünle-

mektir, (Tac-ül Arus). Yani terbiyede bir şeyi en iptidaî durumundan alarak en son kemaline erdirmek manası vardır. İmam Ragıba göre Rab kelimesi, bir şeyi bütünlüğüne, kemaline varıncaya kadar onu her safhadan geçirecek tarzda terbiye etmeyi tazammun eder. Onun için Rab, bütün varlık âlemini icad edendir, ve bundan varlık âlemine yalnız beslenme vasıtalarını veren değil, fakat herbirine de peşinden kabiliyet veren, ve bu çerçeve içinde onun kemaline ermesini sağlayan Tanrı, demektir. Onun için «Rab» kelimesini, daha başka bir kelime ile tercümeye imkân bulamadık. Zaten tercümeye de lüzum yoktur. Çünkü bütün Türk milleti Onu «Rab» diye anar. Ve «Rabbim» der. «Mar-ı serma dideye «Rabbim» güneş göstermesin» mısraındaki «Rabbim» halis muhlis türkçedir ve Türk ruhunun en samimî ifadesidir. Türk «Ya Rabbî!» diye dua eder. Ve «Ya Rabbî» dediği zaman ruhunun bütün inanını haykırır. Onun için Rab kelimesini de Tanrı diye tercüme etmek doğru değildir ve lüzumsuzdur.

Rab kelimesinin manasını anladıktan sonra «âlemlerin Rabbi» tâbirinin manası ile karşılaşmak icap eder. «Âlemler» den maksat nedir? Her âlem, hilkat bütününün bir bölümüdür ki âlem olmak ve esas itibariyle «ilm» köküne dayanmak itibariyle ona dair bir şeyler bilmek gerektir. Onun için âlemler milletler manasına gelebilir. Nitekim Bakara sûresinin 47 inci âyetinde bu manadadır. O halde «Rabb-el âlemîn» «yeryüzündeki bütün milletlerin Rabbı» manasında tercüme edilmek icap eder. Bu da, islâm nazarında Allahın herhangi bir millet veya kabilenin Allahı olmıyarak bu dünyadaki bütün milletlerin Allahı olduğunu, bütün milletlerin bu bakımdan ancak eşitlik iddia edebileceklerini ve başka bir şey iddiasına imkân bulunmadığını belirtir. Allah nasıl «Rabb-el-âlemîn» ise yani bütün milletlerin ve insanların Rabbı ise, Hazreti Peygamber de «Rahmeten lil-âlemin» yani bütün milletlere rahmet olmak üzere gönderilmiştir, ve onun için islâm dini, bütün dünya milletlerinin asıl dinidir ve hepsinin umumî dini olacaktır.

[4] Rahman ve Rahîm'in ne demek olduğunu, Fâtihanın mukaddimesinde anlatmış bulunuyoruz. Bunların manaları için 4 ve 5 inci sayfalara bakınız.

[5] Din günü, hesap günü, karşılık görme günü, iyinin kötüden ayrılma günü, iyilerin mükâfata erme, kötülerin cezaya çarpılma günüdür. O günün mutlak âmiri, mutlak sahibi, mutlak hükümdarı, demindenberi sıfatlarını tadat ettiğimiz, yücelerden yüce Tanrıdır. Fâtiha sûresine tahsis ettiğimiz mukaddimede belirttiğimiz gibi Onun âmirliği ve sahipliği merhamet ve ihsanını belirtmeğe hizmet eder. Onun her günü, bir din günüdür, bir hesap günüdür, ceza ve mükâfat günüdür ve her gün her ferd, her yaptığının karşılığını hemen görür. Sıhhatinde, servetinde, şöhretinde, elhasıl yaptığı iyilik veya kötülüğün tesirine göre yaşayış tarzının bir safhasında onun mukabili ile karşılaşır. Kötülük yapan kimse bunun farkına varmazsa, sebebi, yaptığının karşılığını görmemesi değil, iç gözünün körlüğü yüzünden neye uğradığını anlamamasıdır. İyilik eden kimse ise yaptığı iyiliğin karşılığını vicdaniyle, iz'aniyle hisseder ve onun feyz ve bereketinden hayatında hissemend olur. Ferd için bu, böyle olduğu gibi milletler için de böyledir. Onlar da yaptıkları iyiliklerin ve kötülüklerin karşılığını hemen görürler ve ona göre ya bahtiyar yaşarlar, yahut bedbaht olurlar. Bütün insanlık ta böyledir. O da yaptığının karşılığını görür ve ona göre ceza veya mükâfat ile karşılaşır. Fakat dünya hayatının her gününe ait bu hesaptan ayrı bir hesap günü daha vardır ki orada bütün hesaplar toptan görülür. Mademki her insan mes'uldür ve insan mes'uliyetini idrâk etmekle, mes'uliyetinin gereklerine saygı göstermekle insandır, o halde

bu mes'uliyetin hesabını vermesi de mukadderdir. Onun için Cenabı Hak evvelâ bize bütün âlemleri kucaklayan rablığından, (mürebbiliğinden) rahmet ve muhabbetinden bahsetmiş, sonra başıboş gezmediğimizi, mes'ul olduğumuzu, ve hesaba çekileceğimizi anlatmış, mes'uliyet ve hesap yükünü taşıdığımızı unutmıyarak rahmetlerine, nimetlerine lâyık olmağa çalışmamızı, huzuruna temiz bir defterle, sağlam ve şerefli bir hesapla çıkmamızı istemiştir.

Rablığını, rahmanlığını, rahîmliğini, hesap gününe hâkimiyetini böylece anladığımız ve böylece öğdüğümüz, bütün şükranlarımızı huzuruna serdiğimiz Hâlikimize karşı vazifemizi daha sonraki âyetler anlatıyor.

[6] Kulluk, Allahın ululuğunu duyarak, rahmetinin genişliğini ve nimetlerinin sonsuzluğunu sezerek Ona karşı şükran hislerimizi ifadedir. Bu bir kutsal vazifedir ve biz bu vazifeyi başarmakla bizi yaratan ve herşeyi ihsan eden Allaha karşı duygularımızı belirtmiş olduktan başka ruhumuzu tasfiye etmiş, taşıdığımız mes'uliyetin gereklerine daha fazla kolaylıkla uymağa, vazifelerimizi daha fazla severek yapmağa, iyilikten daha fazla hoşlanmağa, kötülükten daha fazla tiksinmeğe alışmış oluruz. İbadetle Allaha karşı şükranımızı ifade ederek nankörlüğün her çeşidinden korunduğumuz gibi bu sayede ahlâkımızı da doğrultur, fazilet hissimizi de besler ve geliştirlriz. Fakat ibadetimizin asıl hedefi, Allahın hoşnutluğudur. Biz yalnız Ona yönelir, ve yalnız Ona kulluk ederiz. Başka hiçbir varlığı Ona eş, ortak katmayız. Başka hiçbir varlığı Onun payesine yüceltmeyiz. Başka hiçbir varlığa Ona yaptığımızı yapmayız. İbadetimiz, yalnız Ona karşıdır ve Onun gayrısına asla baş eğmeyiz. Çünkü Ondan başkasına baş eğmek insanlık şerefimizi alçaltır, insanlığımızı bizim gibi yaratılan şeyden daha alçak görmeğe sebep olur. Buna asla razı olmadığımız ve insanlığımızın şerefini alçaltmak değil, daima daha fazla yükseltmek istediğimiz için yalnız Allaha kulluk eder ve başka hiçbir şeye, hiçbir kimseye, hiçbir varlığa baş eğmeyiz. Herne değerde olursa olsun maddeye tapmayız. Çünkü madde bizim kullandığımız, işlediğimiz, neye yararsa ona göre ihtiyacımızın emrinde bulundurduğumuz birşeydir. Bizim aklımız, gücümüz, bizim insanlık şerefimiz, ondan üstündür. Bu böyle olduğu için ibadetimizin ve bütün kulluğumuzun biricik hedefi, Allahın rızasıdır. Başka herhangi bir şeye tapınmayı zillet sayar, ve yalnız Allaha ibadet etmek sayesinde bütün hürriyete kavuştuğumuzu hissederiz. Allaha kulluğumuzun temeli de hürriyettir, asla esaret değildir ve olamaz. Kulluğu yalnız Allaha etmenin de manası budur.

[7] Yardımı yalnız Allahtan istemenin manası da Allahın bize ihsan ettiği dimağ, kalp, vicdan kuvvetlerine, maddî ve manevî her gücümüze güvenerek çalışır çabalarken bu kuvvetlerin sağlanmasını, bu kuvvetlerin lâyıkiyle çalışıp beklenen neticeyi vermesini, bu kuvvet kaynaklarının sonsuz birer hazine gibi verimlileşmesini Allahtan niyaz etmek ve bu yolda her yardımı Ondan beklemektir.

Her yardımı, yalnız Allahtan dilemek iki hakikati tazammun eder. Birincisi: Yapılması gerekleşen iyi ve faydalı işe teşebbüs etmek ve bu işleri başarmak için her gayreti sarfetmek, ikincisi: İşleri gayesine vardırmak için Allahtan yardım dilemek ve sarfolunan gayretlerin boşa gitmemesi için Ona yalvarmak.

Yani biz, evvelâ kendi gücümüzü maddî ve manevî bütün kuvvetlerimizi seferber eder, sonra bu kuvvetlerin bütün yaratıcı çalışmalarını verimlileştirmek için Allaha yalvarırız.

Allahı bu tarzda anan, öven ve yalnız Ona yönelen, Ona kulluk eden, yalnız

Ondan yardım dileyenlerin hedefe varmalarını sağlayacak imkân ise daha sonraki âyette anlatılıyor.

[8] Çalışanların, çabalayanların, bir gaye veya hedefe varmak isteyenlerin isteklerini gerçekleştirecek bir şey varsa, o da bir yolu tutup yürümek ve ilerilemektir. Fakat bu yol hangi yoldur. Kur'an, bunun **dosdoğru** yol olduğunu anlatıyor.

Fâtihanın mukaddimesinde bu dosdoğru yolun mahiyetini anlatmış bulunuyor. Bu yol hakikî hayat yoludur. Şaşmayan, sapıtmayan, ve baştan çıkarmayan, bilâkis hedefe varan en doğru ve en kısa yol, bizim yolumuzdur.

[9] Daha yukarıda bahis konusu ettiğimiz yol, Allahın nimetine erenlerin yoludur. Dünya dünya olalı Allahın nimetine eren insanlara şahit olmuştur. Fakat hepsinin yolu, dosdoğru yoldur, hayat hâdiselerini ve tecrübelerini deneyerek ve tadarak onun doğruya dayandığını görüp anlayan ve bu yolda yürüyen kimselerin hepsi de bu âyetin şümulüne dahildirler ve bunların hepsi de örnek sayılmağa lâyıktırlar.

Bu son derece geniş bir görüştür, ve mazi ile hal ile, istikbal ile kayıtlı değildir. Hepsini kavrayan ve birden ifade eden bir görüştür. Bizim de yolumuz dosdoğru insanlar olmak dolayısiyle Allahın nimetine erenlerin yoludur. Bunların doğru yolu tuttukları hangi şekilde belli olursa olsun biz, o şekli örnek sayarız. Bunların doğrulukları ilim yolunda mı belirmiştir, onlar ilim yolunda bizim örneklerimizdir ve onların yolunda, yürüyerek o ilmi benimsemek icap eder. Yahut onların doğrulukları, ahlâk yolunda, san'at yolunda, sanayi yolunda ise yine öyle, Rehberimiz daima doğruluktur ve doğruluğu beliren herşeyi benimsemek ilk vazifemizdir. Allahtan en büyük niyazımız, bizi dosdoğru yola iletmesi ve dosdoğru kullarının bu yolundan ayırmamasıdır.

[10] Biz nasıl Allahın dosdoğru yolu tutan kullarının hal ve hareketini örnek tanırsak bütün gücümüzle de gadaba uğrayan, azıp sapıtan kimselerin yolundan da korumak isteriz. Bir takım kötü gösterişlere kapılarak doğruyu eğriden ayıramıyanların âkıbeti, gadaba uğramak, sapkınların yoluna düşmek ve bunun bütün neticeleriyle karşılaşmaktır. Onun için dosdoğru yolu tutmağa çalışırken bütün akıl ve muhakememizi, bütün tecrübemizi ve maddî manevî bütün gücümüzü kullanarak hareket etmek, doğruluğa sarılmağa kör bir görenek mahiyeti vermekten korunmak gerektir.

Bu şekilde hareket edersek yaşadığımız ve yaşattığımız dinî itikadı dünyevî tereddiden korur, hurafe, taassup, batıl itikat adı verilen kötülüklerin hepsinden kurtarır ve bunlardan birinin içimize yol bulmasına imkân vermeyiz. Gadaba uğramaktan, sapıtmaktan korunmanın çaresi budur.

İşte Fâtihanın bize anlatmak istedikleri budur ve bizim de bütün bu ulvî maksatlara hâdim olmamız icabetmektedir.

SÛRE: 2

BAKARA SÛRESİ

(Medinede nâzil olmuştur. 40 bölümdür, 286 âyettir.)

Konusu:

Bakara sûresi, Hazreti Muhammedin Medineye hicretinden sonra nâzil olmuştur. Hicreti müteakıp Müslümanların Medinede karşılaştıkları cemaatlerden biri Yahudilerdi. Yahudi kabileleri, Medinenin Arap kabileleri olan Evs ve Hazreçle uzlaşarak ve onların himayesine girerek yaşıyorlardı. Yalnız Yahudilerin mukaddes bir kitap sahibi olmaları dolayısiyle Araplara karşı fikir üstünlüğü muhafaza ettikleri aşikârdı.

Yahudilerin hahamları, İslâmiyetin zuhurundan evvel de, bir Peygamber çıkacağını, bu Peygamberin çıkmasından sonra Arap putperestliğini imha edeceklerini söylerler, Medine Arapları da onları dinlerlerdi. Medine Arapları, Hazreti Muhammedin Mekkede zuhurunu haber aldıkları zaman Yahudiler tarafından bildirilen Peygamberin geldiğine inanmışlardı. Halbuki Yahudiler, kendilerine satvet ve hâkimiyet temin edecek bir Peygamber beklemekte idiler. Yahudiler, yeni Peygamberin kendi emellerine ve menfaatlerine hizmet etmiyeceğini anladıktan sonra ona muhalefet etmişler, onunla mücadelelere girişmişler, onu kendi kitaplarını dolduran bahislerden imtihan etmek istemişler, onun aleyhinde türlü türlü propagandalar yapmışlar, onun aleyhindeki bütün tertibata iştirak etmişlerdi.

Bakara sûresi, Yahudilerle, Yahudilerin Islâmiyete karşı düşmanlıklariyle meşgul olur, İslâmiyetin Yahudilikten ayrılan teşriî hükümlerini gösterir, Yahudilerin Risalet-i Muhammediye aleyhindeki itirazlarını reddeder.

Sûrenin birinci kısmında İslâmiyetin başlıca esasları anlatılarak bunları kabul etmek veya kabul etmemekten doğacak neticeler izah edilir. İkinci kısmında yalnız dilleriyle iman edenlerin hali tasvir olunur. Üçüncü kısmında İslâmiyet esaslarının ve vahdaniyet akidesinin hak olduğunu isbat için Allahın tabiat âlemindeki âyetlerine işaret edilir.

Sûrenin dördüncü kısmı: insanın büyük kabiliyetlerinden bahseder. Bu kısımda insanın kendisine verilen büyük fırsatları kaybetmek yüzünden ıstıraba uğradığı gösterilerek bu nokta Hazret-i Âdem kıssası ile tavzih edilir.

Sûrenin beşinci kısmında İsrail oğullarının ahd-ü misakından, Kur'anın Benî İsrail kitaplarında tesadüf olunan tebşiratı nasıl gerçekleştirdiğinden bahsedilerek altıncı ve yedinci kısımlarda Allahın İsrail oğullarına ihsan ettiği nimetler, onların bu nimetlere karşı küfranları anlatılır. Sekizinci, dokuzuncu ve onuncu kısımlarda İsrail oğullarının nasıl tereddi ettikleri, nasıl katı yürekli oldukları, ilâhî ahd-ü misakı nasıl ihlâl ettikleri; on birinci ve on ikinci kısımlarda onların Hazret-i Muhammede düşmanlıkları ve aleyhindeki hareketleri izah edilir.

On üçüncü kısım, daha evvel gönderilen kitapların neshedildiğini, İslâmiyetin en mükemmel din olarak gönderildiğini göstermektedir. On dördüncü kısım, İslâmiyetin dinde kemal ifade ettiğini ve dinlerin en mükemmeli olduğunu anlatır. On beşinci kısımda İsrail oğullarına İbrahimin misakı, bu misaka göre İsmail oğulları içinden bir Peygamberin zuhuru icap ettiği hatırlatılır ve Hazreti İbrahimin dini izah olunur. Bundan sonra Hazreti İbrahim tarafından inşa olunan Kâbenin Kible ittihazı meselesine geçilir ve bunu takip eden iki kısımda Kâbenin yeni ruhanî faaliyet için merkez teşkil ettiği gösterilerek Kiblenin Kudüsten Kâbeye tahvilindeki sebepler zikredilir.

Sûrenin on dokuzuncu kısmı, müslümanların, müslümanlar için merkez olan Mukaddes Eve, yani Kâbeye mâlik olmadan evvel birçok meşakkatlere uğrayacaklarını, fakat putperestliğin herhalde zeval bulacağını, vahdaniyet akidesinin muzaffer olacağını söyler ve yirminci kısımla bunu tavzih eder. Yahudilerin şeriati ile Müslümanlık arasındaki ihtilâflar burada bahis mevzuu olarak ihtilâflı noktaların vahdaniyet akidesine münafi olduğu gösterildikten sonra yiyeceklere, kısasa, vasiyete, oruca, harbe, hacca, şarap ve kumara, öksüzlere, zevciyet vazifelerine, talâka, dulluğa ait ahkâm bu kısımları takip eden on bir kısımda bahis mevzuu edilir.

Daha sonraki iki kısımda Müslümanların katliâm olunmalarına mâni olmak için müdafaa harplerinin meşruiyeti beyan edilerek İsrail oğulllarının tarihinden misal getirilir.

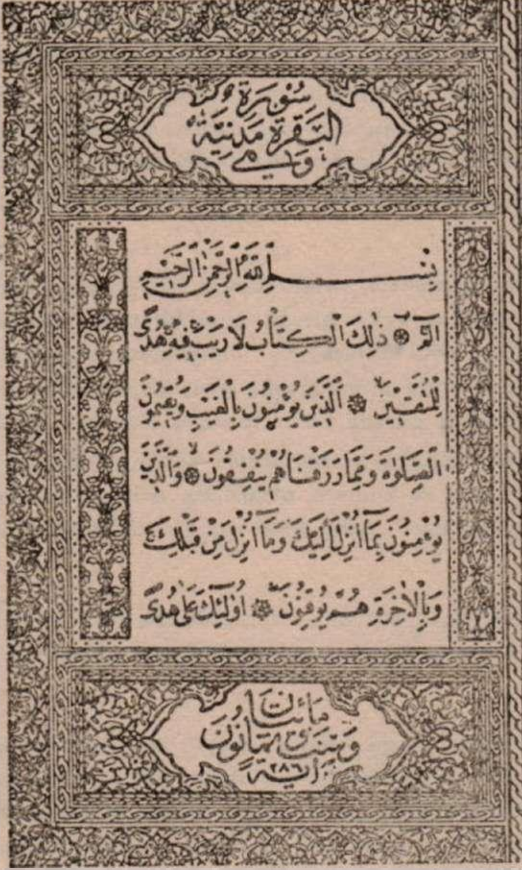
Bu kısımları takip eden otuz dördüncü kısım Allahın ölülere can vermekteki kudretini gösterir ve Müslümanların din hususunda cebir ve tazyikten çekinmeleri, hasımlarının bu vadide yaptıklarını yapmamaları tavsiye olunur. Bunu takip eden kısımlarda biri Hazreti İbrahimin tarihinden, biri de Beni İsrail tarihinden olmak üzere iki misal ile ölü milletlerin nasıl ihya edildikleri göz önüne getirilir. Otuz altı ve otuz yedinci kısımlarda millî tekâmül ve refahın fedakârlığa istinat ettiği, Hak davası uğurunda sarfolunan her emeğin, her nakdin yedi misli, hattâ, daha fazla semere verdiği öğretilir.

Bu suretle Müslümanların gösterecekleri fedakârlık neticesi olarak muvaffakiyet ve refaha erişecekleri müjdelendikten sonra, müteakıp kısımda Müslümanlar, murabahacılıktan tahzir edilirler. Çünkü Müslümanın hayattaki hedefi yalnız yığın yığın servet edinmek ve bunu istismar etmek değildir.

Sûrenin otuz dokuzuncu kısmında Müslümanların haklarını şâhitler huzurunda yazı ile kaydetmeleri tavsiye olunur ve en son kısımda hakkın son zaferinden bahseden dua gelir.

Bakara sûresi, Medine sûrelerinin ilk nâzil olanlarındandır. En büyük kısmı, hicretin ikinci senesinde nâzil olmuştur.

Bısmi'llâhi'raahmani'rrahîm

BÖLÜM: 1 — İSLÂMIN ESASLARI

Meal-i kerimi:

1 — Elif, Lâm, Mîm, (1)

2 — Bu kitap, (2) hiç şüphe yok ki, doğru yol kılavuzudur, korunanlar için (3)!

3 — Onlar ki: gaybe (*görünmeyene*) inanırlar (4), namazı dosdoğru kılarlar (5) Geçim için kazandırdıklarımızdan (*başkalarına*) yardım (6) için harcederler.

4 — Ve onlar ki sana indirilene (*vahyolunana*) ve senden önce indirilene (7) iman ederler ve âhireti de yakinen tanırlar. (8)

(1) Bu çeşit harflere 21 sûrenin başında tesadüf olunur. Bazı müfessirlere göre bunlar sûrelerın isimleridır.

[2] Burada Kur'ana kitap deniliyor. Kitap tam bir eser, başından sonuna kadar yazılı eser demektir. Bundan Kur'anın, ta iptidadan, tam ve mükemmel bir kitap olmasının mukadder ve mukarrer olduğu anlaşılır. Bu da Kur'anın bizzat Hazreti Peygamber tarafından sıralandığını sarahaten gösteriyor.

[3] Müttekî mukabilinde «korunanlar» diyoruz. Müttekî fenalıktan, kötülükten sakınan ve vazifelerine son derece riayet edendir. Âyet 5 tefsirine bakınız.

[4] Görünmeyene inanmaktan murat Zati Kibriyaya imandır. Unutmamak gerektir ki her ilim ancak netice itibariyle hakikat olduğu anlaşılan bir takım ana temellere dayanmaktadır.

[5] Giriş kısmının amelî esaslar bölümünde namaz bahsine bakınız.

[6] Maksat, en geniş manasiyle başkalarına iyilik etmektir. İslâmın amelî esaslarına dair yazdığımız mukaddimede zekât bahsine bakınız.

[7] İslâm dini, daha önce gelen bütün peygamberlere inanmakla temayüz eder, ve Allah tarafından gönderilen bütün peygamberleri hak tanımayı, peygamberleri biribirinden ayırd etmemeyi emreder. Bu peygamberler için mukaddimemizin «Kur'andaki peygamberler» bahsine bakınız.

[8] Âhiret bahsi için mukaddimemizde tahsis ettiğimiz sahifelere bakınız.

5 Bunlar, Rabları tarafından *gösterilen* doğru yol üzeredirler ve murada erenler de bunlardır (9).

6 Muhakkak ki o küfredenleri, ha korkutmuşsun, ha korkutmamışsın, onlar için birdir, inanmazlar.

7 Allah onların yüreğine mühür vurdu, kulaklarına da! gözleri de perdelidir. Ve onlar için büyük bir azap ta var (10).

BÖLÜM : 2 — DİLLERİYLE İNANANLAR

8 İnsanlar içinde öyleleri var ki şöyle derler: Allaha ve son güne inandık (11). Fakat asla inançlı kimseler değildirler.

9 Allahı aldatmayı kurarlar, inananları da. Kendilerinden başkasını aldatamazlar da farkında değiller!

---

(9) Sûrenin başındanberi bahis mevzuu olanlar «müttakîler» yani korunanlardır. Cenabı Hak bunları, bu kendilerini her kötülükten, her fenalıktan koruyan, her vazifelerini ciddiyetle başaran kimselerin hal ve şanını anlatıyor ve onların bütün islâm esaslarına sımsıkı tutunduklarını ve bu sayede murada erdiklerini gösteriyor. Müttakî takvâ sahibidir. Takvâ ise, Kur'anda müteaddit manalarda irad edilir. Fahreddin Razi, bunları şöylece anlatır:

Takvâ, iman, tevbe, itaat, ihlâs, suçları terk manasına gelir. Takvâ sahibi olmak, çok şerefli bir makamdır. Çünkü Kur'anda: «Allah, takvâ sahibi olanlarla beraberdir» buyruluyor. Hazret-i Peygamber de: «Kim ki insanların en değerlisi olmak ister, takvâ sahibi (korunan kimselerden) olsun» buyurmuştur. Hazreti Ali de: «Takvâ, suç işlemek üzerinde ısrar etmekten ve itaatle övünmekten vazgeçmektir» demiştir. İbrahim bin Edhem: «Takvâ, halkın dilinde, meleklerin fiilinde, arşı âlâyı gözeten meleğin iç yüzünde bir kusur görmemeleridir» demiştir. Vakıdî: «Takvâ, dış yüzünü halk için süslediğin gibi, iç yüzünü Hak için bezemektir» demişti.

Bütün bu sözler takvânın değerini anlatmakta ve bu beş âyet te müttekîlerin halini açıklamaktadır. Böylece müminlerin hali, anlatıldıktan sonra kâfirlerin ve münafıkların durumuna geçiliyor.

(10) Bahis mevzuu olanlar, o kâfirlerdir ki yürekleri madde kaygısiyle katılaşmış, putperestlik içlerine sinmiş ve kalpleri taşlaşmıştır. Bunları doğru yola çağırmak ta, çağırmamak ta birdir. Tuttukları yolun encamından korkutmak ta, korkutmamak ta birdir. İmanın yüreklerine yol bulmasına, doğru sözün kulaklarına girmesine, kâfirlikleri gözlerini bürümüş olduğu için hakikati görmelerine imkân kalmamıştır. Onun için bunların yürekleri ve kulakları mühürlü ve gözleri perdelidir. Bunlar halis muhlis nankör kimselerdir ve kendi kendilerini mahkûm ettikleri için Allahın hükmünü de giymişlerdir.

(11) Burada dinin en belli başlı iki temeli belirtiliyor ki biri Allaha, diğeri âhirete inanmaktır. Bunlar için mukaddimemize bakınız.

Kendilerini inanmış gibi göstererek Allahı da, müminleri de aldatmak

10 Kalplerinde derd var (12). Allah ta dertlerine dert kattı. Onlar için acıklı azap ta vardır, yalanları yüzünden!

11 Onlara; yeryüzüne fesat saçmayın! denildiği zaman "biz yalnız barışçıyız„ derler (13).

12 Gözünüzü açın, asıl fesatçılar onlardır, lâkin farkında değiller.

13 Onlara, herkes nasıl inandıysa, siz de inanın! denildiği zaman "biz de avanaklar gibi iman mı edelim!„ derler. Asıl avanaklar, onların kendileridir, lâkin bilmiyorlar.

14 Bunlar, iman edenlerle buluştukları zaman "Biz de inandık!„ derler. Şeytanlariyle (14) başbaşa kaldıkları zamansa "Biz sizinle beraberiz, biz yalnız alay ediyorduk (15)„ derler.

---

peşinde koşanlar, münafıklardır. Bunlar, Hazreti Peygamber ile müslümanların hicretinden sonra Medinede belirmişler ve müslümanlara karşı, açıktan açığa düşmanlık gösteremedikleri için iki yüzlülük (münafıklık) yolunu tutmuşlardır. Bunların reisi Abdullah bin Ubeyydi, ve kendisi, Hazreti Peygamberin hicretinden önce, Medinenin ünlü şahsiyetleri arasında idi. Hattâ bütün Medinelilerin başına geçmesi bekleniyordu. Hazreti Peygamberin Medineye gelerek ümmetin başına geçmesi bu adamı umduğuna ermekten alıkoymuş, o da Hazreti Peygamber ile müminlere karşı münafıklık yolunu tutmuştu. Münafıklardan burada ve daha başka sûrelerde bahsedilir.

(12) Kalplerinde, başkanlıktan, önderlikten mahrum kalmak yüzünden illet, dert, hastalık vardır. Istırap çekiyor ve dertlerinden yanıyorlardı. Allah ta islâmı nasip ettiği zaferlerle onlarin derdine dert katıyordu. Sonra bu münafıkların münafıklığı da bir kalp hastalığı idi. Bunlar yüreksiz kimselerdi. Ve bu yüzden müslümanlara karşı açık düşmanlık gösteremiyorlardı. İçlerini yiye yiye dertlerini arttırıyor ve Allahın islâma ihsan ettiği zaferler, onların yüreğine birer hançer gibi saplanıyordu.

(13) Münafıkların «barışçıyız» demelerinin sebebi, her yere girip çıkmaları ve her tarafla düşüp kalkmalarıdır. Halbuki bütün yaptıkları, ara bozmak, fesat çıkarmak ve müslümanlara karşı pusular kurmaktı.

(14) Münafıkları azdıran elebaşılar. İbn Mes'ud: «Bu şeytanlardan maksat onların kâfirlikte ileri gidenleridir» der. (Taberî tefsiri). Keşşaf sahibi Zemahşerî ile Kadî Beyzavî, şeytanlardan, inatları ve fesatlariyle şeytana benzeyen kimseler murad olunduğunu söylerler.

(15) Keşşaf sahibine göre istihzadan maksat, hasımları itibardan düşürmek, ve onların hor görülmesine, küçümsenmelerine sebep olmaktır. Bunlar bu şekilde hareket ettikleri için, daha sonraki âyette gösterildiği gibi Allah ta, onları bu kötülüklerinin karşılığına, yani cezasına çarpmakta ve bu sayede onların istihzası boşa gitmekte idi.

سورة البقرة

من ربهم وأولئك هم المفلحون ۝ إن الذين كفروا سواء
عليهم أأنذرتهم أم لم تنذرهم لا يؤمنون ۝ ختم الله
على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى أبصارهم غشاوة ولهم
عذاب عظيم ۝ ومن الناس من يقول آمنا بالله وباليوم
الآخر وما هم بمؤمنين ۝ يخادعون الله والذين آمنوا
وما يخدعون إلا أنفسهم وما يشعرون ۝ في قلوبهم
مرض فزادهم الله مرضا ولهم عذاب أليم بما كانوا
يكذبون ۝ وإذا قيل لهم لا تفسدوا في الأرض قالوا
إنما نحن مصلحون ۝ ألا إنهم هم المفسدون ولكن
لا يشعرون ۝ وإذا قيل لهم آمنوا كما آمن الناس
قالوا أنؤمن كما آمن السفهاء ألا إنهم هم السفهاء

الجزء الأول

ولكن لا يعلمون ۝ وإذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا وإذا
خلوا إلى شياطينهم قالوا إنا معكم إنما نحن مستهزئون
۝ الله يستهزئ بهم ويمدهم في طغيانهم يعمهون ۝
أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فما ربحت تجارتهم
وما كانوا مهتدين ۝ مثلهم كمثل الذي
استوقد نارا فلما أضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم
وتركهم في ظلمات لا يبصرون ۝ صم بكم عمي
فهم لا يرجعون ۝ أو كصيب من السماء فيه ظلمات
ورعد وبرق يجعلون أصابعهم في آذانهم من الصواعق
حذر الموت والله محيط بالكافرين ۝ يكاد البرق
يخطف أبصارهم كلما أضاء لهم مشوا فيه وإذا أظلم

15 Allah ta onları alaylarının karşılığına çarpar, taşkınlıklarında şaşkın şaşkın dolaştırır.

16 Bunlar o kimselerdir ki sapıklığı doğrulukla değişmişler; hem alışverişlerinde kâr etmemişler, hem doğru yolun yolcusu olamamışlardır (16).

17 Halleri o kimsenin haline benzer ki ateş yakar (17), onunla etrafı aydınlanınca Allah (*ışığından faydalanacak olanların*) aydınlı-

---

(16) Bunlara doğru yol gösterilmiş, fakat onu tutacaklarına dalâlete sapmışlardı. Hidayeti satmışlar, dalâleti almışlardı ve bu değiş dokuşta yalnız zarara uğramışlardı.

(17) Ateş yakan ve etrafını aydınlatan zat Hazreti Peygamberdir. Buharî «Ben bir ateş yakan kimseye benzerim....» sözleriyle başlayan bir hadisi rivayet eder. Muhit, gözlerinin körlüğü yüzünden aydınlanmamıştı.

ğını giderir (18), karanlıklar içinde (19) bırakır, onlar da göremez olurlar

18 Sağır, dilsiz ve kördürler onlar, onun için dönemezler.

19 Yahut bunlar, karanlıklarla, gök gürültüleri ve şimşeklerle yüklü bir buluttan boşanan yağmura tutulmuş kimselere benzerler ki yıldırımların verdiği dehşetle, ölüm korkusundan kulaklarını tıkarlar. Fakat Allah kâfirleri çepeçevre kuşatıcıdır.

20 Şimşeklerin çakması, gözlerini körleştirecek gibi olur; onlar ortalık aydınlandıkça yürümeğe başlarlar, karanlık çöktükçe oldukları yerde kalırlar. Allah dileseydi, onların ne kulaklarını, ne gözlerini bırakır, hepsini mahvederdi. Allah herşeye kadirdir.

BÖLÜM : 3 — ALLAHIN BİRLİĞİ

21 Ey nâs! sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki sakınanlar, korunabilenlerden olasınız.

22 O Tanrınız ki yeryüzünü (*sizin için*) döşek yaptı, gökü bir bina kıldı. Semadan yağmur indirerek onunla (*yetişen*) tane ve meyvalardan size rızıklar meydana getirdi. Artık siz de bile bile, birtakım şeyleri Allaha eş, ortak katmayın.

23 Kulumuz (*Muhammed*) e (*ceste ceste*) indirmiş olduğumuz (*Kur'andan*) şüpheniz varsa onun sûrelerinden birine benzer bir sûre getirin, (20) ve bu yolda Allahtan başka güvendiğiniz yardımcıları çağırın, davanızda gerçek iseniz!

---

(18) Yani gözlerinin nurunu söndürür.

(19) Zifiri karanlık içinde kalan bu kimseler, hakikati anlatan hiçbir sözü işitmezler, çünkü manen sağırdırlar. Hakikati anlatan hiçbir sözü söylemezler, çünkü manen dilsizdirler, hakikati belirten hiçbir şey görmezler, çünkü manen kördürler. Onun için dalâlete sapmışlardır ve o derece sapmışlardır ki geri dönmelerine imkân kalmamıştır.

(20) Kur'an Arapçanın fesahat ve belâgat hârikasıdır. Kur'anın en büyük mucizesi, onun başardığı inkılâptır. Kur'an muarızlarından, onun gibi inkılâp yapacak bir sûre vücuda getirilmesini istiyor. Kur'anın başardığı inkılâbı tanımamak imkânsızdır. Onun sayesinde putperestlik gibi, ayyaşlık gibi en derin köklü fenalıklar birdenbire zail olmuş, türlü türlü münazaa ve mücadeleler içinde mahvolmak tehlikesine uğrayan milletler birleşmiş ve kurtulmuş, en cahil milletler ilim ve irfanın en samimî muhibbi olmuşlardır.

٦ سورة البقرة

عليهم قاموا ولو شاء الله لذهب بسمعهم وأبصارهم
إن الله على كل شيء قدير ۝ يا أيها الناس اعبدوا ربكم
الذي خلقكم والذين من قبلكم لعلكم تتقون ۝ الذي
جعل لكم الأرض فراشا والسماء بناء وأنزل من السماء ماء
فأخرج به من الثمرات رزقا لكم فلا تجعلوا لله أندادا
وأنتم تعلمون ۝ وإن كنتم في ريب مما نزلنا على عبدنا
فأتوا بسورة من مثله وادعوا شهداءكم من دون الله
إن كنتم صادقين ۝ فإن لم تفعلوا ولن تفعلوا فاتقوا
النار التي وقودها الناس والحجارة أعدت للكافرين
۝ وبشر الذين آمنوا وعملوا الصالحات أن لهم جنات
تجري من تحتها الأنهار كلما رزقوا منها من ثمرة

الجزء الأول ٧

رزقا قالوا هذا الذي رزقنا من قبل وأتوا به متشابها
ولهم فيها أزواج مطهرة وهم فيها خالدون ۝ إن الله
لا يستحيي أن يضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها فأما الذين
آمنوا فيعلمون أنه الحق من ربهم وأما الذين كفروا فيقولوا
ماذا أراد الله بهذا مثلا يضل به كثيرا ويهدي به كثيرا
وما يضل به إلا الفاسقين ۝ الذين ينقضون عهد الله
من بعد ميثاقه ويقطعون ما أمر الله به أن يوصل
ويفسدون في الأرض أولئك هم الخاسرون ۝ كيف
تكفرون بالله وكنتم أمواتا فأحياكم ثم يميتكم
ثم يحييكم ثم إليه ترجعون ۝ هو الذي خلق لكم ما
في الأرض جميعا ثم استوى إلى السماء فسواهن سبع

24 Bunu yapamazsanız, ki elbette yapamıyacaksınız, kâfirler için hazırlanan ve yakıtı insanlarla taşlar (21) olan ateşten korkun!
25 İman eden ve yararlı işler işleyenlere müjde et: Onlara, içinden ırmaklar akan bağlar vardır. Öyle bağlar ki meyvalarından yedikçe "bu evvelce de yediğimiz şey!" diyecekler. Meyvalar biribirinin benzeri olacak, onların pâk (*ve nezih*) eşleri bulunacak ve orada daim kalacaklar (22).

(21) Araplar, korkunç ve amansız adama da «hacer» yani taş derlerdi.

(22) Kur'an, doğruların âhiret hayatını vasfederken içinden ırmaklar akan bağlardan bahseder. Başka bir âyet-i kerimede güzel ve doğru söz, her mevsimde yemiş veren ağaca teşbih edilir. (14:24) Onun için insanın cennette bulacağı yemiş, onun birer ağaç gibi yetişen dünyevî amellerinin karşılığıdır. Bu suretle ameller, meyva veren bir ağaca, iman da maddî hayatın membaı olan suya benzetiliyor. Kur'anın anlattığı cennet, insanın a'mâlile yetişen bağdır. Cennete girenler, onun yemişlerini aldıkça, «bu evvelce yediğimiz şey» diyecekler. Çünkü bu yemiş onla-

26 Allah, herhangi bir meselin iradından çekinmez. Bir sivrisinekle de, onun üstünü olan şeylerle de! (23) İmanı olanlar Allah tarafından böyle şeylerin vukuunu doğru bilirler, kâfirlerse Allah böyle misal iradiyle ne kastediyor? derler. Allah, misaller iradiyle birçoklarını dalâlette bırakır, birçoklarına da hidayet nasip eder. Dalâlette kalanlar ancak fâsıklardır (24). 27 (*Bu fâsıklar,*) Allah ile akdolunan misakı (25), sağlamlandıktan sonra bozarlar, Allahın bitişmesini emrettiği şeyi parçalarlar (26), yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte, bütün bütün ziyana uğrayanlar bunlardır. 28 Siz Allahı nasıl inkâr ediyorsunuz ki ölü idiniz, O sizi diriltti, sonra sizi ölüme O kavuşturacak, sonra sizi tekrar diriltecek, sonra Ona döneceksiniz. 29 Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan, göklere doğrularak yedi kat gökü (27) tastamam, vücuda getiren Odur. O herşeyi hakkiyle bilir.

---

rın evvelce yaptıklarının semeresidir. Pâk ve nezih eşlere gelince bunlar ya müminlerin mümin zevceleridir, yahut bu da âhiret hayatının bambaşka bir nimetidir ve bu nimetten iman sahibi erkekler de, kadınlar da faydalanacaklardır. Yalnız şunu hatırda tutmak icabeder ki Hazret-i Peygamber bu nimetlerden bahsederken «hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin aklından geçmediğini» söylemiştir. Onun için bu nimetlere dünyevî bir mahiyet vermek doğru değildir.

(23) Araplar, bir sivrisinekten daha zayıf bir şey tasavvur edemezlerdi. Kur'an, sivrisinek ve örümcek misallerile batıl ilâhların bunlardan da âciz olduğuna işaret eder.

(24) Dalâlette kalanların fasık ve mütecaviz olmak yüzünden dalâlette kaldıkları sarihtir. Yoksa insanları ancak, şeytanlarla cahil reisler idlâl ederler. Bunların yüzünden dalâlete uğrıyanlar, Allahın irat ettiği misalleri anlamıyarak dalâlette kalırlar.

Fasık, Allaha itaat çevresinden çıkan kimsedir. Onun mümin mi, kâfir mi sayılması gerekleştiği üzerinde bir hayli sözler söylenmiştir. Ehli Sünnet onu mümin, Hariciler kâfir sayarlar. Mutezileye göre böylesi mümin de değildir, kâfir de değildir. (Razi, C. 1 S. 364).

(25) Allah ile akdolunan misak, Onun birliğine inanmak, Ondan başkasına tapmamak, Onun peygamberlerine uymak, Onun yolundan ayrılmamak, Elest Bezminde verilen andı daima gerçeklemektir.

(26) Parçaladıkları şey rahim hakkı, akrabalık hakkı, bütün müminlerle el birliği hakkıdır.

(27) Yedi kat gökten murat, ya gözle görünen yedi yıldız, yahut manzumei şemsiyenin yedi büyük yıldızıdır. Yedi, yetmiş, yedi yüz gibi rakamlardan murat, adet değil, kesrettir.

BÖLÜM : 4 — İNSANIN BÜYÜK KABİLİYETLERİ

30 Hani Rabbın meleklere (28) demişti ki: Ben yeryüzünde hükümran olacak birini yerleştireceğim (29), onlar da: "Yeryüzüne, fesat çıkaracak, kan dökecek bir kimse mi yerleştireceksin? (30) Biz ise Sana hamdederek, Seni takdis, Seni tenzih ediyoruz.„ demişler, Hak Tealâ da "Ben sizin bilmediğinizi bilirim.„ demişti. 31 Allah, Âdeme bütün isimleri öğretti, (31). Sonra onları (32) meleklere göstererek "davanızda gerçekseniz bunların adlarını Bana bildirin!„ dedi. 32 Melekler: Ulusun, yücesin, mukaddes ve münezzehsin! Senin öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Herşeyi hakkiyle bilen, herşeyi hikmetle yapan Sensin!„ dediler.

33 Allah, buyurdu: "Âdem! onlara, bunların isimlerini bildir.„ Âdem de bildirdi. Allah buyurdu: "Ben size göklerde ve yerde görünmeyeni; sizin aşikâr kıldığınız ve gizli tuttuğunuz herşeyi bilirim, demedim mi?„ 34 Hani Biz, Meleklere Âdeme secde edin! demiştik (33); onlar da hemen secde etmişlerdi. Yalnız İblis bunu

---

(28) Mukaddimemizdeki «Meleklere iman» bahsine bakınız.

(29) Burada insanın bütün dünyadaki mahlûkata faik olduğu temsilî bir surette anlatılır. Mukaddimemizin «Kur'andaki Peygamberler» bölümünde «Âdem» bahsine bakınız.

(30) Burada insanlığın karanlık tarafına işaret ediliyor. İnsanın hâkimiyet ihtirası onu fesat çıkarmağa ve kan dökmeğe sevk edegelmiştir.

(31) Raziye göre Allah Âdeme herşeyin sıfatını, vasfını, hassalarını öğretmiş, Âdem de herşeyin hakikatini öğrenmiştir.

İnsanın, insanlığını ancak ilimle yaşatabileceğini belirten bu âyet-i kerime, ayni zamanda ancak ilmin insana meleklerden üstün payeler sağladığını da anlatmaktadır.

(32) Yani isimlerin müsemmalarını göstererek.

(33) Meleklerin gizli tuttukları, insanda fenalığa galip olan büyük sıfatlar ve meziyetlerdir. Bunlar irfan nuriyle aydınlanır ve o sayede tecelli eder. İnsanların sonsuz terakki ve teali kabiliyeti bu sıfatlarda ve meziyetlerde gizlidir.

Melekler, tabiat kanunlarının ifade bulduğu vasıtalardır. Allah insana büyük bir irfan kabiliyeti vermiş, insan onunla tabiata hâkim olmak ve nefsini idare etmek liyakatini kazanarak maddî ve manevî terakki ve teali yoluna girmiştir.

yapmamış ve kibrine yedirmemişti ki zaten kâfirlerdendi (34). 35 Hani biz demiştik ki: Ey Âdem! eşinle birlikte cennette oturun, ondan istediğinizi bol bol yeyin (35). Ancak şu ağaca yaklaşıp zâlimlerden olmayın (36). 36 Bunun üzerine şeytan oradan onları kaydırarak içinde bulundukları yaşayıştan ikisini de cüda kıldı (37). Biz de haydi buradan inin (38), bir kısmınız diğer kısma düşman kesilecek ve bir zaman için arzda ikamet edin; geçinin, dedik. 37 Âdem, tanrısından birkaç kelime telâkki ederek tevbe etti, Allah ta onun tevbesini kabul etti. Zaten O tevbeleri kabul eden, kullarını rahmet ve muhabbetiyle yarlıgayandır (39). 38, Evet, dedik ki, hepiniz buradan inin, Benden size bir rehber gelir de

---

(34) İblis, Şeytanın aynidir. Nasıl Melekler insanlardaki yüksek liyakatlerle alâkadar iseler Şeytan da onun süflî ve hayvanî arzulariyle alâkadardır. Melekler insanı iyilik yolunda harekete getirirler. Şeytan insanın süflî ihtiraslarını tahrik eder ve tealsine mâni olmak ister. Onun Âdeme secde etmemesinin sebebi budur. Bundan öğreneceğimiz ders, hayvanî ihtirasların mümessili olan Şeytanla vuku bulacak mücadelede muvaffakıyet kazanmağa çalışmaktır. Her insanın bu muvaffakıyeti kazanmak için maddî arzılarını murakabe altında bulundurması ve bunların tealisine mâni olmamasını temin etmesi icabeder.

(35) Her şeyin bol ve mebzul olduğu cennet, huzur ve saadeti temsil ediyor. Nitekim Kur'anda, kıtlık bedbahtlığı ifade eder. Zevce, huzur ve saadet levhasını ikmal ediyor.

(36) Şu ağaca yaklaşmayın denilmekle onun her insanca malûm olduğu anlatılmış oluyor. Bu ağaç bütün peygamberlerin insanı, irtikâbından tahzir ettikleri günahtır. Günahtan nefret, insanın fıtratına kök salmıştır. İnsan günaha düşmekle beraber onun içinde günaha karşı daima isyan eden vicdan vardır. Âyeti Kerime buna işaret ediyor.

(37) Âdem ile eşi, günaha düşerek saadetlerini teşevvüşe uğrattılar ve onun için ilk birleştikleri nimet yurdundan mahrum kaldılar. Kur'an kadının erkeği aldatarak onu azdırdığını ve saptırıdığını söylemiyor. Bu günahın mahiyeti (20: 115) te bahis mevzuu ediliyor ve bunun Âdemin nisyanı yüzünden ileri geldiği anlatılıyor.

(38) Burada «inmekten» murat, cennetten, yani huzur ve saadet ocağından koğulmak manasında değildir. Bilâkis, bu hal, insanın Şeytan ile cidalini anlatıyor. İnsan, bu cidalde mağlûp olur. Fakat mağlûbiyet sukutu ifade etmez. Bilâkis insan kendini derler toplar ve tekrar galip gelir.

(39) Bu âyetler ilâhî vahyi telâkki eden insanın halini tarif ediyor. İnsan tam bir huzur ve saadet içinde yaşıyarak, günaha düşmemek için, Allahın yardımına muhtaçtır. İnsan günahkâr olarak değil, günahsız yaratılmıştır. Fakat onun günaha düşmesi mümkündür. İsan ilâhî vahyin yardım ve imdadından mahrum kaldığı zaman günaha düşer.

سورة البقرة ٨

سموات وهو بكل شيء عليم ۝ وإذ قال ربك للملائكة
إني جاعل في الأرض خليفة قالوا أتجعل فيها من يفسد
فيها ويسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك
قال إني أعلم ما لا تعلمون ۝ وعلم آدم الأسماء كلها
ثم عرضهم على الملائكة فقال أنبئوني بأسماء هؤلاء إن
كنتم صادقين ۝ قالوا سبحانك لا علم لنا إلا ما
علمتنا إنك أنت العليم الحكيم ۝ قال يا آدم
أنبئهم بأسمائهم فلما أنبأهم بأسمائهم قال ألم أقل لكم
إني أعلم غيب السموات والأرض وأعلم ما تبدون وما كنتم
تكتمون ۝ وإذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم
فسجدوا إلا إبليس أبى واستكبر وكان من الكافرين ۝

الجزء الأول ٩

وقلنا يا آدم اسكن أنت وزوجك الجنة وكلا
منها رغدا حيث شئتما ولا تقربا هذه الشجرة فتكونا من
الظالمين ۝ فأزلهما الشيطان عنها فأخرجهما مما
كانا فيه وقلنا اهبطوا بعضكم لبعض عدو ولكم في
الأرض مستقر ومتاع إلى حين ۝ فتلقى آدم من ربه
كلمات فتاب عليه إنه هو التواب الرحيم ۝ قلنا
اهبطوا منها جميعا فإما يأتينكم مني هدى فمن تبع هداي
فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون ۝ والذين كفروا و
كذبوا بآياتنا أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون
۝ يا بني إسرائيل اذكروا نعمتي التي أنعمت عليكم
وأوفوا بعهدي أوف بعهدكم وإياي فارهبون ۝

kimler benim rehberimin izinden giderse onlar için ne korku, ne de keder olmayacaktır (40). 39 Âyetlerimizi inkâr ederek yalan sayanlara gelince, onlar cehennemliktirler ve orada daim kalacaklardır.

BÖLÜM : 5 — İSRAİLİN AHDİ

40 Ey İsrail oğulları! Size ihsan ettiğim nimetimi anın. Ve ahdimi yerine getirin ki ben de size karşı ahdimi yerine getireyim. Siz benden, bana karşı gelmekten (41) korkun. 41 Nezdinizde bulunan Tevratı doğrulamak üzere gönderdiğim Kitaba (*Kur'ana*)

---

(40) Maksat, her insanın Âdem gibi günaha düşebileceğini, fakat ilâhî vahyin imdadı sayesnde nsanın kurtulacağını anlatmaktır.

(41) Beni İsrailin Tesniye kitabında İsrailin Allaha karşı ahdının emirlerine itaat, ve onun «sesini dinlemek» yani, ayni kitabın (18 : 18) inde gönderileceği vadolunan peygamberi tanımak olduğu, Allahın da buna mukabil onları büyük bir millet yapacağı beyan olunur. Kur'anda varit olan «Allahtan korkmak» tan murat, ilâhî kanunlara muhalefet neticelerinden sakınmaktır.

iman edin (42), onu inkâr edenlerin birincisi olmayın, âyetlerimi birkaç pul gibi (*bayağı bir menfaat mukabilinde*) değişmeyin ve ancak Bana karşı gelmekten sakının. 42 Hakkı bâtıla (*doğruyu eğriye*) karıştırıp hakkı saklamayın, bile bile! (43). 43 Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükûa varın (44). 44 Siz Kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip duruyor da kendinizi mi unutuyorsunuz? Aklınız başınızda değil mi?

45 Sabretmekten (45) ve namaz kılmaktan yardım dileyin. Bu da, şüphe yok ki, çok ağır gelir, fakat içi saygı ile ürperen kimselere değil!

46. Bunlar (*bu içi saygı ile ürperen kimseler*) rablarına kavuşacaklarını ve ona döneceklerini iyi bilirler (46).

---

(42) Kur'anın Tevratı tasdik ettiği, Tesniye kitabındaki şu va'di tahakkuk ettiriyor: «Allahın Rab, sana içinizden, biraderlerinizden, size benim gibi bir peygamber zuhura getirecektir. Onu dinleyesiniz.. Onlara biraderleri içinden senin gibi bir peygamber zuhura getireceğim. Kelâmımı onun ağzına koyacağım. O da kendine emredeceğim şeylerin cümlesini onlara söyliyecektir. Benim ismimde söyliyeceği kelâmı dinlemiyen kimseyi ben kendim mes'ul tutacağım.» (Kitabı Mukaddes, Tesniye 18 : 15 - 19) Hazreti Musanın bu tebşiratını tahakkuk ettiren peygamber, Hazreti Muhammed Mustafadır.

Beni İsrailin bütün tarihi, Musa gibi olacağı söylenen bu mev'ut peygamberin zuhur ettiğini söylemez. Hazreti İsa da bu tebşiratı tahakkuk ettirdiğini söylememiştir. Bunu söyleyen ve ispat eden peygamber, yalnız Hazreti Muhammeddir.

(43) Hakkı batıl ile karıştırmak, Kitapta varit olan tebşiratı bir takım tefsirlerle karıştırarak müphem ve anlaşılmaz bir hale getirmektir.

(44) Rükû edenler, Müslümanlardır. Yahudilerin de Müslümanlara uymaları ve onlar gibi hareket etmeleri emrolunuyor.

(45) Sabretmek, diş sıkmak, göğüs germek, mukavemet göstermek ve bu sayede her sıkıntının hakkından gelmek, her imtihanı başarmak ve sonunda huzura kavuşmaktır.

Âyeti Kerimede Yahudilere va'dolunan ahır zaman peygamberi Hazreti Muhammed Mustafayı sabrederek beklemeleri ve namaz kılarak, Allaha yalvararak ona kavuşmayı istemeleri emrolunmaktadır.

(46) Asılda «Zann» kelimesi kullanılıyor ki sanmak manasına geldiği gibi bir şeyi anlamak için uğraşmakla elde edilen bilgiye de denilir.

BÖLÜM: 6 — İSRAİL OĞULLARINA İHSAN OLUNAN NİMETLER

47 Ey İsrail oğulları! Size ihsan ettiğim nimeti ve sizi milletlere üstün ettiğimi hatırlayın (47)! 48 Öyle bir günden sakının ki o gün hiçbir kimse, kimsenin işine yaramaz, hiçbir kimsenin şefaati kabul olunmaz, bir kimseden fidye (*kurtuluş bedeli*) alınmaz, ve onlara yardım edilmez (48).

49 Sizi en kötü işkencelere uğrattıkları zaman Firavunların elinden kurtardığımızı hatırlayın. Onlar sizin erkek çocuklarınızı boğazlayıp kadınlarınızı diri bırakıyorlardı (49). Bunda sizin için büyük ve sıkıntılı bir imtihan vardı.

50 Bir de denizi sizden dolayı yarıp sizi kurtardığımızı yâdedin ki o zaman Firavunları, gözünüz göre göre boğduktu (50).

51 Biz Musaya kırk gecelik bir vade vermiştik (51). Musadan

(47 Bahrülmuhit sahibi Ebu Hayyan'a göre Beni İsrail, zaferleri devrinde muasırlarının fevkinde idiler. İçlerinden nice peygamberler zuhur etmiş ve bunlar nice milletlere hâkim olmuşlardı. Âyeti kerime de buna işaret ediyor. Nitekim Musanın kendisi de bu nimetleri onlara hatırlatmıştır.

(48) İsrail oğulları, bu günü ahiretten evvel, bu dünyada da görmüşlerdi. Medinede yaşayan, Yahudi kabileleri İslâm düşmanlariyle birleşerek onlara gizli yardımda bulunmuşlar, onları İslâmiyet aleyhinde harekete geçirmişlerdi. İslâm düşmanlarının mağlûbiyeti üzerine Yahudiler de cezalarını çekmişler, onlara yardım vadeden müşrikler de, münafıklar da birşey yapamamışlardı, 59 uncu sûrede bu hâdiselere işaret edilir.

(49) Kitabül-Huruç, Yahudilerin Mısırda esaret ve ıstırap içinde yaşadıklarını anlatır ve «Firavun onların her erkek çocuğunu nehre attırıyor ve kızlarını sağ bırakıyordu.» Bab. 1. Âyet 15-18 ve 22.

(50) Kur'an, İsrail oğullarının nasıl ve ne şekilde geçtiklerini izah etmez. Yalnız bu nimetleri hatırlatır. Kitabı Mukaddes'e göre geçilen yer, Kızıl Denizin kuzeydeki ucudur. Kitabül-Huruç da «Bütün gece doğu tarafından esen şiddetli rüzgârlar deniz sularını geriye almış (14 : 21) ve bu sayede denizi geçmeğe imkân elvermişti.

Akliyyundan olan İslâm üleması hâdiseyi şu şekilde izah ediyorlar: Kadîm coğrafyaya göre, Bahri Ahmerin müntehayı şimalisinde birçok adalar vardı. Deniz o zaman bugünkü kadar derin değildi. Denizin sığlığı ile cezir hâdisesinin inzimamı Beni İsrailin kolaylıkla geçmelerini temin etmiş, met hâdisesi ise onları takip eden Mısırlıların boğulmalarına sebebiyet vermiştir. **(Seyyid Ahmed Han tefsiri)**

(51) «Ve Musa bulut içine girip dağa çıktı ve Musa kırk gün, kırk gece dağda bulundu» Kitabül-Huruç (24 : 18)

sonra siz buzağıyı *(Mabut)* edinmiş ve öz canınıza zulmetmiştiniz (52).

52 Bundan sonra biz sizi affettik ki şükredesiniz.

53 Musaya Kitap ve Fürkanı vermiştik ki doğru yolda yürüyesiniz (53).

54 Musa kavmine dedi ki: Ey kavmim! siz o buzağıya tutulmakla nefsinize zulmettiniz. Yaradanınıza sığınarak nefislerinizi öldürünüz (54). Yaradanınız nezdinde sizin için en hayırlısı budur. Böylece Allah ta onların tevbelerini kabul etti. Çünkü, O, tevbeleri kabul edici ve (*kullarını*) yarlığayıcıdır.

55 Hani sizler: "Ya Musa! Allahı apaşikâr görmedikçe senin sözüne inanacak değiliz„ demiştiniz de göz göre göre sizi yıl-

(52) Yirminci sûrede buna dair tafsilât vardır. Buzağıyı mabut edinmek meselesinin tafsilâtına Kitabül-Hurucun 32 inci babında tesadüf olunur. Kur'anın beyanatı ile Kitabül-Hurucun tafsilâtı arasındaki en mühim fark şudur: Kitabı Mukâddeste buzağıyı mabut ittihaz etmek işi, Hazreti Haruna atfedilir. Kur'an ise bu Peygamberin masum olduğunu ve bu işin Samiri tarafından tertip olunduğunu söyler. Buzağıya tapmak âdetinin Yahudilere, Mısırlılardan sirayet ettiği anlaşılıyor. Renan, Maspero ve Konig bu fikirdedirler. Bunlara göre Yahudilerin buzağıya tapmaları Mısırlıların Menfisteki (Apis) e veya Heliopolisteki (Mendes) e tapmalarının taklidi idi. (Kitabı Mukaddes ansiklopedisi, 631 inci sütun). Ayni eserdeki «Altın buzağı» makalesinde buzağıya topmak âdetinin Yahudilere Mısırlılardan geçmediği, çünkü Mısırlıların canlı hayvana taptıkları söyleniyor. Fakat Yahudilerin de Musa devrinde canlı hayvanlara taptıkları bu sûrenin 67 - 71 inci âyetlerinden anlaşılıyor. İhtimal ki altın buzağı canlı buzağının timsali idi. Yahudiler, Mısırlılar arasında asırlarca yaşadıkları için onların tesiri altında kalmamalarına imkân yoktu. Buzağı veya öküze ibadet ise eski Mısırda en eski zamanlardanberi maruftu. Musevi şeraiti, bu âdete karşı gelmek için, Yahudilerin bu hayvanları kesmeleri üzerinde ısrar eder. Buna rağmen, buzağıya tapmak âdetinin Hosea zamanına kadar devam ettiği anlaşılıyor. (Kitabı Mukaddes, Hosea 8:5 ve 15:5).

(53) Fürkan hak ile batılı ayırt edecek hükümdür.

(54) «Kendinizi öldürünüz» demekten maksat, intihar etmek olsaydı, muhatab olan kavim içinde buzağıya tapanların ortadan kalkmaları icap ederdi. Öyle olmadığına göre maksat, buzağıya tapma âdetini yenileyen elebaşıların öldürülmesi olacaktır. Tevrata göre Lavîlerin oğulları, başkalarını öldürmeğe memur edilmişlerdi. Kur'an, bu işin yapılıp yapılmadığını söylemiyor; fakat Tevrat o gün 3000 kişinin öldürüldüğünü bildirir. İhtimal ki, nefsi öldürmekten maksat, nefsaniyeti, yani, çirkin ihtirasları, öldürmektir.

dırım çarpmıştı (55). 56 Siz bir müddet bihuş kaldıktan sonra, belki şükredersiniz diye sizi yeniden dirilttik. 57 Üzerinize bulutları gölge yaptık, kudret helvası ve bıldırcın gibi nimetleri size gönderdik. "Size verdiğimiz güzel şeylerden yeyin„ dedik! Onlar Bize bir zulümde bulunmadılar. Belki kendi nefislerine zulmedip duruyorlardı.

58 Hani Biz size şu şehre girin (56); dilediğiniz yerde istediğinizi bol bol yeyin. Şehrin kapısından girerken iğilin, "Muradımız, isyanımızın affıdır!„ deyin ki ağır suçlarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere gelince bunların mükâfatını arttıracağız! demiştik.

59 Fakat onların içinde ki yolsuzlar, kendilerine söylenen sözü başka bir sözle değiştiler (57). Biz de o yolsuzlukta bulunanların taşkınlıklarına mukabil, gökten azap yağdırmıştık (58).

BÖLÜM: 7 — İSRAİL OĞULLARININ İNADI

60 Hani Musa kavmi için su aramıştı Biz de ona "Asanı taşa vur! (59) demiştik te taştan on iki pınar kaynamış, herkes

---

(55) Kitabül-Huruç (7 : 15) de İsrail oğullarının zelzeleye uğradıkları anlatılır. Kitabül-Huruç 19 : 16) da hâdise şu şekilde anlatılıyor: «Üçüncü gün sabah olduk-ta gök gürültüleri ve şimşekler, ve dağın üzerinde koyu bir bulut oldu ve şiddetli boru sadası vuku buldu ve ordugâhta bulunan kavmin kâffesi titredi.

(56) Burası Kudüs, Şittim veya Erihadır. Kitabı Mukaddesin (Adad) 'ında deniliyor ki «Ürdün'ün yanında Beyti Yeşimuttan Şittime kadar Moab sahralarına kondular» Eriha da buraya yakındır. İsrail oğulları burada en çirkin fezayihi irtikâp etmişlerdi. Yine Kitabı Mukaddes der ki: İsrail oğulları Şittimde sakin iken Moab kızları ile zina etmeğe başladı. (Adad, 25 : 1 -)

(57) «Çünkü Moab kızlarına zina ederek ve Moabın ilâhlarına secde ederek Allahın gadabına lâyık olmuşlardı.» (Kitabı Mukaddes, Adad, 25 : 1 - 2)

(58) Kitabı Mukaddes bu azaptan bahsederken der ki: Taundan ölenler yirmi dört bin neferdi, (Adad 15 : 9)

(59) Kitabı Mukaddeste bu hâdiseden şu şekilde bahsolunuyor: «Rab Musaya kavmin önüne geçip İsrail ihtiyarlarından bazılarını beraber al ve nehre vurduğun asânı eline alıp git. Horebte kayaya vuracaksın ve ondan su çıkıp kavmin içecektir, dedi (Kitabül-Huruç 17 : 1)

Hindistan efadılı ulemasından mütercimi Kur'an Mevlâna Muhammed Ali bu âyeti kerimenin şu şekilde tercümesini tercih ediyor: «Asanı, taşa vur yani kavmini alarak kayaya doğru yürü».

وآمنوا بما أنزلت مصدقا لما معكم ولا تكونوا أول كافر به
ولا تشتروا بآياتي ثمنا قليلا وإياي فاتقون ﴿٤١﴾ ولا تلبسوا
الحق بالباطل وتكتموا الحق وأنتم تعلمون ﴿٤٢﴾ وأقيموا
الصلوة وآتوا الزكوة واركعوا مع الراكعين ﴿٤٣﴾
أتأمرون الناس بالبر وتنسون أنفسكم وأنتم تتلون الكتاب
أفلا تعقلون ﴿٤٤﴾ واستعينوا بالصبر والصلوة وإنها
لكبيرة إلا على الخاشعين ﴿٤٥﴾ الذين يظنون أنهم
ملاقوا ربهم وأنهم إليه راجعون ﴿٤٧﴾ يا بني إسرائيل اذكروا
نعمتي التي أنعمت عليكم وأني فضلتكم على العالمين
﴿٤٨﴾ واتقوا يوما لا تجزي نفس عن نفس شيئا ولا يقبل منها
شفاعة ولا يؤخذ منها عدل ولا هم ينصرون ﴿٤٩﴾

وإذ نجيناكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب يذبحون
أبناءكم ويستحيون نساءكم وفي ذلكم بلاء من
ربكم عظيم ﴿٥٠﴾ وإذ فرقنا بكم البحر فأنجيناكم
وأغرقنا آل فرعون وأنتم تنظرون ﴿٥١﴾ وإذ واعدنا موسى
أربعين ليلة ثم اتخذتم العجل من بعده وأنتم ظالمون
﴿٥٢﴾ ثم عفونا عنكم من بعد ذلك لعلكم تشكرون ﴿٥٣﴾
وإذ آتينا موسى الكتاب والفرقان لعلكم تهتدون
﴿٥٤﴾ وإذ قال موسى لقومه يا قوم إنكم ظلمتم أنفسكم
باتخاذكم العجل فتوبوا إلى بارئكم فاقتلوا أنفسكم
ذلكم خير لكم عند بارئكم فتاب عليكم إنه هو التواب
الرحيم ﴿٥٥﴾ وإذ قلتم يا موسى لن نؤمن لك حتى نرى الله

bunlardan kendi içmesine mahsus pınarı bilmişti. Allahın rızkından yeyiniz, içiniz, yalnız yeryüzünde fesat çıkararak âsî olmayınız!

61 Hani siz, "Ya Musa! biz bir çeşit yemeğe katlanamayız (60). O halde bizim için Tanrına yalvar da arzın yetiştirdiği hıyar, sebze, sarmısak, mercimek ve soğanı versin„ demiş, Musa da: "âdi şeyleri hayırlı şeylerle değişmek mi istiyorsunuz? O halde, bir şehre girin (61), orada istediğinizi bulursunuz„ demişti. Onla-

(60) «Mısırda meccanen yediğimiz balık, hıyar, kavun, pırasa, soğan ve sarımsaklar hatırımıza geliyor, şimdi canımız kurudu, gözümüzün önünde bu men'den başka birşey yok!" dediler. Musa, kavminin kabilelerinden herkesin kendi çadırı kapısında ağladığını işitti.» (Adad 11 : 5)

(61) Kitabı Mukaddese göre burada işaret olunan şehir Hazerot şehridir. (Adad 11 : 35) Kitabı Mukaddes Kamusuna göre burası Sînadan sonra çölde bir mevkidir. Cebeli Musanın kuzey doğusundan kırk mil mesafededir. Bugünkü adının Aynül-Hudara olması çok muhtemeldir.

rın (*alınlarına*) zillet ve meskenet (*alçaklık ve düşkünlük*) damgası basıldı. Allahın gazebine de uğradılar. Çünkü Allahın âyetlerine küfrederler, Peygamberleri nahak yere öldürürlerdi (62). Onların isyanı, ve hallerini aşmaları yüzünden bu böyle oldu.

BÖLÜM: 8 — İSRAİLİN TEREDDİSİ

62 İman edenlerle Musa dinini kabul edenler, nasraniler, sabiîler (63) içinde Allaha ve âhiret gününe inananlar ve yararlı işler işleyenler, nezdi ilâhideki mükâfatlarına erecekler ve hiçbir korkuya uğramıyacaklar, hiç te mahzun olmıyacaklardır (64).

63 Hani sizlerden (*Tevrat ile amel edeceğinize dair*) ahd-ü misak almış, (*sonra bunu, bu ahdi bozduğunuz için*) Turu üzerinize kaldırarak (65) demiştik ki: "Verdiğimiz Kitabı kuvvetle tutun, içindekini daima hatırlayın ki korunanlardan olabilesiniz.„

64 Siz sonra ahde vefadan yüz çevirdiniz. Eğer Allahın lûtf-u merhameti imdadınıza yetişmeseydi husrana uğrayanlardan olup

---

(62) Hazreti İsa da Yahudilerin birçok Peygamber öldürdüklerini takrir ederek der ki: «Salih Habilin kanından başlıyarak heykel ile mezbah arasında katleylediğiniz Zekeriya kanına değin yeryüzünde dökülen Salihler kanının kâffesi.. üzerinize gele» (Metta İncili 23 : 35). Bu âyette Yahudilerin Hazreti Muhammede karşı tertip ettikleri suikastlara da işaret vardır.

(63) Sabiîler bir rivayete göre, İbrahimin dinine saliktiler. Ansiklopedya Britanikaya göre bunlar Babilde yarı hıristiyan bir mezhebe tâbidiler ve Hazreti Yahyanın taraftarlarına benzerlerdi. Müfessirlerin bazıları da Sabiîliğin Yahudilik ile hıristiyanlık arasında bir din olduğunu ve tevhide istinat ettiğini söylerse de ekseriyet onları ehli kitap saymamaktadır. (Ebu Hayyan, Bahrül-Muhit)

(64) Yahudiler, yalnız kendilerinin zümrei naciye (kurtulan ve cenneti hakkeden millet) olduklarını iddia ederler. Âyeti kerime bu iddiayı kökünden yıkarak Allaha iman edip iyi işler işleyenlerin necata ereceklerini anlatıyor.

(65) Kitabı Mukaddeste söylendiği gibi İsrail oğulları dağın **altında duruyorlardı.** (Huruç 19 : 18). Kur'anın beyanında dağın fezada, Beni İsrailin tepesinde muallâkta durduğunu ifade edecek hiçbir şey yoktur, bu vadide uydurulan hikâyeler esassızdır.

جهرة فأخذتكم الصاعقة وأنتم تنظرون ﴿٥٥﴾ ثم
بعثناكم من بعد موتكم لعلكم تشكرون ﴿٥٦﴾ وظللنا
عليكم الغمام وأنزلنا عليكم المن والسلوى كلوا من
طيبات ما رزقناكم وما ظلمونا ولكن كانوا أنفسهم
يظلمون ﴿٥٧﴾ وإذ قلنا ادخلوا هذه القرية فكلوا منها
حيث شئتم رغدا وادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة
نغفر لكم خطاياكم وسنزيد المحسنين ﴿٥٨﴾ فبدل
الذين ظلموا قولا غير الذي قيل لهم فأنزلنا على الذين ظلموا
رجزا من السماء بما كانوا يفسقون ﴿٥٩﴾ وإذ استسقى
موسى لقومه فقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت منه
اثنتا عشرة عينا قد علم كل أناس مشربهم كلوا

واشربوا من رزق الله ولا تعثوا في الأرض مفسدين ﴿٦٠﴾
وإذ قلتم يا موسى لن نصبر على طعام واحد فادع لنا ربك
يخرج لنا مما تنبت الأرض من بقلها وقثائها وفومها
وعدسها وبصلها قال أتستبدلون الذي هو أدنى بالذي هو
خير اهبطوا مصرا فإن لكم ما سألتم وضربت عليهم
الذلة والمسكنة وباءو بغضب من الله ذلك بأنهم كانوا
يكفرون بآيات الله ويقتلون النبيين بغير الحق ذلك
بما عصوا وكانوا يعتدون ﴿٦١﴾ إن الذين آمنوا والذين هادوا
والنصارى والصابئين من آمن بالله واليوم الآخر وعمل
صالحا فلهم أجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم
يحزنون ﴿٦٢﴾ وإذ أخذنا ميثاقكم ورفعنا فوقكم

gitmiştiniz.. 65 İçinizde sebt günü (66) haddi tecavüz edenleri elbette biliyorsunuz. İşte biz onlara "Allahın rahmetinden kovulan maymunlar şekline girin„ demiş (67), 66 bunu, bu hâdiseye

---

(66) Yahudiler cumartesi günü çalışmazlar, çünkü bugünü ibadete hasretmeleri emrolunmuştur. Hıristiyanlar da pazar günü ayni şekilde harekete memurdular. Müslümanların cumaları böyle değildir. Müslümanlar, ibadetlerini gündelik işleri arasında yaparlar, cuma günleri de, namazdan evvel de, sonra da işleriyle meşgu olurlar. Yahudiler, sebte (cumartesine) riayetle memur oldukları halde bunu yapmıyorlardı.

(67) İmam Mücahid hâdiseyi şu şekilde anlatır: «Bunlar maymuna dönmemişlerdi. Bu ancak hallerinin temsilidir. Maksat kalplerinin değiştiğini ve maymunlaştığım anlatmaktır. Yoksa suretlerinin değiştiğini değil. (Taberî tefsiri).

Esasen daha sonraki âyetler de bunu teyit ediyor.

şahit olanlar ve sonradan gelenler için ibret, Allahtan korkanlar için de öğüt yapmıştık.

67 Hani Musa kavmine: Allah bir inek kesmenizi emrediyor (68) demiş, "bizi eğlence mi ediniyorsun? (*cevabını alınca*) o da "cahillerden olmamak için Allaha sığınırım„ demişti. 68 Bunun üzerine "Tanrına yalvar da bu ineğin nasıl bir inek olduğunu bildirsin„ dediler, o da: Allah diyor ki: o ne pek geçkin, ne de çok genç olmayıp ikisinin ortasıdır. O halde emrolunduğunuz şeyi yerine getirin, dedi. 69 Kavmi tekrar "Tanrına, tarafımızdan yalvar da ineğin rengini bize beyan etsin„ dediler. O da, "Allah diyor ki, o inek sapsarı bir inektir. Onun rengi, bakanlara haz verir„ dedi. 70 Kavmi tekrar: "Tanrına tarafımızdan yalvar da ineğin mahiyetini bize iyice bildirsin, zira, buna benzeyen birçok inekler görüp şaşırdık. İnşaallah asıl istenen ineği buluruz„ dediler. 71 Musa, "O, öyle bir inektir ki çifte, dolaba koşulup toprağı sürmüş, ekini sulamış olmıyan salma bir inektir. Kusursuzdur ve üzerinde hiçbir alacası yoktur„ deyince işte şimdi sözün tastamamını söyledin, diyerek ineği kestiler, halbuki emrolunduklarını yapmıya yaklaşmıyorlardı (69).

---

(68) Kitabı Mukaddesin Tesniye ve Adad kitaplarında inek kesilmesinden bahsolunur. Tesniyeye göre bir maktul bulunur ve katili yakalanmazsa işe koşulmayan, boyunduruğa girmeyen bir inek, bir derede kesilir, ihtiyarlar derede ellerini yıkayarak «ellerimiz bu kanı dökmedi, ve gözlerimiz görmedi» derlerdi ve bu suretle kan cürmü affolunurdu. (Tesniye 21 : 1 - 9) Adad kitabında da buna benzer tafsilât vardır. (19 : 1 - 9)

Kur'anın beyaniyle bu tafsilât arasında münasebet yoktur. Kur'an Yahudilerin ineğe nekadar fazla itibar gösterdiklerini, hattâ ona altın buzağı hâdisesinde görüldüğü veçh ile taptıklarını, onların bu çeşit ineğe fazla hürmet ettikleri için işe koşmadıklarını, ona mukaddes birşey nazariyle baktıklarını gösteriyor. Bu çeşit ineklere bugün de Hindistanda hürmet gösterilir. Hazreti Musa bu çeşit ineklerin kesilmesini emretmekle inek ibadetini ortadan kaldırmak istiyordu.

(69) Bu âyetler Hazreti Musa tarafından kesilmesi istenilen ineğin Yahudiler nazarında pek kıymetli olduğunu gösteriyor. İnek güzeldi, onu temaşa edenler haz duyuyorlardı ve Yahudiler onu kesmek istemiyorlardı. İneğin bütün evsafı altın buzağıyı hatırlatıyor ve Yahudilerin bu ineğe kudsiyet atfettikleri anlaşılıyor. Hazreti Musa da onun için bu ineğin kesilmesi üzerinde ısrar etmiştir.

الطور خذوا ما آتيناكم بقوة واذكروا ما فيه لعلكم
تتقون ﴿٦٣﴾ ثم توليتم من بعد ذلك فلولا فضل الله
عليكم ورحمته لكنتم من الخاسرين ﴿٦٤﴾ ولقد علمتم
الذين اعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خاسئين
﴿٦٥﴾ فجعلناها نكالا لما بين يديها وما خلفها وموعظة للمتقين
﴿٦٦﴾ وإذ قال موسى لقومه إن الله يأمركم أن تذبحوا بقرة
قالوا أتتخذنا هزوا قال أعوذ بالله أن أكون من الجاهلين
﴿٦٧﴾ قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما هي قال إنه يقول إنها
بقرة لا فارض ولا بكر عوان بين ذلك فافعلوا ما
تؤمرون ﴿٦٨﴾ قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما لونها قال إنه
يقول إنها بقرة صفراء فاقع لونها تسر الناظرين ﴿٦٩﴾

قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما هي إن البقر تشابه علينا
وإنا إن شاء الله لمهتدون ﴿٧٠﴾ قال إنه يقول إنها بقرة
لا ذلول تثير الأرض ولا تسقي الحرث مسلمة لا شية فيها
قالوا الآن جئت بالحق فذبحوها وما كادوا يفعلون
﴿٧١﴾ وإذ قتلتم نفسا فادارأتم فيها والله مخرج ما كنتم
تكتمون ﴿٧٢﴾ فقلنا اضربوه ببعضها كذلك يحيي
الله الموتى ويريكم آياته لعلكم تعقلون ﴿٧٣﴾ ثم قست
قلوبكم من بعد ذلك فهي كالحجارة أو أشد قسوة
وإن من الحجارة لما يتفجر منه الأنهار وإن منها لما يشقق
فيخرج منه الماء وإن منها لما يهبط من خشية الله وما
الله بغافل عما تعملون ﴿٧٤﴾ أفتطمعون أن يؤمنوا لكم

BÖLÜM : 9 — İSRAİL OĞULLARININ KATI YÜREKLİLİĞİ

72 Hani sizler birini öldürmüş te onun hakkında birbirinizle kavgaya tutuşmuş, suçu üzerinizden atmıştınız. Halbuki, Allah, sizin saklamakta olduğunuzu meydana çıkardı (70). 73 Bunun üzerine onu, onun bir kısmiyle vurun, dedik, Allah böylece ölüleri

---

(70) Yahudilerin bu öldürdükleri zat kimdi? Hindistan efadılı ulemasından mütercimi Kur'an Mevlâna Muhammed Ali tefsirinde diyor ki: «Müfessirler, bu katlolunan zat hakkında birçok hikâyeler naklederler. Bunlara dair Hadîs kitaplarında yahut Ashabın beyanatında senet bulmak mümkün olmadığı gibi, Kitabı Mukaddeste de bir esas bulmak mümkün olamadı. Bunu bizzat Kur'anda aramak lâzım. Âyeti kerimenin işaret ettiği katil fiili, bütün İsrail oğullarına atfolunuyor ve onlara: «Hani siz birini öldürmüştünüz» deniliyor. Müfessirler bir adamın amcasını öldürmesinden, ve demin zikri geçen ineğin azasından biriyle onun cenazesine vurulması üzerine dirilip katili bildirmesinden bahsederler. Buna delâlet

diriltir, anlayasınız diye âyetlerini gösterir ki (71) akıllanasınız. 74 Bundan sonra yürekleriniz katılaşarak taş gibi, hattâ daha katı kesildi. Çünkü öyle taşlar vardır ki içinden nehirler fışkırır, öyle taşlar vardır ki yarılıp sinesinden sular kaynar, öyle taşlar vardır ki Allah korkusundan düşüp yuvarlanır. Hak Tealâ, sizin yaptıklarınızdan hiçbir zaman gafil değil! 75 Siz *(Ey Peygamber ve müminler!)* onların *(yahudilerin)* size inanmalarını mı umuyorsunuz? Onların içinde öyle bir güruh vardır ki Allahın kelâmını dinlerler de onu anladıktan sonra, bile bile tahrif ederler (72). 76 Bunlar iman edenlerle buluştukları zaman, biz de iman ettik, derler; biribirleriyle yalnız kaldıklarında "Allahın size Tevratta göstermiş olduğu hakikatleri, Tanrınızın huzurunda size karşı hüc-

---

edecek birşey yok. Halbuki Nisa sûresi okunduğu zaman orada 153 - 157 inci âyetlerde burada ve son üç kısımda Beni İsraile ait hâdiselerin kısaca tekrarından sonra yahudiler hakkında şu âyete tesadüf olunur: «Yahudilerin, biz Allahın Peygamberi Meryem oğlu İsayı öldürdük, demelerinden dolayı onlara yaptığımızı yaptık. Halbuki onlar İsayı katletmediler, asmadılar, öyle olmuş sandılar. İsa hakkında ihtilâf edenler, katil hususunda şüphe içindedirler. Onların zanna düşmelerinden başka ona dair hiçbir ilimleri yoktur.»

Bu âyeti kerimeden, Yahudilerin Hazreti İsayı öldürdüklerini iddia ettikleri sarahaten anlaşılıyor. O halde bu âyeti kerimede bahis mevzuu olan ve ihtilâf ve nizaa sebebiyet verdiği söylenen katil bu mudur?

Bu âyeti kerimeyi Nisa sûresindeki âyetle karşılaştırdığımız takdirde orada ismin zikrolunduğunu, burada hazfedildiğini, burada İsanın zâhiren katlinden bahsolunduğunu ve Yahudilerin bir millet olarak ittiham edildiklerini ve ancak peygamberlerin katlinden dolayı ittiham edildiklerini görürüz. Esasen katil kelimesi, filen öldürmek manasını ifade ettiği gibi, bir adamı öldürülmüş gibi göstermek manasını da tazammun eder ki burada kelimenin bu manada kullanıldığı anlaşılıyor.

(71) Bundan, katil fiilinin tamamlanmamış olduğu anlaşılıyor.

(72) Yani Hazreti Peygamber ile müminlerin, yahudilerin imana gelmelerini beklemeleri, umulmaması gerekleşen birşeydi. Çünkü bunlar, Allahın mukaddes emri olduğuna inandıkları kitaplarını dahi, kendi arzu ve heveslerine göre değiştirmekten çekinmiyorlardı. Bu böyle olduğuna göre artık onların Kur'ana inanmaları beklenmezdi.

Kur'an, Yahudileri ve hıristiyanları, kitaplarını asıl saffetiyle muhafaza edememekle ittiham eder. Bu kitapların tahriflere uğradığı bugün kat'i bir hakikat olarak kabul olunuyor. Garp münakkitleri uzun tetkik ve tetebbülerden sonra, Kur'anın şu kadar asır evvel ilân ettiği bu hakikati aynen teslim etmektedirler.

سورة البقرة

وقد كان فريق منهم يسمعون كلام الله ثم يحرفونه من بعد ما عقلوه وهم يعلمون ۝ وإذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا وإذا خلا بعضهم إلى بعض قالوا أتحدثونهم بما فتح الله عليكم ليحاجوكم به عند ربكم أفلا تعقلون ۝ أولا يعلمون أن الله يعلم ما يسرون وما يعلنون ۝ ومنهم أميون لا يعلمون الكتاب إلا أماني وإن هم إلا يظنون ۝ فويل للذين يكتبون الكتاب بأيديهم ثم يقولون هذا من عند الله ليشتروا به ثمنا قليلا فويل لهم مما كتبت أيديهم وويل لهم مما يكسبون ۝ وقالوا لن تمسنا النار إلا أياما معدودة قل أتخذتم عند الله عهدا فلن يخلف الله عهده أم تقولون على الله

الجزء الأول

ما لا تعلمون ۝ بلى من كسب سيئة وأحاطت به خطيئته فأولئك أصحاب النار هم فيها خالدون ۝ والذين آمنوا وعملوا الصالحات أولئك أصحاب الجنة هم فيها خالدون ۝ وإذ أخذنا ميثاق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله وبالوالدين إحسانا وذي القربى واليتامى والمساكين وقولوا للناس حسنا وأقيموا الصلاة وآتوا الزكاة ثم توليتم إلا قليلا منكم وأنتم معرضون ۝ وإذ أخذنا ميثاقكم لا تسفكون دماءكم ولا تخرجون أنفسكم من دياركم ثم أقررتم وأنتم تشهدون ۝ ثم أنتم هؤلاء تقتلون أنفسكم وتخرجون فريقا منكم من ديارهم تظاهرون عليهم بالإثم والعدوان وإن

cet olarak kullanmaları için mi bunlara haber veriyorsunuz? (73). Bu kadar bir şeye akıl erdiremiyor musunuz?„ derler. 77 Bilmiyorlar mı ki Allah onların gizlediklerini de biliyor, âşikâre vurduklarını da. 78 Onların aralarında birtakım ümmiler de vardır. Kitabı *(Tevratı)* bilmezler. Bütün bildikleri, bir sürü uydurmalar, kuruntulardır. Bunlar kuru zanlara dalmış, kapılmış kimselerden başka değildirler. 79 Veyl o kimselere ki kendi elleriyle Kitap yazarlar da sonra 'birkaç pul için, bu, Allah tarafındandır, derler. Veyl, o ellerin yazdıkları yüzünden onlara! Kazandıkları haramdan dolayı vay onların haline!

---

(73) Yahudilerin bazıları Hazreti Muhammedin risaleti hakkında Tevratta gördükleri tebşiratı Müslümanlara anlatırlardı, diğer Yahudiler bunlara kızar ve sitem ederlerdi.

80 Onlar derler ki: Bize sayılı birkaç günden başka (*cehenem*) ateşi değmiyecek (74) (*Yansak yansak ancak birkaç gün yanarız.*) de ki: Siz Allahtan bu yolda söz mü aldınız? Aldıysanız Allah vadinden asla caymaz. Yoksa siz, bilmediğinizi mi Allaha karşı söylüyorsunuz? 81 Hayır iş öyle değil, günah kazananlar, ağır suçlariyle kuşananlar, cehennemliktirler ve orada daim kalırlar. 82 İman edip yararlı işler işleyenlerse cennetliktirler ve orada daim kalırlar (75).

BÖLÜM : 10 — MİSAKI İHLÂL

83 Hani Israil oğullarından misak almıştık: (76) Allahtan başkasına tapmayın (77), anaya, babaya (78), akrabaya, öksüzlere, yoksullara (79), sevgi ve saygı ile muamele edin, insanlara sözün güzelini söyleyin, namazı hakkiyle eda edin, zekâtı verin (80) (*demiştik.*) Sonra azınız müstesna olmak üzere sözünüzden dönerek yüz çevirmiştiniz. Hâlâ da yüz çeviriyorsunuz.

84 Hani sizden, kanınızı nahak yere dökmeyin, birbirinizi yurdunuzdan çıkarmayın diye misak almış, siz de ikrar etmiş, ve ikrarınıza şahit olmuştunuz (81). 85 Halbuki işte siz biribirinizi

---

(74) Kur'anı İngilizceye çevirenlerden olan Sale der ki: «Yahudiler arasında hüküm süren kanaate göre herhangi bir Yahudi, nekadar kötü olursa olsun cehennemde on bir aydan veya bir seneden fazla kalmayacaktır. Yalnız Dathan ile Ahıram ve dinsiz olan yahudiler Cehennemde daim kalacaklardır.»

(75) Kur'ana göre insan her ne yaparsa onun karşılığını görür. Kanunu ilâhî budur.

(76) "Ve icra edilmek üzere ahdini size bildirdi.„ Tesniye kitabı 4 — 13
(77) "Huzurumda, senin gayri ilâhların olmasın.„ (Kitabülhuruç 20 : 30)
(78) "Pederine ve validne hürmet edesin„ („ „ 20 : 12)
(79) "Yoksul ve fakir olan kardeşine elini açık tutasın„ (Tesniye 15 : 11)

(80) "Her üç sene nihayetinde o sene mahsulünün bütün öşrünü çıkarıp kapılarında ambar edesin. Kapılarında olan garip, yetim, ve dul karılar gelsin ve yeyip doysunlar„ (Tesniye 15 : 28, 29)

(81) "Katletmeyesin„ (Huruc kitabı 20 : 13). "Komşunun hanesine tamah etmeyesin, komşunun zevcesine veya kuluna veya cariyesine, ya öküzüne veya merkebine ve komşunun hiçbir şeyine tamah etmeyesin„. (Huruc kitabı 20 : 17).

سورة البقرة ١٨

يأتوكم أسارى تفادوهم وهو محرم عليكم إخراجهم
أفتؤمنون ببعض الكتاب وتكفرون ببعض فما
جزاء من يفعل ذلك منكم إلا خزي في الحياة الدنيا ويوم
القيامة يردون إلى أشد العذاب وما الله بغافل عما تعملون
(٨٥) أولئك الذين اشتروا الحياة الدنيا بالآخرة فلا
يخفف عنهم العذاب ولا هم ينصرون (٨٦) ولقد آتينا
موسى الكتاب وقفينا من بعده بالرسل وآتينا عيسى
ابن مريم البينات وأيدناه بروح القدس أفكلما جاءكم
رسول بما لا تهوى أنفسكم استكبرتم ففريقا كذبتم
وفريقا تقتلون (٨٧) وقالوا قلوبنا غلف بل لعنهم الله
بكفرهم فقليلا ما يؤمنون (٨٨) ولما جاءهم كتاب

١٩ الجزء الأول

من عند الله مصدق لما معهم وكانوا من قبل يستفتحون
على الذين كفروا فلما جاءهم ما عرفوا كفروا به
فلعنة الله على الكافرين (٨٩) بئسما اشتروا به أنفسهم
أن يكفروا بما أنزل الله بغيا أن ينزل الله من فضله على من
يشاء من عباده فباءوا بغضب على غضب وللكافرين
عذاب مهين (٩٠) وإذا قيل لهم آمنوا بما أنزل الله قالوا نؤمن
بما أنزل علينا ويكفرون بما وراءه وهو الحق مصدقا
لما معهم قل فلم تقتلون أنبياء الله من قبل إن كنتم مؤمنين
(٩١) ولقد جاءكم موسى بالبينات ثم اتخذتم العجل
من بعده وأنتم ظالمون (٩٢) وإذ أخذنا ميثاقكم ورفعنا
فوقكم الطور خذوا ما آتيناكم بقوة واسمعوا قالوا

öldürüyorsunuz, içinizden bir kısım aleyhinde nahak yere ve düşmanlık sevkiyle birleşerek onu yurdundan çıkarıp atıyorsunuz, bunlar esir olup dönerlerse kurtuluş akçelerini vermiyorsunuz, halbuki bunların yurtlarından çıkarılmaları sizin için haramdı (82). Yoksa siz Kitabın bir kısmına inanıp ta bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Bunu sizden irtikâp edenin cezası dünyada rüsva olmak, kıyamet gününde azabın en şiddetlisine uğratılmak olmaz da ne olur? Allah sizin yaptıklarınızın birinden gafil değil.
86. İşte bunlar dünya hayatını ahirete bedel satın alanlardır. Onların azabı asla hafifletilmez ve onlara asla yardım edilmez.

---

(82) Medinede yan yana yaşayan Kurayza ile Nadir namındaki yahudi kabilelerinin her biri arapların birbirine rakip olan Evs ve Hazrec kabileleri ile ittifak etmişler, iki arap kabilesi birbirlerile döğüştükleri zaman onlar da birbirleriyle döğüşmüşler, evlerini yurtlarını yakmışlardır.

BÖLÜM : 11 — YAHUDİLER VE HAZRETİ MUHAMMED

87 Biz, Musaya Kitap verdik, ondan sonra biribiri ardınca Peygamberler gönderdik, Meryem oğlu İsâya açık, parlak bürhanlar verdik, onu Ruhülkudüsle (83) teyit ettik, fakat siz (*ey yahudiler,*) ne zaman size bir Peygamber gelir de gönlünüzün hoşlanmadığı birşey getirirse dik kafalılık ederek imana gelmeği kibrinize yediremiyecek, bu yüzden onların bir kısmını yalancı sayacak, bir kısmını da öldürecek misiniz? 88 Onlar derler ki: kalplerimiz kılıflıdır (84). Hayır, Allah onları küfürlerinden dolayı lânete uğrattı da onlar pek az inanırlar (85). 89 Onlara, (*Yahudilere,*) ellerindeki Kitabı doğrulayan bir Kitap, Allah tarafından gönderildiği zaman, evvelce kâfir olanlara karşı zafer kazanmak için (*âhır zaman Peygamberinin gelmesine*) dua ettikleri (86) halde tanıdıkları Kitap, kendilerine gelince ona küfrettiler (87). Onun için Allahın lâneti kâfirler üzerindedir. 90 Onlar ne çirkin şey mukabilinde kendilerini sattılar ki o da (*mahza hasel*) yüzünden, Allahın kemali kereminden dilediği kuluna ihsan edip gönderdiği vahye küfretmektir. Onlar bu yüzden, gazebden gazebe uğradılar. Kâfirler için alçaltıcı azap ta vardır.

---

(83) Kur'anda Ruhülkudüsten murat, Hazreti Cibrildir. Ruhülkudüsü te'lih etmek hıristiyanların bid'atlerindendir. Gerek yahudiler, gerek Hazreti İsa buna inanmazlardı. Dört İncilde Ruhülkudüsten yahudilerin telâkkisi dairesinde bahsedilir. Ruhülkudüsten ilâhî vahy murad olunur. İlâhî vahy peygamberlerin en büyük istinat kuvvetidir.

(84) Yani, biz yürekleri kaşerlenmiş kimseleriz, hidayete ihtiyacımız yoktur, derler.

(85) Yahudiler, bir çok peygamberlerle karşılaşmış oldukları için gönülleri ilim ve hikmetle, hidayet nurile dolu olmak icabederdi. Halbuki onların bütün peygamberlere karşı gelmeleri, yüreklerini katılaştırmış, kalplerinin bütün hissini iptal etmişti. Onun için, kalbimiz, kılıflıdır, kabuk bağlamıştır, demişler ve bu yüzden lânete de uğramışlardı.

(86 Yahudiler Tesniye kitabında vadolunan peygamberi bekliyorlar ve onun kudumile düşmanlarına galebe ihraz edeceklerini söylüyorlardı. Bu peygamber, Tesniye kitabının 18 inci babının 18 inci ayetinde bahis mevzuu edilir. Ve yahudilerin bu peygambere uymaları emredilir. Bu peygamber zuhur edince, yahudiler onun yahudi olmayıp Arap olduğunu görmüşler ve derhal caymışlar aldıkları emirlere rağmen ona karşı gelmişlerdi.

(87) Çünkü zuhur eden Peygamber Beni İsrailden değildi.

سمعنا وعصينا وأشربوا في قلوبهم العجل بكفرهم قل
بئسما يأمركم به إيمانكم إن كنتم مؤمنين ﴿٩٣﴾
قل إن كانت لكم الدار الآخرة عند الله خالصة من دون
الناس فتمنوا الموت إن كنتم صادقين ﴿٩٤﴾ ولن يتمنوه
أبدا بما قدمت أيديهم والله عليم بالظالمين ﴿٩٥﴾ ولتجدنهم
أحرص الناس على حياة ومن الذين أشركوا يود أحدهم
لو يعمر ألف سنة وما هو بمزحزحه من العذاب أن يعمر
والله بصير بما يعملون ﴿٩٦﴾ قل من كان عدوا لجبريل
فإنه نزله على قلبك بإذن الله مصدقا لما بين يديه وهدى
وبشرى للمؤمنين ﴿٩٧﴾ من كان عدوا لله وملائكته
ورسله وجبريل وميكال فإن الله عدو للكافرين ﴿٩٨﴾

ولقد أنزلنا إليك آيات بينات وما يكفر بها إلا الفاسقون
﴿٩٩﴾ أوكلما عاهدوا عهدا نبذه فريق منهم بل
أكثرهم لا يؤمنون ﴿١٠٠﴾ ولما جاءهم رسول من عند الله
مصدق لما معهم نبذ فريق من الذين أوتوا الكتاب
كتاب الله وراء ظهورهم كأنهم لا يعلمون ﴿١٠١﴾
واتبعوا ما تتلو الشياطين على ملك سليمان وما كفر
سليمان ولكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر
وما أنزل على الملكين ببابل هاروت وماروت وما
يعلمان من أحد حتى يقولا إنما نحن فتنة فلا تكفر فيتعلمون
منهما ما يفرقون به بين المرء وزوجه وما هم بضارين
به من أحد إلا بإذن الله ويتعلمون ما يضرهم ولا ينفعهم

91 Onlara Allahın gönderdiğine iman ediniz, denildi mi, biz bize gönderilene iman ederiz, derler, ve bundan başkasını inkâr ederler. Halbuki, bu gönderilen (*Kitap*) onların elindekini tasdik eden Haktır. 92 (*Muhammed!*), onlara de ki: (*Siz, size gönderilen Tevrata hakikaten*) iman ediyorsanız ne diye Allahın Peygamberlerini öldürüyordunuz? (88). 93 Musa size en sarih ve açık âyetlerle gelmişti. Siz onun gıyabında buzağıyı mabut edinerek nefsinize zulmetmiştiniz. 94 Biz Turu üzerinize durdurarak, sizden ahdü misak almış, size verdiğimiz Kitaba kavice sarılın, *(ahkâmını)* iyice dinleyin (89), *(emirlerine)* itaat edin, demiş, onlar, dinliyoruz

(88) Yahudiler Kur'anın Beni İsrailden olmayan bir peygambere gönderilmesi yüzünden kabul etmiyorlardı. Halbuki onlar Beni İsrailden olan peygamberleri de öldürüyorlardı.

(89) Yahudiler isyan ettiklerini, hallerile, hareketlerile göstermişlerdi.

ve isyan ediyoruz, demişlerdi. Küfürlerinden dolayı buzağı muhabbeti kalplerine yerleşmişti. (*Ya Muhammed!*) de ki: Siz mü'min iseniz, *(buzağıya tapmayı hoş gören)* imanınız ne fena şeyler emrediyor?!. 94 De ki: Hak Tealâ nezdindeki âhiret yurdu, başka insanların olmayıp münhasıran size mahsus ise, haydi davanızda gerçekseniz, ölümü isteyin. (*Âhiret yurduna kavuşun!*). 95 Onlarsa elleriyle irtikâp ettikleri *cürümlerden* dolayı ölümü asla istemezler. Hak Tealâ zalimlerin bütün hal-ü şanını hakkiyle bilir. 96 Onlar (*yahudiler*) insanlar içinde dünya hayatına en çok düşkün olanlardır. Hattâ müşriklerden (90) bile daha fazla dünya hayatına düşkündürler, İçlerinden bazısı bin sene yaşamak ister. Fakat bukadar muammer olsa da, bu uzun ömür, onları azaptan uzaklaştıramaz. Hak Tealâ onların bütün yaptıklarını görür.

BÖLÜM : 12 — YAHUDİLERİN PEYGAMBERE DÜŞMANLIKLARI

97 De ki herkim Cibrile düşman ise bilsin ki o, o Kur'anı senin kalbine Allahın izniyle indirdi, ki daha önce (*gönderilen kitapları*) doğrulayıcıdır ve mü'minler için hidayettir ve müjdedir.

98 Herkim Allaha, meleklerine peygamberlerine, ve Cibrile ve Mikâle düşman olursa bilsin ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır (91).

99 Biz sana apaçık âyetler gönderdik. Onları fâsıklardan başka bir kimse inkâr etmez. 100 Onlar, (*yahudiler*), herne vakit, bir ahd-ü misak ile bağlanırlarsa içlerinden bir kısmı onu bozup duracaklar mı? Belki bunların çoğu *(Tevrata bile)* iman etmezler. 101 Onlara, yanlarındaki kitabı doğrulayan Peygamber geldiği zaman kendilerine kitap verilenlerden bir gürûh, gûya hakikati bilmiyorlarmış gibi Allahın Kitabını arkalarına atarak

(90) İhtimal ki burada müşriklerden maksat, dua ettikleri zaman, bir insanın bin sene yaşaması için dua eden Zerdüştîler kastediliyor. Bununla beraber hıristiyanlara işaret edilmekte olması da kuvvetle muhtemeldir. Çünkü onların da nasıl yaşamayı istedikleri Taha sûresinin 103 üncü âyetinde anlatılır.

(91) Yahudiler Mikâili dost tanırlardı. (Kitabı Mukaddes, Danyal 12 : 1) Cibrile düşman nazariyle bakarlar, suçluların müstahak oldukları cezaları onun indirdiğine inanırlardı. Yahudilerin bu hareketi, Kitabı Mukaddese uygun değildir. Kitabı Mukaddes te, Kur'an gibi, Cibrilin insanlara ilâhî emirleri taşıdığını takrir eder. (Danyal 8 : 16), Luka İncili (1 : 19).

Allahın kâfirlere düşman oluşuna gelince, bunun manası, Allahın emirlerine

ondan yüz çevirmişlerdi (92). 102 Bunlar Süleymanın mülkü (*nübuvveti*) (93) aleyhinde şeytanların (94) uydurdukları yalanlara uydular. Süleyman ise asla kâfir olmadı (95) Fakat şeytanlar kâfirdiler, herkese sihirbazlık öğretirlerdi: *(Sihirbazlığı Babildeki iki Melekten öğrendiklerini söylerlerdi.)* Halbuki Babildeki iki melek olan Harut ile Maruta böyle birşey gönderilmemişti. Onlar da kimseye böyle birşey öğretmiyorlardı, onun için onlar derlerdi ki: Biz imtihana uğramış kimseleriz, sakın Allah yolundan şaşmayın, kâfirliğe sapmayın. Fakat onlar gûya zevc ile zevce arasını bozan ve biribirinden ayıran şeyleri onlardan öğrenmişler. Onlar Allahın izni olmaksızın hiçbir kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine zarar getiren ve fayda vermeyen şeyleri öğreniyorlar-

---

karşı gelenlerin müstahak oldukları cezaya çarpılacaklarıdır (İbn Hayyan). Buna lâyık olanların hem Allaha, hem meleklere, hem peygamberlere düşmanlık eden kimseler oldukları unutulmamalıdır.

[92] Burada bahis mevzuu olan Mis'ak ile arkaya atılan kitap, Tesniye kitabında Hazreti Musa'nın eşi olarak zuhur edecek peygambere ait olan müjdelere karşı, yahudiler tarafından gösterilen kayıtsızlığı belirtiyor. Halbuki müjdeler âşikârdı ve bunlar beklenen peygamberin Hazreti Muhammed Mustafa olduğunu apaçık anlatıyordu. Fakat Yahudiler inad ediyor ve Yahudi olmıyan bir peygambere inanmamak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

(93) Âyetin aslında «Süleymanın mülkü» deniliyor ki maksat nebiliği, yahut saltanatı ve devridir, Râzî der ki! «Yahudilerin çoğu Hazreti Süleymanın nebiliğini inkâr ederler, onu dünya padişahlarından sayarlardı. Belki onun muasırları, bütün o büyük saltanatın sihirbazlık yüzünden ileri geldiğini sanıyorlardı. (c. 1. Sa 635, 637)

(94) Şeytanlardan murat; insanların içindeki şeytanlar, yahut insan kılığındaki şeytanlardır. (Ebu Hayyan, Râzî)

(95) Kur'an bu beyaniyle Kitabı Mukaddesi tashih ediyor. (Kitabı Mukaddes)e göre Hazreti Süleymanın zevceleri onun kalbini gayri ilâhlara tâbi ettiler (Mülûkü sâlis II: 4), ve bu yüzden de Rab, Süleyman aleyhine gazaba geldi. Çünkü Süleyman, İsrailin Rabbı olan Allahtan saparak Rabbın emrini hıfzetmedi.,, (Mülûkü sâlis II: 9)

Kur'an bu uydurmaları reddediyor. Nitekim bütün ilmî tahkikat da bunu te'yit etmektedir. Kitabı Mukaddesin İngilizce Ansiklopedisinde T. K. Cheyne, Hazreti Süleymanın müşrik olmadığını anlatarak bu gibi hataların Kitabı mukaddese nasıl sokulduğunu izah ettikten sonra şu sözleri söylüyor: "Süleymanın İsraile mensup olan ve olmıyan zevceleri bulunduğu kabul olunabilir. Fakat Süleyman muhtelif dinlere mensup karıları için mezbahlar yaptırmamış ve onların âdetlerine iştirâk etmemiştir.,, Encyclopeadia Biblico.

dı (96). Onlar muhakkak biliyorlar ki böyle şeyleri satın alanlar âhirette nasipsiz kalacaklar, onlar kendilerini ne kötü, ne çirkin birşey mukabilinde sattıklarını bir bilseler! 103 Onlar iman edip günahtan sakınmış olsalardı Allahtan bulacakları sevaplar, haklarında daha çok hayırlı olurdu. Keşke bunu bilselerdi!

BÖLÜM : 13 — ESKİ KİTAPLARIN NESHİ

104 Ey iman edenler! "Râina„ demeyin, "Unzurna„ deyin. Ve dinleyin, kâfirler için acıklı azap vardır (97).

---

(96) Kur'anı Kerimi İngilizceye tercüme eden George Sale, İran dinleri hakkında bir eser sahibi olan Hyde'den naklen İranlıların ayni adları taşıyan iki âsi melekten bahsettiklerini ve bunları başları aşağı gelmek üzere iki bacağından asılmış gösterdiklerini anlatır, sonra şu sözleri ilâve eder: «Yahudiler de Şamhozoy adında âsi bir meleğin kadınlarla düşüp kalkmak yüzünden kendini alçalttıktan sonra tevbe ettiğini ve onun için kendini yerle gök arasında baş aşağı astığını anlatırlar.»

Müfessirler tarafından uzun uzadıya anlatılan hikâyelerin bu iki masala dayandığı anlaşılıyor. Fakat bunların içinde ilim sahibi olanlar bu hikâyeleri reddederler.

Kur'anı kerim, bu hikâyeyi reddediyor, ve Babilde bulunan iki meleke sihir öğretilmediğini, iki melekin kimseye sihir öğretmediğini, sihir öğrenmek için kendilerine müracaat edenlere kendilerinin iptilâ ve imtihan geçirdiklerini söyledikten başka yoldan sapmamak, küfretmemek için ihtarlarda bulunduklarını gösteriyor. Bu suretle Kur'anın ifadesinden anlaşılan şudur: Yahudiler Allah kelâmına uyacaklarına Hazreti Süleyman ile Harut ve Marut namında iki meleke nahak yere isnat ettikleri sihirbazlıklarla meşgul oluyorlardı. Kur'an, Hazreti Süleymanı sihirbazlık töhmetinden ibra ediyor, Harut ile Marut hakkındaki isnatları da reddediyor ve netice itibariyle yahudilerin karı kocayı biribirinden ayıracak bir takım büyüler yaptıklarını gösteriyor. Yahudiler Resuli Ekrem aleyhinde de sihir yapmak istediklerinden, Kur'an onların bu gibi hareketlerle Peygambere hiçbir zarar veremiyeceklerini takrir etmektedir. 58 inci sûrenin 10 uncu âyetinde de buna mümasil sözlerle yahudilerin islâmiyeti yıkmak için teşkil ettikleri gizli cemiyetlere işaret olunmaktadır. (Mevlâna Muhammed Ali).

(97) **Râina** ile **Unzurna** kelimelerinin ikisi de "**bize bak**„ manasındadır. Müminler, aslı **R'aydan** yani dikkat ve teenniden gelen fiili cemederek kullandıkları halde yahudiler, dillerini ayni kelime üzerinde bükerek onu **ahmak** manasına sokarlar ve Resuli Ekreme hakaret etmek isterlerdi. Onun için müminlere bu kelimeyi kullanmıyarak **Unzurna** kelimesini kullanmaları emrolunuyor. **Unzurna** bizi gözet, bize bak manasındadır.

Âyeti kerime yahudilerin Resuli Ekreme karşı adavetlerinin nerelere vardığını gösteriyor. Bunlar en basit terbiye kaidelerine bile riayet etmez olmuşlardı.

Bu âyeti kerime fena manalara gelebilecek kelimelerin istimalini menetmekle Müminlere bir terbiye dersi veriyor.

سورة البقرة

ولقد علموا لمن اشتراه ما له في الآخرة من خلاق ولبئس ما
شروا به أنفسهم لو كانوا يعلمون ﴿١٠٢﴾ ولو أنهم آمنوا
واتقوا لمثوبة من عند الله خير لو كانوا يعلمون ﴿١٠٣﴾ يا أيها
الذين آمنوا لا تقولوا راعنا وقولوا انظرنا واسمعوا
وللكافرين عذاب أليم ﴿١٠٤﴾ ما يود الذين كفروا
من أهل الكتاب ولا المشركين أن ينزل عليكم من خير
من ربكم والله يختص برحمته من يشاء والله ذو الفضل
العظيم ﴿١٠٥﴾ ما ننسخ من آية أو ننسها نأت بخير منها أو
مثلها ألم تعلم أن الله على كل شيء قدير ﴿١٠٦﴾ ألم
تعلم أن الله له ملك السماوات والأرض وما لكم من دون
الله من ولي ولا نصير ﴿١٠٧﴾ أم تريدون أن تسألوا رسولكم

الجزء الأول

كما سئل موسى من قبل ومن يتبدل الكفر بالإيمان
فقد ضل سواء السبيل ﴿١٠٨﴾ ود كثير من أهل الكتاب
لو يردونكم من بعد إيمانكم كفارا حسدا من عند أنفسهم
من بعد ما تبين لهم الحق فاعفوا واصفحوا حتى يأتي الله
بأمره إن الله على كل شيء قدير ﴿١٠٩﴾ وأقيموا الصلاة وآتوا
الزكاة وما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه عند الله
إن الله بما تعملون بصير ﴿١١٠﴾ وقالوا لن يدخل الجنة إلا من
كان هودا أو نصارى تلك أمانيهم قل هاتوا برهانكم
إن كنتم صادقين ﴿١١١﴾ بلى من أسلم وجهه لله وهو محسن
فله أجره عند ربه ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون ﴿١١٢﴾
وقالت اليهود ليست النصارى على شيء وقالت النصارى

105 Ehli kitaptan olan kâfirler de, müşrikler de, size Rabbınız tarafından bir hayır gelmesini asla sevmezler. Allah ise rahmetini dilediğine seçerek ihsan eder. Allah en büyük lûtuf ve inayet sahibidir! (98). 106 Biz bir Ayeti nesheder, veya unutturursak ondan daha hayırlısını veya onun gibisini göndeririz (99). Bil-

---

(98) Âyeti kerimede kullanılan hayır ve rahmet ile, vahy murat olunuyor. Gerek yahudilerin, gerek müşriklerin müslümanlara gönderilmesini istemedikleri hayır ve rahmet bu idi. Halbuki Cenabı Hak, müslümanları, bu hayır ve rahmet için seçmişti. (Ebu Hayyan)

[99] Bu âyetin, Kur'anda bazı âyetlerin diğer âyetler tarafından nesholunduğunu ifade ettiği umumiyetle kabul olunmuştur. Mukaddememizde bu meseleye ayırdığımız fasılda bu fikre niçin iştirâk etmediğimizi izah etmiş bulunuyoruz. Bu âyet, daha evvelki âyetlerle bir arada okunduğu takdirde onun daha derin; daha şümullü bir hikmeti muhtevi olduğu tezahür eder ve Kur'anın daha evvelki Kitapları neshettiği için yahudilerin Kur'anı reddetmek istedikleri meydana çıkar. Kur'an âyetlerinden herhangisinin bir başkasını neshettiğini anlatan bir Hadisi şerif

mez misin ki Hak Tealâ herşeye kemaliyle kadirdir. 107 Bilmez misin ki göklerle yerin biricik sahibi Allahtır ve sizin Allahtan başka bir yârınız veya yardımcınız yoktur. 108 Yoksa siz evvelce Musadan sorulduğu gibi, Peygamberinizi sorguya mı çekmek istiyorsunuz? (100). Kim ki imanı küfr ile değişirse yolun doğrusunu kaybetmiş olur. 109 Ehli Kitaptan birçok kimseler, sizi, imana girdikten sonra, hakkın apaşikâr görünmesine rağmen, mahza hasetlerinden dolayı, tekrar kâfirliğe çevirmek isterler. Herşeye hakkiyle kadir olan Allahın fermanı gelinceye kadar (101) onların bu hallerine göz yumun, kusura bakmayın. 110 Siz namazı hakkiyle eda edin. Zekâtı verin. Nefisleriniz için (*sevabını ileride kazanmak üzere*) takdim edeceğiniz her iyiliği Allah nezdinde bulursunuz, zira Allah bütün işlediklerinizi daima görücüdür. 111 Onlar derler ki: Cennete, yahudilerden veya hıristiyanlardan başkası asla giremez. Bu onların boş hulyalarıdır. De ki: gerçek söylüyorsanız, haydi davanıza isbat getirin. 112 Hayır, kendini, (*bütün varlığiyle*) Allaha teslim ederek iyi işler işleyen insan Rabbının nezdinde mükâfata erer, bunlar hiçbir korkuya uğramazlar, hiç te mahzun olmazlar (102).

---

görmedik. Yalnız ulema bir âyeti diğer bir âyetle telif edemiyerek iki âyet arasında tearuz bulunduğuna kani oldukları zaman bunlardan birinin diğerini neshettiğini söylemişlerdir. Bundan dolayıdır ki hangi âyetlerin diğerlerini neshettiği üzerinde ittifak yoktur. Bazıları tarafından mensuh olarak kabul olunan âyetler başkaları tarafından mensuh sayılmıyor. 4: 82 âyetinin sarih ifadesine göre Kur'anın herhangi iki âyeti arasında tearuz ve ihtilâf yoktur. Binaenaleyh âyeti kerime Kur'anın daha evvelki kitapları neshettiğini anlatıyor.

Eserin giriş kısmında «Nâsih ve Mensuh» bahsine bakınız.

(100) Yahudiler vaktiyle Hazreti Musayı, sürü sürü suallerle üzmüşler, Hazreti Muhammedin zuhuru üzerine ona karşı da ayni şekilde hareket etmişlerdi.

(101) İlâhî fermanın gelmesinden maksat, ya hadlerini aşanların ilâhî hükmü giyerek cezaya çarpmaları, yahut müminlerin davayı kazanarak hükümran olmalarıdır.

(102) Yahudilerle hıristiyanların yalnız kendilerini cennete lâyık görmelerine karşı bunlara bu çeşit iddiaların aslı olmadığı anlatılıyor. Çünkü biricik kurtuluş çaresi, tertemiz bir özle Allaha teslim olmak ve insanlara iyilik etmektir. Yani islâm olmaktır. İslâm'ın manası, Allaha teslim olmaktır. Âli İmran 18 inci âyetinde «Allah nezdinde din islâmdır» âyeti kerimesinin tefsiri sırasında buna dair daha fazla malûmat verilmiştir.

ليست اليهود على شيء وهم يتلون الكتاب كذلك قال
الذين لا يعلمون مثل قولهم فالله يحكم بينهم يوم القيامة
فيما كانوا فيه يختلفون ﴿١١٣﴾ ومن أظلم ممن منع مساجد
الله أن يذكر فيها اسمه وسعى في خرابها أولئك ما
كان لهم أن يدخلوها إلا خائفين لهم في
الدنيا خزي ولهم في الآخرة عذاب عظيم ﴿١١٤﴾ ولله المشرق
والمغرب فأينما تولوا فثم وجه الله إن الله واسع عليم ﴿١١٥﴾
وقالوا اتخذ الله ولدا سبحانه بل له ما في السماوات والأرض
كل له قانتون ﴿١١٦﴾ بديع السماوات والأرض وإذا قضى
أمرا فإنما يقول له كن فيكون ﴿١١٧﴾ وقال الذين لا يعلمون
لولا يكلمنا الله أو تأتينا آية كذلك قال الذين

من قبلهم مثل قولهم تشابهت قلوبهم قد بينا الآيات
لقوم يوقنون ﴿١١٨﴾ إنا أرسلناك بالحق بشيرا ونذيرا ولا
تسأل عن أصحاب الجحيم ﴿١١٩﴾ ولن ترضى عنك اليهود و
لا النصارى حتى تتبع ملتهم قل إن هدى الله هو الهدى
ولئن اتبعت أهواءهم بعد الذي جاءك من العلم ما لك من
الله من ولي ولا نصير ﴿١٢٠﴾ الذين آتيناهم الكتاب يتلونه
حق تلاوته أولئك يؤمنون به ومن يكفر به فأولئك هم
الخاسرون ﴿١٢١﴾ يا بني إسرائيل اذكروا نعمتي التي
أنعمت عليكم وأني فضلتكم على العالمين ﴿١٢٢﴾ واتقوا
يوما لا تجزي نفس عن نفس شيئا ولا يقبل منها عدل ولا
تنفعها شفاعة ولا هم ينصرون ﴿١٢٣﴾ وإذ ابتلى إبراهيم ربه

BÖLÜM : 14 — İSLÂMİYETİN MÜKEMMEL REHBERLİĞİ

113 Yahudiler de, nasranîler de *(ayni)* Kitabı okudukları halde yahudiler dediler ki: nasranîler hiçbir şey üzre değiller! (*Dinlerinde kabule değer bir şey yok!*). Nasranîler de: "Yahudiler„ hiçbir şey üzre değiller! dediler. Bilmiyenler de, bunların sözlerine benzer sözler söylediler (103). Onun için Allah, kıyamet günü, onların ayrılıkları üzerinde hüküm verecektir.

---

(103) Yahudiler ile hıristiyanlar birbirlerinin dinindeki bütün iyiliği inkâr ediyorlardı. Halbuki ikisi de ayni kitabı yani **Ahdi Kadimi** okuyorlardı. Yaptıkları doğru değildi. Çünkü herhangi bir dinde zerre kadar iyilik bulunmadığını iddia etmek manasızdır. Her dinde, hiç olmazsa kısmen iyilik vardır ve Kur'anı Kerim bunu inkâr etmez, bilâkis inkâr edenleri ayıplar. İslâmiyet düşmanlarının bu tarzda hareket etmelerinden faydalanarak düşmanlarını yıkmağa çalışacağına, bilâkis yahudilerin hıristiyanlığı, hıristiyanların yahudiliği hiçe saymalarını hoş görmüyor ve bütün insanlara yüksek bir terbiye dersi veriyor.

114 İnsanları Allahın mescitlerinden (*namazgâhlarından*) alıkoyarak Allah adının anılmasına karşı gelen, mescitlerin viran olmasına çalışandan daha zalim kim olur? (104). Bunlar oraya ancak korku yüzünden, (*korku ve felâketten kurtulmak için*) girebilirler. 115 Bunların dünyada nasibi rüsva olmaktır. Ahirette de büyük azaba uğrayacaklardır. 116 Maşrık ta (*doğu yeri de*) Allahındır, mağrip te (*batı yeri de*); hangi tarafa dönerseniz Allaha (*itaat ve ibadet*) ciheti orasıdır. Muhakkak ki Allahın (*rahmeti*) geniştir, ilmi herşeyi kavrayıcıdır! (105). 116 Onlar, (*hıristiyanlar*), dediler ki "Allah kendine oğul edindi! (106) (*hâşâ!*).. Hak Tealâ bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onundur. Hepsi Onun emr-ü fermanına boyun iğer. 117 Yerle göklerin eşsiz (*yaratıcısı*) Odur. Herhangibir şeyin olmasını takdir ederse ona ancak "ol!„ der o, da olur. (107).

---

(104) İslâm düşmanları İslâmiyeti imha için mütemadiyen çalışıyorlardı. Kureyş, Müslümanların Kâbede ibadet etmelerine imkân vermemiş, ve onları Mekkeden hicrete mecbur etmişti. Yahudiler de Müslümanları Medineden çıkarıp atmağa uğraşıyor ve bu yolda muvaffak olmak için her çareye başvuruyordu. Kur'an bunların zâlim olduklarını, anlatarak, âkibetlerinin ne olacağına işaret etmiş, daha sonraki âyet te bu âkibeti belirtmiştir.

(105) Cenabı Hak cihetten münezzehtir, bütün cihetler de Onundur, düşmanları yüzünden herşeyden mahrum edilen müslümanlar, her nereye yönelirlerse Allahın rahmetiyle karşılaşacaklar ve onun lütfuna nâil olacaklardı. Onun için hasımlarından gördükleri eza ve cefanın hiçbir kıymeti yoktur. Düşmanlar ne yaparlarsa yapsınlar İslâmiyet, her yönde, doğuda da, batıda da sonsuz zaferler kazanacaktı ve bir kimsenin buna karşı gelmesine imkân yoktu. Burada bahis mevzuu olan mesele budur. Yoksa «kıble» meselesi değildir. O, daha ileride anlatılmaktadır.

[106] Hıristiyanların itikadına göre Rab olan peder insanların günahını affedememiş, onun için oğlunu göndermiş, o da insanların günahını yüklenerek bu yolda ölmüştür. Kur'an bu itikadı reddederek Allahın bu gibi nakislerden münezzeh olduğunu takrir eder.

[107] «**Kün fe Yekûn**» yâni «ol» der; o da olur, Kur'anı Kerimede, Allahın hem yaratma, hem yok etme için irad ettiği emri ifade eder. Bazı mezheplere göre (ezcümle Hindin Arya Samaj mezhebine göre) Allahın yaratma kudreti madde ile kuvvetin peşinden mevcud olmasına bağlıdır. Kur'an bunlara cevap veriyor ve Allahın var etme kudretinin böyle bir şeye bağlı olmadığını, herşeyin bir emrine baktığını anlatıyor. Çünkü Cenabı Hak maddeden müstağni olarak fermanını yürütmezse ondan müstağni olarak da görmemesi ve işitmemesi de icabeder. Âyeti kerimeye göre bu telâkki doğru değildir. Çünkü herşey Onun emrine bağlıdır. Burada irad edilen bir delil daha, insanın herhangi bir şeyi yapmak için maddeye

118 Bilgileri olmıyan birtakım kimseler de derler ki: "Allah ne diye bizimle konuşmuyor, veya niçin Ondan bize bir âyet gelmiyor?„ Bunlardan evvelkiler de bu sözün tıpkısını söylemişlerdi. Kalpleri biribirine benziyor! Biz hakikatleri yakinen bilmek isteyenlere, âyetlerimizi apaçık beyan etmişizdir (108). 119 Biz, seni, hak *(olan Kur'an)* ile müjdeci ve hatırlatıcı olarak gönderdik. Alevli ateşlerde yanacak olanlar hakkında sen sorguya çekilecek değilsin. 120 Sen onların dinine girmedikçe, yahudiler de, hıristiyanlar da, senden hoşnut olacak değillerdir. Sen onlara de ki; "Allahın hidayet yolu var ya, işte doğru yol ancak odur„. Şayet sen, sana gelen ilimden sonra onların hava ve heveslerine uyacak olursan, Allaha karşı hiçbir yardımcın, hiçbir destekleyicin bulunmaz (109). 121 Onlar ki kendilerine Kitap vermişizdir, ona nasıl uymak lâzımsa öylece uyarlar, (110) ona iman ederler, küfredenlerse, işte ziyana uğrayanlar onlardır.

BÖLÜM : 15 — İBRAHİMİN MİSAKI

122 Ey İsrail oğulları! Size ihsan ettiğim nimetimi, sizi milletlere üstün ettiğimi hatırlayın. 123 Öyle bir günden sakının ki hiçbir kimse bir kimse için birşey ödeyemez, hiçbir kimseden kurtuluş bedeli kabul olunmaz, hiçbir şefaat fayda vermez, ve onlara bir gûna imdatta bulunulmaz.

124 İbrahimin (111) Rabbı, onu birkaç kelime ile denemiş, İb-

---

muhtaç olduktan başka, bir örneğe de muhtaç olduğudur. Halbuki Allah, bunların hepsinden müstağnidir.

Cenabı Hakkın, Arabistan gibi kısır bir çölü en yüksek hidayetin kaynağı yapması da bunun bir delili değil mi?

[108] Peygamberin yüzü, sözü, hidayeti müjdesi, bunlara kâfi gelmiyordu da Allahın kendileriyle konuşmasını istiyorlardı. Herşey Allahın diliyle konuşuyor, ve Kur'an onlara Allahın sözünü naklediyordu. Fakat onlar anlamıyorlardı.

[109] Bu âyetler, islâm düşmanlarını bekleyen âkıbete işaret ediyor.

[110] Bahis mevzuu olan kitap, Kur'andır (Ebu Hayyan, **Bahrul - Muhit**). İbn Abbas, âyeti kerimenin manasını bu şekilde açıklar (Tabarî Tefsiri).

[111] İbrahim, İbranide «Yüce baba» manasına geliyor. (Ansiklopediya Britanika) böyle dediği halde Webster Kamusu, bu kelimenin (cemaat babası) manasına geldiğini söylüyor. Bizim eski kitaplarımız ise bu kelimenin «rahîm eb», yani «merhametli baba» manasında olduğunu söyler ki asla çok yakındır.

بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي
قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ۝ وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً
لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ
وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۝ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا آمِنًا
وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَ
إِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝ رَبَّنَا
وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا
مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
۝ وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ
اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ۝
إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ وَوَصَّىٰ بِهَا
إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ
فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ۝ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ
حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا
نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ۝ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا
كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

rahim de onları hakkiyle yerine getirdiğinden ona: "Seni insanlara imam (*önder*) yapacağım„ (112) demiş, İbrahim, "zürriyetimden

---

(112) İsrail oğulları, peygamberliğin kendilerine münhasır olduğunu, onun için Tesniye kitabında (18 : 18) va'dolunan peygamberin de kendilerinden geleceğini sanıyorlardı. Bunlara, ahdin, andın, misakın İsrail ile İbrahim ve İsmail ile yapılmış olduğu ve onun için ikisinin de zürriyetinin aynı derece mübarek olduğu anlatılıyor.

Yahudilerle hıristiyanların, İsmail ile yapılan misakı, gelip geçici mahiyette saymaları doğru değildir. Çünkü ikisinin de zürriyeti mübarekti. Bunu isbat eden delilleri Kitabı Mukaddeste bulmak mümkündür: (1) İbrahimin zürriyetini bereketlendirmek vaadi, İsmail ile İshakın doğumundan evvel verilmişti. (Tekvin 12 : 2,3). (2) İbrahim zürriyetinin bereketli olacağına dair verilen söz, İsmaile gebe olduğu zaman Hâcere verilen sözün tıpkısıdır (Tekvin 15 : 5 ve 16 : 10). (3) İsmail'in doğmasından sonra, İbrahim ikinci bir oğul sahibi olacağını bilmediği halde aynı söz verilmişti (Tekvin kitabı 17 : 2, - 6). (4) İshakın İbrahime vaad olunmasından sonra da İsmaile aid olan ahd yenilenmişti. (Tekvin 17 : 20). (5) İsmaile yapılan ahd, İbrahim ile yapılan ahidden farksızdı, çünkü ikisinin zürriyetine bereket ve verimlilik vaad olunuyordu, ikisinin de zürriyetinden hükümdarlar çıkması ve milletler

de mi?„ deyince, Tanrı: "Zalimler ahdime nail olamaz!„ buyurmuştu (113).

125 Biz, Evi insanlar için toplanma yeri yaptık, onu emin bir yer kıldık, *(mü'minlere):* İbrahimin makamını namazgâh edinin (114), *dedik,* İbrahim ve İsmaile emrederek Evımi tavaf edenler, ibadet için içinde kalanlar, Tanrı huzurunda eğilenler ve secde edenler için temizleyin! dedik (115). 126 Hani İbrahim demişti ki: Yarabbi! burasını emniyet içinde yaşayan bir şehir yap, halkından Allaha ve son güne inananları her türlü semerelerle geçindir!„ Hak Tealâ da: "Onlar içinde kâfir olanı da kısa bir zaman için rızıklandırır, sonra onu ateş azabına sürerim ki onun gideceği yer ne fenadır!„. 127 Hani İbrahim ile İsmail Kâbe temellerini atıp yükseltirken dua etmişlerdi: Tanrımız! yap-

---

türemesi vaad olunuyor. (6) Bu vaad ikisi hakkında gerçekleşmiştir. Tekvın kitabının 17 inci babının 10 uncu âyetinde anlatıldığına göre ahdin alâmeti, her çocuğun sünnet edilmesidir ve bu âdet İsrail oğulları ile İsmail oğulları arasında devam etmektedir. (7) Arzı mev'ud hakkındaki vaad İsmail ile İshakın nesli hakkında tahakkuk etmiştir. İsrailin Arzı Mev'uddan uzaklaştırılmasından sonra İsmailin zürriyeti oraya hâkim olmuştur, hâlâ da hâkim olmaktadır.

(113) Hazreti İbrahim Allahın bütün emirlerine hakkiyle saygı gösterdiği için Cenabı Hak ta mükâfat olarak onu insanlara imam kıldı. Müslümanlar, yahudiler ve hıristiyanlar, Hazreti İbrahimi **manevî imam** sayarlar. Kur'an Âli İsmailden bir Peygamber çıkacağını mufassal bir surette izah ettikten ve Beni İsrail kitaplarının buna şehadet ettiğini anlattıktan sonra İbrahimin ahdinden bahsederek bunu tamamlıyor. Bu kısımda yahudilere misakın İsrail ile değil İbrahim ve İsmail ile aktolunduğu, onun için İsmail ve İshak zürriyetinin müsavi derecede mübarek olduklarını gösteriyor. Kitabı Mukaddeste Tekvin kitabının (12 : 2 ve 3), (15 : 5) ve (16 : 16) âyetleri de bunu teyit eder.

(114) "İbrahimin makamı„ ından ne kastolunduğu hakkında müfessirler arasında ihtilâf vardır. Kimine göre maksat, hacc farizasının ifasıdır. Bazılarına göre burası hacc farizasının ifası sırasında ziyaret olunan yerlerden biridir. Bazıları da bütün Kâ'beden bahsolunduğunu söylerler. Bazıları da burasının Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa devrinde Kâ'be ve Harem diye tanılan sâha olduğunu söylerler (Ebu Hayyan, İbn Cerir Tabarî). «Burası, altı sütuna dayanan ve sekiz adım yüksekliğinde olan bir yerdir. Dört adım yüksekliğinde olan kısmı etrafında bir parmaklık bulunmaktadır.» (Rodwell - Burckhardt); Musalladan, yani namazgâhdan maksat, kıble'dir (Razi). O halde buradaki emirden maksat, Kâ'beyi, kıble edinmektir.

(115) İbrahim ile İsmaile «Ev'i temizlemek için emir verilmiş olması onun mevcud olduğunu, yani bu Ev'in İbrahimden de eski olduğunu gösterir. Uçüncü sûre Âli İmranda, bu Evin» Allaha ibadet için kurulan «İlk Ev» olduğundan bahso-

tığımızı kabul buyur. Daima işiten Sensin, (*niyetleri*) bilen Sensin
128 Tanrımız! ikimizi de yalnız Sana teslim olan (*iki kul*) eyle (116)
Zürriyetimizden Sana münkat bir ümmet (*yetiştir*). Menasikimizi
(*haccımızın şeraitini*) göster, tevbelerimizi kabul buyur, muhakkak ki tevbeleri kabul edici, bağışlayıcı Sensin.
129 Tanrımız!
onların içinden öyle bir Peygamber gönder ki onlara Senin âyetlerini okusun, kitap ve hikmeti (117) öğretsin, ve onları tertemiz eylesin (118). Muhakkak ki aziz Sensin, hakîm Sensin!

BÖLÜM : 16 — İBRAHİMİN DİNİ

130 İbrahimin dininden, kendine kıyan ahmaktan başka kim yüz çevirebilir?. Biz onu dünyada *(nübüvvet ve hak din ile müşerref kılarak)* seçmiş bulunuyoruz. O âhirette de salihlerdendir (119)

---

lunması (âyet : 95), (sûre 22, âyet 29) da zikredilen «Beyti Atîk» yani «çok eski ev» bunu desteklemektedir. Eldeki tarihî deliller de bu beyanatı teyid ediyor: Müsteşrik William Miur «Muhammedin Hayatı» adlı eserinin başlangıç kısmında der ki: «Milâddan yarım asır önce yazı yazan Diodorus Siculus Arabistandan bahsettiği sırada bu memlekette, Arapların son derece hürmet gösterdikleri bir ma'bed bulunuyor, der... Gelenekler de Kâ'benin en eski zamanlardan beri, Arabistanın her tarafından, Yemen ve Hadramuttan, Basra körfezi kıyılarından, Surye çöllerinden, Hıyra ve Mezopotamıyadan gelenler tarafından ziyaret olunduğunu bildiriyor. Bu derece geniş ölçüde hürmetin köklerini çok eski mazide aramak icabeder.»

Bugün de Kâ'be bütün islâm ümmeti tarafından ziyaret olunmaktadır.

(116) Özünü, canını, varını yoğunu yalnız sana teslim etmiş, yalnız sana munkad olmuş, teslimiyyette kemali bulmuş iki halis muhlis müslim eyle.

(117) Kitab, Allahın kitabı ve Onun bellettiği sağlam itikatlar, ahlâkî faziletler, Onun desteklediği ve doğrulttuğu içtimaî bildirikler, elhasıl Onun telkin ettiği hidayetler ve belirttiği bütün hakikatlerdir.

Hikmete gelince Râzi gibi büyük müfessirlere göre, Hikmet, insanı yararlı işler işlemeğe sevkeden, insanın sözü ile özünü, kavliyle emelini birleştiren ilimdir.

[118] Aslında: «tezkiye» eder deniliyor, temizler, tertemiz eder, demektir. Böylece Peygamberin bütün vazifeleri anlatılmış, oluyor. Peygamber insanlara kitap ve hikmeti öğretir ve onları tezkiye eder. Yani onların kafasını ve gönlünü aydınlatır, onları doğru yola götürecek itikad ve bilgiyi öğretir, onların içini ve dışını temizler ve böylece faziletli bir medeniyetin temellerini atar, faziletli bir milletin yeryüzünde yaşamasına ve başkalarına rehberlik etmesine imkân verir.

(119) En yararlı, en iyi ve en dürüst kimselerdendir. Dünyadaki hali bu mahiyette, âhiretteki durumu da bu yükseklikte olan bir Peygamberin, bir pişuvanın dininden ve milletinden, aklı başında olan kimse ayrılır mı?

سورة البقرة ٢ — ٢٨

وقالوا كونوا هودا او نصارى تهتدوا قل بل ملة ابرهيم حنيفا
وما كان من المشركين (١٣٥) قولوا آمنا بالله وما انزل
الينا وما انزل الى ابرهيم واسمعيل واسحق ويعقوب و
الاسباط وما اوتي موسى وعيسى وما اوتي النبيون من ربهم
لا نفرق بين احد منهم ونحن له مسلمون (١٣٦) فان آمنوا بمثل
ما آمنتم به فقد اهتدوا وان تولوا فانما هم في شقاق
فسيكفيكهم الله وهو السميع العليم (١٣٧) صبغة
الله ومن احسن من الله صبغة ونحن له عابدون (١٣٨) قل
اتحاجوننا في الله وهو ربنا وربكم ولنا اعمالنا ولكم
اعمالكم ونحن له مخلصون (١٣٩) ام تقولون ان ابرهيم
واسمعيل واسحق ويعقوب والاسباط كانوا هودا

الجزء الاول ١ — ٢٩

او نصارى قل ءانتم اعلم ام الله ومن اظلم ممن كتم
شهادة عنده من الله وما الله بغافل عما تعملون (١٤٠)
تلك امة قد خلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولا تسئلون
عما كانوا يعملون (١٤١) سيقول السفهاء من الناس
ما وليهم عن قبلتهم التي كانوا عليها قل لله المشرق و
المغرب يهدي من يشاء الى صراط مستقيم (١٤٢) وكذلك
جعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون
الرسول عليكم شهيدا وما جعلنا القبلة التي كنت عليها
الا لنعلم من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه وان
كانت لكبيرة الا على الذين هدى الله وما كان الله
ليضيع ايمانكم ان الله بالناس لرءوف رحيم (١٤٣) قد نرى

131 Ona Tanrısı: kendini (*can ve yürekten hakka*) teslim et! demiş, o da: kendimi âlemlerin Rabbına teslim ettim! demişti. 132 İbrahim, ayni şeyi oğullarına vasiyet etti, Yakub da (*öyle yaptı*) ve: "Ey oğullarım! dedi, Allah size bu dini seçmiştir. Siz de ancak islâm olarak can verin!„ (120). 133 Yoksa Yakub can verirken sizler hazır mı idiniz? O zaman o, oğullarına sormuştu: Evlâtlarım! ben öldükten sonra kime taparsınız? Onlar da: "Senin ve baban İbrahim ile İsmail ve İshakın mabudu olan yegâne Allaha taparız. Biz de ancak Ona teslim olmuşuzdur„ demişlerdi. 134 Bu, gelip geçmiş bir ümmettir. Kazandıkları ona, sizin kazandıklarınız size! Siz onların işlediklerinden soruya çekilecek değilsiniz.

---

[120] Tekvin kitabı der ki: «Bilirim ki o evlâdlarına ve sonra hane halkına emredecek, onlar da Rab yolunu tutarak adaletle hükmedecekler.» (18 inci bab, 19).

135 Onlar, ya yahudi olun, yahut hıristiyan olun ki hidayet bulasınız, derler. De ki: biz dosdoğru yol üzere olan (121) ve müşriklerden olmıyan İbrahimin dini üzereyiz. 136 Deyiniz ki: biz Allaha, inandığımız gibi bize gönderilen vahye; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve oğullarına vahyolunana; Musaya, İsaya gönderilene, bütün Peygamberlere Rab tarafından verilene iman ederiz. Onları biribirinden ayırdetmeyiz, biz yalnız Allaha ramolan müslümanlarız (122). 137 Onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse doğru yol üzeredirler. Yüz çevirirlerse ayrılıklara düşmüş olurlar (123). Seni onların (*şerrinden*) korumak için Allah yeter. Hakkiyle işiten, hakkiyle bilen Odur (124). 138 Allahın verdiği rengi alınız. Allahın verdiği renkten daha güzel renk var mıdır? Biz de yalnız Allaha ibadet ederiz (125). 139 De ki; siz bizimle

---

(121) Aslında «Hanîf» dir ki «Hakka yönelen» manasnadır. (İmam Rağıb, Tac-ül-Arus). Kur'anda Hazreti İbrahim ile Hazreti Peygamber Muhammed Mustafadan bahsolundukça bu kelime kullanılır ve bunlara bağlı olanların «hanîf» olmaları gerekleştiği bildirilir. Maksad, doğrulukta sebat etmeleri ve böylece Hazreti İbrahimin yolundan asla ayrılmamalarıdır.

(122) Bu âyetler müslümanların imanını izah ediyor. Müslümanlar yalnız Beni İsrail peygamberlerinin hak olduklarını tanımakla kalmazlar, bütün peygamberlere Tanrı tarafından verilene de iman ederler. Bu suretle İslâm imanı bütün dünyada eşsiz bir genişlik kazanıyor. Çünkü bütün dünyada zuhur eden peygamberler bu daireye girmektedirler. Kur'an bu çok geniş ve çok şumullü itikadı yahudilerle hıristiyanların İslâmiyeti imha için çalıştıkları sırada neşir ve ilân etmiştir.

(123) Bunların ayrılıkları, dar kafalılıklarının ve düşmanlıklarının eseri idi. İbn Cerire göre maksat, isyan ve ayrılıktır. İbn Abbas'a göre ayrılıktan maksat, düşmanlıktır. Nitekim İslâmiyet, bütün İsrail peygamberlerini tanıdığı halde yahudiler, İslâma karşı düşmanlık göstermeğe devam etmişlerdir. Çünkü dar kafalılıkları bu geniş esasları kabul edemiyor.

(124) Bu âyeti kerime Cenabı Hakkın Resuli Ekreme karşı vuku bulacak her teşebbüse karşı onu korumayı ve kurtarmayı vadediyor (Ebu Hayyan).

(125) Nassı kerimin aslında olan (Sabğ), boyamak, renk vermek, suya daldırmak manalarına gelir. Onun için Sabığ'dan vaftizlenme murat olunabilir. Hıristiyanlar insanları suya daldırarak vaftiz ederler. Âyeti kerime bunlara işaret ederek ilâhî vaftizin; netice itibarile bütün enbiyayı reddettiren suya daldırma vaftizi olmıyarak belki her devrin ve her ümmetin peygamberini hak olarak kabul ettiren iman olduğuna işaret ediyor. Çünkü ancak bu çeşit vaftiz sayesinde insan hakikî rengini alarak yeniden doğuyor, kafası her dindeki hak ve hakikati kabule müheyya bir halde açılıyor, kalbi bütün iyi insanlara karşı saygı ve sevgi ile dolu olarak uyanıyor, onun için bu ilâhî vaftiz, Allahın insanlara verdiği ilâhî fıtrat, ve asıl ruhanî renktir.

سُورَةُ الْبَقَرَةِ

قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ۝ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ۝ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ۝ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

الْجُزْءُ الثَّانِي

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ۝ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ۝ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ۝ وَلَا تَقُولُوا لِمَن يُقْتَلُ

Allah hakkında mücadele ve münakaşa mı ediyorsunuz? Halbuki O Ulu Tanrı, bizim de Tanrımız, sizin de Tanrınızdır. Bizim yaptıklarımızın ve işlediklerimizin karşılığı bize, sizin yaptıklarınızın ve işlediklerinizin karşılığı size ait, biz Hak Tealâya karşı, en samimî ihlâs üzereyiz. 140 Yoksa siz İbrahim, İsmail, İshak, Yakub (126) ve oğulları hakkında yahudi idiler veya hıristiyan idiler mi diyorsunuz? De ki: bunu siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı? (*hakikat bunca delilleriyle meydanda iken*) Allah tarafından (*kitap ile kendine gelen*) hakikati saklayandan daha zalim kim olabilir? Allah sizin yaptıklarınızdan asla gafil değil. 141 Bu da gelmiş geçmiş bir ümmettir. Onun ka-

(126) Allahın İbrahim hakkında bildirdiği hakikat onun yahudi veya hıristiyan olmadığı, muvahhit olduğudur.

zandığı ona, sizin kazandıklarınız size! Siz onların işlediklerinden soruya çekilmezsiniz.

CUZ: 2

BÖLÜM : 17 — YENİ RUHANİ MERKEZ

142 İnsanlar arasındaki akılsızlar diyecekler ki: Onları (*müslümanları*) kabul ettikleri Kıblelerinden (127) çeviren ne? De ki: doğu yeri de, batı yeri de Allahındır. Dilediğini dosdoğru yola iletir. 143 Biz sizi, (*müslümanları*) böylece her tarafı denk (128) (*hak ve adâleti gözetir, ilim ve amel ile tanılır*) bir ümmet kıldık ki insanlara karşı (*hakkaniyet*) şahidi, (*hidayet alemdarı*) olasınız, ve Peygamber size karşı şahit ola (129). Kendisine doğru yünlediğin Kıbleyi, ancak Peygamberin izinden gidenlerle ondan ayrılıp gerisin geriye dönenlerden ayırdetmek için, Kıble yaptık. Bu keyfiyet Allahın doğru yola götürdüklerinden başkaları için çok ağırdı. Allah sizin imanınızı, semeresiz bırakmaz. Hak Tealâ insanlar hakkında çok re'fetli, çok esirgeyicidir.

---

(127) Kıble din ıstılahında ınsanların ibadet ederken yöneldikleri cihettir. Burada anlatılan hâdise, Hazreti Muhammedin hicretinden 16 ay sonra vuku buldu. (Buhari) Hazreti Muhammed, Mekkede putperestler arasında bulunuyorken yüzünü Kudüs mabedi tarafına çevirerek ibadet ederdi. Çünkü burası daha önce gelen peygamberlerin yöneci idi. Yahudi unsurunun kuvvetli olduğu Medine muhitine hicretten sonra Kâbeye doğru dönerek ibadet etti. Fakat bunu da Allahın emriyle yaptı. (Râzî - İbn Abbastan naklen). Daha önceki bölümde Allahın İbrahim ile İsmailin zürriyetine bereket vereceği anlatıldığına göre ondan sonra Hazreti İbrahim ile İsmail tarafından temizlenen ve yükseltilen mübarek Evin kıble olmasından bahsolunması gayet tabiidir. Kâbenin kıble olarak kabulü müslümanların Mekkeyi fethedecekleri müjdesini tazammun ediyordu. Burada kıbleyi tebdil etmenin sebepleri ve hedefleri anlatılıyor.

(128) Asılda **Vasat** denilmektedir ki «orta» manasındadır, Vasat, ifrat ile tefritten uzak olan orta demektir. Onun için vasat ümmet, adalet ve hakkaniyeti gözeten, her türlü ifrattan ve her türlü tefritten uzak kalan millet demektir. Râzî, Ebu Hayyan, Zemahşerî bu fikirdedirler. Bu da asla mutabıktır. Kâbenin kible olarak kabul edilmesinin manası, Hazreti İbrahimin ortaya çıkması için dua ettiği milletin İslâm milleti olduğunu açıklamaktı (Bakara, âyet 125). Onun için müslümanlar, Hazreti İbrahimin niyaz ettiği bütün berekete lâyık olan milletti.

(129) Hakkaniyet şahitleri ilim ve irfan sayesinde öğrendikleri hakikatleri başkalarına da götüren ve onların hak olduklarını gösterenlerdir. Peygamber müslümanların bu vazifeyi ifa ettiklerine şehadet eder.

144 Biz, senin yüzünü gökyüzüne çok kere çevirdiğini görüyoruz. Seni hoşnut olacağın Kıbleye çeviriyor, seni oray hâkim kılıyoruz (130). O halde yüzünü Mescidi Harama doğru çevir, her nerede bulunursanız yüzünüzü o tarafa döndürün. Kendilerine Kitap verilenler, Kıbleyi çevirmenin Tanrı tarafından hak olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından gafil değildir (131).
145 Sen kendilerine kitap verilenlere her âyeti, (*her delili*) getirsen de onların yine senin kıblene uyacakları yoktur, sen de onların kıblesine uymazsın, onların hiçbiri de biribirinin kıblesine uymazlar (132). Sen, sana gelen ilimden sonra onların hava ve heveslerine uyacak olursan, muhakkak ki, zalimlerden olursun.
146 Bizim kendilerine Kitap verdiklerimiz, oğullarını tanıdıkları gibi, (*Peygamberi*) tanırlar (133), onlardan bir cemaat bile bile hakkı gizlerler. 147 Hak senin Tanrın tarafındandır. Sakın şüphe edenlerden olma!

BÖLÜM : 18 — KÂBENİN RUHANİ MERKEZİYETİ

148 Herkesin, yöneldiği bir cihet vardır. Siz (*başka ümmetlerle*) yarış edercesine, hayır işlerine koşuşun. Her nerede bulu-

---

(130) Resuli ekrem, Mescidi Haramın, bu eski tevhit abidesinin müşrikler elinde kalmasından endişe ediyordu. Bu âyeti kerime ile onun endişeleri bertaraf edilmekte ve onun yakında Mekkeye hâkim olacağı tebşir olunmaktadır.

(131) Daha evvel, Hazreti Muhammedin "Ben İbrahimin duasıyım,, dediğini kaydetmiştik. Ehli kitap, Hazreti İbrahimin, İsmail oğulları içinden bir peygamber çıkması için dua ettiğini bildikten başka İsmailin zürriyetine bereket vadolunduğunu da biliyorlardı. Hazreti İbrahimin kendi elleriyle temizlediği ve oğlu İsmaili vadisinde bıraktığı mukaddes Evin, ilerde İsmail neslinden gelecek mev'ut peygamberin merkezi olacağı da ehli kitapca malûm olmak icap ederdi.

(132) Yahudiler de hıristiyanlar da, Kudüsteki mabedi, kendi mabetleri tanıdıkları halde, onu kıble olarak tanımakta ihtilâf ederler. Çünkü hıristiyanlar şarka doğru dönerler (W. Miur). Bundan başka Musanın şeriatine tâbi olan yahudiler ile Samirîler arasında da bu nokta üzerinde ihtilâf vardır.

(133) Hazreti Muhammede kadar İbrahimin zürriyetinden gelen peygamberler İsrail oğullarından çıkmışlardı. Yahudiler, İsmail oğullarından bir peygamber çıkacağını kendi evlâtlarını nasıl tanıyorlarsa öylece tanıyorlardı. Sonra Hazreti Musa da, İsrailin biraderlerinden, yani İsmail oğullarından kendi gibi bir peygamber çıkacağını tebşir etmişti. Buna rağmen yahudiler, Hazreti Muhammedi inkâr etmekte ısrar ediyorlardı.

سورة البقرة ١١

في سبيل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون ﴿١٥٤﴾
ولنبلونكم بشيء من الخوف والجوع ونقص من الاموال
والانفس والثمرات وبشر الصابرين ﴿١٥٥﴾ الذين اذا اصابتهم
مصيبة قالوا انا لله وانا اليه راجعون ﴿١٥٦﴾ اولئك عليهم
صلوات من ربهم ورحمة واولئك هم المهتدون ﴿١٥٧﴾ ان
الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البيت او اعتمر فلا
جناح عليه ان يطوف بهما ومن تطوع خيرا فان الله شاكر
عليم ﴿١٥٨﴾ ان الذين يكتمون ما انزلنا من البينات والهدى
من بعد ما بيناه للناس في الكتاب اولئك يلعنهم الله و
يلعنهم اللاعنون ﴿١٥٩﴾ الا الذين تابوا واصلحوا وبينوا
فاولئك اتوب عليهم وانا التواب الرحيم ﴿١٦٠﴾ ان الذين

الجزء الثاني ٢٢

كفروا وماتوا وهم كفار اولئك عليهم لعنة الله
والملائكة والناس اجمعين ﴿١٦١﴾ خالدين فيها لا يخفف
عنهم العذاب ولا هم ينظرون ﴿١٦٢﴾ والهكم اله واحد
لا اله الا هو الرحمن الرحيم ﴿١٦٣﴾ ان في خلق السموات والارض
واختلاف الليل والنهار والفلك التي تجري في البحر
بما ينفع الناس وما انزل الله من السماء من ماء فاحيا به الارض
بعد موتها وبث فيها من كل دابة وتصريف الرياح والسحاب
المسخر بين السماء والارض لآيات لقوم يعقلون ﴿١٦٤﴾ ومن
الناس من يتخذ من دون الله اندادا يحبونهم كحب
الله والذين آمنوا اشد حبا لله ولو يرى الذين ظلموا اذ يرون
العذاب ان القوة لله جميعا وان الله شديد العذاب ﴿١٦٥﴾

nursanız bulununuz, Allah hepinizi bir araya getirir. Muhakkak ki Allah herşey üzerinde kudret sahibidir (134). 149 Herhangi yerden çıkarsan yüzünü Mescidi Haram tarafına doğru döndür. Senin bu hareketin Rabbın tarafından gelen haktır. Hak Tealâ, sizin işlediklerinizden asla gafil değildir. 150 Herhangi tarafta bulunursan yüzünü Mescidi Haram tarafına doğru döndür. Herhangi tarafta bulunsanız yüzünüzü o tarafa döndürünüz ki, zalimlerden başka,

(134) Bu âyet bütün müslümanların tek bir ümmet olduklarını ifade ediyor. Onun için bütün müslümanların ayni kıbleye dönerek hedefi bir, maksadı bir, müttehit bir ümmet olarak görünmeleri tavsiye ediliyor. Kıble birliği, hedef ve maksat birliğinin remzidir. Müslümanlar her nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Kıbleye dönmekle hep bir araya gelmiş olurlar. Müslümanlar Kıbleye döndükçe ayni ruhani maksadı gözeten tek bir ümmet teşkil ettiklerini gösterdikten başka İslâm kardeşliğini de bütün vakariyle tecelli ettirirler. Resuli Ekrem, ehli Kıblenin tekfir olunmamalarını bunun için emretmiştir. Bu suretle Kâbe, Allah birliğinin

nasın size karşı bir hüccetleri *(tutanakları)* kalmasın. Siz onlardan korkmayın, Benden korkun ki size karşı nimetlerimi tamamlıyayım, siz de hidayet yolunda yürüyesiniz. 151 Nasıl ki (*nimetimi tamamlamak için*), size içinizden, âyetlerimizi okur, sizi tezkiye eder (*tertemiz eder*) size kitabı ve hikmeti öğretir, size evvelce bilmediğinizi belletir bir Peygamber gönderdik. 152 Artık Beni anın ki sizi anayım. Bana şükredin, ve nankörlük etmeyin (135)!

BÖLÜM : 19 — KATLANILACAK ZAHMETLER

153 Ey bütün iman edenler! (*başınıza gelecek herşeye katlanarak*) sabretmekle, ve namazı kılarak (*yalvarmakla*) yardım dileyin. Allah sabredenlerle beraberdir (136). 154 Allah yolunda öldürülen (*kimseler*) hakkında "ölüdürler„ demeyin. Hayır onlar diri-

---

kutsî remzi olduktan başka insanlık birliğinin de ulvî timsalidir.

Şunu da ilâve etmek icap eder ki bizzat Kâbe, hiçbir kutsiyeti veya kerameti haiz değildir. Hiçbir müslüman ona böyle bir kıymet vermez. Onun kıymeti arzettiğimiz manalardadır.

Bazı hıristiyan muharrirler ve müsteşrikler, müslümanların Kâbeye karşı gösterdikleri hürmeti daha başka manalara atfederek bunun eski Arap putperestliğinin izlerinden olduğunu söylerler. Halbuki putperest Araplar dahi Kâ'beye tapmazlardı. Sonra Haceri Esved de eski Arap putları arasında bulunmamakta idi. Hacc farizasının ifası sırasında bu taşın öpülmesi de putperestlik izlerinden sayılamaz. Bu taş, bir anıt olarak durmaktadır. Hazreti Davud'un Mezamir'inde «yapıcıların kullanmak istemedikleri taş, köşe taşı olmuştur (118 : 22).» diye anılan taş işte bu taştır. İsrail oğulları, İsmailin reddedilmiş ve ilâhî ahdin İshak, yani İsrail oğullariyle yapılmış olduğuna inanırlardı, fakat o reddedilen taş ki İsmaildi, Kâ'be binasında durarak, nübuvvet binasının köşe taşı olmuş ve bu manayı anlatan bir anıt olarak orada kalmıştır. Hazreti İsa da bağcıdan bahseden temsil ile ayni şeyi söylemiş, bağın (yani semavî melekûtun) başka bağcılara geçmiş olduğunu söyledikten sonra «yapıcıların reddettikleri köşe taşı olmuştur» demiştir. (Metta incili 21 : 42). Hazreti İsa daha sonra sözü daha fazla açiklayarak «Allahın melekûtu sizden (yani musevilerden) alınarak mahsulünü getiren bir ümmete verilecektir» der (Metta. 21 : 43) - Onun için Haceri Esved öpülüyorsa bir put olduğu için değil, ilâhî melekûtun köşe taşı sayıldığı içindir.

(135) İnsanın Allahı anması onun yolunda tam tevazu içinde yürümesi, Allahın insanı anması ona karşı lûtuf ve ihsanlarını bereketlendirmesidir. (İbn Cerir)

(136) Haremi şerif müşriklerin elinde idi. Fakat onun Kıble olmasiyle putperestlikten temizlenerek müslümanların eline geçeceği tebşir olunmuştu. Müslümanlar bu büyük maksada varmak için uğrayacakları her meşakkate sabredecekler ve namaz kılarak Allaha yalvaracaklardı. Çünkü ancak bütün tehlikelere göğüs gererek, bütün felâketlerle mücadele ederek, herhangi buhran karşısında yılmayarak, sarsılmayarak maksada varmak mümkündü.

dirler de siz farkında olmazsınız (137). 155 Muhakkak ki Biz sizi biraz korku ile, biraz açlıkla; mal, can, ve verim eksikliği ile sınar ve deneriz. Fakat sabredenleri müjdele! 156 Onlar ki bir musibete uğradıkları zaman "Biz Allahınız, ve Allaha dönücüyüz„ derler. 157 İşte bunlar, Tanrı tarafından yarlığananlar ve bağışlananlardır. Doğru yol üzerinde olanlar da bunlardır (138). 158 Safa ile Merve Allahın tayin ettiği nişanelerdir (139). Kim ki hacc veya omre niyyetiyle Tanrı Evini ziyaret eder de onları tavaf ederse bunda bir beis yoktur (140). Kim ki gönlünün isteğiyle hayır işlerse şüphe yok ki Allah (*mükâfatını*) ihsan edici ve (*işlenen iyiliği*) bilicidir. 159 Onlar ki - herkese Kitapta açıklandıktan sonra - indirdiğimiz sarih burhanları ve hidayeti belirten âyetleri gizlerler, Allah onlara lânet eder, lânet edebilecek olan herkes de lânet eder (141). 160 Yalnız tevbe edip amellerini ıslah ve hakkı beyan edenlere gelince onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeleri kabul edici ve günahları bağışlayıcıyım. 161 Onlar ki küfreder ve küfür içinde ölürler Allahın, Meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üzerindedir. 162 Onlar bu lânet

(137) Hak yolunda canlarını feda edenlerin ölmedikleri, pek büyük bir hakikattir. Hak yaşar ve batıl ölür. Onun için Hakkın zaferine çalışanlar, onun zaferini hayatlarının gaye ve hedefi tanıyanlar, Hak uğrunda öldürülürlerse de, asla ölmezler.

[138] Bir müslüman en büyük felâketler karşısında "Allahın kulu, Allahın mahlûku olduğumuz gibi hdefimiz, gayemiz Allahtır„ der. Ve bu suretle hiçbir felâket, hiçbir hâdise, onun dimağını teşevvüşe uğratmaz. Ona göre hayatın, teselliden daha büyük, daha yüksek gayesi vardır. Onun için her müslüman, en büyük musibetler karşısında da "inna lillâhi ve inna ileyhi raciûn„ der ve neticede onun başına ne gelirse gelsin dimağ ve kalbinin huzuru asla bozulmaz. Savaş kudreti ve dayanıklığı asla sarsılmaz.

(139) Safa ile Merve Mekke civarında iki tepedir. Hazreti Hâcer, su aramak için bu iki dağ arasında koşmuştu. Hâcerin mihnetine sahne olan bu tepeler, onun sabır sayesinde nail olduğu mükâfatın da iki âbidesidir. Bu nokta âyeti kerimenin sâbık âyetle münasebetini göstermeğe kâfidir.

[140] Ayni sûrenin, 96 ıncı âyetinde hacc ile omreden bahsedilmekte ve orada bunlara dair tafsilât verilmektedir.

(141) Lâ'net lisanda ib'ad, yani uzaklaştırılmaktır. Şeriat örfündeki manası, Allahın sevabından ve rahmetinden uzaklaştırılmaktır. Allahın gönderdiği âyetleri gizleyerek bu lâ'neti hakkedenler yahudilerdi. Hazreti Musa da onlara karşı aynı

سورة البقرة ٢٤

اذ تبرا الذين اتبعوا من الذين اتبعوا وراوا العذاب وتقطعت
بهم الاسباب ﴿١٦٦﴾ وقال الذين اتبعوا لو ان لنا كرة
فنتبرا منهم كما تبروا منا كذلك يريهم الله
اعمالهم حسرات عليهم وما هم بخارجين من النار ﴿١٦٧﴾
يا ايها الناس كلوا مما في الارض حلالا طيبا ولا تتبعوا
خطوات الشيطان انه لكم عدو مبين ﴿١٦٨﴾ انما يامركم
بالسوء والفحشاء وان تقولوا على الله ما لا تعلمون ﴿١٦٩﴾
واذا قيل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما الفينا
عليه اباءنا اولو كان اباؤهم لا يعقلون شيئا ولا
يهتدون ﴿١٧٠﴾ ومثل الذين كفروا كمثل الذي ينعق
بما لا يسمع الا دعاء ونداء صم بكم عمي فهم لا يعقلون ﴿١٧١﴾

الجزء الثاني ٢٥

يا ايها الذين امنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم
واشكروا لله ان كنتم اياه تعبدون ﴿١٧٢﴾ انما حرم
عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما اهل به
لغير الله فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا اثم عليه ان الله
غفور رحيم ﴿١٧٣﴾ ان الذين يكتمون ما انزل الله من
الكتاب ويشترون به ثمنا قليلا اولئك ما ياكلون
في بطونهم الا النار ولا يكلمهم الله يوم القيامة
ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم ﴿١٧٤﴾ اولئك الذين
اشتروا الضلالة بالهدى والعذاب بالمغفرة فما اصبرهم
على النار ﴿١٧٥﴾ ذلك بان الله نزل الكتاب بالحق وان الذين
اختلفوا في الكتاب لفي شقاق بعيد ﴿١٧٦﴾ ليس البر ان تولوا

içinde daim kalırlar, onların azapları da hafifletilmez, kendilerine de mühlet verilmez. 163 Sizin mabudunuz, O yegâne Tanrıdır ki Ondan başka Tanrı yoktur, Rahman O. Rahîm O (142).

şekilde hareket etmiş ve onlara şu sözleri söylemişti.

"Eğer benim bugün sana tebliğ ettiğim cümle emirler ve kanunların hıfız ve icrası için Allahın kelâmını dinlemeyecek olursan o vakit senin üzerine bu lânetlerin cümlesi sana gelip sana isabet edecektir. Şehirlerde mel'un ve sahralarda mel'un olacaksın. Sepetin ve teknen mel'un olacaktır. Batnının (karnının) semeresi, toprağının mahsulü ve sığırlarının yavruları ve koyunlarının sürüleri mel'un olacaktır. Girdiğinde mel'un, çıktığında mel'un olacaksın.„

(142) Esirgeyen O. Bağışlayan O. Fâtihanın başına bakınız.

Bu bölümün, Allahın birliğini anlatan bu âyetle bitirilmesi, Müslümanlarca en büyük gaye ve hedefin bu olduğunu göstermek içindir Bu hakikatin herşeve galebe çalacağı ise daha sonraki bölümde izah edilmiştir.

BÖLÜM : 20 — VAHDANİYETİN GALEBESİ

164 Göklerin ve yerin yaradılışında, gece ile gündüzün ard arda gelişinde, insanlara yarar şeylerle gemilerin denizlerde süzülüşünde, Allahın bulutlardan yağdırarak ve kurumuş toprakları dirilterek üzerinde her çeşit hayvanı dolaştırışında, rüzgârları estirişinde, yerle gök arasında müsahhar bulutların duruşunda aklı tam bir kavm için âyetler *(ibretler)* vardır (143) 165 İnsanlar içinde öyleleri var ki Allahtan gayrisini Allaha emsal tanırlar, onları, Allahı sever gibi severler (144). İman edenlerin ise, Allaha karşı sevgileri herşeyden sağlam, herşeyden kuvvetlidir (145). O, Allaha, şerik koşarak kendilerine zulmedenler, azaba uğrayacakları zaman, bütün kudret ve kuvvetin, münhasıran Allaha ait ve Allahın azabı da şiddetli olduğunu görselerdi *(muhakkak ki pişman olurlardı).* 166 O zaman peşlerinden gidilenler, kendilerine uyanlardan sıyrılacaklar, ve bunların azabı görmeleriyle aralarındaki bütün bağlar kesilecektir. 167 O zaman peşten gidenler diyecekler ki: kâşki bize bir kere daha dünyaya dönmek nasip olsa da onlar bizden nasıl ilişiklerini kestiler ve bizi nasıl reddettilerse biz de onlardan ilişiği kessek ve onları reddetsek!. Hak Tealâ böylece onlara bütün yaptıklarını en şiddetli pişmanlıklar içinde gösterecektir. Onların ateşten de çıkacakları yoktur (146).

---

(143) Bütün tabiat âlemi Allahın birliğini anlatır. Onun için bu çok sağlam itikadın her çeşit putperestliğe galip gelmesi mukadderdir. On üç [illegible]r önce Arabistan bu hakikate şahit olduğu gibi bugün de taassubun kayıdlarından kurtulan insanlar da ayni hakikati kabul etmektedirler. Kur'an tabiat âleminde göze çarpan kesret içindeki vahdete dikkati çekerek Allahın vahdaniyetine akıl erdirmeyi ister.

(144) Allaha emsal olarak tanılanlar, insanları dalâlete sevkeden rehberlerdir. 166 ıncı âyet bunu gösteriyor.

(145) Allahın bütün yarattıklarına karşı, rahmet ve muhabbeti, Kur'anın sık sık anlattığı bir mevzudur. İslâmın esası olan, insanın Allaha olan sevgisine gelince, burada bahis mevzuu olmakta ve bu sevginin, her sevgiden üstün ve sağlam olduğu anlatılmaktadır. İnsanın başka hiçbir sevgisi, buna eş olamaz.

(146) Tâbilerle metbuların birbirlerini reddetmeleri bu hayatta da başlar. Yahudilerin çoğu başlarındaki adamlara uyup Hazreti Peygambere husumet gösterdiklerinden dolayı pişman olmuşlardı. Çünkü bu yüzden bütün cemaatleri, yahudi kabileleri felâket ve nekbete uğramış, bunlar tart ve teb'it edilmiş, veya başka cezalara duçar olmuşlardı.

BÖLÜM : 21 — HARAM OLAN YİYECEKLER

168 Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin iyi ve temiz olanlarını yeyiniz. Şeytanın izlerinden gitmeyiniz (147). Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır. 169 (*Şeytan*) size ancak kötülüğü ve hayasızlığı, Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemeyi fısıldar. 170 Onlara: Allahın gönderdiğine uyun, denildiği zaman onlar, babaları hiçbir şey anlamaz ve doğru yolda gitmezlerse de, biz babalarımızı ne üzre bulduysak ona uyarız, derler. 171 Kâfirlerin hali, ses ve nidadan başka birşey duymayanlara bağıranın haline benzer. Onlar bir alay sağır, dilsiz ve kördürler. Onun için akledemezler (148)

172 Ey iman edenler! size verdiğimiz rızıkların temiz ve halâlinden yeyiniz. Allaha kulluk ediyorsanız Allaha şükrediniz. 173 Allah, hayvanlardan yalnız öleni, kanı, hınzır etini, Allahın namından başka bir nam ile kesileni haram kılmıştır (149). Kim ki

---

[147] Vahdaniyet akidesi evvelki kısımlarda mufassal bir surette izah edildikten sonra burada bir takım tâli akideler tavzih edilerek bunlardan iki maksat istihdaf edilmektedir.

Birincisi ancak meşru ve temiz şeylerin yenebileceğini göstermektir. Gayri meşru olan şeyler, şer'in haram olarak bildirdiği şeylerdir. Bündan başka meşru, helâl olan şeyler de sirkat, rüşvet, iğfal gibi vasıtalarla elde edilirse haram olur. Yahudilere bunu hatırlatmağa lüzum vardı. Çünkü onlar dinin yalnız zavahirine ehemmiyet verir ve içyüzlerinin temizliğine aldırış etmezlerdi. Onun için bunlar dinin haram kıldığı şeylerden istikrah etmekle beraber hileli yollardan elde edilen şeyleri kabul ederlerdi.

İkincisi, âyeti kerimede şeytanın izlerinden gitmeyiniz, denilmekle haram olan gıdaların men'inden kastolunan hedef izah olunmaktadır. İnsanın maddi hali ile ruhani hali arasında münasebet vardır. Dimağ ve kalp kuvvetlerinin, gıdadan müteessir olduklarında şüphe yoktur. Onun için Kur'an gıda maddelerine ehemmiyet vererek ancak iyi ve temiz şeyleri yemeyi emreder.

[148] Bu âyeti kerime Resuli ekremi, herkesi hakka çağıran bir münadiye benzetir; fakat kâfirler kör, sağır ve dilsiz oldukları için onun sesini duymuyorlardı. Bunlar çobanlarının nidasını duyan fakat ne dediğini anlamıyan davarlar gibidir. Kâfirler onun için hakka davet olundukları zaman, âyette beyan olunduğu veçhile, biz babalarımıza uyarız, derler.

[149] Kendiliğinden ölen veya vahşî hayvanlar tarafından parçalanan hayvan Hazreti Musa'nın şeriatince de haramdır (Lâviler, 15 : 17). Ayni şeriate göre kan da haramdır (Lâviler, 7 : 21). Hınzır (domuz) eti de haramdır (7 : 11). İncillerde

ıztırar ve zaruret sevkiyle, istemiyerek ve haddi aşmıyarak bunları yemeğe mecbur olursa ona vebal yoktur, Hak Tealâ af ve mağfiret sahibidir, bağışlayıcıdır.

174 Onlar ki Allahın gönderdiği Kitabın (*herhangi kısmını*) ketmederler, birkaç para mukabilinde onu ketmetmeğe razı olurlar, karınlarında ancak ateş yerler (149-2), kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, onları tathir etmez. Onlar için acı azap ta vardır. 175 Bunlar onlardır ki hidayeti dalâletle, mağfireti azap ile değiştiler. Bunlar ateşe nekadar dayanıklı imişler! 176 Çünkü Allah Kitabı hak ile göndermiştir. Onlar ki Kitap üzerinde ihtilâfa dalmışlardır, Haktan pek irağa düşmüşlerdir.

BÖLÜM : 22 — KISAS VE VASİYET

177 Doğruluk ve iyilik, doğu yerine ve batı yerine yüzlerinizi döndürmeniz değildir (150). Doğruluk ve iyilik insanın Allaha, son güne, Meleklere (151), Kitaba (152) ve Peygamberlere inanması, Allah

---

hınzıra dair işaretler vardır. Hazreti İsanın ondan istikrah ettiği anlaşılıyor. Hazreti İsanın bu hususta Musa şeriatından ayrıldığını gösterecek bir şey yoktur.

Ayni bahse daha başka âyetlerde de temas edilir. Şunlara bakınız (16 : 114; 6 : 146; 5 : 8).

[149 - 2] Kur'an, evvelâ fena ve gayri meşru şeyleri yememeyi emrettikten sonra insanların ateş yememelerini de isteyerek maddiyat ile maneviyatı birbirine bağlamıştır.

[150] Bu âyet Kur'anın en amansız düşmanlarının da senasını kazananlardandır. Kur'anı tercüme ve tefsir eden Wherry bu âyeti kerimeden bahsederken der ki: "Bu âyet Kur'anın en asîl âyetlerindendir. Bu âyet, zâhirî ve amelî iyiliği biribirinden son derece vazıh bir surette ayırıyor ve Allaha iman ile insanlara iyiliğin, dine esas olduğunu apaçık gösteriyor.„

Âyeti kerime doğu veya batı tarafına dönmenin, sırf zâhirî bir iş olduğunu, bu gösterişde dinin ruhu hâkim olmazsa, onların bir fayda vermiyeceğini anlatıyor.

[151] Sûrenin başlarında meleklere iman esasına işaret edilmekle beraber burada onun başlıca akaidi islâmiyeden biri olduğu anlatılıyor. Meleklere iman akidesi, ihtimal ki vahdaniyeti ilâhiye akidesi derecesinde cihanşümul değildir. Fakat tevhit akidesine istinat eden bütün dinlerde bu akideye tesadüf olunur. İslâmiyetin bütün itikatlarında olduğu gibi meleklere inanmak itikadında da derin bir mana vardır. Nasıl insanların maddî kuvvetleri, başka vasıtalardan istifade etmeksizin, maddî âlemde birşey yapmağa muktedir değilse, meselâ göz, nasıl ışık olmadan görmezse, insanların ruhanî kuvvetleri de yalnız başına iyilik ile fenalığı

sevgisi ile malı, akrabalara, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve esirlerin azadına vermesi (153), namazı hakkiyle eda etmesi, zekâtı ödemesidir. Bunlar söz verdikleri zaman sözlerini yerine getirenler; sıkıntı, hastalık ve şiddet zamanında sabredenlerdir. İşte *(hak ve hayır)* üzere gerçek olanlar ve fenalığın her türlüsünden korunanlar bunlardır.

178 Ey iman edenler! maktuller hakkında kısas size farzolundu (154). Hür, hür ile; köle, köle ile; dişi, dişi ile kısas olu-

---

ayırt etmeğe kifayet etmez. Bunun için, ruhanî kuvvetlerimizin de, müstakil bir varlığa sahip olan vasıtalara ihtiyacı vardır.

İnsanda iki çeşit cazibe bulunuyor. Bunlardan biri iyilik ve faziletin yüksek âlemine karşı duyulan incizap; diğeri fenalığa, yani süflî ve behimî hayatın alçaklıklarına duyulan incizaptır. Bunları, haricî vasıtalar harekete getirir. İnsanlığı iyiliğe ve fazilete sevkeden vasıtaya melek; fenalığa ve süfliyete sevk edene, şeytan deriz. Birincisi ile Ruhülküdse, ikincisi ile şeytana uymuş oluruz. Meleklere inanmak akidesinin hedefi, insanın, içindeki iyilik incizabını duyar duymaz ona mutavaat etmesidir. Onun için meleklere iman ile mükellef olduğumuz halde şeytana «küfr» ile yani onun iğfaline kapılmamakla memuruz. Bu itibar ile meleklere iman, insanı hayre davet eden ruhanî sesi duymasını istihdaf eder. (Mukaddimemizde meleklere ait bahse bakınız).

[152] Burada «Kitap» ve «Peygamberler» e inanmaktan bahsolunuyor. Yani kitap müfret olduğu halde, Peygamberler cemidir. Sebebi Kur'anın bütün Kitapları cami olmasıdır. Kur'ana inanan, bütün mukaddes kitaplara inanmış olur.

[153] Harpte düşmanlardan alınan esirleri azat etmek için kendi saliklerine malî fedakârlık tavsiye eden yegâne din, İslâmiyettir. Müslümanlar bu emre göre, esir aldıkları düşmanlarını da azat etmek için malî fedakârlığa katlanmak mevkiindedirler. Bu kadar necip ve yüksek bir telkine başka hiçbir dinde tesadüf olunamaz: Hazreti İsa «düşmanını sev!» demişti. Bu esasın yüksekliğini tanımamak mümkün değildir, fakat harpte esir ettiğin düşmanı serbest bırakmak için Allah yolunda malî fedakârlığı göze al, diyen Kur'an, insanlık için daha amelî ve daha hayırlı bir düstur koymuştur.

[154] İslâmiyet kısas bahsinde Musa şeriatini haylice tadil ederek kısası yalnız katil davalarına hasretmiştir. Halbuki şeriatı Museviyede kısas bütün yaralanmalara şamildi. İslâmiyette ise kısas, yalnız maktuller hakkında farzdır, yani katiller katlolunur. Kur'an bu esası umumî bir surette takrir ettikten sonra katil hür bir adamsa onun, yahut katil bir köle ise onun katledileceğini, bir kadın bir erkeği katlederse bu mücrim kadının katlolunacağını bildiriyor. Araplar İslâmiyetten evvel bir kabileye mensup asılzadeler katlolunduğu zaman katilden başka insanların da katli üzerinde ısrar ederler, katil köle veya kadın olursa, yalnız bunların katlile iktifa etmezlerdi. Kur'an bu âdetleri ilga etti. (Ebu Hayyan ile Râzi).

nur (155). Maktulün kardeşi *(vârisi veya velisi)* tarafından katil hakkında birşey affolunursa (*diyet için*) örfe uymalı ve (*diyet*) en iyi surette eda olunmalıdır. (*Affetmek, diyet almak*) Tanrınızdan kolaylık ve rahmettir, bundan sonra herkim haddi aşarsa acıklı azaba uğrar. 179 Sizin için kısasta hayat vardır, ey aklı tam insanlar!. Ta ki (*nahak yere kan dökmekten*) sakınasınız (156).

180 Biriniz, ölüme yaklaştığı zaman, anaya, babaya, hısımlara bir hayır (*mal*) bırakıyorsa, meşru bir tarzda vasiyetfarzolundu. Bu, sakınanlara gerek bir haktır (157).

181 Kim ki bunu işittikten sonra onu değiştirirse bunun günahı onu değiştirenler üzeredir. Hak Tealâ işidici ve bilicidir. 182 Kim vasiyet edenin hata etmesinden, yahut günaha girmesinden korkup ara bulmağa çalışırsa o, hiçbir vebale girmez. Hak Tealâ, (*hakkı icra edeni*) yarlığayıcı ve ona (*itaat edene*) rahmet edicidir.

BÖLÜM : 23 — ORUÇ

183 Ey iman edenler! Oruç size farzolundu. Nasıl ki sizden evvelkilere de farzolunmuştu, (*ta ki günahlardan*) korunasınız (158).

[155] Yani bir hür, bir hürrü; bir köle bir köleyi, bir dişi bir dişiyi öldürdüğü zaman, maktul hür mukabilinde katil olan hür, maktul köle mukabilinde katil köle, maktul dişi mukabilinde katil dişi cezaya çarpılır. Cahiliyet devrinde yapıldığı gibi öldürülen adamın şeref ve mevkii hesap edilerek katilinden başkası da katlolunmaz.

[156] Müslümanlar bu âne kadar aleyhlerinde vuku bulan her tecavüze tahammül ederek seslerini çıkarmıyorlardı. Müslümanların birçokları en zalimane şekilde katledilmişlerdi. İslâmiyetin düşmanları, bütün müslümanları kılıçtan geçirmeyi düşünüyor, onun için hazırlanıyorlardı. Kısas kanununu harekete getirmekte müslümanlar için hayat vardı. Bundan başka, mesele umumî bir surette de nazarı itibara alındığı takdirde görülür ki katil cürmünü irtikâp edenler cezalandırılmadıkça emniyet içinde yaşamak imkânı münselip olur.

[157] Miras âyetinin (4: 11) bu âyeti neshettiğini söyleyenler vardır, bu doğru değildir. Çünkü vasiyet hükmünün bâkî olduğunu, miras âyetinden sonra nazil olduğunda şüphe olmıyan (5: 106) âyeti ispat etmekte ve bu âyet vasiyyet yapılacağı zaman şahitler davetini emretmektedir. Burada emrolunan vasiyet hayırlı maksat içindir ve mensuh değildir.

[158] Oruç, namaz derecesinde cihanşümul dinî bir müessesedir. Hıristiyanlara da oruç tutmak emrolunmuştur. (Metta incili 6 : 16 - 17; Luka incili 5 : 30 - 32). Fakat İslâmiyet bu dinî müesseseye yepyeni bir manâ vermiştir. İslâmiyetten evvel oruç, mihnet ve felâket zamanlarında vücuda eziyet etmekti. İslâmiyette ise bu

184 (*Farzolunan oruç*) sayılı günlerdir (159). İçinizde herkim (*o günlerde*) hasta olur, veya seferde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruca güçlükle dayananlar, bir yoksul besliyerek fidye (*kurtuluş karşılığı*) verirler. Kim ki gönül isteğiyle hayır işlerse bu, onun için hayırlı olur. Oruç tutmak, bilseniz, sizin için daha hayırlıdır. 185 (*O sayılı günler*) Ramazan ayıdır ki insanların hidayet rehberi olan, onları doğru yola götüren ve hakkı bâtıldan ayıran en sarih ve parlak bürhanları (*şamil*) Kur'an, bu ayda gönderildi (160). Ramazan ayına erişen orucunu tutsun. Hasta olan veya seferde bulunan, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Hak Tealâ sizin için kolaylık ister, zorluk istemez, oruç günlerinin sayısını tamamlamanızı; sizi hidayete erdirdiği için büyüklüğünü takdis ve tazim etmenizi ve Ona şükretmenizi diler. 186 Kullarım, Beni senden sorarlarsa Ben pek yakınım. Bana dua ve niyaz edenlerin dualarına icabet ederim. Onlar da Benim davetime icabet etsinler, Bana iman getirsinler ki, doğru yolda yürüyebilsinler ve selâmete kavuşsunlar (161). 187 Oruç günlerinizin gecesinde zevcelerinize yaklaşmak size halâl edildi. Onlar sizin cameleriniz, siz de onların camelerisiniz (162). Hak Tealâ sizin nefsinize zulmettiğinizi bil-

---

fariza insanın manevî ve ruhanî terbiyesine ve bu yolda ilerlemesine hizmet eder. Âyeti kerimenin sonunda «ta ki korunasınız» denilmekle buna işaret edilmiştir. Oruçtan maksat, insana fenalığı nasıl bertaraf edeceğini öğretmektir. Onun için İslâmiyet nazarında oruç, yalnız muayyen bir zaman için yemek ve içmekten sakınmak değil, ayni zamanda her fenalıktan sakınmaktır

[159] Bu sayılı günler 29 veya otuz gündür.

[160] Burada Kur'anın evvelâ insanlara hidayet rehberi olduğu, onun için insanların, her yerde, her devirde her sınıfa lâzım olan hidayeti şamil bulunduğu, sonra onun hidayete ait en sarih delilleri muhtevî olduğu söylenerek onun hidayetini ispat ettiği, sonra onun Fürkan olduğu, yani hakkı batıldan ayırt eylediği, bu suretle müminlere imanın semeresini verdiği gibi münkirlere inkârın encamını belirttiği gösteriliyor. Kur'anın ilk âyetleri Kadir gecesi nazil olmuştur.

[161] İnsan oruçla günahlara galebe ettiğinden içi tertemiz olur ve Allaha yakınlığı artar. Yakınlık sahasında iken vukubulacak duaları makbul olur. Âyeti kerime bunu anlatmaktadır. Resuli Ekrem, Ramazan ayında her zamandan fazla ibadetle meşgul olurdu (Buharî). Ashap ta öyle yaparlardı (Sahihi Müslim).

[162] Burada zevç ile zevce arasındaki karşılıklı bağlantı, karşılıklı sevgi, karı kocanın birbirine verdiği huzur biribirlerine temin ettikleri himaye en beliğ ve en nezih surette anlatılıyor.

سورة البقرة ٢٦

وجوهكم قبل المشرق والمغرب ولكن البر من آمن بالله
واليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبيين وآتى المال
على حبه ذوي القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل
والسائلين وفي الرقاب وأقام الصلوة وآتى الزكوة و
الموفون بعهدهم إذا عاهدوا والصابرين في البأساء و
الضراء وحين البأس أولئك الذين صدقوا وأولئك هم
المتقون ۝ يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص
في القتلى الحر بالحر والعبد بالعبد والأنثى بالأنثى فمن
عفي له من أخيه شيء فاتباع بالمعروف وأداء إليه
بإحسان ذلك تخفيف من ربكم ورحمة فمن اعتدى
بعد ذلك فله عذاب أليم ۝ ولكم في القصاص حيوة

الجزء الثاني ٢٧

يا أولي الألباب لعلكم تتقون ۝ كتب عليكم إذا
حضر أحدكم الموت إن ترك خيرا الوصية للوالدين
والأقربين بالمعروف حقا على المتقين ۝ فمن بدله بعد
ما سمعه فإنما إثمه على الذين يبدلونه إن الله سميع عليم ۝
فمن خاف من موص جنفا أو إثما فأصلح بينهم فلا إثم
عليه إن الله غفور رحيم ۝ يا أيها الذين آمنوا كتب
عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم
لعلكم تتقون ۝ أياما معدودات فمن كان منكم
مريضا أو على سفر فعدة من أيام أخر وعلى الذين يطيقونه
فدية طعام مسكين فمن تطوع خيرا فهو خير له وأن
تصوموا خير لكم إن كنتم تعلمون ۝ شهر رمضان الذي

diğinden tevbenizi kabul etti, sizi affetti. Siz de Allahın müsaadesinden faydalanarak zevcelerinize yaklaşın. Fecirde, günün aklığı, gecenin karanlığından ayırdedilinceye kadar yeyin, için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescitlerde itikâfta (163) bulunduğunuz zaman zevcelerinize yaklaşmayın. Bunlar Allahın hudududur (164). Sakın onlara yaklaşmayın. Hak Tealâ insanlara âyetlerini böylece beyan eder ki (*fenalıklardan*) sakınalar.

---

[163] İ'tikâfın şer'î manası, bir mescitte kapanarak ibadet etmektir. Burada Ramazanda yapılan itikâftan bahsolunduğu için, bu sırada zevcelere yaklaşmak nehyediliyor. «Oruçsuz itikâf olmaz» hadisi itikâf müddetinin bir günden az olamıyacağını gösteriyor. Hazreti Peygamber Ramazanın son on gününde itikâfa girmek itiyadında idi (Buharî ve Müslim).

[164] Allahın hududu, yani Allahın çizdiği sınırlardır. Yasak bölgelerdir. Bunları aşmayı değil, bunlara yaklaşmayı dahi düşünmeyin.

انزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان
فمن شهد منكم الشهر فليصمه ومن كان مريضا او على
سفر فعدة من ايام اخر يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم
العسر ولتكملوا العدة ولتكبروا الله على ما هديكم و
لعلكم تشكرون ﴿١٨٥﴾ واذا سألك عبادى عنى فانى قريب
اجيب دعوة الداع اذا دعان فليستجيبوا لى وليؤمنوا بى
لعلهم يرشدون ﴿١٨٦﴾ احل لكم ليلة الصيام الرفث الى
نسائكم هن لباس لكم وانتم لباس لهن علم الله انكم
كنتم تختانون انفسكم فتاب عليكم وعفا عنكم
فالآن باشروهن وابتغوا ما كتب الله لكم وكلوا واشربوا
حتى يتبين لكم الخيط الابيض من الخيط الاسود من الفجر

ثم اتموا الصيام الى الليل ولا تباشروهن وانتم عاكفون
فى المساجد تلك حدود الله فلا تقربوها كذلك
يبين الله آياته للناس لعلهم يتقون ﴿١٨٧﴾ ولا تأكلوا
اموالكم بينكم بالباطل وتدلوا بها الى الحكام لتأكلوا
فريقا من اموال الناس بالاثم وانتم تعلمون ﴿١٨٨﴾ يسئلونك
عن الاهلة قل هى مواقيت للناس والحج وليس البر بان
تأتوا البيوت من ظهورها ولكن البر من اتقى وأتوا البيوت
من ابوابها واتقوا الله لعلكم تفلحون ﴿١٨٩﴾ وقاتلوا فى
سبيل الله الذين يقاتلونكم ولا تعتدوا ان الله لا يحب
المعتدين ﴿١٩٠﴾ واقتلوهم حيث ثقفتموهم واخرجوهم
من حيث اخرجوكم والفتنة اشد من القتل ولا تقاتلوهم

188 Biribirinizin mallarını sahte ve bâtıl sebeplerle aranızda yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını, bile bile nahak yere yemek için (*mal davasiyle*), rüşvetlerle, hâkimlere koşmayın (165).

BÖLÜM : 24 — MÜDAFAA HARBİ

189 Sana yeni (*doğan*) ayları sorarlar: de ki: bunlar insanların (*faydası*) için, haccın ifası için vakit ölçekleridir (166). Evlere

[165] İnsanlara oruç tutarak fenalıktan sakınmaları emrolunduktan sonra onlara herhangi şekilde gayri meşru mal yememeleri emrolunuyor. İnsan oruç sayesinde ihtiraslarına hâkim olduğundan, oruç tutan insanlarda, başkalarının malını nahak yere yemek arzusu zail olur.

[166] Arapların mukaddes saydıkları bazı aylar vardı. Bu aylar içinde bütün kavgalar bırakılır ve memlekette yalnız barış hüküm sürerdi. Kâbe bu aylar içinde ziyaret edilirdi. Bu bölüm, müdafaa harbinden bahsettiği için, harbin yasak olduğu bu aylara işaret ederek başlamıştır. Daha sonra 208 inci âyette daha fazla bahsolunacaktır.

arka tarafından girmeniz iyilik değildir. İyilik, insanın (*fenalıktan*) sakınmasıdır. Evlere kapılarından girin, Allaha karşı gelmekten sakının ki bermuat olasınız (167). 190 Sizinle döğüşenlerle Allah yolunda dövüşün, haddi aşmayın, muhakkak ki Allah haddi aşanları sevmez (168). Onları bulduğunuz her yerde öldürün (169), sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın (170). Fitne, (*din yüzünden*

---

[167] Araplar, son derece hurafatçı bir millettiler. Bunlar bir işi yapmayı istihdaf ederler de muvaffak olamazlarsa, evlerine kapılarından girmez, arka tarafından girerlerdi; ve bir sene bu şekilde hareket edip dururlardı. Müslümanlar zulüm ve i'tisaf muhiti olan bir ülkede din hürriyetini tesis etmek vazifesini deruhde ettiklerinden, herkesten evvel onların bu gibi hurafelerden kurtulmaları icap ediyordu. Onun için onların heşeyden evvel, fenalıktan sakınmaları emrolunuyor. Bazı müfessirlere göre, evlere kapılarından girmek doğru yolu, evlere arka kapılarından girmek eğri yolu tutmak manasındadır. Bir rivayete göre maksat Arapların, ihrama girdikten sonra evlerine arkadan girmek âdetini ortadan kaldırmaktır.

[168] Bu âyet, harbi meşru kılan ilk âyetlerdendir. Altı âyet bu mevzu ile meşgul oluyor ve bu âyetler 195 inci âyetle nihayet buluyor. Âyeti kerime müslümanlara, kendilerile döğüşenlerle Allah yolunda döğüşmeyi emretmekle İslâm harplerinin sırf müdafaa harpleri olacağını ve bu müdafa harplerile dinî tazyiklere nihayet verileceğini anlatıyor.

Âyeti kerime, evvelâ müslümanların kendilerile döğüşenlerle döğüşmelerine cevaz verildiğini anlatmakla düşmanların onlara karşı harekete geçtiklerini, bunun için müslümanlara harp müsaadesi verildiğini, sonra yine bu kayit ile harbin yalnız muharipler arasında vuku bulacağını, onun için kadın, çocuk, ihtiyar, şehir ve köy sekenesi ile sair muharip olmayanlara dokunulmıyacağını gösteriyor.

Âyeti kerimenin tazammun ettiği ikinci kayit harp zarureti haddinin tecavüz olunmamasıdır. Bu şartları haiz harbe «Allah yolunda harp» deniliyor. Bütün Kur'anda dini neşretmek için harbi tecviz eden bir âyet yoktur. Bu vadide söylenen sözler, ancak İslâm düşmanlarının uydurmalarıdır. Müslümanlığın harbe nekadar aleyhdar olduğu, onun ancak müslümanlar tehlikeye düştükleri zaman harbe müsaade etmesinden besbellidir.

Müslümanlığın harbe ait ahkâmı ile yahudiliğin ahkâmı arasında büyük fark vardır. Yahudilikte bir kavmi imha için, onu yurdundan çıkarmak için harp edilir. İslâm harpleri ise sırf tedafüîdir.

[169] Harp başlamış olduğu için düşman muhariplerini, bulundukları her yerde yakalayıp öldürmek harbin en tabiî neticesi olur.

[170] Düşmanlar, müslümanları Mekkeden kovmuşlar, onları Mescidi Harama girmekten menetmişlerdi. Halbuki Mescidi Haram, yeni dinin ruhanî merkezi idi. Binaenaleyh müslümanların müdafaa harbinden hedefleri, çıkarıldıkları yerden düşmanları çıkarmaktı. Bu itibarla müslümanlar düşmanlarını imha ile mükellef olmadıklarından yalnız onları sürüp çıkarmakla iktifa edeceklerdi.

zulüm ve tazyik), katilden beterdir (171). Onlar sizinle Mescidi Haram yanında döğüşmedikçe, siz de onlarla döğüşmeyin, şayet sizinle orada döğüşecek olurlarsa siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir 193 Vazgeçerlerse (*siz de vazgeçin*). Muhakkak ki Allah yarlığayıcı ve bağışlayıcıdır (172). Fitneden (*din namına zulüm ve tazyikten*) eser kalmayıncaya kadar onlarla döğüşün. Ta ki din yalnız Allah için ola. Muharebeden vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık gerekmez (173). 194 Haram ay, haram aya bedeldir (174). Bütün hürmetler kısas kanununa tâbidir (175) O halde size karşı tecavüz edene, siz de ayniyle tecavüz edin. Allahtan sakının ve Allahın sakınanlarla beraber olduğunu bilin. 195 Allah yolunda (*malınızı*) harcedin. Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın (176), iyilik edin. Hak Tealâ iyilik edenleri sever. 196 Haccı da, Umreyi de, Allah için, eda edin (177). Eğer (*bunları edadan*) alakonursanız (178) kolayınıza ge-

---

[171] Müslümanlar düşmanlarından her türlü zulüm ve tazyikı görmüşlerdi. Onların uğradıkları işkenceler ölümden de beterdi.

[172] İslâmiyetteki harp kanunlarının hilmine bakınız ki düşman harpten feragat eder etmez, müslümanlar da kılıçlarını kınlarına koyacaklardır. Müşrikler, birkaç defa müslümanların bu halinden istifade ederek onlara oyun etmişlerdi.

[173] Fitne kelimesini daha evvel izah etmiş bulunuyoruz. Bundan maksat, din namına yapılan tazyiklerdir. Müslümanlar, dinlerini ret ve başka bir dini kabul için her türlü tazyikten vareste kaldıkları ve din hürriyeti teessüs ettiği zaman harp etmemekle memurdurlar. Müslümanların harpten hedefleri «dinin mahza Allah için olması» dır. Din ve vicdan hürriyetinin bundan mükemmel bir düsturu bulunamaz. Nitekim Resuli Ekrem de müslümanları tazyik etmemeyi taahhüt eden müşriklerle muahedeler akdetmişti.

[174] Yani: Mübarek günlerde yasak aylarda size tecavüz edenlere siz de karşı koyunuz.

[175] Hürmet ve takdise değer şeylere vuku bulacak tecavüzler, cezasız bırakılmıyarak kısasla mukabele olunur.

[176] Çünkü düşmanın taarruzu esnasında malî fedakârlıktan sakınmak bütün cemiyetin mukadderatını tehlikeye düşürür.

[177] Umre, Haremi şerifi herhangi vakit ziyarettir. Hac ise, ancak hac mevsiminde eda edilebilir. Hac farizası ifa edilirken Arafat dağında durulur. Umrede buna lüzum yoktur. Hac esnasında ihrama girilir. Kâbe tavaf edilir. Safa ile Merve arasında koşulur ve Arafatta durulur. Umrede ise bunların ilk üçü yapılır. Gerek hac, gerek Umrede saçların kesilip kesilmemesi icap ettiği üzerinde ihtilâf vardır. Saçın kesilmesi, haccın nihayet bulduğunu gösterir.

Hac islâmî feraizin amelî mahiyette olanlarının en sonuncusudur. Bu fariza,

len kurbanı gönderin (179). Kurban, yerine varıncıya kadar başınızı tıraş etmeyin. İçinizde herkim hasta, yahut başından rahatsız ise ona, fidye (*kurtuluş karşılığı*) olarak oruç tutmak, yahut sadaka vermek, yahut kurban kesmek gerektir. Emniyet hâsıl olunca (180) hac zamanına kadar umreden faydalanan (181) kimseye, kolayına gelen kurbanı kesmek gerektir. (*Kurban*) bulamıyana hac günlerinde üç, geri döndüğü zaman yedi gün oruc lâzım gelir ki bunlar tam on gün eder. Bunlar, ailesi Mescidi Haramda bulunmayanlaradır. Allaha, karşı gelmekten korunun. Allahın, fenalığa mukabelede şiddetli olduğunu bilin.

BÖLÜM : 25 — HAC

197 Hac, (*ayları*) bilinen aylardır (182) Kim (*bu aylarda* haccı ifaya azmederse artık hacda ona kötü söz söylemek, söğüşmek, kavga çıkarmak gerekmez. Siz ne iyilik ederseniz Allah onu bilir. Azıklanınız! muhakkak ki azığın en hayırlısı takvadır (*nefsinizi sakınmaktır*). Ey tam akıllı insanlar! Bana karşı gelmekten

---

bu hayat seferinin en son ruhanî merhalesidir. Haccın ilk lâzimesi olan (İhram) insanın dünya ile rabıtalarını kesmesini remzeder. İhram insanın bütün kıymetli kıymetsiz eşya ve elbiselerini atarak iki mütevazı kumaş parçasiyle örtünmesidir. İnsan bu suretle Tanrısına muhabbet sevkiyle bütün dünyevi gösterişleri, alâyişleri feda ediyor. Haccın ikinci rüknü olan Kâbeyi tavaf ve üçüncü rüknü olan Safa ile Merve arasında koşmak, insanın Allah muhabbetinden başka bir şey düşünmiyerek «canan» ın evi etrafında dolaşmasını, hakikî aşktan başka bir his ile mütehassis olmamasını gösterir. Bu hareketler müminin mabuduna tam teslimiyetini, ve onun uğrunda bütün dünyevî menfaatlerini feda etmesini ifade eder. Mukaddememizde Hacc bahsine bakınız.

[178] Mekke henüz düşmanların elinde idi ve bunlar, müslümanları haccı ifadan menediyorlardı.

[179] Müslümanlar haccı ifadan menolundukları takdirde kurbanlarını Kâbeye göndermekle; buna da imkân yoksa, bunları bulundukları yerde kesmekle mükelleftirler.

[180] Bununla müslümanların düşmanlarına galip gelerek bütün dinî farizelerini ve haccı emniyet içinde ifa edecekleri tebşir olunmaktadır.

[181] Umrenin ifasından sonra hacının ihram içinde kalmasına lüzum kalmıyacağını gösterir.

[182] Şevval, Zilkade ayları ve zilhiccenin ilk on günü.

عند المسجد الحرام حتى يقاتلوكم فيه فان قاتلوكم
فاقتلوهم كذلك جزاء الكافرين ﴿١٩١﴾ فان انتهوا فان
الله غفور رحيم ﴿١٩٢﴾ وقاتلوهم حتى لا تكون فتنة و
يكون الدين لله فان انتهوا فلا عدوان الا على الظالمين ﴿١٩٣﴾
الشهر الحرام بالشهر الحرام والحرمات قصاص فمن اعتدى
عليكم فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليكم واتقوا
الله واعلموا ان الله مع المتقين ﴿١٩٤﴾ وانفقوا في سبيل الله
ولا تلقوا بايديكم الى التهلكة واحسنوا ان الله يحب
المحسنين ﴿١٩٥﴾ واتموا الحج والعمرة لله فان احصرتم فما
استيسر من الهدي ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ الهدي
محله فمن كان منكم مريضا او به اذى من رأسه ففدية

من صيام او صدقة او نسك فاذا امنتم فمن تمتع بالعمرة
الى الحج فما استيسر من الهدي فمن لم يجد فصيام ثلثة ايام
في الحج وسبعة اذا رجعتم تلك عشرة كاملة ذلك
لمن لم يكن اهله حاضري المسجد الحرام واتقوا الله واعلموا
ان الله شديد العقاب ﴿١٩٦﴾ الحج اشهر معلومات فمن
فرض فيهن الحج فلا رفث ولا فسوق ولا جدال في الحج وما
تفعلوا من خير يعلمه الله وتزودوا فان خير الزاد التقوى
واتقون يا اولي الالباب ﴿١٩٧﴾ ليس عليكم جناح ان تبتغوا
فضلا من ربكم فاذا افضتم من عرفات فاذكروا
الله عند المشعر الحرام واذكروه كما هديكم وان كنتم
من قبله لمن الضالين ﴿١٩٨﴾ ثم افيضوا من حيث افاض الناس

sakının. 198 Tanrınızın lûtf-u keremini aramakta günah yoktur. Arafattan (183) cemaatle döndüğünüz zaman "Meş'ar-i Haram„ (184) yanında Allahı anın. Siz evvelce yoldan sapmış olduğunuz halde Allah size nasıl doğru yolu gösterdiyse siz de Onu o yolda anın. 199 Sonra herkesin cemaatle döndüğü yerden siz de dönün (185), Allahtan mağfiret dileyin. Çünkü Hak Tealâ, yarlığayıcıdır ve bağışlayıcıdır. 200 İbadetinizi tamamladıktan sonra (*vaktiyle*) atalarınızı andığınız gibi, Tanrınızı, hattâ daha fazla ve daha hürmetle

---

[183] Arafat, zilhiccenin dokuzuncu günü müslümanların toplandıkları yerdir. Mekkeden on iki mil mesafededir.

[184] Meş'ar-i Haram, Müzdelife'nin civarıdır. Hacılar zilhiccenin dokuzuncu gününü Arafat dönüşünde burada gecelerler.

[185] Kureyş ile diğer kabileler kendilerini sair insanlardan daha asil saydıkları için Arafata çıkmazlardı. İslâmiyet bütün farkları ve imtiyazları kaldırdı.

anın (186). Bazı kimseler, Tanrımız! bize vereceğini bu dünyada ver, derler, bunların ahirette nasibi yoktur. 201 Bazıları da: Tanrımız! bu dünyada bize dirlik düzenlik, ahirette de iyilik güzellik ver! Bizi ateş azabından kurtar! derler (187). 202 İşte bunlar, kazandıkları hayrın ecr-ü mükâfatını fazlasiyle görürler. Hak Tealâ hesapları süratle görücüdür. 203 Allahı sayılı günlerde anın (188). Kim acele edip iki günde dönerse ona günah yoktur. Kim geride kalırsa ona da günah yok. Bu, kendini fenalıklardan sakınanlar içindir. Allaha (*karşı gelmekten*) kurunun. Hepinizin derlenip toplanıp onun huzurunda toplanacağınızı bilin. 204 İnsanlar arasında öyleleri vardır ki onların bu dünya hayatı hakkındaki sözleri hoşuna gider, bunlar sözlerinin özlerine uyduğuna Allahı da şahit tutarlar. Halbuki bunlar, düşmanların en amansızıdırlar (189). 205 Onlar senden ayrıldıktan sonra yeryüzünde fesat çıkarmak için çalışır, ekinleri, sürüleri mahvetmek için uğraşırlar, Allah ise fesadı sevmez. 206 Bu çeşit adama Allahtan kork! denildiği zaman, kibir ve gururu kabarır, onu günah işlemeğe sürükler. Böylesine cehennem yetişir. Cehennem ne kötü bir yataktır! 207 İnsanların içinde öyleleri vardır ki Allah rızası yolunda kendini feda eder. Allah ta kullarına karşı çok re'fetlidir. 208 Ey iman

---

[186] Araplar cahiliyet zamanında hacdan sonra babalarını, dedelerini anarak iftihar ederlerdi. Onlara, babalariyle, dedeleriyle iftihar edeceklerine Allahı tazim etmeleri emrolunuyor.

[187] Bu duanın güzelliğini anlatmak için sahifeler dolusu yazı yazmak mümkündür. Çünkü insanın peşinde koşacağı bütün bahtiyarlıklar bu duadadır. İnsan neler dileyebilir?. Kafasını ilimle aydınlatmak, amelî kudretini ahlâkiyle desteklemek ve böylece manevi varlığını bahtiyar etmek değil mi? Sonra onun maddî varlığı namına bütün diledikleri sıhhat, âfiyet ve servet gibi şeyler değil mi? İşte insanın maddî ve manevî bakımlardan bütün bu dilekleriyle bu dileklerin şümulüne giren herşey bu duaya dahil olduktan başka onun bütün ruhanî ve uhrevî dilekleri de bu duaya dahildir. Hazreti Enes'e bize dua et demişler. O da bu duayı okumuş, biraz daha dua etmesini istemişler, ayni duayı tekrarlamış, yine rica etmişler. O da ayni şekilde mukabele etmiş ve şu sözleri söylemiş: Daha ne istiyor sunuz? Sizin için dünya ve âhiretin bütün iyiliğini diledim!

[188] Bunlara «Teşrik günleri» denilir. Teşrik yüksek sesle tekbir almaktır. Teşrik günleri de kurban bayramının ikinci, üçüncü, dördüncü günleridir.

[189] Âyeti kerimenin Ahnes Bin Şurayk hakkında nazil olduğu söyleniyorsa da beyanı umumîdir. Mufritler, murailer ve münafıklar hakkındadır.

سورة البقرة

وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُولٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِي اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ

الجزء الثاني

لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا اَنْ يَاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٢١٠﴾ سَلْ بَنِي اِسْرَائِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا

edenler! hep birden silm'e (tam teslimiyete) girin (190), şeytanın adımlarına uymayın, çünkü o sizin besbelli düşmanınızdır. 209 Şayet, size apaçık ve parlak bürhanlar geldikten sonra sürüyecek olursanız biliniz ki Allah da Azizdir, Hakîmdir (191). 210 (*Şeytanın peşinden gidenler ne bekliyorlar?!*) Onlar Allahın me-

---

[190] Tam teslimiyetle kâmil müslim olun. Yahut sulh ve müsalemete girin. İslâm, Allaha inkıyad ve ihlâstır. Onun için silme girmek, Allah ile kul arasında tam bir barış ve güvenin kurulması demektir. Râzi şöyle der: «Âyeti kerimedeki **silm**, sulh manasında ise meali şöyle olur: Ey iman edenler, hep birden silme giriniz, yani birbirinizle anlaşmış olun, dine hizmet hususunda el birliği yapın, onun uğrunda her imtihana dayanın, şeytanın izinden giderek dünyaya kapılmayın.» Cild 2. Sa 286.

[191] Aziz: kudretinin kemali yüzünden hiçbir emri geri çevrilemiyendir. **Hakîm**, hikmeti dolayısiyle iyiyi, kötüyü ayırarak iyiye mükâfatını, kötüye cezasını verendir.

leklerle birlikte bulut gölgeleri içinde gelmesini, işin olup bitmesini mi bekliyorlar. (*Bil ki*) bütün işler, Allaha döner (192).

BÖLÜM : 26 — MÜMİNLERİN UĞRADIKLARI MİHNETLER

211 İsrail oğullarına sor! Onlara nice açık ve sarih âyetler verdik. Kim ki Allahın nimetine (*hidayetine*) nail olduktan sonra onu değiştirirse Allahın da cezası çok şiddetlidir (193). 212 Bu dünya hayatı, inanmıyanlara süslü ve göz alıcı görünür. Bunlar, inananlarla alay ederler. Halbuki sakınanlar, kıyamet günü, bunların üstünüdürler, Allah dilediğine, ölçüsüz, hesapsız rızıklar ihsan eder (194).

213 Bütün insanlar tek bir ümmettirler (195). Allah Peygamberleri müjde vermek, insanları (*eğri yallarda gitmenin encamından*) korkutmak için gönderdi, onlarla beraber Kitabı hakla gönderdi ki insanlar arasındaki ayrılıklar üzerinde hüküm versin. Halbuki kendilerine en açık bürhanlar geldikten sonra biribirlerine karşı olan zulüm ve hasetten dolayı ihtilâfa düşenler, ancak kendilerine kitap verilenlerdir (196). Allah iman edenleri, üzerin-

---

[192] Allahın gelmesinden murat, onun emir ve hükmünün icra olunmasıdır. Yani, kâfirlere va'adolunan azabın başlarına gelmesidir.

[193] Burada Allahın nimetinden murat bir kavle göre Hazreti Muhammede nazil olan vahiy, bunu değiştirmekten murat, bu ilâhî vahyi reddetmektir. Musevilere gösterilen sarih âyetlerin biri de onlara İsmail oğullarından bir Peygamberin geleceğini haber vermekti. Beni İsrail peygamberleri, Hazreti Muhammedin kudumunu müjdelemişlerdi. Sonra Hazreti Muhammedin risaleti, bütün sarih, açık delâil ile apaşikârdı.

[194] Bu âyeti kerime bize Mekkeden Medineye hicret ederek bütün mallarını geride bırakan müslümanların, mürabahacılık yüzünden büyük servetler kazanan yahudiler tarafından uğradıkları hakaret ve istihzaları anlattıktan sonra bir insanı diğer insana üstün kılan sıfatın Hakka hürmet ve hizmet olduğunu gösteriyor, ayni zamanda fakr-ü zaruretleriyle alay edilen müslümanların yakında servet ve refaha erişeceklerini müjdeliyor.

[195] Bu âyet, «bütün insanlar bir ümmet idiler,» diye tercüme olunur. Halbuki (idi) manasındaki (kâne) Kur'anda umumî hakikatleri ifade için kullanılır.

[196] Âyeti kerime, bütün insanların bir ümmet olmalarına mebni onların hepsine peygamberler gönderildiğini, bu peygamberlerden her birinin bir Kitabı bulunduğunu, bu kitap ile doğru yolun gösterildiğini, fakat zaman geçince, millet-

سُورَةُ الْبَقَرَةِ

فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾
كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ
وَمُنْذِرِينَ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ
بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ اِلَّا الَّذِينَ
اُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى
اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهِ وَاللّٰهُ
يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ
اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾
يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ

الْجُزْءُ الثَّانِي

وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ
وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ
وَعَسٰى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ
قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ وَ
الْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى
يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ
عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا

de ihtilâf edilen hakka irşat eyledi (197). Allah dilediğini dosdoğru yola iletir. 214 Yoksa siz, sizden evvel gelenlerin başından geçenler, sizin de başınızdan geçmeden Cennete gireceğinizi mi sandınız? (198). Onlar öyle sıkıntılara, mihnetlere, öyle

lerin kitaba uyacaklarına ondan ayrıldıklarını ve bu yüzden aralarında ihtilâflar başladığını, bunun için yeni peygamerlerin zuhuruna lüzum hasıl olduğunu, nihayet bütün milletlere, doğru yolu gösterecek, hepsini irşat edecek umumî bir peygambere ihtiyaç duyulduğunu ve bu peygamberin zuhur ettiğini anlatmaktadır.

[197] Allahın irşat ve hidayeti, Hazreti Muhammedin gönderilmesine işarettir. Çünkü onun gönderilmesi sayesinde bütün milletlerin ayrılıklara düştükleri hakkı, müslümanlar kavramışlardı. Âyetin evvelki kısmı her millet arasında kopan ihtilâfların halli için peygamberler gönderildiğini, fakat muhtelif peygamberler tarafından muhtelif milletlere anlatılan «hak» tekrar anlaşılmaz hale geldiğinden bütün milletlere hakkı anlatacak peygamberin zuhur ettiğini haber veriyor. Onun için İslâmiyet birçok millî dinlerin yanında beynelmilel bir din olmakla temayüz eder.

[198] Cennete girmek, bu dünyada her hasma karşı zafer kazanmak, ve âhirette kurtuluşa ermektir.

müthiş sarsıntılara uğramışlardı ki Peygamber ve onunla beraber olan mü'minler "Allahın yardımı ne zaman yetişecek!.. demişlerdi. İyi bil ki Allahın yardımı, muhakkak yakındır„ (199). 215 Onlar sana sorarlar: ne harcedelim? De ki, siz malınızdan ne harcederseniz ana babaya, hısımlara, öksüzlere, yoksullara, yolda kalanlara gider, siz her ne hayır işlerseniz Allah onu hakkiyle bilir (200).

216 Harp, size fena geldiği halde, emrolundu, belki de fena gördüğünüz birşey, hakkınızda hayırlı olur, yahut sevdiğiniz veya iyi gördüğünüz birşey hakkınızda kötü olur, Allah bilir, siz bilmezsiniz (201).

---

[199] Âyeti kerime en güç imtihanları en sağlam imanla ve en sarsılmaz azimle karşılamak icap ettiğini anlatıyor. Bilhassa Hazreti Peygamber Muhammed Mustafanın eşsiz sebat ve mukavemetini belirtiyor. Çünkü bu âyet müslümanların Mekkede geçirdikleri, Medinede karşılaştıkları imtihanlara ve ıztıraplara değil, daha ilerde karşılaşacakları ve çekecekleri imtihanlara ve iptilâlara işaret ediyor, bunların hepsine mukavemet edeceklerini anlatıyor ve hepsinin kahramanlık hislerini kamçılıyor. Gerçi sonunda Allahın yardımı erişecekti. Fakat ne bahasına? İnsanlığın bütün güzide meziyetlerini açığa vurmak ve hepsini belirtmek bahasına!

[200] Müslümanların harp için katlandıkları mâlî fedakârlıklar ana ve babalara, ve âyeti kerimede anlatılan insanlara, Mekkede zulme uğrayan müslümanlara ve sair muhtaçlara yardım için de harcolunuyordu. Onun için müslümanlara bütün verdikleri paraların kendi ana babalarına ve kardeşlerine harcolunduğu söyleniyor.

[201] Âyeti kerime Müslümanların harpten hoşlanmadıklarını apaçık anlatıyor. Neye hoşlanmıyorlardı? Çünkü karşılarındaki kuvvet o kadar büyüktü ve Müslümanları ortadan kaldırmak için o kadar diş biliyordu ki korkmamak imkânsızdı. Çünkü böyle bir harbin kaybedileceğine aklın hükmetmemesine çare yoktu. Aklın hükmüne değer vermemek mümkün mü? İş aklın hükmüne kalsaydı, o hükmün geregince hareket etmek ve düşmana boyun eğmek icap ederdi. Fakat akıl dediğimiz ne ki? Ona göre hoşa giden şey iyidir, hoşa gitmiyen şey fenadır. Halbuki öyle değil. Belki bir şeyden hoşlanmadığımız halde hakkımızda hayırlıdır, ve belki bir şeyden hoşlandığımız halde hakkımızda fenadır. Yeter ki aklımız değil, fakat gönlümüz buna inansın. Biz İslâm dinini ruhumuzun bütün isteğiyle kabul ettik ve buna hem gönlümüzle, hem aklımızla bağlandık. Güçlüklerle, imtihanlarla, ıztıraplarla ve sonu gelmeyen ihtiyaçlarla karşılaştığımız zaman aklımız bizi saptırabilir. Fakat saptıkmı iş biter. Sapmadıkmı ve doğru olduğuna inandığımız itikat ve prensip üzerinde durdukmu, gönlümüzün ilhamını aklımızın sarsıntılarına üstün tuttuk ve ona göre dayandıkmı zafer kazanılmış ve akıl da kalbin benimsediğini, tamamiyle benimsemiştir. Bu âyeti kerime bize bunu öğretiyor. Vicdan sesi, İman sesi, aklın sesinden daima üstün tutulmalıdır. Çünkü aklın hoş görmediği şey, belki hayırlıdır, aklın hoş gördüğü şey belki fenadır.

Daha önceki âyet (214) insanların ancak en güzide meziyetlerini açıklamak

خالدون ﴿٢١٧﴾ إن الذين آمنوا والذين هاجروا وجاهدوا في
سبيل الله أولئك يرجون رحمت الله والله غفور رحيم
﴿٢١٨﴾ يسألونك عن الخمر والميسر قل فيهما إثم كبير
ومنافع للناس وإثمهما أكبر من نفعهما ويسألونك
ماذا ينفقون قل العفو كذلك يبين الله لكم الآيات
لعلكم تتفكرون ﴿٢١٩﴾ في الدنيا والآخرة ويسألونك
عن اليتامى قل إصلاح لهم خير وإن تخالطوهم فإخوانكم
والله يعلم المفسد من المصلح ولو شاء الله لأعنتكم
إن الله عزيز حكيم ﴿٢٢٠﴾ ولا تنكحوا المشركات حتى
يؤمن ولأمة مؤمنة خير من مشركة ولو أعجبتكم
ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا ولعبد مؤمن خير

من مشرك ولو أعجبكم أولئك يدعون إلى النار والله
يدعوا إلى الجنة والمغفرة بإذنه ويبين آياته للناس
لعلهم يتذكرون ﴿٢٢١﴾ ويسألونك عن المحيض قل
هو أذى فاعتزلوا النساء في المحيض ولا تقربوهن حتى
يطهرن فإذا تطهرن فأتوهن من حيث أمركم الله إن
الله يحب التوابين ويحب المتطهرين ﴿٢٢٢﴾ نساؤكم
حرث لكم فأتوا حرثكم أنى شئتم وقدموا لأنفسكم
واتقوا الله واعلموا أنكم ملاقوه وبشر المؤمنين ﴿٢٢٣﴾
ولا تجعلوا الله عرضة لأيمانكم أن تبروا وتتقوا
وتصلحوا بين الناس والله سميع عليم ﴿٢٢٤﴾ لا يؤاخذكم
الله باللغو في أيمانكم ولكن يؤاخذكم بما كسبت

BÖLÜM : 27 — MÜTENEVVİ MESELELER

217 Sana Haram ayı ve bu ayda harbetmeyi sorarlar. De ki (*bu ayda*) harbetmek büyük bir vebal ise de (*insanları*) Allah yolundan alıkoymak, Allahı inkâr etmek, (*insanları*) Mescidi Haramdan alıkoymak, (*Mescidin*) ahalisini oradan çıkarıp atmak, Allah nazarında daha büyük vebaldir. Fitneye, (*din namına zu-*

---

ve yaşatmak sayesinde dünyada da, ukbada da cennete kavuştuklarını bildirmişti. Bu âyetin de, insandaki bütün kahramanlık hislerini coşturan inançla çağlamasını çok tabii görmek icap eder.

Müsteşrikler, hakikati anlamadıkları veya anlatmak istemedikleri için, müslümanların ganimet hırsiyle harp alanlarına atıldıklarını söylerler. Hangi ganimet ve hangi hırs? Müslümanlar harbin kendilerine farzedilmesinden hoşlanmadıkları için onları irşad etmek ve aydınlatmak harbin önüne geçilmez bir zarûret olduğunu bildirmek icabetmişti.

lüm ve tazyika) uğramak öldürülmekten beterdir. Onlar, ellerinden gelirse sizi dininizden döndürünceye kadar, sizinle döğüşmekte devam edeceklerdir. Kim ki dininden döner ve kâfir olarak ölürse, bu gibilerin, bütün yaptıkları dünyada da, âhirette de boşa gider, bunlar, cehennemliktirler ve cehennemde kalıcıdırlar (202).

218 Onlar ki (*sana*) inandılar, ve onlar ki (*yurtlarından*) hicret ettiler ve Allah yolunda çalıştılar, savaştılar, elbette Allahın rahmetini umarlar. Allah da, yarlığayıcı ve bağışlayıcıdır.

219 Sana sarhoş edici içkileri ve kumarı sorarlar. De ki, ikisinde de hem büyük günah vardır, hem insanlara fayda vardır. Günahları faydalarından daha büyüktür (203). Yine sana ne harcedeceklerini sorarlar. De ki, ihtiyacınızdan artanı harcediniz İşte Allah size âyetlerini böylece beyan eder ki, 220 dünya ve âhireti düşünesiniz. Sana öksüzlere (*dair*) sual sorarlar. De ki: onların (*işlerini*) düzeltmek hayırlıdır. Onlarla bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, fesat çıkaranı da, salâh için çalışanı da bilir. Allah dileseydi, size güçlük verirdi (204). Muhakkak ki Allah, Azizdir, Hakîmdir.

221 Müşrik kadınlarla, iman etmeyince evlenmeyiniz. İman etmiş bir kadın, müşrik bir kadından hayırlıdır. (*O müşrik kadın*) hoşunuza gitse bile! Mü'min kadınları, iman etmedikçe müşriklere nikâhlamayınız. Mü'min bir kul, hoşunuza giden müşrikten hayır-

---

[202] Âyeti kerime bütün İslâmiyet düşmanlarının kılıçlarını sıyırarak müslümanları dinlerinden döndürmek için uğraştıklarını, onları ölümden beter tazyiklere uğrattıklarını sarahatan anlatıyor. Bu apaşikâr hakikatlere karşı İslâmiyete kılıç dini diyen Avrupalı muharrirler, hakikati nekadar tahrif etmiş oluyorlar!

[203] Sarhoş edici içkilerle kumarın zararları daha çok ve faydaları pek az olmasına mebni menedildikleri beşinci sûrenin 90 ve 91 inci âyetlerinde izah edilmiştir. İnsanlığı kemiren bu iki âfet İslâmiyet tarafından kat'î surette menolmuştur. İslâmiyetin hususiyetlerinden biri, onun, emirlerinde ve nehiylerinde akla hitap etmesidir. Onun için Kur'an, içki ve kumardan uzaklaşınız; çünkü zararları, faydalarından çok büyüktür, diyor.

[204] Kur'an öksüzlerin haklarını muhafazayı katiyetle emreder ve öksüz hakkı yiyenleri şiddetle tehdit eder. Onun için müslümanlar öksüzlerin yemeklerini bile ayrı pişirirlerdi. Bu güçlüğe mani olmak için onlarla bir arada yaşamaya müsaade edilmiş, sonra onlara kardeş muamelesi yapılması emrolunmuştur.

lıdır. (205) Onlar (*müşrikler*) ateşe çağırırlar, Allah ise, kendi izniyle cennete ve mağfirete çağırır, insanlara âyetleri beyan eder ki düşünerek ibret alsınlar.

BÖLÜM : 28 — TALÂK (BOŞAMA)

222 Sana kadınların âdetlerinden sororlar (206). De ki âdet, ezadır. Âdet (*ay başı*) zamanında kadınlardan çekilin. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikten sonra onlara Allahın emrettiği gibi yaklaşın. Allah kendisine dönenleri de sever, temizlenenleri de sever.

223 Kadınlarınız sizin (*evlât ekeceğiniz*) tarladır. Tarlanızı nasıl isterseniz ekin, nefsiniz için peşinden iyilikler yapın. Allaha (*karşı gelmekten*) korunun, Ona kavuşacağınızı bilin, sen de müminlere müjdeler ver.

224 Allah namına yemin ederek onun ismini, iyilik etmeye, (*fenalıktan*) sakınmağa, insanların arasını bulmağa siper ve engel kılmayın. Tanrı, işitici ve bilicidir. 225 Allah sizi bâtıl bir zanna kapılarak vukubulan yeminlerden dolayı muaheze etmez, fakat kalplerinizin (*dilinize uyan yeminlerinden*) dolayı sizi mes'ul eder. Allah yarlığayıcıdır, tevbeleri kabul edicidir.

226 Zevcelerine yaklaşmamağa yemin edenlere dört ay beklemek vardır. Bunlar zevcelerine geri dönerlerse Allah da mu-

---

[205] Musa şeriati yahudilerin başka milletlere kız verip kız almalarını meneder (Tesniye 7 : 3,4). Hıristiyanlığın ikinci müessisi Paul hıristiyanların ayni şekilde hareketlerini terviç etmiştir. İslâm şeriati ise müminlerin müşrik kadınlarla evlenmelerini menetmiştir.

[206] Bundan evvelki kısımda harp yüzünden ortaya çıkan bazı meseleler, bahis mevzuu olmuştu. Son mesele müşriklere kız verip onlardan kız almıya dairdi. Bu suretle evlenmek ve evlilik bahsine ve vazifelerine geçilmiş oldu. Sonra muharebe yüzünden birçok çocuklar öksüz kaldığı gibi birçok kadınlar da dul kalmıştı. Burada bunların haklarından ve tekrar evlenmeleri meselelerinden bahsolunuyor. Kadınların aylık âdetlerinden bahsedilmekle talâk meselesine girişilmiş, oluyor. Çünkü bir kadın âdet olduğu sırada boşanmaz. Âdet esnasında kadın ile erkek arasında zevciyet münasebetleri muattaldır ve zevc ile zevce arasında bir çeşit ayrılık vardır. Zevc ile zevcenin boşanabilmeleri için aralarındaki bu mania kalkmış bulunmalıdır.

قلوبكم والله غفور حليم ۝ للذين يؤلون من
نسائهم تربص اربعة اشهر فان فاؤ فان الله غفور
رحيم ۝ وان عزموا الطلاق فان الله سميع عليم ۝
والمطلقات يتربصن بانفسهن ثلثة قروء ولا يحل لهن
ان يكتمن ما خلق الله في ارحامهن ان كن يؤمن بالله
واليوم الآخر وبعولتهن احق بردهن في ذلك ان ارادوا
اصلاحا ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال
عليهن درجة والله عزيز حكيم ۝ الطلاق مرتان
فامساك بمعروف او تسريح باحسان ولا يحل لكم ان
تأخذوا مما آتيتموهن شيئا الا ان يخافا الا يقيما حدود
الله فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما

فيما افتدت به تلك حدود الله فلا تعتدوها ومن يتعد
حدود الله فاولئك هم الظالمون ۝ فان طلقها فلا تحل له
من بعد حتى تنكح زوجا غيره فان طلقها فلا جناح
عليهما ان يتراجعا ان ظنا ان يقيما حدود الله وتلك
حدود الله يبينها لقوم يعلمون ۝ واذا طلقتم النساء
فبلغن اجلهن فامسكوهن بمعروف او سرحوهن بمعروف
ولا تمسكوهن ضرارا لتعتدوا ومن يفعل ذلك فقد
ظلم نفسه ولا تتخذوا آيات الله هزوا واذكروا نعمت الله
عليكم وما انزل عليكم من الكتاب والحكمة
يعظكم به واتقوا الله واعلموا ان الله بكل شيء عليم
۝ واذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن فلا تعضلوهن

hakkak ki yarlığayıcıdır ve bağışlayıcıdır (207). 227 Şayet onlar talâka karar verirlerse (*boşanırlar*). Allah işidicidir ve bilicidir (208). 228 Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler. Onlar, Allaha ve âhirete inanıyorlarsa, Allahın

---

[207] Araplar, cahiliyet zamanında karılarına yaklaşmıyacaklarına sık sık yemin ederler, bu yaklaşmamak keyfiyeti zamanla mukayyet olmadığından kadınlar hayatlarını esaret içinde geçirirlerdi. Bu vaziyette olan kadınlar ne zevcelik edebilir, ne de dul tanılarak bir başkasiyle evlenebilirlerdi. Kur'an bu âdeti kaldırmak için bu gibi yemin vukuunda zevcin dört ay zarfında karısına dönmesini, yahut zevcenin boşanmasını temin etmiştir.

[208] Bu âyetle talâk bahsine girilmiş oluyor. Talâk sûrenin bu kısmında ve bunu takip eden kısımlarda izah edilmektedir. İslâmiyetin talâka müteallik ahkâmı gerek musevîlikten, gerek hıristiyanlıktan çok ileridir. İslâmiyet kadına boşama hakkı verdiği halde Hazreti Musa ve Hazreti İsa ona bu hakkı vermemişlerdi. Sonra İslâmiyet talâk sebeplerini tahdit etmemiştir. Çünkü talâk sebepleri her muhitte değişebilir. Her memleketin kanunlarındaki talâk sebepleri biribirine benzemez. Bununla beraber talâk, halâl olan işlerin Allahca en çok sevilmeyenidir.

rahimlerinde yarattığını saklamak halâl olmaz. Bu bekleme müddeti esnasında, barışmak istiyorlarsa, kocaları, onları geri almağa daha haklıdırlar (209). Erkeklerin maruf vech ile, kadınlar üzerindeki hakları gibi kadınların da onlar üzerinde hakları vardır (210). Yalnız erkekler için onlar üzerinde bir derece var (211). Hak Tealâ Azîzdir, Hakîmdir.

BÖLÜM : 29 — TALÂK

229 Talâk iki defadır (212). Sonra ya iyilikle geçinmek, yahut güzellikle ayrılmak gerektir (213). (*Kadınlara*) vermiş olduğunuzdan birşeyi geri almak halâl değildir (214). Meğer ki zevc ile zevce İlâhî hadleri (*zevciyet hukukunu*) ifa edememekten korkalar. Şayet (*ey hâkimler!*) onların İlâhî hadleri (*zevciyet hukukunu*) ifa edememelerinden korkarsanız zevcenin serbest kal-

---

[209] Kadınların ıddeti, yani bekleme devri, muvakkat bir ayrılmadır. Bu müddet zarfında zevciyet münasebetleri iade olunabilir. Bu muvakkat ayrılmanın hedefi talâkı önlemektir. Şayet zevc ile zevce arasında muhabbet varsa, bu muvakkat ayrılma esnasında kendini göstereği için iki taraf barışırlar ve ayrılık kalkar.

[210] Burada kadın erkek haklarının birbirine mümasil olduğu anlatılıyor. Kur'anın bu yüksek beyanı yalnız Arabistanda değil bütün dünyada bir inkılâp yapmıştır. Çünkü daha evvel hiçbir müceddit ve hiçbir millet, kadın erkek müsavatını kabul etmemişti.

[211] Bunun sebebi, erkeğin aileyi geçindirmesidir. Bu cihet dördüncü sûrenin 34 üncü âyetinde izah olunmuştur.

[212] Talâkta birinci nokta ıddet, yani bekleme müddetidir. İkincisi bu bekleme müddeti esnasında barışmak imkânını aramaktır. Üçüncüsü, onun ancak iki defa rec'î olabildiğidir. Zevc ile zevce birinci ve ikinci talâklardan sonra barışabilirler. Cahiliyet zamanında araplar karılarını boşar, alırlar, ve bu hâdise mütemadiyen tekerrür ederdi. İslâmiyet rec'î talâkı bu şekilde tahdit etmiştir.

[213] Talâka müteallik dördüncü nokta, ikinci rec'î talâktan sonra kat'î karar vermek mecburiyetidir. İkinci talâktan sonra ya zevc ile zevce devamlı bir surette bir arada yaşamıya, yahut sureti katiyede ayrılmıya karar vermek mecburiyetindedirler. Burada izdivaç hayatının hedefini «iyilikle geçinmek» kelimeleri ifade ediyor. İyilikle geçinmeğe imkân yoksa, iki muvakkat ayrılma neticesinde zevc ile zevce arasında sevgi bulunmadığı anlaşılmışsa o zaman «güzellikle ayrılmak» icap ediyor. Fakat bu kat'î karar tatbik edilirken kadına nezaket ve hürmetle muâmele lâzımdır. Bu kat'î karardan sonra iki taraf ta yeniden evlenmek hususunda serbesttirler.

[214] Talâka ait beşinci nokta, kadına bütün mehrini ödemektir. Bu da erkekleri lüzumsuz talâktan alıkoymağa hadimdir.

mak için birşey vermesinde ikisi için de vebal yoktur (215) Allahın hadleri bunlardır. Bunları aşmayın. Allahın hududunu aşanlar, kendilerine zulmetmiş olurlar.

230 (*Zevc, ikinci talâklan sonra üçüncü defa*) zevcesini boşarsa, kadın başka bir kocaya varmadan artık ona halâl olmaz. Şayet bu koca onu boşar ve onlar (*zevciyet hukukunu*) Allahın hükmü ve hududu dairesinde ifa edeceklerini zannederlerse birbirlerine avdet etmelerinde günah yoktur (216). Allahın hududu bunlardır. Bunları bilen, anlayan bir kavme beyan ediyoruz.

231 Kadınları boşar, onlar da iddetlerini tamamlamağa varırlarsa onlarla ya iyilikle geçininiz, yahut onları iyilikle bırakınız. Eziyet etmek için (*haklarına tecavüz için*) onları alıkomayın ki haddi aşmış olursunuz, kim bunu yaparsa kendine zulmetmiş olur (217). Allahın âyetleriyle eğlenmeyin sakın! (218). Allahın size olan nimetlerini, size öğüt vermek için gönderdiği Kitap ve

---

[215] Talâka ait altıncı nokta budur. Ve kadına talâk hakkı bununla veriliyor. Bütün dinler içinde kadına talâk hakkı vermiş olan biricik din İslâmiyettir. Sabit ibn Kaysın zevcesi Habibe, mahza kocasını sevmediği için Hazreti Peygambere müracaat ederek boşanmak istediğini söylemiş, Hazreti Peygamber de Sabitin ona mehir olarak verdiği bağları iade şartile onu boşatmıştı (Buhari). Zevce, kusursuz bir adam olan, fakat onun tarafından sevilmeyen bir zevci boşayabildikten sonra kendisine fena muamele eden veya başka herhangi sebepten dolayı onu memnun edemiyen bir zevci de boşayabilir. Buna fıkıh ıstılâhında (Hul'a) denilir. Âyeti kerimede «zevc ile zevcenin zevciyet hukukunu ifa edememelerinden korkarsanız...» denildiğinden hükûmetin talâk işine karışacağı gösterilmektedir. Bu suretle talâka ait noktaların yedincisine varıyoruz. O da hükûmetin talâk işlerini tetkik ederek haksızlıklara mani olmasıdır.

[216] Bir zevç üçüncü talâktan sonra karısını artık alamaz. Onu alabilmek için kadının serbestçe bir erkeğe varıp ondan boşanmış olması icap eder.

Eskiden Araplar arasında hülle usulü cari idi. Bir takım adamlar boşanmış kadınların eski kocalarına varmalarını temin için onları alırlar ve boşarlardı. İslâmiyet bu gayri ahlâkî âdeti kaldırmış, Resuli Ekrem bu çeşit adamlara lânet okumuştur. Kadın kocasından boşandıktan sonra hakikî bir surette evlenmeli ve hakikî bir surette boşanmalıdır. Bu da talâka ait sekizinci noktadır. Bunun hedefi talâkı tahdit etmektir ve talâka özenen kimseyi iyice düşünmeğe sevketmektir.

[217] Bundan dolayıdır ki zevcesine eziyet ettiği anlaşılan bir zevç, zevcesini geri alamaz. Ve zevce ondan boşanabilir.

[218] Âyeti kerime, talâk meselesinin nekadar ciddî ve ehemmiyetli olduğunu gösteriyor.

سورة البقرة ٥٠

أن ينكحن أزواجهن إذا تراضوا بينهم بالمعروف ذلك
يوعظ به من كان منكم يؤمن بالله واليوم الآخر ذلكم
أزكى لكم وأطهر والله يعلم وأنتم لا تعلمون ۝
والوالدات يرضعن أولادهن حولين كاملين لمن أراد
أن يتم الرضاعة وعلى المولود له رزقهن وكسوتهن
بالمعروف لا تكلف نفس إلا وسعها لا تضار والدة
بولدها ولا مولود له بولده وعلى الوارث مثل ذلك فإن
أرادا فصالا عن تراض منهما وتشاور فلا جناح عليهما
وإن أردتم أن تسترضعوا أولادكم فلا جناح عليكم
إذا سلمتم ما آتيتم بالمعروف واتقوا الله واعلموا أن الله
بما تعملون بصير ۝ والذين يتوفون منكم ويذرون

الجزء الثاني ٥١

أزواجا يتربصن بأنفسهن أربعة أشهر وعشرا فإذا بلغن
أجلهن فلا جناح عليكم فيما فعلن في أنفسهن بالمعروف
والله بما تعملون خبير ۝ ولا جناح عليكم فيما
عرضتم به من خطبة النساء أو أكننتم في أنفسكم
علم الله أنكم ستذكرونهن ولكن لا تواعدوهن سرا
إلا أن تقولوا قولا معروفا ۝ ولا تعزموا عقدة النكاح
حتى يبلغ الكتاب أجله واعلموا أن الله يعلم ما في أنفسكم
فاحذروه واعلموا أن الله غفور حليم ۝ لا جناح
عليكم إن طلقتم النساء ما لم تمسوهن أو تفرضوا لهن
فريضة ومتعوهن على الموسع قدره وعلى المقتر قدره متاعا
بالمعروف حقا على المحسنين ۝ وإن طلقتموهن من قبل

hikmeti hatırlayın. Allaha (*karşı gelmekten*) korunun; Allahın her şeyi hakkiyle bildiğini, bilin.

BÖLÜM : 30 — DUL VE BOŞANAN KADINLAR

232 Kadınları boşar, onlar da ıddetlerini tamamlarlarsa, karı koca meşru bir surette anlaştıkları takdirde, evlenmelerine mani olmak için onları tazyik etmeyin (219). İçinizde Allaha ve âhirete inananlara bununla öğüt verilir. Bu husus, sizin için daha faideli ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

---

[219] Bu nokta talâka müteallik noktaların dokuzuncusudur. Daha evvel, karı kocanın, ıddet esnasında barışabilecekleri beyan olunmuştu. Burada müddet tamam olsa da, zevcin bir veya iki defa boşadığı kadınla barışarak evlenebileceği anlaşılıyor.

233 Anneler, çocuklarının emzirilme müddetini tamamlamak için onları tam iki yıl emzirirler. Annelerin yiyecek ve giyeceği, örf dairesinde çocuğun babasına aittir. Hiçbir kimseye takati fevkinde bir yük yükletilmez. Hiçbir ana yavrusiyle, ve hiçbir baba yavrusiyle zarara uğratılmasın. (*Babanın*) vârisine de ayni vazife ifa ettirilir (220). Ana baba, kendi aralarında rıza ve müşaveretle (*iki sene tamam olmadan evvel*) çocuğu memeden kesmeyi kabul ederlerse onlara vebal yoktur. Eğer evlâtlarınızı sütneneye vermek isterseniz vereceğiniz ücreti usul dairesinde verdiğiniz takdirde size vebal yoktur. Bununla beraber Allahtan korkun. Allahın bütün yaptıklarınızı gördüğünü bilin.

234 İçinizden vefat edip geride zevceler bırakanlara gelince, bunların zevcelerine dört ay on gün beklemek lâzımgelir (221). Iddetlerinin sonu gelince onların meşru bir surette kendileri için yapacakları şeyden dolayı size (*koca bulmakta*) vebal yoktur (222). Allah sizin bütün işlediklerinizi bilir. 235 Bu gibi kadınları kinaye ve remz ile istemekte, yahut onları almak istediğinizi içinizde saklamanızda size bir vebal yoktur. Allah sizin onları hatırlayacağınızı biliyor. Fakat meşrû ve halâl bir sözden başka onlara gizlice söz vermeyiniz. Iddet sonuna erişinceye kadar nikâh bağını düğümlemeyi kastetmeyin (223). Biliniz ki Allah sizin kalplerinizdekini biliyor, Allahtan sakının. Biliniz ki Allah yarlığayıcıdır ve hilim göstericidir.

BÖLÜM: 31 — KADINLARIN NEFAKALARI

236 Kendileriyle temas etmediğiniz, yahut mehirlerini kararlaştırmadığınız kadınları boşamakta size vebal yoktur. Onlara

---

[220] Şayet baba vefat edecek olursa vâris çocuğun nefakasını tediyede devam eder.

[221] Bir dul kadının ıddeti dört ay, on gündür. Bunun hikmetini anlamak için 65 inci sûrenin dördüncü âyetine bakınız.

[222] Bundan murat kadınların ıddetlerini bitirdikten sonra evlenebileceklerini anlatmaktır.

[223] Bundan, ıddet esnasında yapılan nikâhın gayri meşru olduğu görülüyor.

٥٢ سورة البقرة

أن تمسوهن وقد فرضتم لهن فريضة فنصف ما فرضتم
إلا أن يعفون أو يعفو الذي بيده عقدة النكاح
وأن تعفوا أقرب للتقوى ولا تنسوا الفضل بينكم
إن الله بما تعملون بصير ۝ حافظوا على الصلوات
والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين ۝ فإن خفتم
فرجالا أو ركبانا فإذا أمنتم فاذكروا الله كما
علمكم ما لم تكونوا تعلمون ۝ والذين يتوفون
منكم ويذرون أزواجا وصية لأزواجهم متاعا إلى الحول
غير إخراج فإن خرجن فلا جناح عليكم في ما فعلن
في أنفسهن من معروف والله عزيز حكيم ۝ وللمطلقات
متاع بالمعروف حقا على المتقين ۝ كذلك يبين الله لكم

٥٣ الجزء الثاني

آياته لعلكم تعقلون ۝ ألم تر إلى الذين خرجوا من
ديارهم وهم ألوف حذر الموت فقال لهم الله موتوا ثم
أحياهم إن الله لذو فضل على الناس ولكن أكثر
الناس لا يشكرون ۝ وقاتلوا في سبيل الله واعلموا
أن الله سميع عليم ۝ من ذا الذي يقرض الله قرضا
حسنا فيضاعفه له أضعافا كثيرة والله يقبض
ويبسط وإليه ترجعون ۝ ألم تر إلى الملإ من بني
إسرائيل من بعد موسى إذ قالوا لنبي لهم ابعث لنا ملكا
نقاتل في سبيل الله قال هل عسيتم إن كتب عليكم
القتال ألا تقاتلوا قالوا وما لنا ألا نقاتل في سبيل
الله وقد أخرجنا من ديارنا وأبنائنا فلما كتب عليهم

zengin olana kudreti dahilinde, darlık içinde olana kudreti dahilinde birşey vermek gerektir. Öyle birşey veriniz ki örfe uygun olsun. Bu husus, iyilik edenler için bir vazifedir (224). Şayet onları, temas etmeden evvel boşar, fakat onlara mehir tayin etmiş olursanız, takdir ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Meğer ki onlar, veya nikâhın düğümünü elinde tutanlar (*veliler*) mehrin bütününü bağışlıyalar. 237 Bunu bağışlamak, takvaya daha yakındır. Birbirinize iyilik etmeyi ve mürüvvet göstermeyi unutmayın. Allah sizin bütün işlediklerinizi görür. 238 Namazlara devam edin. Hususiyle orta namaza dikkat edin ve Allaha hakkiyle itaat ederek namaza durun (225). 239 Korku veya tehlike içinde iseniz

---

[224] Bir erkek ile kadın nikâhlanır, fakat mehir tayin olunmaz ve erkek kadını boşamak isterse, zevç müşkül bir vaziyette bulunsa da kadına karşı cömertlik göstermek mecburiyetindedir.

[225] En sahih kavle göre orta namaz, ikindi namazıdır.

namazlarınızı yaya veya at sırtında eda edin. Emniyet içinde olduğunuz zaman, size bilmediklerinizi öğreten Allahın öğrettiği gibi Allahı anın (226). 240 İçinizden vefat edip zevceler bırakanlar, zevcelerinin kendi evlerinden çıkarılmıyarak kendilerine bir yıl bakılmasını vasiyet etsinler. Şayet bunlar kendiliklerinden çıkacak olurlarsa onların kendileri için yapacakları meşrû işlerden dolayı size vebal yoktur. Allah, Azîzdir, Hakîmdir. 241 Boşanan kadınları, örfe göre nafakalandırmak icabeder. Bu, kendilerini sakınanlar üzerinde haktır. 242 Allah âyetlerini anlayıp düşünmeniz için, böylece beyan ediyor..

BÖLÜM : 32 — HARP ZARURETİ

243 Sayıları binlere vardığı halde ölüm korkusiyle yurtlarını bırakıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün!„ dedi. Sonra onları diriltti. Allah insanlara rahmet ve inayet edicidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler (227).

244 Allah yolunda (228) harbedin, Allahın işitici ve bilici olduğunu bilin. 245 Kim var ki (*Allahın kullarına minnetsiz, eziyetsiz iyilikler ederek*) Allaha güzel bir ödünç takdim etsin de Allah da onun (*mükâfatını*) kat kat arttırsın. Allah, (*kiminin kalbini*) darlaştırır, (*kimininkini*) açar. Siz ona döndürüleceksiniz. 246 Musadan sonra İsrail oğullarının başlarında bulunanların ne

---

[226] Bu âyetle 238 ve 239 uncu âyetlerdeki harp mevzuuna avdet edilmiştir.

[227] Ölüm korkusiyle yurtlarını bırakıp gidenler Mısırdan çıkan İsrail oğullarıdır. Kitabı Mukaddesin (Adad) kitabına göre bunlar 600.000 kişi idiler. Mısır Firavunları yahudilerin erkek çocuklarını öldürdükten başka yahudileri esaret ve zillet içinde yaşatıyor ve onları maddeten ve ma'nen öldürüyorlardı. Bunlar bu ölümlerden kurtulmak için. Mısırdan çıkmışlardı. İsrail oğulları Mısırdan hicretlerini müteakıp beyabanlarda dolaştılar. Musa onları mukaddes arza girmeye davet etmiş, onlar bu emre muhalefet ederek kırk yıl çöllerde dolaşmışlardı. Bunun neticesi olarak Musa ile hicret eden nesil kâmilen ölmüş, bu suretle «Ölün!» emri tahakkuk etmişti. Kitabı Mukaddes de bunu anlatarak diyor ki: «Lâşeleriniz bu beriyeye düşecektir. Ve sizi iskân edeceğim diyara girmeyeceksiniz.» (Adad : 14, 29, 30). Bunların ölümü bu idi. Sonra bunların yeniden dirilmesi, sonraki neslin mev'ut arza girerek ona sahip olmasıdır.

Bu âyetler Müslümanlara, yahudiler gibi hareketten çekinmeyi emrediyor.

[228] Allah yolunda harbetmek, nefsi müdafaa için yapılan harptir.

yaptıklarına dikkat etmedin mi? Hani onlar Peygamberlerinden birine (229): bize bir padişah gönder de Allah yolunda harbedelim, demişlerdi (230). Peygamber de onlara: "ya size Allah yolunda harbetmek farzolunca harbetmezseniz!„ demiş, onlar da: "Allah yolunda ne diye harbetmiyelim ki yerimizden yurdumuzdan çıkarıldık, çoluk çocuğumuzdan mahrum bırakıldık„ demişlerdi (231). Harp farzolunduğu zaman, onlar, azı müstesna olmak üzre, harbe arkalarını çevirmişlerdi. Allah zalimleri hakkiyle bilir. 247 Peygamberleri onlara dedi ki: Allah size Talûtu hükümdar olarak gönderdi! (232). Onlar dediler ki: O nasıl bize hükümdar olabilir. Bizim ondan fazla hükümdarlığa liyakat ve istihkakımız var. Sonra ona servetçe de bolluk verilmemiştir (233). Peygamber dedi ki: Allah onu sizin üzerinize seçti, ilimce ve cisimce onun gelişimini artırdı, bereket verdi (234). Allah mülkünü dilediğine verir. Allah (*dilediğini*) zenginleştirici, ve (*kimin liyakati olduğunu*) bilicidir. 248 Peygamberleri onlara dedi ki: Talûtun hükümdarlığına alâmet size o Tabutun (235) gelmesi olacaktır ki içinde sekinet ve Rabbınız tarafından Musa ile Harun

---

[229] Bu peygamber Aşmuil veya Samuildir.

[230] Kitabı Mukaddesin bu vadideki sözleri şunlardır: Kavim ise Samuilin kelâmını dinlemekten imtina ile, hayır, mutlaka üzerimizde bir melik (bir padişah) bulunmalı, biz dahi cümle taifeler gibi olarak bize melikimiz hükmetsin, önümüze çıkıp muharebelerimizi etsin, dediler. (Mülûkü evvel, 18: 19, 20)

[231] Kitabı Mukaddesin mülûkü evvel kitabının (15 : 33) âyetinden Amalikanın İsrail çocuklarını öldürdükleri, (1 : 17) âyetinden Yahuda arazisini istilâ ettikleri anlatılır.

[232] Burada (Saul) e Talût denilmektedir. Talût, boylu boslu demektir. Kitabı Mukaddes de Saul'un çok uzun boylu olduğunu söylüyor. «Kavmin ortasında durduğu halde omuzundan yukarısı kavmin kâffesinden uzun idi.» Mülûkü evvel (10 : 23).

[233] Bu İtirazlara Kitabı Mukaddeste de tesadüf ediyoruz: «Amma bazı yaramaz kimseler bu adam bizi nasıl kurtaracaktır diyerek anı tahkir edip ana bir hediye götürmediler.» Mülûkü evvel (27 : 10)

[234] «Samuil bütün kavma: Rabbın intihap ettiği kimseyi gördünüz mü? Zira kavmın içinde misli yoktur, dedi» (24 : 10)

[235] Tabut, sandık demektir. Birçok müfessirlere göre bundan maksat Tevratın sandığıdır ki, Hazreti Musadan sonra İsrail oğullarının isyanı üzerine

سورة البقرة ٢

القتال تولوا الا قليلا منهم والله عليم بالظالمين ﴿٢٤٦﴾
وقال لهم نبيهم ان الله قد بعث لكم طالوت ملكا
قالوا انى يكون له الملك علينا ونحن احق بالملك منه
ولم يؤت سعة من المال قال ان الله اصطفيه عليكم
وزاده بسطة في العلم والجسم والله يؤتي ملكه من يشاء
والله واسع عليم ﴿٢٤٧﴾ وقال لهم نبيهم ان اية ملكه
ان يأتيكم التابوت فيه سكينة من ربكم وبقية
مما ترك ال موسى وال هرون تحمله الملئكة ان في
ذلك لاية لكم ان كنتم مؤمنين ﴿٢٤٨﴾ فلما فصل طالوت
بالجنود قال ان الله مبتليكم بنهر فمن شرب منه فليس
مني ومن لم يطعمه فانه مني الا من اغترف غرفة بيده

الجزء الثاني

فشربوا منه الا قليلا منهم فلما جاوزه هو والذين امنوا معه
قالوا لا طاقة لنا اليوم بجالوت وجنوده قال الذين
يظنون انهم ملاقوا الله كم من فئة قليلة غلبت فئة
كثيرة باذن الله والله مع الصابرين ﴿٢٤٩﴾ ولما برزوا
لجالوت وجنوده قالوا ربنا افرغ علينا صبرا وثبت
اقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين ﴿٢٥٠﴾ فهزموهم
باذن الله وقتل داود جالوت واتيه الله الملك والحكمة
وعلمه مما يشاء ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض
لفسدت الارض ولكن الله ذو فضل على العالمين ﴿٢٥١﴾
تلك ايات الله نتلوها عليك بالحق وانك لمن المرسلين
﴿٢٥٢﴾ تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض منهم من كلم

hanedanından bir bakıyye vardır (236). Onu melekler getirecektir; şüphesiz, siz iman ediyorsanız, bunda size bir âyet vardır.

---

ellerinden çıkmıştır. Diğer bir rivayete göre bundan maksat Hazreti Âdeme gönderilen bir tabut ki evlâdlarından peygamber olacak kimselerin suretlerini muhtevi idi. Bu tabut Yakuba kadar gelmiş, sonra İsrail oğullarının eline geçmişti, bunların isyanı üzerine Amalika tarafından alınmıştı.

Bu hikâyeleri bir tarafa bırakarak İmam Ragıb'e bakarsak onun «tabut» kelimesine şu manayı verdiğini görürüz: «Tabut kalptir ve sekinetten maksat ondaki ilimdir. Çünkü kalbe: Hikmet evi, ilim tabutu denilir» nitekim Allah tarafından gelen sekinet, yani huzur ve itminanın yeri, sandıklar değil, fakat kalplerdir. O halde sekinet ve itminan ile dolu kalbin gelmesinden maksat, Talutun hükümdarlığa geçmesiyle uğrayacağı değişikliği anlatmaktır.

Kitabı mukaddeste deniyor ki: «Saul (yani Talut), Samuilin yanından gitmek için döndüğü gibi Allah ona başka bir yürek verdi.» (Mülûkü evvel 9 : 10), «ona Allahın ruhu gelmekle peygamberlik eyledi.» Mülûkü evvel 10 : 10).

[236] Bakıyyenin manası bundan evvelki nottan anlaşılıyor. Bu bakıyye,

BÖLÜM : 33 — HAK DAVASI UĞRUNDA HARP ZARURETİ

249 Talût askerleriyle hareket ederek ayrıldığı zaman dedi ki: "Allah sizi bir ırmakla sınayacak, herkim bu ırmaktan içerse benden değildir. Avuç dolusu su alanlar müstesna olmak üzere kim (*onun suyunu*) tatmazsa muhakkak ki bendendir„ (237) Onların içlerinden pek azı hariç kalmak üzere hepsi sudan içtiler. Talût ile onunla beraber olan müminler ırmağı geçtikleri zaman dediler ki: "Bugün bizim Calût (238) ile askerlerine karşı takatımız yok!„ Allaha kavuşacaklarına inananlarsa "nice defalar az kişili bir cemaat, çok kişili cemaati, Allahın izniyle, yenmiştir.„ dediler. Allah, sabredenlerle beraberdir (239). 250 Bunlar Calût ile askerlerine karşı çıktıkları zaman "Tanrımız! (*Yüreklerimizi*) sabırla doldur, Adımlarımızı sağlamlaştır ve kâfir kavme karşı bize yardım et!„ dediler. 251 Onlar, böylece, Allahın izniyle düşmanlarını bozdular ve kırdılar, Davud da Calût'u öldürdü (240). Ve Allah ona hükümdarlık ve Peygamberlik verdi, ona dilediğini öğretti. Allah insanları birbirleriyle defetmeseydi yeryüzü

---

yani Musa ve Harun hanedanından arta kalan iyilik ve imandır ki meleklerin taşıdığı bu bakiyyenin yeri de yine kalptir. Yoksa Musanın elvahini ihtiva eden sandığı melekler değil fakat hayvanlar taşıyordu. Burada bahis mevzuu olan tabut ile bakiyyeyi melekler taşıdığına göre bütün bunların kalbe ait oldukları şüphe götürmez.

[237] Hıristiyan münekkitlerine göre Kur'an burada Saul (yani Talût) ile Ced'unun hikâyelerini birbirine karıştırmıştır. Onların bu iddiaları gülünçtür. Kur'an, Talûtun askerlerini bir su ırmağı ile denediğini anlatmakta, fakat Kitabı Mukaddes buna dair bir şey söylememektedir. Kur'an, Ced'undan hiç bahsetmediği halde Kitabı Mukaddes ondan bahsederken onun da askerlerini bu şekilde imtihan ettiğini anlatıyor. Saulun da Ced'un gibi hareket etmediği nereden malûm? Kur'anın bu beyanatı, Talûtun da Ced'un gibi hareket ederek askerlerini imtihan ettiğini gösteriyor. Bunda zerre kadar karışıklık yoktur.

[238] Talût, askerlerini Filistinlilere karşı sevketmişti. Calût, Filistinlilerin kahramanı idi.

[239] «Zira çokluk veya azlıkla halâs ihsan etmekle Rabbin indinde bir mani yoktur.» (Mülûkü evvel 14 : 6). «Bir defa Saul (yani Talût) ile birlikte yalnız 600 kişi kalmıştı.» (Mülûkü evvel (13 : 75)

[240] Davudun Calûtu katlettiği ve sonradan padişah olduğu Kitabı mukaddeste de takrir edilir.

سورة البقرة ٥٦

الله ورفع بعضهم درجات وآتينا عيسى ابن مريم البينات
وأيدناه بروح القدس ولو شاء الله ما اقتتل الذين
من بعدهم من بعد ما جاءتهم البينات ولكن اختلفوا
فمنهم من آمن ومنهم من كفر ولو شاء الله ما اقتتلوا
ولكن الله يفعل ما يريد ۝ يا أيها الذين آمنوا أنفقوا
مما رزقناكم من قبل أن يأتي يوم لا بيع فيه ولا خلة ولا
شفاعة والكافرون هم الظالمون ۝ الله لا إله إلا هو
الحي القيوم ۝ لا تأخذه سنة ولا نوم له ما في السماوات
وما في الأرض من ذا الذي يشفع عنده إلا بإذنه يعلم ما
بين أيديهم وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من علمه إلا بما
شاء وسع كرسيه السماوات والأرض ولا يؤده

الجزء الثالث ٥٧

حفظهما وهو العلي العظيم ۝ لا إكراه في الدين
قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن
بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى لا انفصام لها والله
سميع عليم ۝ الله ولي الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات
إلى النور والذين كفروا أولياؤهم الطاغوت
يخرجونهم من النور إلى الظلمات أولئك أصحاب النار هم
فيها خالدون ۝ ألم تر إلى الذي حاج إبراهيم في ربه
أن آتاه الله الملك إذ قال إبراهيم ربي الذي يحيي ويميت
قال أنا أحيي وأميت قال إبراهيم فإن الله يأتي بالشمس من
المشرق فأت بها من المغرب فبهت الذي كفر والله
لا يهدي القوم الظالمين ۝ أو كالذي مر على قرية

karışır, fesada uğrardı (241). Fakat Allah, bütün mahlûkata karşı rahmet ve inayet sahibidir.

252 İşte bunlar Allahın âyetleridir ki, onları sana dosdoğru irat ederiz. Sen, hiç şüphesiz ki, gönderilen Peygamberlerdensin.

CÜZ : 3

253 Peygamberlerin bazılarını bazılarına üstün kıldık. Allah bunlardan bazısıyla söyleşmiş, bazılarını da derecelerce yükseltmiştir. Meryem oğlu İsaya açık bürhanları verdik. Onu Ruhulkudüsle teyit ettik (242). Allah dileseydi, onlardan sonrakiler, ken-

---

[241] Bu suretle müslümanların yeryüzünde nizamı ve sulh-ü müsalemeti temin için harp etmelerine işaret edilmektedir.

[242] Bu âyeti kerime bazı peygamberlerin diğerlerine üstün olduğu esasını

dilerine bu kadar açık bürhanlar geldikten sonra birbirlerinin kanına girmezlerdi. Fakat onlar ihtilâf ettiler. Onların içlerinde iman edenler de, küfredenler de vardı. Allah dileseydi onlar birbirlerinin kanına girmezlerdi. Lâkin Allah dilediğini yapar..

BÖLÜM: 34 — ALLAHIN AZAMET VE KUDRETİ

254 Ey iman edenler! Size geçim için verdiğimiz mallardan harcedin, alışverişin ve bir dosttan yardım beklemenin, bir kimsenin bir kimseden şefaat ummasının mümkün olmadığı gün gelmeden..! (243)

255 Allah O, Ondan başka tapacak yok!. Daima yaşayan, daima durup tutan O. Ne uyuklar, ne uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onun, Onun izni olmadan, nezdinde şefaatte bulunmak kimin haddi? (244) (*Kullarının*) önünde ardında ne var, hepsini bilir, kulları ise, dilediği kadarından başka, ilminden birşey kavrayamazlar. Kudret ve azameti gökleri ve yeri kucaklamıştır. (*Gökleri ve yeri*) görüp gözetlemek Ona asla ağırlık vermez. Ulu ve Büyük yalnız O (245).

256 Dinde zorlamak yoktur (246). Doğru yol, eğri yoldan

---

takrir ve Hazreti Muhammedin bütün peygamberlerden efdal olduğuna işaret etmektedir. Biraz evvel, Beni İsrailin dünyevî tealisini temsil eden Hazreti Davuttan, daha sonra, onların ruhanî tealisini temsil eden Hazreti İsadan bahsedilmiştir. Bu suretle Hazreti Muhammedin, Risaleti Muhammediyeyi müjdeleyen bu iki büyük peygamberden efdal olduğuna işaret olunmaktadır.

[243] Müslümanların sürü sürü düşmanlara karşı varlıklarını sıyanet etmeleri için mallarından son derece fedakâr olmaları icap ediyordu. Onun için bu emir mükerrer defalar verilmektedir.

[244] İslâmın esası, Allah ile kul arasında hiçbir vasıta bulunmadığıdır. Kul, Allah ile arasını bulmak için hiçbir şefaata muhtaç değildir. Onun için hıristiyanlıkta hüküm süren şefaat itikadının, İslâmiyette yeri yoktur. Fakat meselenin bir başka safhası vardır. Allahın vahyine nail olan Hazreti Peygamber, ümmeti için en güzel örnektir. Onun gösterdiği yol, herkesi kemale erdiren yoldur, ve onun şefaatçiliği bu bakımdandır.

[245] Bu âyet «Âyetü-l Kürsî» dir. Kürsiden murad, Allahın kudret ve azameti, Allahın herşeyi kavrayan ilmidir. Bu âyet Allahın azamet ve kibriyasını tasvir eder.

[246] Bu âyeti kerime din ve vicdan hürriyetinin temel taşıdır. Müslümanlar

ayrılmıştır. Kim ki Tağuta (247) inanmaz, ve Allaha iman ederse hiçbir vakit kopmasına imkân bulunmıyan en sağlam kulpa (248) sarılmış olur. Allah işitici ve bilicidir. 257 Allah, Müminlerin yârıdır. Onları karanlıktan ışığa çıkarır. Kâfirlerin yardımcıları Tağuttur, onları ışıktan karanlığa götürürler, bunlar ateşlik olan kimselerdir ki daima ateş içinde kalırlar (249).

BÖLÜM : 35 — ÖLÜLER DİRİLİYOR

258 Allahın kendine verdiği saltanattan dolayı şımararak İbrahim ile Tanrısı hakkında çekişenin haline bir baksana. İbrahim, dirilten ve öldüren, benim Tanrımdır, demiş, o da "ben öldürür ve yaşatırım„ demişti. İbrahim benim Tanrım güneşi doğu yerinden doğduruyor, sen onu batı yerinden doğdur! demiş, kâfir olan donakalmıştı. Zaten Allah ta, zalim olanları doğru yola iletmez (250). 259 Yahut o kimsenin hali gibi ki çatıları çökmüş, her tarafı yıkılıp harap olmuş bir şehire uğrıyarak: "Allah burasını ölümden sonra naşıl diriltir?„ demiş, Allah ta onu yüz yıl ölü bıraktıktan sonra dirilterek ona: Nekadar zaman kaldın? diye sormuş, o da: "Bir gün, belki de bir günden de daha az!„ demiş, Allah ona "Belki yüz yıl kaldın. Yediğin yemeğe, içtiğin suya bak ki, bozulmadan duruyor, bir de bindiğin merkebe bak! Senin bu halini insanlara ibret nişanesi yapacağız. Kemiklere bak,

---

her zaman bu âyeti kerimenin irşadı dairesinde hareket etmişler ve bir kimseye dinlerini zorla yüklememişlerdir. Nitekim daha yukarıda, müslümanların müdafaa harplerinden bahsolunduğu zaman, «Din yalnız Allah için ola!» denilmişti. (Âyet, 193). Bu âyetle, Dinde zorlama yoktur âyeti birbirini teyid etmektedir.

[247] Tağut hakkında şu manalar verilmektedir. Şeytanlar, kâhinler, sihirbazlar, putlar, in, cin, azgınlar. (Râzî. c. 2, sa 474). Elhasıl insanları azdıran, saptıran şeylerin hepsine «tağut» denilir.

[248] İslâmın delilleri en kuvvetli ve en açık deliller olduğu için ona «urvei vüska» yani «en sağlam kulp» denilmiştir.

[249] Burada iman aydınlığa, küfr karanlığa benzetiliyor. 24 üncü sûrenin 35 - 40 ıncı âyetlerine bakınız.

[250] Hazreti İbrahim ile mücadele edenin güneşe tapanlardan olduğu anlaşılıyor. Bu adam, öldürücü ve yaşatıcı olduğunu iddia ettikten sonra İbrahim onu mebhut eden bir delil ileri sürmüş, ölüm ve dirilik ancak Allahın elinde olmasına mebni onun taptığı güneşi mağripten doğdurmayı istemiş, o da âciz kalmıştı.

onları nasıl diziyor, yerli yerine koyuyor, sonra onlara et bağlatıyoruz.„ demişti. Vaktaki bunların hepsi ona besbelli oldu, o da "artık bildim ki Allah herşeye kemaliyle kadirdir (251), dedi.„
260 Hani İbrahim demişti ki: Yarabbi! ölüleri nasıl dirilttiğini göster! Tanrı buyurdu: "İnanmadın mı?„ İnandım, fakat kalbim iyice yatışsın! dedi Tanrı da: Öyle ise, dört kuş al, dedi, onları peşinden gelmeğe alıştır. Sonra onlardan bir kısmını bir dağ üzerine yerleştir. Onları çağır. Onlar sana çabucak gelirler. Bil ki Allah, Azizdir. (*Herşeye kadirdir*), Hakîmdir. (*Onun her işinde hikmet vardır*) (252).

---

[251] Bu âyeti kerime İsrail oğullarının tarihine işaret ediyor. Âyeti kerimede işaret olunan şehir Buhtunnasır tarafından tahrip olunan (Kudüs) şehridir. Hâdise milâttan önce 599 senesinde vuku bulmuştu. Sonra âyeti kerimenin sonlarındaki «bak! kemikleri nasıl diziyor ve yerli yerine koyuyor..» mealindeki beyanat, Hizkıyal peygamberin rüyasına işaret ediyor. Hizkıyal peygambere ait kitabın 36 ıncı kısmında «yıkılmış yerleri mamur eden, viraneleri şenlendiren Rab benim.» deniliyor, sonra Hizkıyal kitabinin 37 inci kısmında Hızkıyalin, bilâhare görüleceği gibi bir rüyada, kemiklerle dolu bir vadiye gittiği söylendikten sonra Rabbın ona şu suali sorduğu anlatılıyor: «Ey âdem oğlu! Bu kemikler dirilebilir mi?» Bunu müteakip Kur'anın tasvir ettiği manzara görülüyor. «Kemikler birbirlerine yaklaştılar. Üzerlerine sinir ile et gelip üstten deri onları kapladı.» Daha sonra «onlar üzerine ruh geldi ve hepsi dirildiler.» (Hizkiyal 37 : 1,10).

Bunun bir rüya ve bir manevî müşahede olduğu Hizkıyalın 37 inci faslının baş tarafındaki kelimelerden anlaşılıyor. Hizkıyal diyor ki: «Rabbın eli benim üzerimde oldu ve Rab beni ruhla çıkarıp ovanın ortasına götürdü» Daha sonra ayni faslın 11 inci âyetinde şu sözler söyleniyor: «Âdem oğlu! Bu kemikler bütün İsrail evidir. Onlar kemiklerimiz kurudu, ve ümidimiz kesildi, biz helâk olduk! derler.» On ikinci âyette de «onlara söyle ki: Rab buyurur: Ey kavmim! İşte ben sizin kabirlerinizi açacağım. Ve sizi kabirlerinizden çıkaracağım ve sizi İsrail diyarına götüreceğim.» Bütün bunlardan kemiklerin, sukut ve izmihlâli remzettiği anlaşılıyor.

Kur'anı kerimin bu âyette işaret ettiği de Hizkıyal peygamberin bu rüyasıdır.

Âyeti kerimede bahis mevzuu olan peygamberin yüz sene ölü kaldığından bahsolunmaktadır. Bu da Yahudi milletinin Buhtunnasır istilâsından sonra geçirdiği zillet ve izmihlâl devrini remzediyor. Kudüs, milâttan önce 599 da zaptolunmuş, Kurus (Keyhusrev) 537 de mabedin yeniden inşasına müsaade etmişti. Yahudilerin Kudüsü tekrar inşa ederek oraya dönmeleri ve yerleşmeleri, milâttan önce bütün altıncı asrı bu işle geçirdiklerini gösterir. Esasen. Peygambere ait yiyecek ve içeceğin değişmemesi de bütün hâdisenin remzî olduğunu göstermeğe kâfidir.

[252] Hazreti İbrahimin, ölülerin nasıl dirildiğini anlamak istemesine mukabil onun bu sualine gayet güzel bir misalle cevap verilmiştir. İbrahim dört kuş alarak bunları ehlîleştirecek olursa bunlar, onun sesini duyunca ona koşarlar,

وهي خاوية على عروشها قال انى يحيي هذه الله بعد موتها فاماته الله مائة عام ثم بعثه قال كم لبثت قال لبثت يوما او بعض يوم قال بل لبثت مائة عام فانظر الى طعامك وشرابك لم يتسنه وانظر الى حمارك ولنجعلك اية للناس وانظر الى العظام كيف ننشزها ثم نكسوها لحما فلما تبين له قال اعلم ان الله على كل شيء قدير ۝ واذ قال ابراهيم رب ارني كيف تحيي الموتى قال اولم تؤمن قال بلى ولكن ليطمئن قلبي قال فخذ اربعة من الطير فصرهن اليك ثم اجعل على كل جبل منهن جزءا ثم ادعهن يأتينك سعيا واعلم ان الله عزيز حكيم ۝ مثل الذين ينفقون اموالهم

في سبيل الله كمثل حبة انبتت سبع سنابل في كل سنبلة مائة حبة والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم ۝ الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله ثم لا يتبعون ما انفقوا منا ولا اذى لهم اجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون ۝ قول معروف ومغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غني حليم ۝ يا ايها الذين امنوا لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى كالذي ينفق ماله رئاء الناس ولا يؤمن بالله واليوم الاخر فمثله كمثل صفوان عليه تراب فاصابه وابل فتركه صلدا لا يقدرون على شيء مما كسبوا والله لا يهدي القوم الكافرين ۝ ومثل الذين

BÖLÜM : 36 — HAK YOLUNDA MALİ FEDAKÂRLIK

261 Mallarını Allah yolunda (253) harcedenlerin hali, yedi başak veren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohuma benzer. Allah dilediğine kat kat ihsan eder. Onun ihsanı geniştir. O

---

dağ başlarında bile olsalar ona doğru şitap ederlerdi. İbrahim kuşların sahibi ve haliki olmadığı halde, bunlar onun davetine icabet ederlerse, milletler, kendilerini halk edenin hayat davetine icabet etmezler mi? Kuşlar kısa bir zaman içinde kendilerini ehlileştiren bir insana itaate alışıyorlarsa Allahın, hayat ile memata hâkim olan bütün esbabı idare kudretini haiz olduğuna inanmak icap etmez mi? İbrahimin ehlileştirdiği kuşlar, onun bir işaretiyle, nasıl kendine doğru koşarlarsa Allahın bir işaretiyle de bütün ölüler dirilir, Onun emrini yerine getirir. Bu misal ile Hazreti İbrahime Allahın kudreti anlatılmış oldu.

Müfessirler, Hazreti İbrahimin kuşları boğazlayıp parçaladığını, ondan sonra onların parçalarını dağ başına koyduğunu sonra kuşları çağırınca hepsinin geldiğini kaydederler.

[253] Yani, İslâmiyeti müdafaa uğrunda.

(*herkesin ne yaptığını*) bilicidir (254). 262 Onlar ki mallarını Allah yolunda harcederler, ve harcettiklerinin ardından başa kakmak, gönül incitmek gibi hareketleri reva görmezler; onların Tanrıları nezdinde mükâfatları vardır, onlar için ne korku, ne de kaygı yoktur. 263 Güzel ve tatlı bir söz söylemek, kusura bakmıyarak bağışlamak, ardından âzâr gelen sadakadan hayırlıdır. Tanrı ganidir, halimdir (255). 264 Ey iman edenler! Mallarını sırf gösteriş için veren ve Allah ile âhirete inanmıyanlar gibi sadakalarınızı başa kakmak ve azarlamak ile değersiz bir hale getirmeyin. Bunların hali, bol yağmur yüzünden üzerindeki toprakların sıyrılmasiyle kaskatı bir taş kesilen bir kayanın haline benzer. Riyakârlar da yaptıklarından hiçbir şey kazanamazlar. Allah, inanmıyan kavme hidayet vermez (256). Allah rızasını kazanmak ve gittikleri yolda kendilerini sağlamlaştırmak için mallarını sarfedenlerin hali, bir tepedeki bostana benzer. Ona bol yağmurlar yağar. Meyvalarını iki kat verir. Ona bol yağmur yağmasa da, yağmur çisintisi de yetişir. Allah bütün işlediklerinizi görür (257). 266 İçinizden bir kimse diler mi ki hurmalardan, üzümlerden bir bağı bulunsun, onun içinden ırmaklar aksın, orada meyvaların her türlüsü bulunsun; fakat kendisine ihtiyarlık çöksün, çocukları küçük, beceriksiz veya hakikatsiz olsun ve bu halde iken ateşli bir kasırga kopsun da bağı kasıp kavursun! İşte Allah size âyetleri böylece beyan eder ki düşünesiniz! (258)

---

[254] Allah yolunda harcedilen parayı, yedi yüz tane veren bir tohuma benzetmek islâm davasının müslümanlar tarafından katlanılan fedakârlıklarla ilerlediğini, sonra işin para harcetmekle kalmıyarak ekilen tanelerin semeresini almak için uğraşmak ve didişmek icap ettiğini gösteriyor.

[255] Hak Tealâ ganidir, fakirlerin minnet altında kalarak ezilmelerini reva görmez, onları başka bir sebeple hoşnut eder. Halimdir, minnet ve eziyete reva görenleri, hemen cezaya çarpmaz. Belki kendilerini ıslah etmeleri için mühlet verir. (Ebu-s-Suud, C. 2 Sa 500).

[256] Âyeti kerime müşriklerin islâmiyete ezici bir darbe indirmek için neler yaptıklarını anlatıyor. Bunlar islâm davasının ilerlememesini temin için paralarını esirgemiyorlardı. Fakat Kur'an hak davasına karşı vuku bulan bütün teşebbüslerin bir fayda vermiyeceğini söylüyor.

[257] Bu âyet hak davası uğrunda fedakârlıktan geri kalmıyan ve hakkın zaferine iman eden müminlerin halini gösteriyor.

[258] Bu temsil yaptıkları iyilikleri başa kakarak ve eziyet vererek yapan-

سورة البقرة

يُنفقون أموالهم ابتغاء مرضات الله وتثبيتا من
أنفسهم كمثل جنة بربوة أصابها وابل فآتت أكلها
ضعفين فإن لم يصبها وابل فطل والله بما تعملون
بصير ﴿٢٦٥﴾ أيود أحدكم أن تكون له جنة من نخيل وأعناب
تجري من تحتها الأنهار له فيها من كل الثمرات وأصابه
الكبر وله ذرية ضعفاء فأصابها إعصار فيه نار
فاحترقت كذلك يبين الله لكم الآيات لعلكم
تتفكرون ﴿٢٦٦﴾ يا أيها الذين آمنوا أنفقوا من طيبات
ما كسبتم ومما أخرجنا لكم من الأرض ولا تيمموا
الخبيث منه تنفقون ولستم بآخذيه إلا أن تغمضوا
فيه واعلموا أن الله غني حميد ﴿٢٦٧﴾ الشيطان يعدكم

الجزء ٣

الفقر ويأمركم بالفحشاء والله يعدكم مغفرة
منه وفضلا والله واسع عليم ﴿٢٦٨﴾ يؤتي الحكمة
من يشاء ومن يؤت الحكمة فقد أوتي خيرا كثيرا
وما يذكر إلا أولو الألباب ﴿٢٦٩﴾ وما أنفقتم
من نفقة أو نذرتم من نذر فإن الله يعلمه وما للظالمين
من أنصار ﴿٢٧٠﴾ إن تبدوا الصدقات فنعما هي وإن
تخفوها وتؤتوها الفقراء فهو خير لكم
ويكفر عنكم من سيئاتكم والله بما تعملون خبير
﴿٢٧١﴾ ليس عليك هداهم ولكن الله يهدي من يشاء
وما تنفقوا من خير فلأنفسكم وما تنفقون إلا ابتغاء
وجه الله وما تنفقوا من خير يوف إليكم وأنتم

BÖLÜM : 37 — İYİLİKLERİN FAYDASI

267 Ey bütün iman edenler! Kazandıklarınızın, sizin için yerden yetiştirdiğimizin iyisinden, temizinden harcediniz. Sizin, göz yummadıkça alıcısı olamayacağınız fena şeyleri vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah herşeyden müstağnidir ve Hamd ona yaraşır (259).

---

ların halini tasvir ediyor. Sırf gösteriş olsun diye mallarını harcedenlerin hali, yalçın bir kaya üzerine atılan tohumun halinden farksızdır. Böyle bir tohumun kök salmasına imkân yoktur. Hattâ bu tohumlar iyi bir toprağa atılsa ve yemiş vermek üzere yetişse dahi, onların başkasına yüklediği minnet ve eziyyet, ateşli bir kasırga gibi o yemişleri de, ağaçları da, bağları ve bostanları da ortadan yokediverir.

[259] Yani, sadakalarınızdan müstağnidir, fakat bunları vermek sizin için faydalıdır.

268 Şeytan (260) sizi fıkaralıkla korkutur. Size cimriliği emreder (261). Allah ise size nezdinden mağfiret ve bereket vadeder. (*Allahın ihsanı*) geniştir, (*ve mallarını harcedenleri*) bilicidir.

269 (*Allah*) dilediğine hikmetini verir. Hikmet kime verilirse, büyük bir hayre nail olmuş olur. Ancak tam akıllı olanlar anlar ve düşünürler (262).

270 Herne harceder, yahut herne adarsanız, muhakkak ki Allah onu bilir. Zalimlerin yardımcıları yoktur. 271 Sadakaları

---

(260) Şeytandan maksat, iblis, yahut sair şeytanlar, yahut in cin şeytanları, yahut nefsi emmare, yani her istediğini insana yaptırarak onu zivanadan çıkaran nefis. Onun için şu güzel söz söylenmiş: «Kim şeytanın, neresinde, içinin hangi köşesinde ikamet ettiğini anlamak isterse, hangi suçu işlemeğe teşvik edildiğine dikkat etsin.»

(261) Asılda «fahşa» dır ve buradaki manası Razi'ye göre hissettir, cimriliktir. C : 2. Sa 512. Şeytan, insanı fakir düşmekten korkutarak hasisliğe teşvik eder ve onu her iyilikten, zekât vermekten, sıla-i rahimde bulunmaktan, emanetleri sahiplerine vermekten alıkoyar, böylece insan da hisseti yüzünden her günahı işleyecek hale gelir.

(262) Hikmet nedir? Hikmet kelimesi, Kur'anda dört manaya gelir (1) öğüt (2) ilim ve anlayış (3) peygamberlik (4) Kur'an. Bu dört mananın da asıl desteği ilim dir. Hikmet ilim manasından başka, doğruyu yapmak manasına gelir ki bunun da gaye ve hedefi Allahın ahlâkiyle ahlâklaşmaktır.

İnsan iki şeyle kemal bulur: biri hakkı hak olduğu için tanımak, diğeri iyiyi iyi olduğu için yapmaktır. Birincisinin temeli: ilim, ikincisinin kaynağı: fazilettir. Hazreti İbrahim «Yarabbi bana hüküm ihsan et» demişti. Maksadı nazarî hikmetti. Fakat bunun hemen ardında «ve beni Salihler (yararlı kullar) arasına kat» diye yalvarmıştı. Bundan da maksadı amelî hikmetti.

Hazreti İsa «ben Allahın kuluyum bana kitap vermiştir» demiş ve bununla nazarî hikmeti ifade etmişti. Daha sonra «bana namazı ve zekâtı emretmiştir» diyerek amelî hikmeti anlatmıştır. (Bu âyet Meryem sûresinin 31 inci âyetidir).

Cenabı Hak: Hazreti Muhammed Mustafaya «Bil ki Allahtan başka tapacak yoktur» demiş, bununla nazarî hikmeti, daha sonra «her kusurdan yarlıgınmayı dile» demiş ve bununla amelî hikmeti anlatmıştır.

Cenabı Hak bütün peygambeleri hakkında «meleklerini, kullarından dilediğine ruh ile (vahy ile) gönderir ki: «Benden başka tapacak yok» diyerek halkı irşad etsinler». Bu da nazarî hikmettir. Fakat bu âyeti de «öyleyse Bana karşı gelmekten korunun» diye bitirerek amelî hikmeti anlatır.

Bütün Kur'an insanın ancak bu iki kuvvetle yani, ilim ve amel ile kemalini bulacağını anlatır. Hikmet budur ve şüphe yok ki Allahın en büyük ihsanıdır. (Razi, C : 2. Sa 515)

سورة البقرة

لا تظلمون ۝ للفقراء الذين أحصروا في سبيل الله
لا يستطيعون ضربا في الأرض يحسبهم الجاهل أغنياء
من التعفف تعرفهم بسيماهم لا يسألون الناس إلحافا وما
تنفقوا من خير فإن الله به عليم ۝ الذين ينفقون
أموالهم بالليل والنهار سرا وعلانية فلهم أجرهم
عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون ۝ الذين
يأكلون الربا لا يقومون إلا كما يقوم الذي يتخبطه
الشيطان من المس ذلك بأنهم قالوا إنما البيع مثل الربا
وأحل الله البيع وحرم الربا فمن جاءه موعظة من ربه
فانتهى فله ما سلف وأمره إلى الله ومن عاد فأولئك
أصحاب النار هم فيها خالدون ۝ يمحق الله الربا ويربي

الصدقات والله لا يحب كل كفار أثيم ۝ إن الذين
آمنوا وعملوا الصالحات وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة
لهم أجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون
۝ يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربا إن
كنتم مؤمنين ۝ فإن لم تفعلوا فأذنوا بحرب
من الله ورسوله وإن تبتم فلكم رؤوس أموالكم
لا تظلمون ولا تظلمون ۝ وإن كان ذو عسرة فنظرة إلى
ميسرة وأن تصدقوا خير لكم إن كنتم تعلمون ۝ واتقوا
يوما ترجعون فيه إلى الله ثم توفى كل نفس ما كسبت وهم
لا يظلمون ۝ يا أيها الذين آمنوا إذا تداينتم بدين إلى
أجل مسمى فاكتبوه وليكتب بينكم كاتب بالعدل

aşikâr verirseniz, iyi! Onları gizliyerek fakirlere verirseniz, sizin için daha hayırlı olur (263). Bununla günahlarınızdan bir kısmı örtülür (*yok edilir*) Allah sizin yaptıklarınıza vâkıftır.

272 Onları doğru yola iletmek sana ait değildir (264). Allah dilediğini doğru yola iletir. Harcettiğinizin sevabı size aittir. Siz yalnız Allah rızası için harcedersiniz. Harcedeceğiniz her iyi şeyin ecri size verilir ve size gadrolunmaz. 273 (*Sadakalar*) kendilerini Allah yolunda vakfeden fakirler içindir. Bunlar yeryüzünde dolaşamazlar. Hallerini bilmiyen adam, iffet ve istiğnalarından dolayı, onları zengin sanar. Onları simalarından tanırsın. Onlar halktan

(263 Aşikâr verilecek olan mal, umumî istifade veya müdafaa için yapılacak yardımdır.

(264) Çünkü peygamberin vazifesi yalnız hakikati tebliğ etmektir.

ısrar ile birşey istemezler (265). Siz iyilik eder ve ne harcederseniz Allah onu hakkiyle bilir.

BÖLÜM : 38 — RIBANIN MEN'İ

274 Onlar ki mallarını, gece ve gündüz, gizli ve aşikâr sarfederler, Tanrıları nezdindeki ecirleri onlara aittir (266). Onlar için korku da yoktur, keder de yok' 275 Onlar ki riba yerler, ancak şeytan çarpmasiyle çarpılmış gibi kalkarlar (267).

---

(265) **Bu âyet hususî** sadakaların kimlere verileceğini açıklamakta ve **bunların** vasıflarını saymaktadır. Bu vasıflar bilhassa **ashabi Suffa** denilen muhacirlere intibak etmektedir.

Bunlar, Hazreti Peygamberin Mescidine mülâzemet ederler, Mescidin sofasında ikamet ederler, Kur'anı ezberlemekle, Hazreti Peygamberin verdiği dersleri takip etmekle meşgul olurlardı. Hazreti Peygamber sefere çıktıkça yanından ayrılmazlardı. Âyeti kerime bunların ne kadar temiz ve yüksek seciyeli insan olduklarını anlatarak bütün varlıklarını Allah yoluna vermiş olan bu güzide insanlara yardımı emretmektedir.

(266) Âyeti kerime, Allah yolunda, her malî fedakârlığı göze alanların ve bunu icabına göre gizli, aşikâr, gece ve gündüz, gerek âmme menfaati için, gerek yoksullara yardım için tereddüt etmeden yapan kimselerin, mutlaka kurtuluşa ereceklerini müjdelemektedir. Müslümanlar bu sıralarda en müşkül durumda idiler ve kendilerini ortadan kaldırmak isteyen düşmanlarla çevrilmişlerdi. Bu husumet çenberinden kurtulmanın biricik çaresi, her fedakârlığı küçümsememek ve Allah yolunda mal kaygısından da ferağat etmekti. Müslümanlar da bu şekilde hareket etmişler ve Kur'anın bu müjdesi tahakkuk etmişti

(267) Bundan evvelki âyetlerde sadakadan bahsolunmuştu. Şimdi de **Riba** dan bahsolunuyor. İkisi arasında tezad münasebeti vardır. Sadaka, Allah yolunda malından fedakârlık etmek, yani malını azaltmaktır. Riba ise, insanların ihtiyacını istismar ederek malını artırmaktır. Aralarındaki tezat bu yüzdendir.

Riba kelimesinin asıl manası ziyadelenmek, ve fazlalanmaktır. Arapların cahiliyet devrinde bunun iki şekli hüküm sürüyordu. Biri, karzen verilen bir mal mukabilinde, sermaye olduğu gibi baki kalmak üzere her ay faiz almak, sonra borcun va'desi hulûl edince sermayeyi de geri almak. Şayet borçlu sermayeyi ödeyemiyecek olursa, faizi artırmak mukabilinde müddeti uzatmak. Buna Nesi' Rıbası derlerdi. Âyeti kerimenin nazil olduğu sırada en çok hüküm süren Riba nevi bu idi. İkincisi nakid ribası idi ki bir akça mukabilinde onun iki misli değerinde olan bir şeyi peşin para vermek suretiyle ele geçirmekti.

Riba, İslâm nazarında haramdır. Çünkü, riba yiyen adam, başkasının malını mukabilsiz yemiş olur. Buna karşı, ikraz edilen bir malın başkasına fayda getirdiği, bu faydayı getirmiş olmasına mebni sermayenin hakkını ödemesi gerekleştiği iddia ediliyorsa da bu iddia çok çürüktür. Çünkü ikraz edilen paranın fayda ve kâr

Bunların böyle olmaları, ticaret, riba gibidir, demelerindendir (268). Allah alım satımı halâl ve ribayı haram kıldı. Kim ki kendisine Tanrısından öğüt erişir de (*riba yemekten*) vazgeçerse, evvelce aldığı onundur. Onun işi Allaha aittir. Kim (*riba*) ya dönerse işte ateşlik olanlar, onlardır. Ve onlar orada kalırlar. 276 Allah ribayi mahveder ve sadakaları nemalandırır. Allah koyu nankör ve günahkâr olanların hiçbirini sevmez (269). 277 İman edip doğru dürüst, faydalı işler işliyen, namazlarını kılan ve zekâtlarını verenlerin, Tanrıları nezdinde mükâfatları vardır. Onlar ne korkuya uğrarlar, ne de mahzun olurlar. 278 Ey iman edenler! Allaha (*karşı gelmekten*) sakının ve imanınızda gerçek iseniz, (*halkın zimmetinde*) ribadan kalanı bırakın. 279 Böyle yapmazsanız Allah ile Peygamberine karşı gelmiş ve onlarla harbe gir-

---

getirmesi melhuz olduğu gibi zarar ve ziyan getirmesi de melhuzdur. Bu böyle olduğundan olup olmıyacağı meçhul olan bir netice mukabilinde riba yemek reva değildir.

Sonra riba yemek insanları, Allah rızası için birbirine iyilik etmekten alıkoyar, menfaat hırslarını keskinleştirir ve bu hırsların keskinleşmesi yürekleri katılaştırır, bu yüzden yardımlaşmak ve iyilik etmek zevki körleşir.

Sonra riba yemek para sahiplerinin tahakkümünü azgınlaştırır ve onları cemiyetin bütün hürriyetine ve mukadderatına musallat eder.

Bütün bu malûmatı Razinin tefsirinden hulâsa etmiş bulunuyoruz. C : 2, Sa 529 - 530).

Riba yemenin ne kadar fena olduğu, onu yiyenlerin şeytan çarpmasına uğramış gibi olduklarının anlatılmasiyle belirtiliyor. Riba yiyerek fakirleri istismar eden kimseler, şeytanlaşan insanlardır. İnsanlığın bütün necip duyguları içlerinden silinir, ve bunlar şeytan gibi yalnız maddeye tapan, yalnız maddeye inanan, yalnız maddî menfaat peşinde koşan birer şeytan kesilirler ve yalnız şeytanlıklarını tatmin etmeğe bakarlar. Bütün saikleri, şeytanlıktır ve başka bir saikleri kalmamıştır. İçlerinde deprenen her hayırlı saik, onları şeytan çarpmasına uğramış gibi sarsar ve bu hayırlı saiki boğmağa çalışır.

(268) Riba yiyenler, alış verişi ribaya eşit tutuyorlar. Kur'an ise bunları ayırıyor. Çünkü ticarette sermaye sahibi, kazanmak ile zarar etmek ihtimallerini birlikte göze alıyor. Ribada ise yalnız kazanç düşünülüyor ve zararı yalnız borçlu yükleniyor, Sermayedar ise yalnız kâr peşindedir. Onun için alış veriş ile riba arasındaki fark pek barizdir ve Ribacıların ileri sürdükleri iddia, yalnız kendi menfaatlarının ifadesidir, yoksa hakikat aşikârdır.

(269) Dış görünüşe göre riba malları artırır, halbuki öyle değil, Allah bu malı eksilte eksilte sonunda mahveder. Malın zekâtını vermek te görünüşe göre malı eksiltir, fakat Allah zekâtı verilen malı bereketlendirir.

Bu âyeti kerime Kur'anın mucizeleri arasındadır. Çünkü medeniyet ilerle-

ولا يأب كاتب أن يكتب كما علمه الله فليكتب وليملل
الذي عليه الحق وليتق الله ربه ولا يبخس منه شيئا فإن كان
الذي عليه الحق سفيها أو ضعيفا أو لا يستطيع أن يمل هو
فليملل وليه بالعدل واستشهدوا شهيدين من رجالكم
فإن لم يكونا رجلين فرجل وامرأتان ممن ترضون من
الشهداء أن تضل إحداهما فتذكر إحداهما الأخرى
ولا يأب الشهداء إذا ما دعوا ولا تسأموا أن تكتبوه
صغيرا أو كبيرا إلى أجله ذلكم أقسط عند الله وأقوم
للشهادة وأدنى ألا ترتابوا إلا أن تكون تجارة حاضرة
تديرونها بينكم فليس عليكم جناح ألا تكتبوها
وأشهدوا إذا تبايعتم ولا يضار كاتب ولا شهيد

وإن تفعلوا فإنه فسوق بكم واتقوا الله ويعلمكم الله
والله بكل شيء عليم ۝ وإن كنتم على سفر ولم تجدوا
كاتبا فرهان مقبوضة فإن أمن بعضكم بعضا
فليؤد الذي اؤتمن أمانته وليتق الله ربه ولا تكتموا
الشهادة ومن يكتمها فإنه آثم قلبه والله بما تعملون
عليم ۝ لله ما في السموات وما في الأرض وإن تبدوا ما
في أنفسكم أو تخفوه يحاسبكم به الله فيغفر لمن
يشاء ويعذب من يشاء والله على كل شيء قدير ۝
آمن الرسول بما أنزل إليه من ربه والمؤمنون كل آمن
بالله وملائكته وكتبه ورسله لا نفرق بين أحد من
رسله وقالوا سمعنا وأطعنا غفرانك ربنا وإليك

miş olduğunuzu bilin (270). Riba almaktan tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. (*Bu suretle*) ne gadretmiş, ne de gadre uğramış olursunuz. 280 (*Şayet borçlu*) darlık içinde ise ona genişlik vaktine kadar mühlet verilir. (*Borcu*) bağışlamak, bilseniz, sizin için daha çok hayırlıdır!. 281 Öyle bir günde sakının ki (*o gün*) Allaha döneceksiniz, sonra herkese kazandığı tastamam verilir ve onlara zulmedilmez.

---

dikçe onun hükmü yerine gelmekte, ve insanlar Ribanın seyyielerinden kurtulmağa bakmaktadırlar. Devrimizde bunu ayan beyan görmüş bulunuyoruz. Çünkü gidiş, herkesin azamî kolaylıkla ve asgarî faizla para bulmasına doğrudur. Ve bir gün gelecek faiz büsbütün ortadan kalkacak ve insanlık bu yükten büsbütün kurtulacaktır. Buna mukabil, yine devrimizde âmmenin istifadesine hasredilen şefkat müesseseleri mütemadiyen artmakta ve bunlar her derdlinin imdadına yetişmektedir. Kur'anın da istediği budur.

[270] Bu âyet te riba yemenin nekadar büyük bir suç olduğunu belirtmektedir. Riba yiyen kimse, Allah ile ve peygamberi ile harp halindedir çünkü ihtiyacı

BÖLÜM : 39 — AKİTLER SENETLER

282 Ey iman edenler! birbirinize, muayyen bir vakitte ödenmek üzere borçlandığınız zaman bunu yazın (271). Bir kâtip (*alacak - vereceğinizi*) doğruca yazsın. Kâtip, Allahın öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin. Yazsın. Borçlu olan kimse borcunu ikrar ve imlâ etsin, Tanrısı olan Allahtan korksun ve (*borcundan*) hiçbir şey noksan bırakmasın. Şayet borçlu olan kimsenin aklı nâkıs, veya zayıf ise, yahut ikrara gücü yetmezse onun velisi adalet ve hakkaniyet dairesinde ikrar etsin. İki erkek şahidin şehadetini alın. İki erkek bulunmazsa bir erkek ile iki kadının şahitliği olur. Şahitler, şehadetleri makbul ve istikametleri maruf kimselerden olacaklardır. (*Bir erkek yerine iki kadının istişhadına sebep*) şayet biri unutursa öteki ona hatırlatsın. Şahitler çağırıldıkları zaman, sakın çekinmesinler. (*Borcun kemiyet itibariyle*) büyük, küçük olduğuna bakmıyarak vadesiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. (*Muamelelerinizi*) bu şekilde tesbit etmek Tanrı nezdinde daha dürüst, daha makbul, şehadeti ifa için daha sağlam, şüpheye düşmemek için daha yakındır. Ancak elden ele alıp devrettiğiniz (*ve peşin yaptığınız*) ticaret işlerinde senet yazmamakta vebal yoktur. Alım satımda bulunduğunuz zaman şahit tutun. Kâtibe de şahide de, asla zarar verilmesin. Bunu yaparsanız (*zarar verirseniz*) Allaha, karşı gelmiş olursunuz. Allahtan sakının. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi hakkiyle bilir.

283 Şayet yolcu olur da muamelenizi tesbit edecek bir kâtip bulamazsanız rehin alabilirsiniz. Biribirinizden emin iseniz, kendisine emniyet olunan borçlu, borcunu ödesin ve Tanrısı olan Allahtan sakınsın. Şehadeti saklamayın. Şehadeti saklıyanın kalbi günahkâr olur. Allah yaptıklarınızı tamamiyle bilir.

---

istismar etmeye devam ediyor, ıstıraba sebep oluyor ve cemiyeti isyana ve ihtilâle teşvik ediyor.

[271] Bundan evvelki kısımlarda sadakalardan ve iyiliklerden, sonra ribadan bahsolunmuş, bu suretle iş ve muamele sahasına geçilmiş, ve bunlara ait hakların ihkakına ehemmiyet verilmiştir.

BÖLÜM : 40 — MÜSLÜMANLIĞIN ZAFERİ

284 Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Siz içinizdekini aşikâre vursanız da, gizli tutsanız da, Allah onun hesabını sizden sorar (272) ve dilediğini yarlığar, dilediğini azaba uğratır. Allah herşeye hakkiyle kadirdir. 285 Peygamber, Rabbından kendisine indirilene iman etti, müminler de iman ettiler. Bunların herbiri Allaha, Allahın Meleklerine, Kitaplarına ve Peygamberlerine inandı. Allahın peygamberlerini biribirinden ayırdetmeyiz (273). Onlar (*müminler*) dediler ki: "İşittik ve itaat ettik (274). (*Ulu*) Tanrımız! Gufranını dileriz! Varacak, Sensin! (275)

(272) İnsanın kendine vereceği asıl terbiye yalnız dışını doğrultmak değil, ayni derecede içini doğrultmak, içinden de yalnız iyinin geçmesi için uğraşmak ve kendini bu hale alıştırmaktır. Bunun bir hayli güç olduğu şüphe götürmez Çünkü her insanın içinden ve aklından türlü türlü şeyler geçer. Fakat kendisini terbiyeye azmetmiş olan kimse içinden fena şeyler geçmiye başlayınca bunların şeytan vesveseleri olduğunu anlar ve bunları hemen kovar. İstiaze (CCV sayfaya bak) bu gibi hallerde en mükemmel sığınaktır. İnsan içinin fena telkinlerile savaşa savaşa en nihayet içinden ve aklından yalnız iyi şeylerin geçtiğini, içinden fena birşey geçerse akıl ve muhakemesinin derhal ona karşı geldiğini görür ve bu hal onun terbiyesini yükseltmeğe son derece yardım eder. Hele insan içinden geçen şeyler yüzünden hesap vereceğini iyice anlarsa, kendini terbiyeye daha fazla ehemmiyet verir ve bu başarıyı sür'atle kazanır.

(273 Burada İslâm akıdesinin genişliği gösterilerek onun nihayet muzaffer olacağına işaret ediliyor. Fakat «peygamberleri biribirinden ayırt etmeyiz» sözünden murat, onların Allah tarafından gönderildiklerini ve hak olduklarını tanımaktır. Yoksa peygamberler derece itibariyle biribirlerinden ayrılırlar.

(274) Bu âyeti kerime de hem nazarî hikmeti, hem amelî hikmeti ifade etmektedir. (Bu sûrenin 269 uncu âyetinin notuna bakınız). Müminlerden her birinin Allaha, Allahın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inanması, nazarî hikmetin kemalidir. Müminlerin daha sonra «İşittik ve itaat ettik» demeleri amelî hikmetin ifadesidir. Çünkü maksat, akıllarımızın kulağıyle işittik ve bütün gücümüzle itaat ettik, demektir.

(275) Müminler, akıl kulaklarını açmış, Allahın her buyruğunu işitmiş, sonra bütün güçleriyle o yolu tutmuş oldukları halde onların bir de Allahın gufranını dilemelerinin sebebi ne olabilir? Bunun sebebi, herhangi kusura karşı Allahın yardımını ve yarlığamasını dilemektir. Allahın lûtuf ve inayetinin yanında her şükran, kusurludur. Onun için her kul, Allahın lûtuflarına şükriçin her ne yaparsa yapsın, vazifesini edadan âciz olduğunu anlar ve Allahtan gufran diler. Hazreti Muhammed Mustafaya «Bil ki: Allahtan başka tapacak yok, ve kusurundan dolayı gufran dile» denilmesinin manası budur. Çünkü Hazreti Peygamber de makamının yüksek olmasiyle beraber, Allaha nekadar şükretse şükran hakkını ödeyemediğini anlar ve onun için Mevlâdan gufran dilerdi.

سورة البقرة ١٦

المصير ﴿٢٨٥﴾ لا يكلف الله نفسا الا وسعها لها ما
كسبت وعليها ما اكتسبت ربنا لا تؤاخذنا ان
نسينا او اخطأنا ربنا ولا تحمل علينا اصرا كما
حملته على الذين من قبلنا ربنا ولا تحملنا ما لا طاقة
لنا به واعف عنا واغفر لنا وارحمنا انت مولينا
فانصرنا على القوم الكافرين ﴿٢٨٦﴾

سورة آل عمران مدنية
وهي مائتان آية ٢٠٠

بسم الله الرحمن الرحيم
الم ﴿١﴾ الله لا اله الا هو الحي القيوم ﴿٢﴾ نزل عليك
الكتاب بالحق مصدقا لما بين يديه وانزل التورية

الجزء الثالث ١٧

والانجيل ﴿٣﴾ من قبل هدى للناس وانزل الفرقان ﴿٤﴾
ان الذين كفروا بآيات الله لهم عذاب شديد والله
عزيز ذو انتقام ﴿٤﴾ ان الله لا يخفى عليه شيء في الارض ولا
في السماء ﴿٥﴾ هو الذي يصوركم في الارحام كيف
يشاء لا اله الا هو العزيز الحكيم ﴿٦﴾ هو الذي انزل
عليك الكتاب منه آيات محكمات هن ام الكتاب
واخر متشابهات فاما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما
تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأويله وما يعلم
تأويله الا الله والراسخون في العلم يقولون آمنا به كل
من عند ربنا وما يذكر الا اولوا الالباب ﴿٧﴾ ربنا
لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة

286 Allah bir kimseye gücünün yetmiyeceğini yüklemez. Herkesin kazandığı iyilik kendine, işlediği fenalık yine kendinedir (*Ulu*) Tanrımız! Yanılır veya unutursak bizi muahaze etme! (*Ulu*) Tanrımız! Bizden evvelkilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük taşıtma. (*Ulu*) Tanrımız! Takat getiremiyeceğimiz yükü bize yükleme, bizi bağışla, bizi yarlığa, bizi esirge. Yârımız, yardımcımız Sensin. İnanmıyanlara karşı Sen bize yardım et (276)!

(276 Bu dualar her müslümanın en samimî niyazlarını anlatmakla beraber Allahın da bütün lûtuf ve inayetlerini anlatmakta, müslümanların unutmaktan, yanılmaktan dolayı muaheze edilmiyeceklerini, takat getiremiyecekleri yükü yüklenmiyeceklerini zımnen va'detmekte ve en sonunda onların hem affedileceklerini, hem yarlığanacaklarını, hem kâfirlere karşı zafer kazanacaklarını bildirmektedir. Fakat bütün bunlara lâyık olanlar, hem iman edenler, hem «işittik ve itaat ettik» diyenler ve öyle yapanlardır.

İlâhi! Bizleri de hem işiten, hem itaat eden kulların arasında kabul eyle ve bütün bu kullarına va'dettiklerini bizlere de nasib eyle!

SÛRE: 3

ÂLİ İMRAN

Medinede nâzil olmuştur, 20 bölümdür, 200 âyettir.

Konusu:

Bu sûrenin 32 inci âyetinde Hazreti Musanın babası İmran'dan bahsedildiği için ona «Âli İmran yani İmran ailesi» sûresi denilmiştir. Sûrenin başlıca konusu hıristiyanlık ve Beni İsrail peygamberlerinin sonuncusu olan Hazreti İsâdır.

Sûrenin birinci kısmında Hıristiyanlığın akaidine işaret edilerek İlâhî vahy içindeki müteşabih olan (mecazî ve temsilî) âyetlerin, din esaslarını ihlâl etmiyecek bir şekilde tefsir edilmesi icap ettiği izah olunmaktadır. Çünkü Hıristiyanlık, bir takım mecazî sözlerin yanlış bir surette tefsirine istinat ediyor.

Sûrenin ikinci kısmı, vahdaniyet akidesinin bütün dinler için başlıca esas olduğunu göstererek ondan bahs ve onun mutlak muzaffer olacağına işaret eder.

Sûrenin üçüncü kısmında, ruhanî velâyetin İsrail hanedanından geçtiği anlatılarak dordöncü kısımda bu hanedanın en son erkânından bahsedilir. Hazreti İsâ da bunlardandır. Ona dair yayılmış olan yanlış telâkkiler burada mufassal bir surette muhakeme olunmakta ve bu kımsı takip eden iki kısım da bunlarla meşgul olmaktadır.

Sûrenin yedinci kısmı, hıristiyanları, müslümanlık ile. hıristiyanlık arasında müşterek olan esaslara davet ederek mukayeseli din tetkikinin temelini atıyor ve sekizinci kısım islâmiyet aleyhinde ileri sürülen bühtanları reddediyor.

Sûrenin dokuzuncu kısmı, daha evvel gönderilen Mukaddes Kitapların ve peygamberlerin, islâmiyeti hak bir din olarak gösteren beyanatından bahseder ve onuncu kısmı islâmiyetin merkezi olan Kâbe ile buna istişhat eder.

On birinci kısımda müslümanlara, muzaffer olmak istiyorlarsa, bir olmaları icap ettiği tavsiye edilir; on ikinci kısımda müslümanların, kendilerine dost görünen, fakat hakikatte düşman olan yahudilere karşı dikkatli davranmaları ihtar edilerek on üçüncü kısımdan sûrenin sonuna kadar Uhud muharebesinin vak'aları, bu muharebe esnasında müslümanların bozguna uğramalarının sebebi, zaferlerin nasıl kazanılacağı izah olunur.

Bundan evvelki Bakara sûresi yahudilerle, bu sûre ise hıristiyanlarla meşgul oluvor. Bakara sûresi müslümanların kendilerini müdafaa için harbetmelerine müsaade etmişti, bu sûre ise Uhud harbinin vak'alarını muhakeme ederek müslümanların bozguna uğramalarına rağmen mağlûp edilmediklerini gösteriyor.

Âli İmran sûresi Medinede nazil olmuştur. Medinede nazil olan sûrelerin ya ikincisi, ya üçüncüsüdür. Sûrenin on üçüncü kısmından sonuna kadar Uhud harbi bahis mevzuu olduğundan bu kısımların hicretin üçüncü yılında nazil olduğuna hüküm olunabilir. Sûrenin daha evvelki kısımları, belki daha evvel veya ayni sıralarda nazil olmuştur.

Meal-i Kerimi:

Bismi'llahi'rrahmani'rrahîm

BÖLÜM: 1 — KİTAP İLE TEFSİRİ

1 Elif. Lâm. Mim (1). 2 Allah, Ondan başka tapacak yok! Daima yaşayan, daima durup tutan O (2). 3 Sana Kitabı hak ile (3), daha evvelki (*kitap*) ları doğrulamak üzere O gönderdi!

---

[1] Bakara sûresinin başına bakınız

[2] «Daima yaşayan, daima durup tutan» ı Hayyü Kayyum mukabilinde kullanıyoruz. Allahın burada bu iki isimle anılması, ondan başka hiçbir varlığın «daima yaşayan», «daima durup tutan» diye anılamıyacağını belirtmekte ve onun için Ondan başka hiçbir Tanrı bulunmadığını isbat etmektedir. Allah birdir ve Ondan başka tapacak yoktur. Onun için tanrılık davasında bulunanların hepsi sahtedir ve hepsi yalancıdırlar. Onun «daima durup tutan olmasının manası» daima yaşayan, daima görüp gözeten olduktan başka bizatihi duran ve herşeyi tutan, tutulması gerekleşeni tutan, doğrultan, yürüten, ilerleten'dir. Onun böyle olması birliğini ifade ettikten başka Ondan başka her şeyin yaratılmış olduğunu, yaratılan her şeyin Ona dayandığını belirtir. Onun için «Hayyü Kayyûm» yani daima yaşayan, «daima durup tutan» isimleri Allahın ismi A'zamı sayılmaktadır.

Bu vasıfları haiz olan Allahın, oğul edinmesine imkân bulunmadığı için, hıristiyanlığın bu yoldaki itikadı, en ağır darbeyi yemekte ve ilk hamlede temelinden yıkılmaktadır. Çünkü mademki İsa, doğmuştur, bir müddet yaşamıştır, sonra ölmüştür, ona Allahın oğlu diye tanrılık atfetmek doğru olamaz. Hayır, Allah var, Ondan başka Tanrı yok!... Ve islâmın bütün temeli budur. Bütün dinin özü budur ve dini bundan başka bir gerçek temele bağlamağa yer ve imkân yoktur.

[3] Hak ile, gerçek ile, yani, akıl, adalet, doğruluk gereklerine uygun, vakıa mutabık, olarak gönderdi (İmam Ragıb, Tac-ül-Arus). Âyetin manası şöyle olmak icap eder: Kur'an aklın ve adaletin icaplarını, insanlığın ihtiyaçlarını karşılamak üzere vahyolunmuştur.» Bu hakikat, tarihî bir mahiyeti haizdir. Çünkü islâmiyete, zaman bakımından en yakın din olan hıristiyanlık dahi çürümüş bulunuyordu. Bakınız William Miur o devir hakkında ne diyor :

«Yedinci asrın hıristiyanlığı aksak ve çürüktü. Birbiriyle döğüşen mezhepler onu yere sermişdi. (Hayati Muhammed, Başlangıç, Sa. XXX iii).

Müfessirler derler ki (1) Haktan maksat, Kur'anın eski milletler hakkında bildirdiklerinin doğru olduğudur (Ebu Müslim). (2) Maksat Kur'andaki müjde ve tehdidlerin insanı itikat ve amelce doğru yola iletmesi ve bâtıl yoldan alıkoymasıdır. (3) Maksat Kur'anın en kesin sözü söylemesidir. (4). Maksat Allahın halka gerekleşen kulluğu ve nimete şükretmeyi, insanların birbirlerine karşı adalet ve insaf dairesinde hareket etmelerini öğretmesidir (Asamm). (5) Maksat, Kur'anın içinde birbirini tutmayan birşey bulunmadığının anlatılmasıdır (Razi, C. 2. Sa 587). Bütün bu manalarsa birbirini tamamlamaktadır.

İnsanların hidayeti için Tevratı da, İncili de daha evvel gönderdi (4). Furkanı da (5) indirdi. 4 Allahın âyetlerini inkâr ederek kâfir olanlar için şiddetli azap vardır. Hak Tealâ, Azizdir ve cezaları vericidir (6). 5 Yerde, gökte hiçbir şey, Allaha gizli kalmaz. 6 Size rahimlerde istediği gibi sûret veren Odur. Ondan başka tapacak yoktur. Aziz, O. Hakîm O. 7 Sana kitabı indiren Odur. Onun âyetlerinin bir kısmı muhkemdir. Bunlar kitabın temelidir. Âyetlerin bir kısmı da müteşabihtir. Kalplerinde iğrilik bulunan kimseler (*başkalarını*) saptırmak ve bunlara (*kendi*) te'-villerini vermek hedefiyle müteşabih âyetlere tâbi olurlar. Bunların te'vilini, (*bunların künh-ü hakikatini*) ancak Allah bilir, ilimde rüsuh sahibi olanlar bilir, "Biz ona inandık. Hepsi de Tanrımız tarafındandır.„ derler (7). Bunları ancak tam akıllı olanlar dü-

---

[4] Tevrat'tan maksat, Hazreti Musaya verilen kitaplardır. Bütün Ahdi Kadîm kitapları değildir. Çünkü Ahdi Kadîm, İsrail peygamberlerinin bütün kitaplarını ihtiva eder. Tevrat kelimesi «Vahy» manasındadır.

İncil, Hazreti İsanın kitabıdır ve iyi haber, yahut müjde manasındadır.

Kur'an-ı Kerim, Hazreti İsanın, kendisinden sonra gelecek ve Ahmed İsmini taşıyacak son peygamberi müjdelemiş olduğunu bildirir. Bu bakımdan İncil hakikaten bir müjdedir. Nitekim eldeki İnciller de ayni müjdeyi türlü şekillerde vermektedirler. Markos İncilinde bu müjde Haz. İsa lisanından «Allahın melekûtu yaklaşmıştır» kelimeleriyle verilir (Markos, Birinci bap, âyet 15). Metta incilinde «bağ sahibinin» gelmesinden bahsedilerek ayni müjde verilir (Metta, 21 inci bab. âyet 40). Yuhanna incili «teselli edici», den ve «hakikat ruhu» ndan bahseder ki ayni hakikati tebşir eder (Yuhanna, 14 : 17).

Eldeki incillerin asıl incilden bir takım izleri ihtiva etmesi ihtimal dahilindedir. Fakat Kur'an, bu inciller ile onlara eklenen A'malî Rüsül ile Risaleleri ve Vahy Kitabını tanımamaktadır. Kur'ana göre eldeki inciller Hazreti İsaya vahyolunan asıl kitap değildirler. Son zamanlarda yapılan tetkikler ile tenkitler de bu hakikati bütün ilim âlemine belirtmiş ve eldeki İncillerin, tamamiyle kaybolmuş olan bir asla istinat ettiğini açığa vurmuştur. Asıl kaybolduğuna göre ondan alınmış olduğu iddia edilen tercemelere ne derece itimat edilebileceği kestirilemez.

[5] Furkanı, yani hak ile bâtılı ayırd eden ve ilâhî vahyin hak olduğunu isbat eden mucizeyi gönderdi. Hazreti Peygamber'in Furkanı, Bedir muharebesi idi ve sûrenin 12 inci âyetinde ona işaret olunmaktadır.

[6] Aziz, asla yenilmez galiptir. Zu-intikam da ceza verici demektir. Çünkü intikam, ukubettir cezayi fi'len vermektir. Aziz, ceza vermek bakımından tam kudreti haiz olmayı ifade eder. İntikam alıcı, yani ceza verici olmak ta, cezayı fi'len vermek manasına gelir. Birincisi zat sıfatı, ikincisi fiil sıfatıdır. (Razi, C. 2. Sa. 590 - 591).

[7] **Muhkem ile muteşabih** için **esere giriş** bahsinde bu meseleyi tahlile

وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٥﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ
مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ
بِالْعِبَادِ ﴿١٦﴾ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٧﴾ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٨﴾ شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ
لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ
لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٩﴾ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ
الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ
مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللّٰهِ

إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٩﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ
فِيهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ
تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَأُولٰئِكَ هُمْ
وَقُودُ النَّارِ ﴿١١﴾ كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿١٢﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلٰى
جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٣﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ
الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَأُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ
مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي
ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٤﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ
مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ

şünür ve anlarlar. 8 (*Ulu*) Tanrımız! Bizi hidayete ilettikten sonra kalplerimizi oradan ayırma. Bize kendi tarafından rahmet ihsan et. Cümlenin muradını veren Sensin! 9 (*Ulu*) Tanrımız! İnsanları,

---

hasrettiğimiz bölüme bakınız. Burada yalnız şunları söylemek isteriz:

Kur'anı Kerim, bize anlatıyor ki, âyetlerinin bir kısmı muhkemdir, ve kat'iyyeti ifade eder. Bu muhkem âyetler, kitabın üssülesasıdır. Sonra müteşabih, yani muhtelif manalara mütehammil âyetler vardır. Bunların tefsir ve izahı, muhkem âyetlerin mânâ ve muradına mutabık olmak icap eder.

Bu esas kadar sağlam bir esas yoktur. Meselâ bir kanunda iki manaya mütehammil olan yahut kanuna muhalif gibi görünen sözlere tesadüf edildiği zaman bunlar, kanunun ruh ve gayesine göre tefsir olunur. Kur'anı Kerim, müteakıp âyetlerde hıristiyanlık ile meşgul olacağından ve hıristiyanlık bir takım müteşabih sözlere istinat ederek İsâya ilâhlık isnat ettiğinden, İsânın kanını dökerek beşeriyetin günahını yüklendiğine kail olduğundan bu esaslar burada gösterilmiştir. «Hepsi de Tanrımız tarafındandır», nazmı Celili, Kur'anın muhkem âyetleriyle müteşabih âyetleri arasında hiçbir ihtilâf bulunmadığını takrir ediyor.

hiç şüphe götürmez bir günde toplıyacak olan Sensın ve Sen va'dında asla hulfetmezsın (8)!

BÖLÜM: 2 — TEVHİT BÜTÜN DİNLERİN ESASIDIR

10 İnkâr edip kâfir olanların ne malları, ne de evlâtları, Allaha karşı kendilerıne hiçbir şeye yaramaz. Bunlar onlardır ki ateşın yakıtıdırlar (9). 11 (*Kâfirlerın hakkı teslim etmeyerek*) küfürlerinde sebat ve ısrar etmeleri, Fir'avun ile taraftarlarının ve onlardan evvel gelenlerin haline benzer.

Bunların hepsı âyetlerımızı ınkâr ederek yalan saydıklarından dolayı Allah onları günahları yüzünden yakalamıştı. Allah, ceza vermekte çok şiddetlidir. 12 Kâfir olanlara de ki: Siz mutlaka yenileceksiniz, cehenneme sürüleceksiniz, cehennem ne fena bir yataktır (10). 13 Size, karşı karşıya gelen iki fırkanın halinde âyet (*ibret ve işaret*) vardı. Bunların biri Allah yolunda döğüşüyordu. Öteki kâfirdi. Ve mümınler onu gözlerının ta ıçıyle kendilerine nisbetle iki kat görüyorlardı. Allah dilediğıne yardımıyle metanet verir Bunda basıret erbabı ıçın ibret vardır (11)

---

[8] Burada bütün düşmanların müslümanlarla döğüşmek üzere birleşeceklerine ve müslümanların zaferi kazanacaklarına da işaret vardır Daha sonrakı âyetler bunu açıklamaktadır. Bilhassa 11 inci âyete bakınız

[9] Bu âyetler peygambere bütün düşmanlık gösterenlerın yenileceklerine açıkca ışaret ediyor. Bunun burada bahıs mevzuu olmasının sebebı, Hazreti Peygamberin doğruluğuna bir delil teşkil etmesidir. Gerçı Kureyş. Bedirde ağır bır yeniltiye uğramıştı, fakat yine büyük kuvvetler çıkarabilecek durumda ıdiler ve müslümanlardan öç almak için and ıçmış bulunuyorlardı. Bu sırada müslümanlar. henüz zayıftılar ve dış durumları kesın bır yeniltiyi müjdeleyecek gibi değildi

[10] Burada kâfirlerin uğrayacağı dünya azabı, yanı yenilmek, âhıret azabı ile yani cehennemle birlikte anılmaktadır

[11] Burada Bedir muharebesıne ışaret ediliyor. Bu muharebeye ıştırâk eden mümınlerin sayısı 313, müşriklerin sayısı 1000 kadardı. Bunların 600 kadarı açıkta, gerisi dağ arkasında idi Müslümanlara sabır ve sebat gösterdiklerı takdirde kendilerinin iki misli olan düşmanı mağlûp edeceklerı vadolunmuştu (8 : 66). Bedir muharebesi, Hazreti Muhammedin sıdkı risâletini ıspat eden bır âyetti Bunun sebebi yalnız müminlere zafer vadolunması değil aynı zamanda bu zaferle Eş'iya Peygamber tarafından verilen müjdenın tahakkuk etmesidir. Eş'iya Peygamber Arabistan hakkındaki vahyında der ki: «Teyma diyarının sekenesı susamış olanı su ile karşıladılar ve firarinin önüne ekmekle çıktılar Zıra onlar kılıç önünden ve kurulmuş yay önünden ve şiddetli muharebe önünden kaçtılar Rab bana şöyle

14 İnsanların: kadınlar, oğullar, yük yük altınlarla gümüşler, güzel cins atlar, davarlar, ekinler gibi şeyler, gösterişleriyle içini çeker ve hırsını gıcıklar. Bütün bunlar dünya zevkidir.. Nihayet varılacak güzel yer, Allahın huzurudur (12). 15 De ki: size bütün bu zevklerin hepsinden hayırlısını haber vereyim mi? (*Fenalıktan*) sakınanlar için Tanrıları nezdinde, altından ırmaklar akar Cennetler vardır; orada daim kalırlar, onların orada her kusurdan münezzeh, tertemiz eşleri vardır. Orada Allahın rızası vardır. Hak Tealâ bütün kullarının hallerini görücüdür. 16 Onlar (*o insanlardır ki*), şöyle derler: (*Ulu*) Tanrımız! Biz iman ettik. Kusurlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru! 17 Bizi ve o sabredenleri, doğru olanları, (*Allahın buyurduklarına*) inkıyat edenleri, (*muhtaç olanlara yardım için*) mallarından harcedenleri, seherlerde, Allahtan yarlığanmak dileyenleri.

18 Allah, kendinden başka tapacak bir Tanrı bulunmadığına şahittir, Melekler de şahit, ilim sahipleri de hakkaniyeti teyit ederek (13) buna şahittirler. Ondan başka tapacak yoktur. Aziz O. Hakîm O.

19 Allah nezdinde din (14), yalnız İslâmdır (15). Kendilerine

---

buyurdu: (ücretlilerin hesabiyle) bir sene zarfında Kaydarın bütün izzeti zeval bulacaktır.»

Kaydar İsmailin oğludur. Kitabı Mukaddeste bu kelime ile bütün İsmail zürriyeti ve Araplar kastolunur. Tarih hâdiselerinin en büyüklerinden birini teşkil eden firar hâdisesi Hazreti Muhammedin hicretidir. Hazreti Muhammed ile yârıgarı Ebu Bekir çekilmiş kılıçlardan, şiddetli takiplerden kaçmışlar ve hicretten bir sene sonra Bedir muharebesi vuku bularak Kaydarın, yani Kureyşin izzeti zeval bulmuştur.

[12] Bu âyet ile ondan sonrakisi, imansız olanların bütün iştahları ile imanlı olanların iştiyaklarını karşılaştırmaktadır. Burada anlatıldığına göre: gerçi dünya eğlencelerinin bir zevki vardır, fakat hakikî müminlerin gaye ve hedefi Allahın rızasını kazanmak ve onun nezdinde bahtiyarlığa ermektir.

[13] Yahut ilim sahipleri de şahittir. Çünkü Allah her ân hakkaniyet üzere kaimdir.

[14] Din ne demektir? Arap dilinin en esaslı sözlüklerinde din kelimesine birçok manâlar verirler. Bunların biri «millet» dir. Ragıb-ı-İsfahanî **Elmüfredat** adlı eserinde bundan bahsederken der ki: «Din, itaat ve ceza (yani iyiye karşı iyi, kötüye karşı kötü mukabele görmek) tir. Sonra millet kelimesi gibi istiare yoliyle

(Notun devamı)

şeriat ve dine ıtlak olunmuştur. İtibarî manâsı, şeriate itaat ve inkiyaddır.» Yani Ragıb'a göre (dinin dil bakımından iki manâsı vardır: İtaat ve ceza. Şeriat manâsına gelmesi, birinci manadan istiare olunmuştur.

Nisaburî (Nişaburî), tefsiri sadedinde bulunduğumuz âyetten bahsederken din, lisanda ceza manasına; sonra itaat manasına gelir. İtaate din denilmesinin ceza (yani mükâfat görmenin) sebebi olmasıdır.

Ebül Baka «Külliyat» ında dinin manasından ayni şekilde bahseder. Şehristanî «Milel ve Nihal» adlı eserinde din kelimesinin asıl manalarının itaat, inkiyad, ceza ve hesap olduğunu söyledikten sonra onun **millet** ve **şeriat** manalarına gelmesinin de bu manalardan dallandığını anlatır.

Bazı müsteşrikler, ezcümle Makdonald, din kelimesinin arapça olmadığını ve farsça olan din lâfzının islâmdan önce Araplar tarafından kullanıldığını Vollers'den naklen söylerse de din kelimesinin arapça olmadığı iddiası doğru sayılamaz. Çünkü ayni lâfız arapçada başka bir manayı ifade etmek üzere mevcuttur. (Din, vahy ve islâm: Mustafa Abdür Rezzak Paşa: Mısır. S. 23 - 24).

Din kelimesi Kur'an-ı-Kerîmde seksen kereden fazla tekerrür eder. Ebül Baka'ya göre «Kur'anda din, hesap manasınadır. Ragıb'a göre Kur'anda din bazan itaat, bazan ceza (yani karşılık), bazan millet manasına gelir. Ve Ragıb'ın verdiği manalardaki isabet aşikârdır. Çünkü Kur'andaki din kelimesine, bu manaların birini vermek son derece kolaydır.

Kur'an,din kelimesini arap dilinde kullanıldığı tarzda kullanmış ve ona millet manasını da vermiştir. Kur'anın nâzil olduğu sıralarda araplar, din bakımından ayrılık ve karşıklık içinde idiler. Onun anlatışına göre Kur'anın nâzil olduğu sıralarda araplar arasındaki dinler yahudilik, nasranîlik, sabiîlik (Bakara sûresi, âyet 12, Mâide sûresi âyet 19) mecusilik ve müşriklik (Hacc sûresi, âyet 17) hüküm sürmekte idi. İslâm dini de bu sırada zuhur etmiş ve yayılmıştır.

Bu dinler arasında en karanlık olanı sabiîlik olduğu halde onun da Allahı tanıdığı, fakat Allahı tanımak için bir aracıya ihtiyaç hissettiği anlaşılmaktadır. Yalnız bu aracının cismanî değil, ruhanî olması gerektir ve onun için sabiîler ruhları, yani yıldızları temsil eden heykeller yapmışlar, daha sonra bu heykeller dolayısiyle yıldızlara tapmışlardır.

Mecusîlik ise ikiliğe dayanmaktadır. Yani bunlara göre âlemin iki aslı vardır ki biri hayırdır, biri şerdir. Biri nûrdur, biri karanlıktır. Eski mecusîler bu iki esası da ezelî ve kadîm saymazlar, nûru ezelî, karanlığı fanî telâkki ederlerdi. Bundan başka mecusîler dinin peygamber vasıtasiyle geldiğine ve peygamberin bir kitap sahibi olması gerekleştiğine inanırlardı.

Müşrikliğe gelince bunlar çeşit çeşittiler. İçlerinden bir kısmı Allahı, ölümden sonra kalkımı inkâr edip tabiatin yaşatıcı, zamanın öldürücü olduğuna inanırlardı. (Casiye sûresi. âyet 24, En'am sûresi, âyet 29). Sonra içlerinde Hâliki tanıyan, âlemin fâni olduğunu kabul eden, fakat ölümden sonra kalkımı inkâr edenler bulunuyordu. (Yâsin sûresi. âyet 78 - 79). Yine araplar içinde Allaha inanan, âlemin fanîliğini kabul eden, hattâ ölümden sonra kalkımı tanıyan, fakat peygamberleri inkâr ederek, putlara tapan ve putların Mevlâ nezdinde şefaatte bulunduğunu

(Notun devamı)

iddia edenler bulunuyor, bunlar putları ziyarete çıkıyor, onların şerefine kurbanlar kesiyor, adaklar adayordu. (Zümer sûresi, âyet 3.)

Bütün bu mezhepleri kucaklayan din kelimesinin umumî manası budur.

Fakat «din» in bir de şer'î manası vardır ve Kur'an ona bu şer'î manayı veren esasları belirtmiştir.

Kur'ana göre dinin din olması için, Allahın peygamberlere gönderdiği vahyolması icap eder. (Raad sûresi, âyet 30, Nahl sûresi, âyet 43, Nisa sûresi 163 - 165, Şûrâ sûresi, âyet 13). Allahın peygamberlerine vahyettiği dinin eskisi de yenisi de birdir ve esas itibariyle asla değişmez. Kur'an bu dinlere sâlik olanlardan bahsettikçe: «Ey iman edenler!» der ve onları müminler diye anar.

Merhum üstad İmam Muhammed Abdüh, «bu iman edenlerin» vasıflarını anlatırken der ki: «bunlar» o kimselerdir ki hayr ile şerrin kaynağını tanımışlar, fazilet ile rezilet arasındaki farkı anladıkları gibi kendileriyle bütün âlemin, hoşnud olan, gazab eden ,mükâfatlandıran, ve cezalandıran bir hükümdarı bulunduğuna, her ne yaparlarsa karşılığını göreceklerine inanan kimselerdir. Bunların imanları iradelerine de hâkim olduğu için itikatlarına uymayan birşey yapmazlar, yalnız yararlı ve iyi işleri yaparlar ki bunların hepsi Kur'anda gösterilmiştir. Temelleri, kendine, ailene, milletine ve bütün insanlara yararlı olmaktır. Çünkü din, hakka karşı vicdan temizliği, ve insanın yalnız yararlı işleri yapmasıdır. Hazreti Peygamber Muhammed Mustafa ile diğer peygamberlerin hepsi de insanları buna çağırıyorlardı» (Muhammed Abdüh, Amme tefsiri).

Kur'an bakımından din budur ve şer'î bir ıstılah olmak haysiyetiyle de bundan ibarettir.

[15] İslâm nedir? İslâm, Mekkede 571 de doğan, 632 de Medinede vefat eden Hazreti Muhammed Mustafanın getirmiş olduğu dinin adıdır. Müfessirler, mütekellimler, lisancılar ve daha başka müdekkikler islâm kelimesinin manasını izah için uğraşmışlardır.

Fahreddin Râzî (vef. 606 H, 1209 M) bu âyeti kerimenin tefsiri sadedinde der ki: «İslâm kelimesi, lisan bakımından üç vech ile izah olunmaktadır. Birincisi: islâm, Silme yani itaat ve inkıyada girmektir, ikincisi, islâm olmak, yani Silme girmek, yani selâmete kavuşmak, üçüncüsü: islâm olmak, yani ibadette tam ihlâs ile hareket etmek, onun için islâmın manası, din bakımından Allaha karşı tam ihlâs ve iman üzere olmaktır. Bu son söz İbn-ül-Anbarînin sözüdür.» (Râzî tefsiri, Cilt 2, S. 423).

Arapçanın en muteber lûgatleri olan İbn Dureyd'in Kitabu-l-İştikak, Cevherî'nin Sıhâh'ı, Ragıb'ın Müfredat'ı, İbn Manzur'un Lisanü-l-Arabî, Feyyumî'nin Mısbah'ı gibi eserlerde rast gelindiğine göre Silâm ve Selim, sert taşlara denilir. Bunlara bu ismin verilmesi, gevşeklikten salim olmalarıdır. Selem, büyük ve dikenli bir ağaçtır ki yaprağı, boya için kullanılır.

(Selem) kökünün asıl manaları bunlar olmak icap eder. Çünkü bütün bu manâlar, bedevîlik hayatının sadeliğine ve iptidaîliğine son derece uygundur. Araplar, bu manâlardaki «özlüğü» ele alarak, yeni ve mücerret manâlar icat etmişlerdir. İcat edilen manâlar şunlardır: (1) İç ve dış yüzü lekeleyen lekelerden

(Notun devamı)

tecerrüd etmek, arap lûgat kitaplarına göre Selm ve Selâm ve selâmet kelimelerinin manâsı hulûs'tur, yani iç ve dış afetlerin hepsinden sıyrılmış olmaktır. (2) Barış ve Güven. Lisancılar derler ki: selm ve silm, barış manâsındadır. (3) Taat ve inkıyad. Çünkü lûgat kitaplarına göre selem, selm ve silm, teslim olmak, inkıyad etmek, itaat etmek manâsındadır.

Lisancılar «selâm» yani selâmlaşmak ve dua etmek manâsını, bütün kötülüklerden ve âfetlerden salim olmak, tecerrüd etmek manâsına bağlarlar.

Esleme, yani islâm oldu fiili, hem lâzım, hem müteaddi olarak kullanılır. Lâzımının manâsı, barışa veya itaate girdi demektir. Sarf ulemasına göre bu vezindeki her fiil bir şeye girmeyi ifade eder. Asbaha, sabaha girdi; A'raka, Iraka girdi, Akhata, kahta girdi, demektir. Müteaddisi ise faili mef'ul yapar. Bir şeyi islâm etmek, onun başkasına ait olduğunu, münazaasız kabul etmektir.

«İslâm» lâfzı «Esleme» nin masdarıdır; ve bu filin lâzım ve müteaddi hallerindeki bütün manâlarına delâlet eder.

Seleme kökünden çıkan lisanî manâlar bunlardır ve Kur'an bu kelimeyi bu manâlarla kullanmıştır.

Bakara sûresinde İsrail oğullarının kesmeleri istenen ineğin vasıflarından bahsedilirken Müsellemetün deniliyor ki manâsı, göze görünen ve görünmeyen her kusurdan azade olmaktır (âyet 71). Şuara sûresinde «ancak selîm bir kalple Allaha varmanın» işe yarayacağı anlatılır ve selîm ile zâhirî ve batınî her şaibeden temiz olan kalb kasdedilir. Ayni kelime Kur'anda sulh manâsına da kullanılır: «Üstün olduğunuz halde sarsılarak (selm) e, yani sulha talip olmayınız.» denilir (Muhammed sûresi, âyet 35), Saffat sûresinde de «Onlar sulha meylederlerse siz de meylediniz» denir ve sulh mukabilinde silm kelimesi kullanılır.

Kur'an ayni kelimenin bazı sıygalarını inkıyad ve boyun eğme manâsında da irad etmiştir: «Onlar bugün istislâm etmişlerdir, yani inkıyad etmişler ve boyun eğmişlerdir. (Saffât sûresi: 26)»

Bununla beraber Kur'an «İslâm» lâfzını, fili ve vasfını, hususî bir şer'î manâda kullanmıştır ve bu şer'î manâ üzerinde üç noktai nazar ileri sürülmüştür:

a. İslâmdan maksat imandır. İlim erbabiyle lisancıların ittifakına göre imanın manâsı «tasdik» dir. Nitekim Lisan-ul-Arap'da bunu kaydeder. Fahreddin Râzî de bunu kabul eder.

b. Başkalarına göre islâm, şeriat dilinde iki manâya gelir. Birincisi: iman; ikincisi imandan daha umumîdir. O da kalb ile, yahut zâhir ile inkıyaddır. Nesaî, Sahih Müslim şerhinde, Hattabî'den naklen bu manâyı alır.

İslâm lâfzının şeriat dilinde iki manâya geldiğini söyleyenlerden bazıları Ragıb İsfahanî'nin tefsirini kabul etmekte ve manâlardan birinin iman olduğunu ve imanın lisan ile ikrar olduğunu, ikincisinin imandan üstün geldiğini, ve lisanla ikrardan başka kalb ile itikat ve amel ile başarı ve Allahın takdir ettiği her hususta Allaha teslimiyet manâsını ifade ettiğini söylemektedirler.

c. Daha başkaları islâmın, şeriat dilnde üç manâya geldiğini söylüyor ve

(Notun devamı)

Gazâlî de «İhyau Ûlûm-id-Din» adlı kitabında bu tarzı hareketi kabul ediyor. Bunlar şöyledir:

1. İslâm, dış yüz bakımından lisan ve azâ ile, teslim olmak. İman ise, yalnız kalb ile tasdik etmektir. Onun için islâm ile iman arasında fark vardır.

2. İslâm, kalb ile, kavl ile ve amel ile teslim olmaktır. Bu takdirde iman, kalb ile tasdikten ibaret kalır ve iman islâmdan daha hususî mahiyet kazanır.

3. İslâm, bütün iç ve dış ile teslim olmaktır. İman da böyledir. Bu takdirde iman ile islâm müteradif olurlar.

İslâm mezheplerinin tesiri bu ayrılıklar üzerinde çok bellidir. Çünkü bu mesele, büyük günahları irtikâp edenlerin kâfir olup olmadıkları meselesiyle son derece alâkalıdır.

Eş'arîler, ancak bir suçun yasak olduğuna kail olmıyarak onu işleyeni kâfir sayarlar. Yoksa ehli kıbleden bir kimseyi tekfir etmezler. Haricîlerse, büyük suçları işleyeni tekfir ederler ve imanının zâil olduğunu söylerler. Kaderîler ile Mu'tezile ise bu şekilde hareket eden kimsenin imandan çıktığını ve küfre girmediğini, küfr ile iman arasında kaldığını söylerler (El-İbane: Eş'arî, Sahife 10, Fıkhı Ekber şerhi: İmam Matürîdî S. 403).

Fakat bu mezhep sahipleri arasındaki ayrılıklar, daha fazla ayrılık vesilesi bulmak için saptıkları bir takım ifratların eseri idi. Hakikatte bu ayrılıklara düşmeğe hiç te lüzum yok. Kur'anın «islâm» kelimesine verdiği şer'î manâ birdir. Ve bu manâ «tevhid» dir, nefsin Allaha ihlâsıdır ve bu ihlâsına, tapılacak, ve Tanrı sayılacak herhangi başka ilâhî karıştırmamaktır. Bu manâ, kelimenin hulûs (tecerrüd) ve selâmet ifade eden asıl manâsından alınmıştır. İbn Dureyd der ki: «müslim'in iştikakı, Eslemtü lillâh = yani Allaha teslim oldum» sözündendir, yani zamirimi, iç yüzümü, vicdanımı bütün halisiyetiyle O'na verdim» (Kitab-ul-İştikak, cüz 1, S. 23). Kelimenin Kur'andaki diğer kullanış tarzları ise, lisanî mahiyettedir. Zemhaşrî de bu âyetin tefsiri sadedinde bunu ifade eder.

İslâmın şer'î manâsı tevhid ve zamirini (iç yüzünü, vicdanını) kemali ihlâs ile Allaha vermek ve vakfetmek olduğunu ispat eden deliller şunlardır:

a. Kur'an, hakikî dinin birliğini anlatır ve ona iman etmek icap ettiğini bildirir. Din bir ise de şeriatler, yani amelî hükümler ayrıdır. (Şûrâ sûresi, âyet 13; En'am sûresi, âyet 6).

Allahın hiçbir değişikliğe uğramayan, neshe uğramayan, peygamberlerin değişmesiyle değişmeyen dini, Kur'anın islâm kelimesi ile ifade ettiği dindir. Nitekim tefsiri sadedinde olduğumuz âyette «Allah nezdinde din, islâmdır» deniliyor. (Maide sûresi, âyet 53'e bakınız). Bu âyetlere göre islâm denilen din, itikatların temellerini, şeriatlerin esaslarını bildirir ve bunları Kur'anda tekemmül ettirir. Amelî hükümler ise enbiyanın ve milletlerin değişmesiyle değişir. Kur'an da bunlardan ancak mücmelen bahseder.

Din, Kur'ana göre, asla nesholunmayan ve peygamberler tarafından aynen bildirilen değişmez dinî esaslara inanmaktır. İslâm ise, bu dindir. Çünkü Allah nezdinde ondan başka bir din yoktur.

b. İslâm kelimesi izafeli ve izafesiz olarak Kur'anda sekiz kere varid olmuştur. (En'am sûresi, âyet 125; Zümer sûresi, âyet 39, Saff sûresi, âyet 7; Tevbe

kitap verilenler, ancak onlara ilim geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı, ayrılıklara düştüler. Kim Allahın âyetlerini inkâr ederse, Allah ta onların hesabını çarçabuk görücüdür. 20 Onlar seninle çekişecek olurlarsa de ki: Ben, bana tâbi olanlarla beraber, kendimi kâmilen Allaha teslim ettim (16) Kendilerine kitap verilenlerle (*verilmeyen*) ümmîlere de ki: Siz de teslim oldunuz mu? Teslim olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Yüz çevirirlerse sana düşen yalnız (*Allahın gönderdiğini*) bildirmektir. Tanrı, kullarını görücüdür (17).

BÖLÜM: 3 — ALLAHIN YERYÜZÜNDEKİ MELEKÛTU

21 Allahın âyetlerini inkâr ederek kâfir olanlara, peygamberlerini nahak yere öldürenlere, insanlar arasında hakkaniyeti istiyenlerin canlarına kıyanlara en suzişli azabı ihtar et (18). 22 Bunlar o kimselerdir ki bütün yaptıkları dünyada da, âhirette de boşa gider ve onlara hiçbir yardım eden bulunmaz (19). 23 Görmüyor musun ki kendilerine Kitaptan bir hisse verilenler (20)

---

sûresi, âyet 80; Ali İmran sûresi, âyet 80; Hicr sûresi, âyet 2, Âli İmran, âyet 67, En'am sûresi, âyet 14).

Müfessirler bütün bu âyetleri tefsir sadedinde İslâmın tevhid dini olduğunu ve bütün varlığın Allaha teslimini ifade ettiğini söylerler. Bu da islâmın, Kur'anda imana müradif olarak şer'î manasında kullanılmış olduğunu gösterir.

C. Kur'an, Hazreti Muhammed'e inananlardan bahsettikçe «İman edenler» (Bakara sûresi, âyet 63; Mâide sûresi, âyet 69; Hacc sûresi, âyet 22) dediği gibi onları müteaddit âyetlerde «müslimler» diye de bahis mevzuu etmiştir. (Hacc sûresi, âyet 22, Âli İmran sûresi, âyet 102). Bu da iman ile islâm manalarının biribirine tamamiyle uygun olduğunu ve aralarında hiçbir ayrılık bulunmadığını belirtir.

[16] Yani bütün amelimi tam ihlâs dairesinde Allaha vakfettim ve bütün varlığımla Ona yöneldim. Kulluğum yalnız Allahadır ve inkıyadım yalnız Onun hükmünedir. (Râzî tefsiri, cilt 2, S. 631).

[17] Bu âyeti kerime, islâmiyete muhalefet edenlerin hepsine hitap etmekte ve bu bahis sûrenin yedinci kısmında daha fazla açıklanmaktadır. Oraya bakınız.

[18] Peygamberlerini öldürenler Yahudilerdi. Bunlar Hazreti Peygamber Muhammed Mustafayı öldürmek için de suikastlar tertip ediyorlardı. Peygamberlerin nahak yere öldürülmelerinden maksat, körükörüne öldürülmeleridir.

[19] Yahudilerin hazırladıkları suikastların boşa gittiğine de işaret olunuyor.

[20] Maksat yahudilerdir. Çünkü ellerinde kitaplarının yalnız bir parçası bulunmakta idi. Gerisi ise çoktan kaybolmuştu.

سورة آل عمران ٥٠

والله سريع الحساب ﴿١٩﴾ فإن حاجوك فقل أسلمت وجهي
لله ومن اتبعن وقل للذين أوتوا الكتاب والأميين
أأسلمتم فإن أسلموا فقد اهتدوا وإن تولوا فإنما عليك
البلاغ والله بصير بالعباد ﴿٢٠﴾ إن الذين يكفرون
بآيات الله ويقتلون النبيين بغير حق ويقتلون الذين
يأمرون بالقسط من الناس فبشرهم بعذاب أليم ﴿٢١﴾
أولئك الذين حبطت أعمالهم في الدنيا والآخرة وما لهم
من ناصرين ﴿٢٢﴾ ألم تر إلى الذين أوتوا نصيبا من الكتاب
يدعون إلى كتاب الله ليحكم بينهم ثم يتولى فريق منهم
وهم معرضون ﴿٢٣﴾ ذلك بأنهم قالوا لن تمسنا النار
إلا أياما معدودات وغرهم في دينهم ما كانوا يفترون ﴿٢٤﴾

الجزء الثالث ٥١

فكيف إذا جمعناهم ليوم لا ريب فيه ووفيت كل نفس
ما كسبت وهم لا يظلمون ﴿٢٥﴾ قل اللهم مالك الملك تؤتي
الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء
وتذل من تشاء بيدك الخير إنك على كل شيء قدير ﴿٢٦﴾
تولج الليل في النهار وتولج النهار في الليل وتخرج الحي
من الميت وتخرج الميت من الحي وترزق من تشاء بغير حساب ﴿٢٧﴾
لا يتخذ المؤمنون الكافرين أولياء من دون المؤمنين
ومن يفعل ذلك فليس من الله في شيء إلا أن تتقوا منهم
تقاة ويحذركم الله نفسه وإلى الله المصير ﴿٢٨﴾ قل
إن تخفوا ما في صدوركم أو تبدوه يعلمه الله ويعلم ما
في السماوات وما في الأرض والله على كل شيء قدير ﴿٢٩﴾

aralarını bulmak için Allahın kitabına davet olunurlar da yine onların bir kısmı, dönek kimseler oldukları için, yüz çevirirler. 24 Bunun sebebi onların “ateş, sayılı günlerden başka bize dokunmaz„ demeleridir. Onların bu uydurmaları, kendilerini din işinde de aldattı. 25 O halde onları, hiç şüphesi olmıyan günde topladığımız zaman ne yaparlar?!! O gün, herkes ne ettiyse onu tamamiyle bulacak ve bir kimseye gadredilmiyecektir. 26 De ki: Mülkün asıl sahibi Sensin Allahım! Sen mülkü dilediğine verir, mülkü dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini aziz kılar, dilediğini zelil edersin. İyilik yalnız Senin elindedir. Sen herşeye hakkiyle kadirsin. 27 Geceyi gündüze geçirir, gündüzü geceye geçirirsin, diriyi ölüden çıkarır, ve ölüyü diriden çıkarırsın. Dilediğine sayısız rızk verirsin (21).

---

[21] Bu âyeti kerime ile ondan evvelki âyet şeref ve izzetin yeni bir ümmete

28 Müminler, müminleri bırakıp, kâfirleri dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa, Allah ile ilişiği kesilmiş olur. Ancak onların (*şerrinden*) korumak için yaptığınız başkadır (22). Allah sizi kendinden tahzir eder (23). Dönülecek yer onun huzurudur. 29 De ki: İçinizdekini saklasanız da, aşikâr etseniz de Allah hepsini bilir, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilir. Allah herşeye hakkiyle kadirdir. 30 O gün, herkes iyilik namına, fenalık namına ne yaptıysa, hepsini karşısında görecek. Yaptığı fenalıkla arasında fersah fersah mesafeler bulunmasını dileyecek. Allah sizi kendinden (*cezasından*) hazer etmeğe davet eder. Hak Tealâ kulları hakkında çok re'fetlidir. (*Çok esirgeyicidir*).

BÖLÜM : 4 — BİR MİLLETİN SON GÜZİDELERİ

31 De ki: Siz Allahı seviyorsanız hemen bana uyun ki Allahta sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır (24). 32 De ki: Allaha ve Peygambere itaat edin. Onlar yüz çevirecek olurlarsa, muhakkak ki Allah kâfirleri sevmez.

33 Allah, Âdemi, Nuhu, İbrahim hanedanını ve İmran hanedanını bütün milletler üzerine seçti (25). 34 Bunlar birbirinden türeme bir zürriyettiler.

---

verilmekte ve İlâhî Melekûtun teessüs etmekte olduğunu anlatıyor. Hazreti İsâ yahudilere İlâhî Melekûtun ellerinden alınacağını ihtar etmiş ve «Melekûtullah sizden alınıp mahsulünü veren bir ümmete verilecektir.» demişti, (Metta incili 21 : 43) Bu ümmet, İslâm ümmeti idi.

[22] Müslümanlar, müşriklerle harp halinde oldukları için, müslümanların muharebe ettikleri müşrikleri dost edinmeleri men'olunuyordu.

[23] Kendinden, yani ceza ve ikabından (Tac-ul-Arus).

[24] Muhabbetullah, (Allah sevgisi) İslâmiyetin insanı götürdüğü en büyük hayat hedefidir. Burada Allah sevgisinin ancak peygamberi sevmekle bütünleşeceği belirtilmektedir. Hazreti İsâ tarafdarlarına der ki: «Beni seviyorsanız emirlerimi hıfzediniz. Ben pederden dilerim. O da sizinle ilelebet temekkün etmek üzere size bir diğer tesliyet edici verecektir» (Yuhanna 13 : 15). Yine Hazreti İsâ der ki: «Sız benim emirlerimi hıfzettiğiniz takdirde benim muhabbetimde kalacaksınız.» Hazreti İsanın geleceğini müjdelediği (tesliyet verici) Hazreti Muhammedin kudumiyle tahakkuk etmiş ve Resuli Ekrem yahudilerle, hıristiyanlara, Allahı seviyorlarsa Ona ittiba ederek Allahın muhabbetini kazanmalarını tavsiye etmiştir.

[25] Kur'andaki İmran, Kitabı Mukaddesteki İmranın aynidir. Musa ile

35 Hani İmrandan bir kadın (26) demişti ki: Yarabbi! Karnımda taşıdığımı munhasıran Senin hizmetine adadım. Adağımı kabul et. İşiten ve bilen sensin. 36 Onu doğurunca, Yarabbi! dedi, kız doğurdum (27) — Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi biliyordu — Erkek, kız gibi değildir. Adını Meryem koydum. Onun ve zürriyetinin (28) mel'un şeytanın şerrinden korunmasını Sana ısmarladım. 37 Tanrı onu hüsnü kabul ile karşıladı. Ve pek güzel yetiştirdi. Zekeriyayı ona bakmağa memur etti. Zekeriya onun bulunduğu mihraba girdikçe onun yanında yiyecekler bulur: Ey Meryem! bunlar sana nereden geliyor? dedikçe, (*Meryem*) Allah tarafından! derdi, Allah dilediğine sayısız rızık verir (29). 38 Orada Zekeriya Tanrısına niyaz etti, Yarabbi! dedi. Bana Senin tarafından hayırlı bir zürriyet ihsan et. Dua ve niyazı duyan Sensin. 39 Zekeriya mihrapta namaz kılıyorken, melekler ona nida ettiler: Allah sana, Yahyayı müjdeler. O Allahtan gelen kelimeyi tasdik eden, kavmına reis, nefsine hâkim, ve Peygamberlerin salihlerindendir. 40 Zekeriya dedi: Yarabbi! benim nasıl oğlum olabilir ki üzerime ihtiyarlık çöktü, karım da kısırdır? (*Kendisine cevap verildi*): Böyle de olsa, Allah dilediğini yapar. 41 Zekeriya dedi: Yarabbi, bana bir âyet ver! (*Cevap aldı*) Senin âyetin insanlarla, işaret müstesna, üç gün konuşmamaktır. Tanrını çok an, akşam sabah tesbih ve tehlil ile meşgul ol (30).

Harun, İmranın zürriyeti idiler. Musa, şeriatı museviyenin müessisi, Harun ise İsrail ruhanilerinin başıdır. Bu hanedanın en son mümessilleri Yahya ile İsa idiler. Onun için evvelâ Yahyanın babası Zekeriya ve İsanın anası Meryemden bahsolunuyor.

[26] İmree : kadın demek olduğu gibi zevce manasına da gelir Ve o zaman «hani İmranın karısı demişti ki...» demek icab eder. Bu suretle burada bahis mevzuu olan İmran, Musânın babası değil, Meryemin babası olmak lâzım gelir.

[27] Meryemin validesi çocuğunu mabede hizme için nezrettiğinden kız çocuğu erkek vazifelerini ifa edemezdi.

[28] Meryemin validesi bu dua ile kızının zürriyet sahibi, yani bir valide olmasını dilemektir.

[29] Bunların mabedi ziyaret edenler tarafından hediye edilen yiyecekler olduğundan şüphe yoktur. İmam Fahreddin Razî de bu fikirdedir.

[30] Kitabı Mukaddes Hazretti Zekeriyanın bu sırada dilsiz bir hale geldiğini

سورة آل عمران

يوم تجد كل نفس ما عملت من خير محضرا وما عملت من
سوء تود لو ان بينها وبينه امدا بعيدا ويحذركم الله نفسه
والله رءوف بالعباد ۝ قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني
يحببكم الله ويغفر لكم ذنوبكم والله غفور رحيم
۝ قل اطيعوا الله والرسول فان تولوا فان الله لا يحب
الكافرين ۝ ان الله اصطفى آدم ونوحا وآل ابراهيم وآل
عمران على العالمين ۝ ذرية بعضها من بعض والله سميع
عليم ۝ اذ قالت امرأت عمران رب اني نذرت لك ما في بطني
محررا فتقبل مني انك انت السميع العليم ۝ فلما وضعتها
قالت رب اني وضعتها انثى والله اعلم بما وضعت وليس
الذكر كالانثى واني سميتها مريم واني اعيذها بك

وذريتها من الشيطان الرجيم ۝ فتقبلها ربها بقبول
حسن وانبتها نباتا حسنا وكفلها زكريا كلما
دخل عليها زكريا المحراب وجد عندها رزقا قال يا مريم
انى لك هذا قالت هو من عند الله ان الله يرزق من يشاء
بغير حساب ۝ هنالك دعا زكريا ربه قال رب هب لي
من لدنك ذرية طيبة انك سميع الدعاء ۝ فنادته الملائكة
وهو قائم يصلي في المحراب ان الله يبشرك بيحيى مصدقا بكلمة
من الله وسيدا وحصورا ونبيا من الصالحين ۝ قال
رب انى يكون لي غلام وقد بلغني الكبر وامرأتي عاقر
قال كذلك الله يفعل ما يشاء ۝ قال رب اجعل لي آية
قال آيتك الا تكلم الناس ثلاثة ايام الا رمزا واذكر ربك

BÖLÜM : 5 — İSÂNIN DOĞMASI VE PEYGAMBER OLMASI

42 Hani melekler Meryeme demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah seni güzide olmak üzere seçti, seni kusurlardan temizledi, seni bütün dünya kadınlarına mümtaz kıldı (31). 43 Ey Meryem! Tanrına itaat et, secdeye kapan, (*Allaha*) rükû edenlerle beraber rükûa var! 44 Bunlar bizim sana (*ya Muhammed*) vahy ile bildirdiğimiz gayb haberleridir. (*Yoksa sen*) içlerinden hangisi Meryemi himaye edecek diye kalemlerini attıkları zaman yanlarında değildin. Onlar bunun için çekişirlerken de sen onların yanında bulunmuyordun.

---

ve Yahyanın müjdelendiği andan doğuşuna kadar dilsiz gibi kaldığını söyler, Kur'-an ise beyanatile Kitabi Mukaddesi tashih ediyor.

[31] Yani devrinin kadınlarına.

45 Hani melekler demişti ki: Ey Meryem! Allah sana, kendi tarafından bir kelime olmak üzere adı Meryem oğlu Mesih İsa, dünya ve âhirette itibarlı, (*ve Allaha*) yakınlardan olanı müjdeliyor. 46 O beşikte iken de, yetişkinken de insanlara söz söyler, yararlı insanlardandır. 47 (*Meryem*) dedi ki: Yarabbi!. Benim nasıl çocuğum olabilir ki bana bir insan dokunmamıştır! (*Ona cevap verildi:*) Öyle de olsa, Allah dilediğini yaratır, bir şeyin olmasını isteyince ona ol! der, o da oluverir! (32). 48 *(Allah)* Ona: *(İsâya)* kitabı, hikmeti, Tevratı, İncili öğretecek. 49 Onu İsrail oğullarına Peygamber olarak gönderecek, *(o da onlara diyecek ki:)* Size Tanrınızdan bir âyetle geldim. Size çamurdan kuş şeklinde bir şey vücuda getirir, ona üfürürüm, o da Allahın izniyle kuş olur. Anadan doğma körleri, abraşları iyi ederim. Allahın izniyle ölüleri diriltirim (33). Evlerinizde yediklerinizi, biriktirdiklerinizi haber veririm. Müminseniz size bunda âyet vardır. 50 Önümdeki Tevratı tasdik ettiğim halde size haram edilen bazı şeyleri halâl etmek için geldim (34). Tanrınızdan size bir âyet getirdim. Artık Allaha *(karşı gelmekten)* korunun ve bana

---

[32] Hazreti Meryemin bu sırada henüz evli olmadığı anlaşılıyor. İncillerin ifadesine göre Hazreti Meryem Yusufla evlenmiş ve Hazreti İsadan başka çocuklar da doğurmuştur. (S. 12 : 46, 47) ve (13 : 55)

[33] Umumiyetle müfessirler bunlara Hazreti İsanın mucizeleri olarak sayarlar: Muasır müfessirlerden mevlana Muhammed Ali ise şöyle der:

Burada Hazreti Isanın her Peygamber gibi ruhan ölmüş olanları nasıl dirilttiğine işaret olunuyor. Kur'an Hazreti Muhammedin de ölüleri dirilttiğini söyler. (8 : 24) Metta İncili (5 : 11) de bunlardan bahsederek «körler görür, topallar yürür, cüzamlılar tathir olunup sağırlar işitir, ölüler kıyam eder» sözünü naklettikten sonra «fıkaraya beşaret tebşir olunur» diyerek fakirlerden kalben ve ruhan fakir olanlar murat olunduğunu gösterir. Âyeti Kerimenin ilk taraflarında kuşlardan bahsolunması da mecazîdir. Burada kuş, ruhanî ufuklarda uçan insanı temsil ediyor. Âyeti kerime Peygamberin kuvvet ve kudretini üç şekilde gösterdiğini ifade etmektedir: (1) Peygamber insanları manen toprak, çamur halinde bulur ve onları irşat ederek ruhaniyet ufuklarında uçan kuşlar gibi yapar. (2) Peygamber ruhan malûl insanları bulur ve onları bu illetlerden kurtarır. (3) Peygamber ruhan tamamile ölmüş insanlara yeniden ruh üfler.

[34] Hazreti Musadan sonra gelen Beni İsrail Peygamberleri esas itibarile Hazreti Musanın şeriati üzerine hareket ederler ve ancak tali işlerde zamanın ihtiyaçlarını nazarı dikkate alırlardı. İncillerde görüldüğü veçhile Hazreti İsa da bu şekilde hareket etmiştir.

itaat edin. 51 Muhakkak ki Allah benim de Tanrım, sizin de Tanrınızdır. Ona kulluk ediniz. Dosdoğru yol budur. 52 Vakta ki İsâ onların küfürlerinde *(israr ettiklerini)* hissetti, "Allah için bana yardım edecek olanlar kimlerdir?„ dedi, havariler: Allah için sana yardım edenler bizleriz, dediler, Allaha inandık, sen de bizim müslüman *(Allha teslim)* olduğumuza şahit ol. 53 *(Ulu)* Tanrımız! Gönderdiğine iman ettik, peygambere de uyduk, bizi *(birliğine ve kudretine)* şehadet edenlerle beraber yaz! 54 (*Kâfirler*) suikastlar hazırladılar (35), Allah da onlara mukabele etti. Hak Tealânın her mekr-ü hiyleyi gölgede bırakmak hususundaki kudretine payan yoktur.

BÖLÜM: 6 — İSÂ ALEYHİNDEKİ BÜHTANLARI RED

55 Hani Allah buyurmuştu ki: Ey İsâ! Seni eceline yetirir; seni nezdime yükseltir, kâfirlerden kurtarır, temizler, ve sana uyanları kıyamet gününe kadar kâfirlere üstün kılarım (36). Sonra hepinizin dönüp geleceği yer benim huzurumdur. Orada sizin ihtilâf ettiğiniz şeyler hakkında aranızda hükmederim. 56 Kâfir olanlara gelince onları dünyada ve âhirette şiddetli azaba uğratırım. Onlara yardım edecek bir kimse yoktur. 57 İman edip iyi işler işleyenlere gelince, bunlar mükâfatlarını hakkiyle alırlar. Allah zalimleri sevmez. 58 Bunlar, bu vak'alar, (*Ya Muhammed*) sana bildirdiğimiz âyetlerden ve hikmetle dolu Kur'andandır. 59 Allah yanında, İsânın hali, Âdemin hali gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona: ol dedi! o da oluverdi (37). 60 İşte

---

[35] Asılda «mekrettiler» in manası, gizlice fesad kurdular. İsayı öldürmek için suikasd hazırladılar. Allah da onların mekrini boşa çıkardı. Onlar şer kastettiler, Allah o şerri defetti ve dilediği hayrı gerçekleştirdi.

[36] Bu suretle Hazreti İsaya maktul olarak ölmiyeceği, bilâkis tabiî bir surette vefat ederek nezdi kibriyaya yükseleceği, aleyhindeki bütün ithamlardan kurtulacağı haber veriliyor. (4 : 157) âyetinin notuna da bakınız.

[37] Burada Âdem, umumiyetle insanı temsil ediyor. Zaten Kur'an bütün insanların topraktan yaratıldığını söyler. O halde murat İsanın fani bir beşer olduğunu takrir ederek hıristiyanların yaptığı gibi ona ilâhlık atfetmenin yanlış olduğunu göstermektedir.

«Âdem» i ismihas olarak kabul edersek o zaman âyet, İsanın da Âdem gibi topraktan yaratılarak Allah tarafından seçildiğini ve tathir olunduğunu ifade eder.

سورة آل عمران

كبيرا وسبح بالعشي والإبكار ﴿٤١﴾ وإذ قالت
الملائكة يا مريم إن الله اصطفاك وطهرك واصطفاك
على نساء العالمين ﴿٤٢﴾ يا مريم اقنتي لربك واسجدي واركعي
مع الراكعين ﴿٤٣﴾ ذلك من أنباء الغيب نوحيه إليك
وما كنت لديهم إذ يلقون أقلامهم أيهم يكفل مريم
وما كنت لديهم إذ يختصمون ﴿٤٤﴾ إذ قالت الملائكة
يا مريم إن الله يبشرك بكلمة منه اسمه المسيح عيسى ابن مريم
وجيها في الدنيا والآخرة ومن المقربين ﴿٤٥﴾ ويكلم
الناس في المهد وكهلا ومن الصالحين ﴿٤٦﴾ قالت رب
أنى يكون لي ولد ولم يمسسني بشر قال كذلك الله يخلق
ما يشاء إذا قضى أمرا فإنما يقول له كن فيكون ﴿٤٧﴾ ويعلمه

الجزء الثالث

الكتاب والحكمة والتوراة والإنجيل ﴿٤٨﴾ ورسولا
إلى بني إسرائيل أني قد جئتكم بآية من ربكم أني أخلق
لكم من الطين كهيئة الطير فأنفخ فيه فيكون طيرا
بإذن الله وأبرئ الأكمه والأبرص وأحيي الموتى بإذن
الله وأنبئكم بما تأكلون وما تدخرون في بيوتكم
إن في ذلك لآية لكم إن كنتم مؤمنين ﴿٤٩﴾ ومصدقا
لما بين يدي من التوراة ولأحل لكم بعض الذي حرم عليكم
وجئتكم بآية من ربكم فاتقوا الله وأطيعون ﴿٥٠﴾ إن الله
ربي وربكم فاعبدوه هذا صراط مستقيم ﴿٥١﴾ فلما
أحس عيسى منهم الكفر قال من أنصاري إلى الله قال
الحواريون نحن أنصار الله آمنا بالله واشهد بأنا مسلمون ﴿٥٢﴾

hak sana Rabbın tarafından bildirildi. Sakın şüphe edenlerden olma. 61 Sana gelen ilimden sonra seninle buna dair tartışan bulunursa onlara de ki : Geliniz, oğullarımızı ve oğullarınızı kadınlarımızı ve kadınlarınızı, bizleri ve sizleri çağıralım, sonra dua ve niyaz edelim, yalan söyleyenlere Allahın lânetini dileyelim (38). 62 İşte sözün doğrusu budur. Allahtan başka tapacak yoktur. Aziz olan, Hakîm olan Allah O. 63 Şayet yüz çevirirlerse Allah ta müfsitleri hakkiyle bilir.

---

[38] Hicretin onuncu senesi Necran hıristıyanlarından müteşekkil bir heyet Medineye gelmiş ve Resuli Ekremin mescidinde misafir edilmişti. Resuli Ekrem bunlara İsanın, Allah değil, fakat peygamber ve insan olduğunu anlatmış, bunu etraflı bir surette izah ettikten sonra onların İsayı te'lih hususunda ısrar ettiklerini görerek «onları mübaheleye» davet etmişti. Yani iki taraf ta, herhangi taraf yalancı ise ona lânet okuyacaklardı. Necranlılar bu davete karşı bir gün mühlet istemişler, ertesi gün mübaheleye girişmiyeceklerini söylemişler, Resuli Ekrem de onları dinleri üzerine kalmakta serbest bırakmıştı.

BÖLÜM : 7 — MÜŞTEREK İTİKATLAR

64 De ki: Ey kitap ehli! Geliniz, aramızda birleşeceğimiz bir kelimeye. O da: Allahtan başkasına kulluk etmemek, Ona hiçbir şerik koşmamak, Allahtan gayrı içimizden bazılarını Tanrı edinmemektir. Onlar yüz çevirirlerse deyiniz ki şahit olun, biz müslimiz (39)! 65 Ey kitap ehli! İbrahim hakkında ne için münakaşa edip duruyorsunuz. Tevrat ile İncil ancak ondan sonra gönderildi. Buna da mı akıl erdiremiyorsunuz? 66 İşte sizler azçok bildikleriniz üzerinde çene çalıp durdunuz (40). Ne diye bilmediğiniz şeyler üzerinde de (41) çene çalıyorsunuz?! (*İşin doğrusunu*) Allah bilir, siz bilmezsiniz. 67 İbrahim ne yahudi idi, ne de nasranî idi. Dosdoğru, halis müslimdi ve müşriklerden değildi. 68 Şüphesiz ki İbrahime en yakın olanlar, ona uyanlar, onun yolunu tutanlar, bu Peygamber ile iman edenlerdir. Allah, inananların yârı ve yardımcısıdır. 69 Ehl-i kitaptan bir tâife sizi yolunuzdan saptırmayı arzu eder. Onlar yalnız kendilerini yoldan çıkarırlar da farkında olmazlar. 70 Ey kitap ehli! (*Hakkı*) gördüğünüz halde ne diye Allahın âyetlerini inkâr ile kâfir oluyorsunuz? 71 Ey kitap ehli! Neden bile bile hakkı bâtıl ile karıştırıyor ve hakkı gizliyorsunuz?..

BÖLÜM : 8 — MÜSLÜMANLAR ALEYHİNDEKİ SUİKASTLAR

72 Ehl-i kitaptan bir güruh der ki: “İman edenlere gönderilen (*vahy*) e günün başında siz de inanın ve günün sonunda onu inkâr edin (42). Belki onlar da (*dinlerinden*) dönerler. 73 Sa-

---

[39] Resuli Ekremin Roma kayserine yazdığı mektup bu âyetlerden müteşekkildi. Âyeti kerime muhtelif dinleri birleştirmenin bütün insanlık arasında müşterek bir itikat olan vahdaniyeti kabul ile mümkün olacağını gösteriyor. Tevhit akidesi, cihanşümul bir mahiyette olduğu halde, muhtelif milletlerin muhtelif akideleri hiçbir vakit bu mahiyeti kazanamamıştır.

[40] Yani Musa ile İsa hakkında.

[41] Yani Hazreti İbrahim hakkında.

[42] Bu hareket ile zihinlerin teşvişi istihdaf olunuyordu. Bu yolda hareket herkesi tereddüde düşürecek ve ortada bir sürü mürtedler peyda olacaktı.

kın siz, kendi dininize mensup olandan başkasına inanmayın (43). (*Ya Muhammed*) de ki: Doğru yol, (*hidayet yolu*) Allah yoludur. Size verilen âyetlerin benzeri başkasına veriliyor veya Rabbınızın nezdinde size karşı galebe çalıyor, diye mi (*böyle davranıyorsunuz?*) De ki: Her lûtuf, her nimet, Allahın elindedir. Allah onu dilediğine verir. Allahın rahmeti geniştir, Allah herşeyi bilicidir. 74 Allah dilediğini rahmeti için seçer, büyük inayet sahibidir. 75 Kitap Ehli arasında öylesi var ki ona bir kantar emanet etsen, onu sana öder. Öylesi de vardır ki ona bir dinar emanet etsen, yakasına sarılmadıkça onu sana ödemez. Çünkü bunlar "bu ümmilerin malını almakta vebal yoktur„ derler ve Allaha karşı, bile bile yalan söylerler (44). 76 (*Hakikat öyle değil!*) Kim ki sözünü yerine getirir ve (*fenalıktan, haramdan*) sakınırsa, (*bilsin ki*) Allah sakınanları sever. 77 Onlarsa Allaha karşı ahitlerini, yeminlerini en ucuz metaa değişerek nakzederler, onların âhirette (*Allahın nimetinde*) payları yoktur. Kıyamet günü Allah onlara hitap etmez, onlara iltifat etmez, (*günahtan*) temizlemez ve onlar için pek acıklı azap vardır. 78 Kitap ehli içinde öyle bir güruh vardır ki kitaptan birşey okuyormuş gibi dillerini iğerek bükerek bir şeyler okurlar, sizin, bu okuduklarını kitaptanmış sanmanızı isterler. Halbuki onların bu okudukları kitaptan değildir. (*Bu okudukları*) kitaptan olmadığı halde "bunlar Allah tarafındandır„ derler. Halbuki Allah tarafından değildir Onlar bile bile Allaha bühtan ediyorlar. 79 Hiçbir insana yaraşmıyacak birşey vasa, Allahın ona, kitap, hikmet ve nübüvvet vermesinden sonra onun insanlara: "Allahı bırakın da bana kul olun!„ demesidir, (*bilâkis böyle bir insan onlara ancak*) "Kitabı öğrendiğiniz, okuduğunuz veçh ile Allaha kul olun„ der (45). 80 O

---

[43] Yahudiler, kendi dinlerine, yani Musa şeriatine uymıyan herhangi peygambere inanmamayı tavsiye ediyorlardı.

[44] Yahudiler kendilerini araplara karşı herhangi taahhütten azade sayarlardı ve taahhütlere riayet etmezlerdi. İslâmiyet ise her taahhüdün yerine getirilmesini ister

[45] Bu âyeti kerime ile daha evvelki âyetler peygamberlerin içinde birinin de kendini ilâh olarak takdim etmediğini söylüyor. Böyle bir harekette bulunan kimse Peygamber olamaz.

سورة آل عمران

ربنا آمنا بما أنزلت واتبعنا الرسول فاكتبنا مع الشاهدين
﴿٥٣﴾ ومكروا ومكر الله والله خير الماكرين ﴿٥٤﴾
إذ قال الله يا عيسى إني متوفيك ورافعك إلي ومطهرك من
الذين كفروا وجاعل الذين اتبعوك فوق الذين كفروا
إلى يوم القيامة ثم إلي مرجعكم فأحكم بينكم فيما
كنتم فيه تختلفون ﴿٥٥﴾ فأما الذين كفروا فأعذبهم
عذابا شديدا في الدنيا والآخرة وما لهم من ناصرين ﴿٥٦﴾
وأما الذين آمنوا وعملوا الصالحات فيوفيهم أجورهم
والله لا يحب الظالمين ﴿٥٧﴾ ذلك نتلوه عليك من الآيات
والذكر الحكيم ﴿٥٨﴾ إن مثل عيسى عند الله كمثل آدم
خلقه من تراب ثم قال له كن فيكون ﴿٥٩﴾ الحق من ربك

سورة آل عمران

فلا تكن من الممترين ﴿٦٠﴾ فمن حاجك فيه من بعد ما
جاءك من العلم فقل تعالوا ندع أبناءنا وأبناءكم ونساءنا
ونساءكم وأنفسنا وأنفسكم ثم نبتهل فنجعل لعنت الله
على الكاذبين ﴿٦١﴾ إن هذا لهو القصص الحق وما من إله إلا
الله وإن الله لهو العزيز الحكيم ﴿٦٢﴾ فإن تولوا فإن الله
عليم بالمفسدين ﴿٦٣﴾ قل يا أهل الكتاب تعالوا إلى
كلمة سواء بيننا وبينكم ألا نعبد إلا الله ولا نشرك
به شيئا ولا يتخذ بعضنا بعضا أربابا من دون الله فإن تولوا
فقولوا اشهدوا بأنا مسلمون ﴿٦٤﴾ يا أهل الكتاب لم
تحاجون في إبراهيم وما أنزلت التوراة والإنجيل إلا من بعده
أفلا تعقلون ﴿٦٥﴾ ها أنتم هؤلاء حاججتم فيما لكم

(*İnsan*) size "feriştahları, (46) peygamberleri Tanrı edinin!„ diye emretmez. Siz müslüman olduktan sonra size hiç imansızlığı emreder mi?

BÖLÜM : 9 — ESKİ PEYGAMBERLER VE MÜSLÜMANLAR

81 Hani Allah peygamberlerden misak almış, onlara: "Size kitap ve hikmet verip sonra sizi tasdik eden bir peygamber gelince ona muhakkak iman ve yardım edeceksiniz!„ bunu ikrar ettiniz ve ağır ahdimi boynunuza aldınız mı? demiş, onlar da "ikrar ettik demişler„ (47). Allah ta: "Öyle ise (*biribirinize*) şa-

[46] Feriştahlardan bahsolunmasının sebebi, bunlara da tapanlar bulunmasıdır.

[47] Âyeti kerime, bütün peygamberlerin, getirdikleri hakikatleri tasdik

hit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım„ buyurmuştu.
82 Kim ki bundan sonra yüz çevirir (*bu ahdü misaktan dönerse*)
işte haddini aşanlar ve azanlar onlardır. 83 Onlar Allahın dinin-
den gayri bir din mi arıyorlar?!. Halbuki bütün göktekiler ve
yerdekiler ister istemez ona (*bütün varlıklariyle*) teslim olmuş-
lardır. Hepsi de ona döndürüleceklerdir (48). 84 De ki: biz
Allaha, (*Allah tarafından*) bize gönderilene, İbrahime, İsmaile,
İshaka, Yakuba ve Yakub oğullarına gönderilene, Musa, İsâ ve
Peygamberlere Tanrı tarafından verilene inandık. Onları biribi-
rinden ayırdetmeyiz, ve yalnız Allaha teslim oluruz. 85 De ki:
Kim İslamdan başka din ararsa ondan kabul olunmaz (49). O
âhirette de ziyan edenlerden olur. 86 İman ettikten, Resulün
hak olduğuna şehadet eyledikten ve kendilerine en kat'î ve aşi-
kâr deliller gönderildikten sonra küfreden halkı, Allah muvaffak
eder mi hiç? Allah zalimler güruhunu asla hidayete kavuştur-
maz (50). 87 Bunların cezası Allahın, meleklerin ve bütün insan-
ların lânetine uğramaktır. 88 Bunlar onun içinde daim kalırlar,
azapları hafifletilmez ve onlara acınmaz. 89 Yalnız bundan sonra
tevbe edip nefislerini ıslah edenler başka. Allah ta yarlığayıcı

---

edecek bir peygamberin kudumunu tebşir ettiklerini gösteriyor. (A'mali Rüsul) ün şu sözlerine dikkat edin: «Allahın kadim vakitlerden beri mukaddes peygamberlerinin ağzile buyurduğu cümle şeylerin ıslah olunacağı vakitlere değin sema anı kabul etmek gerektir. Zira Musa, ecdadımıza «Allahınız Rab, biraderlerinizden size benim gibi bir peygamber zuhura getirecektir. Onu, size söyliyeceği cümle hususlarda dinleyesiniz.» (3 : 21, 22)

Resuli Ekrem, iki noktai nazardan, (1) kudumunun bütün peygamberler tarafından tebşir olunması, (2) sonra bütün peygamberleri tasdik etmesi itibarile bütün dünya peygamberleri arasında eşsiz bir mevkii haizdir.

[48] Gökte ve yerde hâkim olan İlâhî «Kanun» İslâmdır. Yani Allaha inkiyad etmek ve onun emir ve fermanına göre hareket etmek kanunudur. Bu kanunun bütün tabiat âleminde hüküm sürmekte olması, islâmın doğruluğuna en kuvvetli delildir.

[49] Âyeti Kerime evvelâ islâmın âlemşumul mahiyetini anlatmakta, daha sonra da bu dini kabul etmeyen kimsenin sonunda en büyük kayba uğramış olacağını belirtmektedir.

[50] Maksat daha önceki peygamberlere inandıkları halde Hazreti Muhammed Mustafaya inanmayan kimselerdir. Eski peygamberler, Hazreti Muhammedin geleceğini müjdeledikleri ve bunlar da bunu bildikleri halde inkâr ettikleri için hidayete kavuşamazlar.

سورة آل عمران ٣ ٧٨

به علم فلم تحاجون فيما ليس لكم به علم والله يعلم وانتم
لا تعلمون ﴿٦٦﴾ ما كان ابراهيم يهوديا ولا نصرانيا
ولكن كان حنيفا مسلما وما كان من المشركين ﴿٦٧﴾
ان اولى الناس بابراهيم للذين اتبعوه وهذا النبي والذين
امنوا والله ولي المؤمنين ﴿٦٨﴾ ودت طائفة من اهل الكتاب
لو يضلونكم وما يضلون الا انفسهم وما يشعرون ﴿٦٩﴾
يا اهل الكتاب لم تكفرون بايات الله وانتم تشهدون
﴿٧٠﴾ يا اهل الكتاب لم تلبسون الحق بالباطل وتكتمون
الحق وانتم تعلمون ﴿٧١﴾ وقالت طائفة من اهل الكتاب
امنوا بالذي انزل على الذين امنوا وجه النهار واكفروا
اخره لعلهم يرجعون ﴿٧٢﴾ ولا تؤمنوا الا لمن تبع دينكم

الجزء الثالث ٣ ٧٩

قل ان الهدى هدى الله ان يؤتى احد مثل ما اوتيتم او
يحاجوكم عند ربكم قل ان الفضل بيد الله يؤتيه من
يشاء والله واسع عليم ﴿٧٣﴾ يختص برحمته من يشاء
والله ذو الفضل العظيم ﴿٧٤﴾ ومن اهل الكتاب من
ان تأمنه بقنطار يؤده اليك ومنهم من ان تأمنه بدينار
لا يؤده اليك الا ما دمت عليه قائما ذلك بانهم قالوا
ليس علينا في الاميين سبيل ويقولون على الله الكذب وهم
يعلمون ﴿٧٥﴾ بلى من اوفى بعهده واتقى فان الله يحب المتقين
﴿٧٦﴾ ان الذين يشترون بعهد الله وايمانهم ثمنا قليلا
اولئك لا خلاق لهم في الاخرة ولا يكلمهم الله ولا
ينظر اليهم يوم القيامة ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم ﴿٧٧﴾

ve bağışlayıcıdır. 90 Onlar ki iman ettikten sonra küfrederler ve küfürlerini arttırırlar, tevbeleri asla kabul olunmaz. Şaşıranlar sapıtanlar, işte bunlardır. 91 Onlar ki küfrederler ve kâfir olarak ölürler, dünya dolusu altınları olsa ve azaptan kurtulmak için onu feda etseler de (*bu fedakârlık*) onlardan kabul olunmaz. Bunlar için acıklı azap vardır, onların yardımcıları da yoktur.

CÜZ: 4

BÖLÜM: 10 — KÂBE İSLÂMIN MERKEZİ

92 Sevdiğiniz (*şeylerden*) harcetmedikçe hayra, sevaba eremezsiniz (51). Herne harcederseniz Allah onu hakkiyle bilir.

[51] Asılda: «Birre eremezsiniz» deniliyor. Birr, iyiliğin genişi, hayrın kemalidir. Daha önceki âyette dünya dolusu servetleri, kurtuluş için feda etmenin âhirette kâr etmeyeceği anlatmıştı. Şimdi de dünya hayatını fırsat bilerek her fedakârlığa burada katlanmanın fayda vereceği anlatılıyor.

وإن منهم لفريقا يلوون ألسنتهم بالكتاب لتحسبوه من
الكتاب وما هو من الكتاب ويقولون هو من عند الله
وما هو من عند الله ويقولون على الله الكذب وهم
يعلمون ﴿٧٨﴾ ما كان لبشر أن يؤتيه الله الكتاب والحكم
والنبوة ثم يقول للناس كونوا عبادا لي من دون الله ولكن
كونوا ربانيين بما كنتم تعلمون الكتاب وبما كنتم
تدرسون ﴿٧٩﴾ ولا يأمركم أن تتخذوا الملائكة والنبيين
أربابا أيأمركم بالكفر بعد إذ أنتم مسلمون ﴿٨٠﴾ وإذ أخذ
الله ميثاق النبيين لما آتيتكم من كتاب وحكمة
ثم جاءكم رسول مصدق لما معكم لتؤمنن به ولتنصرنه
قال أأقررتم وأخذتم على ذلكم إصري قالوا أقررنا

قال فاشهدوا وأنا معكم من الشاهدين ﴿٨١﴾ فمن تولى
بعد ذلك فأولئك هم الفاسقون ﴿٨٢﴾ أفغير دين الله يبغون
وله أسلم من في السماوات والأرض طوعا وكرها وإليه
يرجعون ﴿٨٣﴾ قل آمنا بالله وما أنزل علينا وما أنزل على
إبراهيم وإسماعيل وإسحاق ويعقوب والأسباط وما أوتي
موسى وعيسى والنبيون من ربهم لا نفرق بين أحد منهم
ونحن له مسلمون ﴿٨٤﴾ ومن يبتغ غير الإسلام دينا فلن
يقبل منه وهو في الآخرة من الخاسرين ﴿٨٥﴾ كيف يهدي
الله قوما كفروا بعد إيمانهم وشهدوا أن الرسول حق
وجاءهم البينات والله لا يهدي القوم الظالمين ﴿٨٦﴾
أولئك جزاؤهم أن عليهم لعنة الله والملائكة والناس

93 Tevratın indirilmesinden önce Israilin kendisine haram tanıdığı şeylerden başka yiyeceğin her türlüsü İsrail oğullarına halâl idi (52). De ki: haydi, davanızda gerçek iseniz Tevratı getirin de okuyun! 94 Kim ki bundan sonra Allaha karşı yalan uydurursa, işte kendilerine zulmedenler onlardır. 95 De ki: Allah sözün doğrusunu söylemiştir. Onun için dosdoğru (*insan*) olan ve asla müşriklerden olmıyan İbrahimin dinine uyun. 96 İnsanlar için ilk kurulan Ev, Bekkedeki evdir ki kutludur, ve bütün milletler için hidayet (*kaynağı*) dır (53). 97 Onda nice apaçık işaretlerle, bil-

[52] Yahudiler, İslâm şeriatının halâl tanıdığı yiyeceklerin bir kısmına itiraz ederlerdi. Onlara verilen cevapta, bunların İbrahim ile zürriyeti için halâl olduğu ve İslâmiyetin esas itibarile Hazreti İbrahim şeriatine uygun olduğu anlatılıyor.

Yiyeceğin her türlüsünden murat müslümanlara halâl olan yiyeceklerdir.

[53] Bekke, Mekkenin eski ismidir, burada onun insanlar için yapılan ilk ibadet evi olduğu söyleniyor. Onun için kâbe, Hatemülenbiyanın kıblesi olmuştur.

أجمعين ﴿٨٧﴾ خالدين فيها لا يخفف عنهم العذاب ولا هم
ينظرون ﴿٨٨﴾ إلا الذين تابوا من بعد ذلك وأصلحوا فإن الله
غفور رحيم ﴿٨٩﴾ إن الذين كفروا بعد إيمانهم ثم ازدادوا
كفرا لن تقبل توبتهم وأولئك هم الضالون ﴿٩٠﴾ إن الذين
كفروا وماتوا وهم كفار فلن يقبل من أحدهم ملء الأرض
ذهبا ولو افتدى به أولئك لهم عذاب أليم وما لهم من ناصرين
﴿٩١﴾ لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون وما تنفقوا من
شيء فإن الله به عليم ﴿٩٢﴾ كل الطعام كان حلا لبني
إسرائيل إلا ما حرم إسرائيل على نفسه من قبل أن تنزل التوراة
قل فأتوا بالتوراة فاتلوها إن كنتم صادقين ﴿٩٣﴾
فمن افترى على الله الكذب من بعد ذلك فأولئك هم

الظالمون ﴿٩٤﴾ قل صدق الله فاتبعوا ملة إبراهيم حنيفا
وما كان من المشركين ﴿٩٥﴾ إن أول بيت وضع للناس
للذي ببكة مباركا وهدى للعالمين ﴿٩٦﴾ فيه آيات
بينات مقام إبراهيم ومن دخله كان آمنا ولله على الناس
حج البيت من استطاع إليه سبيلا ومن كفر فإن الله
غني عن العالمين ﴿٩٧﴾ قل يا أهل الكتاب لم تكفرون
بآيات الله والله شهيد على ما تعملون ﴿٩٨﴾ قل يا أهل الكتاب
لم تصدون عن سبيل الله من آمن تبغونها عوجا وأنتم
شهداء وما الله بغافل عما تعملون ﴿٩٩﴾ يا أيها الذين آمنوا
إن تطيعوا فريقا من الذين أوتوا الكتاب يردوكم بعد إيمانكم
كافرين ﴿١٠٠﴾ وكيف تكفرون وأنتم تتلى عليكم

hassa İbrahimin makamı vardır (54). Kim oraya girerse (*tecavüzden*) emin olur. (*Bu*) Eve haccetmeğe yol bulabilen insanların (*onu ziyaret etmeleri*) Allaha karşı borçtur. Kim bunu inkâr ederek kâfir olursa (*varsın küfretsin*); çünkü Allah bütün âlemlerden müstağnidir (55). 98 De ki: Ey kitap ehli! Allah sizin

---

[54] Burada üç noktaya işaret olunmaktadır. Bunların herbirinde bir beşaret vardır. İbrahimin makamı müslümanların merkezi olacak, tevhit akidesi buradan bütün dünyaya neşrolunacaktı.

İkinci nokta emniyettir. Bu, Kâbenin bütün düşman sui kastlarından emin kalacağını gösterir.

Üçüncü nokta hacdır. Bu da Kâbenin daima metafı islâm kalacağını gösteriyor.

[55] Âyeti kerime haccın farzolduğunu katiyetle tesbit etmektedir. Yalnız «istitaat» yani gücü yetmek şarttır. Gücün yetmesi ya malî veya bedenî yahut her iki bakımdandır. İmam Malik yalnız beden kudretini, İmam Şafii mal kudretini İmam A'zam da ikisini nazarı dikkate alır ve ikisine sahip olanın bu farizayı ifa etmesi gerekleşeceğini söyler.

آيَاتُ اللّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَن يَعْتَصِم بِاللّهِ فَقَدْ هُدِيَ
إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ حَقَّ
تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ
اللّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُواْ وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
كُنتُمْ أَعْدَاء فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا
وَكُنتُمْ عَلَىَ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ
يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُن مِّنكُمْ
أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ
وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّذِينَ تَفَرَّقُواْ
وَاخْتَلَفُواْ مِن بَعْدِ مَا جَاءهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُوْلَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ

اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُواْ الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ
فَفِي رَحْمَةِ اللّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللّهِ نَتْلُوهَا
عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَإِلَى اللّهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنتُمْ
خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ
خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾
لَن يَضُرُّوكُمْ إِلاَّ أَذًى وَإِن يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الأَدُبَارَ ثُمَّ
لاَ يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُواْ إِلاَّ
بِحَبْلٍ مِّنْ اللّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ وَبَآؤُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللّهِ وَضُرِبَتْ

bütün yaptıklarınızı görüp dururken ne diye Allahı inkâr ederek kâfir oluyorsunuz? 99 De ki: Ey kitap ehli! Siz hakka şahit olduğunuz halde ne diye iman edenleri Allah yolundan çevirmeğe çalışarak iğrilik arıyorsunuz!? Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir. 100 Ey iman edenler! kendilerine kitap verilenlerden bir güruha uyacak olursanız onlar sizi imandan sonra kàfirliğe çevirirler. 101 Halbuki nasıl küfre dönersiniz ki size Allahın âyetleri okunuyor, Allahın elçisi içinizde bulunuyor. Kim Allaha sarılırsa dosdoğru yola iletilmiş olur.

BÖLÜM : 11 — MUVAFFAKIYET YOLU

102 Ey iman edenler! Allaha karşı gelmekten nasıl korunmak gerekse öylece korunun. Ve ancak müslüman olarak can verin.

103 Hep birden Allahın ıpine sımsıkı sarılın (56), ayrılmayın, Allahın sıze karşı olan o nimetini hatırlayın ki sız düşman iken kalplerinizi birleştirdi, onun bu lûtfu sayesinde hepınız kardeş oldunuz. Ateşten bir çukurun kenarına varmış iken sizi O kurtardı. İşte Allah sıze âyetlerini böylece beyan eder ki doğru yolu tutasınız.

104 İçınizde öyle bır cemaat bulunsun ki (*herkesi*) ıyiliğe çağırsın, iyi iş işlemeyı ıstesin, kötü ışten vazgeçirsın. Selâmeti bulacak olanlar, bunlardır (56 a). 105 Kendilerine en açık ve en parlak bürhanlar gönderildikten sonra ayrılan, dağılan, çekişenler gibi olmayın. Onlar içın büyük azap ta vardır. 106 Kiminin yüzü ağaracağı, kimının yüzü kararacağı gün yüzleri kararanlara (*denir ki*): Sız iman ettikten sonra kâfır mı oldunuz? Küfrünüzden dolayı azabı tadın! 107 Yüzleri ağaranlarsa Allahın rahmetine kavuşurlar ve orada ebediyen kalırlar. 108 İşte bunlar Allahın o âyetleridir ki onları sana hak ile tilâvet ediyoruz. Allah bütün âlemlere, zulmetmeyı murad etmez asla! 109 Göklerde, ve yerde ne varsa hepsi Allahındır, ve her iş dönüp dolaşıp Allaha varır.

BÖLÜM : 12 — MÜSLÜMANLARIN YAHUDİLERLE MÜNASEBETLERİ

110 Siz ınsanlar ıçın meydana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği ıster, fenalığı nehyedersiniz. Allaha inanırsınız (57). Ehli kitap ta iman etmiş olsalardı, haklarında hayırlı olurdu. Onların içinde iman edenler varsa da çokları hadlerini aşanlardan-

---

[56] Habli ilâhî, Allaha yaklaşmağa, varmağa yardım eden herşey, her vasıta, yani Allahın dini, Allaha ihlâs ile itaat, Allahın emirlerini ifa manasına gelir. Ebu Hayyan, maksat Allahın Kitabı, Allahın misakıdır, der

[56 a] Âyeti kerime Müslümanlar içinde bir cemaatın İslâmın esaslarını belletmekle ve İslâmı yaymağa çalışmakla meşgul olmasını gerekleştirmektedir. Son zamanlarda başkaları bu işe en büyük önemi verdikleri halde müslümanlar bu büyük ve çok mühim vazifeyi ihmal etmiş bulunuyorlar.

[57] Burada müslümanların güzide vasıflarından bahsolunuyor. Onların bütün dünyayı aydınlatan ve hakikati yapan kimseler oldukları gibi bu işi başarmak için seçilen en iyi en hayırlı millet oldukları da anlatılmaktadır. Her müslüman bu şerefi duymak ve bu şerefe layık olmak mevkiindedir.

dır. 111 Onlar size hiçbir zarar veremezler, olsa olsa sizi incitirler. Sizinle çarpışacak olurlarsa (*karşınızda*) yüz çevirip kaçarlar. Onlara yardım eden de bulunmaz (58). 112 Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar alınlarına vurulan zillet damgasından kurtulacakları yoktur. Meğer ki Allahın ve insanların ahd ve imanına sığınmış olsunlar. Onlar Allahın hışmına uğradılar, ve meskenete mahkûm oldular. Çünkü onlar Allahın âyetlerini inkâr ederler, peygamberleri bile bile nahak yere öldürürlerdi. Çünkü onlar isyan etmiş ve haddi aşmışlardı. 113 (*Kitaplıların*) hepsi bir değildir. İçlerinde öyle dosdoğru bir cemaat var ki geceleri secdeye kapanarak Allahın âyetlerini okurlar. 114 Bunlar Allaha ve âhiret gününe inanırlar, iyiliği ve doğruluğu emrederler, fenalığı ve iğriliği nehyederler. Hayır işlerine koşuşurlar. İşte bunlar, yararlı kimselerdir. 115 Onların iyilik namına yaptıkları hiçbir şey zayi olmaz. Hak Tealâ, korunanları hakkiyle bilicidir. 116 Kâfir olanların, ne malları, ne evlâtları, Allaha karşı, hiçbir şeye yaramaz. Onlar ateşliktirler ve ateşte daim kalacaklardır. 117 Onların bu dünya hayatında harcettikleri şey, bir kavmin ekinlerine musallat olarak onları telef eden, son derece kavurucu bir rüzgâra benzer. Bunlara Allah zulmetmedi. Belki onlar kendi nefislerine zulmetmişlerdi. 118 Ey iman edenler! Kendinizden başkalarını dost ve sırdaş edinmeyin. Zira bunlar size zarar vermek ve fenalık getirmekten geri kalmazlar. Sizin zahmete uğramanızı dilerler. Ağızlarından dökülen sözler, onların size olan kin ve düşmanlıklarını gösteriyor. Onların sinelerinde gizledikleri ise, daha büyüktür. İşte Biz size âyetlerimizi bildirdik düşü iknesiniz. 119 İşte siz (*müslümanlar*) öyle kimselersiniz ki onları seversiniz, onlarsa sizi sevmezler. Siz kitabın bütününe inanırsınız, onlarsa sizinle karşılaştıkları zaman "inandık„ derler; fakat baş başa kaldıkları zaman size karşı olan hırslarının şiddetinden parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: kininizle geberin! Allah onların sinelerindekini hakkiyle bilir. 120 Size bir iyilik, ferahlık

[58] Arabistandaki yahudiler, müslümanlarla aralarındaki muahedelere rağmen İslâm düşmanlariyle birleşmişler, fakat müslümanlara şiddetli bir darbe indirememişler, müslümanlarla karşılaştıkları her yerde mağlûp olmuşlar ve kaçmışlardı.

عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ
اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا
يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾ لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ
يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ
يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ
مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ

اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ
بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَا أَنْتُمْ
أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ
وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿١١٩﴾ إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ
يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا
إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ
الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ إِذْ هَمَّتْ

gelirse onlar kasavet çekerler. Size bir fenalık dokunursa onunla sevinirler. Siz (*felâketlere*) göğüs gerer ve sakınırsanız onların tuzakları size hiçbir zarar vermez. Allah onların bütün yaptıklarını kemaliyle bilir.

BÖLÜM : 13 — UHUD HARBİ

121 Hani sen, sabahleyin erken, ailenden ayrılarak müminleri harp için elverişli yerlerde yerleştirmek üzere yola çıkmıştın (59). Allah işitici ve bilicidir. 122 Hani sizin içinizden iki

[59] Burada Uhud harbinden bahsolunuyor, hicretin üçüncü yılında müşrikler reisi Ebu Süfyan üç binden müteşekkil bir ordu başında Medine üzerine yürümüş ve Medineden dört mil mesafedeki Uhud dağında durmuştu. Müslümanların kuvveti 700 mücahitten ibaretti. Muharebede müslümanlar galebe çalmış, fakat tirendazlar, takibata iştirak için mevkilerini terkettiklerinden bunu gören düşmanlar müslümanlara tekrar hücum etmişler, onları bozmuşlar, ve netice itibariyle onların takibinden kurtulmuşlardı.

سورة آل عمران

طائفتان منكم أن تفشلا والله وليهما وعلى الله فليتوكل
المؤمنون ◯ ولقد نصركم الله ببدر وأنتم أذلة
فاتقوا الله لعلكم تشكرون ◯ إذ تقول للمؤمنين ألن
يكفيكم أن يمدكم ربكم بثلاثة آلاف من الملائكة
منزلين ◯ بلى إن تصبروا وتتقوا ويأتوكم من فورهم
هذا يمددكم ربكم بخمسة آلاف من الملائكة مسومين
◯ وما جعله الله إلا بشرى لكم ولتطمئن قلوبكم به
وما النصر إلا من عند الله العزيز الحكيم ◯
ليقطع طرفا من الذين كفروا أو يكبتهم فينقلبوا خائبين
◯ ليس لك من الأمر شيء أو يتوب عليهم أو يعذبهم فإنهم
ظالمون ◯ ولله ما في السماوات وما في الأرض يغفر لمن

يشاء ويعذب من يشاء والله غفور رحيم ◯ يا أيها
الذين آمنوا لا تأكلوا الربا أضعافا مضاعفة واتقوا الله
لعلكم تفلحون ◯ واتقوا النار التي أعدت للكافرين
◯ وأطيعوا الله والرسول لعلكم ترحمون ◯ وسارعوا
إلى مغفرة من ربكم وجنة عرضها السماوات والأرض أعدت
للمتقين ◯ الذين ينفقون في السراء والضراء والكاظمين
الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين ◯
والذين إذا فعلوا فاحشة أو ظلموا أنفسهم ذكروا الله
فاستغفروا لذنوبهم ومن يغفر الذنوب إلا الله ولم
يصروا على ما فعلوا وهم يعلمون ◯ أولئك جزاؤهم مغفرة
من ربهم وجنات تجري من تحتها الأنهار خالدين فيها

fırka (60) korkup geri dönmek üzere idi, Allah onların yardımcıları iken! Müminler, Allaha güvenerek Ona dayansınlar.
123 Allah size, siz henüz az ve zayıf iken Bedirde muhakkak yardım etmişti. O halde Allaha şükredebilmek için ona karşı gelmekten korunun.
124 Hani sen müminlere demiştin ki: "Tanrınızın üç bin melek göndererek imdat etmesi size yetmez mi? (61).
125 Evet siz sabreder ve sakınırsanız, (*düşmanlarınız*) ansızın geliverirlerse Allah size beş bin nişanlı melekle imdat eder (62).
126 Allah bunu size müjde olsun, kalpleriniz onunla sağlamlansın diye yaptı. Nusrat, yalnız Aziz ve Hakîm olan Allah tarafın-

[60] Bunlar Selme ile Harise oğulları idiler.

[61] Meleklerin yardımı, müminlerin kalbine gelen kuvvet, düşmanların içine giren korku ile tecelli etmişti. 146 ıncı âyete bakınız.

[62] Bu ilâhî yardım da, bütün müşriklerin islâmiyet aleyhinde birleşerek islâmiyeti mahvetmek üzere geldikleri Ahzab harbinde tahakkuk etti.

dandır. 127 Hak Tealâ kâfirlerden bir güruhu helâk etmek veya onları baş aşağı ederek ümıtsız bir halde döndürmek için (*size yardım etti*) (63). 128 Senın elinde emirden birşey yok. Allah ya onların tevbelerını kabul eder, yahut nefislerine zulmettikleri için onları azaba uğratır. 129 Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allahındır. Dilediğını yarlığar, dilediğini azaba duçar eder. Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır.

BÖLÜM: 14 — ZAFER NASIL KAZANILIR

130 Ey ıman edenler! Ribayı, kat kat katlayarak, yemeyın (64). Allaha karşı gelmekten korunun ki felâh bulasınız. 131 Kâfirler ıçın hazırlanmış olan ateşten korkun. 132 Allaha ve Peygambere ıtaat edin ki rahmete şayan olasınız! 133 Tanrınızın mağfiretini, sakınanlar ıçin hazırlanmış, göklerle yer genişliğinde Cenneti (*kazanmağa*) koşuşun. 134 (*O sakınanlar*) hem bolluk, genişlik, hem darlık ve yoklukla (*başkalarına yardım için*) harcederler, öfkelerını yenerler, insanların suçlarını bağışlarlar. Allah iyilik edenleri sever (65). 135 Onlar bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri zaman hemen Allahı anarlar, günahlarından tebve ederek yarlığanmak dilerler, zaten günahları Allahtan başka kim affedebilir? Bunlar yaptıkları üzerinde bile bile ısrar etmezler 136 Bunların görecekleri karşılık, Tanrıları tarafından mağfiret ve altından çağlıyanlar akan Cennetlerdir. Onlar orada ebediyen kalırlar. Başaranlar için bu ne güzel bir nimet, ne

---

[63] Kureyşin Uhud harbinde muzaffer olmadıkları gayet sarih bir surette gösteriliyor

[64] Arapların âdeti ödeme va'desı hulûl eden bir borç ödenmediği takdirde va'deyı uzatmak mukabilinde faizi artırmak ve böylece hareket ederek, kat kat riba yemek yüzünden borçluları harap etmekti. Burada şunu tekrar edelim ki riba ile borç vermek te, borç almak ta, İslâm esaslarına uymayan bir harekettir. Bu esasın değerini belirtmek ıçın şunu söylemek yeter ki, son devirde yabancı hâkimiyetlere boyun eğmek zorunda kalan, bırçok islâm memleketleri herşeyden önce, bu şekilde borç almak yüzünden bu zillete giriftar olmuşlar, hürriyet ve istiklâllerini, bu yoldan kaybetmişlerdir.

[65] Öfkeyi yenmek ve ınsanları affetmek insanlar arasındaki birlik bağlantılarını kuvvetlendirir, bu da hayatta muvaffak olmayı kolaylaştırır. Bu âyeti kerime tahammül ve müsamahanın en güzide örneklerini ilham etmiştir. Şu örnek

سورة آل عمران

ونعم أجر العاملين ﴿١٣٦﴾ قد خلت من قبلكم سنن فسيروا
في الأرض فانظروا كيف كان عاقبة المكذبين ﴿١٣٧﴾ هذا
بيان للناس وهدى وموعظة للمتقين ﴿١٣٨﴾ ولا تهنوا
ولا تحزنوا وأنتم الأعلون إن كنتم مؤمنين ﴿١٣٩﴾ إن يمسسكم
قرح فقد مس القوم قرح مثله وتلك الأيام نداولها بين
الناس وليعلم الله الذين آمنوا ويتخذ منكم شهداء
والله لا يحب الظالمين ﴿١٤٠﴾ وليمحص الله الذين آمنوا ويمحق
الكافرين ﴿١٤١﴾ أم حسبتم أن تدخلوا الجنة ولما يعلم الله
الذين جاهدوا منكم ويعلم الصابرين ﴿١٤٢﴾ ولقد كنتم
تمنون الموت من قبل أن تلقوه فقد رأيتموه وأنتم تنظرون ﴿١٤٣﴾
وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل أفإن مات

الجزء الرابع

أو قتل انقلبتم على أعقابكم ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر
الله شيئا وسيجزي الله الشاكرين ﴿١٤٤﴾ وما كان
لنفس أن تموت إلا بإذن الله كتابا مؤجلا ومن يرد ثواب
الدنيا نؤته منها ومن يرد ثواب الآخرة نؤته منها
وسنجزي الشاكرين ﴿١٤٥﴾ وكأين من نبي قاتل معه ربيون
كثير فما وهنوا لما أصابهم في سبيل الله وما ضعفوا
وما استكانوا والله يحب الصابرين ﴿١٤٦﴾ وما كان قولهم
إلا أن قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا وإسرافنا في أمرنا وثبت
أقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين ﴿١٤٧﴾ فآتاهم الله
ثواب الدنيا وحسن ثواب الآخرة والله يحب المحسنين ﴿١٤٨﴾
يا أيها الذين آمنوا إن تطيعوا الذين كفروا يردوكم

mükemmel bir mükâfattır. 137 Sizden evvel nice vak'alar geldi
geçti. Yeryüzünde gezin, dolaşın, da (*Allahın emirlerini*) yalan
sayanların akibetlerini görün. 138 Bu, halka (*Hakkı*) beyan et-
mek, sakınanlara doğru yolu göstermek ve öğüt vermek (*içindir*),
139 Gevşeklik göstermeyin, kaygılanıp tasalanmayın. (*Candan,
yürekten*) inanıyorsanız mutlaka (*düşmanlarınıza*) üstünsünüz. 140
Siz yaralanarak canınız yanıyorsa (*düşmanlarınız da*) öylece ya-

---

onlardan biridir: Hazreti Hasan'ın kölelerinden birinin taşıdığı bir tabak elinden kaymış ve Hasan'ın üzerini kirletmişti. Ceza göreceğini sanan köle âyeti kerimenin baş tarafını okumuştu: «Onlar ki öfkelerini yenerler.» Hazreti Hasan «yendim» demiş, köle de «ve onlar ki insanları bağışlarlar» bölümünü okumuş, Hz. Hasan da «bağışladım» demiş, nihayet köle âyeti tamamlamış «ve Allah iyilik edenleri sever» deyince Hasan «Ben de seni âzad ettim ve sana 400 gümüş akçe verdim» demişti

Kur'anı İngilizceye çevirenlerden George Sale, bu örneği kaydettikten sonra «itidal ve civanmertlik bakımından asîl bir örnek» der.

ralanarak canları yanmıştır. Biz günleri (66) insanlar arasında döndürüp dolaştırırız. Ta ki Allah, (*candan , yürekten*) iman edenleri ayırdetsin ve sizin içinizden şahitler edinsin. Allah zalimleri asla sevmez. 141 Bir de Allah müminleri günahlardan temizlemek, kâfirleri birer birer helâk etmek ister. 142 Yoksa siz, içinizden cihad edenlerle sabır ve metanet gösterenleri, Allah görüp ayırdetmeden, cennete girer misiniz, sandınız.? 143 Siz ölümle karşılaşmadan evvel şehit olmayı temenni ediyordunuz, şimdi onu gördüğünüz zaman neden seyirci kaldınız? (67).

BÖLÜM : 15 — BOZGUNLUK ANINDA SEBAT

144 Muhammed, ondan evvel gelen geçen, Peygamberler gibi bir Peygamberden başka değildir (68). Şayet o ölür yahut öldürülürse siz gerisin geriye mi dönecektiniz? Kim gerisin geriye dönerse Allaha zarar veremez (69), fakat şükredenlerin mükâfatını Allah verir. 145 Hiçbir kimse Allahın izni olmadıkça can veremez. Herkesin ömrü, va'delidir (*ve bu va'de*) şaşmaz bir yazıdır. Dünyanın sevabını dileyene dilediğini ondan verir. Âhiret sevabını istiyene de, dilediğini ondan veririz. Şükredenleri mükâfata nail edeceğiz. 146 (*Gelmiş geçmiş*) nice Peygamberler var ki, Tanrı erleri onlarla birlikte harbetmişler, Allah yolunda başlarına gelenden zerre kadar yılmamış, gevşememiş, boyun eğmemişlerdir. Allah ta sabredenleri sever. 147 Onların (*bu anlardaki*) sözleri: "(*Ulu*) Tanrımız günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlık-

---

[66] Yani günlerin şahid olduğu zafer ve yeniltileri, sevinç ve kederleri, iyilik ve kötülükleri

[67] Uhud harbi başlamadan önce mücahidlerden bir kısmı, düşmanı şehir dışında karşılamak üzerinde ısrar etmişlerdi. Halbuki Hazreti Peygamber, müslümanların kendilerini şehir içinde müdafaa etmeleri fikrinde idi. Anlaşılan şehir dışına çıkmak istiyenler, düşmanla karşılaştıkları zaman bir nebze sarsılmışlardı.

[68] Resuli Ekrem Uhud harbinde yaralanmış, hattâ onun şehit olduğu da şayi olmuştu. Âyeti Kerime buna işaret ediyor. Bilâhare Resuli Ekremin irtihali üzerine, Hazreti Ebu Bekir telâşa düşen, maneviyetleri bozulan müslümanların akıllarını başına getirmek, onları Resuli Ekremin ölmediği üzerinde ısrardan vazgeçirmek için bu âyeti okumuş, herkesin de aklı başına gelmişti.

[69] Yani: İlâhî bir dava olan İslâma zarar veremez. Olsa olsa ancak kendine zarar verir.

على أعقابكم فتنقلبوا خاسرين ۝ بل الله مولاكم
وهو خير الناصرين ۝ سنلقي في قلوب الذين كفروا
الرعب بما أشركوا بالله ما لم ينزل به سلطانا ومأواهم
النار وبئس مثوى الظالمين ۝ ولقد صدقكم الله وعده
إذ تحسونهم بإذنه حتى إذا فشلتم وتنازعتم في الأمر وعصيتم
من بعد ما أراكم ما تحبون منكم من يريد الدنيا ومنكم
من يريد الآخرة ثم صرفكم عنهم ليبتليكم ولقد عفا
عنكم والله ذو فضل على المؤمنين ۝ إذ تصعدون
ولا تلوون على أحد والرسول يدعوكم في أخراكم فأثابكم
غما بغم لكيلا تحزنوا على ما فاتكم ولا ما أصابكم والله
خبير بما تعملون ۝ ثم أنزل عليكم من بعد الغم أمنة نعاسا

يغشى طائفة منكم وطائفة قد أهمتهم أنفسهم يظنون
بالله غير الحق ظن الجاهلية يقولون هل لنا من الأمر من شيء
قل إن الأمر كله لله يخفون في أنفسهم ما لا يبدون لك
يقولون لو كان لنا من الأمر شيء ما قتلنا ها هنا قل لو كنتم
في بيوتكم لبرز الذين كتب عليهم القتل إلى مضاجعهم
وليبتلي الله ما في صدوركم وليمحص ما في قلوبكم والله
عليم بذات الصدور ۝ إن الذين تولوا منكم يوم التقى
الجمعان إنما استزلهم الشيطان ببعض ما كسبوا ولقد
عفا الله عنهم إن الله غفور حليم ۝ يا أيها الذين آمنوا
لا تكونوا كالذين كفروا وقالوا لإخوانهم إذا ضربوا
في الأرض أو كانوا غزى لو كانوا عندنا ما ماتوا وما قتلوا

larımızı bağışla! Bize metanet ve sebat ver. Kâfir olanlara karşı bize yardım et!„ demelerinden başka değildi. 148 Allah da onlara dünya nimetlerini ve âhiret nimetlerinin en güzelini verdi. Hak Tealâ güzel işler işleyenleri sever.

BÖLÜM : 16 — UHUD BOZGUNU

149 Ey iman edenler! Kâfirlerin sözünü dinliyerek ona uya cak olursanız onlar sizi gerisin geriye döndürürler, siz de husran içinde kalırsınız (70). 150 Hayır, sizin yârınız, sizin hakikî yardımcınız Allahtır. Yardımcıların en hayırlısı Odur. 151 Hiçbir bürhana dayanmıyan isnatlarla Allaha şerik koşan kâfirlerin kal-

[70] Müşriklerin yaptıkları harpten hedefi, Müslümanları geri çevirmek yani dinlerinden vazgeçirmekti. Onun için Müslümanlara düşen vazife, Allaha güvenerek, canla başla döğüşmek ve kâfirlerin hükmü altına girmemekti.

bine Biz dehşet salacağız (71). Onların yurtları ateştir. Zalimlerin barınacakları yer, nekadar çirkindir! 152 Allahın izniyle (*düşmanları*) perişan etmek üzere Tanrı sözü yerine gelmiş, fakat özlediğiniz (*zaferi*), (*zafere*) erdikten sonra za'f gösterip (*mevkilerinizde kalıp kalmamak hususunda*) çekiştiniz (*Peygambere*) karşı geldiniz, bazılarınız dünya tamaına kapıldı (72), bazılarınız âhireti diledi (73). Sonra Allah, sizi denemek için onlardan geri çevirdi. Allah, muhakkak ki, sizin suçlarınızı bağışladı, Zaten Allahın ihsan ve inayeti müminler üzerindedir.

153 Mağlûbiyete uğrıyarak perişan bir halde dağlara çıkıyor, yüz çevirip bir kimseye bakmıyordunuz. Peygamber arka tarafınızdan sizi çağırıyordu. Bunun üzerine (*Allah*), gam üstüne gam ile sizi cezalandırdı ki kaybettiğinize ve uğradığınız felâkete esef etmiyesiniz (74). Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır. 154 (*Yeniltinin tesiriyle uğradığınız*) kederden sonra üzerinize emniyet ettirdi. Bir sükûnet ki içinizden bir taifeyi kaplıyordu. Diğer bir taife ise canını kurtarmak kaygusuna düştü. Allaha dair nahak yere cahiliyete has düşüncelere kapılarak "bizim bu işte nemiz var?„ (75) diyorlardı. De ki: bütün emir Allahındır. Onlar sana göstermediklerini içlerinde gizlerler ve derler ki: "bizim elimizde bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik„. De ki: Siz evlerinizde olsanız da öldürülmeleri mukarrer olanlarınız herhalde evlerinden çıkar, düşüp kalacakları yere giderlerdi. Hak Teâlâ sinelerinizde (*gizli*) olanı meydana koyup sizi denemek, kalplerinizdekini açıklamak için böyle yaptı. Allah içinizde ne varsa hepsini bilir. 155 İki ordunun karşılaştığı gün yüz çeviren-

[71] Müslümanların sayısı, düşmanların dörtte biri kadardı. Düşman silâhca ve cihazca müslümanlardan çok üstündü. Buna rağmen zaferi müslümanlar kazanmışlar, düşmanlar kaçmışlardı. Çünkü yüreklerine korku sinmişti.

[72] Bunlar mevkilerini terkeden tirendazlardı.

[73] Bunlar mevkilerinde sebat edenlerdir.

[74] Ok atıcıların yerlerinden oynamaları üzerine hem ganimet elden gitmiş, hem düşman Müslümanların üzerine yeniden yüklenerek canlarını yakmağa başlamıştı. Hem zafer fırsatı kaybedilmiş, hem yeni ıztıraplar baş göstermiş, birine acırken daha beteri çatmıştı.

[75] Bunlar münafıklardır.

لیجعل الله ذلك حسرة في قلوبهم والله يحيي ويميت والله بما
تعملون بصير ۝ ولئن قتلتم في سبيل الله أو متم لمغفرة
من الله ورحمة خير مما يجمعون ۝ ولئن متم أو قتلتم
لإلى الله تحشرون ۝ فبما رحمة من الله لنت لهم ولو كنت فظا
غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفر لهم
وشاورهم في الأمر فإذا عزمت فتوكل على الله إن الله يحب
المتوكلين ۝ إن ينصركم الله فلا غالب لكم وإن يخذلكم
فمن ذا الذي ينصركم من بعده وعلى الله فليتوكل المؤمنون
۝ وما كان لنبي أن يغل ومن يغلل يأت بما غل يوم القيامة
ثم توفى كل نفس ما كسبت وهم لا يظلمون ۝ أفمن اتبع
رضوان الله كمن باء بسخط من الله ومأواه جهنم وبئس المصير

هم درجات عند الله والله بصير بما يعملون ۝ لقد
من الله على المؤمنين إذ بعث فيهم رسولا من أنفسهم يتلوا
عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة وإن
كانوا من قبل لفي ضلال مبين ۝ أولما أصابتكم
مصيبة قد أصبتم مثليها قلتم أنى هذا قل هو من عند
أنفسكم إن الله على كل شيء قدير ۝ وما أصابكم يوم التقى
الجمعان فبإذن الله وليعلم المؤمنين ۝ وليعلم الذين نافقوا وقيل
لهم تعالوا قاتلوا في سبيل الله أو ادفعوا قالوا لو نعلم قتالا
لاتبعناكم هم للكفر يومئذ أقرب منهم للإيمان يقولون
بأفواههم ما ليس في قلوبهم والله أعلم بما يكتمون ۝
الذين قالوا لإخوانهم وقعدوا لو أطاعونا ما قتلوا

ler (76) birtakım hareketlerinden dolayı ancak şeytanın iğfaline kapılmışlardı. Muhakkak ki Allah onları affetti. Allah yarlığayıcı ve hilim göstericidir.

BÖLÜM : 17 — MÜMİNLERİN AYIRDEDİLMESİ

156 Ey iman edenler! Sakın sefere veya gazaya çıkan kardeşler hakkında "bunlar bizim yanımızda kalsalardı ölmezler veya öldürülmezlerdi„ diyen kâfirler gibi olmayın. Allah bunu onların içine dağı derun yaptı. Allah yaşatır ve öldürür, bütün yaptıklarınızı hakkıyla bilir. 157 Sizin Allah uğurunda öldürülmeniz, yahut ölmeniz, Allah tarafında kazanacağınız mağfiret ve rahmet, onların (*mal*) toplamak için yaşamalarından çok hayırlıdır. 158

[76] Bunlar bozgun üzerine kaçacaklardı. Kaçmakla hata ettiler. Vazifeleri mücahitlerin kuvvei asliyesine iltihak etmekti.

Sizler ölseniz de, öldürülseniz de, hepiniz muhakkak ki Allahın huzurunda toplanacaksınız. 159 Senin onlara tatlılıkla muamele etmen Allahın rahmetinden idi. Kaba, katı yürekli, nobran olsaydın onlar senin başından dağılırlardı. Onların suçunu bağışla, onların yarlığanmalarını dile. İşlerde onlarla danış (77). Bir kere de azmettin mi, artık Allaha dayan. Allah kendisine dayananları sever. 160 Allah size yardım ederse sizi yenen bulunmaz. Sizi yardımsız bırakırsa ondan başka kim size yardım edebilir? Müminler o halde Allaha dayansınlar. 161 Hiçbir peygambere, emanete hıyanet yakışmaz (78). Kim emanete hıyanet ederse kıyamet günü günahı boynuna asılı olarak gelir, sonra herkese, işlediğinin ve kazandığının mukabili tastamam verilir ve onlar mağdur olmazlar. 162 Allahın rızasını gözeterek ona tâbi olanla Allahın hışmına uğrıyan bir olur mu hiç? Berikilerin yeri Cehennemidir. Cehennem ise ne fena yerdir. 163 Onlar Allahın nezdinde derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görür. 164 Allah müminlerin içinden kendilerine âyetlerini okur, onları temizler. Onlara kitap ve hikmeti öğretir bir peygamber göndermekle, büyük bir nimette bulundu. Halbuki onlar evvelce apaçık sapıklıklar içinde idiler. 165 Fakat siz onlara (*hasımlarınıza*) iki katlısı erişmiş olan bir felâkete (79) uğradığınız zaman dediniz ki: "bu neden böyle oldu?!„ De ki: bu felâket sizin kendinizdendir. Onun sebebi sizsiniz. Muhakkak ki Allah herşey üzerinde kudret sahibidir. 166 İki ordunun karşılaştığı gün, sizin başınıza gelenler, Allahın izniyle idi. Bu da müminleri ayırdetmesi, 167 ve münafık olanları meydana çıkarması içindi. Bunlara: Gelin; Allah yolunda harbedin, yahut kendinizi müdafaa edin, denildiği zaman "harbetmeyi bilseydik size uyardık„ (80) demişlerdi. Onlar o gün,

---

[77] Uhud harbi bahis mevzuu olduğu zaman ekseriyetin fikri, düşmanı şehir haricinde karşılamaktı. Bunun neticesi olarak ordu bozuldu. Buna rağmen Resuli Ekreme meşveret esası üzerine sebat etmesi emrolunyor.

[78] Çünkü enbiya masumdur. Başkalarını doğrultmak ve doğru yola götürmek için gelen insanların herşeyden evvel temiz, nezih, elhasıl masum olmaları icap eder.

[79] Müşrikler evvelâ Bedirde, sonra Uhud harbinin ilk saflarında mühim mağlûbiyetlere uğramışlardı.

[80] Maksatları, müminlerin pek az olmalarına mebni harbe değil, helâke gittiklerini anlatmaktır.

سورة آل عمران

عن انفسكم الموت ان كنتم صادقين ۝ ولا تحسبن
الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون
۝ فرحين بما آتاهم الله من فضله ويستبشرون بالذين
لم يلحقوا بهم من خلفهم الا خوف عليهم ولا هم يحزنون
۝ يستبشرون بنعمة من الله وفضل وان الله لا يضيع
اجر المؤمنين ۝ الذين استجابوا لله والرسول من بعد ما
اصابهم القرح للذين احسنوا منهم واتقوا اجر عظيم ۝
الذين قال لهم الناس ان الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم
فزادهم ايمانا وقالوا حسبنا الله ونعم الوكيل ۝
فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم يمسسهم سوء واتبعوا
رضوان الله والله ذو فضل عظيم ۝ انما ذلكم الشيطان

الجزء الرابع

يخوف اولياءه فلا تخافوهم وخافون ان كنتم مؤمنين ۝
ولا يحزنك الذين يسارعون في الكفر انهم لن يضروا الله
شيئا يريد الله الا يجعل لهم حظا في الآخرة ولهم عذاب
عظيم ۝ ان الذين اشتروا الكفر بالايمان لن يضروا الله
شيئا ولهم عذاب اليم ۝ ولا يحسبن الذين كفروا انما
نملي لهم خير لانفسهم انما نملي لهم ليزدادوا اثما ولهم عذاب
مهين ۝ ما كان الله ليذر المؤمنين على ما انتم عليه
حتى يميز الخبيث من الطيب وما كان الله ليطلعكم على
الغيب ولكن الله يجتبي من رسله من يشاء فآمنوا بالله
ورسله وان تؤمنوا وتتقوا فلكم اجر عظيم ۝ ولا يحسبن
الذين يبخلون بما آتاهم الله من فضله هو خيرا لهم بل هو

imandan ziyade küfre yakındılar. Ağızlariyle kalplerinde olmıyanı söylüyorlardı. Allah onların gizlediklerini en iyi bilendir. 168 Evlerinde kalarak kardeşleri hakkında "bunlar sözümüzü dinlemiş olsalardı öldürülmezlerdi„ diyenlere de ki: "sözünüzde gerçek iseniz ölümü üzerinizden geri çevirin bakalım.„ 169 Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Onlar Tanrıları yanında, diridirler. Rızıklarına nail olmaktadırlar. 170 Allahın onlara kendi kereminden ihsan ettiği nimetlere mazhariyetten dolayı sevinç içindedirler. Onların arkalarından kendilerine iltihak edemiyenler için hiçbir korku ve hiçbir endişe olmadığı müjdesiyle meserret duyarlar. 171 Allahın nimeti ve inayeti ile Allahın müminlere ait ecir ve mükâfatı zayi etmiyeceği müjdesi ile sevinirler.

BÖLÜM :18 — DÜŞMANIN HUSRANI

172 Kendileri yara aldıktan sonra Allah ile Peygamberinin

dâvetine icabet edenler içinde iyilik edip sakınanlara büyük mükâfat vardır (81). 173 O müminler için Allah nezdinde büyük ecir vardır ki, birtakım kimseler gelip de kendilerine: düşmanlarınız size hücum için toplandılar, onlardan korkmalısınız, dedikleri zaman bu haber Allaha olan imanlarını bir kat daha artırır da "Allahın yardımı bize yeter, O, en güzel gözetleyeciğidir„ derler (82). 174 Bunlar, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan Allahın nimet ve inayeti ile geri dönmüşler, Allahın rızası yolunu tutmuşlardı. Allah, en büyük inayet sahibidir. 175 Sizi, dostlarından ve tarafdarlarından korkutan, kimse (83), şeytandan başka değildir. Siz onlardan korkmayınız. Müminseniz Benden korkun. 176 Çarçabuk küfre sapanlar yüzünden hiçbir kayguya düşme. Onlar, Allaha hiçbir zarar veremezler. Allah onların âhirette hiçbir nasibi olmamasını istiyor. Onlar için bir azap vardır. 177 İmanı küfür ile değişenler, hiçbir vech ile Allaha zarar veremezler. Onlar için acı azap vardır. 178 Sakın kâfir olanlar kendilerine verdiğimiz mühleti ve ömrü, haklarında hayırlı sanmasınlar. Onlara mühlet vermemiz, günahlarını arttırmaları içindir. Onlar için rüsvay edici azap vardır. 179 Allah müminleri bulunduğunuz halde bırakacak değildir. O iyi ile kötüyü ayıracaktır. Allah sizi, gaybe aşina kılacak değildir. Fakat Allah Peygamberlerinden dilediğini seçer. Artık Allah ile Peygamberlerine inanın. İnanır ve sakınırsanız size büyük mükâfat vardır. 180 Allahın inayetinden kendilerine verileni (*sarfetmekte*) cimrilik gösterenler, bu halin haklarında hayırlı olduğunu sakın zannetmesinler. Hayır, bu onların haklarında pek fenadır. Kıyamet günü onların cimrilik gösterdikleri şey boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allahındır. Hak Tealâ bütün işlediklerinizi bilir.

---

[81] Müslümanlar Uhud harbinin ferdasında müşrikleri takip ederek (Hamraul Eset) mevkiine kadar ilerlemişlerdi.

[82] Bu âyet ile ondan sonraki iki âyet (Bedri Suğra) seferine işaret ediyor.

[83] Râzi'ye göre maksat, Mekkelilerin Medinedeki Müslümanlar arasında propaganda yapmak üzere gönderdikleri Nuaym namında olan bir adama işarettir. Demek ki bu şeytan insan kılığına girmiş bir şeytandı.

شرهم سيطوقون ما بخلوا به يوم القيامة ولله ميراث السموات
والارض والله بما تعملون خبير ۝ لقد سمع الله قول الذين
قالوا ان الله فقير ونحن اغنياء سنكتب ما قالوا وقتلهم
الانبياء بغير حق ونقول ذوقوا عذاب الحريق ۝ ذلك
بما قدمت ايديكم وان الله ليس بظلام للعبيد ۝ الذين
قالوا ان الله عهد الينا الا نؤمن لرسول حتى يأتينا بقربان
تأكله النار قل قد جاءكم رسل من قبلي بالبينات وبالذي
قلتم فلم قتلتموهم ان كنتم صادقين ۝ فان كذبوك
فقد كذب رسل من قبلك جاؤ بالبينات والزبر والكتاب
المنير ۝ كل نفس ذائقة الموت وانما توفون اجوركم
يوم القيمة فمن زحزح عن النار وادخل الجنة فقد فاز

وما الحيوة الدنيا الا متاع الغرور ۝ لتبلون في اموالكم
وانفسكم ولتسمعن من الذين اوتوا الكتاب من قبلكم
ومن الذين اشركوا اذى كثيرا وان تصبروا وتتقوا فان
ذلك من عزم الامور ۝ واذ اخذ الله ميثاق الذين اوتوا
الكتاب لتبيننه للناس ولا تكتمونه فنبذوه وراء
ظهورهم واشتروا به ثمنا قليلا فبئس ما يشترون ۝ لا تحسبن
الذين يفرحون بما اتوا ويحبون ان يحمدوا بما لم يفعلوا فلا
تحسبنهم بمفازة من العذاب ولهم عذاب اليم ۝ ولله
ملك السموات والارض والله على كل شيء قدير ۝ ان
في خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار لايات
لاولي الالباب ۝ الذين يذكرون الله قياما وقعودا

BÖLÜM :19 — DÜŞMANLARIN İSTİHZALARI

181 "Allah fakirdir, bizler zenginiz„ (84) diyenlerin laflarını Allah işitti. Biz onların söylediklerini, Peygamberleri nahak yere öldürdüklerini yazdık. Onlara "yakıcı azabın tadını tadın!„ diyeceğiz. 182 Bu kendi elleriyle yaptıklarının karşılığıdır. Yoksa Allah, hiçbir vech ile kullara gadredici değildir. 183 Onlar derler ki: "Allah bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir Peygambere inanmamayı emretti (85). De ki "benden evvel nice Peygamberler en açık delâil ile ve sizin istediğiniz ile gel-

---

[84] Yahudiler, müslümanların fakirliği ile bu şekilde eğlenirlerdi.

[85] Kitabı Mukaddesin Laviliiler kısmında yahudilerin kurban yakmalarından şu şekilde bahsolunuyor: «İçi ve paçaları su ile yıkanıp Rabbe hoş rayihalı bir kurban olmak üzere kâhin cümlesini mihraka olarak yakılmak üzere mezbâhta yaksın» yahudilerin böyle yakılacak kurban istemelerinden maksatları, kendi şeriatlerinden ayrılmayacaklarını söylemekti.

diler. Sözünüzde gerçekseniz onları niçin öldürdünüz? 184 Onlar seni yalanlarlarsa senden evvel nice Peygamberler, en açık bürhanlarla, İlâhî kitaplarla ve aydınlatıcı kitapla gelerek yalanlanmışlardı (86). 184 Her can, ölümü tadacaktır. Kıyamet günü mükâfatlarınız tastamam verilecektir. Kim ki ateşten uzaklaştırılıp Cennete gönderilirse hakikaten, murada ermiş olur. (*Yoksa*) bu dünya hayatı, aldatıcı bir metadır.

185 Siz muhakkak ki malca, canca, fedakârlığa katlanarak imtihan edilecek, sizden evvel kendilerine Kitap verilenlerden ve müşrik olanlardan bir sürü üzücü, sıkıcı, sözler duyacaksınız, katlanır ve korunursanız (*bu haliniz*) azım göstermeğe değer. 186 Hani Allah, kitabı insanlara apaçık öğretmek (*ve kat'iyyen*) gizlememek için, kendilerine kitap verilenlerden ahid almıştı. Onlar ise bu ahde aldırmıyarak onu arkalarına attılar, onu en hasis menfaat mukabilinde sattılar ve ne kötü alış verişte bulundular. 187 Yaptıkları işlerle sevinen, ve yapmadıkları iş yüzünden övülmeyi sevenlerin azaptan emin bir yerde bulunacaklarını sakın zannetme. Onlar için acıklı azap vardır. 188 Göklerle yer mülkunün sahibi Allahtır. ve Allahın kudreti herşeye yeter.

BÖLÜM : 20 — MÜMİNLERİN ZAFERİ

190 Göklerin ve yerın yaradılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akılları tam (*vicdanları temiz*) olanlar için âyetler (*hikmetler*) vardır (87). 191 Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üzerinde yatarken Allahı anarlar, göklerle yerin

---

[86] Peygamberlerin üç şey getirmiş oldukları bildiriliyor: Birincisi Beyyineler, yani apaçık deliller, ikincisi: zubur, yani İlâhî kitaplar, üçüncüsü: aydınlatıcı kitap.

Beyyineler, ancak basiretleri kör olanlar tarafından görülmeyen hakikatler, faziletlerdir.

Zubur, iri demir parçası manasına gelen zubranın cem'i olduğu gibi zeburun da cem'idir. Zebur ise yazılı bir şey demektir. İmam Ragıb'a göre yazılı her kitaba, zebur denilir. Zeccac'a göre zebur, hikmet ile dolu olan her kitaptır (Râzî). Müfessirlere göre Zubur'dan maksat, peygamberlerin getirdikleri kitaplardır. Aydınlatıcı kitap ise Musa şeriatini ihtiva eden suhuftur, veya Tevrat ile İncildir. Yahut bütün şeriatlerin esaslarıdır, ve her millet bunlara göre hareket etmekle mükelleftirler.

[87] Müslümanlara, Allahı anmak ve göklerle yerın yaratılışını düşünmek, yâni ilmî tetkiklerde bulunmak tavsiye olunuyor. Bunun neticesi olarak İslâm tarihinde ilim ile dinin elele verdiği muhteşem devirleri gördüğümüz halde hıristiyanlığın ilmi atarak dini rehbaniyete çevirdiğini görürüz.

سورة آل عمران

وعلى جنوبهم ويتفكرون في خلق السموات والارض
ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار ١٩١
ربنا انك من تدخل النار فقد اخزيته وما للظالمين من
انصار ١٩٢ ربنا اننا سمعنا مناديا ينادي للايمان ان آمنوا
بربكم فآمنا ربنا فاغفر لنا ذنوبنا وكفر عنا
سيئاتنا وتوفنا مع الابرار ١٩٣ ربنا وآتنا ما وعدتنا على
رسلك ولا تخزنا يوم القيامة انك لا تخلف الميعاد ١٩٤
فاستجاب لهم ربهم اني لا اضيع عمل عامل منكم من
ذكر او انثى بعضكم من بعض فالذين هاجروا واخرجوا
من ديارهم واوذوا في سبيلي وقاتلوا وقتلوا لاكفرن
عنهم سيئاتهم ولادخلنهم جنات تجري من تحتها الانهار

الجزء الرابع

ثوابا من عند الله والله عنده حسن الثواب ١٩٥ لا يغرنك
تقلب الذين كفروا في البلاد ١٩٦ متاع قليل ثم مأويهم
جهنم وبئس المهاد ١٩٧ لكن الذين اتقوا ربهم لهم جنات
تجري من تحتها الانهار خالدين فيها نزلا من عند الله وما
عند الله خير للابرار ١٩٨ وان من اهل الكتاب لمن يؤمن بالله
وما انزل اليكم وما انزل اليهم خاشعين لله لا يشترون بآيات
الله ثمنا قليلا اولئك لهم اجرهم عند ربهم ان الله سريع
الحساب ١٩٩ يا ايها الذين آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا
واتقوا الله لعلكم تفلحون ٢٠٠

سورة النساء مدنية وهي
مائة وخمس وسبعون آية ١٧٥

yaradılışını düşünürler de (88) Tanrımız! Bunu boş yere yaratmadın. Münezzehsin! Bizi ateş azabından koru (89). 192 Tanrımız! Sen kimi ateşe sokarsan onu rüsva etmiş olursun. Zalim-

[88] Göklerle yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün ard arda gelip gidişindeki hikmetlerin değerini, «Allaha niçin inanıyorum» adıyle yakında intişar edecek bir eserimde anlatmış bulunuyorum. Bu bahsi oradan hulâsa ediyorum: «Göklerle yerin yaratılışındaki hikmetleri tetkik etmek, insanı hayretten hayrete düşürür. Hepimiz de biliyoruz ki arzımız, mihveri üzerinde saatte bin mil sür'atle hareket eder. Faraza, arzımız bin mil yerine yüz mil sür'atle hareket etmiş olsaydı, ne olurdu? O zaman günlerimiz de, gecelerimiz de on misli uzardı ve güneşin sıcaklığı, bütün yeşil mahsullerimizi bir gün içinde yakar, ve uzun geceler içinde yerin dibinde kalabilen filizlerimiz donarak mahvolurdu! Onun için arzın hareketine yaşayışımızı idare edecek sür'at verilmiştir ve bu sür'at kör bir tesadüfün, değil akıllar üstünü bir hesabın mahsulü olabilir.

Sonra güneş bizim hayat kaynağımızdır. Onun sathı üzerindeki hararet 12,000 F derecesidir. Arzımızın ondan uzaklığı, bizim bu müthiş yangından ancak ısınmamızı temin edecek derecededir ve bu derece hiçbir vakit şaşmamakta, artmamakta ve eksilmemektedir. Yoksa güneş şimdiki inşiaının (radiation'ının) yalnız yarısını verecek olursa hepimiz derhal donarız. Yahut şimdiki inşiaının biraz daha

lere (*yardım edecek*) bir kimse yoktur. 193 Tanrımız! "Rabbınıza iman edin„ diye imana çağıran bir münadiyi işittik. Biz de inandık. Tanrımız! Günahlarımızı affet, kötülüklerimizi ört ve canımızı doğru ve iyilerle beraber al. 194 Tanrımız! Bize Peygamberlerinle vâdettiklerini de ver, Kıyamet günü bizi rüsva etme. Sen vâdinde asla hulfetmezsin.„. 195 Tanrı da onların duasını kabul ederek (*buyurdu ki*): Erkek olsun kadın olsun, hepiniz biribirinizden olduğunuz için, çalışan hiçbir kimsenin sây-ü amelini heba etmem. Onun için onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, Benim yolumda eziyete uğradılar, vuruştular ve öldürüldüler, onların kusurlarını örteceğim ve onları altında ırmaklar akan Cennetlere sokacağım. Bu mükâfat, Allah tarafındandır. Mükâfatların en hayırlısı Allah nezdindedir (90). 196 Kâ-

---

fazlasını verecek olursa hepimiz derhal kavruluruz. Güneş te bize nisbetle tam hesaplı bir durumdadır.

Arzın 23 derecelik meyli sayesinde mevsimlerimize kavuşuyoruz. Bu meyil olmasaydı Okyanusların buharı kuzey ve güneye doğru hareket ederek kıt'alar büyüklüğünde buz kümeleri vücuda getirirlerdi. Yahut bizim kamerimiz, şimdiki uzaklığı yerine bizden yalnız 50,000 mil mesafede bulunsaydı met ve cezirler (gel-git'ler) okadar müthiş olurdu ki günde iki defa bütün kıt'alarımız su altında kalır ve en yüksek dağlarımız bile eriyip giderdi.

«Arzın kabuğu on adım. Daha kalın olsaydı bütün hayvanî hayat için zarurî olan oksijenden eser kalmazdı. Yahut Okyanuslar, birkaç adım daha derin olsaydı Karbon di oksit ile oksijen kâmilen imtisas edilir ve bütün nebat hayatı ortadan kalkardı. Yahut havayi nesîmimiz daha fazla ince olsaydı, hergün milyonlarcası fezada yanan saikalar, arzı durmadan bombardıman eder durur ve her yerde yangınlar koparırdı.

Görülüyor ki bütün yeryüzü ve bütün gökyüzü, akıllara hayret veren bir hesaba bağlıdır ve bu hesap sayesinde, bu hesabın harikulâde intizam dairesinde işlemesi sayesinde yaşamak mümkündür.

Bu harikulâde hesabın, kör bir tesadüf eseri olduğunu sanmak için kör ve nankör olmak gerek.

Hayır, gökyüzüyle yeryüzündeki hikmetleri, hem de modern ilim ve fen göziyle incelemek ancak Allahın varlığını açıklar ve âyette anlatıldığı gibi akılları tam olan insanlar, gönülleri temiz olan, dış gözleri gibi iç gözleri açık ve sağlam olan insanlar ancak Allaha inanırlar.

[89] Cenabı Hak «göklerle yerin yaratılışındaki hikmetlere dikkati çekerek kudret ve kemalini anlattıktan sonra kulluğun delâilini anlatmıştır ki bunlar da üç kısımdır. Birincisi kalb ile tasdik, ikincisi dil ile ikrar, üçüncüsü aza ile ameldir. Âyette «Allahı zikrederler» dilin ubudiyetine, «ayakta durarak, oturarak ve yaslanarak» aza ve cevarihin ubudiyetine, ve «göklerle yerin yaradılışını düşünürler» nazmı da kalbin, dimağın ve ruhun ubudiyetine delâlet eder. İnsan da bu manzumeden ibarettir. Ve bu tarzda ububiyetin kemalini yaşatır. Daha önceki âyet, Rebbaniyetin kemalini ifade etmiş, ve onu takip eden âyet de ubudiyetin kemalini belirtmiştir.

fir olanların memleketlerde dolaşıp iş görmeleri sakın seni aldatmasın. 197 Bu pek kısa bir eğlenmedir. Sonra onların yurtları, Cehennemdir. O ne fena bir karargâhtır. 198 Fakat Tanrılarına, karşı gelmekten korunanlar için içinden ırmaklar akan Cennetleri vardır. Orada daim kalırlar. (*Allahın nimetlerinden*) hissement olurlar. Allahın nezdindeki nimetler, iyiler için daha çok hayırlıdır. 199 Ehli kitap içinde öyleleri vardır ki Allaha ve size gönderilene, onlara gönderilene, Allahtan korkarak inanırlar. Allahın âyetlerini, hasis bir menfaat mukabilinde tahrif etmezler, onların Tanrıları nezdinde mükâfatları vardır. Allah hesapları sür'atle görücüdür. 200 Ey iman edenler! sabredin, sebat gösterin, düşmana, karşı durun ve Allahtan sakının ki felâh bulasınız (91).

[90] Burada fırsattan istifade ederek şu vak'ayı naklediyorum:

«Hazreti Ömerin oğlu Abdullah anlatıyor: Hazreti Âyişeye birgün: «Hazreti Peygamber efendimizin halinde gördüğün en dikkate değer hal neydi? diye sormuştum. Hazreti Ayişe, bir hayli ağladıktan sonra onun her hali dikkate değerdi, demiş, ve şöyle devam etmişti: Gecemde yanıma gelerek yatağıma girmişti. Tenini tenime yapıştıracak gibi yanıma sokulmuş. Sonra bana: Âyişe, demişti, bu gece Rabbıma ibadet için bana izin vermez misin?» Cevap verdim: «Ya Resûlallah! Sana yakın olmayı severdim, fakat dileğini de yerine getirmek isterim. Öyle yap». O da kalktı. Su kırbasına yanaştı, suyu israf etmeden abdest aldı. Sonra namaza durarak Kur'an okudu. Okudukça ağlıyordu. Sonra ellerini kaldırarak ağlamağa devam etti. Göz yaşlarından yerler ıslanmıştı. Derken sabah ezanı için Bilâl gelmiş ve onun ağladığını görmüştü. Hayret içinde kalarak: «Ya Resûlallah! dedi, Cenabı Hak ileri geri bütün kusurlarını bağışlamayı vâdetmiş olduğu halde ağlıyor musun?» Hazreti Peygamber cevap verdi: «Allahın şükreden bir kulu olmıyayım mı?» ve ilâve etti: [Nasıl ağlamıyayım ki bu gece «göklerin ve yerin yaradılışında...» âyeti nazil oldu. Onu okuyup ta düşünmeyene yazıklar olsun].

Görülüyor ki Resûli Ekrem, bu âyeti okuya okuya, düşüne düşüne, göklerin ve yerin yaratılışındaki hikmeti ruhuna sindire sindire, bütün hislerinin coşkunluğu ile karşılaşmış, Allahın yüce hikmetini, göz yaşlarının çağlayanıyle takdis ve temcid etmişti. Allah bilgisiyle, baştan başa aydınlanan gönüllerin hali böyledir.

[91] Âyeti kerimede sabır, musabere, mürabata ve takvadan bahsolunuyor. Sabırdan maksat, evvelâ, dinin esaslarını, hedeflerini öğrenmek için dişini sıkmak, dayanmak ve her şüpheye karşı gelmek, sonra her vazifeyi başarmak hususunda dayanmak ve her yasak edilen şeyden korunmak, hastalık, fakirlik, kıtlık gibi dünya afetlerine mukavemet için sabretmektir.

Musabere: insanın başkası yüzünden karşılaştığı eziyetlere dayanması, başkalarının kötü huyu ve fena ahlâkı yüzünden uğradığı eziyete katlanması, kendisine fenalık edenlerden intikam almaktan çekinmesi, başkalarını gözetmesi ve koruması, daima iyiliği terviç ederek kötülüğe karşı gelmesi, her fedakârlığı göze alarak caniyle malı ile mukaddes dava uğrunda savaşması.

Yani sabır, daha fazla ferde bağlı olan noktalara, musabere, ferd ile başkaları arasında müşterek olan noktalara şamildir.

Murabata ise mücahededir. Düşman istilâsından korunmak için yapılması gerekleşen her şeyi yapmaktır.

Takvaya gelince: O da bütün bu fiil ve hareketlerin gaye ve hedefidir. Takva, Allahın rızasını kazanmak ve felâh bulmak gayesiyle hareket etmektir.

SÛRE: 4

NİSA SÛRESİ

(Medinede nâzil olmuştur, 24 kısımdır, 175 âyettir.)

Konusu :

Bu sûrede bilhassa kadınların hakları bahis mevzuu oluyor. Uhud muharebesinin neticesi yeni birtakım şerait vücuda getirmiş, bunun üzerine kadınların haklarını açıklamak lüzumu başgöstermişti.

Uhud muharebesinde, münafıkların müslümanları bırakıp kaçmaları yüzünden birçok Müslümanlar şehit olmuşlardı. Daha sonra Müslümanlarla Yahudilerin arası büsbütün açılmış, iki taraf arasındaki münasebetler tamamiyle kesilmişti. Uhud da birçok Müslümanların şehit düşmeleri, öksüzlerin ve kadınların haklarını tesbit etmeyi gerekleştirdiğinden sûrenin ilk altı kısmında bunlar anlatılıyor. Sûrenin ilk kısmında vasilerin öksüzlere karşı vazifeleri gösterilir. Ikinci kısmı kadını erkek ile müsavi bir vaziyete çıkarır ve yeni miras ahkâmını ifade eder. Çünkü Araplar arasında, kadın, erkek akrabalardan herhangi birinin malına varis olamazdı

Sûrenin üçüncü kısmı, kadınlara nasıl muamele edileceğini anlatarak kadınları bırakılan mirasın bir parçası saymak âdetini takbih eder. Dördüncü kısım, kadınlar içinde hangilerile evlenilemiyeceğini gösterir. Beşinci kısım, kadınların kendilerine ait malları ve kazançları istedikleri gibi idare edebileceklerini. Altıncı kısım, zevç ile zevce arasında ihtilâf hasıl olduğu zaman bunun nasıl hallolunacağını izah ederek iyilik etmek esasına saygı göstermeyi emreder ve sonuna doğru münafıkların vaziyetinden bahseder.

Yedinci ve sekizinci kısımlar Yahudilerin nasıl tereddi ettiklerini ve Müslümanlara hasetlerinden dolayı nasıl müşriklerle birleşerek Müslümanları imhaya çalıştıklarını göstererek Müslümanların adalete son derece bağlı kalmalarını ve peygambere itaat etmelerini emreder. Dokuzuncu kısımda münafıkların düşmana karşı çıkmak için vuku bulan emri nebeviyi nasıl reddettiklerini anlatır. Onuncu kısımda, harbin Müslümanlar için hayat ve memat meselesi olduğu gösterilerek on birinci ve on ikinci kısımlarda münafıkların hareket tarzı tesbit edilerek bu gibilere karşı tatbik olunacak muamele izah edilir.

Sûrenin on üçüncü kısmı bir Müslümanı katledenin ne gibi şerait içinde ve ne dereceye kadar mazur görülebileceğini gösterir. Çünkü Müslümanlar ekseriya hiyanet veya nifak yoluyla öldürülüyorlardı. On dördüncü kısım, arzuları hilâfına düşman tarafında kalmağa mecbur edilen Müslümanların mazur olduklarını anlatır. On beşinci kısım, Müslümanların namaz esnasında hasmın baskınına uğramamaları için ihtarlarda bulunur. On altıncı ve on yedinci kısımlar, münafıkların akdettikleri gizli içtimalara işaret eder. On sekizinci kısım putperestliği takbih eder. Çünkü, daha evvelki kısımlarda putperest münafıklardan bahsolunuyordu. Bu suretle bu mevzu da nihayet bulur.

Sûrenin başlıca mevzularından üçüncüsüne geçilmeden evvel on dokuzuncu

kısımda öksüzlere ve kadınlara insaf dairesinde muamele tavsiye olunarak yirminci kısımda mevzu umumîleştirilir, ayni kısımda Yahudiler arasındaki münafıklara işaret edilir ve yirmi birinci kısımda bunların yıkılacakları haber verilerek Hazreti Muhammede inanmadıktan sonra daha evvelki peygamberlere inanmanın bir fayda vermiyeceği izah edilir.

Sûrenin yirmi ikinci kısmı, Yahudilerin tecavüzkârlıklarından, Hazreti İsayı salbettiklerine dair olan bühtanlarından bahseder. Yirmi üçüncü kısım eski kitapların, Risâleti Muhammediyeyi tebşir ettiğini söyliyerek yirmi dördüncü kısım hıristiyanların İsayı ilâh saymakla düştükleri hatayı gösterir ve nübüvvetin İsrail oğullarından İsmail oğullarına geçtiğini anlatmakla nihayet bulur.

Nüzul Tarihi:

Nisa sûresi, Uhud harbi dolayısiyle tahaddüs eden birçok meselelerle meşgul olduğundan onun harpten kısa bir zaman sonra nazil olduğu anlaşılıyor. Sûrenin büyük bir kısmı hicretin dördüncü senesinde nazil olmuştur.

Meal-i Kerimi:

Bısmi'llâhi'raahmani'rrahîm

BÖLÜM: 1 — ÖKSÜZLER VE VÂSİLERİ

1. Ey nâs! O Rabbınıza, karşı gelmekten sakının ki sizi bir tek nefisden (1) yarattı, ondan da eşini yarattı da ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretti. Korunun O Allaha karşı gelmekten ki siz onunla birbirinizden (*haklarınızı*) dilersiniz. Ve hısımlık bağlarına (2) saygı gösterin. Çünkü O üzerinizde görüp gözeticidir. 2 Öksüzlere mallarını verin. İyi şeyleri kötü şeylerle değişmeyin. Öksüzlerin mallarını mallarınıza katarak yemeyin. Bu, çok büyük bir suçtur. 3 Şayet öksüzlere karşı adaleti ifa ede-

[1] Nefis, ruh, can manasına geldiği gibi birşeyin bütünü ve cevheri manasına da gelir (Tac-ül-Arus). Burada da ikinci mana kasdolunuyor ve Allahın insanları aynı cevherden yaratmış olduğu anlatılıyor ve eşlerin de aynı cevherden yaratılmış oldukları bildiriliyor (Ebu Hayyan, Râzî). Bu sözler bütün beşer nevinin birliğini ve erkek ile kadının eşitliğini açıklamaktadır. Kadının, erkeğe ait eğe kemiklerinin birinden yaratıldığı nazariyesinin Kur'anda yeri yoktur!

[2] Asılda: «Erham» denilmektedir ki rahm'in cemidir. Rahm ise üreme uzvudur ve akrabalık bağlantılarının kaynağıdır. Rahm kelimesi ile rahmet ve merhamet, aynı köktendir. Onun için akrabaya karşı hürmet ve muhabbet göstermeğe, onları gözetip iyilik etmeğe «sıla-i rahim» denilir. Kur'an, rahim hakkına hürmet göstermeğe ve «kat'ı rahim» den, yani rahim bağlantılarını kesmekten çekinmeyi emreder.

memekten korkarsanız size halâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin (3). Şayet adaleti gözetmemekten korkarsanız o zaman bir tane ile veya sağ elinizin mülkiyle evlenin (4). Doğru yoldan ayrılmamak için, bu, daha elverişlidir. Kadınlarınızın mehirlerini atıye olarak (*gönül hoşluğu ile*) verin (5). Eğer

(3) Bu âyet, birtakım şartlar içinde, birden fazla kadınla evlenmeğe cevaz veriyor, fakat birkaç zevce almayı emretmiyor. Sahih Buharî ve Sahih Müslim'de rivayet olunduğuna göre Hazreti Zübeyrin oğlu Urve bu âyetin tefsirini Hazreti Âyişeden istemiş, o da şu cevabı vermiştir: «Hemşirezâdem! Burada bahis konusu olan yetim o dur ki vasisinin hacri altındadır. Mal hususunda ikisi ortaktırlar Yetimin hem malı, hem güzelliği vasisinin hoşuna gider, o da başkalarının vereceği kadar mehir vermeden onunla evlenmek ister.» İşte âyette bu gibi velilerin hak ve adalet gereğince saygı göstererek vesayetleri altındaki yetimlerin mehirlerini lâyıkiyle vermedikçe bunları nikâhlamamayı ve daha başka kadınlarla evlenmeyi emrediyor. Fakat dikkat edilirse, bu tefsir, âyetin ihtiva etmediği birçok sözleri ilâve etmekle mümkün olmaktadır. Halbuki, âyetin metni gayet sarihtir ve gayet iyi anlaşılmaktadır.

Umumiyetle bilindiğine göre Nisâ sûresi Uhud harbinden sonra nazil olmuş ve bu harbi takip eden sırada müslümanların baş vuracakları tedbirleri anlatmıştır. Uhud harbinde 700 müslümandan 70 kadar kişi şehit edilmiş, bu yüzden birçok öksüzler, geçinmekten âciz dul kadınların elinde kalmışlardı. Daha ileride vukubulacak olan muharebelerde öksüzlerin ve dulların sayılarını artıracaktı. Onun için sûrenin ilk âyetinde müslümanlara, hısımlık bağlantılarına saygı göstermeleri emrolunuyor, ve bütün insanların bir tek nefisten yaratılmış oldukları bildirilerek insanlar arasındaki hısımlık bağlantısı azamî derecede genişletiliyor. İkinci âyette bilhassa öksüzleri korumağa en büyük ehemmiyet verilmesi isteniyor ve üçüncü âyette öksüzlerin hakkını gözetmekten korkulduğu takdirde dullarla evlenilmesi tavsiye olunuyor ve böylece öksüzlerin evlâtlık durumunu kazanmaları sağlanıyor. Harp yüzünden kadınların sayısı, erkeklerin sayısından çok üstün olduğu için erkeklerin, iki, üç, hattâ dört kadın ile evlenmelerine cevaz veriliyor. Yani bir kadından fazlasiyle evlenmek için verilen müsaade, o zamanki islâm cemiyetinin geçirdiği birtakım hususî şartlar yüzündendi. Ayni âyeti kerime, öksüz kızlarla evlenmeyi de teşvik etmekte ve böylece öksüzlük ıstırabını karşılamak istemektedir. Sûrenin 127 inci âyetine de bakınız.

Şunu ilâve etmek gerektir ki silâm dininde taaddüdü zevecat, bir kaide değil, bir istisnadır. Birtakım olagan üstü şartların başgöstermesi üzerine başvurulacak istisnaî bir tedbirdir

[4] «Sağ elinizin mülkü olan kadınlardan» maksat, harp sırasında esir düşen kadınlardır. Bu âyet, bu kadınlarla evlenmeyi tavsiye ediyor. Bu izdivacın şartları için, bu sûrenin yirmi yedinci âyetine bakınız. Gerek Kur'anı Kerimde, gerek Hazreti Peygamberin hadisinde odalıklar edinmeyi terviç eden bir söz görmemiş olduğumuzu burada tesbit etmek isteriz.

[5] Alınan kadın ister hür bir kadın, ister öksüz, ister esiri olsun mehir vermek gerektir. Bu sayede her evlenen kadın, evlilik hayatına bir mikdar mal sahibi olarak girer. Evlilik sayesinde durumu yükselir ve onu birçok hususlarda kocasiyle eşit eder.

onlar gönül rızası ile size bir şey bağışlarlarsa onu afiyetle yeyin. 4 Allahın sizi başına diktiği mallarınızı (6) aklı zayıf olanların eline vermeyin. Bunları yedirin, giydirin, yumuşak ve güzel sözlerle okşayın. 5 Öksüzleri, nikâh çağına varıncaya kadar gözetip deneyin, Onların akılca olgunlaştıklarını görürseniz mallarını kendilerine teslim edin. Öksüzlerin mallarını ne israf ederek, ne de büyüdükleri vakit geri alırlar diyerek, yemeyin. Zengin olan, öksüz malının habbesine bile dokunmıyarak istiğna göstersin. Fakir olan meşru surette yesin. Onlara mallarını iade edince bunu şahitler karşısında yapın. Hak Tealâ hesap sorucudur ve Onun hesap sorması elverir. 6 Erkeklere pay var, ana babanın ve yakın akrabanın bıraktığında! kadınlara da pay var, ana-babanın ve yakın akrabanın bıraktığında! Bırakılanın azında da, çoğunda da. Ve bu pay, belirlidir. 7 Paylaşma sırasında (7) akrabalar, öksüzler, yoksullar hazır bulunurlarsa onlara da bir şey verin ve onlara güzelce sözler söyliyerek gönüllerini alın. 8 O kimseler ki arkalarından eli ermez, gücü yetmez çocuklar bırakırlarsa, bunların ne olacaklarını düşünürler, duyacakları endişe ve üzüntüleri hatırlayarak korksunlar da Allahtan sakınsınlar ve sözün doğrusunu, dürüstünü söylesinler. 9 Onlar ki öksüzlerin mallarını nahak yere yerler, karınları dolusu ancak ateş yerler. Onlar alevli ateşe sokulacaklardır.

BÖLÜM: 2 — MİRAS AHKÂMI

10 Allah çocuklarınız hakkında erkek için, iki kadın hissesi kadar emreder (8). (*Çocukların hepsi*) iki kızdan fazla iseler bırakılan (*malın*) üçte ikisi onlarındır. Şayet kız bir ise yarısı

---

[6] «Mallarınız» dan maksat öksüzlerin malıdır.

[7] Cahiliyet zamanında Araplar kadınları ve çocukları mirastan mahrum bırakırlardı. Onlara göre ancak silâh kullananlar mirasa iştirak edebilirlerdi. (Râzî). Bu Âyeti Kerime mirâsa ait ahkâm-ı islâmiyenin esasıdır. Çocuklar ve hısımlar; bunlar yoksa uzak akrabalar, erkek olsun kadın olsun meşrû vâris sayılırlar.

[8] Burada kadından murat kız çocuğudur. Şayet kız çocuklardan başka vâris yoksa, mirasın üçte ikisi onlara ait olur. Bu kızlar ikiden fazla değilseler yine mirasın üçte ikisi onlarındır. 175 inci âyete bakınız.

onundur. Ana - babaya gelince: Ölenin çocuğu varsa ölenin (*terekesinden*) herbirine altıda bir. Ölenin bir çocuğu varsa ebeveynin herbirine altıda bir düşer. Çocuğu yok da vârisi ana-baba ise üçte biri anasınındır. Kardeşleri varsa, altıda bir anasınadır. (*Bu hüküm*) vasiyetin icrasından, borcun edasından sonradır. Ebeveyniniz ve evlâtlarınızdan hangisinin fayda cihetinden size daha yakın olduğunu siz bilmezsiniz. Bunlar Allah tarafından farzdır. Hak Tealâ bilicidir ve hükmünü icra edicidir. 11 Zevçelerinizin, çocuğu yok ise (*terekelerinin*) yarısı sizindir. Çocuğu varsa dörtte biri size aittir. (*Bu hükümler de*) vasiyeti icra ve borcu edadan sonradır. Eğer çocuğunuz yok ise terekelerinizin dörtte biri zevcelerinizindir. Çocuğunuz varsa sekizde biri zevcelerindir. (*Yine bu hükümler*) vasiyeti icra ve borcu edadan sonradır. Eğer erkek veya kadın, çocuğu, babası olmıyan kimse olur ve bir erkek veya kızkardeşi bulunursa herbirine altıda bir düşer. Eğer bunlar birden ziyade iseler üçte birde ortak olurlar. (*Yine bu hükümler*) vasiyeti icra veya borcu edadan sonradır. (*Vereseden bir kimsenin*) zarar görmemesi gerektir (9). Bu Allah tarafından size ferman! Allah hakkiyle bilicidir, halimdir. Allahın (*beyan ettiği*) hadler (*hükümler*) bunlardır. Kim Allaha ve Peygamberine itaat ederse Allah onu içinden ırmaklar akan Cennetlere sokar. Bunlar orada daim kalırlar. En büyük başarı da budur. 13 Kim ki Allah ile Peygamberine isyan eder, Onun (*beyan ettiği*) hadleri aşarsa Allah onu ateşe sokar, o orada daim kalır ve onun için orada rüsva edici azap vardır.

BÖLÜM: 3 — KADINLARA MUAMELE

14 Kadınlarınızdan fuhşu irtikâp edenlere karşı, içinizden dört şahidi dinleyin. Dört kişi şahitlik ederse onları ölünceye, yahut

---

[9] Kur'anı Kerimin mirasa ait ahkâmı pek sadedir. Bunların hulâsası şudur: Bir müteveffanın evvelâ borcu ödenir, vasiyeti varsa ifa edilir, sonra zevç veya zevceye hisseleri verilir. Geride kalandan ana veya babanın hisseleri ayrılır. Gerisi evlâtlara aittir ve erkek evlâda kızın iki hissesi verilir. Ölenin evlâtları yoksa, ana - babanın hissesi arttırılır, ve biraderlerle hemşirelere hisseler ayrılır. Çocukları da, ana - babası da olmıyan bir müteveffanın kardeşleri ve hemşireleri bütün mirasını alırlar.

سورة النساء ٤ ١٠٢

بسم الله الرحمن الرحيم

يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة و
خلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء واتقوا
الله الذي تساءلون به والأرحام إن الله كان عليكم رقيبا
(١) وآتوا اليتامى أموالهم ولا تتبدلوا الخبيث بالطيب ولا
تأكلوا أموالهم إلى أموالكم إنه كان حوبا كبيرا (٢)
وإن خفتم ألا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم
من النساء مثنى وثلاث ورباع فإن خفتم ألا تعدلوا فواحدة
أو ما ملكت أيمانكم ذلك أدنى ألا تعولوا (٣) وآتوا النساء
صدقاتهن نحلة فإن طبن لكم عن شيء منه نفسا فكلوه
هنيئا مريئا (٤) ولا تؤتوا السفهاء أموالكم التي

الجزء الرابع ٤ ١٠٣

جعل الله لكم قياما وارزقوهم فيها واكسوهم وقولوا لهم
قولا معروفا (٥) وابتلوا اليتامى حتى إذا بلغوا النكاح فإن
آنستم منهم رشدا فادفعوا إليهم أموالهم ولا تأكلوها
إسرافا وبدارا أن يكبروا ومن كان غنيا فليستعفف ومن
كان فقيرا فليأكل بالمعروف فإذا دفعتم إليهم أموالهم
فأشهدوا عليهم وكفى بالله حسيبا (٦) للرجال نصيب
مما ترك الوالدان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان
والأقربون مما قل منه أو كثر نصيبا مفروضا (٧) وإذا
حضر القسمة أولو القربى واليتامى والمساكين فارزقوهم
منه وقولوا لهم قولا معروفا (٨) وليخش الذين لو تركوا من
خلفهم ذرية ضعافا خافوا عليهم فليتقوا الله وليقولوا

Allah onlara bir yol açıncıya kadar, evlerde alıkoyun (10). 15 İçinizde fuhuş irtikâbiyle suçlu olanların ikisini de incidin (11), pişman olarak tevbe ederler ve hallerini ıslah ederlerse onları cezalandırmaktan vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri kabul edicidir,

---

[10] Burada bahis konusu olan fuhuş nedir? Fuhuş «kötü fiil» dir. Sözün kötüsünü söylemek, fiilin kötüsünü işlemek, fuhuştur. Onun için zina hakkında da kullanılır. Ve burada da bu manada kullanıldığı söylenir. Ebu Müslim İsfahanî ise burada «sevicilik» diye tanılan ahlâksızlıktan bahsolunduğunu anlatır ve zina ile cezasının daha sonra beyan olunduğunu belirtir. Bu çeşit sapıklığa uğrayan kadınların cezası, evlerinde hapsolunmaktır. Şayet bunlar durumlarını ıslah ederlerse o zaman hüriyetlerine kavuşurlar. Aksi takdirde ölünceye kadar evlerinden çıkmazlar.

[11] Burada bahis mevzuu olan suç, 14 üncü âyette bahis mevzuu olan suçun tıpkısıdır. Suçu irtikâp edenler iki kişidir. Gerçi bunlardan müzekker olarak bahsolunmaktadır, fakat iki erkek olabilecekleri gibi iki kadın, veya bir erkek ile bir kadın olmaları da muhtemeldir. Burada verilen ceza ezadan ibarettir. Ezadan maksat hafif cezadır. Yahut Katada ile başkalarına göre dil ile tevbihtir (Ebu Hayyan).

bağışlayıcıdır. 16 Cehalet sevkiyle kötülük işlemiş, sonra çarçabuk tevbe etmiş olanların tevbesini kabul etmek, ancak Allaha aittir. Allah bunların tevbelerini kabul eder. Hak Tealâ, alîm ve hakîmdir. 17 Kötülük işlemekte devam ederek ihtizar anında, şimdi, tevbe ettim, diyenlerin veya kâfir olarak ölenlerin tevbesi yoktur. Bunlar onlardır ki kendilerine acıklı azap hazırlamışızdır. 18 Ey iman edenler! Kadınları zorla miras olarak almanız halâl olmaz (12). Apaçık fuhuş irtikâp etmedikçe onlara verdiğinizin

[12] Cahiliyet devrinin âdetlerinden biri: bir adamın yakınlarından biri vefat ettiği zaman kalan zevcesinin üzerine veya çadırının üzerine abasını atarak «sana da varis oldum» dermiş; ve böyle yapmakla ve söylemekle, o kadına da vâris olurmuş. Dilerse ona eski mehrinden başka bir mehir vermeden alırmış, dilerse kadının mehrini alır ve kendisine birşey vermeden başkasiyle evlendirirmiş, dilerse

سورة النساء ١٠٦

فامسكوهن في البيوت حتى يتوفاهن الموت او يجعل الله
لهن سبيلا ﴿١٥﴾ واللذان ياتيانها منكم فآذوهما فان
تابا واصلحا فاعرضوا عنهما ان الله كان توابا رحيما ﴿١٦﴾
انما التوبة على الله للذين يعملون السوء بجهالة ثم يتوبون
من قريب فاولئك يتوب الله عليهم وكان الله عليما حكيما ﴿١٧﴾
وليست التوبة للذين يعملون السيئات حتى اذا حضر احدهم
الموت قال اني تبت الآن ولا الذين يموتون وهم كفار اولئك
اعتدنا لهم عذابا اليما ﴿١٨﴾ يا ايها الذين آمنوا لا يحل لكم ان
ترثوا النساء كرها ولا تعضلوهن لتذهبوا ببعض ما آتيتموهن
الا ان ياتين بفاحشة مبينة وعاشروهن بالمعروف فان
كرهتموهن فعسى ان تكرهوا شيئا ويجعل الله فيه خيرا

الجزء الرابع ١٠٧

كثيرا ﴿١٩﴾ وان اردتم استبدال زوج مكان زوج
وآتيتم احداهن قنطارا فلا تاخذوا منه شيئا اتاخذونه
بهتانا واثما مبينا ﴿٢٠﴾ وكيف تاخذونه وقد افضى بعضكم
الى بعض واخذن منكم ميثاقا غليظا ﴿٢١﴾ ولا تنكحوا ما
نكح آباؤكم من النساء الا ما قد سلف انه كان فاحشة
ومقتا وساء سبيلا ﴿٢٢﴾ حرمت عليكم امهاتكم وبناتكم
واخواتكم وعماتكم وخالاتكم وبنات الاخ وبنات
الاخت وامهاتكم اللاتي ارضعنكم واخواتكم من
الرضاعة وامهات نسائكم وربائبكم اللاتي في حجوركم
من نسائكم اللاتي دخلتم بهن فان لم تكونوا دخلتم
بهن فلا جناح عليكم وحلائل ابنائكم الذين من اصلابكم

bir kısmını ele geçirmek için onları sıkıştırmayın (13). Onlarla hoşça, güzelce geçinin Şayet onlardan hoşlanmıyacak olursanız (*tahammül edin, zira bilinmez*) belki Allah sizin nefret ettiğiniz bir şeyi bol bol hayırla doldurmuştur. 19 Bir zevce yerine başka bir zevce almak isterseniz (14) birine mehir olarak yığın yığın

---

ölen kocasından alacaklı olduğu mehirden vazgeçirmek için, hem kendisini almaz, hem başkasiyle evlenmesine mani olurmuş. Kadının bu hallerden kurtulması için, bu hallerin birine uğramadan akrabasının yanına varması lâzım imiş. Âyeti kerime, bütün bu âdetleri kaldırıyor.

[13] Bununla bir fena âdet daha kladırılıyor. Karısını boşamak isteyen bir koca, kadını mehrinden vazgeçirmek için tazyik etmemelidir.

[14] Yâni bir zevceyi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz. Bu suretle bir erkek için tabiî halin, evlilik olduğu gösteriliyor. Bir erkek zevcesini boşayacak olursa başka bir kadınla evlenmek gerektir.

سورة النساء ١٠٨

وان تجمعوا بين الاختين الا ما قد سلف ان الله كان غفورا
رحيما ﴿٢٣﴾ والمحصنات من النساء الا ما ملكت ايمانكم
كتاب الله عليكم واحل لكم ما وراء ذلكم ان تبتغوا
باموالكم محصنين غير مسافحين فما استمتعتم به منهن
فاتوهن اجورهن فريضة ولا جناح عليكم فيما تراضيتم به
من بعد الفريضة ان الله كان عليما حكيما ﴿٢٤﴾ ومن لم
يستطع منكم طولا ان ينكح المحصنات المؤمنات فمن ما
ملكت ايمانكم من فتياتكم المؤمنات والله اعلم بايمانكم
بعضكم من بعض فانكحوهن باذن اهلهن واتوهن اجورهن
بالمعروف محصنات غير مسافحات ولا متخذات اخدان فاذا
احصن فان اتين بفاحشة فعليهن نصف ما على المحصنات

الجزء الخامس ١٠٩

من العذاب ذلك لمن خشي العنت منكم وان تصبروا خير لكم
والله غفور رحيم ﴿٢٥﴾ يريد الله ليبين لكم ويهديكم
سنن الذين من قبلكم ويتوب عليكم والله عليم حكيم
﴿٢٦﴾ والله يريد ان يتوب عليكم ويريد الذين يتبعون
الشهوات ان تميلوا ميلا عظيما ﴿٢٧﴾ يريد الله ان يخفف عنكم
وخلق الانسان ضعيفا ﴿٢٨﴾ يا ايها الذين امنوا لا تاكلوا
اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض
منكم ولا تقتلوا انفسكم ان الله كان بكم رحيما ﴿٢٩﴾
ومن يفعل ذلك عدوانا وظلما فسوف نصليه نارا وكان
ذلك على الله يسيرا ﴿٣٠﴾ ان تجتنبوا كبائر ما تنهون
عنه نكفر عنكم سيئاتكم وندخلكم مدخلا كريما ﴿٣١﴾

altın vermiş olsanız bile, hiçbir şeyi geri almayın. Siz *(karınıza)* iftira ederek ve apaçık günaha girerek onu geri alır mısınız? **20** Onu nasıl alabilirsiniz ki birbirinize mahrem olmuş, ve onlar sizden en sağlam sözü almışlardı. **21** Babalarınızın evlendikleri kadınlarla sakın evlenmeyin. Geçen geçmiştir. Bu hareket, hayasızlıktır, pek iğrenç bir şeydir ve *(bu yol)* pek kötü bir yoldur. (15).

BÖLÜM : 4 — ALINAMAYACAK KADINLAR

22 Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzele-

---

[15] İslâmiyetten evvel, bir adamın en büyük evlâdı babasının ölümünden sonra onun karılariyle evlenebilirdi. Bu gayri ahlâkî âdet islâmiyet tarafından ilga olunmuştur.

riniz, erkek kardeşlerinizin kızları ve kızkardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt analarınızla, süt kızkardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle zifaf olduğunuz karılarınızın yanınızda olan kızları ile *(yani öveği kızlarınızla)* evlenmek sizin için haram edilmiştir. Zifaf olmadığınız karılarınızın *(evlenmek istediğiniz halde herhangi sebep yüzünden zifaf olmadan ayrıldığınız kadınların)* kızları ile evlenmekte sizin için beis yoktur. Sizin öz oğullarınızın zevceleriyle evlenmek de haramdır. İki kızkardeşi birlikte almak da haramdır. Geçen geçmiştir. Çünkü Allah yarlığayıcı ve esirgeyicidir.

CÜZ: 5

23 Kocalı kadınlarla evlenmek de haram edilmiştir. *(Harp esiri olarak elinize düşen)* memlûkleriniz müstesnadır. Allahın size emri budur. Bunlardan başkaları size halâl edilmiştir. Onları mallarınızdan sarfederek (16) almak, onlarla evlenmek, ve zina etmemek şarttır. Evlenerek zifaf olduğunuz kadınlara, takdir olunan mehirlerini, tamamıyle verin. Mehir takdir olunduktan sonra uzlaşacağınız hususta *(fazla vermek veya bir kısmını zevceye bağışlamakta)* beis yoktur. Allah herşeyi bilicidir ve her hükmünü icra edicidir. 24 Aranızda hür ve mümin kadın almağa serveti, gücü yetmiyenler, müminlerin memlûkü olan mümin kızlardan alsın. Allah sizin imanınızı pek iyi bilir. Siz hep birbirinizden sayılırsınız. O halde onları sahiplerinin izniyle alın. Mehirlerini adilâne bir surette verin. Onların iffetli olmalarına, zina etmemelerine, dost tutmamalarına dikkat edin. Onlar kocalı olurlar da fuhşu irtikâp ederlerse cezaları hür kadınlara verilen cezanın yarısıdır. Bu, sizin içinizde günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz, sizin için daha hayırlı olur. Hak Tealâ, yarlığayıcıdır, esirgeyicidir (17).

BÖLÜM: 5 — KADINLARIN TASARRUF HAKKI

25 Allah size herşeyi belli etmeyi; sizi, sizden evvelkilerin

---

[16] Bu suretle bir adamın evlenmeğe kalkmadan evvel, kazanmağa muktedir olması icap ettiği anlaşılıyor.

[17] Âyeti Kerime harp esireleriyle evlenmenin şartlarını izah ediyor.

yollarını göstermeyi, tevbenizi kabul etmeyi ister. Allah herşeyi bilici ve hükmünü icra edicidir. 26 Allah sizin tevbelerinizi kabul etmeyi, ihtiraslarına kapılanlar ve uyanlar ise sizin büsbütün sapıp iğri büğrü gitmenizi dilerler. 27 Allah sizin yüklerinizi hafifletmek ister (18). Zaten insan da zayıf yaratılmıştır (19). 28 Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl behanelerle yemeyin! Karşılıklı rıza ile yapılan ticaret başka. Birbirinizi öldürmeyin. Allah size karşı bağışlayıcıdır. 29 Kim, haddi aşarak haksızlığa saparak bunu yaparsa Biz de onu ateşe sokacağız. Bu da Allah için kolaydır. 30 Eğer siz, menolunduğunuz büyük günahları işlemekten sakınırsanız sizin kusurlarınızı örter, sizi şerefli ve yüksek bir makama vardırırız (20). 31 Allahın bazılarınızı diğerlerine üstün kılmasını hasetle karşılamayın. Erkeklerin kazançlarından nasipleri olduğu gibi kadınların da kazançlarından nasipleri vardır. Her muradınızı, Allahın inayetinden dileyin. Allah herşeyi hakkiyle bilicidir. 32 Ana-babanın, hısımların bıraktıkları mallardan erkek, kadın herbiri için vârisler gösterdik. Kendileriyle ahitnameler akdettiğiniz kimselere de hisselerini verin (21). Hak Teala herşeye hakkiyle şahittir.

BÖLÜM: 6 — ZEVC İLE ZEVCE ARASINDAKİ İHTİLÂFLAR

33 Erkekler, kadınların destekleyicileridir (22) Çünkü

[18] İslâm dini Musa şeriatinin vesair şeriatlerin ağır yüklerini hafiflettikten başka dosdoğru hareketin bütün esaslarını apaçık anlatmış ve bu sayede insanın yükleri hakikaten hafiflemiştir.

[19] İnsan zayıf olduğundan kendini hatadan kurtarmak için yol bulamıyor. Onun için Peygamberler gönderiliyor ve bunlar doğru yolu gösteriyorlar.

[20] İnsan günah işlemekten sakınırsa onun içindeki fena temayüller de ölmeğe başlar.

[21] İslâmiyetten evvel insanlar biribirlerini müdafaa için misaklar yapar ve bunlar öldükleri zaman biribirlerine vâris olur, mallarının altıda biri diğer tarafa giderdi. Kur'an mirasın bu şeklini kabul etmiyor ve bunlara hisselerini veriniz demekle onlara yardımı murat ediyor.

[22] Asılda «Kavvam» kelimesi kullanılmaktadır. Kadının kavvamı, onun işlerine bakan, onu koruyan ve destekliyen kimse demektir. Kadının işlerine bakmak, kadını korumak ve desteklemek vazifesinin erkeğe verilmesinin sebebi de âyette daha sonraları beyan olunduğu vechile erkeğin güç ve kuvvet, maddî teşekkül bakımından, kadından üstün olması, kadının da güzellikçe ve incelikçe erkekten üstün olması, bahis mevzuu edilmektedir. Üstünlük bir tarafa ait değildir. Her taraf kendine göre üstünlüğü haizdir.

ولا تتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض للرجال نصيب
مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن وسئلوا الله
من فضله ان الله كان بكل شيء عليما ﴿٣٢﴾ ولكل جعلنا
موالي مما ترك الوالدان والاقربون والذين عقدت ايمانكم
فاتوهم نصيبهم ان الله كان على كل شيء شهيدا ﴿٣٣﴾
الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض وبما
انفقوا من اموالهم فالصالحات قانتات حافظات للغيب
بما حفظ الله واللاتي تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن
في المضاجع واضربوهن فان اطعنكم فلا تبغوا عليهن
سبيلا ان الله كان عليا كبيرا ﴿٣٤﴾ وان خفتم شقاق
بينهما فابعثوا حكما من اهله وحكما من اهلها ان يريدا

اصلاحا يوفق الله بينهما ان الله كان عليما خبيرا ﴿٣٥﴾
واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا وبالوالدين احسانا وبذي القربى
واليتامى والمساكين والجار ذي القربى والجار الجنب والصاحب
بالجنب وابن السبيل وما ملكت ايمانكم ان الله لا يحب
من كان مختالا فخورا ﴿٣٦﴾ الذين يبخلون ويأمرون
الناس بالبخل ويكتمون ما اتيهم الله من فضله واعتدنا للكافرين
عذابا مهينا ﴿٣٧﴾ والذين ينفقون اموالهم رئاء الناس ولا
يؤمنون بالله ولا باليوم الاخر ومن يكن الشيطان له
قرينا فساء قرينا ﴿٣٨﴾ وماذا عليهم لو امنوا بالله واليوم
الاخر وانفقوا مما رزقهم الله وكان الله بهم عليما ﴿٣٩﴾
ان الله لا يظلم مثقال ذرة وان تك حسنة يضاعفها ويؤت

Allah onların bazılarını bazılarına üstün kılmıştır, çünkü onlar mallarından harcederler. Onun için iyi kadınlar, itaat edicidir (23), Allahın (*onlara ait hakları*) koruması ile görünmiyeni koruyucudurlar (24). Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara nasihat edin, onları yataklarında yalnız bırakın, onları döğün (25), fakat size itaat ederlerse onlara (*zulmetmek için*) yol aramayın.

---

[23] İtaatten maksat, Allaha itaattir.

[24] Görünmiyeni korumaktan murat, zevcin hukukuna riayet ve iffetini muhafaza etmektir.

[25] Kadının serkeşlik göstermesi mukabilinde onu döğmek, ancak onun pek büyük bir kabahat işlediği, meselâ (Sahih Müslim) de rivayet olunan hadisi şerifte beyan olunduğu gibi, kadın erkeğin istemediği bir adamın ziyaretini kabul ettiği zaman, vuku bulabilir. Sonra bu hareket, kadının vücudunda hiçbir iz bırakmıyacaktır. (İbn Abbas) bu gibi hâdiselerde yalnız misvak kullanmasına müsaade ediyor.

Bu gibi tahriklerin bugün dahi, medeniyet âleminin her köşesinde en kanlı cinayetlere sebep olduğu göz önüne getirilirse bir müslümanın en kışkırtıcı durum karşısında dahi soğuk kanlılığını muhafaza etmesi ve haddi tecavüz etmemek için hislerini ve hırslarını dizginlemesi icap ettiği belirir.

Hak Tealâ yücedir, büyüktür. (*Haksızlıktan münezzehtir*). 34 Zevc ile zevce arasında ayrılık vukuundan endişe ederseniz erkek tarafından bir, kadın tarafından bir hakem gönderin. İki taraf barışmak isterlerse Allah onları uyuşmağa muvaffak eder (*dargınlık yerine geçim verir*) (26). Allah herşeyi hakkiyle bilicidir, ve her maksattan haberlidir. 35 Allaha kulluk edin, Ona hiçbir şerik koşmayın, anaya, babaya hısımlara, öksüzlere yoksullara, yakın komşulara, yabancı komşulara, yol arkadaşına, yolda kalana, memlûkünüz olanlara iyilik edin. Çünkü Allah kendilerini beğenenleri, öğünenleri; 36 cimrilik edenleri, herkesin cimri olmasını isteyenleri, ve Allahın kendi kereminden verdiğini gizleyenleri sevmez. Biz (*Azimüşşan*), kâfirler için rüsva edici azap hazırladık. 37 Mallarını âleme gösteriş olsun diye harcedenleri; Allaha da, son güne de inanmayanları Allah sevmez. Şeytan kimin arkadaşı olursa, (*o insan*) arkadaşların en kötüsüne düşmüş olur. 38 Bunlar, Allaha ve âhirete inanmış, Allahın onlara verdiğinden harcetmiş olsalardı kendilerine ne zarar gelebilirdi?!.. Allah onları hakkiyle bilir. 39 Muhakkak ki Allah bir zerre ağırlığınca (27) zulmetmez. (*Fakat*) zerre kadar bir iyiliği kat kat büyütür, kendi tarafından da büyük bir mükâfat verir. 40 O halde her milletten bir şahit getirip seni de bütün bunlara şahit olarak getirdiğimiz zaman (*onların hali ne olacak*)?. 41 O gün kâfir olanlar ve Peygambere karşı gelenler hâk ile yeksan olmayı dilerler ve Allahtan hiçbir söz gizleyemezler.

BÖLÜM: 7 — YAHUDİLERİN MANEVİ TEREDDİSİ

42 Ey iman edenler! Sarhoş iken, ne söylediğinizi (*hakkiyle*) bilmedikçe, namaza yaklaşmayın (28). Cünüp olduğunuz zaman

---

[26] Müslümanlığın en ehemmiyetsiz sebeple talâkı terviç ettiğini iddia edenler yanılıyorlar. Zevc ve zevce arasında geçimsizlik oldu mu, iki taraf birer hakem tayin eder, hakemler onları barıştırmağa çalışırlar, muvaffak olamazlarsa talâka başvurulur.

[27] Bir zerre kadar sevabından eksik ve cezasından fazla.

[28] Müskiratın tahrimi yolunda ilk nazil olan âyet budur. Aynı zamanda Âyeti Kerime namaz kılan adamın namazda ne okuduğunun manasını anlaması icap ettiğini de gösteriyor.

من لدنه اجرا عظيما ﴿٤٠﴾ فكيف اذا جئنا من كل امة
بشهيد وجئنا بك على هؤلاء شهيدا ﴿٤١﴾ يومئذ يود الذين
كفروا وعصوا الرسول لو تسوى بهم الارض ولا يكتمون
الله حديثا ﴿٤٢﴾ يا ايها الذين آمنوا لا تقربوا الصلوة وانتم
سكارى حتى تعلموا ما تقولون ولا جنبا الا عابري سبيل
حتى تغتسلوا وان كنتم مرضى او على سفر او جاء احد منكم من
الغائط او لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا
فامسحوا بوجوهكم وايديكم ان الله كان عفوا غفورا ﴿٤٣﴾
الم تر الى الذين اوتوا نصيبا من الكتاب يشترون الضلالة
ويريدون ان تضلوا السبيل ﴿٤٤﴾ والله اعلم باعدائكم
وكفى بالله وليا وكفى بالله نصيرا ﴿٤٥﴾ من الذين هادوا

يحرفون الكلم عن مواضعه ويقولون سمعنا وعصينا
واسمع غير مسمع وراعنا ليا بالسنتهم وطعنا في الدين
ولو انهم قالوا سمعنا واطعنا واسمع وانظرنا لكان
خيرا لهم واقوم ولكن لعنهم الله بكفرهم فلا يؤمنون
الا قليلا ﴿٤٦﴾ يا ايها الذين اوتوا الكتاب آمنوا بما نزلنا
مصدقا لما معكم من قبل ان نطمس وجوها فنردها على
ادبارها او نلعنهم كما لعنا اصحاب السبت وكان
امر الله مفعولا ﴿٤٧﴾ ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما
دون ذلك لمن يشاء ومن يشرك بالله فقد افترى اثما عظيما
﴿٤٨﴾ الم تر الى الذين يزكون انفسهم بل الله يزكي من
يشاء ولا يظلمون فتيلا ﴿٤٩﴾ انظر كيف يفترون على الله الكذب

gusledinciye kadar da böyle. Meğer ki yolcu olasınız. Hasta veya seferde iseniz, yahut biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunmuş iseniz (29) su bulamadığınız takdirde, temiz toprağa gidin, yüzlerinizi ve ellerinizi sürün (30). Allah affedici ve yarlığayıcıdır. 43 Kitaptan azçok nasibi olanları görmüyor musun? Dalâleti satın alıyor ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar. 44 Allah, sizin düşmanlarınızı daha iyi bilir. Dost olarak Allah elverir, yardımcı olarak (*yine*) Allah yeter! 45 Yahudiler içinde öyleleri var ki kelimelerin yerlerini değiştirirler (31). "İşittik ve karşı geldik„, "işit, işidemez olasın!„, dillerini bükerek "Raina!„ derler, dini tahkir ederler. Onlar "işittik, kabul de ettik, bizi

[29] Maksat cinsî münasebetlerdir.

[30] Su bulunmadığı, yahut su kullanmaktan bir zarar gelmesi melhuz olduğu zaman teyemmüm edilir.

[31] Kur'anı Kerim, Yahudilerin kitaplarını tahrif ettiklerini (2 : 75 - 79), (5 : 13 - 41) de ve burada bilhassa bahis mevzuu eder.

gözet!„ demiş olsalardı haklarında daha hayırlı, daha doğru olurdu. Fakat Allah onları küfürleri yüzünden lânete uğrattı. Artık onlar, pek azı müstesna, iman etmezler.

46 Ey kendilerine kitap verilenler! Suretleri silerek arkalarına döndürmeden (32), veya Sebte hürmet etmiyen Yahudileri tel'in ettiğimiz gibi sizi de lânetlemeden evvel, sizdeki kitabı doğrulamak (33) üzere gönderdiğimiz *(Kur'ana)* inanın. Allahın emri muhakkak yerine gelecektir. 47 Hiç şüphe yok ki Allah kendisine eş, ortak koşmayı affetmez. Bundan başka, dilediği kimselerin günahlarını bağışlar (34). Allaha eş ortak koşan kimse pek büyük bir günah işliyerek bühtan etmiş olur. 48 Kendilerini tezkiye edip duranları görüyor musun? (*Onların kendilerini tezkiye etmeleri neye yarar?*) Çünkü ancak Allah dilediğini tezkiye eder. Ve bunlara kıl kadar zulmolunmaz. 49 Bak onlar Allaha ne yolda iftira ederek yalanlar uyduruyorlar. Bu apaşikâr günah, onları (*cezalandırmağa*) elverir.

BÖLÜM: 8 — MÜSLÜMANLARA VERİLEN SALTANAT

50 Kendilerine Kitaptan bir nasip verilenleri görmüyor musun? Sihirbazlığa ve şeytana inanıyorlar ve kâfirlere, tuttukları yolun, iman edenler tarafından tutulan yoldan daha doğru olduğunu söylüyorlar (35). 51 Bunlar, o kimselerdir ki Allahın lânetine

---

[32] Suretleri silerek arkalarına döndürmeden murat Kitap Ehlinin azamet ve refahtan mahrum edilerek sefalet ve felâkete uğramalarıdır.

[33] Kur'anı Kerim, daha evvelki kitapların umumî esaslarını tasdik eder doğrular ve destekler. Kur'anın bu kitapları tasdik etmesi onların tahrif olunmadıklarına delâlet etmez. 31 numaralı nota bakınız.

[34] Kur'anı Kerim şirki, affolunmaz bir günah olarak gösterir. Bunun sebebi şirkin, azameti İlâhiyeyi nakîsedar etmesi değil, bilâkis insanlığın şeref ve haysiyetini alçaltmasıdır. İnsan tabiata hâkim olmak üzere yaratılmıştır. İnsan, kendisi gibi yaratılan birtakım şeylere baş eğer, tapar, kendisi gibi veya kendinden daha geri ve alçak mahlûkatın karşısında secde ederse hilkatının hedefini sıfıra indirmiş olur. Onun için, şirk, insanlığı alçaltan, düşüren birşey olduğundan Kur'an tarafından, son derece şiddetle takbih olunur.

[35] Yahudiler, halis tevhitten ayrılmışlar, sihirbazlığa, büyücülüğe ve bunlara mümasil şeytanî işlere inanmağa başlamışlardı. İslâmiyet bütün bunları reddettiğiden Yahudiler hurefelere tapan Arapları, Müslümanlara tercih ediyorlardı.

سورة النساء

وكفى به إثما مبينا ۝ ألم تر إلى الذين أوتوا نصيبا من
الكتاب يؤمنون بالجبت والطاغوت ويقولون للذين كفروا
هؤلاء أهدى من الذين آمنوا سبيلا ۝ أولئك الذين لعنهم
الله ومن يلعن الله فلن تجد له نصيرا ۝ أم لهم نصيب من
الملك فإذا لا يؤتون الناس نقيرا ۝ أم يحسدون الناس
على ما آتاهم الله من فضله فقد آتينا آل إبراهيم الكتاب
والحكمة وآتيناهم ملكا عظيما ۝ فمنهم من آمن به
ومنهم من صد عنه وكفى بجهنم سعيرا ۝ إن الذين
كفروا بآياتنا سوف نصليهم نارا كلما نضجت جلودهم
بدلناهم جلودا غيرها ليذوقوا العذاب إن الله كان
عزيزا حكيما ۝ والذين آمنوا وعملوا الصالحات

الجزء الخامس

سندخلهم جنات تجري من تحتها الأنهار خالدين فيها
أبدا لهم فيها أزواج مطهرة وندخلهم ظلا ظليلا ۝
إن الله يأمركم أن تؤدوا الأمانات إلى أهلها وإذا حكمتم
بين الناس أن تحكموا بالعدل إن الله نعما يعظكم به إن
الله كان سميعا بصيرا ۝ يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله
وأطيعوا الرسول وأولي الأمر منكم فإن تنازعتم في
شيء فردوه إلى الله والرسول إن كنتم تؤمنون بالله و
اليوم الآخر ذلك خير وأحسن تأويلا ۝ ألم تر إلى الذين
يزعمون أنهم آمنوا بما أنزل إليك وما أنزل من قبلك
يريدون أن يتحاكموا إلى الطاغوت وقد أمروا أن
يكفروا به ويريد الشيطان أن يضلهم ضلالا بعيدا ۝

uğramışlardır. Kim Allahın lânetine uğrarsa ona hiçbir yardım edecek, onu kurtaracak kimse bulamazsın. 52 Yoksa onların yeryüzü saltanatında hisseleri mi var?! (*Öyle bir şey yok*). Öyle olsaydı bile onlar, insanlara bir hurma çekirdeğinin arkasındaki tomurcuk kadar bile birşey vermezlerdi. 53 Yoksa onlar Allahın insanlara fazl-ü kereminden verdiği nimete mi haset ediyorlar?! Fakat Allah, İbrahimin hanedanına da kitap ve hikmeti vermiş ve onlara muazzam bir saltanat ta ihsan etmişti (36). 54 Onlardan bir kısmı kitaba inandı, bir kısmı yüz çevirdi. Bunlara Cehennemin alevli ateşleri yetişir! 55 Âyetlerimizi inkâr ederek kâfir olanları muhakkak ki ateşe atacağız. Onların derileri piştikçe azabı tatmaları için derilerini yenileyeceğiz (37). Allah

---

[36] İlâhî mülk hâlâ İbrahim hanedanında idi. Yalnız İsrail neslinden, İsmail nesline geçmişti. Hazreti İbrahimin Allah ile ahdü misakı böyle idi. Bütün Müslümanlar, Hazreti İbrahimin manevî sülâlesi ve varisleridir.

[37] Âyeti Kerime azabın devamını ifade ediyor.

Azizdir, Hakîmdir. 56 Iman edip yararlı işler işleyenleri ise içinden ırmaklar akan Cennetlere sokacağız. Onlar orada ebediyen kalırlar. Onların orada tertemiz eşleri vardır. Onları en ferah verici gölgelere götüreceğiz.

57 Allah size emanetleri ehline vermenizi (38), insanlar arasında hükmederken adaleti gözetleyip onunla hükmetmenizi emreder. Allah, size ne güzel öğütler veriyor. Allah (*her yaptığınızı*) duyucu ve görücüdür. 58 Ey iman edenler! Allaha itaat edin, Peygambere ve içinizden olan evliyayı umura itaat edin. Bir şeyde ihtilâf ederseniz, Allaha ve âhiret gününe imanınız varsa, Allaha ve Peygambere baş vurun. Bu hareket sizin için hayırlıdır ve bunun sonu da pek iyidir.

BÖLÜM : 9 — MÜNAFIKLARIN İTAATSİZLİĞİ

59 Sana ve senden evvel gönderilene iman ettiklerini söyleyip duranları görmüyor musun ki, onlara şeytanı inkâr etmek emrolunduğu halde, o azgın şeytan tarafından muhakeme istiyorlar (39). Şeytan ise onları büsbütün saptırmak, doğru yoldan büsbütün uzaklaştırmak dileyor. 60 Bunlara: Allahın gönderdiği vahye, (*hükme*) ve Peygambere gelin, denildiği zaman, münafıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün. 61 Fakat işlediklerinin cezası olarak başlarına bir felâket geldiği zaman halleri nice olur? Onlar hemen sana gelir, Allahın adıyla yemin ederek "biz yalnız iyilik etmek ve ara bulmaktan başka birşey istemedik„ derler. 62 Bunlar o kimselerdir ki Allah onların kalplerindekini bilir. Sen onlardan yüz çevir, onlara nasihat et, onlara kendilerine dair, dokunaklı sözler söyle. 63 Biz gönderdiğimiz her Peygamberi, ona Allahın izniyle itaat olunsun, diye göndeririz. Onlar, kendilerine zulmettikleri zaman sana gelip Allahın af ve mağfiretini dilemiş, Peygamber de onların yarlığanmaları için dua etmiş olsaydı, Allahın tevbeleri kabul edici ve

---

[38] Emanetten murat, devlet mansıplarıdır.

[39] Münafıklar için için putlara gönüllü idiler. Onun için elebaşıları ile başbaşa kaldıkları zaman onlarla beraber olduklarını söylerler, işlerinin onlar tarafından görülmesini isterlerdi. Şeytanlardan murat, bunların reisleridir.

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلَى مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِقِينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ۝ فَكَيْفَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ
بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا اِحْسَانًا
وَتَوْفِيقًا ۝ اُولٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَاَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي اَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ۝ وَمَا
اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا
اَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ
لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ۝ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى
يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا
مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۝ وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
اَنِ اقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ

مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ
تَثْبِيتًا ۝ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا اَجْرًا عَظِيمًا ۝ وَ
لَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ
فَاُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيقًا ۝ ذٰلِكَ
الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيمًا ۝ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ۝ وَاِنَّ مِنْكُمْ
لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ
اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ۝ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ
كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ
مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝ فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ

bağışlayıcı olduğunu görürlerdi. 64 Öyle değil, Tanrın hakkıçin onlar aralarında çıkan ihtilâflarda seni hakem kılmadıkça, verdiğin hükümden dolayı hiçbir sıkıntı duymadan sana bütün teslimiyetleriyle münkat olmadıkça iman etmiş olmazlar. 65 Biz onlara kendilerini öldürmeyi, yahut yurtlarından çıkmayı farz kılmış olsaydık, pek azı müstesna olmak üzere, o farzı yapmazlardı (40). Halbuki onlar kendilerine verilen öğüt dairesinde yapılması isteneni yapsalardı, haklarında daha hayırlı olur ve onlar daha sağlamlaşırlardı. 66 O zaman Biz de onlara tarafımızdan büyük bir mükâfat verirdik. 67 Onları dosdoğru yola iletirdik. 68 Allaha ve Peygambere itaat eden, Allahın nimetine nail olan Peygamberler, gerçekler, şehitler ve iyilerle beraber

[40] Resûli Ekremin ashabı, din uğrunda, canlarını fedadan çekinmiyor, bu uğurda yerlerini, yurtlarını bırakarak hicret ediyorlardı. Münafıklar ise bu çeşit fedakârlıkların hepsinden kaçmakta idiler

olur (41). Bunlar ne güzel arkadaştırlar. 69 Bu inayet Allahtandır. (*Ona müstahak olanların kadrini*) Allahın bilmesi elverir.

BÖLÜM: 10 — MÜMİNLERİN MÜDAFAA HARBİ

70 Ey iman edenler! İhtiyatlı hareket edin. Bölük bölük veya hep birden ilerleyin. 71 Aranızda öylesi var ki ağır davranır, başınıza bir felâket gelirse der ki: "Onlarla beraber bulunmamakla Allahın lûtfuna nail oldum.„ 72 Allahın inayeti size erişirse sanki onlarla aranızda hiçbir dostluk, tanışıklık yokmuş gibi: "Ne olurdu! Ben de onlarla beraber bulunup büyük bir başarı elde edeydim„ der. 73 Öyle ise dünya hayatını âhiret yolunda feda edenler, Allah yolunda harbetsinler. Allah yolunda harbederek öldürülene, yahut galip gelene büyük mükâfat vereceğiz. 74 Siz ne diye Allah yolunda: erkek, kadın ve çocuklardan müteşekkil ve "Ey (*Ulu*) Tanrımız! Bizi şu zâlimlerin beldesinden kurtar, çıkar, bize kendi tarafından bir kurtarıcı, bize kendi tarafından bir yardımcı gönder!„ diyen zavallılar uğurunda harbetmiyorsunuz? (42). 75 İman edenler Allah yolunda harbederler. Kâfir olanlar şeytan yolunda döğüşürler. Öyle ise şeytanın yardakçılariyle döğüşün, şeytanın hiylesi cidden çürüktür.

BÖLÜM: 11 — MÜNAFIKLARIN HALİ

76 O kimseler bakmaz mısın ki kendilerine: "Ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekât verin„ denilmiş, sonra onlara harp

---

[41] Allahın nimetine nail olanların (1) peygamberler, (2) gerçekler, (3) şehitler, yani inandıklarına hakkiyle inananlar ve icabında inanları uğrunda canlarını feda edenler (4) salihler (yararlı kimseler), Onun peygamberle birlikte hareket edenler ve ona uyanlar bunlarla birliktedirler. Onlarla beraber en doğru yol üzeredirler ve Allahın her lûtfuna lâyıktırlar.

[42] Âyeti Kerime Allah yolunda harp etmenin ne demek olduğunu izah ediyor. Müslümanlar içinde imkân bulanlar (Mekke) den hicret etmişlerdi. Onun için Âyeti Kerimede «Mekke» den «zalimlerin beldesi» diye bahsolunuyor. Mekkede, Müslümanların zayıf ve âcizleri kalmışlardı. Bunlar, Mekkeliler tarafından her türlü tazyika maruz kalıyorlardı. Zulme uğrayanlar yalnız erkekler değil, kadınlar ve çocuklardı. Bunları zulümden ve işkenceden kurtarmak için harbetmek, Allah yolunda harbetmekti. Daha sonraki âyet, zalimlerin Şeytan yolunda harbettiklerini göstermektedir.

سورة النساء

١١٨

يشرون الحيوة الدنيا بالآخرة ومن يقاتل في سبيل الله
فيقتل أو يغلب فسوف نؤتيه أجرا عظيما ﴿٧٤﴾ وما لكم
لا تقاتلون في سبيل الله والمستضعفين من الرجال
والنساء والولدان الذين يقولون ربنا أخرجنا من هذه القرية
الظالم أهلها واجعل لنا من لدنك وليا واجعل لنا من لدنك
نصيرا ﴿٧٥﴾ الذين آمنوا يقاتلون في سبيل الله والذين كفروا
يقاتلون في سبيل الطاغوت فقاتلوا أولياء الشيطان إن
كيد الشيطان كان ضعيفا ﴿٧٦﴾ ألم تر إلى الذين قيل لهم
كفوا أيديكم وأقيموا الصلوة وآتوا الزكوة فلما كتب
عليهم القتال إذا فريق منهم يخشون الناس كخشية الله
أو أشد خشية وقالوا ربنا لم كتبت علينا القتال لولا أخرتنا

الجزء الخامس

١١٩

إلى أجل قريب قل متاع الدنيا قليل والآخرة خير لمن اتقى ولا
تظلمون فتيلا ﴿٧٧﴾ أينما تكونوا يدرككم الموت ولو
كنتم في بروج مشيدة وإن تصبهم حسنة يقولوا هذه
من عند الله وإن تصبهم سيئة يقولوا هذه من عندك قل
كل من عند الله فمال هؤلاء القوم لا يكادون يفقهون
حديثا ﴿٧٨﴾ ما أصابك من حسنة فمن الله وما أصابك من
سيئة فمن نفسك وأرسلناك للناس رسولا وكفى
بالله شهيدا ﴿٧٩﴾ من يطع الرسول فقد أطاع الله ومن تولى
فما أرسلناك عليهم حفيظا ﴿٨٠﴾ ويقولون طاعة فإذا برزوا
من عندك بيت طائفة منهم غير الذي تقول والله يكتب ما
يبيتون فأعرض عنهم وتوكل على الله وكفى بالله وكيلا ﴿٨١﴾

farzolunca bir kısmı insanlardan, hattâ âdeta Allahtan korkar veya fazla korkarcasına davranarak "Yarabbi! Niçin bize harbi farz kıldın?" Niçin bizi, yakın bir zamana kadar geciktirmedin?„ derler (43). De ki: Dünyanın zevki, azdır. Sakınanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar gadrolunmaz. 77 Nerede bulunursanız bulunun. *ÖLÜM* mutlaka size yetişir. Sağlâm ve yüksek kaleler içinde bulunsanız bile! Onlara bir iyilik, güzellik eriştiği zaman "bu Allahtandır!„ derler, bir fenalık gelirse "bu senin yüzündendir„ derler, de ki hepsi de Allah tarafındandır. (*Fakat*) bu adamlara ne oluyor da kendilerine anlatılanı anlamağa yanaşamıyorlar? 78 (*Ey insan!*) Sana gelen her iyilik Al-

---

[43] Müslümanların harpten hedefleri ganimet elde etmek olsaydı, dünya metaına âşık olan münafıklar, herkesten evvel harbe koşarlardı. Fakat müslümanların, en müthiş eziyetlere göğüs gererek hakkı gerçekleştirmek için mücahede ettiklerini bildiklerinden harbe iştirâk etmekten ürküyor ve harbe iştirâk etmemek için müsaade istiyorlardı.

lahtandır. Sana gelen her fenalık ise kendindendir (44). Seni (*Ey Muhammed!*), (*bütün*) insanlara Peygamber gönderdik. Allahın (*buna*) şahit olması yeter. 79 Kim Peygambere itaat ederse Allaha itaat etmiş olur, arkalarını çevirenlere (*aldırma*), seni onlara karşı gözcü olarak göndermedik. 80 Onlar "Baş üstüne„ derler fakat yanından çıktıkları vakit içlerinden bir güruh, geceleyin, senin dediğinden başka türlüsünü düşünür ve kurarlar. Allah da onların kurduklarını yazar. Sen onlardan yüz çevir, Allaha dayan, Allahın koruyucu olması sana yeter (45). 81 Onlar Kur'anı düşünüp taşınmıyorlar mı? Kur'an Allahtan başkası tarafından olsaydı onda birbirini tutmıyan birçok şeyler bulurlardı (46). 82 Onlara emniyet veya korku haberi geldiği zaman onu hemen yayarlar. Halbuki (*onlar bu haberi*) Peygambere ve içlerinden olan evliyayi umura vermiş olsalardı onların içinde bu haberden ahkâm çıkaranlar, işin ne olacağını elbet onlardan öğrenirlerdi. Allahın inayeti ve esirgemesi olmasaydı azınız müstesna olmak üzere, Şeytana uyardınız. 83 Artık Allah yolunda

---

[44] İyilik veya fenalık, saadet veya felâket hepsi Allahtandır. Fakat Hak Tealâ rahmetinin iktizası olarak her iyiliği kendi tarafından gönderdiği halde fenalık veya felâket, ancak insanın kendi eseridir. İnsan, bunları kendi elleriyle davet eder. Binaenaleyh «hepsi Allahtandır» demekle iyilik Allahtandır, fenalık kendindendir» demek arasında hiçbir uygunsuzluk yoktur. Münafıklar, uğradıkları felâketleri Hazreti Peygamber yüzünden sayarlardı. Kur'an onlara bu felâketlerin Allahtan geldiğini söylüyor. Bu Âyeti Kerime, felâketin Allah tarafından olmakla beraber, yaptıklarının cezası olarak insanların başlarına geldiğini anlatmaktadır.

[45] Burada münafıkların gizli içtimalarına ve bu içtimalardaki, hareketlerine işaret ediliyor.

[46] Kur'anı Kerim bir defada değil, fakat yirmi üç sene içinde ve biribirine benzemiyen şerait dahilinde ceste ceste nazil oldu. Hazreti Muhammed, bir zamanlar Hira dağında tefekkür ve istiğraka varan münzevî bir âbit iken, türlü türlü hâdiselerden geçerek bütün memleketinin hükümdarı vaziyetine kadar vardı. Onun hayatındaki hâdiseleri, şeraiti, başka bir insanın hayatında göremeyiz. Bununla beraber bütün Kur'anda biribirine uymayan iki âyet yoktur. Bütün Kur'an Allaha inkıyat ve teslimiyet, Allaha tevekkül ve itimat, hakkın zaferine sarsılmaz kanaat, bütün insanlığı kucaklıyan his ve âtıfat, bütün milletlere muhabbet, bütün insanlara hidayet, herkese karşı iyilik esaslarını ifade eder. Mekkede münzevi yaşayan, daha sonra hakkı tebliğ edince her türlü tazyika ve zulme uğrayan Hazreti Muhammedin bu sırada telâkki ettiği ilâhî vahy ile bütün memleketinin mukadderatını ele aldığı sırada telâkki ettiği vahy, hep bu esasları ayni ruh ve ayni kuvvet, ayni samimiyet ile anlatır. Kur'anın esaslarında hiçbir uygunsuzluk bulunmadığı gibi, onun anlattığı teferrüatta da zerre kadar uygunsuzluk yoktur. Halbuki, diğer kitaplarda, meselâ İncillerde bunun aksile karşılaşıyoruz.

أفلا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه
اختلافا كثيرا ۝ وإذا جاءهم أمر من الأمن أو الخوف
أذاعوا به ولو ردوه إلى الرسول وإلى أولي الأمر منهم لعلمه
الذين يستنبطونه منهم ولولا فضل الله عليكم ورحمته
لاتبعتم الشيطان إلا قليلا ۝ فقاتل في سبيل الله
لا تكلف إلا نفسك وحرض المؤمنين عسى الله أن يكف
بأس الذين كفروا والله أشد بأسا وأشد تنكيلا ۝
من يشفع شفاعة حسنة يكن له نصيب منها ومن يشفع
شفاعة سيئة يكن له كفل منها وكان الله على كل شيء
مقيتا ۝ وإذا حييتم بتحية فحيوا بأحسن منها أو ردوها
إن الله كان على كل شيء حسيبا ۝ الله لا إله إلا هو

ليجمعنكم إلى يوم القيامة لا ريب فيه ومن أصدق من الله
حديثا ۝ فما لكم في المنافقين فئتين والله أركسهم
بما كسبوا أتريدون أن تهدوا من أضل الله ومن يضلل الله فلن
تجد له سبيلا ۝ ودوا لو تكفرون كما كفروا فتكونون
سواء فلا تتخذوا منهم أولياء حتى يهاجروا في سبيل الله
فإن تولوا فخذوهم واقتلوهم حيث وجدتموهم ولا تتخذوا
منهم وليا ولا نصيرا ۝ إلا الذين يصلون إلى قوم بينكم
وبينهم ميثاق أو جاءوكم حصرت صدورهم أن يقاتلوكم
أو يقاتلوا قومهم ولو شاء الله لسلطهم عليكم
فلقاتلوكم فإن اعتزلوكم فلم يقاتلوكم وألقوا إليكم
السلم فما جعل الله لكم عليهم سبيلا ۝ ستجدون

cihad et! Ancak nefsinle mükellefsin. Müminleri de teşvik et. Belki Allah kâfirlerin savletini kırar. Allahın satveti şiddetli ve kahrı, cezası daha şiddetlidir. 84 Herkim bir kimseye iyilik ederse (*iyilik yolunda başkasına yardım ederse*) iyilikten nasib sahibi olur. Herkim bir kimseye fenalık ederse (*fenalık yolunda başkasına yardım ederse fenalığın*) vebalinde payı vardır. Allah herşeye hâkimdir. 85 Bir selâm ile selâmlandığınız vakit ondan daha güzeli ile selâmı alın veya onu ayni ile karşılayın. Çünkü Allah herşeyin hesabını arar. 86 Ondan başka tapacak mabût bulunmayan Allah, kopacağında şüphe olmıyan kıyamet günü sizi toplayacaktır. Allahtan daha doğru sözlü kim olabilir?!

BÖLÜM : 12 — MÜNAFIKLARA KARŞI TAKİP OLUNACAK HAREKET TARZI

87 Size ne oluyor ki münafıklar hakkında iki taraf oldunuz.

Halbuki Allah onları kazandıkları vebal yüzünden terslerine döndürdüğü halde siz Allahın saptırdıklarını yola mı getirmek istiyorsunuz? Allahın sapıttıklarına siz hiçbir yol bulamazsınız. 88 Onlar sizin de onlar gibi küfretmenizi dilerler ki hepiniz biribirinize benziyesiniz. Sakın, Allah yolunda hicret etmedikçe, onlardan dost edinmeyin. Şayet onlar yüz çevirecek olurlarsa, onları yakalayın, onları bulduğunuz yerde öldürün, onlardan dost veya yardımcı edinmeyin. 89 Şukadar ki sizinle aralarında muahede olan (*tarafsız*) bir kavme iltica edenler, yahut kalpleri sizinle muharebeden ürkerek size iltica edenler müstesnadırlar. Allah dileseydi onları size musallat ederdi de onlar muhakkak sizinle muharebe ederlerdi. Onlar muharebe etmekten yüz çevirip sizinle vuruşmazlar, size barış teklif ederlerse o zaman Allah ta size onlara karşı bir yol vermiş olmaz (47). 90 Siz öyle birtakım insanlara da rasgeleceksiniz ki bunlar hem sizden emin olmak, hem kendi kavmlerinden emin olmak isterler. Bunlar herne zaman fitneye (*Müslümanlarla döğüşmeğe*) dâvet olunsalar derhal ona dalarlar (48). O halde bunlar sizden çekinmezler ve çekilmezler, sizinle sulh üzere yaşayarak ellerini çekmezlerse onları yakalayın, onları her bulduğunuz yerde öldürün. Biz bunlara karşı size açık, kat'î bir salâhiyet vermiş bulunuyoruz.

BÖLÜM : 13 — MÜSLÜMANIN KATLİ

91 Bir müminin bir mümini nahak yere öldürmesi asla olamaz! Meğer ki yanlışlıkla ola! Bir mümini yanlışlıkla öldürene, bir boyun (*bir köle*) azat etmek ve onun ehline diyet vermek lâzımgelir. Meğer ki maktulün ehli, diyeti bağışlayalar! Şayet öldürülenin, kendisi mümin olduğu halde size düşman olan bir

[47] Bu âyet daha evvelki âyeti izah ederek nifak gösterenlerin bile öldürülmiyeceklerini, hattâ onlarla harbedilmiyeceğini anlatıyor. Yalnız bunların müslümanlarla harbetmemeleri şarttır.

[48] Esed ile Gatafan kabileleri Müslümanlara müracaat ederek onlarla sulhü müsalemet içinde yaşamak istediklerini söylemişler, fakat geri döndükleri zaman Müslümanlar harbe davet edilmişler ve hemen bu davete icabet etmişlerdi (Râzî). Bu çeşit insanlara itimat, caiz değildir. Müslümanların her taraftan düşmanla kuşatılmış oldukları sırada onlara verilen bu emirlerin ehemmiyeti apaşikârdır.

آخرين يريدون أن يأمنوكم ويأمنوا قومهم كل ما ردوا إلى
الفتنة أركسوا فيها فإن لم يعتزلوكم ويلقوا إليكم السلم
ويكفوا أيديهم فخذوهم واقتلوهم حيث ثقفتموهم
وأولئكم جعلنا لكم عليهم سلطانا مبينا ﴿٩١﴾ وما كان
لمؤمن أن يقتل مؤمنا إلا خطأ ومن قتل مؤمنا خطأ فتحرير
رقبة مؤمنة ودية مسلمة إلى أهله إلا أن يصدقوا فإن
كان من قوم عدو لكم وهو مؤمن فتحرير رقبة
مؤمنة وإن كان من قوم بينكم وبينهم ميثاق فدية
مسلمة إلى أهله وتحرير رقبة مؤمنة فمن لم يجد فصيام
شهرين متتابعين توبة من الله وكان الله عليما حكيما ﴿٩٢﴾
ومن يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فيها

وغضب الله عليه ولعنه وأعد له عذابا عظيما ﴿٩٣﴾ يا أيها
الذين آمنوا إذا ضربتم في سبيل الله فتبينوا ولا تقولوا لمن ألقى
إليكم السلام لست مؤمنا تبتغون عرض الحياة الدنيا
فعند الله مغانم كثيرة كذلك كنتم من قبل فمن الله
عليكم فتبينوا إن الله كان بما تعملون خبيرا ﴿٩٤﴾ لا يستوي
القاعدون من المؤمنين غير أولي الضرر والمجاهدون في
سبيل الله بأموالهم وأنفسهم فضل الله المجاهدين بأموالهم
وأنفسهم على القاعدين درجة وكلا وعد الله الحسنى
وفضل الله المجاهدين على القاعدين أجرا عظيما ﴿٩٥﴾ درجات
منه ومغفرة ورحمة وكان الله غفورا رحيما ﴿٩٦﴾
إن الذين توفاهم الملائكة ظالمي أنفسهم قالوا فيم كنتم

kavme mensup ise, mümin olan bir köleyi azat etmek gerektir. Öldürülen, sizinle aralarında muahede olan bir kavme mensup ise onun ehline bir diyet verilir ve mümin bir köle azat olunur. Öldürenin, köle azadına kudreti yoksa biribiri ardınca iki ay oruç tutması ve bu suretle Allaha tevbe etmesi icap eder. Allah, herşeyi bilici ve hükmünü vericidir. 92 Bir mümini kasten öldürenin cezası Cehennemde ebedî olarak kalmaktır. Böylesi Allahın hışmına uğramış, Allahın rahmetinden koğulmuş ve onun hazırladığı büyük azabı hak etmiştir. 93 Ey bütün iman edenler! Allah yolunda yola çıktığınız (49) zaman, son derece dikkatli davranın. Size selâm verene "sen mümin değilsin!" demeyin (50). Siz dünya

---

[49] Gaza için çıktığımız.

[50] Müslümanlar, içlerinde Müslümanlığı kabul eden adamlar da bulunan bazı düşman kabilerle muharebeye mecbur olmuşlardır. Düşmanlar içinde de, Müslümanlığı kabul ederek cezadan kurtulmak istiyenler vardı. Onun için Müslümanlara selâm veren bir kimseye «sen mümin değilsin» demenin caiz olmadığı söyleniyor ve böylece bir adamın bir kardeş olarak karşılanması isteniyor.

hayatının zevklerini mi arayorsunuz? Allahın nezdinde nice nice ganimetler vardır. (*Unutmayınız ki*) siz de evvelce onlar gibi idiniz de Allahın lûtfuna nail oldunuz. O halde dikkat edin, araştırın, tahkik edin, zira Allah sizin bütün işlediklerinizden haberdardır; 94 Müminlerden özür sahibi olmaksızın evlerinde kalanlarla Allah yolunda mallariyle, canlariyle cihad edenler eşit olmazlar. Allah, mallariyle, canlariyle mücahede edenleri evlerinde oturanlardan derecece üstün kıldı. Bununla beraber Allah hepisine iyilik vadetti ve mücahitleri, geride kalanlara (*karşı*) büyük mükâfatiyle, nezdinden ihsan olunan derecelerle, yarlığaması ve esirgemesi ile üstün kıldı. Zaten Allah da yarlığayıcıdır, esirgeyicidir.

BÖLÜM : 14 — DÜŞMANLAR ARASINDAKİ MÜSLÜMANLAR

96 Melekler, kendi nefislerine zulmedenlerin canlarını aldıkları zaman, diyecekler ki: "Siz ne halde idiniz?„ Onlar da cevap vererek: "Biz yeryüzünde zayıf ve zebun insanlardık!„ diyecekler, melekler onlara tekrar: "Allahın arzı geniş değil miydi? Siz de hicret edeydiniz„ diyecekler! Bunlar, yurtları Cehennem olanlardır. Cehennem ise ne kötü bir konaktır. 97 Hicret için yol ve çare bulmıyan erkek, kadın, çocuk bütün zayıflar müstesnadırlar. 98 Belki de Allah bunları affeder. Zaten (*Allah da*) Affedici ve Yarlığayıcıdır. 99 Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde iltica edecek nice bereketli yerler bulur ve bolluğa kavuşur. Allah ile Peygamber yolunda yurdundan çıkıp hicret ederek yolda ölüme uğrayanların mükâfatı Allah nezdindedir. Allah ise yarlığayıcıdır, esirgeyicidir.

BÖLÜM : 15 — HARP İÇİNDE NAMAZ

100 Sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size zarar vermesinden endişe ediyorsanız, namazlarınızı kısaltmanızda beis yoktur (51). Kâfirler, sizin apaçık düşmanlarınızdır. 101 Sen onların içinde bulunarak namazı kıldırdığın zaman onlardan bir kısmı seninle be-

[51] Bu suretle dört rekâtlık namazlar ikiye indiriliyor.

سورة النساء

قالوا كنا مستضعفين في الارض قالوا الم تكن
ارض الله واسعة فتهاجروا فيها فاولئك مأويهم جهنم
وساءت مصيرا ٩٧ الا المستضعفين من الرجال و
النساء والولدان لا يستطيعون حيلة ولا يهتدون سبيلا
٩٨ فاولئك عسى الله ان يعفو عنهم وكان الله
عفوا غفورا ٩٩ ومن يهاجر في سبيل الله يجد في الارض
مراغما كثيرا وسعة ومن يخرج من بيته مهاجرا الى الله
ورسوله ثم يدركه الموت فقد وقع اجره على الله وكان
الله غفورا رحيما ١٠٠ واذا ضربتم في الارض فليس عليكم
جناح ان تقصروا من الصلوة ان خفتم ان يفتنكم الذين
كفروا ان الكافرين كانوا لكم عدوا مبينا ١٠١

الجزء الخامس

واذا كنت فيهم فاقمت لهم الصلوة فلتقم طائفة منهم
معك وليأخذوا اسلحتهم فاذا سجدوا فليكونوا من
ورائكم ولتأت طائفة اخرى لم يصلوا فليصلوا معك
وليأخذوا حذرهم واسلحتهم ود الذين كفروا لو تغفلون
عن اسلحتكم وامتعتكم فيميلون عليكم ميلة واحدة
ولا جناح عليكم ان كان بكم اذى من مطر او كنتم
مرضى ان تضعوا اسلحتكم وخذوا حذركم ان الله اعد للكافرين
عذابا مهينا ١٠٢ فاذا قضيتم الصلوة فاذكروا الله
قياما وقعودا وعلى جنوبكم فاذا اطمأننتم فاقيموا
الصلوة ان الصلوة كانت على المؤمنين كتابا موقوتا
١٠٣ ولا تهنوا في ابتغاء القوم ان تكونوا تألمون فانهم يألمون

raber namaza dursun ve silâhları yanlarında bulunsun, bunlar secde ettikten sonra namazı henüz kılmıyan diğer bir kısım gelsin, seninle birlikte namazını kılsın ihtiyatlı bulunsunlar ve silâh ile mühimmatını yanında bulundursun. Kâfirler sizin silâh ve eşyanızdan gaflet etmenizi isterler ki birdenbire üzerinize bir arada çullansınlar. Yağmurdan dolayı güçlüğe uğradığınız, yahut hastalıktan muztarıp olduğunuz takdirde silâhlarınızı çıkarmanızda vebal yoktur. Fakat son derece ihtiyatlı davranın. Muhakkak ki Allah kâfirlere rüsva edici bir azap hazırlamıştır. 102. Namazlarınızı kıldıktan sonra ayakta bulunduğunuz, oturduğunuz veya yaslandığınızda hep Allahı anın. Tehlikeden emin olarak gönül rahatlığı duyduğunuz zaman, namazı tastamam kılın. Çünkü namaz, müminlere, muayyen vakıtlerle yazılı bir farzdır. 103 (*Düşmanlar*) tarafını takip etmekte asla zaaf göstermeyin. Siz acıdan ıstırap duyduysanız, onlar da sizin uğradığınız acılara uğrıyorlar. Kaldı

ki siz onların ümit edemedikleri (*birçok şeyleri*) Allahtan ümit ediyorsunuz; Allah, herşeyi bilici ve hükmünü vericidir.

BÖLÜM : 16 — MÜSLÜMANLARLA MÜSLÜMAN OLMAYANLAR ARASINDA ADALET

104 Biz sana kitabı dosdoğru gönderdik ki Allah sana ne gösterdise insanlar arasında öylece hükmedesin. Sakın hainler namına zerre kadar bir müdafaada bulunma (52). 105 Allahtan yarlığanmak dile. Çünkü Allah yarlığayıcıdır, esirgeyicidir. 106 Kendi nefislerine hıyanet edenler lehinde sakın uğraşma. Zira Allah hıyanette ısrar edip günahkâr olanları sevmez. 107 Onlar insanlardan gizlenirler, utanır da Allahtan gizlenmezler. Onlar geceleyin Allahı hoşnut etmiyecek sözler söylüyor, tezvirlerde bulunuyorken Allah yanlarındadır (*Onların bütün söylediklerini görüp işitiyor*) Allah onların bütün yaptıklarını çepeçevre çevirmiştir. 108 İşte sizler bu fani dünyada onların lehinde bulundunuz, onların lehinde uğraştığınız, ya kıyamet günü Allaha harşı onların lehinde kim bulunacak ve onların lehinde kim uğraşacak, yahut kim onların himayesini sırtına alacak?! (53). 109 "Herkim kötülük eder, veya nefsine zulmeder, sonra tevbe ederek Allahtan af dilerse Allahın yarlığayıcı, esirgeyici olduğunu görür. 110 Kim kötülük işlerse, kendi nefesine kemlik etmiş olur. Allah her işi bilici ve hükmünü vericidir. 111 Kim bir kabahat işler veya bir günah irtikâp eder de onu bir masumun üzerine atarsa iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

BÖLÜM : 17 — MÜNAFIKLARIN TERTİBATI

112 Allahın lûtf-ü rahmeti olmasaydı onların içinden bir güruh seni bile saptırmağa teşebbüs ederdi. Fakat onlar ancak kedi-

[52] Âyeti Kerimenin sebebi nüzulü şu vak'adır: Tama İbn Ubeyrak namında bir müslüman bir kalkan çalarak onu bir yahudinin nezdinde saklamış, bilâhare yahudiyi sirkatle itham etmiş, kabilesi de ona müzaherette bulunmuştu. Hâdise, Resuli Ekreme arzolunduğu zaman Hazreti Peygamber yahudilerin islâmiyete karşı aldıkları hasmane vaziyete rağmen, yahudinin beraetini hükmetmişti. Bu âyeti Kerime, adaletin, kayıtsız, şartsız bir surette tatbikini emrediyor. Müddeinin müs-

كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ
عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ
بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ۝ وَاسْتَغْفِرِ
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ
أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ۝
يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ
يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا
۝ هَا أَنْتُمْ هَٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ
يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ۝
وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا
رَحِيمًا ۝ وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ

عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ
احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ۝ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ
لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا
يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ۝
لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ
إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۝ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ
جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ
وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ

lerini saptırırlar. Onların sana hiçbir zararları dokunamaz. Nasıl edebilirler ki Allah sana kitabı ve hikmeti gönderdi. Sana evvelce bilmediğini öğretti. Allahın sana olan fazl-u keremi, büyüktür. 113 Onların gizli toplanma ve görüşmelerinin çoğunda hayır yoktur. (*Bu müzakerelerde hayır olması, için*) onların mühtaçlara yardımı, iyiliği, insanların arasını balmayı gözetmeleri gerektir. Allah rızası için bunu yapana Biz büyük mükâfat veririz. 114 Kendisine doğru yol gösterildikten sonra Peygambere karşı düşmanca hareket eden, müminlerin yolundan başka yola uyanı döndüğü yere döndürür ve onu Cehenneme sokarız. Cehennem ne fena bir karargâhtır (54)

lüman, müddeaaleyhin gayri müslüm olmasının adalet üzerinde zerre kadar tesir etmemesi icap etmektedir. Adalet, müslümanlar ve gayri müslimler için, değişmez. Ve hiçbir mürtekip, müslüman olduğu için himaye edilmez.

[53] Âyeti Kerime müminlerin yolundan başka bir yoldan giden kâfirlerle münafıklardan bahsediyor.

[54] Âyeti Kerime, Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında kat'î adaleti emir ve din yüzünden tarafgirliği takbih ediyor.

BÖLÜM : 18 — PUTPERESTLİĞİN BATILLIĞI

115 Allah kendisine şerik (*eş, ortak*) koşulmasını asla affetmez. Bundan başkasını, dilediğine, affeder. Allaha şerik koşan, sapıklığın en koyusuna düşmüş olur. 116 Onların Allahtan gayri taptıkları, ancak bir takım dişi putlardır. Onlar (*bu suretle*) ancak merid bir şeytana tapmış oluyorlar. 117 (*O şeytana ki*) Allah ona lânet etmiş, o da: "Senin kullarından muayyen bir kısmı ele alarak 118 onları baştan çıkaracağım, saptıracağım, boş emellere kuruntulara daldıracağım, onlara davarların kulaklarını yarmayı (55), Allahın yarattığını bozmayı emredeceğim (56)„ demişti. Kim Allahı bırakıp şeytana uyar ve onu dost edinirse apaçık ziyana uğrar. 119 Şeytan onları boş vaitlerle hırslandırır, onun bütün vaitleri onları aldatmak içindir. 120 Bunların varacakları yer Cehennemdir. Ondan kurtulmak için çare bulamazlar. 121 İman edip iyi ve yararlı işler işleyenleri, içinde ırmaklar akan Cennetlere sokacağız. Onlar orada daim kalırlar. Bu Allahın dosdoğru va'didir. Allahtan daha doğru sözlü kim olabilir?! 122 (*Allahın vadettiği sevap*) ne sizin boş arzularınız, ne de ehli kitabın boş kuruntulariyle elde edilemez. Herkim bir fenalık yaparsa, onun cezasını bulur ve Allahtan başka yâr veya yardımcı bulamaz. 123 Erkek veya kadın olsun herkim mümin olur da iyi işler yaparsa, (*onunla onun gibi olanlar*) Cennete girerler ve zerre kadar gadre uğramazlar. 124 Kendini büsbütün Allaha teslim etmiş olan, iyilik eden, ve dosdoğru yolda olup Allahın dost edindiği İbrahimin dinine uyan kimsenin dininden daha güzel din olabilir mi? 125 Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Hak Tealânın (*ilim ve kudreti*) herşeyi kuşatmıştır.

BÖLÜM: 19 — KADINLARLA MUAMELEDE MÜSAVAT

126 Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Allah

[55] Bazı hayvanların kulaklarını yarmak veya kesmek, Arap putperestliğinin en fazla revaç bulan şekillerindendi. Bu gibi hayvanlar, bir takım putlara adanmış sayılırlardı.

[56] Allahın yarattığını bozmaktan murat, ilâhî dini bozmak olduğu anlaşılıyor. Çünkü hakikî din, insanın tabiî dinidir. Şeytan, Allahın yarattığını bozmağa davetle insanın fıtrî dinini bozmağa uğraşmış oluyor. Fıtrî din, insanın Allaha ve Allahın kanunlarına itaat etmesini ve bunlara riayet göstermesini ister.

سورة النساء ١٢٨

ضلالا بعيدا ﴿١١٦﴾ إن يدعون من دونه إلا إناثا وإن يدعون
إلا شيطانا مريدا ﴿١١٧﴾ لعنه الله وقال لأتخذن من عبادك
نصيبا مفروضا ﴿١١٨﴾ ولأضلنهم ولأمنينهم ولآمرنهم
فليبتكن آذان الأنعام ولآمرنهم فليغيرن خلق الله ومن
يتخذ الشيطان وليا من دون الله فقد خسر خسرانا
مبينا ﴿١١٩﴾ يعدهم ويمنيهم وما يعدهم الشيطان إلا غرورا
﴿١٢٠﴾ أولئك مأواهم جهنم ولا يجدون عنها محيصا ﴿١٢١﴾
والذين آمنوا وعملوا الصالحات سندخلهم جنات تجري
من تحتها الأنهار خالدين فيها أبدا وعد الله حقا ومن أصدق
من الله قيلا ﴿١٢٢﴾ ليس بأمانيكم ولا أماني أهل الكتاب
من يعمل سوءا يجز به ولا يجد له من دون الله وليا ولا نصيرا ﴿١٢٣﴾

سورة النساء ١٢٩

ومن يعمل من الصالحات من ذكر أو أنثى وهو مؤمن فأولئك
يدخلون الجنة ولا يظلمون نقيرا ﴿١٢٤﴾ ومن أحسن دينا ممن
أسلم وجهه لله وهو محسن واتبع ملة إبراهيم حنيفا واتخذ
الله إبراهيم خليلا ﴿١٢٥﴾ ولله ما في السماوات وما في الأرض وكان
الله بكل شيء محيطا ﴿١٢٦﴾ ويستفتونك في النساء قل الله
يفتيكم فيهن وما يتلى عليكم في الكتاب في يتامى النساء
اللاتي لا تؤتونهن ما كتب لهن وترغبون أن تنكحوهن
والمستضعفين من الولدان وأن تقوموا لليتامى بالقسط
وما تفعلوا من خير فإن الله كان به عليما ﴿١٢٧﴾ وإن امرأة خافت
من بعلها نشوزا أو إعراضا فلا جناح عليهما أن يصلحا بينهما
صلحا والصلح خير وأحضرت الأنفس الشح وإن تحسنوا وتتقوا

size onlar hakkındaki hükmünü bildirir. Haklarını vermiyerek almak istediğiniz öksüz kadınlarla (57) zayıf çocukların haklarına dair olan hükümler size kitapta (58) okunuyor. Öksüzlerin haklarını eda etmekte tam adaleti gözetin. Sizin her yaptığınız iyiliği, muhakkak ki Allah bilir. 127 Bir kadın kocasından yana eza ve cefa görmekten, ihmale uğramaktan endişe ederse, onların aralarını bulmak ve sulh olmakta beis yoktur. Sulh, hep hayırdır. Gönüllerde hissete meyil vardır. İyilik eder ve sakınırsanız, şüp-

---

[57] Araplar dul kadınlara karşı iki kat zulümle suçlu idiler. Bir kere onlara kocalarının bıraktığı mirastan hisse vermez, sonra çocuğu olan dul kadınlarla evlenmek istemezlerdi. Çünkü bunlarla evlendikleri takdirde çocuklara bakmak külfetini üzerlerine almağa mecbur kalırlardı. İslâmiyet, bu iki zulmü de kaldırdı. Dul kadınlara mirastan bir hisse verdikten başka öksüz çocukların hisselerini de ayırdı ve bu kadınlarla evlenilmesini tavsiye ederek bu maksatla taaddüdü zevcata cevaz verdi.

[58] Sûrenin başındaki üçüncü âyete işaret olunuyor. Bu hususta ittifak var gibidir.

سورة النساء ١٢٠

فإن الله كان بما تعملون خبيرا ﴿١٢٨﴾ ولن تستطيعوا أن
تعدلوا بين النساء ولو حرصتم فلا تميلوا كل الميل فتذروها
كالمعلقة وإن تصلحوا وتتقوا فإن الله كان غفورا
رحيما ﴿١٢٩﴾ وإن يتفرقا يغن الله كلا من سعته وكان الله
واسعا حكيما ﴿١٣٠﴾ ولله ما في السماوات وما في الأرض ولقد
وصينا الذين أوتوا الكتاب من قبلكم وإياكم أن اتقوا
الله وإن تكفروا فإن لله ما في السماوات وما في الأرض وكان
الله غنيا حميدا ﴿١٣١﴾ ولله ما في السماوات وما في الأرض
وكفى بالله وكيلا ﴿١٣٢﴾ إن يشأ يذهبكم أيها الناس
ويأت بآخرين وكان الله على ذلك قديرا ﴿١٣٣﴾ من كان
يريد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا والآخرة وكان الله

الجزء الخامس ١٢١

سميعا بصيرا ﴿١٣٤﴾ يا أيها الذين آمنوا كونوا قوامين
بالقسط شهداء لله ولو على أنفسكم أو الوالدين والأقربين
إن يكن غنيا أو فقيرا فالله أولى بهما فلا تتبعوا الهوى
أن تعدلوا وإن تلووا أو تعرضوا فإن الله كان بما تعملون
خبيرا ﴿١٣٥﴾ يا أيها الذين آمنوا آمنوا بالله ورسوله والكتاب
الذي نزل على رسوله والكتاب الذي أنزل من قبل ومن
يكفر بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر فقد
ضل ضلالا بعيدا ﴿١٣٦﴾ إن الذين آمنوا ثم كفروا ثم آمنوا
ثم كفروا ثم ازدادوا كفرا لم يكن الله ليغفر لهم ولا
ليهديهم سبيلا ﴿١٣٧﴾ بشر المنافقين بأن لهم عذابا أليما ﴿١٣٨﴾
الذين يتخذون الكافرين أولياء من دون المؤمنين

hesiz, Allah ne yaptığınızı bilir. 128 Zevceler arasında adaleti gözetmeğe nekadar uğraşsanız adaleti icraya muktedir olamazsınız. Fakat zevcelerin birine büsbütün gönül verip ötekini *(kocasızmış gibi)* askıda bırakmayın (59). İyilik eder, arayı bulur, ve sakınırsanız Allah da yarlığayıcı ve esirğeyicidir. 129 (*Karı koca*) ayrılacak olursa, Allah onların herbirini kendi keremiyle ihtiyaçtan vareste kılar. Allahın lûtfu geniş, hikmeti büyüktür. 130 Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Sizden evvel kitaba nail olanlara da, size de şunu emrettik ki Allahtan sakının. Şayet küfrederseniz, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Hak Tealâ herşeyden müstağnidir ve hamd-ü sena ona şayandır. 131 Göklerde ve yerde herne varsa hepsi Allahındır. (*Onun kudreti bütün bunları idareye*) kâfidir. 132 Dilerse, sizi, ey nas, giderir,

[59] Zevceler arasında muhabbeti müsavi derecede dağıtmak mümkün değildir. Fakat zevceler her hususta müsavat dairesinde muamele göreceklerdir.

başkalarını getirir. Allah bunu yapmağa, tamamiyle kadirdir.
133 Herkim bu dünya mükâfatını isterse (*bilsin ki*) dünya ve âhiret
mükâfatı Allah nezdindedir. Allah, işidici ve görücüdür.

BÖLÜM : 20 — MÜNAFIKLARIN DÜŞMANLARLA BİRLEŞMELERİ

134 Ey iman edenler! Daima adaleti gözetleyici olun. Nefsiniz, ana, baba, hısım aleyhinde de olsa (*hatıra, gönüle bakmıyarak*) zengin, fakir demiyerek Allah için şahitlik edin. Zengin, fakir herkesin işi Allaha aittir (60). Nefsinizin havasına uyarak adaletten uzaklaşmayın. (*Şahitlik ederken*) dilinizi bükecek, yüzünüzü çevirecek olursanız (*bilin ki*) Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.
135 Ey iman edenler! Allaha, Allahın peygamberine, Allahın peygamberine gönderdiği Kitaba, Allahın daha evvel gönderdiği kitaba da inanın. Allaha ve Allahın Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine ve Âhiret gününe inanmıyarak kâfir olanlar, sapıklığın en koyusuna, hidayetten en uzağa sapmış gitmiştir. (*Onlar ki iman*) ettiler, sonra tuttular küfre gittiler, sonra yine iman ettiler, sonra yine küfre gittiler, sonra küfürde ileri gittiler, Allah onları asla affetmez ve onları kat'iyyen doğru yola iletmez (61).
137 Münafıklara haber ver ki onlara acıklı azap vardır.
138 Onlar ki müminleri bırakarak kâfirleri dost edinirler, (*kâfirlerden*) kuvvet ve yardım mı bekliyorlar? Bütün *kuvvet ve kudret*), bütün izzet Allahındır.
139 Allah size kitapta şunu bildirdi ki Allahın âyetlerine küfredildiğini, bu âyetlerle istihza olunduğunu duyduğunuz zaman, bunu yapanlarla beraber, sözlerini değiştirmedikçe, oturmayın. (*Onlarla beraber oturursanız*) onlar gibi olursunuz. Şüphe yok ki Allah münafıkları da, kâfirleri de heb Cehennemde toplayacaktır (62).
140 Onlar ki sizi hep gözetlerler

[60] Yahut mâna şudur: Allah onlara merhametçe daha yakındır. Onun için, zenginlerden lûtuf umarak onlara tarafgirlik etmeyin, yahut fakirlere acıyarak onların lehinde hakikatın hilâfını söylemeyin. O halde hısımlık, sevgi, korku, ümit, yahut acımak gibi düşünce veya hisler doğruluktan kıl kadar ayrılmağa saik olmıyacaktır.

[61] Bunlar gûya müslüman olduklarını söyliyerek ikide birde putperestliğe dönen münafıklardır. Allahın bunlara hidayet nasip etmemesi, kendi hareketlerinin neticesidir. Bunlar evvelâ dönmüşler, ondan sonra küfürde sabit kalmışlardır.

[62] Burada (6 : 68) âyetine işaret olunuyor. Yoksa müslümanlar dinleri hak-

ve (*başınıza bir felâket gelmesini*) beklerler, Allahın size bir zafer ihsan ettiğini gördükleri zaman: Biz de sizinle beraber değil miydik? derler. Şayet tâlih kâfirlere yâr olduysa onlara: Ayol biz size yardım ederek galebenizi temin etmedik mi, sizi müminlerin hücumundan kurtarmadık mı? derler. Kıyamet günü Allah sizinle onlar arasında hükmedecek. Hak Tealâ kâfirlere, müminler aleyhinde asla yol vermiyecektir.

BÖLÜM : 21 — MÜNAFIKLARIN ÂKIBETİ

141 Münafıklar Allahı aldatmak için uğraşırlar (63). Allah da onların cezalarını verir. Bunlar namaza kalktıkca esneye, esneye kalkarlar. Maksatları âleme gösteriştir. Allahı da pek az anarlar. 143 (*Onlar*) tereddüt ve şaşkınlık içindedirler. Ne bunlardandır, ne de onlardan. Allahın sapıklık içinde bıraktıkları için hiçbir yol bulamazsın. 143 Ey iman edenler! Müminlerden gayri, kâfir olanları dost edinmeyin. Siz kendiniz aleyhinde Allaha açık bir hüccet vermek ister misiniz? 144 Şüphe yok ki münafıklar Cehennemin en aşağı katındadırlar. Onlara yardım edecek bir kimse bulamazsın (64). 145 Ancak pişman olarak tevbe eden, halini ıslah eden, Allaha sımsıkı sarılan, Allaha itaatte samimî olanlar (*müstesnadırlar*, bunlar müminlerle beraberdirler. Allah müminlere büyük mükâfatlar verecektir. 146 Siz Allaha şükreder ve iman ederseniz Allah ne için size azap etsin. Allah, şükredenlerin mükâfatını verici ve onların ne yaptıklarını bilicidir.

CÜZ: 6

147 Allah, çirkin ve incitici sözlerin açıklanmasını sevmez. Zulme uğrıyanlar (*müstesnadırlar*). Allah herşeyi duyucu ve bili-

---

kında vukubulacak tenkitleri dinlemekten menolunmıyorlar. Bilâkis Müslümanlar, dinleri hakkında ileri sürülen her tenkidi dinlerler, ve hakikati izah ederler. Bu, onların vazifesidir. Fakat Müslümanlar dinlerile eğlenenlerle beraber oturmazlar.

[63] (2 : 9) âyetine bakınız.

[64] Dinde samimiyetsizlik, günahların en kötüsüdür. Onun için münafıklardan bu şekilde bahsolunuyor.

سورة النساء

أيبتغون عندهم العزة فإن العزة لله جميعا ﴿١٣٩﴾ وقد نزل
عليكم في الكتاب أن إذا سمعتم آيات الله يكفر بها
ويستهزأ بها فلا تقعدوا معهم حتى يخوضوا في حديث غيره
إنكم إذا مثلهم إن الله جامع المنافقين والكافرين
في جهنم جميعا ﴿١٤٠﴾ الذين يتربصون بكم فإن كان لكم
فتح من الله قالوا ألم نكن معكم وإن كان للكافرين
نصيب قالوا ألم نستحوذ عليكم ونمنعكم من المؤمنين فالله
يحكم بينكم يوم القيامة ولن يجعل الله للكافرين
على المؤمنين سبيلا ﴿١٤١﴾ إن المنافقين يخادعون الله وهو
خادعهم وإذا قاموا إلى الصلاة قاموا كسالى يراءون
الناس ولا يذكرون الله إلا قليلا ﴿١٤٢﴾ مذبذبين بين ذلك

سورة النساء

لا إلى هؤلاء ولا إلى هؤلاء ومن يضلل الله فلن تجد له سبيلا
﴿١٤٣﴾ يا أيها الذين آمنوا لا تتخذوا الكافرين أولياء من
دون المؤمنين أتريدون أن تجعلوا لله عليكم سلطانا
مبينا ﴿١٤٤﴾ إن المنافقين في الدرك الأسفل من النار
ولن تجد لهم نصيرا ﴿١٤٥﴾ إلا الذين تابوا وأصلحوا واعتصموا
بالله وأخلصوا دينهم لله فأولئك مع المؤمنين وسوف يؤت
الله المؤمنين أجرا عظيما ﴿١٤٦﴾ ما يفعل الله بعذابكم
إن شكرتم وآمنتم وكان الله شاكرا عليما ﴿١٤٧﴾ لا يحب
الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم وكان الله سميعا
عليما ﴿١٤٨﴾ إن تبدوا خيرا أو تخفوه أو تعفوا عن سوء فإن
الله كان عفوا قديرا ﴿١٤٩﴾ إن الذين يكفرون بالله ورسله

cidir (65). 148 İyiliği açık veya gizli yapar, fenalığı affeder-
seniz, şüphe yok ki Allah affedicidir ve hakkiyle kudretlidir.
149 Onlar ki Allah ile Peygamberlerini inkâr ederek kâfir olurlar,
Allah ile Peygamberi ayırdetmek isterler, "bazılarına inanır,
bazılarına inanmayız„ derler ve *(küfr-ile iman)* arasında bir yol
bulmak isterler, asıl kâfirler bunlardır. 150 Biz de kâfirler için
rüsva edici bir azap hazırladık. 151 Fakat Allaha ve Peygam-
berine inananlar ve Peygamberleri asla ayırdetmiyenlere gelince
Allah bunlara mükâfatlarını verecektir. Zaten Allah da yarlığayıcı,
esirgeyicidir.

BÖLÜM : 22 — YAHUDİLERİN TECAVÜZLERİ

152 Kitaplı olanlar, senin onlara gökyüzünden bir kitap in-

---

[65] Kur'an, başkaları hakkında çirkin ve kötü sözün söylenmesini sureti kat'iyyede meneder. Yalnız zulme uğrayan kimselere bu vadide müsaade verilmiştir.

dirtmeni isterler. Fakat onlar Musadan, daha büyüğünü istemişler, ona: Allahı bize apaçık göster, demişlerdi de zulümlerinden dolayı yıldırıma çarpılmışlardı. Onlar, en açık delilller geldikten sonra buzağıyı (*Tanrı*) edinmişler, fakat Biz onları affetmiş ve Musaya onların üzerinde sarih bir nüfuz ve kudret vermiştik.
153 Biz Tûru onların misaklariyle üzerlerinde yükselterek "kapıdan secdelerle girin, Sebt günü hadleri aşmyın, dedik ve onlardan en sağlam sözü almış idik.
154 Onlar ne diye verdikleri sözü bozdular. Allahın ayetlerini inkâr ile kâfir oldular, Peygamberleri nahak yere öldürdüler, kalplerimiz kılıflıdır, dediler. Hayır, biz onların küfürlerinden dolayı kalplerine mühür bastık. Bundan dolayı onların pek azı müstesna olarak, imana gelmezler.
155-156 (*Onların kalplerine mühür basmamızın bir sebebi de*) küfrederek Meryem hakkında büyük bühtanda bulunmaları (66), Meryem oğlu Mesih İsâyı katlettik, demeleridir. Halbuki onlar İsâyı ne öldürdüler, ne de asabildiler. Fakat (*İsâ salbolunan bir adama*) benzetildi (*ve onlara öyle göründü*). Bunun üzerinde ihtilâf edenler ona dair şüphe içindedirler. Bu mesele üzerinde ilimleri yoktur, zanna uymaktadırlar. Hakikatte onu asla öldürmediler (67).
157 Belki Allah onu nezdine yükseltti. Halk Tealâ azizdir, hakîmdir.
158 Kitap ehli içinde bir kimse koktur ki, ölümünden evvel buna inanmasın (68). Kıyamet günü ise o da onlara karşı şehadet

---

[66] Yahudilerin Hazreti Meryem hakkındaki bühtanları onu zina ile itham etmeleridir (Râzî). Yahudilerin an'anelerine göre bunlar Hazreti Meryemi «Panther» namında bir yahudi ile temasta bulunmakla itham etmekte idiler. (Jewish life Of Jesus).

[67] Bu âyetler şu noktaları tesbit ediyor: (1) Yahudiler İsâyı öldürdüklerini iddia ettiler. (2) İsâ öldürülmedi ve salip üzerinde ölmedi. (3) İsâ öldürülen bir adama hayut salip üzerinde öldürülen bir adama benzetildi. (4) Museviler de, hıristiyanlar da İsânın nasıl öldüğüne dair ihtilâf ve şüphe içindedirler. (5) Yahudilerin İsâyı katletmedikleri muhakkaktır.

[68] Kur'anı Kerimin Hazreti İsanın katl ve salp olunmadığını anlatmasında çok derin manalar vardır. Bunları anlamak için şu tarihi durumu göz önünde bulundurmak icap eder. İsrail oğullarının Romalılardan çekdikleri eziyetler yamandı. Onların bütün bu eziyetlere dayanmalarının hikmeti, halâskâr bir mesih'in mutlaka geleceğine ve bu Mesih sayesinde kurtulacaklarına inanmaları idi. Bu inanç üzerinde birleşen Yahudiler, beklenen günün nasıl hulûl edeceği üzerinde ihtilâf ediyorlardı. Bazılarına göre beklenen günün hulûlünü ta'cil için, harbetmek gerekti. Bazılarına göre de harp değil, ibadete koyulmak icabederdi. Gücü kuvveti yerinde olan Yahudiler, kılıca sarılarak dağa çıktılar ve Romalılarla mücadeleye devam ettiler. Fakat kuvveti bileklerinde değil, ruhlarında hissedenler, Yahudileri

سورة النساء

وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ
وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا
۝ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ
مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ۝ يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا
مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِنْ ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ
جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ
مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَٰلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا
مُبِينًا ۝ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا
الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ

الجزء السادس

مِيثَاقًا غَلِيظًا ۝ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ
اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ
بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ وَبِكُفْرِهِمْ
وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ
شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ
مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ
وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا
لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا
۝ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ
وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۝ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ

edecektir. 159-160 Yahudi olanların zulümlerinden, insanları Allah yolundan alikomalarından, menolunduğu halde rıba almalarından, insanların malını nahak yere yemelerinden dolayı, onlara halâl olunan birçok iyi şeyleri haram kıldık ve onlardan kâfir olanlara acı bir azap hazırladık. 161 Fakat onlardan ilimde derin vükufları olanlarla müminler sana gönderilene ve senden evvel gönderilene inanırlar, namaz kılarlar, zekât verirler, Allaha ve âhiret gününe iman ederler. Bunlara büyük mükâfat vereceğiz.

Romalılara değil, evvelâ kendi nefislerine karşı isyana, kendi ruhlarını tathire, ihtiras ve intikam hislerini teskine, kötülüğü iyilikle karşılamağa ve mükâfat gününü beklemeğe davet ettiler. Bunlara göre Mesih'i bekleyenler bu şekilde hareket etmeli ve ona katılmak için hazırlanmalı idiler.

Hazreti **Yahya** bunlardandı, hattâ bunların başında idi. Kendisi **Şeria** nehri üzerinde bulunuyor, kendisine katılanları Şeria nehrine daldırdıktan sonra cemaatine alıyordu. Ona göre Mesih'in zuhuruna ramak kalmıştı ve fevt edilecek dakika yoktu. Hıristiyan an'anesine göre Hazreti İsa da, Hazreti Yahya'ya katılanlar arasında idi. İsa, Hazreti Yahya'nın tevkifi ve hapsi üzerine **Celil'e** giderek onun gibi «semavî melekût yaklaşmışdır, tevbe ediniz!» diyor, her gittiği yerde hüsnü

(Notun devamı)
kabul görüyor ve kendine karşı sarsılmaz, bir inanç ve itimat telkin ediyordu. İsa'nın aleyhlerinde bulunduğu kimseler zengin ve mağrur kimseler, mabeddeki kâhinler ve Sinagog'lardaki hahamlardı. Onun kalbi cemiyetin ezilen sınıflarına müteveccihdi ve bütün itimadı bunların temiz kalbine karşı idi. Bunlar, zenginler gibi, mabedlere kurbanlar ve hediyeler göndererek kendilerini kurtaramıyorlardı. İsa da bu yüzden adaklar ve kurbanlar sistemi aleyhinde bulunuyor ve böylece bütün kâhinler sınıfının aleyhinde cephe alıyordu. Bu şekilde hareket eden İsa, evvelâ Celil taraflarında şöhret kazandı. daha sonra gezip dolaştı ve nihayet, kâhinlerin ve hahamların kalpgâhı olan Kudüs'de İncilini anlatmak için hareket etti. Seçtiği fırsat, Mısır'dan kurtuluş bayramı idi. İsa Kudüs'e varmadan önce şöhreti oraya ulaşmış olduğu için kendisini büyük bir kalabalık karşıladı ve onu Davud oğlu Mesih diye alkışladı. Fakat onu bu şekilde karşılayan Yahudiler, belki de onu muharib bir kahraman sanıyor ve onun Roma'ya karşı isyan bayrağını kaldıracağına inanıyorlardı. Fakat İsa'nın İsrail mabedi dahilinde üç gün devam eden konuşmalarından sonra bütün bunlar, onun Roma'ya karşı harp açmak değil, insan ile Allah arasında sulh temin etmek istediğini anlayarak etrafından ayrıldılar. Çünkü bunlar Kayser'in hakkını Kayser'e vermek, yahut sağ yanağına vurana sol yanağını çevirmek fikrinde değildiler. Bunlar Roma'ya karşı harp ilân etmek, Roma ordularına saldırmak ve Roma'dan kurtulmak istiyorlardı.

Kudüs'de toplanan Yahudi halkın İsa'dan yüz çevirmesi üzerine onu kâhinlerin ve hahamların elinden koruyacak bir kimse kalmamışdı. Bunlar da onu takip ettiler, yakaladılar, muhakeme ettiler, onun suçlu olduğuna hükmettiler ve Roma makamatına teslim ettiler.

Hıristiyan an'anesine göre, Romalılar İsa'yı haça gerdiler ve İsa haç üzerinde öldü, fakat gömüldükten sonra dirildi, ve havarileri onun gökyüzüne doğru yol aldığını gördüler! Bu havariler, kendilerine **Nasranîler** diyorlardı. Çünkü Yahudiler arasında türlü türlü Mesihlere inananlar ve onlara intisap edenler vardı. Meselâ Hazreti Yahya'nın Mesih olduğuna inananlar Yahyacılar, Teudos namındaki birinin Mesih olduğuna inananlar kendilerine Teudos'cular diyorlardı. Nâsıra'lı İsa'nın tarafdarları da kendilerine Nasranîler demişlerdi. Sair Yahudilerse İsa'nın Mesihliğini kabul etmiyorlardı. Hıristiyan an'anelerine göre, bu hâdise böylece nihayet buldu. Yani ortada İsa dini diye bir din yoktu ve Hazreti İsa böyle bir din kurmamıştı. Fakat çok geçmeden ikinci bir hâdise vukubuldu. Bu sırada, Roma gizli mezheplerle dolu idi. Ve bütün mezheplerin ilâhı, hainane bir surette öldürülen, sonra i'cazkâr bir surette dirilen bir gençti. Ayni hikâye, Dionysus, Osiris, Orpheus, Attis, Adonis ve bunlara benzer yığın yığın ilâh hakkında rivayet edilmekte idi. Bu çeşit mezhepler milâdın birinci asrında Roma imparatorluğunun her tarafına yayılmıştı. Bu mezheplerin alabildiğine yayıldığı sırada Filo namında bir Yahudinin İskenderiye'de inkişaf ettirdiği bir felsefe de yayılmakta idi. Bu felsefeye göre bütün âlemin babası olan Allah, arz ile doğrudan doğruya teması olmıyacak büyüklükte idi. Onun için bu teması Logos yani «kelime» vasıtasile yapar. Bu **Logos'a,** yahud **kelime** ye bâzan Allhın oğlu, yahud Ruh-ül-Kudüs adı verilir. Bu arzı yaratan O dur, yâni Ruh-ül-Kudüs'tür veya oğludur. Arz ile sema arasındaki biricik vasıta ondan ibarettir. İnsanın Allah ile biricik temas vasıtası da bu Logos'dur. İnsan; kendini Ruh-ül-Kudüs içinde eritmekle semaya varmak için bir yol bulabilir.

Tarsuslu Saul namında bir Yahudi anlattığımız gizli mezheplerle bu felsefeyi karışdırarak hıristiyanlığı, yâni Mesihiyet'i icat etmişdir. Tarsus'da doğup yetişen bu yahudi, kendi dilinden başka, Yunanca da biliyor ve Yunan felsefesi ile İskenderiye felsefesine vakıf bulunuyordu. Onun, Tarsus'a da yayılan mahud gizli mezheplerden malûmatı olduğu ve bu gizli mezheplerin halâskâr ilâhlara istinad ettiğini

(Notun devamı)
de bildiği anlaşılıyor. Saul, Tarsus'daki tihsilini tamamladıktan sonra Kudüs'e giderek tahsilini ilerletmeğe çalışmış ve ancak burada Nasranîlerden haberdar olarak onlara karşı nefretle mütehassis olmuş, aleyhlerinde bulunmuştu. hattâ işini gücünü bırakarak bunlarla uğraşmak için Şam'a da gitmişti. Fakat Şam'a gittiği zaman Şam Sinagokunda Nasranîler aleyhinde bulunacağına onların lehinde bulunmuş ve İsa'nın Mesihliğine, ölümden sonra tekrar doğduğuna inandığını göstermişti. Saul'de görülen bu tahavvül bir rüyaya atfedilmektedir.

Saul İsa'nın kendisini görmemiş ve sözünü dinlememişti. Fakat onu alâkadar eden nokta İsa veya İsa'nın İncili değildi. Onu alâkadar eden nokta, halâskâr İlâh Mesihin ölmesi, öldükten sonra dirilmesi düşüncesi idi. Çünkü bu düşünce üzerinde bir mezhep kurmak imkânı vardı. O da bu düşünce üzerinde yeni bir mezhep kurdu. Ve bu mezhebi yaymak için imparatorluğu dolaştı, Roma'ya dahi giderek mezhebini ona da kabul ettirmek için uğraştı.

Hıristiyanlık dediğimiz din bu şekilde vücud bulmuştur. Hazreti İsa, bir İsrail Peygamberi olarak doğmuş ve bir İsrail Peygamberi olarak bu dünyadan çekilmiştir. Onun hedefi İsrail oğullarını irşad etmek ve kurtarmaktı. Hıristiyanlık, namında yeni bir din tesis etmek onun hayalinden geçmemiş, ve hıristiyanlığı tesis etmeyi onun havarileri dahi düşünmemişlerdi. Çünkü bunların hepsi de yahudi idiler ve yahudi kalmışlardı. Onların tanıdıkları mesih, İsrail oğullarının Mesihi, peşinde koştukları semavî melekût, İsrail'e âid bir melekût idi.

Fakat Saul adını Paul = Pol ile tebdil eden yahudi için vaziyet bu merkezde değildi. Ona göre ortada beşeriyetin günahlarını silip süpürmek için kanını döken bir Mesih vardı ve ona inanmak, halâsa ermek için kâfi idi! Eski Saul, yâni yeni Pol bu esas üzere teşkilât kurmağa çalıştı ve muvaffak oldu. Onun Roma'da muhakeme olunarak (67 senesinde) kellesinin kesilmesi muvaffakiyetine mani olmadı. Çünkü Mesih fikrini yaymak için tam otuz sene uğraşmış ve öldüğü zaman istediği kökü salarak öldüğünü görmüştü! Pol, yahudilerden ayrılarak cumartesi yerine Mitra mezhebinin pazarını kabul etmiş ve yahudi mabedinin kurban âyinleri yerine Mitra mezhebinin âyinlerini tercih etmişti. Artık yeni mezhep namına gizli tarikatlar vücut buluyor ve bunlar diğer gizli mezhepler gibi tarafdar bulmak için uğraşıyorlardı.

Hıristiyanlık namına ortaya atılan bu mezhepde İsa, diğer gizli mezheplerdeki halâskâr Kahraman'dan farksızdı. Ve İsa, insanların bütün günahlarını temizlemek için kanını feda eden bir kuzu idi. O Allah'ın oğlu idi, ve betul Meryem'in rahmine Ruh-ül-Kudsün hulûl etmesiyle hasıl olmuştu. Bu esasa istinat eden yeni mezhep namına Roma imparatorluğunun ötesinde berisinde bir takım kiliseler kuruluyor ve bu kiliselerde bu ilâhın suretine ibadet ediliyor, bu ibaretler sırasında ekmek yeniyor, şarap içiliyor ve bunlar (tam Mitra âyinlerinde olduğu gibi) onun cismini ve kanını temsil ediyordu.

İsa bu şekilde Roma'nın malı olmakla Avrupa'nın malı olmuştu. Fakat bir Peygamber olarak değil; bir ilâh olarak!

Pol, İsa'yı ilâhîleşdirmiş ve bu yeni ilâh, gizli mezheplerin diğer ilâhları gibi tarafdar kazanmıştı. O halde şu İncillerin anlattıkları İsa kimdir? İlâh İsa mı, mübeşşir ve Peygamber İsa mı? Bugünkü hıristiyan ilim adamlarının muhakkak saydıkları birşey varsa bütün bu İncillerin üzerinde isimlerini taşıdıkları adamlar tarafından yazılmamış olduklarıdır. Bu eserlerin hepsi de Yunanca ile yazılmıştır. Halbuki Havarilerin lisanı, ârâmî idi. Bugünkü hıristiyan ilim adamlarına göre İncillerin en eskisi Markos İncilidir. Fakat bunun da milâttan sonra 65 senesinde yazılmış olması icabetmektedir. Yuhanna İncili ise herhalde, milâddan sonra 100 senesi sıralarında yazılmış olacaktır. Bu İncillerin yazılmasına saik olan âmil,

(Notun devamı)
hıristiyanların esatirî bir ilâh değil, hakikî bir ilâh sahibi olduklarını anlatmak istemeleridir. Diğer gizli tarikatlerin ilâhları olan Cybele, Attis, vesaire hep esatirî şahsiyetlerdi. Buna karşı hıristiyanlar, hakikî ve lâhutî bir insan sahibi olduklarını, bu lâhutî insanın beşerî ıstıraplara âşinâ olduğunu ve nihayet insanların günahlarını affettirmek için haça gerildiğini göstermek istemişler ve onun için bu İncilleri yazmışlardır.

Kur'anı Kerim'in Hazreti İsa'nın katl ve salbi hakkındaki söylenen bütün sözlerin aslı faslı olmadığını beyan buyurmasındaki büyük ve şümullü mâna bu izahatımızdan anlaşılır. Çünkü bu katl ve salb hâdiselerini anlatan kitaplar, İsa için değil, belki Pol'ün mezhebini tervic için yazılmıştır. Fakat hıristiyanlığın bu telâkki tarzı onun diğer gizli mezheplere galebesini temin etti ve bu sayede Roma devleti içinde ikinci bir devlet teşekkül etti. Çünkü bu yeni mezhebin mensupları Roma içtimaî sisteminin en belli başlı müesseselerini kabul etmiyor, Roma tiyatrolarını, Roma gladyatörlerini sevmiyor, Roma imparatorlarını ilâh tanımıyor, bu yüzden bütün şüpheyi üzerlerine çekiyor, bunun neticesi olarak bu mezhebi ortadan kaldırmak için vukubulan teşebbüsler gittikçe ciddileşiyor ve gün geçtikçe şiddetini arttırıyordu. Vaziyet Milâdın 313 senesine kadar bu şekilde devam etti. Nihayet İmparator Kostantin bu Mesihe tapan kimselerin bir kuvvet teşkil ettiklerini gördü, bu kuvvetten istifade etmek istedi ve hıristiyanlara teveccüh gösterdi. Fakat bu teveccüh hıristiyanlık hesabına yeni bir tereddi başlangıcı oldu. Çünkü hıristiyanlığı devlet dini olarak organize etmek istiyenler Mesih'in ne olduğunu tarif etmek istediler. Pol, Allah'dan, Allah'ın oğlundan ve Allah'ın ruhundan bahsediyordu. Bunlar, aynı şahıs mı idi, üç şahıs mı idi? Allah'ın oğlu Allah'ın kendisi mi idi, yoksa onun benzeri mi idi? Allah'ın ruhu Allah'ın bir cüz'ü mü idi, yoksa ondan ayrı mı idi? Pol, ilâhî bir Mesih'den ve beşerî bir İsa'dan bahsediyordu; bu iki varlık bir mi idi, yoksa ayrı ayrı mı idi? Bir idiyseler, ne zaman birleşmişlerdi? İsa insan mı idi, yoksa hilkatin iptidasındanberi Mesih mi idi? Yoksa ana rahmine düştükten sonra hem İsa, hem Mesim mi olmuştu? Yoksa İsa, Yahya tarafından vaftiz edildiği zaman mı Mesih olmuştu? Pol, İsa'nın bir halâskâr olduğunu ve baba Allah'ın biricik oğlunu feda ederek beşeriyeti kurtardığını söylüyordu; acaba baba Allah, ne diye böyle bir fedakârlığa katlanmak ihtiyacını hissetmişti? Kendisi bunca kudretiyle bundan müstağni değil miydi? Baba Allah mademki insanların günahlarını affetmek istiyordu, oğlunu haça gerdirmeden bunu yapamaz mıydı? Yoksa bunun sebebi iki ilâh bulunması mıydı, Ve bunların biri Ahdı Kadîm'in, biri de Ahdı Cedid'in anlattığı ilâhlar mıydı?

Bunlara benzer binlerce sual hıristiyanlık âlemini alt üst etmekte ve binbir mezhebe ayırmakta idi. Bu sualleri birbirine irad eden insanlar, boğazlaşıyor ve birbirinin kanına giriyorlardı. Netice; şarkta Budda'nın ilâh sayılması gibi garpta İsa'nın ilâh tanınmasıdır. Fakat garp bu kadarla kalmadı. Putperest garp, müennes ilâhları sevdiği için İsa'nın anasını da ilâhe saydı. Orta çağda Avrupa, İsa'nın anasını, belki oğlundan fazla takdis etti ve onu Cybele ve İsis'in yerine koydu. Sonra mahallî ilâhlara ibadet de hıristiyanlığa mal edildi ve bu mahallî ilâhlara aziz ve azizeler namı verildi. Bunlara ait eşya, cinlerden ve şerden korunmak için bire bir sayıldı. Sonra eski putperestlik devrine ait bütün bayramlar da hıristiyanlığa mal edildi ve eskiden 25 Aralık günü ilâh Mitra'nın doğum günü olarak tes'id edildiği halde İsa'nın doğum günü olarak kabul olundu.

سُورَةُ النِّسَاءِ

وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ

سُورَةُ النِّسَاءِ

اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَّكُمْ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ فَآمِنُوا

BÖLÜM: 23 — EVVELKİ KİTAPLARLA KUR'AN

162 Nuh ile ondan sonraki Peygamberlere vahy gönderdiğimiz gibi sana da vahy gönderdik. İbrahime, İsmaile, İshak ve Yakuba, Yakubun evlâtlarına, İsâya, Eyyub ve Yunusa, Harun ve Süleymana da vahy gönderdik. Davuda Zeburu verdik. 163 Sana evvelce kıssalarını beyan ettiğimiz Peygamberler (*gönderdiğimiz gibi*) kıssalarını beyan etmediğimiz Peygamberler de gönderdik (69). Allah, Musaya hitabederek onunla sözleşti. 164 Biz Peygamberleri müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik. Ta ki Peygamberlerden sonra insanların Allaha karşı ileri sürülecek bir beha-

[69] Bu âyetler, her millete ilâhî vahy gönderildiğini ifade ediyor. İnsanlık tarihinin en birinci hakikati budur. Bu suretle Allahın vahdaniyeti akidesi cihanşümul bir mahiyeti haizdir. Fakat İsanın ilâhiyeti akidesi böyle değildir. Bunu bir ümmet kabul ediyor, ve bu hususta ilâhî vahyin esasına muhalefet ediyor. 163 üncü âyet. Kur'anda isimleri geçmiyen peygamberler de bulunduğunu anlatıyor ve bu hakikati teyit ediyor.

neleri olmaya. Allah, azizdir, hakîmdir. 165 Allah sana gönderdiği vahy ile şehadet eder ki bu vahyi sana ilmi ile gönderdi. Melekler de buna şehadet ederler. Allahın hakkiyle şahit olması ise elverir. 166 Onlar ki inkâr ederek kâfir oldular ve insanları Allah yolundan alıkoydular, (*hidayetten*) en uzaklarda olan sapıklığa uğramışlardır. 167 Onlar ki inkâr ederek kâfir oldular ve zulmettiler, Allah onları asla affetmez ve onları yola iletmez. 168 (*Onların iletilecekleri yegâne yol*) ancak Cehennem yuludur ki orada ebediyen kalırlar. Bu ise Allah için kolaydır. 169 Ey nâs! Peygamber size Tanrınız tarafından hak ile geldi, iman ediniz, hakkınızda hayırlı olur. Küfrederseniz (*biliniz ki*) göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Hak Tealâ herşeyi hakkiyle bilir ve her işi hikmetle çevirir. 170 Ey Kitap ehli! Dininizde hadleri aşmayın, Allaha dair doğrudan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsâ, Allahın elçisidir, ve Meryeme gönderdiği kelimedir. Ondan bir ruhtur (70). O halde Allah ile Peygamberlerine inanın, ve üçtür, demeyin. Bundan vazgeçmek hakkınızda daha hayırlı olur. Allah, yalnız bir mabuttûr. Onun bir oğlu olması, şani Sübhanîsine yakışmaz. Göklerde ve yerde herne varsa Onundur. Onun, kendi vahdaniyetine şahit olması kâfidir.

BÖLÜM : 24 — İSANIN NÜBÜVVETİ

171 Mesih, hiçbir vech ile Allahın bir kulu olmaktan çekinmez. En yakın melekler de öyle. Herkim ona kulluk etmekten

---

[70] Hazreti İsa ilâh değil beşerdir. Âyeti Kerime bunu anlatıyor. Fakat Hazreti İsa bir peygamberdir. Allahın Meryeme gönderdiği kelimedir. Ondan bir ruhtur. Kur'anı Kerim, Hazreti İsa meselesini hem Yahudilerle, hem Hıristiyanlarla münakaşa ediyor. Hıristiyanlar İsayı te'lih ediyorlar. Yahudilerse onun peygamberliğini inkâr ediyor ve Allah tarafından bir ruh olduğunu kabul etmiyorlar. Kur'an ise İsanın ilâhiyetini tekzip ve nübüvvetini, Allahın kelimesi ve Ondan bir ruh olduğunu tasdik ediyor. Bundan şu mesele çıkar: İsa, kelime ve ruh olmakla beşerin fevkinde bir şey mi oluyor? Böyle bir şey olsaydı onun ilâhiyetini tekzip etmenin manası kalmaz. Halbuki Kur'anın en çok ehemmiyet verdiği nokta budur. O halde Hazreti İsaya kelime ve ruh denilmesinin sebebi nedir? İsaya kelime denilmesinden murat, onun Hazreti Meryeme verilen ilâhî «müjde» ile geldiğini göstererek Yahudilerin Hazreti Meryem aleyhindeki bühtanlarını reddetmektir. Sonra İsaya «Allah tarafından ruh» denilmesinin sebebi de Yahudilerin, İsayı, zina mahsulü saydıkları için şeytandan gelmiş addetmelerine mukabeledir. Kur'an, İsanın şeytandan değil, fakat Allahtan geldiğini ifade ederek Yahudilerin bu iddialarını da cerhetmektedir.

ورسله ولا تقولوا ثلثة انتهوا خيرا لكم انما الله اله واحد
سبحانه ان يكون له ولد له ما في السموات وما في
الارض وكفى بالله وكيلا (١٧١) لن يستنكف المسيح
ان يكون عبدا لله ولا الملئكة المقربون ومن يستنكف
عن عبادته ويستكبر فسيحشرهم اليه جميعا (١٧٢) فاما
الذين امنوا وعملوا الصلحت فيوفيهم اجورهم ويزيدهم
من فضله واما الذين استنكفوا واستكبروا فيعذبهم
عذابا اليما ولا يجدون لهم من دون الله وليا ولا نصيرا (١٧٣)
يا ايها الناس قد جاءكم برهان من ربكم وانزلنا
اليكم نورا مبينا (١٧٤) فاما الذين امنوا بالله واعتصموا
به فسيدخلهم في رحمة منه وفضل ويهديهم اليه صراطا

مستقيما (١٧٥) يستفتونك قل الله يفتيكم في الكللة ان
امرؤا هلك ليس له ولد وله اخت فلها نصف ما ترك
وهو يرثها ان لم يكن لها ولد فان كانتا اثنتين
فلهما الثلثان مما ترك وان كانوا اخوة رجالا
ونساء فللذكر مثل حظ الانثيين يبين الله لكم
ان تضلوا والله بكل شيء عليم (١٧٦)

بسم الله الرحمن الرحيم
يا ايها الذين امنوا اوفوا بالعقود (١) احلت لكم بهيمة
الانعام الا ما يتلى عليكم غير محلي الصيد وانتم حرم

çekinir ve kibirlenirse bilsin ki O, yarın hepsini huzuruna toplayıp sorguya çekecek. 172 İman edip güzel işler işliyenlere gelince (*onların*) mükâfatlarını tastamam verecek, ve bunu kendi lûtfundan arttıracaktır. Fakat (*kulluktan*) çekinip onu kibirlerine yediremiyenleri en acıklı azaba uğratacaktır, bunlar Allahtan gayri, yâr ve yardımcı bulamazlar. 173 Ey nâs! Size Tanrınız tarafından bürhan geldi, size apaçık bir ışık gönderildi. 174 Allaha iman edip Ona sımsıkı sarılanlar; Onun rahmetine girer, lûtfuna erer, Onun tarafından dosdoğru yola iletilirler.

175 Senden fetva soranlara, de ki Allah size "kelâle„ (*babası ve zürriyeti olmıyan adamın mirası*) hakkındaki hükmünü bildirir: Bir adam zürriyetsiz olur da hemşiresi bulunursa terekesinin yarısı onadır. Şayet hemşiresi de zürriyetsiz ise o da ona vâris olur. Hemşireler iki iseler terekenin üçte ikisi onlarındır. Şayet bunlar erkek ve kadın kardeşler iseler erkeğe kadın hissesinin iki misli verilir. Allah, yanılmayasınız diye bunları beyan ediyor. Allah herşeyi hakkiyle bilir.

SURE: 5

MÂİDE SURESİ

(Medinede nâzil olmuştur. 16 kısımdır. 123 âyettir.)

Konusu:

Bu sûreye (Mâide) denilmesinin sebebi, Hazreti İsa taraftarlarından bir kısmının semadan bir mâide inmesi için dua etmelerini bahis mevzuu etmesidir. Sûre, bilhassa hıristiyanlıkla meşgul olur. Mâide hâdisesi onun başlıca mevzularından olduğu için ona Mâide sûresi denilmiştir.

Bundan evvelki sûrenin en mühim mevzularından biri münafıklardı. Mâide sûresi ise İslâmiyete karşı açık düşmanlıklariyle tanılan ve ötede beride müslümanlarla uğraşan hasımlarla meşgul oluyor. Dördüncü sûre yahudilerin isyanlarını izah etmişti. Beşinci sûre ise hıristiyanların dünyaya fazla dadanmak yüzünden haddi nasıl aştıklarını gösterir.

Mâide sûresi yahudilerle hıristiyanların misaklarını nasıl ihlâl ettiklerini göstererek Müslümanların kendi ahit ve misakları üzerinde durmalarını ihtar eder. Onun için sûrenin başında «Ey iman edenler teahhütleri ifa edin!» deniliyor. Bu emri müteakıp haccın edasına, taamlara, başkalarile içtimaî münasebetlere dair izahat verilmektedir. Sûrenin ikinci kısmı doğruluk ve istikamet vazifesine dikkati celbederek asıl hakikî insanlığı inkişaf ettiren manevî faziletlere ehemmiyet verilmesi üzerinde ısrar eder. Üçüncü kısım yahudiler ve hıristiyanlarla yapılan misakı anlatır, hıristiyanların fani bir insana ülûhiyet atfederek misakı bozduklarını, dördüncü kısım yahudilerin millî hayatları pahasına misakı nasıl ihlâl ettiklerini ve isyanlarının ne gibi neticeler verdiğini tavzih eder.

Sûrenin beşinci kısmı Kabilin hikâyesi ile yahudilere bir ders verdikten sonra Hazreti Muhammede karşı harp hazırlıklariyle meşgul olan yahudilerin cezasına işaret eder ve altıncı kısımda buna mümasil suçların cezalarını anlatır.

Yedinci kısım, Kur'anın daha evvelki mukaddes kitaplarla münasebetini göstererek Kur'anın en son ve en mükemmel ilâhî vahy olduğunu izah eder.

Sûrenin sekizinci kısmı müslümanları, yahudilerle hıristiyanların husumetinden tahzir eder. Aynı mevzu dokuzuncu kısımda da devam ederek düşmanların İslâmiyet ile nasıl istihza ettiklerini anlatır. Onuncu kısım, hıristiyanların doğru yoldan ayrılmaları meselesini ileri sürer ve on birinci kısım hıristiyanların müslümanlığa gösterdikleri düşmanlık hasebiyle Kur'anın onlara karşı gadir göstermediğini beyan etmekle beraber hıristiyan rahiplerle papasların halini, onların müslümanlara yakınlıklarını tespit eder ve yahudilerle müşriklerin böyle olmadıklarını izah eder.

On ikinci, on üçüncü, on dördüncü kısımlar Müslümanlara hitap ederek hıristiyanların orta yoldan inhiraflarına ve Müslümanlara karşı reva gördükleri tecavüzlere işaret eder. On ikinci kısım bir taraftan Müslümanları, rehbaniyetten tahzir ile rehbaniyetin insanı meşrû şeylerden mahrum ettiğini gösterir. Diğer taraftan Müslümanların içki kullanmamalarını, kumar gibi gayri meşrû suretlerle başkalarının mallarını gasbetmemelerini tavsiye eder ve bütün a'mâl ve harekâtın esası olarak itaat ve vazifeye riayeti tesbit eder. On üçüncü kısım Müslümanların hac farizasını ifa ederken, vahşî hayvanları bile avlamaktan menederek Kâbenin

emniyet ve masuniyetine ehemmiyet verir. On dördüncü kısım bazı emirleri irat ettikten sonra Allaha şirk koşmak cürmünün ne kadar büyük olduğunu, bilhassa bunun hıristiyanlığı saptırdığını anlatır.

Sûrenin son iki kısmı hıristiyanlığı bahis mevzuu eder. On beşinci kısım hıristiyanların dünyaya muhabbetlerinden, On altıncı kısım İsanın ilâhiyeti itikadından bahis ve bu itikadı Hazreti İsanın dili ile cerh ve iptal eder.

Mâide sûresinin büyük bir kısmı hicretin beşinci senesi ile yedinci senesi aralarında nazil olmuştur.

Meal-i Kerimi:

BÖLÜM: 1 — TEAHHÜTLERİN İFASI

Bismi'llâhi'rrahmani'rrahim

1 Ey iman edenler! Teahhütleri ifa edin (1). Haram kılınanlar müstesna olmak üzere davarlar size halâl edilmiştir. İhram halinde iken av avlamak halâl değildir (2). Allah dilediğini emreder. 2 Ey iman edenler! Allah tarafından tayin olunan menasikin (3), haram ayın hürmetini bozmayın. Hac kurbanlarına, gerdanlıklı hayvanlara (4) dokunmayın. Allahın inayetini ve rızasını dilemek için Mübarek Eve gelenlere ilişmeyin. İhramdan çıkınca avlanın. Sizi Mübarek mescitten alıkoydukları için bir cemaate karşı duyduğunuz kin sizi (*onlara karşı*) haddi aşmağa sürüklemesin. İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda yardımlaşın. Günah işlemek, haddi tecavüz etmek hususunda yardımlaşmayın (5). Allaha karşı gelmekten sakının. Çünkü Allahın (*kötülüğe karşı*) cezası şiddetlidir. 4 Kendiliğinden ölen (*hayvan*), kan, domuz eti, Allahtan başkasının adı ile boğazlanan; boğularak, vurularak, yuvarlanarak veya sürülerek ölen, canavar tarafından parçalanan hayvan haram edilmiştir. Bunlardan (*canları*

---

[1] Maksat Allaha karşı teahhüt olunan vazifeler ile insanlar arasında aktolunan mukavelelerdir.

[2] Hac mevsiminde avlanmanın men'i, 13 üncü kısımda anlatılan Kâbenin masuniyet ve emniyeti ile alâkadardır. Bu sırada bütün vahşi hayvanlar bile emniyet ve masuniyet içinde yaşarlar.

[3] Maksat haccın menasikidir.

[4] Kurban edilmek üzere hazırlanan develerin boyunlarına gerdanlıklar takılırdı ve bu suretle bir kimsenin onlara dokunmaması temin olunurdu.

[5] Kur'anı Kerimin, nefret ettiğimiz insanlara bile iyi muamele etmek ve haddi asla aşmamak için koyduğu bu esasın yüksekliğine dikkat ediniz.

إن الله يحكم ما يريد ﴿١﴾ يا أيها الذين آمنوا لا تحلوا
شعائر الله ولا الشهر الحرام ولا الهدي ولا القلائد ولا
آمين البيت الحرام يبتغون فضلا من ربهم ورضوانا وإذا
حللتم فاصطادوا ولا يجرمنكم شنآن قوم أن
صدوكم عن المسجد الحرام أن تعتدوا وتعاونوا على البر و
التقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان واتقوا الله إن الله
شديد العقاب ﴿٢﴾ حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير
وما أهل لغير الله به والمنخنقة والموقوذة والمتردية و
النطيحة وما أكل السبع إلا ما ذكيتم وما ذبح على
النصب وأن تستقسموا بالأزلام ذلكم فسق اليوم
يئس الذين كفروا من دينكم فلا تخشوهم واخشون

اليوم أكملت لكم دينكم وأتممت عليكم نعمتي ورضيت
لكم الإسلام دينا فمن اضطر في مخمصة غير متجانف لإثم
فإن الله غفور رحيم ﴿٣﴾ يسألونك ماذا أحل لهم قل أحل
لكم الطيبات وما علمتم من الجوارح مكلبين تعلمونهن
مما علمكم الله فكلوا مما أمسكن عليكم واذكروا
اسم الله عليه واتقوا الله إن الله سريع الحساب ﴿٤﴾ اليوم
أحل لكم الطيبات وطعام الذين أوتوا الكتاب حل
لكم وطعامكم حل لهم والمحصنات من المؤمنات
والمحصنات من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم إذا آتيتموهن
أجورهن محصنين غير مسافحين ولا متخذي أخدان ومن
يكفر بالإيمان فقد حبط عمله وهو في الآخرة من الخاسرين ﴿٥﴾

henüz çıkmadan yetişilip) boğazlıyabildiğiniz müstesnadır. Dikili taşlar (6) üzerinde boğazlanan (***hayvanların etini yemek***), zarlarla kısmet paylaşmak haramdır (7). Bunları (***işlemek***), itaatten çıkmaktır. Bugün kâfir olanlar dininizden (***dininizin kuvvet ve azamet bulmasından dolayı***) ye'se uğramışlardır. Artık onlardan korkmayın. Benden korkun. Bugün size, dininizi kemale vardırdım. Size nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâmı kabul ettim (8). Herkim açlıktan bunalmak derecesinde naçar kalırsa, günah işlemeyi ve haddi aşmayı kastetmiyerek, (***haram***

---

[6] Kâbe civarında birtakım dikili taşlar vardı ki putlar için adanan kurbanlar onların üzerinde kesilirdi. Bu hayvanların kanları taşların üzerine serpilir ve etleri taşların üzerlerine konurdu.

[7] Cahiliyet devrinde bir insan yola çıkmak, evlenmek veya başka mühim bir iş yapmak istediği zaman bu kısmet ve kumar oklarını atardı. Okların bir tarafında işin yapılması, bir tarafında yapılmaması hakkında yazılar vardı. Bir tarafı da boştu. Ok atıldığı zaman boş trafı çıkarsa tekrar ok atılırdı.

[8] Bu âyet, ahkâm âyetlerinin en son nazil olanıdır. Âyeti Kerime dinin islâmiyetle kemale erdiğini anlatıyor.

edilen etlerden yiyebilir). Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır. 5
Kendilerine neyin halâl edildiğini sorarlar. De ki: İyi ve temiz
nimetler, Allahın size öğrettiği ile terbiye ettiğiniz yırtıcı hay-
vanların avı size halâl edilmiştir. Onların size tutup getirdik-
lerini yeyin. Yiyeceğiniz zaman Allahın adını anın. Allaha karşı
vazifelerinize dikkat edin. Hak Tealâ, hesabı çabuk sorar, çabuk
görür. 6 Bugün size iyi ve temiz nimetler halâl edilmiştir. Ken-
dilerine Kitap verilenlerin taamı size, sizin taamınız onlara ha-
lâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar, ve sizden evvel kendile-
rine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar, mehirlerini vermek,
onlarla evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere,
size halâldir (9). Herkim imanı inkâr ederse (10) bütün işledik-
leri boşa gider, âhirette de ziyana uğrayanlardan olur

BÖLÜM : 2 — DOĞRULARIN VAZİFELERİ

7 Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi,
dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı sıvayın. Ayaklarınızı
topuklarınıza kadar yıkayın. Cünüp iseniz temizlenin (*yıkanın*),
hasta veya yolda bulunur, yahut biriniz halâdan gelir, yahut
kadınlarla temas eder de su bulamazsanız temiz toprakla teyem-
müm edin, onunla yüzlerinizi, ellerinizi sıvayın. Allah size zorluk
ve darlık vermek istemez, sizin temiz olmanızı, hakkınızda nime-
tini tamamlamasını ister. Ta ki şükredesiniz. 8 Allahın size olan
nimetini, sizin hani "işittik, kabul ettik„ diye bağlandığınız misa-
kını anın (11). (*Allaha karşı gelmekten sakının*). Çünkü Allah,

---

[9] Şeriâtı Museviye hiçbir istisna kabul etmez. Tesniyede deniliyor ki: «Onlar ile akrabalık ederek kızını onun oğluna vermeyesin ve onun kızını senin oğluna almıyasın.. (7 : 3).»

Sen - Pol da bu hususta Şeriâti Museviyeden ayrılmamıştır. O da der ki : «Mümin olmayan ile münasebetsiz bir boyunduruğa girmeyiniz. Zira fısk ile salâhın ne alâkası var ve nur ile zulmetin ne müşareketi var.» Korentoslulara risale (9 : 14).

[10] İmanı inkâr etmek türlü türlü tefsir olunur. Bazılarına göre bundan maksat Allahı inkâr etmek, yahut Allahın vahdaniyetini tanımamak, bazılarına göre Allahın vahyini inkâr etmektir.

[11] Burada (Akabe) biatine işaret olunduğu söyleniyor. Fakat Hudeybiye biatine işaret edilmiş olması daha çok muhtemeldir .

سورة المائدة

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ
وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ
إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى
أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ
فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ
وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ
يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
(٨) وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ
بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ (٩) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ
بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا

الجزء السادس

هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (١٠)
وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ
عَظِيمٌ (١١) وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (١٢) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ
أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ
(١٣) وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ
عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ
الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا
حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ

kalplerdeki (*herşeyi*) bilir. 9 Ey iman edenler! Allah için (*hakkı iltizam üzere*) durun. Adalet ve insaf ile şahit olun. Bir cemaate hiddet ve ondan nefret etmeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaleti icra edin. Adalet, takvaya daha yakındır. Allaha karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır. 10 Allah, iman edenlere ve iyi yararlı işler işliyenlere vadetti: Onlara yarlığanmak ve büyük mükâfata nail olmak var. 11 Kâfir olanlara ve âyetlerimizi inkâr edenlere gelince bunlar alevli ateşlerin yâranıdırlar. 12 Ey iman edenler! Allahın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir cemaat size el uzatmağa teşebbüs etmişti de (*Allah*) onların ellerini üzerinizden geri çekmişti. Allaha karşı gelmekten korunun, Müminler yalnız Allaha dayansınlar (**12**).

---

[12] İslâm düşmanlarının İslâmiyeti imha için, yahut Resuli Ekremin hayatına kast için vuku bulan teşebbüsleri sayılmakla bitmez. Âyeti Kerime de bunlara işaret ediyor. Bazı müfessirler de âyetin, Nadîr yahudilerinin, Resuli Ekremin hayatı aleyhindeki suikastlarına işaret ettiğini söylerler.

BÖLÜM : 3 — MUSEVİLERLE HIRİSTİYANLARIN MİSAKLARI

13 Allah İsrail oğullarından misak almıştı. Biz onlardan on iki reis tayin ettik (13). Allah buyurdu ki: Ben sizinle beraberim. Siz namazı dosdoğru kılar, zekât verir, Peygamberlerime inanır, onlara yardım eder, muhtaçları Allah yolunda gözetlerseniz, muhakkak ki, sizin kötülüklerinizi örter, sizi içinden ırmaklar akan Cennetlere koyarım (14). Bundan sonra içinizden herkim kâfir olursa şüphe yok ki, doğru yoldan sapmış olur. 14 Sonra Onların bu misaklarını bozmalarından dolayı onlara lânet ettik (*rahmetimizden koğduk*), yüreklerini katılaştırdık. Onlar kelimeleri yerlerinden tahrif ederler. Kendilerine tebliğ olunanın bir kısmını unuttular. İçlerinde azı müstesna, hainlerin hıyanetlerini görüp durmaktasın. Sen onları affet, bağışla. Çünkü Allah (*başkalarına*) iyilik edenleri sever. 15 "Biz nasranîyiz„ diyenlerden de misak aldık. Onlar da kendilerine tebliğ olunanın bir kısmını unuttular (15). Onun için biz de onlar arasında kıyamete kadar adavet ve nefreti payidar ettik (16). Allah da onların yaptıklarını yüzlerine çarpacaktır. 16-17 Ey Kitap ehli! Sizin kitaptan gizlediklerinizin çoğunu apaçık gösteren, çoğunu (*yüzünüze vurmıyarak*) affeden, Peygamberimiz size geldi. Size Allah

---

[13] Kitabı Mukaddesin Adad kitabı bunların isimlerini saydıktan sonra der ki: «Bunlar cemaatin meşhurları, pederleri sıbıtlarının eşrafı, İsrail beyklerinin reisleri idiler (Adad 1 : 5-15). Kur'anı İngilizceye tercüme edenlerden Rodwell, Kitabı Mukaddesin bu beyanından gafil kalarak Kur'anın bu on iki reisi uydurduğunu iddia eder ve cehaletini gösterir.

[14] Yuşa ile Kâlip, Yahudilere verilen arzı şu şekilde tarif ediyorlar: «Rab, bizden razı olursa bizi ol diyara götürüp onu, yani ol süt ve bal diyarını bize verecektir (Kitabı Mukaddes, Adad 14 : 8).

[15] Onların neyi unuttuklarını İncillerden bulabiliriz: Hazreti İsa diyor ki: «Size söyliyeceğim daha çok şeyler var. Lâkin şimdi tahammül edemezsiniz. Amma ol HAKİKAT RUHU geldiği zaman sizi cümle hakikate irşat edecektir. Zira o kendiliğinden söylemeyip işittiği şeylerin cümlesini söyliyecek, ve vuku bulacak şeyleri size haber verecektir.»

Hıristiyanların unuttukları buydu! Yani Hazreti İsanın Risaleti Muhammediyeyi tebşir etmesi idi.

[16] Muhtelif hıristiyan milletler arasında adavet ve nefret bulunacağını **ifade eden Âyeti Kerimenin meali, her zaman, bilhasa birinci ve ikinci cihan harpleri ve onları takip eden olaylar ile tahakkuk edegelmektedir. Bu adavet ve nefretin kalkması için bu milletlerin islâmiyeti kabul etmeleri icabeder.**

قد ضل سواء السبيل فبما نقضهم ميثاقهم لعناهم
وجعلنا قلوبهم قاسية يحرفون الكلم عن مواضعه و
نسوا حظا مما ذكروا به ولا تزال تطلع على خائنة منهم
الا قليلا منهم فاعف عنهم واصفح ان الله يحب المحسنين
ومن الذين قالوا انا نصارى اخذنا ميثاقهم فنسوا
حظا مما ذكروا به فاغرينا بينهم العداوة والبغضاء
الى يوم القيامة وسوف ينبئهم الله بما كانوا يصنعون
يا اهل الكتاب قد جاءكم رسولنا يبين لكم كثيرا
مما كنتم تخفون من الكتاب ويعفو عن كثير قد جاءكم
من الله نور وكتاب مبين يهدي به الله من اتبع
رضوانه سبل السلام ويخرجهم من الظلمات الى النور باذنه

ويهديهم الى صراط مستقيم لقد كفر الذين قالوا
ان الله هو المسيح ابن مريم قل فمن يملك من الله شيئا ان
اراد ان يهلك المسيح ابن مريم وامه ومن في الارض جميعا
ولله ملك السماوات والارض وما بينهما يخلق ما يشاء
والله على كل شيء قدير وقالت اليهود والنصارى
نحن ابناء الله واحباؤه قل فلم يعذبكم بذنوبكم بل انتم
بشر ممن خلق يغفر لمن يشاء ويعذب من يشاء
ولله ملك السماوات والارض وما بينهما واليه المصير
يا اهل الكتاب قد جاءكم رسولنا يبين لكم
على فترة من الرسل ان تقولوا ما جاءنا من بشير ولا نذير فقد
جاءكم بشير ونذير والله على كل شيء قدير

tarafından bir nur (17), ve apaçık Kitap geldi. 18 Allah onunla, (*iman edip*) rızasını kazananları selâmet yollarına iletir, iradesiyle karanlıktan aydınlığa çıkarır ve dosdoğru yola götürür. 19 "Allah, Meryem oğlu Mesihtir!„ diyenler, muhakkak ki kâfir oldular. De ki: Allah o Meryem oğlu Mesihi de, anasını da ve yeryüzündekilerin hepsini de helâk etmek isterse, kim ona mâni olabilir?!.. Göklerin, yerin ve aralarındaki herşeyin mülkü Allahındır. Dilediğini yaratır ve herşeye kudreti yeter. 20 Yahudilerle nasranîler dediler ki: "Biz Allahın oğulları ve sevgilileriyiz.„ De ki: Öyle ise (*Allah*) neye sizi günahlarınız yüzünden azaba uğratıyor? Hayır, siz ancak Allahın yarattığı beşer arasındasınız. (*Allah*) dilediğini yarlığar, dilediğini azaba duçar eder. Göklerin,

---

[17] Burada Resuli Ekreme «ışık» deniliyor. Çünkü Hazreti Peygamber insanları, karanlıktan ışığa çıkarır, batıldan hakikate götürür. Hazreti İsa da Resuli Ekrem hakkında müjde verirken «o sizi bütün hakikate irşat edecektir» diyor. On beşinci âyetin notlarına bakınız.

yerin ve aralarındaki herşeyin mülkü Allahındır. Ve nihayet dönüş de Onadır. 21 Ey Kitap ehli! Peygamberlerin arası kesildiği zaman, bize müjde veren, korkutan hiçbir Peygamber gelmedi, dememeniz için size müjdeleyici ve korkutucu Peygamberimiz (*herşeyi*) beyan etmek üzere geldi (18). Allah herşeye hakkiyle kadirdir.

BÖLÜM: 4 — İSRAİL OĞULLARININ MİSAKI BOZMALARI

23 Hani Musa kavmine demişti: Ey benim kavmim! Allahın üzerinizdeki *o* nimetini hatırlayın ki içinizden Peygamberler çıkarttı, size saltanatlar ihsan etti, âlemde kimseye vermediğini size verdi! Ey benim kavmim! Allahın size nasip ettiği Mukaddes Arza girin, sakın geri dönüp kaçmayın. Yoksa ziyana uğrıyanlardan olursunuz. 24 Onlar dediler ki: Yâ Musa! Orada güçlü kuvvetli zorbalardan müteşekkil bir cemaat var. Onlar oradan çıkmadıkça biz girmeyiz. Oradan çıkarlarsa gireriz (19). 25-26 Onların içlerinde korkan kimselerden olup Allahın nimetine eren iki kişi "Onların üzerine kapıdan girin. Kapıdan girerseniz muhakkak ki galip gelirsiniz. Müminseniz yalnız Allaha dayanın„ demişlerdi (20). 27 Onlar dediler ki: "Yâ Musa! Zorbalar içerde bulundukça biz oraya ebediyyen girmeyiz. Artık sen Tanrınla beraber git de ikiniz döğüşün. Biz burada oturacağız.„ 28 (*Musa dedi:*) Yarabbi! Benim kendi nefsimden ve kardeşimden başka söz geçirecek bir kimsem yok. Bizi bu küstah, bu serkeş cemaatten ayır! 29 (*Tanrı buyurdu ki:*) Orası onlara kırk yıl haram edildi. Onlar çöllerde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Sen bu küstahların halinden sıkılma! (21)

---

[18] Resuli Ekremle ondan evvel zuhur den Hazreti İsa arasında altı asır kadar geçmişti. Hazreti İsa ile Hazreti Muhammed arasında herhangi millet içinde bir peygamber zuhur etmemiştir.

[19] «Biz ol kavim üzerine çıkmağa muktedir değiliz: Zira kuvvetlidirler» O diyarın içinde gördüklerimizin hepsi uzun boylu kimselerdir... Biz kendi nazarımızda çekirge gibi olup onların nazarında da öyle idik, dediler. (Kitabı Mukaddes, Adad 13 : 32,33).

[20] «Yeşu ibni Nun ile Kâlip... O diyar çok iyi diyardır... Rab bizimledir... Onlardan korkmayınız, dediler» (Adad 14 : 6,9).

[21] «Ecdatlarına yemin ettiğim diyarı asla görmiyecekler. Beni tahkir edenlerden biri de onu görmiyecektir» Adad (14 : 23), Âyeti Kerimede bahis mevzuu olan kırk sene, bu neslin hayatını ifade ediyor.

سورة المائدة

وإذ قال موسى لقومه يا قوم اذكروا نعمة الله عليكم
إذ جعل فيكم أنبياء وجعلكم ملوكا وآتاكم ما لم
يؤت أحدا من العالمين ۝ يا قوم ادخلوا الأرض المقدسة
التي كتب الله لكم ولا ترتدوا على أدباركم فتنقلبوا خاسرين
۝ قالوا يا موسى إن فيها قوما جبارين وإنا لن ندخلها
حتى يخرجوا منها فإن يخرجوا منها فإنا داخلون ۝
قال رجلان من الذين يخافون أنعم الله عليهما ادخلوا
عليهم الباب فإذا دخلتموه فإنكم غالبون ۝ وعلى
الله فتوكلوا إن كنتم مؤمنين ۝ قالوا يا موسى إنا لن
ندخلها أبدا ما داموا فيها فاذهب أنت وربك فقاتلا إنا
هاهنا قاعدون ۝ قال رب إني لا أملك إلا نفسي وأخي

الجزء السادس

فافرق بيننا وبين القوم الفاسقين ۝ قال فإنها
محرمة عليهم أربعين سنة يتيهون في الأرض فلا
تأس على القوم الفاسقين ۝ واتل عليهم نبأ ابني
آدم بالحق إذ قربا قربانا فتقبل من أحدهما ولم يتقبل من
الآخر قال لأقتلنك قال إنما يتقبل الله من المتقين ۝
لئن بسطت إلي يدك لتقتلني ما أنا بباسط يدي إليك
لأقتلك إني أخاف الله رب العالمين ۝ إني أريد
أن تبوء بإثمي وإثمك فتكون من أصحاب النار وذلك جزاء
الظالمين ۝ فطوعت له نفسه قتل أخيه فقتله
فأصبح من الخاسرين ۝ فبعث الله غرابا يبحث في الأرض
ليريه كيف يواري سوءة أخيه قال يا ويلتا أعجزت

BÖLÜM : 5 — KABİLİN KISSASI

30 Onlara, Âdemin iki oğlu kıssasını da, dosdoğru anlat. Hani onların ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birininki kabul olunmuş, ötekininki kabul olunmamıştı. Öteki berikine "seni öldüreceğim!„ demiş, o da "Allah ancak doğruların, sakınanların kurbanını kabul eder (22), 31 elini beni öldürmek için uzatırsan ben de seni öldürmek için elimi uzatacak değilim. Ben bütün âlemlerin Tanrısı olan Allahtan korkarım, 32 dilerim ki sen benim, günahımı da, kendi günahını da yüklenip Cehennem ate-

[22] Hâbil ile Kabil kıssasına işaret olunduğu anlaşılıyor. Kitab-üt-Tekvinde (4 : 3 — 12) de bundan bahsedilir ve Hâbilin çoban, Kabilin çiftçi olduğu, Kabilin yer mahsulâtından Rabba takdime, Hâbilin de sürüsünün ilk doğanları ile semizlerinden kurban götürdüğü. Rabbın Hâbil tarafından takdim olunan kurbanı kabul ederek ötekininkini kabul etmediği uzun uzadıya anlatılır.

İmam Hasan ile Dahhakın kavline göre burada Beni İsrailden iki kişiye işaret olunmaktadır. Çünkü herhangi kimseye Âdem oğlu denilebilir. Fakat bu kıssa ile, yahudiler tarafından Hazreti Peygamber Aleyhisselâma karşı tertip olu-

şinin yâranından olasın. Zaten zalimlerin de cezası budur!„ (*cevabını vermişti.*) 33 (*Kabil dinlemiyerek*) nefsine uydu ve nefsi ona kardeşini öldürmeyi kolaylaştırdı O da kardeşini öldürdü de husrana uğrayanlardan oldu. 34 Sonra Allah yeri eşen bir karga gönderdi ki ona kardeşinin ölü cesedini nasıl örteceğini öğretsin. O da: "Ne yazık bana, bu karga gibi bile olmaktan âciz kaldım da kardeşimin cesedini örtemedim (23).„ dedi ve pişman oldu. 35 Bundan dolayı Beni İsraile buyurduk ki: Herkim bir cinayet işlememiş, (*bir kimseyi öldürmemiş*) ve yeryüzünde fesat çıkarmamış olan bir kimseyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur, bir kimseyi diri bırakırsa sanki bütün insanları diriltmiş olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık âyetleri getirmişlerdi. Bundan sonra da onların birçoğu yeryüzünde fesat çıkararak yoldan saptılar. 36 Allah ile Peygamberine karşı harbeden ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası (24), öldürülmek, asılmak, çaprastvarî elleri ve ayakları kesilmek, yahut yerden sürülmektir (25). Bu, onları yeryüzünde rüsva etmek içindir. Onlara âhirette de büyük azap vardır. 37 Yalnız ellerinize düşmeden ve onlara gücünüz yetmeden tevbe edenler (*müstesnadırlar*). Biliniz ki Allah, yarlığayıcıdır, esirgeyicidir.

---

nan suikasde de işaret edildiği anlaşılabilir. O takdirde İsrail oğlu, İsmail oğluna kasdeden mütecaviz tarafı, Hazreti Peygamber de tecavüze uğrıyan İsmail oğlunu temsil etmiş olur. Bunu böyle kabul edersek bu kısmı takip eden iki kısım, yahudilere ve hıristiyanlara ahit ve misaklarını hatırlâttığını ve onlara bu misakları bozduklarını anlattığını kabul etmek icabeder.

[23] Kitabı Mukaddes bu hâdiseden bahsetmez. Fakat iptidaî insanın bazı şeyleri, diğer mahlûkattan öğrenmesine mani yoktur.

[24] Burada Müslümanlarla harbeden ve yeryüzünde fesat çıkaran düşmanların hepsi, ezcümle yahudiler de murat olunuyor. Fakat müstakir bir cemiyet içinde fesat çıkaran, müfsitlerle katillere de ayni muamelenin tatbiki lâzım geldiği umumiyetle kabul olunmaktadır. Mevzuu bahsolan ceza dört çeşittir. Bundan, her hâdisenin zaman, mekân ve sair şeraitine ehemmiyet verilmesi lâzım geldiği anlaşılıyor. Şayet katil cinayeti fesat maksadile irtikâp olunmuşsa, mücrimin katli de lâzım gelir. Mücrimin irtikâp ettiği katil. Canavarca ise, katil hükmü salben tatbik olunur. Sair hâdiselerde, daha şiddetli cezaya lüzum görülmezse, hapis ile iktifa edilir.

[25] «Yerden sürülmek» tabirinden murat, İmamı Âzam Ebu Hanifeye göre, hapistir. Sair lisancılar da bunu kabul ediyorlar (Râzî). Bunun sebebi vazıhtır. Bir kimsenin yeryüzünden nefyolunmasına imkân yoktur. Onun için yeryüzünden sürülmekten maksat hapistir. Şayet maksat mücrimlerin bulundukları yerden sürülmesi ise, o zaman hapis cezası yerine nefiy cezası tatbik olunur.

أن أكون مثل هذا الغراب فأواري سوءة أخي فأصبح
من النادمين (٣١) من أجل ذلك كتبنا على بني إسرائيل
أنه من قتل نفسا بغير نفس أو فساد في الأرض فكأنما
قتل الناس جميعا ومن أحياها فكأنما أحيا الناس جميعا
ولقد جاءتهم رسلنا بالبينات ثم إن كثيرا منهم بعد
ذلك في الأرض لمسرفون (٣٢) إنما جزاء الذين يحاربون الله
ورسوله ويسعون في الأرض فسادا أن يقتلوا أو يصلبوا
أو تقطع أيديهم وأرجلهم من خلاف أو ينفوا من الأرض
ذلك لهم خزي في الدنيا ولهم في الآخرة عذاب عظيم
(٣٣) إلا الذين تابوا من قبل أن تقدروا عليهم فاعلموا أن
الله غفور رحيم (٣٤) يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وابتغوا

إليه الوسيلة وجاهدوا في سبيله لعلكم تفلحون (٣٥)
إن الذين كفروا لو أن لهم ما في الأرض جميعا ومثله معه
ليفتدوا به من عذاب يوم القيامة ما تقبل منهم ولهم عذاب
أليم (٣٦) يريدون أن يخرجوا من النار وما هم بخارجين منها
ولهم عذاب مقيم (٣٧) والسارق والسارقة فاقطعوا
أيديهما جزاء بما كسبا نكالا من الله والله عزيز حكيم
(٣٨) فمن تاب من بعد ظلمه وأصلح فإن الله يتوب عليه إن الله
غفور رحيم (٣٩) ألم تعلم أن الله له ملك السماوات و
الأرض يعذب من يشاء ويغفر لمن يشاء والله على كل
شيء قدير (٤٠) يا أيها الرسول لا يحزنك الذين يسارعون
في الكفر من الذين قالوا آمنا بأفواههم ولم تؤمن قلوبهم

BÖLÜM : 6 — MÜTECAVİZLERİN CEZASI

38 Ey iman edenler! Allaha, karşı gelmekten korunun, Ona yakın olmak için çare arayın, Onun yolunda cihat edin ki felâha eresiniz. 39 Yeryüzünde ne varsa hepsi, kâfir olanların elinde bulunsa ve onun bir misli ona katılsa da kıyamet günü azaptan kurtulmak için bütün bunu feda etseler, onlardan kabul olunmaz. Onlar için acıklı azap vardır. 40 Onlar ateşten çıkarılmalarını isterler. Halbuki ondan çıkacak değillerdir. Orada onlar için devamlı azap vardır. 41 Hırsız erkek ile hırsız kadının, irtikâp ettikleri cürme mukabil, Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere, ellerini kesiniz. Hak Teâlâ Azizdir, Hakîmdir (26)

[26] Bundan evvelki âyetlerde Allah ile peygamberine harp ilân eden ve yeryüzünde fesat çıkaranlar için dört ceza gösterilmiştir: Katil, salp, ellerle ayakların kesilmesi, nefiy. Bu cezaların en şiddetlisi salp, en hafifi nefiydir. Hırsızlık, fesatçılıktan daha hafif olduğuna göre onun cezası, fesadın en hafif cezasından

42 Fakat kim ki zulmettikten sonra tevbe ederek halini düzeltirse, Allah da onun tevbesini kabul eder. Zaten Allah yarlığayıcıdır, esirgeyicidir. 43 Bilmiyor musun ki göklerle yerin mülkü Allaha aittir. (*Allah*) dilediğine azap eder, dilediğini yarlığar, Onun kudreti herşeye tamamiyle yeter. 44 Ey Peygamber! Ağızlariyle;. İnandık, dedikleri halde kalpleri inanmıyarak kâfirlik yolunda koşuşanlar; yahudi olanlar arasından yalanlara kulak asanlar, sana gelmiyen cemaati dinleyenler yüzünden sakın mahzun olma. Bunlar sözlerin yerlerini bildikleri halde yerlerini değiştirirler ve derler ki: Size bu verilirse kabul edin, verilmezse çekinin! Allah kimin sapmasını isterse, onun için, Allaha karşı, senin hiçbir şeye gücün yetmez. Bunlar o kimselerdir ki Allah onların kalplerini temizlemek istememiştir, onlar dünyada rezil ve rüsva olurlar, âhirette de acıklı azaba uğrarlar. 45 Onlar yalana kulak asıcı, haram malı yeyicidirler. Şayet bunlar sana gelecek olurlarsa aralarında hükmet, yahut onlardan yüz çevir,

---

daha hafif olmak gerektir. Bu itibarla sirkatten dolayı ellerin kesilmesi, bu cinayeti irtikâp edenlere verilecek en şiddetli cezadır. Onun en hafif cezası da hapistir

Âyeti Kerimeden şu noktalar anlaşılıyor:

a — Evvelâ el kesmek cezasının ibret verici olduğu söyleniyor İbret verici cezalar ise ancak cürümlerin son derece mühim olduğu, mücrimler ıslahı hal edemiyecek hale geldikleri ve cürüm irtikâbını itiyat ettikleri zaman tatbik olunur.

b — Bundan sonraki Âyeti Kerime, bu cezanın hallerini ıslah edip tevbe edenlere tatbik olunamıyacağını gösteriyor, böylece, bu ağır cezanın yola gelmelerine imkân ve ihtimal bulunmıyan canilere tatbik olunacağı tavazzuh ediyor. Onun için sirkat irtikâp edenlerin tevbe edip hallerini ıslah etmeleri için fırsat verilmek icabeder. Bu ise ancak onların cürümlerine göre daha hafif bir ceza gördükten sonra serbest kalmalariyle mümkün olur.

c — Sirkat cürmünden dolayı el kesmek cezası 33 üncü Âyetteki büyük cürümlerden bahsedilirken irat edilmiştir. O büyük cürümleri irtikâp edenlere bile hapis cezası verilebildiğine göre, sirkat mürtekiplerine hapis cezasının verilmesi evlâ olur

d — Sadrı İslâmda sirkat cürümlerinden birçoklarının el kesmek ile cezalandırılmadıkları tarihen sabittir.

e — Sâriklerin ellerini kesmeyi kabul eden fukaha dahi sârikın elini kesebilmek için birçok kayıtlar koymuşlardır.

İslâm tarihinde şu hâdiseyi okuyoruz: Emevîlerden Halife Hişam sariklerin elini kesmek mukabilinde iki sene hapis cezası vermeyi kabul etmiş, fakat sirkatlerin çoğalması üzerine, el kesmek cezasını iade mecburiyetinde kalmıştı. Sirkatler çoğalmamış olsaydı, sariklerin iki senelik hapsile iktifa olunacaktı.

Demek ki o zaman içtimaî şerait ve içtimaî seviye müsaade etseydi sârikler, ancak hapis ile cezalandırılacaklar, ancak sârikler içinde sirkati itiyat eden ve ıslah edilmiyecek hale gelenler hakkında el kesmek cezası tatbik olunacaktı.

سُورَةُ الْمَائِدَةِ ١٥٠

وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝٤٢ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ۝٤٣ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ

الْجُزْءُ السَّادِسُ ١٥١

الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ۝ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۝ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ۝ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ

onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Onlar arasında hükmedecek olursan insaf ve adalet dairesinde hükmet (27). Çünkü Allah doğru olanları ve insaf edenleri sever. 46 Tevrat onların nezdinde bulunduğu ve Allahın hükmünü muhtevi olduğu halde onlar nasıl olur da senin hükmüne müracaat ederler (28). Onlar arkalarını çevirirler, zira bunlar mü'min değildirler.

---

[27] Medinede ikamet eden muhtelif cemaatler ittifak etmişlerdi. Aralarında vukubulacak bütün ihtilâflar Resuli Ekreme arzedilecekti. Fakat bu sırada yahudilerin islâmiyete karşı adavetleri apaçık bir surette tebarüz etmişti. Onun için Resuli Ekremin onlara ait hususlarda hâkimlik etmemesine müsaade olunuyor. Bununla beraber Resuli Ekrem şayet onlar arasında hâkimlik edecek olursa ancak adl ve insaf dairesinde hareket edecekti. İki taraf arasında husumet ve adavetin azamî dereceye varmasına rağmen adaletten zerre kadar inhiraf etmemek, Resuli Ekremin en bariz harikalarından biridir. Resuli Ekrem, ahlâkî kemalin en yüksek şahikalarında idi.

[28] Yahudiler, şeriati Museviyenin şiddetinden kaçmak için, İslâm şeriati mucibince muhakeme olunmak isterlerdi. Onların bu hal ve hareketleri şeriati Museviyeye besledikleri itikada münafi idi.

BÖLÜM : 7 — KUR'AN İLE DAHA EVVELKİ KİTAPLAR

47 İçinde hidayet ve aydınlık olan Tevratı, Biz gönderdik (29). Kendilerini Allaha teslim eden Peygamberler, yahudilere ait davalarda onunla hükmederlerdi. Onların uleması da, mürşitleri de, *(öylece hareket ederlerdi)*. Çünkü bunlar Allahın kitabını muhafazaya memur idiler. Hepsi de kitabın *(hak olduğuna)* şahit idiler. O halde, insanlardan korkmayın ve Benden korkun. Âyetlerimi, hasis menfaatler mukabilinde feda etmeyin. Kim ki Allahın vahyettiği ile hükmetmezse kâfir olanlar onlardır (30).
48 Tevratta emrettik ki can cana, göz göze, burun buruna, diş dişedir. Yaralamalar, kısas edilir (31). Hak sahibi affederse onun affı, kendi günahını örtmeğe yarar. Herkim Allahın gön-

---

[29] Bu sûrenin (47 — 50) inci âyetleri, Tevrat ile İncilin esas itibariyle ilâhî vahy olduğunu, nur ve hidayeti muhtevi bulunduğunu anlatıyor. Her Müslüman da buna itikat eder

Hıristiyan münakkitler bu âyetleri ele alarak bunlarla Tevrat ile İncilin her türlü tahriften masun olduğunu ispat etmek isterler. Yanılıyorlar. Bu âyetlerde bu mukaddes kitaplar hakkında birçok beyanat vardır. Bunları bahis mevzuu etmeden evvel bu kitapların mahiyetini ve Kur'anın bunlara karşı vaziyetini 51 inci âyetin gösterdiğini söylemek lâzımdır. Karilerimiz 51 inci âyetin notuna baksınlar. Âyeti Kerime evvelâ Tevratın ilâhî vahy olduğunu ve hidayet ile aydınlığı muhtevi bulunduğunu anlatıyor. Yukarıda dediğimiz gibi bunu her Müslüman kabul eder. Kabul etmediğimiz bir nokta bu hidayet ve aydınlığın, tastamam muhafaza edilmediğidir, kabul etmediğimiz ikinci nokta bu kitapların bütün insanlığa, bütün asırlara ve devirlere hitap etmediğidir. Evet bu kitaplarda hidayet ve nur vardı. Fakat bir millet için ve mahdut bir zaman için!

Hıristiyan münakkitler unutuyorlar ki Tevrat, hidayet ve nuru muhtevi olduğu halde sonradan gene yahudilere İncil de gönderilmişti. Demek ki Tevrattaki hidayet ve aydınlık yahudiler için bile, aleddevam kâfi değildi ve onun için yeni bir vahye ihtiyaç vardı.

Kur'anı Kerim de, Tevratın, bir millet ve bir devir için hidayet ve aydınlığı muhtevi olduğunu, fakat bu şerait dahilinde kabul ediyor

[30] Âyeti Kerime yahudi ulemasiyle mürşitlerinin Tevratı muhafaza ile mükellef olduklarını söylüyorsa da onların bu vazifeyi ifa ederek kitabı bütün saffetiyle muhafaza ve kendilerinden sonra gelen nesillere devrettiklerini söylemiyor.

«Cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak, yanığa yanık, yaraya yara, bereye bere kısas edeceksin.» (Kitabülhuruç 21 : 23 — 25).

[31] «Bir kimse komşusun sakat ederse onun ettiği gibi kendine edilsin. Kırığa kırık, göze göz, dişe diş olarak bir adama ettiği sakatlık gibi kendine edilsin...» (Lâviliiler 24 : 19 : 21).

Kur'anı Kerim bütün bunlardan katilin katli hükmünü ipka etmiş ve diğer hususlar için cezalar tertip etmiştir.

derdiği ile hükmetmezse, işte zalimler onlardır. 49 Bunların izinden Meryem oğlu İsâyı, ellerindeki Tevratı doğrulayıcı olarak gönderdik (32), ona hidayet ve aydınlık bulunan, ellerindeki Tevratı tasdik eden, doğruları yola ileten, onlara öğüt veren İncili verdik. 50 İncil sahipleri. Allahın onlara gönderdiği (*hükümlerle*) hükmetsinler. Kim ki Allahın vahyettiği ile hükmetmezse Allaha, karşı gelmiş olurlar. 51 Sana (*Ya Muhammed*) ondan evvelki kitabı tasdik ederek onun üzerinde nigehban olan (33) kitabı hak ile gönderdik. Artık onlar arasında Allahın gönderdiği (*kitap mucibince*) hükmet. Onların hava ve hevesine uyarak sana gelen haktan dönme! Herbiriniz için bir kanun verdik (34), ve bir yol açtık. Allah dileseydi hepinizi bir tek millet yapardı. Fakat sizi, verdiği (*kanunla*) denemek diledi (35). O halde hayır yolunda koşuşun. Hepinizin dönüşünüz, Allahın huzurudur. O da ihtilâf ettiğiniz şeyleri size bildirecektir. 52 Sen, Allahın sana gönderdiği (*kitaba göre*) aralarında hükmet. Onların hava ve heveslerine sakın kapılma. Sana Allah tarafından gönderilenin bir kısmından seni caydırmalarından sakın. Onlar yüz çevirirlerse bil ki Allah onları, bazı günahlarından dolayı cezaya çarpmak ister, nâsın birçoğu, şüphe yok ki fâsıktırlar. 53 Acaba onlar cahiliyet hükmünü mü araştırıyorlar? Fakat yakinen inanan insanlar için Allahtan daha güzel, daha doğru hâkim bulunabilir mi?

---

[32] İncil, birçok noktalarda şeriati Museviyeden ayrılır. Fakat esas itibariyle onu tasdik eder. Onun için tasdikten murat, umumî esaslarda mutabakattır.

[33] Burada Kur'an-ı Kerimin, daha evvelki kitapların nigehban ve muhafızı olduğu beyan olunuyor. Bu suretle daha evvelki kitaplarda kıymeti haiz ne varsa hepsinin Kur'anda bulunduğu, bunların her türlü tahrif ve tebdilden salim olarak Kur'an tarafından hıfzedildiği beyan olunuyor.

[34] Kur'andan evvel her millete ayrı ayrı hidayet kanunları verilmişti. Kur'an ile bütün hidayet yolları birleşti ve her milletin, her devrin ihtiyacı tatmin olundu.

[35] İnsan temyiz ve idrak kuvvetiyle diğer mahlûkların hepsine faiktir. İnsan doğru yolları eğri yollardan ayırt eder ve dilediği yolu seçer. Diğer mahlûkat ise tâbi oldukları kanuna boyun eğerek yaşarlar. Temyiz kuvvetiyle hareket eden insanlar türlü türlü yollardan giderler, türlü türlü mezheplere salik olurlar. İnsan temyiz kudretinden istifade edemiyecek bir halde yaratılsaydı, onun yüksek kabiliyetleri tezahür edemezdi.

سورة المائدة ١٥٢

بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ۝ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝ وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ۝ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ

الجزء السادس ١٥٣

مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَن تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ ۝ وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَٰلِكَ

BÖLÜM : 8 — MÜSLÜMANLARLA DÜŞMANLARI

54 Ey iman edenler! Yahudilerle hıristiyanları dost edinmeyin (36). Onlar biribirlerinin yârıdırlar. Onlardan yâr edinen de onlardan olur. Hak Tealâ zalim insanları doğru yola iletmez (37). 55 Kalbinde illet bulunan kimselerin *(bunlarla dost olmak için)* onların tarafına koşuşarak “başımıza bir felâket gelmesinden korkarız.„ dediklerini görürsün. Belki de Allah zafer bahşeder, yahut da kendi tarafından bir iş çıkarır da onlar içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olurlar. 56 İman edenler de derler ki: Olanca kuvvetleriyle, sizinle beraberiz, diye

---

[36] İki millet harp halinde olduğu zaman, bir tarafın fertlerinden biri, diğer taraf ile dost olacak olursa düşman muamelesi görür.. Kur'ani Kerim de bunu beyan ediyor. Daha sonrakı ayetlerde felâket ve zaferden bahsolunması da bunu gösteriyor.

[37] Bütün mümin olmıyanlar, aralarındakı ihtilafları unutarak İslâmiyet aleyhinde bir cephe vücuda getirmişlerdi. Onun için müminlerin bu birleşik düşman-

yemin edenler bunlar mı? Onların bütün yaptıkları boşa gitti. Kendileri de ziyana uğradılar. 57 Ey iman edenler! İçinizden herkim dininden dönerse, Allah ona bedel, kendi tarafından sevilen, ve onu seven insanlar getirir (38). Bunlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı zorludurlar, Allah yolunda savaşırlar, ayıpcıların ayıplamasından korkmazlar. Bu, Allahın öyle bir inayetidir ki onu dilediğine verir. Zira (*Allahın keremi*) geniştir ve (*Allah ona kimin lâyık olduğunu*) bilicidir. 58 Sizin yârınız, yardımcınız, yalnız Allahtır, Allahın Peygamberidir ve namazı dosdoğru kılan, zekât veren Allaha baş eğen müminlerdir. 59 Herkim Allah ile Peygamberini ve iman edenleri dost edinirse (*bunlar Allah tarafı olduklarından*) Allah tarafının galip geleceğinden emin olsun.

BÖLÜM: 9 — İSLÂMİYETLE İSTİHZA EDENLER

60 Ey iman edenler! Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden ve kâfirlerden dininizi eğlence sayan ve onunla eğlenenleri dost edinmeyin. Müminseniz Allaha, karşı gelmekten sakının. 61 Onları, namaza çoğırdığınız zaman, akılları ermediği için, namazı eğlence sayarak onunla alay ederler. 62 De ki: Ey kitap ehli! Bizim Allaha ve bize gönderilen ile daha evvel gönderilene inanmamızdan, çoğunuzun fâsık olmasından başka, sizi bizden hoşlandırmıyan (*size bizi kusurlu gösteren*) ne var? 63 De ki: Size Allah nezdinde daha şiddetli cezaya uğramak itibariyle daha kötüsünü haber vereyim mi? O kimseler ki Allah onlara lânet etmiş, gazabına uğratmış, onlardan maymunlar, domuzlar ve şeytana tapan kimseler yapmıştır; yerleri en fena yer olanlar,

---

lara herhangi suretle yar olmaları onlara yardım etmeleri menolunmuştur. Düşmanın kuvvetinden korkarak onun ferdlerinden yardım dilenmek, İslâmın zaferine inanmamak olurdu.

[38]Resuli Ekrem (Aleyhissalâtü veselâm) ın Medinede geçirdiği seneler esnasında Müslümanlar daima çoğalmışlar. irtidat eden bir adama bedel, fevç fevç insanlar Müslümanlığa girmişler, Müslümanlık uğrunda canlariyle, mallariyle savaşmışlardır. Resuli Ekremin irtihaline doğru üç kabile irtidat etmiş ve Hazreti Ebu Bekir bunlarla meşgul olmuştur. İhtimal ki bu ilâhî beyanat Hazreti Ebu Bekirin devrine işaret etmektedir. O halde onunla arkadaşları, müşavirleri ve yardımcıları «Allah tarafından sevilen ve Allahı seven» insanlar olurlar.

سورة المائدة

فضل الله يؤتيه من يشاء والله واسع عليم ﴿٥٤﴾ انما
وليكم الله ورسوله والذين امنوا الذين يقيمون الصلوة
ويؤتون الزكوة وهم راكعون ﴿٥٥﴾ ومن يتول الله ورسوله
والذين امنوا فان حزب الله هم الغالبون ﴿٥٦﴾ يا ايها الذين
امنوا لا تتخذوا الذين اتخذوا دينكم هزوا ولعبا من
الذين اوتوا الكتاب من قبلكم والكفار اولياء
واتقوا الله ان كنتم مؤمنين ﴿٥٧﴾ واذا ناديتم الى الصلوة
اتخذوها هزوا ولعبا ذلك بانهم قوم لا يعقلون ﴿٥٨﴾
قل يا اهل الكتاب هل تنقمون منا الا ان امنا بالله
وما انزل الينا وما انزل من قبل وان اكثركم فاسقون
﴿٥٩﴾ قل هل انبئكم بشر من ذلك مثوبة عند الله

الجزء السادس

من لعنه الله وغضب عليه وجعل منهم القردة والخنازير
وعبد الطاغوت اولئك شر مكانا واضل عن سواء
السبيل ﴿٦٠﴾ واذا جاؤكم قالوا امنا وقد دخلوا بالكفر
وهم قد خرجوا به والله اعلم بما كانوا يكتمون ﴿٦١﴾
وترى كثيرا منهم يسارعون في الاثم والعدوان واكلهم
السحت لبئس ما كانوا يعملون ﴿٦٢﴾ لولا ينهيهم
الربانيون والاحبار عن قولهم الاثم واكلهم السحت
لبئس ما كانوا يصنعون ﴿٦٣﴾ وقالت اليهود يد الله
مغلولة غلت ايديهم ولعنوا بما قالوا بل يداه مبسوطتان
ينفق كيف يشاء وليزيدن كثيرا منهم ما انزل
اليك من ربك طغيانا وكفرا والقينا بينهم العداوة

doğru yoldan büsbütün sapanlar, işte bunlardır (39). 64 Bunlar size geldikleri zaman "inandık„ derler, halbuki kâfir gelmişler, kâfir olarak çıkmışlardır. Onların gizlediklerini, Allah iyi bilir. 65 Onlardan çoğu, günaha, girmeğe tecavüze, haram mal yemeğe koşuşurlar. Ne çirkin işler yapıyorlar! 66 Neden onların âlimleri, zâhitleri kendilerine günah olanı söylemiyor, haram malı yemekten menetmiyorlar? Bunların yaptıkları da ne çirkin! 67 Yahudiler dediler ki: "Allahın eli bağlıdır (*sıkıdır*). Dediklerinden dolayı onların elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar. Hayır (*Allahın*) elleri açıktır (40). Dilediği gibi ihsan eder. Sana Tanrın

---

[39] Burada yahudilerle hıristiyanlardan bahsolunduğu aşikârdır. Maymunluk, domuzluk, onların ruhanî heyetlerini ifade ediyor. Daha sonraki âyetler bunu tavzih ederek bu maymun ve domuz gibi insanların Resuli Ekreme kâfir olarak gelip ondan kâfir olarak ayrıldıklarını anlatıyor.

[40] Müslümanlar, müdafaa harpleri için iane topladıkça, Yahudiler, onlarla istihza ederlerdi.İlahî bir davanın müdafaası için şunun bunun ianesine ihtiyaç duyulduğunu söylerlerdi. Onlara göre böyle bir dava, insanların ianesine muhtaç ola-

tarafından gönderilen (*Kur'an*) onların azgınlığını, imansızlığını artıracak. Biz onların arasına kıyamet gününe kadar düşmanlık ve nefret saldık. Onlar herne zaman harp için yangın yakarlarsa biz onu söndürürüz. Onlar yeryüzünde fesat çıkarmağa uğraşırlar. Allah ise fesat çıkaranları sevmez. 68 Kitap ehli olanlar inanıp (*fenalıktan*) sakınsalardı, şüphe yok ki, kötülüklerini örter, onları nimet bağlarına korduk. 69 Onlar Tevratı, İncili ve onlara gönderileni yerine getirmiş olsalardı, tepeden, yerden yağan, biten nimetler içinde kalır, onları yerlerdi (41). Onların içinde, gidişi doğru olan, orta yolu tutanlar da vardır. Çoğu ise ne çirkin işler yaparlar!

BÖLÜM : 10 — HIRİSTİYANLARIN YOLSUZLUĞU

70 Ey Peygamber! Sana Tanrın tarafından gönderileni, herkese bildir, eriştir. Böyle yapmazsan, Peygamberlik vazifesini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur (42). Şüphe yok ki Allah, inanmıyarak kâfir olan insanları hidayete iletmez. 71 De ki: Ey kitap ehli, Tevrat ile İncili ve Tanrınız tarafından size gönderileni yerine getirmedikçe siz (*birşey*) sayılmazsınız (43). Size (*ey müminler!*) Tanrınız tarafından vahyolunan, onlardan birçoğunun, azgınlığını, imansızlığını, muhakkak arttırı-

---

mazdı. Bu yüzden yahudiler «Allah fakirdir, biz zenginiz» 3 : 18. Yahut Âyeti Kerimede beyan olunduğu veçh ile «Allahın eli bağlıdır, sıkıdır» derlerdi. Kur'an, bunlara verdiği vecapta «onların elleri bağlansın» sonra «lânete uğrasınlar» demekle Müslümanların kazanacakları zaferi tebşir ediyor.

[41] Tepeden yağan nimetler, manevî ve ruhanî gıdalar, İlahî vahyiler, yerden biten nimetler maddî gıdalardır.

[42] Hazreti Muhammed (Aleyhissalâtü vesselâm) Mekkede bulunduğu zaman yalnız Kureyşin düşmanlığıyle karşılanıyordu. Medineye hicretinden sonra düşmanları çoğaldıkça çoğaldı. Medinede yahudiler vardı ve kuvvetli bir cemaat teşkil ediyorlardı. Bunlar doğru, açık sözler karşısında, derhal Hazreti Peygambere düşman kesilmişlerdi. Bundan başka Kureyş, Arapların diğer kabilelerini Müslümanlar aleyhinde harekete geçirmişti. Kur'an yalnız putperestlerin bâtıl itikatlariyle mücadele etmiyor, bundan başka yahudilerin fesatlarıyle, hıristiyanların hatalariyle de uğraşıyordu. Bu son derece tehlikeli vaziyet karşısında Kur'an, Hazreti Peygambere, Allahın himayesini vadediyor, ilâhî himayenin onu sayısız tehlikelere, sayısız düşmanlara karşı, koruyacağını söylüyor. Nitekim öyle de olmuştur.

[43] Çünkü Yahudilerle Hıristiyanlar kitaplarını olduğu gibi muhafaza edemiyerek tahrire uğrattıktan başka bunların asıllarından elde kalana göre de hareket etmiyorlardı.

الْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا
اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ
وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ وَلَوْ أَنَّهُمْ
أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ
مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ
إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ
يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ
قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَ
الْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا

مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا
وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ
بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ
بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ وَ
حَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ
الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ
يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا

yor, o halde, bu kâfir insanlar yüzünden kederlenme! 72 İman edenlerle Yahudilerden, Sabiîlerden, Hıristiyanlardan Allaha ve âhiret gününe inanıp iyi ve yararlı işler işleyenler için, ne bir korku vardır, ne de mahzun olmak vardır. 73 Biz İsrail oğullariyle misak akdetmiş, onlara Peygamberler göndermiştik. Bir Peygamber onlara canlarının istemediği birşey getirdikçe, onlar Peygamberlerin kimine yalancı diyor, kimini de öldürüyorlardı. 74 Başlarına bir belâ gelmiyeceğini zannederek kör ve sağır kesildiler, sonra Allah onların tevbelerini kabul etti. Fakat daha sonra onlardan birçoğu yine kör, ve sağır kesildiler (44). Allah onların ne işlediğini görüyor. 75 "Allah, Meryem oğlu Mesihtir„

---

[44] Yahudilere türlü türlü ihtarlar vukubulduğu halde bunlar kendilerini güzide kavim bildikleri için, yaptıkları fenalıkların karşılığını görmiyecek sanıyorlardı. Yahudiler Buhtunasır (Nabukodonosor) ile Bakil hükümdarlarının elinde türlü felâketlere uğramışlar, içlerinden birçokları kesilmişler, geride kalanlar esir edilmişlerdi. İkinci defa kör ve sağır olmaktan murat, hıristiyanların İsayı te'lih etmelerine işarettir. Daha sonraki âyet bunu sarih bir surette gösteriyor.

diyenler, hiç şüphesiz, kâfirdirler. Halbuki Mesih demişti ki: Ey İsrail oğulları! Tanrım ve Tanrınız Allaha kulluk edin (45). Kim Allaha eş, ortak koşarsa, Allah ona Cenneti haram eder, onun karar kılacağı yer, ateştir. Zalimler için yardımcılar yok.„ 76 "Allah, üçün üçüncüsüdür (46).„ diyenler, şüphe yok ki, kâfirdirler. Halbuki bir tek mabuttan başka tapacak yoktur. Onlar söylediklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acıklı azap dokunacaktır. 77 Acaba onlar daha, Allaha dönerek tevbe etmiyecek, yarlığanmak dilemiyecekler mi? Hak Tealâ, yarlığayıcıdır, esirgeyicidir. 78 Meryem oğlu Mesih, Peygamberden başka birşey değildir. Ondan evvel nice Peygamberler gelmişti. Onun validesi, doğru dürüst kadındı. İkisi (*bütün insanlar gibi*) yemek yerlerdi (47). Bak! Biz onlara âyetleri nasıl apaçık gösteriyor, sonra bak! Onlar nasıl yüz çeviriyorlar! 79 De ki: Siz Allahı bırakıp da size zararı da, faydası da olmıyan ve bunlara gücü yetmiyenlere mi tapıyorsunuz? Halbuki duyan, bilen, yalnız Allahtır. 80 De ki: Ey kitap ehli! Dininizde nahak yere haddi aşmayın! Daha evvel yoldan çıkıp birçoklarını yoldan çıkaran ve doğru yoldan sapan kimselerin hava ve hevesine uymayın (48).

BÖLÜM : 11 — MÜSLÜMANLIK VE HIRİSTİYANLAR

81 Israil oğulları içinde kâfir olanlar isyanları ve haddi aşmaları yüzünden Davut ve Meryem oğlu İsâ diliyle lânete uğra-

---

[45] «İsâ dedi... Allahın olan Rabbe secde kılasın, ve yalnız ona ibadet edesin». Metta İncili (4 : 10).

[46] Burada hıristiyanların teslis akıdesinden bahsolunuyor. Şayanı dikkat olan bir nokta gerek burada, gerek (4 : 172) de teslis akıdesinden bahsolunuyorken Hazreti Meryem bahis mevzuu olmasıdır. Hıristiyanlar, bilhassa Katolikler, Meryeme, Allahın anası sıfatiyle ilâhî sıfâtlar verdikleri için, Kur'an Meryemi de, hep İsâ ile birlikte birer insan olarak gösteriyor.

[47] Açlık duyarak yemek yemek İsâ ile validesinin, insanların herhangisinden farksız olduklarını gösteriyor. İsâ, beşerin fevkınde bir şey olsaydı, beşerin ihtiyacından vareste kalırdı.

[48] Hıristiyanlar teslis akıdesini kabul etmekle daha evvelki milletlerin yalan yanlış itikatlarına sapmış oluyorlar. Nitekim asrî tetkikat ta bunu gösteriyor ve hıristiyanların bu vadide eski putperestliğe saptıklarını anlatıyor.

لظالمين من أنصار ۝٧٢ لقد كفر الذين قالوا إن الله
ثالث ثلاثة وما من إله إلا إله واحد وإن لم ينتهوا عما
يقولون ليمسن الذين كفروا منهم عذاب أليم ۝٧٣
أفلا يتوبون إلى الله ويستغفرونه والله غفور رحيم ۝٧٤
ما المسيح ابن مريم إلا رسول قد خلت من قبله الرسل
وأمه صديقة كانا يأكلان الطعام انظر كيف نبين لهم
الآيات ثم انظر أنى يؤفكون ۝٧٥ قل أتعبدون من دون
الله ما لا يملك لكم ضرا ولا نفعا والله هو السميع العليم
۝٧٦ قل يا أهل الكتاب لا تغلوا في دينكم غير الحق ولا
تتبعوا أهواء قوم قد ضلوا من قبل وأضلوا كثيرا وضلوا
عن سواء السبيل ۝٧٧ لعن الذين كفروا من بني إسرائيل

على لسان داود وعيسى ابن مريم ذلك بما عصوا وكانوا
يعتدون ۝٧٨ كانوا لا يتناهون عن منكر فعلوه
لبئس ما كانوا يفعلون ۝٧٩ ترى كثيرا منهم يتولون الذين
كفروا لبئس ما قدمت لهم أنفسهم أن سخط الله
عليهم وفي العذاب هم خالدون ۝٨٠ ولو كانوا يؤمنون
بالله والنبي وما أنزل إليه ما اتخذوهم أولياء ولكن
كثيرا منهم فاسقون ۝٨١ لتجدن أشد الناس
عداوة للذين آمنوا اليهود والذين أشركوا ولتجدن
أقربهم مودة للذين آمنوا الذين قالوا إنا نصارى ذلك
بأن منهم قسيسين ورهبانا وأنهم لا يستكبرون ۝٨٢
وإذا سمعوا ما أنزل إلى الرسول ترى أعينهم تفيض من الدمع

dılar (49). 82 Onlar, kötülük yaptıkları zaman birbirlerini kötülükten alıkoymağa uğraşmazlardı. Bu ne çirkin bir şeydi! 83 Onlardan birçoğunun kâfirlere dost olduklarını görürsün. Allahın hışmını üzerlerine getiren azapta daim kalacak olan bunlar, kendilerini ne fena yola atmışlardır. 84 Bunlar Allaha, Peygambere (50) ve ona gönderilen kitaba inanmış olsaydılar kâfirleri dost edinmezlerdi. Fakat onların çoğu fâsıktırlar. 85 İnsanlar içinde, iman edenlere, en şiddetli düşmanlığı gösterenlerin Yahu-

---

[49] Hazreti Musadan sonra İsrail oğullarının cismanî ve ruhanî itilâlarını temsil eden iki büyük şahsiyet Hazreti Davut ile Hazreti İsâdır. Bunların ikisi de Hazreti Muhammedin kudumünü tepşir etmişler, ikisi de, Yahudiler tarafından vuku bulan azgınlık ve taşkınlıkların ilâhi azabı davet ettiğini söylemişler ve Yahudilere hallerini ıslah etmeği ihtar etmişler, fakat sözleri dinlenmemişti. Onun için her iki peygamberin devirlerinden sonra Yahudilerin başına büyük felâketler gelmiş bunlar evvelâ Babil hükümdarının hücumuna uğramış, onların eline esir düşmüş, daha sonra da Romalı Titusun hamlesi karşısında yurtları harap ve kendileri perişan edilmişlerdi.

[50] Murat, Hazreti Muhammedin kudumünü müjdeleyen Hazreti Musadır.

dilerle müşrikler olduklarını, müminlere dostluk itibariyle en yakın olanların "biz Nasranîyiz„ diyenler olduklarını görürsün. Çünkü bunların içinde keşişler ve rahipler vardır, sonra bunlar kibirli değildirler (51).

CÜZ: 7

86 Onlar Peygambere gönderilen (*Kur'an*) ı işittikleri zaman, hakkı tanıdıklarından dolayı, gözleri yaşlarla dolup taşar da derler ki: Tanrımız, iman ettik. Bizi (*Hakka*) şehadet edenlerle beraber yaz (52) 87 Zaten Allaha ve bize gönderilen hakka inanmıyacak ne var? Biz Tanrımızın bizi iyi insanlara katmasını umuyoruz. 88 Allah da onları bu sözlerinden dolayı içinden ırmaklar akan Cennetlerle mükâfatlandırdı. Onlar orada daim kalacaklardır. İyi işler işleyenlerin mükâfatı budur. 89 İnanmıyarak kâfir olanlar ve âyetlerimizi yalan sayanlarsa, alevli ateşin yarânıdırlar.

BÖLÜM: 12 — MÜSLÜMANLARA İHTARLAR

90 Ey iman edenler! Allahın size halâl ettiği iyi ve temiz şeyleri, kendinize haram kılmayın, haddi aşmayın. Zira Allah haddi aşanları sevmez (53). 91 Allahın size verdiği iyi, temiz ve halâl olanı yeyin. Kendisine iman ettiğiniz Allaha, karşı gelmekten sakının. 92 (*Allahın halâl ettiğini nefsinize haram kılmak gibi*) boş yere antlardan dolayı Allah sizi muahaze etmez (54). Fakat bağlandığınız yeminlerden dolayı sizi mes'ul

---

Yahudiler Hazreti Musaya hakkile inanmış olsalardı onun tepşiratına da inanır ve Hazreti Muhammedin düşmanlarile birleşmezlerdi.

[51] Burada hıristiyanlığın iyi tarafına işaret ediliyor.

[52] Burada iman eden hıristiyanlara şaret olunuyor. Bunların biri Habeşistan Necaşisi, yani hükümdarı idi. Müslümanların ilk hicreti onun memleketine vukubulmuştu.

[53] Rehbaniyetten, dünyayı terkederek halâl olan herşeyi nefsine haram etmekten bahsedilerek bunun doğru olmadığı anlatılıyor. Bununla beraber insanın kendini kötü ve çirkin itiyatlara kaptırması da ayni derecede takbih olunmaktadır.

[54] Bu ayetin insanları yeminlerin mes'uliyetinden kurtardığını iddia etmek yanlıştır. Bilâkis Âyeti Kerime helâl olan şeyleri kendine haram etmeğe ait olan yeminlerden bahsediyor. Bu âyeti daha evvelki âyetle birlikte okumak bunu göstermeğe kifayet eder.

مما عرفوا من الحق يقولون ربنا آمنا فاكتبنا مع الشاهدين
(٨٣) وما لنا لا نؤمن بالله وما جاءنا من الحق ونطمع أن يدخلنا
ربنا مع القوم الصالحين (٨٤) فأثابهم الله بما قالوا جنات
تجري من تحتها الأنهار خالدين فيها وذلك جزاء المحسنين
(٨٥) والذين كفروا وكذبوا بآياتنا أولئك أصحاب
الجحيم (٨٦) يا أيها الذين آمنوا لا تحرموا طيبات ما أحل
الله لكم ولا تعتدوا إن الله لا يحب المعتدين (٨٧) و
كلوا مما رزقكم الله حلالا طيبا واتقوا الله الذي
أنتم به مؤمنون (٨٨) لا يؤاخذكم الله باللغو في
أيمانكم ولكن يؤاخذكم بما عقدتم الأيمان فكفارته
إطعام عشرة مساكين من أوسط ما تطعمون أهليكم

أو كسوتهم أو تحرير رقبة فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام
ذلك كفارة أيمانكم إذا حلفتم واحفظوا أيمانكم
كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تشكرون (٨٩)
يا أيها الذين آمنوا إنما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام
رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون
(٩٠) إنما يريد الشيطان أن يوقع بينكم العداوة والبغضاء
في الخمر والميسر ويصدكم عن ذكر الله وعن الصلاة
فهل أنتم منتهون (٩١) وأطيعوا الله وأطيعوا الرسول
واحذروا فإن توليتم فاعلموا أنما على رسولنا البلاغ
المبين (٩٢) ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات
جناح فيما طعموا إذا ما اتقوا وآمنوا وعملوا الصالحات

(*ve bunlardan dolayı sizi*) muahaze eder. (*Böyle bir yemini bozarsanız*) onun keffareti çoluk çocuğunuza yedirdiğinizin orta cinsinden on yoksula yemek yedirmek, yahut esvap giydirmek, yahut bir köle âzat etmektir. Bunu bulamıyan, on gün oruç tutsun. Yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi tutun, koruyun (55). Allah size âyetlerini böylece beyan eder ki şükredesiniz.
93 Ey iman edenler! İçki de, kumar da, dikili taşlara (*kurban kesmek*) de, fal oklarını kullanmak da şeytanın kârı olan murdar işlerden başka birşey değildir. Bunlardan kaçının ki felâh bulasınız.
94 Şeytan içki ve kumarla aranıza yalnız düşmanlık salmak, sizi, birbirinize düşürmek, sizi Allahı anmaktan, namazı kılmaktan alıkoymak ister. O halde artık vazgeçiyorsunuz değil mi? (56).
95 Allaha da Peygamberine de

[55] «Yeminlerinizi tutun, koruyun» demekten murat kat'î bir zaruret olmadıkça yemin etmeyin. Yemin ederseniz yeminlerinizi tutun! demektir.

[56] Bu Âyeti Kerime bütün sarhoşluk veren içkileri, kumarın her türlüsünü sureti kat'iyede menediyor Bu Âyeti Kerime nazil olduğu zaman, bir münadi

itaat edin. (*Onlara, karşı gelmekten*) sakının. Yüz çevirecek olursanız biliniz ki Peygamberimize ancak apaçık beyanatta bulunmak düşer. 96 İman edip işlerin iyisini işleyenler, fenalıktan sakınıp inanırlar ve iyi işler işlemekte devam ederler, sonra vazifelerine riayet eder, inanırlar, sonra korunurlar ve başkalarına iyilik ederlerse (*haram olunmadan evvel*) yediklerinden dolayı (*onlara*) vebal yoktur.

BÖLÜM: 13 — KÂBENİN MASUNİYETİ

97 Ey iman edenler! Ellerinizle mızraklarınızın yetişebileceği bir avı (57) yasak etmekle Allah sizi deneyecek de kendisinden için için korkanları ayırdedecek. Bundan sonra herkim haddi aşarsa ona acıklı azap vardır. 98 Ey iman edenler! İhramda iken av öldürmeyin. Sizlerden, herkim kasten av öldürürse ona ceza vardır. O da öldürdüğüne benzer bir davardır ki onun gibi olduğuna iki âdil kimse hükmeder. Davar kurban olarak Kâbeye götürülür. Yahut (*av öldüren*) yoksullara yemek vermek ile keffaret etsin. Yahut buna denk olacak derecede oruç tutsun. Ta ki yaptığının vebalini duysun. Hak Tealâ geçmişi affetmiştir. Fakat sonradan bu işi yapan, Allahın öcüne uğrar. Hak Tealâ, azizdir ve intikam alıcıdır. 99 Deniz avı (58) ve denizin kenarına attığı, size halâl edilmiştir. Bundan siz de, seyyahlar da istifade edersiniz. İhramda bulunduğunuz müddetçe kara avı size haram edilmiştir. Nezdinde toplanacağınız Allaha, karşı gelmekten sakının. 100 Hak Tealâ Kutlu Ev olan Kâbeyi de (59),

---

Medine sokaklarında dolaşarak içkinin menolunduğunu ilân etmiş, bütün Müslümanlar da derhal içki kaplarını, fıçılarını dökmüşler, kırmışlardı! Dünya tarihinde buna eş olacak bir hâdise gösterilemez. Asırdide bir itiyad, hiçbir vakit bu kadar sür'atle, ve birdenbire kökünden imha edilememiştir. Dikili taşlar ve fal okları hakkında üçüncü âyetin notlarına bakınız.

[57] Hac esnasında avlanmayı men'etmek Haremi Şerifin emniyet ve masuniyetine hürmetten dolayıdır. Sonra Hac mevsiminde Müslümanlar akın akın Haremi Şerif civarında toplandıkları için av tutmak yüzünden hüccactan herhangi birine bir zarar isabet etmesi, yahut kazara ölmesi, yaralanması melhuzdur.

[58] Denizden murat, deniz, nehir, göl ve saire avıdır. (Râzî)

[59] Kâbeye, Beyti Haram, Mukaddes Ev; Beytüllah, yani Allahın evi de denilir. Kâbe 50×55 kadem hacmindedir. Fakat onun içinde bulunduğu saha 530×500 kadem genişliğindedir.

ثم اتقوا وآمنوا ثم اتقوا وأحسنوا والله يحب المحسنين ﴿٩٣﴾
يا أيها الذين آمنوا ليبلونكم الله بشيء من الصيد تناله
أيديكم ورماحكم ليعلم الله من يخافه بالغيب فمن اعتدى
بعد ذلك فله عذاب أليم ﴿٩٤﴾ يا أيها الذين آمنوا
لا تقتلوا الصيد وأنتم حرم ومن قتله منكم متعمدا
فجزاء مثل ما قتل من النعم يحكم به ذوا عدل منكم
هديا بالغ الكعبة أو كفارة طعام مساكين أو عدل
ذلك صياما ليذوق وبال أمره عفا الله عما سلف ومن
عاد فينتقم الله منه والله عزيز ذو انتقام ﴿٩٥﴾
أحل لكم صيد البحر وطعامه متاعا لكم وللسيارة
وحرم عليكم صيد البر ما دمتم حرما واتقوا الله الذي

إليه تحشرون ﴿٩٦﴾ جعل الله الكعبة البيت الحرام
قياما للناس والشهر الحرام والهدي والقلائد ذلك
لتعلموا أن الله يعلم ما في السماوات وما في الأرض وأن
الله بكل شيء عليم ﴿٩٧﴾ اعلموا أن الله شديد العقاب
وأن الله غفور رحيم ﴿٩٨﴾ ما على الرسول إلا البلاغ والله
يعلم ما تبدون وما تكتمون ﴿٩٩﴾ قل لا يستوي الخبيث
والطيب ولو أعجبك كثرة الخبيث فاتقوا الله يا أولي
الألباب لعلكم تفلحون ﴿١٠٠﴾ يا أيها الذين آمنوا
لا تسألوا عن أشياء إن تبد لكم تسؤكم وإن تسألوا
عنها حين ينزل القرآن تبد لكم عفا الله عنها والله
غفور حليم ﴿١٠١﴾ قد سألها قوم من قبلكم ثم أصبحوا

(*hacc ayı olan*) şehri haramı da, boyunları bağlı ve bağsız kurbanları da insanların işleri yerine gelmesi için sebep kılmıştır (60). Bu suretle göklerde ve yerde ne varsa hepsine Allahın vâkıf bnlunduğunu, herşeyi hakkiyle bilir olduğunu anlamış oluyorsunuz. 101 Biliniz ki Allah hem (*fenalığı*) cezalandırmakta şiddetlidir, hem de yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır. 102 Peygamberin vazifesi, yalnız tebliğdir. Allah sizin açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir. 103 De ki: Murdarla temiz bir olamaz. Murdarın çokluğu tuhafına gitse de. Öyle ise ey tam akıllılar! Allaha, karşı gelmekten korunun ki felâh bulasınız.

---

[60] Âyeti Kerime, Kâbenin her zaman hürmet göreceğini, her zaman akın akın hacıların oraya gideceğini ve Hac farizasını ifa ederek kurbanlar kesileceğini tepşir ediyor ve bu müjdeyi «Göklerde ve yerde ne varsa, hepsine Allahın vâkıf ve onun herşeyi hakkiyle bilir olduğunu anlamış oluyorsunuz» sözleriyle ikmal ederek müjdenin bütün müstakbel devirlerde mütemadiyen tahakkuk etmesinin, İlm-i İlâhiyi ispat eden bir alâmet olacağını gösteriyor. Âyeti Kerimenin, Müslümanların Mekkeyi fethetmelerinden mukaddem ve Kâbenin Arabistan haricinde

BÖLÜM : 14 — MÜSLÜMANLARA TALİMAT

104 Ey iman edenler! Öyle şeylerden sual etmeyin ki size açıklanırsa fenanıza gider (61). Kur'anın nâzil olduğu zaman onları soracak olursanız size belli olur. Allah bunlardan sizi affetmiş. (*sizi mükellef tutmamıştır*). Hak Teala gafurdur, halimdir. 105 Sizden evvelki insanlar da buna benzer sualler sormuşlardı da sonra bu yüzden kâfir olmuşlardı. 106 Hak Tealâ Bahîre (*kimsenin sütünü sağmadığı dişi devedir, kulakları yarılır ve putların hizmetinde sayılırdı*), Sâibe (*putlar için salıverilen deve*), Vasîle (*erkek dişi ikizler doğuran, erkeği yetiştikten sonra putlara kurban edilen dişi keçi*), Ham (*sırtına binilmiyen deve*) diye hayvanlar yaratmamıştır. Fakat kâfir olanlar, (*bu itikatlarını*) Allaha atfederek yalan söylerler (62). Onların pek çoğunun akılları ermez. 107 Onlara Allahın gönderdiği (*Kur'ana*), Peygamberin getirdiği (*Sünnete*) gelin, denildiği zaman, babalarımızı ne üzre bulduysak bize elverir, derler. Ya onların babaları birşey bilmiyen ve yol bulmıyan kimselerse?.. 108 Ey iman edenler! Siz doğru yolda iseniz yoldan sapan kimse size bir zarar veremez. Hepiniz de Allaha döneceksiniz. O, size bütün yaptıklarınızı apâşikâr bildirecek.

109 Ey iman edenler! Size ölüm yaklaştığı zaman, vasiyyet vaktinde, içinizden doğru, namuslu iki müslümanı, bulunmazsa sizden gayri olan iki zatı şahit tutun (63). Şayet seferde olup da ölüm musibeti başınızda dolaşırsa, iki şahitten şüphelendiğiniz takdirde, onları namazdan sonra tutun ve onlar "yeminimizi (*akrabamız da olsa dünyanın*) hiçbir şeyine değişmeyiz. Allah yolunda ifa ettiğimiz şehadeti gizlemeyiz, yoksa

---

hemen hiç bir kimse tarafından tanınmadan evvel nazil olduğunu nazarı dikkate alırsak İlm-î İlâhinin bütün asırlara ve devirlere nasıl hâkim olduğunu anlayabiliriz.

[61] İslâmiyet dünyayı terkederek nefsine halâl olunan herşeyi haram etmeyi ve buna benzer şiddetli riyazetleri menettiği gibi bir takım teferrüata ait sualler iradiyle şu veya bu işe mecburî bir mahiyet verecek teşebbüsleri de hoş görmez. Çünkü İslâmiyet birçok hususları fertlerin iradesine, yahut zaman ile mekânın şeraitine bırakır.

[62] Putperestler bir takım hayvanları putlar için salıverirlerdi. Müslümanlık putperestliği kökünden söküp attığı için bütün bu âdetleri ortadan kaldırmıştır.

[63] Bu Âyeti Kerime dolayısiyle şu hâdise naklolunuyor: İki hıristiyan kar-

بها كافرين ○ ما جعل الله من بحيرة ولا سائبة
ولا وصيلة ولا حام ولكن الذين كفروا يفترون على
الله الكذب وأكثرهم لا يعقلون ○ وإذا قيل لهم تعالوا
إلى ما أنزل الله وإلى الرسول قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا
أولو كان آباؤهم لا يعلمون شيئا ولا يهتدون ○ يا أيها
الذين آمنوا عليكم أنفسكم لا يضركم من ضل إذا اهتديتم
إلى الله مرجعكم جميعا فينبئكم بما كنتم تعملون ○
يا أيها الذين آمنوا شهادة بينكم إذا حضر أحدكم الموت
حين الوصية اثنان ذوا عدل منكم أو آخران من غيركم
إن أنتم ضربتم في الأرض فأصابتكم مصيبة الموت تحبسونهما
من بعد الصلاة فيقسمان بالله إن ارتبتم لا نشتري به ثمنا

ولو كان ذا قربى ولا نكتم شهادة الله إنا إذا لمن الآثمين
○ فإن عثر على أنهما استحقا إثما فآخران يقومان مقامهما
من الذين استحق عليهم الأوليان فيقسمان بالله لشهادتنا
أحق من شهادتهما وما اعتدينا إنا إذا لمن الظالمين ○
ذلك أدنى أن يأتوا بالشهادة على وجهها أو يخافوا أن
ترد أيمان بعد أيمانهم واتقوا الله واسمعوا والله لا يهدي
القوم الفاسقين ○ يوم يجمع الله الرسل فيقول
ماذا أجبتم قالوا لا علم لنا إنك أنت علام الغيوب ○
إذ قال الله يا عيسى ابن مريم اذكر نعمتي عليك وعلى
والدتك إذ أيدتك بروح القدس تكلم الناس في المهد
وكهلا وإذ علمتك الكتاب والحكمة والتوراة

günahkârlardan oluruz„. diye Allaha yemin etsinler. 110 Şayet sonradan bunların bir günah ile suçlu oldukları anlaşılırsa, onların yerine, aleyhlerinde iddiada bulunan vereseden iki şahit getirilir. Bunlar da "bizim şehadetimiz ötekilerin şehadetinden daha doğrudur. Biz haddi aşmadık, aşmış isek, herhalde zalimlerden olalım!„ diye Allah namına yemin etsinler. 111 Şehadetleri sui- istimal etmemek, yeminlerinden sonra, yeminlerin reddolunma-

---

deş olan Tamimi Dari ile Adi, Suriyede bulunuyorlardı. Müslüman olan Büdeyl sefer esnasında ölmek üzere olduğunu hissederek malını bunlara teslim etmiş ve bunu Medinedeki akrabasına teslim etmelerini dilemişti. İki hıristiyan kardeş, malı sahiplerine teslim etmeden evvel gümüşten bir kabı çalmışlar ve eşyanın gerisini merhumun akrabasına vermişlerdi. Büdeylin akrabası, daha sonra kendilerine verilen malların tamamını gösteren vesikalar bulmuşlar ve iki kardeşin gümüş kabı çaldıklarını, malı tamamiyle teslim ettiklerine dair verdikleri sözün yalan olduğunu anlamışlardı.

Hâdise, Resuli Ekremin son devirlerinde nazil olan bu sûrenin vahy olunmasına değin Müslümanlarla Hıristiyanların, muhtelif dinlere sâlik olmakla beraber dost geçindiklerini, gayrı müslimler tarafından ifa olunan şehadetlerin, Kur'anı Kerimin emrine tebean kabul olunduğunu apaçık gösteriyor.

sından korkmamak için şahitlere böylece yemin ettirmek evlâdır. Allaha karşı vazifelerinize riayet edin. Allahın hükmünü dinleyin. Zira Hak Tealâ fâsık olanları doğru yola götürmez.

BÖLÜM: 15 — HIRİSTİYANLARIN DÜNYAYA İPTİLÂLARI

112 Hak Tealâ, Peygamberleri topladığı gün onlara: Ne cevap aldınız? diyecek; onlar: (*Senin bilgin yanında*) bizim hiç bilgimiz yoktur. Görünmiyen şeyleri ancak sen bilirsin (64), diyecekler. 113 Hak Tealâ: Ey Meryem oğlu İsâ! diyecek, sana ve senin validene olan nimetimi hatırla! Hani, Ben seni Ruhul-Kudüsle teyit etmiştim. Sen beşikteyken de, yetişkinken de insanlarla konuşurdun. Hani Ben sana kitabı, kikmeti, Tevrat ve İncili öğretmiştim. Hani sen Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde birşey yapmış, ona üfürmüş, o da Benim iznimle kuş oluvermişti. Hani sen benim iznimle anadan doğma körün gözünü açmış, abraşı da iyileştirmiştin. Hani sen ölüleri Benim iznimle diriltmiştin. Hani Ben seni İsrail oğullarına açık deliller getirdiğin zaman onlardan kurtarmıştım da onlardan kâfir olanlar: "Bu apaçık büyücülükten başka birşey değildir„ demişlerdi. 114 Hani Ben Havarilere "Bana ve benim Peygamberime iman edin„ diye vahyetmiştim, onlar da iman ettik, müslüman olduğumuza şahit ol!„ demişlerdi. 115 Hani Havariler, "Ey Meryem oğlu İsâ! Tanrın bize gökyüzünden bir maide indirebilir mi? demişlerdi de İsâ onlara iman ediyorsanız ve Allaha, karşı gelmekten sakınıyorsanız demişti. 116 Onlar "biz o maideden yemek, gönlümüze rahatlık vermek, senin bize gerçek söylediğini bilmek ve onu gözle gördüğümüze şehadet etmek dileriz.„ demişlerdi. 117 Meryem oğlu İsâ da: Allahım, yüce Tanrımız! Bize gökten bir maide indir, bu maidenin inmesi, bizim evvel gelenlerimiz ve sonradan geleceklerimiz için bir bayram ve (*Senin kudretine*) delil olsun.

[64] Yani Hak Tealâ peygamberlere soracak: Kendilerine gönderildiğiniz insanlar risaletinizi kabul ederek ona sadık kaldılar mı? Peygamberler de cevap verecekler ve risaletlerinin nasıl karşılandığını, kabul olunup olunmadığını, kabul edenlerin ne derece kabul, reddedenlerin ne derce reddettiklerini, kabul edenlerin peygamberler öldükten sonra ona ne derece sadık kaldıklarını ancak Allahın bildiğini söyliyeceklerdir.

والإنجيل وإذ تخلق من الطين كهيئة الطير بإذني فت
نفخ فيها فتكون طيرا بإذني وتبرئ الأكمه والأبرص
بإذني وإذ تخرج الموتى بإذني وإذ كففت بني إسرائيل عنك
إذ جئتهم بالبينات فقال الذين كفروا منهم إن هذا إلا
سحر مبين (110) وإذ أوحيت إلى الحواريين أن آمنوا بي وبرسولي
قالوا آمنا واشهد بأننا مسلمون (111) إذ قال الحواريون
يا عيسى ابن مريم هل يستطيع ربك أن ينزل علينا مائدة
من السماء قال اتقوا الله إن كنتم مؤمنين (112) قالوا
نريد أن نأكل منها وتطمئن قلوبنا ونعلم أن قد صدقتنا
ونكون عليها من الشاهدين (113) قال عيسى ابن مريم اللهم
ربنا أنزل علينا مائدة من السماء تكون لنا عيدا لأولنا

وآخرنا وآية منك وارزقنا وأنت خير الرازقين (114)
قال الله إني منزلها عليكم فمن يكفر بعد منكم فإني
أعذبه عذابا لا أعذبه أحدا من العالمين (115) وإذ قال الله
يا عيسى ابن مريم أأنت قلت للناس اتخذوني وأمي إلهين
من دون الله قال سبحانك ما يكون لي أن أقول ما ليس لي بحق
إن كنت قلته فقد علمته تعلم ما في نفسي ولا أعلم ما في
نفسك إنك أنت علام الغيوب (116) ما قلت لهم
إلا ما أمرتني به أن اعبدوا الله ربي وربكم وكنت عليهم
شهيدا ما دمت فيهم فلما توفيتني كنت أنت الرقيب عليهم
وأنت على كل شيء شهيد (117) إن تعذبهم فإنهم عبادك
وإن تغفر لهم فإنك أنت العزيز الحكيم (118) قال الله

Râzıkların en hayırlısı olan Sen, bize rızkımızı ver! demişti. 118 Hak Tealâ da "onu size indireceğim! Artık ondan sonra sizden herkim kâfir olursa Ben ona âlemde kimseye tattırmıyacağım işkence ile azap edeceğim! demişti (65).

---

[65] Mâide, Arapçada, Made aslından gelir ki iki manası vardır. Birincisi hareket etti; çalkandı, ikincisi bir atiyye verdi, manasındadır. Onun için İmam Ragıb, Made fiilini yemek verdi manasına kabul eder ve semadan inmesi istenilen Mâidenin ya yemek sofrası, yahut kalbin gıdası olan marifet olduğunu söyler. Mâide, üzerinde yemek bulunan sofradır. Sofranın üzerinde yemek yoksa ona Mâide denilmez (Farisi).

Mâideden bahseden bu âyetlerin, Hazreti İsâ tarafından tilmizlerine öğretilen duadaki gündelik ekmeğin ihsanına dair olan kısma işaret ettiği anlaşılıyor. Hıristiyanlar, her gün okudukları bu duada Allahın her günkü ekmeklerini vermesini niyaz ederler. Hazreti İsânın duaya bu niyazı katmasının sebebi Havarilerin dünyevî temayülleridir. Yeryüzünün yetiştirdiği gıdaların, hıristiyanlara bol bol verildiğine şüphe yoktur. Fakat onlar bu yüzden de semavî ve ruhanî gıdalardan mahrum kaldılar. Müslümanlar, Fatihada, gösterdiğimiz gibi, Allahtan gündelik ekmekleri için niyaz etmezler, doğru yolda yürümek için Allaha yalvarırlar.

Hazreti İsâ tarafından, gökten inmesi için yalvarılan Mâidenin, evvelden gelenler ve sonra gelecekler için bir bayram, yani sevinç vesilesi olmasını dilemesi,

BÖLÜM : 16 — HIRİSTİYANLARIN BATIL İTİKATLARI

119 Hani Allah, buyurmuştu ki: "Ey Meryem oğlu İsâ! Sen mi insanlara, Allahı bırakarak, beni ve anamı (66) iki mabut edinin, dedin.„ (*İsâ, Haşa*)! dedi: Seni tenzih ederim. Hak olmayan bir sözü söylemek bana yaraşmaz. Söyledimse malûmundur elbet. İçimde olanı Sen bilirsin. Ben ise, Senin bildirmediğin hiçbir şeyi bilmem. Bilinmeyen herşeyi bilen ancak Sensin. 120 Onlara yalnız bana emrettiğini söyledim. Tanrım ve Tanrınız olan Allaha tapın, dedim. Onlar arasında yaşadıkça hallerine şahit idim. Vaktaki benim ruhumu alarak onlardan ayırdın (67) onların murakıbı Sen oldun. Sen herşeye tamamiyle şahitsin. 121 Onlara azap edersen, Senin kullarındır. Onları yarlığarsan, aziz Sensin, hakîm Sensin. 122 Hak Tealâ buyurdu ki: Bugün o gündür ki doğruların doğruluğu onlara faide verir. Onlara içinde ırmaklar akan Cennetler vardır. Orada daim kalırlar.

---

onun, üzerinde türlü türlü yemekler bulunan bir sofra için dua etmediğini gösteriyor. Mâidenin semadan gönderilmesinden murat, tarafı ilâhiden gönderilmesidir Herşey ancak Allah tarafından ihsan olunabilir.

[66] Hazreti Meryemin hıristiyanlar tarafından ilâh olarak telâkki edildiğinden bahseden bu Âyeti Kerime hıristiyan münakkitlerin hoşuna gitmez ve bunlar Kur'anın teslis akidesini yanlış anlattığını, Kur'anın bu suretle yanıldığını iddia ederler. Bu iddianın aslı, astarı yoktur. Kur'an-ı Kerim, burada Hazreti Meryemin, hıristiyanlar tarafından ilâhileştirildiğini söylemekle beraber teslis akidesini anlatırken Meryemden bahsetmez. Hıristiyanların Hazreti Meryemi te'lih ettiklerinde hiç şüphe yoktur. Roma Katolik kilisesinin akaidi arasında şu akideye tesadüf olunur: «Meryem, Allahın validesidir. İkinci Havvadır. Onun sayesinde bereket ve hayat kazandık. Şefkatin anası odur. Ve kendisi bilhassa bizim hâmiyemizdir. Onun heykeli son derece faydalıdır.» (Ansikloyedya Britanika, 11 inci tabı, 17 inci cilt, sahife 812). Trakyada, İskitya ve Arabistanda Meryemi ilâhe sayarak tapan kadınlar vardı. 431 senesinde toplanan Efesüs meclisindenberi Meryemi kucağında bir çocukla teşhir etmek, dindarlığın en kuvvetli ifadesi sayılırdı. İmparator Justinian, kanunlarından birinde Meryemin İmparatorluk hâmiyesi olduğunu takrir etmiş ve Ayasofyadaki büyük mezbahı onun namına izafe etmişti. Narses harp meydanlarında hep Meryemden gelecek ilhamları beklerdi. İmparator Heracleus, sancağına Meryemin resmini koydurmuştu. Şamlı Yuhanna Meryemden bahsederken, onun hükümdar kadın olduğunu ve oğlu değerinde bütün hilkatin ona tâbi olduğunu söyler. Peter Donian, Meryemin hilkatte en yüksek varlık olduğunu söyledikten sonra onun ilâhileştiğini ve yerde, gökte ne kadar kuvvetler varsa hep onun eline geçtiğini, bununla beraber insan ırkını gene unutmadığını anlatır. Elhasıl hıristiyanlık âleminin Meryemi bir ilâhe yaptığında şüphe yoktur.

[67] Âyeti Kerime Hazreti İsânın tabiî bir surette vefat ettiğine kat'i bir delildir.

هذا يوم ينفع الصادقين صدقهم لهم جنات تجري
من تحتها الأنهار خالدين فيها أبدا رضي الله عنهم
ورضوا عنه ذلك الفوز العظيم ۝ لله ملك السموات
والأرض وما فيهن وهو على كل شيء قدير ۝

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي خلق السموات والأرض وجعل الظلمات
والنور ثم الذين كفروا بربهم يعدلون ۝ هو الذي
خلقكم من طين ثم قضى أجلا وأجل مسمى عنده ثم أنتم
تمترون ۝ وهو الله في السموات وفي الأرض يعلم

سركم وجهركم ويعلم ما تكسبون ۝ وما تأتيهم
من آية من آيات ربهم إلا كانوا عنها معرضين ۝
فقد كذبوا بالحق لما جاءهم فسوف يأتيهم أنباء
ما كانوا به يستهزئون ۝ ألم يروا كم أهلكنا من
قبلهم من قرن مكناهم في الأرض ما لم نمكن لكم
وأرسلنا السماء عليهم مدرارا وجعلنا الأنهار تجري
من تحتهم فأهلكناهم بذنوبهم وأنشأنا من بعدهم
قرنا آخرين ۝ ولو نزلنا عليك كتابا في قرطاس فلمسوه
بأيديهم لقال الذين كفروا إن هذا إلا سحر مبين ۝
وقالوا لولا أنزل عليه ملك ولو أنزلنا ملكا لقضي
الأمر ثم لا ينظرون ۝ ولو جعلناه ملكا لجعلناه رجلا

Allah onlardan hoşnut olmuştur. Onlar da Allahtan hoşnut olmuşlardır. En büyük zafer de budur. 123 Göklerle yerin, onlardaki herşeyin mülkü Allahındır. Allah da herşeye hakkiyle kadirdir.

SÛRE : 6

EN'AM SURESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 20 kısımdır. 165 âyettir.)

Konusu :

En'am, davar demektir. Sûreye bu ismin verilmesine sebep, davarların, Araplar arasında münteşir türlü türlü hurafelerle alâkalı olmaları, tevhit akıdesini bütün safvetiyle te'sis için **bu** hurafeleri ortadan kaldırmak lâzım geldiğidir. İslâmiyetin hedefi tevhit akıdesini yalnız anlatmak değil, ayni zamanda yaşatmak ve bu suretle putperestliğin bütün izlerini imha etmekti.

Bundan evvelki Mâide sûresinin sonlarında hıristiyanların İsâyı te'lih etmeleri akıdesi bahis mevzuu edilmişti. En'am sûresi tevhit akıdesi ile mufassal

bir surette meşgul olarak bu akıdenin yalnız putperestliğe karşı değil, belki şirkin her çeşidine galip geleceğini göstermektedir. Gerçi bundan evvelki sûrelerde de, tevhit akıdesi bahis mevzuu ediliyorsa da onun en mufassal bir surette anlatıldığı sûre, budur. Daha evvel İslâmî ahkâma ehemmiyet verilmişti.

En'am sûresinin birinci kısmı tevhit akıdesinin mutlaka galip geleceğini beyan etmekle başlar ve ikinci kısmı ilâhî rahmetin büyüklüğüne işaret eder. Tevhit akıdesi, Zatı Kibriyanın rahmeti akıdesinden ayrılmaz.

Sûrenin üçüncü kısmı putperestlerin putperestlikleri aleyhindeki sözlerini irat eder ve dördüncü kısım ile beşinci kısım tevhit akıdesinin reddi ile onun reddinden hasıl olacak neticeleri gösterir. Sûrenin altıncı kısmı müminlerin mükâfatını anlattıktan sonra yedinci ve sekizinci kısımlar Allahın hesabından bahseder ve bu hesaptan kaçmağa, kurtulmağa imkân bulunmadığını izah eder.

Sûrenin dokuzuncu kısmı Hazreti İbrahimin, tevhit akıdesini nasıl müdafaa ettiğini, Allahtan gayrısına tapmanın boşluğunu nasıl ispat ettiğini anlatır, onuncu kısmı tevhit akıdesini tebliğ eden on yedi peygamberi zikreder.

Sûrenin on birinci kısmı Kur'anın hak olduğunu anlatarak bu kitabın bütün insanlığa tevhit akıdesini tebliğ ettiğini izah eder. On ikinci kısım onun bu vazifeyi ifade mutlaka muvaffak olacağını söyler ve on üçüncü kısım bu muveffakıyetin tedricî olacağını anlatır. On dördüncü kısım müşriklerin İslâmiyete muhalefetlerini anlattıktan sonra on beşinci kısım onların hazırladıkları plânlardan bahseder ve on altıncı kısım bütün bu tertibatın boşa gideceğini haber verir.

On yedinci ve on sekizinci kısımlar Arapların bazı hayvanlara ait etleri kullanmamak için kendilerine tahmil ettikleri esassız ve hurafatperestane tahdidattan bahsederek onların putperestane taamüllerinden niçin vazgeçmediklerine dair ileri sürdükleri vâhi delilleri cerheder.

On dukuzuncu kısım, hayatı idare eden esasları öğretir ve sureye nihayet veren yirminci kısım müminlerin karşısındakı büyük hedefe, yani tevhit akıdesinin, insanî hayata esas yapılmalarına işaret eder.

Bütün sûrenin bir arada nazil olduğu anlaşılıyor. Mekke devrine ait olan bu sure, ihtimal ki, Ruseli Ekremin Mekkede geçirdiği son senede nazıl olmuştur.

Meal-i Kerimi:

BÖLÜM : 1 — TEVHİDİN ZAFERİ

Bismi'llahi'rrahmani'rrahîm

1 Bütün hamd O Allah değer ki gökleri ve yeri yarattı. Karanlıkları ve aydınlığı (1) yaptı sonra da (*hakkı inkâr eden*) kâfirler, *(taptıklarını)* Rablarına denk tutuyorlar. 2 O bir (*Tanrıdır ki)* sizi bir çamurdan yarattı, sonra bir ecel yetirdi Adı konmuş bir ecel de Onun nezdindedir (2). Sizse hâlâ çekişerek

---

[1] Kur'an, Cenabı Hakkın nuru da, zulmeti de yarattığını söylemekle Mecusilere cevap veriyor. Mecusilerin itikadınâ göre nur ile zulmet ezelî iki prensiptir. İslâmiyet, en halis tevhid dini olduğundan kâinattaki bütün hâdiselerin bir tek mercii bulunduğunu, onun da herşeyi var eden Allah olduğunu söyler. Tevhid dini olan müslümanlık, Allahın mahzı hayır olduğunu, bütün hilkatın bu mihver üzerinde döndüğünü söyler. Mecusilerin isnaî olan (ikiliğe) dayanan dini ise şerrin daha çok ve daha galip olduğuna kanidir.

[2] Birinci ecel, yani devir, hayat devri, ikinci devir âhiret devridir.

şüphe ediyorsunuz. 3 Halbuki göklerdeki Allah da O, yerlerdeki Allah da O. Gizlinizi, aşikârınızı da, bütün işlediklerinizi de bilir. 4 (*Bununla beraber*) onlara Tanrı âyetlerinden bir âyet gelmez ki ondan yüz çevirmesinler. 5 Onlara hak geldiği zaman yalan saydılar, (*alay ettiler*), onun için onlar alay ettikleri şeyin haberlerini alacaklar. 6 Onlar kendilerinden evvel nice nesli helâk ettiğimizi görmediler mi? Size vermediğimiz kuvvet ve şevketi onlara vererek yer yüzünde yerleştirmiş, onların üzerine bol bol yağmur yağdırmış, onların yurdunda nehirler akıtmış, sonra onları günahları yüzünden helâk etmiş, onlardan sonra başka bir nesil vücuda getirmiştik. 7 Şayet Biz sana (*gökyüzünden*) kâğıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar da bu kitabı elleriyle tutsaydılar bile kâfir olanlar gene "bu mutlak büyücülükten başka birşey değildir!" derlerdi. 8 Onlar derler ki " (*Muhammede*) bir melek indirilmeliydi de (*görmeliydik*) ". Eğer melek indirseydik iş olup biter, onlara da, (*göz açıp yummak kadar bile*) mühlet verilmezdi (3). 9 Peygamberi meleklerden göndereydik, onu da elbette bir erkek suretinde yapar, (*onlar onu da insan olarak göreceklerinden*) düştükleri şüpheden kurtulamazlardı (4). 10 Senden evvel de nice Peygamberlerle alay edildi, onlarla alay edenler alaylarının vebaline uğramışlardı (5).

BÖLÜM : 2 — İLÂHİ RAHMETİN BÜYÜKLÜĞÜ

11 De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da Peygamberlere yalancı diyenlerin encamını görün. 12 De ki: Yerlerde ve göklerde ne varsa kimindir? De ki: Allahındır. Allah, kendi nefsine rahmeti yazdı (6). Sizi, hiç şüphe götürmez kıyamet gününde mutlak toplıyacaktır. Nefislerine yazık edenler Ona iman etmezler.

---

[3] Kur'anda «Melek» in gelmesi veya inmesinden murat, Hakka karşı gelenlerin azaba uğramalarıdır.

[4] İnsanları irşat için bir melek gönderilmiş olsaydı, bu melek te insanlara insan kılığında görünmek icabederdi. Çünkü insan gözü meleği göremez ve insanlara, ancak bir insan örnek olabilir.

[5] Hazreti Peygamber ile müminlerin muzaffer olacaklarına, tevhit akidesinin putperestliğe galip geleceğine dair vukubulan ilâhî müjdelerle alay eden düşmanlar, İslâm zaferi karşısında alaylarının vebaline uğramışlardı.

[6] Hak Tealânın, rahmeti kendine yazması, onun bizzat rahmet olduğunu

13 Gece ile gündüz içinde barınan herne varsa, herne yaşarsa hepsi Onundur. İşiten, bilen Odur. 14 De ki: Ben, gökleri ve yeri yaratan Allahtan gayrısını nasıl yâr edinebilirim ki kimseye ihtiyacı olmıyan ve her muhtacın rızkını veren Odur. De ki: Bana Allaha teslim olanların (*müslüman olanların*) birincisi olmak emredildi. Allaha sakın şerik koşanlardan olma! (*denildi.*) 15 De ki: Tanrıma, karşı gelirsem, büyük günün azabından korkarım! 16 O gün, herkimin üzerinden azap atılırsa, Allahın rahmetine kavuşmuş olur ki en büyük kurtuluş budur. 17 Allah seni bir sıkıntıya (*bir derde*) uğratırsa, onu Ondan başka kaldıracak yoktur. Onun sana hayrı dokunursa O zaten herşeye hakkiyle kadirdir. 18 Kullarının üstünde yegâne mutasarrıf Odur. Bütün tedbirlerinde hikmet vardır, kulları tarafından her yapılana agâhtır. 19 De ki: Hangi şey şehadetce en büyüktür? (*Cevap vererek*) de ki: Allah sizinle benim aramda şahittir. Bu Kur'an, sizi ve herkime erişirse onu (*iğri yolun encamından*) korkutmak için bana vahyolundu (7). Siz hakikaten Allah ile beraber başka tapacaklar bulunduğuna mı şehadet ediyorsunuz? De ki: Ben buna şehadet etmem. De ki: O ancak bir mabuttur. Sizin Allaha şerik koştuklarınızla benim bir ilişiğim yok. (*Onların hepsinden teberri ederim.*) 20 Onlar ki kendilerine kitap vermiştik, (*Peygamberi*), evlâtlarını tanıdıkları gibi tanırlar, kendilerini ziyana sokanlarsa, iman etmezler

BÖLÜM : 3 — MÜŞRİKLERİN ŞEHADETİ

21 Allaha karşı yalan uydurandan, yahut Allahın âyetlerini yalan sayanlardan daha zalim bir kimse var mıdır? Şüphe yok ki zalimler felâh bulmazlar. 22 Bir gün onların hepsini derleyip toplıyacak, sonra müşrik olanlara: Hani sizin ileri sürdüğünüz

---

ifade eder. Maddî âlemde Onun rahmetini herşeyde görmek mümkündür. İnsana yarıyacak herşeyi yaratan Odur. Bunu yapan Zatı Kibriya, insanın ruhanî ihtiyaçlarını da tatmin için ona yol gösterecek İlâhî vahy göndermez mi?

[7] Âyeti Kerimenin apaçık gösterdiği bir nokta Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtu Vesselâm) ın kendisini doğrudan doğruya dinliyenlere, yani yalnız Araplara gönderilmiş bir Peygamber olmadığıdır. Bilâkis, Hazreti Muhammed, Kur'anın erişeceği her millete, yani bütün insanlığa gönderilmiştir.

رجلا وللبسنا عليهم ما يلبسون ﴿٩﴾ ولقد استهزئ
برسل من قبلك فحاق بالذين سخروا منهم ما كانوا به
يستهزئون ﴿١٠﴾ قل سيروا في الأرض ثم انظروا كيف
كان عاقبة المكذبين ﴿١١﴾ قل لمن ما في السموات والأرض
قل لله كتب على نفسه الرحمة ليجمعنكم إلى يوم القيمة
لا ريب فيه الذين خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون ﴿١٢﴾
وله ما سكن في الليل والنهار وهو السميع العليم
﴿١٣﴾ قل أغير الله أتخذ وليا فاطر السموات والأرض
وهو يطعم ولا يطعم قل إني أمرت أن أكون أول من
أسلم ولا تكونن من المشركين ﴿١٤﴾ قل إني أخاف إن
عصيت ربي عذاب يوم عظيم ﴿١٥﴾ من يصرف عنه يومئذ

فقد رحمه وذلك الفوز المبين ﴿١٦﴾ وإن يمسسك الله
بضر فلا كاشف له إلا هو وإن يمسسك بخير فهو على
كل شيء قدير ﴿١٧﴾ وهو القاهر فوق عباده وهو
الحكيم الخبير ﴿١٨﴾ قل أي شيء أكبر شهادة قل الله
شهيد بيني وبينكم وأوحي إلي هذا القرآن لأنذركم به
ومن بلغ أئنكم لتشهدون أن مع الله آلهة أخرى قل
لا أشهد قل إنما هو إله واحد وإنني بريء مما تشركون ﴿١٩﴾
الذين آتيناهم الكتاب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم
الذين خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون ﴿٢٠﴾ ومن أظلم
ممن افترى على الله كذبا أو كذب بآياته إنه لا يفلح الظالمون
﴿٢١﴾ ويوم نحشرهم جميعا ثم نقول للذين أشركوا

şerikleriniz? diyeceğiz. 23 O zaman onların mazeretleri şu sözü söylemekten ibaret olacak: "Tanrımız olan Allah hakkı için, biz müşrik değildik!„ 24 Bak! Kendilerine karşı nasıl yalan söylediler. Uydurdukları da nasıl ortadan kalktı. 25 Onların içlerinde seni dinleyenler de vardır. Dinlediklerini anlamamak için kalplerine perdeler gereriz (8). Kulaklarına ağırlık veririz. Bunlar her âyeti görseler gene **inanmazlar**. O kadar ki bunlar sana geldikleri zaman, çene **çalarak** seninle çekişirler, kâfir olanlar: Bu, eskilerin masallarından başka birşey değil! derler. 26 Onlar, (*herkesi*) Kur'anı dinlemeğe yanaştırmazlar, kendileri de ondan uzaklaşırlar. Onlar yalnız kendilerini, kendi öz canlarını helâke uğratıyorlar da farkında değiller. Onları ateş başında durdukları

---

[8] Bunlar, herhangi âyeti görseler, imana gelmezler, çünkü kalpleri perdelidir. Bunlar Peygamberi ziyaret ediyorlardı. Fakat maksatları onu dinlemek, onun dediklerini düşünmek değil, onunla mücadele etmekti. Perdeler bu yüzden onların kalplerine gerildi.

zaman görebilsen! O zaman "ne olur, geri döndürülsek de Tanrımızın âyetlerini yalan saymasak ve müminlerden olsak!„ derler. 27 Hayır, onların evvelce gizledikleri artık meydana çıktı. Onlar, geri döndürülseler de, eski hallerine dönerler, onlar, şüphe yok ki, yalancıdırlar (9). 29 Onlar derler ki: "Bu dünya hayatımızdan başka bir hayat yok! Tekrar dirilecek değiliz! 30 Onları, Tanrı karşısında durdukları zaman görebilsen! Hak Tealâ buyurur: "Nasıl! Bu hal hak değil mi imiş?„ Onlar da: "Tanrımız, hakkı için, evet!„ Hak Tealâ da: "Öyle ise kâfirliğinizden dolayı azabı tadın „ der.

BÖLÜM : 4 — HAKİKATİ REDDEDENLER

31 Allaha kavuşmayı yalan sayanlar, hiç şüphe yok ki, zi-

[9] Bunların irtikâp ettikleri fenalıkların neticeleri, bu hayatta gözlerinden

yana uğradılar. Nihayet beklenen vakit ansızın geldiği zaman
bunlar günahlarının yükünü taşıyarak "dünyadaki taksiratımızdan,
vaktimizi boş yere israfımızdan dolayı ne yazık bize!„ derler.
Onların taşıdıkları yükler, ne fena şeydir! 32 Dünya hayatı, an-
cak eğlenceden, oyundan ibarettir (10). Âhiret yurdu, kendisini
sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmıyacak mısınız? 33 Bi-
liyoruz ki onların söyledikleri lâflar seni sıkıyor, üzüyor, (*üzülme!*)
çünkü onlar (*hakikatte*) sana yalancı demiyorlar, belki (*bu*) za-
limler, Allahın âyetlerini, bile bile inkâr ediyorlar (11) 34 Sen-
den evvel nice Peygamberler yalancı sayıldılar da onlar kendi-
lerine yardım erişinciye kadar yalancı sayılmağa ve her türlü
eziyete uğramağa katlandılar. Allahın sözlerini, (*katlananlara
yardım vadini*), değiştirebilecek bir kuvvet yoktur. Peygamberle-
rin görüp geçirdikleri de sana bildirilmiştir. 35 Onların yüz çe-
virmeleri sana pek ağır geliyorsa, bir kuyu kazarak yere in,
yahut bir merdiven kurarak semaya çık ta (*onların hepsini yola
getirecek*) bir âyet getirmeğe gücün yeterse (*durma yap!*) (12)
Allah dileseydi, hepsini hidayet üzere, toplardı. Öyle ise sakın
cahillerden olma! 36 Senin davetini kabul edenler, onu dinliyen-
lerdir. Ölülere gelince, onları da Allah diriltir (13). Sonra hepsi
Onun huzuruna çıkarılırlar. 37 Onlar derler ki: Ona Tanrısı ta-

---

gizli idi. Fakat bütün bunlar âhirette meydana çıkar. Tekrar dünyaya gelecek olurlarsa, işlediklerinin neticesi tekrar gözlerinden gizleneceği için eski hallerine dönerler.

[10] Allaha mülâki olmak hedefi gözetilmedikten sonra hayatın eğlence ve oyundan farkı kalmıyacağı anlatılıyor. Nitekim evvelki âyetlerde Allaha mülâki olmayı yalan sayanlardan bahsolunuyordu.

[11] Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtu Vesselâm) bütün milleti içinde «Emîn» unvaniyle tanınmış, doğruluğu, dürüstlüğü ona bu unvanı kazandırmıştı. Fakat kendisine ilâhî vahy geldikten sonra ona «Yalancı!» diyenler oldu. Ona yalancı diyenler, onun kendisini tekzip etmiyor, belki İlâhî vahyi tekzip ediyorlardı.

[12] Âyet getirmekten murat: Herkesi imana getirecek, hidayete ulaştıracak âyeti getirmektir. Halbuki artık münkirler hükmü giymişlerdi.

[13] Ruhanî ölüme uğradıkları için Peygamberin öğütlerine, ihtarlarına kulak asmıyan insanlar bile Allahın kudreti ile dirileceklerdir. Peygamberlerin hitap ettikleri insanlar iki kısma ayrılabilirler. Birinciler onları dinliyenler, ve Peygamberler tarafından vukubulan daveti kabul ederek iman edenlerdir. İkinciler, ruhanî ölüme uğradıklarından bütün ihtarlara kulak asmıyanlardır. Fakat bunlar bile, ruhanî ölümden kurtulacaklar ve Peygambere inanacaklardır. Bu hâdisenin; burada, bu dünyada vukubulduğunu Nassı Kerim de gösteriyor. Çünkü «Sonra hep ona döneceklerdir» nazmile ölümden sonraki hayata işaret olunuyor.

وإن كان كبر عليك إعراضهم فإن استطعت أن تبتغي
نفقا في الأرض أو سلما في السماء فتأتيهم بآية ولو شاء
الله لجمعهم على الهدى فلا تكونن من الجاهلين ﴿٣٥﴾
إنما يستجيب الذين يسمعون والموتى يبعثهم الله ثم إليه
يرجعون ﴿٣٦﴾ وقالوا لولا نزل عليه آية من ربه قل إن الله
قادر على أن ينزل آية ولكن أكثرهم لا يعلمون ﴿٣٧﴾
وما من دابة في الأرض ولا طائر يطير بجناحيه إلا أمم
أمثالكم ما فرطنا في الكتاب من شيء ثم إلى ربهم
يحشرون ﴿٣٨﴾ والذين كذبوا بآياتنا صم وبكم في
الظلمات من يشإ الله يضلله ومن يشأ يجعله على صراط
مستقيم ﴿٣٩﴾ قل أرأيتكم إن أتاكم عذاب الله

أو أتتكم الساعة أغير الله تدعون إن كنتم صادقين ﴿٤٠﴾
بل إياه تدعون فيكشف ما تدعون إليه إن شاء
وتنسون ما تشركون ﴿٤١﴾ ولقد أرسلنا إلى أمم من قبلك
فأخذناهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون ﴿٤٢﴾
فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا ولكن قست قلوبهم
وزين لهم الشيطان ما كانوا يعملون ﴿٤٣﴾ فلما نسوا ما
ذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شيء حتى إذا فرحوا
بما أوتوا أخذناهم بغتة فإذا هم مبلسون ﴿٤٤﴾ فقطع
دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين ﴿٤٥﴾ قل
أرأيتم إن أخذ الله سمعكم وأبصاركم وختم على قلوبكم
من إله غير الله يأتيكم به انظر كيف نصرف الآيات

rafından bir âyet gönderilse! De ki, Allah bir âyet, göndermeğe kadirdir. Fakat onların çoğu bilmezler (14). 38 Yeryüzünde debelenen bir hayvan, kanatlariyle uçan bir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasın. Kitapta hiçbir şeyi ihmal etmedik (*eksik bırakmadık*). Sonra onlar Tanrıları nezdinde toplanırlar (15). Onlar ki âyetlerimizi yalan sayarlar, sağır ve dilsizdirler. Karanlıklar içindedirler, Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini dosdoğru yolda tutar. 40 De ki: "Sözün doğrusunu

---

[14] Burada bahis mevzuu olan âyet 35 inci âyette bahis mevzuu olunanın aynidir. Hak Tealâ bunlar tarafından istenilen âyeti göndermiştir. Çünkü Mekkenin fethini müteakıp, herkes, akın akın islâmiyete girmiş, ve Resuli Ekreme biat etmiştir.

[15] Diğer mahlûkatın rızkı da, insanların rızkı gibi Allah tarafından ihsan edilir. Diğer mahlûkatın hepsi de tabiat kanunlarına itaat ederler. İnsan da onlar gibi bu kanunlara itaat etmelidir. Fakat insan bununla kalmaz ve daha yüksek bir hedefe varmak diler. Peygamberler onun bu yüksek iştiyakını temin için gönderilirler.

Bundan başka Âyeti Kerime insanlara iki çeşit imişler gibi işaret ediyor.

söyliyenlerden iseniz bana anlatınız, size Allahın azabı erişecek, yahut helâk olacağınız saat gelecek olursa, Allahtan başkasına mı yalvarırsınız?!„ 41 Hayır! Yalnız Allaha yalvarır, O da dilerse üzerinizden kalkması için yalvardığınız şeyi defeder, siz de Allaha kattığınız eş ve ortakları unutursunuz (16).

BÖLÜM: 5 — İNKÂRIN NETİCELERİ

42 Senden evvel nice milletlere Peygamberler gönderdik. Bu milletleri darlığa, sıkıntıya uğrattık ki yalvarıp yakarsınlar! 43 Onlara azabımız eriştiği zaman yalvarıp yakarmalı, ağlayıp sızlamalılardı. Fakat onların yürekleri kaskatı olmuş, şeytan da onlara yaptıklarını hoş göstermişti. 44 Vaktaki onlar, kendilerine hatırlatılan herşeyi unuttular, Biz de üzerlerine herşeyin kapılarını açtık (17), onlar da kendilerine verilen herşeyle ferahlanarak sevindikleri zaman onları ansızın yakaladık, onlar da bir anda nevmit oldular. 45 Ve böylece, bütün âlemlerin Tanrısı Allaha hamdolsun, zalim olan kavmın kökü kırılmıştı (18). 46 De ki "Allah, kulağınızı sağır ve gözlerinizi kör eder, kalplerinize mühür vurursa, size bunları yerine getirecek başka bir ilâh var mıdır dersiniz? İşte gör, Biz onlara delillerimizi nasıl evirip çevirip gösteriyoruz da onlar gene haktan yüz çeviriyorlar?.. 47 De ki: Allahın azabı ansızın, veva aşikâr olarak gelse, zalim olan kavımdan başkası helâk olur mu dersiniz? 48 Biz Peygamberleri ancak müjdeleyici ve korkutucu olarak göndeririz, kim iman edip doğru hareket ederse onlar için hem korku yoktur. hem de onlar mahzun olmazlar. 49 Âyetlerimizi yalan sayanlarsa, taşkınlıklarından dolayı azaba uğrarlar. 50 De ki: Ben size Allahın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum; görünmiyeni de

---

Bunların bir çeşidi hayvan gibidir, yere bağlıdırlar, yükselemezler, bir çeşidi de kuşlar gibi ruhanî ufuklarda uçarlar.

[16] Felâket zamanlarında müşrikler de Allaha yalvarırlar. Çünkü Allaha itikat etmek, insanın fıtratına kök salmıştır.

[17] Herşeyin kapılarını açmak, hayatın bütün zevk ve refah kapılarını açmak demektir.

[18] Zalimlerin kökünü kırmaktan murat, onların bilhassa elebaşılarını mahvetmektir. Râzî, bundan bahsederken murat, zalimlerin işine bakanların en sonuncusunun da mahvolduğudur, der.

bilirim, demiyorum; bir feriştehim de demiyorum, ben ancak bana vahyolunana uyuyorum (19). De ki hiç kör olanla, gören bir olur mu? Hâlâ düşünmüyor musunuz?

BÖLÜM : 6 — MÜMİNLERİN MÜKÂFATI

51 Tanrıları nezdinde toplanıp kendilerinden hesap sorulmasından endişe edenlere Kur'anla nasihat et. Onlara, Tanrılarından başka yârları veya şefaatçileri bulunmadığını söyle ki (*fenalıktan*) sakınsınlar.
52 Tanrılarının rızası yolunda sabah akşam Onа yalvaranları, Onu ananları, (*başkalarının hatırı için*) huzu-

[19] Hiçbir peygamber insanlara bundan daha açık, daha sade ve daha mütevazıane söz söylememiştir. Hazreti Muhammed (Aleyhissalâtü vesselâm) ın bu şekilde hitap ettiği ilk insanlar, asırdide putperest idiler. Hurafatın her türlüsüne inanan insanlardı. Hazreti Peygamber isteseydi kendisine fevkattabia kuvvetler atfeder, bu hurafatperest insanlar da ona inanırlardı. Fakat Hazreti Muhammed, herşeyden fazla putperestliğin her şeklinden tamamiyle azade olan bir insandı. Onun bütün söyledikleri, şahsî endişelerden tamamiyle münezzeh, tertemiz bir kalbin ilhamları idi. Hazreti Muhammed, burada apaçık görüldüğü veçh ile kendisinin bir insan olduğunu, hazineleri bulunmadığını, gaybın sırlarına vâkıf olmayı iddia etmediğini anlatıyor, melek olmadığını söylüyor, elhasıl fani bir insandan başka olmadığını izah ediyor ve yaptığı her iyiliğin, ati hakkındaki bütün sözlerinin kendi şahsından gelmediğini anlatıyor. Çünkü, bütün hamdü sena Allaha yaraşır, bütün iyilikler Allahtandır. Hazreti Peygamberi, sair insanlardan tefrik eden başlıca sıfat, Allahın vahyine nail olması idi. Kendisi İlâhî vahyi alır, onu tebliğ eder ve her hal ve hareketinde onu yaşatırdı. Onun bütün dilediği, herkesin kendisi gibi hareket etmesi idi.

Hazreti Muhammedin hedefi, kendisine uyup iman edenleri hazine sahibi yapmak, onlara herkese garip görülecek işler yaptırmak, yahut onlara herkesin talih ve encamı hakkında sözler söyletmek değildi. Onun ilk ve son hedefi kendi nefislerine karşı samimî ve sadık, Allah tarafından gönderilen vahyin ifade ettiği yüksek prensiplere candan, yürekten bağlı insanlar yetiştirmekti. Hazreti Peygamber buna muvaffak olmuştur.

Hazreti Muhammedin bu kadar saf, bu kadar berrak ve nezih olan hisler ve fikirleri hıristiyan misyonerlerinin tarizine uğrar. Bunlar âyeti kerimede «görünmeyeni de bilirim, demiyorum» denilmesinden istifade ederek Hazreti Muhammedin esrarı ilâhiyeye vâkıf olmadığını açıkça itiraf ettiğini ve onun için nübüvvetinin tanınmaması icabettiğini söylerler. Halbuki âyeti kerimede «ben ancak bana vahyolunana uyarım» buyuruluyor. Ve bütün bu manasız tarizlere cevap veriliyor. Âyeti kerime Hazreti Muhammedin her insan gibi bir insan olduğunu, onun gaibi bilmediğini, fakat bir peygamber sıfatile Hazreti Muhammedin kendisine gönderilen vahye göre hareket ettiğini anlatıyor.

Hazreti Muhammedin eşsiz büyüklüğü onun hiçbir vakit kendisini «fevkalbeşer» göstermeğe veya öyle tanıtmağa teşebbüs etmemesindedir.

Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vessellâm) birçok müjdeler buyurmuş,

سورة الأنعام ١١٦

فهم يصدفون ۝ قل أرأيتكم إن أتاكم عذاب الله
بغتة أو جهرة هل يهلك إلا القوم الظالمون ۝ وما
نرسل المرسلين إلا مبشرين ومنذرين فمن آمن وأصلح
فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون ۝ والذين كذبوا
بآياتنا يمسهم العذاب بما كانوا يفسقون ۝ قل لا أقول لكم
عندي خزائن الله ولا أعلم الغيب ولا أقول لكم إني ملك
إن أتبع إلا ما يوحى إلي قل هل يستوي الأعمى والبصير أفلا
تتفكرون ۝ وأنذر به الذين يخافون أن يحشروا
إلى ربهم ليس لهم من دونه ولي ولا شفيع لعلهم يتقون
۝ ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي
يريدون وجهه ما عليك من حسابهم من شيء وما من حسابك

الجزء السابع ١١٧

عليهم من شيء فتطردهم فتكون من الظالمين ۝ وكذلك
فتنا بعضهم ببعض ليقولوا أهؤلاء من الله عليهم من
بيننا أليس الله بأعلم بالشاكرين ۝ وإذا جاءك الذين
يؤمنون بآياتنا فقل سلام عليكم كتب ربكم على نفسه
الرحمة أنه من عمل منكم سوءا بجهالة ثم تاب من بعده
وأصلح فأنه غفور رحيم ۝ وكذلك نفصل الآيات
ولتستبين سبيل المجرمين ۝ قل إني نهيت أن أعبد الذين
تدعون من دون الله قل لا أتبع أهواءكم قد ضللت إذا
وما أنا من المهتدين ۝ قل إني على بينة من ربي وكذبتم
به ما عندي ما تستعجلون به إن الحكم إلا لله يقص الحق
وهو خير الفاصلين ۝ قل لو أن عندي ما تستعجلون به

rundan kovma! Onların hesabından sana birşey düşmez. Senin hesabından da onlara birşey düşmez ki onları kovasın da zalimlerden olasın (20). 53 Biz böylece onların bir kısmını diğerleriyle deneriz. Ta ki onlar "Allahın aramızda nimetle bekâm

---

ileride tahaddüs edecek birçok şeyleri anlatmış, bunlardan birçoğu onun hayatında tahakkuk etmişti. Buna rağmen Hazreti Peygamber «gaibi bilmiyorum, ancak bana vahyolunana uyuyorum» demiş, islâmiyet muzaffer olmuş, fakat peygamber hiçbir vakit «Allahın hazineleri elimdedir dememiş, ve her tahakkuk eden müjdenin, her kazanılan zaferin Allahın inayetiyle tahakkuk ettiğini ve kazanıldığını söylemiştir.

[20] Kureyş reislerinden bazıları, pek fakir olan bazı Müslümanların, huzuru nebeviden kovulmalarını şart koşarak Hazreti Peygamberin nübüvvetini kabul edeceklerini söylemişlerdi (Râzî). Hazreti Muhammedin huzurunda zengin fakir herkes ayni muameleyi görürdü. Çünkü hepsi de insandılar. Hepsinin de Hazreti Peygamberden ayni derecede istifadeye ve ondan hakikati öğrenmeğe hakları vardı. Bundan başka iman edenlerin kovulmaları değil, riayet görmeleri gerekti.

Hazreti Muhammedin huzurunda insânlar arasındaki bütün farklar, zenginlik fakirlik farkı, sınıf farkı, milliyet farkı, renk farkı zail olmuştur.- En fakir insan onunla karşı karşıya gelerek konuşur, soracağını sorup cevabını alırdı.

ettikleri bu mu?„ diyeler (21). Hak Tealâ, şükredenleri daha iyi bilmez mi? 54 Âyetlerimize inananlara, sana geldikleri zaman, de ki: "Size selâm olsun! Tanrınız, kendine rahmeti yazmıştır. İçinizden herkim, bilmiyerek bir fenalık işler, sonra tevbe edip doğru hareket ederse Allah da yarlığayıcıdır, esirgeyicidir. 55 Biz böylece âyetlerimizi apaçık irat ederiz ki suçluların tuttukları yol, besbelli seçilsin.

BÖLÜM : 7 — ALLAHIN HÜKMÜ

56 De ki: Sizin Allahı bırakarak taptıklarınıza tapmaktan, men'olundum! De ki: Ben sizin hava ve hevesinize asla uymam! (*Uyarsam*) sapmış olur ve doğru yol tutanlardan olmam. 57 De ki: Ben Rabbın (*hakkı bâtıldan ayıran*) apaçık bürhanı üzereyim. Siz ise (*Tanrımı*) yalan sayıyorsunuz. Sizin çarçabuk istediğiniz (*azap*) benim elimde değildir. (*Azabı çabuklaştırmak veya geciktirmek hakkındaki*) hüküm, ancak Allahındır. O ancak doğru haber verir, (*doğruyu eğriden*) ayıranların en hayırlısı Odur. 58 De ki: Sizin çarçabuk istediğiniz, benim elimde olaydı, iş, sizinle aramda çok çabuk olur biterdi. (*Fakat*) Allah zalimleri daha iyi bilir. 59 Gaybın anahtarları Onun yanındadır. Onları ancak O bilir. Karada, denizde ne varsa, hepsini bilir. Bir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Arzın karanlıklarındaki bir tek tane, yaş, kuru birşey yoktur ki (*apaçık kitapta bulunmasın*) (22). 60 Geceleri sizi kendinizden geçirir, gündüzün ne yapıp kazandığınızı bilir. Sonra mukarrer bir vâdenin tükenmesine kadar sizi ayakta tutan Odur. Dönüp gideceğiniz Onadır. O da size ne yaptıklarınızı haber verir.

BÖLÜM : 8 — ALLAHIN HÜKMÜ

61 Onun kudreti bütün kullarının üstünde galiptir. O size

---

[21] Kureyş reislerine verilen apaçık cevap, onların izzeti nefsini yaralamıştı. Çünkü bunlar, hiçbir vakit insan muamelesi yapmadıkları fakirlerle, kölelerle yanyana oturmağa davet olunmuşlar ve bu suretle onların içini denemeğe imkân hasıl olmuştu.

[22] Herşey, ilâhî kanun dairesinde vukubulur. Âyeti Kerimede bahis mevzuu olan apaçık kitap, sebep ve netice kanunu muazzamıdır. Bir yaprağın düşmesi, onun, gıda almak kudretinin zail olduğunu ifade eder. Bu da Kureyş kudretinin

لقضي الأمر بيني وبينكم والله أعلم بالظالمين (٥٨) وعنده
مفاتح الغيب لا يعلمها إلا هو ويعلم ما في البر والبحر وما
تسقط من ورقة إلا يعلمها ولا حبة في ظلمات الأرض ولا
رطب ولا يابس إلا في كتاب مبين (٥٩) وهو الذي يتوفاكم
بالليل ويعلم ما جرحتم بالنهار ثم يبعثكم فيه ليقضى
أجل مسمى ثم إليه مرجعكم ثم ينبئكم بما كنتم تعملون
(٦٠) وهو القاهر فوق عباده ويرسل عليكم حفظة
حتى إذا جاء أحدكم الموت توفته رسلنا وهم لا يفرطون (٦١)
ثم ردوا إلى الله مولاهم الحق ألا له الحكم وهو أسرع
الحاسبين (٦٢) قل من ينجيكم من ظلمات البر والبحر تدعونه
تضرعا وخفية لئن أنجانا من هذه لنكونن من الشاكرين (٦٣)

قل الله ينجيكم منها ومن كل كرب ثم أنتم تشركون
(٦٤) قل هو القادر على أن يبعث عليكم عذابا من فوقكم
أو من تحت أرجلكم أو يلبسكم شيعا ويذيق بعضكم بأس
بعض انظر كيف نصرف الآيات لعلهم يفقهون (٦٥)
وكذب به قومك وهو الحق قل لست عليكم بوكيل (٦٦)
لكل نبإ مستقر وسوف تعلمون (٦٧) وإذا رأيت الذين
يخوضون في آياتنا فأعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره
وإما ينسينك الشيطان فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم
الظالمين (٦٨) وما على الذين يتقون من حسابهم من شيء ولكن
ذكرى لعلهم يتقون (٦٩) وذر الذين اتخذوا دينهم لعبا
ولهوا وغرتهم الحياة الدنيا وذكر به أن تبسل نفس

koruyucular gönderir (23). Nihayet birinize ölüm anı geldiği zaman elçilerimiz, eksik artık birşey yapmaksızın onun ruhunu kabzederler. 62 Sonra onlar tekrar işlerini görecek, hak ile hüküm verecek Allaha gönderilirler. İyi bil ki, hüküm, Onundur. Hesap görenlerin en süratlisi Odur. 63 De ki: Kara ve denizin karanlıklarından (24) (*tehlikelerinden*) sizi kim kurtarır? Siz yalvara yakara, ağlaya sızlaya, gizlice Ona niyaz edersiniz. 64 De ki: Sizi bunlardan ve her dertten, buhrandan Allah kurtarır da siz gene Ona eş ortak katarsınız. 65 De ki: Size tepenizden, yahut ayaklarınızın dibinden azap göndermeğe, sizi bölük bölük

---

sonuna vardığını remzeder. Âyeti Kerimedeki «arzın karanlığındaki tane» Resulü Ekremin risaletidir. O tane filizlenecek, büyüyecek, arzın diplerini, ufukların en uzağını kaplıyacaktı. Âyeti Kerimedeki «yaş» yani «yeşil» refaha varacak olanları, «kuru» düşmeğe mahkûm olanları remzeder.

[23] Bunlar, insanların bütün amelini gözetleyen meleklerdir.

[24] Beyzavi, Râzî ve Ebu Hayyan «karanlıklar» mukabili olan «zulümat» ı tehlike manasında kabul etmektedirler.

parçalıyarak birinizin zorunu diğerine tattırmağa kadir olan Odur. Bak, âyetleri nasıl tekrar ediyor, türlü türlü ifade ediyoruz ki onları anlasınlar (25). 66 Senin kavmin onu, (*Kur'anı*) yalan saydılar. Hak olan Odur. De ki ben sizin üzerinize hâkim değilim! 67 Her haber verilenin, vukubulacağı mukarrer bir zaman vardır. Siz de bunu bileceksiniz. 68 Âyetlerimize, (*istihza ve taarruz ile*) dalanları gördüğün vakit, başka bir bahse girişinciye kadar yanlarından savuş, şayet şeytan sana bunu bir lâhza unutturacak olursa (*Allahın emrini*) hatırlayınca hemen kalk ve zalim cemaat ile oturma! 69 Allahtan sakınanlara, onların hesabından birşey düşmez. Fakat onlara hatırlatmak lâzımdır ki sakınmış olsunlar. 70 Dinlerini oyuncak ve eğlence edenleri, dünya hayatına kapılan ve aldananları bırak. Kur'an ile vaaz et ki bir kimse yaptığından, kazandığından dolayı (*azaba*) atılmasın. Bu gibiler için Allahtan başka yâr veya şefaatçi yoktur. Azaptan kurtulmak için herne feda etseler kabul olunmaz. Bunlar öyle kimselerdir ki yaptıkları ve kazandıkları yüzünden helâke atılmışlardır. Bunlara, kâfirlikleri yüzünden, haşlayıcı su ve acıklı azap vardır.

BÖLÜM: 9 — İBRAHİM

71 De ki: Biz Allahı bırakıp da fayda veya zarar vermiyen şeylere mi niyaz edelim? Allah bizi doğru yola kavuşturduktan sonra ardımızı mı dönelim? Arkadaşları: Bize gel, diye çağırdıkları halde arzda şaşkın şaşkın dolaşıp, şeytanların ayartarak uçuruma çektikleri ahmak gibi mi olalım (26)? De ki: Allahın gösterdiği yol, yegâne doğru yoldur. Bize, bütün âlemlerin Tanrısına

---

[25] Burada üç çeşit azaptan bahsolunuyor. Tepeden gelen azap, fırtınalar, boralar gibidir ki Ahzab muharebesinde görülmüştü. O zaman düşmanlar on bin askerle Müslümanların üzerine yüklenmişler, fakat müthiş bir fırtınadan dolayı gerilemeğe ve kaçmağa mecbur olmuşlardı. Ayakların dibinden gelen azap kıtlık, kuraklık gibidir ki Mekkeliler buna yedi sene uğramışlardı. Bundan bahsedilirken bu yedi kuraklık senesinin Hazreti Yusuf zamanındaki yedi kuraklık senesine benzediği anlatılır. Üçüncü azap olan bölük bölük parçalanarak, biribirinin zorunu diğerine çektirmek ise Kureyşin kudret ve satvetini yıkan harplere işaret ediyor.

[26] Bir mümin, putperestliğe dönerse, yükseklere çıktıktan sonra uçurumların en alçağına yuvarlanıp düşen insan gibi olur.

سورة الأنعام

بما كسبت ليس لها من دون الله ولي ولا شفيع وإن تعدل
كل عدل لا يؤخذ منها أولئك الذين أبسلوا بما كسبوا
لهم شراب من حميم وعذاب أليم بما كانوا يكفرون ۝
قل أندعو من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا ونرد على
أعقابنا بعد إذ هدانا الله كالذي استهوته الشياطين
في الأرض حيران له أصحاب يدعونه إلى الهدى ائتنا قل إن
هدى الله هو الهدى وأمرنا لنسلم لرب العالمين ۝
وأن أقيموا الصلاة واتقوه وهو الذي إليه تحشرون ۝
وهو الذي خلق السماوات والأرض بالحق ويوم يقول كن
فيكون ۝ قوله الحق وله الملك يوم ينفخ في الصور
عالم الغيب والشهادة وهو الحكيم الخبير ۝ وإذ قال

الجزء السابع

إبراهيم لأبيه آزر أتتخذ أصناما آلهة إني أراك وقومك في
ضلال مبين ۝ وكذلك نري إبراهيم ملكوت السماوات
والأرض وليكون من الموقنين ۝ فلما جن عليه الليل رأى
كوكبا قال هذا ربي فلما أفل قال لا أحب الآفلين ۝
فلما رأى القمر بازغا قال هذا ربي فلما أفل قال لئن لم يهدني ربي
لأكونن من القوم الضالين ۝ فلما رأى الشمس بازغة قال
هذا ربي هذا أكبر فلما أفلت قال يا قوم إني بريء مما
تشركون ۝ إني وجهت وجهي للذي فطر السماوات والأرض
حنيفا وما أنا من المشركين ۝ وحاجه قومه قال
أتحاجوني في الله وقد هدان ولا أخاف ما تشركون به
إلا أن يشاء ربي شيئا وسع ربي كل شيء علما أفلا تتذكرون

teslim olmak emrolundu. 72 Bize: namazı dosdoğru kılın, Allaha karşı gelmekten sakının, (*denildi*), toplanılacak yer Onun huzurudur 73 Gökleri ve yeri hak ile, hikmet ile yaratan Odur. Ve o gün (*Kıyamet günü*), Onun "ol!„ demesi ile oluverir. Haktır Onun sözü. Sûra üfürüldüğü gün, bütün mülk Onundur (27). Görünmiyeni, görüneni bilen Odur. Herşeyde hikmeti vardır. Herşeyden haberdardır. 74 Hani İbrahim atası Âzere (28) demişti ki: Sen putları mabut mu tanıyorsun? Ben - seni de, kav-

[27] Bazılarına göre (sûr), su'verin cemidir. O zaman manası «şekil» olur (Sıhah, Muhkem, Kamus). Kelimenin bu şekilde istimali nadirdir. Diğer bir kıraate göre bu kelime suver tarzında okunur ve o zaman sura nın cemi olur. Manada «suretlere üfürülecek ve bunlar hakikat olacak, yahut ruhlar, ölülerin suretlerine nefholunacaktır, olur. Birinci manaya göre kıyamet gününde herşeydeki asıl hakikî mana tezahür edecektir. Ben bu manayı tercihe taraftarım.

Sûrun diğer bir manası, Nefirdir. Ve sûrun üfürülmesinden murat, herkesin toplanmasıdır. Nitekim bu dünyada nefir üfürmekten murat, insanları büyük içtimalara davettir.

[28] Âzer, İbrahimin babası mı, dedesi mi, yoksa amcası mıdır? Bu nokta

mini de apaşikâr sapıklık içinde görüyorum„.
75 Biz İbrahime böylece göklerin ve yerlerin melekûtunu gösteriyoruz, (*Ona fıtrat-ta hâkim İlâhî kanunları görecek basiret veriyoruz*) (29) ki yakîn sahiplerinden olsun.
76 Gece bastığı zaman İbrahim bir yıldız görmüş, "Tanrım bu mu?!„ Yıldız sönünce, "batan şeyleri sevmem!„ demişti.
77 Sonra ayı doğmuş görünce "Tanrım bu mu?!„ (30) O da batınca: Tanrım bana yol göstermezse mutlaka sapmışlardan olacağım!
78 Sonra güneşi görünce "Tanrım bu mu? Bu daha büyük!„ demiş, fakat güneş de batınca: Ey benim kavmim! Allaha eş - ortak koştuğunuz şeylerin hepsinden teberri ederim.
79 Ben varlığımı, gökleri ve yeri yaratana dos-doğruca çevirdim. Ben müşriklerden değilim! demişti.
80 Kavmi onunla tartıştılar, İbrahim onlara "Allah beni doğru yola götürdü diye bana düşman kesiliyorsunuz. Ben sizin Ona şerik koştuğunuz şeylerden korkmam. Meğer ki Tanrım beni bir şeye uğratmak dileye! Tanrının bilgisi herşeyi kuşatmıştır. Siz hâlâ düşünmez ve nasihat kabul etmez misiniz?
81 Sizin putları Allaha şerik koşmanız için Allah tarafından hiçbir deliliniz bulunmadığı halde Ona şerik koşmaktan korkmuyorsunuz da ben sizin

---

üzerinde ihtilâf vardır. Nassı Kerimde kullanılan Eb, hem baba, hem ata manâsına gelir. Kur'anın (2 : 134) üncü âyetinde Eb kelimesi amca manâsında da kullanılır ve Yakub. İsmailin babası olduğu söylenir. İhtilâfın başlıca sebebi iki noktadır Zeccaca göre erbabı nesebe nazaran İbrahimin babası Tarihtir. Bu da Kitabüttekvinde İbrahimin babasına verilen ismin aynıdır. Zurkani de İbrahimin babası Tarihti, der. Bu noktadaki müşkülâtı kolaylıkla bertaraf etmek mümkündür Çünkü Telmutta İbrahimin babasına Tarih namı verildiği halde Eusebius onu «Athar - Asar» namı ile yad etmektedir. Bu kelime ise Azer kelimesine mutabıktır

İkinci nokta Kur'anda (14 : 41) de İbrahimin babasından (Arapçada validinden) bahsolunması ve onun mümin buna mukabil burada İbrahimin (Eb) inden bahsolunurken onun müşrik olduğu ve hayatının sonuna kadar müşrik kaldığı söylenmesidir.

Bu izahattan anlaşılacağı veçhile Âyeti Kerimedeki İbrahimin «Eb» ini babası diye tercüme etmek yanlış olur. Onun için biz de «Ata» dedik.

Bazı müfessirler (Âzer) in bir put evi olduğunu, bazıları da onun ismihas olmıyarak muhti yani hataya sapmış manâsına geldiğini söylerler. (Râzî)

[29] İbrahime göklerle yerin melekûtunu göstermek tabiattaki kanunları görecek basireti vermektir. Bununla Allahın bütün kâinata hâkim olduğu anlatılmakta; sabiiler tarafından tapılan güneşin, kamerin yıldızların ve sair semavî ecramın ancak Allah tarafından yaratılan şeyler olduğu gösterilmektedir.

[30] Râzi burada mahfuz bir inkârı istifham bulunduğunu söyler. Biz de bu kavli tercih ettik.

وكيف أخاف ما أشركتم ولا تخافون أنكم أشركتم بالله
ما لم ينزل به عليكم سلطانا فأي الفريقين أحق بالأمن
إن كنتم تعلمون ﴿٨١﴾ الذين آمنوا ولم يلبسوا إيمانهم بظلم
أولئك لهم الأمن وهم مهتدون ﴿٨٢﴾ وتلك حجتنا آتيناها
إبراهيم على قومه نرفع درجات من نشاء إن ربك حكيم
عليم ﴿٨٣﴾ ووهبنا له إسحاق ويعقوب كلا هدينا ونوحا
هدينا من قبل ومن ذريته داوود وسليمان وأيوب ويوسف
وموسى وهارون وكذلك نجزي المحسنين ﴿٨٤﴾ وزكريا
ويحيى وعيسى وإلياس كل من الصالحين ﴿٨٥﴾ وإسماعيل
واليسع ويونس ولوطا وكلا فضلنا على العالمين ﴿٨٦﴾
ومن آبائهم وذرياتهم وإخوانهم واجتبيناهم وهديناهم

إلى صراط مستقيم ﴿٨٧﴾ ذلك هدى الله يهدي به من يشاء
من عباده ولو أشركوا لحبط عنهم ما كانوا يعملون ﴿٨٨﴾
أولئك الذين آتيناهم الكتاب والحكم والنبوة فإن
يكفر بها هؤلاء فقد وكلنا بها قوما ليسوا بها بكافرين
﴿٨٩﴾ أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده قل لا أسألكم
عليه أجرا إن هو إلا ذكرى للعالمين ﴿٩٠﴾ وما قدروا الله
حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله على بشر من شيء قل من أنزل
الكتاب الذي جاء به موسى نورا وهدى للناس تجعلونه
قراطيس تبدونها وتخفون كثيرا وعلمتم ما لم تعلموا أنتم
ولا آباؤكم قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون ﴿٩١﴾ وهذا
كتاب أنزلناه مبارك مصدق الذي بين يديه ولتنذر

Allaha şerik tanıdıklarınızdan ne diye korkayım? Bu iki taraftan hangisinin, korkudan emin olmağa daha lâyık olduğunu biliyorsanız (*söyleyiniz*). 82 Onlar ki iman edip imanlarını zulm ile karıştırmazlar, emniyete lâyık olanlar onlardır ve onlar doğru yol üzeredirler.

BÖLÜM : 10 — DİĞER PEYGAMBERLER

83 Bu, bizim o hüccetimizdir ki (*o tutanağımızdır ki*) kavmine karşı İbrahime vermiştik. Biz dilediğimiz kimseleri kat kat yükseltiriz. Senin Tanrın herşeyi hikmetle yapar ve herşeyi hakkiyle bilir. 84 Ona İshakı ve Yakubu ihsan ettik, ikisini de doğru yola ilettik. Ondan önce Nuhu doğru yola götürdük (31) Onun

[31] İsimleri anılan peygamberler Nuhun zürriyetinden olan İbrahimin zürriyetidir. Burada isimleri sayılan peygamberler 18 dir. Bunlar tarih sırasiyle zikrolunmamışlardır. Fakat gelecek kısımlardaki yedi peygamberin kıssaları, bu

zürriyetinden Davuda, Süleymana, Eyyuba, Yusufa, Musaya ve Haruna hidayet verdik. İyilik edenleri işte böylece mükâfatlandırırız. 85 Zekeriyya, Yahya, İsâ ve İlyasa da hidayet verdik. Bunların herbiri doğru dürüst olanlardandı. 86 İsmail, Elyesa, Yunus ve Lûta da hidayet verdik. Hepsini de âlemlere üstün kıldık. 87 Onların babalarından, zürriyetlerinden, kardeşlerinden bazılarını üstün kıldık. Onları seçtik ve doğru yola götürdük. 88 İşte bu Allahın yoludur ki kullarından dilediğini ona götürür. Onlar Allaha şerik katmış olsalardı, bütün yaptıkları ve işledikleri heder olur giderdi (32). 89 Onlar, kendilerine Kitap, hikmet ve nübüvvet verdiğimiz kimselerdir (33). Bunlar, ona inanmıyacak olurlarsa, yerlerine, onu tanımamazlık etmiyecek bir cemaati getiririz. 90 Bunlar Allahın hidayet verdiği kimselerdir. Sen de onların hidayetine uy. De ki: ben sizden bir mükâfat istemem. Bu, ancak bütün âlemlere (*milletlere*) öğüt ve irşaddan ibarettir (34).

BÖLÜM : 11 — KUR'ANIN VAHYİ

91 Onlar: "Allah hiçbir beşere birşey göndermemiştir!„ demekle Allahı gereği gibi tanıyamadılar (35) De ki: Musanın

---

peygamberleri tarihleri sırasiyle zikreder. Âyeti Kerimede peygamberlerin tarih sırasiyle zikrolunmamalarının sebebi bunların kendilerine mahsus bazı sıfatlara göre gruplara ayrılmış olmalarındandır. Nitekim her gruptan bahseden âyetin sonundaki sözler de bunu gösteriyor. Bu sözlerdeki ayrılık, bu peygamberlerin vasıflarına göre sıralanmış olduklarını gösteriyor.

[32] Bunlar putperest olsalardı, bütün işleri heder olurdu. Onların risaletleri muvaffak olamazdı. Bundan da, hiçbir peygamberin, herhangi zamanda putperest olmadığı anlaşılır

[33] Her peygambere kitap verilmiştir. Peygamberler bunlarla insanları irşat eder, hüküm verir, ihtilâfları hallederler.

[34] Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) a, diğer peygamberlerin hidayetine uyması emrolunuyor. Çünkü onun risaleti, daha evvelki peygamberlerin gönderildiği bütün milletlere şamildi. Âyetin sonunda Kur'anın bütün insanlara öğüt olduğu söyleniyor. Çünkü Kur'an onlara evvelce nail oldukları irşadı hatırlatan ve onları doğru yola çağıran bir kitaptır.

[35] Allahın kadrini, lâyıkiyle takdir etmediler. Hazreti İbni Abbas bunu şu şekilde ifade eder: «Onlar Allah hakkında gösterilmesi icabeden tazimi göstermediler.» Ebulâliye âyeti şu şekilde anlatır: «Onlar Allah hakkında ona lâyık olan sıfatları vermediler.» Ahfeş: «Onlar Allahı ne kadar tanımaları ve bilmeleri icabederse o derece bilmediler ve tanımadılar.» Râzî: Allahın vahyini göndermek husu-

سورة الأنعام

أم القرى ومن حولها والذين يؤمنون بالآخرة يؤمنون به
وهم على صلاتهم يحافظون ٩٢ ومن أظلم ممن افترى على
الله كذبا أو قال أوحي إلي ولم يوح إليه شيء ومن قال
سأنزل مثل ما أنزل الله ولو ترى إذ الظالمون في غمرات
الموت والملائكة باسطوا أيديهم أخرجوا أنفسكم
اليوم تجزون عذاب الهون بما كنتم تقولون على الله غير
الحق وكنتم عن آياته تستكبرون ٩٣ ولقد جئتمونا
فرادى كما خلقناكم أول مرة وتركتم ما خولناكم
وراء ظهوركم وما نرى معكم شفعاءكم الذين زعمتم
أنهم فيكم شركاء لقد تقطع بينكم وضل عنكم ما
كنتم تزعمون ٩٤ إن الله فالق الحب والنوى يخرج الحي

الجزء السابع

من الميت ومخرج الميت من الحي ذلكم الله فأنى تؤفكون
٩٥ فالق الإصباح وجعل الليل سكنا والشمس والقمر
حسبانا ذلك تقدير العزيز العليم ٩٦ وهو الذي جعل
لكم النجوم لتهتدوا بها في ظلمات البر والبحر قد فصلنا
الآيات لقوم يعلمون ٩٧ وهو الذي أنشأكم من نفس
واحدة فمستقر ومستودع قد فصلنا الآيات لقوم
يفقهون ٩٨ وهو الذي أنزل من السماء ماء فأخرجنا به
نبات كل شيء فأخرجنا منه خضرا نخرج منه حبا
متراكبا ومن النخل من طلعها قنوان دانية وجنات من
أعناب والزيتون والرمان مشتبها وغير متشابه انظروا إلى
ثمره إذا أثمر وينعه إن في ذلكم لآيات لقوم يؤمنون ٩٩

insanlara aydınlık ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin perakende kâğıtlara çevirdiğiniz (36), bir kısmını belli ettiğiniz, birçoğunu gizlediğiniz; sizinle babalarınızın, sayesinde birçok şeyler öğrendiğiniz Kitabı kim gönderdi? (*Sen onlara karşı*) Allah! de. Sonra onları bırak, boş lâflara dalarak oynasınlar! 92 Bizim, bu sana gönderdiğimiz Kitap, mübarektir, ondan evvel gelen kitapları doğrulayıcıdır. Sen onunla şehirler anası (37) halkını

---

sundaki kudretini inkâr etmek onun başlıca sıfatlarından birini inkârdır. Burada yahudilere işaret olunduğu anlaşılıyor. Bunlar, Hazreti Musaya gönderilen vahyi kabul ettikleri halde Hazreti Muhammede gönderilen vahyi inkâr ediyorlardı.

[36] Bundan murat yahudilerin kitaplarını perakende kâğıtlara yazarak bir kısmını gizlemeleri, bir kısmını göstermeleridir. Bunlar kitabı tam olarak muhafaza etmediklerinden Âyeti Kerimede onlardan bu şekilde bahsolunmuştur.

[37] Nassı Kerimde Ümmül Kura deniliyor. Ümmül Kura, Mekkenin tanındığı unvanlardan biridir. (Râzî), Ümmül Kura'nın Mekke olduğu üzerinde ittifak bulunduğunu söyler. Onun için bu âyet ile daha evvelki âyetin Medinede nazil olduğunu söyliyenler, yanılırlar. Bu âyette Mekkeden bu kadar sarih bir surette bahsedildiği için daha evvel yahudilerden ve Musadan bahsolunması, âyetlerin Medinede

ve bütün çevresindekilerini korkutacaksın. Âhirete inananlar, ona inanırlar ve namazlarına devam ederek onları muhafaza ederler. 93 Allaha karşı yalan uydurandan, yahut ona hiç vahyolunmamış iken "bana vahyolundu! Allahın gönderdiğine benziyeni ben de gönderirim„ diyenden daha zalim kimse olur mu? (38). Bu zalimlerin, ölüm sekeratında kıvrandıkları ve meleklerin onlara kollarını uzatarak: "Haydi, bakalım! Canlarınızı kurtarın! Bugün, Allaha karşı doğrudan başkasını söylediğiniz, Onun emirlerine uymayı kibrinize yedirmediğiniz için rüsva edici azap ile cezalandırılacaksınız!„ dedikleri zaman hallerini bir görsen! 94 İşte sizi ilk defa yarattığımız zamanki gibi yapyalnız geldiniz, size verdiğimiz herşeyi arkanızda bıraktınız, Allahın size göre ortağı olduklarını iddia ederek yardımlarına, şefaatlerine güvendiğiniz ortakları yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bütün bağlar artık kesilmiş, güvendiklerinizin hepsi kaybolup gitmiştir (39).

BÖLÜM : 12 — HAKKIN ZAFERİ

96 Taneleri ve çekirdekleri yararak (*herşeyi yetişmeğe sevkeden*) Allahtır. Ölüden diriyi çıkarır, diriden ölüyü çıkarır. Allah budur işte. O halde siz nasıl yüz çeviriyorsunuz? (40). 96 Sabahı (*gecenin karanlığından*) yarıp çıkaran Odur. Geceyi istirahat için; güneşi, ayı (*vakitlerinizi*) hesap için yaratmıştır. Bu,

---

nazil olduğuna delâlet etmez. Bunu ispat için Ümmül Kura'nın Medine olduğunu söylemek hatadır.

Mekkeye «Ümmül Kura» yani «Şehirler Anası» denilmesinin sebebi Arabistan merkezi olması değil, bütün İslâmiyetin cihanşümul ruhanî merkezi olmasıdır.

[38] Bazılarına göre burada sahte peygamberlik davasında olan Müseylimeden ve diğer sahte peygamberlerden bahsolunuyor ve onun için âyetin Medinede nazil olduğu iddia ediliyor. Halbuki bunu ispat edecek bir şey yoktur. Âyeti Kerime, gene bu sûrede 21, 144, 157 inci âyetlerde ve 39: 32 de beyan olunan hakikati başka bir şekilde anlatıyor. Âyeti Kerime, Resuli Ekremi, ilâhî vahyi uydurmuş olmaktan tenzih ederek böyle bir harekette bulunanların nekadar zalim, nekadar fena insan olduklarını gösteriyor.

[39] Yani güvendikleriniz size hiçbir veçhile yardım edemezler!

[40] Hazreti Muhammedin insanları hidayete daveti, bu Âyeti Kerime ile yere bir tohum veya bir çekirdek ekmeğe teşbih olunuyor. Yere ekilen taneler ve çekirdekler, yerin altında kaybolmuş gibi görünürse de çok geçmeden bu taneler yetişir ve onlardan koca ağaçlar çıkar.

herşeye kudreti olan, herşeyi bilen Allahın takdiridir (41) 97
Kara ve deniz karanlıklarında yol bulmanız için yıldızları yara-
tan Odur (42). Biz âyetlerimizi, bilen insanlar için apaçık beyan
etmişizdir. 98 Sizi bir tek candan var eden Odur. Sonra sizin
için bir karar yeri, bir de emanet yeri vardır (43). Biz âyetle-
rimizi, anlıyan insanlar için apaçık beyan ettik. 99 Bulutlardan
yağmur indiren Odur. Sonra biz onunla her nebatı tomurcuk-
landırır, ondan yeşillikler çıkarır, ondan başaklarla biribirine ya-
pışık taneler, hurma tomurcuklarından el yetişecek derecede
yakın salkımlar; biribirine hem benziyen, hem benzemiyen üzüm
bağlarından, zeytin ve nar ağaçlarından bahçeler yetiştiririz. Bun-
lar meyvelendikleri zaman meyvelerinin olgunlaşmasına bakın!
Bunlarda inanan insanlar için nice nice işaretler ve ibretler var.
100 Onlar Allaha cinlerden de ortaklar yaparlar. Cinleri yara-
tan Odur. Bilgileri olmaksızın ona oğullar, kızlar uydurdular.
Onun şanı münezzehtir ve kendisine isnat olunan bu gibi vasıf-
lardan yücedir (44).

BÖLÜM : 13 — TEDRİCİ TEALİ

101 Gökleri ve yeri ibda edenin, (*yoktan var edenin*) nasıl
olur da oğlu, kızı olabilir ki Onun karısı yoktur. Herşeyi yara-
tan Odur ve herşeyi hakkiyle bilen Odur (45). 102 İşte sizin

---

[41] Yeryüzünde çok geçmeden karanlığın yarılacağı, ortalığı aydınlığın kaplıyacağı tebşir olunuyor. Günün doğmasiyle karanlık nasıl zail olursa insanların maneviyatı da öylece aydınlanacak.

[42] Din ıstılahında yıldızlar, insanları irşat eden ufak tefek ışıklardır. Peygamber güneşe benzetiliyor. Ondan nur alarak başkalarını irşat edenler de yıldızlara benzetilmektedirler. Onun için Resuli Ekrem «Ashabım yıldız gibidirler. Hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz» buyurmuştur. İnsanları madde âleminde irşat eden, onlara yol gösteren Zatı Kibriya, insanların ruhlarını karanlıkta bırakır mı?

[43] Karar yeri, dünya hayatıdır. Emanet yeri, kabirdir. Yahut karar yeri âhiret yurdu, emanet yeri, bu dünyadır.

[44] Mecusiler Allahın hayrı, şeytanın şerri yarattığına inanırlardı. Âyeti Kerime de ya bunların akaidine, yahut Arapların cinlere atfettikleri kudrete işaret ediyor. Araplar, cinlerin iyilik veya kötülük, tali ve talihsizlik getirmeğe muktedir olduklarına inanırlardı. (Cin) den ne murat olunduğunu anlamak için 128 inci âyete bakınız.

[45] Âyeti Kerime Zatı Kibriyanın müteali vahdaniyetini anlatıyor. Allahın oğlu olduğunu söylemek, Onun karısı olduğunu da kabul etmektir. Aksi takdirde oğul kelimesini mecazi bir şekilde telâkki etmek icabeder. 164 üncü âyete bakınız.

Tanrınız olan Allah bu. Ondan başka tapacak yoktur. Herşeyi yaratan Odur. Ona kulluk edin. Herşeyi gözeten ve herşeye nigehban olan Odur. 103 Gözler Ona yetişemez, erişemez. O ise bütün gözlere yetişir. Gözle görülmiyen herşeyi gören, herşeye agâh olan Odur (46). 104 Size Tanrınız tarafından basıretler (47) (*apaşikâr görünen hakikatler*) gelmiştir. Kim onları görürse faydası kendine, kim kör kalırsa zararı gene kendinedir. Ben sizin üzerinize bekçi değilim. 105 Biz böylece âyetleri türlü türlü beyan ederiz. Taki onlar: Sen okumuşsun! diyeler ve Biz (*Kur'anı*) bilen insanlara besbelli edelim! 106 Kendisinden başka tapacak bulunmıyan Tanrın tarafından vahyolunana uy, Allaha ortak katanlardan yüz çevir (48). 107 Allah dileseydi, onlar Allaha, şerik koşmazlardı. Biz seni onların üzerinde gözcü yapmadık. Ve sen onların işlerini görmeğe memur da değilsin. 108 Onların Allahtan başka taptıklarına sövmeyin ki onlar da, haddi aşarak cehalet yüzünden Allaha sövmesinler (49). Biz, böylece her millete, yaptıklarını güzel ve süslü gösteririz. Onların dönüp varacakları, Allahın huzurudur. O da onlara ne yaptıklarını, ne işlediklerini haber verir. 109 Onlar, yeminlerinin en kuvvetlisi ile yemin ettiler ki kendilerine bir âyet (*delil*) gelirse muhakkak ona inanacaklar. De ki: Âyetler yalnız Allahın elindedir. (*Diledikleri*) âyet gelse de onların iman etmiyeceklerinin farkında değil misiniz?! (50). 110 Biz onların gönüllerini ve gözlerini

---

[46] İnsanın maddî gözü dar hudutlar içinde yalnız cisimleri görebilir. Fakat Lâyetenahi Zatı göremez. Ruhun gözü ancak Onu sezebilir.

[47] Göze nisbetle basar neyse kalbe nisbetle de basiret odur. Basar, gözlerin görmesine sebep olan rüyet nuruna denilir. Kalbin görmesine sebep olan, türkçede kalb gözü denilen idrak kuvvetine de basiret denilir (Râzî, c. 4).

[48] Âyeti Kerimenin Resulü Ekreme (Mekke) yi bırakıp hicret etmeyi emrettiği söylenmektedir.

[49] Dünyada Müslümanlık kadar hiçbir din başka dinlere karşı müsamahakâr davranmaz. Bu Âyeti Kerime, Müslümanları, diğer milletlerin putlarına bile dil uzatmaktan menetmektedir. Putperestliği, bir din olmak sıfatiyle, batıl sayan Müslümanlık, başka insanların taptıklarını tahkir etmeyi reva görmez. Gerçi Resulü Ekrem, Mekkeyi fethettikten sonra Kâbeyi bütün putlardan tathir etmişti. Fakat Kâbeyi temizlemek başka, başkalarının mabutlarına sövüp saymak gene başkadır.

[50] Hıristiyan münakkitler bu âyete istinat ederek Resuli Ekremin hiçbir mucize, hiçbir âyet göstermediğini söylerler. Halbuki Âyeti Kerime âyetlerin Allah tarafından gönderildiğini, peygamberlerin onları istedikleri zaman yapmadıklarını anlatmaktadır.

çeviririz de onlar, evvelce iman etmedikleri gibi gene iman etmezler, Biz de onları azgınlıkları içinde kör ve şaşkın bırakırız (51).

CÜZ: 8

BÖLÜM: 14 — MÜNKİRLERİN MUHALEFETİ

111 Biz onlara *(istedikleri gibi)* melekler indirseydik, ölüler onlarla konuşsaydı, herşeyi bir araya getirerek onların önünde toplasaydık, onlar, Allah dilemedikçe, gene imana gelecek değillerdir. Fakat onların çoğu cahildirler (52). 112 Böylece Biz

[51] Gönülleri ve gözleri çevirmekten ne murat edildiğini gene Âyeti Kerimenin kendisi izah ederek onların azgınlıkları içinde kör ve şaşkın olduklarından bunun böyle olduğunu anlatmaktadır. Hakikat kabul edilmediği ve ona düşmanlık gösterildiği zaman kalp hakikate karşı çevrilir ve hakikat düşmanları azgınlıkları içinde kör ve şaşkın kalırlar.

[52] 110 uncu âyetin anlattığı mevzu burada devam ediyor. Bazı insanlar,

in ile cin arasındaki şeytanları, peygamberlere düşman yaptık (53). Bu şeytanlar biribirlerini aldatmak için sözün sahte ve yaldızlısiyle fısıldaşırlar, Tanrın dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları da, onların uydurdukları iftiraları da bırak! 113 (*Bu şeytanlar sözün sahte ve yaldızlısını bir de şu maksatla fısıldarlar ki*) âhirete inanmıyanların kalpleri o sözlere meyletsin, onlardan hoşnut olsun ve irtikâp edeceklerini irtikâp etsinler. 114 Hak Tealâ size Kitabı apaçık göndermiş olduğu, kendilerine Kitap verilenler de onun Tanrın tarafından dosdoğru gönderilmiş olduğunu bildikleri halde ben (*sizinle aramızdaki davayı hal için*) Allahtan başka bir hakem mi araştırayım? Sakın sen şüphe edenlerden olma! 115 Tanrının sözleri (54), hak ve adalet ile tamamlandı. Onları değiştirmeğe bir kimsenin gücü yetmez. İşiten, bilen Odur. 116 Yeryüzündeki (*insanların*) çoğuna uyacak olursan, seni Allah yolundan saptırırlar. Zira onlar ancak göreneklere uyarlar ve yalnız yalan söyleyip dururlar. 117 Şüphe yok ki Tanrın kendi yolundan sapanların kim olduklarını daha iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen Odur. 118 Siz Allahın emirlerine inananlardan iseniz, üzerinde Allahın namı anılanları yeyin (55). 119 Üzerinde Allahın adı anılan şeyi ne

---

peygamberlere karşı o kadar hasmane bir vaziyet alırlar ki peygamberlerin göstereceği her bürhanı sağır bir kulakla karşılarlar. Kur'anı Kerimde, meleklerin gönderilmesinden, muhtelif manâlarda bahsedilir. Melekler, Allahın âyetlerini peygamberlere getirirler, kötüleri cezaya çarparlar, Allahın emirlerini icra ederler, insanların kalbine güzel ve iyi işleri ilham ederler. Bu Âyeti Kerimedeki meleklerin inmesi, bu manâların herhangi birini ifade edebilir. Fakat daha ilerdeki 158 inci âyeti de nazarı itibare aldığımız takdirde burada meleklerin inmesinin, azap emrinin icrasına matuf olduğu görülür. Âyeti Kerimede ölülerin konuşmasından murat, ruhanî ölüme uğrıyan insanların dirilmeleridir. Nitekim 122 inci âyette «ölü iken diriltiğimiz, insanlar arasında yürümesi için aydınlık verdiğimiz kimse» den bahsolunmaktadır. Yahut ölenlerin kâfirlerle konuşmalarından murat, Resuli Ekremin zuhurundan evvel vefat edip bir peygamberin zuhur edeceğine dair bıraktıkları yazılardı. Herşeyi toplayıp bir araya getirmekten murat ise düşmanların azabına ait herşeyi bir araya toplamaktır.

[53] İnsanlarla cinlerden muradın, ahâdi nas ile rehberleri ve liderleri oldukları anlaşılıyor. Çünkü daha sonraki kelimeler bunların sahte ve yaldızlı sözler fısıldadıklarını gösteriyor. Cin kelimesi de, şeytan kelimesi de, Kur'anın birçok yerlerinde insanlardan bahsederken kullanılır.

[54] «Tanrının sözü» nden murat düşmanların akıbeti hakkındaki sözüdür.

[55] Üzerinde Allahın ismi anılandan yemek, üzerinde, Allahın ismi anılmıyarak, bir putun ismi alılandan yememeyi ifade eder. 121 inci âyete de bakınız.

سورة الأنعام

والجن يوحي بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا ولو شاء
ربك ما فعلوه فذرهم وما يفترون ﴿١١٢﴾ ولتصغى إليه
أفئدة الذين لا يؤمنون بالآخرة وليرضوه وليقترفوا ما هم
مقترفون ﴿١١٣﴾ أفغير الله أبتغي حكما وهو الذي أنزل
إليكم الكتاب مفصلا والذين آتيناهم الكتاب
يعلمون أنه منزل من ربك بالحق فلا تكونن من الممترين ﴿١١٤﴾
وتمت كلمت ربك صدقا وعدلا لا مبدل لكلماته وهو
السميع العليم ﴿١١٥﴾ وإن تطع أكثر من في الأرض يضلوك
عن سبيل الله إن يتبعون إلا الظن وإن هم إلا يخرصون
﴿١١٦﴾ إن ربك هو أعلم من يضل عن سبيله وهو أعلم بالمهتدين
﴿١١٧﴾ فكلوا مما ذكر اسم الله عليه إن كنتم

الجزء الثامن

بآياته مؤمنين ﴿١١٨﴾ وما لكم ألا تأكلوا مما ذكر اسم
الله عليه وقد فصل لكم ما حرم عليكم إلا ما اضطررتم
إليه وإن كثيرا ليضلون بأهوائهم بغير علم إن ربك هو أعلم
بالمعتدين ﴿١١٩﴾ وذروا ظاهر الإثم وباطنه إن الذين يكسبون
الإثم سيجزون بما كانوا يقترفون ﴿١٢٠﴾ ولا تأكلوا مما
لم يذكر اسم الله عليه وإنه لفسق وإن الشياطين ليوحون
إلى أوليائهم ليجادلوكم وإن أطعتموهم إنكم لمشركون
﴿١٢١﴾ أومن كان ميتا فأحييناه وجعلنا له نورا يمشي به
في الناس كمن مثله في الظلمات ليس بخارج منها كذلك
زين للكافرين ما كانوا يعملون ﴿١٢٢﴾ وكذلك جعلنا
في كل قرية أكابر مجرميها ليمكروا فيها وما يمكرون

diye yemiyorsunuz? Iztırar yüzünden naçar kaldığınız takdirdeki hareket tarzı müstesna olmak üzere size haram kılınan şeyleri Allah bildirdi. Fakat birçokları, cehaletlerinden dolayı hava ve heveslerine kapılarak sapıp gidiyorlar. Tanrın haddi tecavüz edenleri daha iyi bilir. 120 Günahın aşikârını da, gizlisini de bırakın (56). Günah işleyip onu yüklenenler, irtikâplarının cezasını bulacaklardır. 121 Üzerinde Allah ismi anılmıyanı yemeyin. Böyle bir hareket, itaat zümresinden çıkmaktır. Şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele için telkinatta bulunurlar. Onlara itaat edecek olursanız müşriklerden olursunuz.

BÖLÜM : 15 — BAŞLICA MUHALİFLER

122 Ölü iken dirilttiğimiz insanlar arasında yürümesi için

[56] Günahların yalnız aşikârından sakınmak ahlâk seviyesinin düşüklüğüne delâlet eder. Bir Müslüman, günahların hem aşikârından, hem gizlisinden sakınmalıdır. Hazreti Peygamber bu şekilde hareket ederdi.

aydınlık verdiğimiz kimse, içinden çıkılmaz, zifiri karanlıklarda kalan kimse gibi midir? (57). Fakat kâfirlere, yaptıkları, yaldızlı görünür. 123 Böylece, her şehrin elebaşılarını, en büyük mücrimler yaptık (58). Bunlar ortalığı fesada vermek için türlü türlü hiyleler çevirirler. Onlar böyle yapmakla ancak kendi başlarına çorap örüyorlar da farkında olmuyorlar. 124 Onlara bir âyet gelince "Allahın Peygamberlerine verilen âyetler gibi bize âyetler verilmezse, kat'iyyen iman etmeyiz!„ derler. Hak Tealâ, Peygamberliği kime vereceğini daha iyi bilir. Mücrimler, Allah tarafından zillet ve hakarete ve çevirdikleri fesatlarından dolayı şiddetli azaba uğrıyacaklardır (59). 125 Hak Tealâ herkimi doğru yola iletmek isterse onun gönlünü İslâmiyeti (*kabul için*) açar, herkimi sapıklıkta bırakmak dilerse, onun gönlünü darlaştırır, kasvetleştirir, sıkıştırır ve bu adam zorla göke çıkıyormuş gibi olur. Hak Tealâ böylece iman etmiyenleri, belâya ve horluğa uğratır (60). 126 Bu, (*Kur'an, bu İslâm dini*) Tanrının dosdoğru yoludur. Biz âyetlerimizi, düşünen, hatırlayan insanlar için apaçık surette beyan etmişizdir. 127 Onlar için Tanrıları nezdinde selâmet yurdu vardır. Yaptıkları iyiliklerden dolayı Allah onların yârıdır. 128 Onların hepsini topladığı gün: Ey cin camaati! (61) (*denir*), insanların çoğunu (*baştan mı çıkardınız?!*)

---

[57] Bu âyeti Kerimenin beyanından peygamberler sayesinde ölülerin dirilmesinden ne murat olunduğu apaçıktır.

[58] Mekkelilerin elebaşıları, Hazreti Peygamberin hayatına karşı suikastler tertip ediyorlardı. Diğer peygamberler de bunlara benzer adamlarla karşılaşmışlardı. Bu gibi ileri gelenler, peygamberlere karşı ellerinden geleni yaparlar, onları öldürmek için suikastlerin her türlüsünü tertip ederler, fakat bunların bütün muhalefetlerine rağmen Hak muzaffer olur.

[59] Müşrikler, Kur'anın kanaat veren delillerine karşı âciz kalınca, Hak Tealânın vahy göndermek istedikten sonra neden hepsine de vahyini ayrı ayrı göndermediğini soruyorlardı. Buna verilen cevap, her insanın ilâhî vahye liyakatı olmadığını, Allahın, risaletini kime ihsan edeceğini daha iyi bildiğini beyan etmektedir.

[60] Bunlar evvelâ hakikati ret ve inkâr ediyor, onun için göğüsleri darlaşıyor. Bunlar, göğüslerinin darlığından dolayı hakikati kabul etmiyor değiller, hakikati kabul etmemek yüzünden göğüsleri darlaşıyor.

[61] Cin kelimesi, **cenne** aslındandır. Sakladı, gizledi, manasındadır. Kur'anı Kerimde cinlerden murat, fenalığı, kötülüğü temsil eden mahlûkat, insanı kötülüğe sevkeden her şeydir. Melekler ise insanları hayra sevkederler. Her ikisi de insan gözüne görünmiyen mahlûklardır. Arapçada cin kelimesinin manası çok vasidir. Cebbar hükümdarlara, satvetli rehberlere de «cin» denilir. Bunlar kudretli, satvetli avam ile temas etmemeleri dolayısiyle herkesin gözünden saklı gibidirler. Arap

إلا أنفسهم وما يشعرون ﴿١٢٣﴾ وإذا جاءتهم آية قالوا لن نؤمن حتى نؤتى مثل ما أوتي رسل الله الله أعلم حيث يجعل رسالته سيصيب الذين أجرموا صغار عند الله وعذاب شديد بما كانوا يمكرون ﴿١٢٤﴾ فمن يرد الله أن يهديه يشرح صدره للإسلام ومن يرد أن يضله يجعل صدره ضيقا حرجا كأنما يصعد في السماء كذلك يجعل الله الرجس على الذين لا يؤمنون ﴿١٢٥﴾ وهذا صراط ربك مستقيما قد فصلنا الآيات لقوم يذكرون ﴿١٢٦﴾ لهم دار السلام عند ربهم وهو وليهم بما كانوا يعملون ﴿١٢٧﴾ ويوم يحشرهم جميعا يا معشر الجن قد استكثرتم من الإنس وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض وبلغنا

أجلنا الذي أجلت لنا قال النار مثواكم خالدين فيها إلا ما شاء الله إن ربك حكيم عليم ﴿١٢٨﴾ وكذلك نولي بعض الظالمين بعضا بما كانوا يكسبون ﴿١٢٩﴾ يا معشر الجن والإنس ألم يأتكم رسل منكم يقصون عليكم آياتي وينذرونكم لقاء يومكم هذا قالوا شهدنا على أنفسنا وغرتهم الحياة الدنيا وشهدوا على أنفسهم أنهم كانوا كافرين ﴿١٣٠﴾ ذلك أن لم يكن ربك مهلك القرى بظلم وأهلها غافلون ﴿١٣١﴾ ولكل درجات مما عملوا وما ربك بغافل عما يعملون ﴿١٣٢﴾ وربك الغني ذو الرحمة إن يشأ يذهبكم ويستخلف من بعدكم ما يشاء كما أنشأكم من ذرية قوم آخرين ﴿١٣٣﴾ إن ما توعدون لآت وما أنتم بمعجزين ﴿١٣٤﴾

İnsanlardan bunlara dost olanlar derler ki: Tanrımız! Biz biribirimizden faydalandık. Şimdi de kararlaştırdığın vademize eriştik. Hak Tealâ der ki: Sizin yurdunuz ateştir. Orada daim kalacaksınız! Yalnız Allahın diledikleri müstesnadırlar. Tanrın, her işi hikmetle yapar, herşeyi de hakkiyle bilir (62). 129 Biz böylece

---

edebiyatında kelimenin bu manalarda kullanıldığını gösteren delâil çoktur. Tebrizî der ki: Araplar, sert ve zekî insana, cin ve şeytan derler. Şeytan kelimesi mecazî manasında insan hakkında kullanıldığı gibi cin kelimesi de ayni manada insan hakkında kullanılır. (2 : 14) e bakınız. Burada 128 — 131 âyetlerini birlikte okuduğumuz takdirde 129 uncu âyette 128 inci âyetteki cinden bahsolunarak bunların biribirini tutan, biribirine dost olan zalimler olduklarını, 130 uncu âyette cin ile insanlara bir cemaat gibi hitap edildiğini. Onlara «Ey cin ile ins cemaati» denildiğini, 132 inci âyette bunların kasaba halkı olarak zikrolunduklarını ve zulümleri yüzünden kasabalarının harap olduğunu görürüz. Zaten 131 inci âyetin ifadesi kat'idir. Burada cinlerle insanlara kendilerinden peygamber gönderildiği beyan olunuyor ve bu suretle cinden insanları kötülüğe ve batıla sürükleyen insanların, insten, diğer insanların murat olunduğu pek sarih bir surette gösteriliyor. Çünkü peygamberler ancak insanlar içinden zuhur etmiştir.

[62] 11 : 107 âyetinin notuna bakınız.

zalimlerin bir kısmını bir kısmına, işleyip kazandıklarından dolayı, musallat ederiz.

BÖLÜM : 16 — CEZA

130 Ey cin ile ins *(in)* cemaati! Size, âyetlerimi anlatan, bugüne kavuşmanızı *(ihtar ile)* korkutan, kendinizden Peygamberler gelmedi mi? (63) Onlar, *(kabahat bizdedir)* biz kendi aleyhimizde şehadet ettik, derler. Onları bu dünya hayatı aldatmıştı. Onun için kendi nefisleri aleyhine olarak kâfir olduklarına şehadet ettiler. 131 Çünkü Tanrın gafil olan *(ve irşat edilmiyen)* şehirler halkını nahak yere helâk etmez (64). 132 Herkesin, işlediği amellere göre dereceleri vardır. Tanrın onların işlediklerinden gafil değildir. 133 Tanrın ganî olan merhamet sahibidir. Dilerse sizi giderir, sizi nasıl başkalarının zürriyetinden peyda ettiyse sizden sonra dilediğini yerinize getirir. 134 Size tehdit, mutlaka gerçekleşir, onun önüne asla geçemezsiniz (65). 135 De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın. Ben de elimden geleni yapacağım. Kimin encamı hayırlı olacağını, kimin hedefe varacağını görecek ve bileceksiniz. Muhakkak ki zalimler felâh bulmazlar. 136 Onlar *(müşrikler)* Allahın yarattığı ekin ve davar gibi şeylerden bir pay ayırırlar. Kendi akıllarınca bu Allahındır, bu da ortaklarımızındır, *(putlarımızındır)* derler. Ortakları için olan Allaha ulaşmıyor, Allah için olan ortaklarına ulaşıyordu. Bunlar ne çirkin, ne kötü hükmediyorlar (66). 137 Onların ortakları (67), müş

[63] Burada cinlere de, insanlara da kendilerinden peygamberler gönderildiği söyleniyor. Bütün peygamberler insandılar. O halde cinlerin de insanlara mensup oldukları aşikârdır.

[64] Yani insanlara Hak yolunu gösterecek peygamber ve mürşit gönderilmeden insanlar helâke uğramazlar.

[65] Müşriklerin ve bütün Hak düşmanlarının uğrayacağı âkıbet burada kat'iyyetle ihtar ediliyor.

[66] Arap putperestleri, topraklarının mahsulünü, davarlarını hisselere ayırır, bir hisseyi Allaha, bir hisseyi de putlarına tahsis ederlerdi. Putlara ait hisseye ilişilmez, fakat Allaha ayrılan hisse fakirlere ve yoksullara verilmekle beraber putların hissesi her hangi suretle bozulduğu veya eksildiği takdirde bu hisseyi tamamlamak için kullanılırdı (İbn Abbas ve Râzî), putlara ait hisseler, bunlara bakanlara teslim olunurdu.

[67] Ortaklardan murat Allaha katılan şerikler, yahut putperestlerin putlarına bakanlar, yahut bunların itaatle karşıladıkları şeytanlardır.

riklerden birçoklarına evlâtlarını öldürmeyi (68) şeref saydırdı
ve hoş gösterdi ki onları helâke uğratsınlar ve dinlerini karış-
tırarak teşevvüşler içinde bıraksınlar (69). Tanrı dileseydi bunu
yapamazlardı. Artık sen onları da, bütün uydurduklarını da bı-
rakıver! 138 Onlar kendi akıllarınca: Bu davarlar ile bu ekinler
haramdır, onları dilediklerimizden başkası yemez (70), bir takım
davarların sırtları haramdır (71) dediler, bir takım hayvanları
(*keserken*) Allahın adını anmazlardı (72). (*Bunların hepsi Tanrı
hakkında*) iftira idi. Tanrı da iftiralarından dolayı onların ceza-
larını verecektir. 139 Onlar: "Bu davarların karnındakiler (*diri
doğarsa*), erkeklerimize mahsustur, karılarımıza haramdır. Ölü
doğarsa ikisi de ortaktırlar„ dediler. (*Allah*) onları, bu (*sahte*) teşbih-
lerinden dolayı cezaya çarpacak! Hak Tealâ hakîmdir, alîmdir.
140 Beyinsizlik ve nadanlık yüzünden evlâtlarını öldürenler, Al-
laha bühtan ederek onun verdiği rızkı haram kılanlar muhak-
kak ki husrana uğramışlardır. Bunlar şaşırıp sapıtmışlar. doğru
yolu da bulamamışlardır.

BÖLÜM : 17 — PUTPERESTLERİN ÂDETLERİ

141 Asmalı asmasız bağları; tatları başka, görünüşleri başka
hurmaları ve ekinleri, biribirine hem benzer, hem benzemez zeytin
ve narları yetiştiren Odur. Bunlar meyvelendiği zaman onların
meyvelerini yeyin. Hasat günü bunların hakkını (*sadakasını*) verin.
İsraf etmeyin, çünkü (*Tanrı*) müsrifleri sevmez. 142 Davarlardan
yük taşıyacak, kesilecek ve yününden döşek yapılacak hayvanları
yaratan Odur. Allahın size verdiği rızıktan yeyin. Şeytanın izlerin.

[68] Burada kız çocuklarını öldürmeğe yahut diri diri gömmeğe (Râzî), sonra putlar için insan kurban etmeğe işaret olunuyor (Keşşaf). Araplar, şu kadar erkek evlâda malik olursa onlardan birini kurban etmeyi adarlardı.

[69] Araplar bu hurafelerle hakikî dini bozuyor ve teşevvüşe uğratıyorlardı. Bu din Hazreti İsmailin telkin ettiği tevhit dini idi (Râzî).

[70] Bunları yalnız putlara sadık olanlar, ve erkekler yerlerdi, kadınlar yiyemezlerdi.

[71] Bu gibi hayvanlar hakkında (5 : 103) e bakınız.

[72] Bunlar putlar için kesilen kurbanlardır. Bütün bu hallerle bundan sonraki âyette zikrolunan haller putperestlerin çirkin halleridir. Bunların hepsi takbih olunmaktadır. Müslümanlığa girmek için bütün putperestliğe dayanan âdetleri kökünden söküp atmak lâzımdı.

سورة الأنعام

قل يا قوم اعملوا على مكانتكم إني عامل فسوف تعلمون من
تكون له عاقبة الدار إنه لا يفلح الظالمون ۝ وجعلوا لله
مما ذرأ من الحرث والأنعام نصيبا فقالوا هذا لله بزعمهم
وهذا لشركائنا فما كان لشركائهم فلا يصل إلى الله
وما كان لله فهو يصل إلى شركائهم ساء ما يحكمون ۝
وكذلك زين لكثير من المشركين قتل أولادهم شركاؤهم
ليردوهم وليلبسوا عليهم دينهم ولو شاء الله ما فعلوه
فذرهم وما يفترون ۝ وقالوا هذه أنعام وحرث حجر
لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم وأنعام حرمت ظهورها
وأنعام لا يذكرون اسم الله عليها افتراء عليه سيجزيهم
بما كانوا يفترون ۝ وقالوا ما في بطون هذه الأنعام خالصة

الجزء الثامن

لذكورنا ومحرم على أزواجنا وإن يكن ميتة فهم فيه شركاء
سيجزيهم وصفهم إنه حكيم عليم ۝ قد خسر الذين
قتلوا أولادهم سفها بغير علم وحرموا ما رزقهم الله افتراء
على الله قد ضلوا وما كانوا مهتدين ۝ وهو الذي
أنشأ جنات معروشات وغير معروشات والنخل والزرع
مختلفا أكله والزيتون والرمان متشابها وغير متشابه
كلوا من ثمره إذا أثمر وآتوا حقه يوم حصاده ولا تسرفوا
إنه لا يحب المسرفين ۝ ومن الأنعام حمولة وفرشا كلوا
مما رزقكم الله ولا تتبعوا خطوات الشيطان إنه لكم
عدو مبين ۝ ثمانية أزواج من الضأن اثنين ومن المعز
اثنين قل آلذكرين حرم أم الأنثيين أما اشتملت عليه

den gitmeyin. O size apaşikâr bir düşmandır. 143 Sekiz çift, *(erkek ve dişi)* koyundan iki, keçiden iki çift yarattı! derler, de ki: Allah iki erkeği mi, yoksa iki dişiyi mi veya dişilerin rahimlerinde olanı mı haram kıldı? Doğru söylüyorsanız bana bilerek haber verin (73). 144 Deveden de iki, sığırdan da iki çift *(derler)* de ki Allah iki erkeği mi, yoksa iki dişiyi mi, veya dişilerin rahimlerinde olanı mı haram kılmıştır, yoksa Allah bunları emrettiği zaman siz Allahla beraber miydiniz? İnsanları körü körüne saptırmak için Allaha karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Muhakkak ki Allah zalim insanları doğru yola iletmez.

---

[73] Araplar, meşru saydıkları hayvanları, bazı hususî şerait içinde gayri meşru sayarlardı. Putlara tapmaktan neşet eden bu hurafelerin hepsi, İslâmiyet tarafından takbih olunmakta; bir aralık helâl olan bir şeyi, bir aralık haram kılmaktaki tenakuz gösterilerek bu âdetlerin manasızlığı teşhir edilmektedir.

BÖLÜM: 18 — HARAM OLAN YİYECEKLER

145 De ki! Bana vahyolunan içinde, yiyenin yiyeceğinde haram
olarak, murdar oldukları için ölüden, akar kandan, domuz etin-
den; Allahtan başkası adına kesildiğinden dolayı fısk olandan başka
birşey bulmuyorum. Kim ki istemiyerek ve haddi tecavüz etmi-
yerek naçar kalırsa (*bunlardan yiyebilir*). Tanrın yarlığayıcıdır, esir-
geyicidir (74). 146 Yahudi olanlara da tırnaklı (*hayvanların*) (75)
hepsini, sığır ve koyunların iç yağlarını haram kıldık (76). Yalnız
bu (*hayvanların*) sırtlarına ve barsaklarına yapışan veya kemik-
lere karışan yağı (*haram edilmedi*). Biz onları yolsuzluklarından
dalayı cezaya çarptık. Biz ancak (*sözün*) gerçeğini söyleriz.
147 Şayet onlar seni yalana çıkarırlarsa de ki Tanrınız geniş
rahmet sahibidir. Onun satveti, günahkâr insanların üzerinden
çevrilemez (77). 148 Müşrik olanlar diyecekler ki: Allah dile-
seydi biz de, babalarımız da Allaha şerik koşmaz, (*nefsimize*)
hiçbir şeyi haram kılmazdık. Onlardan evvelkiler de satvetimizi
tanıtıncaya kadar tıpkı böyle dediler (*Peygamberlerini yalancı
saydılardı*). De ki: Sizin meydana çıkararak bize göstereceğiniz

---

[74] Âyeti Kerimenin, haram olan yiyeceklerden bahsettiği için Medinede nazil olduğu umumiyetle söylenir. Fakat 16 ıncı sûrenin 110 uncu âyetinde de ayni şeylerden bahsolunmaktadır. 16 ıncı sûre ise Mekkede nazil olmuştur. 11 inci sûre, bu sûreden evvel nazil olduğu için burada ona işaret olunmaktadır. Burada bunların neden haram edildikleri de izah olunarak ölü, kan ve domuz etinin murdar oldukları, Allahtan başkasının ismi üzerine kesilen etleri yemenin fısk olduğu söyleniyor. İlk üç sınıfın haram edilmesindeki hikmet olan murdarlık, insan üzerinde fikrî, tabiî, ahlâkî bakımlardan kötü tesirler icra etmesidir. Fısk ise, insanın ruhaniyetini bozar.

[75] İbn Abbasa göre bu hayvanlardan ancak deve murat olunuyor (Râzî). Mücahit ile Katadeye göre bunlardan murat deve, devekuşu, ördek, kaz gibi ayakları ayrı olmıyan her hayvan ve kuştur (Tac-ül-Arus). Develerin bu şekilde yahudilere haram edilmesi, onlar için nimet ve rahmet olmuştur. Yahudiler, Hazreti Musaya isyanları yüzünden çölde senelerce dolaşmışlardı. Onların bu seyahatlerinde en çok istifade ettikleri hayvan deve idi. Develeri kesip yeselerdi müthiş zahmetlere uğrarlardı.

[76] «Ve Rab Musaya dedi ki: Benî İsaraile söyle ki sığırın, ya koyunun, ya keçinin iç yağını hiç yemeyesiniz. Lâvilîler 7 : 22 - 23»

[77] Allahın herşeyi kucaklıyan rahmeti, Resuli Ekremi reddedenlerden bahsolunurken bile irat olunuyor. Münkirlerin helâk olmamasına sebep, bu rahmettir. Fakat suçluları cezaya çarpmak ta zayıflar ve mazlumlar namına rahmettir. Onun için onlara cezadan kurtulamıyacakları ihtar olunuyer.

سورة الأنعام

الانثيين نبئوني بعلم ان كنتم صادقين ﴿١٤٣﴾ ومن الابل اثنين ومن البقر اثنين قل آلذكرين حرم ام الانثيين اما اشتملت عليه ارحام الانثيين ام كنتم شهداء اذ وصاكم الله بهذا فمن اظلم ممن افترى على الله كذبا ليضل الناس بغير علم ان الله لا يهدي القوم الظالمين ﴿١٤٤﴾ قل لا اجد في ما اوحي الي محرما على طاعم يطعمه الا ان يكون ميتة او دما مسفوحا او لحم خنزير فانه رجس او فسقا اهل لغير الله به فمن اضطر غير باغ ولا عاد فان ربك غفور رحيم ﴿١٤٥﴾ وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر ومن البقر والغنم حرمنا عليهم شحومهما الا ما حملت ظهورهما

الجزء الثامن

او الحوايا او ما اختلط بعظم ذلك جزيناهم ببغيهم وانا لصادقون ﴿١٤٦﴾ فان كذبوك فقل ربكم ذو رحمة واسعة ولا يرد بأسه عن القوم المجرمين ﴿١٤٧﴾ سيقول الذين اشركوا لو شاء الله ما اشركنا ولا آباؤنا ولا حرمنا من شيء كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل هل عندكم من علم فتخرجوه لنا ان تتبعون الا الظن وان انتم الا تخرصون ﴿١٤٨﴾ قل فلله الحجة البالغة فلو شاء لهداكم اجمعين ﴿١٤٩﴾ قل هلم شهداءكم الذين يشهدون ان الله حرم هذا فان شهدوا فلا تشهد معهم ولا تتبع اهواء الذين كذبوا بآياتنا والذين لا يؤمنون بالآخرة وهم بربهم يعدلون ﴿١٥٠﴾

bir bilginiz varsa getirin. Siz ancak kendi zannınıza uyuyorsunuz, siz yalnız kupkuru yalanlar atıyorsunuz. 149 Hemen de ki: En kat'î bürhan Allahındır. Dileseydi topunuzu yola getirirdi (78). 150 Onlara de ki: Haydi, Allah bunu haram kıldı, diye şehadet edecek şahitlerinizi getirin bakalım. Şayet onlar şehadet ederlerse sen onlarla beraber şehadet etme. Âyetlerimizi yalan sayan, âhirete de inanmıyanların havalarına uyma. Onlar, (*putlarını*) Tanrılariyle denk sayarlar.

---

[78] Daha evvelki âyet müşriklerin ne dilediklerini anlatıyor. Onlar «Allah dileseydi biz de, atalarımız da Allaha şerik koşmazdık» demişlerdi. Bunlara cevap olarak Hak Tealânın iradesini, peygamberlere vahyettiği söyleniyor ve putperestliği teyit eden bir vahiy varsa onu ileri sürmeleri isteniyor. Bundan başka müşriklere yalan attıkları, kendi zanlarına uydukları anlatılıyor ve daha sonra bahis daha ileri götürülerek Allahın insanları şaşırtmadığı, saptırtmadığı, bilâkis peygamberler göndererek insanları doğru yola ilettiği ve bütün doğru yolda yürümelerini dilediği izah ediliyor, bu suretle putperestlerin bütün iddialarına karşı en kat'î deliller gösteriliyor.

BÖLÜM: 19 — HAYATA REHBERLİK EDEN KAİDELER

151 De ki: Gelin, Tanrınızın size haram kıldıklarını haber vereyim! Ona hiçbir şerik koşmayın. Anaya babaya iyilik edin. Fıkaralık korkusiyle evlâtlarınızı öldürmeyin. — Biz sizin de, onların da rızkınızı veririz — kötülüğün, gizlisine de, aşikârına da yaklaşmayın. Allahın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Meğer ki hak ile ola. Allah size bunları emir buyurdu ki anlayasınız. 152 Öksüzün malına, sin-ni rüşde varıncıya kadar, en güzel tarzdan başka bir suretle yaklaşmayın (79). Ölçüyü, tartıyı tam ve doğru ölçüp tartın. Biz bir kimseye ancak gücünün yeteceğini teklif ederiz. Söz söylediğiniz (*şehadet ifa ettiğiniz, hüküm verdiğiniz*) zaman hısımlara karşı da olsa, adaleti gözetin (80). Allahın ahdini yerine getirin. Bunları size emretti ki daima hatırlıyasınız. 153 (*Biliniz ki*) Benim dosdoğru yolum budur. Ona uyun. (*Başka*) yollardan gitmeyin ki Onun yolundan ayrılmıyasınız. Bunlar size emrolunmuştur ki (*fenalıktan*) sakınasınız. 154 Gene Biz iyi işler işliyenlere (*nimetimizi*) tamamlamak, herşeyi apaçık göstermek (81), hidayet ve rahmet olmak üzere Musaya Kitap verdik ki Tanrılarına kavuşacaklarına inansınlar.

BÖLÜM: 20 — HEDEF

155 Bu, Bizim gönderdiğimiz bir kitaptır. Mübarektir (82). Öyle ise ona uyun! (*Fenalıktan*) sakının ki esirgenmeğe lâyık olasınız. 156 Bizden evvel iki taifeye (*Yahudilere ve Hıristiyanlara*) Kitap gönderildi. Biz onların okuduklarından birşey anlamıyorduk. 157 Yahut "Bize Kitap gönderilseydi onlardan daha fazla hidayete ererdik„ dememeniz için işte size Tanrınız tarafından apaçık hüccet, hidayet ve merhamet gelmiştir. Artık Allahın âyetlerini yalan sayandan, onlardan yüz çevirenden daha zalim

---

[79] En güzel tarzdan murat, öksüzlerin, mallarını daha kazançlı bir hale getirecek tarzdır.

[80] Doğruluk Müslümanların en birinci vasfıdır. Bir müslüman herne ile karşılaşırsa karşılaşsın doğruluktan ayrılmamakla mükelleftir.

[81] Herşeyden murat, İsrailîlerin irşadı için lâzım olan herşeydir.

[82] Bereketi daimdir.

سورة الأنعام

قل تعالوا اتل ما حرم ربكم عليكم الا تشركوا به شيئا
وبالوالدين احسانا ولا تقتلوا اولادكم من املاق نحن
نرزقكم واياهم ولا تقربوا الفواحش ما ظهر منها
وما بطن ولا تقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق ذلكم
وصيكم به لعلكم تعقلون ۝ ولا تقربوا مال اليتيم
الا بالتي هي احسن حتى يبلغ اشده واوفوا الكيل و
الميزان بالقسط لا نكلف نفسا الا وسعها واذا قلتم
فاعدلوا ولو كان ذا قربى وبعهد الله اوفوا ذلكم وصيكم
به لعلكم تذكرون ۝ وان هذا صراطي مستقيما
فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله ذلكم
وصيكم به لعلكم تتقون ۝ ثم اتينا موسى الكتاب

الجزء الثامن

تماما على الذي احسن وتفصيلا لكل شيء وهدى ورحمة
لعلهم بلقاء ربهم يؤمنون ۝ وهذا كتاب انزلناه
مبارك فاتبعوه واتقوا لعلكم ترحمون ۝ ان تقولوا انما
انزل الكتاب على طائفتين من قبلنا وان كنا عن
دراستهم لغافلين ۝ او تقولوا لو انا انزل علينا الكتاب
لكنا اهدى منهم فقد جاءكم بينة من ربكم وهدى
ورحمة فمن اظلم ممن كذب بايات الله وصدف عنها
سنجزي الذين يصدفون عن اياتنا سوء العذاب بما كانوا
يصدفون ۝ هل ينظرون الا ان تاتيهم الملائكة او
ياتي ربك او ياتي بعض ايات ربك يوم ياتي بعض ايات ربك
لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن امنت من قبل او كسبت في ايمانها

kim olabilir? (*İnsanları*) âyetlerimizden çevirenleri, çevirdiklerinden dolayı azabın en ağıriyle cezalandıracağız. 158 (*Bunlar imana gelmek için ne bekliyorlar?*) Meleklerin inmesini mi, Tanrının (83) yahut Tanrının âyetlerinden bazılarının (84) gelmesini mi bekliyorlar?! Tanrının bazı âyetleri geldiği gün, evvelce iman etmiyen yahut imaniyle hayır kazanmıyan bir kimseye imanı faide vermez. De ki: Bekleyin. Biz de bekleyenlerdeniz. 159 Dinlerini darmadağınık ederek bölük bölük olanlar yok mu, senin onlarla hiçbir alâkan yoktur. Onların işi Allaha aittir (85). O da onlara yaptıklarını kendilerine haber verecektir. 160 Kim ki iyilik eder,

---

[83] Kadı Beyzavîye göre meleklerin gelmesinden murat, ölüm meleklerinin gelmeleri, yahut azap meleklerinin ilâhî hükmü icra etmeleri; Tanrının gelmesinden murat İlâhî hükmün tahakkuk etmesidir.

[84] Bazı âyetler, helâk olacak millete ait işaretlerin tecellisidir.

[85] Burada evvelâ yahudilere ve hıristiyanlara ve umumiyetle dinlerini dağıtarak onu bölük bölük eden, onun bir kısmına inanıp bir kısmına inanmıyanlara işaret olunuyor.

سورة الأنعام ١٩٨

خيرا قل انتظروا إنا منتظرون ﴿١٥٨﴾ إن الذين فرقوا دينهم و
كانوا شيعا لست منهم في شيء إنما أمرهم إلى الله ثم
ينبئهم بما كانوا يفعلون ﴿١٥٩﴾ من جاء بالحسنة فله عشر
أمثالها ومن جاء بالسيئة فلا يجزى إلا مثلها وهم لا يظلمون
﴿١٦٠﴾ قل إنني هداني ربي إلى صراط مستقيم ۝ دينا قيما
ملة إبراهيم حنيفا وما كان من المشركين ﴿١٦١﴾ قل إن
صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين ﴿١٦٢﴾ لا شريك له
وبذلك أمرت وأنا أول المسلمين ﴿١٦٣﴾ قل أغير الله أبغي ربا
وهو رب كل شيء ولا تكسب كل نفس إلا عليها
ولا تزر وازرة وزر أخرى ثم إلى ربكم مرجعكم فينبئكم
بما كنتم فيه تختلفون ﴿١٦٤﴾ وهو الذي جعلكم

الجزء الثامن ١٩٩

خلائف الأرض ورفع بعضكم فوق بعض درجات ليبلوكم
في ما آتاكم إن ربك سريع العقاب وإنه لغفور رحيم ﴿١٦٥﴾

سورة الأعراف مكية وهي مائتان وست آيات

بسم الله الرحمن الرحيم

المص ﴿١﴾ كتاب أنزل إليك فلا يكن في صدرك
حرج منه لتنذر به وذكرى للمؤمنين ﴿٢﴾ اتبعوا ما أنزل
إليكم من ربكم ولا تتبعوا من دونه أولياء قليلا ما
تذكرون ﴿٣﴾ وكم من قرية أهلكناها فجاءها
بأسنا بياتا أو هم قائلون ﴿٤﴾ فما كان دعواهم إذ جاءهم
بأسنا إلا أن قالوا إنا كنا ظالمين ﴿٥﴾ فلنسألن الذين

onun on misline nail olur. Kötülük işleyenlerse onun karşılığı ile ceza görür ve asla gadre uğramazlar (86). 161 De ki: Tanrım beni dosdoğru yola iletti ki halis muvahhit olan ve müşriklerden olmıyan İbrahimin dosdoğru dinidir. 162 De ki: Namazım, niyazım, (*kurbanım, haccım*), sağlığım, ölümüm, bütün âlemlerin Tanrısı olan, şeriki olmıyan Allahındır (87). 163 Bana emrolunan

---

[86] Başka hiçbir kitap, Allahın rahmetini bu kadar güzel ve bu derece ulvî bir surette ifade etmemiştir. Resuli Ekremin bir hadisişerifine göre iyilik on mislinden başlayarak yedi yüz misline kadar mükâfat görür (Buharî) Demek ki âyeti kerime, fenalığın âzamî cezasını ve iyiliğin asgarî mükâfatını ifade etmiştir.

[87] İslâm kelimesinin ifade eylediği Hak Tealâya tam teslimiyet, Müslümanların ilki olan Hazreti Muhammedde en mükemmel surette tezahür eder. İnsanları harekete getiren, sürükleyip götüren birçok saikler vardır. İnsanın kendi nefsine karşı sevgisi, ailesine, çocuklarına, dostlarına, akrabalarına karşı merbutiyeti, memleketine muhabbeti, bütün insanlığa şamil sevgisi, onu coşturur, yürütür, herşeyi yaptırır. Fakat hiç şüphe yok ki bir maksat, bir gaye şahsî menfaat kaydından nekadar uzak kalırsa o derece asîl ve yüksek olur, yapılan işi o kadar şerefli olur. İnsanın hayatını vakfedeceği en ulvî gaye ise, Allah sevgisi ile harektinde görüle gel-

budur. Ben de Müslümanların ilkiyim. 164 De ki: Allah herşeyin Tanrısı iken ben Ondan başka bir Tanrı mı ararım? Herkes (*vebal namına*) ne kazanırsa kendine aittir. Yük yüklenen bir kimse başkasının yükünü taşımaz (88). Dönüşünüz, Tanrınızadır. O da ihtilafa düştüğünüzü size haber verir. 165 Sizi yeryüzünde hükümran eden, bazılarınızı bazılarınıza payece üstün kılarak verdiği ile sizi deneyen Odur. Şüphesiz ki Tanrın, cezasını çabuk verir, şüphesiz ki O yarlığayıcı ve esirgeyicidir.

SÛRE: 7

ARÂF SÛRESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 42 kısımdır. 205 âyettir.)

Konusu:

Sûrenin adı. «Allahın peygamberleri ile doğruluk ve iyilikten şaşmıyan müminlerin durdukları yüksek mevkiler» manâsında olan Ârâftır. Bu suretle sûrenin adı onun konusunu göstermiş oluyor ki o da İlâhî vahye duyulan ihtiyaç ile bu vahyin doğruluğudur.

Sûrenin başlarında İlâhî vahyin dosdoğru olduğu beyan olunduktan sonra ikinci kısmında peygambere muhalefetin, örnekleri Hazreti Âdem olan, doğru dürüst insanlara şeytanın muhalefeti gibi olduğu gösteriliyor. Üçüncü kısım, bütün insanları şeytanın iğfalinden tahzir eder. Bunu takip eden dört kısım, peygambellerin kudûmuna ait umumî beyanatı muhtevidir. Daha sonra peygamberleri reddederek onlara fena muamele edenlerin hali, doğruların iğrilere karşı mutlaka muzaffer olacakları anlatılır. Bu dört kısmı takip eden dört kısımda evvelce irat olunan umumî beyanat tavzih edilerek Arapların isimlerini ve tarihlerini tanıdıkları

---

miştir. Yapılan bir iş, bir şahsın kendi refahına, yahut en çok sevdiği insanların istifadesine ,yahut memleketinin veya insaniyetin iyiliğine hizmet edebilir, fakat bu hareketin kaynağı Allah sevgisi olursa, ancak o zaman garez ve ıvazdan tamamiyle tecerrüt etmek, bütün mahlûkata karşı en temiz, en nezih vecd ile hareket etmek mümkün olur. İnsan hayatının en yüksek hedefi budur ve bu hedef Hazreti Muhammedin hayatında kemaliyle tezahür etmiştir. Hazreti Muhammed (Aleyhissalâtü vesselâm) ın namazı da, niyazı da, haccı da; yalnız bunlar değil, sağlığı da ölümü de, bütün varlıkları var.eden Zatı Kibriyanındı.

[88] Yük yüklenen bir kimse başkasının yükünü taşımaz» Kur'an-ı Kerim bu âyetle hıristiyanlığın «kısas» akidesini reddeder. Kur'ana göre her doğan insan, bir yük yüklenir. Bunun sebebi insanın günahkâr olarak doğması değildir. Bilâkis her insanın bir takım mesuliyetler yüklenerek hayata girmesidir. Bu mesuliyetler ona aittir. Halbuki hıristiyanlar, Hazreti İsânın başkalarına ait günahların mesuliyetini yüklenerek bunları kaniyle ödediğine inanırlar ve bu akideye kısas akidesi denir. Kur'an bunu kabul etmez. Çünkü her insan, yüklendiği yükten mesuldür.

beş peygamberden bahsolunur. Bunlar Nuh, Hud, Salih, Lût ve Şuaybdir. Muhtelif milletler ve memleketler içinde zuhur eden bu peygamberler, zuhur ettikleri tarih sırasiyle yadolunuyorlar. Bu peygamberlerden bahsolunduktan sonra on ikinci kısımda Hazreti Muhammed (A. S) ın düşmanlarına ihtarlarda bulunulur.

Sûrenin son üç kısmı müstesna olmak üzere mütebaki kısımlarında Hazreti Musadan bahsedilir, Hazreti Muhammed ile Hazreti Musa arasındaki sıkı müşabehet, sonra Hazreti Musanın İsrail oğullarına, kardeşleri olan İsmail oğulları içinden bir peygamber zuhur edeceğini tebşir etmesi dolayısiyle bu büyük peygamberin tarihine ehemmiyet verilir. Gene bundan dolayıdır ki Hazreti Musadan bahseden kısımların sonlarına doğru Hazreti Muhammedin geleceğine dair Tevrat ile İncildeki tebşirata işaret edilir.

Sûrenin son üç kısmı, umumî mahiyettedir. Bunlarda evvelâ, tevhid akidesinin insan fıtratına nekadar kök saldığı gösterilerek tevhid akidesini ifade eden İlâhî vahyin doğruluğu istintaç edilir. Sonra münkirlerin uğrayacakları âkıbetlerden bahsolunur ve nihayet sahte ilâhların bu âkıbete, karşı gelemiyecekleri anlatılarak Müslümanların her türlü muhalefete karşı galebe çalmaları için Allaha iltica etmeleri tavsiye olunur.

Bu sûre ile daha evvelki sûre arasındaki münasebeti anlamak için mevzuları karşılaştırmak kâfidir. Bundan evvelki sûrenin başlıca mevzuu tevhid akidesidir. Bu sûre ise İlâhî vahyin doğruluğunu isbat eder. Bu iki akide biribirine bağlı olduğundan bu sûre, daha evvelki sûreyi ikmal etmektedir.

Âraf sûresi ile En'am sûresinin ayni sırada vahyolundukları anlaşılıyor, onun da, hicretten biraz önce vahyolunduğuna hükmolunabilir.

Meali Kerimi:

BÖLÜM: 1 — TEVHİDİN ZAFERİ

Bismi'llahi'rrahmani'rrahîm

1 Elif, lâm, mîm, sâd. Bu bir kitaptır ki onunla (*eğri gidenleri*) korkutman ve müminlere öğüt vermen (1) için sana vahyolunmuştur. Ondan dolayı göğsünde darlık bulunmasın (2). 2 Siz Tanrınız tarafından vahyolunana uyunuz. Ondan başka dostlara

---

[1] Kur'anı Kerim öğüt verici ve hatırlatıcı manasında olan **zikr** ve **zikra** kelimelirile yâdolunur. Çünkü Kur'an insanın fıtratına hitap eder, insanın fıtratında kök salan dinî hissi uyandırır.

[2] Kur'anı İngilizceye tercüme edenlerden George Sale, **harac** mukabili olarak kullandığımız darlık kelimesini başka türlü tefsir eder, **harac** mukabilinde «şüphe» kelimesini kullanarak yanılır ve «Hazreti Peygamberin şüphe ıstırapları içinde yüzdüğünü, onun için risaletinin sahte olduğunu» söyler. Halbuki Âyeti Kerime, Hazreti Peygambere teselli vermektedir. Bu sırada Hazreti Peygamber, sürü sürü müşkülât içinde idi. Hasımların muhalefeti azamî dereceye varmıştı. Onun için Hazreti Peygambere, bu müşküller, bu muhalefetler karşısında göğsüne darlık gelmemesi tavsiye olunuyor. Yoksa Hazreti Peygamber risaletinin doğruluğundan ve mutlak muvaffakıyet kazanacağından hiçbir vakit zerre kadar şüphe

uymayın Nekadar az öğüt tutuyorsunuz. 3 Biz nice şehir halkını helâk ettik, geceleyin uyurken, öğleyin dinlenirken azabımız onlara erişti. 4 Azabımız erişince onların niyazları: "Şüphesiz ki biz zalim kimselerdik!„ demekten ibaretti (3). 5 Biz kendilerine Peygamber gönderilenleri mutlak sorguya çekeceğiz ve gönderilen Peygamberlerden muhakkak (*hesap*) soracağız (4). 6 Onlara herşeyi bilerek haber vereceğiz. Çünkü biz hiçbir zaman kayıp değildik. 7 O gün (*yapılan her iş*) hak ile tartılacak (5). Terazisi ağır gelenler yok mu, murada erenler onlar olacak. 8 Terazisi hafif gelenlerse âyetlerimize inanmamakla zulmettikleri için kendilerini ziyana uğratacaklardır. 9 Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik; size yaşamak yollarını, vasıtalarını vücuda getirdik de siz gene nekadar az şükredersiniz.!

BÖLÜM : 2 — ŞEYTANIN MUHALEFETİ

10 Sizi yarattık, sonra size suret verdik, sonra meleklere "Âdeme secde ediniz„ dedik. Secde ettiler. Yalnız iblis secde edenlerden olmadı (6). 11 (*Hak Tealâ ona*): Ben sana secde etmeyi emretmiş iken seni alıkoyan ne? dedi. O da: "Ben ondan hayırlıyım, (*şerefliyim*). Beni ateşten yarattın da onu çamurdan yarattın!„ dedi (7). 12 (*Hak Tealâ ona*) öyle ise oradan in! Sana orada kibirlenmek gerekmez. Çık, git, çünkü sen zillet

---

duymamıştır. Bütün Kur'an buna şahittir. Bununla beraber, muhaliflerin, geri kafalıların dalâlete saplanmakta gösterdikleri inat ve ısrar, arasira Resuli Ekremi endişeye düşürüyor ve onların hidayete ermemeleri ihtimali onun göğsüne darlık veriyordu. Onun için Âyeti Kerime Resuli Ekreme teselli veriyor.

[3] Mekkeli düşmanlar, Mekkenin müslümanlar tarafından fethi üzerine Resuli Ekremin karşısında bu şekilde suçlarını itiraf etmişlerdi.

[4] Kendilerine peygamber gönderilenlerden peygamberleri nasıl karşıladıkları, peygamberlere de nasıl karşılandıkları sorulacak.

[5] Herşeyin tartılmasından murat, her yapılan işin hakkını ve karşılığını vermektir.

[6] 2 : 30 — 39 âyetlerine bakınız.

[7] Kur'an, birçok yerlerinde insanların topraktan yaratıldıklarını söyler. Topraktan yaratılan, yalnız Hazreti Âdem değil, her insandır. İnsanın topraktan yaratılmasına mukabil, iblisin ateşten yaratıldığı ileri sürülüyor. Bundan insanın hilkatinde en hâkim unsurun toprak, şeytanın hilkatinde en galip unsurun da ateş olduğu anlaşılabilir. Bu suretle insan ile şeytanın mahiyetleri gösterilmiş oluyor. İnsan topraktan yaratıldığı için kâmil insanlar mütevazı, ve halim; fakat ateşten yaratılanlar mütehevvir, inatçı olurlar. Nitekim küfre salik olarak hak ve hakikate düşmanlık edenler de hep böyledirler.

أرسل إليهم ولنسألن المرسلين ﴿٦﴾ فلنقصن عليهم بعلم
وما كنا غائبين ﴿٧﴾ والوزن يومئذ الحق فمن ثقلت
موازينه فأولئك هم المفلحون ﴿٨﴾ ومن خفت موازينه
فأولئك الذين خسروا أنفسهم بما كانوا بآياتنا يظلمون
﴿٩﴾ ولقد مكناكم في الأرض وجعلنا لكم فيها معايش
قليلا ما تشكرون ﴿١٠﴾ ولقد خلقناكم ثم صورناكم ثم قلنا
للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس لم يكن
من الساجدين ﴿١١﴾ قال ما منعك ألا تسجد إذ أمرتك قال أنا
خير منه خلقتني من نار وخلقته من طين ﴿١٢﴾ قال فاهبط
منها فما يكون لك أن تتكبر فيها فاخرج إنك من
الصاغرين ﴿١٣﴾ قال أنظرني إلى يوم يبعثون ﴿١٤﴾ قال إنك

من المنظرين ﴿١٥﴾ قال فبما أغويتني لأقعدن لهم صراطك
المستقيم ﴿١٦﴾ ثم لآتينهم من بين أيديهم ومن خلفهم
وعن أيمانهم وعن شمائلهم ولا تجد أكثرهم شاكرين
﴿١٧﴾ قال اخرج منها مذءوما مدحورا لمن تبعك منهم
لأملأن جهنم منكم أجمعين ﴿١٨﴾ ويا آدم اسكن أنت
وزوجك الجنة فكلا من حيث شئتما ولا تقربا هذه
الشجرة فتكونا من الظالمين ﴿١٩﴾ فوسوس لهما الشيطان
ليبدي لهما ما ووري عنهما من سوآتهما وقال ما نهاكما
ربكما عن هذه الشجرة إلا أن تكونا ملكين
أو تكونا من الخالدين ﴿٢٠﴾ وقاسمهما إني لكما لمن الناصحين
﴿٢١﴾ فدلاهما بغرور فلما ذاقا الشجرة بدت لهما سوآتهما

uğrıyanlardansın„ dedi (8). 13 (*O da*) "bana dirilip kalkacakları güne kadar mühlet ver!„ dedi (9). 14 *Hak Tealâ da*), "sen kendilerine mühlet verilenlerdensin!„ dedi. 15 İblis dedi: "Sen beni azgınlığa mahkûm ettiğin için onları gözetlemek üzere Senin dosdoğru yolunda oturacağım. 16 Onların önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından geleceğim. Sen onların çoğunu şükredemez bulacaksın!„ 17 Hak Tealâ buyurdu: "Alçak, sürgün olarak oradan çık, içlerinden sana uyanlarla, cehennemi bütün sizlerden dolduracağım. 18 Ey Âdem sen ve zevcen Cennette oturun. İkiniz de dilediklerinizden yeyin. İkiniz de şu ağaca yaklaşmayın, çünkü (*ona yaklaşırsanız*) zalimlerden olursunuz!„ 19 Şeytan ise onların gizli ve kötü meyillerini (**10**) meydana vur-

[8] Hak ve hakikate muhalefet ederek peygamberlere, karşı gelenlerin cezası budur.

[9] Şeytan ancak ruhları uyanmamış olanlara musallat olur. Burada dirilip kalkmaktan murat, ruhî ba'sü ba'delmevttir.

[10] Nassı Kerimde «Sev'e» kelimesi kullanılıyor ki ya vücuttan örtülmesi

mak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: Tanrınızın size bu ağacı yasak etmesi, ikinizin de melek veya ebedîlerden olmamanız içindir. 20 Sonra onların ikisine de: "Ben herhalde sizin hayırhahınızım!„ diye de yemin etti. 21 Şeytan ikisini de baştan çıkarıp aldattı. Bunlar ağacın *(meyvesini)* tatınca kötü temayülleri göründü, ikisi de kendilerini Cennetin yapraklariyle örtmeğe başladılar (11). Tanrıları onlara nida etti: "Ben bu ağacı size yasak etmedim mi? Şeytan size apaşikâr bir düşmandır, demedim mi?„ 22 İkisi de dediler ki "Tanrımız, kendi nefsimize zulmettik. Sen bizi yarlığamaz, esirgemezsen muhakkak ki ziyan edenlerden oluruz.„ 23 *(Hak Teâlâ)* buyurdu: "Haydi inin. Bir kısmınız bir kısmının düşmanıdır. Sizin için yeryüzünde bir vakte kadar kalmak, geçinmek nasiptir. 24 *(Ve gene buyurdu)* orada yaşar, orada ölür, oradan çıkarsınız.„

BÖLÜM : 3 — ŞEYTANIN İĞFALİ

25 Ey Âdem evlâtları! Sizin çiplaklığınızı örtecek, size güzellik verecek cameler (12) gönderdik. Takva camesi *(insanı fenalıktan koruyan came)* en hayırlısıdır (13). Bunlar, onların öğüt tutmaları için, Allahın âyetlerindendir. 26 Ey Âdem oğulları! Ana ve babanızın üzerindeki örtüleri çekip sıyırarak onlara kötü temayüllerini göstermekle Cennetten çıkarttığı gibi şeytan sizi de

---

lâzım gelen kısım, yahut insanı utandıracak her hangi fiili ifade eder. Şeytan da insanı kötü ve utandırıcı fiillere sevkeder.

[11] İnsanın kendisine yakışmıyan ve yaraşmıyan bir şey yaptığını his ve idrak etmesi, onun kendi nefsini hesaba çekmesi onu ahlâkî kemale sevkedecek en emin yoldur. Âdem ile Havvanın Cennet yapraklariyle örtünmeleri, onların kusurlarını, yanlışlarını telâfiye teşebbüslerinin ifadesidir. 25 inci âyette «fenalıktan sakınmak» camesinin en hayırlı came olduğu beyan olunuyor. Âdem ile Havva da bu çeşit came ile örtünmek istemişlerdi. 26 ıncı âyetin notuna da bakınız.

[12] Nassı Kerimde «Riş» kelimesi kullanılıyor ki kuşları süsliyen tüylerdir (Tac-ül-Arus). Onun için kelime, süslenmek için giyilen elbiseye ıtlak olunur (Râzî). Muhteşem elbiselere de, zinet ve güzelliğe de Riş denilir. (Tac-ül-Arus, Zemahşerinin «Esas» ı).

[13] İnsanların ilkönce giyinmekten maksatları vücutlarını örtmekti. Daha sonra insanlar terakki etmiş ve giyinmekten süslenmeyi de istihdaf etmişlerdir. Kur'anı Kerime göre giyinmenin üçüncü bir çeşidi vardır. O da takva camesini yani insanı her türlü fenalıktan sakındıran, uzaklaştıran cameyi giymektir. Kur'ana göre en hayırlı came budur. Çünkü takva camesi, fazilet ve istikamet camesidir. Onu giymek, faziletle süslenmektir.

سورة الأعراف

وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ

الجزء الثامن

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾ يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

azdırmasın (14) ve baştan çıkarmasın. O da, onun ordusu da,
sizin onları göremiyeceğiniz yerden sizi görüyor. Biz şeytanları,
iman etmiyenlerin öz dostu yaptık (15). 27 Onlar bir hayasızlık
yaptıkları zaman, "babalarımızı bu hal üzere bulduk. Allah da
bize bunu emretti.„ derler. De ki: Hak Tealâ hayasızlığı asla
emretmez. Siz bilmediğinizi mi Allaha isnat ediyorsunuz? (16).
28 De ki: Tanrım bana adalet ve insafı emretti (17). Her

[14] Maksadın bedeni örtmek olmadığı, bütün insanların şeytandan yana mümasil bir iğvaya uğramamaları tavsiye edilmesinden anlaşılıyor. Şeytan insanı takva camesinden soymak ister. İmam Mücahit «bu libas, takva libası idi» der (İbni Ceriri Taberi, Ebu Hayyan). Gene İmam Mücahit Sev'e hakkında «onların fenasına giden ma'siyettir» der.

[15] Bunlar hakikate inanmadıkları için şeytanlar onların öz dostu oluyor.

[16] Bazı müfessirler burada bahis mevzuu olan hayasızlık, Kâbeyi çırıl çıplak tavaf etmekti, diyorlar (Mücahit, İbn Ceriri Taberi) fakat âyetin beyanı umumidir, tahdide muhtaç değildir.

[17] Nassı Kerimde «Kıst» kelimesi irad olunmuştur. İyi ve doğru, hakikat vahdaniyet manalarına gelir (Râzî, Ebu Hayyan). Kıst kelimesi en vâsi manasiyle adalet ve insaftır.

namaz vaktinde yüzlerinizi (*kıbleye doğru*) doğrultun. İtaat ve ibadette samimî olarak dua edin. O nasıl sizi ilkin yarattıyse siz gene ona dönersiniz. 29 Cemaatin birini (*bir kısmını*) hidayete erdiren Odur. Öteki ise dalâleti hakketti (18). Onlar Allahı bırakarak şeytanları can ciğer dost edinmişlerdi de kendilerini doğru yola ermiş sanıyorlardı. 30 Ey Âdem oğulları! Her namaz vaktinde ziynetlenin; yeyin, için, israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.

BÖLÜM : 4 — İLÂHİ ELÇİLER

31 De ki: Allahın kullarına yarattığı ziyneti (19), rızkın temizini ve iyisini kim haram etmiştir? (20) De ki: Bunlar dünya hayatında müminler içindir. Kıyamet günü de müminlere hastır. Biz böylece bilen insanlar için ayetlerimizi apaçık irad ederiz (21). 32 De ki: Tanrım görünmiyen, görünen hayasızlıkları, günahkârlığı, nahak yere isyanı, hiçbir delil indirmemişken Allaha şerik koşmanızı, bilmediğinizi Allah hakkında söylemenizi haram kılmıştır. 33 Herbir milletin eceli, sonu vardır (22). Onun eceli gelince ne bir lâhza (23) geri kalırlar, ne de bir lâhza ileri gidebilirler. 34 Ey Âdem oğulları! İçinizden size ayetlerimi anlatır Peygamberler gelince herkim (*fenalıktan*) sakınıp halini ıslah ederse, onlar için korku yoktur, onlar için keder de yoktur. 35 Ayetlerimizi yalan sayıp ve kibirlenip onlardan yüz çevirenlerse ateşliktirler ve ateşte daim kalıcıdırlar. 36 Allaha karşı yalan uyduran-

---

[18] Dalâleti hakketti, yani dalâlet onun hakkında sabit oldu.

[19] İmam Ragıb der ki: Zinet, insanı bu hayatta da, ahirette de utandırmıyanyan süslerdir ve üç çeşittir. (1) Ruhanî, marifet ve güzel itikatlar gibi. (2) Bedenî ziynet, vücut güzelliği gibi. (3) Haricî ziynet, servet ve kıymet gibi. Âyeti Kerimede ruhanî ve haricî ziynetin murad olunduğu anlaşılıyor.

[20] Allahın kullarına yarattığı ziynet Allahın insanlara meşru kıldığı ziynettir. (Râzî)

[21] Yani bu dünya hayatında mümin olan da, olmıyan da iyi şeylerden isti fade ederler. Fakat ahiret hayatında, en büyük mükâfatlar, en doğru itikatları kabul edip onlara göre yaşıyanlaradır.

[22] Bir milletin eceli onun inkıraza uğradığı, yahut işlediği fenalıklardan dolayı cezaya çarpıldığı andır. Âyeti Kerime, umumî bir beyanla Mekkelilerin başına gelecek felâketten bahsediyor.

[23] Nassı Kerimde «saat» kelimesi irad olunuyor. Fakat murat lâhzadır.

سورة الأعراف

قل إنما حرم ربي الفواحش ما ظهر منها وما بطن والإثم والبغي
بغير الحق وأن تشركوا بالله ما لم ينزل به سلطانا وأن تقولوا
على الله ما لا تعلمون ﴿٣٣﴾ ولكل أمة أجل فإذا جاء أجلهم
لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون ﴿٣٤﴾ يا بني آدم إما
يأتينكم رسل منكم يقصون عليكم آياتي فمن اتقى
وأصلح فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون ﴿٣٥﴾ والذين كذبوا
بآياتنا واستكبروا عنها أولئك أصحاب النار هم فيها
خالدون ﴿٣٦﴾ فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا أو كذب
بآياته أولئك ينالهم نصيبهم من الكتاب حتى إذا جاءتهم
رسلنا يتوفونهم قالوا أين ما كنتم تدعون من دون الله
قالوا ضلوا عنا وشهدوا على أنفسهم أنهم كانوا كافرين ﴿٣٧﴾

الجزء الثامن

قال ادخلوا في أمم قد خلت من قبلكم من الجن والإنس
في النار كلما دخلت أمة لعنت أختها حتى إذا اداركوا فيها
جميعا قالت أخراهم لأولاهم ربنا هؤلاء أضلونا فآتهم
عذابا ضعفا من النار قال لكل ضعف ولكن لا تعلمون
﴿٣٨﴾ وقالت أولاهم لأخراهم فما كان لكم علينا من فضل
فذوقوا العذاب بما كنتم تكسبون ﴿٣٩﴾ إن الذين كذبوا
بآياتنا واستكبروا عنها لا تفتح لهم أبواب السماء
ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط وكذلك
نجزي المجرمين ﴿٤٠﴾ لهم من جهنم مهاد ومن فوقهم
غواش وكذلك نجزي الظالمين ﴿٤١﴾ والذين آمنوا و
عملوا الصالحات لا نكلف نفسا إلا وسعها أولئك أصحاب

lardan yahut ayetlerini yalan sayanlardan daha zalim kim olur?!.. Onlar kitapta yazılı olan nasibe nail olurlar (24). Canlarını alacak elçilerimiz gelince onlara "Tanrıdan başka taptıklarınız nerede?„ derler. Onlar: "O taptıklarımız bizlerden kayboldular„ derler. Bunlar kendilerinin kâfir olduklarına şehadet ettiler. 37 Hak Tealâ onlara diyecek ki cinden, insten gelip geçen milletler arasında siz de ateşe girin. Her millet içeri girdikçe hemşiresine (25) lânet eder. Nihayet bütün bunlar toplanıp buluşunca en sonrakiler evvelkiler (26) hakkında "Tanrımız! İşte bizi baştan çıkaranlar bunlardır. Onlara iki kat azap ver!„ diyecekler. O da, "hepiniz için azap iki kattır da siz onu bilmezsiniz (27)„ diyecek. 38 Evvel.

---

[24] Yani onlar kitapta kendilerine vadolunan cezaya uğrarlar. Âyetin sonu da buna delâlet ediyor.

[25] Hemşire milletten maksat her hususta ve itikatta ona benziyen millettir.

[26] Sonrakilerle evvelkilerden maksat halk ile liderleridir.

[27] Halk, başlarında bulunanların hem günahları yüzünden, hem de kendilerini yanlış yola götürmeleri yüzünden iki kat azaba uğramalarını istiyecekler.

kiler de sonrakilere diyecekler ki: "Sizin bizden bir farkınız yoktur. Siz de işleyip kazandıklarınızdan dolayı azabı tadın.„

BÖLÜM : 5 — MÜMİNLER Ve MÜNKİRLER

39 Ayetlerimizi yalan sayıp onları (*kabul etmeyi*) kibirlerine yediremiyenlere, göğün kapıları açılmaz; deve, iğne deliğine girmedikçe cennete giremezler. İşte biz mücrimlere böyle ceza veririz (28). 40 Onlar için cehennemden yataklar, onların üstlerinde cehennemden örtüler vardır. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız. 41 Onlar ki inanıp doğru dürüst işler işlerler — ki biz bir kimseye elinden gelenden başkasını teklif etmeyiz — cennetliktirler ve orada daim kalacaklardır. 42 Biz onların sinelerindeki her kini çekip çıkarırız, onların bulundukları yerin altından ırmaklar akar. Onlar: "Allaha hamdolsun ki bizi buna iletti. Allah bizi doğru yola iletmeseydi, biz doğru yola erişemezdik. Tanrımızın elçileri, şüphesiz hakikati getirdiler„ derler. Onlara "İşte işlediklerinizden dolayı vâris olduğunuz cennet budur„ diye nida olunur. 43 Cennetlikler, cehennemliklere "Tanrımızın bize vâdettiğini doğru bulduk. Siz de Tanrınızın vâdettiğini doğru buldunuz mu?„ derler. Onlar da "evet, doğru bulduk„ derler. Bunun üzerine aralarında bir münadi: "Allahın lâneti zalimlere çarpsın. 44 Onlara ki insanları Allah yolundan alıkoyarlar. Yolun eğri büğrü olmasını dilerler, âhireti de tanımazlardı„ der (29). 45 Onların ikisi arasında perde vardır (30). Ârâf (31) üzerinde her iki tarafı da

---

Onlara bilmukabele rehberleri, kendilerini yanlış yola götürmekle suçlu iseler kendilerinin de onlara körü körüne boyun eğmekle suçlu oldukları anlatılıyor.

[28] Bunlar semavî melekûta giremezler. Dünyevî arzuların fevkıne çıkarak ruhanî hayatın ufuklarına yükselemezler.

[29] Allah yolunu eğri büğrü yapmağa çalışmak, hakikati şüphelerle boğmağa çalışmaktır (Râzî).

[30] Bu perde doğru dürüst insanları fena insanlardan ayırıyor ve bu yüzden fenalar, iyilerin nail oldukları nimeti göremiyorlar.

[31] Ârâf (**Aref**) in cemidir. Aref yüksek yerdir. Ârâf yüksek yerlerdir. Ârâfın ne olduğu uzun uzadıya münakaşa olunmuştur. Müfessirlerin ekserisi onun biraz evvel bahis mevzuu olan **hicab** yani örtü, bazıları da (13 : 57) de bahis mevzuu olan «sur» olduğunu söylüyor, Hasan ile Zeccac da dahil olmak üzere bazıları da «ârâfta olanlar, cennetlik ve cehennemlik olanları bilenlerdir» diyorlar. 45 inci âyette bahis mevzuu olan perdeyi izah etmiş bulunuyoruz. 13 : 57 de bahis

الجنة هم فيها خالدون ﴿٤٢﴾ ونزعنا ما في صدورهم من غل
تجري من تحتهم الأنهار وقالوا الحمد لله الذي هدانا لهذا
وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله لقد جاءت رسل
ربنا بالحق ونودوا أن تلكم الجنة أورثتموها بما كنتم
تعملون ﴿٤٣﴾ ونادى أصحاب الجنة أصحاب النار أن قد
وجدنا ما وعدنا ربنا حقا فهل وجدتم ما وعد ربكم حقا
قالوا نعم فأذن مؤذن بينهم أن لعنة الله على الظالمين
﴿٤٤﴾ الذين يصدون عن سبيل الله ويبغونها عوجا وهم
بالآخرة كافرون ﴿٤٥﴾ وبينهما حجاب وعلى الأعراف
رجال يعرفون كلا بسيماهم ونادوا أصحاب الجنة
أن سلام عليكم لم يدخلوها وهم يطمعون ﴿٤٦﴾

وإذا صرفت أبصارهم تلقاء أصحاب النار قالوا ربنا
لا تجعلنا مع القوم الظالمين ﴿٤٧﴾ ونادى أصحاب الأعراف
رجالا يعرفونهم بسيماهم قالوا ما أغنى عنكم جمعكم
وما كنتم تستكبرون ﴿٤٨﴾ أهؤلاء الذين أقسمتم
لا ينالهم الله برحمة ادخلوا الجنة لا خوف عليكم
ولا أنتم تحزنون ﴿٤٩﴾ ونادى أصحاب النار أصحاب الجنة
أن أفيضوا علينا من الماء أو مما رزقكم الله قالوا إن الله
حرمهما على الكافرين ﴿٥٠﴾ الذين اتخذوا دينهم لهوا
ولعبا وغرتهم الحياة الدنيا فاليوم ننساهم كما
نسوا لقاء يومهم هذا وما كانوا بآياتنا يجحدون ﴿٥١﴾
ولقد جئناهم بكتاب فصلناه على علم هدى ورحمة لقوم

simalariyle tanır birtakım adamlar bulunur ki cennetliklere "size selâm!" derler. Bunlar henüz cennete girmemişlerse de oraya girmeyi umarlar. 46 Bunların gözü cehennemlikler tarafına çevrilirse derler ki: "Yarabbi, bizi zalimlerle birlikte bulundurma."

BÖLÜM : 6 — MÜNKİRLERİN BİKESLİĞİ

47 Ârâftakiler, simalarından tanıdıkları bir takım adamları çağırırlar ve onlara: "Topladıklarınızın, gösterdiğiniz gururların demek ki size hiçbir faydası dokunmadı. 48 Kendilerine Allahın rahmeti erişmiyeceğine yemin attikleriniz bunlar değil mi?" derler. *(O zaman onlara da)*: Cennete girin. Size de korku yok, size de

---

mevzuu olan sur, müminleri münafıklardan ayıracak olan duvardır. Münafıklar, müminlerin nurundan istifade edip onların peşinden gitmek istiyecekler, fakat ikisinin arasına bir **sur** gerilecek ve iki taraf ayrılacaklardır. Bu ayrılık, dünya hayatın da da mevcuttur. Fakat yalnız ruhanîdir.

keder yok!„ denilir. 49-50 Cehennemlikler, cennetliklere "bize biraz su verin, yahut Allahın size verdiği rızıktan da bize verin„ diye önleyecekler, onlar da "Allah bunları dinlerini eğlence, oyuncak edinip dünya hayatına aldanan kâfirlere haram kılınmıştır (32)„ diyecekler, onun için bunlar bugüne kavuşacaklarını nasıl unutmuş, ayetlerimizi nasıl bilerek inkâr etmişlerse biz de bugün onları unuturuz (33). 51 Biz onlara öyle bir kitap gönderdik ki bilgi ile mufassaldır. İnananlar için hidayet ve rahmettir. 52 Onlar, yalnız en son akıbetten başka birşey mi bekliyorlar? (34). O akıbet geldiği gün onu evvelce unutmuş olanlar "Tanrımızın Peygamberleri doğru söylermişler, acaba bize şefaat eden şeffaatçi var mı? Yahut geri dönebilir miyiz ki işlediğimizin başka türlüsünü işleyelim?„ Muhakkak bunlar kendilerini husrana uğrattılar. Onların uydurdukları da kaybolup gitti.

BÖLÜM: 7 — MÜMİNLERİN MUVAFFAKIYETİ

53 Sizin Tanrınız O Allahtır ki gökleri ve yeri zamanın altı devrinde yaratarak Arşından herşeye hükümrandır. Geceyi mütemadiyen takip eden gündüze, gecenin örtüsünü atar; güneş ay, yıldızlar, Onun fermanına tâbidir. İyi bil ki yaratmak da, buyurmak da Onundur. Âlemlerin Tanrısı olan Allahın şanı nekadar yücedir. 54 Tanrınıza yalvararak, yakararak, gizlice dua edin. Çünkü *(Hak Tealâ)* haddi aşanları sevmez. 55 Yeryüzü düzen bulduktan sonra onun düzenini bozarak fesat çıkarmayın. Tanrınıza korkarak ve umarak dua edin (35). Çünkü Tanrının rahmeti iyilik edenlere yakındır. 56 *(Yağmuru)* müjdelemek için evvelâ rüzgârları gönderen Odur. Rüzgârlar yağmurlu (36) bulutları yüklenince onları ölü *(kurak)* bir yere süreriz, oraya su yağdırırız ve onunla her çeşit meyvaları yetiştiririz. İşte biz ölüleri

---

[32] Cehennemliklerin diledikleri, bu dünya hayatındaki dileklerinin aynidir ve yemekten içmekten ibarettir. Onun için bunlar gene ayni şeyi istiyecekler.

[33] Bunların unutulmalarından murat rahmetten uzak kalmalarıdır.

[34] En son akıbetten murat, hakkın büsbütün tezahür ettiği haldir.

[35] Allaha karşı, korku ve ümit, haşyet ve muhabbet hisleriyle mütehassis olmak gerektir. Allahın rızasına muhalif bir şey yapmaktan korkmak, Allahın rahmetini ümit etmek kadar insanın ruhuna aslet verir.

[36] Yağmur, İlâhî rahmetin maddî temsilidir.

يؤمنون ⊙ هل ينظرون الا تأويله يوم يأتي تأويله يقول
الذين نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق فهل لنا من
شفعاء فيشفعوا لنا او نرد فنعمل غير الذي كنا نعمل قد
خسروا انفسهم وضل عنهم ما كانوا يفترون ⊙ ان
ربكم الله الذي خلق السموات والارض في ستة ايام
ثم استوى على العرش يغشي الليل النهار يطلبه حثيثا
والشمس والقمر والنجوم مسخرات بامره الا له الخلق
والامر تبارك الله رب العالمين ⊙ ادعوا ربكم تضرعا
وخفية انه لا يحب المعتدين ⊙ ولا تفسدوا في الارض
بعد اصلاحها وادعوه خوفا وطمعا ان رحمت الله قريب
من المحسنين ⊙ وهو الذي يرسل الرياح بشرا بين

يدي رحمته حتى اذا اقلت سحابا ثقالا سقناه لبلد ميت فانزلنا
به الماء فاخرجنا به من كل الثمرات كذلك نخرج الموتى
لعلكم تذكرون ⊙ والبلد الطيب يخرج نباته باذن
ربه والذي خبث لا يخرج الا نكدا كذلك نصرف الآيات
لقوم يشكرون ⊙ لقد ارسلنا نوحا الى قومه فقال يا قوم
اعبدوا الله ما لكم من اله غيره اني اخاف عليكم عذاب
يوم عظيم ⊙ قال الملأ من قومه انا لنراك في ضلال مبين
⊙ قال يا قوم ليس بي ضلالة ولكني رسول من رب
العالمين ⊙ ابلغكم رسالات ربي وانصح لكم واعلم
من الله ما لا تعلمون ⊙ اوعجبتم ان جاءكم ذكر
من ربكم على رجل منكم لينذركم ولتتقوا ولعلكم

de böylece dirilteceğiz ki ibret alarak hatırlıyasınız (37). 57 İyi ve temiz topraklar, Tanrının izniyle mahsulünü (*bereketli*) verir. Çorak toprakların mahsulü kıttır. Biz âyetleri, şükredenler için böylece tekrar tekrar beyan ederiz (38).

BÖLÜM : 8 — HAZRETİ NUH

58 Biz Nuhu kavmine göndermiştik. O da: "Ey kavmim! Allaha tapın, sizin Ondan başka tapacağınız yoktur. Ben büyük bir günde üzerinize azap gelmesinden korkuyorum", dedi (39).

[37] Ruhan ölmüş olanları Kur'anın İlâhî vahyi ile diriltmek; ölü, çorak toprakların rahmetle dirilmesine benzetiliyor.

[38] İlâhî vahy, rahmete ve insanın iyi ve fena halleri bereketli ve çorak toprağa benzetiliyor. Şayet bazı insanlar ilâhî vahyden istifade edemiyorlarsa, sebebi tabiatlerinin kötülüğüdür. Yoksa ilâhî vahyin kusuru değildir. Nasıl ki bazı topraklar da yağmur yediği halde zerre kadar istifade etmez.

[39] Hazreti peygambere muhalefet edenlere bu muhalefetin encamı ihtar

59 Kavminin ileri gelenleri dediler ki: "Seni apaçık sapıklık içinde görüyoruz.„ 60 Nuh: "Ey kavmim! dedi, bende sapıklık yok. Ben bütün varlıkları var eden Allahın elçisiyim. 61 Size Tanrımın vahyettiklerini haber veririm, size hayırhahlık ederim, ben sizin bilmediklerinizi Tanrıdan (*gelen vahy ile*) bilirim. 62 Sizi Allah azabından korkutmak için, sizin sakınmanız ve o sayede rahmete nail olabilmeniz için kendinizden bir âdama Tanrınız tarafından vahy gelmesi sizin tuhafınıza mı gidiyor? 63 Fakat onlar (*Nuhu*) yalancı saydılar. Biz de onu ve onunla birlikte gemide bulunanları kurtardık. Âyetlerimizi yalan sayanları boğduk. Çünkü bunlar kör bir halktılar (40).

BÖLÜM : 9 — HAZRETİ HUD

64 Âd (41) (*kavmine de*) kardeşleri Hudu (42) (*gönderdik*). Hud dedi ki: "Ey kavmim! Allaha tapınız, sizin ondan başka tapacağınız yoktur. (*fenalıktan*) sakınmaz mısınız?„ 65 Kavminin uluları içinde kâfir olanlar dediler ki: "Biz seni beyinsizliğe uğramış görüyor, seni herhalde yalancılardan sanıyoruz.„ 66 Hud dedi ki: Ey kavmim! Bende beyinsizlik yoktur. Ben âlemlerin Tanrısı tarafından gelen bir elçiyim. 67 Size Tanrımın vahylerini

---

edildikten sonra eski mukaddes tarihten misaller gösterilmekte ve peygamberleri dinlemiyenlerin nelere uğradıkları gösterilmektedir. Peygamberlerin Kur'anda irad olunan kıssalarını okurken hatırda tutulması icabeden bir nokta, Kur'anın ancak muhtelif milletlere ait farikaları tebarüz ettirmek, Resuli Ekremin hayatında geçen hâdiselere benziyen hâdiselere işaret etmek, hakikati inkâr denlerin akıbetlerini göz önüne getirmektir. Kur'an, her peygamberin risaletini bütün tafsilâtiyle izah etmez. Her peygamberin tevhid akidesini tebliğ ettiğini, milletini yola getirmeğe çalıştığını, şiddetli muhalefetle karşılandığını, ve nihayet hakikatin galip geldiğini beyan eder. Kısası Enbiyanın bütün zübdesi budur.

Bir hıristiyan münakkıdi Kur'anın Kısası Enbiya diye Hazreti Muhammedin başından geçenleri takrir ettiğini iddia eder. Yanılıyor. Çünkü Kur'an, geçmiş yeygamberlerin kıssalarını anlatır ve bunların içinde Hazreti Muhammedin hayatında geçen hâdiselere benziyenlere ehemmiyet verir.

Peygamberlerin kıssalarında muhaliflerin izmihlâline ait beyanat, Mekkî sûrelerde görülür. Bu sırada Hazreti Muhammedin muhalifleri son derece kuvvetli idiler. Buna mukabil Müslümanlar azdılar, zayıftılar. Görünüşe göre ümitsizdiler.

Medenî sûrelerin vahyi esnasında Hazreti Peygamberin düşmanları mağlûbiyete uğramakta idiler. Onun için daha evvelki peygamberlerden ve düşmanlarından fazlaca bahsolunmaz.

[40] (11 : 87, 38) de ve 23 : (27 - 29) da Nuhun tufanı ve gemi yapması hakkında fazla malûmat vardır. Kur'anın umumî bir tufandan bahsetmediği bu âyetten

ترحمون ٦٣ فكذبوه فأنجيناه والذين معه في الفلك
وأغرقنا الذين كذبوا بآياتنا إنهم كانوا قوما عمين ٦٤
وإلى عاد أخاهم هودا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله
غيره أفلا تتقون ٦٥ قال الملأ الذين كفروا من قومه
إنا لنراك في سفاهة وإنا لنظنك من الكاذبين ٦٦ قال
يا قوم ليس بي سفاهة ولكني رسول من رب العالمين ٦٧
أبلغكم رسالات ربي وأنا لكم ناصح أمين ٦٨ أوعجبتم
أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم لينذركم
واذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد قوم نوح وزادكم في الخلق
بسطة فاذكروا آلاء الله لعلكم تفلحون ٦٩ قالوا
أجئتنا لنعبد الله وحده ونذر ما كان يعبد آباؤنا فأتنا

بما تعدنا إن كنت من الصادقين ٧٠ قال قد وقع عليكم
من ربكم رجس وغضب أتجادلونني في أسماء سميتموها
أنتم وآباؤكم ما نزل الله بها من سلطان فانتظروا إني
معكم من المنتظرين ٧١ فأنجيناه والذين معه برحمة
منا وقطعنا دابر الذين كذبوا بآياتنا وما كانوا
مؤمنين ٧٢ وإلى ثمود أخاهم صالحا قال يا قوم اعبدوا
الله ما لكم من إله غيره قد جاءتكم بينة من ربكم هذه
ناقة الله لكم آية فذروها تأكل في أرض الله ولا تمسوها
بسوء فيأخذكم عذاب أليم ٧٣ واذكروا إذ جعلكم
خلفاء من بعد عاد وبوأكم في الأرض تتخذون من سهولها
قصورا وتنحتون الجبال بيوتا فاذكروا آلاء الله ولا تعثوا

haber veririm, ben sizin samimî hayırhahınızım. 68 Kendinizden bir adam vasıtasiyle size vahy gelmesine mi taaccüp ediyorsunuz? Şunu hatırınıza getirin ki (*Hak Tealâ*) sizi Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi, size yaradılış itibariyle onlardan fazla boy-bos verdi. Allahın nimetlerini anın ki felâh bulasınız. 69 Onlar

---

de bellidir. Çünkü Nuhun yalnız kavmine gönderildiği ve bütün milletlere gönderilmediği apaçık söyleniyor. Onun için tufan, Nuh kavminin yurduna münhasırdı. Yoksa «Kitabı Mukaddes» in anlatmak istediği gibi bütün dünyaya şamil değildi. Bu nokta, Kur'anın, Kitabı Mukaddesten ayrıldığı noktaların en mühimlerinden biridir. Hakikati Kur'an anlatmıştır.

[41] Âd (89 : 7) zikrolunan İremin torunu, o da Nuhun torunu idi. Burada bahis mevzuu olan Âd kabilesine birinci Âd, Semud kabilesine de ikinci Âd, denilir. Bu kabile Ahkaf çölünde yaşardı (49 : 21). Bu çöl Uman ile Hazremut arasında idi (Râzî).

Kur'anı İngilizceye tercüme edenlerden, Rodwell, Âd'ın ve eski müverrih Dioavus Siculus ile Batlamyos tarafından zikrolunan Semud'un Mekke şimalinde yaşadıklarını söyler. Onun bu sözü Semud hakkında azçok kabul olunabilirse de Âd hakkında kabul olunamaz.

Gene Kur'anın İngilizce mütercimlerinden Sale bu kabile hakkında şu ma-

dedilerki: "Sen bize birtek Tanrıya tapıp babalarımızın taptıklarını bırakmamız için mi geldin? Sen doğru söyleyenlerdensen, bizi neyle korkutuyorsan onu getir.„ 70 Hud dedi ki: "Tanrınızın azap ve intikamını hakkettiniz. Allahın haklarında hiçbir delil ve bürhan indirmediği, sizinle babalarınızın taktığı birtakım isimler üzerinde bana çene mi çalıyorsunuz? Öyle ise bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.„ 71 Bunun üzerine onu, onunla beraber olanları tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalan sayıp iman etmiyenlerin köklerini kestik (43).

BÖLÜM : 10 — SALİH VE LÛT

72 Semud *(kavmine)* (44) de kardeşleri Salihi *(gönderdik)*. Salih dedi ki: Ey kavmim! Allaha tapın. Sizin Ondan başka tapacağınız yoktur. Size Tanrınızdan apaşikâr bir bürhan gelmiştir. İşte Tanrının dişi devesi (45) sizin için bir âyettir. Onu bırakın da Tanrının toprağında otlasın. Ona kötülük etmeyin ki acıklı bir azaba uğrarsınız. 73 Hatırlayın ki *(Tanrı)* Âd kavminden sonra sizi onların yerine getirdi. Sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler ediniyor, dağlar oyup evler yapıyorsunuz (46), Allahın nimetlerini anın, yeryüzünde fesat çıkararak şımarmayın

---

lûmatı verir: «Âd Arapların eski, kuvvetli ve putperest kabilelerinden biri idi. Başlıca taptıkları ilâhlar dörttü: Sakıye, Hafıza, Razika, Salime. Birincisinin yağmur verdiğini ikincisinin kendilerini her tehlikeden koruduğunu, üçüncüsünün onlara gıdalarını verdiğini, dördüncüsünün derde uğradıkça derman verdiğini zannederlerdi.»

[42] Hazreti Hud, Kitabı Mukaddeste Eber namiyle yadolunur ve onun nesebi, Kitab-üt-tekvinin (10 : 42) inde bahis mevzuu olur.

[43] Çölde yaşıyan bu kabile sekiz gün devam eden (7 : 69) bir fırtına ile helâk olmuştur.

[44] 64 üncü âyetin notunda Semud kavminden bahsetmiş bulunuyoruz. Âd ile Semud, biribirinden zaman, mekân itibariyle ayrı idiler. Batlamyos bu kabileden bahseder. Âd'dan iki yüz sene sonra kadar türeyen Semud, Hicirde ve Vadilkura ovasında yaşıyordu.

[45] Bu dişi deve hakkında birçok şeyler uydurulmuştur. Kur'an-ı Kerim ise, onun herhangi dişi deve gibi bir deve olduğundan başka bir şey söylemez. Hazreti Salihe muhalefet edenlerin bu dişi deveyi kesmeleri, onların kendisini dinlemiyeceklerini, onu ve arkadaşlarını tazyikte devam edeceklerini gösteriyordu.

[46] Hindistanın en büyük âlimlerinden Seyid Ahmet Han «Hazreti Muhammedin hayatına dair makaleler» adlı eserinde der ki: «Bunlar kayaları oyar, düzeldir ve içinde ikamet ederlerdi. Bu kayalar hâlâ mevcuttur.»

74 Onun kavminin ulularından *(bu sözleri)* kibirlerine yediremiyen-
ler, içlerinden zayıf ve âciz saydıkları müminlere sordular : "Sali-
hi, Tanrı tarafından gönderilmiş Peygamber mi tanıyorsunuz ?„
Bunlar, "*(Evet)* dediler, biz onunla ne gönderilmiş ise ona iman
edenlerdeniz.„ 75 İmanı kibirlerine yediremiyenler dediler ki ; "Biz
de sizin imam ettiklerinizi inkâr ediyoruz.„ 76 Bunlar dişi deveyi
boğazladılar. Tanrının emrine isyan ettiler ve "Ey Salih, gönde-
rilmiş Peygamberlerdensen, bizi korkuttuğun azabı getir!„ dediler.
77 Bunun üzerine onlar şiddetli bir *(zelzeleye)* bir sarsıntıya tu-
tuldular ve yurtlarında cansız, hareketsiz kaldılar (47). 78 *(Salih)*
onlardan yüz çevirerek: "Ey kavmım! dedi, ben size Tanrımın
vahylerini haber verdim. Size hayırhahlık ettim. Fakat siz hayır-
hahları sevenlerden değilsiniz.„ 79 Lûtu da gönderdik. Hani Lût
kavmine demişti ki: Sizden evvel âlemlerde hiçbir kimsenin yap-
madığı hayasızlığı mı irtikâp ediyorsunuz? (48). 80 Kadınları
bırakıp hırs ile erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Muhakkak ki azgın,
taşkın bir cemaatsiniz. 81 Kavminin cevabı : "Şunları yurdunuzdan
çıkarıp atın. Çünkü bunlar kendilerini temizlemiyen insanlardır.„
demekten ibaretti. 82 Bunun üzerine onu da, geride kalanlardan
olan karısından, başka ona inananları da kurtardık. 83 Onların üzerine
bir yağmur yağdırdık (49). Günahkârların encamı ne oldu ? bir
baksana!

---

[47] Semudun duçar olduğu ceza, muhtelif kelimelerle ifade olunur. Burada Nassı Kerimde (Recfe) denilir ki zelzele demektir. 27 : 52 de oturdukları yerlerin yıkıldığı söyleniyor ki o da zelzeleye tutulduklarını gösterir. 54 : 31 de bunların «sayha» ya uğradıkları söylenmektedir. Bu da zelzeleye takaddüm eden seslerdir. Diğer âyetler de ayni manayı ifade etmektedir.

[48] Burada düşmanları kendi gözleri önünde helâk olan peygamberlerden ve geçen sûrede Hazreti İbrahimden bahsolunduğu için, Salihden sonra İbrahimi zikretmek icabettiği halde Lûta geçilmektedir.

Hazreti Lût yahudilerin eserlerinde ve Kitabı Mukaddeste aleyhtarane sözlerle yadolunan peygamberlerdendir. Halbuki Kitabı Mukaddeste Hazreti İbrahim, Lûtun müttaki bir insan olduğunu (Kitab-üt-tekvin 18 : 23) söylüyor, ayni kitap Hazreti Lût'un azaptan kurtulduğunu göstermekle onun müttaki olduğunu teyit ediyorsa da kızlariyle müstekreh birtakım münasebetlerde bulunduğunu da ileri sürerek takvanın tamamiyle zıddı olan bir şeyden de bahsederek tenakuza düşüyor. Bu isnadatın merdut olduğunda şüphe yoktur.

Kur'anın mütercimlerinden Sola, Lût'un peygamber olduğunu, Wherry peygamber olmadığını söyler.

[49] Lût kavminin uğradığı cezaya burada Nassı Kerimde «Matar» yani yağmur, 20 : 81 ve 14 : 73 de bu yağmur taş yağmuru olduğu beyan olunuyor. Bun-

سورة الأعراف

في الأرض مفسدين ۝ قال الملأ الذين استكبروا من قومه
للذين استضعفوا لمن آمن منهم أتعلمون أن صالحا مرسل
من ربه قالوا إنا بما أرسل به مؤمنون ۝ قال الذين
استكبروا إنا بالذي آمنتم به كافرون ۝ فعقروا الناقة
وعتوا عن أمر ربهم وقالوا يا صالح ائتنا بما تعدنا إن كنت
من المرسلين ۝ فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم
جاثمين ۝ فتولى عنهم وقال يا قوم لقد أبلغتكم رسالة
ربي ونصحت لكم ولكن لا تحبون الناصحين ۝
ولوطا إذ قال لقومه أتأتون الفاحشة ما سبقكم بها
من أحد من العالمين ۝ إنكم لتأتون الرجال شهوة
من دون النساء بل أنتم قوم مسرفون ۝ وما كان

الجزء الثامن

جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوهم من قريتكم إنهم
أناس يتطهرون ۝ فأنجيناه وأهله إلا امرأته كانت
من الغابرين ۝ وأمطرنا عليهم مطرا فانظر كيف كان
عاقبة المجرمين ۝ وإلى مدين أخاهم شعيبا قال يا قوم
اعبدوا الله ما لكم من إله غيره قد جاءتكم بينة من
ربكم فأوفوا الكيل والميزان ولا تبخسوا الناس أشياءهم
ولا تفسدوا في الأرض بعد إصلاحها ذلكم خير لكم إن
كنتم مؤمنين ۝ ولا تقعدوا بكل صراط توعدون
وتصدون عن سبيل الله من آمن به وتبغونها عوجا واذكروا
إذ كنتم قليلا فكثركم وانظروا كيف كان عاقبة
المفسدين ۝ وإن كان طائفة منكم آمنوا بالذي أرسلت

BÖLÜM : 11 — ŞUAYB

84 (*Medyen*) e de kardeşleri Şuaybi (*gönderdik*) (50). Onlara dedi ki: Ey kavmim! Allaha tapın, Ondan başka tapacağınız yoktur. Size Tanrınız tarafından apaçık bürhan geldi. O halde ölçüyü, tartmayı doğrultun, kimsenin hakkını yemeyin, yeryüzü düzeldikten sonra düzenini bozmayınız. Müminseniz bu sizin hakkınızda daha iyidir. 85 Allaha iman edenleri tehdit ederek ve Allah yolundan alıkoyarak, yolun eğriliğini istiyerek yollarda oturmayın. Baksanıza, fesatçıların sonu ne oldu?.. 86 İçinizden bir

---

lardan ve diğer âyetlerin beyanatından bunların bir volkan indifaına ve bir zelzeleye birden uğradıkları anlaşılıyor.

[50] Şuayb, Hazreti İbrahimin neslindendi. Medyen yahut Midyen Hazreti İbrahimin Katuradan doğan oğlu idi. (Kitab-üt-tekvin 25 : 2) Bahri Ahmer üzerinde Sina dağının güney batısında ayni namda bir şehir vücut bulmuş ve onun ahfadı orada yerleşmişlerdi. Batlamyos bu şehirden Modiana diye bahseder. Şuayb kelimesinin Jethronun ayni olduğu söyleniyor.

cemaat, benim ile gönderilene iman eder, bir cemaat iman getirmezse o halde Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredin. Hâkimlerin (*en*) hayırlısı Odur.

CÜZ: 9

87 Kavminden imanı kibirlerine yediremiyen uluları dediler ki: "Şuayb! Seni ve seninle beraber iman edenleri yurdumuzdan çıkaracağız. Meğer ki dinimize dönesiniz!„ Şuayb dedi ki: Biz istemezsek de mi (*bizi dininize çevireceksiniz?*). 88 Allah bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra gene o dine dönersek Allaha bühtan etmiş oluruz. Onun için bizim dininize dönmemize ihtimal yoktur. Meğer ki Allah dileye. Tanrımızın ilmi herşeyi kavramıştır. Biz Allaha güvendik. (*Ulu*) Tanrımız! Kavmimizle aramızdaki (*dâvada*) doğrulukla hükmet. Zira sen herşeyin doğrusunu gösteren ve bildirenlerin en hayırlısısın.„ 89 (*Şuaybin*) kavminden kâfir olanlar dediler ki: "Siz Şuaybe uyarsanız muhakkak ki ziyankârlardan olursunuz.„ 90 Bunun üzerine onlar müthiş bir sarsıntıya uğradılar, oldukları yerde çöküp kaldılar. 91 Şuaybi yalan sayanlar, yerlerinde, yurtlarında hiç yokmuş gibi oldular. Şuaybi yalan sayanlar ziyankâr oldular. 92 (*Şuayb*) onlardan yüz çevirdi de dedi ki: "Ey kavmim! Size Tanrımın bana vahyettiklerini bildirdim. Size hayırhahlıkta bulundum. Sizin gibi kâfir bir kavme nasıl acıyayım?„

BÖLÜM: 12 — MEKKELİLERE İHTARLAR

93 Hangi bir yurda bir Peygamber gönderdiysek onun halkını yalvarıp yakarmağa sevk için sıkıntıya, felâkete uğratırız. 94 Sonra bu sıkıntıyı iyiliğe çeviririz. Onlar bu sefer tekrar azarlar: "Zaten bizim atalarımız da sıkıntıya, iyiliğe uğramıştı„ derler. Biz de onları hiç farkında olmadıkları bir zamanda enseleriz. 95 Yurt halkı iman edip sakınmış olsalardı gökten, yerden bereketler yağdırırdık; fakat onlar (*Hakkı*) inkâr ettiler. Biz de onlara yapıp kazandıklarının cezasını verdik. 96 Yurt halkı azabımızın onlara geceleyin uykuda iken gelmesinden mi emindirler, 97 yoksa yurt halkı azabımızın onlar gündüzün eğlencelere dalmışken gelmesinden mi eminler?

98 Yurt halkı Allahın tedbirine karşı da kendilerini emin buluyorlar. Allahın tedbirinden ancak husrana uğrıyanlar emin olabilir.

BÖLÜM : 13 — HAZRETİ MUSÂ

99 Yeryüzünde evvelce yerleşenlerden sonra ona vâris olanları, dileseydik, günahlarından dolayı bir felâkete duçar edeceğimiz, onların kalplerine mühür basıp körlenmiş, işitmez bir hale getireceğimiz besbelli değil midir? 100 İşte biz, bu yurtların bazı haberlerini sana naklediyoruz. Peygamberleri, onlara en açık bürhanları getirip göstermişler, fakat onlar evvelce yalan saydıklarına, (*yine*) inanmamışlardı. Zaten Allah da kâfirlerin kalplerini böylece körletir. 101 Biz onların çoğunda ahde vefa görmedik. Onlardan çoğunu fâsık, mütecaviz bulduk. 102 Sonradan Biz (*bu Peygamberleri müteakıp*) Musâyı, âyetlerimizle Fir'avun ile (*kavminin*)

ileri gelenlerine gönderdik (51). Onlar bu âyetleri (*inkâr ederek*)
kendilerine zulmettiler. Baksana, fesatçıların akıbeti ne oldu?!.
103 Musâ demişti ki: Ey Fir'avun, ben (*bütün*) âlemlerin Tanrısı
tarafından gönderilmiş bir Peygamberim. 104 Bana yaraşan, Al-
lah hakkında doğrudan başka birşey söylememektir. Ben size Tan-
rınız tarafından apaçık bir bürhan getirdim. Artık İsrail oğulla-
rını benimle beraber gönder. 105 (*Fir'avun*) dedi ki: Sözünde
gerçeksen ve bir âyet getirmişsen, onu göster. 106 (*Musâ*) asasını
bıraktı. O da apaşikâr bir ejderha oluverdi. 107 Elini de çekip
çıkardı, bütün görenler onun bembeyaz olduğunu gördüler (52).

---

[51] Daha evvel İsrail oğullarının halinden bahsolundukça Hazreti Musâdan da bahsedilmişti. Burada, Hazreti Musânın kıssası daha mufassal bir surette anlatılıyor ve buradan 21 inci kısmın sonuna kadar ondan bahsolunuyor. Musâdan bu kadar mufassal bahsolunmasının sebebi onunla Hazreti Muhammed arasındaki müşterek noktaların çokluğudur.

[52] Bu âyet te Kitabı Mukaddesin eksikliğini ve Kur'anın beyanatındaki doğruluğu ve tamamlığı gösteriyor. Kitabülhurucun dördüncü babında Musâya iki mucize verildiği söylenir. Bunların biri asânın yılana dönmesi, ikincisi elinin bembeyaz olmasıdır. Kitabülhurucun 4 : 8 âyetinde Musâya bu iki mucizeyi Fir'avuna göstermesi emrolunduğu açıkça söylenir. Fakat Kur'anı Kerimin bahis mevzuu ettiğimiz âyetlerinde bu iki mucizeden ancak asâ mucizesinin red ile karşılandığını görüyoruz. Musâ birinci mucizesinin red ile karşılandığını görünce ikinci mucizesini göstermiş olacaktır. Çünkü ona vukubulan ilâhî emir bu mahiyette idi ve ikinci mucize Musâya lüzumsuz olarak verilmemişti.

Bu muuizelerin mahiyeti ne idi?

Kur'anda, Musâ asâsının alelâde bir asâ olduğu gösterilir. Hazreti Musânın bu asâsına dayandığını, onunla sürüsüne ağaçlardan yapraklar düşürdüğünü ve onunla daha başka işler gördüğünü anlatır (20 : 18). Kur'anda, Hazreti Musânın bu asâyı attıkça onun yılana döndüğünü gösteren bir söz yoktur. İsrail oğulları en büyük tehlikeye uğradıkları zaman bile, Hazreti Musâ asâdan bu şekilde istifade etmeyi düşünmemişti. Asâ ancak, Musânın Fir'avuna gitmesinden evvel ilâhî vahyi telâkki ettiği, sonra Fir'avunun karşısına gittiği zaman yılana döndü.

Hazreti Musâ ilâhî vahyi telâkki ettiği esnada yalnız kendisi asânın yılana döndüğünü görmüştü. Musâ bu anda ruhani bir hal içinde idi. Bu süfliyet âleminden tecerrüt ederek ulviyet âlemine geçmişti. Peygamberler, ancak bu hal içinde ilâhî vahyi telâkki ederler. Bu hal esnasında dimağ, maddî muhitin hududu haricine çıkar, maddî gözün görmediğini görür, maddî kulağın duyamadığını duyar. Hazreti Musâ da asânın ilk defa yılana dönüşünü bu hal esnasında görmüştü.

Asânın ikinci defa yılana dönmesini, Musâ ile beraber birçokları da gördüler. Musânın nübüvvetindeki kuvvet, herkese hâkimdi. Musânın asâsı, her zaman ejdere dönmediğine ve bu hal ancak birkaç kere görüldüğüne göre, bu hâdisenin ancak ilâhî vahy tesiriyle vukubulduğuna şüphe kalmaz.

Asânın ejdere dönmesi, bu asânın temsil ettiği Musâ kavminin hasımlarına galebe çalacaklarını, sonra onun elinin bembeyaz olması, getirdiği delillerin gün gibi parlıyacağını ifade ediyordu.

20 : 20 ve 21 âyetlerinin notlarına bakınız.

سورة الأعراف

الا القوم الخاسرون ﴿٩٩﴾ اولم يهد للذين يرثون الارض
من بعد اهلها ان لو نشاء اصبناهم بذنوبهم ونطبع على
قلوبهم فهم لا يسمعون ﴿١٠٠﴾ تلك القرى نقص عليك من
انبائها ولقد جاءتهم رسلهم بالبينات فما كانوا
ليؤمنوا بما كذبوا من قبل كذلك يطبع الله على قلوب
الكافرين ﴿١٠١﴾ وما وجدنا لاكثرهم من عهد وان وجدنا
اكثرهم لفاسقين ﴿١٠٢﴾ ثم بعثنا من بعدهم موسى بآياتنا
الى فرعون وملائه فظلموا بها فانظر كيف كان عاقبة
المفسدين ﴿١٠٣﴾ وقال موسى يا فرعون اني رسول من رب
العالمين ﴿١٠٤﴾ حقيق على ان لا اقول على الله الا الحق قد جئتكم
ببينة من ربكم فارسل معي بني اسرائيل ﴿١٠٥﴾ قال ان كنت

الجزء التاسع

جئت بآية فأت بها ان كنت من الصادقين ﴿١٠٦﴾ فالقى عصاه
فاذا هي ثعبان مبين ﴿١٠٧﴾ ونزع يده فاذا هي بيضاء
للناظرين ﴿١٠٨﴾ قال الملا من قوم فرعون ان هذا لساحر
عليم ﴿١٠٩﴾ يريد ان يخرجكم من ارضكم فماذا تامرون
﴿١١٠﴾ قالوا ارجه واخاه وارسل في المدائن حاشرين ﴿١١١﴾
ياتوك بكل ساحر عليم ﴿١١٢﴾ وجاء السحرة فرعون
قالوا ان لنا لاجرا ان كنا نحن الغالبين ﴿١١٣﴾ قال نعم
وانكم لمن المقربين ﴿١١٤﴾ قالوا يا موسى اما ان تلقي واما
ان نكون نحن الملقين ﴿١١٥﴾ قال القوا فلما القوا سحروا
اعين الناس واسترهبوهم وجاؤا بسحر عظيم ﴿١١٦﴾ واوحينا
الى موسى ان الق عصاك فاذا هي تلقف ما يافكون ﴿١١٧﴾

BÖLÜM : 14 — MUSÂ VE BÜYÜCÜLER

108 - 109 Fir'avunun kavminden ileri gelenler dediler ki "bu ne usta büyücü ki sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor.„ Fir'avun dedi ki "buna ne buyurursunuz?„ **110 - 111** Dediler ki: Musâ ile kardeşini alıkoy ve şehirlere münadiler gönder de sana bilgili sihirbazların hepsini getirsinler. **112** Sihirbazlar Fir'avuna geldiler ve dediler ki: Biz üstün gelirsek bize mükâfat verilecek mi? **113** (*Fir'avun*) evet, dedi, bir de siz, muhakkak benim en yakınlarımdan olursunuz. **114** Sihirbazlar dediler ki: "Musâ! Sen mi (*ilkin*) asanı atacaksın, yoksa biz mi önce bırakalım?„ **115** Musâ dedi "siz atınız.„ Vaktaki onlar attılar, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve müthiş bir büyü yaptılar. **116** Biz Musâya vahyettik ki: "Asanı bırak!„ Derhal asa onların yalandan yaptıklarını bozuverdi! **117** Böylece hak yerini buldu ve onların bütün

yaptıkları heba oldu. 118 Onlar orada yenildiler, hor hor geri döndüler. 119 Büyücüler yere kapanarak 120 - 121 bütün âlemlerin, Musâ ile Harunun Tanrısına inandık dediler (53). 122 - 123 Fir'avun onlara dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı getirdiniz? Bu, hiç şüphe yok ki sizin halkı baştan çıkarmak için şehirde gizlice tertip ettiğiniz bir oyundu. Size göstereceğim. Ellerinizi, ayaklarınızı çaprastvari keseceğim, sonra hepinizi asacağım.„ 124 Onlar da dediler ki: "Tanrımıza dönüp varacağız. 125 Sen Tanrımızın âyetleri gelince onlara iman ettiğimiz için bizden intikam almak istiyorsun. (*Biz de Allaha yalvararak*) deriz ki (*Ulu*) Tanrımız, içimize sabır ve tahammül yağdır, müslümanlıkta sabit kılarak canımızı öylece al!„

BÖLÜM : 15 — MUSÂNIN KISSASI

126 Fir'avun kavminden ileri gelenler dediler ki: "Musâ ile başındaki halkı yeryüzünde fesat çıkarmak; senden de, taptıklarından da yüz çevirmek için bırakacak mısın?„ O da: "Biz onların oğullarını öldürterek, kadınlarını diri bırakacağız ve biz üstün kalarak onları kahredeceğiz„ dedi. 127 Musâ kavmine dedi ki: "Allahtan yardım dileyin ve sabredin. Yeryüzü Allahındır. Kullârından dilediğini ona vâris kılar, hayırlı akıbet sakınanlarındır.„ 128 Musânın kavmi dedi ki: "Sen gelmeden evvel de, geldikten sonra da biz eza, cefa gördük. (*Bunun sonu nereye varacak?!*)„ Musâ dedi ki: "(*Hele biraz daha sabredin.*) Belki Tanrınız düşmanlarınızı helâk eder, sizi yeryüzünde (54) hükümran kılar da ne yapacağınıza bakar.„

BÖLÜM : 16 — MUSÂNIN KISSASI

129 Biz Fir'avun ailesinin gözünü açmak için onları kurak-

---

[53] Tevrat bunların iman ettiklerinden sarahaten bahsetmezse de buna dair birçok delâil vardır. Kitabülhuruçta (12 : 38) de «onlarla (yani İsrail oğullariyle birlikte) birçok karışık halk dahi çıktı» denilir. Sonra Yahudi ansiklopedisinde şu sözler söyleniyor: Mısırlılar, Musânın dağdan inmesi vadesi tamam oldukta, hep bir arada, kırk bin kişi olarak ve iki Mısırlı Samirin yani Yanus ve Yambirosun riyaseti altında geldiler.» Bu iki Mısırlı dahi Ahdi Cedidin Tımanovus (3 : 8) inci âyetinde de zikrolunurlar. Bu suretle Kur'anın beyanatı teyit ve tasdik olunmaktadır.

[54] Buradan maksat arzı mev'uttur. Çünkü Musâ kavmini oraya götürecekti.

lığa, mahsul kıtlığına uğrattık. 130 Onlara iyilik gelince "bu bize gerektir!„ derler. Kötülük gelirse Musâ ile onunla beraber olanların uğursuzluğuna atfederlerdi. Onların uğradıkları uğursuzluk Allah tarafındandır. Fakat çokları bilmezler. 131 Onlar dediler ki: Bizi büyülemek için herhangi âyeti getirebilirsen getir, sana asla iman edecek değiliz. 132 Bunun üzerine biz de onlara tufanlar (55), çekirgeler, keneler. kurbağalar ve kanı, ayrı ayrı âyetler olmak üzere gönderdik (56). Onlar gene imanı kibirlerine yediremediler ki zaten suçlu bir cemaattiler. 133 Fakat onlar vebaya uğrayınca dediler ki: "Musâ! Tanrın ile arandaki ahid

---

[55] İmam Ragıba göre tufan insanları her taraftan saran felâkettir. «Tacül Arus» sahibine göre tufan, ölüm, yahut seri ölüm demektir. Bu itibarla tufan birçok insanların ölümüne sebebiyet veren veba manasına da gelir. İmam Buhari de tufanın «Elmevtülkesir» yani «Fazlaca ölüm» manasına geldiğini kaydeder.

[56] Tevrat şu âyetleri zikreder: (1) Suyun kana çevrilmesi, (2) kurbağalar, (3) keneler, (4) sinekler, (5) insanlara ve hayvanlara musallat vebalar, (6) dolu, (7) çekirgeler, (8) karanlık, (9 insanların ve hayvanların ilk yavrularını götüren

mucibince, bizim için yalvar. Bu vebayı üzerimizden kaldırırsan muhakkak sana iman getirir, İsrail uğullarını da seninle beraber göndeririz.„ 134 Vaktaki Biz, onların erişecekleri bir devre kadar, onların üzerlerinden vebayı kaldırdık, onlar gene sözlerinden döndüler. 135 Biz de onların âyetlerimizi yalan saymaları, âyetlerimizden gafil kalmaları yüzünden öc alarak hepsini dibi görünmez denizde boğduk. 136 Zebun kalan ve zayıf sayılanları arzın bereketlendirdiğimiz doğu tarafına da, batı tarafına da vâris kıldık. Tanrının İsrail oğullarına vukubulan güzel sözü de, onların sabır ve metaneti yüzünden, yerini buldu, tamamlandı (57). Fir'avunun da, kavminin de yaptıklarını ve yükselttiklerini harap ettik. 137 İsrail oğullarını denizden geçirdik. Onlar putlarına tapmakta olan bir cemaate rasgeldiler ve: "Musâ! dediler, onların tapacakları olduğu gibi bize de bir tapacak yap (*tapınalım!*).„ Musâ da onlara "Siz amma da cahil bir kavimsiniz! 138 Onların taptıkları putlar bâtıl, onların bütün yaptıkları boştur.„ dedi. 139 (*Musâ dedi ki:*) Allah sizi bütün âlemlere üstün kılmışken Ondan başka bir tapacak mı araştırayım? (58). 140 (*Sizin taptığınız Tanrı o Tanrıdır ki*) hani sizi Fir'avun ile kavminden kurtarmıştı ki bunlar, sizi işkencenin en belâlısına uğratır, erkek çocuklarınızı öldürür, kadınlarınızı diri bırakırlardı. Bunda ise Allah tarafından büyük bir musibet vardı.

---

veba. Kur'an bunlardan birincisini, ikincisini, üçüncüsünü ve yedincisini sarih kelimelerle bahis mevzuu eder. Bunların dördüncüsü, üçüncüsüne dahildir. Beşincisi ve dokuzuncusu «Tufan» kelimesiyle ifade olunmuştur. Doludan bahsolunmuyor. Fakat 129 uncu âyette mahsul kıtlığından bahsolunarak buna işaret ediliyor. Aynî âyette karanlık yerine kuraklıktan bahsolunuyor ki asıl karanlıktan muradın o olduğu anlaşılıyor. Belki de karanlıktan murat, çekirge istilâsının güneş yüzünü kapayacak ve ortalığı karanlığa boğacak derecede müthiş olduğunu anlatmaktır. O takdirde «Karanlık» ta çekirgeye dahil olur.

[57] Bu mubarek yer, Mukaddes Arzdır. Cenabı Hak onu İbrahime vadetmişti. Tanrının İsrail oğullarına vukubulan güzel sözü de bu İlâhî vaittir. Kitab-üt-tekvin (17 : 8 de Cenabı Hakkın Ken'an diyarını İbrahim ile nesline ebedî mülk olarak verdiği beyan olunuyor. Arzın doğu tarafı ile batı tarafından murat, ya Aarzı Mukaddesin doğu ve batı tarafı, yahut Ürdünün doğu ve batı taraflarıdır.

[58] Musânın putperestlik aleyhinde dermeyan ettiği delil, Kur'anın mükerrer defalar irad ettiği delildir. İnsan, bütün âlemlere üstündür. Cenabı Hak onu tabiate hâkim olmak üzere yaratmıştır. Onun için insanın kendinden alçak şeylere tapması doğru olmaz.

الرجز قالوا يا موسى ادع لنا ربك بما عهد عندك لئن كشفت
عنا الرجز لنؤمنن لك ولنرسلن معك بني إسرائيل ﴿١٣٤﴾ فلما
كشفنا عنهم الرجز إلى أجل هم بالغوه إذا هم ينكثون ﴿١٣٥﴾
فانتقمنا منهم فأغرقناهم في اليم بأنهم كذبوا بآياتنا
وكانوا عنها غافلين ﴿١٣٦﴾ وأورثنا القوم الذين كانوا
يستضعفون مشارق الأرض ومغاربها التي باركنا فيها
وتمت كلمت ربك الحسنى على بني إسرائيل بما صبروا ودمرنا ما كان
يصنع فرعون وقومه وما كانوا يعرشون ﴿١٣٧﴾ وجاوزنا ببني
إسرائيل البحر فأتوا على قوم يعكفون على أصنام لهم قالوا يا موسى
اجعل لنا إلها كما لهم آلهة قال إنكم قوم تجهلون ﴿١٣٨﴾
إن هؤلاء متبر ما هم فيه وباطل ما كانوا يعملون ﴿١٣٩﴾

قال أغير الله أبغيكم إلها وهو فضلكم على العالمين ﴿١٤٠﴾
وإذ أنجيناكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب
يقتلون أبناءكم ويستحيون نساءكم وفي ذلكم بلاء
من ربكم عظيم ﴿١٤١﴾ وواعدنا موسى ثلاثين ليلة وأتممناها
بعشر فتم ميقات ربه أربعين ليلة وقال موسى لأخيه هارون
اخلفني في قومي وأصلح ولا تتبع سبيل المفسدين ﴿١٤٢﴾
ولما جاء موسى لميقاتنا وكلمه ربه قال رب أرني أنظر إليك
قال لن تراني ولكن انظر إلى الجبل فإن استقر مكانه
فسوف تراني فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا وخر موسى صعقا
فلما أفاق قال سبحانك تبت إليك وأنا أول المؤمنين ﴿١٤٣﴾
قال يا موسى إني اصطفيتك على الناس برسالاتي وبكلامي

BÖLÜM : 17 — MUSÂNIN KISSASI

141 Biz Musâ ile otuz gece sözleşmiş, bu vâdeyi on gece ile de tamamlamıştık. Böylece Tanrının tayin ettiği vakit, kırk gece oldu. Musâ kardeşi Haruna dedi ki: Kavmim arasında yerime geç, güzel hareket et. Fesat çıkaranların yolunu tutma! 142 Vaktaki Musâ tayin ettiğimiz vakitte geldi ve Tanrısı onunla sözleşti, Musâ dedi ki (*Ulu*) Tanrı! Bana kendini göster! Seni göreyim! Hak Tealâ buyurdu: Sen Beni göremezsin (*görmeğe dayanamazsın*); fakat dağa bak. Dağ yerinde durur, kımıldamazsa o vakit Beni görürsün. Vaktaki Musânın Tanrısı şan ve celâliyle dağa teveccüh etti, dağı parça parça etti. Musâ da düşüp bayıldı. Ayılınca dedi ki: İlâhî, Seni tenzih ederim. Sana tevbe ettim. İman edenlerin en birincisiyim! 143 Hak Tealâ buyurdu ki: Ey Musâ! Ben seni risaletlerimle, sözlerimle insanlara mümtaz kıldım. Sana

verdiğimi al ve (*mazhar olduğun nimete*) teşekkür edenlerden ol. 144 Musâya verdiğimiz levhalarda, insanlara öğüt olmak üzere herşeyi mufassal bir surette buyurduk. Sen bunları kuvvet ve metanetle al. (*Onları hırzıcan et.*) Kavmine onun güzel hükümlerini almalarını emret. Fâsıklere gelince onların yurdunu size göstereceğim. 145 Yeryüzünde haksız yere övünenleri, ayetlerimi kabul etmekten alıkoyacağım, onlar herhangi ayeti görseler de inanmazlar. Doğru yolu görseler de onu yol edinmezler, azgınlık yolunu görürlerse ona saparlar. Bu hal, onların ayetlerimizi yalan sayıp onlardan gafil kalmalarından ileri geliyor. 146 Ayetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalan sayanların işledikleri beyhude olur. Onlar işlediklerinin karşılığından başka bir ceza mı görürler?

BÖLÜM : 18 — MUSÂNIN KISSASI

147 (*Musâ Tûra çıktıktan sonra*) Musanın kavmi ziynet takımlarından buzağı gibi böğürmesi olan bir buzağı heykeli yaptılar ve ona taptılar. Onlar buzağının kendileriyle söyleşmez, kendilerini bir yola götürmez olduğunu görüp anlamadılar mı? (*Ne yazık!*) Onlar onu mabut edindiler de kendilerine gadrettiler. 148 İsrail oğulları buzağıya tapmanın akıl kârı olmadığını, bu yüzden saptıklarını anlayarak pişman olunca: Tanrımız bizi bağışlamaz ve yarlığamazsa vay halimize, muhakkak ki ziyankârlardan oluruz! dediler. 149 Musâ (*kavminin baştan çıktığına ve saptığına bakarak*) öfkeli, kederli döndüğü zaman (*Hâruna*) dedi ki: Yerime geçtikten sonra ne fena işler işlemişsiniz. Tanrınızın emrini beklemeyip acele mi ettiniz?!.. (*Musâ öfkesinden*) levhaları attı. Kardeşinin saçından, sakalından tutup çekti. (*Hârun ona*) anamın oğlu! dedi, (*Bunda benim günahım ne?*) Kavim, beni âciz buldu da sözümü dinlemediler, az kaldı beni öldüreyazdılar. Bana böyle yapmakla düşmanlarımı sevindirme ve beni (*puta tapan*) zalimlerle beraber tutma! 150 Musâ dedi ki: Yarabbi! Beni de, kardeşimi de yarlığa; ikimizi öz rahmetine kabul et. Merhamet edenlerin en merhametlisi Sensin (59)!

BÖLÜM : 19 — MUSÂNIN KISSASI

151 Buzağıyı mabut edinenler, Tanrılarının gazabına, dünya

---

[59] Hazreti Hârunun Hazreti Musâya cevabı ve Hazreti Musânın duası,

خذ ما آتيتك وكن من الشاكرين ﴿١٤٤﴾ وكتبنا له في
الألواح من كل شيء موعظة وتفصيلا لكل شيء فخذها
بقوة وأمر قومك يأخذوا بأحسنها سأريكم دار الفاسقين
﴿١٤٥﴾ سأصرف عن آياتي الذين يتكبرون في الأرض بغير
الحق وإن يروا كل آية لا يؤمنوا بها وإن يروا سبيل
الرشد لا يتخذوه سبيلا وإن يروا سبيل الغي يتخذوه
سبيلا ذلك بأنهم كذبوا بآياتنا وكانوا عنها
غافلين ﴿١٤٦﴾ والذين كذبوا بآياتنا ولقاء الآخرة حبطت
أعمالهم هل يجزون إلا ما كانوا يعملون ﴿١٤٧﴾ واتخذ
قوم موسى من بعده من حليهم عجلا جسدا له خوار ألم يروا
أنه لا يكلمهم ولا يهديهم سبيلا اتخذوه وكانوا

ظالمين ﴿١٤٨﴾ ولما سقط في أيديهم ورأوا أنهم قد ضلوا
قالوا لئن لم يرحمنا ربنا ويغفر لنا لنكونن من الخاسرين ﴿١٤٩﴾
ولما رجع موسى إلى قومه غضبان أسفا قال بئسما خلفتموني
من بعدي أعجلتم أمر ربكم وألقى الألواح وأخذ برأس
أخيه يجره إليه قال ابن أم إن القوم استضعفوني وكادوا
يقتلونني فلا تشمت بي الأعداء ولا تجعلني مع القوم الظالمين
﴿١٥٠﴾ قال رب اغفر لي ولأخي وأدخلنا في رحمتك وأنت
أرحم الراحمين ﴿١٥١﴾ إن الذين اتخذوا العجل سينالهم
غضب من ربهم وذلة في الحياة الدنيا وكذلك نجزي
المفترين ﴿١٥٢﴾ والذين عملوا السيئات ثم تابوا من بعدها
وآمنوا إن ربك من بعدها لغفور رحيم ﴿١٥٣﴾ ولما سكت

hayatında rüsvalığa uğrayacaklardır. (*Bize karşı*) yalan uyduranları böylece cezalandırırız. 152 Kötülükler işleyip sonra tevbe ederek iman edenlere gelince Tanrın (*onlara karşı*) bağışlayıcı ve yarlığayıcıdır. 153 Musânın hiddeti geçtikten sonra (*yere attığı*) levhaları tekrer aldı. Bunların yazılarında Tanrılarından korkanlar için hidayet ve rahmet vardı (60). 154 Musâ kavminin ileri gelen-

---

Hârunun buzağıya tapmak günahından tamamiyle azade olduğunu gösteriyor. Tevrat ise bunun hilâfını iddia ve Hârunu puta tapmakla ittiham eder. Hazreti Musânın Hârun hakkında mağfiret dilemesinin bir günahtan dolayı ileri gelmediği, hem kardeşi, hem kendisi için mağfiret ve rahmet dilemesinden âşikârdır.

[60] Kitabülhuruca göre «Musâ levhaları elinden atarak onları dağın aşağısında paraladı» (19 : 32) Kitabülhuruc daha sonra bu levhaların nasıl yenilendiğini anlatır. Kur'an bu hususta Tevrattan ayrılmaktadır. Kur'an levhaların paralandığından veya yenilendiğinden bahsetmiyerek Musânın hiddet sevkile bunları attığını, hiddeti geçince bunları tekrar aldığını, levhaların üzerindeki yazıların baki kaldığını söyler. Musâ gibi bir peygamberin İlâhî emirleri muhtevi olan levhaları paralıyacak derecede hiddetine mağlûp olmasını tasavvur etmek abestir. Zaten taştan levhaların atılmasiyle paralanması ve üzerindeki yazıların okunmıyacak hale

lerinden yetmiş kişi seçerek onlarla Bizim tayin ettiğimiz yere beraberce geldi. Onlar şiddetlice bir sarsıntıya tutulunca Musâ dedi ki: Yarabbi, dileseydin, onları da, beni de, evvelce helâk ederdin. İçimizdeki birtakım beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk eder misin? Allahım! Onların rızana muhalif hareketleri, herhalde gene Senin imtihanından ibarettir. Sen bu imtihanınla dilediğini yoldan çıkarır, dilediğine yol buldurursun. Yârımız Sensin. Bizi yarlığa, bizi bağışla. Yarlığayanların en hayırlısı Sensin. 155 Dünyada da, âhirette de bize iyilik ver, akıbetimizi hayreyle. Biz Sana döndük, Senin gösterdiğin doğru yolu tuttuk! Hak Tealâ da buyurdu ki: Ben dilediğim kimseyi azabıma uğratırım. Fakat rahmetim herşeyi kuşatmıştır. Rahmetimi (*bilhassa*) sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazdım (61). 156 Onlar ki yanlarındaki Tevratta ve İncilde yazılı (62) gördükleri ümmî nebi olan Peygambere tâbi olurlar, o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder, tertemiz ve iyi olan şeyleri halâl, kötü ve zararlı şeyleri haram eder, onların sırtlarındaki ağır yükü kaldırır, onların zincirlerini kırar, o Peygambere inanıp ona saygı gösteren, yardım eden, onunla birlikte gönderilen ışığa uyanlar yok mu, murada erenler onlardır.

BÖLÜM: 20 — MUSÂNIN KISSASI

157 De ki: Ey nâs! Muhakkak ki ben, göklerle yerin salta-

---

gelmesi de tasavvur edilemez. Onun için Kitabülhurucun ifadesini doğru telâkkiye mahal yok. Kur'anın, Tevratı cerheden beyanatı, daha doğru ve daha makuldür.

[61] Kur'an, herşeyden fazla Allahın rahmetine ehemmiyet verir. Bu dünyada günahkârlar vardır. Bunlar da cezalarını bulacaklardır. Fakat dikkat etmeli ki, Allahın rahmeti herşeyi kuşatmıştır. Allahın azabı bile, rahmetinin tecellilerindendir. Azaptan maksat, incitmek değil, doğrultmaktır. Allahın rahmeti geniştir, büyüktür. Fakat bu rahmetten en çok istifade edenler, fenalıktan sakınanlar, Allahın emirlerine itaat edenler, bilhassa, Hazreti Muhammede iman edenlerdir. Âyeti Kerimenin son tarafları da bunu gösterir.

[62] Ahdi Kadimde de, Ahdi Cedidte de Hazreti Muhammedin kudumunu tebşir eden birçok müjdeler vardır. Burada yalnız Tevrat ile İncilden bahsolunmasının sebebi, Musâ ile İsânın müjdelerine işaret edilmesindendir. Ahdi Kadimin tesniye kitabında 15 : 18 İsrailîlerin kardeşleri arasından Musâ gibi bir peygamberin zuhur edeceği söylenir. İsrailîlerin kardeşleri İsmailin oğullarıdır. Tesniye kitabının (32 : 2) âyetinde bu peygamberin Paran dağlarından geleceği anlatılır. İncildeki müjdeler pek çoktur. Mettâ 13 : 31, 21 : 34; Markos 12 : 1; Luka 20 : 9, Yuhanna 1 : 22, 14 : 16, 14 : 26 âyetlerinde bu müjdeleri anlatırlar.

سورة الأعراف

عن موسى الغضب أخذ الألواح وفي نسختها هدى ورحمة
للذين هم لربهم يرهبون ۝ واختار موسى قومه سبعين
رجلا لميقاتنا فلما أخذتهم الرجفة قال رب لو شئت
أهلكتهم من قبل وإياي أتهلكنا بما فعل السفهاء
منا إن هي إلا فتنتك تضل بها من تشاء وتهدي من تشاء
أنت ولينا فاغفر لنا وارحمنا وأنت خير الغافرين ۝
واكتب لنا في هذه الدنيا حسنة وفي الآخرة إنا
هدنا إليك قال عذابي أصيب به من أشاء ورحمتي وسعت
كل شيء فسأكتبها للذين يتقون ويؤتون الزكاة
والذين هم بآياتنا يؤمنون ۝ الذين يتبعون الرسول
النبي الأمي الذي يجدونه مكتوبا عندهم في التوراة

الجزء التاسع

والإنجيل يأمرهم بالمعروف وينهاهم عن المنكر ويحل
لهم الطيبات ويحرم عليهم الخبائث ويضع عنهم إصرهم
والأغلال التي كانت عليهم فالذين آمنوا به وعزروه
ونصروه واتبعوا النور الذي أنزل معه أولئك هم المفلحون
۝ قل يا أيها الناس إني رسول الله إليكم جميعا
الذي له ملك السماوات والأرض لا إله إلا هو يحيي ويميت
فآمنوا بالله ورسوله النبي الأمي الذي يؤمن بالله وكلماته
واتبعوه لعلكم تهتدون ۝ ومن قوم موسى أمة
يهدون بالحق وبه يعدلون ۝ وقطعناهم اثنتي عشرة
أسباطا أمما وأوحينا إلى موسى إذ استسقاه قومه أن
اضرب بعصاك الحجر فانبجست منه اثنتا عشرة عينا

natına sahip olan, Ondan başka tapacak bulunmıyan, yaşatan, öldüren Allahın hepinize gönderdiği Peygamberiyim (63). Siz de Allaha ve Allahın sözlerine inanan ümmî Peygamberine inanın, uyun ki hidayete eresiniz. 158 Musâ kavminden bir cemaat vardır ki insanları doğru yola götürürler İnsanlar arasında adaleti icra ederler. 159 Musâ kavmini, ayrı ayrı cemaat olmak üzere, on iki fırkaya ayırdık. Musânın kavmi ondan su istedikleri zaman Musâya

[63] Hazreti Muhammedin peygamberliği, bütün insanlığa şamildir. Bu şümul, onun telâkki ettiği ilk âyetlerden itibaren zâhirdir. Hazreti Peygamberin ilk telâkki ettiği âyetlerde de Allahtan, Arapların ilâhı olarak değil, bütün insanların, bütün varlıkların Allahı olarak bahsedilir. Başka herhangi peygamberin kitabında buna benzer beyana tesadüf edilmez. Başka peygamberlerin risaletleri, bir millete münhasırdı. Fakat Hazreti Muhammed bütün milletleri birleştirmek; milliyet, renk, dil, sınıf ve sair farkları kaldırmak, bütün insanlığa en doğru yolu göstermek için gönderilmiş ve buna muvaffak olmuştur. İslâmiyet, bir milletin değil, insanlığın dinidir. Dinin bu cihanşümul telâkkisi, din tarihinin gördüğü en muazzam inkılâptır. Çünkü Hazreti Muhammedden evvel bir peygamber, bütün insanlığa hitap eden bir din getirmemiştir.

"Asanla taşa vur!„ diye vahyettik. Taştan on iki pınar fışkırıp aktı. Her fırka içeceği pınarı bildi. Biz (*Musâ kavminin*) üzerine bulutu gölge yaptık. (*Açlıklarını gidermek için*) onlara bıldırcın ve kudret helası gönderdik. Verdiğimiz rızkın temiz ve iyisinden yeyin! dedik. (*Onlar, emrimizi tutmıyarak azmakla*) Bize zulmetmediler. Kendi öz canlarına zulmettiler. 160 Hani onlara demiştik ki: Şu kasabada yerleşin. Dilediğinizi yeyin; yarlığanmak istiyoruz, deyin! Kapıdan secde ederek girin ki suçlarınızı bağışlarız, sizi yarlığarız. İyilik edenlerin de mükâfatını artıracağız! 161 Fakat onların içindeki zalimler, kendilerine söylenen sözü başka bir söze çevirdiler, Biz de onların zulmetmeleri yüzünden onlara gökten azap gönderdik.

BÖLÜM: 21 — MUSÂNIN KISSASI

162 Onlara deniz sahilindeki kasabanın halini sor (64). Hani onlar sebtin hürmetini ihlâl ederek haddi aşmışlardı. O vakit sebtte (65) balıklar su yüzünde görülerek onlara gelirdi. Sebti tutmadıkları günlerde balıklar gelmezdi. Biz de onları irtikâp ettikleri masiyetten dolayı, böylece belâya uğrattık. 163 Hani onların içinden bir cemaat: "Allahın helâk edeceği yahut şiddetli bir azaba uğratacağı bir kavme, ne için nafile yere öğüt verip duruyorsunuz?„ demişti. Onlar da "Tanrınıza karşı mazeret olsun, muahazeden kurtulalım; belki de (*fenalıktan*) sakınırlar diye öğüt verdik„ dediler. 164 Onlar kendilerine verilen nasihati unutunca biz de insanları kötülükten alıkoyanları kurtardık, zulmedenleri, fısklarından dolayı şiddetli azaba uğrattık. 165 Onlar serkeşlik ederek yasak olunanı yapmakta ısrar edince onlara dedik ki: Menfur ve muhakkar maymun gibi olun. 166 Hani Tanrın onları kıyamet gününe kadar azabın en kötüsüne uğratacak olanları muhakkak göndereceğini bildirmişti. Çünkü Tanrın cezayı çabuk vericidir, hem de yarlığayıcı, bağışlayıcıdır. 167 Onları yeryüzünde cemaat cemaat ayırdık. çlerinden bazıları salihtir-

---

[64] Bu kasabadan murat (Eyle) olduğu söyleniyor. Eyle, Şap denizine mücavir bir kasabadır.

[65] Cumartesi günü.

قد علم كل أناس مشربهم وظللنا عليهم الغمام وأنزلنا
عليهم المن والسلوى كلوا من طيبات ما رزقناكم
وما ظلمونا ولكن كانوا أنفسهم يظلمون ١٦٠ وإذ قيل
لهم اسكنوا هذه القرية وكلوا منها حيث شئتم
وقولوا حطة وادخلوا الباب سجدا نغفر لكم خطيئاتكم
سنزيد المحسنين ١٦١ فبدل الذين ظلموا منهم قولا غير
الذي قيل لهم فأرسلنا عليهم رجزا من السماء بما كانوا
يظلمون ١٦٢ واسألهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر
إذ يعدون في السبت إذ تأتيهم حيتانهم يوم سبتهم
شرعا ويوم لا يسبتون لا تأتيهم كذلك نبلوهم
بما كانوا يفسقون ١٦٣ وإذ قالت أمة منهم لم تعظون

قوما الله مهلكهم أو معذبهم عذابا شديدا قالوا معذرة
إلى ربكم ولعلهم يتقون ١٦٤ فلما نسوا ما ذكروا به
أنجينا الذين ينهون عن السوء وأخذنا الذين ظلموا بعذاب
بئيس بما كانوا يفسقون ١٦٥ فلما عتوا عن ما نهوا عنه
قلنا لهم كونوا قردة خاسئين ١٦٦ وإذ تأذن ربك ليبعثن
عليهم إلى يوم القيامة من يسومهم سوء العذاب إن ربك
لسريع العقاب وإنه لغفور رحيم ١٦٧ وقطعناهم في
الأرض أمما منهم الصالحون ومنهم دون ذلك وبلوناهم
بالحسنات والسيئات لعلهم يرجعون ١٦٨ فخلف من
بعدهم خلف ورثوا الكتاب يأخذون عرض هذا
الأدنى ويقولون سيغفر لنا وإن يأتهم عرض مثله

ler, bir kısmı başka türlüdür. Biz onları, dönebilmeleri için, iyiliklerle de, kötülüklerle de denedik. 168 Onlardan sonra kötü bir nesil geldi ki kitaba vâris oldu, bu denî dünyanın değersiz malını alır ve "Allah bizi yarlığayacak„ derdi. Onlara gene buna benzer bir mal gelse onu da alırlar. Acaba bunlardan, Allah hakkında doğrudan başkasını söylememek için, kitapta söz alınmamış mıydı? Halbuki onlar, kitaptakini de okumuşlardı. Ahiret yurdu, sakınanlar için daha hayırlıdır. Daha aklınız ermiyor mu? 169 (*Fakat*) kitaba sımsıkı sarılanlar, namazı dosdoğru kılanlara gelince (*bilsinler ki*) biz iyi işler işliyenlerin mükâfatını zayi etmeyiz. 170 Hani Biz (*Tûr*) dağını üzerlerine gölgelik gibi kaldırmış, onlarsa dağı üstlerine düşecek sanmışlardı. Size verdiğimizi ciddiyet ve metanetle alın. İçindekini hatırlayın, anın ki sakınanlardan olasınız.

BÖLÜM : 22 — İNSANIN FITRATI VE İLAHİ VAHY

171 - 172 Hani Tanrın Âdem oğullarının sırtlarından zürriyet-

سورة الأعراف

يأخذوه ألم يؤخذ عليهم ميثاق الكتاب أن لا يقولوا
على الله إلا الحق ودرسوا ما فيه والدار الآخرة خير
للذين يتقون أفلا تعقلون ﴿١٦٩﴾ والذين يمسكون بالكتاب
وأقاموا الصلاة إنا لا نضيع أجر المصلحين ﴿١٧٠﴾ وإذ نتقنا
الجبل فوقهم كأنه ظلة وظنوا أنه واقع بهم خذوا
ما آتيناكم بقوة واذكروا ما فيه لعلكم تتقون ﴿١٧١﴾
وإذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم وأشهدهم
على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى شهدنا أن تقولوا يوم
القيامة إنا كنا عن هذا غافلين ﴿١٧٢﴾ أو تقولوا إنما
أشرك آباؤنا من قبل وكنا ذرية من بعدهم أفتهلكنا
بما فعل المبطلون ﴿١٧٣﴾ وكذلك نفصل الآيات ولعلهم

الجزء التاسع

يرجعون ﴿١٧٤﴾ واتل عليهم نبأ الذي آتيناه آياتنا فانسلخ
منها فأتبعه الشيطان فكان من الغاوين ﴿١٧٥﴾ ولو شئنا
لرفعناه بها ولكنه أخلد إلى الأرض واتبع هواه فمثله
كمثل الكلب إن تحمل عليه يلهث أو تتركه يلهث
ذلك مثل القوم الذين كذبوا بآياتنا فاقصص القصص
لعلهم يتفكرون ﴿١٧٦﴾ ساء مثلا القوم الذين كذبوا
بآياتنا وأنفسهم كانوا يظلمون ﴿١٧٧﴾ من يهد الله فهو المهتدي
ومن يضلل فأولئك هم الخاسرون ﴿١٧٨﴾ ولقد ذرأنا لجهنم كثيرا
من الجن والإنس لهم قلوب لا يفقهون بها ولهم أعين
لا يبصرون بها ولهم آذان لا يسمعون بها أولئك كالأنعام
بل هم أضل أولئك هم الغافلون ﴿١٧٩﴾ ولله الأسماء الحسنى

lerini çıkararak onları birbirine şahit tutmuş ve "Ben sizin Tanrınız değil miyim?" demiş, onlar da "evet, şehadet ettik!" demişlerdi. Bu da onların kıyamet günü "bizim ikrardan haberimiz yoktur" yahut "bizden evvel analarımız, babalarımız, Allaha ortak katmışlar, biz ise onlardan sonra gelen zürriyetiz, (*onların izinden gittik*), o halde bizi bâtıl işleyen ve haksızlık edenler uğuruna helâk mı edeceksin?" dememeleri içindir. 173 İşte Biz âyetlerimizi böylece apaçık beyan ederiz ki belki (*doğru yola*) dönerler. 174 Onlara, âyetlerimizin ilmini verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp kendisini şeytana uyduran ve azgınlardan olan kimsenin kıssasını da söyle (66). 175 Dileseydik o kimseyi âyetlerimiz ile yükseltirdik, fakat bu kimse süfliyete sarıldı, hevesine uydu, onun hali o köpeğin haline

[66] Âyeti Kerimenin İsrail ulemasından Bel'am bin Baura, yahut Arap şairlerinden Ümeyye bin Essalt veya rahip Ebu Âmire işaret ettiğini söyleyenler vardır. Fakat **Katâde**, âyetin Haktan yüz çeviren her insana şamil olduğunu söyler.

benzer ki kovarsan da, kendi haline bırakırsan da dilini çıkarıp solur. Âyetlerimizi yalan sayanların hali işte böyledir. Sen onlara bu vak'aları anlat ki belki düşünürler. 176 Âyetlerimizi yalan sayarak ancak kendi nefislerine zulmeden insanların hali, nekadar çirkin bir misal teşkil eder. 177 Allah kime yol gösterirse o kimse yol bulur. Kimi yoldan çıkarırsa (*bilin ki yoldan çıkanlar*) ziyana uğrıyanlardır. 178 Biz cehennem için îns ve cinden (*öyle kimseler*) yarattık ki kalpleri vardır, bu kaplerle idrak etmezler; gözleri vardır; onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla duymazlar. Bunlar, dört ayaklı hayvan gibidirler. Belki daha sersemdirler; gafil olanlar, bunlardır (67). 179 En güzel isimler, Allahındır (68). Bu isimlerle münacat edin. İsimlerinin kudsiyetine dil uzatanları bırakın. Onlar işlediklerinin cezasını göreceklerdir. (69). 180 Yarattıklarımızdan bir cemaat vardır ki halkı doğru yola irşat ederler, hak ile adaleti icra ederler.

BÖLÜM : 23 — HELÂK

181 Âyetlerimizi yalan sayanları, farkına varmadan, azar azar, helâke yaklaştıracağız. 182 Ben onlara mühlet verdim. (*Vakti gelince*) kahrım dehşetlidir. 183 Düşünmüyorlar mı ki (*arkadaşları*) nın aklında hiçbir bozukluk yoktur, o ancak apaşikâr bir korkutucudur. 184 Göklerle yer saltanatına, Allahın yarattığı şeylerin hepsine bakmıyorlar mı? Ecellerinin yaklaşmış olmasını düşünmüyorlar mı? Bunlar bu söze, (*bu Kur'ana*) inanmazlarsa başka hangi söze inanırlar? 185 Allah kimi şaşırtırsa onu doğru yola götürecek yoktur. Allah onları basiretten mahrum ve büsbütün şaşkın bırakır. 186 Senden saatin ne zaman geleceğini sorarlar (70).

---

[67] Âyeti Kerime ins ve cinden birçok cehennemlik olanlar yaratıldığını söyledikten sonra bunun sebebini anlatıyor, bunların şuurlu, fakat şuurlariyle bir şey idrak etmiyen, gözlü fakat körlerden farksız olan; kulaklı, fakat bir şey duymıyan gafiller olduklarını gösteriyor. Allah bunları da başkalarından farksız yaratmıştır, başkalarına verdiği kuvvetleri bunlara da vermiştir. fakat bunlar bu kuvvetleri suiistimal ettiklerinden cehennemlik olmuşlardır.

[68] Allahın isimlerinden çoğu Kur'anda yadolunmuştur.

[69] Esmai İlâhiyenin kudsiyetine dil uzatmak üç şekilde olur. İmam Fahreddin Râzî onları şu şekilde anlatır : (1) Allahın isimlerini, başka şeylere takmak (2) Allahı, yaraşmıyan isimlerle anmak (3) Allahı manası bilinmiyen kelimelerle anmak.

[70] Kur'anda saatin gelmesi, suçluların bu dünyada helâke uğramalarını ifade ettiği gibi kıyametin kopmasını da ifade eder.

فادعوه بها وذروا الذين يلحدون في أسمائه سيجزون
ما كانوا يعملون ۝ وممن خلقنا أمة يهدون بالحق وبه
يعدلون ۝ والذين كذبوا بآياتنا سنستدرجهم
من حيث لا يعلمون ۝ وأملي لهم إن كيدي متين ۝
أولم يتفكروا ما بصاحبهم من جنة إن هو إلا نذير مبين
۝ أولم ينظروا في ملكوت السماوات والأرض وما خلق
الله من شيء وأن عسى أن يكون قد اقترب أجلهم فبأي حديث
بعده يؤمنون ۝ من يضلل الله فلا هادي له ويذرهم في
طغيانهم يعمهون ۝ يسألونك عن الساعة أيان مرساها
قل إنما علمها عند ربي لا يجليها لوقتها إلا هو ثقلت في السماوات
والأرض لا تأتيكم إلا بغتة يسألونك كأنك حفي عنها

قل إنما علمها عند الله ولكن أكثر الناس لا يعلمون ۝
قل لا أملك لنفسي نفعا ولا ضرا إلا ما شاء الله ولو كنت
أعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسني السوء إن أنا
إلا نذير وبشير لقوم يؤمنون ۝ هو الذي خلقكم من
نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن إليها فلما
تغشاها حملت حملا خفيفا فمرت به فلما أثقلت دعوا الله
ربهما لئن آتيتنا صالحا لنكونن من الشاكرين ۝
فلما آتاهما صالحا جعلا له شركاء فيما آتاهما فتعالى
الله عما يشركون ۝ أيشركون ما لا يخلق شيئا وهم
يخلقون ۝ ولا يستطيعون لهم نصرا ولا أنفسهم
ينصرون ۝ وإن تدعوهم إلى الهدى لا يتبعوكم

De ki: Onun nezaman geleceğini yalnız Tanrım bilir; onu vaktinde Allahtan başkası aşikâr kılamaz. Onun dehşetine gökler de, yer de dayanamaz. O saat size ansızın gelir, gûya sen onu bilirmişsin de gizli tutuyormuşsun gibi onu senden soruyorlar. Onlara de ki: Onu bilmek Allaha mahsustur. Fakat insanların pek çoğu onu anlamazlar. 187 De ki ben nefsim namına ne bir menfaate, ne de bir zarara hâkim değilim! Ancak Allah ne dilerse o olur. Gaybı bilseydim; elbet hayrı çoğalttırmak isterdim. Bana da bir fenalık dokunmazdı. Ben yalnız inanan insanları (*fena yollardan*) korkutan ve müjdeleyen bir insandan başka birşey değilim (71).

---

[71] Hazreti Muhammed Aleyhisselâmın nübüvvet ve risaletini anlatan bu sözlerin daha üstününü bulmak imkânsızdır. Hazreti Peygamber, inananlara, zafer müjdesini veren, fena yollara sapanlara tuttukları yolun encamını ihtar eden bir insandır. Kendisinde İlâhî kuvvetler yoktur. Halbuki Hazreti Muhammed, hurafatperest araplar arasında idi. İsteseydi, onlara kendini bir fevkalbeşer olarak tanıta-

BÖLÜM : 24 — SON SÖZ

188 Sizi birtek candan yaratıp onunla ülfet ve âram etmek için eşini ayni şeyden yaratan Odur. Vaktaki erkek eşini aşıladı, eşi hafif bir yük yüklendi ki onunla gider, gelirdi. Fakat yükü ağırlaşınca ikisi de Tanrıları olan Allaha niyaz ettiler: Bize iyi ve düzgün bir çocuk verirsen şükredenlerden oluruz. 189 Allah onlara yaratılışı tam iyi bir çocuk verince onlar, Allahın onlara verdiği çocuk dolayısiyle Allaha şerik koştular (72). Hak Tealâ onların koştukları şeriklerden münezzehtir. Onlar yaratılmış oldukları halde hiçbir şey yaratamıyan, ne kendilerine tapanlara, ne de kendilerine yardım etmeğe gücü yetmiyeni mi Allaha şerik koşuyorlar? 192 Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar. Onları çağırsanız da, sesinizi çıkarmayıp sussanız da sizin için birdir. 193 Sizin Allahtan başka taptıklarınız da sizin gibi yaratılmışlardır. (*Onları mabut tanımakta gerçek iseniz*) haydi onları çağırın da çağırmanıza cevap verecekler mi bakalım? 194 Bu taptıklarınızın yürüyecek ayakları, tutar elleri yahut görür gözleri veya işitir kulakları var mıdır? (*Var diyorlarsa*) onlara de ki "haydi bu sizin Allaha koştuğunuz şeriklerinizi çağırın, beni yenmek için elinizden gelen fenalığı yapın, hem bana hiç de mühlet vermeyin. 195 Benim yârım, Kitabı gönderen, bütün doğru dürüst ve gerçek olanların yârı olan Allahtır. 196 Sizin Onu

---

bilirdi. Hazreti Muhammed öyle yapmadı ve yalnız hakikati, bütün açıklığı ve bütün sadeliği ile doğruyu söyledi. Bazıları, bir takım hâdiselerden istifade ederek Hazreti Muhammede İlâhî kuvvetler isnat etmek istediler. Kendisi bunu kat'î surette reddetti. Hazreti Peygamberin oğlu İbrahimin vefatı günü güneş tutulmuş, birçokları da güneşin mateme iştirak için tutulduğunu söylemişlerdi. Hazreti Muhammed bunu duyar duymaz minbere çıktı ve bu zehabın tamamiyle yanlış olduğunu, bir kimsenin ölümü ile güneşin tutulması arasında hiçbir münasebet bulunmadığını anlattı.

[72] Bazılarına göre bu âyetler Âdem ile Havvaya, Havvanın bir erkek çocuk doğurarak ona (Abdülharis) adını takmalarına işaret ettiğini (Haris) kelimesinin Şeytan isimlerinden biri olduğunu söylerler. Bunun aslı yoktur. Âyetin beyanı umumidir. Yani insanın umumî halini anlatarak bu halin mahiyetini göstermektedir. İnsan, felâkete uğradığı zaman Allaha döner, Allahtan yardım diler. Fakat felâket ve sıkıntıdan kurtulunca başka ilâhlara tapar, süflî ihtiraslara kapılır, hava ve hevese uyar. Âyeti Kerimenin putperest arapları Allaha şerik koştukları için takbih ettiği âşikârdır. Binaenaleyh bu münasebetle ileri sürülen, asılsız hikâyelere inanmak doğru değildir.

سواء عليكم أدعوتموهم أم أنتم صامتون ﴿١٩٢﴾ إن الذين
تدعون من دون الله عباد أمثالكم فادعوهم فليستجيبوا لكم
إن كنتم صادقين ﴿١٩٣﴾ ألهم أرجل يمشون بها أم لهم
أيد يبطشون بها أم لهم أعين يبصرون بها أم لهم آذان
يسمعون بها قل ادعوا شركاءكم ثم كيدون فلا تنظرون
﴿١٩٤﴾ إن وليي الله الذي نزل الكتاب وهو يتولى الصالحين
﴿١٩٥﴾ والذين تدعون من دونه لا يستطيعون نصركم
ولا أنفسهم ينصرون ﴿١٩٦﴾ وإن تدعوهم إلى الهدى لا يسمعوا
وتراهم ينظرون إليك وهم لا يبصرون ﴿١٩٧﴾ خذ العفو
وأمر بالعرف وأعرض عن الجاهلين ﴿١٩٨﴾ وإما ينزغنك من
الشيطان نزغ فاستعذ بالله إنه سميع عليم ﴿١٩٩﴾

إن الذين اتقوا إذا مسهم طائف من الشيطان تذكروا
فإذا هم مبصرون ﴿٢٠٠﴾ وإخوانهم يمدونهم في الغي ثم
لا يقصرون ﴿٢٠١﴾ وإذا لم تأتهم بآية قالوا لولا اجتبيتها
قل إنما أتبع ما يوحى إلي من ربي هذا بصائر من ربكم
وهدى ورحمة لقوم يؤمنون ﴿٢٠٢﴾ وإذا قرئ القرآن
فاستمعوا له وأنصتوا لعلكم ترحمون ﴿٢٠٣﴾ واذكر ربك
في نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول بالغدو
والآصال ولا تكن من الغافلين ﴿٢٠٤﴾ إن الذين عند ربك
لا يستكبرون عن عبادته ويسبحونه وله يسجدون ﴿٢٠٥﴾

سورة الأنفال مدنية
وهي خمس وسبعون آية

bırakarak taptıklarınızın, size de, kendilerine de yardım etmeğe güçleri yetmez. 197 Onları doğru yola çağırırsan dinlemezler. Onları sana bakar görürsün, onlarsa görmezler. 198 Sen suçları bağışla, iyi şeyleri buyur ve cahillerden yüz çevir. 199 Şayet şeytan seni dürtecek olursa Allaha sığın. Ondan imdat dile. Herşeyi duyan, bilen Odur. 200 Fenalıktan sakınanlar şeytan tarafından bir vesveseye uğrayınca (*Allahı*) hatırlarlar ve hemen (*dosdoğru yolu*) görürler. 201 (*Şeytanların*) kardeşleri (*olan kâfirler*) de onları azgınlığa çekerler, bu yolda uğraşmalarını eksik etmezler. 202 Onlara istedikleri âyeti getirmediğin zaman "onu kendinden getirmeli idin„ derler. Onlara de ki: ben ancak Tanrım tarafından bana vahyolunana uyarım. (*Ben kendiliğimden bir âyet söyler değilim.*) Bu (*Kur'an*) Tanrınız tarafından basiretleri açacak delillerdir. İman edenler için hidayet ve rahmettir. 203 Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin, susun ki merhamete nail olasınız. 204 Tanrını, yalvararak yakararak, korkarak fakat

bağırmıyarak, sabah akşam an ve sakın gafillerden olma. 205
Tanrının nezdinde bulunanlar Ona kulluk ederek tapmaktan asla
geri kalmazlar, Onu tenzih ile tesbih ederler ve yalnız Ona sec-
de ederler.

SÛRE: 8

ENFAL SÛRESİ

(Medinede nâzil olmuştur. 10 kısımdır. 75 âyettir.)

Konusu :

Bu sûrenin başlıca konusu Müslümanların ilk harpleridir. Onun için harpte elde edilen şeylerden bahsolunmakta ve onun için sûreye «Enfal» sûresi denilmektedir.

Sûrei Şerife, birinci kısımda harbe hazırlanmağa müteallik beyanat ile başlıyarak ikinci kısımda bizzat muharebeden, yani Bedir harbinden bahseder. Sûrenin üçüncü kısmı harpte muvaffakıyeti temin eden âmilleri anlatır. Bunların başlıca: Müminlerin, en müşkül şerait altında Resuli Ekreme itaat etmeleri ve imanlarının zerre kadar sarsılmamasıdır. Sûrenin dördüncü kısmı harbin neticesinden bahseder Burada hasımların Resuli Ekreme, karşı kurdukları plânlara işaret olunduktan sonra Müslümanların Mekkedeki Mukaddes Mescidi, yani Kâbeyi elde edecekleri müjdelenir ve müşriklerin Kâbeye yaklaşamıyacakları söylenir. Beşinci kısım, Bedir muharebesinin kıymet ve ehemmiyetini anlatır. Bu muharebede kazanılan zafer, Hazreti Muhammedin doğruluğuna delildi. Çünkü düşmanlar sayıca müslümanların üç misli oldukları, müslümanlar silâhça da düşmanları derecesinde silâhlı olmadıkları, müslümanların ekserisi yaşlı adamlardan ve tecrübesiz gençlerden müteşekkil bulundukları halde zaferi kazanmışlardı. Sûrenin altıncı kısmı zaferin, sayı ve silâh kuvvetine dayanmadığını anlattıktan sonra yedinci kısmı Bedir muharebesinin düşman kuvvetini kemirdiğini izah ederek arap kabilelerinin Müslümanlarla akdetmek istedikleri muahedelere işaret eder. Sekizinci kısım Müslümanlara hazırlanmayı ve silâhlanmayı tavsiye eder ve ancak kuvvetli ve hazır olmak sayesinde sulh ve müsalemeti temin edeceklerini gösterir. Dokuzuncu kısım müslümanların, kendilerine nisbetle on misli faik kuvvetlerle de döğüşebileceklerini söyliyerek onların kendilerinden çok faik düşman sayıları ile karşılaşacaklarını anlatır.

Sûrenin son kısmı, düşmanlar nezdinde kalmağa mecbur olan Müslümanlara nasıl yardım edileceğini izah ederek, müşrik araplarla da akdolunan muahedelerin kudsiyetine riayet olunması icabettiğini gösterir.

Bu sûrede, Bedir muharebesi, üçüncü sûrede olduğu gibi, «Fürkan» diye anılır. Fürkan, hakkı bâtıldan ayırdeden, demektir. Bundan evvelki sûrede nübüvvet meselesi mufassal bir surette izah olunduktan sonra bu sûrede nübüvvetin delâilinden olan Bedir muharebesi bahis mevzuu olmaktadır. Sûrenin kısmı azamı, ya Bedir muharebesinden biraz mukaddem, yahut muharebenin tam akabinde hicretin ikinci yılında nazil olmuştur. Sûrenin yedinci kısmının son âyetleri ile sekizinci kısmı, müşriklerin, kendileriyle akdolunan muahede ahkâmını mütemadiyen ihlâl etmelerinden bahsetmesine göre Mekkenin fethine takaddüm eden sıralarda vahyolunmuş olacaktır.

Meal-i Kerimi :

BÖLÜM : 1 — BEDİR MUHAREBESİ

Bismi'llahı'rrahmani'rrahîm

1 (*Ya Muhammed*) sana harp ganimetlerinin (*hükmünü*) sorarlar. De ki (*bu*) ganimetlerin (*hükmü*) Allah ile Peygambrine aittir. O halde Allahtan (*günah işlemiyerek*) sakının, ihtilâfa sapmayıp aranızı bulun, müminseniz Allah ile Peygamberine itaat edin.
2 Müminler ancak onlardır ki "Allah„ anıldığı zaman yürekleri titrer, Allahın âyetleri okunduğu zaman imanları kat kat artar ve onlar Tanrılarına dayanırlar.
3 (*Müminler*) onlardır ki namazı dosdoğru eda ederler ve kendilerine verilen nimetlerden (*başkalarına yardım için*) harcederler.
4 İşte asıl hakikî müminler, bunlardır. Onların, Tanrıları nezdinde, yüksek makamları vardır. Tanrıları onları yarlığar ve onlara en güzel, en şerefli nimetleri ihsan eder.
5 Meselâ Tanrın seni hak uğrunda evinden çıkarmıştı. Halbuki müminlerin bir kısmı bundan hoşlanmamışlardı.
6 Bunlar, hak besbelli olduktan sonra seninle cidale kalkışıyor, sanki ölüme baka baka sürükleniyorlardı (1).
7-8 Hani Allah iki taifeden birinin (2) sizin olacağını vadetmiş, siz ise silâhsız

[1] Hazreti Peygamberin evinden çıkmasından murat, Bedir harbine çıkmasıdır. Bu sırada Mekkelilerin Suriyeden gelen bir kervanı yolda idi. Kervanın başında Ebu Süfyan bulunuyordu Ebu Süfyan, Mekkeye dönmek üzere yola çıkmadan evvel kervanın muhafazası için Mekkeye haber göndermişti. Müslümanların içinde bu kervanı ele geçirmek isteyenler vardı. Çünkü bunu kolaylıkla yapmak mümkündü. Resuli Ekrem buna razı olmadı ve Müslümanlara taarruz için hereket eden Kureyş kuvvetiyle karşılaşmayı tercih ederek Medineden üç günlük yol mesafesinde olan (Bedir) sahasına haraket etti. Müslümanlar bu harbe istemiye istemiye sürüklenmişlerdi. Müslüman askerlerinin sayısı mahdut, silâhları azdı. Müslümanlar 313 kişiden ibaret oldukları, teçhizatı mükemmel, seçme cengâverlerden müteşekkil bin kişiden fazla idiler. Onun için müslümanların bir kısmı harbe muhalifti ve bile bile ölüme atılıyormuş gibi hareket ediyorlardı. Çünkü bu harpten bir netice ummuyorlardı. Bununla beraber müslümanlar taarruz eden düşmana karşı kendilerini müdafaa mecburiyetinde idiler. Bunun için Hazreti Peygamberle birlikte Medineden çıktılar ve hasımlarının Bedirde karargâh kurduğunu görerek onlar da orada karargâhlarını kurmuşlardı.

[2] İki taifeden murat, Kureyşin Mekkeye giden silâhsiz kervanı ve Mekkeden hareket eden Kureyş ordusudur. Müslümanların bir kısmı kervanı ele geçirmeyi istemişler ve harbe sürüklenmek istememişlerdi.

بسم الله الرحمن الرحيم
يسألونك عن الأنفال قل الأنفال لله والرسول فاتقوا الله
وأصلحوا ذات بينكم وأطيعوا الله ورسوله إن كنتم
مؤمنين ۝ إنما المؤمنون الذين إذا ذكر الله وجلت
قلوبهم وإذا تليت عليهم آياته زادتهم إيمانا وعلى ربهم
يتوكلون ۝ الذين يقيمون الصلاة ومما رزقناهم
ينفقون ۝ أولئك هم المؤمنون حقا لهم درجات عند
ربهم ومغفرة ورزق كريم ۝ كما أخرجك ربك
من بيتك بالحق وإن فريقا من المؤمنين لكارهون ۝ يجادلونك
في الحق بعد ما تبين كأنما يساقون إلى الموت وهم ينظرون
۝ وإذ يعدكم الله إحدى الطائفتين أنها لكم وتودون

أن غير ذات الشوكة تكون لكم ويريد الله أن يحق الحق
بكلماته ويقطع دابر الكافرين ۝ ليحق الحق ويبطل
الباطل ولو كره المجرمون ۝ إذ تستغيثون ربكم
فاستجاب لكم أني ممدكم بألف من الملائكة مردفين ۝
وما جعله الله إلا بشرى ولتطمئن به قلوبكم وما النصر
إلا من عند الله إن الله عزيز حكيم ۝ إذ يغشيكم
النعاس أمنة منه وينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم
به ويذهب عنكم رجز الشيطان وليربط على قلوبكم
ويثبت به الأقدام ۝ إذ يوحي ربك إلى الملائكة أني
معكم فثبتوا الذين آمنوا سألقي في قلوب الذين كفروا
الرعب فاضربوا فوق الأعناق واضربوا منهم كل بنان ۝

olanın sizin olmasını arzu etmiştiniz. Allah da sözleriyle (3) hakkın yerini bulmasını ve kâfirlerin kökünü kırmayı (4) ister ki suçluların rağmına hakkı hak etsin ve bâtılın bâtıl olduğunu göstersin. 9 Hani siz Tanrınızdan medet dilemiştiniz. O da: Ben size biribiri ardınca gelen bin melekle imdat ediyorum, diye duanıza

---

[3] Allahın sözlerinden murat, Onun daha çok evvel vukubulan tebşiratıdır Resuli Ekrem henüz Mekkede iken müslümanlarla müşrikler arasında bir muharebe vukubulacağını ve bu harpte müslümanların muzaffer olacağını müjdelemiş, o zaman Mekkeliler, bu müjdeleri istihzalarla karşılamışlar, çünkü müslümanların hiçbir zaman kuvvet ve satvet sahibi olacaklarını tahmin etmemişlerdi. Resuli Ekrem Bedir vak'ası esnasında Cenabı Hakkın evvelce vukubulan müjdelerinin tahakkuku için niyaz etmiş ve «Yarabbi vadini yerine getir» diye yalvarmış, sonra Mekke devrinin ilk nazil olan sûrelerinden birinde olan bir âyeti okuyarak toplanan düşmanların yenilerek arkalarını çevirip kaçacaklarını müjdelemişti. Bedir muharebesi, evvelce vukubulan bu müjdeleri tahakkuk ettirmekle hakkı hak etmiş ve risaleti Muhammediyenin doğruluğuna delil olmuştur.

[4] Müşriklerin en ileri reisleri Bedirde maktul düştüklerinden onların kökleri kırılmıştı.

icabet etmişti. 10 Allah bunu ancak müjde olsun, gönülleriniz sevinçle dolsun ve içlerinize güven gelsin diye yaptı (5). Nusrat, yardım, Allahtandır (*Allahın inayetindendir.*) Allah herşeye üstün, galip, her tedbirinde hakîmdir.

BÖLÜM : 2 — BEDİR HARBİ

11 Hani (*düşman korkusundan gözünüze uyku girmediği için*)
Allah, kendi tarafından bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir
uykuya daldırmış; sizi tertemiz etmek, sizden şeytanın vesvesesini
ve pisliğini gidermek, kalplerinizi sağlamlaştırmak ve ayaklarınıza
metanet vermek için gökten su yağdırmıştı (6). 12 Hani Tanrın
meleklere vahyetti ki: Ben sizinle beraberim. Siz de müminleri
sağlamlaştırın. Ben, kâfir olanların kalplerine korku salacağım.
Artık siz de (*ey müminler*) kâfirlerin boyunlarına vurun, (*silâh taşıyan*) ellerine ve parmaklarına (*kılıç*) çalın (7). 13 Bu ondan
ötürüdür ki onlar Allahı da, Peygamberini de düşman tuttular.
(*Onlara, karşı geldiler*). Herkim Allahı da, Peygamberini de düşman tutarsa (*böyle yapanlar hakkında*) Allahın cezası son derece
şiddetli olur. 14 (*İşte siz de ey kâfirler, hak ettiğiniz azabı*)
varın, çekin. Kâfirler için bir de (*Cehennem*) ateşinin azabı vardır (8). 15 Ey iman edenler! Kâfir olanlar harp için ilerlerken
karşılaştığınız zaman onlara arka çevirmeyin. 16 Herkim ancak,

---

[5] Âli İmran sûresinde de (3 : 123). Uhud harbinden bahsolunurken meleklerin indiği söylenir. Fakat Kur'anın hiçbir yerinde meleklerin dövüştüklerinden bahsolunmaz, melekler müjde vermek, kalpleri itminan ile doldurmak için gönderilir. Nitekim burada on birinci âyette meleklerin gelmesi üzerine müminlerin emniyet duyarak kalplerinin sağlamlaştığı, ayaklarına metanet geldiği, 12 inci âyette düşmanların kalplerine korku sindiği de anlatılıyor. Meleklerin inmesinden murat bunlardır.

[6] Yağmurun yağması müslümanlara çok faydalar verdi. Yağmurdan evvel Müslümanların vaziyeti zayıftı. Su düşmanın elinde idi. Müslümanlar, kumluk ve alçak bir yerde idiler. Vaziyetin fenalığı bazılarını korkutmuş, şeytan onların içine birtakım vesveseler vermişti, su düşmanın elinde olduğu için müslümanların içinde susuzluğa uğramaktan endişe edenler vardı. Yağmur yağması üzerine müslümanların kumluk mevkii kolayca harekete müsait bir hale geldi ve müslümanların hepsi sevindiler. Hepsinin kalbine itminan geldi ve nusratten emin oldular.

[7] Bundan murat, düşmanı öldürerek, sakatlıyarak onu muharebe edemiyecek hale getirmektir

[8] Kâfirler bu dünya azabını da çekerek ahirette çekecekleri azaba akıl erdirecekler.

döğüşmek için bir tarafa çekilmek veya bir fırkaya ulaşmak niyeti ile olmaksızın, öyle bir günde onlara arka çevirirse Allahın gazabına uğrar ve (*âhiret*) yurdu Cehennem olur ki orası ne yaman, ne kötü bir uğraktır. 17 Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü Atan, vuran sen değildin, fakat atan, vuran Allahtı (9). Hak Tealâ müminlere öz tarafından güzel nimetler ihsan etmek diledi. Hak Tealâ (*müminlerin dualarını*) işitici, (*hallerini*) bilicidir 18 Bu böyledir. Allah kâfirlerin kötü hiylelerini gevşetir, zayıflatır. 19 Siz (*Mekkeliler!*) fetih ve zafer mi istiyordunuz? İşte fetih ve zafer geldi (10). Vazgeçerseniz hakkınızda hayırlı olur. Dönerseniz Biz de döneriz. Cemaatiniz çok olsa da hiçbir şeye yaramaz, çünkü Allah müminlerle beraberdir.

BÖLÜM : 3 — MUVAFFAKIYET YOLU

20 Ey iman edenler! Allah ve Peygamberine itaat edin. (*Kur'anı*) dinlediğiniz halde ondan yüz çevirmeyin. 21 Şunlar gibi olmayın ki dinlemedikleri halde, dinledik! derlerdi. 22 Yeryüzünde yürüyen canlıların, Allah nazarında en kötüsü, sağır ve dilsiz olup akıl ve idraki olmıyanlardır (11). 23 Hak Tealâ onlarda bir hayır (*hakkı kabul için bir meyil olduğunu*) bulsaydı, elbet onlara (*hak*) sözü işittirirdi. Fakat onlara (*hak*) sözü işittirse bile onlar gene yüz çevirirlerdi. Zaten onlar dönek kimselerdir. 24 Ey iman edenler! Size hayat verip canlandıracak yola davet ettiği

---

[9] Aslında (Remeye) yani attı fiili kullanılmıştır. Rema fiili muharebede ok atmak, mızrak savurmak manalarında kullanılır. Âyetin birinci kısmı umumiyetle müslümanlara işaret ederek «onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü» diyor, daha sonraki kısmı Resuli Ekreme işaret etmektedir. Müslümanlarla harbederek onları öldürmüşlerdi. Fakat âyet asıl öldürenlerin onlar olmadıklarını takrir ediyor ve Allahın yardımı sayesinde müslümanların düşmanlarını öldürmeğe muvaffak olduklarını bildiriyor. Resuli Ekremden bahseden kısım da bunu ifade ediyor. Resuli Ekremin bu münasebetle düşmana bir avuç toprak atıp atmadığı meselesi ayrıdır. Fakat bu âyetlerden sayıca müslümanların üç misli, silâhça, teçhizatça on misli bir hasmı yendiğini anlıyoruz. Düşmanı mağlûp eden neydi? Allahın eli idi.

[10] Mekkeliler Bedir seferine çıkmadan evvel Kâbenin örtülerine sarılarak Allahın, hangi taraf ötekinden daha hayırlı, daha şerefli, daha haklı ise ona yardım etmesini dilemişlerdi. Bir rivayete göre Ebu Cehil Bedir sahnesinde bu şekilde yalvarmıştı. Âyeti Kerime onlara cevap veriyor ve istihza tarikiyle hakikati izah ediyor.

[11] Sağır ve dilsiz olanlar ruhan sağır ve dilsiz olanlardır

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ
إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ
وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ
الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ
وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ
جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا
نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ

الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ
الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ
خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا
يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ
خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ
قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ
النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ

zaman Allah ile Peygamberin davetine icabet edin (12). Bilin ki Allah, insanın özü ile kalbi arasına girer (13). Hepiniz Allah tarafında toplanacaksınız. 25 O fitneden, o belâdan kendinizi koruyun ki (*fenalığı*) yalnız zalimlere irişmez ve bilin ki Allahın cezası çok şiddetlidir. 26 Hatırlayın ki bir zamanlar yeryüzünde az ve âcizdiniz. İnsanların üzerinize çullanıp ve sizi kapıp götürmelerinden korkardınız. Hak Tealâ size yer verdi, sizi yardımıyle kuvvetlendirdi ve size rızkın iyisini ve temizini verdi ki şükredesiniz. 27 Ey iman edenler! Yaptığınızın farkında olarak Allah ile Peygambere hıyanet etmeyin ve aranızda emanetlerinize hıyanet etmeyin. 28 Biliniz ki mallarınız, çocuklarınız, sizi aldatmağa, günaha sürüklemeğe sebep olurlar. Allah nezdinde ise büyük mükâfatlar vardır.

[12] Allaha inanmak hayattır. Küfre sapmak ölümdür.

[13] Kalpten murat, kalbin arzularıdır. Ülûhiyetin araya girmesinden murat onun bu arzuları kesmesidir.

BÖLÜM: 4 — MÜSLÜMANLAR VE KÂBENİN TEVLİYETİ

29 Ey iman edenler! Allaha (*karşı gelmekten*) sakınırsanız O size hakkı bâtıldan ayırdedici hidayet verir; kabahatlerinizi fenalıklarınızı örter, sizi yarlığar. En büyük ihsan ve inayetin sahibi Odur. 30 Kâfir olanlar senin elini, kolunu bağlamak (*zindana atmak*), yahut öldürmek, yahut (*yerinden yurdundan*) çıkarmak için pusular kurmuşlardı. Onlar plânları yapmışlar, kurmuşlar, Allah da onlara mukabele etmiş, (*onları kazdıkları kuyuya düşürmüş*) tü. Hak Tealâ mekr-ü hiyleye mukabele edenlerin en hayırlısıdır (14). 31 Onlara âyetlerimiz okununca: "İşittik, dileseydik biz de bunun gibisini söylerdik (15). Bunlar, eskilerin masallarından başka değil!„ diyorlar. 32 Bir vakıt ta, onlar "bu (*din*) senin tarafından gönderilen hak ise bize gökyüzünden taş yağdır, yahut bizi acıklı bir azaba uğrat, ey Allah!„ demişlerdi. 33 Fakat sen onların içlerinde bulunduğun müddetçe, Allah onları azaba uğratacak değildir. Onlar hâlâ yarlığanmayı dilerken Allah onlara azap etmez (16). 34 Allah onlara ne diye azap etmesin ki onlar (*insanları*) Mescidi Haramdan alıkoyarlar. Halbuki onlar (*Mescidi Harama*) lâyık değillerdir. Onun mütevellisi olmağa lâyık olanlar, sakınanlardır. Fakat onların çoğu bilmezler (17). 35 Onların (*Allah*) Evi yanında namazları, ıslık çalmak, el çırpmaktan başka değildir. (*Ey kâfirler*) artık küf-

[14] Burada, ashabın Medineye hicreti üzerine Peygamberimizin Medinede yalnız başına kaldığını fırsat bilen Kureyşin kurduğu plânlara işaret olunuyor. Kureyş ekâbiri Darünnedvede toplanmışlar ve Resuli Ekrem aleyhinde türlü türlü plânlar tasarlamışlar, nihayet Peygamberin katline karar vermişlerdi. Muhtelif kabîlelere mensup gençler, hep birden kılıçlarını onun vücuduna saplıyacaklar, bu suretle cinayeti herhangi bir kabileye yüklemeğe imkân kalmıyacaktı. Bunun için Hazreti Muhammedin evi abluka edilmiş, fakat Resuli Ekrem, kimseye görünmeden çıkıp gitmişti. Bu suretle müşriklerin plânı suya düşmüş, fakat Allahın onlara mukabelesi, bütün kuvvetlerinin Resuli Ekrem karşısında muzmahil olmasiyle tezahür etmiştir.

[15] Bu onların bomboş bir iddiası idi. Kur'an onlara birçok defalar meydan okuduğu halde hepsi âciz kalmışlardı.

[16] Azap, Resuli Ekremin Mekkeden ayrılması üzerine yani hicretten sonra gelecekti. Fakat kâfirler mağfiret dileyecek olursa, azap geri kalabilirdi.

[17] Burada kâfirlerin Beytullahın mütevellisi olmağa lâyık olmadıkları anlaşılır. Çünkü Beytullah, tevhit akidesi üzerine kurulmuştur. Bu âyet müslümanlardan Kâbeyi putlardan ve putperestlerden temizliyeceğini müjdeliyor.

لعلكم تشكرون ﴿٢٦﴾ يا أيها الذين آمنوا لا تخونوا الله والرسول وتخونوا أماناتكم وأنتم تعلمون ﴿٢٧﴾ واعلموا أنما أموالكم وأولادكم فتنة وأن الله عنده أجر عظيم ﴿٢٨﴾ يا أيها الذين آمنوا إن تتقوا الله يجعل لكم فرقانا ويكفر عنكم سيئاتكم ويغفر لكم والله ذو الفضل العظيم ﴿٢٩﴾ وإذ يمكر بك الذين كفروا ليثبتوك أو يقتلوك أو يخرجوك ويمكرون ويمكر الله والله خير الماكرين ﴿٣٠﴾ وإذا تتلى عليهم آياتنا قالوا قد سمعنا لو نشاء لقلنا مثل هذا إن هذا إلا أساطير الأولين ﴿٣١﴾ وإذ قالوا اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة من السماء أو ائتنا بعذاب أليم ﴿٣٢﴾

وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم وما كان الله معذبهم وهم يستغفرون ﴿٣٣﴾ وما لهم ألا يعذبهم الله وهم يصدون عن المسجد الحرام وما كانوا أولياءه إن أولياؤه إلا المتقون ولكن أكثرهم لا يعلمون ﴿٣٤﴾ وما كان صلاتهم عند البيت إلا مكاء وتصدية فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون ﴿٣٥﴾ إن الذين كفروا ينفقون أموالهم ليصدوا عن سبيل الله فسينفقونها ثم تكون عليهم حسرة ثم يغلبون والذين كفروا إلى جهنم يحشرون ﴿٣٦﴾ ليميز الله الخبيث من الطيب ويجعل الخبيث بعضه على بعض فيركمه جميعا فيجعله في جهنم أولئك هم الخاسرون ﴿٣٧﴾ قل للذين كفروا

rünüzden dolayı azabı çekin, tadın. 36 Kâfir olanlar, (*insanları*) Allah yolundan alıkoymak için mallarını harcederler. Gerçi onlar mallarını bu şekilde harcedip duracaklar, fakat sonra o mallar onlara iç acısı olacak, sonra da yenilecekler (*kırılacaklar*) dır. 37 Zaten kâfir olanlar cehennemde toplanacaklardır. 38 Hak Tealâ temiz ve iyi olanları fena ve kötü olanlardan ayırdedecek, temiz olmıyanları küme küme biribirinin üzerine yığıp hepsini toplıyacak ve topunu cehenneme koyacak, işte ziyankârlar onlardır.

BÖLÜM : 5 — BEDİR MUHAREBESİ VE HAZRETİ MUHAMMEDİN RİSALETİ

39 Kâfir olanlara de ki vazgeçerlerse onların geçmişte yaptıkları yarlığanır. Geri dönerlerse (18), kendilerinden evvel gelip

[18] Vazgeçmekten, geri dönmekten murat, müşriklerin müslümanlarla

geçenlerin hali gözleri önündedir. (*Din namına bir*) tazyik kalmayınca, bütün din Allah için oluncaya kadar onlarla harbedin. Vazgeçerlerse Allah onların ne yaptıklarını görüyor (19). 40 Yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin hâminizdir ve hâmilerin en güzeli, yardımcıların en yükseği Odur.

CÜZ: 10

41 Eğer Allaha iman ettiğiniz ve hak ile bâtılın ayırd olduğu gün kulumuza indirdiğimiz âyetlere inandınızsa biliniz ki harpte ele geçirdiğiniz şeylerin (*ganimetlerin*) beşte biri Allahın, Peygamberin, hısımların, öksüzlerin, yoksulların ve yolcunundur. Allah herşeye hakkiyle kadirdir (20). 42 Hani siz (*vadinin*) yakın bir kenarında idiniz, onlar, (*düşmanlar da*), (*vadinin*) uzak bir kenarında idiler. Kervansa sizden aşağıda idi (21). Bir yerde buluşmak için sözleşmiş olsaydınız muayyen vakitte orada bulunmak hususunda ihtilâfa düşerdiniz (22). Fakat Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (*sizi bir emrivaki karşısında bulundurdu*) (23).

---

harpten vazgeçmeleri, yahut muharebeden geri dönmeleridir. Yoksa kâfirlerin küfre dönmeleri bahis mevzuu değildir. Müşrikler harpten vazgeçerlerse affolunacaklar, fakat harbe dönerlerse, onlardan evvelki milletler gibi muzmahil olacaklar.

[19] Kâfirler, harpten vazgeçerlerse müslümanlar da harpten vazgeçeceklerdir. (Allah ne yaptıklarını görüyor) nazmından da murat budur. Çünkü Allah insanları yaptıklarına göre mükâfatlandırır.

[20] Harpte elde edilen ganimetlerin beşte biri Âyeti Kerimede beyan olunduğu gibi taksım olunur. Bu beşte birden «Allaha» ait olandan murat nedir? En çok kabul olunan fikre göre bu beşte bir yeniden beş kısma ayrılır ve Resule, hısımlara, oksözlere, yoksullara ve yolda kalanlara müsavi hisselerle verilir. Bu suretle Resule düşen hisse yirmi beşte birdir ve bu hisse de kendisi tarafından müslümanlara verilirdi. Resulün aldığı hisseye muadil bir hisse onun akrabasına, yani Haşim ve Abd-ül-Muttalib kabilelerine, yirmi beşte üç hisse, öksüzlere, fakirlere, yoksullara, yolda kalanlara verilir, ganaimin beşte dördü ise harbe iştirâk eden gaziler arasında taksim olunurdu.

[21] Âyet, üç tarafın mevkilerini gösteriyor. Müslümanlar Medineye daha yakın tarafta, Mekkelilerin asıl kuvvetleri Mekkeye daha yakın ve Medineden daha uzak tarafta, Mekkelilerin kervanı deniz sahili tarafında idi.

[22] İhtilâfın sebebi müslümanların düşman kuvvetini ve kendi menfaatlerini görmeleridir.

[23] Bunun böyle olması müslümanların zaferi mukadder, düşmanların hezimeti mukarrer olmasındandır. Resuli Ekrem müslümanların muzaffer olacaklarını, ta Mekkede bulunduğu sırada müjdelemişti.

يغفر لهم ما قد سلف وإن يعودوا فقد مضت سنت
الأولين ﴿٣٨﴾ وقاتلوهم حتى لا تكون فتنة ويكون
الدين كله لله فإن انتهوا فإن الله بما يعملون بصير ﴿٣٩﴾
وإن تولوا فاعلموا أن الله مولاكم نعم المولى ونعم
النصير ﴿٤٠﴾ واعلموا أنما غنمتم من شيء فأن لله خمسه
وللرسول ولذي القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل
إن كنتم آمنتم بالله وما أنزلنا على عبدنا يوم الفرقان
يوم التقى الجمعان والله على كل شيء قدير ﴿٤١﴾ إذ أنتم
بالعدوة الدنيا وهم بالعدوة القصوى والركب أسفل
منكم ولو تواعدتم لاختلفتم في الميعاد ولكن ليقضي
الله أمرا كان مفعولا ليهلك من هلك عن بينة ويحيى

من حي عن بينة وإن الله لسميع عليم ﴿٤٢﴾ إذ يريكهم
الله في منامك قليلا ولو أراكهم كثيرا لفشلتم و
لتنازعتم في الأمر ولكن الله سلم إنه عليم بذات الصدور
﴿٤٣﴾ وإذ يريكموهم إذ التقيتم في أعينكم قليلا ويقللكم
في أعينهم ليقضي الله أمرا كان مفعولا وإلى الله ترجع الأمور
﴿٤٤﴾ يا أيها الذين آمنوا إذا لقيتم فئة فاثبتوا واذكروا
الله كثيرا لعلكم تفلحون ﴿٤٥﴾ وأطيعوا الله ورسوله
ولا تنازعوا فتفشلوا وتذهب ريحكم واصبروا إن الله
مع الصابرين ﴿٤٦﴾ ولا تكونوا كالذين خرجوا من ديارهم
بطرا ورئاء الناس ويصدون عن سبيل الله والله بما يعملون
محيط ﴿٤٧﴾ وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم وقال لا غالب

43 Ta ki helâk olacak olan apaşikâr delilleri (*göre göre*) helâk olsun, diri kalacak olan da apaşikâr delilleri (*göre göre*) diri kalsın (24). Hak Tealâ (*sözlerinizi*) işitici (*niyetlerinizi*) bilicidir. 44 Hani Allah sana uykunda onları az göstermişti. Onları sana çok gösterseydi gevşerdiniz, korkardınız, iş üzerinde çekişirdiniz, fakat Allah sizi kurtardı. Çünkü O, kalplerde olanı hakkiyle bilir. 45 Hani karşı karşıya geldiğiniz zaman, olacak işi yerine getirmek için, onları gözlerinize az göstermiş, onların gözlerinde de sizi azaltmış, (*iki taraf da biribirini gözüne kestirmiş*) ti (25). Bütün işlerin dönüp gideceği, Allah tarafınadır.

[24] Bedir muharebesi, Risaleti Muhammediyenin doğruluğunu isbat eden bir delildi. Çünkü Hazreti Peygamber müşriklere mükerrer defalar, kuvvetlerinin muzmahil olacağını söylemiş, mallariyle satvetlerinin onlara bir fayda vermiyeceğini anlatmıştı. Bedir muharebesi bütün bunların dosdoğru oluduğunu isbat etmişti.

[25] Resuli Ekremin düşmanları az görmesi, onların çokluklarına rağmen manevî zaaflarından ileri geliyordu. Müslümanların onların az görmeleri her müslümanın kendini on düşmana bedel saymasından idi. Düşmanların müslümanları az görmeleri ise sayı azlığından idi.

BÖLÜM : 6 — ZAFER VE ÇOKLUK

46 Ey iman edenler! (*Düşmanlardan*) bir fırka ile karşı karşıya geldiğiniz zaman (*asla yılmayın*), sebat edin, Allahı çokça anın ki selâmet ve muvaffakıyete eresiniz. 47 Allaha ve Peygamberine itaat edin. Biribirinizle didişmeyin ki gevşemiyesiniz, korkak olmıyasınız ve kuvvetiniz sarsılıp zail olmıya. (*Göğüs gererek*) katlanın, Allah katlananları sever. 48 Yurtlarından, şımarıklık ve kabadayılık taslamak, insanlara karşı gösteriş ve alâyiş yapmak için çıkanlar gibi, insanları Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın! Allah, onların bütün yaptıklarını bilir. 49 Hani şeytan onların yaptıklarını süsleyip püslemiş, onlara demişti ki: "Bugün insanlar içinde sizi yenecek yoktur, sizin yardımcınız benim.„ İki taraf biribirini görünce ayaklarını çevirerek geri dönüp "sizinle işim yok, sizden ilişiği kestim, ben sizin görmediklerinizi görüyorum, ben Allahımdan korkarım, . muhakkak ki Allahın verdiği ceza çok şiddetlidir!„ demişti.

BÖLÜM : 7 — DÜŞMAN KUVVETİNİN ZA'FI

50 Hani münafıklarla yüreklerinde hastalık olanlar: "Bunlar dinlerine aldanıyor„ diyorlardı. Fakat Allaha güvenip dayananlar (*bilsinler ki*) Hak Tealâ azizdir, hakîmdir. 51 Melekler kâfir olanların canlarını aldıkları zaman yüzlerine ve arkalarına vurup onlara: "cayır cayır yanmanın acısını tadın, çekin!„ derlerdi ki bu hali bir görsen!.. 52 İşte bu sizin ellerinizin işlediği (*suçun cezasıdır*). Hak tealâ kulları hakkında asla zulmedici değildir. 53 Bunların hali Fir'avunun kavmi ile daha evvelkilerin hali gibidir. Onlar Allahın âyetlerini inkâr etmişler, Allah da onları günâhları yüzünden kahretmişti. Zira Hak Tealâ kudretlidir ve Onun cezası şiddetlidir. 54 Bu, şundan ileri geliyor ki: Allah bir kamve ihsan ettiği nimeti, o kavim öz nefsindeki olanı değiştirmedikçe ve bozmadıkça, (*o nimeti ellerinden almaz*), o nimeti bozmaz. Hak Tealâ herşeyi hakkiyle işitir ve bilir. 55 Bunların hali Fir'avun kavmi ile ondan evvelkilerin hali gibidir. Onlar Tanrılarının âyetlerini inkâr etmişler, Biz de onları günah-

سُورَةُ الأَنْفَالِ ٢٤٢

لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ
نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا
تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝ إِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ وَلَوْ تَرَى
إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَ
أَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ
وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۝ كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا
نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ

الجُزْءُ العَاشِرُ ٢٤٣

سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ
وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ۝ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ
كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ
يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ۝ فَإِمَّا
تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ
۝ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ۝ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا
إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ۝ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ
وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ
مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ

ları yüzünden helâk etmiştik. Fir'avun ailesini suda boğduk. Bunların hepsi de zalimdiler. 56 Muhakkak ki yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Onlar imana gelmezler. 57 Onlar ki kendileriyle muahede yapar, sonra her defasında ahitlerini bozarlar ve muahede bozmaktan sakınmazlar (26), 58 onları harpte ele geçirirsen cemiyetlerini dağıt ki arkalarındakiler ibret alsınlar (27). 59 Bir kavmin hıyanetinden korkarsan onlarla yapılan muahedeyi kendilerine at ki iki taraf müsavi olsun; çünkü Allah hainleri sevmez (28).

[26] Âyeti erime, islâm düşmanlarının her mesuliyeti hiçe sayarak muahedeleri pervasızca bozduklarını gösteriyor. Âyeti Kerimede (her defasında) denilmekle müslümanların nakzolunan muahedeler yerine yeni muahedeler yapmakta tereddüt etmediklerini, fakat müşriklerin bunları da saymadıklarınıl gösteriyor. Buna mukabil, son bir çare olarak müslümanlar da bu gibi muahedeleri reddedebilirler.

[27] Bunlara verilecek ceza başkalarına ibret olmak ve bu suretle başka muharebelerin vukuuna, fazla kanların dökülmesine mümaneat içindir.

[28] Şayet bir taraf muahedeye sadık kalmazsa müslümanlar da

BÖLÜM : 8 — SULH VE KUVVET

60 Kâfir olanlar zannetmesinler ki kurtulup gittiler. Onlar, muhakkak ki, kaçamazlar. 61 Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet (29), serhatte bağlı atlar, hazırlayın. Onunla Allahın düşmanını ve düşmanınızı, onlardan başka sizin bilmediğiniz, (*fakat*) Allahın bildiği sair düşmanlarını yıldırırsınız. Allah yolunda ne sarfederseniz size (*mükâfatı*) tastamam verilir. Siz de mağdur olmazsınız. 62 Eğer onlar sulha yönelirlerse sen de ona doğru yönel. Allaha güven ve dayan. Herşeyi işiten, herşeyi hakkiyle bilen Odur. 63 Onlar seni aldatmak isterlerse (30) muhakkak ki Allah sana yeter. Seni yardımiyle ve müminlerle destekleyen Odur (31). Müminlerin gönüllerine sevgi koyup birleştiren de O. Yeryüzünde ne varsa hepsini harcetsen de sen onların gönüllerini birleştiremezdin. Fakat Allah onların aralarını bulup birleştirdi. Çünkü O azizdir, hakîmdir. 64 Ey Peygamber! Allah sana da, sana uyan müminlere de elverir, yeter.

BÖLÜM : 9 — MÜSLÜMANLAR VE FAİK DÜŞMANLAR

65 Ey Peygamber! Müminleri harbe teşvik et. İçinizde sabırlı (*azimkâr*) yirmi kişi bulunursa iki yüzü yenerler, içinizden yüz kişi, kâfir olanlardan bin kişiyi tepelerler. Çünkü (*kâfirler*), (*hakkı*) idrak etmiyen bir cemaattirler. 66 Şimdi ise Allah yükünüzü hafifletti. Çünkü zâfınız olduğunu bilir. İçinizden sabırlı, (*azimli*) yüz kişi, iki yüz kişiyi, içinizden bin kişi iki bin kişiyi,

---

muahedeyi reddedebilirler. Âyeti Kerimede bir kavmin hiyanetinden korkulduğu takdirde muahedenin feshi tavsiye olunyor. Bu korkudan, maksat kupkuru endişeler değildir, bilâkis hıyanetini gösterecek delâil de lâzımdır. İmam Fahreddin Râzî «hıyanetten korkmak için bu korkunun hıyaneti gösteren delillere istinat etmesi icabeder» der.

[29] Müslümanlar hazırlıksız oldukları halde Bedir harbine girmişler ve kazanmışlardı. Fakat Kur'an onlara artık tam hazırlıklı olmalarını ve kuvvet veren her vasıtadan istifade etmelerini emrediyor. Çünkü ancak bu sayede düşman uslu durur. Düşmanları müslümanlara karşı harekete geçiren sebeplerin biri onların hazırlıksız olmaları idi. Sulh için harbe hazır olmak gerektir.

[30] Aldatmaktan maksat sulh maskesini takarak aldatmaktır.

[31] Müslümanların tutuldukları harp, müdafaa harbi idi. Müslümanlar ancak bu sayede canlarını kurtaracak ve müslümanlığı müdafaa edeceklerdi.

في سبيل الله يوف إليكم وأنتم لا تظلمون ۝ وإن جنحوا
للسلم فاجنح لها وتوكل على الله إنه هو السميع العليم
۝ وإن يريدوا أن يخدعوك فإن حسبك الله هو الذي
أيدك بنصره وبالمؤمنين ۝ وألف بين قلوبهم لو أنفقت ما
في الأرض جميعا ما ألفت بين قلوبهم ولكن الله ألف بينهم
إنه عزيز حكيم ۝ يا أيها النبي حسبك الله ومن اتبعك
من المؤمنين ۝ يا أيها النبي حرض المؤمنين على القتال إن
يكن منكم عشرون صابرون يغلبوا مائتين وإن يكن
منكم مائة يغلبوا ألفا من الذين كفروا بأنهم قوم
لا يفقهون ۝ الآن خفف الله عنكم وعلم أن فيكم
ضعفا فإن يكن منكم مائة صابرة يغلبوا مائتين

وإن يكن منكم ألف يغلبوا ألفين بإذن الله والله مع
الصابرين ۝ ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن
في الأرض تريدون عرض الدنيا والله يريد الآخرة والله
عزيز حكيم ۝ لولا كتاب من الله سبق لمسكم
فيما أخذتم عذاب عظيم ۝ فكلوا مما غنمتم حلالا طيبا
واتقوا الله إن الله غفور رحيم ۝ يا أيها النبي قل
لمن في أيديكم من الأسرى إن يعلم الله في قلوبكم خيرا
يؤتكم خيرا مما أخذ منكم ويغفر لكم والله غفور
رحيم ۝ وإن يريدوا خيانتك فقد خانوا الله من قبل
فأمكن منهم والله عليم حكيم ۝ إن الذين آمنوا وهاجروا
وجاهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله والذين آووا

Allahın izniyle, yener. Hak Tealâ sabredenlerle beraberdir (**32**).
67 Hiçbir Peygambere yeryüzünde harbedip zafer kazanmayınca esir almak yaraşmaz. Siz dünya malını istiyorsunuz. Allah ise sizin için âhireti ister. Hak Tealâ azizdir, hakîmdir (**33**). 68 Allahın

---

[32] Bazılarına göre bu âyet ondan evvelki âyeti neshetmiştir, fakat bu iki âyetin her biri ayrı hallere göredir. Bedir muharebesi esnasında islâm askerleri, asker denecek halde değildiler. İslâm ordusu henüz vücut bulmamıştı. Genç ihtiyar, herkes, islâm cemaatinin hayatını kurtarmak için harbe atılmıştı. Âyeti Kerimedeki «çünkü zâfınız olduğunu bilir» nazmından murat budur. Bu islâm kuvveti ancak, sayısının iki üç misli fazla olan bir kuvvetle uğraşabilirdi. Fakat öyle zaman oldu ki İslâm mücahitleri on misli dâşmanla mücadele edebilecek bir hale geldiler. Kur'anın bu iki beyanındaki doğruluk, Resuli Ekremin devrinde görüldü. Bedir muharebesinde müslümanlar kendilerinden üç misli büyük bir kuvveti, Ahzab muharebesinde bin müslüman on bin düşmanı yenmişlerdi. Hazreti Halid gibi büyük islâm kumandanları İran ve Roma ile vukubulan muharebelerde Kur'anın bu iki beyanını da tahakkuk ettirmişlerdi. O halde bu Âyeti Kerimenin diğer Âyeti Kerimeyi neshettiğini söylemeğe mahal kalmıyor.

[33] Müfessirler bu âyet ile onu takip eden âyetin Bedirde alınan esirlerin fidye mukabilinde serbest bırakılmalarına işaret ettiğini, bu âyetlerle bu hareketin

hükmü geçmemiş olsaydı size yapmağa teşebbüs edeceğiniz iş mukabilinde elbette büyük bir azap erişecekti (34). 69 Artık aldığınız ganimetleri halâl ve pâk olarak yeyin, Allahtan sakının. Çünkü Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır.

70 Ey Peygamber! Esirlerden elinizde bulunanlara de ki: Hak Tealâ sizin kalbinizde hayır bulunduğunu bilirse sizden alınandan daha iyisini verir, sizi yarlığar. Allah, yarlığayıcı, bağışlayıcıdır. 71 Onlar sana hıyanet etmek isterlerse, daha evvel Allaha hıyanet etmişlerdi de Allah seni onlara üstün kılmış, (*onları senin eline düşürmüştü*). Hak Tealâ herşeyi hakkiyle bilicidir, her tedbirinde hakîmdir. 72 İman edip hicret eden, Allah yolunda mallariyle, canlariyle cihat eden, (*muhacir müminlere*) yer veren ve yardım

---

kaldırıldığını söylerler. Fakat bu âyetlerin bambaşka şeylere işaret ettiklerini gösteren delâil vardır. Evvelâ, burada peygamberin esir alması için harbetmesi şart olduğu söyleniyor. Bedir muharebesinde de böyle olmuştur. Âyetin aslında peygamberin «İshan» etmesi lâzım geldiği söylenmektedir. Bunun manası «çok kan dökmek» değildir. Manası, düşmanla, fakat şiddetli bir surette savaşmak, harp ederek düşmanı yenmektir. İmam Fahreddin Râzî. Vakidinin bu kelimeye verdiği manayı nakleder: «Bir şeyin ishani, onun kuvvetleşmesi, sertleşmesidir. Bir adam, güçlü, kuvfetli olur ve henerse ona eshane, yani ishan etti denilir.» Ve şunu ilâve eder: Birçok müfessirler eshane kelimesini fazla kan dökmek manasına alırlar. Sebebi bir saltanatın ancak kan dökmekle kuvvet bulduğuna kani olmalarıdır. O halde bu kelimeye bu manayı vermek, sırf tahminden ibarettir. Nitekim Kur'anda ayni kelime başka bir yerde mağlûp etmek manasında kullanılır. Sûrei Muhammed, 4 üncü âyet.

Saniyen, esir almak ve serbest bırakmak keyfiyeti ayni sûrenin yetmişinci âyetinde beyan olunarak müslümanların esir aldıklarını ve fidye kabul ettiklerini, müslümanların ellerinde esir bulunduğunu gösteriyor. O halde esirlerin katli lâzım gelseydi bunlar hayatta kalmazlardı. Bunun böyle olması bu âyetin böyle bir şey emretmediğini göstermeğe kâfidir.

O halde bu Âyeti Kerimede bahis mevzuu olan nedir?

Evvelce de izah olunduğu vech ile müslümanlardan bir kısmı Kureyşin silâhsız kervanına hücum ederek onu ele geçirmeğe ve kervanın adamlarını esir almağa taraftardılar. Gerçi müşrikler, müslümanlara karşı buna mümasil hareketlerde bulunuyorlardı. Fakat böyle bir hareket, bir peygambere yaraşmazdı. Bir peygamberin esir alması için harp etmesi, galip gelmesi gerektir. O halde bu Ayeti Kerime, harp etmeden esir almanın gayrı meşru olduğunu gesteriyor. Esir,ancak muharebede alınabilir. Ayeti Kerimedeki «Siz dünya malını istiyorsunuz» nazmı kervana ve kervanın mallarına işaret ediyor. Sûrenin 69 uncu ayetinde «Aldığınız ganimetleri halâl ve pak yeyin» denilmesi de esirleri serbest bırakmak mukabilinde alınan fediyenin de halâl olduğunu gösteriyor.

[34] Bu ayette bahis mevzuu olan İlâhî hüküm müminlerin Kureyş kervanına dokunmaları ve Kureyş ordusiyle meşgul olmalarıdır. Ayette yapılmasına teşebbüs edileceği söylenen iş de, kervanı ele geçirmeyi düşünüp onu istemektir.

edenlerin hepsi biribirlerinin velileridirler. İman edip hicret etmiyenlerin, hicret edinceye kadar, velâyetleri size ait değildir. Bu müminler, din uğurunda sizden yardım dilerlerse, sizinle arasında muahede bulunan bir kavme karşı olmamak şartiyle, size yardım düşer. Hak Tealâ işlediklerinizi görür (35). 73 Kâfir olanlar da biribirlerinin yardımcılarıdır. Bunu yapmazsanız (*biribirinize dostluk göstermez ve yardım etmezseniz*) yeryüzünde fitne kopar, (*müşriklerin cür'eti ve tazyiki artar*) ve büyük bir fesat olur. 74 Onlar ki iman edip Allah yolunda hicret ettiler ve Allah yolunda savaştılar ve onlar ki (*bunlara*) yer verdiler, yardım ettiler, işte öz müminler bunlardır. Onlar (*Allahın*) mağfiretine nail olurlar ve en değerli nimetlere ererler. 75 Onlar ki bundan sonra iman edip hicret ettiler, sizinle birlikte cihat ettiler, sizdendirler. Biribirine hısım olanlar, Allahın kitabınca, daha yakındırlar (36). Hak Tealâ herşeyi hakkiyle bilir.

TEVBE SÛRESİ

(Medinede nâzil olmuştur. 16 kısımdır. 130 âyettir)

Konusu :

Bu sûreye «Beraet» sûresi de, Tevbe suresi de, denilir. «Beraet» ismi onun ilk âyetinden alınmıştır. Beraetten murat, putpesert kabîlelerle her ilişiği kesmektir. Putperestlerle her ilişiği kesmek, İslâm tarihinin en mühim hâdiselerinden biridir. Müslümanlar, akdolunan muahedelerin ahkâmına riayet etmiyen putperest kabîlelerin türlü türlü taarruzlarına uğramışlar, bu kabîleler Müslümanlara ezici darbeler indirmek fırsatını buldukça bundan geri kalmamışlardı. Müslümanlar, hasımlarının türlü türlü zulmüne uğradıktan sonra canlarını korumak için kılıcı ele almağa mecbur olmuşlar, fakat aktettikleri muahedelere daima riayet etmişler ve hasımların muahede ahkâmına karşı gelmelerine rağmen gene teahhütlerine sadakat göstermişlerdi. Fakat düşmanın muahede ahkâmını mütemadiyen ihlâl

---

[35] Müminler Mekkede zulüm ve tazyika uğrıyarak hicret etmişler, Medinede onlara yer veren ve yardım eden müminlerle birlikte bir cemaat vücuda getirmişlerdi. Bu cemaatin efradı birbirinin velisi ve vârisi idiler. Mekkede kalan müminler ancak hicret etmekle bu velâyete dahil olabilirlerdi.

[36] Yani aralarında irs cari olur. Mekkenin fethinden sonra miras, karabetten dolayı cereyan ediyor. Hicretten dolayı değil.

etmesi nihayet Müslümanları da bu muahedeleri feshetmeğe, karşıki tarafla her ilişiği kesmeğe mecbur etti. Sûrei Şerifenin başlıca mevzuu da budur.

Hakikatte bu sûre, yeni bir sûre değildir. Onun için bu sûrenin başında besmele yoktur. Bu sûre geçen sûrenin bir kısmıdır. Fakat onun düşmanlarla her ilişiği kesmek gibi mühim bir mesele ile meşgul olması yüzünden onu ayırmak icabetmiştir.

Sûrei Şerifenin tertibi izaha muhtaç olmıyacak derecede sarihtir. Sûrenin ilk kısmında, düşmanların muahede ahkâmını mütemadiyen bozmaları yüzünden onlarla her ilişik kesiliyor, fakat muahedelere riayet eden, sonra Müslümanların himayesine giren putperest kabileler istisna olunuyor. Bu çeşit kabîleler, ikametgâhlarına götürülecek ve onlara dokunulmıyacaktır. Yalnız bu hâdise, Hazreti Muhammedin bir elde Kur'an, bir elde kılıç herkesi zorla islâmiyete davet ettiğine dair düşmanların ileri sürdükleri ittihamları tekzibe kâfidir.

Sûrenin ikinci kısmı, müslümanları bazı muahedeler ahkâmına riayetten azat eden sebepleri izah ederek müslümanların muahedeler ahkâmına riayet eden taraflara karşı mutlaka muahedelere riayet etmeleri icabettiğini anlatır.

Sûrenin üçüncü kısmı putperestlere, Mukaddes Evi tamir veya inşa etmenin onları kötü hareketlerinin encamından kurtaramıyacağını anlatarak Müslümanların Hak davası uğrunda katlanmaları icabeden fedakârlıklara dikkati celbeder. Daha sonraki kısım müslümanların nihayette muzaffer olacaklarını söyliyerek onların yalnız putperest Arapları yenmekle kalmıyarak islâmiyete karşı harekete geçen hıristiyan milletleri de mağlûp edeceklerine işaret eder. Hıristiyanlar bahis mevzuu oldukları için, daha sonraki kısımda yahudilerle hıristiyanların peygamberler tarafından telkin olunan tevhit akidesinden ayrıldıkları anlatılır ve bu kısmın sonunda yahudilerin araplar üzerinde yaptıkları fena tesirlere işaret edilerek bunların arapları haram aylara riayet etmemeğe sevkettikleri gösterilir. Son üç kısmın da istisnasiyle daha sonraki kısımlar Tebuk seferinden, bu sefere iştirak etmiyenlerden bahsedilerek münafıklar takbih olunur ve onlarla dinî, ruhanî ve dünyevî her alâka kesilir. Hicretin üçüncü senesinde vukubulan Uhud harbindenberi Müslümanlar arasında kendilerini gösteren münafıklar, hicretin dokuzuncu senesine kadar müsamaha ile karşılanmışlar, onların hallerini ıslah etmeleri için her müsaade verilmiş, nihayet onlar hakkındaki son sözü söylemek sırası da gelmiştir.

Sûrenin son üç kısmı münafıklar hakkındaki beyanatın neticesidir. Onun için on dördüncü ve on beşinti kısımlarda hakikî müminlerin halleri ve bunlardan beklenenin ne olduğu gösterilir. Harp, İslâmiyetin hedef ve gayesi değildir. Müslümanlar, harbe mecbur edilmişlerdir. Onun için Müslümanlara, muahedeler ve harplerden bahseden sûrenin sonunda, İslâmiyeti neşretmek için çalışmaları, her islâm cemaatinin hak ve hakikati neşredecek adamlar yetiştirmesi icabettiği anlatılmaktadır. Çünkü islâmiyetin asıl gaye ve hedefi budur.

Sûrenin son kısmı Kur'anın Müslümanlar üzerinde icra ettiği tesiri ve Peygamberin ehli islâm hesabına, onların huzur ve refahı namına duyduğu endişeyi anlatıyor.

Bu sûrenin Medine devri sonlarında, Resuli Ekremin irtihaline yakın sıralarda vahyolunduğu hakkında ittifak vardır. Sûrenin âyetleri tetkik olunduğu takdirde onun dokuzuncu hicret yılında, ilk âyetlerin bu senein sonlarında, sûrenin kısmı âzamının bu sene ortalarında nazil olduğu anlaşılır. Sûrenin ilk âyetleri, hacıların, dokuzuncu senede, hac ferizasını ifa etmek üzere Medineden hareket ettikleri sırada nazil olmuş, bu âyetlerin herkese ilânı lâzım geldiğinden, Resuli

سورة الأنفال

وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ
يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ
فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ
الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا
مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

سورة التوبة مدنية [illegible] آية [illegible]

الجزء العاشر

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝
فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ
وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ۝ وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى
النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ
غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ إِلَّا الَّذِينَ
عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ
أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝
فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا
وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ

Ekrem, Hazreti Ebu Bekirin riyaseti altında giden hacıların arkasından Hazreti Aliyi göndererek bu âyetleri tebliğ etmesini emretmiştir.

Sûrenin son âyetleri Mekkede, fakat anlaşılan, son hac esnasında nazil olmuştur.

Meal-i Kerimi :

BÖLÜM : 1 — BERAET İLÂNI

1 (*Ey müminler!*) Müşrikler içinde muahede yaptığınız kimselerle, Allah ile Peygamberinin ilişiklerini kestikleri malûm olsun (1). 2 (*Siz müşrikler*) yeryüzünde dört ay dolaşın. (*Size*

[1] Bu ayeti Kerime ile onu takip eden ayetler birlikte okunursa, bilhassa dördüncü ayetten, fesholunan muahedelerin, muahede ahkâmına riayet etmiyen, bilâkis ikide birde bunları nakzeden müşriklere ait olduğu tamamiyle anlaşılır. Hakikatte putperest araplar, müslümanlarla yaptıkları muahedeleri hep bozarlar (8 : 57), buna rağmen müslümanlar onlarla gene muahedeler yaparlardı (8:62). Fakat artık bunlara itimat etmeğe imkân kalmamıştı. Onun için bu çeşit müşriklerle yapılan muahedelerin feshi lâzım gelmişti. Hazreti Ali bunu, hicretin dokuzuncu

verilen bu müsaade yüzünden Allahı âciz bıraktığınızı sanmayın.) Bilin ki siz Allahı âciz kılamazsınız. Allah kâfirleri rüsva edecektir. 3 Allah ile Peygamberi tarafından, Haccı Ekber günü (2) malûm olsun ki Hak Tealâ da, Peygamberi de müşriklerden beridir. Sizler tevbe ederseniz hakkınızda hayırlı olur. Yüz çevirseniz bilin ki siz Allahı âciz bırakamazsınız. (*Allah sizi tedip ve tenkile kadirdir.*) Kâfirlere acıklı azabı müjdele!.. 4 Fakat sizinle muahede yaptıktan sonra taahhütlerini tastamam ifa ederek ondan birşey eksiltmiyen, aleyhinizde bir kimseye yardım etmiyen müşrikler müstesnadırlar. Bunlarla muahedenin müddeti tamamlanıncıya kadar muahede ahkâmına riayet edin. Hak Tealâ, (*ahit bozmaktan*) sakınanları sever (3). 5 Haram aylar geçince (3 a) müşrikleri, bulduğunuz yerde öldürün, yakalayın, kuşatın, gelip gidecek yolları tutun. Eğer onlar tevbe edip namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirlerse kendilerini salıverin; çünkü Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır (4). 7 Şayet müşriklerden biri sana sığınacak olursa Allahın

---

yılında ve hac mevsiminde Mekkede ilân ederek bundan böyle hiçbir müşrikin Kâbeyi çıplak tavaf etmiyeceğini ve muahede hükümlerinin tatbik olunacağını söylemişti.

[2] Haccı Ekber günü, Zilhiççenin ya dokuzuncu, ya onuncu günüdür. Bugün Hüccac, Aarafat ve Minada toplanırlar (Râzî).

[3] Muahedelere riayet eden yalnız iki kabîle vardı. Damra ve Kanana. (Abu Hayyan ve Râzî) Âyeti Kerime müslümanların putperestlerle dinleri yüzünden değil, fakat muahedeleri bozmaları yüzünden harbe mecbur olduklarını apaçık gösterdiği halde hıristiyan bir münakkit, müslümanların mahza hasımlarını kılıç kuvvetiyle müslüman yapmak istediklerini söyler. Bu münakkit «Wherry» dir. Müslümanlar, putperestleri dinlerinden çevirmek için harbetmiş olsaydılar, müşriklerden bir kimseyi istisna etmemeleri icabederdi. Halbuki yeni harbin sebebi, siyasî idi. O da muahedeleri bozmaktı. Sebep dinî olsaydı, müşriklerden bir kimseyi ayırt etmemek lâzım gelirdi.

[3 a] Kendilerine mühlet verilen müşrikler ise muahedeleri bozan müşriklerdi. Mühlet geçtikten sonra bunlara karşı tenkil hareketleri başlıyacaktı.

[4] Âyeti Kerimedeki bu kayit, islâmiyet aleyhinde bir sürü neşriyata sebebiyet vermiştir. Bu neşriyata göre, müslümanlık, düşmanlarını iki şık arasında muhayyer bırakmıştır, ya islâmiyeti kabul etmek, yahut kılıçla öldürülmek. Bunun kadar esassız bir iddia olamaz. Âyetin birinci kısmı, muahedeleri bozan ve müslümanlara her türlü düşmanlığı gösteren müşriklerden bahsolunduğunu gösteriyor. Burada bütün dünyadaki, yahut bütün Arabistandaki müşriklerin bahis mevzuu olduklarını söylemek hatadır. Çünkü bahis mevzuu olan müşrikler, ikide birde muahedeleri bozan ve müslümanları birçok zararlara uğratanlardır. Onun için bunları öldürmek, esir almak, kuşatmak icabediyordu. Bu ceza, onların yaptıklarına karşılıktı. Bunlar verdikleri sözü tutmamakta o kadar ısrar etmişlerdi ki artık onlara inanmağa imkân kalmamıştı. Onlara ceza vermekten başka çare yoktu.

sözünü dinlemesi için ona aman ver. Sonra onu emin olacağı yere kadar gönder. Çünkü bunlar bilgisiz bir kavimdirler (5).

BÖLÜM : 2 — BERAETİN SEBEPLERİ

8 Müşriklerin Allah ile Peygamberi yanında nasıl ahitleri olabilir? Mescidi Haram yanında kendileriyle muahede yaptıklarınız başkadır. Onlar dürüst davrandıkça siz de onlara karşı dürüst davranın. Allah (*ahit bozmaktan*) sakınanları sever (6). 9 (*Müşriklerin nasıl ahitleri olabilir ki*) fırsat bulup galip gelselerdi size karşı ne hısımlık bağlarına, ne muahede hükümlerine aldırmazlardı. Onlar sizi hoş sözlerle memnun etmek isterler, yürekleri ise bundan çekinir, (*sözleri özlerine uymaz.*) onların pek çoğu fâsıktırlar. 10 Onlar Allahın âyetlerini az baha ile değişerek insanları Allah yolundan çevirdiler; ne fena, ne çirkin şeyler yaptılar! 11 Onlar bir mü'min hakkında ne hısımlık bağlarına, ne muahede hükümlerine riayet etmezler. Haddi aşanlar, işte onlardır (7). 12 Eğer onlar tevbe eder ve namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirlerse artık sizin din kardeşlerinizdir. Biz âyetleri, bilen insanlara, apaçık beyan ederiz. 13 Şayet ahitlerinden sonra yeminlerini bozar da dininize dil uzatırlarsa siz de küfrün

---

Bununlaberaber şayet bunlar islâmiyetin kardeşlik dairesine girerlerse vaziyetleri büsbütün değişecek, cezadan büsbütün kurtulacaklardı. Yani müslümanlar, tevbe eden mücrimlerin cezasını bağışlıyacaklardı. Onun için Âyeti Kerime de «Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır» kelimeleriyle bitiyor. Dikkate şayan olan bir nokta, Âyeti Kerimede yalnız müslümanlığı kabul etmekten bahsolunmamasıdır. Çünkü müşrikler, muahede işlerinde müslümanları aldattıkları gibi müslümanlığı kabul etmek hususunda da onları aldatabilirlerdi. Onlardan istenen, tamamiyle değişmek ve ıslahı hal etmektir. Onun için onlardan müslümanlığa girmekle beraber namaz kılmak ve zekât vermek isteniyor. Daha sonraki âyetler meseleyi büsbütün aydınlatıyor.

[5]. Âyeti Kerime putperest veya müslüman olmıyanların dinleri yüzünden öldürülmediklerini apaçık gösteriyor. Hazreti Ali beraeti ilân ettikten sonra müşriklerden biri şayet Resuli Ekremi görmek ve onunla herhangi bir iş hakkında görüşmek isterse öldürülüp öldürülmiyeceğini sormuş, Hazreti Ali öldürülmiyeceğini söylemiş ve bu âyeti okumuştu (Râzî).

[6] Müslümanların muahedeleri niçin ret ve feshettikleri burada gösteriliyor ve daha sonraki âyet bunu daha fazla tavzih ediyor.

[7] Tenkil edilecek müşrikler bir müslümanı ele geçirince hiçbir hakka, hiçbir hükme aldırmıyarak hareket edenlerdir. Bunlara karşı, bir mühletten sonra, tenkil hareketine geçmekten başka çare kalmamıştı.

رحيم (٥) وإن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى
يسمع كلام الله ثم أبلغه مأمنه ذلك بأنهم قوم لا يعلمون
(٦) كيف يكون للمشركين عهد عند الله وعند رسوله
إلا الذين عاهدتم عند المسجد الحرام فما استقاموا لكم فاستقيموا
لهم إن الله يحب المتقين (٧) كيف وإن يظهروا عليكم لا يرقبوا
فيكم إلا ولا ذمة يرضونكم بأفواههم وتأبى قلوبهم و
أكثرهم فاسقون (٨) اشتروا بآيات الله ثمنا قليلا فصدوا
عن سبيله إنهم ساء ما كانوا يعملون (٩) لا يرقبون في مؤمن
إلا ولا ذمة وأولئك هم المعتدون (١٠) فإن تابوا وأقاموا الصلاة
وآتوا الزكاة فإخوانكم في الدين ونفصل الآيات لقوم
يعلمون (١١) وإن نكثوا أيمانهم من بعد عهدهم وطعنوا

في دينكم فقاتلوا أئمة الكفر إنهم لا أيمان لهم لعلهم
ينتهون (١٢) ألا تقاتلون قوما نكثوا أيمانهم وهموا بإخراج
الرسول وهم بدءوكم أول مرة أتخشونهم فالله أحق أن تخشوه
إن كنتم مؤمنين (١٣) قاتلوهم يعذبهم الله بأيديكم
ويخزهم وينصركم عليهم ويشف صدور قوم مؤمنين (١٤)
ويذهب غيظ قلوبهم ويتوب الله على من يشاء والله عليم
حكيم (١٥) أم حسبتم أن تتركوا ولما يعلم الله الذين جاهدوا
منكم ولم يتخذوا من دون الله ولا رسوله ولا المؤمنين
وليجة والله خبير بما تعملون (١٦) ما كان للمشركين أن يعمروا
مساجد الله شاهدين على أنفسهم بالكفر أولئك حبطت
أعمالهم وفي النار هم خالدون (١٧) إنما يعمر مساجد الله

elebaşılariyle vuruşun, belki, vazgeçerler. Çünkü onların antları, ahitleri yoktur (8). 14 Yeminlerini bozup Peygamberi yurdundan çıkarmağa teşebbüs eden, düşmanlık göstermekte ilk olan kavm ile harbetmez misiniz? Onlardan korkuyor musunuz? Müminseniz Allahtan korkmak daha lâyıktır. 15 O halde onlarla dövüşün. Allah onları sizin ellerinizle azaba uğratır, rüsva eder, onlara karşı size yardım eder, müminlerin içine ferah verir. 16 Onların yüreklerindeki gayzı giderir. Hak Tealâ dilediğine tevbeyi kısmet eder, Hak Tealâ (*herkesin işlediğini*) bilir, her işi hikmetle çevirir. 17 Yoksa siz içinizden cihat edip Allah ile Peygamberinden ve müminlerden başka öz dost edinmeyenleri Allah ayırdetmeden bırakılacağınızı mı sanırsınız? Allah sizin işlediğinizden haberdardır.

---

[8] Dikkat etmeli ki kendileriyle mücadele edilecek olanlar küfrün elebaşılarıdır. Bunlar ahitleri bozduktan başka islâmiyete açıktan açığa taarruz ederler. Onun için bunların tenkiline müsaade olunuyor.

BÖLÜM : 3 — MÜŞRİKLER VE MUKADDES EV

18 Müşriklerin, Allah Mescidini ziyarete ve o mescidi mamur etmeğe hakları yoktur (9). Onlar kendi küfürlerine kendileri şahittirler. Onların bütün yaptıkları beyhudedir. Onlar ateşte daim kalacaklardır. 19 Allahın mescitlerini yalnız Allaha, âhiret gününe iman getirip namazı dosdoğru kılan, zekâtını veren ve Allahtan başka bir kimseden korkmıyanlar mamur eder. İşte belki bunlar doğru yolu bulanlardan olabilirler. 20 Hacılara su içirmek, Mescidi Haramı bekleyip gözetmek gibi iş yapanı, Allaha ve âhiret gününe inanıp Allah yolunda savaşan kimse gibi mi tuttunuz?.. Bunlar Allah yanında bir olmaz. Hak Tealâ da zalim kimseleri hidayete erdirmez. 21 İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallariyle, canlariyle savaşan kimselerin Allah yanındaki mertebeleri pek büyüktür. Murada erenler de onlardır. 22 (*Bu müminlere*) Tanrıları kendi öz rahametini, rızasını ve cennetlerini müjdeler. Onlara bu (*bu cennetlerde*) nimetlerin en halisi, en devamlısı ihsan olunur. 23 Orada ebedî kalırlar. Allahın yanında daha büyük mükâfat vardır. 24 Ey iman edenler! Babalarınızla kardeşleriniz, küfrü imandan fazla sever ve kâfir kalmayı tercih ederlerse onları da dost edinmeyin. İçinizde kim onları dost edinirse, emin olsun ki, kendine gadretmiş olur. 25 De ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, karılarınız, aşiretiniz, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz alış verişler, hoşlandığınız yurtlar, sizin, için Allah ile Peygamberinden, Allah yolunda savaşmaktan daha değerli, daha sevgili ise, o halde Allah, emrini gönderinceye kadar bekleyin! Allah fâsikleri hidayete ulaştırmaz (10).

---

[9] Allahın mescidinden murat, Mekkedeki Mukaddes Evdir. Ona Mescidi Haram denilmesi bunu ispat ediyor. Mescidi Haram uzun bir müddet müşriklerin elinde kaldı. Bunlar orada kalıyor, onu ziyaret ve tamir ediyorlardı. Mekkenin fethiyle Mescit te putperestlikten kurtuldu. Onun için artık putperestlerin bu tevhit âbidesiyle bir alâkaları kalmamıştı. Onların putlarından bekledikleri imdat, bertaraf olmuştu.

[10] Hakikî bir müslüman servet, ticaret, muhteşem kâşaneler sahibi olabilir Fakat bunlar, hiçbir vakit, onun nazarında, Allahtan, Allah yolundan, Allah yolunda savaşmaktan daha değerli olamaz. Bilâkis hakikî bir müslüman, bütün bunları Allah yolunda feda etmekten çekinmez. Bu hususta Kur'an ile İncil arasında

سورة التوبة ٢٥٠

من آمن بالله واليوم الآخر وأقام الصلاة وآتى الزكاة ولم يخش
إلا الله فعسى أولئك أن يكونوا من المهتدين (١٨) أجعلتم
سقاية الحاج وعمارة المسجد الحرام كمن آمن بالله واليوم
الآخر وجاهد في سبيل الله لا يستوون عند الله والله لا يهدي
القوم الظالمين (١٩) الذين آمنوا وهاجروا وجاهدوا في سبيل
الله بأموالهم وأنفسهم أعظم درجة عند الله وأولئك هم
الفائزون (٢٠) يبشرهم ربهم برحمة منه ورضوان وجنات
لهم فيها نعيم مقيم (٢١) خالدين فيها أبدا إن الله عنده
أجر عظيم (٢٢) يا أيها الذين آمنوا لا تتخذوا آباءكم وإخوانكم
أولياء إن استحبوا الكفر على الإيمان ومن يتولهم منكم
فأولئك هم الظالمون (٢٣) قل إن كان آباؤكم وأبناؤكم

الجزء العاشر ٢٥١

وإخوانكم وأزواجكم وعشيرتكم وأموال اقترفتموها
وتجارة تخشون كسادها ومساكن ترضونها أحب إليكم من
الله ورسوله وجهاد في سبيله فتربصوا حتى يأتي الله بأمره
والله لا يهدي القوم الفاسقين (٢٤) لقد نصركم الله في
مواطن كثيرة ويوم حنين إذ أعجبتكم كثرتكم فلم تغن
عنكم شيئا وضاقت عليكم الأرض بما رحبت ثم وليتم
مدبرين (٢٥) ثم أنزل الله سكينته على رسوله وعلى المؤمنين
وأنزل جنودا لم تروها وعذب الذين كفروا وذلك
جزاء الكافرين (٢٦) ثم يتوب الله من بعد ذلك على
من يشاء والله غفور رحيم (٢٧) يا أيها الذين آمنوا
إنما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم

BÖLÜM: 4 — İSLÂM MUZAFFER OLACAK

26 Hak Tealâ size birçok savaş yerlerinde, sayınızın çokluğundan hoşlanıp övündüğünüz, fakat çokluğunuz size bir fayda vermediği, yeryüzü bütün genişliği ile size dar geldiği, nihayet arka çevirerek dönüp gittiğiniz Huneyn gününde de size yardım etti (11). 27 (*O gün bozguna uğradıktan sonra*) Hak Tealâ Peygamberine ve müminlere sükûnet ve temkin veren

---

büyük bir fark vardır. İncil, servet edinmeyi takbih eder, fakat Kur'an bir insanın servet sahibi olmak için çalışmasını takbih etmez. Servetin, insanlarda vazife ve mesuliyet hissini körletmesini takbih eder. Çünkü servet kazanmak, gaye değildir. Servet vasıtadır ve yüksek gayelere hizmet eder.

[11] Huneyn vak'ası Mekkeden üç mil mesafede olan Huneyn vadisinde hicretin sekizinci yılında vukubulmuştur. Müslümanlar sayıca hasımlara faiktılar. Sekîf ve Hevazin kabilelerinden müteşekkil olan düşman (4000) kadardı. Müslümanların (12,000) kadar oldukları söyleniyor. Çokluk müslümanları mağrur etmişti. Fakat hasmın çok hünerli okçuları mağrur olanları kaçırtmışlar, bozgun üzerine

(*rahmetini*) indirdi. Görmediğiniz ordular gönderdi (12). Kâfir olanları (*kahrederek*) azap verdi ki kâfirlerin cezası budur. 28 Bundan sonra da Allah dilediğinin tevbesini kabul eder (13). Zira Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır. 29 Ey iman edenler! Müşrikler, (*arsız ve çirkin hareketleri, Kâbenin etrafında çırılçıplak dolaşmaları yüzünden*) murdar insanlardır. Artık bu yıldan sonra Mescidi Harama yaklaşmasınlar. Eğer darlıktan korkarsanız, Allah dileyince (*başka yüzden sebeplendirerek*) inayetiyle sizi zengin kılar (14). Hak Tealâ herşeyi bilir, her işi hikmetler yapar. 30 Kendilerine kitap verilenlerden olup Allaha da, âhiret gününe de iman etmiyen, Allah ile Peygamberinin haram kıldığını haram saymıyan, hak dini kabul etmiyen kimselerle, tâ boyun eğerek ve size itaat ederek cizyeyi verinceye kadar, savaşın (15).

BÖLÜM: 5 — YAHUDİLERLE HIRİSTİYANLARIN HAKTAN UZAKLAŞMALARI

31 Yahudiler Uzeyre, Allahın oğludur, dediler (16). Nasranîler de, Mesih, Allahın oğludur, dediler. Bunlar, onların ağızla-

---

Resuli Ekrem sebat ederek evvelâ yalnız hücum etmiş, müminler de ona iltihak ederek zaferi kazanmışlardı.

[12] Görünmiyen askerden murat meleklerdir (Râzî). Üçüncü ve sekizinci sûrelerde beyan olunduğu veçh ile bunlar müslümanların kalplerine kuvvet vermişlerdir. Onun için bunlara, göze görünmiyen askerler, denilir. Müslümanlar bunları görmemişler, fakat kalpleri onları duymuştu.

[13] Hevazin esirlerine işaret ediliyor. Bunlar binlere varmış, fakat Resuli Ekrem hepsini serbest bırakmıştı.

[14] Bütün Arapların hac mevsiminde Mekkede toplanmaları ve alış veriş etmeleri yüzünden Mekke çok mühim bir ticaret merkezi idi. Müşrikler, Kâbeye yaklaşmaktan menolundukları için bu alış veriş hareketi durdurdu. Fakat islâmiyet, başarmak istediği inkılâp yolunda bu gibi mülâhazalara ehemmiyet veremezdi. Onun için müslümanlar, herşeye rağmen, ilerliyeceklerdi ve Allahın inayetine güveneceklerdi.

[15] Arap müşrikleriyle yapılacak muharebeler hakkında son söz söylendikten sonra sıra kendilerine kitap verilenlere gelmiştir. Yahudiler, müslümanlığı ortadan kaldırmak için vukubulan bütün hareketlere iştirak etmişlerdi. Şimdi de Roma imparatorluğu islâmiyetle mücadele için kuvvetlerini seferber etmiş ve müslümanlar Tebuk seferini hazırlamışlardı. Hıristiyan Romanın hedefi müslümanları hükmüne râmetmek olduğu için, müslümanların bunlara karşı kazanacakları zaferde nasıl hareket edecekleri anlatılıyor. Kur'an, müşriklere, islâmiyeti zorla kabul ettirmek, yahut hıristiyanları müslümanlara râmetmek istemiyordu. Bun-

-ında dolaşan sözlerdir. Onlar daha evvel kâfir olanların söylediklerini taklit ediyorlar Allahtan bulsunlar. Ne yalanlar uydurup (*doğru yoldan*) yüz çeviriyorlar. 32 Onlar din âlimlerini, rahiplerini, Meryem oğlu Mesihi de, Allahtan gayri, Tanrılar edinmişlerdi (17). Halbuki onlara birtek mabuda kulluk etmeleri emrolunmuştu. Ondan başka tapacak yoktur. Hak Tealâ onların kendisine koştukları eş ve ortaktan münezzehtir. 33 Onlar Allahın nurunu, ağızlariyla söndürmek isterler Allahsa nurunun tamamlanmasından başka birşeye razı olmaz (18). Kâfirler hoşlanmasalar ve istemeseler de! 34 Allah o Allahtır ki Peygamberini, müşrikler istemeseler de, bütün dinlere galip kılmak için hidayetle ve hak dinle gönderdi (19). 35 Ey iman edenler!

---

larsa ya müslümanlığı mahvetmeyi, yahut müslümanlığı kendilerine esir etmeyi diliyorlardı. Onun için bunların her birinden müslümanlığa ve müslümanlara karşı aldıkları vaziyete göre muamele etmiştir.

Âyeti Kerimede kitaba nail olanların Allaha ve ahiret gününe iman etmedikleri, hak dini kabul eylemedikleri beyan olunuyor. Çünkü bunlar, Allahın kemal sıfatlarını tanımıyor ve ahiretin hakikî mahiyetini idrak etmiyorlardı. Bunlarla dövüşmek için onların evvelâ tecavüz etmeleri şarttır (2 : 190). Resuli Ekrem Araplarla, ancak müslümanlığı imha için silâha sarıldıkları zaman harbetti, hıristiyanlar da Arabistanı istilâ için kuvvet hazırladıkları zaman onlara karşı hazırlandı ve düşmanın henüz tecavüze başlamadığını görünce, fırsattan istifade ederek üzerine çullanmadı. Bilâkis harbetmeden geri döndü.

[16] Yahudiler arasında bir mezhebin Uzeyrı ulûhiyet mertebesine çıkardığını islâm muharrirleri kaydederler. Kastalani, bu itikatta olan bir yahudi fırkası bulunduğunu yazar. Yahudiler de bunu inkâr etmezler. Kur'an, bunu, yalnız burada, Nasaranın İsâ hakkındaki sözleri dolayısiyle zikreder. Yahudiler arasında Telmutçular, Uzeyr hakkında, çok mübalâğalı bir lisan kullanırlar. İsrail peygamberleri arasında Uzeyre fevkalâde itibar edilir ve şayet Musâ şeriat getirmemiş olsaydı, Uzeyrin onu getireceği söylenir. İngilizce Yahudi Ansiklopedisinde, Uzeyrin şeriat işlerinde en salâhiyettar ve en mütebahhir adam telâkki olunduğu söylendikten sonra yahudilerin birçok müesseseleri onun namına izafe ettikleri ilâve edilir.

[17] Müfessirlerin ekserisi bundan muradın, bu adamları bilfiil ilâh edinmiyerek onların tahlil ve tahrimlerini kabul ederek bu mertebeye yükseltmeleri murat olduğunu söylerler.

[18] Bu Âyeti Kerime İslâmiyetin, yahudi ve hıristiyanlar tarafından göreceği her mukavemete rağmen, muzaffer olacağını müjdeliyor. İslâmiyetin her gün bu mukavemeti kırmakta olması da bunun en kat'î delilidir.

[19] Bir dine salik olanların başkalarına karşı kazandıkları muvakkat siyasî muvaffakıyetler, dinlerini zaferini ifade etmez. Fakat hıristiyanların birçoğu, hıristiyan milletlerin kazandıkları siyasî muvaffakıyetlere istinat ederek dinlerinin falk olduğunu söylemek isterler. Yanlıştır. Çünkü hakikatte islâm esasatı, yavaş yavaş bütün dünyaya yayılıyor, en ileri ve en medenî milletler, farkında olarak veya

وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا
الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ۝ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ
وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ
يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ
۝ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ
ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى
اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ۝ هُوَ الَّذِي

أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ
وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا
فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ
هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ۝
إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ
خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ
فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ۝ إِنَّمَا النَّسِيءُ

(*Bilin ki*), (*yahudi*) âlimlerinin, (*hıristiyan*) rahiplerinin çoğu, şüphe yok ki, halkın mallarını haksız yere yiyorlar, onları A.lah yolundan alıkoyuyorlar. Altın, gümüş toplayıp biriktiren ve onu Allah yolunda harcetmiyenlere acıklı azap müjdele (**20**). Onların (*böylece toplayıp biriktirdikleri altınlarla gümüşler*) cehennem ateşinde kızdırılıp onunla alınları, yanları, sırtları dağlanacak ve "kendiniz için toplayıp biriktirdiğiniz işte bu! Toplayıp biriktirdiğinizin tadını tadın!„ *(denilecek)* (**21**).

---

olmıyarak bu esasatı kabul ediyor. Buna mukabil, İsânın ulûhiyeti, İsânın bütün beşerî günahları sırtlıyarak kanını dökmesi ve beşeriyeti günahtan kurtarması akideleri muzmahil oluyor ve ölüyor. Tevhit akidesi ise her gün kalpleri açmakta ve Kur'anın bu yüksek müjdesi tahakkuk etmektedir.

[20] Müslümanlık servet toplamayı takbih etmez. Onun takbih ettiği serveti toplayıp biriktirerek hak davası uğrunda, insanlığın istifadesi uğrunda harcetmemektir. Paralarını bu şekilde harcetmiyen fertler de, milletler de zarar görürler ve zarar getirirler.

[21] Altın ve gümüş toplıyarak biriktirip ve bunu gaye edinip insanların

37 Ayların sayısı, Allah yanında, Allahın kitabında da; gökleri, yeri, yarattığı gündenberi on iki aydır. Dördü haram aylardır. (*Bu ayların hürmetini bozmayınız*). Bu dosdoğru bir hesaptır. (*Bu aylarda*) kendinize zulmetmeyiniz (22). Bütün müşrikler sizinle nasıl harbediyorlarsa siz de bütün onlarla harbedin (23). Biliniz ki Allah sakınanlarla beraberdir. 38 (*Haram ayı*) geciktirmek (24), küfrü artırmaktan başka birşey değildir. Kâfir olanlar bununla sapıyorlar. (*Onlar işlerine nasıl gelirse öyle yaparlar*). Bir sene, (*haram ayı*) geciktirmeyi halâl, diğer sene haram sayarlar ki Allahın haram kıldığı ayların sayısına uygun getirsinler de Allahın haram kıldığını halâl eylesinler. Onlara, kötü işleri süslü görünüyor. (*Zaten*) Allah da kâfirleri doğru yola iletmez.

BÖLÜM : 6 — TEBUK SEFERİ

39 Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "haydi çıkın, Allah yolunda muharebe var!„ denildikte (*yılgınlık göstererek olduğunuz*) yere yapışıp kalıyorsunuz. Siz, âhirete bedel dünya hayatına mı kanaat ettiniz?. Dünya hayatının zevkı, faydası, âhirete nisbetle

---

mallarını nahak yere yiyen, insanları Allah yolundan alıkoyanların cezası, tam hareketlerinin mukabilidir.

[22] Araplar haccı, mevsiminden sonra geciktirirlerdi. Bundan sonraki âyete bakınız. Arapların maksadı ister şemsî seneyi doldurmak, yahut haram ayları uzatarak harplere mâni olmak olsun, bu uzatma yüzünden zarara uğrıyanlar çoktu. Âyeti Kerimenin aslında hesap kelimesi yerine (deyn) kelimesi kullanılıyor. Burada «deyn» den murat, hesaptır.

[23] Haram aylarda (yani, receb, zilkade, zilhicce. muharrem) aylarında muharebe yasaktır. Fakat müşrikler bu ayların hörmetini bozarak müslümanlarla harbedecek olurlarsa, müslümanlar da onlarla harbedebilirler. Âyeti Kerimede bütün müşriklerle harbediniz, deniliyor. Çünkü bütün müşrikler müslümanlara karşı birleşmişlerdi. Müslümanlar da, onlara ayni suretle mukabele etmek mevki inde idiler.

[24] Bunun Arapça mukabili Nesi'dir. Müfessirlerin çoğuna göre bunun manası, geciktirmektir. Maksat Arapların haram ayı geciktirdiklerini anlatmaktır. Bunlar alelâde aylardan birini haram ayı ve haram ayı da alelâde ay sayarlardı (Râzî). Bu yüzden haram aylarda masun olan canlar, tehlikeye girdiği için Arapların bu âdeti takbih olunmaktadır. Bazı müfessirlere göre Nesi' ilâve manasındadır. Yani Araplar her dört yılda seneye bir ay katarlardı. (Ebu Hayyan) Arapların zilkade, zilhicce, muharrem gibi üç haram ayın arka arkaya gelip kan dökmek müddetinin uzamasından dolayı sonuncu ayı ihlâl ettiklerini ve onun yerine saferi haram ay saydıklarını anlatır.

pek cüz'idir (25). 40 Gazaya çıkmazsanız Allah sizi acıklı azaba uğratır. Yerinize sizden başka bir kavmi getirir. Siz Ona asla bir zarar veremezsiniz. Hak Tealâ, herşeye hakkiyle kadirdir (26). 41 Siz (*Peygambere*) yardım etmezseniz kâfirler onu (*yurdundan*) çıkardıkları, iki kişinin birisi olarak Garda bulunduğu ve arkadaşına "(*Korkma*), kederlenme! Allah bizimledir! (27)„ dediği zaman Allah ona yardım etmiş, onun (*kalbine*) huzur ve itminan yağdırmış, onu sizin görmediğiniz ordularla teyit etmiş, kâfir olanların sözünü alçalttıkça alçaltmış, Allahın sözünü yükselttikçe yükseltmişti Zaten Allah, (*her maniayı söküp atmağa kadir olan*) Azizdir ve her işi tedbirle yapan Hakîmdir. 42 Haydi, Allah yoluna ağırlıklı, ağırlıksız çıkın (28)! Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla savaşın; bilseniz, bu sizin hakkınızda nekadar hayırlıdır. 43 Kazanç kolay, yol yakın olsaydı, onlar hemen sana tâbi olurlardı. Fakat zahmetle gidilecek yol onlara uzak geldi (29). Onlar Allah namına yemin edecekler "gücümüz yetseydi, elbette sizinle beraber çıkardık!„ diyecekler. Bunlar kendi öz canlarını helâk ediyorlar. Allah, onların yalancı olduklarını biliyor.

BÖLÜM : 7 — MÜNAFIKLAR

44 Allah seni affetsin (30)! Sözün doğrusunu söyliyenler sence

---

[25] Tebuk seferinden bahsolunuyor. Sefer hicretin dokuzuncu yıl ortalarında vukubulmuş ve Romanın tehditkâr vaziyetine karşı gelmek icabetmişti. Romanın kuvvetine, karşı gelecek askerleri hazırlamağa, karşı duracak birçok manialar vardı. İmam Razi bunların başlıcalarını şöylece anlatır: 1 — Şiddetli bir kuraklık vardı; 2 — Suriye hududuna kadar katedilecek mesafe çok uzundu; 3 — Meyvaların olgunlaşma ve toplanma zamanı idi; 4 — Sıcak çok şiddetli idi; 5 — Roma ordusu çok kuvvetli idi. Bu müşküller, münafıkların hareketine mâni olmuştu. Fakat müminler bunların birine de aldırmamış, ve Resuli Ekremin etrafında 30,000 kişilik bir kuvvet toplanmıştı.

[26] Bu âyetle bundan sonraki âyette müslüman olduklarını söyledikleri halde Resuli Ekremin davetine icabette tereddüt edenlere işaret olunuyor.

[27] Resuli Ekremin Mekkeden hicretine işaret olunuyor. O zaman Hazreti Muhammed «Sevr» dağındaki garda (mağara) gizlenmeğe mecbur olmuş ve Hazreti Ebu Bekirle buraya girmişti. Bu suretle müminlere, Allahın peygamberini ancak bir tek arkadaşla hareket ettiği ve bir husumet âlemiyle karşılaştığı zaman koruduğu haber verilerek Allahın peygamberini yalnız bırakmıyacağı anlatılıyor.

[28] Silâhlı, silâhsız.

[29] Tebuk, Medine ile Şam arasında, yarı mesafededir. Araplar kendi yurtlarına yakın yerlerde muharebe etmeğe alışıktılar. Onun için imanları zayıf olanlar bu mesafeden ürkmüşlerdi.

[30] Bazı münakkitler Resuli Ekreme: «Allah seni affetsin» sözleriyle hitap

belli olmadan, yalancıları bilmeden neye onlara (*seferden geri kalmak için*) izin verdin? 45 Allaha ve âhiret gününe iman edenler, mallariyle, canlariyle savaşmaktan geri kalmamak için senden izin istemezler. Hak Tealâ sakınanları hakkiyle bilir. 46 Senden ***(geri kalmak için)*** izin istiyenler, ancak Allaha ve âhiret gününe inanmayıp kalpleri şüphe içinde olanlardır. Onlar, şüphe içinde sarsılıp dururlar. 47 Onlar harbe çıkmak isteselerdi, lâzım olanı tedarik edebilirlerdi. Fakat Allah onların sefere çıkmalarını istemedi. Onları tenbelleştirdi. Onlara "oturanlarla beraber oturun!„ denildi. 48 Onlar sizinle beraber (*harbe*) gitselerdi, fesat çıkarmaktan başka birşey yapmazlar, aranızı bozmak için koşup dururlardı. İçinizde onlara kulak asacak olanlar da vardı (31).

---

edildiği için onun günah işlediğini ileri sürmek isterler, bunun aslı yoktur Çünkü münafıklar diğer seferlerde 'de aşağı yukarı hep böyle hareket ediyorlardı. Hazreti Peygamber onları affediyordu.

[31] Bu ayetler Tebuk seferi esnasında nazil olmuştur. Münafıkların ekserisi

ولكن كره الله انبعاثهم فثبطهم وقيل اقعدوا مع القاعدين
۝ لو خرجوا فيكم ما زادوكم الا خبالا ولاوضعوا
خلالكم يبغونكم الفتنة وفيكم سماعون لهم والله عليم
بالظالمين ۝ لقد ابتغوا الفتنة من قبل وقلبوا لك الامور
حتى جاء الحق وظهر امر الله وهم كارهون ۝ ومنهم
من يقول ائذن لي ولا تفتني الا في الفتنة سقطوا وان جهنم
لمحيطة بالكافرين ۝ ان تصبك حسنة تسؤهم وان
تصبك مصيبة يقولوا قد اخذنا امرنا من قبل ويتولوا وهم
فرحون ۝ قل لن يصيبنا الا ما كتب الله لنا هو مولينا
وعلى الله فليتوكل المؤمنون ۝ قل هل تربصون بنا
الا احدى الحسنيين ونحن نتربص بكم ان يصيبكم الله

بعذاب من عنده او بايدينا فتربصوا انا معكم متربصون
۝ قل انفقوا طوعا او كرها لن يتقبل منكم انكم
كنتم قوما فاسقين ۝ وما منعهم ان تقبل منهم نفقاتهم
الا انهم كفروا بالله وبرسوله ولا يأتون
الصلوة الا وهم كسالى ولا ينفقون الا وهم كارهون ۝
فلا تعجبك اموالهم ولا اولادهم انما يريد الله ليعذبهم
بها في الحيوة الدنيا وتزهق انفسهم وهم كافرون ۝
ويحلفون بالله انهم لمنكم وما هم منكم ولكنهم قوم
يفرقون ۝ لو يجدون ملجأ او مغارات او مدخلا
لولوا اليه وهم يجمحون ۝ ومنهم من يلمزك في الصدقات
فان اعطوا منها رضوا وان لم يعطوا منها اذا هم يسخطون

Hak Tealâ zalimleri hakkıyle bilir. 49 Onlar daha evvel de aranızı bozarak fitne ve fesat çıkarmak istemişler, senin işlerini altüst etmek için uğraşmışlar, fakat hak (*ve nusrat*) gelmiş, onlar istemiye istemiye, Allahın emri galebe çalmıştı. 50 İçlerinde öyleleri var ki: Başımı derde sokma, bana izin ver, (*harpten geri kalayım!*) der. İyi bilin ki onlar fitne ve fesat içine düşmüşlerdir. Muhakkak ki cehennem kâfirleri kuşatır. 51 Sana bir iyilik gelirse, onlar mahzun olur, sana bir musibet erişirse "biz işimizi peşinden yoluna koyduk„ derler ve sevine sevine geri dönerler. 52 De ki: Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir. Yârımız, Odur. Müminler Allaha dayansınlar (*Allaha güvensinler!*) 53 De ki: Sizin bizim hakkımızda beklediğiniz, en **yüksek iki iyiliğin biridir (32). Bizim de sizin** hakkınızda bekledi-

sefere iştirak etmemişler, fakat içlerinden bir cemaat yolda olup bitenleri arkadaşlarına anlatmak için sefere iştirak etmişlerdi.

[32] En yüksek iki iyiliğin biri müslümanlık uğrunda hayatını feda etmesi, yahut hakkın zaferine hizmet etmesidir.

ğimiz, Allahın ya kendi tarafından ya bizim elimizle sizi azaba uğratmasıdır. Artık siz bizim (*âkıbetimizi*) bekleyin, biz de sizinle beraber (*âkıbetinizi*) bekliyelim (33). 54 De ki: Siz diler gönül isteğiyle, diler isteksiz (*olarak*) malınızı harcediniz. Sizden asla (*nafakalarınız*) kabul olunmaz. Çünkü fâsık kimselersiniz. 55 Harcettikleri malların kabul olunmasına mâni olan, onların Allah ile Peygamberini inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri, malları istemiye istemiye harcetmeleridir. 56 Onlardaki mal (*bolluğu*), çoluk çocuk (*çokluğu*) hoşunuza gitmesin. Hak Tealâ onları bu dünya hayatında bunlarla ta'zip etmesini ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını ister (34). 57 Onlar Allah adiyle yemin ederek sizden olduklarını söylerler. Onlar sizden değildirler. Fakat onlar korkak insanlardır. 58 Onlar sığınacak bir yer, mağaralar, veya girecek yerler bulsalardı, hemen koşup oraya sokulurlardı. 59 Onların (*Münafıkların*) içlerinde sadakaların (*taksimi*) hususundan seni ayıplıyanlar vardır. Şayet onlara verirsen memnun olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse küserler, homurdanırlar. 60 Halbuki onlar, Allah ile Peygamberin verdiği ile kanaat ederek "Allah bize elverir. Allah bize lûtuf ve kereminden daha fazlasını ihsan edecek, Peygamberi de verecek" deselerdi haklarında daha hayırlı olurdu.

BÖLÜM: 8 — MÜNAFIKLARIN İSTİHZALARI

61 Sadakalar yalnız fakirlere, yoksullara, sadakaları toplamağa memur olanlara, yürekleri (*Hakka*) ısınanlara, azat edilecek esirlere, borçlulara, Allah yolunda (*hayır işliyenlere*) ve yolda kalanlaradır. Alla-

---

[33] Münafıkların müslümanlardan gördükleri ceza onların isimlerini sayıp mescitten çıkarılmalarıdır. Bunlar bundan sonra münafık diye tanınmışlardır. Kendilerine bundan başka bir şey yapılmadığı için serbest yaşıyorlardı Bunların biri Hazreti Osman devrine kadar yaşamıştı. Resuli Ekremin ona yaptığı, kendisinden zekât almamaktı.

[34] Münafıklar malları ve evlâtları yüzünden bu dünyada bir sürü sıkıntı ve işkencelere uğramışlardır. Bunun iki sebebi verdır. Birincisi: bunlar müslüman göründükleri için seferlere iştirak ederek mallarından bir kısmını istemiye istemiye islâm davası uğrunda harcetmeğe mecbur kalıyorlardı. İkincisi: Bu münafıkların bir kısmının evlâtları, samimî müslümandılar. Onun için münafıklar, mallarına vâris olacak evlâtlarının bu malları İslâm davasını kuvvetlendirmek için harcedeceklerini bildikleri için sıkıntı çekiyorlardı.

ولو انهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله وقالوا حسبنا الله
سيؤتينا الله من فضله ورسوله انا الى الله راغبون ﴿٥٩﴾
انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين عليها
والمؤلفة قلوبهم وفي الرقاب والغارمين وفي سبيل الله
وابن السبيل فريضة من الله والله عليم حكيم ﴿٦٠﴾ ومنهم
الذين يؤذون النبي ويقولون هو اذن قل اذن خير لكم
يؤمن بالله ويؤمن للمؤمنين ورحمة للذين آمنوا منكم
والذين يؤذون رسول الله لهم عذاب اليم ﴿٦١﴾ يحلفون
بالله لكم ليرضوكم والله ورسوله احق ان يرضوه ان
كانوا مؤمنين ﴿٦٢﴾ الم يعلموا انه من يحادد الله ورسوله
فان له نار جهنم خالدا فيها ذلك الخزي العظيم ﴿٦٣﴾

يحذر المنافقون ان تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم
قل استهزؤا ان الله مخرج ما تحذرون ﴿٦٤﴾ ولئن سألتهم
ليقولن انما كنا نخوض ونلعب قل ابالله وآياته ورسوله
كنتم تستهزؤن ﴿٦٥﴾ لا تعتذروا قد كفرتم بعد
ايمانكم ان نعف عن طائفة منكم نعذب طائفة بانهم كانوا
مجرمين ﴿٦٦﴾ المنافقون والمنافقات بعضهم من بعض
يأمرون بالمنكر وينهون عن المعروف ويقبضون ايديهم
نسوا الله فنسيهم ان المنافقين هم الفاسقون ﴿٦٧﴾ وعد
الله المنافقين والمنافقات والكفار نار جهنم خالدين
فيها هي حسبهم ولعنهم الله ولهم عذاب مقيم ﴿٦٨﴾
كالذين من قبلكم كانوا اشد منكم قوة واكثر

hın farzı bu. HakTealâ herşeyi hakkiyle bilir, hikmetle çevirir (35). 62
Onlardan bazıları Peygamberi rencide ederek onun her duyduğu şeye inandığını söylerler. De ki : O sizin hakkınızda iyiyi duyucudur. Allaha iman eder ve müminlere inanır. İçinizden iman edenler hakkında rahmetlidir. Allahın Peygamberini rencide edene acıklı azap vardır.
63 Onlar sizi kandırmak ve hoşnut etmek için, (*Müslüman olduklarına dair*) Allaha yemin ederler. Halbuki onların Allahı ve Peygamberini hoşnut etmeleri ve Allah rızasını kazanmaları evlâ-

---

[35] Ayeti Kerimede bahis mevzuu olan sadaka ihtiyarî sadaka değil, farz olan sadakadır. Bu sadakanın kimlere verileceği anlatılıyor ki sekiz sınıftır. Bunlar cemiyetin yardımına muhtaç, cemiyetin yardımına müstahak sınıflardır. Bu farizaya riayetle, cemiyette ihtiyaç sevkile, cemiyete zarar verecek bir kimse kalmaz.

Ayeti Kerimede «yürekleri hakka ısınanlar» dan murat, islâmiyetin yüksekliğini anlıyarak ona meyledenlerdir. Bunların da kalplerini kazanmak için zekâttan para sarfedilir.

Zekâttan «Allah yoluna» harcolunacak para yalnız islâmiyeti ve müslümanları müdafaa için harbeden mücahitlere mahsus değildir. Her hayır işine şamildir (Razi).

dır (36) 64. Bilmiyorlar mı ki Allah ile Peygamberine muhalefet eden, (*düşmanlık gösteren*) için, içinde daima kalacağı cehennem ateşi vardır ki en büyük rüsvalık budur. 65 Münafıklar kalplerinde (*gizlediklerini*) ortaya dökecek bir sûre inmesinden korkarlar. De ki: (*Dilediğiniz kadar*) eğlenin. Allah, bir gün korktuğunuzu ortaya çıkaracaktır. 66 Onlara (*bu yolsuzluklarının sebebini*) soracak olursan "biz ancak lâfa dalarak eğleniyorduk„ derler. De ki: "Siz Allah ile, Allahın âyetleri ile ve Peygamberi ile mi eğleniyordunuz? „ 67 (*Nafile*) özür dilemeyin! Siz iman ettikten sonra kâfir oldunuz. İçinizden bir taifeyi affetsek bile bir taifeniz günahkâr olduğundan onu azaba uğratacağız.

BÖLÜM: 9 — MÜNAFIKLARIN HUSRANI

68 Erkek, kadın münafıklar hep birdirler. Kötülüğü teşvik ederler, iyiliği menederler, (*o kadar cimridirler ki*) ellerini sımsıkı tutarlar, Allahı unuttular, Allah ta onları rahmetinden mahrum etti. Muhakkak ki münafıklar, fâsıktırlar. 69 Hak Tealâ erkek, kadın münafıklara, kâfirlere, içinde daim kalacakları cehennem ateşini vadetmiştir. Bu, onlara kâfidir. Allah onlara lânet etti. (*Rahmetinden kovdu*). Onların azabı devamlıdır. 70 (*Münafıklar!*) Sizin haliniz sizden evvelkilerin haline benzer. Yalnız onlar sizden daha güçlü kuvvetli idiler. Malları daha bol, evlâtları daha çoktu. Onlar dünyadaki nasiplerini elde ederek müstefit oldular. Sizden evvelkiler nasiplerini elde ederek istifade ettikleri gibi siz de kendi nasibinizden istifade ediniz. Siz de, sizden evvelkiler gibi, (*nice nice bâtıllara*) daldınız. Dünyada da, âhirette de, bütün işledikleri boşa giden, işte onlardır ve ziyana uğrıyanlar da onlardır. 71 Onlardan evvel gelen, Nuh, Âd, Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen ahalisinin, yıkılmış kasabalar halkının haberlerini onlar almadılar mı? Onlara Peygamberleri, apaşikâr delillerle gelmişlerdi, fakat (*bunlar onlara inanmamış*), Allah da onlara zulmetmemiş, lâkin onlar kendi öz canlarına zulmetmişlerdi! 72

[36] Âyeti Kerimenin aslında Allah ile Peygamberi zikrolunduğu halde yalnız Allahı hoşnut etmek icabettiğini gösteren bir ifade tarzı kullanılmıştır. Bu da islâmiyette tevhid fikrinin yüksekliğini gösterir.

Erkek, kadın müminler, biribirinin yâri ve (*yardımcısıdırlar*). Onlar iyiliği emreder, kötülüğü nehyeyler, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Allaha ve Peygambere itaat ederler. Allah da onları yarlığar. Allahın kudreti herşeye yeter, her işi hikmetle çevirir. 73 Hak Tealâ erkek, kadın müminlere, içinde daim kalacakları Cennetler vadetti ki o Cennetlerin içinde ırmaklar çağlar, onlara orada Adn Cennetlerinde huzur içinde yüzen tertemiz konaklar vardır. *(Hepsinin âlâsı ise)* Allahın rızasıdır ki en büyük kazanç ve muvaffakıyet odur.

BÖLÜM : 10 — MÜNAFIKLARIN TECAVÜZLERİ

74 Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla savaş (37). Onlara karşı sert davran. Onların yurdu cehennemdir. Cehennemse ne

[37] Savaş kelimesinin aslı «Cihad et» dir. Bundan murat muharebe mi;

kötü bir karargâhtır. 75 Onlar Allah namına yemin ederler ki birşey söylemediler. Halbuki küfür sözünü söylemişler, müslüman olduktan sonra kâfir olmuşlar. Başaramıyacakları iş için uğraşmışlardı (38). Onların bütün kîni, Allah ile Peygamberinin onları lûtuf ve kereminden zenginleştirmesinden ileri geliyor (39). Onlar tevbe ederlerse, haklarında hayırlı olur. Yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da, âhirette de acıklı azaba uğratır, onların yeryüzünde de yâri ve yardımcısı bulunmaz. 76 Onların içlerinde öyleleri vardı ki "Allah bize inayet ve kereminden birşey verirse mutlaka sadaka verir, doğru dürüstlerden oluruz„ diye Allaha karşı ahdetmişlerdi. 77 Allah onlara kereminden ihsan edince cimrileştiler, yüz çevirdiler ve dönüp gittiler. 78 Allah da onları kendilerine karşı vukubulan taahhütlerinden caydıkları ve yalan söyledikleri için, kendisine kavuşacakları güne kadar münafıklığı yüreklerine yerleştirdi. 79 Bunlar bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizli düşüncelerine, gizli toplantılarına vâkıftır, gizli hiçbir şey Onun ilminden kaçmaz. 80 Müminler içinde gönül isteğiyle sadaka verenleri, uğraşa didişe ellerine geçirdiklerini tasadduk edenleri ayıplayıp alaya alanları Allah maskara eder (40), onlara acıklı azap vardır. 81 İster onların yarlığanmasını dile, ister onların yarlığanmalarını dileme. Onların yarlığanmalarını yetmiş kere dilesen de Allah onları yarlığamıyacaktır. Çünkü onlar Allah ile Peygamberine küfrettiler. Hak Tealâ fâsık olanları hidayete ulaştırmaz (41).

---

yoksa manevî mücadele mi? Münafıklar zâhiren müslüman oldukları için onlarla muharebeye imkân yoktu. Bu, böyle olduğuna göre burada emrolunan mücahede, kılıç mücahedesi olmamak icabeder. Bu mücahede bütün manevi kuvvetleri harekete getiren mücahededir. Resuli Ekrem, bütün kuvvetiyle kâfirlerle münafıklara islâmiyeti anlatacak, bundan başka onlara kat'iyyen eğilmiyecek, onların kat'iyyen tesiri altında kalmıyacak ve onun için sert davranacaktı (Mevlâna Muhammed Alî, Kur'an tercümesi, sahife 414).

[38] Bu iş, Resuli Ekremi katlederek islâmiyeti imha etmekti. Münafıklar, buna hiçbir suretle muvaffak olamadılar.

[39] Müslümanların Medineye gitmeleri, Medinelileri zenginleştirmişti. Buna rağmen münafıklar islâmiyet aleyhinde cephe aldılar.

[40] Tebuk seferi için iane toplandığı zaman zengince müslümanlar büyük teberrularda bulunmuşlar, fakirler de sây ve gayret mukabili olarak ellerine geçirdiklerini vermişlerdi. Münafıklar bunların ikisiyle de alay ettiler. Zenginlerin servetini gösterdiklerini, fakirlerin iane verenler arasında sayılmak için eline geçeni getirdiklerini söylediler.

[41] Bu suretle müslümanlarla münafıklar arasındaki ruhanî münasebetler

يكذبون ﴿٧٧﴾ ألم يعلموا أن الله يعلم سرهم ونجويهم
وأن الله علام الغيوب ﴿٧٨﴾ الذين يلمزون المطوعين من
المؤمنين في الصدقات والذين لا يجدون إلا جهدهم
فيسخرون منهم سخر الله منهم ولهم عذاب أليم ﴿٧٩﴾
استغفر لهم أو لا تستغفر لهم إن تستغفر لهم سبعين
مرة فلن يغفر الله لهم ذلك بأنهم كفروا بالله ورسوله
والله لا يهدي القوم الفاسقين ﴿٨٠﴾ فرح المخلفون بمقعدهم
خلاف رسول الله وكرهوا أن يجاهدوا بأموالهم و
أنفسهم في سبيل الله وقالوا لا تنفروا في الحر قل نار جهنم
أشد حرا لو كانوا يفقهون ﴿٨١﴾ فليضحكوا قليلا
وليبكوا كثيرا جزاء بما كانوا يكسبون ﴿٨٢﴾ فإن رجعك

الله إلى طائفة منهم فاستأذنوك للخروج فقل لن تخرجوا
معي أبدا ولن تقاتلوا معي عدوا إنكم رضيتم بالقعود
أول مرة فاقعدوا مع الخالفين ﴿٨٣﴾ ولا تصل على أحد منهم
مات أبدا ولا تقم على قبره إنهم كفروا بالله ورسوله
وماتوا وهم فاسقون ﴿٨٤﴾ ولا تعجبك أموالهم وأولادهم
إنما يريد الله أن يعذبهم بها في الدنيا وتزهق أنفسهم
وهم كافرون ﴿٨٥﴾ وإذا أنزلت سورة أن آمنوا بالله وجاهدوا
مع رسوله استأذنك أولوا الطول منهم وقالوا ذرنا نكن
مع القاعدين ﴿٨٦﴾ رضوا بأن يكونوا مع الخوالف
وطبع على قلوبهم فهم لا يفقهون ﴿٨٧﴾ لكن الرسول والذين
آمنوا معه جاهدوا بأموالهم وأنفسهم وأولئك لهم الخيرات

BÖLÜM : 11 — MÜNAFIKLARLA MÜNASEBETLERİN KESİLMESİ

82 (*Muharebeye çıkmıyarak*) geride kalanlar, Resulullahın gitmesinden sonra evlerinde oturduklarından sevindiler ve Allah yolunda mallariyle, canlariyle savaşmak istemediler. "Sıcakta gazaya çıkmayınız! dediler. De ki: Bilseler, cehennem ateşinin sıcağı daha çok şiddetlidir. 83 Onlar işledikleri günahların tam karşılığını kazandıklarından az gülecekler, çok ağlıyacaklar! 84 Onun için (*seferden döndüğün zaman*) münafıklardan bir taife, seninle birlikte gazaya çıkmak için müsaade istiyecek olursa, de ki: Artık benimle

---

kesiliyor. Sahihi Buharide şu Hadisi Şerif rivayet olunuyor: «Münafıkların reisi olan Ubeyyoğlu Abdullah öldüğü zaman onun oğlu Resuli Ekreme müracaat ederek babasını kefenlemek için onun gömleğini istemişti. Resuli Ekrem bu arzuyu kabul ederek gömleğini vermiş, daha sonra cenazede bulunmak için vukubulan davete de icabet etmiş, fakat Hazreti Ömer Resuli Ekremin eteğine yapışarak, Ubeyyoğlunun münafık olduğunu, Kur'anın onların cenaze namazını kılmayı menettiğini söylemiş, Resuli Ekrem de yukarıki âyeti yani «ister onların yarlığanmala-

kat'iyyen çıkamazsınız. Benimle birlikte hiçbir düşmana karşı harbedemezsiniz. Çünkü ilkönce (*geride kalıp*) oturmağa razı oldunuz. Haydi geri kalanlarla beraber oturun (42). 85 Onlardan ölen hiçbir kimsenin kat'iyyen namazını kılma! Kabrinin yanında durma! Onlar Allah ile Peygamberini inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler (43). 86 Mallarının (*bolluğu*), çoluk çocuklarının (*çokluğu da, hiç*) müteaccip etmesin. Allah onları dünyada bunlarla azaba uğratmak, onların kâfir olarak canlarını almak istiyor. 87 "Allaha iman edin, Allahın Peygamberiyle, birlikte cihat edin„ diye bir sûre indirilince (*münafıkların*) servetçe ileri gelenleri hemen senden müsaade isterler. "Bizi bırak, geride kalıp oturanlarla birlikte bulunalım!„ derler. 88 Onlar geride kalanlarla birlikte kalmağa razı oldular. Kalpleri mühürlendi. Artık onlar (*birşey*) anlamazlar. 89 Fakat Peygamber ile onunla beraber olan müminler mallariyle, canlariyle savaştılar, iyiliklerin her türlüsü onlarındır. Felâha erenler de onlardır. 90 Allah onlar için altından ırmaklar akar Cennetler hazırladı. Orada daim kalacaklardır. En büyük muvaffakıyet, en büyük saadet de budur.

BÖLÜM : 12 — BEDEVİ MÜNAFIKLAR

91 Bedevîlerden (44) özür dileyerek (*muharebeye gitmek*)

---

rını dile, ister onların yarlığanmalarını dileme» âyetini okuyarak Kur'anın kendisini muhayyer bıraktığını anlattıktan sonra ölen bir adamın yarlığanması için yetmiş kereden fazla dilemekle Allahın bunu ihsan edeceğini bilse bunu yapmakta gecikmiyeceğini söylemiş ve Ubeyyoğlunun cenaze namazını kılmıştı. Hâdise, Resuli Ekremin en müthiş hasımlarına karşı da nekadar merhametli olduğunu gösteriyor.

[42] Bu suretle, münafıklar ve müslümanlar arasında cismanî rabıtalar da kesiliyor. Münafıklara karşı tatbik olunan ceza bundan ibarettir. Bu ceza onları, gazalara götürmemektir. Bundan başka müfessirle, Salebe namında bir münafıktan bahseder ve Resuli Ekremle Hazreti Ebu Bekir, Ömer ve Osmanın ondan zekât almayı kabul etmediklerini söylerler. Demek ki münafıklara müslüman diye bakılmıyor, münafıklar islâm cemaatine dahil sayılmıyor, fakat vatandaş sıfatiyle, diğer vatandaşlar gibi hareket ediyorlardı.

[43] Müfessirler buralarda münafıkların reisi Ubeyyoğlu Abdullaha işaret olunduğunu söylerler. 81 inci âyetin tefsirinde Abdullahın son demindeki halini nakletmiştik. Abdullah Resuli Ekremin gömleğiyle tekfin olunmuş, cenaze namazı da Resuli Ekrem tarafından kılınmıştı. Bu Âyeti Kerime ile münafıkların cenaze namazını kılmaması da emrolunuyor ve münafıkların Allah ile peygamberini inkâr ettikleri ve fâsik oldukları anlatılıyor. Artık bunlara müslüman muamelesi yapmağa imkân kalmamıştı.

[44] Nassı Kerimdeki aslı «a'rab» dır. Ve Ezherî'ye göre «a'rabî» nin cemidir.

istemiyenler (45) gelerek (*geride kalıp*) oturmak için izin istediler. Allah ile Peygamberine yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlar acıklı azaba duçar olacaklardır. 92 Zayıf ve malûl olanlar, hastalar, harcedecek birşey bulamıyanlar, Allah ile Peygamberine sadık ve samimî kaldıkça, (*muharebeye gitmedikleri için*) ayıplanmazlar. (*Onların harbe gitmemelerinde beis yoktur*). İyilik edenleri (*ayıplamak için*) yol yoktur. Hak Tealâ yarlığayıcı, bağışlayıcıdır. 93 Kendilerine binek vererek götüresin diye gelip onlara " sizin için binek bulamadım„ dediğin vakit (*Allah yolunda*) harcedecek birşey bulamadıkları için mahzun olarak gözyaşı dökenleri de (*ayıplamağa*) yol yoktur. 94 (*Ayıplanmağa*) lâyık olanlar, zengin oldukları halde senden geri kalmak için müsaade isteyenlerdir Bunlar, geride kalanlarla beraber bulunmağa razı oldular, bunların kalplerine mühür vuruldu. Onun için onlar herşeyi takdirden âcizdirler.

CÜZ: 11

95 Siz onlara geri döndüğünüz zaman sizden özür dileyecekler, de ki: özür dilemeyin, size asla inanmayız. Hak Tealâ bize sizin hallerinizi, haberlerinizi bildirdi. Allah da, Peygamberi de sizin yapacaklarınızı görecek. Sonra görünmiyen ve görünen herşeyi (*bilene*) dönecek, O da bütün yaptıklarınızı yüzünüze vuracak. 96 Onlara geri döndüğünüz zaman, (*muahaze ve tekdirinize uğramamak ve sizi korkutmamak için*) Allah ile yemin edecekler, siz onları muahazeden vazgeçin. Onlar (*o kadar*) murdar ve (*fena*) kimselerdir ki (*muahaze ve tekdir ile yola gelmezler*). Yurtları, yaptıklarının cezası olarak, cehennemdir. 97

A'rabî, arap çölünde oturan ve otlak ile su bulmak için bir yerden bir yere göçen, demektir. Bunlar arap ta olabilirler, arap köleleri de olabilirler. (Lisan-ül-Arab) sahibine göre asıl araplar böyle değildir. Bunların, arap neslinden olmaları lâzımdır. Gene bunlara göre, Mekkeden hicret eden **muhacirine** ve Medinede onlara yardım eden **Ansara** «a'rab» demek caiz değildir. Bunlar arap şehirlerinde yerleşmiş oldukları için onlara arap denir.

[45] Bazılarına göre Esed ve Gatfan kabilelerine, bazılarına göre Tufeyl oğlu Amr ailesine işaret olunuyor. Bunlar ya sahte bir takım mazeretler ileri sürerek harbe iştirak etmek istememişler, yahut sahte olup olmadığını tahkika imkân bulunmıyan mazeretler serdetmişlerdi. **(Râzî, Zemahşerî)**

سُورَةُ التَّوْبَةِ ١٦٤

وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ۝
وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذ۪ينَ
كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُص۪يبُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ
عَذَابٌ اَل۪يمٌ ۝ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى
الَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِه۪ مَا
عَلَى الْمُحْسِن۪ينَ مِنْ سَب۪يلٍ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ۝ وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ
اِذَا مَا اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا اَجِدُ مَا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ
تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَف۪يضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ
۝ اِنَّمَا السَّب۪يلُ عَلَى الَّذ۪ينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَاءُ رَضُوا
بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

الْجُزْءُ الْحَادِي عَشَرَ ١٦٥

يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ
نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ
لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ
جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ
فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِق۪ينَ ۝
اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ
اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ۝ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ
مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ
وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ۝ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

Onlardan hoşnut olasınız diye, size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da Hak Tealâ, fâsıklardan, asla hoşnut olmaz. 98 Bedevîler kâfirlik ve münafıklıkta (*şehirlilerden*) beterdirler. Allahın Peygamberine gönderdiği hükümleri bilmemeğe ve tanımamağa daha lâyıktırlar (46). Hak Teâla herşeyi hakkiyle bilir, herşeyi hikmetle çevirir. 99 Bedevîlerden öyleleri vardır ki harcettiğini, ziyan sayar, başınıza belâların gelmesini beklerler, belâ onların başına gelsin. Hak Tealâ herşeyi işitir ve bilir. 100 Bedevîlerden öyleleri de var ki Allaha ve âhiret gününe inanır, harcettiğini Allaha yakın olmak ve Peygamberin duasını kazanmak için vesile sayar. İyi bilin ki, (*bu böyledir*). Onların yaptıkları, yakınlığa vesiledir. Allah onları rahmetine kabul edecektir. Zıra Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır.

---

[46] Kur'an, vahşet ve cehaletleri bu dereceye varan insanları ıslah edecektir. 100 üncü âyet Kur'anın bunları da ıslaha muvaffak olduğunu gösteriyor.

BÖLÜM : 13 — MÜNAFIKLARIN CEZASI

101 Muhacirlerden, Ansardan en ileri ve evvel gelenlerle iyilikte onlara uyanlardan Allah hoşnut oldu, onlar da Allahtan hoşnut oldular (47). Allah onlara altından ırmaklar akan Cennetler hazırladı. Onlar orada ebedî kalırlar, en büyük muvaffakıyet de budur.
102 Etrafınızdaki bedevîler içinde münafıklar var (48). Medine halkının içinde de öyle. Münafıklık onların iliğine işlemiştir. Sen onları bilmezsin. Biz biliriz. Onları iki kere azaba uğratacağız (49). Sonra onlar daha büyük bir azaba uğrıyacaklardır.
103 Başkaları da günahlarını itiraf ettiler. Bunlar iyi işi kötü işle karıştırmışlardı. Hak Tealâ belki de onların tevbelerini kabul eder, Zira Allah yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır.
104 Onları temizlemek, paklamak için mallarından sadaka al (50). Onlara dua et. Senin duan, onlara sükûnet verir. Hak Tealâ, herşeyi işitir, herşeyi hakkiyle bilir.
105 Bilmiyorlar mı ki Allah kullarının tevbelerini kabul eder, sadakalarını kabul eyler. Tevbeleri kabul edicidir, bağışlayıcıdır.
106 De ki: Çalışın, yapın! Allah da, Allahın Peygamberi de, müminler de yaptığınızı görecekler, (*sonra*) görünmiyen, görünen herşeyi bilene götürüleceksiniz. O da bütün işlediklerinizi size bildirecektir.
107 Diğerleri de Allahın hakları ndaki emrini beklerler (51). Allah onları ya azaba uğra-

---

[47] Muhacirler, islâmiyeti Mekkede kabul ederek Habeşistana veya Medineye hicret edenler; Ansar yani yardımcılar, hicretten evvel islâmiyeti kabul ederek muhacirlere yardım eden Medine müslümanlarıdır.

[48] Cuheyne, Eslem, Eşc'a kabileleri bu sırada Medine etrafında bulunuyorlardı. (Keşşaf)

[49] Münafıklar bu dünya hayatında iki kere azaba uğradılar. Bunlar İslâm cemaatinin müdafaası için toplanan ianelere, azçok müdafaaya da iştirak ediyor, zekât veriyor ve bütün bunları istemiyerek, acıyarak yapıyor, bu yüzden azap duyuyorlardı. Münafıklar, müslümanları kandırarak kendilerini müslüman tanıtmak için bütün bunlara katlandıktan sonra bunlar, islâm cemaatinden ayırd edilmişlerdi. Resuli Ekrem bir cuma günü, hutbe irad ederken münafıkların isimlerini saymış, bunlar da cemaatin içinden çıkıp gitmişlerdi Münafıkların bu şekilde teşhiri de onlar için ayrıca bir azaptı.

[50] Bunlardan sadaka alınması, onları kötülükten, fenalıktan temizlemek içindi. Peygamberin duası ise onların kalplerine huzur ve sükûnet vermiştir. Bu Âyeti Kerime, zekât ve sadakanın münafıklardan kabul olunmadığını gösteriyor.

[51] Hazreti İbn Abbas ile bazı müfessirler, bunlardan Tebuk seferine iştirak etmiyen müminlerin murat olunduğunu söylediler. Bunlar Malik oğlu «Kâ'b» Ümeyye oğlu Hilâl, Rabi' oğlu Marara idiler.

سورة التوبة

ويتخذ ما ينفق قربات عند الله وصلوات الرسول ألا إنها
قربة لهم سيدخلهم الله في رحمته إن الله غفور رحيم
۝ والسابقون الأولون من المهاجرين والأنصار والذين
اتبعوهم بإحسان رضي الله عنهم ورضوا عنه وأعد لهم
جنات تجري تحتها الأنهار خالدين فيها أبدا ذلك
الفوز العظيم ۝ وممن حولكم من الأعراب منافقون
ومن أهل المدينة مردوا على النفاق لا تعلمهم نحن نعلمهم
سنعذبهم مرتين ثم يردون إلى عذاب عظيم ۝ وآخرون
اعترفوا بذنوبهم خلطوا عملا صالحا وآخر سيئا عسى الله أن
يتوب عليهم إن الله غفور رحيم ۝ خذ من أموالهم صدقة
تطهرهم وتزكيهم بها وصل عليهم إن صلاتك سكن لهم

الجزء الحادي عشر

والله سميع عليم ۝ ألم يعلموا أن الله هو يقبل التوبة
عن عباده ويأخذ الصدقات وأن الله هو التواب الرحيم
۝ وقل اعملوا فسيرى الله عملكم ورسوله والمؤمنون
وستردون إلى عالم الغيب والشهادة فينبئكم بما كنتم
تعملون ۝ وآخرون مرجون لأمر الله إما يعذبهم وإما
يتوب عليهم والله عليم حكيم ۝ والذين اتخذوا مسجدا
ضرارا وكفرا وتفريقا بين المؤمنين وإرصادا لمن حارب
الله ورسوله من قبل وليحلفن إن أردنا إلا الحسنى والله
يشهد إنهم لكاذبون ۝ لا تقم فيه أبدا لمسجد أسس على التقوى
من أول يوم أحق أن تقوم فيه فيه رجال يحبون أن يتطهروا والله
يحب المطهرين ۝ أفمن أسس بنيانه على تقوى من الله ورضوان

tır, yahut tevbelerini kabul eder. Hak Tealâ herşeyi bilir, herşeyi hikmetle çevirir. 108 Zarar vermek, içlerindeki küfrü (*gizlemek veya kuvvetlendirmek*), müminler arasına tefrika salmak, daha evvel Allah ile, Peygamberiyle savaşanı gözlemek için mescit yapanların ve "iyilikten başka birşey istemedik" diye yemin edenlerin yalancı olduklarına Allah şahittir (52). 109 Orada asla durma! İlk gününden takva üzerine kurulan mescitte durmak, evlâdır. Onun içinde tertemiz olmayı seven adamlar vardır. Hak

[52] Ganam kabîlesine mensup münafıklardan on iki kişi, hıristiyan bir rahip olan Ebu Âmirin teşvikiyle Kuba mescidi civarında, bu mescidi gözden düşürmek için bir mescit inşa etmişlerdi. Ebu Âmir, Hazreti Peygamberle uzun uzadıya harbettikten sonra Huneyn harbini müteakıp Suriyeye kaçmış, oradan münafıklarla muharebe ederek, Hazreti Peygamberi mağlûp etmek için Suriyeden bir ordu ile geleceğini haber vermiş ve kendisine bir mescit inşa etmelerini istemişti. Bu âyette bahis mevzuu olan mescit budur. Fakat Ebu Âmir, Suriyede öldü ve mescidi onun için hazırlıyanlar ümidi keserek Hazreti Peygamberin bu mescide girmesini istemişlerdi. Resuli Ekrem, ilâhî vahy ile bu mescide girmekten menolundu ve mescit yıkıldı.

Tealâ da temizlenenleri sever. 110 Binasını — Allaha karşı vazifelerine riayet etmek — (*Allah*) rızasını kazanmak temelleri üzere kuran mı daha hayırlıdır, yoksa yıkılmakta olan bir yarın kenarına kurarak onunla beraber cehennem ateşine çöken mi?! Hak Tealâ zalim kimseleri hidayete iletmez. 111 Onların kurdukları bina, kalplerine şüphe verir durur. Kalpleri parça parça oluncaya kadar (53)! Hak Tealâ herşeyi hakkiyle bilir, ona göre hükmünü verir.

BÖLÜM : 14 — MÜMİNLER

112 Allah, müminlerin canlarını, mallarını (*kendi yoluna vakfetmeleri*) mukabilinde onlara cennet vermiştir (54). Onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. Allahın bu öyle bir va'didir ki Tevratta da, İncilde de (55), Kur'anda da sabittir. Allahtan ziyade ahdinde duran ve yerine getiren kim olabilir? (*Hak uğurundaki*) bu karşılıklı taahhütten dolayı sevinin. En büyük nimet ve selâmet budur. 113 (*Her türlü günahtan*) tevbe edenler,

---

[53] Kalplerin parça parça olmasından murat, son derece şiddetli kederlere, ıstıraplara uğramak, yahut samimî nedametle tevbedir. (Râzî)

[54] Kur'anı Kerimde cennet, hayatta en büyük gayesine varmayı, insandaki bütün kuvvet ve melekelerin tam inkişafını remzeder. Bu muvaffakıyete ermenin şartı, Âyeti Kerimede beyan olunduğu gibi, müminin canını da, malını da Allah yoluna vakfetmesidir.

[55] Hıristiyan münakkitler bu âyete çok ilişirler. Kur'anı tercüme eden Wherry evvelâ Brinkmanın «İslâmiyet Hakkında Notlar» unvanlı eserinde bu âyet hakkındaki itirazını nakleder. Brinkman diyor ki: «Kur'anda bundan daha aslı olmıyan birşey yoktur.» Sonra Wherrynin kendisi de ayni fikirde olduğunu ilâve eder. Âyeti Kerimede, Allahın, Hak yolunda malını ve canını esirgemiyen müminlere, cennet vadettiği beyan olunuyor. Bu esasa bugün ellerde dolaşan Tevrat ile İncil nüshalarında da tesadüf ediyoruz. Hazreti İsa zengin bir gence diyor ki: «Eğer kâmil olmak istersen, git, nen varsa sat, fıkaraya ver, semada hazineye malik olacaksın. Ve gel! Bana tâbi ol» (Metta İncili (19 : 21) Petro, Hazreti İsâya : «Biz herşeyi terkederek sana tâbi olduk. İmdi neye mâlik oluruz?» demiş, Hazreti İsâ cevap olarak: «...Siz on iki taht üzerinde oturacaksınız» demiş, sonra herkim haneler, ya biraderler, ya hemşireler, ya peder, ya valide, ya zevce, ya evlât, ya tarlaları benim ismim için terketmiş olursa yüz katını alacak, hem ebedî hayata vâris olacak!» sözlerini ilâve etmişti. Tevratta da buna mümasil esaslara tesadüf ederiz. Benî İsrailin süt ile bal akan diyarda çoğalması için vukubulan İlâhî vaid, şu şarta bağlıdır. «Allahın olan Rabbı, bütün kalbinden, bütün canından, bütün kuvvetinden sevesin! (Tesniye kitabı 6 : 3.) Bu da canı da, malı da Allah yoluna vakfetmekten farksızdır.

O halde hıristiyan münakkitlerin sözleri ve tarizleri tamamiyle esassızdır.

خير أم من أسس بنيانه على شفا جرف هار فانهار به في نار
جهنم والله لا يهدي القوم الظالمين ۝ لا يزال بنيانهم
الذي بنوا ريبة في قلوبهم إلا أن تقطع قلوبهم والله عليم
حكيم ۝ إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم
بأن لهم الجنة يقاتلون في سبيل الله فيقتلون ويقتلون
وعدا عليه حقا في التوراة والإنجيل والقرآن ومن أوفى
بعهده من الله فاستبشروا ببيعكم الذي بايعتم به
وذلك هو الفوز العظيم ۝ التائبون العابدون الحامدون
السائحون الراكعون الساجدون الآمرون بالمعروف و
الناهون عن المنكر والحافظون لحدود الله وبشر المؤمنين
۝ ما كان للنبي والذين آمنوا أن يستغفروا للمشركين

ولو كانوا أولي قربى من بعد ما تبين لهم أنهم أصحاب الجحيم
۝ وما كان استغفار إبراهيم لأبيه إلا عن موعدة
وعدها إياه فلما تبين له أنه عدو لله تبرأ منه إن إبراهيم
لأواه حليم ۝ وما كان الله ليضل قوما بعد إذ هداهم
حتى يبين لهم ما يتقون إن الله بكل شيء عليم ۝ إن الله
له ملك السماوات والأرض يحيي ويميت وما لكم من دون الله من
ولي ولا نصير ۝ لقد تاب الله على النبي والمهاجرين و
الأنصار الذين اتبعوه في ساعة العسرة من بعد ما كاد يزيغ
قلوب فريق منهم ثم تاب عليهم إنه بهم رءوف رحيم ۝
وعلى الثلاثة الذين خلفوا حتى إذا ضاقت عليهم الأرض بما
رحبت وضاقت عليهم أنفسهم وظنوا أن لا ملجأ من الله

(*Allaha tam ihlâs ile*) kulluk edenler, (*Allaha*) hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, fenalıktan nehyedenler, Allahın hükümlerini hakkiyle gözetenler.. İşte bu müminleri müjdele! 114 Müşriklerin, cayır cayır yanan ateşin yâranı oldukları besbelli olduktan sonra, hısım da olsalar, onların yarlığanmalarını dilemek, Peygambere de, iman edenlere de yaraşmaz (56) 115 Babasının yarlığanması için İbrahimin yalvar-

[56] Âyeti Kerime, müşriklerin mağfirete nail olmaları için duayı menetmiyor. Menolunan, cehennemlik oldukları artık meydana çıkan müşriklerin yarlığanmaları için duadır. Daha sonraki âyet, Hazreti İbrahimin müşrik olan babası için dua ettiğini, ancak onun yola gelmez Allah düşmanı olduğunu anlar anlamaz ondan her ilişiği kestiğini açıkça gösteriyor. Mesele bir insanın cehennemlik olduğuna nasıl hükmedileceğidir. İnsanları irşat için peygamber çıktığı zaman muhalefetle karşılanır. Bazı muhalifler onu muvaffakıyetsizliğe uğratmak için, ellerinden gelen herşeyi yaparlar. İbrahimin babası da bunlardandı. İbrahimin en inatçı düşmanı idi. Arap müşrikleri de Resuli Ekreme karşı bu şekilde hareket ettiler. Bunlar Resuli Ekrem ile arkadaşlarına karşı her türlü eza ve cefayı reva gördükleri halde, Hazreti Peygamber de, müminler de, müşriklerin hidayete ermeleri için hep dua ederlerdi. Nihayet bunların ıslah olmıyacakları anlaşılmış, Peygamber de, müminler de onlara duadan vazgeçmişlerdi.

ması, babasına söz vermesinden ileri gelmişti. Babasının Allah düşmanı olduğu ona belli olunca o da teberri etti. İbrahim, yumuşak kalpli, halim bir insandı. 116 Hak Tealâ, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra onu yoldan çıkarmaz. Belki onlara nelerden sakınacaklarını belli eder. Allah, herşeyi hakkiyle bilir (57). 117 Göklerle yerin feleği Allahındır. Hem diriltir, hem öldürür. Allahtan başka sizin yârınız, yardımcınız, yoktur. 118 Hak Tealâ, Peygamberin, içlerinden bir takımının gönülleri dönmek üzere iken güçlük ânında ona tâbi olan Muhacirlerle Ansarın tevbelerini kabul etti. Sonra onları tevbeleri dolayısiyle af buyurdu. Çünkü onlar hakkında son derece esirgeyici ve bağışlayıcıdır (58). 119 Geri kalan üç kişiye, yeryüzü bütün genişliği ile dar gelip, gönülleri de içlerinde büsbütün darlaşarak, Allaha karşı Allahtan başka sığınacak bir penah olmadığını anladıktan sonra, onların eski hallerine dönmeleri için, tevbelerini kabul etti. Hak Tealâ tevbeleri kabul edici ve bağışlayıcıdır (59).

BÖLÜM : 15 — MÜMİNLERİN VAZİFELERİ

120 Ey iman edenler! Allahın (*emirlerine, karşı gelmekten*)

---

[57] Müşrikler eğri yola sapıyorlar, müslümanlara karşı düşmanlıklarını pek ilerilere götürüyor ve bu yüzden müslümanlar onlarla her münasebeti kesiyorlardı. Müşriklerin bu hali, Allahın onları saptırması yüzünden değildir. Çünkü Allah doğru yolu göstermiş, insanların nelerden sakınmaları lâzım geldiğini belli etmiştir.

[58] Tevbe için, insanın mutlaka günah işlemiş olması şart değildir. Âyeti Kerimede bahis mevzuu olan «Güçlük ânı» Tebuk gazasıdır. Ona «Usret» gazası da denilir. Sebebi bu gaza sırasında ortalığın son derece sıcak, yiyeceklerin az olması, bir aralık, bir hurmanın iki kişiye taksim edilecek derecede sıkıntı çekilmesi, bir devenin on kişiye tahsis olunmasıdır. Âyeti Kerimede Muhacirlerle Ansardan bir takımın, gönülleri dönmek üzere olduğu söylenilmekle bunların sarsılmadıkları, bozulmadıkları, yalnız içlerinden birşey geçtiğini gösteriyor. Bununlaberaber hepsi de güçlük ânında sebat etmişler, Allah ta onların tevbelerini kabul etmiştir.

[59] Bu üç kişinin üçü de Ansardandılar. İsimleri Mâlik oğlu Kâ'b, Ümeyye oğlu Hilâl ve Rabi' oğlu Mararadır. Bunlar Tebuk gazasına iştirak etmiyerek geride kalmışlardı. Resuli Ekrem, Tebuktan avdeti üzerine bunlarla konuşmadı. Bütün müslümanlar da onlarla konuşmadılar. Üçü de evlerine çekilip münzevî yaşadılar. Bu hal tam elli gün devam etti. Kâ'b, çok mühim bir adamdı. Onun bu muameleye uğradığını duyan Gassan hükümdarı, kendisine bir mektup yazarak memleketine davet etmiş ve birçok vaitlerde bulunmuş, Kâ'b, mektubu ocağa atarak yakmış ve Gassan hükümdarına cevap bile vermemişti.

Nihayet bu üç kişinin tevbeleri kabul olunarak haklarında bu Âyeti Kerime nazil olmuştur.

sakının ve doğrularla beraber olun (60). 121 Medine halkı ile civarındaki bedevîlerin, Allah ile Peygamberinden geri kalmaları, kendi nefislerini onun nefsine üstün tutarak birşey istemeleri yaraşmaz (61). Çünkü onlara Allah yolunda erişecek susuzluk, yorgunluk, açlık, yahut onların kâfirleri kızdıracak surette bir yere ayak basmaları veya bir düşmanı yenmeleri (62) gibi hal ve hareketler yoktur ki mukabilinde onlara iyi bir amel yazılmasın. Hak Tealâ iyi işler işliyenlerin mükâfatını zayi etmez. 122 Onlar az çok ne harcederler, nekadar yol giderler, bir vadiyi geçerlerse onlara yazılır. Hak Tealâ onları, işlediklerinden daha iyisiyle mükâfatlandıracaktır. 123 Müminlerin hepsi de seferber olacak değildirler. İçlerinde her sınıftan bir cemaat sefere çıkmalı, bir kısmı da din hususunda vukuf kesbetmek, din ahkâmını öğrenmek için çalışmalı, geri döndükleri zaman kavimlerine ihtarlarda bulunmalı ki belki onlar da çekinirler (63).

BÖLÜM : 16 — İLÂHİ VAHYİN TESİRİ

124 Ey iman edenler! Kâfirlerden size yakın olanlarla savaşın (64). Bunlar sizde sertlik görsünler (65). Bilin ki Allah (*fenalıktan*) sakınanlarla beraberdir. 125 Bir sûre indirildiği za-

---

[60] Doğrulardan murat, hak davasına sadık, en müşkül ve en tehlikeli şerait içinde de ona yar olanlardır. Bundan evvelki âyette, hak davası için sefere çıkan Resuli Ekreme iltihak hususunda vazifelerini ihmal eden üç kişiden bahsolunmuştu. Bu âyet umumî bir prensip koyarak müslümanların daima hak ve hakikat davasına sadık kalmalarını, hak ve hakikat ehliyle beraber olmalarını tavsiye ediyor

[61] Yani Resuli Ekrem her zahmete katlanıyorken onların istirahat istemeleri, huzur aramaları, kendi canlarını onun canına üstün tutmaları yaraşmaz. Resuli Ekrem, Tebuk seferine çıktığı zaman ona iltihak etmiyenler bulunmuştu. Fakat hakikî müminler hatalarını anlıyarak hemen yola çıkmışlar ve orduya erişmişlerdi. Bu şekilde hareket edenlerin biri Ebu Heyseme idi. Bu zat bahçesinde oturuyorken şöylece düşünmüş: Burada serin bir gölgelikte oturuyorum. Etrafımda olgun hurmalar, temiz sular, güzel bir zevce var. Resuli Ekremse sıcaklarda, toz toprak içinde yol alıyor. Bu hal bana yakışmaz! demiş ve derhal yola çıkmıştı.

[62] Düşmanı yenmek, öldürmek, esir almak.

[63] Burada din hususunda vukuf kesbetmekten, din ahkâmını öğrenmekten bahsolunması Kur'anın hedefini gösteriyor. Harbe ait ahkâm arasında islâmiyeti iyi anlıyacak ve iyi anlatmağa muvaffak olacak müslümanlar da yetiştiriliyor ve bunların islâmiyeti neşretmeleri için çalışılıyor. İslâmiyetin hayat ve memat mücadeleleri arasında dini ve hakikati neşr için bu işe ehemmiyet vermesi, onun nasıl intişar ettiğini göstermeğe kâfidir.

[64] Yakın olanlarla harbetmenin sebebi, bunların müslümanlara yakın ol-

سورة التوبة

إلا إليه ثم تاب عليهم ليتوبوا إن الله هو التواب الرحيم ﴿١١٨﴾
يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين ﴿١١٩﴾
ما كان لأهل المدينة ومن حولهم من الأعراب أن يتخلفوا
عن رسول الله ولا يرغبوا بأنفسهم عن نفسه ذلك بأنهم
لا يصيبهم ظمأ ولا نصب ولا مخمصة في سبيل الله ولا
يطئون موطئا يغيظ الكفار ولا ينالون من عدو نيلا إلا
كتب لهم به عمل صالح إن الله لا يضيع أجر المحسنين ﴿١٢٠﴾
ولا ينفقون نفقة صغيرة ولا كبيرة ولا يقطعون
واديا إلا كتب لهم ليجزيهم الله أحسن ما كانوا يعملون ﴿١٢١﴾
وما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل
فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين ولينذروا قومهم

الجزء الحادي عشر

إذا رجعوا إليهم لعلهم يحذرون ﴿١٢٢﴾ يا أيها الذين آمنوا
قاتلوا الذين يلونكم من الكفار وليجدوا فيكم غلظة و
اعلموا أن الله مع المتقين ﴿١٢٣﴾ وإذا ما أنزلت سورة فمنهم من
يقول أيكم زادته هذه إيمانا فأما الذين آمنوا فزادتهم
إيمانا وهم يستبشرون ﴿١٢٤﴾ وأما الذين في قلوبهم مرض
فزادتهم رجسا إلى رجسهم وماتوا وهم كافرون ﴿١٢٥﴾
أولا يرون أنهم يفتنون في كل عام مرة أو مرتين ثم لا
يتوبون ولا هم يذكرون ﴿١٢٦﴾ وإذا ما أنزلت سورة نظر
بعضهم إلى بعض هل يراكم من أحد ثم انصرفوا صرف الله
قلوبهم بأنهم قوم لا يفقهون ﴿١٢٧﴾ لقد جاءكم رسول
من أنفسكم عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم بالمؤمنين

man içlerinden “bu sûre hanginizin imanını artırdı?„ deyip (*alay edenler oluyor*) (66), müminlere gelince (*bu sûre*) onların imanlarını artırır, kemale erdirir ve onları sevindirir. 126 Kalplerinde hastalık olanlarınsa, bu sûre ile, murdarlıklarına murdarlık katılır (67) ve onlar kâfir olarak ölürler. 127 Görmüyorlar mı ki her yıl bir veya iki defa musibete uğruyorlar (68) da gene tevbe etmiyorlar ve akıllarını başlarına almıyorlar. 128 Bir sûre indirilince, onlar biribirlerine bakarlar ve “acaba bizi bir gören var mı?„ derler, sonra giderler. Onlar anlamaz bir kavim

---

maktan istifade ederek müslümanlar aleyhinde her türlü hareket ve tecavüzde bulunmaları idi.

[65] Murat müslümanların şecaat göstererek düşmanı yıldırmaları ve onun tazyik ve tecavüzünden kurtulmalarıdır.

[66] Bunlar münafıklar ve kâfirlerdir.

[67] Kur'an vahyolundukça bunların kalplerindeki kötülük ve murdarlık artıyordu. Kalpleri büsbütün kararıyordu.

[68] Felâketlere ve mağlûbiyetlere uğramakta idiler.

oldukları için Allah da onların kalplerini döndürdü. 129 Size kendinizden öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir, kalbi üstünüzde titrer, müminlere karşı esirgeyici, bağışlayıcıdır (69). 130 Şayet onlar yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter, Ona dayandım, Ona güvendim. Büyük mülkün sahibi Odur.

SÛRE: 10

YUNUS SÛRESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 11 kısımdır. 109 âyettir.)

Konusu:

Bu sûrede Hazreti Yunus ile kavmından bahsolunursa da Hazreti Nuhtan, Hazreti Musâdan daha mufassal bir suretle bahsedilir. Fakat sûrenin mevzuu, ilâhî rahmetin gazaba üstün olduğudur. Bu mevzua en çok uyan kıssa Hazreti Yunusun kıssası olduğundan sûreye (Yunus) sûresi denilmiştir.

Sûrede ilâhî vahyin doğruluğu anlatıldıktan sonra Allahın insana karşı rahmeti gösterilmektedir. Sûrenin ilk iki kısmında bunlar bahis mevzuu olur, üçüncü kısımda Allahın insanlara karşı azabını birdenbire göndermiyerek onları imhal ettiği anlatılır. Dördüncü kısım ilâhî rahmetin delillerini gösterir ve tabiat âlemine işaret ederek Allahın büyük lûtuflarını, Ondan başkasının veremiyeceği büyük ihsanları sayar ve bunların nasıl eşsizse İlâhî vahy gibi büyük bir ihsanın da ancak Onun tarafından verileceğini izah eder.

Sûrenin beşinci kısmı suçluların her halde ceza göreceklerini söylemekle beraber altıncı kısmı ilâhî rahmetin genişliğini gösterir ve yedinci kısmı müminlerle kâfirleri mukayese eder.

Sûrenin sekizinci ve dokuzuncu kısımları Hazreti Musa ve Hazreti Nuhtan bahsetmektedir. Onuncu kısım Hazreti Yunusu bahis mevzuu eder ve peygamberler tarafından vukubulan ihtarlara dikkat edenlerin istifade edeceklerini anlatır. On birinci kısım ise bütün hayırın Allahtan olduğunu, onun için herkesin Allaha dönmesi lâzım geldiğini izah eder.

Onuncu Sûre olan «Yunus» dan on altıncı sûreye kadar devam eden yedi sûre ayni mevzu ile, ilâhî vahyin doğruluğu ile meşgul olur ve bunu tabiat kanunlarına, insanın fıtratına ve tarihe işaretle isbat eder. Bu sûreler birbirine yakın sıralarda, yani Mekke devrinin dokuzuncu senesi ile on ikinci senesi arasında nazil olmuşlardır.

Bundan evvelki sûrede bilhassa suçluların görecekleri cezalardan bahsolunuyordu. Bu sûre ile Allahın rahmeti gösteriliyor. Bundan evvelki sûrenin sonlarında İlâhî vahyin müminler üzerindeki tesirinden bahsedilmiştir. Bu sûre de İlâhî vahyin doğruluğunu isbat ile başlıyor.

---

[69] Bu âyet, kalbi yalnız bir kabîle veya bir millet için değil, bütün beşeriyet için sızlıyan büyük Peygamberin hakikî tasviridir. Hazreti Muhammed, bütün insanlığı düşünür, insanlığın sırtladığı ağır yüklerin ıstırabını duyar, insanlık üzerinde yüreği titrerdi. Onun müminlere karşı vaziyeti daha başka idi. Onlara karşı esirgeyici ve bağışlayıcı idi.

رؤف رحيم ۝ فان تولوا فقل حسبي الله لا اله الا هو
عليه توكلت وهو رب العرش العظيم ۝

سورة يونس مكية
وهي مائة وتسع آية ١٠٩

بسم الله الرحمن الرحيم

الر تلك آيات الكتاب الحكيم ۝ اكان للناس عجبا
ان اوحينا الى رجل منهم ان انذر الناس وبشر الذين آمنوا
ان لهم قدم صدق عند ربهم قال الكافرون ان هذا
لساحر مبين ۝ ان ربكم الله الذي خلق السموات والارض
في ستة ايام ثم استوى على العرش يدبر الامر ما من شفيع
الا من بعد اذنه ذلكم الله ربكم فاعبدوه افلا تذكرون

اليه مرجعكم جميعا وعد الله حقا انه يبدؤا الخلق ثم
يعيده ليجزي الذين آمنوا وعملوا الصالحات بالقسط والذين
كفروا لهم شراب من حميم وعذاب اليم بما كانوا
يكفرون ۝ هو الذي جعل الشمس ضياء والقمر نورا وقدره
منازل لتعلموا عدد السنين والحساب ما خلق الله ذلك الا
بالحق يفصل الآيات لقوم يعلمون ۝ ان في اختلاف الليل
والنهار وما خلق الله في السموات والارض لآيات لقوم
يتقون ۝ ان الذين لا يرجون لقاءنا ورضوا بالحياة الدنيا
واطمأنوا بها والذين هم عن آياتنا غافلون ۝ اولئك
مأويهم النار بما كانوا يكسبون ۝ ان الذين آمنوا و
عملوا الصالحات يهديهم ربهم بايمانهم تجري من تحتهم

Meal-i Kerimi:

Bismi'llahi'rrahmanı'rrahîm

BÖLÜM: 1 — VAHYİN DOĞRULUĞU

1 Elif, Lâm, Ra. Bunlar hikmetle dolu kitabın âyetleridir. 2 İnsanları *(eğri yolun sonundan)* korkutsun, inananlara Tanrı'ları nezdindeki yüksek makamları müjdelesin diye içlerinden bir adama vahyimizi göndermemiz, onlara tuhaf mı geldi? Kâfirlerse, bu apaçık bir büyücüdür! dediler. 3 Tanrınız (*O*) Allahtır ki gökleri, yeri, altı devirde yaratarak (*arşı âlâsından*) her işi tedbiriyle idare eder. Onun izni olmadan hiçbir şefaatçi şefaat edemez. İşte Tanrınız olan Allah Budur. Ona kulluk edin. Hâlâ idrak etmiyor musunuz? 4 Hepinizin dönüşü Onadır. Allahın va'di haktır. (*Muhakkak yerini bulur*). İptida cümle halkı yarattı, sonra, tekrar yaratır. İman edip iyi işler işliyenleri, hakkaniyetle; mükâfatlan-

dırır, kâfir olanlara da küfürleri yüzünden kaynar sular, acı azaplar verir. 5 Güneşi parıl parıl ışık, ayı aydınlık olarak yaratan Odur (1). Yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için aya menziller yapan O. Allah bunları, ancak, hak ile yarattı. Bilen insanlar için âyetlerini apaşikâr gösteriyor (2). 6 Gece ile gündüzün gelip gitmesinde, Allahın göklerde ve yerde yarattıklarında, (*fenalıklardan*) sakınan insanlar için âyetler vardır. 7-8 Bize kavuşmayı ümit etmeyip dünya hayatına kanan ve onunla hoşnut olanlarla âyetlerimizden gafil kalanların, karargâhı, yaptıklariyle kazandıklarından dolayı, ateştir. 9 İman edip iyi işler işliyenleri Tanrıları, imanlariyle hidayete iletir (3), nimetlerle dolu Cennetlerde, altlarından nehirler akar. 10 Onların orada duaları: "Seni tenzih ederiz, Allahım!„ sözüdür, biribirlerini tanımaları "selâm!„ etmekledir. Son duaları ise "bütün varlıkları var eden Allaha hamdolsun„ sözüdür (4).

BÖLÜM: 2 — KUR'ANIN DOĞRULUĞU

11 Hak Tealâ insanlara hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de çarçabuk verseydi, ecelleri çoktan tükenir, (*çoktan hepsi de helâk olurlardı*). Fakat Biz, Bize kavuşmayı ummıyanları azgınlıkları içinde şaşkın bırakırız (5). 12 İnsan derde uğradığı zaman, yan üstü yatarken, otururken, dururken Bizi çağırır, (*Bize*

(1) Işık ve aydınlığı, ziya ve nur mukabili kullanıyoruz. Ziya, başka bir vasıtadan istifade etmiyen ışık, nur başka bir vasıtadan istifade ederek ışık veren aydınlıktır.

(2) Bütün hilkat, tek bir kanuna tâbidir ve Halikın birliğine şahittir. Göze görünen kâinat nasıl bir kanuna tâbise ruhanî âlem de bir kanuna tâbidir.

(3) İman nuru, dünyada insanların bütün hareketlerine rehber olur ve ahirette bütün şa'şaasiyle tezahür eder.

(4) Müminlerin cennette ilk sözleri Hak Tealâyı takdis ve tenzih etmek, son sözleri Allaha hamdetmek, konuşmaları selâm etmektir. Mekkî sûrelerdeki Cennet tarifinin şehevî bir mahiyette olduğunu söyleyen misyonerlerin bu İlâhî sözler karşısında utanmaları icabeder.

(5) İnsanlar hayırlı şeylere nail olmak dilerler, dua ederler, bunları çarçabuk ele geçirmek isterler. Allah ta bunları rahmetinden ihsan eder. Fakat Resuli Ekremin düşmanları, ona karşı duydukları adavetten dolayı azabı istiyor ve «Yarabbi! Senin gönderdiğin doğru bu ise başımıza taş yağdır, yahut bizi acıklı azaba uğrat» diyorlardı. Hak Tealâ onların bu dilediklerini çarçabuk yerine getirmedi. Çünkü hemen mahvolurlardı.

سورة يونس

الأنهار في جنات النعيم ۝ دعواهم فيها سبحانك
اللهم وتحيتهم فيها سلام وآخر دعواهم أن الحمد لله رب
العالمين ۝ ولو يعجل الله للناس الشر استعجالهم بالخير
لقضي إليهم أجلهم فنذر الذين لا يرجون لقاءنا في طغيانهم
يعمهون ۝ وإذا مس الإنسان الضر دعانا لجنبه أو قاعدا
أو قائما فلما كشفنا عنه ضره مر كأن لم يدعنا إلى
ضر مسه كذلك زين للمسرفين ما كانوا يعملون ۝
ولقد أهلكنا القرون من قبلكم لما ظلموا وجاءتهم رسلهم
بالبينات وما كانوا ليؤمنوا كذلك نجزي القوم المجرمين
۝ ثم جعلناكم خلائف في الأرض من بعدهم لننظر كيف
تعملون ۝ وإذا تتلى عليهم آياتنا بينات قال الذين لا يرجون

الجزء الحادي عشر

لقاءنا ائت بقرآن غير هذا أو بدله قل ما يكون لي أن أبدله
من تلقاء نفسي إن أتبع إلا ما يوحى إلي إني أخاف إن عصيت
ربي عذاب يوم عظيم ۝ قل لو شاء الله ما تلوته عليكم
ولا أدراكم به فقد لبثت فيكم عمرا من قبله أفلا تعقلون
۝ فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا أو كذب بآياته إنه
لا يفلح المجرمون ۝ ويعبدون من دون الله ما لا يضرهم
ولا ينفعهم ويقولون هؤلاء شفعاؤنا عند الله قل أتنبئون
الله بما لا يعلم في السماوات ولا في الأرض سبحانه وتعالى عما
يشركون ۝ وما كان الناس إلا أمة واحدة فاختلفوا
ولولا كلمة سبقت من ربك لقضي بينهم فيما فيه يختلفون
۝ ويقولون لولا أنزل عليه آية من ربه فقل إنما الغيب

yalvarıp yakarır), Biz de onu o dertten kurtardık mı, sanki başına gelen derdin kaldırılması için Bize yalvarmamış gibi olur. (*Uğradığı derdi unutarak eski haline döner. gene günahlara dalar*); böylece haddi aşanlara, işledikleri hoş görünür. 13 Sizden evvel nice nesilleri, zulmettikleri zaman helâk ettik. Peygamberlerimiz onlara apaşikâr delilleri getirmişler, fakat onlar inanmamışlardı. Biz de mücrimleri böylece cezaya çarptık. 14 Sonra sizin ne yapacağınızı, (*onlardan ibret alıp almıyacağınızı* görmek) için onların yerine sizi getirdik. 15 Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman Bize kavuşmayı ummıyanlar "bize bundan başka bir Kur'an getir, yahut bunu değiştir!„ derler (6). Sen de onlara -de ki: "Bunu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. (*Bana vahyolunanı bildirdim*), Tanrıma karşı gelirsem, büyük bir günün azabından kor-

(6) Onlar yaptıkları kötülükleri takbih etmiyen bir Kur'an istiyorlardı.

karım (7). 16 De ki: Allah dileseydi ben ne size (*Kur'anı*) okurdum, ne de onu okuyup anlardınız. Ben, (*Kur'andan evvel de*), uzun bir ömrü sizin aranızda geçirdim. Daha anlamıyor musunuz? (8) 17 Allaha karşı yalan uydurandan, yahut âyetlerini yalan sayandan daha zalim, bir kimse var mıdır? Bu (*çeşit*) mücrimler, hiçbir vakit felâh bulmazlar. 18 Onlar Allahı bırakıp kendilerine zarar getirmez, faide vermez şeylere taparak "bunlar bizim Tanrı nezdinde şefaatçilerimizdir„ derler. De ki: "Allahın göklerde ve yerde bilmediğini mi Ona bildirmek istiyorsunuz? Hak Tealâ onların kendisine eş, ortak koşmalarından münezzehtir! 19 İnsanlar tek bir ümmetten başka birşey değildiler. Sonra ihtilâf ettiler. Eğer Tanrın tarafından bir söz geçmemiş olsaydı ihtilâfları bir anda hallolunurdu (9). 20 Onlar derler ki: "Ona Tanrısı tarafından bir mucize gönderilmeliydi!„ Sen de de ki: Gayıp (*âlemi*) yalnız Allahındır. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekliyenlerdenim (10).

BÖLÜM : 3 — ALLAHIN RAHMETİ

21 İnsanlara uğradıkları dertlerden, sıkıntılardan sonra rahmeti (*nimet ve saadeti*) onlara tattıracak olursak, bakarsınız ki, hemen âyetlerimize karşı kötü kötü fikirlere saparlar, (*onları yalan saymağa başlarlar*). De ki: Allah sizin kötü kötü fikirlerinize daha çabuk mukabele eder. Çünkü elçilerimiz sizin bütün

---

(7) Yani : Ben Tanrıma isyan edecek olursam, azaba uğramaktan korkarsam, Tanrınıza isyan etmekte olan sizleri ne diye Allahın azabından korkutmıyayım?.. Âyeti Kerime, Hazreti Peygamberin azap korkusiyle Kur'anı değiştirmekten tehaşi ettiğini değil, fakat onun ilâhî vahye ne derece sadık olduğunu, özünü, sözünü, her hal ve hareketini ona nasıl uydurduğunu gösteriyor.

(8) Hazreti Peygamberin muhalifleri, onu tanımıyor, onun risaletini reddediyorlardı. Daha evvelki milletler de gene böyle hareket etmişler, peygamberlerine, karşı gelmişlerdi. Çünkü bütün insanlar bir tek millettirler.

(9) Bu söz nedir. Kur'anın birçok yerlerinde buna işaret edilir. Müşrikler ikide birde azabın ne zaman geleceğini sorar dururlar, Resuli Ekrem de müstehzi kâfirlere cevap vererek onların çabuklaştırmak istedikleri azabın yaklaşmakta olduğunu söylerdi (27 : 71, 72) ve (34 : 30) âyetlerine bakınız. Bedir muharebesi bunların beklediklerini ve istedikleri azabı başlarına getirdi.

(10) Müşriklerin istedikleri mucize, azap mucizesi idi. Başka hiçbirşey tanımak istemiyorlardı. Azap mucizesi, kısa bir zaman sonra vukubulacaktı. Onun için Kur'an da müşriklere «bekleyin !» diyor.

فانتظروا إني معكم من المنتظرين ۝ وإذا أذقنا
الناس رحمة من بعد ضراء مستهم إذا لهم مكر في آياتنا
قل الله أسرع مكرا إن رسلنا يكتبون ما تمكرون ۝
هو الذي يسيركم في البر والبحر حتى إذا كنتم في الفلك وجرين
بهم بريح طيبة وفرحوا بها جاءتها ريح عاصف وجاءهم
الموج من كل مكان وظنوا أنهم أحيط بهم دعوا الله
مخلصين له الدين لئن أنجيتنا من هذه لنكونن من الشاكرين
۝ فلما أنجاهم إذا هم يبغون في الأرض بغير الحق يا أيها
الناس إنما بغيكم على أنفسكم متاع الحياة الدنيا ثم
إلينا مرجعكم فننبئكم بما كنتم تعملون ۝ إنما مثل
الحياة الدنيا كماء أنزلناه من السماء فاختلط به نبات

الأرض مما يأكل الناس والأنعام حتى إذا أخذت
الأرض زخرفها وازينت وظن أهلها أنهم قادرون
عليها أتاها أمرنا ليلا أو نهارا فجعلناها حصيدا كأن
لم تغن بالأمس كذلك نفصل الآيات لقوم يتفكرون
۝ والله يدعو إلى دار السلام ويهدي من يشاء إلى صراط
مستقيم ۝ للذين أحسنوا الحسنى وزيادة ولا يرهق
وجوههم قتر ولا ذلة أولئك أصحاب الجنة هم فيها خالدون
۝ والذين كسبوا السيئات جزاء سيئة بمثلها وترهقهم
ذلة ما لهم من الله من عاصم كأنما أغشيت وجوههم
قطعا من الليل مظلما أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون
۝ ويوم نحشرهم جميعا ثم نقول للذين أشركوا مكانكم

kötü tasavvurlarınızı yazıyorlar. 22 Sizi karada ve denizde dolaştıran Odur. Gemilere binip esen müsait rüzgârın yardımiyle gemiler denizde yol alınca onlar da sevinirler, tam bu sırada bir fırtına kopar, her taraftan dalgalar hücum eder, onlar da kuşatıldıklarını (*batıp boğulacaklarını*) anlar ve derhal tam ihlâs ve samimiyet, (*tam itaat ve teslimiyet*) ile Allaha yalvarırlar: "Bizi bu (*belâdan*) kurtarırsan, muhakkak, Sana şükredenlerden oluruz„ derler. 23 Fakat Allah onları kurtarır kurtarmaz onlar gene yeryüzünde nahak yere yolsuzlukların her türlüsünü irtikâp ederler. Ey nâs! (*İyi bilin ki*) bütün isyanlarınız, kendi öz canınıza karşıdır. Dünya eğlencesi fanidir. Dönüşünüz gene Bizedir. Biz de yaptıklarınızı size bildiririz. 24 Bu dünya hayatı bizim gökten indirdiğimiz su gibidir. Onunla, insan ve hayvanların yiyerek beslendikleri yer nebatları bol bol yetişir; yeryüzü renk renk, çeşit çeşit (*meyvalar ve mahsullerle*) süslenir, oranın halkı da bütün bunları derliyerek toplıyacağına kani olduğu

sırada geceleyin veya gündüzün emrimiz gelir, bir gün evvel hiç yokmuş gibi herşeyi söküp biçer, hiçbir şeyden eser bırakmaz; işte Biz böylece âyetlerimizi, düşünen insanlar için, apaçık beyan ederiz. 25 Hak Tealâ insanları selâmet yurduna dâvet eder, dilediğini dosdoğru yola iletir (11). 26 İyilik edenlere, yaptıkları iyiliğin karşılığiyle ve daha fazlasiyle mükâfat vardır (12). Onların yüzü kararmaz, yüzlerini zillet kaplamaz, bunlar cennetliktirler ve orada daim kalacaklardır. 27 Kötülük (*işleyip*) onun vebalini yüklenenler, yaptıkları kötülüğün bir misliyle ceza görürler. Onları zillet kaplar, onları Allaha karşı koruyacak bir kimse yoktur. Yüzleri, sanki gecenin kapkaranlık parçalariyle örtülmüştür. Ateşin yâranı bunlardır ve bunlar ateşte daim kalırlar. 28 Bir gün onların hepsini toplarız, sonra Allaha eş, ortak katanlara "siz de, (*taptığınız*) şerikleriniz de, olduğunuz yerde kalın!„ deriz, sonra onları biribirinden ayırırız. Şerikleri derler ki: Siz bize tapmıyordunuz! 29 Sizin bize taptığınızdan haberimiz olmadığına, Allahın sizinle bizim aramızda şahit olması elverir. 30 Orada, herkes, evvelce yaptığı her işi bulur, hepsi de, asıl hakikî mabutları olan Allaha dönmüşlerdir. Onların bütün uydurdukları ise kendilerinden kaçıp gider.

BÖLÜM : 4 — İLÂHİ İHSANLAR

31 De ki: Size gökten de, yerden de rızıklar veren kim? Gözleri, kulakları yaratan, koruyan kim? Ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkaran kim? İşleri (*tedbir ile*) çeviren kim? Onlar "Allah!„ diyecekler. De ki hâlâ sakınmıyacak mısınız? 32 İşte hak Tanrınız olân Allah budur. Haktan sonra dalâletten başka ne

(11) Bu da Kur'anın cennet tariflerinden biridir. Cennete Darüsselâm yani selâm ve selâmet yurdu deniliyor. Selâm ile İslâm ayni asıldandırlar. Hakikatte islâmiyet, insana bu dünya yurdunu da, selâmet yurdu yapar. Müslüman, bu dünyada, Allah ile tam bir müsalemet içinde yaşıyabileceği gibi bütün insanlarla da müsalemet içinde yaşıyabilir. Kafa ve kalbin selâmeti, muhitin selâmet ve müsalemet içinde yüzmesi, islâmiyetin başlıca hedefidir. Ahiret hayatının selâmeti, Cennet kelimesiyle hulâsa edilir. Müslümanın orada bulacağı huzur, bu dünyada bulacağı huzurun temadisidir.

(12) Bütün Kur'anda iyiliğin mükâfatı kat kat olduğu halde kötülüğün cezası ancak işlenen kötülük derecesindedir.

انتم وشركاؤكم فزيلنا بينهم وقال شركاؤهم
ما كنتم ايانا تعبدون ۝ فكفى بالله شهيدا بيننا وبينكم
ان كنا عن عبادتكم لغافلين ۝ هنالك تبلوا كل نفس
ما اسلفت وردوا الى الله مولاهم الحق وضل عنهم ما كانوا
يفترون ۝ قل من يرزقكم من السماء والارض امن
يملك السمع والابصار ومن يخرج الحي من الميت ويخرج
الميت من الحي ومن يدبر الامر فسيقولون الله فقل افلا
تتقون ۝ فذلكم الله ربكم الحق فماذا بعد الحق الا
الضلال فانى تصرفون ۝ كذلك حقت كلمت ربك على
الذين فسقوا انهم لا يؤمنون ۝ قل هل من شركائكم
من يبدؤا الخلق ثم يعيده قل الله يبدؤا الخلق ثم يعيده

فانى تؤفكون ۝ قل هل من شركائكم من يهدي الى
الحق قل الله يهدي للحق افمن يهدي الى الحق احق ان يتبع امن
لا يهدي الا ان يهدى فما لكم كيف تحكمون ۝ وما يتبع
اكثرهم الا ظنا ان الظن لا يغني من الحق شيئا ان الله عليم
بما يفعلون ۝ وما كان هذا القرآن ان يفترى من دون الله
ولكن تصديق الذي بين يديه وتفصيل الكتاب
لا ريب فيه من رب العالمين ۝ ام يقولون افتريه قل فأتوا
بسورة مثله وادعوا من استطعتم من دون الله ان كنتم
صادقين ۝ بل كذبوا بما لم يحيطوا بعلمه ولما يأتهم
تأويله كذلك كذب الذين من قبلهم فانظر كيف
كان عاقبة الظالمين ۝ ومنهم من يؤمن به ومنهم

vardır? O halde nasıl arkalarınızı çeviriyorsunuz?! 33 Böylece Allahın sözü, fâsık olduklarından dolayı iman etmiyenlere karşı hak oldu. 34 De ki: S.zin Allaha ortak kattıklarınız içinde, bütün hilkati var edip sonra onu yeniden iade edebilecek olan var mıdır? (*Cevap vermekten âciz mi kalıyorlar?*) O halde ne diye dönüyorsunuz? 35 Gene onlara de ki: Sizin o ortaklarınız içinde doğruya ileten var mıdır?.. (*Cevap veremiyorlar mı?*) Onlara de ki: Allah, doğruya iletir. O halde doğruya iletene mi ittiba etmek daha lâyıktır, yoksa götürülemedikçe gitmiyen, yol göstermiyen, fakat kendisine yol gösterilene mi? Size ne oluyor? Nasıl hükmediyorsunuz? 36 Onların çoğu ancak zanna tâbi olurlar, şüphe yok ki zan, hakka karşı hiçbir fayda vermez. Hak Tealâ onların bütün işlediklerini hakkiyle bilir; 37 Bu Kur'an, Hak Tealâdan başkasına izafe ve nisbet edilemez. Kur'an ondan evvel gelen (*kitapları*) tasdik eder, Kitabın (*bütün ahkâ-*

mını) beyan eyler (13), onda şüphe götürecek birşey yoktur ve bütün âlemlerin Tanrısı tarafındandır. 38 Yoksa onlar, (*Muhammed, Kur'anı* kendiliğinden uydurdu mu diyorlar? Haydi öyle ise iddianızda gerçekseniz ona benzer bir sûre getirin, Allahtan başka gücünüzün yettiklerini de (*yardımınıza*) çağırın. 39 Hayır, onlar ilmini kavrıyamadıkları, hakkı reddetmenin encamına akıl erdiremedikleri şeyi yalan saydılar. Onlardan evvelkiler de böyle yapmışlar, onlar da hakkı yalan saymışlardı! Zalimlerin âkıbetine bir baksana! 40 Onların içinde buna iman edenler de vardır, iman etmiyenler de. Tanrın müfsıtleri daha iyi bilir.

BÖLÜM : 5 — SUÇLULARIN CEZASI

41 Onlar sana yalancı derlerse de ki: Benim işlediğim bana, sizin işlediğiniz size aittir. Benim yaptığımla sizin ilişiğiniz yoktur. (*Benim yaptığım yüzünden mesul olmazsınız.*) Benim sizin yaptığınızla bir ilişiğim yoktur. (*Sizin yaptıklarınızdan mesul olmam.*) 42 İçlerinde seni dinlemek için kulak verenler de vardır. Fakat sen sağırlara, (*üstelik*) akılları da olmasa, söz işittirebilir misin? 43 Onların bazıları da sana bakarlar. Sen körlere, (*üstelik*) basiretleri de bağlı ise, yol gösterebilir misin? 44 Hiç şüphe yok ki Allah insanlara asla zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler. 45 O gün, Allah onları sanki (*dünyada*) gündüzün bir saat kalmışlar gibi toplayınca biribirlerini tanırlar (14), Allaha kavuşmayı yalan sayanlar hem ziyana uğramışlar, hem doğru yol bulamamışlardı. 46 (*Ya Muhammed*) onlara vâdettiğimiz (*azabın*) bazısını ya sana hayatında gösterir, yahut senin canını alırız, fakat onların dönüşleri Bizedir. Allah da bütün yaptıklarına şahittir (15). 47 Her ümmetin bir Peygamberi var-

---

(13) Kur'an daha evvelki kitaplarda müphem veya kapalı kalan bütün din esaslarını apaçık bir surette izah eder. Meselâ Tevratta Basü badelmevt, (ölümden sonra dirilmek meselesi) gibi son derece mühim dinî bir esas son derece müphemdir. Hazreti İsâ da kıyamete inanmıyan Saddukilere cevap olarak bir âyet okumamış, ancak onlarla münakaşa etmiştir. (**Mettâ 22 : 23.**) Bundan başka Allahın isimleri ve sıfatları da daha evvelki kitaplarda vazıh bir surette anlatılmaz. Kur'an ise bütün bu esasları ve noktaları mükemmel bir surette izah eder.

(14) Çünkü o gün herkesin yaptığı iyilik veya fenalık besbelli olacaktır.

(15) Âyeti Kerimede «Fakat onların dönüşleri Bizedir» denilmekle Hak

من يؤمن به وربك أعلم بالمفسدين ﴿٤٠﴾ وإن كذبوك فقل لي عملي ولكم عملكم أنتم بريئون مما أعمل وأنا بريء مما تعملون ﴿٤١﴾ ومنهم من يستمعون إليك أفأنت تسمع الصم ولو كانوا لا يعقلون ﴿٤٢﴾ ومنهم من ينظر إليك أفأنت تهدي العمي ولو كانوا لا يبصرون ﴿٤٣﴾ إن الله لا يظلم الناس شيئا ولكن الناس أنفسهم يظلمون ﴿٤٤﴾ ويوم يحشرهم كأن لم يلبثوا إلا ساعة من النهار يتعارفون بينهم قد خسر الذين كذبوا بلقاء الله وما كانوا مهتدين ﴿٤٥﴾ وإما نرينك بعض الذي نعدهم أو نتوفينك فإلينا مرجعهم ثم الله شهيد على ما يفعلون ﴿٤٦﴾ ولكل أمة رسول فإذا جاء رسولهم قضي بينهم بالقسط وهم لا يظلمون ﴿٤٧﴾

ويقولون متى هذا الوعد إن كنتم صادقين ﴿٤٨﴾ قل لا أملك لنفسي ضرا ولا نفعا إلا ما شاء الله لكل أمة أجل إذا جاء أجلهم فلا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون ﴿٤٩﴾ قل أرأيتم إن أتاكم عذابه بياتا أو نهارا ماذا يستعجل منه المجرمون ﴿٥٠﴾ أثم إذا ما وقع آمنتم به آلآن وقد كنتم به تستعجلون ﴿٥١﴾ ثم قيل للذين ظلموا ذوقوا عذاب الخلد هل تجزون إلا بما كنتم تكسبون ﴿٥٢﴾ ويستنبئونك أحق هو قل إي وربي إنه لحق وما أنتم بمعجزين ﴿٥٣﴾ ولو أن لكل نفس ظلمت ما في الأرض لافتدت به وأسروا الندامة لما رأوا العذاب وقضي بينهم بالقسط وهم لا يظلمون ﴿٥٤﴾ ألا إن لله ما في السماوات والأرض ألا إن وعد الله حق ولكن

dır (16). Peygamberleri gelince o ümmet arasında hakkaniyetle hükmolunur, (*ona uyanlar selâmete ererler, uymıyanlar cezaya çarpılırlar*) ve onlara asla gadrolunmaz. 48 Onlar derler ki: "Sözünüzde gerçekseniz bu va'diniz (*tehdidiniz*) ne zaman gelecek?„ 49 De ki: Ben kendi namıma Allahın dilediğinden başka ne bir zarara, ne de bir faydaya malik değilim. Her ümmetin bir eceli vardır. Eceli gelince ne bir saat geri kalır, ne de bir saat evvel gider (17). 50 De ki: Allahın azabı size geceleyin veya gündüzün

---

Tealânın bunlara cezalarını vereceği gösteriliyor. Bu cezanın, Resuli Ekrem hayatta iken, müşriklere verilmesi şart değildi.

(16) Her ümmete bir peygamber gönderildiğini söylemek Kur'an-ı Kerimin öğrettiği derslerin en kıymetlilerinden biridir. İnsanlık, bu yüzden Kur'ana ve Hazreti Peygambere en derin şükranla borçlu kalacaktır. (35 : 24) e bak.

(17) Bu sözler fatalismi telkin etmiyor, bilâkis bir hakikati ifade ediyor. Milletlerin de, fertler gibi ömürleri vardır. Onlar da fertler gibi yaşarlar ve ölürler. Milletlerin, fertlerin ömürlerini kısaltan veya uzatan âmilleri tetkik etmek apayrı bir iştir. Fakat her milletin bir müddet yaşadıktan sonra öldüğü şüphe götürmez bir hakikattir.

gelirse ne dersiniz? Mücrimlerin azabı çabuklaştırmak istemelerinde hikmet ne? 51 Azap geldikten sonra iman mı edeceksiniz? Halbuki siz onun gelmesine imkân tasavvur etmiyerek çabuk gelmesini istemekle alay ediyorsunuz. 52 Sonra zalimlere denir ki: devamlı azabı tadın, çekin. Siz ancak kazandığınızdan dolayı ceza görüyorsunuz. 53 Onlar sana "azap hak mıdır?„ diye sorarlar, evet, de. Tanrım hakkı için haktır! Siz de kaçıp kurtulacak değilsiniz.

BÖLÜM : 6 — RAHMET

54 Nefsine zulmeden bir kimsenin, dünya dolusu malı olsaydı, onu feda ederek (*azaptan*) kurtulmak isterdi. Onlar azabı gördükleri zaman, (*yaptıkları fenalıklar yüzünden*,) pişmanlıklarını gösterirler. Onların aralarında hakkaniyetle hükmolunur ve onlara gadrolunmaz. 55 (*Gözünüzü açın!*) Göklerde ve yerlerde ne varsa hepsi Allahındır. (*İyi bilin!*) Allahın va'di, haktır. Fakat onların çoğu bilmezler. 56 Dirilten de Odur, öldüren de! Hepiniz de Ona döneceksiniz. 57 Ey nâs! Size Tanrınız tarafından öğüt, kalplerinize şifa, müminlere hidayet ve rahmet gelmiştir (18). 58 De ki: Allahın inayeti ile rahmeti ile, ve yalnız bunlarla sevinsinler; bu onların bütün toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır (19). 59 De ki: Allahın size gönderdiği, sizin bir kısmını haram, bir kısmını halâl kıldığınız rızıklar hakkında ne dersiniz? Allah mı size izin verdi de (*böyle yaptınız*), yoksa Allaha iftira mı ediyorsunuz? (20). 60 Allaha karşı yalan uyduranlar, kıyamet günü ne olacağını sanıyorlar? Şüphesiz Hak Tealâ insanlar hakkında lûtuf ve inayet sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

---

(18) Müşrikler azap istiyor ve ısrar ediyorlardı. Fakat onlara evvelâ Allahın öğüt, şifa, hidayet ve rahmet gönderdiği, Kur'anın başlıca sıfatlarının bunlar olduğu anlatılıyor. (29 : 51) e de bakınız.

(19) Müşrikler, ruhanî ve ahlâkî salâhlarını istihdaf eden herşeyi bırakarak hep dünya malı toplamakta idiler.

(20) Müşrikler birçok şeyleri putlara tahsis ederek bunları kendilerine haram etmişlerdi.

اكثرهم لا يعلمون ۝ هو يحيي ويميت واليه ترجعون ۝
يا ايها الناس قد جاءتكم موعظة من ربكم وشفاء
لما في الصدور وهدى ورحمة للمؤمنين ۝ قل بفضل الله
وبرحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون ۝ قل ارأيتم
ما انزل الله لكم من رزق فجعلتم منه حراما وحلالا قل آلله
اذن لكم ام على الله تفترون ۝ وما ظن الذين يفترون
على الله الكذب يوم القيامة ان الله لذو فضل على الناس
ولكن اكثرهم لا يشكرون ۝ وما تكون في شأن
وما تتلو منه من قرآن ولا تعملون من عمل الا كنا
عليكم شهودا اذ تفيضون فيه وما يعزب عن ربك من
مثقال ذرة في الارض ولا في السماء ولا اصغر من ذلك

ولا اكبر الا في كتاب مبين ۝ الا ان اولياء الله
لا خوف عليهم ولا هم يحزنون ۝ الذين آمنوا وكانوا
يتقون ۝ لهم البشرى في الحياة الدنيا وفي الآخرة لا تبديل
لكلمات الله ذلك هو الفوز العظيم ۝ ولا يحزنك قولهم
ان العزة لله جميعا هو السميع العليم ۝ الا ان لله
من في السموات ومن في الارض وما يتبع الذين يدعون
من دون الله شركاء ان يتبعون الا الظن وان هم الا
يخرصون ۝ هو الذي جعل لكم الليل لتسكنوا فيه والنهار
مبصرا ان في ذلك لآيات لقوم يسمعون ۝ قالوا اتخذ الله
ولدا سبحانه هو الغني له ما في السموات وما في الارض ان
عندكم من سلطان بهذا اتقولون على الله ما لا تعلمون ۝

BÖLÜM: 7 — MÜMİNLERİN HİMAYESİ

61 (*Emin ol ki,*) sen herhangi bir işi yapmaz, o işe dair Kur'andan birşey okumaz, sizler de hiçbir iş işlemezsiniz ki o işe daldığınız esnada içinizde bulunmıyalım, (*yaptığınıza şahit olmıyalım.*) Ne yerde, ne gökte zerre ağırlığınca birşey Allahın ilminden gizli kalamaz. Bundan daha küçük ve daha büyük birşey yoktur ki apaçık kitapta bulunmasın (21). 62 İyi bil ki Allahın dostları için hiçbir korku yoktur, bunlar (*zerre kadar dahi*) mahzun olmazlar (22). 63 Onlar ki iman ettiler, fenalıktan sakındılar, 64 onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde

---

(21) İlâhî kanunları muhtevi «Kitap» murat olunuyor. Iyi, kötü, küçük, büyük her hareket onun sayesinde mükâfat veya cezaya uğrar.

(22) Allaha yâr olanlar atiden zerre kadar korkmazlar ve yapmış oldukları işlerden dolayı hiçbir hüzne uğramazlar. Bu Âyeti Kerime de müslümanları müjdeliyor ve onlara islâmiyetin mutlaka muzaffer olacağını tebşir ediyor. Müslüman-

vardır, Allahın sözleri değişmez (23), en büyük nimet ve saadet de budur. 65 Onların söyledikleri sözler seni üzmesin. Bütün kudret ve satvet, yalnız Allahındır. Herşeyi duyan ve herşeyi hakkiyle bilen Odur. 66 İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi, Allahındır (24). Allahtan başkasına tapanlar, hakikatte Allaha kattıkları ortaklara tâbi olmuyorlar, onlar ancak bir takım zanlara kapılıp uyuyor ve ancak yalan söylüyorlar. 67 Size geceyi dinlenmeniz için (*karanlık*), gündüzü (*çalışıp kazanmanız için*) aydınlık yapan (*Tanrınızdır*) Bunlarda, dinleyen insanlar için ibretler vardır. 68 Onlar dediler ki: Allah bir oğul edindi. Hâşâ, (*Hak Tealâ*) bundan münezzehtir, müstağnidir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Onundur. (*Sizin Ona bir oğul isnat etmek için elinizde*) hiçbir bürhan yoktur. Siz Allaha karşı bilmediğinizi mi söylüyorsunuz?.. 69 De ki: Allaha karşı yalan uyduranlar hiçbir vakit felâh bulmazlar. 70 Onlar dünyada kısaca sebeplendikten sonra Bize dönerler, Biz de onlara küfürlerinden dolayı en şiddetli azabı tattıracağız.

BÖLÜM : 8 — NUH VE MUSÂ

71 Onlara Nuhun kıssasını oku! Hani Nuh kavmine demişti ki: " Ey kavmim! Aranızda kalmam, Allahın âyetlerini hatırlatmam, onlarla öğüt vermem size ağır geliyorsa, ben Allaha dayanır ve Ona güvenirim, siz ortaklarınızı da toplayıp ne yapacağınızı kararlaştırın, içinizde ne tasarlıyorsanız açığa çıkarın, sonra bana mühlet te vermiyerek yapacağınızı yapın. 72 Yüz çevirseniz, zaten ben sizden, öğütlerimin karşılığı olarak bir mükâfat veya ücret istemedim. Benim mükâfâtımı ancak Allah verir. Bana emrolunan,

---

lar zafere ererek katlandıkları fedakârlıklar yüzünden hiçbir hüzün duymıyacaklardır. Fakat müslümanlar bu âyetin vahyolunduğu sırada ortadan kaldırılmak tehlikesiyle karşılaştıkları için bu ilâhî müjde hallerinin büsbütün değişeceğini de tebşir etmıştir.

(23) Bu sözlerden muradın, İlâhî müjdeler olduğu anlaşılıyor. Allahın müminlere vadettiği müjdeler kat'iyyen değişmez.

(24) Bu âyet daha evvelki âyetleri teyit ve tekit ediyor. Burada kâfirlerin müslümanlığı ortadan kaldıracaklarına dair söyledikleri sözlerin Hazreti Peygamberi üzmemesi tavsiye olunduktan sonra bütün kudret ve satvetin Allaha ait olduğu, ilâhî davanın hiçbir kimse tarafından mağlûp edilemiyeceği anlatılıyor.

سورة يونس

قل إن الذين يفترون على الله الكذب لا يفلحون ۝ متاع في الدنيا
ثم إلينا مرجعهم ثم نذيقهم العذاب الشديد بما كانوا
يكفرون ۝ واتل عليهم نبأ نوح إذ قال لقومه يا قوم إن كان
كبر عليكم مقامي وتذكيري بآيات الله فعلى الله
توكلت فأجمعوا أمركم وشركاءكم ثم لا يكن أمركم
عليكم غمة ثم اقضوا إلي ولا تنظرون ۝ فإن توليتم
فما سألتكم من أجر إن أجري إلا على الله وأمرت أن أكون
من المسلمين ۝ فكذبوه فنجيناه ومن معه في الفلك و
جعلناهم خلائف وأغرقنا الذين كذبوا بآياتنا فانظر
كيف كان عاقبة المنذرين ۝ ثم بعثنا من بعده رسلا
إلى قومهم فجاءوهم بالبينات فما كانوا ليؤمنوا بما كذبوا

الجزء الحادي عشر

به من قبل كذلك نطبع على قلوب المعتدين ۝ ثم بعثنا
من بعدهم موسى وهارون إلى فرعون وملئه بآياتنا
فاستكبروا وكانوا قوما مجرمين ۝ فلما جاءهم الحق
من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبين ۝ قال موسى أتقولون
للحق لما جاءكم أسحر هذا ولا يفلح الساحرون ۝ قالوا أجئتنا
لتلفتنا عما وجدنا عليه آباءنا وتكون لكما الكبرياء
في الأرض وما نحن لكما بمؤمنين ۝ وقال فرعون ائتوني
بكل ساحر عليم ۝ فلما جاء السحرة قال لهم موسى
ألقوا ما أنتم ملقون ۝ فلما ألقوا قال موسى ما جئتم به السحر
إن الله سيبطله إن الله لا يصلح عمل المفسدين ۝ ويحق
الله الحق بكلماته ولو كره المجرمون ۝ فما آمن لموسى

müslümanlardan, (*hakka teslim olanlardan*), olmaktır (25)„. (*Nuhun kavmi onun sözlerine kulak asmadılar*), onu yalancı saydılar, Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık. Bunları onların yerine hükümran kıldık, ayetlerimizi yalan sayanları da boğduk. O halde bak! (*Tuttukları yolun*) encamından korkutulanların âkıbeti nasıl oldu? 74 (*Nuhdan*) sonra, kendi milletlerine Peygamberler gönderdik. Onlar en açık bürhanlarla geldiler, fakat bunlar, evvelce yalan saydıklarına inanmadılar. Böylece Biz haddi aşanların kalbine mühür basarız (26). 75 Bunlardan sonra Musâ ile Harunu ayetlerimizle Fir'avuna, Fir'avun

25 Hazreti Nuhun kavmine karşı sözleri Hazreti Peygamberin düşmanlarına karşı meydan okuyuşuna nekadar benziyor. Hazreti Peygamber, bütün düşmanlarına istediklerini yapmalarını, çünkü kendisine bir zarar veremiyeceklerini söylemişti.

(26) Bu Ayeti Kerime kalplerin neden mühürlendiğini apaçık gösteriyor. İnsanlara evvelâ öğüt veriliyor, hakikat öğretiliyor, fakat bunlar hakikati reddetmekte ısrar ettiklerinden kalpleri mühürleniyor.

kavminin ileri gelenlerine gönderdik. (*Bunlar ayetlerimize iman etmeyi*) kibirlerine yediremediler ki zaten günahkâr bir cemaattiler. 76 Bunlara Bizim tarafımızdan olan hak geldiği zaman, "bu apaçık büyü!„ dediler. 77 Musâ onlara "size hak geldiği zaman büyü mü diyorsunuz? Halbuki büyücüler felâh bulmazlar„ dedi. 78 (*Onlar da cevap vererek*) dediler ki: "Bizi; babalarımızı ne üzre bulduysak ondan yüz çevirtip, (*memleketimizde*) nüfuz ve hâkimiyeti (*kardeşinle birlikte*) elinize mi geçirmek istiyorsunuz? Biz size asla inanacak değiliz!„ 79 Fir'avun da dedi ki: "Hünerli bütün büyücüleri bana getirin!„ 80 Büyücüler gelince Musâ onlara atacağınızı atın!„ dedi. 81 Onlar atacaklarını atınca, Musâ, bu sizin yaptığınız büyüdür. Allah onu boşa çıkaracak. Hak Tealâ müfsitlerin işini düzeltmez. 82 Allah, hakkı, sözleriyle ihkak eder, günahkârlar istemese de!

BÖLÜM: 9 — MUSÂ VE FİR'AVUN

83 Musâya ancak kendi kavminin zürriyeti, Fir'avun ile elebaşılarının tazyik ve ezasından korka korka, iman ettiler. Çünkü Fir'avun (*Mısır memleketinde*) kırıcı, dökücü bir zorba idi, haddi aşanlardandı. 84 Musâ dedi ki: Ey kavmim! Siz Allaha iman ettiyseniz, Ona teslim olmuş müslümansanız Ona dayanın, Ona güvenin. 85 Onlar da dediler ki: Biz de Allaha dayandık. (*Ulu*) Tanrımız! Bizi zalim kavmin cefasına uğratma! Bizi onlara çiğnetme! Bizi rahmetinle kâfir kavmin elinden kurtar. 86 Musâ ile kardeşine vahyettik: "Kavminiz için Mısırda oturulacak evler yapın, evlerinizi mabet edinin, namazı dosdoğru kılın, müminleri de müjdeleyin!„ 88 Musâ dedi ki: "(*Ulu*) Tanrımız! Fir'avun ile kavminin ileri gelenlerine bu dünya hayatında debdebeler, servetler verdin. (*Ulu*) Tanrımız! Onlar (*bunlara güvenerek*) insanları yolundan saptırıyorlar. (*Ulu*) Tanrımız! Onların servetlerini mahvet, kalplerini katılaştır ki acıklı azabı görmeden iman etmesinler.„ 89 Hak Tealâ buyurdu ki: "İkinizin duası kabul olundu. İkiniz de dosdoğru yolda devam edin ve sakın bilmiyenlerin yolunu tutmayın.„ 90 İsrail oğullarını denizden geçirdik. Fir'avun ile askerleri, onları nahak yere kırıp geçirmek ve mahvetmek

ذرية من قومه على خوف من فرعون وملإيهم أن يفتنهم
وإن فرعون لعال في الأرض وإنه لمن المسرفين ۝ وقال موسى
يا قوم إن كنتم آمنتم بالله فعليه توكلوا إن كنتم مسلمين
۝ فقالوا على الله توكلنا ربنا لا تجعلنا فتنة للقوم
الظالمين ۝ ونجنا برحمتك من القوم الكافرين ۝
وأوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتا وا
جعلوا بيوتكم قبلة وأقيموا الصلاة وبشر المؤمنين ۝
وقال موسى ربنا إنك آتيت فرعون وملأه زينة وأموالا
في الحياة الدنيا ربنا ليضلوا عن سبيلك ربنا اطمس
على أموالهم واشدد على قلوبهم فلا يؤمنوا حتى يروا
العذاب الأليم ۝ قال قد أجيبت دعوتكما فاستقيما

ولا تتبعان سبيل الذين لا يعلمون ۝ وجاوزنا ببني
إسرائيل البحر فأتبعهم فرعون وجنوده بغيا وعدوا حتى إذا
أدركه الغرق قال آمنت أنه لا إله إلا الذي آمنت
به بنو إسرائيل وأنا من المسلمين ۝ آلآن وقد عصيت
قبل وكنت من المفسدين ۝ فاليوم ننجيك ببدنك لتكون لمن
خلفك آية وإن كثيرا من الناس عن آياتنا لغافلون ۝
ولقد بوأنا بني إسرائيل مبوأ صدق ورزقناهم من الطيبات
فما اختلفوا حتى جاءهم العلم إن ربك يقضي بينهم يوم
القيامة فيما كانوا فيه يختلفون ۝ فإن كنت في شك
مما أنزلنا إليك فاسأل الذين يقرءون الكتاب من قبلك لقد
جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترين ۝ ولا تكونن

için arkalarından gittiler, onlara yetiştiler, Fir'avun boğulacağını hissedince "İsrail oğullarının inandıklarından başka bir tapacak bulunmadığına inandım. Ben de (*hakka teslim olan*) müslümanlardanım„ dedi. 91 Şimdi mi (*iman ediyorsun, ey Fir'avun!*) Halbuki evvelce âsi idin, müfsitlerden idin. Bugün senden sonra gelenlere ibret olmak üzere cesedini kurtaracağız (27)! Çünkü insanların çoğu âyetlerimizden gafildirler.

BÖLÜM : 10 — YUNUSUN KAVMİ

93 Biz İsrail oğullarını güzel bir yere yerleştirdik, onları tertemiz ve iyi nimetlerle besledik, onlara ilim gelinciye kadar ihti-

---

(27) Tevrat Fir'avunun cesedinden ve onun sahile atıldığından bahsetmez. Fakat Musânın Fir'avunu olarak tesbit olunan ikinci Ramses'in cesedi eski Mısır mumyaları arasında bulunduğundan cesedin zayi olmadığı anlaşılıyor. (Ansiklopedya Britanika) da mumya kelimesinden bahsolunurken bu hususa dair malûmat verilmektedir. Musânın Fir'avunu, ister ikinci Ramses olsun, ister bir başkası olsun, Kur'an tarafından verilen bu malûmatın hak olduğu âşikârdır.

lâf etmediler (28). Tanrın, kıyamet günü, aralarındaki ihtilâflar hakkında hükmünü verir. 94 Şayet sen, sana gönderilen üzerinde, şüpheye tutuluyorsan (29), senden evvel gönderilen kitabı okuyanlara sor (30), hak sana Tanrından gelmiştir. Sakın şüphe edenlerden olma! 95 Sakın Allahın âyetlerini yalan sayanlardan olma. Yoksa ziyan edenlerden olursun. 96 Onlar ki haklarında Tanrının sözü yerini buldu, istedikleri herhangi âyet gelse de, acıklı azabı görmeyince, iman etmezler. 98 İman edip imanı kendisine fayda veren bir kasaba halkı varsa, o halk Yunusun kavmidir ki iman ettikleri zaman üzerlerinden bu dünya hayatında rüsva olmak azabını kaldırdık, bir zamana kadar onları refah içinde (31) yaşattık. 99 Tanrın dileseydi, yeryüzündeki (*insanların*) hepsi de toptan iman ederlerdi. (*Dilemediğine göre*) sen, ne için insanları, mümin olsunlar diye zorlamak istiyorsun? (32) Hiçbir kimse Allahın izni olmaksızın, iman getiremez. Hak Tealâ, (*hakikate*) akıl erdiremiyenleri de cezaya uğratır. 101 Onlara de ki: Göklerde ve yerde neler var?! Bir baksanıza! Fakat bunca

---

(28) Mekkede Hazreti Peygamberin yahudilerle doğrudan doğruya temasından ve yahudilerin ona karşı alacakları vaziyeti göstermelerinden ve ihtilâfa düşmelerinden evvel nazil olan bu Âyeti Kerime, Resuli Ekremin ilerde yahudilerden göreceği muameleyi, onun yahudilerin ellerindeki Mukaddes Kitaplarda anlatılan Peygamberin zuhuruna dair malûmat aldıktan sonra takip edecekleri hattı hareketi peşinden haber veriyor. Hazreti İbn Abbasa göre âyetin başında bahis mevzuu olan İsrail oğulları, Medinede yerleşenlerdi (Râzî).

(29) Nazarı dikkate alınması icabeden bir nokta Kur'anın bir şahsa hitap ettiği zaman, muhatabın mutlaka Hazreti Peygamberin olmıyacağıdır. Nitekim burada da hitap, Hazreti Peygambere değildir. Muhatap herhangi sami'dir. Kur'anda «sana gönderilen» Yani «sana vahyolunan» denildiği zaman da muhatabın mutlaka Hazreti Peygamber olması icab etmez. Kur'an birçok yerlerde bütün insanlara gönderildiğini ve vahyolunduğunu söyler. Meselâ (2: 136) da «Bize vahyolunana inanıyoruz.» (21 : 10) «Size bir kitap vahyettik» deniliyor ki muhatap bütün insanlardır. Bundan sonraki kısmın başında da «Ey nas, siz benim dinimden şüphe ediyorsanız..» diye başlar ve burada Kur'anı okuyan veya dinleyenlerin muhatap olduklarını gösterir. Bütün Kur'an, Resuli Ekremin Allah sözüne karşı sarsılmaz bir iman taşıdığını gösteriyor.

(30) Yani : Daha evvel gelen kitapları okuyanlardan bu kitaplarda Hazreti Muhammedin kudumuna dair tebşirat bulunup bulunmadığını sorup anlayın.

(31) «Allah da amellerini, yani kötü yoldan döndüklerini gördü ve Allah onlara getireceğim dediği belâdan dolayı merhamete gelip götürmedi» (Kitabı Mukaddes, Yunus 30 : 10).

(32) «Dinde zorlamak yoktur» Kur'an-ı Kerim 2 : 256. Burada Resuli Ekremin insanları bir an evvel doğru yola ulaştırmak için duyduğu isteğe işaret ediliyor.

مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ
الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ
كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾ فَلَوْلَا كَانَتْ
قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا
عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ
﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا
أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ
لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا
تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ
إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ

مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ
حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي
شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ
أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾
وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾
وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ
فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا
كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ
يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾
قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ
فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا

âyetler, (*ibretler; insanları iğri yolun akıbetinden*) korkutan Pey-
gamberler, iman etmiyen bir kavme hiçbir faide vermezler 102
Onlar, ancak kendilerinden evvel gelip geçenler kadar bekliye-
cek değiller mi? De ki: Bekleyiniz, ben de sizinle beraber bek-
liyorum. 103 Sonra biz Peygamberlerimizi ve iman edenleri kur-
tarırız, iman edenleri (*şimdi de, bu defa da*) kurtarmak, bize
gerek bir haktır.

BÖLÜM : 11 — İLÂHİ HÜKÜM

104 De ki: Ey nâs! Eğer siz benim dinim hakkında şüphe-
ye tutuluyorsanız, (*o halde bilin ki*) ben sizin Allahtan gayri
taptıklarınıza tapmam, ben ancak, sizin canınızı alan Allaha
taparım. Bana "Müminlerden ol, dosdoğru dine doğrul, sakın
Allaha şerik koşanlardan olma„ diye emrolundu; "Allahtan baş-
ka sana ne zarar, ne de faide vermeğe kudreti olmıyan şeylere

tapma, taparsan zalimlerden olursun„ denildi. 107 Allah sana bir dert verirse, Ondan başka o derdi kaldıracak yoktur. Sana iyilik dilerse Onun inayetini hiçbir kimse geri çeviremez, kullarından dilediğine hayrı eriştirir Yarlığayıcı ve bağışlayıcı O'dur.
108 De ki: Ey nâs! Tanrınız tarafından "hak„ geldi, herkim doğru yolu tutarsa, ancak öz nefsi için doğrulmuş olur. Kim saparsa, ancak öz nefsinin zararına sapmış olur Ben sizin işinizi üzerime almış değilim. 109 Sen, sana vahyolunana uy, hâkimlerin en hayırlısı olan Allahın hükmü gelinceye kadar sabret!

SÛRE: 11

HÛD SÛRESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 10 kısımdır. 123 âyettir.)

Konusu :

Sûrenin adı, sûrede bahis mevzuu olan Hazreti Hud'dan alınmıştır. Hazreti Hudun Arap yarımadası içinde yaşıyan bir kavme gönderilen ilk Peygamber olduğu anlaşılıyor.

Bu sûre de bundan evvelki sûre gibi Kur'andaki İlâhî vahyin doğruluğunu isbat eder. Sûrenin birinci kısmında İlâhi vahye muhalefet edenlere ihtarlar vukubuluyor; ikinci kısmında vahyin hak olduğu en kuvvetli ifade ile anlatılıyor, muarızların Kur'an sûrelerine benzer on sûre getirmeleri teklif olunuyor, evvelki peygamberlerin de Kur'anın hak olduğunu tasdik ve teyit ettikleri izah ediliyor. Sûrenin, daha sonraki altı kısımda zalim ve mütecaviz düşmana karşı en şiddetli ihtarlarda bulunulur ve Hud, Salih, Lût, Şuayb gibi peygamberlere karşı gelenlerin akıbetine işaret edilir. Dokuzuncu kısım, Hazreti Musadan kısaca bahseder ve bu kısımda günah irtikâp edenlerin, mukabiline uğramaları, bir ilâhî kanun olarak tesbit edilir. Sûrenin son kısmında Hazreti Peygamber ile müminlerin hak ve hakikat davası uğrunda son derece sebat ve metanet göstermeleri istenir. Çünkü hak ve hakikat uğrunda katlanılan fedakârlık mükâfatsız kalmaz, batıl da muhakkak cezaya uğrar.

Bu sûrenin, bundan evvelki sûreyi tamamladığı anlaşılıyor. Bundan evvelki sûre ilâhî vahyin doğruluğunu mücerret suallerle isbata çalışır, bu sûre ise daha evvelki peygamberler tarihine işaret ederek ayni neticeye varmak ister.

Hud sûresi, kâmilen Mekkede ve bundan evvelki sûrenin nazil olduğu sıralarda nazil olmuştur.

Meal-i Kerimi :

Bismi'llâhi'rrahmani'rrahîm

BÖLÜM : 1 — İHTARLAR

1 Elif, Lâm, Ra. Bu bir kitaptır ki, ayetleri bürhanlarla sağlamlaştırılmış ve apaçık beyan edilmiş ; her işi hikmetle çeviren,

عليكم بوكيل ۝ واتبع ما يوحى اليك واصبر
حتى يحكم الله وهو خير الحاكمين ۝

سورة هود مكية وهي مائة وثلث وعشرون آية ١٢٣

بسم الله الرحمن الرحيم
الر كتاب احكمت آياته ثم فصلت من لدن حكيم خبير
الا تعبدوا الا الله انني لكم منه نذير وبشير ۝
وان استغفروا ربكم ثم توبوا اليه يمتعكم متاعا حسنا
الى اجل مسمى ويؤت كل ذي فضل فضله وان تولوا فاني اخاف
عليكم عذاب يوم كبير ۝ الى الله مرجعكم وهو على
كل شيء قدير ۝ الا انهم يثنون صدورهم ليستخفوا

منه الا حين يستغشون ثيابهم يعلم ما يسرون وما يعلنون
انه عليم بذات الصدور ۝ وما من دابة في الارض
الا على الله رزقها ويعلم مستقرها ومستودعها كل
في كتاب مبين ۝ وهو الذي خلق السموات والارض
في ستة ايام وكان عرشه على الماء ليبلوكم ايكم احسن
عملا ولئن قلت انكم مبعوثون من بعد الموت ليقولن
الذين كفروا ان هذا الا سحر مبين ۝ ولئن اخرنا
عنهم العذاب الى امة معدودة ليقولن ما يحبسه الا
يوم يأتيهم ليس مصروفا عنهم وحاق بهم ما كانوا
به يستهزءون ۝ ولئن اذقنا الانسان منا رحمة
ثم نزعناها منه انه ليؤس كفور ۝ ولئن اذقناه

herşeye agâh olan (*Allah*) tarafından gönderilmiştir. 2 (*Bundan murat ise*) Allahtan başkasına tapmamanızdır. Ben de Onun tarafından sizi (*eğri yolun encamından*) korkutan, size müjdeler veren (*bir Peygamberim*). 3 Tanrınızdan yarlığanmak dileyin, Ona tevbe edin ki mev'ut ecelinize kadar size nimetlerini ihsan ederek geçindirir, iyi işler işliyeni lâyık olduğu mükâfat ile karşılar, fakat yüz çevirecek olursanız, büyük bir günün azabına uğramanızdan korkarım. 4 Dönüşünüz, Allahadır ki herşeye kadirdir. 5 İyi bil ki onlar Peygambere (*düşmanlıklarını*) gizlemek için göğüslerini dürüp bükerler, dikkat et ki onlar hakkı duymamak için üst başlariyle kat kat sarınırlar; fakat Hak Tealâ onların gizlediklerini de, âşikâr tuttuklarını da bilir. Çünkü O sinelerdeki herşeye vâkıftır.

CÜZ: 12

6 Arz üzerinde yürür hiçbir canlı yoktur ki onun rızkı Allaha

ait olmasın. Hak Tealâ onların duracak, dinlenecek yerlerini, saklanacak yerlerini bilir. Bunların hepsi apaçık kitaptadır 7 Hanginizin işledikleri daha güzel olduğu tezahür etsin diye, arşı (*âlâsı*) suyu kaplamışken, (1) gökleri ve yeri altı günde (*devirde*) yaratan Odur. Şayet sen onlara: öldükten sonra dirileceksiniz! diyecek olursan kâfir olanlar derler ki: bu, ancak apaçık aldatmadan başka birşey değildir! (2). 8 Şayet Biz azabı muayyen bir zamana kadar geciktirecek olursak, onlar "onu alıkoyan ne?„ derler. İyi bilin ki, onlara azap geldiği zaman asla geri dönmez. Onların alaya aldıkları azap kendilerini kuşatacaktır (3).

BÖLÜM: 2 — KUR'ANIN DOĞRULUĞU

9 İnsana tarafımızdan bir nimet tattırır, sonra o nimeti geri alırsak, son derece nevmit, son derece nankör olur. 10 Onun başına gelen bir dertten, (*bir sıkıntıdan*) sonra ona nimeti attırırsak, üzerimden bütün kötülükler artık defolup gitti, der, şımarık ve övüngen olur. 11 Yalnız (*dertlere, sıkıntılara göğüs gerip*) sabreden ve hep iyi ve doğru dürüst işler işliyenler (*böyle değildirler*). Onlar için yarlığanma ve büyük mükâfat vardır. 12 Onların: "Ne olurdu? Ona bir define indirilmeliydi, onunla birlikte bir melek gelmeliydi?„ demeleri (*ihtimalinden*) canın sıkılıyor diye Allahın sana vahyettiğinden bir kısmını bırakacak değilsin a! Sen ancak (*eğri yolun encamından*) korkutan bir Peygambersin. (*Onların lâfına bakma*). Herşeyin mukadderatı Allahın elindedir (4). 13 Yoksa onlar (*Kur'anı*) uydurdu mu? derler. Onlara de ki: Sözünüzde gerçekseniz haydi siz de onun gibi on sûre getirin.

---

[1] Bütün hayatın membaı sudur. Onun için burada yerlerle göklerin yaratılışından bahsedilirken arşı âlânın suyu kaplamasından ehemmiyetle bahsolunuyor. Çünkü su olmasa hayata imkân yoktur.

[2] Aldatmanın aslı «sihir» dir. Râzî, bu kelimeyi üç şekilde tefsir eder. Birincisı «Kâffal» ın tefsiridir ki «hadia» dır. Biz de bu manayı kabul etmiş bulunuyoruz İkincisi «bâtıl» dır. Üçüncüsü, büyüdür

[3] Azabın gecikmesı Resuli Ekremin onlar arasında bulunmasından ileri geliyordu. Resuli Ekrem hicret ederek onların içinden ayrıldıktan sonra azap devri başlıyacaktı.

[4] Bu Âyeti Kerime Hazreti Peygamberin herhangi sebep dolayısiyle ilâhî vahyin bir kısmını terketmek istediğini değil, fakat onun böyle birşey yapamıyacağını ifade ediyor.

سورة هود

نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ
لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ
إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ
أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا
مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾
فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ

الجزء الثاني عشر

مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ
بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ
إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ
فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى
اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ
هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ
﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ
بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾ أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي
الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ
الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ

Allahtan başka gücünüzün yettiklerini de yardıma çağırın (5). 14 Fakat onlar size icabet etmezlerse bilin ki (*Kur'ana*) Allahın ilmiyle vahyolunmuştur, Allahtan başka tapacak yoktur. Artık müslüman mısınız? 15 Kim bu dünya hayatını ve âlâyişini dilerse onların dünyada yaptıklarının mukabilini tastamam veririz, onlar da bu hususta bir zarara uğramazlar. 16 Onlar öyle kimselerdir ki onlar için âhirette ateşten başka birşey yoktur, onların (*dünyada*) bütün yaptıkları beyhudedir, bütün işledikleri hebadır. 17 Tanrısı tarafından apaçık bir bürhana mazhar olan, ondan sonra Tanrısı tarafından bir şahidi bulunan, daha evvel gelen Musânın rehber ve rahmet olan kitabı kendisini teyit eden kimse, (*bu dünyaya tapan ve hakka, hakikate aldırmıyan kimse gibi midir?*) (*Hayır*), bu gibi kimseler, (*Kur'an*) iman ederler. Herhangi gürûh onu tanımazsa, ona vadolunan yer ateştir. Bundan asla şüphe etme.

---

[5] Kur'anın dört yerinde bu tahaddiye tesadüf edilir. (17 : 18), (10 : 38) (20 : 23) ve burada.

Bu senin Tanrın tarafından gelen haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler (6). 18 Allaha karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Bunlar Tanrılarının huzuruna getirilir, şahitler de (7) derler ki: İşte Tanrılarına karşı yalan uyduranlar bunlardır. İyi bilin ki, Allahın lâneti zalimler, 19 insanları Allah yolundan alıkoyan, doğru yolda yürüyenleri saptırmak istiyen, âhireti inkâr ile kâfir olanlar, üzerindedir. 20 *Allah onları azaba uğratmak dilerse*) yeryüzünden kaçamazlar, Allahtan başka yardımcı bulamazlar, onların azabı kat kat olur. Onlar (*hahikati*) dinlemek ve (*hakkı*) görmek istemezlerdi. 21 İşte bunlar kendi öz canlarını ziyan edenlerdir, onların uydurdukları şeyler de onlardan kaybolmuştur. 22 Âhirette büsbütün hüsrana uğrıyanlar, elbet onlardır. 23 İman edip iyi ve güzel işler işliyenler, Tanrılarına karşı *(yürekleri)* itminan ile dolu olanlar, cennetliktirler ve orada daim kalırlar. 24 İki taraf, kör ve sağır ile görür ve işitir kimselere benzerler. Bunların ikisi bir olur mu? (*Bunları biribirine benzetmek doğru mudur?*)

BÖLÜM: 3 — NUH

25 Nuhu, kavmine göndermiştik. (*O da demişti ki :*) Ben sizi (*tuttuğunuz yolun encamından*) apaşikâr korkutucuyum. 26 (*Size şunu ihtara geldim ki*) ancak Allaha kulluk edin. (*Yoksa*) acıklı bir günün azabına uğramanızdan korkarım. (8) 27 Kavminin ileri gelenleri dediler ki : Biz seni kendimiz gibi ancak insan görüyoruz. İçimizde ancak ayak takımının, düşünmeden sana uydukları

---

[6] Âyetin beyanatı izaha muhtaçtır. (Tanrısından apaçık bürhana mazhar olan) Kur'anın doğruluğuna inanan her mümindir. Tanrı tarafından olan şahit, Hazreti Peygamberdir. Kur'an-ı Kerim apaçık bir bürhan olduktan başka, Hazreti Musânın rehber ve rahmet olan kitabı da onun hak olduğunu tasdik eder. Çünkü Tevrat, Hazreti Peygamberin kudumuna dair birçok müjdeleri muhtevidir. O halde Âyeti Kerimenin manası şu oluyor : Kur'anın doğruluğuna inanıp Tanrısı tarafından açık bir bürhana mazhar olan, Hazreti Peygamberin şahsında bir şahidi, bir pişuvası bulunan; bundan başka Musânın kitabındaki tebşirat ile de müeyyet bulunan mümin, dünya hayatına meclûp olup hakikate aldırmıyan insan gibi olabilir mi? Bu son mana daha yukarıda geçmiş olduğu için tekrar edilmemiştir.

[7] Peygamberler, melekler, müminler veya insanın kendi azası.

[8] Her peygamberin kavmine vukubulan tebliğatının en belli başlı noktaları, onların Allaha kulluk etmelerini ve hal ve hareketlerini düzeltmelerini istemektir.

أولئك الذين خسروا أنفسهم وضل عنهم ما كانوا يفترون
۝ لا جرم أنهم في الآخرة هم الأخسرون ۝ إن الذين
آمنوا وعملوا الصالحات وأخبتوا إلى ربهم أولئك أصحاب
الجنة هم فيها خالدون ۝ مثل الفريقين كالأعمى
والأصم والبصير والسميع هل يستويان مثلا أفلا تذكرون
۝ ولقد أرسلنا نوحا إلى قومه إني لكم نذير مبين ۝
أن لا تعبدوا إلا الله إني أخاف عليكم عذاب يوم
أليم ۝ فقال الملأ الذين كفروا من قومه ما نراك إلا
بشرا مثلنا وما نراك اتبعك إلا الذين هم أراذلنا بادي
الرأي وما نرى لكم علينا من فضل بل نظنكم كاذبين
۝ قال يا قوم أرأيتم إن كنت على بينة من ربي وآتاني

رحمة من عنده فعميت عليكم أنلزمكموها وأنتم
لها كارهون ۝ ويا قوم لا أسألكم عليه مالا إن أجري
إلا على الله وما أنا بطارد الذين آمنوا إنهم ملاقو ربهم
ولكني أراكم قوما تجهلون ۝ ويا قوم من ينصرني
من الله إن طردتهم أفلا تذكرون ۝ ولا أقول لكم
عندي خزائن الله ولا أعلم الغيب ولا أقول إني ملك ولا
أقول للذين تزدري أعينكم لن يؤتيهم الله خيرا الله أعلم
بما في أنفسهم إني إذا لمن الظالمين ۝ قالوا يا نوح قد جادلتنا
فأكثرت جدالنا فأتنا بما تعدنا إن كنت من الصادقين
۝ قال إنما يأتيكم به الله إن شاء وما أنتم بمعجزين ۝
ولا ينفعكم نصحي إن أردت أن أنصح لكم إن كان الله

gözümüzün önündedir. Sizin bize üstün bir meziyetinizi de görmüyoruz. Belki sizi yalancı sanıyoruz. 28 (*Nuh*) dedi ki: Ey kavmim! Tanrım tarafından apaçık bir bürhana mazhar olur, bana bir de tarafından rahmet ihsan eder de bunlar sizden gizli kalırsa, siz onu istemediğiniz halde biz onu size zorla mı kabul ettireceğiz. 29 Ey kavmim! Ben sizden karşılık olarak mal, (*servet*) istemiyorum. Mükâfatım, yalnız Allaha aittir. Ben iman edenleri kovacak

Kur'an-ı Kerim de, bilhassa bu iki noktaya ehemmiyet verir. Fakat bazı hıristiyan münakkitler, bu münasebetle Hazreti Peygamberin kendi başından geçen maceraları, başka peygamberlerin hayatına da kattığını söylemek isterler. Hakikatte her peygamber, kavmine ne tarzda hitap ederse etsin, onun kavmine telkin ve tebliğ ettiği en büyük esaslar, Allahın vahdaniyeti ile insanların kardeşliğidir. Kur'an-ı Kerim teferruat ile alâkadar olmadığından, peygamberler arasında müşterek olan bu esaslı itikatlarla meşgul olur. Çünkü islâmiyetin bütün Mekke devri esnasında bütün insanlara tebliğ ettiği esaslar bunlardı. Kur'an-ı Kerim, her peygamberin kendi kavmine söylediği sözlerin tafsilât ve teferruatına girişmez. Çünkü hedefi onlardan herbirinin hayatında hakkın zaferini ve düşmanların mağlûbiyetini göstermektir. Onun için Kur'an-ı Kerim bilhassa bu iki şeyle meşgul olur ve tarihî tafsilât ve teferruata girişmez.

değilim. Onlar Tanrılarına kavuşacaklar. Fakat ben sizi cahil bir kavim görüyorum. 30 Ey kavmim ! (*Benimle beraber olan müminleri*) kovarsam, Allahın intikamına karşı bana kim yardım edebilir ? Hâlâ düşünmüyor musunuz ? 31 Ben size Allahın hazineleri bendedir, demiyorum. Görünmiyeni de bilmiyorum, Meleğim de demiyorum. Hor gördüğünüz (*müminlerin*) Allah tarafından hayra lâyık olmıyacaklarını da söylemiyorum. Onların kalplerindekini Allah bilir. Bunlardan birini söylersem, şüphe yok ki zalimlerden olurum. 32 Onlar da dediler ki : Ey Nuh ! Bizimle çok uğraştın, çekiştin, (*artık yeter, davanda*) gerçek isen, haydi bizi ne ile tehdit ediyorsan onu getirt. 33 Nuh dedi ki : Onu size, dilediği takdirde, ancak Allah getirir ve siz ondan kaçıp kurtulamazsınız. 34 Hak Tealâ sizin helâkinizi isterse, benim size öğüt vermem, hayırhahlıkta bulunmam size hiçbir faide vermez. Tanrınız Odur. Dönüşünüz de Onadır. 35 Yoksa onlar "uydurdu mu ?„ diyorlar, de ki : Ben bunu uydurduysam vebali banadır, ben ise, sizin suçlu olduğunuz günahlardan tamamiyle beriyim.

BÖLÜM : 4 — NUHUN DÜŞMANLARI

36 Nuha vahyolundu ki Kavminin içinde sana iman edenlerden başka bir kimse iman etmiyecek. Onların yaptıkları yüzünden gam çekme. 37 Gözümüzün önünde vahyimize uyarak gemi yap. Zalim olanlar hakkında Bana birşey söyleme, çünkü onlar suda boğulacaklardır. 38 Nuh, gemiyi yapmağa koyuldu. Kavminin ileri gelenleri geçtikçe onunla eğlenirlerdi. O da derdi ki : Varın siz benimle şimdi eğlenin, sizin eğlendiğiniz gibi biz de sizinle eğleniriz (9). 39 Kimin rüsva edici azaba uğrayacağı ve üzerine devamlı (*azabın*) musallat olacağını yakında görür ve öğrenirsiniz. 40 Nihayet emrimiz gelip vadiden su kaynayınca (*Nuha*) dedik ki : Gemide herşeyden (10) erkekli dişili birer çift taşı, haklarında Allahın hükmü geçenlerden başka aileni, iman edenleri gemiye al. Onunla iman edenler, pek az kimselerdi. 41 Nuh dedi ki :

---

[9] Müminlerin eğlenmesi kâfirleri istihkar için değildi. Onlar yalnız kâfirlerin küfrünü istihkar ederlerdi.

[10] Herşeyden muradın Hazreti Nuha lâzım herşey olduğu anlaşılıyor.

يريد أن يغويكم هو ربكم وإليه ترجعون ﴿٣٤﴾ أم
يقولون افتراه قل إن افتريته فعلي إجرامي وأنا بريء مما
تجرمون ﴿٣٥﴾ وأوحي إلى نوح أنه لن يؤمن من قومك إلا من
قد آمن فلا تبتئس بما كانوا يفعلون ﴿٣٦﴾ واصنع الفلك
بأعيننا ووحينا ولا تخاطبني في الذين ظلموا إنهم مغرقون
﴿٣٧﴾ ويصنع الفلك وكلما مر عليه ملأ من قومه سخروا
منه قال إن تسخروا منا فإنا نسخر منكم كما تسخرون ﴿٣٨﴾
فسوف تعلمون من يأتيه عذاب يخزيه ويحل عليه عذاب مقيم
﴿٣٩﴾ حتى إذا جاء أمرنا وفار التنور قلنا احمل فيها من كل
زوجين اثنين وأهلك إلا من سبق عليه القول ومن آمن
وما آمن معه إلا قليل ﴿٤٠﴾ وقال اركبوا فيها بسم الله مجراها

ومرساها إن ربي لغفور رحيم ﴿٤١﴾ وهي تجري بهم في
موج كالجبال ونادى نوح ابنه وكان في معزل يا بني اركب
معنا ولا تكن مع الكافرين ﴿٤٢﴾ قال سآوي إلى جبل
يعصمني من الماء قال لا عاصم اليوم من أمر الله إلا من رحم
وحال بينهما الموج فكان من المغرقين ﴿٤٣﴾ وقيل يا أرض
ابلعي ماءك ويا سماء أقلعي وغيض الماء وقضي الأمر واستوت
على الجودي وقيل بعدا للقوم الظالمين ﴿٤٤﴾ ونادى نوح ربه
فقال رب إن ابني من أهلي وإن وعدك الحق وأنت أحكم
الحاكمين ﴿٤٥﴾ قال يا نوح إنه ليس من أهلك إنه عمل غير
صالح فلا تسألن ما ليس لك به علم إني أعظك أن تكون
من الجاهلين ﴿٤٦﴾ قال رب إني أعوذ بك أن أسألك ما ليس لي

Gemiye binin, yürümesi de durması da Allah adiyledir. Tanrım, yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır. 42 Gemi onları taşıyarak dağlar gibi dalgalar arasında gidiyordu. Nuh, ayrı bir yerde olan oğlunu çağırarak " Oğlum ! dedi, bizimle beraber bin ve kâfirlerden olma ! „ Oğlu : " Ben kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınırım „ dedi. Nuh : " Bugün Allahın rahmetine erişenlerden başkası için Allahın azabından kurtuluş yoktur „ dedi, derken dalgalar aralarına girdi. O da boğulanlardan oldu. 44 Sonra : " Ey arz ! sularını yut ! Ey sema sen de (*yağmurunu*) tut !„ denildi, sular kesildi, olacak oldu, iş bitti. Gemi, Cûdi (11) dağı üzerinde durdu ve zalim olanlara, " uzak olsunlar ! „ denildi. 45 Nuh Tanrısına hitap ederek : Tanrım ! dedi, oğlum, benim öz ailemdendir. Senin sözün, en doğru sözdür. Hâkimlerin en âdili, en hâkimi Sensin 46 (*Cevap aldı*) : O senin ailenden değildir. Çünkü

[11] Bu dağın Yunanca ile adı Gorayoci'dir.

onun (*özü bozuk*), işlediği iş kötü idi. Onun için Benden birşey sorma. Cahillerden olmamak için sana öğüt veriyorum. 47 Nuh dedi ki: Bilmediğim birşeyi Sana sormaktan Sana sığınırım. Sen beni yarlığamaz, beni bağışlamazsan husrana uğrıyanlardan olurum! 48 Ona denildi: Artık gemiden bizim tarafımızdan selâmetle çık, sana ve seninle beraber olup zürriyetlerinden milletler yetişecek olan insanlara hayırlar, bereketler olsun. (*Onların içinden*) öyle bir takım ümmetler olacak ki onları bir zaman için geçindireceğim, sonra onlara bizden acıklı azap erişecektir. 49 İşte bunlar sana vahyettiğimiz görünmiyen haberlerdendir (12). Bunları, evvelce ne sen, ne de senin kavmin bilmezdi. Sabret; akıbet, Allahtan sakınanlarındır.

BÖLÜM: 5 — HÛD İLE KAVMİ

50 Âd kavmine de kardeşleri Hûdu gönderdik. O da: Ey kavmim! dedi, Allaha tapın. Sizin Ondan başka mabudunuz yoktur. Siz (*Allaha şerik koşmakla*) birtakım yalanları uydurmaktan başka birşey yapmıyorsunuz. 51 Ey kavmim! Ben sizden bunun için bir ücret, bir mükâfat istemiyorum. Benim mükâfatım beni yaratana aittir, aklınız ermiyor mu? 52 Ey kavmim! Tanrınızdan yarlığanmak dileyin! Ona tevbe edin ki size bol bol yağmur yağdırsın (*kıtlıktan kurtarsın*), kuvvetinize kuvvet katsın, siz de suçlu olarak yüz çevirmeyin. 53 Onlar dediler ki: Ey Hûd, sen bize apaçık bir bürhanla gelmedin. Biz de senin sözünle taptıklarımızı bırakacak, sana inanacak değiliz! (*Nafile uğraşma!*) 54 Yalnız mabudlarımızdan bazıları seni çarpmış olacak. Hûd dedi ki: Allahı şahit tutarım, siz de şahit olun ki sizin Allaha şerik koştuklarınızdan her ilişiği kestim. 55 Bana karşı hepiniz de istediğiniz düşmanlığı edin. Bana mühlet de

---

[12] Görünmiyen haberler, Nuhun kıssasına ait haberler değildir. Resuli Ekreme muarız olan Mekkelilerin uğrıyacakları akıbettir. Hazreti Nuhun kıssasında onların da akıbeti haber veriliyordu. Nitekim âyetin sonunda Hazreti Muhammede hitaben «Sabret!» denilmesi de buna işaret ediyor. Çünkü Resuli Ekreme muhasım olanların akıbetlerini görmek için sabretmek icabediyordu. Bundan evvelki kısmın sonunda da Resuli Ekremin muarızlarına karşı buna mümasil ihtarlarda bulunuluyordu.

تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ۝ وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ۝ يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ۝ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ

بِمُؤْمِنِينَ ۝ إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ۝ مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ۝ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ۝ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ۝ وَأُتْبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ۝

vermeyin. 56 Ben Tanrım ve Tanrınız olan Allaha dayanırım. Hiçbir canlı mahlûk yoktur ki nasıyesi (*mukadderatı*) Allahın elinde bulunmasın. Benim Tanrım dosdoğru yol üzerindedir (13). 57 Yüz çevirirseniz, bilin ki, (*ben vazifemi yaptım*) size neyi bildirmek için gönderildimse onları bildirdim. Tanrım (*dilerse*), sizin yerinize başka bir kavmi getirir, siz de Ona (*zerre kadar*) zarar veremezsiniz. Tanrım herşeyi hakkiyle gözetleyicidir. 58 Vaktaki emrimiz geldi; Hûd ile onunla birlikte inananları, rahmetimizle kurtardık ve onları ağır işkencelerden koruduk. 59 İşte Âd kavmi buydu. O kavim, Tanrısının âyetlerini inkâr, Peygamberlerine isyan etti, (*ve hakka, karşı gelen*) her inatçı zorbanın sözüne uydu. 60 Onlar, bu dünyada da, kıyamet gününde de Allahın rahmetinden kovuldular. İyi bilin ki Âd *(kav-*

[13] «Tanrım dosdoğru yol üzerindedir» nazmından murat Onun hakkaniyetten ayrılmadığını, iyileri cezaya uğratıp günahkârları kurtarmıyacağını beyan etmektir .

mi) Tanrılarını inkâr ettiler. Gözünüzü açın, Hûdun kavmi olan Âd, (*defolup gitti*) ve Allahın rahmetinden uzak kaldı.

BÖLÜM : 6 — SALİH

61 Semud (*kavmine de*) kardeşleri Salihi (*gönderdik. O da onlara*) dedi ki ; Ey kavmim ! Allaha tapın. Sizin ondan başka mabudunuz yoktur. Sizi topraktan peyda eden, sizinle yurdunuzu mamur eden Odur. Ondan yarlığanmak dileyin, (*Ona yalvararak*) tevbe edin ! Çünkü Tanrım yakındır, duaları kabul edicidir ! 62 Onlar da dediler ki : Ey Salih ! Sen daha evvel içimizde kendisinden büyük şeyler umulur bir adamdın. (*Sana şimdi ne oldu*), ne diye bizi atalarımızın taptıklarına tapmaktan vazgeçirmek istiyorsun. Biz senin bu davetinin (*doğruluğundan)* iyiden iyiye şüphe içindeyiz. 63 Salih dedi ki : Ey kavmim ! Bana anlatınız, Tanrım tarafından apaçık bir bürhan üezre olur, Tanrım bana rahmetini de ihsan eder de ben Allaha isyan edecek olursam Allaha karşı bana kim yardım edebilir?.. (*Ben size uyarsam*), zararımı, ziyanımı arttırmaktan başka birşey yapmazsınız. 64 Ey kavmim ! İşte Allahın yarattığı dişi deve, sizin için bir âyettir. Onu bırakın da Allahın arzında yayılsın, otlasın, ona fena maksatla dokunmayın. Yoksa pek yakın bir azaba uğrarsınız. 65 Fakat onlar dişi deveyi öldürdüler. Salih de : Yurdunuzda üç gün yaşarsınız. Bu öyle bir sözdür ki yalan çıkmaz (*dedi*). 66 Vaktaki emrimiz geldi, Salihi ve onunla iman edenleri rahmetimizle kurtardık, onları o günün âfetlerinden koruduk. Şüphe yok ki Tanrın kudretlidir, satvetlidir 67 Zalimleri korkunç bir ses, alıp götürdü, hepsinin korkudan, oldukları yerde canları çıktı. 68 Sanki yurtlarında hiç yokmuş gibi oldular. İyi bilin ki Semud, Tanrılarını inkâr ettiler. İyi bilin ki Semud, Allahın rahmetinden uzak kaldılar.

BÖLÜM : 7 — LÛT

69 Elçilerimiz. İbrahime müjdelerle gelmişler, ona : Selâm ! demişler, İbrahim de selâm ! demiş, onlara semiz bir buzağı

سورة هود ٣٠٠

وإلى ثمود أخاهم صالحا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله
غيره هو أنشأكم من الأرض واستعمركم فيها فاستغفروه
ثم توبوا إليه إن ربي قريب مجيب ﴿٦١﴾ قالوا يا صالح قد كنت
فينا مرجوا قبل هذا أتنهانا أن نعبد ما يعبد آباؤنا وإننا لفي
شك مما تدعونا إليه مريب ﴿٦٢﴾ قال يا قوم أرأيتم إن
كنت على بينة من ربي وآتاني منه رحمة فمن ينصرني من
الله إن عصيته فما تزيدونني غير تخسير ﴿٦٣﴾ ويا قوم هذه
ناقة الله لكم آية فذروها تأكل في أرض الله ولا تمسوها
بسوء فيأخذكم عذاب قريب ﴿٦٤﴾ فعقروها فقال تمتعوا
في داركم ثلاثة أيام ذلك وعد غير مكذوب ﴿٦٥﴾ فلما جاء
أمرنا نجينا صالحا والذين آمنوا معه برحمة منا ومن خزي يومئذ

الجزء الثاني عشر ٣٠١

إن ربك هو القوي العزيز ﴿٦٦﴾ وأخذ الذين ظلموا الصيحة فأصبحوا
في ديارهم جاثمين ﴿٦٧﴾ كأن لم يغنوا فيها ألا إن ثمود كفروا
ربهم ألا بعدا لثمود ﴿٦٨﴾ ولقد جاءت رسلنا إبراهيم بالبشرى
قالوا سلاما قال سلام فما لبث أن جاء بعجل حنيذ ﴿٦٩﴾ فلما
رأى أيديهم لا تصل إليه نكرهم وأوجس منهم خيفة قالوا
لا تخف إنا أرسلنا إلى قوم لوط ﴿٧٠﴾ وامرأته قائمة فضحكت
فبشرناها بإسحاق ومن وراء إسحاق يعقوب ﴿٧١﴾ قالت
يا ويلتى أألد وأنا عجوز وهذا بعلي شيخا إن هذا لشيء عجيب
﴿٧٢﴾ قالوا أتعجبين من أمر الله رحمت الله وبركاته عليكم
أهل البيت إنه حميد مجيد ﴿٧٣﴾ فلما ذهب عن إبراهيم الروع
وجاءته البشرى يجادلنا في قوم لوط ﴿٧٤﴾ إن إبراهيم لحليم

(*pişirerek*) ikram etmişti (14). 70 Fakat İbrahim, ellerinin (*yemeğe*) uzanmadığını görünce, hallerinden hoşlanmadı (15), onlardan kalbine korku geldi. Onlar da ona: "Korkma! dediler. Biz Lût kavmine gönderildik (16).„ 71 (*İbrahimin*) karısı, ona yakın duruyordu, güldü, biz de ona İshakı, İshaktan sonra torunu

---

[14] (Kitabı Mukaddes) in Tekvin kitabında (18 : 1 - 7) bu hâdise anlatılır. Bu kitaba göre Rab İbrahime göründü. İbrahim günün sıcak vaktinde, çadır önünde otururken karşısına üç kişi belirdi. O da onları izaz için koştu, sığır sürüsünden bir körpe buzağı alarak uşağına verdi, pişirtti, ilâh...

[15] Kitabı Mukaddes elçilerin İbrahimle birlikte oturup yemek yediklerini söyler (Kitabüttekvin 18 : 8). Halbuki Kur'an, böyle demiyor ve elçilerin yemeğe ellerini uzatmadıklarını söylüyor. Kur'anı İngilizceye tercüme eden Rodwell bu noktayı tavzih ederken Musevi ulemasının Kitabı Mukaddes tarafından irad olunan bu sözü cerhettiklerini söyledikten sonra Baba Mezianın şu sözünü nakleder. Bu yahudi âlimi diyor ki: «Bunlar, yemediler, yiyormuş gibi yaptılar!» Bu suretle Kur'anı Kerimin beyanatı te'yit ediliyor.

[16] «Ol âdemler buradan kalkıp Sedum tarafına teveccüh ettiler» Kitabüttekvin (18 : 16).

Yakubu müjdeledik. 72 (*İbrahimin karısı*) dedi ki: Ne acayip şey! Ben yaşlandığım, kocam da ihtiyarladığı halde doğuracak mıyım? Bu ne garip birşey! 73 Onlar dediler ki: Sen Allahın emrine mi hayret ediyorsun? Ey Ehli Beyt! Allahın rahmet ve bereketi sizin üzerinizdedir (17). Hamde lâyık olan Odur. 74 İbrahimin korkusu gidip kendisine müjde gelince Lût kavmi hakkında mübahaseye girişti (18). 75 Zira İbrahim, son derece halim, halûk, yumuşak kalpli (*Allaha*) dönen bir insandı. 76 Ey İbrahim! Bundan vazgeç! Tanrının (*onlar hakkındaki*) emri geldi. (*Onların te'dibi iradesine tealluk etti*). Onlara geri çevrilemiyecek bir azap geliyor. 77 Vaktaki elçilerimiz Lûtun yanına geldiler, Lût onların gelmelerinden, endişeye düştü, onları korumaktan âciz kaldı ve: Bu ne belâlı bir gün! dedi. 78 Lûtun kavmi koşa koşa geldiler. Zaten kötü kötü işler işlemek onların âdeti idi. Lût dedi ki: Ey kavmim! İşte kızlarım! Size vere yim, onlar daha pâktırlar (19). Allahın (*azabından*) sakının! Misafirlerime karşı beni rüsva etmeyin, içinizde doğru düşünür, doğru yol tutar bir kimse yok mu? 79 Onlar dediler ki: Kızlarınızda hiç gözümüz olmadığını bildiğin gibi bizim de ne iste-

---

[17] Ehli Beyt, hane halkıdır. Bir insanın zevcesi Ehli Beytidir. Hazreti Muhammed (Aleyhıssalâtü Vesselâm) ın Ehli Beyti onun zevceleri ve evlâtlarıdır.

[18] Kitabı Mukaddeste hâdise şu şekilde anlatılıyor: «İbrahim daha Rabbın huzurunda duruyordu. O zaman İbrahım yaklaşıp salih ile fasiki beraber helâk edecek misin? Belki şehrin içinde elli salih kimse bulunuyor. İmdi içinde bulunan elli salih için affetmeyip onları helâk eder misin? Hâşâ ki sen bu gibi birşey yapıp, salihi fasik ile beraber öldüresin ve salih fasik gibi ola... ilâh» Kitabüttekvin (18 : 23).

[19] Kitabüttekvinin ifadesinden Lûtun bulunduğu şehre yabancı olduğu anlaşılıyor. Şehir halkı Lût hakkında diyor ki: «Bu adam misafir• gelmiş iken kendini hâkim addediyor» (19 : 8). Elçiler de yabancı oldukları için şehir halkı onun bunları misafir etmesine muhalefet etmişlerdi. Buna karşı Lûtun kızlarını rehine olarak takdim ettiği ve bu suretle misafirlerini evinde alıkoymak istediği anlaşılıyor. Kur'anın on beşinci sûresinin 70 inci âyetinde şehir halkı Lûta «biz seni yabancıları misafir etmekten menetmedik mi?» diyorlar. Bu da ağlebi ihtimal şu veya bu sebepten dolayı kabileler arasında ikide birde kopan muharebe tehlikesine karşı gelmek içindi. Maamafih müfessirler arasında umumiyetle kabul olunan fikre göre Hazreti Lût asıl kendi kızlarını takdim etmiyerek kabilenin kızlarına işaret etmiş ve kabile erkeklerinin bu kızları nikâh etmelerini istemişti. (Râzî, Camiülbeyan). Çünkü bir peygamber bütün kabîle ve kavminin kadınlarına kızların der. Fakat Lûtun kavmi tarafından verilen cevapta onun kızlarına işaret ettikleri görülüyor

اواه منيب ۝ يا ابراهيم اعرض عن هذا انه قد جاء امر ربك
وانهم آتيهم عذاب غير مردود ۝ ولما جاءت رسلنا
لوطا سيء بهم وضاق بهم ذرعا وقال هذا يوم عصيب
۝ وجاءه قومه يهرعون اليه ومن قبل كانوا يعملون
السيئات قال يا قوم هؤلاء بناتي هن اطهر لكم فاتقوا الله
ولا تخزون في ضيفي اليس منكم رجل رشيد ۝ قالوا
لقد علمت ما لنا في بناتك من حق وانك لتعلم ما نريد ۝
قال لو ان لي بكم قوة او آوي الى ركن شديد ۝ قالوا يا لوط
انا رسل ربك لن يصلوا اليك فاسر باهلك بقطع من الليل
ولا يلتفت منكم احد الا امرأتك انه مصيبها ما اصابهم
ان موعدهم الصبح اليس الصبح بقريب ۝ فلما جاء امرنا

جعلنا عاليها سافلها وامطرنا عليها حجارة من سجيل
منضود ۝ مسومة عند ربك وما هي من الظالمين ببعيد ۝
والى مدين اخاهم شعيبا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من اله
غيره ولا تنقصوا المكيال والميزان اني اريكم بخير واني
اخاف عليكم عذاب يوم محيط ۝ ويا قوم اوفوا المكيال
والميزان بالقسط ولا تبخسوا الناس اشياءهم ولا تعثوا في
الارض مفسدين ۝ بقيت الله خير لكم ان كنتم مؤمنين
وما انا عليكم بحفيظ ۝ قالوا يا شعيب اصلوتك تأمرك
ان نترك ما يعبد آباؤنا او ان نفعل في اموالنا ما نشؤا انك
لانت الحليم الرشيد ۝ قال يا قوم ارأيتم ان كنت على بينة
من ربي ورزقني منه رزقا حسنا وما اريد ان اخالفكم

dığımizi bilirsin! 80 Lût dedi: Size yetecek gücüm olsaydı (*sizin hakkınızdan gelirdim*). Belki ben muhkem bir yere sığınıyorum (20). 81 (*Misafirler*) dediler ki: Ey Lût! Biz Tanrının elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar, ortalığı karanlık basınca ailen efradiyle birlikte buradan çık git, biriniz de ardına bakmasın. Karın müstesna (21). Onların uğrıyacaklarına o da uğrıyacak. Onların başına (*gelecek olan*) sabahleyin gelecek. Sabah vakti yakın değıl mı? 82 Vaktaki emrimız geldi, (*kasabanın*) altını üstüne çevirdik (22). Üzerlerine onlar için hazırlanmış, Tanrı nezdinde nişanlı ve zalimlerden uzak olmıyan taşları birbiri ardınca yağdırdık (23).

[20] Doğruların en muhkem istinatgâhı Allahın inayetidir.

[21] «Lûtun zevcesi onun arkasında olarak gerıye bakmakla bir tuz amudu oldu» (Kitabüttekvin 19 : 26).

[22] Bunların müthiş bir zelzeleye uğradıkları, bu zelzele yüzünden şehirlerinin altüst olduğu anlaşılıyor.

[23] Kısmın sonunda, daha evvelki kısımlarda olduğu gibi Hazreti Peygambere düşman olan Mekkelilere işaret ediliyor

BÖLÜM : 8 — ŞUAYB

83 Medyen (*halkına*) da kardeşleri Şuaybi (*gönderdik. Şuayb*) onlara dedi ki Ey kavmım ! Allaha tapın. Sizin Ondan başka mabudunuz yoktur. Ölçeği, teraziyi eksik tutmayın Ben sizi iyi bir halde, refah içinde görüyorum. Sizi azapla kuşatacak bir günden korkuyorum. 84 Ey kavmım ! Ölçeği, tartıyı tastamam ölçüp tartın ! Kimsenin hakkını eksiltmeyin. Ortalığı fesada vererek fenalık yapmayın. 85 Müminseniz, Allahın elinizde bıraktığı (*halâl kazanç*) daha hayırlıdır. 86 Yoksa ben sizi (*azaptan*) koruyamam. 87 Onlar dediler ki : Ey Şuayb ! Bize atalarımızın taptıklarını bırakmayı, mallarımıza istediğimizi yapmaktan vazgeçmeyi, (*kıldığın*) namaz mı sana emrediyor ? ! Halbuki sen halim, kâmil ; doğru dürüst bir adamsın ! 88 Şuayb dedi ki : Ey kavmım ! Ben Tanrım tarafından apaçık bir bürhan üzere olsam, bana kendi tarafından da güzel bir kazanç ihsan etse, (*artık ona muhalefet eder miyim ?*) Ben size yasak ettiğimi, kendim yapmak istemiyorum Gücüm yettiği kadar islahı istiyorum Muvaffakiyetim, ancak Allahın (*lûtfuna*) bağlıdır Ona dayanır, güvenir, Ona yönelirim. 89 Ey kavmim ! Bana karşı düşmanlığınız, Nuh kavminin, yahut Hûd kavminin, yahut Salih kavminin başlarına gelen felâket gibi bir felâketi de sizin başınıza getirmesin Lût kavmi de sizden uzak değildir. 90 Tanrınızdan yarlığanmak dileyin. Ona tevbe edin. Tanrım bağışlayıcıdır. Sevdiklerine nimetlerini vericidir. 91 Onlar dediler ki : Ey Şuayb ! Söylediklerinin çoğunu anlıyamıyoruz. Hem biz seni içimizde pek zebun görüyoruz. Kabilen olmasaydı seni taşlardık. Zaten senin bizce bir ehemmiyetin, bir kudretin yok ! 92 Şuayb dedi ki: Ey kavmim! Benim kabîle ve taraftarlarım, sizin gözünüzde, Allahtan daha saygılı, daha değerli mi ki Allahın emrini arkanıza attınız. Şüphe yok ki Tanrım, sizin bütün yaptıklarınızı ilmiyle kuşatır. 93 Ey Kavmim! Elinizden geleni yapın. Ben de (*Allahın emri dairesinde elimden geleni*) yapacağım. 94 Rüsva edici azabın kime geleceğini, kimin yalancı olduğunu yakında bileceksiniz. (*Azabınızı*) gözetin. Ben de sizinle beraber gözetmekteyim! 95 Vaktaki emrimiz geldi. Şuayb ve onunla birlikte iman edenleri rahmetimizle kurtardık. Korkunç ses, zalim olan-

إلى ما أنهاكم عنه إن أريد إلا الإصلاح ما استطعت
وما توفيقي إلا بالله عليه توكلت وإليه أنيب ۝ ويا قوم
لا يجرمنكم شقاقي أن يصيبكم مثل ما أصاب قوم نوح
أو قوم هود أو قوم صالح وما قوم لوط منكم ببعيد ۝
واستغفروا ربكم ثم توبوا إليه إن ربي رحيم ودود ۝
قالوا يا شعيب ما نفقه كثيرا مما تقول وإنا لنراك فينا ضعيفا
ولولا رهطك لرجمناك وما أنت علينا بعزيز ۝ قال يا قوم
أرهطي أعز عليكم من الله واتخذتموه وراءكم ظهريا
إن ربي بما تعملون محيط ۝ ويا قوم اعملوا على مكانتكم
إني عامل سوف تعلمون من يأتيه عذاب يخزيه ومن هو كاذب
وارتقبوا إني معكم رقيب ۝ ولما جاء أمرنا نجينا شعيبا

والذين آمنوا معه برحمة منا وأخذت الذين ظلموا الصيحة
فأصبحوا في ديارهم جاثمين ۝ كأن لم يغنوا فيها ألا بعدا لمدين
كما بعدت ثمود ۝ ولقد أرسلنا موسى بآياتنا وسلطان
مبين ۝ إلى فرعون وملئه فاتبعوا أمر فرعون وما أمر فرعون
برشيد ۝ يقدم قومه يوم القيامة فأوردهم النار وبئس
الورد المورود ۝ وأتبعوا في هذه لعنة ويوم القيامة بئس
الرفد المرفود ۝ ذلك من أنباء القرى نقصه عليك منها
قائم وحصيد ۝ وما ظلمناهم ولكن ظلموا أنفسهم
فما أغنت عنهم آلهتهم التي يدعون من دون الله من شيء
لما جاء أمر ربك وما زادوهم غير تتبيب ۝ وكذلك
أخذ ربك إذا أخذ القرى وهي ظالمة إن أخذه أليم شديد ۝

ları tuttu, onlar da yurtlarında hareketsiz kaldılar. 96 Dün yokmuş gibi oldular. İyi bilin ki Semud kavmi gibi Medyen halkı da (*Allahın rahmetinden*) uzak düştü!

BÖLÜM : 9 — SUÇLULARIN CEZASI

96-97 Biz Musâyı âyetlerimizle, apaçık bürhanlarla Fir'avuna ve (*Fir'avun kavminin*) ileri gelenlerine gönderdik. 98 Fir'avunun kavmi, onun sözüne uydu, onu dinlemedi. Fir'avunun sözü doğru yola götüren bir söz değildi. 99 Fir'avun kıyamet günü kavmini yeder, onları ateşe götürür. Onların götürüldükleri yer ne fena bir yerdir! 100 Onlar burada da, kıyamet gününde de, lânete uğradılar. Onlara verilen, ne kötü bir vergidir. 101 Bu sana bildirdiklerimiz, o kasabanın haberleridir ki içlerinde izi kalanlar var, biçilmiş ekin gibi yok olanlar da var. 102 Biz onlara zulmetmedik, belki onlar öz canlarına zulmettiler. Tanrının emri

gelince onların Allahtan gayri taptıkları mabutlar hiçbir işlerine yaramadı Onların ziyanlarını, izmihlâllerini artırmaktan başka birşey yapmadı, 103 Tanrın, kasabaların zalim halkına ceza verdiği gibi, onları işte böylece yakalıyarak cezaya çarpar Şüphesız onun cezası, acıklı ve şiddetlidir. 104 Bunda âhiret azabından korkan için ibret vardır. O gün, (*âhiret günü*), bütün insanların bir arada toplanacakları bir gündür. O gün, ana baba günüdür. 105 Biz o günü ancak sayılı, muayyen bir zamana kadar geciktiririz. 106 O gün gelince, hiçbir kimse, Onun izni olmaksızın, bir söz söyliyemez. Onların (*insanların*) bir kısmı bedbaht, bir kısmı bahtiyardır 107 Bedbaht olanlar, yüksek sesle soluk alıp soluk verecekleri, (*inleyip, çırpınacakları*) ateştedirler 108 Orada göklerle yer durdukça kalırlar. Tanrının dilediği başka (24). Tanrın, dilediğini (*kudretle yapandır*). 109 Bahtiyar olanlara

---

[24] Cehennemde kalmanın (Tanrının dilediği başka) istisnasiyle tahdidi Kur'anda iki kere görülür Biri burada, biri de (6 129) dadır. Bu istisna cehennem azabının müebbet olmadığını gösterebilir Nıtekım bu âyetle onu takip eden âyet karşılaştırılırsa aynı neticeye varmak mümkündür. Bu âyeti takip eden âyette cennetliklerin orada yer ve gökler durdukça daım kalacakları söylendikten sonra bunun asla kesilmiyen bir atiyye olduğu ilâve edilerek cennetteki ebediyetin mahdut olmadığı gösteriliyor ve buradaki «Tanrının dilediği başka» istisnasiyle Allahın hudutsuz kudret ve azametı takrir ediliyor Halbukı cehennemden bahsolunduğu sırada «Tanrının dilediğı başka» ıstisnasını «Tanrının dilediğini kudretle yaptığını» anlatan sözler takip ederek böylece Allahın, insana imkânsız görünenı de yapmağa kadır olduğu gösteriliyor Cehennem bahsında böyle olduğu halde cennet bahsında cennet nımetının ardı arası kesilmez bır atiyye olduğu söylenerek oradakı ebediyet tahdit olunmamaktadır

Resuli Ekremin hadîslerı de bu beyanatı teyit edecek mahiyettedir. Sahihı Müslımde rivayet olunan bir hadisin son kısmında deniliyor ki: «Sonra Cenabı Hak, melekler peygamberler, müminler, sıra ile günahkârlar için şefaat ederler. Onlara şefaat edecek bir kımse kalmadı Ancak Erham-ur Rahimın kaldı.» buyuracak ve «ömründe hiçbır ıyilik işlemıyen insanlardan bir avucu cehennemden çıkaracak !» «**Kenz-ül-ummal**» ın nakiettığı diğer bır hadise göre «bır gün gelecek cehennem, kısa bır zaman için yeşillenen, sonra kuruyan bir tarlaya benzıyecek!» tir Diğer bır Hadısı Şerıfe göre «bır gün gelecek cehennemde bır tek ınsan kalmıyacak» tır (Cilt 7, sahıfe 245) **Feth-ül-beyan, Feth-ül-barî, Dürri Mensur** da ve **İbn Kayyimin Hadi'-l-ervah** ında Hazretı Omerın bır sözü mukayyettır Dıyor kı: «Cehennemdekı günahkârlar, çölün kumları kadaı sayısız olsalar da. bir gün gelecek, hepsı de oradan çıkarılacak »

O halde Kur'anda cehennemde «ebediyyen» kalınacağına dair varıt olan söz ne demektır? Bu kelimeye Kur'anın 4 168, 33 65 ve 72 33 âyetlerınde tesadüf olunur **Ebed** in manası pek uzun zamandır. **Muğnide** beyan olunduğuna göre ebed · «Eddehrüttavil» yani pek uzun zaman, **Tac-ül-ârusun** beyanına göre ebed «**Eddehrüttavil ellezı leyse bimahdud**» yanı mahdut olmıyan pek uzun zamandır.

ان في ذلك لاية لمن خاف عذاب الاخرة ذلك يوم مجموع له الناس وذلك يوم مشهود (١٠٣) وما نؤخره الا لاجل معدود (١٠٤) يوم يات لا تكلم نفس الا باذنه فمنهم شقي وسعيد (١٠٥) فاما الذين شقوا ففي النار لهم فيها زفير وشهيق (١٠٦) خالدين فيها ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك ان ربك فعال لما يريد (١٠٧) واما الذين سعدوا ففي الجنة خالدين فيها ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك عطاء غير مجذوذ (١٠٨) فلا تك في مرية مما يعبد هؤلاء ما يعبدون الا كما يعبد اباؤهم من قبل وانا لموفوهم نصيبهم غير منقوص (١٠٩) ولقد اتينا موسى الكتاب فاختلف فيه ولولا كلمة سبقت من ربك

لقضي بينهم وانهم لفي شك منه مريب (١١٠) وان كلا لما ليوفينهم ربك اعمالهم انه بما يعملون خبير (١١١) فاستقم كما امرت ومن تاب معك ولا تطغوا انه بما تعملون بصير (١١٢) ولا تركنوا الى الذين ظلموا فتمسكم النار وما لكم من دون الله من اولياء ثم لا تنصرون (١١٣) واقم الصلوة طرفي النهار وزلفا من الليل ان الحسنات يذهبن السيئات ذلك ذكرى للذاكرين (١١٤) واصبر فان الله لا يضيع اجر المحسنين (١١٥) فلولا كان من القرون من قبلكم اولوا بقية ينهون عن الفساد في الارض الا قليلا ممن انجينا منهم واتبع الذين ظلموا ما اترفوا فيه وكانوا مجرمين (١١٦) وما كان ربك ليهلك القرى بظلم واهلها مصلحون (١١٧)

gelince onlar da cennettedirler. Gökler ve yer durdukça orada daim kalırlar. Tanrının dilediği başka. Bu ardı arası asla kesilmiyen bir atiyyedir. 110 O halde bunların taptıkları şey hakkında şüpheye düşme. Onlar daha evvel babaları nasıl tapıyordularsa bunlar da öylece tapıyorlar. Biz onların istihkaklarını eksiksiz vereceğiz.

BÖLÜM : 10 — MÜKÂFAT VE CEZA

111 Musâya kitabı verdik. Bu kitap üzerinde ihtilâf oldu. Tanrın tarafından bir söz geçmeseydi aralarında işler olur biterdi, onlar hâlâ şiddetli tereddütler ve şüpheler içindedirler. 112 Tanrın hiç şüphe yok ki herkese amellerinin mukabilini tasta-

---

Ebed, cemolunur ve âbad denir. İmam Ragıb «bir şeyin ebedileşmesi pek uzun bir zaman kalmasıdır» der. Demek ki cehennemde ebediyyen kalmanın manası, orada pek uzun bir zaman kalmaktır.

mam ödeyecektir. Tanrın, onların bütün yaptıklarına vâkıftır. 113 O halde sen ve seninle beraber Allaha dönenlerle sana emrolunduğu gibi dosdoğru yolda yürü, (*ve siz ey nâs!*) taşkınlıktan sakının, (*Hak Tealâ*) bütün işlediklerinizi görür. 114 Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size ateş dokunur, Sizin Allahtan başka yârınız, yardımcınız yoktur. Sonra (*Ondan da*) yardım göremezsiniz (25). 115 Namazı günün iki kısmında ve gecenin ilk saatlerinde dosdoğru kılın (26). İyilikler, kötülükleri giderir. Bu, öğütü kabul edenlere en güzel öğüttür 116 Sabret! Çünkü Allah iyi işler işliyenlerin mükâfatını zayi etmez. 117 Sizden evvel gelen milletler içinde yeryüzünde fesat çıkarmayı nehyeden akıl ve idrak sahipleri, azdılar. Biz de, bunların içlerinden onları kurtarmıştık. Zalim olanlarsa sefahatlere, eğlencelere daldılar da günahkâr oldular. 118 Tanrın, kasabaların halkı, doğru dürüst hareket ettikleri, iyi işler işledikleri halde onları bâtıl itikatları (27) yüzünden helâk etmez 119 Tanrın dileseydi, insanları, bir tek ümmet yapardı. Fakat onlar ihtilâfta devam edecekler (28). Ancak Tanrının rahmetine nail olanlar müstesnadırlar. Allah da onları bunun için yarattı (29). Tanrının: "cehennemi bütün cin-

---

[25] Bir insan yalnız zulmetmekten memnu değildir. Bir insan hem zalim olmıyacak, hem zalim olanlara meyletmıyecek.

[26] Âyeti Kerime, namaz vakitlerini mükemmel bir surette gösteriyor. Namaz günün iki kısmında ve gecenin ilk saatlerinde eda olunur. Günün ilk kısmı fecirdir, yahut güneş doğmadan kılınan sabah namazıdır. Günün ikinci kısmında yani zevalden sonra kılınan namaz öğle namazı ile ikindi namazıdır. Gecenin ilk saatlerinde kılınan namazlarsa akşam ve yatsı namazlarıdır. Günün ikinci kısmında yani zevalden sonra ve ikindi üzeri kılınan namazlarla akşam ve yatsı namazlarını müstesna şerait içinde bir arada kılmak caizdir. Nassı Kerimde (kısım) değil, fakat (taraf) denilir. Bunun manası uç, veya nihayet olduğu gibi dörtte bir, kısım, parça manalarına da gelir.

[27] Nassı Kerimde «zulüm» kelimesi kullanılıyor ki burada batıl itikat manasındadır. Müfessirlerin hemen hepsi bu kelimenin burada «şirk» manasında olduğunu kabul ediyorlar (**Râzî, Beyzavî, Camiülbeyan**). Kur'an-ı Kerim Allahın azap ve gazabının insanlara isabet ettiğini söyledikçe bunun azgınlık, taşkınlık, ahlâksızlık yüzünden isabet ettiğini, yoksa bâtıl itikatlar yüzünden isabet etmediğini söyler. Çünkü bir millet müşrik te olsa ahlâksızlıktan korunabilir.

[28] Yani İlâhî kanunu bütün insanların ayni itikadı kabul etmelerini iktiza etseydi, insanların hepsi de bir tek ümmet olurlardı. Fakat insanlar ihtilâf edecek surette yaratılmışlardır Onun için bunların bir kısmı hakkı kabul, bir kısmı reddeder.

[29] Allahın insanları rahmetine nail etmek için yarattığı anlaşılıyor. Hak Tealâ rahmetiyle insanları doğru yola irşat eder, doğru yolu tutmıyanlar, azaba

lerden ve insanlardan dolduracağım„ diye söylediği söz yerini buldu (30). 120 Bizim sana peygamberlerden herbirinin haberlerini nakletmemiz bunlarla senin kalbini sağlamlaştırmak içindir. Bununla sana hak, müminlere öğüt ve nasihat geldi. 121 İman etmiyenlere de ki: Elinizden geleni yapın, biz de yapacağız. 122 Bekleyin, biz de bekliyeceğiz. 123 Göklerde ve yerde görünmiyen, hep Allahındır. Bütün iş Ona döner. Tanrın yaptıklarınızdan asla gafil değildir!

SÛRE : 12

YUSUF SÛRESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 12 kısımdır, 111 âyettir.)

Konusu :

Bu sûrede Hazreti Yusufun kıssası anlatıldığından ona Yusuf sûresi denilmiştir. Sûrenin başındaki ilk üç âyet kıssadaki hisseyi anlatır. Maksat, yalnız Hazreti Yusuf kıssasını nakletmek değil, Hazreti Peygamberin, karşılaştığı her husumete rağmen muzaffer olacağını, ona husumet gösterenlerin nihayet ona boyun eğip münkat olacaklarını göstermektir.

Sûrenin daha evvelki sûrelerle arasındaki münasebet besbellidir. Daha evvelki sûre muhtelif peygamberlerden bahsetmiş, bu peygamberlerden her birine karşı kavminin aldığı vaziyeti ve uğradığı âkıbeti göstermiş, bu suretle Resuli Ekreme karşı faaliyete geçen muarızların âkıbeti ihtar edilmişti. Bu sûre ise Hazreti Peygamberin düşmanlarına karşı vaziyetini anlatıyor ki bu vaziyet Hazreti Yusufun kardeşlerine olan vaziyetinden farksızdı. Yusufun kardeşleri onun aleyhinde bulundukları, ona zulmettikleri halde Yusuf onların bütün bu muamelelerini af ile karşılamıştı.

Sûrei Şerifenin Mekkede nazil olduğu hakkında hemen hemen ittifak vardır. Sûrenin başındaki ilk üç âyetin Medinede nazil olduğunu söyliyenler varsa da bu sözün bir kıymeti yoktur. Çünkü bu âyetler de sûreden hiçbir veçh ile ayrı değildir. Bilâkis bunlar sûrenin mukaddimesini teşkil ediyor. Bütün sûrenin, hicret arifesinde nazil olduğu anlaşılıyor. İslâm ulemasından Süyutî, Garp münekkitlerinden Weil de bu fikirdedirler. Sureti kat'iyyede muhakkak olan bir nokta Resuli Ekremin Mekke fethinden sonra Mekkelilere karşı, Hazreti Yusufun kardeşlerini af için söylediği sözleri tekrar ettiğidir; bu suretle sûrenin, düşmanların Hazreti Peygamber aleyhinde çalıştıkları sırada nazil olduğuna şüphe kalmıyor. Zaten sûrenin yedinci âyeti de bunu isbat etmektedir.

---

uğradıktan sonra, rahmete kavuşurlar. Bunlar, kendi elleriyle kendilerini azaba atarlar. Fakat Hak Tealâ rahmetinden dolayı, onları azaptan çıkarır.

[30] Çünkü bunlar Allahın rahmetiyle gösterdiği yolu tutmıyarak saptılar. Bunların isyandan, kötülükten temizlenerek ruhanî tealiye erişmeleri için cehennemden geçmeleri lâzımdır.

سورة هود ٢٠٨

ولو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة ولا يزالون مختلفين
إلا من رحم ربك ولذلك خلقهم وتمت كلمة ربك
لأملأن جهنم من الجنة والناس أجمعين ﴿١١٩﴾ وكلا نقص
عليك من أنباء الرسل ما نثبت به فؤادك وجاءك في هذه
الحق وموعظة وذكرى للمؤمنين ﴿١٢٠﴾ وقل للذين لا يؤمنون
اعملوا على مكانتكم إنا عاملون ﴿١٢١﴾ وانتظروا إنا
منتظرون ﴿١٢٢﴾ ولله غيب السماوات والأرض وإليه
يرجع الأمر كله فاعبده وتوكل عليه وما ربك
بغافل عما تعملون ﴿١٢٣﴾

سورة يوسف مكية وهي مائة وإحدى عشرة آية ١١١

الجزء الثاني عشر ٢٠٩

بسم الله الرحمن الرحيم
الر تلك آيات الكتاب المبين ﴿١﴾ إنا أنزلناه قرآنا عربيا
لعلكم تعقلون ﴿٢﴾ نحن نقص عليك أحسن القصص
بما أوحينا إليك هذا القرآن وإن كنت من قبله لمن الغافلين
﴿٣﴾ إذ قال يوسف لأبيه يا أبت إني رأيت أحد عشر كوكبا
والشمس والقمر رأيتهم لي ساجدين ﴿٤﴾ قال يا بني لا تقصص
رؤياك على إخوتك فيكيدوا لك كيدا إن الشيطان للإنسان
عدو مبين ﴿٥﴾ وكذلك يجتبيك ربك ويعلمك من
تأويل الأحاديث ويتم نعمته عليك وعلى آل يعقوب كما
أتمها على أبويك من قبل إبراهيم وإسحاق إن ربك عليم
حكيم ﴿٦﴾ لقد كان في يوسف وإخوته آيات

Meal-i Kerimi :

BÖLÜM : 1 — YUSUFUN RÜYASI

Bismi'llahi'rrahmanı'rrahîm

1 Elif, Lâm, Ra. Bunlar (*herşeyi*) apaşikâr beyan eden Kitabın âyetleridir. 2 Biz onu Arapça Kur'an olarak gönderdik ki ona akıl erdirebilesiniz. 3 Biz bu Kur'anı sana vahyederek en güzel beyan ile sana herşeyi izah ediyoruz (1). Halbuki sen evvelce bunun farkında değildin (2) 4 Hani Yusuf babasına de-

[1] (Kamus) ile (Tacülârus) «Nahnü nakussu aleyke ahsenelkasası» nazmı kerimini bu şekilde ifade ediyorlar. Keşşaf sahibi, Râzî, Camiülbeyan sahibi aşağı yukarı bu fikirdedirler. Murat olan mana, Kur'anı vahyetmenin, insana ait ruhanî ve ahlâkî ihtiyaçları en mükemmel surette ifade ettiğini, ayni zamanda Hayatı Muhammediyenin âtisine ait herşeyi haber verdiğini anlatmaktadır.

[2] Resuli Ekremin farkında olmadığı cihet, onun âtisine ait ihbarattır. Bu

mişti ki: Babacığım! On bir yıldızla güneş ve ayı ve bunların bana secde ettiklerini gördüm (3). 5 (*Babası da*) dedi ki: oğlum! Rüyanı kardeşlerine nakletme ki sana bir fenalık yapmasınlar, aleyhinde bir pusu kurmasınlar (4). Şeytan, insana apaçık düşmandır. 6 Tanrın, böylece seni seçerek sözlerin tevilini öğretecek, nasıl daha evvel büyük babaların İbrahim ile İshak hakkında nimetini tamamladiyse, senin hakkında da, Yakub hanedanı hakkında da nimetini tamamlıyacak. Senin Tanrın herşeyi hakkiyle, bilir her işi hikmetle çevirir.

BÖLÜM : 2 — YUSUFA KASD

7 Yusufla kardeşlerinin (*halinde, Muhammedin atisini*) soranlar için ibretler vardır (5). 8 Hani onlar demişlerdi ki: Yusufla kardeşi (6), babası yanında, bizden daha çok sevgilidir. Biz ise daha çok güçlü bir cemaatiz. Babamız apaçık yanılıyor 9 Yusufu öldürün, yahut onu uzak bir yere sürün ki babanızın sevgisi yalnız size inhisar ede. Bundan sonra da işiniz yoluna girer (7). 10 İçlerinden biri dedi ki: "Yusufa karşı mutlaka birşey yapacaksanız, Yusufu öldürmeyiniz, bir kuyunun dibine atın ki gelip geçenlerden biri onu bulup götürür.„ (8) 11 Onlar (*karar verdikten sonra bir gün*) dediler ki:

---

sûre ise, onun hayatını, Yusufun hayatında göstermekte, onun da Yusuf gibi yurdundan çıkarılacağını anlatmakta, fakat nihayet hasımlarının, Yusufun kardeşleri gibi ondan af dileyeceklerini, onun da onları affedeceğini izah etmektedir. Sürenin bütün anlattıkları tahakkuk etmiş, Resuli Ekrem de, Hazreti Yusufun kardeşlerine söylediğini (Âyet 92) hasımlarına söylemişti.

«Evvelce bunun farkında değildin!» nazmından, Resuli Ekremin İlâhî vahyi telâkki etmeden evvel, bu işlerin farkında olmadığını da ifade eder.

[3] «İşte güneş ve ay ve on bir yıldız bana ubudiyet arzettiler!» dedi. (Kitabı Mukaddes, Tekvin 37 · 9).

[4] Kitabı Mukaddese göre Yusuf babasına bu rüyayı anlattığı zaman babası onu tekdir etti (Tekvin 37 . 10). Kura'nın beyanı, bir peygamber olan Hazreti Yakubun hal.ve şanına daha münasiptir.

[5] Hazreti Muhammed bu İlâhî vahyi telâkki ettiği sırada yahatının en müşkül ve en buhranlı demlerini geçiriyor, Mekkeliler onu öldürmek için plânlar hazırlıyor, herkes «acaba Muhammedin encamı ne olacak?» diye soruyordu. Yusufun kıssası bu suale cevap veriyor.

[6] Yusufun ana baba bir kardeşi Binyamindir.

[7] Kureyşin Hazreti Muhammede karşı tertip ettiği suikast aynı mahiyette idi. Kur'an-ı Kerim bunu anlatır ve Kureyşin Resuli Ekremi öldürmek, hapsetmek veya sürmek istediklerini söyler (8 · 30).

[8] Yusufun kardeşlerinden «Röbin diğer kardeşlerine dedi ki Kan dök-

سورة يوسف

قائلين ۝ إذ قالوا ليوسف وأخوه أحب إلى أبينا منا
ونحن عصبة إن أبانا لفي ضلال مبين ۝ اقتلوا يوسف أو
اطرحوه أرضا يخل لكم وجه أبيكم وتكونوا من بعده
قوما صالحين ۝ قال قائل منهم لا تقتلوا يوسف وألقوه
في غيابت الجب يلتقطه بعض السيارة إن كنتم فاعلين ۝
قالوا يا أبانا ما لك لا تأمنا على يوسف وإنا له لناصحون ۝
أرسله معنا غدا يرتع ويلعب وإنا له لحافظون ۝ قال إني
ليحزنني أن تذهبوا به وأخاف أن يأكله الذئب وأنتم
عنه غافلون ۝ قالوا لئن أكله الذئب ونحن عصبة
إنا إذا لخاسرون ۝ فلما ذهبوا به وأجمعوا أن يجعلوه
في غيابت الجب وأوحينا إليه لتنبئنهم بأمرهم هذا

الجزء الثاني عشر

وهم لا يشعرون ۝ وجاءوا أباهم عشاء يبكون ۝ قالوا
يا أبانا إنا ذهبنا نستبق وتركنا يوسف عند متاعنا فأكله
الذئب وما أنت بمؤمن لنا ولو كنا صادقين ۝ وجاءوا على
قميصه بدم كذب قال بل سولت لكم أنفسكم أمرا فصبر
جميل والله المستعان على ما تصفون ۝ وجاءت
سيارة فأرسلوا واردهم فأدلى دلوه قال يا بشرى هذا
غلام وأسروه بضاعة والله عليم بما يعملون ۝ وشروه
بثمن بخس دراهم معدودة وكانوا فيه من الزاهدين ۝
وقال الذي اشتراه من مصر لامرأته أكرمي مثواه
عسى أن ينفعنا أو نتخذه ولدا وكذلك مكنا ليوسف
في الأرض ولنعلمه من تأويل الأحاديث والله غالب

Baba! Baba! Yusufu neden bize emniyet etmiyorsun? (*biz onu çok seviyoruz.*) Ona samimiyetle hayırhahız. 12 Onu bizimle beraber gönder de koşup oynasın. Biz onu gözetiriz.„ 13 Babası dedi ki: "Onu alıp gitmeniz beni meraklandırır. Siz ona aldırmazken kurdun onu yemesinden korkarım.„ 14 Onlar dediler ki: "Biz böyle çok ve güçlü bir cemaatken onu kurt kapar da yerse yazıklar olsun bize!„ 15 Vaktaki onlar onu alıp götürdüler ve onu kuyu dibine atmağa karar verdiler, Biz de ona vahyettik ki onların bu yaptıklarını kendilerine ilerde ihtar edeceksin, onlarsa seni tanımıyacaklar (9). 16 (*Yusufun kardeşleri*) geceleyin ağla-

---

meyiniz. Onu çölde bulunan şu kuyuya atınız ve ona dokunmayınız!» (Tekvin 37 : 22).

[9] Kur'anın bu kıssayı anlatışı ile Kitabı Mukaddesin anlatışı arasındaki fark, Kitabı Mukaddesin onu son derece basit bir kıssa olarak anlattığı halde Kur'anın, onu, insanların ruhanî rehberliğini deruhde eden kudsî bir kitaba yakışacak bir surette anlatması ve kıssanın bütün ruhanî anasırını ifade etmesidir. Hazreti Yusuf bu sırada 17 yaşında var yok bir gençti. Görünüşe göre onun bütün

şarak babalarına geldiler 17 ve dediler ki: Baba! Biz yarışıyor-
duk. Yusufu da eşyamızın yanında bırakmıştık. Bir kurt gelip
(*Yusufu*) yedi. Fakat biz gerçek söylesek de sen bize inanacak
değilsin! 18 Onlar (*Yusufun*) gömleği üzerine yalan kan bulaş-
tırarak getirdiler (*Yakub onlara:*) Sizin gönlünüz size koskoca
bir işi kolaylaştırmış, küçültmüş! (*Artık benim işim*) ümitvar ola-
rak katlanmaktır. Sizin anlattığınız hale karşı Allahtan yardım
dilerim (10). 19 (*Kuyu başına*) bir kervan geldi. sakalarını ku-
yuya gönderdiler, o da kovasını kuyuya saldı ve "müjde! müjde!
İşte bir delikanlı!„ diye önledi Ve onu bir ticaret malı gibi giz-
lediler Allah ise onların bütün yaptıklarını hakkiyle biliyordu.
20 Onlar (*Yusufu*) pek ucuza, birkaç gümüş parçasına sattılar
ve onu yanlarında alıkoymak istemediler.

BÖLÜM : 3 — YUSUFUN METANETİ

21 Onu satın alan Mısırlı (11), karısına Ona güzel bak!
Belki bize faydası dokunur, yahut evlât edininiz! dedi. Biz böy-

---

istikbali zayi olmuştu. Fakat tam bu sırada Ilâhi vahy onun imdadına yetişerek kendisinin bir gün bütün zalimlerine üstün olacağını müjdeliyor, o da bu müjde ile şadolarak herşeye galebe çalıyor Kitabı Mukaddes kıssanın bu ruhanî mahiyetini bertaraf etmekle onu bütün güzelliğinden mahrum ediyor.

[10] Kur'an, Hazreti Yakubu, Yusufun kardeşlerinden şüphe etmiş olarak gösteriyor. Kitabı Mukaddes böyle yapmaz. Sonra Kur'an, Yusufun rüyasını evvelâ babasına naklettiğini söyler ve Yakub Yusufun bu rüyayı kardeşlerine nakletmemesini tavsiye eder. Kitabı mukaddese göre Yakub, Yusufu bu rüyasından dolayı tekdir etmiştir. Kitabı Mukaddesin bu hali Hazreti Yakubun peygamberliğine karşı âdeta şüphe uyandıracak mahiyettedir. Kur'an ise bu şüpheleri bertaraf eder ve Hazreti Yakubun tam bir peygamber olduğunu gösterir. Kitabı Mukaddes, Hazreti Yakubu âhadi nastan herhangisi gibi oğlunun zıyaından dolayı kedere uğratır. Kur'an ise onun zerre kadar ümitsizliğe düşmediğini anlatır. Hazreti Yakubun ümidi, bu kıssada, müşaşa bir nur gibi parlar. Onun bu ümidinden fışkıran ışık bertaraf edildikten sonra bütün kıssa, ruhanî bir ders olmak haysiyetiyle, kapkaranlık kalır.

Bununla beraber eldeki Kitabı Mukaddeste Hazreti Yakubun asıl seciyesini gösteren izler kalmıştır. Meselâ (Tekvinin 37 : 11) inde deniliyor ki: «Biraderleri ona haset ettiler, lâkin bu sözü hatırında tuttu» yani Yusufun rüyasını hak tanıdı da onu aklında tuttu. Tevratın bu beyanatı, onun diğer beyanatına zıttır. Onun için bu hususta Kur'anın beyanını kabul etmek zarurîdir.

[11] «Yusuf Mısıra götürüldükte Fir'avunun hâdimi ve maiyet askeri reisi bulunan Potifar namında bir Mısırlı onu oraya götüren İsmailîlerden satın aldı. (Tekvin : 39 : 1).

سورة يوسف

على أمره ولكن أكثر الناس لا يعلمون ۝ ولما بلغ أشده
آتيناه حكما وعلما وكذلك نجزي المحسنين ۝ وراودته
التي هو في بيتها عن نفسه وغلقت الأبواب وقالت هيت
لك قال معاذ الله إنه ربي أحسن مثواي إنه لا يفلح الظالمون ۝
ولقد همت به وهم بها لولا أن رأى برهان ربه كذلك
لنصرف عنه السوء والفحشاء إنه من عبادنا المخلصين ۝
واستبقا الباب وقدت قميصه من دبر وألفيا سيدها لدا
الباب قالت ما جزاء من أراد بأهلك سوءا إلا أن يسجن
أو عذاب أليم ۝ قال هي راودتني عن نفسي وشهد شاهد
من أهلها إن كان قميصه قد من قبل فصدقت وهو
من الكاذبين ۝ وإن كان قميصه قد من دبر فكذبت

الجزء الثاني عشر

وهو من الصادقين ۝ فلما رأى قميصه قد من دبر قال إنه من
كيدكن إن كيدكن عظيم ۝ يوسف أعرض عن
هذا واستغفري لذنبك إنك كنت من الخاطئين ۝ وقال
نسوة في المدينة امرأت العزيز تراود فتاها عن نفسه قد
شغفها حبا إنا لنراها في ضلال مبين ۝ فلما سمعت
بمكرهن أرسلت إليهن وأعتدت لهن متكأ وآتت
كل واحدة منهن سكينا وقالت اخرج عليهن فلما
رأينه أكبرنه وقطعن أيديهن وقلن حاش لله ما هذا بشرا
إن هذا إلا ملك كريم ۝ قالت فذلكن الذي
لمتنني فيه ولقد راودته عن نفسه فاستعصم ولئن لم يفعل
ما آمره ليسجنن وليكونا من الصاغرين ۝ قال رب

lece Yusufa girdiği memlekette mevki verdik. Ona sözlerin mânalarını vermeyi öğrettik. Hak Tealâ iradesini yerine getirmekte, herşeye galip gelir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. 22 (*Yusuf*) yiğitlik çağına vardığı zaman ona hikmet, ilim ve marifeti ihsan ettik. İyilik edenleri böylece mükafatlandırırız (١٢). 23 Evinde bulunduğu kadın, (*Yusufu*) kendine rametmek istedi. kapıları sımsıkı kapadı, ve "haydi! gel!,, dedi (١٣). (*Yusuf*): Allaha sığınırım, dedi, (*senin kocan*) benim efendimdir, bana iyi bakmıştır. (*Hıyanetlik ederek nefislerine*) zulmedenler felâh bulmazlar. 24 Kadın Yusufun üzerine atıldı, Yusuf da Tanrısının bürhanını, (*hıyanetin pek kötü birşey olduğunu*) görmemiş olsaydı, kadının üzerine atılacaktı Biz böylece onun üzerinden kötülüğü, hayasızlığı giderdık. Çünkü o Bizim halis muhlis kul-

[12] Rab onunla olup her tuttuğu işte onu muvaffak etti. (Tekvin : 39 : 3).
[13] Kur'anın lisanındaki nezaheti anlamak için bu Âyeti Kerime ile Tekvin kitabının (39 : 127) inci âyetini mukayese ediniz.

larımızdandı. 25 İkisi de kapıya koşuştular. Kadın onun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı. Kapının yanında kadının kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene fena gözle bakıp kötülük yapmak istiyenin cezası ancak zindana atılmak, yahut acıklı bir cezaya uğramak değil midir? 26 Yusuf: O beni kendine rametmek istedi! diye cevap verdi. Kadının ailesinden biri de şehadet ederek dedi ki: Yusufun gömleği önünden yırtılmışsa kadın doğru söylüyor, o ise yalancılardandır. Şayet gömleği arkasından yırtılmışsa kadın yalancıdır, o ise doğru söyliyenlerdendir. 28 (*Kocası*) gömleğin arkasından yırtıldığını görünce: Bu sizin desisenizdir. Sizin desiseleriniz ne büyüktür (14). 29 Yusuf! Sen bu işten yüz çevir, (*onu kapa!*) ve kimseye açma! Sen de (*kadın!*) günahından (*tevbe et,*) yarlığanma dile! (*Çünkü sen*) suçlusun!

— BÖLÜM : 4 — YUSUFUN HAPSİ

30 Şehirde bir takım kadınlar dediler ki: "Azizin (*Reisin*) karısı kölesini kendine râmetmek istemiş, kölesinin sevgisi onun içine işlemiş, bu pek yanlış hali ona yakıştıramayız!„ 31 Reisin karısı onların dedikodularını işittiği zaman onlara haber gönderdi, (*çağırdı,*) onlar için minderler, yastıklar hazırladı. (*Önlerine konanı kesmek ve yemek için*) herbirinin eline bir bıçak verdi ve Yusufa: Onların karşısına çık! dedi. (*Kadınlar*) onu görünce, bihuş oldular, ellerini yaraladılar ve hepsi. "Hâşâ! Bu insan değil, ancak yüksek bir melektir!„ (15) dediler. 32 Kadın "İşte siz, dedi, beni bunun yüzünden dile getirdiniz, onu kendime râmetmek istedim, reddetti, (*günah işlememek istedi*). Dilediğimi yapmazsa herhalde zindana atılacak, zillete, sefalete uğrıyacaktır!„ 33 Yusuf dedi ki: (*Ulu*) Tanrım! Zindana girmek, bana teklif et-

---

[14] Kitabı Mukaddes Yusufun kadın tarafından ittiham olunmasından, Yusufun gömleği muayene edilerek hakikatin tezahür etmesinden bahsetmez. Halbuki bunlarsız, hâdise manasız kalıyor. Bu cihetlerin Kitabı Mukaddesten çıkarılmış olduğu anlaşılıyor. Sûrenin bundan sonraki kısmı da Yusufun, Potifarın karısına karşı tecavüz dolayısiyle hapse atılmadığını isbat ediyor.

[15] Mısırlılar, insana hayret verecek birşey karşısında bulundular mı hemen ona fevkalbeşer bir mahiyet verirlerdi. Mısır kadınları da Yusufun güzelliği karşısında böyle yaptılar.

السجن احب الي مما يدعونني اليه والا تصرف عني كيدهن اصب اليهن واكن من الجاهلين ﴿٣٣﴾ فاستجاب له ربه فصرف عنه كيدهن انه هو السميع العليم ﴿٣٤﴾ ثم بدا لهم من بعد ما راوا الايات ليسجننه حتى حين ﴿٣٥﴾ ودخل معه السجن فتيان قال احدهما اني اراني اعصر خمرا وقال الاخر اني اراني احمل فوق راسي خبزا تاكل الطير منه نبئنا بتاويله انا نراك من المحسنين ﴿٣٦﴾ قال لا ياتيكما طعام ترزقانه الا نباتكما بتاويله قبل ان ياتيكما ذلكما مما علمني ربي اني تركت ملة قوم لا يؤمنون بالله وهم بالاخرة هم كافرون ﴿٣٧﴾ واتبعت ملة ابائي ابراهيم واسحاق ويعقوب ما كان لنا ان نشرك بالله من شيء ذلك من فضل

الله علينا وعلى الناس ولكن اكثر الناس لا يشكرون ﴿٣٨﴾ يا صاحبي السجن ءارباب متفرقون خير ام الله الواحد القهار ﴿٣٩﴾ ما تعبدون من دونه الا اسماء سميتموها انتم واباؤكم ما انزل الله بها من سلطان ان الحكم الا لله امر الا تعبدوا الا اياه ذلك الدين القيم ولكن اكثر الناس لا يعلمون ﴿٤٠﴾ يا صاحبي السجن اما احدكما فيسقي ربه خمرا واما الاخر فيصلب فتاكل الطير من راسه قضي الامر الذي فيه تستفتيان ﴿٤١﴾ وقال للذي ظن انه ناج منهما اذكرني عند ربك فانساه الشيطان ذكر ربه فلبث في السجن بضع سنين ﴿٤٢﴾ وقال الملك اني ارى سبع بقرات سمان ياكلهن سبع عجاف وسبع سنبلات

tiklerini kabul etmekten daha hoştur. Sen beni bunların fendinden kurtarmazsan onlara meyleder, cahillerden olurum! 34 Tanrısı onun duasını kabul etti, (*Kadınların*) desiselerini üzerinden savdı. Herşeyi işiten, herşeyi hakkiyle bilen Odur. 35 Bunlar Yusufun (*masumiyetini isbat eden*) delilleri gördükten sonra onu gene (*bir müddet hapsetmeyi*) münasip gördüler (**16**).

BÖLÜM: 5 — YUSUFUN ZİNDAN ARKADAŞLARI

36 Yusufla birlikte zindana iki genç girdi (17). Bunların da biri ona dedi ki: Kendimi şarap sıkıyor, gördüm. Diğeri dedi ki:

---

[16] Yusufun masumiyeti tebeyyün etmişti. Fakat ortalığı dedikodu kaplamıştı. Anlaşılan bu dedikoduyu bastırmak için Yusufu kabahatli görmekten başka çare yoktu. Onun için de Yusuf, dedikodular bertaraf oluncıya kadar hapse atıldı.

[17] Kitabüttekvinin 40 ıncı kısmı bu kısımda geçen hâdiseleri bahis mevzuu eder. Yalnız Hazreti Yusufun zindan arkadaşları irşat yolunda vukubulan sözlerini ihmal eder.

Kendimi başım üzerinde ekmek taşırken kuşların ondan gelip yediklerini gördüm. Bize bunların tabirini bildir. Biz seni iyilik eden insanlardan görüyoruz. 37 Yusuf dedi ki: "Size gıda olmak üzere gelecek yemeklerin gelmesinden evvel, rüyalarınızın tabirini size bildireceğim! Bu bana Tanrımın öğrettiği ilimlerdendir. Ben Allaha iman etmeyen, âhireti de tanımıyanların dinini bıraktım. 38 Atalarım İbrahim, İshak ve Yakubun dinine uydum. Allaha, birşeyi eş ortak koşmak, bize yaraşmaz. Allahın bize ve insanlara karşı lûtuf ve inayeti budur. Fakat insanların çoğu şükretmezler. 39 Ey zindan arkadaşlarım! Dağınık Tanrılar mı hayırlıdır, yoksa bir olan, kahhar olan Allah mı? 40 Sizin Allahı bırakarak taptıklarınız, ancak sizin ve atalarınızın takmış oldukları bir takım isimlerdir ki, onlar hakkında Allah tarafından hiçbir bürhan gönderilmemiştir. (*Onların hiçbir hükmü, hiçbir kudreti yoktur*), bütün hüküm, (*bütün kudret*) yalnız Allahındır. Ondan başkasına tapmamanızı emretmiştir. Dosdoğru din, işte budur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. 41 Ey zindan arkadaşlarım, içinizden biriniz efendisine şarap içirecek, diğeri ise asılacak, kuşlar onun başından yiyecek, sorduğunuz şey, işte böylece olup bitti. 42 Yusuf, bunların ikisinden kurtulacağını bildiği adama "beni efendinin yanında an!„ dedi, fakat şeytan ona, (*Yusufu*), efendisinin yanında anmayı unutturdu, (*Yusuf da*) zindanda birkaç yıl kaldı.

BÖLÜM: 6 — FİR'AVUNUN RÜYALARI

43 Padişah dedi ki: "(*Rüyamda*) yedi semiz ineği, yedi zebun ineğin yediğini; yedi yeşil başak ile yedi kuru başak gördüm (*Ey kâhinler!*) Rüya tabir ediyorsanız rüyamın tabirini anlatın!„ 44 Onlar, karma karışık bir duş! dediler, biz böyle karışık duşları tabir etmeyi bilenlerden değiliz! 45 (*Yusufun zindan arkadaşlarından*) kurtulan, uzun zaman sonra Yusufu hatırlıyarak: "Ben size bunun tabirini haber veririm. Hele siz beni bırakın gideyim!„ dedi. 46 Yusuf! Ey çok doğru sözlü (*insan!*) Yedi zebun ineğin yedi semiz ineği yemesi, yedi yeşil başak ile yedi kuru başak hakkında ne dersin? Bunu bildir ki geri dönüp in-

حين واخر يابسات يا ايها الملا افتوني في رءياي ان كنتم
للرءيا تعبرون ﴿٤٣﴾ قالوا اضغاث احلام وما نحن بتاويل
الاحلام بعالمين ﴿٤٤﴾ وقال الذي نجا منهما وادكر
بعد امة انا انبئكم بتاويله فارسلون ﴿٤٥﴾ يوسف ايها
الصديق افتنا في سبع بقرات سمان ياكلهن سبع
عجاف وسبع سنبلات خضر واخر يابسات لعلي ارجع الى
الناس لعلهم يعلمون ﴿٤٦﴾ قال تزرعون سبع سنين دابا فما
حصدتم فذروه في سنبله الا قليلا مما تاكلون ﴿٤٧﴾
ثم ياتي من بعد ذلك سبع شداد ياكلن ما قدمتم لهن الا
قليلا مما تحصنون ﴿٤٨﴾ ثم ياتي من بعد ذلك عام فيه يغاث
الناس وفيه يعصرون ﴿٤٩﴾ وقال الملك ائتوني به فلما جاءه

الرسول قال ارجع الى ربك فاساله ما بال النسوة اللاتي
قطعن ايديهن ان ربي بكيدهن عليم ﴿٥٠﴾ قال ما
خطبكن اذ راودتن يوسف عن نفسه قلن حاش لله
ما علمنا عليه من سوء قالت امرات العزيز الان حصحص
الحق انا راودته عن نفسه وانه لمن الصادقين ﴿٥١﴾ ذلك
ليعلم اني لم اخنه بالغيب وان الله لا يهدي كيد الخائنين
﴿٥٢﴾ وما ابرئ نفسي ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم
ربي ان ربي غفور رحيم ﴿٥٣﴾ وقال الملك ائتوني به استخلصه
لنفسي فلما كلمه قال انك اليوم لدينا مكين امين ﴿٥٤﴾
قال اجعلني على خزائن الارض اني حفيظ عليم ﴿٥٥﴾ وكذلك
مكنا ليوسف في الارض يتبوا منها حيث يشاء

sanlara haber vereyim de anlasınlar. 47 Yusuf dedi ki: Yedi sene, mutadınız gibi ekin ekersiniz, mahsulü başağında bırakırsınız, yalnız yiyeceğiniz az miktarı ayırırsınız. 48 Sonra yedi darlık yılı gelir ki bütün biriktirdiğinizi yer, yalnız saklıyacağınız az miktarı ayırırsınız. 49 Sonra bir yıl gelir. halk yağmur görür ve (*üzümleri*) sıkar

BÖLÜM : 7 — YUSUFUN YÜKSELİŞİ

50 Melik, (*rüyalarının tabirini öğrendikten sonra:*) Onu (*Yusufu*) bana getirin! dedi. Elçi Yusufa gidince, Yusuf ona: "Geri dön! Efendine git! Ellerini yaralıyan kadınların davası neydi? diye sor. Tanrım onların desiselerini hakkiyle bilir 51 Melik, (*Kadınlara*) sordu "Yusufu kendinize râmetmek istediğiniz zaman ne oldu?„ Onlar da cevap verdiler. Hâşâ! Onun bir kötü-

lüğünü görmedik. Azizin karısı da: «Şimdi hak büsbütün meydana çıktı! Onu kendine râmetmek istiyen bendim! O ise sözünde doğru olanlardandır.» 52 (*Yusuf dedi ki!*) Maksadım, Reise, gizlice hıyanet etmediğimi, hainler tarafından kurulan desiselere Allahın yol vermediğini bilmesidir.

CÜZ: 13

53 Ben kendi nefsimi, büsbütün temize çıkarmıyorum (18). (*İnsanın*) nefsi, ona kötülüğü emredicidir. Ancak Tanrının rahmetiyle sıyanet ettiği başka. Çünkü Tanrım, yarlığayıcıdır, bağışlayıcıdır. 54 Melik dedi ki. Onu bana getirin de öz dost olarak ayırayım! Vaktaki Melik onunla konuştu, ona: «Bugün nezdimizde şerefli bir mevki sahibisin, emniyet ve itimadı haizsin!» dedi. 55 (*Yusuf*) ona: "Beni memleketin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü ben onu gözetir, korur, (*onu idare etmeyi*), bilirim (*dedi*). 56 Böylece Biz Yusufa (*Mısır memleketinde*) mevki verdik, orada dilediğini yapardı, Biz, rahmetimizi dilediğimize eriştiririz, iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz. 57 Âhiret mükâfatı ise inananlar ve (*fenalıktan*) sakınanlar için daha hayırlıdır.

BÖLÜM : 8 — YUSUFUN KARDEŞLERİNE YARDIMI

58 Yusufun kardeşleri geldiler, onlar onu tanımadıkları halde o onları tanımıştı. 59 (*Yusuf*) onların yüklerini, erzaklarını temin ettikten sonra: "Bana babanız bir olan bir kardeşinizi getirin. Görmüyor musunuz ki ben ölçeği tastamam ölçüyorum, misafirperverlerin en hayırlısıyım. 60 Bana onu getirmezseniz benden size zahire ölçmeyi beklemeyin, bana yaklaşmayın. 61 Onlar da: "Babasının onu vermesi için çalışacağız ve bu işi muhakkak yapacağız! dediler. 62 Yusuf kölelerine emretti: Onların zahire bedellerini de yüklerinin içine koyun. Ailelerine dönünce belki onu tanırlar, belki de dönerler. 63 Onlar babalarına döndükleri za-

[18] Bu sözler, Yusufun mu, reisin karısının mı? Bu hususta ihtilâf vardır. Fakat bunları Yusufun söylediği kabul edilse de itiraza mahal kalmaz. Çünkü peygamberler, iyiliği kendilerinden değil, fakat her hayrın membaı olan Allahtan bilirler

سورة يوسف

نصيب برحمتنا من نشاء ولا نضيع أجر المحسنين ۝ ولأجر الآخرة خير للذين آمنوا وكانوا يتقون ۝ وجاء إخوة يوسف فدخلوا عليه فعرفهم وهم له منكرون ۝ ولما جهزهم بجهازهم قال ائتوني بأخ لكم من أبيكم ألا ترون أني أوفي الكيل وأنا خير المنزلين ۝ فإن لم تأتوني به فلا كيل لكم عندي ولا تقربون ۝ قالوا سنراود عنه أباه وإنا لفاعلون ۝ وقال لفتيانه اجعلوا بضاعتهم في رحالهم لعلهم يعرفونها إذا انقلبوا إلى أهلهم لعلهم يرجعون ۝ فلما رجعوا إلى أبيهم قالوا يا أبانا منع منا الكيل فأرسل معنا أخانا نكتل وإنا له لحافظون ۝ قال هل آمنكم عليه إلا كما أمنتكم على أخيه من قبل

الجزء الثالث عشر

فالله خير حافظا وهو أرحم الراحمين ۝ ولما فتحوا متاعهم وجدوا بضاعتهم ردت إليهم قالوا يا أبانا ما نبغي هذه بضاعتنا ردت إلينا ونمير أهلنا ونحفظ أخانا ونزداد كيل بعير ذلك كيل يسير ۝ قال لن أرسله معكم حتى تؤتون موثقا من الله لتأتنني به إلا أن يحاط بكم فلما آتوه موثقهم قال الله على ما نقول وكيل ۝ وقال يا بني لا تدخلوا من باب واحد وادخلوا من أبواب متفرقة وما أغني عنكم من الله من شيء إن الحكم إلا لله عليه توكلت وعليه فليتوكل المتوكلون ۝ ولما دخلوا من حيث أمرهم أبوهم ما كان يغني عنهم من الله من شيء إلا حاجة في نفس يعقوب قضاها وإنه لذو علم لما علمناه ولكن

man dediler ki: "Artık bize zahire verilmiyecek. Bizimle kardeşimizi gönder ki zahirelerimiz ölçülsün. Onu korur, gözetleriz.„ 64 (*Yakub*): "Daha evvel kardeşini size nekadar emniyet ettiysem. bunu da size ancak o kadar emniyet edebilirim. Allah koruyanların en hayırlısı, merhamet edenlerin en merhametlisidir.„ dedi. 65 Onlar yüklerini açtıkları zaman zahire bedellerinin de kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler ve "Baba, dedıler, daha ne isteriz. İşte verdiğimiz zahire bedelleri de bize iade olundu. Biz onunla ailemize tekrar erzak getirir, kardeşimizi de koruruz, bir deve yükü zahire de artırırız, çünkü bu zahire azdır!„ 66 (*Yakub*) dedi ki: "Onu, etrafınız kuşatılmadıkça muhakkak bana geri getireceğinize dair Allaha karşı sağlam taahhütte bulunmazsanız sizinle asla göndermem!„. Onlar taahhüdü verince o da "Hak Tealâ (*bu*) dediklerimize şahit olsun„ dedi. 67 Yakub: Oğullarım! dedi hepiniz birden (*şehre*) bir kapıdan girmeyin

Ayrı ayrı kapılardan girin (19). Bununla beraber, ben Allahın kaderinden birşeyi üzerinizden defedemem. (*Buna gücüm yetmez*) Hüküm, yalnız Allahındır. Ona dayandım, Ona güvendim. Dayanmak istiyenler Ona dayansınlar. 68 (*Yakubun oğulları*), babaları emrettiği gibi (*şehre*) girmekle beraber bu hal Allahın kaderinden birşeyi üzerlerinden kaldıramadı. Yalnız Yakubun içindeki dileği yerini buldu. Biz Yakuba ilim ve irfan verdiğimizden o da ilim sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

BÖLÜM: 9 — YUSUFUN ÖZ KARDEŞİ

69 Onlar Yusufun nezdine vardıkta, (*Yusuf*) kardeşini yanına aldı. "Ben senin kardeşinim, onların (*üvey kardeşlerinin*) yaptıklarına mahzun olma!„ dedi. 70 (*Yusuf, kardeşlerinin*) yüklerini yükletince (*adamın biri*) *öz* kardeşinin yüküne bir maşraba koydu. Sonra münadi bağırdı: Kervan sahipleri! (*Durun*) sız muhakkak ki, hırsızsınız! (20) 71 (*Yakubun oğulları*) onlara dönerek "ne kaybettiniz?„ dediler 72 "Hükümdarın maşrabasını (*tasını*) kaybettik. Onu bulup getirene bir deve yükü verilecek. Ben de buna kefilim!„ dedi. 73 (*Yakubun oğulları*). "Allah namına and içeriz ki bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz!„ dediler 74 Onlara: "Yalan söylüyorsanız bunun cezası ne olacak?„ diye sordular. 75 Yakubun oğulları cevap verdiler: "Bunun cezası şudur: (*Çalınan şey*) kimin yükünde bulunursa o kimse, malı çalınan zata köle olur. Biz (*kötü*

[19] Bunlar Mısıra ilk defa gittikleri zaman casus zannedilmişlerdi. (Kitabüttekvin 42: 9), onun için Hazreti Yakub bunları şehre bir kapıdan girmiyerek ayrı ayrı kapılardan girmeyi ihtar etmiştir. Sonra Âyeti kerimeden anlaşılacağı veçh ile Hazreti Yakub oğullarının bu sefer de bir talihsizliğe uğrıyacaklarını hissetmiş, onun için «ben Allahın kaderinden birşeyi üzerinizden defedemem» demişti.

[20] Kitabı Mukaddes maşrabanın Hazreti Yusuf tarafından yüke konduğunu söyler. Fakat Hazreti Yusufun yükleri kendi eliyle yüklemediği, bilâkis hizmetçilerin bu işi yaptıkları, Yusufun kölelerine emrederek yükleri yüklettiği 62 inci âyette tasrih olunduğu için maşrabanın onun tarafından konmasına imkân yoktu. Demek ki Mısır hükümdarına ait olan bu maşrabayı kölelerin biri yüklerin içine ya sehven, yahut kasten bırakmıştı. Kur'an-ı Kerim bu ciheti tasrih etmiyor. Belki de köleler, Hazreti Yusufun, öz kardeşi Binyamine gösterdiği muhabbete dikkat ederek bu maşrabayı onun yüküne koymuşlardı. Bununla beraber, maşrabanın hemen aranması, onun sehven kaybolduğunu gösteriyor.

لا يعلمون ﴿٦٨﴾ ولما دخلوا على يوسف آوى
إليه أخاه قال إني أنا أخوك فلا تبتئس بما كانوا يعملون ﴿٦٩﴾
فلما جهزهم بجهازهم جعل السقاية في رحل أخيه ثم أذن
مؤذن أيتها العير إنكم لسارقون ﴿٧٠﴾ قالوا وأقبلوا
عليهم ماذا تفقدون ﴿٧١﴾ قالوا نفقد صواع الملك ولمن
جاء به حمل بعير وأنا به زعيم ﴿٧٢﴾ قالوا تالله لقد علمتم
ما جئنا لنفسد في الأرض وما كنا سارقين ﴿٧٣﴾ قالوا
فما جزاؤه إن كنتم كاذبين ﴿٧٤﴾ قالوا جزاؤه من وجد في
رحله فهو جزاؤه كذلك نجزي الظالمين ﴿٧٥﴾ فبدأ بأوعيتهم
قبل وعاء أخيه ثم استخرجها من وعاء أخيه كذلك
كدنا ليوسف ما كان ليأخذ أخاه في دين الملك إلا أن

يشاء الله نرفع درجات من نشاء وفوق كل ذي علم
عليم ﴿٧٦﴾ قالوا إن يسرق فقد سرق أخ له من قبل فأسرها
يوسف في نفسه ولم يبدها لهم قال أنتم شر مكانا
والله أعلم بما تصفون ﴿٧٧﴾ قالوا يا أيها العزيز إن له أبا شيخا
كبيرا فخذ أحدنا مكانه إنا نراك من المحسنين ﴿٧٨﴾
قال معاذ الله أن نأخذ إلا من وجدنا متاعنا عنده إنا
إذا لظالمون ﴿٧٩﴾ فلما استيأسوا منه خلصوا نجيا قال كبيرهم
ألم تعلموا أن أباكم قد أخذ عليكم موثقا من الله ومن قبل
ما فرطتم في يوسف فلن أبرح الأرض حتى يأذن لي أبي أو
يحكم الله لي وهو خير الحاكمين ﴿٨٠﴾ ارجعوا إلى أبيكم
فقولوا يا أبانا إن ابنك سرق وما شهدنا إلا بما علمنا وما

işler işleyen) zalimleri böylece cezalandırırız„ 76 (*Münadi*) de (*öz*) kardeşinin çuvallarından evvel, onların çuvallarını (*araştırmağa*) başladı (21). Sonra (*maşrabayı*) kardeşinin çuvalından çıkardı. Biz böylece Yusuf için bu tedbiri kurduk (22). Yoksa hükümdarın kanununca onun kardeşini tutması meşru değildi. Bu ancak Allahın dilemesiyle oldu. Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin fevkında, herşeyi bilen vardır. 77 Yakubun oğulları dediler ki: "Bu, hırsızlık ettiyse onun bir kardeşi de ondan evvel hırsızlık etmişti (23)„. Yusuf bunu içinde sırladı,

---

[21] Evvelâ kardeşlerin yüklerini araştırmak Yusufun öz kardeşine karşı hürmetten ileri geliyordu. Yusufun onu ta'zız ettiği daha evvel görülmüştü.

[22] Bundan, Yusufun bu işte methaldar olmadığı, bilâkis bunun bir ilâhî tedbir olduğu apaçık görülüyor. Yanı, bır takım şerait Yusufun öz kardeşini yanında alıkoymasına hizmet etmiştır. Yusuf, kardeşini yanında alıkoymak istiyordu. Bır takım şerait onun bu arzusunu yerıne getirdi.

[23] Burada Yusufun valıdesı tarafından büyük babasına ait bir putu çalınış olduğuna işaret edildiğı söylenıyor. Kıtabüttekvınde deniliyor ki: «Rahil (Yusufun

onlara karşı açığa vurmadı. Onlara "Siz fena bir vaziyettesiniz. Söylediklerinizin doğrusunu Allah bilir„ dedi. (*Yakubun oğulları, Yusufun kardeşini alıkoyduğunu görünce*): Ey Aziz (*vezir*)! dediler, onun çok ihtiyar bir babası var. Birimizi onun yerine al. Senin iyiliği sevenlerden olduğunu görüyoruz„. 79 Yusuf: "Biz malımızı kimin yanında bulduysak onu tutarız. Başkasını tutmaktan Allaha sığınırım. Yoksa muhakkak ki, zalimlerden oluruz!„ dedi.

BÖLÜM: 10 — YUSUFUN KENDİNİ TANITMASI

80 (*Kardeşler, Yusuftan*) ümidi kesince çekildiler ve (*biribirleriyle*) gizli gizli görüştüler. Büyükleri dedi ki: Babanızın sizden Allah adiyle peyman aldığı, daha evvel Yusuf hakkında da (*vazifenizde*) kusur ettiğinizi bilmiyor musunuz? (*Ne yüzle döneceksiniz!*). Babam bana izin vermedikçe, veya hakimlerin en hayırlısı olan Allah bana bir hüküm vermedikçe artık bu memleketten ayrılmam. 81 Babanıza dönün de deyin ki: Oğlun hırsızlık etti. Biz ancak bildiğimize şehadet ettik. (*Ahid ve peyman verdiğimiz zaman*) görünmiyeni göremezdik, bilemezdik, 82 (*istersen*) bulunduğumuz kasabadan, bizimle beraber olan kafileden sor. Muhakkak ki sözün doğrusunu söylüyoruz. 83 (*Kardeşler geri dönerek vak'ayı babalarına anlatınca Yakub*), hayır! dedi, sizin gönülleriniz bu koskoca işi size kolaylaştırmış, küçültmüş, (*ne yapayım?*). Bu hale karşı, sükûnet ve ümit içinde sabır gerektir. Belki Allah hepsini bir arada bana kavuşturur. Zira her hali hakkiyle bilen Odur, herşeyi hikmetle idare eden Odur. 84 (*Yakub*), oğullarından (*bir yana*) çekilerek "Ne yazık oldu Yusufa!„ dedi. Kederini sezdirmiyerek, (*oğullarına karşı öfkesini yenerek*) hüzün ile gözleri dola dola ağladı (24). 85 (*Yakubun oğulları babalarına*) dediler

---

validesi) babasının terahimini sirkat eyledi (31 : 19). Demek ki, sarik, Yusuf değil, valdesidir. Hıristiyan münakkitler, Kitabüttekvinin bu sözünü ele alarak Kur'anın Rahil ile Yusufu biribirine karıştırdığını iddia ederler, yanılıyorlar. Çünkü Kur'an, bir put veya heykelin çalındığından bahsetmiyor. Bilâkis kardeşlerin, babalarına kat'î söz verdikleri halde Binyamini bırakmak yüzünden şaşkınlığa uğrıyarak Yusuf aleyhinde de söz söylediklerini beyan ediyor. Nitekim Yusufun verdiği cevap ta onların yalancı olduklarını gösteriyor

[24] Nassı Kerimdeki «ebyaddat aynahu» yani gözlerine ak geldi tabirine

ما كنا للغيب حافظين ﴿٨١﴾ واسأل القرية التي كنا فيها و
العير التي أقبلنا فيها وإنا لصادقون ﴿٨٢﴾ قال بل سولت لكم
أنفسكم أمرا فصبر جميل عسى الله أن يأتيني بهم جميعا
إنه هو العليم الحكيم ﴿٨٣﴾ وتولى عنهم وقال يا أسفى على
يوسف وابيضت عيناه من الحزن فهو كظيم ﴿٨٤﴾ قالوا
تالله تفتؤ تذكر يوسف حتى تكون حرضا أو تكون
من الهالكين ﴿٨٥﴾ قال إنما أشكو بثي وحزني إلى
الله وأعلم من الله ما لا تعلمون ﴿٨٦﴾ يا بني اذهبوا فتحسسوا من يوسف
وأخيه ولا تيأسوا من روح الله إنه لا ييأس من روح
الله إلا القوم الكافرون ﴿٨٧﴾ فلما دخلوا عليه قالوا يا أيها
العزيز مسنا وأهلنا الضر وجئنا ببضاعة مزجاة فأوف لنا

الكيل وتصدق علينا إن الله يجزي المتصدقين ﴿٨٨﴾ قال
هل علمتم ما فعلتم بيوسف وأخيه إذ أنتم جاهلون
﴿٨٩﴾ قالوا أإنك لأنت يوسف قال أنا يوسف وهذا أخي
قد من الله علينا إنه من يتق ويصبر فإن الله لا يضيع أجر
المحسنين ﴿٩٠﴾ قالوا تالله لقد آثرك الله علينا وإن كنا
لخاطئين ﴿٩١﴾ قال لا تثريب عليكم اليوم يغفر الله لكم
وهو أرحم الراحمين ﴿٩٢﴾ اذهبوا بقميصي هذا فألقوه
على وجه أبي يأت بصيرا وأتوني بأهلكم أجمعين ﴿٩٣﴾
ولما فصلت العير قال أبوهم إني لأجد ريح يوسف لولا
أن تفندون ﴿٩٤﴾ قالوا تالله إنك لفي ضلالك القديم ﴿٩٥﴾
فلما أن جاء البشير ألقاه على وجهه فارتد بصيرا قال

ki: "Allah namına yemin ederiz ki sen Yusufu ana ana, ya aklını, şuurunu kaybedecek, yahut ölüp gideceksin!„ 86 Yakub da "Ben hüznümden. kederimden ancak Allaha şikâyet ediyorum Ben Allah tarafından, sizin nice bilmediğiniz şeyleri bilirim (25). 87 Haydi evlâtlarım, gidin, Yusuf ile kardeşini araştırın. Allahın rahmetinden ümidi kesmeyin. Zira kâfır olanlardan başkası Allahın rahmetinden ümit kesmez.., 88 (*Yakubun oğulları Mısıra*) varıp Yusufun yanına girdikleri zaman dediler ki: Ey (*vezir*) Aziz! Bizi de, çoluk çocuğumuzu da darlık sardı. Naçiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, (*fazlasını*) sadaka say. Hak Tealâ sadaka verenleri sever. 89 (*Yusuf*) dedi ki: Siz cahillık yüzünden Yusuf ile kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz? 90 Onlar: "Ay

---

İbn Abbas, «gözleri yaşla doldu» manasını vermektedir (Râzî). Onun için bu tabire, istinat ederek Yakubun kör olduğunu iddiaya mahal yoktur.

[25] Bundan Hazreti Yakubun İlâhî vahy ile Yusufun hayatta olduğuna vâkıf olduğu anlaşılıyor.

sahi, sen Yusuf musun?„ dediler. O da: "Evet ben Yusufum, dedi, bu da kardeşim. Hamdolsun, Allah bize lûtfetti„. Herkim (*fenalıktan*) sakınır ve sabrederse (*mükâfata erer*). Çünkü Hak Tealâ iyi işler işleyenlerin mükâfatını zayi etmez. 91 Onlar "Allah namına kasem ederiz ki Tanrı seni bize üstün seçti, muhakkak ki bizler, suçlu idik„ dediler. 92 (*Yusuf da*) "Bugün (*suçlarınızı*) başınıza kakmak, sizi kınamak yok! 93 Allah sizi yarlığasın, merhametlilerin en merhametlisi Odür (26). Bu gömleğimi alıp götürün, babamın önüne bırakın, (27) o da herşeyi anlar, (28) bütün çoluk çocuğunuzla bana gelin.

BÖLÜM : 11 — İSRAİL MISIRDA

94 Vaktaki (*Kardeşlerin*) kafilesi Mısırdan ayrıldı, babaları dedi ki: Bana bunak demezseniz emin olun ki Yusufun devletini görüyorum (29). 95 Onlar (*yanındakiler*) Allah namına kasem ederiz ki sen hâlâ eski yanlışlık içindesin! dediler. 96 Müjdeci geldiği zaman gömleği Yakubun önüne koydu, o da herşeyi görüp anladı, (*ve*) "ben sizin bilmediklerinizi Allah tarafından bilirim, demedim mi?„ dedi. 97 Onlar (*Yakubun oğulları*) "Baba! dediler, (*günahlarımızın*) yarlığanmasını dile. Biz muhakkak ki

---

[26] Resuli Ekrem (Aleyhissalâtı Vesselâm) Mekkenin fethinden sonra Kâbe kapısının iki tarafını tutarak Kureyşe şu sözleri söylemişti : «Benden nasıl muamele bekliyorsunuz?» Onlar da : «Asil bir biraderden ve asil bir biraderin evlâdından iyilik bekliyoruz!» demişler, Hazreti Peygamber «Ben de kardeşim Yusuf gibi bugün suçlarınızı başınıza kakmak, sizi kınamak yok!» diyorum cevabını vermişti. (**Râzi**).

[27] Nassı Kerimde (**alâ vechi ebî**) deniliyor ki ya «babamın önüne koyun» yahut «babamın yüzü önüne koyun» demektir. Çünkü arapçada vecih «yüz» manasında olduğu gibi «zat» manasına da gelir. «Yüz» insanın en asıl cüz'ü olduğu için insanın küllünü de ifade eder. Yusufun gömleğini göndermesindeki maksadı, kardeşlerinin önce sahte kanlara bulaştırdıkları gömlek hâdisesini tekzip etmekdir.

[28] Nassı Kerimde «**ye'ti basira**» yani basir olur, deniliyor. Bunu «gözü açılır» diye ifade edenler vardır. Basîr, bilici, Kalp gözü açık insan demektir. Âyeti Kerimede murat, Hazreti Yakubun, Yusuf tarafından gönderilen gömleği görünce Yusufun hayatta olduğunu anladıktan başka onun nerede bulunduğunu da anlıyacağını ifade etmektir. Çünkü Yakub İlâhî vahy ile Yusufun hayatta olduğunu biliyor, fakat nerede ve ne halde olduğunu bilmiyordu.

[29] Nassı Kerimde **Rih** kelimesi kullanılıyor. Bu kelime hem koku manasına gelir, hem de devlet, şevket, kuvvet manasında kullanılır ki Nassı Kerîme en çok uyan da budur.

سورة يوسف

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون ۞ قالوا يا أبانا
استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خاطئين ۞ قال سوف
أستغفر لكم ربي إنه هو الغفور الرحيم ۞ فلما دخلوا
على يوسف آوى إليه أبويه وقال ادخلوا مصر إن شاء الله
آمنين ۞ ورفع أبويه على العرش وخروا له سجدا وقال يا أبت
هذا تأويل رؤياي من قبل قد جعلها ربي حقا وقد أحسن بي
إذ أخرجني من السجن وجاء بكم من البدو من بعد أن نزغ
الشيطان بيني وبين إخوتي إن ربي لطيف لما يشاء إنه هو
العليم الحكيم ۞ رب قد آتيتني من الملك وعلمتني من
تأويل الأحاديث فاطر السماوات والأرض أنت وليي في الدنيا
والآخرة توفني مسلما وألحقني بالصالحين ۞ ذلك من أنباء

الجزء الثالث عشر

الغيب نوحيه إليك وما كنت لديهم إذ أجمعوا أمرهم وهم
يمكرون ۞ وما أكثر الناس ولو حرصت بمؤمنين ۞
وما تسألهم عليه من أجر إن هو إلا ذكر للعالمين ۞
وكأين من آية في السماوات والأرض يمرون عليها وهم عنها
معرضون ۞ وما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون
۞ أفأمنوا أن تأتيهم غاشية من عذاب الله أو تأتيهم
الساعة بغتة وهم لا يشعرون ۞ قل هذه سبيلي أدعو
إلى الله على بصيرة أنا ومن اتبعني وسبحان الله وما أنا من
المشركين ۞ وما أرسلنا من قبلك إلا رجالا نوحي
إليهم من أهل القرى أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف
كان عاقبة الذين من قبلهم ولدار الآخرة خير للذين

suçlu idik!„ 98 Yakub dedi ki: Tanrımdan size yarlığanmak diliyeceğim. Yarlığayıcı, bağışlayıcı Odur. 99 Sonra vaktaki onlar Yusufun nezdine girdiler, Yusuf ana (30) babasını yanına aldı, ve: "Mısıra, Allahın dileği ile, emin olarak girin!„ dedi. 100 Ana ve babasını tahtın üzerine yükseltti (31) Onlar da, (*Yusufa kavuşmak dolayısiyle*) secdeye kapandılar (32). Yusuf dedi ki: Baba! İşte bu, evvelce gördüğüm ve Tanrımın doğru çıkardığı rüyamın tabiridir (33). (*Tanrım*), beni zindandan çıkarmakla ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirmekle bana lûtuf ve ihsan etti. Tanrım dilediğine lûtuflarını ihsan eder, herşeyi hakkiyle bilen, her işi hikmetle çeviren O-

[30] Yusufun validesi vefat etmişti. Yakub Hazreti Yusufun teyzesi olan Liya ile evlenmiş ve onu Mısıra götürmüştü. Bu suretle Liya, Yusufun validesi makamında idi, üvey anası idi.

[31] Taht, Mısırın saltanat tahtı değil, vezirlere mahsus olan yüksek sedirdi.

[32] Bu secde şükran secdesidir.

[33] Rüyanın tabiri Yusufun kurtuluşu, taalisidir. Yoksa Yusuf ile haneda-

dur. 101 (*Ulu*) Tanrım! bana saltanat ihsan ettin, sözlerin tevilini öğrettin, gökleri, yeri yaratan (*Ulu Tanrı!*) dünyada da, âhirette do yârım, yardımcım Sensin! Teslimiyet içinde olduğum halde canımı al. Ve beni doğrular zümresine kat!

102 (*Ya Muhammed!*) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerdendir. (*Yoksa*) onlar pusular kurarak yapacakları işe karar verdikleri zaman sen onların içinde değildin (34). 103 İnsanların pek çoğu, sen nekadar özlesen, ne kadar istek göstersen de imana gelmezler. 104 Sen (*getirdiğin hidayet mukabilinde*) onlardan bir ücret (*veya mükâfat*) istemiyorsun. (*Zira*) bu (*Kur'an*) ancak bütün insanlığa öğüttür.

BÖLÜM : 12 — BİR DERS

105 Göklerde ve yerde nice nice âyetler, (*nice nice ibretler*) vardır ki onları, görüp geçerler de, yüzlerini çevirirler (*onlara bakarlar da ibret almazlar*). 106 Onların çoğu, ancak Allaha eş, ortak katarak ona inanırlar. 107 Acaba onlar, farkına varmadan Allahın azabına uğrayıp azabın onları sarmasından, yahut (*bütün kudret ve satvetlerin mahvolacağı*) saatin ansızın hulûl etmesinden emin midirler?.. (35) 108 De ki: İşte benim yolum : ben (*insanları*) Allah yoluna çağırıyorum. Ben de, bana katılıp uyanlar da basiret üzereyiz. (*Hakikat ışığını apaçık görüyoruz*). Hak Tealânın şanı münezzehtir. Ben, (*hiçbir vech ile*) müşriklerden değilim! 109 Senden evvel gönderdiğimiz elçiler, ancak şehirler halkından vahye nail ettiğimiz adamlardı Bunlar yeryüzünde gezerek, dolaşarak onlardan evvelkilerin (*Peygamberlere karşı gelenlerin*) akıbetlerini görmüyorlar mı? Şüphe yok âhiret yurdu,

---

nının secdesi değildir. Nitekim sûrenin altıncı âyetinde gösterdiği gibi Hazreti Yakub, Yusufun rüyasını tabir ederken Allahın onun hakkında onun nimetini tamamlıyacağını söylemişti. Yusufun kudret, nufuz ve şevket kazanması da bu idi.

[34] Burada söz Resuli Ekremin düşmanlarına naklolunuyor ve onların plânlarından bahsediliyor. İlâhî vahy Resulı Ekreme, Yusufun nasıl galip ve muvaffak oldıyse, onun sayesinde nasıl kardeşleri de kurtuldularsa onun da muvaffak olacağını, onun da sayesinde kendisini öldürmek istiyen hasımlarının hidayete ereceklerini anlatıyor.

[35] Buradaki saatten murat, mahkûmların mahkûm olacakları, kuvvet ve satvetlerinin mahvolacağı saattir

سورة يوسف ١٢ — ٢٤٦

اتقوا أفلا تعقلون ۝ حتى إذا استيأس الرسل وظنوا
أنهم قد كذبوا جاءهم نصرنا فنجي من نشاء ولا يرد
بأسنا عن القوم المجرمين ۝ لقد كان في قصصهم عبرة
لأولي الألباب ما كان حديثا يفترى ولكن تصديق الذي بين
يديه وتفصيل كل شيء وهدى ورحمة لقوم يؤمنون ۝

سورة الرعد مدنية

بسم الله الرحمن الرحيم
المر تلك آيات الكتاب والذي أنزل إليك من ربك الحق
ولكن أكثر الناس لا يؤمنون ۝ الله الذي رفع السماوات
بغير عمد ترونها ثم استوى على العرش وسخر الشمس والقمر

الجزء الثالث عشر ١٣ — ٢٤٧

كل يجري لأجل مسمى يدبر الأمر يفصل الآيات لعلكم
بلقاء ربكم توقنون ۝ وهو الذي مد الأرض وجعل فيها
رواسي وأنهارا ومن كل الثمرات جعل فيها زوجين اثنين
يغشي الليل النهار إن في ذلك لآيات لقوم يتفكرون
۝ وفي الأرض قطع متجاورات وجنات من أعناب وزرع
ونخيل صنوان وغير صنوان يسقى بماء واحد ونفضل بعضها
على بعض في الأكل إن في ذلك لآيات لقوم يعقلون
۝ وإن تعجب فعجب قولهم أإذا كنا ترابا أإنا لفي
خلق جديد ۝ أولئك الذين كفروا بربهم وأولئك
الأغلال في أعناقهم وأولئك أصحاب النار هم فيها
خالدون ۝ ويستعجلونك بالسيئة قبل الحسنة وقد خلت

(*fenalıktan*) sakınanlar için hayırlıdır. Hâlâ anlamıyor musunuz? 110 Vaktaki peygamberler ümidi keserler ve (*muhalifleri*) kendilerine söylenen sözlerin yalan olduğuna kail olurlar, işte o zaman yardımımız onlara yetişir, dilediğimiz kurtarılır ve satvetimiz, günahkârların üzerinden hiçbir suretle geri çevrilemez (36). 111 Peygamberlerin kıssalarında, akılları tam olanlar için hisseler vardır. Bu söz, uydurulabilecek bir söz değildir. Belki daha evvel gönderilen sözü tasdik eder. Herşeyi apaçık beyan eder. Müminler için hidayettir ve rahmettir.

---

[36] Âyeti Kerimede şahsî zamirlere dikkat edilmezse mana bozulur. Murat Peygamberler halkı irşat eder, fakat muhalifler inat gösterirler, okadar ki peygamberler de ümidi keser ve bunların hidayete eremiyeceklerine kail olurlar, buna mukabil muhalifler, azabın geciktiğine bakarak peygamberler tarafından vukubulan ihtarların yalan olduğuna inanırlar, fakat tam bu sırada Allahın imdadı yetişir ve muhalifler müstahak oldukları cezaya çarpılırlar.

SÛRE: 13

RA'D SÛRESİ

(Mekkede nâzil olmuştur. 6 kısımdır 45 âyettir.)

Konusu :

Bu sûrenin adı «Ra'd» yani gök gürültüsüdür. Yağmur yağdığı sırada gök te gürler. Kur'anda, yağmur, Kur'anın vahyine benzetilir. Yağmur İlâhî bir nimet olduğu gibi İlâhî vahy de bir nimettir. Nasıl yağmur yağdığı zaman gök te gürler, şimşek te çakarsa, İlâhî vahyde azap tehditleri vardır. Fakat İlâhî vahyin asıl hedefi nimet ve rahmettir.

Bu sûrenin adı, onun mevzuu hakkında bir fikir vermeğe kâfidir. Bu sûre, mütecaviz ve muhaliflerin uğrayacakları cezadan bahseder. Fakat İlâhi vahyin hedefi ceza değildir.

Sûrede evvelâ İlâhî vahyin hak olduğundan bahsolunur : bu maddi tabiatta onun hak olduğunu isbat eden delilleri gösterir, fakat bunlarla da kanmayan kâfirler, kendilerine vadolunan cezanın başlarına getirilmesini, uğrayacakları akıbetin tecelli etmesini dilerler.

Sûrenin ikinci kısmı kâfirlerin bu dileklerini bahis mevzuu eder, onlara cevap verir ve her yapılan şeyin karşılığı olduğunu, her hareketin semeresini vereceğini anlatır. Milletlerin tealî ve sukutu bir takım kanunlara bağlıdır. Kâfirlerin sukutu, müslümanların tealisi bu kanuna göre vukubulacaktı. Onun için burada peygamber tarafından vukubulan ihtarlar, tehditler, gök gürültüsüne benzetilir. Peygamberin telâkki ettiği vahy, rahmettir, nimettir. Bu nimetten istifade etmek varken yıldırımla vurulmak istemekte mana var mı?

Üçüncü kısımda kâfirlere Allahın mahlûkatından bir kısmına muhabbet göstermek, bir kısmından da nefret etmek gibi nakiselerden münezzeh olduğu anlatılarak İlâhî kanunların doğruluğu ve iyiliği mükâfatlandırdığı, fenalığı ve kötülüğü cezalandırdığı izah edilir. Bu böyle olduğu halde kâfirler ne diye hakikate inanmak için harici bir mucize isteyip duruyorlar. ? !

Sûrenin dördüncü kısmı şunu açıkça anlatır ki hakikî mucizeler, insanın içinde işleyen mucizelerdir. Kur'anın, hakikî mümin olan insanların kalbine huzur dökmesi, onun eşsiz bir inkılâp başarmakta olması, hakikatın yürümesine ve yayılmasına mani olan büyük dağların Kur'an karşısında erimesi, ruhları ölmüş olan insanların onunla yeniden dirilmesi, mukaddes ve semavî bir kitabın yapabileceği en büyük mucizelerdir. Kur'anın, yaptığı, yapmakta olduğu ve daima yapacağı buydu. Kur'ana karşı bir husumet alemi dikilmiş, dağ gibi muhalefetler gerilmiş, hakikatin duyulmaması için herşey yapılmış, fakat sûrenin beşinci kısmında anlatıldığı gibi bütün bunların hepsi erimiş, hepsi yıkılmıştı. Çünkü hakkın bâtıla galebesi mukadder, nurun zulmeti yarması mukarrerdi. Artık hak taraftarlarının galip gelmeleri zamanı hulûl etmişti. Bunların galebeleriyle hak ta kuvvet bulacaktı.

Sûrenin son kısmı da hakkın ilerlediğini, onun adım adım fakat mütemadiyen yürüdüğünü gösterir. Artık batıl sukut ediyor ve kâfirlerin safları sarsılıyorken müslümanlar kuvvet ve satvet buluyorlardı.

Bu sûre ondan evvelki üç ve ondan sonraki iki sûre gibi, Mekkede Resuli Ekreme karşı muhalefetin azamî dereceye vardığı sırada nazil olmuştur. Bu devir, Mekkeden Medineye hicrete takaddüm eden devre tesadüf eder.

Meal-i Kerimi :

BÖLÜM : 1 — TABİATTAKİ DELİLLER

Bısmı'llahı'rrahmanı'rrahim

1 Elif, Lâm, Mim Ra. Bunlar Kitabın âyetleridir. Sana Tanrın tarafından gönderilen, haktır. Fakat insanların çoğu inanmazlar. 2 Allah (*O Allahtır ki*) gökleri, gördüğünüz gibi, direksiz yükseltti. Arşından herşeye hükmeder. Herbiri muayyen bir zamana kadar seyredecek olan güneşi, ayı (*sizin için*) teshir etti. (*Hak Tealâ*) mülkünün her işini tedbir ile idare eder, âyetlerini apaçık gösterir. 3 Yeryüzünün (*ovalarını*) düzliyen, yeryüzünde sağlam dağlar yükselten, ırmaklar (*akıttıran*), her meyveden çift çift çeşitler yaratan, gündüzü gece ile örten Odur. Bütün bunlarda, düşünen insanlar için âyetler (*ibretler*) vardır. 4 Yeryüzünde yanyana bulunan parçalar, üzüm bağları, ekin tarlası, dallı budaklı hurmalıklar vardır. Hepsi de bir sudan sulanır. Fakat lezzetçe onları birbirine üstün kıldık. Muhakkak ki bunlarda aklı eren insanlar için ayetler (*ibretler*) vardır. (1). 5 (*Münkirlerin iman etmemelerinden*) şaşıyorsan da bil ki asıl şaşmaya değer şey onların: "Biz toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?!..„ demeleridir. 6 Tanrılarını tanımıyarak kâfir olanlar, bunlardır. Boyunlarına lâleler vurulanlar da bunlardır! Bunlar ateşliktirler ve orada daim kalacaklardır (2). 7 (*Münkirler*) iyilikten evvel, kötülüğü çarçabuk getirmeni senden isterler, halbuki onlardan evvel. kendilerine ibret olacak nice nice milletler helâk oldu. Muhakkak ki Tanrın, insanlar hakkında, zulümlerine rağmen yarlığayıcı olan

---

[1] Bütün tabiat âleminde gördüğümüz kesrette vahdet, bütün varlıkları var eden Sanün birliğine şahittir Bundan başka nasıl ayni tabiat kanunlarına tâbi olan muhtelif toprakların mahsulü arasında fark varsa insanların kalpleri de. İlâhî vahyin gönüllere ektiği fazilet tohumu noktai nazarından böyledir.

[2] Bu lâleler, bu zincirler, kâfir olanları kötülüklerle, fenalıklarla sımsıkı bağlıyan zincirlerdir. **Beyzavî** bunların dalâlet zincirleriyle bağlı olduklarını söyler. **Keşşaf** onların dalâlette ısrar etmelerinin bu şekilde ifade olduğunu anlatır **Ebu Hayyan,** bu zincirlerin, boyuna sarılan zincirler gibi onların dalâletlerinden kinaye olduğunu söyler. Bu zincirler, dünyada göze görünmez, fakat ahirette apaşikâr görünür

سُورَةُ الرَّعْدِ

مِن قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ
ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ
هَادٍ ﴿٧﴾ اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ
وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ
وَمَن جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ
﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ
أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ
وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن
وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ

سُورَةُ الرَّعْدِ

السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ
مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَن يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ
فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن
دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُم بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ
لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ
﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا
وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿١٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ وَ
الْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُم مِّن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ
لِأَنفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ
أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ﴿١٦﴾ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ
خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Tanrıdır. (3). Muhakkak ki Tanrının (*fenalığa, kötülüğe*) karşı cezası şiddetlidir. 8 Kâfir olanlar derler ki: Neden ona Tanrısı tarafından bir âyet gönderilmedi? Sen ancak (*eğri yolun encamından*) korkutucusun ve her kavmın hidayet rehberisin! (4).

BÖLÜM : 2 — AZAP TALEBİ

9 Hak Tealâ her dişinin döl yataklarında neyi aldığını, neyi

---

(3) «**Tanrın, insanlar hakkında, zulümlerine rağmen, yarlığayıcı olan Tanrıdır**» Kur'anı Kerimin bu beyanını, başka hiçbir yerde göremeyiz. Bu Nazmı kerimde geçen zulüm kelimesi, bâtıl itikatları da, bâtıl itiyatları da ifade eder. Resuli Ekrem, Mekkelilere ihtarlarda bulunuyor, onlara doğru yolu gösteriyor, fakat onlar, kendisinden azabı istiyorlardı. Buna mukabil Kur'an, Allahın insanlara, zulümlerine göre değil, fakat geniş rahmetine, yarlığayıcı lütfuna göre muamele ettiğini anlatıyor. Yalnız ne zaman kötülükler haddı aşarsa, o zaman gene Allahın rahmeti, bu kötülüklerin cezasız bırakılmamasını istilzam eder. Onun için âyetin sonunda Allahın kötülüğe karşı cezasının şiddetli olduğu söyleniyor.

(4) Müfessirler, Âyeti Kerimenin sonunda varit olan «**Velikülli kavmin had**»

emdiğini, neyi yetiştirdiğini, bilir. Onun nezdinde herşey ölçüye tabidir. 10 Görünmiyen, görünen herşeyi bilen en büyük, en yüce Odur 11 İçinizden sözü gizliyen, açık söyliyen; kendini gece karanlıklarında saklıyan, gündüzün apaçık dolaşan, Onun nezdinde birdir (5). 12 Onun, önünden, arkasından birbiri ardınca gelen melekler vardır. Onu Allahın emriyle korurlar (6). Bir millet, kendi özünü değiştirmedikçe, bozmadıkça, Allah da onun halini değiştirmez, bozmaz. Allah bir halkın fenalığını isterse onu geri çevirecek yoktur ve onların, Ondan başka bir yâr ve yardımcıları bulunmaz. 13 Size şimşeği göstererek hem korkuya, hem ümide düşüren, (*yağmurla*) ağırlaşan bulutları gönderen Odur. 14 Gök gürlemesi, Onu hamdederek şanını tenzih eder. Melekler de Onun korkusundan öyle yıldırımları gönderir. Onlarla, Allah hakkında henüz çene çalıp didişmekle meşgul olanlardan dilediğini çarpar. Zira o cezasında çok şiddetlidir. 15 Dosdoğru dua ve ibadet, ancak Ona yaraşır. Ondan gayrisine olan duaların hiçbiri kabul olunmaz. (*Allahtan gayrisine dua edenlerin hali*), bir dere veya kuyu kenarında iki elini suya doğru uzatıp ta suyun ağzına yetişmesini uman, bir türlü ağzına su yükselmiyen kimsenin haline benzer. Kâfirlerin duaları sapıklıktan başka değildir. 16 Göklerde ve yerde ne varsa kendileri de, gölgeleri de isteyerek, istemiyerek, sabah akşam, Allaha secde ederler (7). 17 De ki:

Nazmı Celilini cümlenin mâkablinden müstakil sayarlar ve onu «her kavim için bir rehber vardır» tarzında ifade ederler. Halbuki burada Risaleti Muhammediyenin cihanşümullüğüne işaret olunmakta, her milletin, Resuli Ekreme ittiba ederek hidayet bulacağı gösterilmektedir.

[5] Âyeti Kerime Resuli Ekremin aleyhinde tertibatta bulunmak üzere gizli, açık toplanan muhasımların içtimalarına, gece gündüz onun hayatına kasdetmek için dolaşan düşmanların hareketlerine işaret etmektedir. Hazreti Muhammedin siretini okuyanlar, düşmanların onu gece gündüz, gizli açık takip ettiklerini, onu öldürmek için pusular kurduklarını bilirler.

[6] Âyeti Kerimenin beyanı umumîdir ve onun 6 : 61 de bahis mevzuu olan muhafız meleklere işaret ettiği aşikârdır. Fakat Âyeti Kerime ayni zamanda gece gündüz düşmanları arasında dolaşıp gezen Resuli Ekremin İlâhî himayeye mazhar olduğunu da anlatmaktadır. İnsanın muhafazasına memur olan meleklerin önden, arkadan birbiri ardınca geldiklerini söylemekten maksat onların bir an bile muhafaza vazifesinden hali kalmadıklarını anlatmaktır.

[7] Maksat herşeyin İlâhî kanuna tâbi ve muti olduğunu anlatmaktır. Âyeti Kerimede «kendileri de, gölgeleri de» deniyor. Gölgelerden maksat, insanların âmâlidir. İnsan, iyilik veya fenalık yolunu tutmakta muhtardır. Fakat fenalık yolunu da tutsa İlâhî kanuna tâbi ve muti olduğu için fenalığın cezasını çeker.